SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
BEYŞEHİR ALİ AKKANAT
MESLEK YÜKSEKOKULU

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS
www.akademikongre.org

Beyşehir Selçuklu 1. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi

27 - 29 Ekim 2023
Beyşehir

YÜZYÜZE ve ONLINE
Özetlerin gönderilebileceği son gün: 22 Ekim 2023
Kongre Oturumları: 27 - 29 Ekim 2023
Tam Metinlerin Gönderilebileceği Son Gün: 29 Ekim 2023
Özet Kitanının Yayınlanması : 27 Ekim 2023
Tam Metin Kitabının Yayınlanması: 30 Ekim 2023

selcuklukongresi@gmail.com
www.selcuklukongresi.org

ISBN : 978-625-6830-43-1
Academy Global Publishing House

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BEYŞEHİR ALİ AKKANAT MESLEK YÜKSEKOKULU
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

BEYSEHIR SELCUKLU
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 27 - 29, 2023
BEYSEHIR

CONFERENCE BOOK

ISBN: 978-625-6830-43-1

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Academy Global–2022 ©

Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 23702016 numaralı proje ile desteklenmiştir.

CONFERENCE ID

BEYSEHIR SELCUKLU
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

OCTOBER 27 - 29, 2023
BEYSEHIR

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Azerbaijan – Greece – Canada – Thailand - Saudi Arabia – Bangladesh – Prague – Croatia - Iran - Romania – Norway – Manila – Pakistan – Malaysia – Finland – Republic of Korea – Croatia – Austria – Egypt – Slovakia – Slovakia – Poland – South Korea – Canada - Beijing – Finland – Latvia – Russia – Jordan – Prague – Indonesia -

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

45% of presented paper in the conference were form Turkey and %55 from other Countreies

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

ORGANIZING COMMITTEE

Congress Honorary President: Prof. Dr. Metin AKSOY
Head of Organizing Board: Doç. Dr. Ali ANTEPLİ

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Adnan ÇELİK
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Yunus CERAN
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Fatih Varol
Organizing Committee Member: Doç. Dr.Hüseyin KOÇARSLAN
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Erhan KILINÇ
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Alper GEİK
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Arzu KAZAZ
Organizing Committee Member: Öğr. Gör. Dr. Metin ALLAHVERDİ
Organizing Committee Member: Öğr. Gör. Şükrü GÜVEN
Organizing Committee Member: Öğr. Gör. İbrahim AKDAĞ
Organizing Committee Member: Öğr. Gör. Memiş KARAER
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hajar Huseynova
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo
Organizing Committee Member: Prof. ZAIN MUSA
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Nazile Abdullazade
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Dr. Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Assist. Prof. Ihwan Ghazali
Organizing Committee Member: Prof. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assist. Prof. K. R. Padma
Organizing Committee Member: Dr. Aynura Aliyeva
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

BEYSEHIR SELCUKLU

1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

SELCUK ART 1ST INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION

''DÖNÜŞÜM – TÜLLER SERISI III'' HAVA KÜÇÜKÖNER PRIVATE EXHIBITION

OCTOBER 27 - 29, 2023 - BEYŞEHİR

CONFERENCE PROGRAM

Face to Face and Online Presentation

Join Zoom Meeting

https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=MEZBL3M0SlArNWVsMjV0YUJkR3lIQT09

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least** %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-...NAME SURNAME

KONGRE PROGRAMI	
09.00 – 10.00	Kongre Kayıt
10.00	Açılış Töreni
10.10 – 10.40	Açılış Konuşmaları
	Beyşehir Kaymakamı **Mehmet Kemal AKPINAR**
	ÖSYM Başkan Yardımcı **Prof. Dr. Aslan GÜLCÜ** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
	Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi
10.40 – 11.00	Açılış Bildirileri
	Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade, Azerbaijan State Pedagogical University
	Prof. Sameer Jain, NICMAR University Pune, Digital Technologies and Smart Cities
11.00 – 11.10	Plaket Takdimi
11.00 – 11.30	Sergi Açılışı
11.30 – 13.30	Coffee Break
14.30 – 16.20	1. Oturum
16.20 – 16.50	Coffee Break
16.50 – 18.30	2. Oturum

27.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) SULTAN ALPARSLAN SALONU
HALL:1 SESSION: 1	**MODERATOR: Doç. Dr. Alper GEDİK**
Doç. Dr. Ali ANTEPLİ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ömer AYDIN	Kamu Gözetimi Kurumu Tarafından Finansal Raporlama Standartlarına Uyumlu Hazırlanan Tek Düzen Hesap Planı Taslağının Değerlendirilmesi
Öğr. Gör. Memiş KARAER Doç. Dr. Ali Antepli	Effects Of Tax Amnesty On Tax Collectıon And Budget
Lecturer PhD, Metin ALLAHVERDİ	Regıonal Dıstrıbutıon Of Dırect And Indırect Tax Revenues In Türkiye
Doç. Dr. Alper GEDİK	Examınatıon Of Professıonal Burnout Levels Of Indıvıduals Workıng In The Educatıon Sector
Doç. Dr. Alper GEDİK	Evaluatıon Of The Importance Of Human Resources Management In Recruıtment Methods In Inter-Busıness Competıtıon

27.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) KILIÇASLAN SALONU
HALL:2 SESSION: 1	**MODERATOR: Prof. Mustafa KÜÇÜKÖNER**
Dr. Öğr. Üyesi Zafer KORKMAZ	Zoldura (Lystra) Höyük Yüzey Araştırmasında Tespit edilen Demir Çağı Seramiği
Prof. Mustafa KÜÇÜKÖNER	Belgesel Türdeki Ahlat Gravürlerde Aquatinta Yöntemi ile Tonlama
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	Beyşehir Gölü Adalarının Sayısı ve Adları Üzerine Bazı Değerlendirmeler
Doç. Dr. Emine GÜZEL	Şakir Paşa Camii Haziresindeki Mezar Taşları
Dr. Hava KÜÇÜKÖNER	Ai Weiwei'nin Sanatında Göç Teması

27.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) EŞREFOĞLU SALONU
HALL:3 SESSION: 1	**MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Özlem SAYILIR**
Assoc. Prof. Dr. Özlem SAYILIR PhD Candidate. Muhammed Aslam CHELERY KOMATH PhD Candidate. Patrice Racine DIALLO	The Impact Of Audıt Characterıstıcs On Market Value: A Global Analysıs
Ph.D. Candidate, Patrice Racine DIALLO Assoc. Prof. Dr. Özlem SAYILIR Assist. Prof. Dr. Rana Şen DOĞAN	Fınancıal Satısfactıon Through Responsıble Fınancıal Behavıor
Öğr. Gör. Gökhan BİLİCİ Doç. Dr. Sefa USTA	Investıgatıon Of The Relatıonshıp Between The Use Of Informatıon Technologıes And Entrepreneurshıp Wıth Tuık Data
Doç. Dr. Sefa USTA Öğr. Gör. Gökhan BİLİCİ	Good Governance Prıncıples: A Revıew On Beyşehir Munıcıpalıty Strategıc Plans
Öğr. Gör. Seyfettin Caner KUZUCU	Türkiye'de Özel Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler

27.10.2023	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) SULTAN ALPARSLAN SALONU
HALL:1 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN**
Yüksek lisans Öğrencisi Selma SOYLU Doç. Dr. Erhan KILINÇ	A CONCEPTUAL STUDY ON THE EFFECTS OF ETHNIC ORIGIN AND CULTURAL DIVERSITY ON EMPLOYEES IN INTERNATIONAL BUSINESSES
Yüksek lisans Öğrencisi Musa OCAK Doç. Dr. Erhan KILINÇ Doç. Dr. Ali ANTEPLİ	GREEN MARKETING AND A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTION ON GREEN ADVERTISING
Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN	EFFECTS OF GREEN CONSUMPTION UNDERSTANDING ON CLIMATE CHANGE
Öğr. Gör. Emine ÖĞÜLDÜ	ARTIFICIAL INTELLIGENCE COMPONENTS AND THEIR RELATIONSHIPS WITH SECTORS
Öğr. Gör. Yasemin KILINÇ GÜVEN	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BUSINESS MANAGEMENT

27.10.2023	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) KILIÇASLAN SALONU
HALL:2 SESSION: 2	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga ALKAN**
Öğr. Gör. Dr. Abdulbaki PINAR Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN	Mınt Ülkelerinin Makroekonomik Performanslarının Crıtıc Ve Mabac Yöntemleri İle Ölçülmesi (2000 – 2022)
Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga ALKAN	The Effects of Digital Transformation on the Accounting Profession
Öğr. Gör. Serhat KURT Öğr. Gör. Şükrü GÜVEN	The Effect Of Increasıng The Corporate Tax Rate On The Informal Economy
Sebahat Yağcıoğlu Öğr. Gör., Şaban BAŞ	Kadın İşgücünün Tarihsel Süreçteki Konumu
Lec. Sukru GUVEN Lec. Serhat KURT	An Assessment On Faıth, Culture And Ethıcs In Socıal Medıa

27.10.2023	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) EŞREFOĞLU SALONU
HALL:3 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU**
Doç. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU	TÜRKİYE'DE MODERN SPORLARIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ
Doç. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU	OSMANLI EĞİTİMİNDE ISLAHAT (İlköğretimde Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı Uygulamaları Açısından Bir Anlama Denemesi)
Dr. Öğretim Üyesi, Emine Pınar DOĞU Dr. Öğretim Üyesi, Berrin YAPAR ÜNAL Arş. Gör. Mehmet İŞCAN	BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ BEY VE KADINLAR MAHFİLİNDEKİ DÜĞÜMLÜ BEZEMELERİN ÇİZİM ANALİZLERİ
Öğr. Gör. Şaban BAŞ	BEYŞEHİR GÖLÜ TIBBİ SÜLÜK TOPLAYICILIĞI VE YÖNETİMİ
Bilim Uzmanı, Mehmet Berk AYDIN Doç. Dr., Birsen BULUT SOLAK	FARKLI ORANLARDA YEŞİL ÇAY KULLANIMI İLE FONKSİYEL ÖZELLİKTE SÜTLAÇ ÜRETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Muhammed Fatih YILDIRIM Gizem DAYAN Fahriye ZIPIR Doç. Dr. Birsen BULUT SOLAK	ZERO WASTE AND FOOD WASTE ON THE GLOBAL AXIS
Doç.Dr., Gülçin ALGAN ÖZKÖK Umutcan YEŞİLYURT	GIDALARDA AĞIR METAL BULAŞI KAYNAKLARI VE SAĞLIK RİSKLERİ
Muhammed Furkan BİLGİN Doç. Dr, Birsen BULUT SOLAK	GASTRONOMİDE VAKUM İLE PİŞİRME TEKNİĞİ

28.10.2023 10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:1 SESSION: 1 MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USLU

Doç. Dr. Yusuf ESMER Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KARAGÖZ	DİJİTAL LİDERLİK VE DİJİTAL İNOVASYON: KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr. Yusuf ESMER Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KARAGÖZ	FROM BIOTECHNOLOGY TO ENTREPRENEURSHIP: BIOENTREPRENEURSHIP
Arş. Gör., ZEYNEP YANILMAZ Arş. Gör., HANDE EYÜBOĞLU	SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR YAPI MALZEMESİ OLARAK ETFE'NİN MİMARİDE KULLANIM OLANAKLARI
Doç. Dr. Doğa Başar SARİİPEK Doç. Dr. Gökçe CEREV Ekrem BULUT	THE IMPORTANCE OF EDUCATION IN THE PREVENTION OF WORK ACCIDENTS AND OCCUPATIONAL DISEASES
Doç. Dr. Doğa Başar SARİİPEK Doç. Dr. Gökçe CEREV Ekrem BULUT	REVISITING STRATEGIES TO ALLEVIATE CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY
Dr.Öğr.Üyesi, İsmet BOLAT Dr.Öğr.Üyesi, Gülferah ERTÜRKMEN	ŞİRKETLERİN SEKTÖREL BAZDA FİNANSAL ETKİNLİKLERİNİN ORAN ANALİZİYLE ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: BİST 30 ŞİRKETLERİ
Dr.Öğr.Üyesi, Gülferah ERTÜRKMEN Dr.Öğr.Üyesi, İsmet BOLAT	EKONOMİDEKİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ
Res. Assist. Rana TORUN Ahmet Yakup ERKILIÇ Res. Assist. Abdullah ÇOLAK	ESNEK ÜRETİM SİSTEMLERİ VE PERFORMANS ÖLÇÜM KRİTERLERİNİN GELİŞİMİ
Dr., HABIB YOUSEFAZARI Doç. Dr., ALİ ANTEPLİ	THE EFFECTS OF CORPORATE GOVERNANCE ON THE INTERNET-BASED FİNANCİAL REPORTİNG: AN APPLİCATİON ON COMPANİES TRADED ON BORSA ISTANBUL (BİST)
D. Öğr. Üyesi Ahmet USLU	ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE YOL AÇAN FAKÖRLER: KONAKLAMA İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
D. Öğr. Üyesi Ahmet USLU Rojda BOZDAĞ	ÖRGÜTSEL ADALETİN ÖRGÜTSEL SİNİZM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: EĞİTİM ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

28.10.2023	10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:2 SESSION: 1	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Şerif DURMUŞ**
Öğr. Gör. Dr. Elif ÖZDİL DEMİREL	SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞE TUTKUNLUK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Yüksek Lisans Öğrencisi, Nursel TOSUN	KORONAVİRÜS SALGINININ TEDARİK ZİNCİRİNDE YAŞATTIĞI ETKİLERİYLE BERABER SEKTÖRLERDE OLUŞAN DEĞİŞİMLER
Dr. Öğr. Üyesi Hafize Ufuk KORKMAZ	STEP BY STEP FROM SCIENTIFIC STUDY TOWARDS COMMERCIALIZATION: ACADEMIC ENTREPRENEURSHIP
Arş. Gör. Zeynep YİLMAZ Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ	BEEKEEPİNG POTENTİAL AND EVALUATİON STATUS OF ERZURUM PROVİNCE
Arş. Gör. Zeynep YİLMAZ Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ	CEREALS PRODUCTİON İN TURKEY İN TERMS OF SELF-SUFFİCİENCY AND FOREİGN DEPENDENCY
Dr. Öğr. Üyesi Şerif DURMUŞ	THE OTHER SIDE OF THE MEDALLION IN THE USE OF TECHNOLOGY IN ORGANIZATIONS: TECHNOSTRESS
Dr. Öğretim Üyesi, İlhan ÇAM Arş. Gör., Muhammet KOCAMAN	EXAMINING THE CONCEPT OF INTELLECTUAL CAPITAL IN THE TRANSITION INTO THE KNOWLEDGE ECONOMY
Dr. Öğretim Üyesi, İlhan ÇAM Arş. Gör., Muhammet KOCAMAN	A REVIEW OF THE IMPACT OF ZOMBIE FIRMS ON PRODUCTIVITY
Dr. Öğr. Üyesi Murat KIRKAĞAÇ Prof. Dr. Veysel YILMAZ Doç. Dr. Erkan ARI	EARTHQUAKE EFFECTS PERCEPTION SCALE: VALIDITY AND RELIABILITY
Melis TAŞ Prof. Dr. Eda YAŞA ÖZELTÜRKAY Assoc. Prof. Dr. Erdem AKKAN	A STUDY ON THE EXAMINATION OF SUSTAINABILITY ACTIVITIES OF UTİKAD MEMBER LOGISTICS COMPANIES

28.10.2023 10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 3 SESSION: 1 MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Aytaç ERDEM

Öğr. Gör. Dr. Esin CEYLAN ŞAŞMAZ	STRATEJİK İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ (2014-2023)
Öğr. Gör. Dr. Uğur ERDOĞAN	YEŞİL LOJİSTİK ALANINDA YAZILAN ULUSLARARASI MAKALELERİN WEB OF SCIENCE VERİ TABANINA DAYALI BİBLİYOMETRİK ANALİZİ
Doktora Öğrencisi, Zekiye DALBOY	YEŞİL GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR BAKIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç ERDEM	İÇERİK PAZARLAMASI KAVRAMININ BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Berna Turak KAPLAN Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL Doç. Dr. Mehmet KAPLAN	The Basic Problems of Cooperative Enterprises: A Research on Women's Cooperatives
Dr.Öğretim Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL Dr.Öğretim Üyesi Berna Turak KAPLAN Doç.Dr.Mehmet KAPLAN	EFFECTIVENESS OF MUNICIPALITIES IN RURAL DEVELOPMENT AND COOPERATIFICATION
Yüksek Lisans Öğrencisi, Abdulkadir KURTULAN	BİR DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ OLARAK KÜYERELLEŞTİRME: SEÇİLMİŞ NETFLİX ÖRNEKLERİ
PhD Student, Melek Sermin EFEOGLU Prof. Dr. Adnan CELİK	BUSINESS DIMENSION OF CYBER MOBBING
Dr. Öğr.Üyesi Ayaz Yusuf Altın	EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE ULUSLARARASILAŞMA STRATEJİLERİNİN FİRMALARIN REKABETÇİLİK GÜÇLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İSTANBUL TEKSTİL SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr. Emine Vasfiye KORKMAZ	İŞ HAYATINDA MOBİNG VE İNTİHAR
Prof Dr.Muhammet BEZİRCİ 100/2000 Doktora Öğrencisi Gülnur UÇAR	Muhasebe Bilgi Sistemini Geleceğe Nasıl Hazırlamalı? SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi
Dr. Gökçe KAFKAS Prof. Dr. Mustafa KIRLI	İŞLETME VERGİCİLİĞİ OLARAK MİKRO VERGİ PLANLAMASI: KURAMSAL BİR YAKLAŞIM VE ÖNERİLER
Dr. Gökçe KAFKAS Prof. Dr. Mustafa KIRLI	VERGİ OKURYAZARLIĞI VE ÖNEMİ: KURAMSAL BİR İNCELEME

28.10.2023	10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 4 SESSION: 1	**MODERATOR: Doç. Dr., Ayşe Nur Buyruk AKBABA**
Doç. Dr., Ayşe Nur Buyruk AKBABA	VALUATION OF ASSETS ACCORDING TO INTERNATIONAL VALUATION STANDARDS
Öğr. Gör. Halil İbrahim YAVUZ	A REVIEW ON POST-COVID 19 MONETARY POLICY IN TURKIYE
Öğr. Gör. Halil İbrahim YAVUZ Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YAVUZ	TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İNSAN KAYNAKLARI VE ORGANİZASYON YAPISI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Meral ÇABAŞ Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER	FOURIER EVIDENCE ON THE EFFECT OF OIL PRICES ON INFLATION IN TURKIYE
Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER Dr. Meral ÇABAŞ	FOURIER KPSS UNIT ROOT TEST FOR UNEMPLOYMENT IN SELECTED OECD COUNTRIES
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK	ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING R&D INVESTMENTS WITH THE FISHER PANEL CAUSALITY APPROACH: EVIDENCE FROM SELECTED EU COUNTRIES AND TURKEY
Yüksek Lisans Öğrencisi, Betül Dilşah MEŞE	COMPARATIVE REVIEW OF DIGITAL MONEY STUDIES IN THE WORLD AND TURKIYE

28.10.2023	10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 5 SESSION: 1	**MODERATOR: . Doç. Dr. Sezin ÖZTOPRAK**
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül EKİN	VAKIF YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN EŞİT ÜCRET SORUNU VE FESİH HAKLARI
Res. Asst. Erdoğan KESKİN	A LOOKING AT TURKISH GOVERNMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF FREEDOMS
Assoc. Prof. Dr. Özge YENİCE CEYLAN	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COPYRIGHT
Assoc. Prof. Dr. Özge YENİCE CEYLAN	MEDIATION AS A CONDITION OF LITIGATION IN RENTAL DISPUTES
Av. Elmas İrem MEŞE	ANAYASA MAHKEMESİNİN İPTAL KARARLARININ ÖZELLİKLERİ
Doç. Dr. Sezin ÖZTOPRAK	THE PLACE OF ANADOLU AGENCY IN ADMINISTRATIVE ORGANIZATION
Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK Arş. Gör. Döndü KUŞCU	MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK BAĞLAMINDA KANUNA KARŞI HİLE
Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK Arş. Gör. Döndü KUŞCU	ÇALINAN YA DA YASADIŞI ŞEKİLDE İHRAÇ EDİLEN KÜLTÜR VARLIKLARININ İADESİNİN 1995 UNIDROIT KONVANSİYONU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

28.10.2023 10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 6 SESSION: 1 MODERATOR: . Doç. Dr, Alpaslan ALKIŞ

Doktora Öğrencisi Erol AKYILDIRIM	PROTECTION OF FAMILY LIFE IN THE CONTEXT OF ARBITRATION OF THE EXISTENCE OF THE CREATOR
Assist. Prof. Dr. Fatma Kurttekin	MIDDLE SCHOOL TEACHERS' VIEWS AND ATTITUDES REGARDING TEACHING DEATH
Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL	KUR'AN'DA İNSANA VERİLEN DEĞERİN BOYUTU
Doç. Dr, Alpaslan ALKIŞ	İSLAM'DA SAVAŞ HUKUKU
Doç. Dr, Alpaslan ALKIŞ	İSLAM HUKUKUNDA HADİS VE SÜNNET FARKLILIĞI
Associate Professor Alizada Aygun Ajdar	Gnosis in Zoroastrianism
Dr. Öğr. Üyesi Hanefi ŞOLA	ZEYDÎ MÜFESSİR A'KAM eL-ÂNİSÎ'NİN TEFSİRİNDE ŞİİRLE İSTİŞHAD
Öğretim Grv. Semra Tanır Şahin	Ürdün Çocuk Hikayesinde Filistin İşgali ve Direnişi Teması

28.10.2023 10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 7 SESSION: 1 MODERATOR: Research Assistant Dr. Çağlar SÖKER

Seyed Hadi Borhani	UNVEILING PRO-PALESTINIAN SOLIDARITY: ASSESSING INTERNATIONAL POSITIONS AND CRITERIA FOR SUPPORT
Dr. Yasin Çağlar KAYA Dr. Ferhat Çağrı ARAS	İSRAİL'İN KUDÜS POLİTİKASININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Yasin Çağlar KAYA Dr. Ferhat Çağrı ARAS	TÜRKİYE NATO'DAN ATILABİLİR Mİ? 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME
Ilaha BALAKISHIYEVA	ANALYSIS OF INTERNATIONAL GENDER EQUALITY AGREEMENTS RATIFIED BY AZERBAIJAN
Research Assistant Dr. Çağlar SÖKER	HUMAN NATURE IN INTERNATIONAL RELATIONS: AN UNENDING DEBATE
Doktora Öğrencisi, Büşra BEYHAN ÖZAN	ERMENİSTAN SİYASİ HAYATINA 1995 VE 1996 SEÇİMLERİNİN ETKİSİ

28.10.2023	10: 00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 8 SESSION: 1	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKDAĞ**
Prof. Dr. İsmail AKBAL Öğr. Gör. Talip Kurşuncu	LAICITY AND LAICYCLE APPLICATIONS IN THE REPUBLIC PERIOD AND THE RELATIONSHIP OF THESE WITH SECULARISM
Prof. Dr. İsmail Akbal Kübra Esen	THE ADVENTURE OF WOMEN ESTABLISHING A PLACE IN CIVIL SOCIETY FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC OF TURKEY
Dr. Büşra BAYSAL	A STUDY ON THE DEATH-THEMED WAİLS OF ANKARA POLATLI AND AFYONKARAHİSAR EMİRDAĞ
Dr. Gıyasettin YILDIZ	DEAD ENDS OF CULTURAL IDENTITIES: NOTES FROM FIELD EXPERIENCES ON THE IDENTITY OF MASCULINITY
İbrahim BAĞIROV	MOLLA SADRA VE RUH-BEDEN PROBLEMİ
Telli ƏLİYEVA	MAARİFÇİ REALİST NƏSRİN STRUKTURUNDA FOLKLOR ƏNƏNƏLƏRİ
Dr.Öğr.Üyesi, Feza SOLAK TUYGUN	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE “DİJİTAL UÇURUM” GERÇEĞİ: BM 2030 HEDEFLERİ BAĞLAMINDA POLİTİKA EYLEMLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKDAĞ	AFYON’DA SÖYLENEN NİNNİLER’DE DUA VE BEDDUA
Deniz S. YORULMAZ Aleyna BOZKURT Seda Nur ORHAN Özge Nur YILDIZ	Bir İl Merkezinde Toplumun Aşı Tereddütlerinin Belirlenmesi: Tanımlayıcı-Kesitsel Çalışma
Özlem YÜREKLİ Doç. Dr. İlknur ÇEVİK TEKİN	VERİ MADENCİLİĞİ ile KALP HASTALIĞININ TESPİT EDİLMESİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:9 SESSION: 1 MODERATOR: Muntanavadee Maytapattana

Sujit K. Basak	A COMPARATIVE ANALYSIS OF ZOTERO AND MENDELEY REFERENCE MANAGEMENT SOFTWARE
Kyriaki G. Giota George Kleftaras	SOCIAL MEDIA AND COUNSELING: OPPORTUNITIES, RISKS AND ETHICAL CONSIDERATIONS
Martina Kanciruk Jac W. Andrews, Tyrone Donnon	MATERNAL SMOKING AND RISK OF CHILDHOOD OVERWEIGHT AND OBESITY: A META-ANALYSIS
Muntanavadee Maytapattana	THE EFFECTS OF THE PARENT TRAINING PROGRAM FOR OBESITY REDUCTION ON HEALTH BEHAVIORS OF SCHOOL-AGE CHILDREN
Astrid de Leeuw Pierre Valois	UNDERSTANDING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' BELIEFS REGARDING THE ADOPTION OF PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIORS
Rana M. Zeina Laila AL-Ayadhi Shahid Bashir	ASSOCIATION OF SENSORY PROCESSING AND COGNITIVE DEFICITS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS – PIONEER STUDY IN SAUDI ARABIA
Mai Al-Subaie	WHAT ARE THE FACTORS UNDERLYING THE DIFFERENCES BETWEEN YOUNG SAUDI WOMEN IN TRADITIONAL FAMILIES THAT CHOOSE TO CONFORM TO THE SOCIETY NORMS, AND YOUNG SAUDI WOMEN WHO DO NOT CONFORM?
AKM Rezaul Karim Tania Sharafat Abu Yusuf Mahmud	COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER
Rachel C. F. Sun	TEACHERS' AND STUDENTS' CAUSAL EXPLANATIONS FOR CLASSROOM MISBEHAVIOR: SIMILARITIES AND DIFFERENCES
Toshitaka Higashino Naoki Wakamiya	VERIFICATION AND PROPOSAL OF INFORMATION PROCESSING MODEL USING EEG-BASED BRAIN ACTIVITY MONITORING

28.10.2023	10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:10 SESSION: 1	**MODERATOR: George Yungchih Wang**
George Yungchih Wang	A FRAMEWORK OF MONTE CARLO SIMULATION FOR EXAMINING THE UNCERTAINTY-INVESTMENT RELATIONSHIP
Trish O'Sullivan	THE EXCLUSION OF CONSUMER RIGHTS IN E-AUCTIONS – IS AN E-AUCTION REALLY AN AUCTION AT ALL?
Somayeh Farzin, Hossein Teimoori Nezhad	E-PROCUREMENT, THE GOLDEN KEY TO OPTIMIZING THE SUPPLY CHAINS SYSTEM
Petr Teply	THE KEY CHALLENGES OF THE NEW BANK REGULATIONS
Zeljko Panian	THE PATH TO WEB INTELLIGENCE MATURITY
Haroula N. Delopoulos	BARRIERS AND OPPORTUNITIES FOR THE ADOPTION OF E-GOVERNANCE SERVICES
Jasminka Radolović	OPTIMIZATION OF TRANSFER PRICING IN A RECESSION WITH REFLECTION ON CROATIAN SITUATION
Satjaporn Tungsong, Gun Srijuntongsiri	APPLICATIONS OF CONIC OPTIMIZATION AND QUADRATIC PROGRAMMING IN THE INVESTIGATION OF INDEX ARBITRAGE IN THE THAI DERIVATIVES AND EQUITY MARKETS
R. Sammoura	A SIMULATION MODEL FOR BID PRICE DECISION MAKING

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:11 SESSION:1 MODERATOR: Analiza Acuña-Villacorte

Geoffrey Sinha	CONNECTING LIVES INSIDE AND OUTSIDE THE CLASSROOM: WHY AND HOW TO IMPLEMENT TECHNOLOGY IN THE LANGUAGE LEARNING CLASSROOM
Jenny Hall, Alison Jaquet	ENHANCING LEARNING FOR RESEARCH HIGHER DEGREE STUDENTS
Analiza Acuña-Villacorte	MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION
Mohammad Hassanzadeh	EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS
Salwa Aftab, Sehrish Riaz	IMPACT OF GRADE SENSITIVITY ON LEARNING MOTIVATION AND ACADEMIC PERFORMANCE
Ahmed Amin Mousa, M. Abd El Salam	PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN
Sobhy Fathy A. Hashesh	THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT
Lena Shulyakovskaya	MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION
Ahmed Amin Mousa, M. Abd El-Salam	EMPLOYING QR CODE AS AN EFFECTIVE EDUCATIONAL TOOL FOR QUICK ACCESS TO SOURCES OF KINDERGARTEN CONCEPTS
Irina-Ana Drobot	TEACHING ENGLISH TO ENGINEERS: BETWEEN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND PSYCHOLOGY

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:12 SESSION: 1 MODERATOR: Tamara Kelly

Sameer Kumar, Jariah Mohd. Jan	HUBS AS CATALYSTS FOR GEOSPATIAL COMMUNICATION IN KINSHIP NETWORKS
Zhanar Aldubasheva, Elnura Assyltayeva, Mukhtar Senggirbay, Gaziza Aldubashova	THE U.S. AND CENTRAL ASIA: RELIGION, POLITICS, IDEOLOGY
Jooyeon Yook, Wonjun Ko	ANALYSIS ON THE GAME-PLAYING TENDENCY OF SNGS (SOCIAL NETWORK GAMES) USERS BY GENDER
Sera Syarmila Sameon, Rohaini Ramli	E-VOTING: A TRUSTWORTHINESS IN DEMOCRATIC; A VIEW FROM TECHNOLOGY, POLITICAL AND SOCIAL ISSUE
Khawla Ben Abderrahim	DEFINITION OF FOOT SIZE MODEL USING KOHONEN NETWORK
Tamara Kelly	THE IMPACT OF FINANCIAL SYSTEM ON MIXED USE DEVELOPMENT – UNREST IN UK AND SENSE OF SAFETY IN MIXED USE DEVELOPMENT
Pratoom Rekklang	POLITICAL INFORMATION EXPOSURES, POLITICIANS- PERCEPTIONS, POLITICAL ATTITUDES AND POLITICAL PARTICIPATIONS AMONG PEOPLE IN BANGKOK METROPOLITAN AREA
Bakr Hashem Paumey Ahmed Alashwal	URBAN TRANSFORMATIONS OF THE MEDITERRANEAN CITIES IN LIGHT OF DEVELOPMENTS IN THE MODERN ERA
Benedetto Manganelli, Beniamino Murgante	SPATIAL ANALYSIS AND STATISTICS FOR ZONING OF URBAN AREAS
Aynaz Lotfata	SOCIO-SPATIAL RESILIENCE STRATEGIC PLANNING THROUGH UNDERSTANDING STRATEGIC PERSPECTIVES ON TEHRAN AND BATH

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:13 SESSION: 1 MODERATOR: Kamila Tišlerová

Mohd Iskandar bin Illyas Tan, Iziati Saadah bt Ibrahim	SUPPLY CHAIN MANAGEMENT AND E-COMMERCE TECHNOLOGY ADOPTION AMONG LOGISTICS SERVICE PROVIDERS IN MALAYSIA
Taneli Eisto, Venlakaisa Hölttä	CUSTOMER-SUPPLIER COLLABORATION IN CASTING INDUSTRY: A REVIEW ON ORGANIZATIONAL AND HUMAN ASPECTS
Jasmine Yeap Ai Leen, T. Ramayah, Azizah Omar	THE IMPACT OF WEBSITE PERSONALITY ON CONSUMERS' INITIAL TRUST TOWARDS ONLINE RETAILING WEBSITES
Sharareh Mirsaeidi Farahani , Gholamreza Chitsaz	CONTINUAL IMPROVEMENT WITH INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEM
Kamila Tišlerová	THE INTRODUCTION OF COMPULSORY ELECTRONIC EXCHANGE OF DOCUMENTS IN THE CZECH REPUBLIC: COMPARING EXPECTATION AND REALITY
Saima Ayaz, Zakir Hussain, Maqbool Hussain Sial	ROLE OF CREDIT ON PRODUCTION EFFICIENCY OF FARMING SECTOR IN PAKISTAN(A DATA ENVELOPMENT ANALYSIS)
Martin Macion	SUSTAINABILITY STRATEGY AND FIRM PERFORMANCE IN RESIDENTIAL TRADE AND INDUSTRY: A CONCEPTUAL ANALYSIS
Muhammad Mazhar Manzoor, Muhammad Aqeel, Abdul Sattar	FACTORS PAVING THE WAY TOWARDS ISLAMIC BANKING IN PAKISTAN
Jesus Orbe, Vicente Nunez-Anton	DURATION ANALYSIS OF NEW FIRMS IN THE BANKING INDUSTRY
Milan Rippel, Petr Teply	OPERATIONAL RISK – SCENARIO ANALYSIS

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:14 SESSION: 1 MODERATOR: Tanyatorn Panyasopon

Mohamed Afla, Mohamad Reza	SUSTAINABILITY OF URBAN CEMETERIES AND THE TRANSFORMATION OF MALAY BURIAL PRACTICES IN KUALA LUMPUR METROPOLITAN REGION
Mara Magda Maftei	THE CONTEXT-S INFLUENCE ON THE EVOLUTION OF CIORAN: THE OPTIONS OF AN ENGAGED PHILOSOPHER
Tanyatorn Panyasopon	THE CHARACTERISTICS OF THAI MOVIES AND FACTORS CONTRIBUTING TO BECOMING WIDELY KNOWN IN INTERNATIONAL MARKETS
D. Dosbatyrov	THE GENESIS OF THE ART OF THE KAZAKH SALS, SERIS AND PALUANS IN CHARACTERISTIC COMPARISON TO EUROPEAN HISTRIONES AND RUSSIAN SKOMORKHS
Farideh Alizadeh	BORIA IN MALAYSIA
Khajornjit Bunnag	FACTORS AFFECTING MEDIA LITERACY OF EARLY TEENAGERS
John Walton, Vishal Parikh	POWER DISTANCE AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FROM A POST-TAYLORIST PERSPECTIVE
Zhamilya Boldykova, Assel Berdigulova	ORNAMENT AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF PEACE (BASED ON COMPARATIVE ANALYSIS OF CULTURES OF PROTO-TURKIC PEOPLES AND INDIAN TRIBES OF NORTH AMERICA)
Bubpha Makesrithongkum	CAUSAL FACTORS AFFECTING ON TRUSTWORTHINESS AND SUCCESS OF THE NATIONAL PRESS COUNCIL OF THAILAND IN REGULATING PROFESSIONAL ETHICS IN VIEWS OF NEWSPAPER JOURNALISTS
Zhankuliyeva S. A.	FEATURES OF PARTY CONSTRUCTION IN THE COURSE OF POLITICAL MODERNIZATION OF KAZAKHSTAN

28.10.2023 10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:15 SESSION: 1 MODERATOR: Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld

Mutshinye Manguvhewa Maria Florence Mansoo Yu	A BIO-ECOLOGICAL PERSPECTIVE ON RISK AWARENESS AND FACTORS ASSOCIATED WITH SUBSTANCE USE DURING PREGNANCY IN COMMUNITIES OF THE WESTERN CAPE PROVINCE, SOUTH AFRICA
Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld	THE ASPECT OF THE HUMAN BIAS IN DECISION MAKING WITHIN QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS & LEAN THEORY
J. Samuel Jesudoss	EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE
Danielle Morin Jennifer D.E.Thomas Raafat G. Saade	DEEP LEARNING AND VIRTUAL ENVIRONMENT
Asmita Shukla Soma Parija	IMPACT OF PERSONALITY AND LONELINESS ON LIFE: ROLE OF ONLINE FLOW EXPERIENCES
Sheila Marie G. Hocson	CAREER COUNSELING PROGRAM FOR THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF FRESHMEN UNIVERSITY STUDENTS
Barbara Gawda	DIAGNOSIS OF HATE SCHEMAS IN PRISONERS WITH ANTISOCIAL PERSONALITY DISORDER (ASPD)
Waralak Vongdoiwang Siricharoen, Nattanun Siricharoen	MEDIA AND INFORMATION LITERACY (MIL) FOR THAI YOUTHS
Alireza Bolhari Ali Rezaeean Jafar Bolhari Fatemeh Zare	THE IMPACT OF OCCUPATIONAL STRESS ON QUALITY OF WORK LIFE AMONG THE STAFF OF E-WORKSPACE
Josephine S. Larkings Patricia M. Brown	MENTAL ILLNESS STIGMA AND CAUSAL BELIEFS: AMONG POTENTIAL MENTAL HEALTH PROFESSIONALS

28.10.2023	10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:16 SESSION: 1	**MODERATOR: Siavash Asadi Ghajarloo**
Nancy Ling Sze Leung	The Low-fertility problem in Hong Kong: Do Mainlanders- Births Help to Rejuvenate Low-fertility Problem?
Teodora Bakardjieva Galya Gercheva	Knowledge Management and e-Learning –An Agent-Based Approach
Muhammad Wajid Tahir Rubina Kauser Majid Ali Tahir	Brain Drain of Doctors; Causes and Consequences in Pakistan
Subramaniam Chandran	From Separatism to Coalition: Variants in Language Politics and Leadership Pattern in Dravidian Movement
Mahboubeh Molaei	Knowledge Management Model for Managing Knowledge among Related Organizations
Abbas Moshref Razavi, Rodina Ahmad	Users- Motivation and Satisfaction with IS
Jamalodin Alvani Fardin Boustani, Omid Tabiee, Masoud Hashemi	The Effects of Human Activity in Yasuj Area on the Health of Stream City
Siavash Asadi Ghajarloo	Mining Implicit Knowledge to Predict Political Risk by Providing Novel Framework with Using Bayesian Network
Nor'Aini Yusof, Ismael Younis Abu-Jarad	The Organizational Innovativeness of Public-Listed Housing Develo
Tingan Tang, Kimmo Karhu, Matti Hamalainen	Community Innovation in Sustainable Development: A Cross Case Study

28.10.2023	10: 30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:17 SESSION: 1	**MODERATOR: Subramaniam Chandran**
Fariba Haghbin, Othman Bin Ibrahim, Mohammad Reza Attarzadeh Niaki	KNOWLEDGE RELATIONSHIP MODEL AMONG USER IN VIRTUAL COMMUNITY
Hasimah Sapiri Anton Abdulbasah Kamil, Razman Mat Tahar, Hanafi Tumin	DYNAMICS SIMULATION APPROACH IN ANALYZING PENSION EXPENDITURE
Norma Rodrigues Gomes	KNOWLEDGE MANAGEMENT APPLIED TO FORENSIC SCIENCES
Amir Hossein Davami, A< li Gholami, Ebrahim Panahpour	THE USED OF ENVIRONMENTAL ETHICS IN METHODS AND TECHNIQUES OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT
Asim Tanvir, Numera Rafaqat	ADOPTABILITY ISSUES OF GPS IN PUBLIC SECTOR IN PAKISTAN
Marzieh Mokhtaripour	SYSTEMS AND SOFTWARE SAFETY AND SECURITY
Shoureshe Kanani, Hassan Zandi	A STUDY OF THE DAMAGES TO HISTORICAL MONUMENTS DUE TO CLIMATIC FACTORS AND AIR POLLUTION AND OFFERING SOLUTIONS
Subramaniam Chandran	HOW DO POLITICIANS RECOVER THEIR COSTS? THE POLITICAL ECONOMY OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN INDIA
Claude Alavoine	ETHICS IN NEGOTIATIONS: THE CONFRONTATION BETWEEN REPRESENTATION AND PRACTICES
Timothy Yoonsuk Lee, Jinhwan Yu, Somi Nah	A CONFUCIANISM OBSERVED IN DISASTER FILMS OF EAST ASIA
Dragana Bjelić, Mirela Mezak Stastny	CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS AN INSTRUMENT OF FULFILLING THE WORKER 'S RIGHTS IN CROATIAN LEGAL SYSTEM

28.10.2023 14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 1 SESSION: 2 MODERATOR: Doç. Dr. Hakan YÜKSEL

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR	ANALYSIS OF THE FILM THE STONING OF SORAYA FROM THE PERSPECTIVE OF FEMINIST THERAPY
Dr. Melih Burak ÖZDEMİR	AN EXISTENTIALIST ANALYSIS OF TA'M-E GILAS, ONE OF THE IMPORTANT WORKS OF IRANIAN CINEMA
Doç. Dr. Hakan YÜKSEL	OVER SPORTS THEMED MAGAZINE PUBLISHING IN TURKEY
Doç. Dr. Hakan YÜKSEL	TURKISH CINEMA AND SOCIAL DYNAMICS "UZUN HIKAYE MOVIE"
Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL Prof. Dr. Aslı YURDİGÜL	DÜNYA SİNEMASINDA CENGİZ AYTMATOV UYARLAMALARI
Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL Prof. Dr. Aslı YURDİGÜL	ULUSAL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ YA DA "ULUS ÜSTÜ" DÜNYANIN OLUŞUMU BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME
Dr. Yeşim ARGIN	İRAN SİNEMASINDA GÖÇMEN TEMSİLLERİ ÇERÇEVESİNDE BARAN FİLMİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ
Phd.Tuncay SARİİPEK	SOCİAL MEDİA USE AND SPORT
Aslıhan ERTAN SEVİNÇ	INTRINSIC MOTIVATION SHOULD BE ENCOURAGED FOR A LIFELONG LEARNING
Dr. Öğr.Üyesi Enes BALOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Yavuz DEMİR	The Role of Independent Journalists: Investigative Journalism on the Internet and Social Media Platforms

28.10.2023 14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 2 SESSION: 2 MODERATOR: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

Araştırma Görevlisi, Hande EYÜBOĞLU Araştırma Görevlisi, Zeynep YANILMAZ	DOKUNMAK İLE GÖRMEK ARASINDA BİR DENEYİM MEKÂNI: MÜZELER
Ünal YILMAZ Prof. Dr. Figen BALO	BEYŞEHİR YÖRESİNDE DUVAR KAPLAMA MALZEMESİ OLARAK DİYABAZ TAŞI
Araştırma Görevlisi, Hazal BOYDAK DEMİR Profesör, Figen BALO	BEYŞEHİR İLÇESİNDE BÖLGESEL DOĞAL TAŞLARLA BIM DESTEKLİ YEŞİL BİNA TASARIMI
Doç. Dr. İsmet EŞMELİ	SANAT VE ESTETİĞİN DİNSEL YANSIMASI: AYASOFYA
Doç, Emine YALUR Öğrenci, Ali ALTINYUVA Öğrenci, Emre ARICI	PİCASSO ESERLERİNİN 3 BOYUTLU OLARAK SERGİLENMESİ
Uzm. Sanat Tarihçi, Fikret ALKAN Prof. Dr., Ayşegül KOYUNCU OKCA	THE PLACE WHERE TRADITIONAL PROFESSIONS ARE LIVED IN BURSA IS TAHTAKALE BAZAAR AND A MASTER
Uzm. Sanat Tarihçi, Fikret ALKAN Prof. Dr., Ayşegül KOYUNCU OKCA	THE IMPORTANCE OF MUSEUM ACTIVITIES IN DEVELOPING THE MUSEUM-SOCIETY RELATIONSHIP: BURSA METROPOLITAN MUNICIPALITY MUSEUMS
Dr. Öğr. Üy. Fatma BULAT	TEKSTİL /MODA TASARIM SÜRECİNİN OPTİMİZASYONU VE YAPAY ZEKA

28.10.2023	14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:3 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç.Dr.İsmail DURSUNOĞLU**
Doç.Dr.İsmail DURSUNOĞLU	14 MAYIS 2023 SEÇİMLERİ'NİN ULUSAL MEDYAYA YANSIMALARI: YENİ ŞAFAK ve CUMHURİYET GAZETELERİNİN İNCELENMESİ
Doç.Dr.İsmail DURSUNOĞLU	ALTILI MASA'NIN SOSYAL POLİTİKALAR TASAVVURU: "ORTAK POLİTİKALAR MUTABAKAT METNİ" ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME
Öğr. Gör. Dr., Mert Mahir GÖZ	THE IMPACT OF THE 1962 CUBAN MISSILE CRISIS ON THE UNITED STATES SUPERPOWER IMAGE
Öğr. Hicret TOSUN Doç.Dr.Mustafa NAL	YALIN LİDERLİK BİBLİOMETRİK ANALİZ
Öğretim Görevlisi, Fevzi YAHŞİ	EDMUND BURKE'TE MÜLKİYET ANLAYIŞI
Öğretim Görevlisi, Fevzi YAHŞİ	THOMAS HOBBES'TA DEVLET, SİYASET VE EGEMEN
Doç. Dr. Aynur Akpınar	KAMU GÖZETİMİ MUHASEBE VE DENETİM STANDARTLARI KURUMUNUN GÖZETİM FAALİYETLERİ

28.10.2023 14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 4 SESSION: 2 MODERATOR: Prof. Dr. Huseynova Hajar Emin

Huseynova Hajar Emin	TURKISH WORDS IN LANGUAGES WITH DIFFERENT SYSTEMS
Assoc. Prof. Sevda ABBASOVA	The place of language analysis in Azerbaijani language textbooks
Насибова Айтен Магсуд гызы	Покровительство литературе в эпоху Сефевидов
Prof. Dr. Ertan Örgen	TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADAR TÜRK HATIRA KİTAPLARINDA BABANIN YERİ
Dr. Adilcan ERUYGUR	A LOOK AT CHINESE WOMEN'S PERCEPTION FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHINESE WORD WOMAN
Govharkhanim Naghiyeva	IDIOMATIC PHARASES IN THE DIWAN OF QATRAN TABRIZI
Öğr. Gör. Dr., Gonca ARKON TEKİNEL	60'LI YILLARDA YAYIMLANAN BİR EDEBİYAT DERGİSİ: DÖNEM
Yüksek Lisans Öğrencisi, Nebahat Tuğçe TAN	LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY'UN TOPLUMDAKİ AHLAK ARAYIŞINDAN BİR İZDÜŞÜM: "BALODAN SONRA" ÖYKÜSÜ

28.10.2023 14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL: 5 SESSION: 2 MODERATOR: Prof. Dr. Yılmaz TONBUL

Öğretmen, Osman KOZLUCA Doç. Dr. Emine ÖNDER Öğretmen, Yeliz GENÇ ALTUNDAĞ	MESLEK LİSESİ MÜDÜRLERİNİN SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ DAVRANIŞLARININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ
Öğretmen, Yeliz GENÇ ALTUNDAĞ Doç. Dr. Emine ÖNDER	ÜCRETLİ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASININ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI
MEB Öğretmeni, Şeyhmus ÇETİNKAYA Doç. Dr. Akif AKTO	Helenistik Çağ'da Felsefe Okulları
Prof. Dr., Ali Günay BALIM PhD Student Ece ALTAY	WATCH-THINK-DISCUS: A DIFFERENT LOOK AT SPACE POLLUTION
Ph.D. Vüqar MƏMMƏDOV	FARS DİLÇİLİYİNİN TƏŞƏKKÜL VƏ İLKİN İNKİŞAF DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ŞƏRQŞÜNASLARININ TƏDQİQATLARINDA
Prof. Dr. Yılmaz TONBUL Ali EFE	ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN YAPTIKLARI DERS DENETİMLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİMİNE KATKISI
Prof. Dr. Yılmaz TONBUL Pınar Gökçe Çiçek	KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİ BULUNAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SINIF YÖNETİMİ SORUNLARI
Türkan KIRAN Prof. Dr. Mustafa Yunus ERYAMAN	İnternet Temelli Oyun Bağımlılığıyla İlgili Eğitim-Öğretim Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

28.10.2023	14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 6 SESSION: 2 MODERATOR : Prof. Dr. Okan YAŞAR	
Prof. Dr. Ramazan ALTINAY Doktora Öğrencisi. Esra ÇEÇEN	THE CAPTIVITY OF THE TURKEY SELJUK MELİKS TO THE GREAT SELJUKS
Prof. Dr. Ramazan ALTINAY Doktora Öğrencisi. Esra ÇEÇEN	ARTUQİD-AYYUBİD ALLIANCES ESTABLİSHED AGAINST OF THE TURKEY SELJUK STATE
Prof. Dr. Ramazan ALTINAY Dr. Habibe Ceren DAĞDEVİREN	TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNDE KADINLARIN ROLÜ
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	BİR ZAMANLAR BEYŞEHİR (100 Yıl Önce Beyşehir Kazası'nın Sıhhi ve İçtimai Durumu)
Didem DAĞLI Prof. Dr. Okan YAŞAR	INVESTİGATİON OF THE VİEWS ON THE CHANGİNG CONSERVATİON STATUSES İN THE GALLİPOLİ HİSTORİCAL AREA OF THE ÇANAKKALE WARS FROM 1973 TO THE PRESENT İN TERMS OF VARİOUS VARİABLES
Dr. Melek GÖKSU ERDEĞER	KARAMANOĞLU GÜNERİ BEY'İN HAYATI ve FAALİYETLERİ

28.10.2023	14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 7 SESSION: 2	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ**
Doç. Dr, Zekavet KABASAKAL Psikolog, Deniz KABASAKAL Psikolog, Yağmur MUMCU	CHILDREN HAVING AN IMPRISONED PARENT IN DEVELOPMENT OF PSYCHOPATHOLOGIES
Doç. Dr, Zekavet KABASAKAL Psikolog, Yağmur MUMCU	GENÇLERDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE ÖZNEL İYİ OLUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS	DİN VE BOŞANMA: DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME
Merve AKARSU Doç. Dr. Yaşar BARUT Arş. Gör. Emre DEMİRTAŞ	EVLİ ÇİFTLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BOŞANMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
Sedef GEMİCİ	NEFESİN DUYGULARIN ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ	GÜNÜMÜZDE SOSYAL SORUNLAR VE SOSYAL POLİTİKANIN TARAFLARINI YENİDEN TANIMLAMAK
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ	SOSYAL SORUN OLARAK ENGELLİLİK VE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ	İşyerinde ‘Hayır Diyememe’nin Dayanılmaz Ağırlığı

28.10.2023	14: 00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL: 8 SESSION: 2	**MODERATOR: Asst. Prof. Fatih IŞIK**
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif ÖZÇELEBİ Prof. Dr. Cevdet YILMAZ	BAFRA VE KAVAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFİ ANALİZİ
Prof, Dr. Rasim AKPINAR	MANİSA DAĞ VE OVA KÖYLERİNDE TOPLUMSAL YAPI SAHA ÇALIŞMASI: BEHİCE BORAN'IN 77 YIL ÖNCEKİ İKİ KÖY TİPİNİN MUKAYESELİ ÇALIŞMASINI GÜNÜMÜZE TAŞIMAK
Prof, Dr. Rasim AKPINAR	TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SORUNLARININ KARİKATÜRLER ÜZERİNDEN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: GIRGIR VE FIRT DERGİLERİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ
Asst. Prof. Fatih IŞIK Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK	A GEOGRAPHICAL AND ECOLOGICAL ASSESSMENT OF PALOVİT WATERFALL (ÇAMLIHEMŞİN-RİZE) AND ITS SURROUNDINGS
Asst. Prof. Fatih IŞIK Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK	THE ŞANLIURFA FLOOD OF MARCH 15, 2023, WITH ITS FORMATION AND CONSEQUENCES
Yüksek Lisans Öğrencisi, Revşan AKAY Doç. Dr., Fatih VAROL	INVESTIGATION OF WHOLE GRAIN PRODUCT QUINOA AS A GASTRONOMIC ELEMENT
Yüksek Lisans Öğrencisi, Revşen AKAY Öğretim Görevlisi, Uğurcan METİN Öğretim Görevlisi, Betül YAPICI NANE	TATLI PATATES'İN GASTRONOMİK BİR UNSUR OLARAK İNCELENMESİ

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:9 SESSION: 2	**MODERATOR: Nidhi Gadura**
Rudolf Egger	THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A 'POWER GAME' FOR TRADE UNIONS
Heba Mustafa Abdullah	IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY
Shima Nikanjam, Badiossadat Hassanpour, Adi Irfan Che Ani	EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY
Juha Kettunen	QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
Nidhi Gadura	DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT
Eugene Allevato	ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATIVE PEDAGOGIES IN UNIVERSITIES
Juha Kettunen	THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION
Tessa Berg, Emma Guion Akdag	USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE
Bibiana Hlebova	OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA
Shahlan Surat, Saemah Rahman, Saadiah Kummin	INQUIRY ON THE IMPROVEMENT TEACHING QUALITY IN THE CLASSROOM WITH META-TEACHING SKILLS

28.10.2023 14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

HALL:10 SESSION: 2 MODERATOR: Nicole S. McKinney

Izabela Pietras	CHARACTERISTICS OF COGNITIVE FUNCTIONS AMONG POLISH ADOLESCENCE WITH SPELLING DISORDERS
Yoojin Chung	THE FEMALE BEAUTY MYTH FOSTERED BY THE MASS MEDIA
Nicole S. McKinney	SELF-ESTEEM AND STRESS LEVEL AMONG TRAUMATIC BRAIN INJURED ADULTS WITH MILD, MODERATE AND SEVERE INJURIES ATTENDING A DAY PROGRAM REHABILITATION FACILITY
Ana Pauna Zbigniew Pleszewski	CLINICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN THE RESEARCH ON THE RAPE MYTH
Yasmin Binti Othman Mydin Mohd. Fadzillah Abdul Razak	COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE
Ana Pauna	EXPERT WITNESS TESTIMONY IN THE BATTERED WOMAN SYNDROME
Aiping Liu Xiaoping Ying Jing Luo	THE FLASHBULB MEMORY OF THE POSITIVE AND NEGATIVE EVENTS: WENCHUAN EARTHQUAKE AND ACCEPTANCE TO COLLEGE
J. Maksimainen	COGNITIVE LANDSCAPE OF VALUES – UNDERSTANDING THE INFORMATION CONTENTS OF MENTAL REPRESENTATIONS
M. Bambulyaka	THE IMPLICIT METHODS FOR THE STUDY OF TOLERANCE
Elena Chernyshkova	DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS
Subramaniam Chandran	HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:11 SESSION: 2	**MODERATOR: Eleftherios Giovanis**
George Yungchih Wang	THE APPLICATION OF REAL OPTIONS TO CAPITAL BUDGETING
Paitoon Kraipornsak	IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: CASE OF THAILAND
Amilia Hasbullah, Wan Zahari Wan Yussof, Maziah Ismail	A PROPOSAL OF COMMUNITY BASED FACILITY MANAGEMENT PERFORMANCE (CBFM) IN THE EDUCATION SYSTEM OF BATUBARA DISTRICT IN INDONESIA
Tomáš Brabenec	CERTAIN IMPORTANT ASPECTS OF COST CONTRIBUTION ARRANGEMENTS IN FINANCIAL MANAGEMENT
Eleftherios Giovanis	APPLICATION OF ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN THE PREDICTION OF ECONOMIC CRISIS PERIODS IN USA
Kazuhide Sugiyama, Hiroshi Osada	INTEGRATION PROCESS OF INDUSTRIAL DESIGN AND ENGINEERING DESIGN
Maarit Valo, Pertti Hurme	ATTRIBUTIONS BY TEAM MEMBERS FOR TEAM OUTCOMES IN FINNISH WORKING LIFE
Haksoon Kim	DOES CORPORATE GOVERNANCE OR TRANSPARENCY AFFECT FOREIGN DIRECT INVESTMENT?
Shahin Dezdar, Sulaiman Ainin	ERP IMPLEMENTATION SUCCESS IN IRAN: EXAMINING THE ROLE OF SYSTEM ENVIRONMENT FACTORS
Linda Sau-ling LAI	SOCIAL COMMERCE – E-COMMERCE IN SOCIAL MEDIA CONTEXT
Alireza Faed, David Forbes	IMPACT OF CUSTOMER MANAGEMENT SYSTEM IN IMPROVING CUSTOMER RETENTION: OPTIMIZATION OF NEGATIVE CUSTOMER FEEDBACK

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:12 SESSION: 2	**MODERATOR: Oluwatosin A. Ijabadeniyi**
Savita Ahlawat Dhian Kaur	FOOD SECURITY IN INDIA: A CASE STUDY OF KANDI REGION OF PUNJAB
Nouf Saad Alnassar, Susan Grant, Ray Holland	DESIGN MANAGEMENT APPLICATIONS TO IMPROVE WORK ENVIRONMENT FOR FEMALE ACADEMICS IN SAUDI ARABIA
Sam Moshaver	EXPANDING AFFORDABLE HOUSING THROUGH INCLUSIONARY ZONING IN THE CITY OF TORONTO
Oluwatosin A. Ijabadeniyi	FOOD SAFETY CULTURE PARAMOUNT THAN TRADITIONAL FOOD SAFETY SYSTEM AND FOOD SAFETY CULTURE IN SOUTH AFRICAN FOOD INDUSTRIES
Sedat Cereci	ROLE OF DIRECTOR'S PHILOSOPHICAL APPROACH IN CINEMATOGRAPHIC EXPRESSION
Yvonne T. Haigh	CONFLICT, CONFUSION, CHOICE: A PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO ACTS OF CORRUPTION
Amruta Khairnar, Joy Sen	PLANNING FOR MINIMIZATION OF SOCIOECONOMIC INEQUALITIES WITHIN VIDARBHA REGION, MAHARASHTRA, INDIA
Nuraddin Sadykov, Altynai Zhussipova, Omirkhan Abdimanuly	KAZAKH LITERATURE IN EMIGRATION AND WORKS OF MAZHIT AITBAYEV
M. Nogaibayeva, Zh. Kumganbayev	FEATURES OF FOLLOWING THE CUSTOMS AND TRADITIONS IN TURKESTAN IN THE LATE XIXTH AND EARLY XXTH CENTURIES
Karen Armstrong	THE MASQUERADE OF LIFE, OUR MANY SELVES AND ISSUES OF PRIVACY

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:13 SESSION: 2	**MODERATOR: Anne A. Christopher**
Alzahrani.M.E, Goodwin.R.D	TOWARDS A UTAUT-BASED MODEL FOR THE STUDY OF EGOVERNMENT CITIZEN ACCEPTANCE IN SAUDI ARABIA
Dominykas Broga	CAN WE SECURE SECURITY?
Noor Sulastry Yurni Ahmad , Ki-Soo Eun	THE RISE OF NATIONALISM AMONG SOUTH KOREAN YOUTH AND DEMOCRACY: AN ANALYSIS
Vincent Fromentin	MIGRATION AND UNEMPLOYMENT DURATION: THE CASE OF THE OECD COUNTRIES
Anne A. Christopher	DEIXIS AND PERSONALIZATION IN AD SLOGANS
Noor Mohammad	NEED TO IMPLEMENT THE ENVIRONMENTAL ACCOUNTING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: AN OVERVIEW
Tariq Rahim Soomro, Muhammad Sarwar	GREEN COMPUTING: FROM CURRENT TO FUTURE TRENDS

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:14 SESSION: 2	**MODERATOR: Paitoon Kraipornsak**
A. Ramachandran	ECOLABELING AND GREEN CERTIFICATION FOR EFFECTIVE FISHERIES MANAGEMENT – AN ANALYSIS
Chummanond Natchaya, Rotchanakitumnuai Siriluck	DETERMINING THE ONLINE PURCHASING LOYALTY FOR THAI HERBAL PRODUCTS
E. Giovanis	APPLICATION OF FEED-FORWARD NEURAL NETWORKS AUTOREGRESSIVE MODELS IN GROSS DOMESTIC PRODUCT PREDICTION
Masood Uzzafer	A NEW DIMENSION IN SOFTWARE RISK MANAGMENT
E. Giovanis	PROPOSAL OF ADDITIONAL FUZZY MEMBERSHIP FUNCTIONS IN SMOOTHING TRANSITION AUTOREGRESSIVE MODELS
Rotchanakitumnuai, Siriluck	SUCCESS FACTORS OF LARGE SCALE ERP IMPLEMENTATION IN THAILAND
Asim Kumar Pal, Debabrata Nath, Sumit Chakraborty	A DISCRIMINATORY REWARDING MECHANISM FOR SYBIL DETECTION WITH APPLICATIONS TO TOR
Arazi Idrus, Christiono Utomo	FUNCTIONALITY OF NEGOTIATION AGENT ON VALUE-BASED DESIGN DECISION
Paitoon Kraipornsak	IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND
Habibollah Najafi, Amir Abbas Yazdani, Hosseinali Nahavandi	2 VALUE ENGINEERING AND ITS EFFECT IN REDUCTION OF INDUSTRIAL ORGANIZATION ENERGY EXPENSES
Haroon Altarawneh, Sattam Allahawiah	ELECTRONIC MARKETS HAS WEAKENED THE “TRADEOFF BETWEEN REACH AND RICHNESS“ IN THE INTERNET

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:15 SESSION: 2	**MODERATOR: Sholpan Zhandossova,**
Sun Mei, Nagata Katsuya, Onoda Hiroshi	CORPORATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT ASSESSMENT BASE ON THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY
Madina Kenzhegaranova, Aibol Mukhsiynov, Houman Sanandaji	STATE PROGRAMS ANALYSIS AND SOCIAL CRISIS MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: A DESCRIPTIVE STUDY
Pavel Janak	APPLICATION OF MOTIVATIONAL FACTORS FOR UPLOADING FILMS TO WEBSITES ULOZTO.NET AND PIRATEBAY.ORG
Sholpan Zhandossova, Erden Ordabek, Yelbolsyn Nazarov	THE NATIONAL SECURITY ASSURANCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
Roelien Goede	A CRITICAL SOCIAL RESEARCH PERSPECTIVE ON SELF-DIRECTED LEARNING AND INFORMATION TECHNOLOGY PRACTITIONERS
Inês Vieira	THE PORTUGUESE PRESS PORTRAIT OF “ENVIRONMENTAL REFUGEES“
James Moir	STUDENTS, KNOWLEDGE AND EMPLOYABILITY
Karen Armstrong	MANAGING YOUR ONLINE REPUTATION: ISSUES OF ETHICS, TRUST AND PRIVACY IN A WIRED, “NO PLACE TO HIDE“ WORLD
Sirous Panahi Jason Watson Helen Partridge	SOCIAL MEDIA AND TACIT KNOWLEDGE SHARING: DEVELOPING A CONCEPTUAL MODEL
Ahmad Saiful Azlin Puteh Salin, Norlela Kamaludin, Siti Khadijah Ab Manan, Mohd Shatari Abdul Ghafar	DIRECTORS- ISLAMIC CODE OF ETHICS

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:16 SESSION: 2	**MODERATOR: Tamara Djurickovic MSc**
Hastuti Saptorini	OCCUPANTS- BEHAVIOR AND SPATIAL IMPLICATIONS OF RIVERFRONT RESIDENTIAL IN YOGYAKARTA, INDONESIA
Charru Malhotra, Girija Krishnaswamy	CITIZENS- EXPECTATIONS FROM RURAL TELECENTRES: A CASE STUDY OF IMPLEMENTATION OF COMMON SERVICE CENTRES IN MUSHEDPUR VILLAGE, HARYANA, INDIA
Mirjana Radman-Funarić, Katarina Potnik Galić	RESEARCH OF POTENTIAL CLUSTER DEVELOPMENT IN PANNONIAN CROATIA
Suleiman Obeidat, Adnan Bashir, Wisam Abu Jadayil	THE IMPORTANCE OF CLASS ATTENDANCE AND CUMULATIVE GPA FOR ACADEMIC SUCCESS IN INDUSTRIAL ENGINEERING CLASSES
Suzana Basaruddin, Haryani Haron, Siti Arpah Noodin	DEVELOPING OMS IN IHL
Rachelle Bosua, Nina Evans	SOCIAL NETWORKS AND ABSORPTIVE CAPACITY
Tamara Djurickovic MSc	FROM E-GOVERNMENT TO E-DEMOCRACY CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT IN MONTENEGRO
Abdel-Samad M. Ali	SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM
Mona Masood, Zakiah Zain	APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY
Anastasia Katsamaki, Nikolaos Bilalis, Vassilis Dedoussis	LEAN THINKING PROCESS IN THE DETERMINATION OF DESIGN SUGGESTIONS TO OPTIMIZE TREATMENT OF WEEE

28.10.2023	14: 30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456
HALL:17 SESSION: 2	**MODERATOR: Ana Hol**
Prakash Singh	LEARNERS' VIOLENT BEHAVIOUR AND DRUG ABUSE AS MAJOR CAUSES OF TOBEPHOBIA IN SCHOOLS
Juha Kettunen	CO-AUTHORSHIP NETWORKS OF SCIENTIFIC COLLABORATION
Valeda Dent	IMPACT OF FOUR READING AND LIBRARY FACTORS ON THE GRADE AVERAGE OF UGANDAN SECONDARY SCHOOL STUDENTS: A QUANTITATIVE STUDY
Mahmoud I. Syam, Osama K. El-Hafy	THE BEST METHODS OF MOTIVATING AND ENCOURAGING THE STUDENTS TO STUDY: A CASE STUDY
Eleni Ioanna Levantinou	THE EFFECT OF ICONIC AND BEAT GESTURES ON MEMORY RECALL IN GREEK'S FIRST AND SECOND LANGUAGE
Iva Košek Bartošová	DEVELOPMENT OF ELEMENTARY LITERACY IN THE CZECH REPUBLIC
Ana Hol	STUDENTS AS GLOBAL CITIZENS: LESSONS FROM THE INTERNATIONAL STUDY TOUR
Teresa Coffman, Mary Beth Klinger	PROSPECTIVE CLASS TEACHERS- COMPUTER EXPERIENCES AND COMPUTER ATTITUDES
Nancy Jennings, Chris Collins	VIRTUAL OR VIRTUALLY U: EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SECOND LIFE
Glenda A. Gunter	THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES

Selçuk ART 1st International Group Exhibition

Doç. Dr. Nermin ÖZCAN ÖZER	Gök Kumu
Doç. Dr. Nermin ÖZCAN ÖZER	Petrichor
Ahmet GEDİK	Şeyyebetnî Hûd (Hadis)
Arş. Gör. Bilge ŞENGÜL	Go with the flow
Doç. Emine Yalur	Kadın
	KİŞİSEL SERGİ
Hava KÜÇÜKÖNER	DÖNÜŞÜM - Tüller Serisi III
	Açılış : 27 Ekim 2023 Saat 11.00

Contents

KAMU GÖZETİMİ KURUMU TARAFINDAN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA UYUMLU HAZIRLANAN TEK DÜZEN HESAP PLANI TASLAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ 13

VERGİ AFLARININ VERGİ TAHSİLATINA VE BÜTÇEYE ETKİLERİ 32

TÜRKİYE'DE DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİ GELİRLERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI 48

EĞİTİM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN BİREYLERİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 62

İŞLETMELER ARASI REKABETTE İŞE ALMA YÖNTEMLERİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 63

ZOLDURA (LYSTRA) HÖYÜK YÜZEY ARAŞTIRMASINDA TESPİT EDİLEN DEMİR ÇAĞI SERAMİĞİ 65

BELGESEL TÜRDEKİ AHLAT GRAVÜRLERDE AQUATİNTA YÖNTEMİ İLE TONLAMA 66

BEYŞEHİR GÖLÜ ADALARININ SAYISI VE ADLARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER 76

ŞAKİR PAŞA CAMİİ HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARI 77

Aİ WEİWEİ'NİN SANATINDA GÖÇ TEMASI 93

THE IMPACT OF AUDIT CHARACTERISTICS ON MARKET VALUE: 106

A GLOBAL ANALYSIS 106

FINANCIAL SATISFACTION THROUGH RESPONSIBLE FINANCIAL BEHAVIOR 107

İYİ YÖNETİŞİM İLKELERİ: BEYŞEHİR BELEDİYESİ STRATEJİK PLANLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME 109

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANIMI İLE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TUİK VERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ 111

TÜRKİYE'DE ÖZEL BANKALARIN PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 113

ULUSLARARASI İŞLETMELERDE ÇALIŞANLARDA ETNİK KÖKEN VE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİĞİN ETKİLERİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME 114

YEŞİL PAZARLAMA VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YEŞİL REKLAM ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 124

YAPAY ZEKÂ BİLEŞENLERİ VE SEKTÖRLERLE İLİŞKİSİ 144

YAPAY ZEKÂ VE İŞLETME YÖNETİMİ 146

MINT ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSLARININ CRITIC VE MABAC YÖNTEMLERİ İLE ÖLÇÜLMESİ (2000 – 2022) 148

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ 150

KURUMLAR VERGİSİ ORANININ ARTIRILMASININ KAYIT DIŞI EKONOMİYE ETKİSİ 152

KADIN İŞGÜCÜNÜN TARİHSEL SÜREÇTEKİ KONUMU 160

SOSYAL MEDYADA İNANÇ, KÜLTÜR VE AHLAK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 162

TÜRKİYE'DE MODERN SPORLARIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ 163

OSMANLI EĞİTİMİNDE ISLAHAT (İlköğretimde Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı Uygulamaları Açısından Bir Anlama Denemesi) 165

BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ BEY VE KADINLAR MAHFİLİNDEKİ DÜĞÜMLÜ BEZEMELERİN ÇİZİM ANALİZLERİ 167

BEYŞEHİR GÖLÜ TIBBİ SÜLÜK TOPLAYICILIĞI VE YÖNETİMİ 168

FARKLI ORANLARDA YEŞİL ÇAY KULLANIMI İLE FONKSİYEL ÖZELLİKTE SÜTLAÇ ÜRETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 169
KÜRESEL EKSENDE SIFIR ATIK VE GIDA ATIĞI 170
GIDALARDA AĞIR METAL BULAŞI KAYNAKLARI VE SAĞLIK RİSKLERİ 185
GASTRONOMİDE VAKUM İLE PİŞİRME TEKNİĞİ 186
DİJİTAL LİDERLİK VE DİJİTAL İNOVASYON: KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA 188
SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR YAPI MALZEMESİ OLARAK ETFE'NİN MİMARİDE KULLANIM OLANAKLARI 197
İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARININ ÖNLENMESİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ 199
REVISITING STRATEGIES TO ALLEVIATE CHILD LABOUR 209
AND CHILD POVERTY 209
ŞİRKETLERİN SEKTÖREL BAZDA FİNANSAL ETKİNLİKLERİNİN ORAN ANALİZİYLE ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: BİST 30 ŞİRKETLERİ 219
EKONOMİDEKİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ 233
KURUMSAL YÖNETİMİN İNTERNET TABANLI FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİLERİ: BORSA İSTANBUL (BİST) 254
ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE YOL AÇAN FAKÖRLER: KONAKLAMA İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 256
ÖRGÜTSEL ADALETİN ÖRGÜTSEL SİNİZM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: EĞİTİM ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 258
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞE TUTKUNLUK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 260
KORONAVİRÜS SALGINININ TEDARİK ZİNCİRİNDE YAŞATTIĞI ETKİLERİYLE BERABER SEKTÖRLERDE OLUŞAN DEĞİŞİMLER 261
BİLİMSEL ÇALIŞMADAN TİCARİLEŞTİRMEYE DOĞRU ADIM ADIM: AKADEMİK GİRİŞİMCİLİK 275
ERZURUM İLİNİN ARICILIK POTANSİTELİ VE DEĞERLENDİRME DURUMU 277
KENDİ KENDİNE YETERLİLİK VE DIŞA BAĞIMLILIK AÇISINDAN TÜRKİYE'DE TAHIL ÜRETİMİ 279
ÖRGÜTLERDE TEKNOLOJİ KULLANIMINDA MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ: TEKNOSTRES 281
BİLGİ EKONOMİSİNE DÖNÜŞÜMDE ENTELEKTÜEL SERMAYE KAVRAMININ İNCELENMESİ 283
ZOMBİ FİRMALARIN VERİMLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME 292
DEPREM ETKİLERİ ALGISI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK 302
UTİKAD ÜYESİ LOJİSTİK İŞLETMELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 314
STRATEJİK İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ÇALIŞMALARININ 316
BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ (2014-2023) 316
YEŞİL LOJİSTİK ALANINDA YAZILAN ULUSLARARASI MAKALELERİN WEB OF SCIENCE VERİ TABANINA DAYALI BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 318
YEŞİL GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR BAKIŞ 319
İÇERİK PAZARLAMASI KAVRAMININ BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ 320
KOOPERATİF İŞLETMELERİNİN TEMEL SORUNLARI: KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 321
KIRSAL KALKINMADA VE KOOPERATİFLEŞMEDE BELEDİYELERİN ETKİNLİLİĞİ 328

BİR DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ OLARAK KÜYERELLEŞTİRME: SEÇİLMİŞ NETFLİX ÖRNEKLERİ..... 336
SİBER MOBBİNGİN İŞ ÖRGÜTLERİ BOYUTU 337
EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE ULUSLARARASILAŞMA STRATEJİLERİNİN FİRMALARIN REKABETÇİLİK GÜÇLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İSTANBUL TEKSTİL SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA 340
İŞ HAYATINDA MOBİNG VE İNTİHAR 342
MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİ GELECEĞE NASIL HAZIRLAMALI? SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ 351
İŞLETME VERGİCİLİĞİ OLARAK MİKRO VERGİ PLANLAMASI: KURAMSAL BİR YAKLAŞIM VE ÖNERİLER 353
VERGİ OKURYAZARLIĞI VE ÖNEMİ: KURAMSAL BİR İNCELEME 354
ULUSLARASI DEĞERLEME STANDARTLARINA GÖRE VARLIKLARIN DEĞERLEMESİ 355
TÜRKİYE'DE COVID 19 SONRASI PARA POLİTİKASINA BİR BAKIŞ 367
TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İNSAN KAYNAKLARI VE ORGANİZASYON YAPISI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 369
TÜRKİYE'DE PETROL FİYATLARININ ENFLASYONA ETKİSİ ÜZERİNE FOURIER KANITLAR..... 370
SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNDE İŞSİZLİK HİSTERİSİNİN FOURIER KPSS BİRİM KÖK TESTİYLE SINANMASI 381
AR&GE HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN FİSHER PANEL NEDENSELLİK YAKLAŞIMI İLE İNCELENMESİ: SEÇİLİ AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DEN BULGULAR 396
DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL PARA ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ 398
VAKIF YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN EŞİT ÜCRET SORUNU VE FESİH HAKLARI..... 400
A LOOKING AT TURKISH GOVERNMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF FREEDOMS..... 407
YAPAY ZEKÂ VE TELİF..... 408
KİRA UYUŞMAZLIKLARINDA DAVA ŞARTI ARABULUCULUK 410
DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL PARA ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ 412
THE PLACE OF ANADOLU AGENCY IN ADMINISTRATIVE ORGANIZATION 414
MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK BAĞLAMINDA KANUNA KARŞI HİLE 415
ÇALINAN YA DA YASADIŞI ŞEKİLDE İHRAÇ EDİLEN KÜLTÜR VARLIKLARININ İADESİNİN 1995 UNIDROIT KONVANSİYONU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 416
YARATICININ VARLIĞININ TAHKİM EDİLMESİ BAĞLAMINDA AİLE HAYATININ KORUNMASI 417
ÖLÜM OLGUSUNUN ANLATILMASINA YÖNELİK ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞ VE TUTUMLARI* 419
KUR'AN'DA İNSANA VERİLEN DEĞERİN BOYUTU 421
İSLAM'DA SAVAŞ HUKUKU..... 423
İSLAM HUKUKUNDA HADİS VE SÜNNET FARKLILIĞI..... 430
GNOSIS IN ZOROASTRIANISM..... 438
ZEYDÎ MÜFESSİR A'KAM eL-ÂNİSÎ'NİN TEFSİRİNDE ŞİİRLE İSTİŞHAD 439
ÜRDÜN ÇOCUK HİKAYESİNDE FİLİSTİN İŞGALİ VE DİRENİŞİ TEMASI..... 440

UNVEILING PRO-PALESTINIAN SOLIDARITY: ASSESSING INTERNATIONAL POSITIONS AND CRITERIA FOR SUPPORT 442

İSRAİL'İN KUDÜS POLİTİKASININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ 443

TÜRKİYE NATO'DAN ATILABİLİR Mİ? 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME 449

ANALYSIS OF INTERNATIONAL GENDER EQUALITY AGREEMENTS RATIFIED BY AZERBAIJAN 456

HUMAN NATURE IN INTERNATIONAL RELATIONS: AN UNENDING DEBATE 458

ERMENİSTAN SİYASİ HAYATINA 1995 VE 1996 SEÇİMLERİNİN ETKİSİ 459

CUMHURİYET DÖNEMİNDE LÂİKLİK VE LÂİKLİK UYGULAMALARI İLE BUNLARIN SEKÜLERİZMLE İLİŞKİSİ 468

OSMANLI DEVLETİ'NDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE KADINLARIN SİVİL TOPLUMDA YER EDİNME SERÜVENİ 471

ANKARA POLATLI VE AFYONKARAHİSAR EMİRDAĞ'A AİT ÖLÜM TEMALI AĞITLARA DAİR BİR İNCELEME 473

KÜLTÜREL KİMLİKLERİN ÇIKMAZ SOKAKLARI: ERKEKLİK KİMLİĞİ ÜZERİNE SAHA DENEYİMLERİNDEN NOTLAR 490

MOLLA SADRA VE RUH-BEDEN PROBLEMİ 492

MAARİFÇİ REALİST NƏSRİN STRUKTURUNDA FOLKLOR ƏNƏNƏLƏRİ 493

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE "DİJİTAL UÇURUM" GERÇEĞİ: BM 2030 HEDEFLERİ BAĞLAMINDA POLİTİKA EYLEMLERİ 501

AFYON'DA SÖYLENEN NİNNİLER'DE DUA VE BEDDUA 502

BİR İL MERKEZİNDE TOPLUMUN AŞI TEREDDÜTLERİNİN BELİRLENMESİ: TANIMLAYICI-KESİTSEL ÇALIŞMA 503

VERİ MADENCİLİĞİ ile KALP HASTALIĞININ TESPİT EDİLMESİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ 505

SOCIAL MEDIA AND COUNSELING: OPPORTUNITIES, RISKS AND ETHICAL CONSIDERATIONS 520

MATERNAL SMOKING AND RISK OF CHILDHOOD OVERWEIGHT AND OBESITY: A META-ANALYSIS ... 521

THE EFFECTS OF THE PARENT TRAINING PROGRAM FOR OBESITY REDUCTION ON HEALTH BEHAVIORS OF SCHOOL-AGE CHILDREN 522

UNDERSTANDING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' BELIEFS REGARDING THE ADOPTION OF PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIORS 523

ASSOCIATION OF SENSORY PROCESSING AND COGNITIVE DEFICITS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS – PIONEER STUDY IN SAUDI ARABIA 524

WHAT ARE THE FACTORS UNDERLYING THE DIFFERENCES BETWEEN YOUNG SAUDI WOMEN IN TRADITIONAL FAMILIES THAT CHOOSE TO CONFORM TO THE SOCIETY NORMS, AND YOUNG SAUDI WOMEN WHO DO NOT CONFORM? 525

COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER 526

TEACHERS' AND STUDENTS' CAUSAL EXPLANATIONS FOR CLASSROOM MISBEHAVIOR: SIMILARITIES AND DIFFERENCES 527

A FRAMEWORK OF MONTE CARLO SIMULATION FOR EXAMINING THE UNCERTAINTY-INVESTMENT RELATIONSHIP 528

THE EXCLUSION OF CONSUMER RIGHTS IN E-AUCTIONS – IS AN E-AUCTION REALLY AN AUCTION AT ALL? 529

E-PROCUREMENT, THE GOLDEN KEY TO OPTIMIZING THE SUPPLY CHAINS SYSTEM 530

THE KEY CHALLENGES OF THE NEW BANK REGULATIONS 531

THE PATH TO WEB INTELLIGENCE MATURITY 532

BARRIERS AND OPPORTUNITIES FOR THE ADOPTION OF E-GOVERNANCE SERVICES 533

OPTIMIZATION OF TRANSFER PRICING IN A RECESSION WITH REFLECTION ON CROATIAN SITUATION 534

APPLICATIONS OF CONIC OPTIMIZATION AND QUADRATIC PROGRAMMING IN THE INVESTIGATION OF INDEX ARBITRAGE IN THE THAI DERIVATIVES AND EQUITY MARKETS 535

ENHANCING LEARNING FOR RESEARCH HIGHER DEGREE STUDENTS 536

MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION 537

EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS 538

IMPACT OF GRADE SENSITIVITY ON LEARNING MOTIVATION AND ACADEMIC PERFORMANCE 539

A PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN 540

THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT 541

MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION 542

TEACHING ENGLISH TO ENGINEERS: BETWEEN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND PSYCHOLOGY 543

HUBS AS CATALYSTS FOR GEOSPATIAL COMMUNICATION IN KINSHIP NETWORKS 544

THE U.S. AND CENTRAL ASIA: RELIGION, POLITICS, IDEOLOGY 545

ANALYSIS ON THE GAME-PLAYING TENDENCY OF SNGS (SOCIAL NETWORK GAMES) USERS BY GENDER 546

E-VOTING: A TRUSTWORTHINESS IN DEMOCRATIC; A VIEW FROM TECHNOLOGY, POLITICAL AND SOCIAL ISSUE 547

SERA SYARMİLA SAMEON, ROHAİNİ RAMLİ 547

DEFINITION OF FOOT SIZE MODEL USING KOHONEN NETWORK 548

THE IMPACT OF FINANCIAL SYSTEM ON MIXED USE DEVELOPMENT – UNREST IN UK AND SENSE OF SAFETY IN MIXED USE DEVELOPMENT 549

POLITICAL INFORMATION EXPOSURES, POLITICIANS- PERCEPTIONS, POLITICAL ATTITUDES AND POLITICAL PARTICIPATIONS AMONG PEOPLE IN BANGKOK METROPOLITAN AREA 550

URBAN TRANSFORMATIONS OF THE MEDITERRANEAN CITIES IN LIGHT OF DEVELOPMENTS IN THE MODERN ERA 551

SPATIAL ANALYSIS AND STATISTICS FOR ZONING OF URBAN AREAS 552

SOCIO-SPATIAL RESILIENCE STRATEGIC PLANNING THROUGH UNDERSTANDING STRATEGIC PERSPECTIVES ON TEHRAN AND BATH 553

SUSTAINABILITY OF URBAN CEMETERIES AND THE TRANSFORMATION OF MALAY BURIAL PRACTICES IN KUALA LUMPUR METROPOLITAN REGION 554

THE CONTEXT-S INFLUENCE ON THE EVOLUTION OF CIORAN: THE OPTIONS OF AN ENGAGED PHILOSOPHER 555

THE CHARACTERISTICS OF THAI MOVIES AND FACTORS CONTRIBUTING TO BECOMING WIDELY KNOWN IN INTERNATIONAL MARKETS 556

THE GENESIS OF THE ART OF THE KAZAKH SALS, SERIS AND PALUANS IN CHARACTERISTIC COMPARISON TO EUROPEAN HISTRIONES AND RUSSIAN SKOMORKHS 557

BORIA IN MALAYSIA 558

FACTORS AFFECTING MEDIA LITERACY OF EARLY TEENAGERS 559

POWER DISTANCE AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FROM A POST-TAYLORIST PERSPECTIVE 560

ORNAMENT AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF PEACE (BASED ON COMPARATIVE ANALYSIS OF CULTURES OF PROTO-TURKIC PEOPLES AND INDIAN TRIBES OF NORTH AMERICA) 561

CAUSAL FACTORS AFFECTING ON TRUSTWORTHINESS AND SUCCESS OF THE NATIONAL PRESS COUNCIL OF THAILAND IN REGULATING PROFESSIONAL ETHICS IN VIEWS OF NEWSPAPER JOURNALISTS 562

Features of Party Construction in the Course of Political Modernization of Kazakhstan 563

A BIO-ECOLOGICAL PERSPECTIVE ON RISK AWARENESS AND FACTORS ASSOCIATED WITH SUBSTANCE USE DURING PREGNANCY IN COMMUNITIES OF THE WESTERN CAPE PROVINCE, SOUTH AFRICA ... 564

THE ASPECT OF THE HUMAN BIAS IN DECISION MAKING WITHIN QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS & LEAN THEORY 565

EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE 566

DEEP LEARNING AND VIRTUAL ENVIRONMENT 567

Impact of Personality and Loneliness on Life: Role of Online Flow Experiences 568

Career Counseling Program for the Psychological Well-Being of Freshmen University Students 569

Diagnosis of Hate Schemas in Prisoners with Antisocial Personality Disorder (ASPD) 570

Media and Information Literacy (MIL) for Thai Youths 571

The Impact of Occupational Stress on Quality of Work Life among the Staff of e-Workspace 572

MENTAL ILLNESS STIGMA AND CAUSAL BELIEFS: AMONG POTENTIAL MENTAL HEALTH PROFESSIONALS 573

THE LOW-FERTILITY PROBLEM IN HONG KONG: DO MAINLANDERS- BIRTHS HELP TO REJUVENATE LOW-FERTILITY PROBLEM? 574

KNOWLEDGE MANAGEMENT AND E-LEARNİNG –AN AGENT-BASED APPROACH 575

Brain Drain of Doctors; Causes and Consequences in Pakistan 576

FROM SEPARATİSM TO COALİTİON: VARİANTS İN LANGUAGE POLİTİCS AND LEADERSHİP PATTERN İN DRAVİDİAN MOVEMENT 577

KNOWLEDGE MANAGEMENT MODEL FOR MANAGING KNOWLEDGE AMONG RELATED ORGANIZATIONS 578

USERS- MOTIVATION AND SATISFACTION WITH IS 579

THE EFFECTS OF HUMAN ACTİVİTY İN YASUJ AREA ON THE HEALTH OF STREAM CİTY 580

Mining Implicit Knowledge to Predict Political Risk by Providing Novel Framework with Using Bayesian Network 581

The Organizational Innovativeness of Public Listed Housing Developers in Malaysia 582
Community Innovation in Sustainable Development: A Cross Case Study 583
DYNAMİCS SİMULATİON APPROACH İN ANALYZİNG PENSİON EXPENDİTURE 584
Knowledge Management Applied to Forensic Sciences 585
The Used of Environmental Ethics in Methods and Techniques of Environmental Management 586
Adoptability Issues of GPS in Public Sector in Pakistan 587
Systems and Software Safety and Security 588
A STUDY OF THE DAMAGES TO HISTORICAL MONUMENTS DUE TO CLIMATIC FACTORS AND AIR POLLUTION AND OFFERING SOLUTIONS 589
HOW DO POLITICIANS RECOVER THEIR COSTS? THE POLITICAL ECONOMY OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN INDIA 590
ETHICS IN NEGOTIATIONS: THE CONFRONTATION BETWEEN REPRESENTATION AND PRACTICES 591
A CONFUCIANISM OBSERVED IN DISASTER FILMS OF EAST ASIA 592
CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS AN INSTRUMENT OF FULFILLING THE WORKER ’S RIGHTS IN CROATIAN LEGAL SYSTEM 593
THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A ‘POWER GAME’ FOR TRADE UNIONS 594
IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY 595
EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS’ PRODUCTIVITY 596
QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 597
DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT 598
ACHİEVİNG SUSTAİNABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATİVE PEDAGOGİES İN UNİVERSİTİES 599
THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION 600
USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE 601
OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA 602
INQUIRY ON THE IMPROVEMENT TEACHING QUALITY IN THE CLASSROOM WITH META-TEACHING SKILLS 603
SORAYA’YI TAŞLAMAK (THE STONING OF SORAYA) FİLMİNİN FEMİNİST TERAPİ ÜZERİNDEN ANALİZİ 604
İRAN SİNEMASININ ÖNEMLİ YAPITLARINDAN TA’M-E GİLAS FİLMİNİN VAROLUŞÇULUK AÇISINDAN ANALİZİ 618
TÜRK SİNEMASI VE TOPLUMSAL DİNAMİKLER “UZUN HİKÂYE YAPIMI” 634
TÜRKİYE’DE SPOR TEMALI DERGİ YAYINCILIĞI ÜZERİNE 645
ULUSAL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ YA DA “ULUS ÜSTÜ” DÜNYANIN OLUŞUMU BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME* 654
DÜNYA SİNEMASINDA CENGİZ AYTMATOV UYARLAMALARI 661
İRAN SİNEMASINDA GÖÇMEN TEMSİLLERİ ÇERÇEVESİNDE *BARAN* FİLMİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ 668
SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE SPOR 669

INTRINSIC MOTIVATION SHOULD BE ENCOURAGED FOR A LIFELONG LEARNING 672
BAĞIMSIZ GAZETECİLERİN ROLÜ: İNTERNET VE SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI ÜZERİNDE ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK 678
DOKUNMAK İLE GÖRMEK ARASINDA BİR DENEYİM MEKÂNI: MÜZELER 680
BEYŞEHİR YÖRESİNDE DUVAR KAPLAMA MALZEMESİ OLARAK DİYABAZ TAŞI 681
BEYŞEHİR İLÇESİNDE BÖLGESEL DOĞAL TAŞLARLA BIM DESTEKLİ YEŞİL BİNA TASARIMI 682
SANAT VE ESTETİĞİN DİNSEL YANSIMASI: AYASOFYA 683
BURSA'DA GELENEKSEL MESLEKLERİN YAŞATILDIĞI MEKÂN TAHTAKALE ÇARŞISI VE BİR USTA 686
MÜZE-TOPLUM İLİŞKİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE MÜZE ETKİNLİKLERİNİN ÖNEMİ: BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MÜZELERİ 688
TEKSTİL /MODA TASARIM SÜRECİNİN OPTİMİZASYONU VE YAPAY ZEKA 690
14 MAYIS 2023 SEÇİMLERİ'NİN ULUSAL MEDYAYA YANSIMALARI: YENİ ŞAFAK ve CUMHURİYET GAZETELERİNİN İNCELENMESİ 691
ALTILI MASA'NIN SOSYAL POLİTİKALAR TASAVVURU: "ORTAK POLİTİKALAR MUTABAKAT METNİ" ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 692
1962 KÜBA FÜZE KRİZİ'NİN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN SÜPER GÜÇ İMAJINA ETKİSİ 693
YALIN LİDERLİK: BİBLİOMETRİK ANALİZ 695
EDMUND BURKE'TE MÜLKİYET ANLAYIŞI 710
THOMAS HOBBES'TA DEVLET, SİYASET VE EGEMEN 711
KAMU GÖZETİMİ MUHASEBE VE DENETİM STANDARTLARI KURUMUNUN GÖZETİM FAALİYETLERİ . 712
MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ TÜRK SÖZLƏRİ 713
AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİKLƏRİNDƏ LİNQİVİSTİK TƏHLİLİN YERİ 716
ПОКРОВИТЕЛЬСТВО ЛИТЕРАТУРЕ В ЭПОХУ СЕФЕВИДОВ 719
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADAR TÜRK HATIRA KİTAPLARINDA BABANIN YERİ 725
ÇİNCE KADIN KELİMESİ PERSPEKTİFİNDEN ÇİNLİLERİN KADIN ALGISINA BAKIŞ 735
IDIOMATIC PHARASES IN THE DIWAN OF QATRAN TABRIZI 749
60'LI YILLARDA YAYIMLANAN BİR EDEBİYAT DERGİSİ: *DÖNEM* 751
ЛЕВ НИКОЛАЕВИЧ ТОЛСТОЙ 752
РАЗМЫШЛЕНИЕ О ПОИСКАХ МОРАЛИ В ОБЩЕСТВЕ: 752
РАССКАЗ "ПОСЛЕ БАЛА" 752
MESLEK LİSESİ MÜDÜRLERİNİN SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ DAVRANIŞLARININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ 754
ÜCRETLİ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASININ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI 755
İZLE-DÜŞÜN-TARTIŞ: UZAY KİRLİLİĞİNE FARKLI BİR BAKIŞ 756
FARS DİLÇİLİYİNİN TƏŞƏKKÜL VƏ İLKİN İNKİŞAF DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ŞƏRQŞÜNASLARININ TƏDQİQATLARINDA 772
KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİ BULUNAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SINIF YÖNETİMİ SORUNLARI 783
ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN YAPTIKLARI DERS DENETİMLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİMİNE KATKISI 798

İNTERNET TEMELLİ OYUN BAĞIMLILIĞIYLA İLGİLİ EĞİTİM-ÖĞRETİM ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ 813
TÜRKİYE SELÇUKLU MELİKLERİNİN BÜYÜK SELÇUKLULARA ESARETİ 814
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE KARŞI KURULAN ARTUKLU-EYYÛBÎ İTTİFAKLARI 816
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNDE KADINLARIN ROLÜ 818
BİR ZAMANLAR BEYŞEHİR (100 Yıl Önce Beyşehir Kazası'nın Sıhhi ve İçtimai Durumu) 819
1973 YILINDAN GÜNÜMÜZE ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALANI'NDA DEĞİŞEN KORUMA STATÜLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 827
KARAMANOĞLU GÜNERİ BEY'İN HAYATI ve FAALİYETLERİ 829
EBEVEYNİ HAPİSTE OLAN ÇOCUKLARDA PSİKOPATOLOJİ GELİŞİMİ 830
GENÇLERDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE ÖZNEL İYİ OLUŞ 840
DİN VE BOŞANMA: DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME 861
EVLİ ÇİFTLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BOŞANMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 862
NEFESİN DUYGULARIN ÜZERİNE ETKİSİ 875
GÜNÜMÜZDE SOSYAL SORUNLAR VE SOSYAL POLİTİKANIN TARAFLARINI YENİDEN TANIMLAMAK . 876
SOSYAL SORUN OLARAK ENGELLİLİK VE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI 877
İşyerinde 'Hayır Diyememe'nin Dayanılmaz Ağırlığı 878
BAFRA VE KAVAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFİ ANALİZİ 879
BAFRA VE KAVAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFİ ANALİZİ 880
MANİSA DAĞ VE OVA KÖYLERİNDE TOPLUMSAL YAPI SAHA ÇALIŞMASI: BEHİCE BORAN'IN 77 YIL ÖNCEKİ İKİ KÖY TİPİNİN MUKAYESELİ ÇALIŞMASINI GÜNÜMÜZE TAŞIMAK 881
TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SORUNLARININ KARİKATÜRLER ÜZERİNDEN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: GIRGIR VE FIRT DERGİLERİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ 900
PALOVİT ŞELALESİ (ÇAMLIHEMŞİN-RİZE) İLE ÇEVRESİNDE COĞRAFİ VE EKOLOJİK BAKIMDAN BİR DEĞERLENDİRME 927
OLUŞUMU VE SONUÇLARIYLA 15 MART 2023 ŞANLIURFA SELİ 929
TAM TAHIL ÜRÜNLERİNDEN KİNOA'NIN GASTRONOMİK BİR UNSUR 931
OLARAK İNCELENMESİ 931
TATLI PATATES'İN GASTRONOMİK BİR UNSUR OLARAK İNCELENMESİ 933
THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A 'POWER GAME' FOR TRADE UNIONS 935
IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY 936
EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY 937
QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 938
DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT 939
ACHİEVİNG SUSTAİNABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATİVE PEDAGOGİES İN UNİVERSİTİES 940

THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION 941
USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE 942
OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA 943
CHARACTERISTICS OF COGNITIVE FUNCTIONS AMONG POLISH ADOLESCENCE WITH SPELLING DISORDERS 944
THE FEMALE BEAUTY MYTH FOSTERED BY THE MASS MEDIA 945
SELF-ESTEEM AND STRESS LEVEL AMONG TRAUMATIC BRAIN INJURED ADULTS WITH MILD, MODERATE AND SEVERE INJURIES ATTENDING A DAY PROGRAM REHABILITATION FACILITY..... 946
CLINICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN THE RESEARCH ON THE RAPE MYTH 947
COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE 948
EXPERT WITNESS TESTIMONY IN THE BATTERED WOMAN SYNDROME 949
THE FLASHBULB MEMORY OF THE POSITIVE AND NEGATIVE EVENTS: WENCHUAN EARTHQUAKE AND ACCEPTANCE TO COLLEGE 950
COGNITIVE LANDSCAPE OF VALUES – UNDERSTANDING THE INFORMATION CONTENTS OF MENTAL REPRESENTATIONS..... 951
THE IMPLICIT METHODS FOR THE STUDY OF TOLERANCE 952
DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS 953
HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION 954
THE APPLICATION OF REAL OPTIONS TO CAPITAL BUDGETING 955
IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND..... 956
A PROPOSAL OF COMMUNITY BASED FACILITY MANAGEMENT PERFORMANCE (CBFM) IN THE EDUCATION SYSTEM OF BATUBARA DISTRICT IN INDONESIA 957
CERTAIN IMPORTANT ASPECTS OF COST CONTRIBUTION ARRANGEMENTS IN FINANCIAL MANAGEMENT 958
APPLICATION OF ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN THE PREDICTION OF ECONOMIC CRISIS PERIODS IN USA..... 959
INTEGRATION PROCESS OF INDUSTRIAL DESIGN AND ENGINEERING DESIGN 960
ATTRIBUTIONS BY TEAM MEMBERS FOR TEAM OUTCOMES IN FINNISH WORKING LIFE..... 961
DOES CORPORATE GOVERNANCE OR TRANSPARENCY AFFECT FOREIGN DIRECT INVESTMENT? 962
ERP IMPLEMENTATION SUCCESS IN IRAN: EXAMINING THE ROLE OF SYSTEM ENVIRONMENT FACTORS 963
SOCIAL COMMERCE – E-COMMERCE IN SOCIAL MEDIA CONTEXT 964
IMPACT OF CUSTOMER MANAGEMENT SYSTEM IN IMPROVING CUSTOMER RETENTION: OPTIMIZATION OF NEGATIVE CUSTOMER FEEDBACK 965
FOOD SECURITY IN INDIA: A CASE STUDY OF KANDI REGION OF PUNJAB..... 966
DESIGN MANAGEMENT APPLICATIONS TO IMPROVE WORK ENVIRONMENT FOR FEMALE ACADEMICS IN SAUDI ARABIA 967
EXPANDING AFFORDABLE HOUSING THROUGH INCLUSIONARY ZONING IN THE CITY OF TORONTO 968

FOOD SAFETY CULTURE PARAMOUNT THAN TRADITIONAL FOOD SAFETY SYSTEM AND FOOD SAFETY CULTURE IN SOUTH AFRICAN FOOD INDUSTRIES 969

CONFLICT, CONFUSION, CHOICE: A PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO ACTS OF CORRUPTION ... 970

PLANNING FOR MINIMIZATION OF SOCIOECONOMIC INEQUALITIES WITHIN VIDARBHA REGION, MAHARASHTRA, INDIA 971

KAZAKH LITERATURE IN EMIGRATION AND WORKS OF MAZHIT AITBAYEV 972

FEATURES OF FOLLOWING THE CUSTOMS AND TRADITIONS IN TURKESTAN IN THE LATE XIXTH AND EARLY XXTH CENTURIES 973

THE MASQUERADE OF LIFE, OUR MANY SELVES AND ISSUES OF PRIVACY 974

TOWARDS A UTAUT-BASED MODEL FOR THE STUDY OF EGOVERNMENT CITIZEN ACCEPTANCE IN SAUDI ARABIA 975

CAN WE SECURE SECURITY? 976

THE RİSE OF NATİONALİSM AMONG SOUTH KOREAN YOUTH AND DEMOCRACY: AN ANALYSİS 977

MIGRATION AND UNEMPLOYMENT DURATION: THE CASE OF THE OECD COUNTRIES 978

DEİXİS AND PERSONALİZATİON İN AD SLOGANS 979

NEED TO IMPLEMENT THE ENVIRONMENTAL ACCOUNTING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: AN OVERVIEW 980

GREEN COMPUTİNG: FROM CURRENT TO FUTURE TRENDS 981

ECOLABELİNG AND GREEN CERTİFİCATİON FOR EFFECTİVE FİSHERİES MANAGEMENT – AN ANALYSİS 982

DETERMINING THE ONLINE PURCHASING LOYALTY FOR THAI HERBAL PRODUCTS 983

APPLICATION OF FEED-FORWARD NEURAL NETWORKS AUTOREGRESSIVE MODELS WITH GENETIC ALGORITHM IN GROSS DOMESTIC PRODUCT PREDICTION 984

A NEW DIMENSION IN SOFTWARE RISK MANAGMENT 985

PROPOSAL OF ADDITIONAL FUZZY MEMBERSHIP FUNCTIONS IN SMOOTHING TRANSITION AUTOREGRESSIVE MODELS 986

SUCCESS FACTORS OF LARGE SCALE ERP IMPLEMENTATION IN THAILAND 987

A DISCRIMINATORY REWARDING MECHANISM FOR SYBIL DETECTION WITH APPLICATIONS TO TOR988

FUNCTIONALITY OF NEGOTIATION AGENT ON VALUE-BASED DESIGN DECISION 989

IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND 990

VALUE ENGINEERING AND ITS EFFECT IN REDUCTION OF INDUSTRIAL ORGANIZATION ENERGY EXPENSES 991

ELECTRONIC MARKETS HAS WEAKENED THE “TRADEOFF BETWEEN REACH AND RICHNESS“ IN THE INTERNET 992

CORPORATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT ASSESSMENT BASE ON THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY 993

THE NATIONAL SECURITY ASSURANCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN 996

A CRITICAL SOCIAL RESEARCH PERSPECTIVE ON SELF-DIRECTED LEARNING AND INFORMATION TECHNOLOGY PRACTITIONERS 997

THE PORTUGUESE PRESS PORTRAIT OF “ENVIRONMENTAL REFUGEES“ 998

STUDENTS, KNOWLEDGE AND EMPLOYABILITY 999

MANAGING YOUR ONLINE REPUTATION: ISSUES OF ETHICS, TRUST AND PRIVACY IN A WIRED, “NO PLACE TO HIDE“ WORLD..... 1000

SOCIAL MEDIA AND TACIT KNOWLEDGE SHARING: DEVELOPING A CONCEPTUAL MODEL 1001

DIRECTORS- ISLAMIC CODE OF ETHICS..... 1002

OCCUPANTS- BEHAVİOR AND SPATİAL IMPLİCATİONS OF RİVERFRONT RESİDENTİAL İN YOGYAKARTA, INDONESİA..... 1003

CİTİZENS- EXPECTATİONS FROM RURAL TELECENTRES: A CASE STUDY OF IMPLEMENTATİON OF COMMON SERVİCE CENTRES İN MUSHEDPUR VİLLAGE, HARYANA, INDİA..... 1004

RESEARCH OF POTENTİAL CLUSTER DEVELOPMENT İN PANNONİAN CROATİA 1005

THE IMPORTANCE OF CLASS ATTENDANCE AND CUMULATİVE GPA FOR ACADEMİC SUCCESS İN INDUSTRİAL ENGİNEERİNG CLASSES 1006

DEVELOPİNG OMS İN IHL..... 1007

SOCIAL NETWORKS AND ABSORPTIVE CAPACITY..... 1008

USING KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR CREATING KNOWLEDGE SOCIETY THROUGH E-GOVERNMENT SERVICES IN MONTENEGRO 1009

SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM 1010

APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY 1011

LEAN THINKING PROCESS IN THE DETERMINATION OF DESIGN SUGGESTIONS TO OPTIMIZE TREATMENT OF WEEE 1012

CO-AUTHORSHIP NETWORKS OF SCIENTIFIC COLLABORATION 1013

LEARNERS’ VIOLENT BEHAVIOUR AND DRUG ABUSE AS MAJOR CAUSES OF TOBEPHOBIA IN SCHOOLS 1014

IMPACT OF FOUR READING AND LIBRARY FACTORS ON THE GRADE AVERAGE OF UGANDAN SECONDARY SCHOOL STUDENTS: A QUANTITATIVE STUDY 1015

THE BEST METHODS OF MOTIVATING AND ENCOURAGING THE STUDENTS TO STUDY: A CASE STUDY 1016

THE EFFECT OF ICONIC AND BEAT GESTURES ON MEMORY RECALL IN GREEK’S FIRST AND SECOND LANGUAGE..... 1017

DEVELOPMENT OF ELEMENTARY LITERACY IN THE CZECH REPUBLIC..... 1018

STUDENTS AS GLOBAL CITIZENS: LESSONS FROM THE INTERNATIONAL STUDY TOUR..... 1019

UTILIZING VIRTUAL WORLDS IN EDUCATION: THE IMPLICATIONS FOR PRACTICE..... 1020

VIRTUAL OR VIRTUALLY U: EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SECOND LIFE..... 1021

THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES 1022

KAMU GÖZETİMİ KURUMU TARAFINDAN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA UYUMLU HAZIRLANAN TEK DÜZEN HESAP PLANI TASLAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ömer AYDIN

Selçuk Üniversitesi, omer.aydin@lisansustu.selcuk.edu.tr- 0000-0001-9787-8298

Doç. Dr., Ali ANTEPLİ

Selçuk Üniversitesi, ali.antepli@selcuk.edu.tr- 0000-0001-9939-2443

ÖZET

Türkiye’de uygulanan mevcut muhasebe sisteminde tekdüzeni sağlayan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği 1992 yılında yasalaşmış ve 1994 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu tebliğ, Türkiye'de işletmelerin finansal raporlarını hazırlarken takip etmeleri gereken muhasebe standartlarını ve ilkelerini belirlemektedir. Muhasebe usul ve esaslarını içeren tebliğde, işletmeler muhasebe düzenlerini tekdüzen hesap çerçevesi ve hesap planına uygun bir şekilde kurmak zorundadır. Tekdüzen Hesap Planı, Türkiye'deki muhasebe uygulamalarının temel bir bileşenidir ve işletmelerin finansal yönetimi ve raporlama süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Dünyada ekonomik anlamda yaşanan küreselleşme ve dijitalleşmeyle birlikte Türkiye’nin muhasebe sistemi ve tekdüzen hesap planında da uluslararası standartlara uygunluk çalışmaları yapması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de muhasebe, denetim ve bağımsız denetim standartlarının geliştirilmesi, uygulanması ve denetlenmesi görevini üstlenen KGK (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) 2018’de finansal raporlama standartlarına uygun yeni bir taslak hesap planı metni hazırlayarak kamuoyuna sunmuştur. Çalışmada muhasebe ve finansal raporlama standartlarına değinilerek, KGK tarafından yayımlanan taslak planının mevcut hesap planı ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında iki hesap planında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Taslak hesap planında, mevcut hesap planına göre hesap sayısının arttığı, taslak hesap planında kullanılan hesap adlarında değişiklikler olduğu, hesap adlarının uzunluğu ve hesap açıklamalarının daha ayrıntılı olarak hazırlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tek Düzen Hesap Planı, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Tek Düzen Hesap Planı Taslağı, Kamu Gözetimi Kurumu, Finansal Raporlama Standartları

1. GİRİŞ

1972 senesinde Sydney'de tertip edilen 10. Uluslararası Muhasebe Konferansı, muhasebede ortak bir dil arayışı fikrinin başlangıcını temsil etmektedir. Bu fikir, uluslararası işletmelerin ve finansal piyasaların küreselleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içinde

gelişen bu fikir önce muhasebe standartlarının daha sonra ise finansal raporlama standartlarının oluşturulmasına neden olmuştur (Öztürk & Babaoğlu, 2020, s. 437).

2001 yılı Nisan ayı başında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin (IASC) dönüşümü ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) kurulmuştur. Yeni kurul IASC'nin daha önce yayımladığı muhasebe standartlarını kabul etmiştir. 2001 yılı Nisan ayı itibari ile yeni kurulca hazırlanan güncel standartlar uluslararası finansal raporlama standartları olarak kabul edilmiştir. IASC'nin önceki yayımladığı muhasebe standartlarının bazıları hala yürürlükte olsa da IASB bazılarını kaldırarak uluslararası finansal raporlama standartlarını getirmiştir. Günümüzde Türkiye dahil birçok ülkenin finansal raporlama standartlarını IASB tarafından yayımlanan standartlar doğrultusunda hazırlamaktadır (Iasplus, 2023; Öztürk & Babaoğlu, 2020, s. 437).

Türkiye'de faaliyet gösteren işletmeler muhasebe kayıtlarını MSUGT (Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği)'ne göre tutmaktadır. Raporlamada ise bağımsız denetim kapsamında olanlar TMS (Türkiye Muhasebe Standartları) / TFRS (Türkiye Finansal Raporlama Standartları) veya BOBİ (Büyük ve Orta Boy İşletmeler) için Finansal Raporlama Standartları'ndaki usul ve esasları kullanmaktadır. İşletmelerin farklı standartları kullanmaları kayıtların yetersiz kalmasına ve rapor bilgileriyle uyumsuzluğa sebep olabilmektedir. (Akdoğan, 2019, s. 746). Bu bağlamda muhasebe standartlarındaki gelişmeler, hesap planlarının güncellenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Bu çalışmada, muhasebe standartlarına kısaca değinilerek finansal raporlama standartları ile uyumlu KGK tarafından kamuoyuna sunulan yeni hesap planı taslağı, MSUGT hesap planıyla karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir.

2. MUHASEBE STANDARLARI'NA GENEL BAKIŞ

Muhasebe Standartları, işletmelerin finansal raporlarını ihtiyaca uygun ve güvenilir bir şekilde hazırlamalarını amaçlayan kurallar ve yönergelerdir. Bu standartlar, Türkiye dahil birçok ülkede finansal raporlama süreçlerini düzenlemek için kullanılmaktadır. Türkiye'de KGK tarafından uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu yerel standartlar yayımlanmaktadır. Bu standartlar işletmelerin büyüklüğü ve faaliyet alanına göre değişiklik gösterebilmekte ve farklı işletme türlerine uygun raporlama yapılmasına olanak tanımaktadır (Cengiz, 2022, s. 1). Türkiye'deki işletmeler bağımsız denetim çerçevesinde, işletme koşullarına ve niteliklerine bağlı olarak çeşitli raporlama çerçevelerini uygulamaktadır (Görsel-1). Bu çerçeveler, işletmelerin büyüklüğü, sektörü, halka açıklık durumu ve diğer faktörler göz önüne alınarak belirlenmektedir (Akdoğan, 2019, s. 749).

Görsel- 1: Finansal Raporlama Çerçevesi

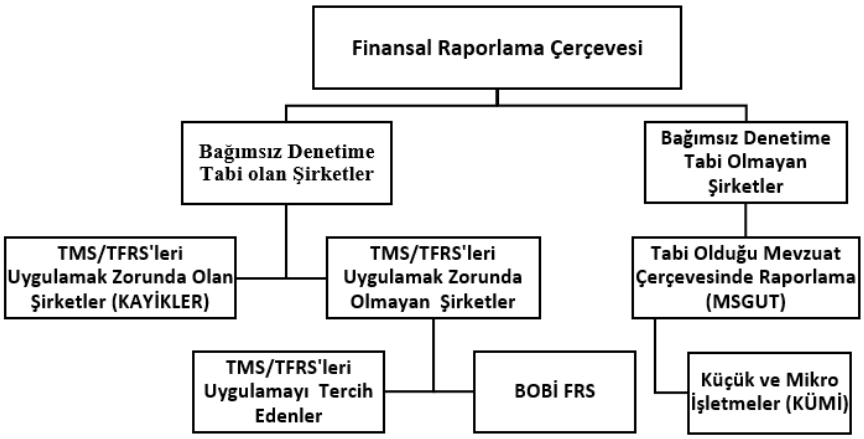

Kaynak: Akdoğan, 2019, s. 749.

Türkiye'de KGK, TMSK yetkilerini devralmıştır. KGK, Türkiye'de finansal raporlama standartlarını düzenlemektedir. Bu standartlar şunlardır (Cengiz, 2022, s. 4):

- TMS/TFRS: Uluslararası muhasebe standartlarına uygun hazırlanan genel finansal raporlama standartlarıdır.
- BOBİ FRS: Orta ve büyük ölçekli işletmelerin finansal raporlarını düzenlemek için kullanılan standartlardır.
- FFMS: Faizsiz finans kurumlarına özel olarak tasarlanmış finansal raporlama standartlarıdır.
- KÜMİ FRS: Küçük ve mikro işletmelere özel finansal raporlama ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilen standartların taslağıdır.

Bu standartlar Türkiye'deki işletmelerin farklı büyüklük ve faaliyet alanlarına göre finansal raporlarını düzenlemelerine rehberlik etmektedir.

2.1. Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları

Genel amaçlı finansal raporlama, işletmelerin finansal durumlarını, performanslarını ve nakit akışlarını gerçeğe uygun bir şekilde yansıtan finansal tabloların hazırlanması ve sunulmasıdır. Bu raporlar, işletmelerin finansal performansını değerlendiren ve işletmeye yatırım yapma, borç verme veya kredi sağlama kararları almak isteyen halihazırda ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve diğer finansal taraflar için gereken kritik finansal bilgileri sunmaktadır. Genel amaçlı finansal raporlamanın amacını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (Büyük, 2019):

- Raporlayan işletmenin finansal durum, performans ve nakit akışlarını gerçeğe uygun olarak yansıtmak ve bunlar hakkında karşılaştırılabilir bilgi sağlamak.
- Raporlayan işletme hakkında karar verirken ilgili taraflara faydalı olacak finansal bilgi sağlamak.

Türkiye'de, genel amaçlı finansal raporlama için temel standartlar, KGK tarafından yayımlanan TMS ve TFRS'dir. TMS/TFRS'ler, işletmelerin finansal bilgilerini şeffaf ve güvenilir bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır.

Finansal tabloların sunulması, unsurları ve tabloları kavramsal çerçevede altında verilmiştir. Kavramsal çerçeveden sonraki başlıklarda çeşitli konulara ilişkin standartlar TMS ve TFRS başlıkları şeklinde sıralanmıştır. Mavi Kitap olarak ifade edilen TFRS 2023 Setinde, 16 tanesi

TFRS (Çizelge-1), 25 tanesi TMS (Çizelge-2) olmak üzere toplam 41 adet standart yer almaktadır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki söz konusu standartlar IASB'nin yayımlamış olduğu standartların çevirisi niteliğinde olup, IAS/IFRS ile uyumludur (Cengiz, 2022, s. 5).

Çizelge- 1: TFRS 2023 Seti (Mavi Kitap)

Önsöz	
TFRS 2023 SETİNE (MAVİ KİTAP) İLİŞKİN ÖNSÖZ	
Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve	
FİNANSAL RAPORLAMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE (2018 SÜRÜMÜ)	
Türkiye Finansal Raporlama Standartları	
TFRS 1	TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ İLK UYGULAMASI
TFRS 2	HİSSE BAZLI ÖDEMELER
TFRS 3	İŞLETME BİRLEŞMELERİ
TFRS 4	SİGORTA SÖZLEŞMELERİ
TFRS 5	SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN DURAN VARLIKLAR VE DURDURULAN FAALİYETLER
TFRS 6	MADEN KAYNAKLARININ ARAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ
TFRS 7	FİNANSAL ARAÇLAR: AÇIKLAMALAR
TFRS 8	FAALİYET BÖLÜMLERİ
TFRS 9	FİNANSAL ARAÇLAR (2017 SÜRÜMÜ)
TFRS 10	KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLAR
TFRS 11	MÜŞTEREK ANLAŞMALAR
TFRS 12	DİĞER İŞLETMELERDEKİ PAYLARA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR
TFRS 13	GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜMÜ
TFRS 14	DÜZENLEMEYE DAYALI ERTELEME HESAPLARI
TFRS 15	MÜŞTERİ SÖZLEŞMELERİNDEN HASILAT
TFRS 16	KİRALAMALAR

Kaynak: KGK, 2023a.

Çizelge- 2: Türkiye Muhasebe Standartları

TMS 1	FİNANSAL TABLOLARIN SUNULUŞU
TMS 2	STOKLAR
TMS 7	NAKİT AKIŞ TABLOSU
TMS 8	MUHASEBE POLİTİKALARI, MUHASEBE TAHMİNLERİNDE DEĞİŞİKLİKLER VE HATALAR
TMS 10	RAPORLAMA DÖNEMİNDEN SONRAKİ OLAYLAR
TMS 12	GELİR VERGİLERİ
TMS 16	MADDİ DURAN VARLIKLAR
TMS 19	ÇALIŞANLARA SAĞLANAN FAYDALAR
TMS 20	DEVLET TEŞVİKLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE DEVLET YARDIMLARININ AÇIKLAMASI
TMS 21	KUR DEĞİŞİMİNİN ETKİLERİ
TMS 23	BORÇLANMA MALİYETLERİ
TMS 24	İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI
TMS 26	EMEKLİLİK FAYDA PLANLARINDA MUHASEBELEŞTİRME ve RAPORLAMA
TMS 27	BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR
TMS 28	İŞTİRAKLERDEKİ VE İŞ ORTAKLIKLARINDAKİ YATIRIMLAR
TMS 29	YÜKSEK ENFLASYONLU EKONOMİLERDE FİNANSAL RAPORLAMA
TMS 32	FİNANSAL ARAÇLAR: SUNUM
TMS 33	HİSSE BAŞINA KAZANÇ
TMS 34	ARA DÖNEM FİNANSAL RAPORLAMA
TMS 36	VARLIKLARDA DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ
TMS 37	KARŞILIKLAR, KOŞULLU BORÇLAR VE KOŞULLU VARLIKLAR
TMS 38	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
TMS 39	FİNANSAL ARAÇLAR: MUHASEBELEŞTİRME VE ÖLÇME
TMS 40	YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER
TMS 41	TARIMSAL FAALİYETLER

Kaynak: KGK, 2023a.

2.2. Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları

BOBİ FRS, Türkiye'deki orta ve büyük ölçekli işletmeler için tasarlanmış finansal raporlamada kullanılan standarttır. Bu standart, TFRS kullanmayan işletmelerin gerçeğe uygun finansal bilgi ihtiyacını karşılamak ve karşılaştırılabilir finansal tablolar hazırlamak amacıyla 29 Temmuz 2017 tarihinde yayımlanmış ve 1 Ocak 2018 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. BOBİ FRS, bu işletmelerin bağımsız bir denetime tabi tutulmasını gerektirir ve finansal bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmayı hedeflemektedir. BOBİ FRS 2017 Sürümü uygulaması sırasında gelen geri bildirimler ve incelemeler sonucunda iyileştirmeler yapılması gerektiği fark edilmiştir. Bu iyileştirmelerle standardın bölümleri arasındaki uyum artırılmış ve belirsizlikler giderilmiştir. 2020 yılında hazırlanan bir taslak metin, kamuoyundan gelen görüşlere açılmış, gelen görüşler dikkate alınarak BOBİ FRS 2021 Sürümü oluşturularak, 30 Mart 2021'de yayımlanmıştır. Yeni sürümdeki değişiklikler, paragraf numaralarının korunması ve kolay takip edilebilirlik amacıyla önceki numaralara harf eklenerek yapılmıştır. Öte yandan BOBİ FRS 2021'de büyük işletmelerin tanımlandığı kriterler çalışan sayısı, aktif toplam ve yıllık net satış hasılatı gibi ölçütlerin yeniden belirlendiği bir süreci de içermektedir. Bu bağlamda BOBİ kriterleri Çizelge-3'teki gibi yeniden belirlenmiştir (KGK, 2023b):

Çizelge- 3: BOBİ FRS Kriterleri

	Önceki Değerler	**Yeni Değerler**
Aktif toplamı	75 milyon TL ve üstü	200 milyon TL ve üstü
Yıllık net satış hasılatı	150 milyon TL ve üstü	400 milyon TL ve üstü
Ortalama çalışan sayısına ilişkin eşik değer ise 250 ve üstü olarak dikkate alınmıştır.		

Kaynak: KGK, 2023b.

BOBİ FRS, ticari kar hesaplanmasında işletmelere daha basit ve kolay kullanım sunan bir standarttır. Tam set finansal raporlama standartlarına kıyasla daha anlaşılır bir muhasebe yaklaşımı getirmektedir. Aynı zamanda tam set standartlarının daha iyi anlaşılmasına ve doğru bir şekilde uygulanmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu yeni yaklaşım ülkemizde yerleşik vergi muhasebesinden bilgi odaklı muhasebeye geçişte önemli bir adım olarak görülmektedir. BOBİ FRS' in getirdiği bu sadeleştirilmiş muhasebe yaklaşımı, muhasebenin temel amacını yerine getirme konusunda önemli bir rol oynadığı görülmektedir. BOBİ FRS, Türkiye'deki işletmelerin finansal raporlama süreçlerini düzenleyen önemli bir standart olup, işletmelerin finansal bilgilerini daha iyi yönetmelerine ve raporlamalarına olanak tanımaktadır. Bu sayede hem işletmeler hem de dış paydaşlar için finansal bilgilere daha kolay erişim sağlanmış olmaktadır (Gücenme Gençoğlu, 2017, s. 22). BOBİ FRS modülleri Çizelge-4'de gösterilmiştir.

Çizelge- 4: BOBİ FRS'ye İlişkin Modüller

BOBİ FRS Modül 1- Kavramsal Çerçeve ve Finansal Tablolar
BOBİ FRS Modül 2- Nakit Akış Tablosu
BOBİ FRS Modül 3- Muhasebe Politikaları, Tahminler ve Yanlışlıklar
BOBİ FRS Modül 4- Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar
BOBİ FRS Modül 5- Hasılat
BOBİ FRS Modül 6- Stoklar
BOBİ FRS Modül 7- Tarımsal Faaliyetler
BOBİ FRS Modül 8- Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi
BOBİ FRS Modül 9- Finansal Araçlar ve Özkaynaklar
BOBİ FRS Modül 10- İştiraklerdeki Yatırımlar
BOBİ FRS Modül 11- Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar
BOBİ FRS Modül 12- Maddi Duran Varlıklar
BOBİ FRS Modül 13- Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
BOBİ FRS Modül 14- Maddi Olmayan Duran Varlıklar
BOBİ FRS Modül 15- Kiralamalar
BOBİ FRS Modül 16- Devlet Teşvikleri
BOBİ FRS Modül 17- Borçlanma Maliyetleri
BOBİ FRS Modül 18- Varlıklarda Değer Düşüklüğü
BOBİ FRS Modül 19- Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar
BOBİ FRS Modül 20- Yabancı Para Çevrim İşlemleri
BOBİ FRS Modül 21- İş Birleşmeleri
BOBİ FRS Modül 22- Konsolide Finansal Tablolar
BOBİ FRS Modül 23- Gelir Üzerinden Alınan Vergiler
BOBİ FRS Modül 24- Ara Dönem Finansal Raporlama
BOBİ FRS Modül 25- Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama

Kaynak: KGK, 2023c.

2.3. Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS)

AAOIFI (İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu), 2003 yılında faizsiz finansın muhasebe standartlarını oluşturmuştur. Bu standartlar 2010 ve 2015 yıllarında bazı değişiklikler yapılarak güncellenmiştir. Bazı ülkelerde bu standartlar zorunlu iken Türkiye ve diğer bazı ülkelerde rehber niteliğinde kullanılmaktadır. Türkiye'de faizsiz finans standartlarının resmi olarak kabul edilmesi 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile KGK'na verilmiştir. 2022 yılı itibariyle, AAOIFI tarafından yayınlanmış ve yürürlükte olan tüm finansal muhasebe standartları Türkçeye çevrilip uyarlanmıştır. Bunun sonucunda, 21 standardın uygulanmasına 1 Ocak 2020'de başlamış, FAS (AAOIFI tarafından güncellenen/birleştirilen/değiştirilen standartlar) 35 standardının uygulanması ise 1 Ocak 2021'de uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de Yayınlanmış Güncel FFMS'ler Çizelge-5'deki gibidir (KGK, 2023d; Can & Kostak, 2022, s. 29-30).

Çizelge- 5: Türkiye'de Yayınlanmış Güncel FFMS'ler

Kavramsal Çerçeve	
FAİZSİZ FİNANS KURULUŞLARININ FİNANSAL RAPORLAMASINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
Faizsiz Finans Muhasebe Rehberi	
FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE REHBERİ 1: FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE STANDARTLARININ FAİZSİZ FİNANS KURULUŞLARI TARAFINDAN İLK KEZ UYGULANMASI	
Faizsiz Finans Muhasebe Standartları	
FFMS 1	FİNANSAL TABLOLARDA GENEL SUNUM VE AÇIKLAMA
FFMS 3	MUDÂREBE FİNANSMANI
FFMS 4	MÜŞÂREKE FİNANSMANI
FFMS 7	SELEM VE ALT SELEM
FFMS 8	İCÂRE VE İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK
FFMS 9	ZEKÂT
FFMS 10	İSTİSNÂ VE ALT İSTİSNÂ
FFMS 14	YATIRIM FONLARI
FFMS 16	YABANCI PARA İŞLEMLERİ VE YURTDIŞINDAKİ İŞLETMELER
FFMS 18	GELENEKSEL FİNANS KURULUŞLARI TARAFINDAN SUNULAN FAİZSİZ FİNANS HİZMETLERİ
FFMS 21	VARLIKLARIN TRANSFERİNE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR
FFMS 22	BÖLÜMLERE GÖRE RAPORLAMA
FFMS 23	KONSOLİDASYON
FFMS 24	İŞTİRAKLERDEKİ YATIRIMLAR
FFMS 26	GAYRİMENKUL YATIRIMLARI
FFMS 27	YATIRIM HESAPLARI
FFMS 28	MURÂBAHA VE DİĞER VADELİ SATIŞLAR
FFMS 30	DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ, KREDİ ZARARLARI VE EKONOMİK AÇIDAN DEZAVANTAJLI TAAHHÜTLER
FFMS 31	YATIRIM VEKÂLETİ (El-VEKÂLE Bİ'L İSTİTHMAR)
FFMS 32	İCÂRE
FFMS 33	SUKUK, PAY VE BENZERİ ARAÇLARA YAPILAN YATIRIMLAR
FFMS 34	SUKUK SAHİPLERİ İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA
FFMS 35	RİSK YEDEKLERİ
FFMS 36	FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE STANDARTLARININ İLK KEZ UYGULANMASI
FFMS 38	VAAT, OPSİYON VE KORUNMA
FFMS T1	KATILIM ESASLI FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA VE BİREYSEL EMEKLİLİK ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL TABLOLARINDA GENEL SUNUM VE AÇIKLAMA

Kaynak: KGK, 2023d.

2.4. Küçük ve Mikro İşletmeler için Hazırlanan Finansal Raporlama Standardı

1994 yılında TMUDESK ile başlayan, 1999'da TMSK olarak devam eden ve 2011 yılından itibaren KGK'na devredilen muhasebe ve finansal raporlama alanındaki uluslararası gelişmelere uyum sağlama çalışmaları, 2023 yılı ocak ayı itibariyle geniş kitlelere yayılmıştır (Cavlak & Ataman, 2023, s. 226).

KÜMİ FRS, bağımsız denetim kapsamına girmeyen ve ihtiyari olarak TFRS veya BOBİ FRS kullanmayan gerçek ve tüzel kişi işletmelerinin finansal tablolarında ihtiyaca ve gerçeğe uygun karşılaştırılabilir bilgi sunmayı hedefleyen bir finansal raporlama çerçevesidir. KÜMİ FRS'nin oluşturulma süreci, Avrupa Birliği direktifi diğer ülkelerin uygulamaları, Türkiye'nin ulusal mevzuatı ve çeşitli paydaşların katılımıyla 2018 yılında başlamıştır. Çalışma grupları ve komisyonlar tarafından taslak metin hazırlanmış ve kamuoyunun görüşüne sunulmuştur. KGK tarafından 2020 yılında yayımlanması planlanan KÜMİ FRS, ancak çeşitli etkenler, özellikle COVID-19 pandemisi ve pandemi kaynaklı belirsizlikler nedeniyle 2023 yılına kadar yayımlanamamıştır. Sonunda 16.01.2023 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu standart, bağımsız denetim kapsamı dışında kalan küçük ve mikro işletmelerin finansal raporlama süreçlerini düzenlemeyi amaçlayan bir standarttır (Şentürk, 2019; Cavlak & Ataman, 2023, s. 228).

Gerçek ve tüzel kişi işletmeler, küçük veya mikro işletme olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki ölçütlerden en az ikisini sağlamalıdır (Uğurlugelen, 2023):

- Aktiflerini Toplamı: 3.5 milyon Türk Lirası ve üzeri.
- Yıllık Net Olarak Satış Hasılatları: 7 milyon Türk Lirası ve üzeri.
- Ortalama Çalışan Sayıları: 10 ve üzeri.

KÜMİ FRS, BOBİ FRS'ye göre sadeleştirilmiş bir versiyondur ve finansal tablolar açısından temel bir yenilik getirmektedir. KÜMİ FRS, küçük ve mikro işletmelerin sadece Kar veya Zarar Tablosu, Finansal Durum Tablosu ve Dipnotlar gibi bilgileri sunmayı gerektirirken, BOBİ FRS daha kapsamlı bir finansal tablo setini içermektedir. KÜMİ FRS, mikro işletmeler için küçük işletmelerden farklı olarak bazı muafiyetler de getirmektedir. Örneğin, mikro işletmeler vadesine bakılmaksızın satışlarda vade farkı ayrıştırması yapma zorunluluğuna sahip değillerdir. KÜMİ FRS'nin uygulanması, Türkiye'deki küçük ve mikro birçok işletmenin finansal tablolarının daha düzenli, gerçeğe uygun karşılaştırılabilir bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Bu da finansal tabloların karar alıcılar için daha anlamlı ve etkili hale gelmesini sağlamaktadır. Yayınlanan KÜMİ FRS toplam 22 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler aşağıdaki çizelgede (Çizelge-6) gösterilmiştir (Uyar, 2023).

Çizelge- 6: KÜMİ FRS Bölümler

Bölüm 1: Kavramlar ve Genel İlkeler
Bölüm 2: Finansal Tabloların Sunumu
Bölüm 3: Finansal Durum Tablosu
Bölüm 4: Kar veya Zarar Tablosu
Bölüm 5: Muhasebe Politikaları, Tahminler ve Hatalar
Bölüm 6: Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar
Bölüm 7: Hasılat
Bölüm 8: Stoklar
Bölüm 9: Tarımsal Faaliyetler
Bölüm 10: Finansal Araçlar ve Özkaynaklar
Bölüm 11: Maddi Duran Varlıklar
Bölüm 12: Maddi Olmayan Duran Varlıklar
Bölüm 13: Kiralamalar
Bölüm 14: Devlet Teşvikleri
Bölüm 15: Borçlanma Maliyetleri
Bölüm 16: Varlıklarda Değer Düşüklüğü
Bölüm 17: Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar
Bölüm 18: Yabancı Para Çevrim İşlemleri
Bölüm 19: İşletme Birleşmeleri
Bölüm 20: Gelir Üzerinden Alınan Vergiler
Bölüm 21: Dipnotlar
Bölüm 22: KÜMİ FRS'ye Geçiş

Kaynak: Uyar, 2023.

3. FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA UYGUN HAZIRLANAN HESAP PLANI TASLAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türkiye'de Hesap planı Çalışmaları

Türkiye'de ilk resmi hesap planı olan Sümerbank Hesap Planı, 1938 senesinde yürürlüğe girmiştir. Bu hesap planı o dönemdeki İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) için finansal raporlamada kullanılmış ve bir standart hesap planı oluşturmuştur. Sümerbank Hesap Planı, Türkiye'de muhasebe ve finansal raporlama standartlarının gelişimine katkı sağlamış ve temel

bir referans noktası olmuştur. Bu hesap planı sonraki yıllarda revize edilmiş ve güncel muhasebe standartlarına uygun hale getirilmiştir (Koç, 1975, s. 76-77). Daha sonra Türkiye'de Tekdüzen Hesap Planı, Türkiye Bankalar Birliği'nce hazırlanmış ve Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın onayıyla 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren tüm bankalarda kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, 1992 yılında Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayınlanan Aracı Kurum Hesap Planı 1995 senesinde ilave hesaplar eklenerek yürürlüğe girmiştir. Bu hesap planları, ilgili sektörlerde finansal raporlama ve muhasebe standartlarını düzenlemiştir (Ataman & Gökçen, 2021, s. 152-153).

Türkiye'de hesap planlarına ilişkin bir diğer önemli düzenleme, Maliye Bakanlığı tarafından 26 Aralık 1992'de 21447 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan "Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği" (MSUGT) ile "Tekdüzen Hesap Planı" (TDHP) ile gerçekleşmiştir. Bu düzenleme, muhasebe sistemini ve hesap planını belirlemiştir. Ayrıca finansal raporlama süreçlerini düzenlemek için önemli bir basamak oluşturmuştur. Bu tarihlerdeki düzenlemeler, Türkiye'de muhasebe ve finansal raporlama standartlarının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde kritik rol oynamıştır. Sonrasında 1999'da Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) kurulmuştur. Daha sonra finansal standartların uygulanması için çeşitli sektörlerde zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda standartlara uyumlu tekdüzen hesap planı konusunda görüş ayrılıkları yaşanmaya başlanmıştır. Ancak bu görüş ayrılığı yaşayanların muhasebe standartlarına uyumlu hesap planının oluşturulması gerekliliği üzerinde birleştikleri de görülmektedir (Özbek & Badem, 2020, s. 272-273).

Mevcut tekdüzen hesap planı, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye uygun finansal tabloların hazırlanmasında yetersiz kaldığı görüşleri üzerine KGK, bu talebi karşılamak amacıyla Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Örnek Hesap Planı Taslağını yayımlayarak resmî web sitesinde erişime açmıştır (Karacan & Albeni, 2022, s. 1).

3.2. MSUGT Tekdüzen Hesap Planı ile KGK Hesap Planı Taslağının Karşılaştırılması

Bu bölümde taslak hesap planı ile mevcut hesap planı karşılaştırılarak değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.2.1. Ana Hesap Grup İsimleri Karşılaştırılması

Yeni hesap planı taslağı ve mevcut hesap planında ana hesap gruplarının numaralarının değişmediği bazı hesapların isimlerinin değiştiği bazılarının aynı kaldığı görülmektedir (Çizelge -7). Mevcut hesap planındaki 1 ve 2 numaralı ana hesap isimlerinde değişiklik olmazken, 3 ve 4 numaralı ana hesap isimlerinde taslak planda küçük değişikliklere gidilmiştir. 5 numaralı hesap iki hesap planında da aynı kalmıştır. Mevcut planda 6 numaralı hesap, taslakta "Kar veya Zarar Tablosu Hesapları" olarak, 8 numaralı hesap "Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler) ve Serbest Hesaplar" olarak, 9 numaralı hesap ise "Finansal Tablo Dışı Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)" şeklinde yer almıştır.

Çizelge- 7:Ana Hesap Grup İsimlerinin Karşılaştırılması Tablosu

Mevcut Tek Düzen Hesap Planı	Taslak Hesap Planı
1 DÖNEN VARLIKLAR	1 DÖNEN VARLIKLAR
2 DURAN VARLIKLAR	2 DURAN VARLIKLAR
3 KISA VADELİ YABANCI VARLIKLAR	3 KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER
4 UZUN VADELİ YABANCI VARLIKLAR	4 UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER
5 ÖZKAYNAKLAR	5 ÖZKAYNAKLAR
6 GELİR TABLOSU HESAPLARI	6 KAR VEYA ZARAR TABLOSU HESAPLARI
7 MALİYET HESAPLARI	7 MALİYET HESAPLARI
8	8 DÖNEME İLİŞKİN DİĞER KAPSAMLI GELİRLER (GİDERLER) VE SERBEST HESAPLAR
9 NAZIM HESAPLAR	9 FİNANSAL TABLO DIŞI BİLGİ HESAPLARI (NAZIM HESAPLAR)

Kaynak: GİB, 2023; KGK, 2023e, s. 1-3.

3.2.2. Hesap Grup İsimleri Karşılaştırılması

Taslak hesap planında bazı hesap gruplarının ismi değişmiştir (Çizelge-8).

Çizelge- 8: Hesap Grup İsimlerinin Karşılaştırılması Tablosu

Mevcut Tek Düzen Hesap Planı Hesap Grubu Adı	Taslak Hesap Planı Grup Adı
10 HAZIR DEĞERLER	10 NAKİT VE NAKİT BENZERLERİ
11 MENKUL KIYMETLER	11 FİNANSAL YATIRIMLAR
17 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ	16 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ
18 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI 28 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	18 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI 28 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI
23 MALİ DURAN VARLIKLAR	20 FİNANSAL YATIRIMLAR 21 ORTAKLIKLARDAKİ YATIRIMLAR (Bağlı ortaklıklar, İştirakler, iş ortaklıkları ve Müştereken kontrol edilen ortaklıklardaki yatırımlar)
30 MALİ BORÇLAR 40 MALİ BORÇLAR	30 FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER 40 FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER
37 BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	37 – (370-371) DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI 37-(372-379) BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
38 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI 48 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI	38 ERTELENMİŞ (GELECEK AYLARA AİT) GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI 48 ERTELENMİŞ (GELECEK YILLARA AİT) GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
54 KAR YEDEKLERİ	54 KAR YEDEKLERİ VE FONLAR
6 GELİR TABLOSU HESAPLARI	6 KAR VEYA ZARAR TABLOSU HESAPLARI
60 BRÜT SATIŞLAR	60 BRÜT SATIŞ HASILATI
61 SATIŞ İNDİRİMLERİ	61 SATIŞ HASILATINDAN YAPILAN İNDİRİMLER
63 FAALİYET GİDERLERİ	63 ESAS FAALİYET DÖNEM GİDERLERİ
64 DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	64 (640-644) ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER GELİR VE KAZANÇLAR 64-(645-649) DİĞER FAALİYETLERDEN GELİR VE KAZANÇLAR

Kaynak: Akdoğan, 2019, s. 756-757.

3.2.3.Taslak Hesap Planında Bilançoda Yeni Eklenen Hesaplar

Kamu Gözetimi Kurumu tarafından yayımlanan taslak hesap planında aktif ve pasifte yeni hesap grupları açılmıştır (Çizelge-9).

Çizelge- 9: Taslak Hesap Planında Bilançoda Yeni Eklenen Hesaplar

Aktifte Açılan Yeni Hesap Grupları	Pasifte Açılan Yeni Hesap Grupları
11-(119) TÜREV ARAÇLAR 20 (209) TÜREV ARAÇLAR 21 ORTAKLIKLARDAKİ YATIRIMLAR	30-309 TÜREV ARAÇLARDAN BORÇLAR 40-409 TÜREV ARAÇLARDAN BORÇLAR
14 (140-144) DEVAM EDEN İNŞA (TAAHHÜT) PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN VARLIKLAR İLE İMTİYAZLI HİZMET ANLAŞMALARINA İLİŞKİN FİNANSAL VARLIKLAR 24(240-244) DEVAM EDEN İNŞA (TAAHHÜT) PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN VARLIKLAR İLE İMTİYAZLI HİZMET ANLAŞMALARINA İLİŞKİN FİNANSAL VARLIKLAR	34(340-344) DEVAM EDEN İNŞA (TAAHHÜT) PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER 44(440-444) DEVAM EDEN İNŞA (TAAHHÜT) PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER
17 CANLI VARLIKLAR 27 CANLI VARLIKLAR	39 (396-399) SATIŞ AMAÇLI SINIFLANDIRILANGRUPLARA İLİŞKİN YÜKÜMLÜLÜKLER
19-(196-199) SATIŞ AMAÇLI SINIFLANDIRILAN DURAN VARLIKLAR	46 ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER
24(245-249) YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER	48 – (489) ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ
28-(289)ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI	51 -510 GERİ ALINAN PAYLAR 51-511-519 SERMAYE KATKILARI
55 KAR VEYA ZARARDA YENİDEN SINIFLANDIRILMAYACAK OZKAYNAKLARDA KAYDEDİLEN BİRİKMİŞ GELİRLER (GİDERLER)	
56 KAR VEYA ZARARDA YENİDEN SINIFLANDIRILACAK ÖZKAYNAKLARA KAYDEDİLEN BİRİKMİŞ GELİR VE (GİDERLER)	

Kaynak: Akdoğan, 2019, s. 759.

3.2.4.Taslak Hesap Planında Kar Zarar Tablosuna Yeni Eklenen Hesaplar

Kar/Zarar Tablosu incelendiğinde ana grubun adı "Kar ve Zarar Tablosu Hesapları" şeklinde değiştirilmiş ve mevcut TDHP'ndaki hesap sayısı 33'ten 78'e çıkmıştır. Ayrıca, mevcut hesap isimlerinde değişiklikler yapılmış ve taslak hesap planı 45 yeni hesap içermektedir. Bu değişikliklerle birlikte Kar/Zarar Tablosu hesap planı genişletilmiş ve güncellenmiştir (Çizelge-10).

Çizelge- 10: Kar Zarar Tablosuna Yeni Eklenen Hesaplar

Mevcut Hesap Planı	Hesap Planı Taslağı
6 Gelir Tablosu Hesapları	**6 Kar veya Zarar Tablosu Hesapları**
60 Brüt Satışlar	**60 BRÜT SATIŞ HASILATI**

600. Yurtiçi Satışlar 601. Yurtdışı Satışlar 602. Diğer Gelirler	600 Yurtiçi Satışlar 601 Yurtdışı Satışlar 602 İhraç Kaydıyla Satışlar 603 Özel Üretim Bölgelerden Satışlar 604 /605 /606/ 607/ 608 609 Diğer Satış Hasılatları
62 Satışların Maliyeti (-)	**62 SATIŞLARIN MALİYETLERİ (-)**
620. Satılan Mamuller Maliyeti (-) 621. Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) 622. Satılan Hizmet Maliyeti (-) 623. Diğer Satışların Maliyeti (-) 624. 625. 626. 627. 628. 629.	620 Satılan Mamuller Maliyeti (-) 621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) 622 Sunulan Hizmet Maliyeti (-) 623 Diğer Satışların Maliyeti (-) 624 Dağıtılmayan Sabit Genel Üretim Giderleri (-) 625 Stok Anormal Fire ve Kayıpları (-) 626 Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri (-) 627 Stoklara İlişkin Konusu Kalmayan Karşılıklar (+) 628 629 Diğer Giderler (-)
63 Faaliyet Giderleri (-)	**63 ESAS FAALİYET DÖNEM GİDERLERİ (-)**
630. Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-) 631. Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri 632. Genel Yönetim Giderleri (-) 633.634.635.636.637.638.639.	630 Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-) 631 Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-) 632 Genel Yönetim Giderleri (-) 633 /634 /635 /636 /637 /638 /639
64 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar	**64 (640-644) ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER GELİR VE KAZANÇLAR**
640. İştiraklerden Temettü Gelirleri 641. Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri 642. Faiz Gelirleri 643. Komisyon Gelirleri 644. Konusu Kalmayan Karşılıklar 645. 646. 647. 648. 649. Faaliyetle İlgili Diğer Gelir ve Kârlar	640 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Vade Farkı Gelirleri ve Esas Faaliyetlerle İlgili Kur Farkı Kazançları 641 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Konusu Kalmayan Karşılıklar 642 Esas Faaliyetlerle İlgili Komisyon Gelirleri 643 Tarımsal Faaliyetlerde Değerleme Artışları 644 Esas Faaliyetlerden Diğer Çeşitli Gelir ve Kazançlar **64 (645-649) DİĞER FAALİYETLERDEN GELİR VE KAZANÇLAR** 645 Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Kârlarından Paylar 646 Ortaklıklardaki Yatırımlardan Sağlanan Gelir ve Kazançlar 647 Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerden Elde Edilen Gelir ve Kazançlar 648 Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Satışından Ortaya Çıkan Kazançlar 649 Diğer Faaliyetlerden Çeşitli Gelir ve Kazançlar
65 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar (-)	**65 ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER GİDER VE ZARARLAR İLE DİĞER FAALİYETLERDEN GİDER VE ZARARLAR (-)**

650./651. 652. Reeskont Faiz Giderleri (-) **(1)** 653. Komisyon Giderleri (-) 654. Karşılık Giderleri (-) 655./656./657./658. 659. Diğer Gider ve Zararlar (-)	65 (650-654) ESAS FAALİYETLERDEN DİĞER GİDER VE ZARARLAR (-) 12 650 Ticari Borçlara İlişkin Vade Farkı Giderleri ve Esas Faaliyetlerle İlgili Kur Farkı Zararları (-) 651 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri (-) 652 Esas Faaliyetlerle İlgili Komisyon Giderleri (-) 653 Tarımsal Faaliyetlerde Değerleme Azalışları (-) 654 Esas Faaliyetlerden Diğer Çeşitli Gider ve Zararlar (-) 65 (655-659) DİĞER FAALİYETLERDEN GİDER VE ZARARLAR 655 Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Zararlarından Paylar (-) 656 Ortaklıklardaki Yatırımlardan Kaynaklanan Gider ve Zararlar (-) 657 Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerden Kaynaklanan Gider ve Zararlar (-) 658 Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Satışından Ortaya Çıkan Zararlar (-) 659 Diğer Faaliyetlerden Çeşitli Gider ve Zararlar (-)
66 Finansman Giderleri (-)	**66 FİNANSAL GELİRLER**
660. Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-) 661. Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	660 Mevduat Faiz Gelirleri 661 Menkul Kıymet Yatırımlarından Faiz Gelirleri 662 Diğer Alacaklara İlişkin Vade Farkı Gelirleri 663 Diğer Faiz Gelirleri 664 Kur Farkı Kazançları 665 Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar ile Menkul Kıymet Yatırımlarına İlişkin Değer Artış Kazançları 666 Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar ile Menkul Kıymet Yatırımlarına İlişkin Diğer Gelir ve Kazançlar 667 Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar 668 Diğer Finansal Gelirler 669 Net Parasal Pozisyon Kazançları (Enflasyon Düzeltmesi Kârları
67 Olağandışı Gelir ve Kârlar	**67 FİNANSAL GİDERLER (-)**
670. 671. Önceki Dönem Gelir ve Kârları 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar	670 Kısa Vadeli Finansal Borçlanma Maliyetleri (-) 671 Uzun Vadeli Finansal Borçlanma Maliyetleri (-) 672 Diğer Borçlara İlişkin Vade Farkı Giderleri (-) 673 Diğer Faiz Giderleri (-) 674 Kur Farkı Zararları (-) 675 Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar ile Menkul Kıymet Yatırımlarına İlişkin Değer Azalış Zararları (-) 676 Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar ile Menkul Kıymet Yatırımlarına İlişkin Diğer Gider ve Zararlar (-) 677 Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar (-) 678 Diğer Finansal Giderler (-) 679 Net Parasal Pozisyon Zararları (Enflasyon Düzeltme Zararları) (-)
68 Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	68 DURDURULAN FAALİYETLER GELİR VE KARLARI İLE GİDER VE ZARARLARI

680. Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-) 681. Önceki Dönem Gider ve Zararları (-) 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	680 Durdurulan Faaliyetler – Net Satış Hasılatı 681 Durdurulan Faaliyetler – Diğer Gelir ve Kazançlar 682 Durdurulan Faaliyetler – Gider ve Zararlar (-) 683 684 685 686 687 Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Değer Artış ve Satış Kazançları 688 Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Değer Azalış ve Satış Zararları (-) 689
69 Dönem Net Kârı (Zararı)	69 DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI
690. Dönem Kârı veya Zararı 691. Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları (-) 692. Dönem Net Kârı veya Zararı	690 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Karı veya Zararı 691 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Karı Yasal Vergi Gideri (-) 692 Sürdürülen Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir – Gider Etkisi (±) 693 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net Karı veya Zararı 694 Durdurulan Faaliyetler Dönem Karı veya Zararı 695 Durdurulan Faaliyetler Dönem Karı Yasal Vergi Gideri (-) 696 Durdurulan Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir – Gider Etkisi (±) 697 Durdurulan Faaliyetler Dönem Net Karı veya Zararı 698 699 Dönem Net Kar veya Zararı

Kaynak: KGK, 2023e, s. 10-12; GİB, 2023.

3.2.5. Taslak Hesap Planında Yeni Eklenen Maliyet Hesapları

Maliyet hesap gruplarında, ana grupların adı değişmemiş olup, mevcut hesap planında kullanılan hesap sayısı 40'tan 53'e çıkmıştır. Ayrıca, mevcut hesap isimlerinde değişiklikler yapılmış ve taslak hesap planında 7/A seçeneğine 13 yeni hesap eklenmiştir (Çizelge-11). Bu değişikliklerle birlikte maliyet hesap planı genişletilmiş ve güncellenmiştir. 7/B seçeneğindeki hesaplar incelendiğinde, taslak ile mevcut hesap planında hesap isim ve kodlarında bir değişikliğe gidilmemiştir. Yani, bu belirli grup için mevcut hesap planı aynı şekilde korunmuş ve taslakta herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (Kablan, 2020, s. 124-126).

Çizelge- 11: Yeni Eklenen Maliyet Hesapları

703 Üretim (İmalat) Hesabı 704 Canlı Varlık Üretim Hesabı 705 Hizmet Üretim Hesabı 706 Yapılmakta Olan Maddi Duran Varlık Yatırım Maliyetleri Hesabı 707 Yapılmakta Olan Maddi Olmayan Duran Varlık Yatırım Maliyetleri Hesabı 708 Yapılmakta Olan Yatırım Amaçlı Gayrimenkul Yatırım Maliyetleri Hesabı
736 Değişken Genel Üretim Giderleri Hesabı 737 Değişken Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı 738 Sabit Genel Üretim Giderleri Hesabı 739 Sabit Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı
756 Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi Giderleri 757 Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi Giderleri Yansıtma Hesabı 758 Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi Giderleri Farkları

Kaynak: Kablan, 2020, s. 124-126.

3.2.6. Taslak Hesap Planında Yeni Eklenen Serbest Hesaplar

KGK tarafından yayımlanan taslak metinde "bu grup, kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak döneme ilişkin diğer kapsamlı gelirler (giderler), kar veya zararda

yeniden sınıflandırılacak döneme ilişkin diğer kapsamlı gelirler (giderler), kar veya zararda yeniden sınıflandırılacak diğer kapsamlı gelirlere (giderlere) ilişkin yeniden sınıflandırma düzeltmeleri ve serbest hesaplar şeklinde bölümlenir" şeklinde ifade edilmektedir (KGK, 2023d, s. 184). Taslak planda "8 Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler) ve Serbest Hesaplar" olarak yer almış ve bu hesaba toplam 21 adet hesap eklenmiştir (Çizelge-12).

Çizelge- 12:Yeni Eklenen Serbest Grup Hesapları

80-83 DÖNEME İLİŞKİN DİĞER KAPSAMLI GELİRLER(GİDERLER)
80 KAR VEYA ZARARDA YENİDEN SINIFLANDIRILMAYACAK DÖNEME İLİŞKİN DİĞER KAPSAMLI GELİRLER (GİDERLER)
81 KAR VEYA ZARARDA YENİDEN SINIFLANDIRILACAK DÖNEME İLİŞKİN DİĞER KAPSAMLI GELİRLER (GİDERLER)
82 KAR VEYA ZARARDA YENİDEN SINIFLANDIRILACAK DİĞER KAPSAMLI GELİRLERE (GİDERLERE) İLİŞKİN YENİDEN SINIFLANDIRMA DÜZELTMELERİ
83 DİĞER KAPSAMLI GELİRLERE (GİDERLERE) İLİŞKİN DİĞER DÜZELTMELER
84-89 SERBEST HESAPLAR

Kaynak: Akdoğan, 2019, s. 759-760.

3.2.7. Hesap Planı Değişim Tablosu

KGK tarafından yayınlanan hesap planı taslağında, TDHP'nın genel yapısını korunmuş TDHP'da bulunmayan birçok yeni hesap grubu ve hesaplar yer almaktadır. Taslak, mevcut hesap grupları, hesap adları veya hesap kodlarında düzenlemeler içermektedir. Mevcut hesap planında 250 hesap bulunurken, taslak ile beraber bu sayı 476'ya yükselmiştir ve hesaplardaki artış oranı %90,4 olmuştur (Çizelge-13). Ayrıca, taslak hesap planında çoğu hesap ve grup isimleri muhasebe standartlarına uyumlu hale getirildiği görülmektedir. Bu değişiklikler finansal raporlamanın daha uyumlu ve standartlara uygun hale getirilmesine katkıda bulunacaktır.

Çizelge- 13:Taslak Plan ve Mevcut plan Hesap Sayılarındaki Değişim Tablosu

Hesap Grupları	Mevcut Hesap Sayısı (Adet)	Taslak Hesap Sayısı (Adet)	Hesaplardaki Artış (Adet)	Hesaplardaki Artış (Yüzde)
Dönen Varlıklar	43	80	37	86,05%
Duran Varlıklar	54	82	28	51,85%
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	37	61	24	64,86%
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	25	45	20	80,00%
Özkaynaklar	18	56	38	211,11%
Gelir Tablosu	33	78	45	136,36%
Maliyet Hesapları	40	53	13	32,50%
8. Grup	Serbest	21	21	100,00%
9 Grup- Finansal Tablo Dışı Bilgiler	Serbest- İhtiyaca Göre	-	-	
Toplamlar	250	476	226	90,40%

Kaynak: Akdoğan, 2019, s. 760.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Mevcut tekdüzen hesap planı, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye uygun finansal tabloların hazırlanmasında yetersiz kaldığı görüşleri üzerine KGK, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla

Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Örnek Hesap Planı Taslağı'nı yayımlamıştır. Yeni taslak hesap planı irdelendiğinde mevcut hesap planının çatısı korunmuş, boşta olan hesap kodları kullanılmış, bazı hesap grupları ve yeni hesaplar eklenmiştir. Ayrıca, bazı hesap adlarının muhasebe standartlarına uyumlu hale getirildiği görülmektedir. Yeni hesap planı taslağı, küçük/mikro işletmelerin, orta/büyük boy işletmelerin ve KAYİK'lerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Taslak hesap planı en büyük işletmelerin ihtiyaçlarına yönelik ayrıntılı bir hesap planı da içermektedir ve her işletme kendi özel gereksinimlerine göre bu hesap planını uyarlayarak kullanabilmelerinin önü açılmıştır. Yani, hesap planı her işletmenin ihtiyaçlarına ve büyüklüğüne uygun hale getirilebilir şekilde düşünülmüştür. Bu durum işletmelerin finansal raporlama ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmesi için esneklik sunmaktadır.

KGK tarafından yayınlanan Finansal Raporlama Standartlarına uygun hesap planı taslağına, mevcut TDHP göre birçok yeni hesap grubu ve hesaplar eklenmiştir. Özellikle Kar/Zarar Tablosu, Özkaynaklar, Dönen Varlıklar ve Duran Varlıklar gruplarına büyük sayıda yeni hesap eklenmiştir. Ancak, maliyet hesapları grubunda büyük bir değişiklik gözlenmemiştir. Mevcut hesap sayısı 250 iken, taslak ile birlikte bu sayı 476'ya çıkmıştır (%90,4 artış).

Tek düzen hesap planı taslağının kullanılması, birçok avantajı beraberinde getirmektedir:

- **Karşılaştırılabilirlik:** Taslak hesap planı ile tüm işletmeler aynı hesap planını kullanacağından finansal raporları kolayca karşılaştırılabilir hale gelmektedir. Bu da finansal verilerin daha tutarlı ve karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktadır. Böylece yatırımcılar, analistler ve diğer paydaşlar, farklı işletmelerin performansını daha iyi değerlendirebilir hale gelmiş olacaklardır.
- **Denetim Kolaylığı:** Taslak hesap planı, denetçilere işletmelerin finansal raporlarını inceleme ve doğrulama sürecini kolaylaştırmaktadır. Her işletme aynı hesapları kullanarak finansal verilerini düzenler, bu da denetim sürecinin daha etkili ve verimli olmasını sağlar. Ayrıca, denetçilerin işletmeler arasındaki tutarlılığı kontrol etmelerine de yardımcı olacağı açıktır.
- **Hesap Uyumu:** Taslak hesap planı, Türk Muhasebe Standartlarına ve vergi düzenlemelerine uygun olarak tasarlanmıştır. Bu da işletmelerin muhasebe işlemlerini yasal gereksinimlere uygun bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır.
- **Eğitim ve Danışmanlık Kolaylığı:** Taslak hesap planı, muhasebe personelinin eğitimini ve danışmanlık hizmetlerini kolaylaştırır. Çünkü tüm işletmeler aynı temel hesapları kullanır, bu da muhasebe personelinin bilgi ve becerilerini geliştirmeyi daha basit hale getirir.

Böylece Türkiye'de tek düzen hesap planının kullanılması finansal karşılaştırılabilirlik, denetim kolaylığı ve muhasebe standartlarına uygunluk gibi önemli faydalar sağlayacak ve işletmelerin finansal raporlama süreçlerini iyileştirecektir.

Yeni taslak hesap planının uygulanmasıyla meslek mensupları, finansal tabloların standartlara uygunluğunu, standartlara çevrilmesinde tutarlılık sağlayacak ve finansal verilere daha kolay erişebilecektir. Ayrıca, taslak hesap planın hayata gerilmesi ile KÜMİ FRS, BOBİ FRS, TMS/TFRS gibi güncel uygulamalar arasındaki uyumsuzluklarda giderilmiş olacaktır.

Bu taslak hesap planının zaman kaybedilmeden uygulamaya konulması, yüksek öğrenimde, meslek liselerinde eğitim müfredatlarına ve mesleki sınav müfredatlarına eklenmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak, finansal raporların bu yeni tek düzen hesap planı uygulamasına göre hazırlanması ve sunulması, finansal raporlama standartlarının etkin bir şekilde uygulanması açısından son derece önemli ve faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (2019). Finansal Raporlama Standartlarıyla Uyumlu Olması Amacıyla Tekdüzen Hesap Planının Güncellenmesine Yönelik Kgk Tarafından Yayımlanan Taslak Metnin Değerlendirilmesi. *Journal Of Accounting And Taxation Studies, 12*(3), s. 745-785. https://doi.org/10.29067/Muvu.561333

Ataman, B., & Gökçen, G. (2021). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (Frshp) ile Tekdüzen Hesap Planı (Tdhp) Bilanço Hesap Gruplarının Karşılaştırılması ve Değerlendirmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(1), s. 151-159. https://doi.org/10.29106/fesa.868910

Büyük, M. (2019). TMS-TFRS Nedir? t&b Akademi: https://www.tnbakademi.com/post/tms-tfrs-nedir (Erişim tarihi: 27.09.2023)

Can, A. V., & Kostak, N. (2022). İslami Finansal Kurumlar Üzerine Güncel Teorik ve Uygulamalı Çalışmalar, ed. İbrahim Çemberlitaş, bölüm: Türkiye'de Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarının Oluşturulması ve Uygulanması. *İslami Finansal Kurumlar Üzerine Güncel Teorik ve Uygulamalı Çalışmalar*, s. 13-36.

Cavlak, H., & Ataman, B. (2023). Türkiye'deki Finansal Raporlama Standartlarının Son Parçası KÜMİ FRS (Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı): Genel Değerlendirme ve BOBİ FRS, TFRS ile Karşılaştırma. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(1), s. 225-260. https://doi.org/10.29106/fesa.1245084

Cengiz, H. (2022). Türkiye Muhasebe Standartları/ Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) ile Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardının (BOBİ FRS) Karşılaştırılması. *İşletme Akademisi Dergisi, 3*(1), s. 1-15.

GİB. (2023). *Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları*. Ekim 02, 2023 tarihinde Gelir İdaresi Başkanlığı: https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5b.htm (Erişim tarihi: 02.10.2023)

Gücenme Gençoğlu, Ü. (2017). Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(76), s. 1-24.

IasPlus. (2023). International Accounting Standards Committee (IASC). Plus, Ias: https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/history/resource25 (Erişim tarihi: 02.10.2023)

Kablan, A. (2020). Hesap Planı Değişimi Üzerine Bir İnceleme: Tek Düzen Hesap Planı ve Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Taslak Hesap Planı Karşılaştırması. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 2*(2), s. 103-129. https://doi.org/10.38009/ekimad.731036

Karacan, S., & Albeni, N. (2022). Mevcut Tekdüzen Hesap Planı ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Tarafından Yayımlanan Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Örnek Hesap Planında Yer Alan Karşılık Hesaplarının Karşılaştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(43), s. 1-25. https://doi.org/doi.org/10.35343/kosbed.993365

KGK. (2023a). *Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu*. TFRS 2023 Seti (Mavi Kitap): https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10438/TFRS-2023-Seti-(Mavi-Kitap) (Erişim tarihi: 25.09.2023)

KGK. (2023b). *Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) 2021 Sürümü*. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10265/Büyük-ve-Orta-Boy-İşletmeler-İçin-Finansal-Raporlama-Standardı-(BOBİ-FRS)-2021-Sürümü (Erişim tarihi: 29.09.2023)

KGK. (2023c). *Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardına İlişkin Modüller*. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10266/Büyük-ve-Orta-Boy-İşletmeler-İçin-Finansal-Raporlama-Standardına-İlişkin-Modüller (Erişim tarihi: 30.09.2023)

KGK. (2023d). *Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS)*. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9201/Faizsiz-Finans-Muhasebe-Standartları-(FFMS) Erişim tarihi: 01.10.2023)

KGK. (2023e). *Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı.* Eylül 30, 2023 tarihinde https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/EK2_Finansal%20Raporlama%20Standartlarına%20Uygun%20Hesap%20Planı%20Taslağı.pdf adresinden alındı

Koç, Y. (1975). *Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Türkiye'deki Çalışmalar.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Özbek, C. Y., & Badem, C. A. (2020). Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, MODAV 16. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı*, s. 271-291.

Öztürk, E., & Babaoğlu, G. (2020). Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planından (Taslak) Sağlanacak Faydaların Tfrs ve Bobi Frs Setleri Açısından Değerlendirilmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(3), s. 436-450. https://doi.org/10.29106/Fesa.765774

Uğurlugelen, K. (2023). *MuhasebeTR*. Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS): http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/kenanugurlugelen/011 Erişim tarihi:11.09.2023)

Uyar, S. (2023). *TMS/TFRS ve BOBİ FRS 'den sonra KÜMİ FRS'miz de oldu!* MuhasebeTR: http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/suleyman/035 (Erişim tarihi:15.09.2023)

VERGİ AFLARININ VERGİ TAHSİLATINA VE BÜTÇEYE ETKİLERİ

Öğr.Gör. Memiş KARAER
Selçuk Üniversitesi, - ORCID ID:0000-0001-5187-3790
Doç.Dr. Ali Antepli
Selçuk Üniversitesi, - ORCID ID:0000-0001-9939-2443

ÖZET

Vergi afları dünyada bir çok ülkede uygulanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde vergi afları yapmaktadır. Her ülke için çıkarıldığı zamana göre farklı amaçlar oluştursa da, genel olarak vergi aflarının asıl amacı vergi tahsilatını artırmaktır. Ülkemizde de Cumhuriyet tarihi boyunca bir çok kez vergi affı çıkartılmıştır. Ülkemizde bütçe gelirlerinin neredeyse tamamına yakınını vergi gelirleri oluşturmaktadır. Bu açıdan vergi gelirlerinin ve tahsilatının önemi de büyüktür. Mükelleflerin vergiye uyumunu ve vergiyi ödemeye olan alışkanlıklarını düzenli hale getirmek için de çıkarılmış olan bu aflar tam anlamıyla amacına ulaştığı söylenemez. Özellikle 2002 yılından sonra çıkarılan vergi aflarının vergi tahsilatına ve bütçe gelirleri üzerine etkileri bu araştırmamızda incelenmiştir. Yaptığımız çalışmada mükelleflerin çıkarılan vergi aflarından dolayı vergiye uyumları ve vergi kültürü pozitif anlamda artmadığı görülmektedir. Yaptığımız araştırmalarda edindiğimiz bilgilere göre, Ülkemiz de vergi afları daha çok siyasal nedenlerle çıkarılmıştır. Genellikle seçim öncelerinde siyasi rantlar için çıkarılan aflar gerçek amacına ulaşamamıştır. Aksine tekrardan af çıkacağı beklentisi, vergi tahsilatını ve bütçede ki vergi gelirlerinde azalmalara da neden olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Vergi, Vergi Affı, Vergi Tahsilatı

EFFECTS OF TAX AMNESTY ON TAX COLLECTION AND BUDGET

ABSTRACT

Tax amnesties are implemented in many countries around the world. It provides tax amnesties in developed and developing countries. Although they have different purposes for each country depending on when they are issued, the main purpose of tax amnesties in general is to increase tax collection. In our country, tax amnesty has been granted many times throughout the history of the Republic. In our country, almost all of the budget revenues consist of tax revenues. In this respect, tax revenues and collection are of great importance. These amnesties, which were issued to regularize taxpayers' tax compliance and tax paying habits,

cannot be said to have fully achieved their purpose. Especially the effects of tax amnesty issued after 2002 on tax collection and budget revenues were examined in this research. In our study, it is seen that taxpayers' tax compliance and tax culture did not increase positively due to the tax amnesty. According to the information we obtained from our research, tax amnesties in our country were issued mostly for political reasons. Generally, amnesties issued for political gain before the elections have not achieved their real purpose. On the contrary, the expectation that an amnesty will be issued again may lead to decreases in tax collection and tax revenues in the budget.

Keywords : Tax, Tax Amnesty, Tax Collection

1. GİRİŞ

Devletlerin kamusal hizmetlerini sürekli ve kaliteli bir şekilde verebilmeleri açısından vergi gelirlerinin de sürekli ve artan oranda olması gerekmektedir. Bu yüzden vergiler kamu kesimi için hayati öneme sahiptir. Fakat vergi yükümlüsü mükellefler açısından bu olay çokta sıcak bakılan bir durum değildir. Bundan dolayı mükellefler vergileri ödemek için çok arzulu ve istekli olmamaktadırlar. Mükelleflerden alınan her bir verginin, onların gelirlerinde azalmaya neden olduğu için bu görevlerinden kaçınmaya sevk etmektedir. Devletlerin kamusal hizmetlerini sürekli sunabilmeleri için koymuş olduğu bu vergilere uyum sağlamakta ısrar eden mükellefler ile aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkabilmektedir. Çıkarılan bu vergi aflarıyla ilk başta bu anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak

istenmektedir (Koç, 2019:160). Vergi mükelleflerine ödemedikleri borçlarını, bu borçlardan dolayı parasal veya cezai takiplerin tamamından veya belli bir oranından kurtularak ödeme kolaylığı sağlanacağı yönünde çağrı yapılmaktadır. Veri afları çoğu zaman kısa dönemde vergi gelirlerinde bir artışa neden olsa da uzun dönem de sanıldığı gibi önemli bir artışı da etki etmediği anlaşılmaktadır. Çıkarılma gayelerinde her ne kadar parasal ve cezai nedenlerde olsa, ikinci planda politik nedenler yer almaktadır. Siyasal nedenlerden dolayı da birçok yöneticinin sıklıkla kullandığı bir argüman olmuştur (Savaşan, 2006:42).

Ülkemizde de çıkarılan vergi aflarıyla genellikle vergi asıllarının sabit kalıp vergi cezalarının büyük bir oranının silinmesiyle gerçekleşmektedir. Çıkarılan vergi aflarıyla sadece mükelleflerin vergi borçlarının yeniden yapılandırılması yapılmamaktadır. Vergi aflarıyla birlikte çıkarılan varlık barışı uygulamaları da mükelleflerin kayıt dışı varlıklarını kayıt altına almalarına imkan sağlamaktadır. İşletmelerin bilançolarını gerçeğe uygun hale getirmelerine fırsat tanımaktadır. Varlık barışı ile tasarruf sahiplerinin kayıt dışı tasarrufları kayıt altına

alınmak istenmektedir. Yurt dışında ki kaynakların varlık barışıyla ekonomiye aktarılması gerçekleştirilmektedir (Şahin, 2017:32). Türkiye'de çıkarılan vergi afları bununla da sınırlı kalmamış sigorta prim alacaklarını, öğrenim kredisi alacaklarını ve elektrik, su ve atık su bedeli alacaklarını ve en son 2018 yılında çıkarılan afla imar barışı affı bile gerçekleştirilmiştir (Güler, 2020:256). Devlet bu aflarla alacaklarının tahsilatını hızlandırıp kısa zamanda yüklü gelir elde etmeyi hedeflemektedir.

Fakat Türkiye'de çok sık uygulanan bu vergi aflarının olumsuz tarafları da oluşmaktadır. Vergilerinin gününde ödeyen mükelleflerin morallerini ve vergiye olan uyumları olumsuz yönde etkilemektedir. Zamanında ödedikleri vergilerden dolayı neredeyse kendilerinin cezalandırıldıklarını bile düşünmektedirler. Ayrıca çıkarılan bu vergi afları vergilemede eşitlik ve adalet ilkelerini bozmakta ve işletmeler arasında rekabet eşitliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Dürüst vergi mükellefleri vergisel sistemin adil olmadığı kanısına varacaklardır. Onlarda gelecekte tekrardan vergi aflarının çıkacağı tahminiyle vergi uyumundan kaçınmaya başlayacaklardır. Dolasıyla da birçok mükellefte vergi kaçırmanın yanlış olduğu düşüncesi ortadan kalkmaya başlayacaktır. Ülkemiz de her defasında son kez çıkarılıyor denilen vergi aflarının neredeyse her 2 yılda bir çıkarılması artık mükellefler için vergi sistemine ve vergi adaletine olan güvenlerini de ortadan kaldırmıştır (Çetin, 2007:175).

2. VERGİ AFFI KAVRAMI

Ülkelerde kamunun varlığının sonucu olarak üstlenmiş olduğu görevler vardır. Siyasi, sosyal, ekonomik ve mali nitelikte olaylar devletin idaresindedir. Devletin bu sorumluluklarını yerine getire bilmesi için gelire ihtiyacı vardır. Devletler için de vergi gelirleri bütçe gelirleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Devletlerin egemenlik güçlerini kullanarak elde etmiş oldukları en önemli kaynaklardan biriside vergi gelirleridir. Vergi, devletin tüzel ve gerçek kişilerden kanuna dayanarak, cebri, nihai ve karşılıksız olarak doğrudan doğruya istemiş olduğu yükümlülüklerdir. Devlet bu vergilerle, kamu harcamalarını finanse edecek, sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmiş olacaktır (Keleş, 2019).

Vergi affı kavramı ise vergi kanunlarına göre hareket etmeyenlere uygulanan idari ve hukuki yaptırımların ortadan kaldırılması denilmektedir. Hukuki anlamda vergi affı, kamunun yetkilerini kullanarak alacak haklarından kısmi veya tamamen vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Devlet çıkarmış olduğu vergi affıyla, vergi kanunlarına uymayan mükelleflerine uygulayacağı cezadan ve elde edeceği gelirden vazgeçmiş olmaktadır. Çıkarılan vergi aflarıyla genel olarak vergi aslı ve uygulanan cezalar kastedilmektedir. Bu açıdan vergi affı

kavramı, vergi hukukunda af sorununu bütün boyutlarıyla irdeleyen bir terim olarak kullanılmaktadır (Kargı, 2011:103).

Türkiye'de mali af çıkarma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) aittir. Bu yetkinin dayanağı ise anayasadır. Yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde, "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konur, değiştirilir veya kaldırılır." hükmü yer almaktadır (Martin, 2013). Yine Anayasa'nın 87. maddesinde TBMM'nin yasa koymak, değiştirmek, kaldırmak, genel ve özel af ilanına karar vermek konusunda yetkili olduğu belirtilmektedir. Devlet, mali af düzenlemeleriyle ceza verme hakkını kullanma yerine "cezalandırma yetkisinden" çeşitli nedenlerle vazgeçmektedir.

Anayasa'nın 87.maddesine göre T.B.M.M'nin üye tam sayısının beşte üçü çoğunluğu ile karar vermek koşulu ile genel af ve özel af çıkarılabilir (Çetin, 2007:172).

Cumhuriyet tarihinden bu yana birçok vergi affı çıkarılmıştır. Türkiye'de ve dünyada meydana gelen ekonomik, siyasi ve sosyal olaylardan sonra bir gereklilik haline gelen vergi afları, gelişmiş ülkelere oranlar ülkemizde daha çok uygulanmıştır. Aşağıdaki Tablo 1'de ülkemizde çıkarılmış olan vergi aflarının tarihleri, kanun maddeleri ve kapsamları yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Çıkarılan Vergi Afları

Sıra No	**Çıkarılma Tarihleri**	**Çıkarılan Af Konuna İlişkin Açıklamalar**
1	17.05.1924	İlk Vergi Affı
2	05.08.1928	Elviyel Selased Vergilerinin Sureti Cibayetine Dair Yasa
3	15.03.1934	4530 sayılı Varlık Vergisinin Bakayasının Terkinine Dair Yasa
4	04.07.1934	2566 sayılı Vergi Bakayasının Tasfiyesine Dair Yasa
5	29.06.1938	3568 sayılı Arazi Vergisinin Mali Yıl Sonuna Kadar Olan Bakiyesinin Terkinine Dair Yasa
6	13.06.1946	Orman İşletmelerinin Bazı Vergilerden Muaf Tutulması Hakkındaki Yasa

7	21.01.1947	5050 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Yasa
8	26.10.1960	113 sayılı Af Yasası
9	28.12.1961	281 sayılı Vergi Cezaları Gecikme Zamlarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Yasa
10	23.02.1963	218 sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
11	13.06.1963	252 sayılı Spor Kulüplerinin Vergi Borçlarının Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Affı Hakkında Yasa
12	05.09.1963	325 sayılı Yasa Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1960 ve Daha Önceki Yıllarına Ait Bir Kısım Vergi Borçlarının Tasfiyesi Hakkında Yasa
13	16.07.1965	691 sayılı Belediyelerin ve Belediyelere Bağlı Müessese ve İşletmelerin Bir Kısım Borçlarının Hazinece Terkin ve Tahkimi Hakkında Yasa
14	03.08.1966	780 sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
15	28.02.1970	1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunuyla Getirilen Af
16	15.05.1974	1803 sayılı Cumhuriyet'in 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
17	20.03.1981	2431 sayılı Tahsilatın Hızlandırılması ve Beyan Dışı Kalmış Servet Unsurlarıyla Vesikasız Emtianın Beyanına İlişkin Yasa
18	02.03.1982	2431 sayılı Yasaya Ek
19	22.02.1983	2801 sayılı Bazı Kamu Alacaklarının Özel Uzlaşma Yolu ile Tahsili Hakkında Yasa
20	04.02.1985	Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında 3239 sayılı Kanunun Geçici 4. Maddesi
21	03.12.1988	3505 sayılı Yasa (Geçici Birinci Madde)
22	28.12.1988	3512 sayılı Yasa
23	15.12.1990	3689 sayılı Yasa (Geçici Birinci Madde)
24	21.02.1992	3787 sayılı Yasa

25	05.09.1997	400 sayılı Tahsilat Genel Tebliği
26	22.07.1998	4369 sayılı Yasa
27	06.02.2001	414 sayılı Tahsilat Genel Tebliği
28	07.03.2002	4746 sayılı Yasa İle Emlak Vergisi İle İlgili Af Düzenlemesi (Emlak Vergisi Yasasının Geçici Madde 21)
29	27.02.2003	4811 sayılı Vergi Barışı Kanunu
30	22.11.2008	5811 sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (Varlık Barışı)
31	25.02.2011	6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
32	29.05.2013	6486 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2. Varlık Barışı)
33	10.09.2014	6552 sayılı İş Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Ve Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun
34	19.08.2016	6736 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
35	27.05.2017	7020 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
36	18.05.2018	7143 sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
37	17.11.2020	7256 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
38	09.06.2021	7326 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
39	12.03.2023	7440 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun

Kaynak: (www.gib.gov.tr)

Yukarıda tablodan anlaşılacağı üzere 12.03.2023 tarihinde çıkarılan 7440 sayılı Kanun ile beraber cumhuriyet tarihimiz boyunca 39 adet mali ve vergi affı çıkarılmıştır.

3. VERGİ AFFININ NEDENLERİ

Ülkemizde vergi afları genel itibariyle siyasi ve ekonomik nedenlerden çıkmaktadır. Vergiye uyumu azalmış, ekonomik sıkıntılar içerisindeki mükelleflere imkân sağlamak ve kamunun vergi gelirlerini artırmak için aflar çıkarılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çıkarılan vergi afları ekonomiktir. Diğer en önemli çıkarılma nedeni olan siyasi nedenler de genellikle seçim zamanına yakın dönemlerde verilen sözlerden ortaya çıkmaktadır. Diğer bir açıdan bakıldığında ise vergi idaresi ve yargı üzerindeki biriken iş yüklerini hafifletmek için çıkarılmaktadır. Toplumsal olarak mali bir barış oluşturarak, vergi sisteminde oluşan aksaklıkları ve karmaşıkları ortadan kaldırarak, vergi sisteminde oluşturulacak yeni sisteme yardımcı olmaktır(Çetin, 2007:9).

3.1. Siyasi Nedenler

Türkiye'de genel olarak çıkarılacak bütün aflara karar verme yetkisi ve çıkarma yetkisi siyasilerde ve TBMM'dedir. Vergi aflarının çıkarılma nedenlerinin en önemli olanlarından birisi siyasi nedenlerdir. Hükümetler afları çıkarırken ön planda belki ekonomik, sosyal birçok nedeni belirtmiş olsalar bile arka planda asıl neden siyasidir. Mükelleflerden takdir almak ve karşılığını siyasi olarak seçimlerde istemek. Hükümetler yaptıkları icraatların birçoğunda olduğu gibi vergi aflarında da asıl amaç daha çok oy elde etmektir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, vergi afları sıklıkla görülmektedir. Bunun en belirgin nedeni de ekonomik nedenlerden çok siyasi nedenlerdir. Hükümetlerin daha çok takdir edilmek istemesi ve daha çok başta kalma istekleridir(Şanver, 2018:39).

3.2. Ekonomik Nedenler

Mali afların çıkarılma nedenlerinin başında, mükelleflerin vergiye olan uyumunu azaltmaları ve vergi ödemelerini aksatmalarından kaynaklanmaktadır. Ülkemizde ve dünyada meydana gelen ekonomik daralmalar neticesinde mükelleflerin vergi borçlarını ödeyememeleri neticesinde hükümetlerin çıkarmış oldukları aflardır. Bu gibi durumlarda fayda iki taraflı çalışmaktadır. Mükellefler vergi borçlarının asıl veya faizlerinin büyük bir kısmından kurtulmuş oluyor ve ödemesi kolaylaşıyor. Diğer taraftan kamu da biriken alacaklarının tahsilatını yapmış oluyor. Sonuçta iki taraf da bir şekilde fayda sağlamış oluyor. Kamu bir diğer açıdan vergi gelirlerini artırmak için mali aflar da çıkartıyor. Kayıt dışı kalan servet kalemlerinin ekonomiye yeniden kazandırılması yoluyla servet kalemlerini yatırıma dönüştürerek ekonomiyi güçlendirmektedir. Bu sayede kamu vergi gelirleri de artmış olmaktadır(Yelman, 2017:70).

3.3. Sosyal Nedenler

Vergi aflarına sosyal nedenler açısından baktığımızda, ekonomik problemlerden dolayı vergi tahakkuklarını ödeyemeyen mükelleflerin ödemeleri yaparak vergiye gönüllü uyumu sağlamış olmaktır. Mükelleflerin birikmiş olan vergi borçlarından belli bir oranda kurtulması ve tekrardan vergilerini ödemeye başlamaları sosyal yapı açısından vergisel uyumun tekrardan canlanmasına neden olmaktadır. Fakat ülkemizde olduğu gibi kısa aralıklarda çok sık vergi afları çıkartmak da tam tersi bir etki yaratacaktır. Mükelleflerde tekrar af çıkabileceği düşüncesi vergiye uyumdan kaçmalarına neden olacaktır. Kamuya olan güvenleri zedelenen mükellefler vergiye gönüllü uyumdan kaçacaklar ve her iki taraf için olumsuzluklar ortaya çıkacaktır(Ekinci, Acar, Ekeryılmaz 2019:184).

3.4. Mali Nedenler

Mali afların en önemli nedenlerinden birisi de kamunun finansman ihtiyacını karşılamaktır. Kısa vadede ekstra vergiler getirerek vergi toplamak mümkün değildir. Fakat mali bir af çıkararak kısa dönemde vergi toplamak mümkündür. Bu seçeneği de iyi bilen hükümetler sık sık mali aflar çıkarmaktadırlar. Devletin kamusal ihtiyaçlarını karşılayan gelirlerinin en büyük payı olan vergiler bazen yeterli miktarda olmadığında, hükümetler vergi oranlarını yükselterek kamu gelirlerini artırmak isterler. Vergi oranlarını artırmak ve ekonomik kısıtlamalar gitmek hükümetler için belki, içinde bulundukları konjonktür de uygun olmayabilir. Dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik olaylar neticesinde kamunun vergi gelirlerinde azalmalar meydana geliyor ve devlet kamusal görevlerini yapmakta zorlanıyorsa, mali afları geniş ve kapsamlı şekilde çıkartabilir. Kamu daha önce uyulmasını emrettiği kurallardan vazgeçmiş olmakta ve bir nevi belli bir süre kuralsızlığı görmezden gelmektedir. Bunun en son örneklerinden birisi 18.05.2018 tarihinde çıkartılan 7143 sayılı mali afta görülmektedir. Mali affın içerisinde yer alan imar barışı ile belli bir dönemde yasak olarak yapılan bütün yapılar yasalaştırılmış olmaktadır. Mali nedenlerden dolayı kamu, geliri artırmak ve kısa vadede çok fazla para elde etmek için birçok kuralından vazgeçmekte ve affetmektedir(Martin, 2013:22).

3.5. İdari ve Teknik Nedenler

Mükelleflerin vergi borçlarının fazla olması, vergi uyumlarının azalması neticesinde büyük bir kısmında da yargısal sürece girilmiş olmaktadır. Bu nedenlerden vergi yargısında ve idaresinde iş yükleri çoğalmakta ve bazen içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Bu vergi alacaklarının takip ve tahsilatları uzun zamanlar almakta ve bunlar teknik alt yapıyla takip

edilmektedir. Biriken vergi alacakları ve takipleri, mali sistemde teknik takibi zor ve karmaşık duruma sokmaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı mali afların çıkarılması hem idari işler açısından hem de teknik takip ve alt yapı açısından meydana gelen aksaklıkları ortadan kaldıracaktır. Geçmiş dönemlerin tasfiye edilmesiyle hafifleyen sistem yeni takiplerini daha kolay yapabilecektir(Çetin, 2007:173).

3.6. Psikolojik Nedenler

Mali afları çıkaran siyasi otorite, herhangi bir sorun yaşanmaması için mükelleflerin psikolojini de düşünmelidir. Vergi afların uygulanmasında ve aflardan sonraki dönemlerde vergi ile ilgili görevlerini yerine getirmeleri konusunda mükellef psikolojileri önemlidir. Mali aflardan sonra mükellefler üzerinde daha yakın takip yapılıyor algısı oluşturularak vergisel ödevlerinin zamanında yerine getirilmesi sağlanmaktadır. Bireysel olarak mükelleflerin afların tekrardan çıkabileceği beklentisine girmeleri, her mali aftan beklenen başarının elde edilememesine neden olacaktır(Keleş, 2019:23).

4. VERGİ AFLARININ VERGİ UYUMUNA ETKİSİ

Mükelleflerin kamuya düzenli olarak vermesi gereken beyannameleri, yasalara ve yönetmeliklere uygun olarak zamanında vermeleri ve de tahakkuk eden vergileri ödeme günlerinde ödemeleri, işlemleri yapmalarına vergi uyumu denilmektedir. Vergi aflarıyla, mükelleflerin bu noktadaki eksikliklerinin giderilmeye çalışılması ve böylece vergi uyumunun artırılması arzulanmaktadır. Vergi aflarının da önceden öngörülemiyor olması ve bir daha çıkmayacağı düşünülmelidir. Aksi durumda mükelleflerde güvenler kaybolacak ve af beklentileri her zaman olacak ve de vergiye uyum istenildiği gibi artırılmış olmayacaktır (Eker, 2006).

Vergi afları bir ülkede sıklıkla çıkartılıyorsa, mükelleflerin kanunlara ve adalete güveni azalacak ve vergi uyumunu artırmayacağı gibi daha da azaltacaktır. Hangi alanda olursa olsun bir suçluyu yaptığı kuralsızlıktan dolayı sık sık affetmek o kişide artık yaptıklarından dolayı ceza görmeyeceği algısı oluşturmaktadır. Vergi afları da maalesef ülkemizde aynı bu formata uymuştur. Sürekli olarak ve sıklıkla vergi aflarının çıkarılması, vergiye uyumu kısa süreli artırsa bile uzun vadede azaltmaktadır. Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalara bakıldığında vergiye uyumu olmayan ve vergi yasası açısından suç işleyen kişiler hep aynı kişiler olmaktadır. Sürekli olarak vergisel görevlerini yerine getirmeyip çıkarılan aflardan yararlanmakta ve ilerleyen zamanda tekrar da aynı kuralsızlıkları yapmaktadırlar.

Çıkarılan vergi aflarıyla kamuoyuna sunulan bir diğer bilgide ülkede vergi kaçakçılığın ne kadar yaygın ve ne boyutta olduğu görülmektedir. Vergiye uyumu olan mükelleflerde değişen çok da bir şey olmamaktadır. Onlar vergisel yükümlülüklerini her zaman yerine getirmeye çalışmaktadırlar(Polat, 2018:40).

5. VERGİ AFLARININ VERGİ TAHSİLATINA ETKİSİ

Gelişmekte olan ülkeler statüsünde olan Ülkemizde uzun süre devam eden enflasyonun varlığı, siyasi ve ekonomik problemler pek çok firmanın vergilerini ödemesinde güçlüklerle karşılaşmasına neden olmuştur(Keleş, 2002:76). İşletmelerin finans yönünden yaşımış oldukları bu sorunlar vergi ile ilgili yükümlülüklerini zamanında yerine getirememelerine neden olmuştur. Sürekli biriken ve artan vergi boru ve faizleri işletmelerin üzeri bir yük olmuştur. Bu durum işletmelerin günlük ticari faaliyetlerini bile zor sürdürür duruma düşmelerine neden olmuştur(Bülbül, 2003:207). Bu tür olumsuzlukların fazlaca oluştuğu dönemlerde çıkarılan vergi afları ile oluşturulan kolaylıklar, işletmelerin ticari hayata dönerek faaliyetlerini sürdürmelerine imkân sağlamasında hem de vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirerek devlete gelir akışı kazandırılmaya başlanmasında yararlı olmuştur(Arıkan ve Yurtsever, 2004:64).

Vergi afları hakkında olumlu görüşler genel olarak, vergi aflarından sonra vergi gelirlerinin artması, ekonomik ve mali suçların özelliklerinin affedilerek azaltılması, vergi tahsilat oranlarının özellikle belli bir sönemde hızlı bir şekilde artması, yargıya intikal eden bir çok vergi dosyalarının çıkarılan af ile vergi idaresi ve vergi yargı organlarının iş yüklerinin ciddi oranlarda azaltılması gibi konularda yoğunlaşmıştır(Kargı, 2011:105).

Siyasi otoritereler ülkelerinde yaşanan ekonomik ve mali kriz dönemlerinde ekstra çıkartmış oldukları vergi ve benzeri mali yükümlülüklerle işletmeleri ve kişileri zor dor durumlara düşürmüş olabilirler.Bu kriz dönemlerinde uygulanan ağır yaptırımların çıkarılan aflarla azda olsa işletmeler ve şahıslar üzerinde yüklerini hafifletmiş olmaktadır. Kriz dönemlerinin yolaçtığı adaletsizlikleri ve hataları aflar ile telafi ederek toplumsal barışa katkı sağlanmalıdır. (Dönmez, 1992:31).

6. VERGİ AFLARININ VERGİ ADALETİNE ETKİSİ

Dünyadaki birçok ülke demokratik özelliklerinden dolayı yasalarla yönetilmektedir. Yönetim şekillerini oluşturan kanunları, anayasaları bulunmaktadır. Yine bu ülkelerin birçoğunun anayasalarına göre insanları kanunlar önünde eşittir ilkesi mevcuttur. Kanunlar önünde her bir birey birbirinin aynısıdır ve eşittir. Ülkemiz de demokrasiyle yönetilen bir ülke olduğu için her alanda adalet ve eşitlik ilkelerine yer verilmiştir. Anayasamızın 10. Maddesinde de adalet

ve eşitlik ilkesine yer verilmiş ve Kanun önünde eşitlik başlığıyla "Hiçbir kişiye, aileye, zümreye ve sınıfa imtiyaz tanınamaz." ibaresi yer almaktadır. Bununla birlikte vergi ödevi başlığıyla "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür…" denmiştir. Vergi adaletinin sağlanabilmesi herkesin kanun önünde eşit tutularak ödeme güçlerine göre vergilerin dağıtılmasından geçmektedir. Bu noktada sıklıkla çıkarılan vergi afları, vergi adaletini ve eşitlik ilkesini olumsuz etkileyecektir. Vergilerini ödemeyen ve sıklıkla affedilen vergi mükelleflerini gören dürüst mükelleflerin adalete olan güvenleri zedelenecek ve vergisel uyuma karşı takındıkları tavırlar değişebilecektir. Enflasyonist bir ekonomide çıkarılan aflarla geçmişe dönük olarak mükelleflerin vergi borçlarının affedilmesi, vergisini zamanında ödemeyenler için büyük bir avantaja dönüşmektedir. Vergi aslının enflasyonist ortamdan dolayı değer kaybetmesi ve cezalarının neredeyse tamamının affedilmesiyle ödenecek rakamların çok küçük meblağlara düşmesi vergiden kaçınan kişiler için büyük bir avantaj durumundadır. Fakat buna karşın gününde vergisel görevlerini yerine getirmiş olan mükellefler için büyük bir adaletsizlik ve eşitsizlik olmaktadır. Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar onlarca vergi affı çıkarılan ülkemizde vergide adalet ve eşitlik ilkelerinden bahsetmek çok zordur. Ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı, geleceği düşünmeden günü kurtarmak için çıkartılan mali aflar ile iktidarlar daha çok kendi siyasi geleceklerini sağlamlaştırmak ve kısa dönemde gelir elde etmek amacıyla aldıkları bu af kararlarıyla mükelleflere şirin gözükmek amacıyla mali afları çıkartmışlar ve de adalet ve eşitlik ilkelerini hiçe saymışlardır. Çıkarılan bütün mali afları aynı kapsama almak da gerçekçi olmaz. Dünyada ve ülkemizde meydana gelen olağanüstü durumlarda çıkarılmış aflar bu kapsamda değildir (Eker, 2006).

Vergi aflarının çıkarılması genel anlamda adalet ve eşitlik ilkelerine tamamen terstir. Afların sadece belirli bir kesime avantaj sağlaması, vergisini zamanında ödeyen dürüst mükellefler ile vergisini ödemeyen mükellefler arasında eşitsizlik yaratması, dürüst olmayan mükelleflerin mali aflar sonrasında daha avantajlı bir durumda olması, anayasanın "Herkes yasalar önünde eşittir. Hiçbir kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz." ilkesine aykırıdır. Ticari olarak da haksız rekabet kurallarına girmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı mücbir sebepler haricinde çıkartılan vergi afları adaletsiz olarak eleştirilmektedir. Ülkemizde vergi yasalarının bile adaletsiz olduğu durumda vergi aflarında adaleti beklemek çok da gerçekçi olmamaktadır. Anayasada belirtilen herkes gelirlerine göre vergi öder ilkesine bile aykırıdır vergi yasaları. Bir örnek verecek olursak; aynı model ve aynı motor gücüne sahip iki aracın birincisinin fiyatı 300.000 TL olsun, ikincisi 100.000 TL olsun. Bu araçların motorlu taşıtlar

vergisi ikisinin de aynıdır. Vergi yasası gereği fiyata, değere göre değil başka özelliklere göre vergi almak bile zaten adaletsizliği ortaya koymaktadır. Buna benzer vergi yasaları detaylı olarak incelendiğinde, birçok konuda adaletsiz olarak işlemekte ve çıkarılan aflarla bu adaletsizlikler katlanmaktadır. Toplumun yasalara ve konumuzla alakalı olarak vergi yasalarına güveni azalmış ve zorunlu kalmadıkça vergiden kaçmaktadır (Polat, 2018:40).

7. VERGİ AFLARININ BÜTÇEYE ETKİLERİ

Mali yılın başında uygulanmaya başlanılan bütçe kanunu, en sade anlatımla devletin yaptığı harcamalar ve topladığı gelirler arasındaki fark olan bütçe denkliğini ifade eder. Parlamento, devletin sunacağı hizmetlerin aksamaması için hükümete harcama izni verdiği gibi, vergilerin tahsili ve gerekli durumlarda borçlanma yetkisi de vermektedir. Borçlanma yetkisini gerektiren durumlardan birisi de bütçe açığının ortaya çıkacağı öngörüsüdür (Pınar, 2006: 122).

Günümüz ekonomilerinde devletlerin topluma sunacağı hizmetler sürekli artış göstermesine karşın gelirler aynı oranda artış göstermemektedir. Bunun sonucunda da bütçe açığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Başta işsizlik artışı ve enflasyon olmak üzere; yüksek reel faiz, ekonomik büyüme seviyesinde azalış, tasarruf eksikliği, cari işlemler dengesinde açık olmak üzere birçok olumsuzluğun sebepleri arasında yer alan bütçe açığı çoğu ülkenin karşılaştığı temel sorunların başında gelmektedir. Türkiye, bütçe açığı ile 1950' li yıllarda tanışmıştır. 1970' li yıllara gelindiğinde yaşanan bunalımların da etkisiyle bütçe açıkları hızlı bir artış gösterse de 1980 ve 1990' lı yıllar, gerek körfez krizi gerekse de terör olaylarındaki artışın da etkisiyle açığın kontrolden çıkıp zirveye ulaştığı ve ülke ekonomisi için büyük sorun teşkil ettiği dönemler olmuştur (Orkunoğlu, 2010: 89).

Kamunun finansman açığının önemli bir bölümünü oluşturan bütçe açıkları, ülkemizin gelişmesi açısından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Birçok ekonomik sorunun ortaya çıkışında olduğu gibi bütçe açıklarının nedenlerinde de ülkelerin gelişmişlik durumu önemli bir etkendir. Gelişmiş ülkelerdeki bütçe açıklarını sosyal devlet hizmetleri, sosyal güvenlik transferleri ve büyümedeki düşüklük artırdığı gibi; gelişmekte olan ülkelerdeki bütçe açıklığının nedenlerini enflasyonun yüksekliği, ödemeler dengesindeki açıklık, kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü ve kamu harcamalarındaki artışlarla eş zamanlı artış göstermeyen kamu gelirleri artışları oluşturur (Dağ ve Tüğen, 2018: 219).

Bütçe açıklarının nedenlerini ekonomik, sosyal, siyasal ve yapısal açıdan özet olarak değerlendirdiğimizde kamunun hizmet alanında görülen genişleme, hükümetlerin uygulamaya koyduğu ekonomik programlardaki sapmalar, mali krizler, savunma 26 harcamaları için

bütçeden ayrılan paylardaki artışlar, kayıt dışı ekonominin varlığı ve borç faizlerinin yüksekliği gibi gerekçelere bağlamak mümkündür (Dayar ve Dönmez, 2013: 84).

Bütçe açığını gelir ve gider olarak iki yönlü düşündüğümüzde, gelir kısmının giderleri karşılayamayacak seviyeye inmesi bu sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Gelir kalemleri arasında şüphesiz en fazla ağırlığa sahip vergi gelirlerinin yeterince artmaması sorunun temelini oluşturur. Bu noktada mükelleflerin kanun boşluğundan istifade ederek vergiden kaçınması, yasal olmayan yollarla vergi kaçırması ile belirli aralıklarla uygulamaya konulan yapılandırma kanunlarıyla devletin alacağından vazgeçmesi geliri azaltan etkenlerin başında gelmektedir(Güler, 2015:18).

8. SONUÇ

Mali aflar hangi ülkede çıkarılıyor olursa olsun sıklıkla çıkarılmadığı sürece de ilgili tarafların hepsi için faydalı bir olaydır. Fakat ülkemiz gibi çok sık sık vergi affı çıkarılan ülkelerde bu durum tamamen olumsuzluklar yaratmaktadır. Toplumun, kişilerin kanunlara ve kanun koyuculara olan güvenleri azalacaktır. Hangi alanda olursa olsun afların sıklıkla çıkarılması sonucunda suç işleyenlerde caydırıcılık olgusu kalmayacak ve suçlarını işlemeye devam edeceklerdir. Afları çıkartan iktidarlar kısa zamanda siyasi, ekonomik, politik çıkarlar elde edebilirler fakat ülkenin geleceğinde olumsuz yaralar açmaktadır. Mali aflar da ülkemizde Cumhuriyet tarihinden bugüne kadar 36 defa çıkartılmıştır. Belki ilk çıkartıldıkları yıllarda faydaları çok olmuştur. Lakin özellikle son 30 yılda çok fazla affın çıkartılması adalet ve eşitliği büyük oranda zedelemiştir. Vergisel sorumlulukları gününde yerine getiren mükellefler bu aflarla mağdur duruma düşmüştür. Yani ülkemizde her konuda olduğu gibi vergisel konuda da dürüst insanlar hep mağdur olmaktadır. Kurallara günü gününe uyan belki uymak için çok büyük fedakarlıklar yapan kişiler hep mağdur edilmiştir. Vergisini gününde ödeyen mükelleflere bir indirim de getirilmemiştir. Birkaç defa siyasi iktidar tarafından gündeme getirilse de hiçbir ayrıcalık getirilmemiştir. Sosyal güvenlik kurumunda uzun zamandır olan bir uygulama bir nebze de olsun primlerinin gününde ödeyen mükelleflere %5 oranında bir indirim sağlanmaktadır. Onun haricinde diğer vergilerde dürüst mükelleflere bir ayrıcalık yoktur. Mali aflarla ile SGK'da da büyük adaletsizlikler meydana gelmektedir. 25 yıl düzenli olarak primini ödeyen esnaf emekli oluyor ve o günün şartlarına göre emekli maaşı bağlanıyor. Çıkartılan mali afla hiçbir gün prim ödemeyen kişiler borçlandırılıp yine devlet bankalarında krediler sağlamak koşuluyla kısa yoldan ve kolayca emeklilik hakkı elde etmiş oluyorlar. Hatta gününde primlerini ödeyen dürüst mükelleften de daha çok emekli maaşı alabilmektelerdir.

Mali afların ne amaçla olursa olsun çok sıklıkla çıkarılmaması gerekmektedir. Mükelleflerin vergi uyumunun artırılması için bir daha çıkarılmayacağı fikrinin oluşturulması gerekmektedir. En son çıkartılan mali aftan sonra vergi yasaları aksaklıkları ve mükellef takip sistemi güçlendirilerek vergiye olan uyum artırılmalıdır. Günümüz teknolojisiyle dürüst mükelleflerin belirlenmesi çok kolaydır. Uzun süre vergiye uyumlu olan dürüst mükellefler mutlaka belirlenip ödüllendirilmeli ve onurlandırılmalıdır. Kamuda 2005 yılına kadar tahakkuk esası bulunmaktaydı. Yani verginin sadece oluşması önem arz ediyordu. Fakat 2005 yılından sonra tahsilat esası kavramı da oluşturulmuş ve mükelleflerin vergiye uyumları zorlanmaya başlamıştır. Bu tahsilat esası daha da genişletilerek mükelleflerin vergiye uyumu zorlanmalı ve artık kafalardaki bir daha af çıkar algısı yok edilmelidir(Tünel,2021).

KAYNAKÇA

Arıkan, Z. ve Yurtsever, H.,(2004), "Türkiye'de Mali Affın Nedenleri ve Sonuçları-II", *Yaklaşım Dergisi*, Y:12, S:137, 64-67.

Bülbül, D. (2003). "Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri-I", *Yaklaşım Dergisi*, Y:11, S:131, Kasım: 206-209.

Çetin, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *14*(2), 171-187.

Dağ, M., Tüğen, K.,(2018). "Türkiye' de Bütçe Açıklarının Nedenleri ve Finansman Yöntemleri: Dönemsel Bir Değerlendirme", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, s. 217-240.

Dayar, H., Dönmez, Ö.,(2013). "Türkiye' de Merkezi Yönetim Bütçe Açıklarının Finansman Yöntemleri ve Etkileri", *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı 114, s.77-89.

Dönmez, R.(2002), Vergi Hukukunda Vergi Affı Kavramına Yer Yok mudur?, *Yaklaşım Yayınları*, Sayı 117.

Eker, C. (2006). *Türkiye'de Vergi Aflarının Sosyal Ve Ekonomik Etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Ekinci, F., Acar, Y., Ekeryılmaz, Ş., (2019). Türkiye'de Vergi Aflarının Çıkarılmasının Altında Yatan Gerekçelerin Tespiti: Probit Model İle Analiz. *Sakarya İktisat Dergisi*, *8*(2), 177-188.

Güler, H. (2020). Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Olay Analiziyle Ölçülmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19*(1), 256-273.

Güler, Y. (2015). Vergi Aflarının Bütçe ve Genel Ekonomi Üzerine Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 8-21.

Kargı, V. (2011). Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(13), 101-115.

Keleş, Y. (2002), "Yine mi Af? Mükellefler Ne Zaman Vergi Öderler?", *Vergi Dünyası Dergisi*, S:249, 76-83.

Keleş, S. S. (2019). *Vergi Aflarının Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisi: İstanbul İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Koç, Ö. E. (2019). Mükelleflerin Vergi Aflarına Bakışı: Çorum İli Üzerine Bir Araştırma. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, *5*(2),159-174.

Martin, A. (2013). *Türkiye'de 2000 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Aflarının Vergi Tahsilatı Ve Vergi Uyumu Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Orkunoğlu, I. F.,(2010). "Bütçe Açığının Finansmanının İrdelenmesi", *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı 124, s. 88-95.

Pınar, A.,(2006). Maliye Politikası, *Naturel Yayınları*, Ankara.

Polat, O. (2018). *Vergi Afları Karşısında Mükelleflerin Adalet Algısı Ve Vergiye Gönüllü Uyumu: Bursa İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Şahin, O.I.F. (2017). Türkiye'de Varlık Barışı Uygulamalarının Vergi Uyumuna ve Tahsilatına Etkileri. *İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Mali Çözüm Dergisi*, *1*(140), 31-55.

Şanver, C. (2018). Türkiye'de 1980 sonrası Vergi Afları ve Kamu Gelirleri Açısından Etkinliği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(2), 35-63.

Savaşan, F. (2006). Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları ("Vergi Barışı" Uygulama Sonuçları). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, *8*(1), 41-65.

TÜNEL, T. (2021). Kamu alacaklarını yapılandırma uygulamalarının bütçe gelirleri üzerine etkisi: Türkiye örneği .*Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Maliye Ana Bilim Dalı*.

Yelman, E. (2017). Türkiye'de Çıkarılan Vergi Aflarının Nedenleri Ve 6736 Sayılı Kanun'un Mali Yönden İncelenmesi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(15), 67-84.

URL 1 www.gib.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.10.2020

URL 2 www.gib.gov.tr, Erişim Tarihi : 25.09.2023

TÜRKİYE'DE DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİ GELİRLERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

Öğr. Grv. Dr., Metin ALLAHVERDİ

Selçuk Üniversitesi, allahverdi@selcuk.edu.tr – 0000-0002-8247-4167

ÖZET

Bir ülkenin toplam vergi gelirlerinin dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dağılımı, o ülkede uygulanan vergi politikasının ne kadar adil olduğunun bir göstergesidir. Bu çalışmada Türkiye'nin dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri bölgesel (Düzey1 ve Düzey 2, istatistiki bölge) olarak ölçülmüş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmada Türkiye'nin 2008-2022 yılları arasındaki dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerine ait verileri betimleme analizi kullanılarak incelenmiştir. Ölçüm sonucu elde edilen değerler veri görselleştirme metodu ile değerlendirilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin Türkiye'de bölgesel dağılımının heterojen bir yapıda olduğu ve özellikle bölgelere ait ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin performansı etkilediği tespit edilmiştir. Bu durumun tespiti ülkenin doğru mali politika geliştirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunacağı için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dolaylı Vergi, Dolaysız Vergi, İBBS 2, İBBS 3, Türkiye

1. GİRİŞ

Temeli TBMM'nin 23 Nisan 1920'de kurulması ve ardından çıkarılan ilk kanun olan 1 sayılı "Ağnam Resmi Kanunu" ile birlikte atılan Türk vergi sisteminin günümüzdeki yapısı 1950'lerde oluşturulmaya başlanmıştır (Kumrulu, 1988: 195; Demirel, 2020: 30). O dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti kanunları esas alınarak mevcut vergi sisteminde önemli bir yer tutan gelir vergisi, kurumlar vergisi ve vergi usul kanunları çıkarılmış ve sisteme çok sayıda mükellef entegre edilmiştir (Taş, 1995: 369; Erdoğan, 2012: 9). Son zamanlarda vergi gelirlerinde önemli paya sahip "Katma Değer Vergisi" 1985'te, "Özel Tüketim Vergisi" ise 2002 yılında sisteme dahil olmuştur. Türk vergi sisteminin son kalemleri ise "Dijital Hizmet Vergisi", "Konaklama Vergisi" ve "Değerli Konut Vergisi" olmuştur.

Türkiye'de hükümetler zaman zaman kanuni yetkilerini kullanarak bütçe gelir kalemini artırmak ve harcamaları karşılamak adına ek vergiler getirmiştir. Bunun en son örneği 2023 yılında yürürlüğe giren 7456 Sayılı Kanun Kapsamında Alınan Ek Motorlu Taşıt Vergisi'dir. Ancak temel olarak bütçe gelirlerini oluşturan vergi kalemleri Çizelge 1'de gösterildiği gibidir.

Çizelge 1. Genel Bütçe Gelirlerini Oluşturan Vergi Kalemleri

Vergi Türleri	Vergi Tasnifi
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	Dolaysız Vergiler
a) Gelir Vergisi	
b) Kurumlar Vergisi	
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	
a) Veraset ve İntikal Vergisi	
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	
d) Değerli Konut Vergisi	
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	Dolaylı Vergiler
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	
b) Özel Tüketim Vergisi	
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	
d) Şans Oyunları Vergisi	
e) Özel İletişim Vergisi	
f) Dijital Hizmet Vergisi	
g) Konaklama Vergisi	
h) Dahilde Alınan Diğer Mal ve Hizmet Vergileri	
4. Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	
a) Gümrük Vergileri	
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	
5. Damga Vergisi	
6. Harçlar	
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Bütçe İstatistiklerinde alınan bilgilerle oluşturulmuştur, Erişim Adresi: https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim- butce-istatistikleri, Erişim Tarihi: 15/10/2022.

Bir ülkenin vergi yapısı, toplanan vergilerin farklı kaynaklar arasındaki bileşimini ve dağılımını ifade eder. Her bir vergi üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirlerine oranı vergi yapısının belirlenmesinde önemli bir değişkendir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 3). Bu, aynı zamanda ülkenin vergi performansını ortaya çıkarmak için temel teşkil eden ölçümlerin ve değerlendirmelerin yapılmasını da sağlar. Vergi yapısının analizinde kullanılan tasniflerden birincisi ve en yaygın olanı, vergilerin dolaylı ya da dolaysız olmalarına göre yapılan tasniftir. İkincisi, vergilerin konularına göre (gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınması) yapılan tasnif iken üçüncüsü ise, vergilendirme usul ve esasları dikkate alınarak yapılan tasnif şeklidir. Bir diğer tasnifte, merkezi idare vergileri ile yerel yönetim vergileri ayrımı şeklinde yapılmaktadır (Ortaç, 2003: 101-102, Aktaran; İnan, 2006: 211).

Bu araştırmada, uygulamada en çok kullanılan ve verginin konusuna göre yapılan dolaylı vergi ve dolaysız vergi tasnifi kullanılmıştır. Buna göre genellikle konusu gelir ve servet unsuru olan vergiler dolaysız vergiler sayılırken, mal ve hizmetlerle bir kısım ekonomik ve hukuki muameleler üzerinden alınan vergileri ise dolaylı vergiler olarak adlandırılmaktadır (Pehlivan, 2010: 119). Bir ülkenin toplam vergi gelirlerinin dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dağılımı, o ülkede uygulanan vergi politikasının ne kadar adil olduğunun bir göstergesidir (Özpehriz, 2008: 1-2).

Türkiye'de 2003 yılı öncesine göre dolaysız vergiler, "Gelirden Alınan Vergiler" ve "Servetten Alınan Vergiler" gruplarını, dolaylı vergiler ise "Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler" ve "Dış Ticaretten Alınan Vergiler" grubunu kapsamaktaydı. 2004 yılından itibaren geçerli olan tanıma göre ise dolaysız vergiler, "Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler" ve "Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler" gruplarını, dolaylı vergiler ise "Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri", "Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler", "Damga Vergisi" ve "Harçlar" gruplarını kapsamaktadır (Ünlükaplan ve Arısoy, 2011: 75).

Türkiye'nin 2008-2022 yılları arasında toplam vergi gelirleri içerisinde dolaylı ve dolaysız vergi payının dağılımı aşağıdaki görselde gösterilmiştir.

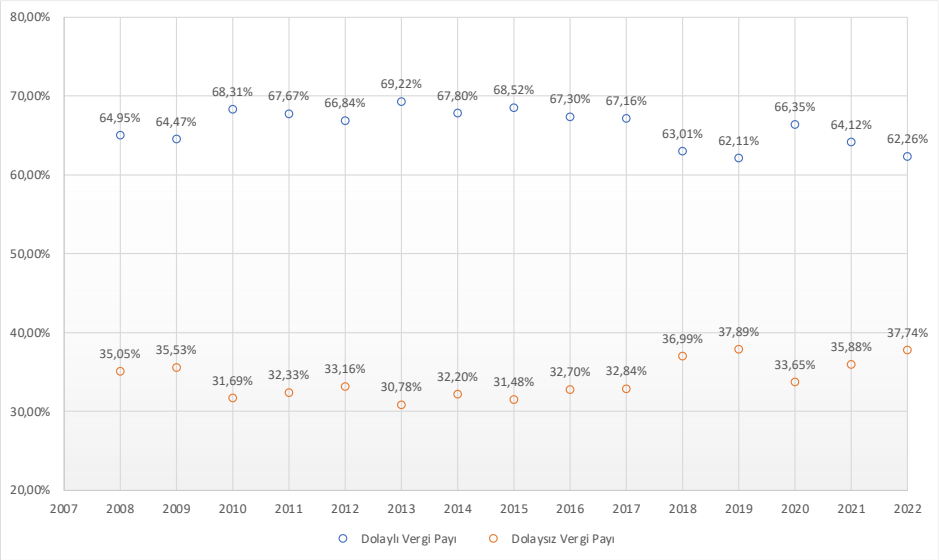

Görsel 1. 2008-2020 Yıllarına Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payını Dağılımı

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Bütçe İstatistiklerinde alınan bilgilerle oluşturulmuştur, Erişim Adresi: https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim- butce-istatistikleri, Erişim Tarihi: 15/10/2022.

Türkiye'de mevcut vergi sistemi son dönemlerde Görsel 1'de görüldüğü gibi dolaylı verginin ağırlıklı olduğu bir yapı sistemine dönüşmüştür. Buna göre 2008-2022 döneminde elde edilen vergi gelirlerinin yaklaşık ortalama %66'sı dolaylı vergilerden, %34'ü ise dolaysız vergilerden elde edilmiştir. Görsel 1'e göre dolaysız vergi gelirlerin payı son üç yılda artış göstermiştir. Türkiye'de vergi yapısının bu şekilde olması vergilerin adaletli ve dengeli dağılımının sorunlu olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada Türkiye'nin dolaylı ve dolaysız vergi yapısının bölgesel olarak ortaya çıkarılması, dağılımın vergi düzeni hakkında bilgi sunulması hedeflenmiştir. Dolaylı ve dolaysız vergilerin bölgesel olarak incelenmesi, dağılımının tespit edilmesi, bölgesel farklılıkların ve yıllara göre değişimin belirlenmesi hem vergi uyumu hem de verginin adil dağıtılması ilkesi için uygun politikaların oluşturulması yol gösterici olacaktır.

2. LİTERATÜR

Türkiye'de dolaylı ve dolaysız vergi üzerine yapılmış birçok ekonometrik çalışma bulunsa da bölgesel bazda çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Türk vergi sistemi içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin gelişimi ele alan çalışmasında Şeker (2006), Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki payının yüksek olmasının sebebinin uygulanan vergi politikalarının olduğunu belirtmiştir. Yazar çalışmada hükümetlerin kamu gelirlerinin borçlanmadığı durumlarda yeni bir dolaylı vergi çıkardığını veya var olan dolaylı vergilerin oranlarını artırdığını belirterek, bu durumun düşük gelirli kişilerin vergi yükünü artırdığını ifade etmişlerdir (Şeker, 2006: 137).

Susam ve Oktayer (2007) tarafından yapılan çalışmada Türk vergi sisteminde ve genel bütçe gelirleri içerisinde dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin yeri incelenmiştir. Çalışmaya göre Türkiye'de özellikle 1980'li yılların ortasından sonra hem vergi sisteminin yapısı hem de vergi gelirlerinin çoğu kısmı dolaylı vergi lehine gelişmiştir (Susam ve Oktayer, 2007: 116-117).

Özdemir (2009) yaptığı çalışmada OECD ve AB ülkeleri arasında Türk vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız vergi paylarının yerini ve yapısını araştırmıştır. Buna göre Türk vergi sisteminin OECD ve AB ülkelerine göre yapısının sağlıklı olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada Türkiye'de vergilendirmenin, gelirler ve kazançlardan çok, aşırı ölçüde harcamalar üzerine kaydırıldığı bunun da dolaylı vergi payının ve miktarları kabul edilemez seviyelere yükselttiği belirtilmiştir (Özdemir, 2009: 31). Benzer sonuca Mutlu ve Çelen (2012) tarafından yapılan çalışmada da ulaşılmıştır.

Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye'yi karşılaştırdıkları çalışmada Çiçek ve Uğur (2019: 308-309) Türk vergi sisteminde dolaylı-dolaysız vergilerin yapısı itibariyle AB ülkelerinin aksine çok yüksek paya sahip olmasının ve önemli bir gelir kaynağı hale gelmesinin vergilemede adalet ve eşitlik ilkesi ile bağdaşmadığını belirtmişlerdir.

Münyas (2020) yaptığı çalışmada, Türkiye'nin dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile finansal piyasa göstergeleri arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda dolaylı vergiler ve dolaysız vergilerin tüketici fiyat endeksi, ekonomik güven endeksi, sanayi üretim endeksi ve BİST100 endeksi getirisi arasında uzun dönemli pozitif ve anlamlı ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (Münyas, 2020: 280-281).

Öztürk (2021) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomiye etkilerini incelenmiştir. Çalışmada dolaysız vergilerin kısa dönemde, dolaylı vergilerin ise orta ve uzun dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2019: 438)

Türkiye'deki çalışmalara paralel olarak uluslararası çalışmalarda da dolaylı ve dolaysız vergilerin diğer makro ekonomik göstergelerle karşılaştırmalı (ülke bazlı) ekonometrik analizlerine dayalı çalışmalar yer almıştır. Örneğin Aamir ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmada Pakistan ve Hindistan ülkelerinin dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri karşılaştırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Pakistan'ın dolaylı vergilerden, Hindistan'ın ise dolaysız vergilerden daha fazla vergi geliri elde ettiği belirlenmiştir (Aamir vd., 2011: 177-178). Ayrıca çalışmada, Pakistan'ın dolaylı vergi politikası nedeniyle dünyadaki en düşük vergi yüküne sahip olduğu belirtilmiştir.

Ogundana ve diğerleri (2017), Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde dolaylı vergi ve doğrudan vergi arasındaki ilişki üzerine regresyon analizi yapmak için 1994-2013 dönemi verilerini kullanmıştır. Sonuçlar, dolaylı verginin Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, doğrudan verginin ise pozitif ancak önemsiz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Lustig ve Wang (2020) tarafından yapılan çalışmada dolaysız ve doğrudan vergi payının Çin'in doğu, batı ve merkez bölgeleri ile kentsel ve kırsal bölgeleri arasındaki gelir farklarına etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonucuna göre dolaylı ve doğrudan vergi paylarının diğer

değişkenlerle birlikte kent-kır gelir farkını bir miktar artırdığı, Doğu bölgesi ile diğer iki bölge arasındaki (merkez ve batı) gelir farkını ise özellikle dolaysız vergi ödemeleri sonucu olarak daraldığı tespit edilmiştir (Lustig ve Wang, 2020: 11-15).

Hakim vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada 47 gelişmiş ve 90 gelişmekte olan ülkenin dolaylı ve dolaysız vergi paylarının ekonomi üzerindeki etkileri karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre doğrudan ve dolaylı vergiler, gelişmekte olan ülkelerin kişi başına gelirine dayalı olarak ekonomik kalkınma ile anlamlı bir negatif ilişkiye sahiptir. Buna karşılık, gelişmiş ülkeler için, dolaysız vergiler ile ekonomik kalkınma arasında önemli bir pozitif ilişki tespit edilmiştir (Hakim vd., 2022: 24).

3. ARAŞTIRMA

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerini bölgesel düzeyde ölçmek ve değerlendirmektir. Çalışmanın temelini oluşturan dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri analiz edilirken, Düzey 1 ve Düzey 2 istatistiki bölge sınıflandırmaları esas alınmıştır. Buna göre Düzey 2, 81 il kapsamındaki komşu illerin sınıflandırılması sonucu 26 bölgeden oluşurken, Düzey 1 ise bu 26 bölgenin sınıflandırılması sonucu oluşturulmuş 12 bölgeyi içermektedir[1].

3.1. Araştırmada Kullanılan Veriler ve Değişkenler

Araştırmada 2008-2022 yıllarına ait Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan[2] "Genel Bütçe Gelirlerinin İller İtibariyle Tahakkuk ve Tahsilatı" verileri kullanılmıştır. Elde edilen veriler il düzeyi düzenlenmiş ve Düzey 1 ve Düzey 2 bölgesi bazında hazırlanmıştır.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin elde edilebilmesi için veriler Düzey 1 ve Düzey 2 bölgesi bazında düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Çizelge 2. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Gösterge	Değişkenler	Açıklama	Formül
Dolaylı Vergi	Vergi Geliri İçindeki Pay (%)	Dolaylı Vergi Payı	Eşitlik 1
	Tahsilat Oranı (%)	Dolaylı Vergi Tahsilat Oranı	Eşitlik 3
	Toplam Vergi Geliri İçinde Payı (%)	Dolaylı Vergi Toplamının İçinde Bölgenin Payı	Eşitlik 5
Dolaysız Vergi	Vergi Geliri İçindeki Pay (%)	Dolaysız Vergi Payı	Eşitlik 2
	Tahsilat Oranı (%)	Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı	Eşitlik 4
	Toplam Vergi Geliri İçinde Payı (%)	Dolaysız Vergi Toplamının İçinde Bölgenin Payı	Eşitlik 6

Araştırmada üçü dolaylı vergiye, üçü ise dolaysız vergiye ait olmak üzere toplam altı değişken kullanılmıştır. Değişkenlerin oluşturulması için öncelikle dolaylı-dolaysız vergi tahakkuk ve tahsilat tutarları hesaplanmıştır. Bu tutarların hesaplanması için Çizelge 1'de gösterilen tasnif kullanılmış ve tüm veriler il düzeyi hesaplanmıştır. Bu aşamada kullanılan

[1] Resmi Gazete (2002). 28/8/2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı Kararnamenin Eki (2002, 22 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 24884). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm
[2] https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-butce-gelirlerinin-iller-itibariyle-tahakkuk-ve-tahsilati-2004-2019

veri sayısı 17.010'dur. İkinci aşamada ise Çizelge 2'de verilen değişkenler hesaplanmıştır. Hesaplamalarda aşağıdaki formüller kullanılmıştır. Hesaplamaların tamamı il düzeyi yapılmış daha sonra bölgesel dönüştürülmüştür.

$$Dolaylı\ Vergi\ Payı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaylı\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{İl\ Düzeyi\ Toplam\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (1)$$

$$Dolaysız\ Vergi\ Payı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaysız\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{İl\ Düzeyi\ Toplam\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (2)$$

$$Dolaylı\ Vergi\ Tahsilat\ Oranı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaylı\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{İl\ Düzeyi\ Dolaylı\ Vergi\ Tahakkuk\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (3)$$

$$Dolaysız\ Vergi\ Tahsilat\ Oranı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaysız\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{İl\ Düzeyi\ Dolaysız\ Vergi\ Tahakkuk\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (4)$$

$$Dolaylı\ Vergi\ Toplamının\ İçinde\ Payı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaylı\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{Toplam\ Dolaylı\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (5)$$

$$Dolaysız\ Vergi\ Toplamının\ İçinde\ Payı = \frac{İl\ Düzeyi\ Dolaysız\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}{Toplam\ Dolaysız\ Vergi\ Tahsilat\ Tutarı}\ x\ 100 \quad (6)$$

Bu aşamadan sonra elde edilen ve araştırmada kullanılan veri sayısı toplamda 24.300'dür. Değişkenlerin hesaplanması ve bölgesel bazda düzenlenmesinde Microsoft Excel 365 programından yararlanılmıştır.

Araştırmada aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır.

1) Düzey 1 ve Düzey 2 bölgelerinde bölgelerin toplam vergi gelirlerinde dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin payı ne kadardır?
2) Düzey 1 ve Düzey 2 bölgelerinde dolaylı ve dolaysız vergi tahsilat oranları ne kadardır?
3) Düzey 1 ve Düzey 2 bölgelerinin toplam dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri içerisinde bölgenin payı nedir?
4) Düzey 1 ve Düzey 2 bölgelerinde 2008-2022 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergi değişimi ne düzeydedir? nasıldır?

Araştırma sorularının cevapları bulgularda sunulmuştur.

3.2. Bulgular

Yapılan hesaplamalar ve analiz sonuçları aşağıdaki görsellerde sunulmuştur. Bu görsellerin tamamı https://app.datawrapper.de/ çevrimiçi sitesinden yararlanılarak araştırma yazarı tarafından oluşturulmuştur.

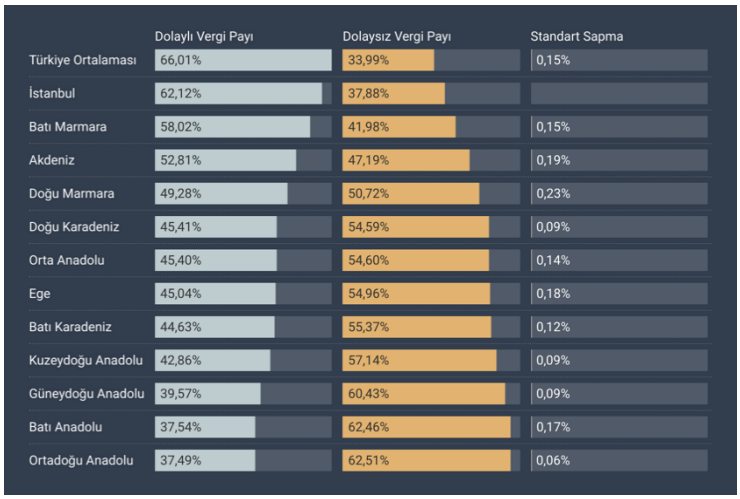

Görsel 2. Düzey 1 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payını Dağılımı (2008-2022, Ortalama)

Türkiye'de son 15 yılda dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı %66 iken dolaysız verginin payı %34 olmuştur. Bölgelere bakıldığında ise en yüksek dolaylı vergi ortalaması İstanbul, Batı Marmara ve Akdeniz bölgesinde iken, en düşük ortalama dolaylı vergi ortalaması Ortadoğu Anadolu, Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde iken bu bölgelerin dolaysız vergi ortalaması ise en yüksek oranlara sahip olmuştur. Görsel 2 incelendiğinde ise Doğu Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinin yüksek standart sapmaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuca göre üç bölgenin alt bölgeleri arasındaki değer farklılıkları diğer bölgelerden yüksektir. Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgeleri ise en düşük standart sapmalara sahiptirler. Buna göre üç bölgenin alt bölgelerinin değerleri birbirine diğer bölgelerden daha yakındır.

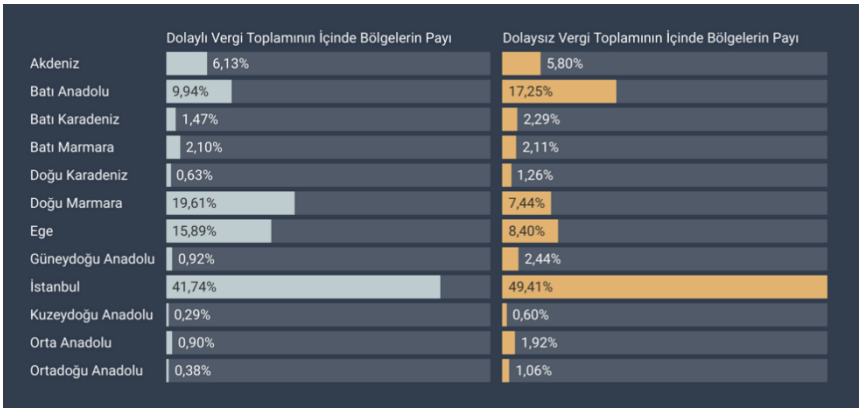

Görsel 3. Düzey 1 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Toplamı İçinde Bölgelerin Payı (2008-2022, Ortalama)

Düzey 1 bölgelerine göre Türkiye'nin dolaylı vergisine en yüksek katkı İstanbul, Doğu Marmara ve Ege bölgesinden gelmektedir. Dolaysız vergisine katkı ise yine İstanbul, Batı Anadolu ve Ege bölgesinden gelmektedir. Yapılan ölçümlere göre Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinin hem dolaylı vergilere hem de dolaysız vergilere katkıları neredeyse yok düzeyindedir. Aşağıdaki şekilde durum Düzey 2 bölgeleri açısından incelenmiştir.

	Dolaylı Vergi Payı	Dolaysız Vergi Payı	Standart Sapma	Dolaylı Vergi Toplamının İçinde Bölgelerin Payı	Dolaysız Vergi Toplamının İçinde Bölgelerin Payı
İzmir Alt Bölgesi	85.49%	14.51%		14.57%	4.78%
Adana Alt Bölgesi	66.87%	33.13%	0.25%	3.33%	2.16%
Türkiye Ortalaması	66.01%	33.99%	0.15%		
İstanbul Alt Bölgesi	62.12%	37.88%		41.74%	49.41%
Tekirdağ Alt Bölgesi	59.66%	40.34%	0.19%	1.52%	1.16%
Balıkesir Alt Bölgesi	55.57%	44.43%	0.07%	0.59%	0.95%
Hatay Alt Bölgesi	54.94%	45.06%	0.20%	1.69%	1.44%
Kocaeli Alt Bölgesi	53.74%	46.26%	0.28%	17.43%	3.55%
Ankara Alt Bölgesi	53.66%	46.34%		9.51%	15.87%
Zonguldak Alt Bölgesi	49.13%	50.87%	0.15%	0.66%	0.85%
Kırıkkale Alt Bölgesi	48.08%	51.92%	0.17%	0.41%	0.56%
Şanlıurfa Alt Bölgesi	46.33%	53.67%	0.07%	0.38%	0.83%
Trabzon Alt Bölgesi	45.41%	54.59%	0.09%	0.63%	1.26%
Samsun Alt Bölgesi	45.10%	54.90%	0.11%	0.69%	1.13%
Ağrı Alt Bölgesi	43.32%	56.68%	0.10%	0.11%	0.23%
Erzurum Alt Bölgesi	42.24%	57.76%	0.08%	0.18%	0.37%
Bursa Alt Bölgesi	41.85%	58.15%	0.12%	2.18%	3.90%
Antalya Alt Bölgesi	41.31%	58.69%	0.10%	1.12%	2.21%
Kayseri Alt Bölgesi	40.94%	59.06%	0.06%	0.49%	1.36%
Gaziantep Alt Bölgesi	40.36%	59.64%	0.06%	0.39%	1.11%
Aydın Alt Bölgesi	40.14%	59.86%	0.09%	0.72%	2.00%
Kastamonu Alt Bölgesi	39.51%	60.49%	0.09%	0.12%	0.32%
Manisa Alt Bölgesi	38.60%	61.40%	0.06%	0.60%	1.62%
Van Alt Bölgesi	37.55%	62.45%	0.06%	0.15%	0.42%
Malatya Alt Bölgesi	37.42%	62.58%	0.06%	0.23%	0.64%
Mardin Alt Bölgesi	35.60%	64.40%	0.08%	0.15%	0.50%
Konya Alt Bölgesi	29.48%	70.52%	0.13%	0.42%	1.38%

Görsel 4. Düzey 2 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payını Dağılımı ve Bölgelerin Toplam İçindeki Payı (2008-2022, Ortalama)

Türkiye'de son 15 yılda toplanan 100 TL'lik verginin 66 TL'si dolaylı vergilerden oluşmuştur. 66 TL'lik dolaylı verginin ise yaklaşık 28 TL'si İstanbul'dan, 11 TL'si Kocaeli'nden ve 10 TL'si ise İzmir ilinden karşılanmıştır. Bir başka deyişle Türkiye'de son 15 yılda toplanan ortalama 66 TL'lik dolaylı verginin 49 TL'si İstanbul, Kocaeli ve İzmir'den karşılanırken, kalan 17 TL'si diğer 78 ilden karşılanmıştır. Bu üç ilin Türkiye'nin 100 TL'lik dolaylı vergisine katkısı 74 TL'dir.

Dolaysız vergideki duruma bakıldığında ise Türkiye'de son 15 yılda toplanan 100 TL'lik verginin 34 TL'sinin dolaysız vergilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu tutarın 17 TL'si İstanbul'dan, 5 TL'si Ankara'dan, 2 TL'si İzmir'den ve 1 TL'si ise Bursa'dan karşılanmıştır. Buna göre tutarın 9 TL'si ise kalan 77 ilden karşılanmıştır.

Her iki durum karşılaştırıldığında Türkiye'de dolaylı vergi oranın yüksek olmasının nedenlerinden birisi İstanbul, Kocaeli ve İzmir illerinin toplam vergi gelirlerinin %80'nin dolaylı vergilerden, %20'sinin ise dolaysız vergilerden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu üç ilin Türkiye'nin toplam vergi gelirlerindeki ağırlığı %67'dir.

Dolaysız vergi açısından bakıldığında ise Görsel 4'te de görüldüğü gibi en yüksek paya sahip olan bölgeler Konya, Mardin, Malatya ve Van bölgesidir. Bu bölgelerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yaklaşık %1,5'tur. Dolayısıyla bu oranın dolaysız vergiye etkisi yok denecek kadar azdır.

En yüksek dolaylı vergi oranında İstanbul, Doğu Marmara ve Ege bölgeleri öne çıkmaktadır. Bu bölgelerin vergi gelirlerindeki paylarının yüksekliği de göz önüne alınırsa dolaylı vergiler açısından Türkiye'nin ortalamasını yükselten bölgeler olduğunu söylemek gerekir. Bu bölgelerin gelir üzerinden vergi paylarının azlığı da dikkat çekmektedir. Bu verilere göre,

Türkiye'nin en yoğun nüfusuna sahip bu bölgelerde vergi adaletinin diğer bölgelere göre daha fazla bozulduğu söylenebilir.

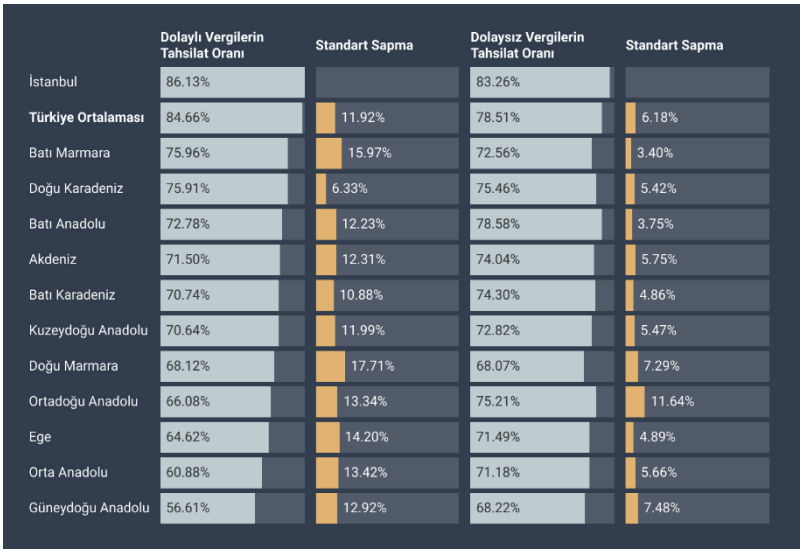

	Dolaylı Vergilerin Tahsilat Oranı	Standart Sapma	Dolaysız Vergilerin Tahsilat Oranı	Standart Sapma
İstanbul	86.13%		83.26%	
Türkiye Ortalaması	84.66%	11.92%	78.51%	6.18%
Batı Marmara	75.96%	15.97%	72.56%	3.40%
Doğu Karadeniz	75.91%	6.33%	75.46%	5.42%
Batı Anadolu	72.78%	12.23%	78.58%	3.75%
Akdeniz	71.50%	12.31%	74.04%	5.75%
Batı Karadeniz	70.74%	10.88%	74.30%	4.86%
Kuzeydoğu Anadolu	70.64%	11.99%	72.82%	5.47%
Doğu Marmara	68.12%	17.71%	68.07%	7.29%
Ortadoğu Anadolu	66.08%	13.34%	75.21%	11.64%
Ege	64.62%	14.20%	71.49%	4.89%
Orta Anadolu	60.88%	13.42%	71.18%	5.66%
Güneydoğu Anadolu	56.61%	12.92%	68.22%	7.48%

Görsel 5. Düzey 1 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı (2008-2022, Ortalama)

Türkiye'de son 15 yılda dolaylı vergi tahsilat oranı %84,66 iken; dolaysız vergi tahsilat oranı %78,51 olmuştur. Bu oranların üzerine İstanbul bölgesi %86,13 dolaylı vergi tahsilat oranı ve %83,26 dolaysız vergi tahsilat oranıyla çıkmıştır. Diğer bölgeler ise Türkiye'nin genel oranının altında kalmıştır. Yapılan ölçümlere göre genel olarak dolaysız vergi tahsilat oranlarının bölgelerde dolaylı vergi tahsilat oranında yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Görsel 5'e göre dolaylı vergi tahsilat oranlarını standart sapması, dolaysız vergi tahsilat oranı standart sapmasına göre daha yüksek görünmektedir. Buna göre dolaylı vergi tahsilat oranları al düzey bölgelerde oldukça farklı dağılım sergilemiştir. Burada en yüksek oran Doğu Marmara bölgesine aittir. Ayrıntılı veriler incelendiğinde burada Kocaeli alt bölgesinin diğer bölgelerden ayrıştığı görülmüştür.

Burada bölgelerin dış ticaret hacminin düşük olması peşin vergi statüsünde olan ve dolaylı vergi tahsilatını etkileyebilecek "Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler"in düşüklüğü, beyan usulü yapılan bildirimlerde tahsilatın düşük kalması, öte yandan dolaysız vergilerin yüksekliği ise ücretlilerden kesilen gelir vergilerinde tahsilat etkinliği görülebilir.

	Dolaylı Vergi Tahsilat Oranı	Standart Sapma	Dolaysız Tahsilat Oranı	Standart Sapma
İzmir Alt Bölgesi	90.65%		69.25%	
İstanbul Alt Bölgesi	86.13%		83.26%	
Türkiye Ortalaması	84.66%	11.92%	78.51%	6.18%
Balıkesir Alt Bölgesi	80.05%	4.37%	71.43%	2.50%
Adana Alt Bölgesi	77.34%	18.38%	70.26%	1.57%
Ankara Alt Bölgesi	76.87%		81.88%	
Trabzon Alt Bölgesi	75.91%	5.77%	75.46%	5.04%
Kastamonu Alt Bölgesi	73.79%	4.81%	75.09%	4.50%
Erzurum Alt Bölgesi	73.29%	2.03%	75.07%	4.93%
Tekirdağ Alt Bölgesi	73.22%	19.71%	73.31%	3.05%
Hatay Alt Bölgesi	72.86%	13.90%	76.83%	5.73%
Zonguldak Alt Bölgesi	72.25%	11.22%	75.38%	4.21%
Malatya Alt Bölgesi	71.23%	9.22%	81.38%	5.39%
Konya Alt Bölgesi	70.73%	15.81%	76.93%	0.62%
Kocaeli Alt Bölgesi	69.22%	17.35%	65.36%	6.85%
Ağrı Alt Bölgesi	68.65%	12.77%	72.30%	3.87%
Samsun Alt Bölgesi	67.33%	11.72%	72.89%	1.54%
Bursa Alt Bölgesi	66.29%	15.00%	72.59%	4.30%
Antalya Alt Bölgesi	66.26%	6.62%	73.79%	5.98%
Kırıkkale Alt Bölgesi	64.56%	8.39%	69.39%	5.36%
Aydın Alt Bölgesi	61.57%	11.00%	69.51%	6.57%
Van Alt Bölgesi	60.94%	8.68%	69.03%	12.11%
Manisa Alt Bölgesi	60.39%	9.32%	73.53%	2.05%
Şanlıurfa Alt Bölgesi	58.48%	3.46%	66.36%	0.10%
Gaziantep Alt Bölgesi	58.19%	2.92%	69.48%	5.23%
Kayseri Alt Bölgesi	54.73%	9.80%	74.17%	3.78%
Mardin Alt Bölgesi	54.50%	9.64%	68.19%	8.51%

Görsel 6. Düzey 2 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı (2008-2022, Ortalama)

Düzey 2 bölgeleri bazında incelendiğinde İzmir, İstanbul ve Balıkesir alt bölgesinde dolaylı vergilerin tahsilat oranının %80'nin üzerinde olduğu, yine İstanbul, Ankara ve Malatya alt bölgelerinde dolaysız vergi tahsilat oranının %80'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Görsele göre dolaylı vergi tahsilat oranlarında %60'ın altına düşen dört bölge varken, dolaysız vergi tahsilat oranında ise %60 altında düşen il bulunmamaktadır. Düzey 1 bölgelerinde olduğu gibi Düzey 2 bölgelerinde de dolaylı vergi tahsilat oranlarını standart sapması, dolaysız vergi tahsilat oranı standart sapmasına göre daha yüksek görünmektedir. Bu durum verilerin Düzey 3 seviyesinde yani il düzeyi seviyesinde incelenmesinin daha doğru olacağını göstermektedir.

Görsel 6'ya göre Bursa, Antalya, Gaziantep, Şanlıurfa gibi büyük şehirlerin oranlarının düşük kalması dikkat çekmektedir.

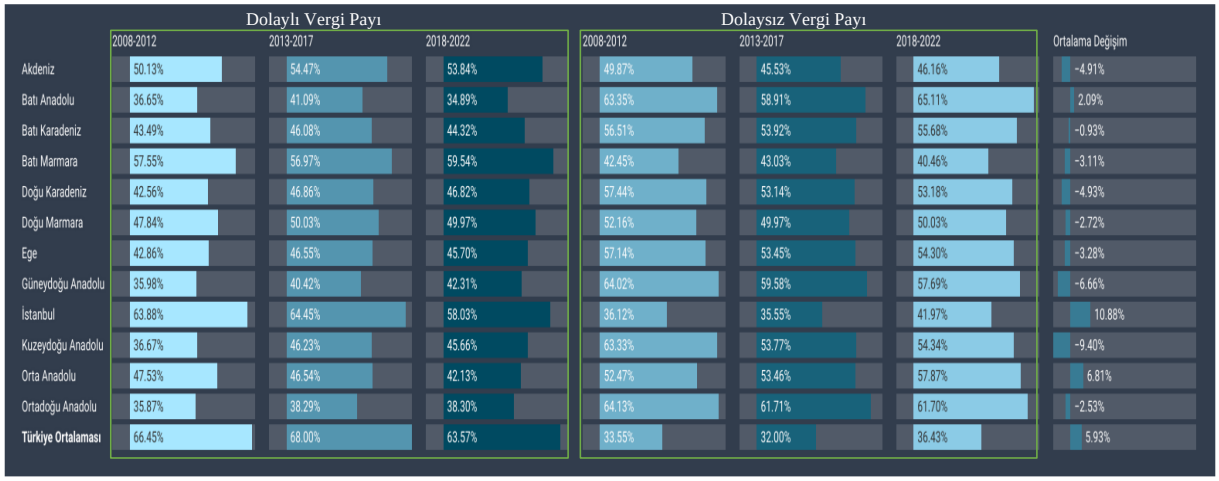

	Dolaylı Vergi Payı 2008-2012	Dolaylı Vergi Payı 2013-2017	Dolaylı Vergi Payı 2018-2022	Dolaysız Vergi Payı 2008-2012	Dolaysız Vergi Payı 2013-2017	Dolaysız Vergi Payı 2018-2022	Ortalama Değişim
Akdeniz	50.13%	54.47%	53.84%	49.87%	45.53%	46.16%	-4.91%
Batı Anadolu	36.65%	41.09%	34.89%	63.35%	58.91%	65.11%	2.09%
Batı Karadeniz	43.49%	46.08%	44.32%	56.51%	53.92%	55.68%	-0.93%
Batı Marmara	57.55%	56.97%	59.54%	42.45%	43.03%	40.46%	-3.11%
Doğu Karadeniz	42.56%	46.86%	46.82%	57.44%	53.14%	53.18%	-4.93%
Doğu Marmara	47.84%	50.03%	49.97%	52.16%	49.97%	50.03%	-2.72%
Ege	42.86%	46.55%	45.70%	57.14%	53.45%	54.30%	-3.28%
Güneydoğu Anadolu	35.98%	40.42%	42.31%	64.02%	59.58%	57.69%	-6.66%
İstanbul	63.88%	64.45%	58.03%	36.12%	35.55%	41.97%	10.88%
Kuzeydoğu Anadolu	36.67%	46.23%	45.66%	63.33%	53.77%	54.34%	-9.40%
Orta Anadolu	47.53%	46.54%	42.13%	52.47%	53.46%	57.87%	6.81%
Ortadoğu Anadolu	35.87%	38.29%	38.30%	64.13%	61.71%	61.70%	-2.53%
Türkiye Ortalaması	66.45%	68.00%	63.57%	33.55%	32.00%	36.43%	5.93%

Görsel 7. Düzey 1 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payını Dağılımı (2008-2022, 5 Yıllık Ortalama)

Düzey 1 bölgelerinin dolaylı ve dolaysız vergi paylarındaki değişimi 5 yıllık ortalamaları bazında incelendiğinde İstanbul bölgesinin dolaylı vergi payının %10,88 azaldığı (dolaysız vergi payı bu oranda artmıştır) tespit edilmiştir. İstanbul bölgesinin Türkiye'de dolaylı vergi gelirleri içerisindeki payının %42 olduğu düşünüldüğünde bu azalış Türkiye'nin vergi yapısı için olumlu yansıdığı Türkiye ortalamasındaki dolaylı vergi payındaki %5,93 azalmasından belli olmaktadır. Bu orana katkı veren diğer bölgeler ise Orta Anadolu ve Batı Anadolu bölgeleri olmuştur.

Görsel 7'ye göre dolaylı vergide en çok artış gösteren bölgeler Kuzeydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgesi olmuştur. Ancak bu bölgelerin toplam dolaylı vergiye etkisi %7,34 olduğundan (Görsel 3'ten bknz) toplam dolaylı vergiye etkisi az olmuştur.

İstanbul dışında Ege ve Doğu Marmara bölgelerinin dolaylı vergi payının azalması yönünde uygulanacak bölgesel politikalar Görsel 1'de gösterildiği gibi Türkiye'nin genel dolaylı vergi payındaki düşüşün hızlanmasına, dolaysız vergi payının ise yükselmesine neden olacaktır.

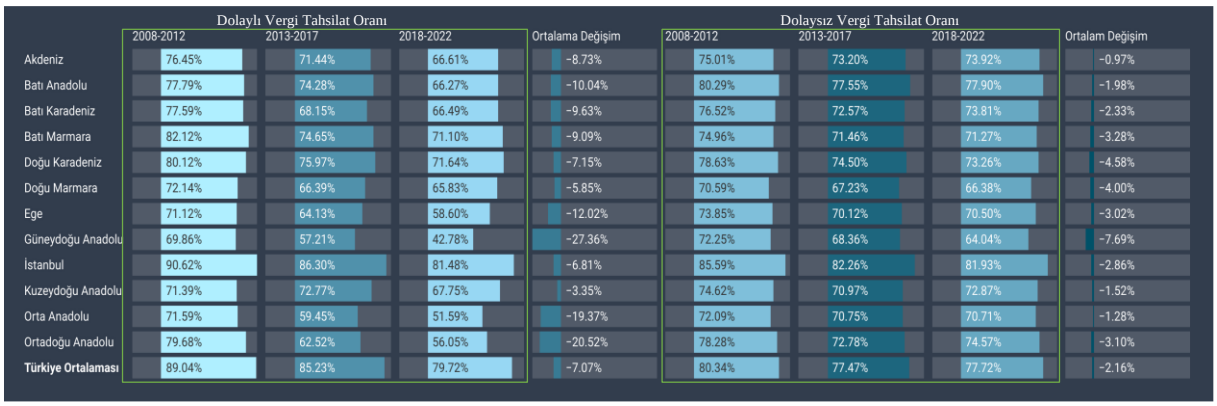

	Dolaylı Vergi Tahsilat Oranı 2008-2012	Dolaylı Vergi Tahsilat Oranı 2013-2017	Dolaylı Vergi Tahsilat Oranı 2018-2022	Ortalama Değişim	Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı 2008-2012	Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı 2013-2017	Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı 2018-2022	Ortalam Değişim
Akdeniz	76.45%	71.44%	66.61%	-8.73%	75.01%	73.20%	73.92%	-0.97%
Batı Anadolu	77.79%	74.28%	66.27%	-10.04%	80.29%	77.55%	77.90%	-1.98%
Batı Karadeniz	77.59%	68.15%	66.49%	-9.63%	76.52%	72.57%	73.81%	-2.33%
Batı Marmara	82.12%	74.65%	71.10%	-9.09%	74.96%	71.46%	71.27%	-3.28%
Doğu Karadeniz	80.12%	75.97%	71.64%	-7.15%	78.63%	74.50%	73.26%	-4.58%
Doğu Marmara	72.14%	66.39%	65.83%	-5.85%	70.59%	67.23%	66.38%	-4.00%
Ege	71.12%	64.13%	58.60%	-12.02%	73.85%	70.12%	70.50%	-3.02%
Güneydoğu Anadolu	69.86%	57.21%	42.78%	-27.36%	72.25%	68.36%	64.04%	-7.69%
İstanbul	90.62%	86.30%	81.48%	-6.81%	85.59%	82.26%	81.93%	-2.86%
Kuzeydoğu Anadolu	71.39%	72.77%	67.75%	-3.35%	74.62%	70.97%	72.87%	-1.52%
Orta Anadolu	71.59%	59.45%	51.59%	-19.37%	72.09%	70.75%	70.71%	-1.28%
Ortadoğu Anadolu	79.68%	62.52%	56.05%	-20.52%	78.28%	72.78%	74.57%	-3.10%
Türkiye Ortalaması	89.04%	85.23%	79.72%	-7.07%	80.34%	77.47%	77.72%	-2.16%

Görsel 8. Düzey 1 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Tahsilat Oranı (2008-2022, 5 Yıllık Ortalama)

Tahsilat oranındaki bölgesel bazda değişim izlendiğinde ise dolaylı vergi tahsilat oranını artıran hiçbir bölgenin olmadığı, tahsilat oranı en çok azalan bölgelerin ise Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgeleri olduğu tespit edilmiştir. Dolaysız vergi tahsilat oranındaki değişim incelendiğinde ise yine oranını artıran hiçbir bölge olmadığı, en çok azaltan bölgelerin ise Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Doğu Marmara bölgeleri olduğu belirlenmiştir.

Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde demografik yapının göç nedeniyle bozulmasının bölgenin tahsilat yapısını bozduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında kayıt dışılığın bölgede yüksek seyretmesi tahsilat etkinliğini düşüren bir diğer neden olarak söylenebilir.

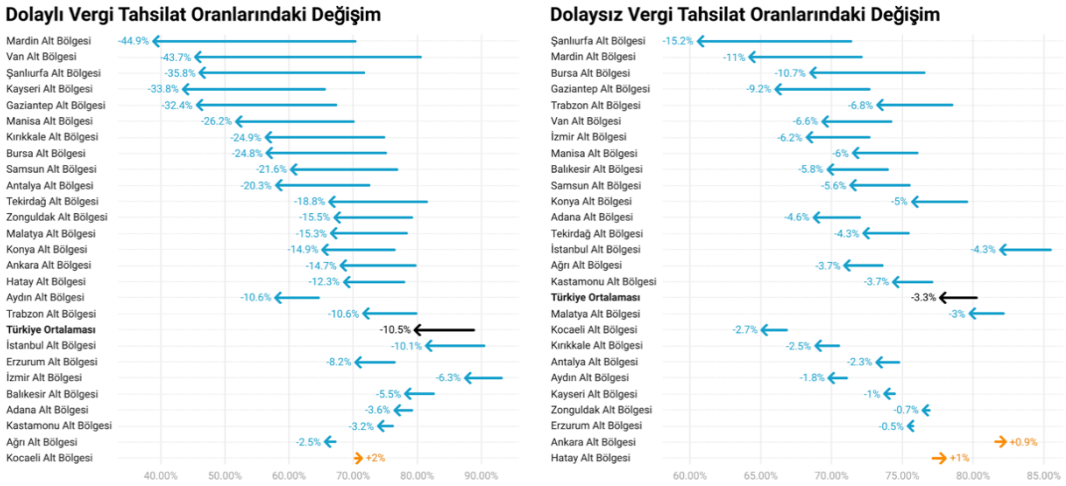

Görsel 9. Düzey 2 Bölgelerine Göre Dolaylı ve Dolaysız Vergi Tahsilat Oranındaki Değişim (2008-2012 ile 2018-2022 Arasındaki Ortalama Değişim)

Tahsilat oranındaki değişimin Düzey 2 bölgelere yansıması incelendiğinde dolaylı vergi tahsilatında en yüksek düşüşlerin ülkenin doğusunda yer alan Mardin, Van ve Şanlıurfa alt bölgelerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu üç bölgedeki düşüşün ortalaması yaklaşık %41,50'dir. Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgelerdeki düşüş oranlarının bu kadar yüksek olması ülkenin batısında yer alan bölgelerin dolaylı vergi yükünün artmasına, dolaysıyla vergi yapısının dolaylı vergiden dolaysız vergiye doğru kaymasına engel durumlardan birisi olmaktadır.

Dolaysız vergi tahsilat oranındaki değişimler incelendiğinde artış gösteren bölgelerin Ankara ve Hatay alt bölgeleri olduğu, en yüksek azalış gösteren bölgelerin ise Şanlıurfa, Mardin ve Bursa alt bölgeleri olduğu belirlenmiştir.

Genel olarak bölgelerin dolaysız vergi tahsilat oranındaki düşüş, dolaylı vergi tahsilat oranındakinden daha az olmuştur. Ancak Türkiye'de tahsilat oranlarının bu oranlarda azalması bir tahsilat etkinliği problemi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum vergi politikalarında dolaylı vergi oranlarının artırılması, ek vergiler getirilmesi gibi vergide mutlak artışların gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasına neden olmaktadır.

4. SONUÇ

Dolaysız vergi ödemeleri insanların üzerindeki vergi yükünü daha fazla hissetmesine neden olurken, dolaylı vergide ise durum tam tersidir. Mali anestezi olarak bilinen bu durumda vergi fiyatın içine gizlenmektedir. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde Türkiye'de de olduğu gibi hükümetler vergi politikalarında dolaylı vergilere ağırlık vermektedirler. Bu araştırmada da elde edilen sonuçlar bunu doğrular niteliğindedir. Buna göre Türkiye'de son 15 yılda toplanan 100 TL'lik verginin 66 TL'si dolaylı vergiden, 34 TL'si ise dolaysız vergiden karşılanmaktadır.

Türkiye bölgelerarası ekonomik gelişmişlik farklılıkları yoğun olan bir ülkedir. Genel olarak Türkiye'nin Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri gelişmiş bölgeler olarak bilinirken, diğer bölgeler ise hem ekonomik açıdan hem de demografik açıdan Türkiye ortalamasının altında kalmış bölgeler olarak bilinmektedir. Bu durum vergi göstergeleri içinde

geçerlidir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de toplanan 100 TL'lik dolaylı verginin 74 TL'si İstanbul, Kocaeli ve İzmir'den karşılanırken, kalan 26 TL'si 78 ilden karşılanmıştır. Yine dolaysız vergi açısından bakıldığında ise 100 TL'lik dolaysız verginin 70 TL'si İstanbul, Ankara ve İzmir illerinden, kalan 30 TL'si 78 ilden karşılanmıştır. Görüldüğü gibi hem dolaylı vergide hem de dolaysız vergilerde sadece dört ilin (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli) payları tüm Türkiye'nin vergi politikalarını etkileyecek düzeydedir. Dolayısıyla alınan vergi politikası kararlarının kalan 77 ilde yaşan vatandaşlar üzerindeki etkisi daha farklı olacaktır. Örneğin dolaysız vergi payını artırmak için yapılacak (ek motorlu taşıtlar vergisi gibi) düzenlemelerin 77 ilde yaşayan insanların vergi yükünü daha fazla hissetmesine neden olacak ve bunun sosyal, siyasi, ahlaki vb. etkileri farklı yansıyacaktır.

Yapılan araştırmada Türkiye'de bölgeler arasında hem dolaylı vergilerde hem de dolaysız vergilerde tahsilat etkinliği sorunu olduğu tespit edilmiştir. Özellikle ülkenin doğu bölgelerindeki tahsilat oranlarındaki azalmalar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu bölgeler için tahsilat etkinliğini artıracak ve bu bölgelerde yaşan vatandaşların vergiye olan uyumlarını artıracak politikaların yapılması ve uygulanması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi ülkenin batı bölgelerinde dolaylı vergi yükünün düşürülmesine katkılar sunacaktır.

Dolaylı vergi politikaları bir ülkenin vergi gelirlerini artırmak amacıyla hükümetler tarafından kamu finansmanı için kullanılan ve kısa vadede sonuçlar veren önemli araçlardan birisidir. Ancak dolaylı vergi yükünün fazla olması farklı gelir grupları arasında vergi adaletinin dengesiz dağılmasına ve alt gruptaki vatandaşların vergi yükünün çok daha fazla olmasına sebep olmaktadır. Bu durum harcamaların azalmasına ve dolayısıyla vergi yükününde düşük kalmasına neden olmaktadır. Dolaysız vergiler ise artan oranlı yapısı ile farklı gelir yapıları içinde vergi adaletinin daha dengeli dağılmasına imkan tanımaktadır. Dolayısıyla hükümetler vergilemede eşitlik ilkesine uygun olarak vergi adaletini sağlayacak ve aynı zamanda vergide kayıt dışını engelleyecek politikalar geliştirmelidirler.

Yapılan bu araştırmada Türkiye'nin dolaylı ve dolaysız vergi payları bölgesel açıdan incelenmiş ve pozitif yaklaşıma uygun olarak incelenen dönemler arasında hem statik hem de dinamik sonuçlar sunmuştur. Bu çalışmayı değerlendirecek araştırmacıların bölgesel politikaların geliştirilmesi için normatif sonuçları koyabilecek analizlerin yapılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Aamir, M., Qayyum, A., Nasir, A., Hussain, S., Khan, K. I., & Butt, S. (2011). Determinants of Tax Revenue: A Comparative Study of Direct Taxes and Indirect Taxes of Pakistan and India. *International Journal of Business and Social Science, 2*(19), 173-178.

Çiçek, U., & Uğur, K. (2019). Türkiye ile AB Ülkelerinin Dolaylı – Dolaysız Vergiler Açısından Karşılaştırması. *SDÜ Vizyoner Dergisi, 10*(24), 290-310.

Demirel, E. (2020). İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5* (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 19-37.

Erdoğan, E. (2012). *Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1998-2011 Dönemi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Hakim, A. T., Karia, A. A., David, J., Ginsad, R., Lokman, N., & Zolkafli, S. (2022). Impact of Direct and Indirect Taxes on Economic Development: A Comparison Between Developed and Developing Countries. *Cogent Economics & Finance, 10*(1), 1-30.

Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2023). *Genel Bütçe İstatistikleri*. Erişim Adresi: https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim- butce-istatistikleri, Erişim Tarihi: 15/10/2022.

İnan, M. (2006). Seçilen Bazı İllerin Vergi Yapısı ve KDV Açısından Vergi Yükünün İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(1), 209-226.

Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*, Ankara.

Kumrulu, A. (1988). Türkiye'de Vergi Politikası Gelişmeleri: Karar Alma Süreci ve Sapmalar (1950-1985). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 40*(1-4) 193-235.

Lustig, N., & Wang, Y. (2020). *The Impact of Taxes and Transfers on Income Inequality, Poverty, and The Urban-Rural and Regional Income Gaps in China* (No. 2003). Tulane University, Department of Economics, Working Paper 547, 1-36.

Mutlu, A., & Çelen, M. (2012). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-10/532.

Münyas, T. (2020). Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergi Gelirlerini Etkileyen Finansal Piyasa Göstergeleri. *Beykoz Akademi Dergisi, 8(2)*, 270-282.

Ogundana, O. M., Ogundana, O. M., Ogundama, O. M., Ibidunni, A. S., & Adetoyinbo, A. (2017). Impact of Direct and Indirect Tax on The Nigeria Economic Growth. *Binus Business Review, 8*(3), 215-220.

Ortaç, F. R. (2003). *Veri Yapısı Kavramı ve Türkiye'de 1980 Sonrası Vergi Yapısının Değerlendirilmesi*. B. Çelik ve F. Saraçoğlu (Ed.) Maliye Seçme Yazılar içinde, G.Ü. İ.İ.B.F. Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, Ankara, 99-124.

Özdemir, B. (2009). Vergi Sistemlerinde Dolaysız Vergilerden Dolaylı Vergilere Kayış ya da Tüketim Vergilerinin Artan Ağırlığı. *Maliye Dergisi, 157*, 1-32.

Özpehriz, N. (2008). Türkiye'de Dolaylı Vergi Yükü Gerçekten Çok Mu Yüksek?. *Vergi Dünyası, Sayı: 327*, 95-101.

Öztürk, Ö., F. (2021). Dolaysız ve Dolaylı Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(3)*, 430-442.

Pehlivan, O. (2010). *Kamu Maliyesi*. Derya Kitabevi, Trabzon.

Susam, N., & Oktayer, N. (2007). Türkiye ekonomisinde genel bütçe vergi gelirleri içinde dolaysiz ve dolayli vergiler (1995-2005). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2)*, 105-123.

Şeker, M. (2006). Türk Vergi Sisteminde Dolaylı-Dolaysız Vergiler ve AB Vergi Sistemi ile Uyumlaştırma Süreci, *Vergi Raporu, 80*, 127-140.

Taş, R. (1995). Türk Mali Sisteminin Uzun Dönem (1923-1980) Gelişiminin Yapısal ve Oransal Analiz Yöntemleriyle Değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1-2*(50), 355-382.

Ünlükaplan, İ. ve Arısoy, İ. (2011). Vergi Yükü ve Yapısı ile İktisadi Büyüme Arasındaki Dinamik Etkileşimler Üzerine Uygulamalı Bir Analiz. *ODTÜ Geliştirme Dergisi, 38* (Nisan), 71-100.

EĞİTİM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN BİREYLERİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Alper GEDİK

Selçuk Üniversitesi, alpergedik@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9085-5605

ÖZET

Mesleki tükenmişlik, işle ilgili stresin özel bir türüdür - aynı zamanda azalan başarı ve kişisel kimlik kaybını da içeren bir fiziksel veya duygusal tükenme halidir. "Tükenmişlik" tıbbi bir teşhis değildir. Bazı uzmanlar, tükenmişliğin arkasında depresyon gibi diğer koşulların olduğunu düşünüyor. Bu çalışmada yerel bir çalışma grubu ile eğitsel alanda çalışan bireylerin mesleki tükenmişlikleri incelenmiştir. Geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı kullanılmış ve veriler R programında analiz edilmiştir. Araştırma bulguları öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin orta-yüksek seviyede olduğunu ve cinsiyete göre mesleki tükenmişliğin değişkenlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonraki araştırmacı ve uygulayıcılara bir takım öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Tükenmişlik, Mesleki Tükenmişlik, R Programı

EXAMINATION OF PROFESSIONAL BURNOUT LEVELS OF INDIVIDUALS WORKING IN THE EDUCATION SECTOR

ABSTRACT

Occupational burnout is a specific type of work-related stress – a state of physical or emotional exhaustion that also includes diminished achievement and loss of personal identity. "Burnout" is not a medical diagnosis. Some experts think that other conditions, such as depression, are behind burnout. In this study, occupational burnout of individuals working in the educational field with a local study group was examined. A valid and reliable measurement tool was used and the data were analyzed in the R program. The research findings revealed that the professional burnout of teachers is at a moderate-high level and that professional burnout varies according to gender. A number of recommendations are offered to subsequent researchers and practitioners.

Keywords: Burnout, Professional Burnout, R Programming

İŞLETMELER ARASI REKABETTE İŞE ALMA YÖNTEMLERİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Alper GEDİK

Selçuk Üniversitesi, alpergedik@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9085-5605

ÖZET

İşletmeler açısından İnsan kaynakları yönetimi beşeri sermaye olarak giderek önem kazanmaktadır. İşletmeler rekabet koşulların getirdiği zorluklarla baş edebilmek için yeni Pazar arayışları ve pazarlamada yeni stratejiler denemektedirler. Günümüzde bu denemeler insan kaynakları üzerine yapılan çalışmalarla rekabette entelektüel sermayenin de önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle işletmeler işe alma yöntemlerinde insan kaynakların kurallarına önem vermek zorundadır. Bunlardan yola çıkarak işletme yöneticileri kurumsal yapılarını yenileyerek teşkilat yapılarını sürekli revize etmekte ve insan kaynaklarının daha verimli olabilmesi maksadıyla yeni yöntem ve süreçler geliştirmektedirler. Bu durum İnsan kaynakları yönetiminin işletmeler açısından daha stratejik bir önem kazanmasına neden olmaktadır.

Bilimsel çalışmalar özellikle insan kaynakları yönetimi üzerine çalışmaların literatürde hızla arttığını göstermektedir. Bu artış insan kaynakları yönetimine yeni stratejiler kazandırmaktadır. Rekabet olgusunun işletmekler açısından hızla arttığı günümüz koşullarında çalışanların işe alımlarının önemi de giderek artmaktadır. Bu durum etkili işe alım yöntemleri geliştirmeye işletmeleri zorlamaktadır. Çalışmada insan kaynakları yönetimi açıklanarak istihdam süreçlerindeki etkileri incelenmiştir. Daha sonra işletmeler açısından işe alım yöntemleri ve karşılaşılan güçlükler yeni yaklaşımlar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : İnsan Kaynakları Yönetimi, İşe Alma Yöntemleri, Rekabet.

EVALUATION OF THE IMPORTANCE OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN RECRUITMENT METHODS IN INTER-BUSINESS COMPETITION

ABSRACT

Human resources management is becoming increasingly important for businesses as human capital. Businesses are searching for new markets and trying new strategies in marketing in order to cope with the challenges brought by competitive conditions. Today, these experiments reveal that intellectual capital is also important in competition with studies on human resources. For this reason, businesses must pay attention to human resources rules in their recruitment methods. Based on these, business managers constantly revise their organizational structures by renewing their corporate structures and developing new methods and processes in order to make human resources more efficient. This situation causes human resources management to gain more strategic importance for businesses.

Scientific studies show that studies on human resources management are rapidly increasing in the literature. This increase brings new strategies to human resources management. In today's conditions, where competition is rapidly increasing for businesses, the importance of employee recruitment is also increasing. This situation forces businesses to develop effective recruitment methods. In the study, human resources management was explained and its effects on employment processes were examined. Then, recruitment methods and difficulties encountered by businesses were evaluated in line with new approaches.

Key Words: Human Resources Management, Recruitment Methods, Competition**.**

ZOLDURA (LYSTRA) HÖYÜK YÜZEY ARAŞTIRMASINDA TESPİT EDİLEN DEMİR ÇAĞI SERAMİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Zafer Korkmaz
Selçuk Üniversitesi, zaferkorkmazelcuk.edu.tr- 0000-0002-6018-9533

ÖZET
Zoldura (Lystra) Höyük Konya İli, Meram İlçesi, Hatunsaray Mahallesi'nin 1.2 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Çalışmamızda önce ki yıllarda da yüzey araştırmaları ve yayınlara konu olmuş bu höyüğün[3] Demir Çağı seramiği hakkında bilgiler verilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada tanıtılan malzeme Konya Müzesi başkanlığında, Dr. Öğr. Üyesi İlker Mete Mimiroğlu bilimsel danışmanlığında 2021 yılında tek dönem olmak üzere gerçekleştirilen yüzey araştırmaları çerçevesinde toplanmıştır. Bu araştırmada; Kalkolitik, Tunç, Demir, Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait Anadolu'nun yerleşim tarihinin önemli bir kısmına tanıklık etmiş seramik malzemenin bulunduğu görülmüştür. Yazıda seramiğin analoji yolu ile kronolojik tasnifi ve genel tanıtımı yapılmıştır. Doğu Akdeniz ve Levant Bölgelerinde MÖ 2. Bin yılın son iki yüz yılında gerçekleşen olaylar silsilesi sonucunda Anadolu'da Hitit İmparatorluğu yıkılmış ve Geç Tunç Çağı sona ermiştir. Takip eden MÖ 1. Bin yılın ilk iki yüzyıllık süresi içinde Demir Çağları olarak adlandırılan dönemin erken safhası başlamıştır. Bu süreçle bağlantılı olarak höyüğün Erken Demir Çağı'na ait tabak ve çömlek formlarının Geç Tunç Çağı formlarından miras alınarak farklı hamur ve astar ile üretildikleri görülmüştür. Demir Çağı'nın sonraki evrelerine ait örnekler; özgün yaratıya sahip bölgesel üretimler, black on red denilen seramik grubu örnekleri, Batı Anadolu arkaik devir seramik kültürlerinden etkilenen ve Orta Anadolu'nun bilindik geometrik desenli seramiğinden oluşmaktadır. Çalışmamızda basit ağız kenarlı, dik kenarlı, üst yüzü düz dışa çekik kenarlı tabak ve kaseler, küresel gövdeli kase, dışa çekik ağız kenarlı krater gibi formlara ait örnekler ile bant, geometrik ve floral bezemeli seramiğin tanıtımı yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Konya, Lystra, Zoldura, Demir Çağı

[3] Bahar-Karauğuz-Koçak 1996, 39-40, 45; Bahar ve Koçak 1999, 47-48; Bahar ve Koçak 2004, 20, 29.

BELGESEL TÜRDEKİ AHLAT GRAVÜRLERDE AQUATİNTA YÖNTEMİ İLE TONLAMA

Prof. Mustafa KÜÇÜKÖNER

Necmettin Erbakan Üniversitesi,

ORCID ID: 0000-0003-2944-8872

ÖZET

Belgesel gravürler Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde sanatçılar gelmiş ve özellikle şehirlerin belgesel türde gravür resimlerini yapmışlardır. Belgesel türde yapılan gravürlerde şehirlerin yanı sıra kıyafet, sosyal yaşam, bitkiler gibi konular da yapılmıştır. Günümüzde o döneme ait şehir ve yapıların niteliği konusunda belgesel gravürler önemli olmaktadır.

Aquatinta tekniği 18. yüzyılın sonlarında İspanyol ressam Francisco Goya tarafından geliştirilmiş ve gravür sanatına katılmıştır. Goya ilk olarak asfalt tozlarını kalıp üzerine serpmiş, sonra onları mum alevi ile eritmiştir. Gravür sanatında ilk defa klasik çizgisel tonlama yerine noktalardan oluşan lekesel tonlama kullanmıştır.

Ahlat günümüzde Bitlis'e bağlı bir ilçedir. Selçuklu Döneminde en büyük kentlerden olan Ahlat, Türklerin Anadolu'ya geçişinde ve yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Yüzyıllarca bu stratejik önemini korurken aynı zamanda kültür ve sanat alanında da öne çıkan değerler üretilmiştir. Ahlat mezar taşları da bunlardan biridir. Ahlat mezar taşları büyüklükleri, üzerlerindeki motifleri ile eşsizdirler.

2012 – 2015 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Resim Bölümü öğretim elemanı ve öğrencileri tarafından Ahlat mezar taşları gravürleri projesi yapılmıştır. Çalışma için önce Ahlat'a gidilmiş, alanda çizimler ve çekimler yapılmış, sonra Erzurum'da atölye ortamında çizimler gravür resme dönüştürülmüştür. Bu çalışmada bu gravürlerden bazıları yer alacaktır. Gravürler aquatinta tekniği açısından ele alınacak ve tonlama konusunda değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Belge, Aquatinta, Ahlat Mezar Taşları, Tonlama.

ABSTRACT

Documentary engravings began to become widespread in European countries, especially in Germany, from the 16th century. In the 17th and 18th centuries, artists came to the Ottoman Empire and made documentary type engravings, especially of cities. In the documentary style engravings, subjects such as clothing, social life and plants were also made, as well as cities. Today, documentary engravings are important about the nature of the cities and buildings of that period.

The Aquatinta technique was developed by the Spanish painter Francisco Goya in the late 18th century and was introduced into the art of engraving. Goya first sprinkled asphalt powder on the mold and then melted it with a candle flame. For the first time in engraving art, he used spot toning consisting of dots instead of classical linear toning.

Today, Ahlat is a district of Bitlis. Ahlat, one of the largest cities during the Seljuk Period, played an important role in the transition and settlement of Turks in Anatolia. While maintaining this strategic importance for centuries, prominent values were produced in the field of culture and art. Ahlat tombstones are one of them. Ahlat tombstones are unique with their size and motifs on them.

Between 2012 and 2015, the Ahlat tombstone engravings project was made by Atatürk University Painting Department faculty members and students. For the study, they first went to Ahlat, drawings and shots were made in the field, and then the drawings were turned into engravings in a workshop environment in Erzurum. Some of these engravings will be included in this study. The engravings will be discussed in terms of aquatinta technique and evaluated in terms of tone.

Key Words: Document, Aquatinta, Ahlat Tombstones, Tone.

1. GİRİŞ

Eskiden beri belgesel türde resim yapmak için sanatçılar çalışmışlardır. Özellikle Almanya'da 15.yüzyılda matbaanın bulunması ile beraber yazı hızla çoğaltılmaya başlanmıştır. Buna eş olarak resimlerin de çoğaltılmasının hızlanması gerekmiştir. Alman sanatçı Albert Dürer yüzyılın sonuna doğru ahşap kalıptan ve bakır kalıptan hızla çoğaltım yapmaya başlamış, resim çoğaltma işi matbaa gibi ilerlemiştir.

Öncelikle dini kitaplar ve konular çoğaltma konusu iken, ilerleyen yüzyıllarda doğa da resmin konusu olmaya başlamıştır. Doğal olaylar, doğadaki canlı cansız türlerin yanı sıra şehirler,

köyler, kaleler, tarihi ve sosyal yapıların da görüntüleri çoğaltmanın konusu olmuştur. Özellikle Paris'te yaşayan sanatçılar Avrupa ve diğer yerlere de giderek oralardaki topografyayı, coğrafik yapıyı, doğal yaşamı ve insanlara ait olan şehirleri de resmetmeye ve gravür kalıpları ile bu resimleri çoğaltmaya başlamışlardır. "Belge niteliğinde gravür resim çalışma toplum içinde yaygınlaşmış, ülkeler hem kendi sınırları içinde ki olayları ve tarihi yerleri hem de diğer ülkelere ait yerleri, olayları resmederek belgeleme girişimleri başlatmışlardı" (Küçüköner, 2022, 3).

Avrupalı sanatçılar askeri ve stratejik olarak önem kazanan şehir görünümleri için yıllarca süren geziler düzenlemişlerdir. Bu sanatçılardan onlarcası dönemin Osmanlı Devleti topraklarına da gelmişlerdir. Bu sanatçılar kaleleri, camileri, şehirleri, önemli yapıları, insan yaşamlarını kıyafet ve bitki gibi yüzlerce konuda konuyu alanda defterlerine resmetmişlerdir. Paris'e dönünce de bu görüntüleri gravür kalıplarına aktarmışlar, kazıma veya asitleme yolu ile görüntüleri kalıplar üzerinde yapılandırmışlardır. Anadolu konulu yüzlerce gravür mevcuttur.

2008 yılında Erzurum'da bir grup Türk sanatçı Anadolu'nun özellikle doğusundaki illerindeki önemli tarihi yerlerin gravürlerini çalışmaya başlamışlarıdır. Bunlar arasında Erzurum, Ani, Antep ve Ahlat gravürleri oldukça çok sayıda çalışılmış ve çoğaltılabilir kalıplar haline getirilmişlerdir.

Bu çalışmada kısa bir girişten sonra bir sonraki bölümde Ahlat hakkında bilgi verilecek, tarihi ve kültürel olarak öneminden bahsedilecektir. Ardından konu başlığında da geçen aquatinta tekniği kısaca tanıtılacaktır. Son olarak da bulgular bölümünde Ahlat konulu gravürlerde aquatinta tekniği kullanılarak yapılmış olan gravür resimler ele alınacaktır. Bu gravürler teknik açıdan değerlendirilecek, sanatsal olarak yorumlanacaklardır.

2. AHLAT

Ahlat Bitlis'e bağlı Van Gölü'nün kuzeyinde bir ilçedir. "Kubbet-ül İslam" olarak bilinen Ahlat, zamanında Selçukluya başkentlik de yapmıştır. Bugün üzerindeki Selçuklu mezar taşları ve kümbetler günümüzün en paha biçilmez kültür miraslarındandır. Özellikle mezar taşlarının büyüklüğü, üzerindeki işlemelerin sanatsal değerinin bir benzeri bulunmamaktadır.

Ahlat mezar taşlarının kültürel ve tarihi değerinin korunması, toplum tarafından tekrardan hatırlanması gibi amaçlardan dolayı 2012 yılında bir gravür projesi yapılmıştır. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü öğretim elemanları Mustafa Küçüköner ve Lütfü Kaplanoğlu ile birlikte uzman ressamlar tarafından yürütülen proje kapsamında önce

Ahlat'a gidilmiştir. Mezar taşları yakından görülerek çizimleri yapılmış ve fotoğrafları kaydedilmiştir. Erzurum'da gravür atölyesinde bu kayıtlardan seçilen görseller gravür kalıplarına aktarılmış ve özellikle de aquatinta tekniği ile lekesel tonlarda olacak şekilde resmedilmişlerdir.

Görsel 1. Ahlat Mezar Taşları.

Ortaya çıkan çalışmalar değişik yerlerde sergilenmiş olup zaman içinde bir müzede yer alması hedeflenmektedir. Bu çalışmalar arasından seçilen 4adet gravür resmin görseli bu bildiri çalışmamızda yer almıştır. Aşağıdaki bölümlerde aquatinta tekniğinden bahsedildikten sonra bu gravür resimler ele alınarak değerlendirilecektir.

3. AQUATİNTA

Aquatinta terim olarak aqua: su, sıvı ve tinta: noktalama sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmakta olup mana olarak da sıvı ortamda elde edilen noktasal lekesel değerler olarak anlam kazanmaktadır. Günümüzde Aquatinta tekniği sanatçı tarafından reçine tozlarının çinko kalıp üzerine yapılandırılması, görüntünün tonalitesine göre farklı sürelerde asitleme işleminden geçirilmesi ve ardından çinko levhanın yüzeyinde yapılanan görselin noktasal değerleri taşıyarak resimlere dönüşmesi olarak tanımlanabilir.

Aquatinta tekniğinde önce tasarım hazırlanır. Sonra çalışmanın yapılabileceği ebatta bir çinko levha hazırlanır ve yüzeyi parlatılır. Reçine tozlarının olduğu tozlama dolabına yerleştirilir. Dolabın içerisindeki çark dışardaki kol sayesinde hızlıca döndürülerek içerideki tozların havaya kalkması sağlanır. Dolabın kapağı açılarak içindeki ızgaranın üzerine çinko levha yerleştirilir ve kapak kapatılır. Havadaki tozlar yavaşça levhanın üzerine iner. 30-60 saniye kadar bekledikten sonra kapak açılarak

levha ızgara ile beraber dışarı çıkartılır. İspirto ocağının alevi ızgaranın altında gezdirilerek levhanın üzerindeki tozların levhaya yapışması sağlanır. "Alev çok bekletilirse tozlar daha fazla eriyip sıvıya dönüşerek araları da kapatabilir. Bu yüzden çok bekletmeden çekmek doğru olur. Soğuyan levha çalışma masasına alınır ve sanatçı çalışacağı resmin görselini yüzeye aktarır." (Küçüköner, 2022, 84)

Daha kalın tozlarla daha kalın noktasal değerler eldeedilebilir. "Dolap kullanılmadan önce bir kavanoz içine tozlar doldurulur, üzerine delikli bir kumaş bağlanarak kavanoz yukardan sallanır ve tozlar levhaya dökülürdü." (Akalan, 2000, 120)

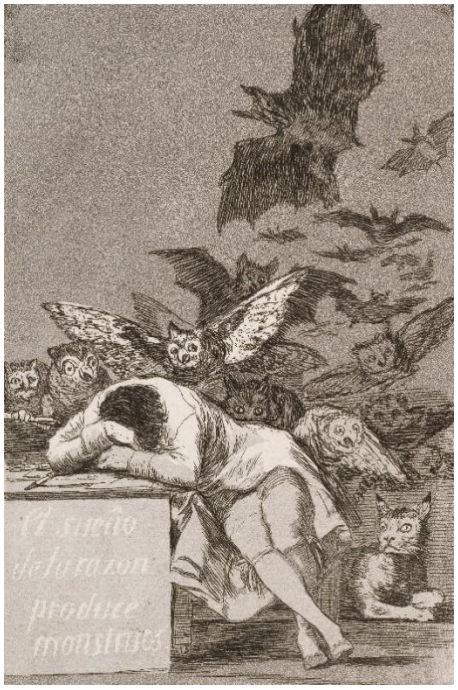

Görsel 2. Francisco Goya, "Aklın Rüyası Canavarlar Üretir", 1799, Aquatinta, 21x15 cm.

İlk olarak İspanyol sanatçı Francisco Goya tarafından aquatinta tekniği tonlama olarak kullanılmıştır. Goya Caprissos serisinin tamamını bu tekniği kullanarak yapmış, genelde açık, orta ve koyu olmak üzere üç farklı tonaliteden yararlanmıştır. Noktalı tonalitesinin resme kattığı estetik görünüm ve çalışılma kolaylığı gibi sebeplerden sanatçılar tarafından oldukça rağbet gören bu teknik, günümüzde Türkiye'de sanatçılar tarafından da çokça kullanılmaktadır.

4. AHLAT KONULU GRAVÜRLERDE AQUATİNTA YÖNTEMİ İLE TONLAMA

Ahlat mezar taşları yapıldığı dönem olan Selçuklunun ince sanatçılığını ve tasarımsal gücünün göstergeleridir. Mezar taşlarının sayısından yola çıkılarak buranın zamanında çok büyük bir şehir olduğu düşünülebilir. Ayrıca taşların sanatsal görünümleri de yine zamanında sanatın ne kadar önemli olduğunu da ispatlamaktadır.

Görsel 3. Hava Küçüköner, "Ahlat Mezar Taşlarında Dua", 2012, Gravür (Aquatinta), 40x60 cm.

Görsel 3'te sanatçı Hava Küçüköner tarafından yapılmış bir gravür görmekteyiz. Resimde bir arada ayakta duran 7 adet mezar taşı görülmektedir. Taşların yönlerinin aynı tarafta olması sebebi ile de bir küme oluşturmuşturlar. Yakın planda bulunan taşların üzerindeki kaligrafik Kuran yazısı net olarak görülmektedir. Oysa geri plandaki taşların üzerlerinde yazılar net değildir. Zira resimde bir derinlik söz konusudur ve bu derinliğin sağlanabilmesi için yakın ve uzak plan arasında netlik farkından yararlanılmıştır.

Yakındaki taşlar hep nettir hem de üzerlerinden yazının açık ve koyu kontrast oluşturması sayesinde en kontrastlı alan olmuştur. Kontrastlık sayesinde de bu alan resimde en çok dikkati çekmektedir. Geri planda yer alan taşlarda hem yazı net değildir hem de var olan tonlar birbirlerine çok yakın olduklarından kontrastlık da söz konusu olmamaktadır. Resimde uzak ve yakın planlar arasındaki netlik farklılığı ve açık koyu kontrastlığı aquatinta tekniği ile elde edilmektedir.

Görsel 4. Sinem Alp, "Ahlat Mezar Taşları", 2012, Gravür (Aquatinta), 44x60,5 cm.

Görsel 4'te sanatçı Sinem Alp tarafından yapılmış bir gravür görmekteyiz. Resimde ön ve geri planda ayakta duran 9 adet mezar taşı görülmektedir. Burada da taşların yönü aynıdır ve bir düzen oluşmuştur. Yakın alanlardaki taşların üzerindeki kaligrafik yazılar net bir şekilde çalışılmıştır. Geri plandaki taşların üzerinde ise kaligrafik yazı net değildir. Yakın plandaki taşlar üzerlerindeki netlik sayesinde öne çıkmakta ve net olarak algılanabilmektedir. Aquatinta tekniği ile çalışılan bu gravürde tekniğin bütün ton aşamaları bu ön plandaki taşlara taşınmıştır.

Geri plandaki taşlar ise teknik olarak kısa sürelerde asitleme sayesinde daha hafif tonlarda yapılabilmiştir. Uzaktaki bu taşların net olmayışının yanı sıra kontrastlığa da sahip olmayışları onların geri plana gitmelerini sağlamaktadır. Oysa yakın plandaki taşlarda teknik olarak açık ve koyu tonlar tamamen çalışılmış ve bu sayede resimde açık-koyu kontrastlığı elde edilmiştir. bu sert kontrastlık da yine bu taşların önde olması ve dikkat çekmesini sağlamaktadır.

Görsel 5. Hava Küçüköner, "Ahlat Selçuklu Mezarlığı", 2012, Gravür (Aquatinta), 49x69 cm.

Görsel 5'te sanatçı Hava Küçüköner tarafından yapılmış bir gravür görmekteyiz. Resimde bir arada ayakta duran 6 adet mezar taşı görülmektedir. Taşların yönlerinin aynı tarafadır ve bu sayede ritmik bir düzen sağlanmıştır. Bu resimde ön palandaki büyük cüsseli mezar taşı resimdeki en belirgin olan taştır. Sağ taraftaki taş ise ondan sonraki belirgin olanadır. Geriye doğru gittikçe hem taşlar uzaklıktan dolayı kısalmakta hem de kademe kademe netlikleri zayıflamaktadırlar.

En öndeki taşın boyu insan boyunun yaklaşık üç katıdır ve resimde de üst kenara yaklaştırılarak devasa olduğu vurgulanabilmiştir. Taşın üzerindeki kaligrafik Kuran yazısı ise oldukça nettir. Sağ taraftaki taşta bu netlik biraz azalmış ve geriye gidildikçe de metlik kaybolmuştur. Taşların hem büyükten küçüğe sıralanışı sayesinde hem de netliğin giderek zayıflaması sayesinde resimde oldukça güçlü bir derinlik sağlanabilmiştir.

Açık-koyu ton kontrastlığı bu resimde de oldukça belirgindir. Yakın plandaki büyük taş üzerinde açık ton ile en koyu tonlar bir arada yer aldığından oldukça dikkat çekmektedir. Sağ taraftaki taşta en açık tonun kontrastı büyük taşa göre biraz daha zayıf bir koyu ton kontrastıdır. Gerideki taşlarda ise açık ton vardır ama koyu ton artık yoktur. Onun yerine orta tonda değerler yer almakta ve kontrast zayıflamaktadır. Kontrastlığın zayıflaması sayesinde bu taşlar geri plana gitmekte, öndeki taşlar ise sert kontrastlık sayesinde dikkati en çok çeken yerler olmaktadır.

Görsel 6. Sinem Alp, "Ahlat Mezar Taşları", 2012, Gravür (Aquatinta), 44x69 cm.

Görsel 6'te sanatçı Sinem Alp tarafından yapılmış bir gravür görmekteyiz. Resimde ayakta duran 9 adet mezar taşı görülmektedir. Bu taşların üç tanesi ön planda olup yerden yukarı resmin üst kenarına kadar eşit miktarda uzanmaktadırlar. Bu üç taşın hem boyları aynıdır hem de ton değerlerindeki netlik. Taşlar ön plandadır ve netlik olarak da en net taşlardır. Sanatçı bu taşlarda bütün asitleme dakikalarını kullanmış ve en açıktan en koyuya varan tonları oluşturmuştur. Geride kalan taşlarda ise asitleme süreleri daha az kullanılmıştır. Gerideki taşlarda netlik çok düşüktür. Bu sayede resimde ön ve arka plan netlik farklılığı sayesinde oldukça güçlü bir derinlik oluşmaktadır.

Öndeki taşlarda ayrıca açık koyu ton kontrastlığı da en üst seviyededir. Taşlarda en açık ile en koyu tonlar yan yana işlendiğinden dolayı izleyici gözünde oldukça dikkat çekmektedir. Geri plandaki taşlardaki ton kontrastlığı çok zayıf olduğundan dolayı bu taşlar izleme esnasında dikkati daha az çekmektedir. Bu resimde ve diğerlerinde görülmektedir ki aquatinta tekniği sayesinde resimlerde ön plandaki taşlar daha net yapılabilmektedir.

SONUÇ

Çalışmada Ahlat'ın öneminden ve aquatinta tekniğinden kısaca bahsedilmiştir. Çalışmada 4 adet gravür resim ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme hem tonalite netliği hem de ton kontrastlığı üzerinden yapılmış ve resimlerde ön ve geri planlardaki derinliğin bu özellikler ile desteklendiği sonucuna varılmıştır.

Aquatinta tekniği sıra ile açıktan koyuya doğru birden çok sayıda ton değerleri üretebilmektedir. Bu tonlar sayesinde taşlardaki kaligrafik yazıların oluşturduğu kabartılar ve de yazılar rahatça algılanabilmiştir. Yakın plandaki taşlarda açık ile koyu tonlar bira arada

tutulduğu için bu taşlarda ton kontrastlığı sağlanmış ve ön planda olmaları sağlanmıştır. Geri plandaki taşlarda açık tonlar ile orta tonlar bira arda kullanılmış ve ton kontrastlığı daha düşük tutulduğu için bu taşlara daha az dikkat çektirilmiştir.

KAYNAKÇA:

Küçüköner, M., *Çukur Baskı*, Grafik Üretim Teknikleri, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Sayfa Aralığı: 55-102, Erzurum, 2022.

Akalan, G., *Gravür*, Kalesaramik Sanat Yayınları, Çanakkale, 2000.

GÖRSEL KAYNAKÇA:

Görsel 1. Mustafa Küçüköner Ahlat Fotoğrafları Koleksiyonu.

Görsel 2. Prado Müzesi , Madrid , İspanya,

https://es.wikipedia.org/wiki/El_sue%C3%B1o_de_la_raz%C3%B3n_produce_monstruos

Görsel 3. Mustafa Küçüköner Ahlat Gravürleri Koleksiyonu.

Görsel 4. Mustafa Küçüköner Ahlat Gravürleri Koleksiyonu.

BEYŞEHİR GÖLÜ ADALARININ SAYISI VE ADLARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Doç Dr, Mustafa ARSLAN

Selçuk Üniversitesi, muarslan@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000 0003 1924 5086

ÖZET

Ülkemizin en büyük tatlısu gölü olan Beyşehir Gölü'nün alanı, suyunun seviyesine göre değişse de, yaklaşık olarak 650 km²dir. Kuş uçumu uzunluğu yaklaşık 45km, eni de 25 km kadardır. Bu ölçüler dikkate alındığında oldukça geniş bir alanı kapladığı söylenebilir. Beyşehir Gölü irili ufaklı birçok adaya da sahiptir. Bu adalar genelde gölün batı kıyıları boyunca yayıldığından Beyşehir'den pek fark edilmezler. Hem gölün büyüklüğü hem de adaların tek seferde bir noktadan görülememesi adaların sayısı ve adları konusunda farklı bilgilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Konu ile ilgili ilk başvurulacak kaynaklarda bile farklı sayılar ve farklı adlar yer almaktadır. 1990'lı yılların sonunda, internet kaynaklarının henüz bu kadar yaygın olmadığı zamanda, adaların sayısı ile ilgilenenler veya görüş bildirenler Beyşehir Gölü'nde 33 ada olduğundan bahsederlerdi. Günümüzde farklı internet kaynaklarında farklı rakamlar yazıldığından eskiden 33 sayısı üzerindeki mutabakat günümüzde çok azalmıştır. Ancak yine de göldeki adaların sayısı ile ilgili bilgiler gerçekte olandan çok uzaktır. Göldeki adaların sayısı ile ilgili belirsizlik adları ile ilgili de yaşanmaktadır. Bazı ada adları çok önemli kaynaklarda yanlış yazılabilmekte bu da o kaynaklardan faydalanan ikincil kaynakları etkilemekte böylece bir adanın yanlış yazılmış adı neredeyse gerçek adı haline gelebilmektedir. Yanlış kullanımların yanında göl çevresindeki farklı yerleşim yerleri adaların isimlendirilmesinde farklı kelimeleri kullanmayı tercih etmiştir. Bunlara anlamı bilinmeyen ada isimleri de eklenebilir. Bu çalışmada yazarın daha önce belirlediği adaların sayısı ve adları üzerine değerlendirmeler yapılmış, hem derleme sözlüğüne hem de coğrafya terimleri sözlüğüne önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir Gölü, Beyşehir Gölü Adaları, Adaların Adı, Adaların Sayısı.

ŞAKİR PAŞA CAMİİ HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARI

Doç. Dr. Emine GÜZEL

İnönü Üniversitesi, 0000-0003-3344-6271

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Malatya Ovası'nın güney tarafında kurulan şehir, doğu ile batı arasında ulaşımın sağlandığı birçok önemli yolun kavşak noktası olması ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasıyla geçmişten günümüze her daim stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bunun bir sonucu olarak bu tarihi yerleşim yeri İran, Bizans, Roma, Arap, Ermeni ve Türk medeniyetlerinden izler taşıyan pek çok tarihi esere ev sahipliği yapmıştır.

Şehrin önemli ilçelerinden biri olan Arapgir'de de geçmişin izlerini taşıyan birçok eser bulunmaktadır. Bu eserlerden biri de Şakir Paşa Camii ve caminin hemen yanında bulunan haziresidir. Özellikle Osmanlılar döneminde inşa edilen hemen her caminin bahçesinde ya da çevresinde bir de hazireye yer verilmiştir. Bu cami ve hazirelerden biri de Malatya iline bağlı Arapgir ilçesinde bulunan Şakir Paşa Camii haziresidir. Sonraki dönemlerde yapılan onarımlarla bazı değişimlere uğrayan eser, son dönem Osmanlı eserlerinden biri olmasına rağmen oldukça sade bir yapıya sahiptir. Son dönem Osmanlı mimarisinde karşılaştığımız batı etkisi daha çok haziredeki tezyinatta görülür.

Bu çalışmamızda Şakir Paşa Camii ile caminin kuzeybatısında yer alan haziresi ele alınmıştır. Çalışmamızın asıl konusu cami haziresi olduğundan söz konusu camiye genel olarak yer verilmiş, haziredeki mezar taşları ise tarih, form, tezyinat ve kitabe özellikleri bakımından ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şakir Paşa Camii, Hazire, Mezar Taşı, Malatya, Arapgir.

GRAVESTONES IN THE TREASURY OF ŞAKİR PAŞA MOSQUE

SUMMARY

Founded on the southern side of the Malatya Plain in the Eastern Anatolia Region, the city has always had a strategic importance from past to present, being the crossroads of many important roads between east and west and being home to many civilizations. As a result, this historical settlement has been home to many historical monuments bearing traces of Iranian, Byzantine, Roman, Arab, Armenian and Turkish civilizations.

Arapgir, one of the important districts of the city, has many works bearing the traces of the past. One of these artifacts is the Şakir Pasha Mosque and its treasury located right next to the mosque. Especially in the Ottoman period, almost every mosque built in the garden or in the vicinity of the mosque had a treasury. One of these mosques and treasuries is the Şakir Pasha Mosque and its treasury located in Arapgir district of Malatya province. The work, which has

undergone some changes with the repairs made in the following periods, has a very simple structure despite being one of the last period Ottoman works. The western influence that we encounter in the late Ottoman architecture is mostly seen in the ornamentation in the cemetery.

This study focuses on the Şakir Pasha Mosque and its treasury located to the northwest of the mosque. Since the main subject of our study is the treasury of the mosque, the mosque in question is included in general, and the tombstones in the treasury are discussed in detail in terms of date, form, ornamentation and inscription features.

Keywords: Şakir Pasha Mosque, Hazire, Gravestone, Malatya, Arapgir.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze cami, mescit, türbe, çeşme ve kervansaray gibi birçok tarihi yapıyı barındıran Arapgir'de bulunan eserlerden biri de Çobanlı Camii olarak da bilinen Şakir Paşa Camii ve haziresindeki mezar taşlarıdır.

İslâm şehirlerinde önceleri genellikle yerleşim alanından uzak ve şehir kapılarına yakın yerlerde oluşturulan mezarlıklar, zamanla yerleşim alanlarının genişlemesiyle şehirlerin içinde kalmıştır. Bununla birlikte yerleşim merkezlerinin dahilinde ya da haricinde cami, tekke, türbe ve medrese gibi yapıların yanı başında veya civarında da küçük mezarlıklar oluşmuştur. Hazîre olarak isimlendirilen bu alanlara yapının bânisi, tekkenin şeyhi, cami görevlileri, vakıf mensupları ya da medrese hocası gibi önemli kişiler defnedilmiştir (Bozkurt, 2004: 520). Başlangıçta birkaç kişinin defnedildiği bu mezarlıklar, zamanla bu kişilerin aileleriyle daha başka kimselerin de gömülmesiyle genişleyerek daha büyük bir yapıya dönüşmüşlerdir. Söz konusu bu hazirelerden biri de Şakir Paşa Camii haziresidir.

Son dönem Osmanlı eserlerinden biri olan Şakir Paşa (Çobanlı) Camii haziresinde toplam beş adet mezar bulunmaktadır. Bunlardan üçü, üstü kubbeyle örtülü baldaken planlı türbe içerisinde, diğer ikisi ise caminin batısında bulunan bahçe alanında yer almaktadır. Türbenin güneyine düşen bu bölüm, nispeten daha aşağı bir seviyededir. Türbede yer alan mezarlar üstü açık sanduka formunda, bahçedekiler ise kapaklı sanduka formundadır.

ŞAKİR PAŞA CAMİİ

Malatya il merkezine 120 km. mesafede bulunan eski adıyla "Daskuza" olarak bilinen (Günaltay :36) Arapgir ilçesinin Çobanlı Mahallesi'nde bulunmaktadır Şakir Paşa tarafından yaptırılmış olan camiinin bânisi belli değildir (Şen, 2018: 77). Harime giriş kapısının üst kısmında yer alan kitabeye göre (Fotoğraf 1) cami 1308/1892 tarihlidir.[4] Caminin orijinal kitabesi mihrabın hemen sağ üst köşesinde olup sekiz satır halinde ve talik hatla yazılmıştır. Giriş kapısının üzerinde yer alan kitabe ise talik hatla iki bölüm halinde dört satır olarak yazılmış olan mermer kitabe sonradan orijinal kitabe esas alınarak hazırlanmıştır.

[4] Ayrıntılı bilgi için bz: Korkmaz Şen, Arapgir İlçesinin Tarihçesi ve Kültür Varlıkları (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018), 77.

Kitabe metni şu şekildedir:

١- حضرت سلطان حميد دين مبين حاميدير	اصدقانك فكريده اثر شهنشاهيدير
٢- بنده سى شاكر باشاى زهد تقوى پيشكيم	اكتساب زاو عقبا مقصاد عاليسيدر
٣- مسقط رأسنده ياپديردى بو رعنا جامعى	ابتدائى مكتبى خيراتنك تاليسيدر
٤- يادمه كلسون حسنيا بش وقتده تاريخ تام	شاكرالانعام حق بو معبدك بانيسيدر
٥- سنه ١٣٠٨	
1- Hazret-i Sultân Hamid din-i mübîn hâmidir.	Esdıkânın fikri de eser-i şehinşâhîdir
2- Bendesi Şakir Paşa-yı zühd-i takvay-ı pîşekim	İktisâb-ı zâü ukbâ maksâd-ı âlîsîdir
3- Maskat-ı re'sinde yaptırdı bu ra'nâ câmi'i	İptidâi mekteb-i hayrâtının tâlîsidir
4- Yâdıma gelsin hüsniya beş vakitte târihi tâm	Şâkiru'l-en'âm hak bu ma'bedin bânîsidir
5- Sene 1308	

2012-2014 yıllarında tecdid edilen cami, dikdörtgen bir plânlı ve iki katlıdır. Harim kısmının kuzeyinde kadınlar mahfili, kuzeyde ve giriş tarafında da ahşap sütunlarına taşıdığı son cemaat yeri bulunur. Eserin kuzeybatı köşesinde ise düzgün kesme taştan yapılmış bir minaresi yer almaktadır (Fotoğraf 2). Caminin duvar köşelerinde düzgün kesme taş, geri kalan bölümlerde ise kırma ve moloz taş kullanılmış, belli aralıklarla da ahşap hatıllar yerleştirilmiştir.

Kıble duvarında yer alan mihrap, kesme taştan yapılmış yuvarlak kemerli ve sade bir niş şeklindedir. Mihrap kavsarasını çevreleyen yuvarlak kemerin alt yüzeyine küçük kareler biçimli hafif oymalarla mukarnas görünümü kazandırılmıştır. Kemerin ortasında ise su damlası şeklinde bir kabartma ve bu kabartmanın içine de küçük bir çiçek motifi işlenmiştir (Fotoğraf 3). Basit geometrik kabartmaların kullanıldığı ahşap minber ise genel olarak sade bir yapıda olup (Fotoğraf 4) kapı alınlığında kazıma tekniğinde Cin Sûresi'nin 18. âyet-i yer almaktadır (Fotoğraf 5).

Ayet şu şekildedir:

وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا

Fotoğraf 1: Şakir Paşa Camii kitabesi

Fotoğraf 2: Şakir Paşa Camii son cemaat yeri ve minare

Fotoğraf 3: Şakir Paşa Camii mihrabı

Fotoğraf 4: Şakir Paşa Camii minberi

Fotoğraf 5: Minber kapı alınlığındaki kitabe.

CAMİ HAZİRESİ

Şakir Paşa Camii'nin batı cephesinde yer alan hazire alanındaki beş mezardan üçü kuzeybatı yönündeki baldaken planlı türpe içerisinde, diğeri ikisi ise güneybatı yönündeki bahçe alnında bulunmaktadır. Türbe bölümü baldaken tarzında olup dört adet mermer sütun üzerinde yükselmektedir. Sivri kemerlerle birbirine bağlanan barok karakterli volüt başlıklı mermer sütunların üst ve alt bölümlerinde birer bilezik bulunmaktadır. Üst örtü olarak kubbenin kullanıldığı türbede kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. **(**Fotoğraf 6, 7, 8)

Hazire içerisinde Şakir Paşa'nın babasına, annesine ve kardeşine ait olmak üzere toplam üç adet mezar bulunmaktadır. Mezarların üzerindeki mermer sandukalardan Şakir Paşa'nın kardeşine ait sanduka sade görünümlü yapılmış olup babasına ve annesine ait iki sandukanın dört tarafı barok karakterli S ve C kıvrımlı bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 6: Şakir Paşa Camii haziresi genel görünüm.

Fotoğraf 7: Şakir Paşa Camii türbesi ve şahideli sandukalar

Fotoğraf 8: Şakir Paşa Camii türbesi ve pandantifler

Fotoğraf 9: Şakir Paşa Camii haziresindeki sandukaların barok karakterli tezyînâtı

Haziredeki Mezar ve Şahideleri

Hazirede üstü açık sanduka şeklinde toplam üç adet şahideli mezar bulunmaktadır. Güneyden kuzeye doğru sıralı olarak ele aldığımız mezarlardan güneyden ilk sıradaki Şakir

Paşa'nın babasına, ortadaki mezar Şakir Paşa'nın annesine ve kuzeydeki üçüncü mezar ise Şakir Paşa'nın kardeşine aittir.

1 Numaralı Mezar

Güneydeki ilk mezarı teşkil eden mezarın baş ve ayak şahidesi sağlam durumdadır. Mezar, kitabesinde ifade edildiği üzere Şakir Paşa'nın babasına ait olup H.1289/M.1873 tarihlidir.

Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış mezarın baş ve ayakucu şahidesi sağlam durumdadır. Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan baş şahidesi hamidî fes türünde bir başlıkla nihayetlendirilmiştir. Başucu şahidesinin ön yüzüne işlenmiş olan kitabe talik hatla kabartmalı olarak ve yatay satırlar halinde yazılmıştır. Kitabede 'Hüve'l-Bâki' ifadesinin yer aldığı serlevha satırı, dairesel olarak sapları kurdele ile bağlanmış iki buğday başağı içine alınmışken, tarih satırı haricindeki diğer satırlar yatay yönlü dikdörtgen kartuşlar içine alınmıştır. Toplam sekiz satırdan oluşan kitabenin tamamı "S" kıvrımları şeklinde hareketlendirilen bitkisel yaprak motifleriyle tezyin edilmiştir. Ayrıca şahidenin üst köşelerine de ince yapraklı birer çiçek motifi yerleştirilmiştir. (Fotoğraf 10)

Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan ayakucu şahidesi ise sağ ve soldan yapraklarıyla gövdeye bağlanan üç adet yapraklı gülden oluşan bitkisel bir tepelikle nihayetlendirilmiştir. Şahide ön yüzeyi, gövdesi dilimlendirilmiş bir saksıdan çıkan "S" ve "C" formlu kıvrık dal ve yapraklarıyla üç adet gül motifiyle tezyin edilmiştir (Fotoğraf 11).

Bununla birlikte üstü açık sanduka mezarın her bir yüzeyi kabartmalı olarak işlenmiş barok karakterli ortada istiridye kabuğu ile bunun etrafını saran "S" ve "C" kıvrımlı dal ve yapraklı bitkisel çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir (Fotoğraf 12, 13).

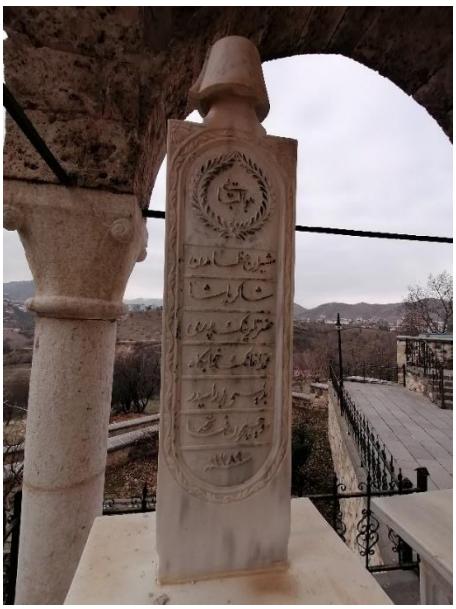

Fotoğraf 10: Şakir Paşa'nın babasına ait başucu şahidesi ve kitabesi

Fotoğraf 11: Şakir Paşa'nın babasına ait ayakucu şahidesi

Mezar Taşındaki Kitabe Metni	**Okunuşu**
هو الباقي مشيران عظامدن شاكر پاشا خضرتلرينك پدرى محمّد اغانك خوابكاه ابديسى بوراسيدر روحيچون فاتحه سنه ١٢٨٩	Hüve'l-Bâkî Müşîrân-ı azâmdan Şâkir Paşa Hazretlerinin pederi Muhammed ağanın hâbgâh-ı Ebedîsi burasıdır Ruhiçün Fâtiha Sene 1289
 Fotoğraf 12: Mezar sandukaları ve yüzeylerindeki tezyinat	 **Fotoğraf 13:** Mezar sandukaları yüzeyindeki tezyinattan detay

2 Numaralı Mezar

Ortadaki ikinci mezar, kitabesinde ifade edildiği üzere Şakir Paşa'nın annesine ait olup H.1312/M.1896 tarihlidir.

Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış mezarın baş ve ayakucu şahidesi sağlam durumdadır. Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan baş şahidesi Şakir Paşa'nın babasına ait başucu şahidesiyle aynı formdadır. Ancak burada şahide, başlık yerine sağ ve soldan yapraklarıyla gövdeye bağlanan üç adet yapraklı gülden oluşan bitkisel bir tepelikle nihayetlendirilmiştir. Başucu şahidesinin ön yüzüne işlenmiş olan kitabe talik hatla kabartmalı olarak ve yatay satırlar halinde yazılmıştır. Kitabede 'Hüve'l-Bâki' ifadesinin yer aldığı serlevha satırı, dairesel olarak sapları kurdele ile birbirine bağlanmış iki buğday başağı içine alınmışken, tarih satırı haricindeki diğer satırlar yatay yönlü dikdörtgen kartuşlar içine alınmıştır. Toplam sekiz satırdan oluşan kitabenin tamamı "S" kıvrımları şeklinde hareketlendirilen bitkisel yaprak motifleriyle tezyin edilmiştir. (Fotoğraf 14)

Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan ayakucu şahidesi ise sağ ve soldan yapraklarıyla gövdeye bağalanan üç adet yapraklı gülden oluşan bitkisel bir tepelikle nihayetlendirilmiştir. Şahide ön yüzeyi, gövdesi dilimlendirilmiş bir saksıdan çıkan "S" ve "C" formlu kıvrık dal ve yapraklarıyla üç adet gül motifiyle tezyin edilmiştir (Fotoğraf 15). Bu haliyle oldukça zarif bir yapıya sahip olan ayakucu şahidesi Şakir Paşa'nın babasına ait başucu şahidesiyle aynı form ve süslemeye sahiptir (Fotoğraf 11).

Bununla birlikte üstü açık sanduka mezarın her bir yüzeyi kabartmalı olarak işlenmiş barok karakterli ortada istiridye kabuğu ile bunun etrafını saran "S" ve "C" kıvrımlı dal ve yapraklı bitkisel çiçek motifleriyle tezyin edilmiş (Fotoğraf 12, 13) olup bir önceki mezar sandukası ile benzerdir.

Fotoğraf 14: Şakir Paşa'nın annesine ait başucu şahidesi ve kitabesi	**Fotoğraf 15:** Şakir Paşa'nın annesine ait ayakucu şahidesi
Mezar Taşındaki Kitabe Metni هو الباقي مشيران عظامدن شاكر پاشا خضرتلرينك والديه سى عايشه خانمك خوابكاه ابديسى بوراسيدر روحيچون فاتحه سنه ١٣١٢	**Okunuşu** Hüve'l-Bâkî Müşirân-ı 'azâmdan Şâkir Paşa Hazretlerinin vâlidesi Ayşe hânımın hâbgâh-ı ebedîsi burasıdır Ruhiçün Fâtiha Sene 1312

3 Numaralı Mezar

Üçüncü mezar ise kitabesinden de anlaşılacağı üzere Şakir Paşa'nın kardeşine ait olup H. 1335/M.1919 tarihlidir.

Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış mezarın baş ve ayakucu şahidesi sağlam durumdadır. Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan başucu şahidesi Şakir Paşa'nın babasına ait başucu şahidesiyle aynı formda olup hamidî fes türünde bir başlıkla nihayetlendirilmiştir. Başucu şahidesinin ön yüzüne işlenmiş olan kitabe talik hatla kabartmalı olarak ve yatay satırlar halinde yazılmıştır. Kitabede 'Hüve'l-Bâki' ifadesinin yer aldığı serlevha satırı, dairesel olarak sapları kurdele ile birbirine bağlanmış iki buğday başağı içine alınmışken, tarih satırı haricindeki diğer satırlar yatay yönlü dikdörtgen kartuşlar içine alınmıştır. Toplam sekiz satırdan oluşan kitabenin tamamı "S" kıvrımları şeklinde hareketlendirilen bitkisel yaprak motifleriyle tezyin edilmiştir. (Fotoğraf 16)

Düşey dikdörtgen gövdeli bir forma sahip olan ayakucu şahidesi ise diğerlerinden farklı olarak sade ve düz bırakılmış olup üçgen formlu bir tepelikle nihayetlendirilmiştir (Fotoğraf 17).

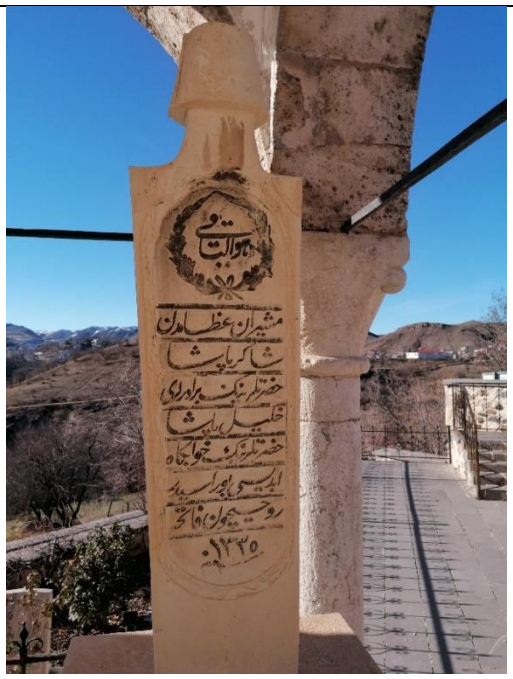 **Fotoğraf 16:** Şakir Paşa'nın kardeşine ait başucu şahidesi ve kitabesi	**Fotoğraf 17:** Şakir Paşa'nın kardeşine ait ayakucu şahidesi.
Mezar Taşındaki Kitabe Metni هو الباقي مشيران عظامدن شاكر پاشا خضرتلرينك برادرلرى خليل پاشا خضرتلرينك خوابكاه ابديسى بوراسيدر روحيچون فاتحه سنه ١٣٣٥	**Okunuşu** Hüve'l-Bâkî Müşîran-ı 'azâmdan Şakir Paşa Hazretlerinin biraderleri Halîl Paşa Hazretlerinin hâbgâh-ı ebedîsi burasıdır Ruhiçün Fâtiha Sene 1335

Bahçe Bölümündeki Mezarlar

Bir bahçe olarak düşünebileceğimiz bu alan caminin batısında ve türbenin güneyinde bulunmaktadır. Türbeye göre nispeten daha aşağı bir seviyede olan bu alanda üstü kapalı sanduka şeklinde iki adet mezar bulunmaktadır (Fotoğraf 18, 19). Bunlardan türbeye daha yakın olan ilk mezar Halil Paşa'nın eşi Hatice Hanım'a, diğeri ise Halil Paşa'nın bir diğer eşi Fatma Hanım'a aittir.

Fotoğraf 18: Bahçe bölümündeki sanduka mezarlar

Fotoğraf 19: Bahçe bölümündeki sanduka mezarlar

4. Numaralı Mezar

Mezar taşı kitabesinde belirtildiği üzere Halil Paşa'nın haremi Hatice Hanım'a ait olup H.1311/M.1894 tarihlidir.

Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış mezarın baş ve ayakucu şahidesi sağlam durumdadır. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir forma sahip olan başucu şahidesi yuvarlak formlu bir tepelikle nihayetlenmiştir. Şahide yüzeyine kabartmalı olarak nesih hatla yatay olarak ve yedi satır halinde işlenmiş olan kitabede, serlevha ve tarih satırı dışındaki satırlar yatay yönde gelişen dikdörtgen kartuşlar içine alınmıştır. Serlevha ibaresi alınlık bölümünde yer alan kitabede tarih satırı üçgen şeklindeki bir kartuş içine alınmıştır (Fotoğraf 21).

Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir forma sahip olan ayakucu şahidesi ise oldukça sade bir yapıda olup üçgen formlu bir tepelikle nihayetlenmiştir. (Fotoğraf 20).

Oldukça sade ve düz bir yapıda olan üstü kapalı sanduka mezarın yüzeyinde herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Mezar taşı kitabesi diğerlerinden farklı olarak burada şahidenin dış yüzeyinde bulunmaktadır. Bu da şahidenin sonradan muhtemel bir onarım sırasında yön değiştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

 Fotoğraf 20: Baş ve ayakucu şahidesiyle Halil Paşa'nın haremi Hatice Hanım'a ait sanduka mezar	 **Fotoğraf 21:** Halil Paşa'nın haremi Hatice Hanım'a ait şahide kitabesi.
Mezar Taşındaki Kitabe Metni هو الباقي مشيران كرامدن سعادتلو خليل پاشا خضرتلرينك حرمى خديجة خانمك خوابكاه ابديسى بوراسيدر روحيچون فاتحه سنه ١٣١١	**Okunuşu** Huve'l-Bâkî Müşîrân-ı kiramdan saadetlü Halil Paşa hazretlerinin Haremi Hatice Hanım'ın hâbgâhı ebedisi burasıdır Rûhîçün Fâtihâ Sene 1311

5. Numaralı Mezar Taşı

Mezar taşı kitabesinde belirtildiği üzere Halil Paşa'nın bir diğer haremi Fatma Hanım'a ait olup H.1318/M.1901 tarihlidir.

Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış mezarın baş ve ayakucu şahidesi sağlam durumdadır. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir forma sahip olan başucu şahidesi yuvarlak formlu bir tepelikle nihayetlenmiştir. Şahide yüzeyine kabartmalı olarak nesih hatla yatay olarak ve beş satır halinde işlenmiş olan kitabede, serlevha ve tarih satırı dışındaki satırlar yatay yönde gelişen kenarları yuvarlatılmış kartuşlar içine alınmıştır. Serlevha ibaresi alınlık bölümünde yer alan kitabede tarih satırı dikdörtgen şeklindeki bir kartuş içine alınmıştır (Fotoğraf 23).

Başucu şahidesine göre oldukça kısa olan ayakucu şahidesi ise sade ve düz bir yapıda olup üçgen formlu bir tepelikle nihayetlenmiştir (Fotoğraf 22). Bu haliyle ayakucu şahidesi sanduka mezara sonradan konulmuş izlenimi vermektedir.

Oldukça sade ve düz bir yapıda olan üstü kapalı bu sanduka mezarın yüzeyinde de herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Bu mezar taşı kitabesi de diğerlerinden farklı olarak şahidenin dış yüzeyinde bulunmaktadır. Bu da şahidenin sonradan muhtemel bir onarım sırasında yön değiştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Fotoğraf 22, 23).

Fotoğraf 22: Baş ve ayakucu şahidesiyle Halil Paşa'nın haremi Fatma Hanım'a ait sanduka mezar.	**Fotoğraf 23:** Halil Paşa'nın haremi Fatma Hanım'a ait şahide kitabesi
Mezar Taşındaki Kitabe Metni هو الباقي مشيران كرامدن سعادتلو خليل پاشا حضرتلرينك حرمى فاطمه خانمك خوابكاه ابديسى براسيدر مرحومه نك روحيچون فاتحه سنه ١٣١٨	**Okunuşu** Huve'l-Bâkî Müşîranı kirâmdan saadetlü Halil Paşa hazretlerinin haremi Fatma hanımın hâbgâhı ebedisi burasıdır merhûmenin rûhîçün Fâtihâ Sene 1318

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Şakir Paşa Camii, Malatya il merkezine 120 km. mesafede bulunan Arapgir ilçesinin Çobanlı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Eser 1892 yılında Şakir Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Osmanlı'nın modern dönem mimari yapılarından biri olan eserin yapımında malzeme olarak moloz, kesme taş ve ahşap kullanılmıştır. Sonraki yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temellerine kadar yıkılarak yeniden inşa edilen eser orijinalliğini kısmen kaybetmiştir.

Camideki orijinal bölümlerden biri, caminin kuzeybatısında bulunan ve kesme taştan yapılmış minaredir. Orijinalliğini koruyan bir diğer bölüm ise caminin kuzeybatısında bulunan baldaken yapıdaki türbe bölümünde yer alan sanduka mezarlar ve şahideleridir.

Süsleme açısından bakıldığında caminin harime giriş kapısı ve mihrap kavsarası üzerinde rozet şeklinde düzenlenmiş yıldız ve stilize çiçek motifleri ile minber üzerinde geometrik motiflere yer verildiği görülür. Kesme taş malzemeden yapılmış tek şerefeli minarede şerefe altı dört sıra halinde küçük ebatlı sakalaktitlerle tezyin edilmiştir. Bununla

birlikte dikkat çeken asıl süslemeler mezar sandukaları ile şahidelere işlenmiş olan taşkın karakterli barok tarzındaki bitkisel motiflerdir[5].

Türbe içerisinde yer alan mezarlardan Halil Paşa'nın biraderine ait mezarı sandukası ve ayak şahidesi sade olmakla birlikte babasına ve annesine ait mezar sandukaları ile mezar şahideleri barok karakterli kıvrık dal ve yaprakların eşlik ettiği istiridye motifli bitkisel bezemelerle tezyin edilmiştir. Her üç mezarın başucu şahidesine simetrik olarak yerleştirilmiş olan iri buğday başakları mezar taşlarına farklı bir estetik kazandırmıştır. Bahçe bölümünde yer alan ve Halil Paşa'nın haremine ait olan iki mezar sandukası ile bunların şahideleri ise yüzeylerine işlenmiş kitabelerinden başka herhangi bir tezyini unsur taşımaz.

Caminin üstü kapalı türbe bölümündeki mezar sandukaları ve şahideleri ince işlenmiş bitkisel motifli tezyinatı ve talik hatlı kitabeleri yönüyle daha sade olarak düzenlenmiş olan bahçe bölümündeki sandukalar ve nesih hatlı şahidelerden ayrılırlar.

Tamamı kabartmalı olarak yazılmış olan mezar taşı kitabelerinde yazı olarak türbedekilerde talik, bahçe bölümündekilerde ise nesih tercih edilmiştir.

19. ve 20. yüzyıla tarihlenen mezar taşlarından en erken tarihli olanı H.1289/M.1873 tarihi ile Şakir Paşa'nın babasına ait olup en geç tarihli olanı ise H.1335/M.1917 tarihi ile Şakir Paşa'nın kardeşine aittir.

Gerek cami gerekse hazirede yer alan mezar taşları, tarihimizin kıymetli eserleri olmaları ve geçmişi günümüze taşımaları yönüyle önemlidirler. Dolayısıyla bu eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara da aktarımının sağlanması hepimize düşen bir görevdir.

KAYNAKÇA

Ağaldağ, Sebahattin, *Malatya Eski Çağ Tarihi,* Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2016.

Akar, Azade-Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif*, İstanbul, Tercüman Gazetesi, 1978.

Akçadağ, Göknur., Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri, *Akra Kültür ve Edebiyat Dergisi,* (2016), Sy.9, ss.185-197.

Aytaç, İsmail. *Malatya Türk-İslam Dönemi Mimari Eserleri II*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2013.

Bozkurt, Nebi, "Mezarlık" *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2003, 519-522.

Göğebakan, Güngör, "Malatya*" T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, 474-477.

[5] 16. yy'da Osmanlı'da birçok alanda olduğu gibi süsleme sanatlarında da ciddi bir yükseliş elde edilmiştir. 17. yy'ın sonu itibariyle Osmanlı süsleme sanatında batı etkisi görülmeye başlanmış ve bu 18. Ve 19.yy'da kendisini giderek daha çok hissettirmiştir. Çiçek, yaprak, meyve ve vazoların eşlik ettiği bitkisel süslemelerde motifler kabından taşarcasına, elini uzatsan tutacakmışçasına daha iri ve daha gerçekçi bir şekilde, S ve C kıvrımlı formlarıyla kıvrılarak birbirinin içinden geçer bir tarzda işlenmiştir (Cahide Keskiner, *Türk Süsleme sanatlarında Stilize Çiçekler,* (İstanbul: İlke Kitap, 2011), 6: Azade Akar, Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif,* (İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1978), 25.

Günaltay, Şemseddin, *Yakın Şark II. Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1946.

Halaçoğlu, Yusuf, "Arapgir" *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, C.3.

http://www.arapgir.gov.tr/arapgir-tarihi(13.03.2022)

Keskiner, Cahide, *Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler*, İstanbul, İlke Kitap, 2011.
Metin, Tülay, *Selçuklular Döneminde Malatya*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2013.

Şen, Korkmaz, Arapgir İlçesinin Tarihçesi ve Kültür Varlıkları. Akademisyen Kitabevi, 2018

www.malatya.gov.tr/tarihcemiz,(12.03.2022)

Yapıcı, Süleyman, *Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde Malatya* (1869-19089), Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2014.

Aİ WEİWEİ'NİN SANATINDA GÖÇ TEMASI

Dr. Hava Küçüköner
ORCID ID: 0000-0003-2344-8872

ÖZET

Ai Weiwei 1957 yılında Çin'de doğmuştur. İşçi kamplarında babasının eleştirel şiirleri etkisinde büyümüş, ilerde yapacağı eleştiri dolu sanat yapıtlarında temelde babasının muhalif şiirlerinden etkilendiğini söylemiştir. Genç yaşında Pekin'de sanat eğitimi almış ve arkadaşları ile sanat grubu kurmuştur. Sonra sanat alanında daha iyi eğitim almak üzere New York'a gitmiştir. Sanatçı Marcel Duchamp gibi sanatçıları ve özellikle Kavramsal Sanat anlayışını öğrenmiş ve hazır nesnelere dayalı eserler üreterek sergiler yapmıştır. Çin'e tekrar geri dönmüş ve toplumsal olaylara eğilmeye başlamıştır. Depremde yıkılan okullardaki kayıp çocuklarla ilgili yaptığı kavramsal eserler yüzünden Komünist Çin yönetimi tarafından cezaevine atılarak susturulmaya çalışılmıştır. Bu işler ve başından geçenler sayesinde sanatçı Dünya üzerinde tanınmaya başlamıştır.

Sanatçın Suriye'de başlayan göç ile beraber özellikle Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan mülteci krizi üzerine oldukça eğilmiştir. Özgürlük vaat eden Avrupa'ya doğru yola çıkan ve göç yollarında hayatlarını kaybeden mültecileri konu edinen çok sayıda çalışma yapmıştır. Bu çalışmalardan "Yaşam Döngüsü" adlı çalışma ve "F Lotus" adlı çalışmaları gibi çalışmalar ele alınmış, incelenmiştir. Bu çalışmalarla sanatçı Avrupalı insanın evsiz-yersiz kalan mültecilere karşı duyarlı olmasında katkı sağlamıştır. Sanatçı yaşadığı toplumun bir nevi aynası olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Ai Weiwei, Sanat, Göç, Mülteci.

ABSTRACT

THE THEME OF MIGRATION IN Aİ WEİWEİ'S ART

Ai Weiwei was born in China in 1957. He grew up in the labor camps under the influence of his father's critical poems, and said that his future critical works of art were mainly influenced by his father's oppositional poems. He studied art in Beijing at a young age and founded an art group with his friends. Then he went to New York to get a better education in the field of art.

The artist learned about artists such as Marcel Duchamp and especially the concept of Conceptual Art and held exhibitions by producing works based on ready-made objects. He returned to China and started to focus on social events. The Communist Chinese administration tried to silence him by imprisoning him because of his conceptual works about missing children in schools destroyed in the earthquake. Thanks to these works and his experiences, the artist began to be known around the world.

Your artist has focused heavily on the refugee crisis that emerged, especially in European countries, with the migration that started in Syria. He has done many studies on refugees who set out for Europe, which promises freedom, and who lost their lives on the migration route. Among these studies, studies such as the study titled "Life Cycle" and the study titled "F Lotus" were discussed and examined. With these works, the artist contributed to European people's sensitivity towards homeless refugees. The artist continues to be a kind of mirror of the society he lives in.

Key Words: Ai Weiwei, Art, Migration, Refugee.

1. GİRİŞ

Son zamanların yaşayan en etkili modern sanatçılarından Ai Weiwei, aktivist ve politik olarak dünya görüşlerini eserlerine yansıtan nadir sanatçılardan biridir. Sanatçı düşüncelerini daha geniş kitlelere duyurmayı amaçlayan ve farkındalık yaratmak için kapsamlı çalışmalar yapmaktadır. Öncelikle ülkesi olan Çin'in bazı konulardaki tutumlarını eleştirmesinden dolayı yaşadığı sıkıntılar ile dünya gündemine gelmiştir.

Ai Weiwei sinema, seramik, fotoğraf, enstalasyon, heykel, video art ve performans gibi sanat alanlarında genellikle muhalif ve hak, hukuk gibi konuları irdeleyen eserler üretmektedir.

"Ai Weiwei'nin bireyin hakları ve ifade özgürlüğünü savunan fikirleri onu, Çin hükümeti açısından tehlike arz eden sanatçı konumuna getirmiştir. Weiwei, çağdaş sanatçıların, hayata dair meseleleri eleştirel yaklaşımla ele alması gerektiği görüşündedir. 1949'da iktidara geldiğinden beri, Çin Kominist Partisi'ni her zaman rahatsız eden şey, Weiwei gibi konuşmaya ya da fikirlerini halka açmaya cesaret eden bireyler olmuştur. Hükümet Weiwei'yi tehdit olarak gördüğünden, onu susturmaya, izole etmeye çalışmıştır. Fakat o halkın özgür ve açık bir toplumda yaşama hakkı bulunduğunu savunmaktan vazgeçmemiştir". (Avcı, Uslu, s: 21, 2019)

Bu bildirinin amacı tüm Dünya'nın önemli konularından biri olan göçün, Ai Weiwei'nin sanat hayatında yerini alması ve özellikle Suriye'den mecburi nedenlerle dünyanın dört bir

yerine göç eden ve bu esnada yaşanan dramatik sonuçlar ortaya çıkarması ile sanatçının ortaya koyduğu eserler referans alınmıştır. Bu bildiride sanatçının göç temalı eser örnekleri üzerinden analizler, bu analizler neticesinde oluşturulmak istenen insani dramlara farkındalıklar ve sonuçları üzerine sınırlandırılmıştır.

2. AI WEIWEI'NİN HAYATI VE DÖNÜM NOKTALARI

Ai Weiwei, 1957 tarihinde Çin 'in başkenti Pekin 'de doğmuş, şair olan babası Ai Qing ve annesi Gao Ying Çin'deki bir gösteri esnasında alınıp Pekin 'den Beidahuang'da bir çalışma kampına sonra da 1961 yılında Xinjiang'daki başka bir çalışma kampına gönderilmiştir. Çin'deki devrimin sona ermesiyle Ai Weiwei ve ailesi 16 yıl sonra 1975 yılında Pekin'e dönebilmişlerdir. 1978 yılında Pekin Film Akademisi'ne öğrenci olarak giren sanatçı, aynı zamanda animasyon dalında da eğitim almıştır. Ai Weiwei 1981 yılında ABD ye giderek New York'ta Parsons School of Design ve Art Students League okullarında sanat eğitimine devam etmiştir.

1998 yılında ülkesi olan Çin'e geri dönen sanatçı Pekin'e taşınmıştır. Bu süreçte çeşitli sanat projeleri gerçekleştirmiştir. 2000'li yıllardan itibaren küratör olarak çeşitli çalışmalar yürüten sanatçı; İsveç, Almanya, Avusturya ve ABD 'de sergilenen Contemporary Chinese Art küratörleri arasına girmiştir. Pekin Olimpiyatları için yapılan Pekin Ulusal Olimpiyat Stadyumunun mimarlarına danışmanlık yapmıştır. Politik dili, göç ve depremler sonucunda ortaya koyduğu eserlerde net mesajları sanatçının hayatının da talihsiz olaylara yaşamasına sebep olmuştur.

"Weiwei'in sanatındaki trajediyi işleyiş biçiminin gücü belki de bu trajedilerin gökten inme olmamalarından kaynaklanıyor. İlerleyen yıllarda anılarında çocukluğundan "yaşam koşulları son derece sertti fakat bu koşullar sanatımın kaynağı oldu" diye bahsetti.

2008 yılında Çin'in Schiuan bölgesinde 8 büyüklüğünde bir deprem olmuştu. Depremde Weiwei'nin deyimiyle "tofudan binalar" olan ve içlerinde okul binalarının da olduğu pek çok kamu binası, içerisinde öğrenciler varken yıkılmıştı. Hükümet yetkilileri bu ulusal utancı halı altına süpürmek umuduyla (en yeni tahminlere göre 5000'den fazla ölüm) gerçek sayıları açıklamadılar. Weiwei hükümeti okul binalarını kötü inşa etmekle suçladı ve bu yolsuzluğa delil olarak binlerce öğrencinin ölümünü gösterdi. Gerçekleri ve kanıtları gün yüzüne çıkarmak amacıyla bağımsız bir "yurttaş soruşturması" başlattı. Araştırmaları sonucunda depremde hayatını kaybeden çocukların tümünün ismini bularak yayınladı.

2010'da Tate Modern'de gerçekleşen ve Batı dünyasının onu tanımasına neden olan sergisinde ziyaretçileri ay çekirdeklerinden oluşan devasa bir halının üzerinde yürütmeyi hedefledi. 1600 yerel sanatçının her biri, seramik çekirdeği kendi eliyle boyadı. Turbine Hall'ün tamamını kaplayan çekirdeklerin üzerinde yürüyecek, onları eline alacak, kimisini atacak kimisini yanlarında götüreceklerdi. Dönemin posterlerinden Güneş Kral olarak tasvir edilen Mao'nun kişiliği benzersiz olan ama bir yığın haline getirilmiş ve yığının içinde tek tipleştirilmiş halkı gibi.

2011 yılında Ai Weiwei'in yaşamındaki trajediler devam ederken giderek daha tanıdık bir hal aldı, Pekin Uluslararası Havalimanı'nda tutuklandı ve mali suçlar suçlamalarından gözaltına alındı. Bütün bunlar meydana gelirken, Batı sanat dünyası korku içinde izledi ve uluslararası insan hakları gruplarının yardımıyla harekete geçti. 81 gün sonra, Ai serbest bırakıldı. 12 milyon Yuan (yaklaşık 1,7 milyon Euro) üzerinde para cezası verildi, pasaportuna el konuldu ve Boeing'deki stüdyo evinin çevresine gözetim kameraları yerleştirildi. Ai Weiwei, buna tepki olarak 22 Temmuz 2015'te pasaportu iade edilinceye kadar 600 gün süreyle her gün stüdyosunun dışındaki bisikletinin sepetine bir demet taze çiçek yerleştireceğini açıkladı ve bu çiçeklerin fotoğraflarını #flowersforfreedom etiketiyle yayınladı.

Ai Weiwei sanatında yalnızca kendi hayatının trajedilerinden beslenmedi. Mülteci kriziyle ilgili bir film yapmak için mülteci kamplarına gitti "Ben de bir mülteciyim. Onları anlıyorum. Onlarla özdeşleşiyorum ve bir ayna tutuyorum. Bir hikaye anlatıcısı değilim." [2] diyerek açıkladı". (Demirci, s:1, 2018)

Görsel 1- Ai Weiwei Installations "Sunflower Seeds" British Tate Modern 2010

"Asılı Adam Ai Weiwei'in Tutuklanışı" kitabının yazarı, Barnaby Martin Ai Weiwei'nin sanatı ile ilgili olarak "Ai Weiwei'in sanatında bütün güç ve bütün enerji yeniden dönüştürülebilir ve yeniden yönlendirilebilir. Yana doğru atılan küçük bir adımla ya da bakış açısında ufacık bir değişiklikle trajedi bile sanata dönüştürülebilir". Bu ifadelerde bulunmuştur. (Barnaby, 2017)

3. AI WEIWEI'NİN GÖÇ TEMASI ÜZERİNE ESERLERİ

Türk dil kurumuna göre göç: "Ekonomik, toplumsal, siyasal sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"tir. (TDK)

Konjonktürel dönüşüme bağlı olarak göç olgusu, günümüzde zorla yerinden edilme kavramıyla ilişkilendirilmekte ve uluslararası aktörlerin sürece müdahil olduğu çok boyutlu bir dinamizme işaret etmektedir. Bu dinamizmin en güncel örneğini ise Ortadoğu kaynaklı kitlesel akınlar oluşturmaktadır. Bu bakımdan Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarında yükselen kaos, öngörülemeyen yeni bir göç trendini tetikleyerek uluslararası toplumu kontrol altına alınması zor bir krizle daha karşı karşıya bırakmıştır. Sonuçları itibarıyla küresel nitelik arz eden göçmen krizi, göç yönetişimi olgusunu gündeme getirerek kolektif iş birliği çabalarına hız kazandırmış ve bu yönüyle kurumsallaşan iş birliği modellerini gündeme getirmiştir. (Karacalar, s.4, 2019)

Tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun hayatta kalma mücadelesi içerisinde iklimsel şartlar, gıdaya ulaşım veya tehlikeden uzaklaşma gibi durumlar neticesinde göç bir rutin ve zorunludur. Yerleşik hayata geçinceye kadar göçebe yaşam kültürü hayatların şekillendiği, kültürlerin göçe göre oluştuğu bir yaşam biçimi olmuştur. Çağlar boyunca insanoğlunun bir gerçeği olan göç, günümüzün de zorunlu da olsa gerçeği olmaya devam etmektedir.

"Günümüzde göç, küresel bir sorun haline gelmiştir ve birçok alanda toplumların yaşam şekillerini etkilemektedir. Göçün yarattığı etkiler; siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda olduğu gibi sanat alanında da görülmektedir. Göç hareketleri sırasında ve sonucunda yaşananlar farklı sanat dallarında sayısız örneklere kaynaklık etmiştir. Özellikle toplumları etkileyen göç hareketleri ve dünya çapında büyük etki yaratan trajik olaylar, her alanda olduğu gibi sanat alanında da daha fazla etki yaratmaktadır. Gelişen teknoloji ve iletişim altyapısının güçlenmesi ile yaşanan herhangi bir durum bir anda dünya gündemine oturabilmektedir. 2015 yılında Bodrum sahilinde yaşanan ve Aylan Kurdi'nin kaybı ile sonuçlanan olay, saatler içinde binlerce etkileşim almasıyla bu duruma örnek olarak

gösterilebilir. DHA muhabiri Nilüfer Çelik tarafından çekilen fotoğraftan sonra, çocuğun yaşadığı dramatik son NATO, BM gibi uluslararası kurumların toplantılarına konu olmuş, birçok ülkenin göç politikasını değiştirmesine sebep olmuştur. Aylan Kurdi'nin kaybı bu etkilerin dışında sanat alanında da yansımalar bulmuş; sinema, edebiyat gibi birçok disiplinde özne olarak kullanılmış, göç ve göçmenlik kavramları imgelenmiştir. Göç ve sonuçları etrafında şekillenerek izleyici karşısına çıkarılan diğer sanat eserlerinde olduğu gibi, sanatçıların bireysel olarak bu konuda sergiledikleri tavır ve dünyaca ünlü birçok sanatçının yapıtlarına konu olan göç kavramı, Aylan Kurdi'nin son görüntüsü ile özdeşleşerek dikkat çekmiştir. Ai Weiwei gibi dünyaca ünlü sanatçıların yapıtlarına konu olan, birçok farklı ülkede farklı anlayışta yapılan sanat eseri ile toplumların belleğinde yer edinen kayıp, göç yolunda yaşanan trajik olaylara dikkat çekmiştir".

(Yağmur, Arslan, s.255, 2021)

Kendisi de bir mülteci olarak Amerika kıtasına göç etmek zorunda kalmış olan sanatçı Aİ Weiwei, son zamanlarda göç konusunu sanat hayatına katmıştır. Özellikle Orta Doğu coğrafyasında yaşananların, savaşların, toplumsal olayların meydana getirdiği göç dalgalarında hayatlarını kaybeden ve başka coğrafyalara sürüklenen dramatik sahneleri eserlerinde göstermektedir.

Sanatçı Ai Weiwei *2016'da Paris Le Bon Marché mağazasında* bir sergi açılışında verdiği röportajda göç konusu ile ilgili soruları şöyle yanıtlamıştır:

Le Figaro: Gündeme dair olaylarda sürekli adı geçen birisiniz. Sizi ilgilendiren son gündem başlığı mülteci sorununa kendinizi adamanız ve Midilli adasına yapılmasını teklif ettiğiniz mülteci anıtı. Çocuklar, Akdeniz'deki kazazedeler düşünüldüğünde trajik ama sizin uçurtmalarınızla harikulade oluyor. Bu, bilerek yaptığınız bir çift anlamlılık mı?

Ai Weiwei: İnsanlığı bölünmez bir bütün olarak ele almalıyız. Hayatı anlamak yerine bundan politik anlamlar çıkarmaya çalışmak çok tehlikeli. Hayat özgürlük için verilen bir savaştır. Burada özgürlük, ifade, düşünce ve yargı özgürlüğünü ve özel hayatlarımızı yaratma şeklimizi de kapsıyor. Burada asıl önemli olan şey trajik olaylara maruz kalan insanlarla empati kurabilmek.

Bu sabah New York Times'da Midilli'deki mülteci çocukların bir fotoğrafını gördüm. Her gün bunlara yüzlercesi ekleniyor. Düşünebiliyor musunuz; bir sene içinde küçücük bir adaya sığdırılmış üç yüz elli bin kişi! Neredeyse yarım milyon! 2013'ten beri Birleşik Devletlere

kaç mülteci kabul edildi biliyor musunuz? Sadece iki bin beş yüz… Dünyada maalesef adalet yok. İnsan haysiyeti, ahlaki değerler herkes için eşit geçerlilikte değil.

Le Figaro: Kendinizi burada nasıl konumlandırıyorsunuz? Tepki verilmesi gereken olayları nasıl seçiyorsunuz?

Ai Weiwei: Bir sanatçı olarak konuşmakla yetinmemeliyim; bir tavır takınıp, olayların içinde yer almalıyım. Aksi takdirde ben, ben olamam. Mülteciler vakası için de aynı şey geçerli; sadece konuşmak yetmez. Bir şeyler, bir çalışma yapmalıyım. Sadece tepkili olmak yetmez; bu olayın neden gerçekleştiğini ve nasıl sona erdirileceğini bulmalıyız. Umut yoksa geç kalınmış demektir.

Le Figaro: Toplu göçün de ötesinde durum gittikçe karışıyor. Artık Berlin'de yaşıyorsunuz. Almanya'da mülteci sorununun, yardımsever girişimleri de yetersiz bırakarak komplikeleştiğine şahit olabilirsiniz. Köln olayları fikrinizi değiştirmenize sebep oldu mu?

Ai Weiwei: Tabii ki hayır. Şahsi fikirlerim, gerçekleşen olayları öznel bir şekilde algılamamla oluşur. Fikir değiştirmeyi çok isterdim; ne var ki durum ortada. Yardıma muhtaç insanlar varken suçlayacak birilerini aramak çok ırkçı bir yaklaşım. Bu çok kötü bir şey. Bu olayları

büsbütün kötüleştirmekten başka bir şeye yaramaz. İnsanlığı bir bütün olarak görmeliyiz. Nereli olursanız olun, içinizi kaplayan karmaşa ne olursa olsun, bu insanlığa karşı yapılmış bir saldırıdır. İnanıyorum ki yerleşik nüfusun içinde ne kadar suçlu varsa, mültecilerin içinde de o kadar var. Serserilerin içinde mültecilere yüklenmek, dar bir bakış açısı olmakla beraber, bir takım politik planlara yardımcı olmaktan başka bir şeye yaramaz. Bu şekilde bütün insanların eşit doğduğu inancı zedelenir. (Ülgen, s.1, 2017)

Görsel- 2, Ai Weiwei, Midilli Ada Sahili, Performans, 2016

Aylan Kurdi bebeği tüm dünya 2015'in bir eylül ayında Bordum sahiline vuran cansız bedeni ile tanımıştır. Aylan bebek ailesi ile birlikte 3 yaşındayken Yunanistan'ın İstanköy sahiline çıkmak isterken botlarının batması ile beraber denizde yaşamlarını kaybetmişlerdir. Tüm dünyada bu trajik sonun yankıları sürerken 2016 yılında Görsel-2 Ai Weiwei Yunanistan'ının Midilli Ada sahilinde bir performans gerçekleştirmiştir. Bu performansta sanatçının kendisi deniz kıyısında Aylan bebeğin sahile vuran bedeni gibi bir durumda uzanmıştır. Bu performans çalışmasının fotoğrafları çok ses getirmiş ve birçok sanatçıyı da bu konuda harekete geçirmiştir. Dünya basınında ve özellikle sosyal medyada geniş kitlelere ulaşmıştır.

Görsel-3, Ai Weiwei, **2016,** "Güvenli Geçiş", Berlin, Almanya

Ai Weiwei'nin (Görsel-3) 2016 yılında Almanya'nın başkenti Berlin'de ki konser salonunun sütunlarını can yelekleriyle sarmıştır. Öyle ki bu can yelekleri özellikle Suriye'den batıya göç etmek için yola çıkan mültecilerin denizi aşmak için kullandıkları yeleklerdendir. Bu enstalasyon çalışmasında sanatçı Batının mülteci krizine olan duyarsızlığını eleştirmektedir. Çalışmanın adının "Güvenli Geçiş" olması mültecilerin güvenlikleri için çıkmak zorunda oldukları yolda boğulmak başta olmak üzere çeşitli sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmaları ile ironi oluşturmaktadır. Aynı zamanda mültecilerin batıyı güvenli zannettikleri yolculuğun sonucuna varsalar bile göç ettikleri batı ülkelerinin onlar için başka sorunları oluşturduğu görülmektedir.

Görsel- 4, Ai Weiwei, "Yolculuk Yasası" 2017, Prag

Göç konularını yoğunlukta olduğu yıllarda mülteci kamplarını ziyaret eden Ai Weiwei onların sorunlarını ziyaretlerinden sonra etkili bir sanat üslubu ile yansıtmıştır. Yine aynı göç teması

ile bu kez Çek Cumhuriyeti'nin Başkenti Prag'da (Görsel-4) 2017 yılında devasa boyutlarda bir çalışma sunmuştur. "Yolculuk Yasası" isimli bu ihtişamlı tasarım 70 metre uzunluğunda ve içerisinde 258 mülteci bulunmaktadır. Bu şişme bot içerisinde ve dışarıya savrulmuş mültecilerin görüntüsü konunun vahametini anlatmaktadır. Çalışmanın tamamen siyah renkte olması karanlık ve ölümü hatırlatıyor.

Görsel-5, Ai Weiwei, "Kurtarma Battaniyeleri", 2016, Berlin

Mültecilere desteğini her koşulda sürdüren Ai Weiwei bu kez Berlin'de (Görsel-5) Barış İçin Sinema etkinliğinde bir katılımlı eylem ve performans sergilemiştir. Bu gecede kendisinin de Mülteci Ödülü aldığı, "A Syrian Love Story" belgeseline ödül takdim edilirken katılımcılar aynı anda sarı renkteki kurtarma battaniyelerini giymişlerdir aralarında Dünya'ca ünlü Oscar ödüllü aktris Charlize Theron gibi isimlerinde bulunduğu bu gösteri sosyal medyada gündem olmuştur. Birçok konuda eleştirilerinde hedefinde olan sanatçı bu alandaki gösteride çekilen selfilerdeki anlamsız hareketler nedeniyle çok hoşnut olmamıştır.

Görsel-6, Ai Weiwei**, "F-Lotus", Belvedere Sarayı Havuzu, Avusturya**

Weiwei, Yunanistan'ın Lesbos adasından topladığı, Suriyeli mülteciler tarafından giyilmiş can yelekleri ile Belvedere Sarayı'nın havuzunda yüzen **"F-Lotus"(Görsel-6)** adlı bir enstalasyon ile göç ve mülteci sorununa dikkat çeken bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma için Yunanistan'ın Lesbon adasından 1.000'e yakın can yeleği toplanmıştır. Bir araya getirilen can yelekleri ile halka halka lotus çiçeklerini andıran biçimler oluşturmuştur. F-Lotus isimli çalışmanın F harfinin genellikle Çince 'de karşıt eylemlerde kullanıldığı görülmüştür. Lotus çiçekleri ise suda yetişen kökleri olmayan ve sürekli yer değiştiren bir bitki türü olması bakımından göçmenlerle ilişkilendirilmiştir.

4. SONUÇ

Sanatçının: "Fiziksel sınırlar mültecileri durdurabilir mi?" sorusu dünyada son yıllarda yaşanan mülteci krizini düşününce oldukça anlamlıdır. Yaşadıklarına karşılık göze aldıkları fiziksel sınırların onları durduramadığını gösteriyor. Weiwei: "Duvarları inşa etmek yerine, insanların mülteci haline gelmesine ve kaynağındaki akışı engellemek için bu koşulların oluşumunun çözümüne gitmeliyiz. Bunun için öncelikle dünyadaki en güçlü ulusların, dünyayı nasıl aktif bir şekilde şekillendirdiklerine, aşırı askeri güç tarafından uygulanan politik ve ekonomik ideolojiyi nasıl kullandıklarını, tüm toplumları nasıl bozduğunu görmemiz gerek. Mülteci olmanın nasıl bir şey olduğunu, evden, ülkenden, yerinden edilmenin nasıl bir şey olduğunu biliyorum. Parçalanacak çok sınır var, ama en önemlisi içimizdeki ve akıllarımızdakiler," (Weiwei, t.y.) sözleriyle onları anladığını ve bizlerin

sonuçtan ziyade nedenlere odaklanmamız gerektiğini, çözümün göçü zorunlu kılan etmenlerin ortadan kalkması ile olacağını vurguluyor. (Girgin, 54. Sayı, 2019)

Sonuç olarak sanatın toplumsal konularda duyarlılığını ön plana alan Ai Weiwei gibi sanatçıların geniş kitlelere bu zor meseleleri görsellerle eleştirmesi etkileri bakımından değerlidir. Dünyada yaşanan sorunlara izleyici kalmaktansa elindeki enstrümanlarla ne yapabilirim diyen sanatçılar bir ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Avcı, S. Uslu. M. Ai Weiwei'nin Muhalif Sanatı, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 23, Sayfa Aralığı: 19-29. 2018.

Demirci, Ö. Sergi Yazısı: Ai Weiwei, Trajedilerden Zihnimize Bir Yolculuk, Halka Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği, s:1, 2018, http://www.halkaartproject.net/aboutus.html

Barnaby, M., *Asılı Adam Ai Weiwei'nin Tutuklanışı*, (Çeviri Haluk Barıışcan), İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Karacalar, A., *Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç ve İltica: Suriyeli Göçmen Krizine Hukuksal Bir Yaklaşım,* Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019.

Yağmur, Ö. Arslan, İ., Aylan Kurdi'den Sonra: Sanatta Göçün Kaydı, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 46, Sayfa Aralığı: 249-257, 2021.

Ülgen, E. Ai Weiwei: "Bir Sanatçı Olarak Konuşmakla Yetinmemeliyim, Sanat Atax, 2017. http://www.sanatatak.com/view/ai-weiwei-bir-sanatci-olarak-konusmakla-yetinmemeliyim

Girgin, F. Gerçeklikten Sanata: Göç, Sayı: 54, 2019, https://kontrastdergi.com/figen-girgin-gerceklikten-sanata-goc-54-sayi/, Erişim Tarihi: 21.10.2023.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Aranan Kelime: Göç, (TDK), https://sozluk.gov.tr/

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. Ai Weiwei Installations "Sunflower Seeds" British Tate Modern 2010, https://www.cbc.ca/news/entertainment/tate-gallery-buys-ai-weiwei-sunflower-seeds-artwork-1.1233411

Görsel 2. Ai Weiwei, Midilli Ada Sahili, Performans, 2016

https://conversations.e-flux.com/t/for-photo-op-ai-weiwei-poses-as-dead-refugee-toddler-from-iconic-image/3169

Görsel 3. Ai Weiwei, **2016,** "Güvenli Geçiş", Berlin, Almanya

https://www.sanatatak.com/view/ai-weiweiden-yeni-can-yelegi-enstalasyonu

Görsel 4. Ai Weiwei, “Yolculuk Yasası” 2017, Prag, https://kontrastdergi.com/en/figen-girgin-gerceklikten-sanata-goc-54-sayi/

Görsel 5. Ai Weiwei, “Kurtarma Battaniyeleri”, 2016, Berlin,

https://www.sanatatak.com/view/tag/kurtarma-battaniyeleri

Görsel 6.Ai Weiwei, **F-Lotus", Belvedere Sarayı Havuzu, Avusturya,**

https://www.mimarizm.com/haberler/gundem/ai-weiwei-multeci-sorununa-avrupa-da-dikkat-cekmeye-devam-ediyor_126272

THE IMPACT OF AUDIT CHARACTERISTICS ON MARKET VALUE: A GLOBAL ANALYSIS

Assoc. Prof. Dr., Özlem SAYILIR

Anadolu University, - 0000-0001-9598-3545

PhD Candidate., Muhammed Aslam CHELERY KOMATH

Anadolu University, - 0000-0002-5991-7476

PhD Candidate., Patrice Racine DIALLO

Anadolu University, - 0000-0003-1800-1725

ABSTRACT

Recent corporate failures have significantly undermined the need for robust financial oversight and accountability, which plays a critical role in reinforcing regulatory compliance to cultivate stakeholder trust and ensure long-term corporate success. Hence, discussions on the relationship between audit characteristics and their impact on market performance have become more eminent. In this respect, this study seeks to investigate the impact of various audit characteristics on the market value of firms. Audit characteristics include Audit Committee Independence, Audit Committee Management Independence, Audit Committee Expertise, Internal Audit Department Reporting and, Auditor Tenure. We utilize 2022 data to avoid the impacts of Covid-19 on the financial data and focus on 5 fundamental sectors: Basic Materials, Consumer Cyclicals, Consumer Non-Cyclicals, Energy, and Industrials. The data set includes 5029 companies from 81 countries. We use regression analysis to explore which audit characteristics matter most and how they affect market capitalization. Our findings indicate that Audit Committee Independence, Audit Committee Expertise has a positive impact on market capitalization, whereas Auditor Tenure has a negative impact after controlling for firm size and profitability. The results of our study can provide guidance for companies in designing audit policies to strengthen market value.

Keywords: Audit Characteristics, Market Value, Audit Committee Independence, Audit Committee Expertise, Auditor Tenure.

FINANCIAL SATISFACTION THROUGH RESPONSIBLE FINANCIAL BEHAVIOR

Ph.D. Candidate, Patrice Racine DIALLO
Anadolu University, racinediallo5481@gmail.com - 0000-0003-1800-1725
Assoc. Prof. Dr., Özlem SAYILIR
Anadolu University, osayilir@anadolu.edu.tr - 0000-0001-9598-3545
Assist. Prof. Dr., Rana Şen DOĞAN
Manisa Celal Bayar University, rana.dogan@cbu.edu.tr - 0000-0002-1701-4789

ABSTRACT

The purpose of this study is to explore the relationships between Responsible Financial Behavior, Religious Orientation, and Financial Literacy with Financial Satisfaction. Moreover, it aims to investigate the impacts of Religious Orientation and Financial Literacy on Financial Satisfaction through Responsible Financial Behavior. Non-parametric tests were applied to observe the variances in demographic variables and to discover whether the associated population means are significantly different. Besides, Structural Equation Modelling (SEM) was employed to analyze the paths for linear association between the main variables under the study. The results of the non-parametric tests demonstrate that there are significant differences in the Financial Satisfaction of distinct groups. SEM results indicate that Religious Orientation exerts a direct positive influence on Responsible Financial Behavior with respect to Spending and Budgeting (SB) dimension, but not with respect to Savings, Investments, and Insurance (SII) dimension of Responsible Financial Behavior. Further, the findings of the study imply a significant positive relationship between Religious Orientation and Financial Satisfaction through the mediating effect of Responsible Financial Behavior, especially regarding Spending and Budgeting (SB). Likewise, there is a significant positive association between Responsible Financial Behavior and Financial Satisfaction, which is evident in both Savings, Investments, and Insurance (SII), as well as Spending and Budgeting (SB) dimensions. However, there seems to be a significant negative relationship between Financial Literacy and Financial Satisfaction by means of the mediating role of Responsible Financial Behavior, precisely in terms of Savings, Investment, and Insurance (SII) dimension.

Keywords : Financial Satisfaction, Financial Literacy, Responsible Financial Behavior, Religious Orientation, Structural Equation Modelling

İYİ YÖNETİŞİM İLKELERİ: BEYŞEHİR BELEDİYESİ STRATEJİK PLANLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Doç. Dr. Sefa USTA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, sefausta@kmu.edu.tr - 0000-0003-3846-7987

Öğr. Gör. Gökhan BİLİCİ

Selçuk Üniversitesi, gokhanbilici@selcuk.edu.tr - 0000-0001-8446-1928

ÖZET

Kamu-özel-sivil toplum iş birliğinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Birlikte yönetim, ortak yönetim olarak da adlandırılan yönetişim kavramı, yönetenlerin yönetilenlerle birlikte yönetim sürecinde söz sahibi olması şeklinde de ifade edilmektedir. Yönetişim kavramı ilk kez Dünya Bankası tarafından "good governance" olarak kullanılmıştır. Şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım, etkinlik, hukukun üstünlüğü, insan hakları, sivil toplum ve demokrasi; iyi yönetişimin dayandığı temel ilkelerdir. Buradan hareketle hazırlanacak çalışmanın temel amacı, Beyşehir Belediyesi tarafından hazırlanan stratejik planları, iyi yönetişimin dayandığı temel unsurlar çerçevesinde değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanacak çalışma kapsamında öncelikle, yönetişim kavramı ele alınacak, daha sonrasında iyi yönetişim kavramının ortaya çıkışı ve dayandığı temel ilkeler irdelenecektir. Son olarak Beyşehir Belediyesi tarafından beş yılda bir hazırlanan stratejik planlar, iyi yönetişim ekseninde değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu kapsamda hazırlanan çalışma kapsamında konu ile ilgili kaleme alınmış birincil ve ikincil kaynaklar ele alınacak, nitel analiz yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi/doküman analizi tekniğinden yararlanılması planlanmaktadır. 2020-2024 yıllarını kapsayan stratejik planda, 2014-2019 arası hazırlanan stratejik plana kıyasla iyi yönetişim ilkelerine daha fazla yer verildiği iddiası ortaya konulabilir.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, İyi Yönetişim, Stratejik Yönetim, Stratejik Plan, Beyşehir Belediyesi

GOOD GOVERNANCE PRINCIPLES: A REVIEW ON BEYŞEHİR MUNICIPALITY STRATEGIC PLANS

ABSTRACT

The importance of public-private-civil society cooperation is an undeniable fact. The concept of governance, also called co-management, joint management, is also expressed in the form of the rulers having a say in the management process together with the ruled. The concept of governance was first used by the World Bank as "good governance". Transparency, accountability, participation, efficiency, rule of law, human rights, civil society and democracy; are the basic principles on which good governance is based. The main purpose of the study to be prepared from this point of view is to evaluate the strategic plans prepared by

Beyşehir Municipality within the framework of the basic elements on which good governance is based. Within the scope of the study to be prepared for this purpose, first of all, the concept of governance will be discussed, then the emergence of the concept of good governance and the basic principles on which it is based will be examined. Finally, the strategic plans prepared by the Beyşehir Municipality every five years will be evaluated on the axis of good governance. Within the scope of the study prepared in this context, primary and secondary sources written on the subject will be discussed, and it is planned to benefit from the document review/document analysis technique, which is one of the qualitative analysis methods. It can be claimed that the strategic plan covering the years 2020-2024 includes more good governance principles compared to the strategic plan prepared between 2014-2019.

Keywords: Governance, Good Governance, Strategic Management, Strategic Plan, Beyşehir Municipality

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANIMI İLE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TUİK VERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Gökhan BİLİCİ

Selçuk Üniversitesi, gokhanbilici@selcuk.edu.tr - 0000-0001-8446-1928

Doç. Dr. Sefa USTA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, sefausta@kmu.edu.tr - 0000-0003-3846-7987

ÖZET

Bilgi teknolojilerindeki ilerleme toplumun neredeyse her paydaşını etkilemektedir. Bilgi teknolojileri yoluyla örgütlerin değişen yüzü ve iş görme teknikleri gerek kamusal gerekse de işletmeler için değişimin başlangıcı olmuştur. Bu çalışmada değişimin girişimciler açısından irdelenmesi, bilgi teknolojilerinin ve girişimciliğin kavramsal boyutları ve nicel veriler ile ilişkileri açıklanmaktadır. Bilgi teknolojilerinin (sosyal medya, mobil internet, büyük veri analitiği ve bulut yazılımlar, e-ticaret kanalları) getirdiği üstünlükleri, girişimciler fırsata dönüştürecek, müşteri ağını ve ticaret hacmini genişletebileceklerdir. Bu çalışmanın konusunu bilgi teknolojileri, girişimcilik, iki kavram arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarının sonuçları ve TUİK verileri kapsamında açıklanan nicel verilerin açıklanması oluşturmaktadır. Çalışmanın amacını ise, bilgi teknolojinin kullanımının girişimcilik üzerindeki etkilerini irdelemektir. Ülkemizde 2000'li yıllardan sonra kullanımı yaygınlaşmaya başlayan bilgi teknolojilerinin, 2019 yılında ortaya çıkan küresel salgın olan Covid-19'un ortaya çıkardığı negatif etkiler sonucunda, ülkemizde bilgi teknolojilerini kullanımının arttığı ve dolayısıyla e-ticaret hacmini artırdığını çalışmanın önemli sonuçları arasında yer almaktadır. Bilgi teknolojileri yoluyla, mekânsal uzaklık zamansal olarak yakınlığa dönüşmekte ve böylelikle işletmelerin iş görme teknikleri değişerek esnek bir yapıya ulaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojileri, Girişimcilik, Dijital Girişimcilik

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND ENTREPRENEURSHIP WITH TUIK DATA

ABSTRACT

The progress in information technologies affects almost every stakeholder of the society. The changing face of organizations and working techniques through information technologies have been the beginning of change for both the public and businesses. In this study, the examination of change in terms of entrepreneurs, the conceptual dimensions of information technologies and entrepreneurship and their relations with quantitative data are explained. Entrepreneurs will be able to turn the advantages of information technologies (social media, mobile internet, big data analytics and cloud software, e-commerce channels) into opportunities and expand their customer network and trade volume. The subject of this study is information technologies, entrepreneurship, the results of the studies examining the relations between the two concepts and the explanation of the quantitative data announced

within the scope of TUIK data. The aim of the study is to examine the effects of the use of information technology on entrepreneurship. It is among the important results of the study that the use of information technologies, which started to become widespread in our country after the 2000s, increased the use of information technologies in our country and therefore increased the volume of e-commerce, as a result of the negative effects of the global epidemic that emerged in 2019, Covid-19. By means of information technologies, spatial distance transforms into temporal proximity and thus, the business techniques of businesses change and reach a flexible structure.

Keywords: Information Technologies, Entrepreneurship, Digital Entrepreneurship

TÜRKİYE'DE ÖZEL BANKALARIN PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Öğretim Görevlisi, Seyfettin Caner KUZUCU
Selçuk Üniversitesi, sckuzucu@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0192-4451

ÖZET

Türkiye'de finansal sektör bankacılık ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple bankacılık sektöründe gösterilen performansın düşük ya da yüksek olması finansal sistemi ve böylece tüm ekonomiyi etkilemektedir. Bu çalışma Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında faaliyet gösteren özel sermayeli bankaların performanslarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak temel bileşen analizi ve panel veri analizi kullanılmış, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı ve net faiz marjı göz önüne alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Finansal Performans, Panel

ULUSLARARASI İŞLETMELERDE ÇALIŞANLARDA ETNİK KÖKEN VE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİĞİN ETKİLERİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Yüksek lisans Öğrencisi Selma SOYLU
Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
224275002002@lisansustu.selcuk.edu.tr
ORCID ID: 0009-0009-2598-3481
Doç. Dr. Erhan KILINÇ
Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
erhankilinc@selcuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2065-2407

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte, ulusal piyasalar yerini küresel piyasalara bırakmıştır. Bu durum, sermaye ve pazar hareketliliğinin yanı sıra işgücü hareketliliğini de beraberinde getirmiş ve uluslararası işletmelerin etnik köken ve kültürel çeşitliliklerin bir arada bulunacağı bir ortamda faaliyet yürütmesine neden olmuştur. Yapılan araştırmalarda, etnik köken ve kültürel çeşitlilik yönetimini başarıyla yürütebilen işletmelerin hem bugün hem de gelecekte avantajlar sağlayacağı gözlemlenmektedir. Uluslararası işletmeler, söz konusu farklılıkları rekabet avantajına dönüştürmek ve uluslararası pazarlarda güç sahibi olabilmek için etkin bir yönetim stratejisi geliştirmelidir. Bu çalışmanın amacı; uluslararası işletmelerde etnik köken ve kültürel çeşitliliğin etkilerinin kavramsal bir çerçevede incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Etnik Köken, Kültürel Çeşitlilik, Uluslararası İşletme, Küreselleşme

A CONCEPTUAL STUDY ON THE EFFECTS OF ETHNIC ORIGIN AND CULTURAL DIVERSITY ON EMPLOYEES IN INTERNATIONAL BUSINESSES

ABSTRACT

With the impact of globalization, national markets have been replaced by global markets. This situation has brought about labor mobility as well as capital and market mobility, and has caused international businesses to operate in an environment where ethnic origins and cultural diversity coexist. Research shows that businesses that can successfully manage ethnic origin and cultural diversity will provide advantages both today and in the future. International businesses must develop an effective management strategy in order to turn these differences

into competitive advantage and gain power in international markets. The purpose of this study; The aim of this study is to examine the effects of ethnicity and cultural diversity in international businesses within a conceptual framework.

Keywords: Ethnic Origin, Cultural Diversity, International Business, Globalization

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde küreselleşmenin popülerleşmesiyle birlikte sınırlar homojenleşmiş, böylece kültürlerarası etkileşim artmıştır. Bu durum yalnızca toplumlara değil aynı zamanda sermayeye de etki etmiştir (Kılıçarslan, 2019).

Küreselleşmeyle birlikte artan sermaye ve emek hareketliliği, iş dünyasında birtakım değişikliklere yol açmıştır (Sağlık ve Çelik, 2018). İşletmeler, ulusal pazarlar yerine uluslararası pazarlara açılmaya başlamışlardır (Paksoy, Koçarslan ve Kutlar, 2016). İşletmeler, sermaye ve emek hareketliliğinin doğal bir sonucu olarak, farklı kültürlerle etkileşim halinde bulunmak durumunda kalmışlardır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016). Etnik köken ve kültürel çeşitlilik birçok avantaj sağlayacağı gibi bazı dezavantajları da yanında getirecektir (Akduru, 2020). Dolayısıyla işletmeler, etnik köken ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan uyumsuzluk, iletişim sorunları, çatışmalar gibi problemleri ve farklılıkları yönetmek konusunda etkin stratejiler geliştirerek, dezavantajları da avantajlara çevirebilmek için çözmeye odaklı stratejiler geliştirmelidirler.

Çalışmanın ilk bölümünde; konuyu iyi analiz edebilmek açısından kısaca küreselleşmeden bahsedilmiş olup, etnik, etnik köken, kültür ve kültürel çeşitlilik kavramları tanımlanarak, etnik köken ve kültürel çeşitliliğin özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümünde; etnik köken ve kültürel çeşitliliğin uluslararası işletmeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri incelenerek, işletmelerin bu farklılıkları nasıl avantaja çevirebilecekleri ile ilgili yürütmesi gereken bazı stratejiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; etnik köken ve kültürel çeşitliliğin uluslararası işletmeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin kavramsal olarak ele alınmasıdır. Ayrıca bu çalışmada; işletmelerin, küreselleşmeyle birlikte iş dünyasına konu olan etnik köken ve kültürel çeşitliliği rekabet avantajına dönüştürme potansiyeli değerlendirilmiştir.

2. ETNİK KÖKEN VE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

Uluslararası işletmelerde etnik köken ve kültürel çeşitliliğin etkilerini anlayabilmek, sosyal bilimler alanında oldukça popüler olan *küreselleşme* kavramını iyi anlamakla mümkün olacağından bu başlık altında öncelikle küreselleşme hakkında kısaca bilgi verilmesi gereklidir.

Özellikle 1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte dünyada yaşanan hızlı değişimler en genel tanımıyla küreselleşme olarak nitelendirilmektedir (Kardaş ve Balcı, 2014, s.510). Küreselleşme sürecinden en fazla etkilenen alan hiç şüphesiz ticaret ve finans alanıdır (Kardaş ve Balcı, 2014, s.513). Küreselleşmeyle birlikte ticaret, finans, ekonomi gibi alanlarda yadsınamaz bir biçimde değişiklikler meydana gelmiştir. Küreselleşme süreci küresel pazarların sayısında artışa sebep olarak ulusal piyasaların yerini küresel piyasalara bırakmıştır (Went, 2001, s. 24). Böylece uluslararası işletmelerin sayısında hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Dolayısıyla sınırların görece homojenleştiği küreselleşme sürecinde, rekabet avantajı yakalamak isteyen işletmeler, çalışanların farklılıklarını bir fırsata çevirmek istemişlerdir. Söz konusu işletmeler, ekonominin küreselleşmesiyle birlikte kültürel çeşitlilikleri ve farklı etnik kökenleri bünyesinde barındırma ihtiyacı duymaya başlamışlardır.

Yunanca "etnos" kelimesinden türetilmiş olan etnik köken kavramı; ikinci dünya savaşından sonra, "ırk" kelimesinin tehlikeli çağrışımlar yaptığı öne sürülerek, ırk kelimesinden daha fazla kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Etniklik herhangi bir milliyete aitliği temsil etse de "ırk" kavramına ikame bir kavram olduğu da söylenemez. Irk kavramında yalnızca biyolojik özellikler belirleyici faktördür. Ancak etnik kavramında biyolojik faktörlerin yanında sosyolojik özellikler de mevcuttur (Yuvalı, 2012, s. 72).

Etnik kelimesi sosyal bir grubun kimlik yapısını ifade etmektedir. Ancak bu ifade yalnızca alt kültür özellikleriyle açıklanamaz. Aynı zamanda etnik kimlik yalnızca ırk, milliyet gibi kavramlarla da özdeşleşmez. Zira etniklik, kültürel olarak var olmuş bir kavramdır. Yani etnikliğin varlığından söz edebilmek için dil, din, örf, adet gibi farklılıkların yanında yine sosyal anlamda gerçekleşen müzik, mimari, edebiyat gibi alanlarda da farklılık söz konusu olmalıdır (Erkal, 2001, s. 33-34).

Birleşmiş Milletler tarafından 1979'da hazırlanan rapora göre ise, etnik kavramı "azınlık" tanımı içerisinde yer almaktadır. Bu tanımlamaya göre; "*etnik, dinsel, dilsel olarak nüfusun geri kalanından farklı özellikler taşıyan…kendi kültür, gelenek, din ve/veya dillerini koruma yönünde dayanışma sergileyen grup*" anlamını taşımaktadır (Azınlık Raporu, 2007, s. 3).

Kültür, insanın davranışlarına, çalışmalarına, hatta hayata bakış açısına büyük oranda etki eden bir faktördür. Zira kültür, insanın aidiyet ihtiyacının bir karşılığı olmakla birlikte insanın nasıl davranması gerektiğini, ne yapması gerektiğini de büyük ölçüde etkileyen, duygu ve düşüncelerine yön veren bir kavramdır (Moran, Haris, 2007, s. 6). Kültür, insanların bir arada yaşamaktan doğan ve topluma etki eden, alışkanlıklar, değerler ve yargılar bütünüdür (Balduk, 2018, s. 7).

Kültürel çeşitlilik, ayrı kültürel özellikler taşıyan insanların birbirleriyle sosyal hayatta iletişim ve etkileşimde bulunması durumunu açıklayan bir ifadedir. Söz konusu insanların değer ve yargıları birbirine benzememektedir. Aynı zamanda kültürel çeşitlilik, insanların kültürel tarihinin de birbirinden farklı olması anlamını da taşımaktadır. Diğer bir deyişle, birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip insanların bu durumu ilişkilere yansıtmasıdır (Çakır ve Eğinli, 2010, s. 180).

Kısacası, kültürel çeşitlilik, aynı toplumun içerisinde bulunan ancak farklı kimliklere sahip insanların bir arada yaşamalarından, birbirleriyle etkileşimde bulunmalarından ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu toplum içerisinde çoğunluğu oluşturan gruplar gerek tarihsel açıdan gerekse ekonomik açıdan azınlığa göre daha avantajlı durumdadırlar (Helvacıoğlu ve Özutku, 2010, s. 198).

Kültürel çeşitlilikler, toplumdaki iletişimin yeri, sosyal ilişkiler gibi birçok alana etki ettiğinden aşamalı bir öğrenme sistemi gerektirir. Bu öğrenme sistemi iki adımdan oluşmaktadır. İlk adım, kişinin kendi değer ve yargılarının dışında olan başka kültürlere karşı duyarlı olmasıdır. İkinci adım ise, farklılıkların sebeplerini anlamaya çalışarak, bu farklılıkları çözümlemektir (Helvacıoğlu ve Özutku, 2010, s. 198).

3. ETNİK KÖKEN VE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİĞİN ULUSLARARASI İŞLETMELER ÜZERİNDE OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

Dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de Avrupa ülkelerinde çalışan milyonlarca etnik köken veya kültürel çeşitlilik, bu ülkelerde etkinlikte bulunan uluslararası işletmeler aracılığıyla kültürlerarası etkileşimi sağlayan doğal kültür elçileri haline gelmişlerdir (Tosun, 1990, s. 146). Küreselleşmeyle birlikte, sermaye ve pazarların yanı sıra işgücünde, işletmede ve insan kaynakları yönetiminde de meydana gelen eklemlenmenin sonucunda; işletmeler, işgörenleri uluslararası piyasalardan sağlamaya başlamışlardır. Yine küreselleşmeyle beraber gelen sermaye, pazar ve hatta işgücü dolaşımı, birçok yönetim problemine yol açmakla beraber bu farklılıklar işletmeye oldukça büyük avantajlar da sağlamaktadır (Taşçı ve Demirbaş, 2011). Yalnız bu avantajı yakalamanın yolu farklılıklardan kaynaklanan sorunların çözümünde doğru

stratejiler üretilmesiyle mümkün olacaktır. Böylelikle işletmeler, farklılıklardan doğan problemlerin çözümüne dair yollar aramaya ve bu farklılıkları avantaja dönüştürme çalışmaları yapmaya başlamışlardır.

1960'larda gündeme gelmeye başlayan "etnik köken ve kültürel çeşitlilik yönetimi" işletmeler tarafından oldukça ilgiyle karşılanmış, işletmelerin etnik köken ve kültürel çeşitliliklerden yararlanarak rekabet avantajı yakalayacağı yönünde bir kanıya varılmıştır (Tereza ve Fleury, 1999, s. 109). Bu kanıyla birlikte işletmelerin, rekabet avantajını yakalamak için gerçekleştirmesi gereken bazı yükümlülükler ortaya çıkmıştır.

Kültürel çeşitlilik, sosyal hayattan ayrı düşünülemeyeceğinden, işgöreni her açıdan etkileyen bir unsurdur. Zira işgörenin inançları, değer yargıları içinde yer aldığı kültürle şekillenmektedir. Bu durum, işletmenin yönetiminin nasıl şekillendirilmesi gerektiğini doğrudan etkilemektedir (Uzunçarşılı, 2001, s. 88).

Etnik köken ve kültürel çeşitliliklerinden dolayı ortaya çıkan düşünce farklılıklarını, işletme kendi yararına kullanarak, çalışanlara eşit koşullar yaratması gerekmektedir. Kültür ve etnik köken farklılıkların doğru bir biçimde yönetilmesinin uluslararası işletmelerin gelişimi açısından faydalı olduğu gözlemlenmektedir (Seymen, 2005, s. 10).

Farklı kültür ve etnik kökeni bir arada bulunduran işletmelerde, üzerine kafa yorulması gereken en önemli meselelerden biri de bu farklılıkların işletmeler üzerinde nasıl bir katkıda bulunacağı konusudur. Uluslararası işletmeler üzerinde yapılan incelemelerde bu konu hakkında birden fazla görüş mevcuttur. Bu görüşlerden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Görüşlerden ilki, "uluslararası işletme nerede konuşlanmış olursa olsun, ulusal kültürün etkisinin çalışan üzerinde daha fazla olduğu yönündedir, ki buna "ayrışma" denir. Diğeri, uluslararası işletmenin konuşlandığı yerdeki kültürü benimseyen "benzeşme", bir diğeri ise karşılıklı etkileşim sonrası ortaya çıkan evrensel bir kültürün ortaya çıkması durumudur" (Sofyalıoğlu ve Aktaş, 2001, s. 89).

Uluslararası işletmeler, iş görenin ana ülkesinin toplumsal değerlerini, yasal düzenlemelerini, ekonomik ve siyasi koşullarını göz önünde bulundurmalıdır (Dereli, 2005, s. 80). Ayrıca yöneticiler, etnik köken ve kültürel çeşitliliklere söz konusu olan iş görenle daha iyi bir iletişim sağlamak konusunda çaba sarf etmelidirler (Safran ve Asunakutlu, 2004, s. 38).

Etnik köken ve kültürel çeşitlilik, işletmenin daha esnek bir yapıda olmasını sağlayarak, uyum yeteneğini geliştirmektedir. İşletmenin yaratıcılık anlamında kendini geliştirmesi farklılıklarla mümkündür. Çünkü işgören bu farklılıklar nedeniyle işletmeye, farklı bakış açıları ve farklı

düşünceler sunarak, yaratıcılık katacaktır (Ünalp, 2007, s.131). Etnik köken ve kültürel farklılıklar, müşteri kitlesini de doğrudan etkiler. İşgörenle aynı etnik köken ve/veya kültürel farklılığa sahip olan müşteriler hedef kitle haline gelirler. İşletme, hedef kitleyi iş görenler sayesinde daha iyi tanıma imkânı bulacaktır. (Seymen, 2005b, s. 190).

İşletmeler, etnik köken ve kültürel farklılıklar sayesinde ayrımcılık yapmayan, eşitlikçi, adaletli bir imaj çizmektedirler. Böylece işletmenin çekiciliği artar (Barutçugil, 2004, s. 231). Küreselleşme ve gelişen teknolojiyle birlikte, iş dünyasında meydana gelen hızlı değişimler, hızlı karar alma potansiyeli gerektirmektedir. Etnik köken ve kültürel çeşitlilikleri bünyesinde bulunduran işletmeler, değişimler karşısında daha hızlı karar alma potansiyeline de sahip olabilmektedirler (Gider, 2016, s. 14-15).

Etnik köken ve kültürel çeşitliliğin işletmeler üzerinde olumlu etkilerini ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin; Richard'e (2000) göre, kültürel çeşitliliğin aslında değer kattığını ve uygun bağlamda firmanın rekabet avantajına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ahmad ve Amin'in (2019) yaptığı çalışmada çeşitliliğin (etnik ve dini), yüksek ve orta gelirli ülkelerde uluslararası ticaret ve çevresel performans üzerinde önemli bir olumlu etki oynadığını ve düşük gelirli ülkelerde bunun tersi olduğunu göstermektedir. Pitts ve Jarry (2009) yaptığı çalışmada; etnik çeşitlilik ile örgütsel performans arasındaki olumsuz ilişkinin gerçekten de zaman ve istikrarla azaldığını göstermektedir. Miller, Lavie ve Delios (2016) yapılan çalışmada uluslararası çeşitliliğin firma performansı üzerinde U şeklinde bir etkiye sahip olduğunu, yani orta düzeydeki uluslararası çeşitliliğin daha iyi performansa yol açtığını, hem düşük hem de yüksek seviyelerin ise daha kötü performansa yol açtığını ifade etmişlerdir. Adamczyk'e (2017) göre kültürel farklılıkları bilmek, iş ilişkilerini ve stratejilerini önemli ölçüde etkileyebileceğinden, uluslararası pazarda bir şirketin doğru yönetilmesi için çok önemlidir ve girişimcilerin iş yapacakları ülkenin kültürünü teşhis etmeleri gerekir. McGuirk ve Jordan'ın (2012) yaptığı çalışmada, milliyet ve eğitim düzeyindeki çeşitliliğin, bir iş ürününün yenilik yapma olasılığıyla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Akay, Constant, Giulietti ve Guzi'ye (2016) göre etnik çeşitliliğin olumlu etkisi, kültürel ve ekonomik olarak Almanya'ya yakın olan göçmen grupları için daha güçlüdür.

Etnik köken ve kültürel çeşitlilik, işletmeler için çevresel koşulları analiz etmek konusunda avantajlar sağlarken aynı zamanda gelecekte karşılaşılması muhtemel sorunları öngörerek tedbir alma konusunda da hareket kabiliyeti kazandırmaktadır (Mert, 2020, s. 343).

Bunun yanısıra etnik köken ve kültürel çeşitliliğin işletmeler üzerinde olumsuz etkilerini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Barutçugil'e (2004) göre farklı etnik kökene ve farklı kültürel geçmişe sahip olan insanların anlaşması, aynı etnik kökene ve aynı kültürel geçmişe sahip olan insanların anlaşması kadar kolay değildir. İşletmelerde de farklı etnik köken ve kültürel çeşitliliklerin bulunması, farklılıkları bulunduran her ortamda olduğu gibi bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Yine bu farklılıklar çalışanlar arasında bazı iletişim kopukluklarına neden olacağından ekip çalışmalarında sorunlara yol açabilir. Bu durum işgören performansına olumsuz anlamda etki edecektir (Barutçugil, 2004, s. 232). Parrotta, Pozzoli ve Pytlíková (2014) yaptığı çalışmada etnik kökene göre işgücü çeşitliliğinin firma verimliliğiyle olumsuz ilişkili olduğunu saptanmıştır. Etnik çeşitlilik, çeşitli ürün ve hizmetler için yeni pazarlar geliştirme fırsatlarının yanı sıra çeşitli işçi ve tüketicilerle çalışmanın getirdiği zorlukları sunarak işletmeleri etkilemektedir (Jamal, Peñaloza ve Laroche, 2015).

Uluslararası işletmelerde yönetim, gerçekten de kültürel çeşitlilik ve etnik köken farklılıklarını avantaja çevirme hususunda büyük bir önem az etmektedir. Buna karşın etnik köken ve kültürel çeşitlilik yönetiminin birçok riski de beraberinde getireceği yönünde görüşler de mevcuttur. İnsan kaynakları yöneticileri; mali veya siyasi çeşitli risklerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu bağlamda, yönetim işinden sorumlu olan insan kaynakları yöneticileri, risklere karşı her zaman hazırlıklı olmak durumundadırlar (Dereli, 2005, s. 64).

Bu durumda önemli olan işletmenin süreci nasıl yöneteceğidir. Etnik köken ve kültürel çeşitlilikten doğan farklılıklar iyi yönetilemediklerinde "çatışma" durumu ortaya çıkmaktadır. Bu çatışma durumu, işgörenler arasında işletmenin itibarının sarsılması anlamına gelmektedir (Gider, 2016, s. 17).

Sonuç olarak; uluslararası işletmeler, etnik köken ve kültürel çeşitliliği rekabet avantajına çevirerek uluslararası pazarlarda başarılı bir imaj çizmek istiyorlarsa, söz konusu farklılıklar için çeşitli stratejiler üretmelidirler.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ulusal pazarların uluslararası pazarlara dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum işletmelerin yeni pazarlara açılma ve rekabet avantajı yakalama arzusunu da beraberinde getirmiştir. Artık uluslararası boyutta faaliyet yürüten işletmelerin en önemli gündemlerinden bir tanesi de etnik köken ve kültürel çeşitliliklerden kaynaklanan problemler olmuştur.

Etnik köken ve kültürel çeşitlilikler, riskleri barındırsa da birçok avantajı da beraberinde getirmektedir. Ancak bu etkin bir yönetimle söz konusudur. Farklılıklar, etkin bir şekilde yönetildiklerinde işletmeye rekabet avantajı kazandırmaktadırlar. Yöneticiler, etnik köken ve kültürel çeşitlilik konusunda öncelikle öz farkındalıklarını geliştirmelidirler. Ayrıca kültürel çeşitlilikten kaynaklanan problemleri ele alarak işgörenlere kültürlerarası eğitim programları sağlamalıdırlar. Ekip çalışmalarına öncelik vererek grup içi bağlılık ve iletişim gibi sorunları çözebilirler. Ayrıca yine iletişim sorunlarını çözümlemek açısından işgörenlere dil eğitimi konusunda yatırım yapabilirler.

Bu çalışmada; uluslararası işletmelerde etnik köken ve kültürel çeşitliliğin etkileri üzerine kavramsal bir değerlendirilme yapılmıştır. Alanyazında bahse konu hakkında deneysel çalışmalarda eksiklikler olduğu görüldüğünden, gelecekte etnik köken ve kültürel çeşitliliğin uluslararası işletmeler üzerindeki etkisinin deneysel yöntemlerle de analiz edilmesi önerilebilir.

Sonuç olarak, etnik köken ve kültürel çeşitliliğin uluslararası işletmelere sağladığı avantajlar düşünüldüğünde bu konu üzerinde daha fazla mesai harcanması gerektiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

AB Mali Desteği, (2007, Bir Eşitlik Arayışı: TR'de Azınlıklar Raporu, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG); Diyarbakır Barosu Ortaklığı, Diyarbakır. https://minorityrights.org/wpcontent/uploads/2015/07/MRG_Rep_Turk2007_TURK.p_df (Erişim tarihi: 15.10. 2023)

Adamczyk, M. (2017). The importance of cultural differences in international business. The Central European Review of Economics and Management, 1, 151-170.

Ahmad, N., & Amin, S. (2019). Does ethnic polarization stimulate or relegate trade and environmental performance? A global perspective. Environment, Development and Sustainability, 22, 6513 - 6536.

Akay, A., Constant, A., Giulietti, C., & Guzi, M. (2016). Ethnic diversity and well-being. Journal of Population Economics, 30, 265-306. https://doi.org/10.1007/S00148-016-0618-8.

Akduru, H. E. (2020). Kamu Sektöründe Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Milas (Muğla) Örneği. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 551-569.

Asunakutlu, T., Safran, B., Kültürel Farklılıklardan Kaynaklanan Çatışmalara Yönelik Bir Araştırma (Marmaris Turizm Sektörü Örneği), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), s. 26-49, 2004.

Balcı, A., Kardaş, Ş., Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları. 2014.

Balduk, B., İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarında Örgütlerdeki Kültürel Değişim, Çok Uluslu İşletmelerde Kültürel Yaklaşımlar Ve Etkileri Üzerine Keşifsel Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Barutçugil, İ., Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayıncılık İletişim, Eğitim Hiz. Ltd. Şti., Kariyer Yayınları:59, Yönetim Dizisi:15, 1.Baskı, İstanbul, 2004.

Dereli, B., Çokuluslu İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 7, s. 59-81, 2005.

Erkal, M., Etniklik ve Etnik Grup Kavramları Üzerine, Türkiye ve Siyaset, Sayı: 3, Ankara., s.33-40, 2001.

Gider, İ., Şencan, H., İşletmelerin Farklılık Yönetimi Anlayışı İle İşletme Üyelerinin Örgütsel Bağlılık Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(29), s. 189-204, 2016.

Helvacıoğlu, N., Özutku, H., Kültürel Farklılıkların Yönetiminde İnsan Kaynakları Stratejilerinin Rolü: İkea Örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 8(1), 197-216, 2010.

Jamal, A., Peñaloza, L., & Laroche, M. (2015). Introduction to ethnic marketing. . https://doi.org/10.4324/9780203080092.CH1.

Kılıçarslan, E. (2019). Küreselleşme Sürecinde Devletlerarası İlişkiler Siyasal İletişim ve Kamu Diplomasisi. İstanbul: Paradigma Akademi.

McGuirk, H., & Jordan, D. (2012). Local Labour Market Diversity and Business Innovation: Evidence from Irish Manufacturing Businesses. European Planning Studies, 20, 1945 - 1960.

Mert, G., Uluslararası İşletmelerde Etnik Köken Ve Kültürel Çeşitliliklerin Kuşaklar Bağlamında İncelenmesi. Journal Of Administrative Sciences/Yonetim Bilimleri Dergisi, 18(36), 2020.

Miller, S., Lavie, D., & Delios, A. (2016). International intensity, diversity, and distance: Unpacking the internationalization–performance relationship. International Business Review, 25, 907-920.

Moran, R. T., Harris, P. R. ve Moran, S. V. (2007). Managing Cultural Differences. http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=I9U_O1ZQJ9cC&oi=fnd&p-g=PR3&dq=cultura+differences&ots=nst6UoXQ8K&sig=r6tikLJcsJMHjmU-dI6rQ45GDi3A&redir_esc=y#v=onepage&q=cultural%20differences&f=false (Erişim tarihi: 14.10.2023)

Paksoy, H. M., Koçarslan, H., & Kutlar, İ. (2016). Ülkelerin Çevre ile İlgili Düzenlemelerinin Uluslararası Pazarlama Açısından Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Soysyal Bilimler Dergisi.

Parrotta, P., Pozzoli, D., & Pytlíková, M. (2014). Labor diversity and firm productivity. European Economic Review, 66, 144-179.

Pitts, D., & Jarry, E. (2009). Getting to know you: Ethnic diversity, time and performance in public organizations. Public Administration, 87, 503-518.

Richard, O. (2000). Racial Diversity, Business Strategy, and Firm Performance: A Resource-Based View. Academy of Management Journal, 43, 164-177.

Sağlık, B., & Çelik, H. Y. (2018). Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2), 95-120.

Sayın, Y., Usanmaz, A., Aslangiri, F.(2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31), 1-13

Seymen, O. A., "Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik Çerçevesinde Kariyerin Değişen Yüzü ve Getirdiği Sorunlar", Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik, 1.Baskı, İstanbul, 183 – 209, 2005b.

Seymen, O. A., Örgütlerde Kültürel Çeşitlilik Olgusu, Boyutları Ve Etkin Yönetimi Konusunda Farklı Yaklaşımlar: Yazınsal Bir Derleme, Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, 16(50), 2005.

Sofyalıoğlu, Ç. Aktaş, R., "Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi." Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8(1), 75-92, 2001.

Taşcı, K., & Demirbaş, E. (2011). Küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi: tobin vergisi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2(2), 78-109.

Tereza, M. ve Fleury, L., The Management of Cultural Diversity: Lessons From Brazilian, Industrial Management, 3, s. 109-115, 1999.

Tosun, K., Yönetim ve İşletme Politikası, (Cilt:1), İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul,1990.

Uzunçarşılı, A. S., Çokuluslu İşletmelerde Kurum Kültürü ve Halkla İlişkiler Uygulamaları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2001.

Ünalp, A. T., Küresel İşletmeler Ve Küresel İşletmelerde Farklılıkların Yönetiminde Kültürel Farklılıkların Önemi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler, İzmir, 2007.

Went, R., Küreselleşme- Neoliberal İddialar Radikal Yanıtlar, (Çev. Dinç, E.), İstanbul: Yazın Yayıncılık, 2001.

Yeygel Çakır, S., Temel Eğinli, A., Uluslararası İşletmelerin Web Sitelerinin Tasarımında Kültürel Boyutların Adaptasyonunun Önemi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(2), 178-204, 2010.

Yuvalı, E., Türk Hukuku ve Mukayeseli Hukukta Irk ve Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık Yasağı, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 24(3-4), 5, 2013.

YEŞİL PAZARLAMA VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YEŞİL REKLAM ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yüksek lisans Öğrencisi Musa OCAK
Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
musa.ocak@outlook.com.tr
ORCID ID: 0009-0006-7481-9512

Doç. Dr. Erhan KILINÇ
Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
erhankilinc@selcuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2065-2407

Doç. Dr. Ali ANTEPLİ
Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
ali.antepli@selcuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9939-2443

ÖZET

Yeşil reklam, çevre dostu ürün ve hizmetlerin tanıtımını amaçlayan reklam stratejilerini ifade etmektedir. Bu tür reklamlar, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini ve tüketici bilincini vurgulamaktadır ve reklamcılık dünyasında giderek artan bir öneme sahiptir. Bu tür reklamlar, ürünlerin sürdürülebilir ve çevre dostu yönlerini vurgulayarak tüketicileri çevresel olarak bilinçli tüketim yapmaya teşvik etmeyi amaçlar. Araştırmalar, yeşil reklamların tüketiciler üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Yeşil reklamlar, çevre dostu ürünleri tercih etme olasılığını artırırken, aynı zamanda şirketlerin itibarını ve satışlarını artırabilir. Ancak, yeşil reklamların başarısı, tüketicilerin reklamın gerçekçiliğine ve şirketlerin sürdürülebilirlik taahhütlerine olan güvenine bağlıdır.

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin yeşil reklam algılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, yeşil pazarlama ve yeşil reklam algısının, toplumun genel olarak bilinçlenmediği ve tam olarak kabul görmediği ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yeşil reklam algısının çeşitli boyutları üzerinde bilgi sahibi olduğu, ancak hala bazı belirsizliklerin bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, yeşil pazarlama ve yeşil reklam konularının daha fazla araştırma ve bilinçlendirme gerektirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil pazarlama, yeşil pazarlama bileşenleri, yeşil reklam

GREEN MARKETING AND A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTION ON GREEN ADVERTISING

ABSTRACT

Green advertising refers to advertising strategies aimed at promoting environmentally friendly products and services. These types of ads emphasize environmental sustainability principles

and consumer awareness and are increasingly important in the advertising world. This type of advertising aims to encourage consumers to engage in environmentally conscious consumption by highlighting the sustainable and environmentally friendly aspects of products. Research shows that green advertising creates positive effects on consumers. Green advertising can increase companies' reputation and sales while increasing the likelihood of choosing environmentally friendly products. However, the success of green advertising depends on consumers' trust in the realism of the ad and companies' sustainability commitments.

This study aims to determine university students' perceptions of green advertising. According to the results of the study, it is revealed that the perception of green marketing and green advertising is not generally aware of the society and is not fully accepted. It is seen that the participants have knowledge on various dimensions of green advertising perception, but there are still some uncertainties. These results show that green marketing and green advertising require further research and awareness.

Keywords: Green marketing, green marketing components, green advertising

GİRİŞ

Çevre kirliliği ve küresel ısınma günümüzde dünya çapında büyük bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Çevre kirliliği, insan faaliyetlerinin doğal ekosistemlere verdiği zararlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel atıklar, araç emisyonları, tarım ilaçları ve plastik atıklar gibi çeşitli kaynaklar çevreye zararlı maddelerin salınmasına neden olmaktadır. Bu kirlilik, su kaynaklarının kirlenmesine, hava kalitesinin düşmesine ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır (İbadullayeva J., 2019, s.53).

Küresel ısınma ise atmosferdeki sera gazlarının birikmesiyle ortaya çıkan bir sorundur. Özellikle fosil yakıtların yanması ve ormansızlaşma gibi insan etkinlikleri, sera gazlarının salınımını artırmaktadır. Bu sera gazları atmosferde birikerek güneş ışınlarının yeryüzüne geri yansımasını engellemekte ve dünya üzerinde ortalama sıcaklıkların artmasına sebep olmaktadır. Bu da iklim değişikliklerine, deniz seviyesinin yükselmesine, ekstrem hava olaylarının artmasına ve ekosistemlerin dengesinin bozulmasına neden olmaktadır (Galip A., 2006, s.30).

Çevre kirliliği ve küresel ısınma, insan sağlığından ekonomiye kadar birçok alanda olumsuz etkileri olan küresel bir sorundur. Bu sorunlarla mücadele etmek için ise uluslararası iş birliği ve bireysel çabalar gerekmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, enerji verimliliğinin artırılması, sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesi ve atıkların doğru şekilde yönetilmesi gibi önlemler alınmalıdır. Aynı zamanda toplumlar, çevre bilinci ve sürdürülebilirlik konularında daha bilinçli olmalı ve doğal kaynakları korumak için sorumluluklarını yerine getirmelidir (Hekimoğlu B. ve Altındeğer M., 2008, s.2).

Organizasyonlar günümüzde hızlı gelişen teknoloji, ekonomik sistemler ve organizasyonların artan rekabet koşulları, müşteri istekleri ve değişen toplum anlayışı işletmelerin kendi çıkarlarını gözetmelerinin yanında, yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyduğu

toplumların çıkarlarını da gözetmeleri gerekliliği ortaya koymaktadır (Tenekecioğlu B., 1977, s.48).

Yeşil pazarlama, son yıllarda çevresel sürdürülebilirlikle ilgili artan endişelerle birlikte önem kazanmıştır. Yeşil pazarlama, çevresel sorumluluk ve tüketicinin bilincini bir araya getiren bir yaklaşım olarak, şirketlerin ürün ve hizmetlerini çevre dostu ve sürdürülebilir bir şekilde sunmaya odaklanmalarını sağlamaktadır (Ottman, 2011). Yeşil reklam, reklam endüstrisinde giderek artan bir öneme sahip bir konu olarak ele alınmıştır. Yeşil reklam, ürün veya hizmetlerin çevre dostu özelliklerini vurgulayan reklam kampanyalarını içerir. Bu tür reklamlar, sürdürülebilirlik ilkeleri ve tüketici bilincine dayalı bir yaklaşımı temsil eder (Peattie ve Peattie, 2003).

Tüketiciler, yeşil pazarlamaya olumlu bir şekilde tepki verme eğilimindedirler. Araştırmalar, çevresel bilincin artmasıyla birlikte, tüketicilerin sürdürülebilir ve çevre dostu ürünleri tercih etme olasılığının arttığını göstermektedir (Kilbourne ve Pickett, 2008). Yeşil reklamlar, tüketicilere çevre dostu bir yaşam tarzını benimsemeye teşvik etme amacını taşır. Bu tür reklamlar, ürünlerin çevresel etkilerini azaltan tasarım ve üretim süreçlerini öne çıkararak yeşil tüketimi teşvik etmeyi amaçlar (Cherian ve Jacob, 2012).

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin yeşil reklam algılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle yeşil pazarlama ve yeşil reklam konuları ilgili literatür taraması eşliğinde açıklama yapılmıştır. Devamında üniversite öğrencileri üzerinde yapılan saha çalışmasının sonuçları ortaya konularak öneriler sunulmuştur.

1. YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL REKLAM

1.1. Yeşil Pazarlama

Çevre sorunları, tüm dünyadaki bireyler, kurumlar ve işletmeler için giderek daha fazla bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Uluslararası araştırmalar, tüketicilerin çevre konularına olan artan ilgi ve davranışlarını kademeli olarak değiştirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, çevreyi koruma amacıyla desteklenen, uygulanabilir ve sürdürülebilir ürünler için yeni bir pazar ortaya çıkmıştır (Papadopoulos vd., 2010, s.3).

Yeşil pazarlama kavramı, 1980'ler ve 1990'lar döneminde popülerlik kazanmış olsa da kökleri daha eski zamanlara dayanmaktadır (Özhan, 2009, s.14). 1960'ların ortalarında, Japonya, ABD ve Batı Avrupa'da çevre sorunlarına karşı halkın farkındalığı artmış ve çevre kirliliği ile mücadele için yasal önlemler alınmıştır. Bu dönemde çevre, pazarlama faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. 1980'lerin sonlarına doğru ise yeşil pazarlama kavramı daha fazla öne çıkmıştır (Crane, 2000, s.278).

Yeşil pazarlama, çevre ve doğa dostu pazarlama faaliyetlerini içeren, tüketici isteklerini doğru bir şekilde karşılamayı amaçlayan bir pazarlama stratejisidir. Bu strateji, sürdürülebilir doğa ve çevre dostu ürünlerin pazarlanmasıyla toplumun tamamını hedef almaktadır. Organizasyonlar için, yeşil pazarlama sadece çevresel sorumluluklarını yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda itibarlarını artırır ve toplum tarafından kabul edilirler (Erbaşlar, 2012, s.95).

Yeşil pazarlama, organizasyonların çevresel sürdürülebilirliği ön planda tutan bir stratejiyi benimsemesiyle doğal dengeyi koruma, kaynakları verimli kullanma, enerji tüketimini azaltma, geri dönüşümü teşvik etme gibi hedeflere ulaşmayı amaçlar. Ayrıca, bu strateji tüketicileri çevre bilincine teşvik eder ve yeşil ürünleri tercih etmelerini sağlar. Günümüzde yeşil pazarlama, çevresel sorunların üstesinden gelmek ve sürdürülebilir bir geleceği teşvik etmek için organizasyonlar arasında yaygın bir şekilde benimsenmektedir (Yavuzyılmaz ve Güney, 2015, s.239).

1.2. Sosyal Sorumluluk Kapsamında Yeşil Pazarlama

Sosyal sorumluluk uygulamaları günümüzde hem toplum hem de organizasyonlar için önemli faydalar sunmaktadır. Bu faydalar, işletmelere rekabet üstünlüğü kazandırma, şirket bağlılığı, sosyal kimlik oluşturma, itibar geliştirme ve markalaşma gibi alanlarda kendini göstermektedir. Sosyal sorumluluk sadece ekonomik faydalarla sınırlı değildir, aynı zamanda işletmelerin toplumsal saygınlığını artırır, işletme imajını güçlendirir ve çalışanların organizasyona bağlılığını artırır. Ayrıca, organizasyonlar için sosyal sorumluluk, yeni pazarlara giriş fırsatları yaratır, müşteri sadakatini sağlar, kalite ve verimlilik artışlarını destekler ve risk yönetimini etkinleştirir (Argüden, 2002, s.11).

Küreselleşen dünyada, çevre sorunlarına yönelik endişeler artmış ve pazarlama, bu sorunların hem kaynağı hem de çözümü haline gelmiştir. Pazarlama, talepleri karşılarken çevresel sorunlara katkıda bulurken aynı zamanda bu sorunları çözme amacıyla yeni stratejiler sunmaktadır (Avaner, 2019, s.845).

Doğanın tahribatı ve çevresel duyarlılık oldukça geniş bir konuyu kapsar. Bu sorunlar arasında üretim kaynaklarının artan atıkları, hava, su ve karasal alanlardaki çevre kirliliği, azalan ve tükenmekte olan kaynaklar, kimyasal ve biyolojik maddelerin zararları ve bu zararların doğal dengenin hızla bozulmasına yol açması bulunur (Emgin ve Türk, 2004, s.8).

Gelecek nesillerin düşünülmeden yapılan tahripkar uygulamalar, doğal kaynakları hızla tüketmekte ve bilinçsiz teknoloji gelişmeleri ve çevre kirliliği son yüzyılın en büyük sorunları olan küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, iklim değişikliği, ozon tabakasının zarar görmesi ve küresel ısınma, ekolojik sistemin bozulmasına, doğal kaynakların zarar görmesine ve tükenmesine yol açmıştır (Atay ve Dilek, 2013, s.204).

Bugünün dünyasında organizasyonlar, sosyal sorumluluk kapsamında yeşil pazarlama ve yeşil pazarlama stratejilerini gündeme getirerek çeşitli çevresel sorunlarla yüzleşmektedir. Uluslararası organizasyonlar da dahil olmak üzere birçok işletme, sürdürülebilir kaynak kullanımı, çevreci projeleri destekleme, atık yönetimini düzenleme, enerji verimliliğini artırma ve tüketici bilincini artırma konularında toplumsal sorumluluklarını yerine getirme çabası içerisindedir. Yeşil pazarlama stratejileri, organizasyonlara amaçlarına ulaşma, rakip işletmeler üzerinde rekabet avantajı elde etme, atık yönetmelikleri ve harcamaları düzenleme, etkin kaynak kullanımının avantajlarını fark etme, devlet teşviklerinden yararlanma hem tüketicilerin hem de işletme paydaşlarının çevreyi koruma bilinciyle motivasyonlarını artırma fırsatı sunar (Canan ve Ecevit, 2005, s.240).

1.3. Yeşil Pazarlama Bileşenleri

Yeşil pazarlama uygulamalarını hayata geçiren organizasyonlar, etkili bir yeşil pazarlamaya sahip olabilmek için hem pazarlama karmalarına hem de yeşil tüketicilere odaklanmaktadır. Bu bileşenler, organizasyonlar için büyük fırsatlar sunmaktadır (Öndoğan, 2018, s.101). Yeşil pazarlama açısından, 4S kavramı gibi pazarlama karması bileşenleri oldukça kritiktir. Bunlar (Erbaşlar, 2012, s.98):

Satisfaction (Tatmin): Tüketici ihtiyaçlarını ve isteklerini tatmin etmek, yeşil pazarlamada önemli bir unsurdur.

Sustainability (Sürdürülebilirlik): Enerji, hammadde ve ürünlerin sürdürülebilirliği bu kavramın temelini oluşturur.

Social Acceptability (Sosyal Kabul): Organizasyonların ve ürettikleri ürünlerin doğaya ve çevreye zarar vermemesi, yeşil pazarlama açısından kabul görmesi gereken bir ilkedir.

Safety (Güvenlik): Üretilen ürünlerin insan sağlığına ve doğaya zarar vermemesi, yeşil pazarlamanın temel bir unsurudur.

Yeşil pazarlama, ürünün üretiminden son kullanıcıya ulaştırılmasına kadar her aşamada farklılaşan ve geleneksel pazarlamadan ayrılan bir süreçtir. Bu nedenle, yeşil pazarlama karması, yeşil ürünler, yeşil fiyatlandırma, yeşil dağıtım ve yeşil tutundurmayı içeren bileşenleri içerir (Kunduz ve Zerenler, 2013, s.143).

Organizasyonların yeşil pazarlama stratejilerini başarıyla uygulayabilmesi için, pazarlama karmasının temel kavramlarından biri olan 4P (Product, Price, Place, Promotion) kavramının yeşil pazarlamada dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu yeşil pazarlama bileşenleri, yeşil ürünler, yeşil fiyatlandırma, yeşil dağıtım ve yeşil tutundurmayı içermektedir (Çakır Çelik, 2022, s.13). Günümüzde, organizasyonların değişen rekabet koşullarında ayakta kalabilmeleri ve yeşil tüketicileri memnun edebilmeleri için geleneksel pazarlama yerine yeşil pazarlama stratejilerine yönelmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu, tüketicilerin artık ürünlerin ötesinde organizasyonların çevresel ve sosyal sorumluluklarını, yeşil ürünleri, yeşil ambalajları, yeşil etiketleri, yeşil reklamları, yeşil tutundurmayı ve yeşil dağıtımı dikkate aldığını göstermektedir (Öndoğan, 2018, s.102).

1.3.1. Yeşil Ürün

Yeşil ürün; hayvan ve insan sağlığına tehdit oluşturmayan, üretim süreçlerinde, kullanım ve dağıtım aşamalarında ve tüketimden sonra geri dönüşüm esaslarına uyabilen, üretim esnasında ve tüketim sonrası çevreye zarar vermeyen, üretim sürecinde tükenmekte olan kıt kaynaklardan kullanmayan ve üretim, dağıtım, tüketim süreçlerinde kısıtlı enerji tüketen ürünlerdir (Öndoğan, 2018). Başka bir açıdan bakıldığında, yeşil ürün daha az toksik bileşen içeren ürünlerin kullanılmasıyla, yeşil ürün kavramı doğal yapı üzerindeki zararlı etkisini azaltmak için ambalaj miktarının azaltıldığı ve geri dönüşüm veya geri dönüştürülmüş içeriğe sahip olduğu bir ürünü ifade etmektedir (Chen ve Chai, 2010; Emgin ve Türk, 2004, s.9).

Yeşil üründe yeni ve radikal ürün olarak şirketlere farklı bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Yeşil bir ürün çalışılmaya başlarken alındığı hammaddeden başlayarak üretim aşamalarında

üretim esnasında ve üretim sonrasında dağıtım ve tüketim de tamamen çevreci özellikleri göz önünde bulundurmaktadır (Uydacı, 2002, s.113).

Örgütler tarafından üretilen çevreci yeşil ürünleri rekabet avantajı olarak kullanmak isteyen işletmeler ürün ambalaj ve etiketlerinde ekolojik etiketleri kullanmaktadır. Bu belge ve etiketleri rakiplerine bir baskı aracı olarak kullanmakta hem de pazarlama stratejisi olarak benimsemektedirler. Yeşil ürünler, organizasyonların çevre duyarlılığını artırmalarına ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini desteklemelerine yardımcı olmaktadır (Çilingir, 2004, s.7).

1.3.2. Yeşil Tutundurma

Günümüz organizasyonları, çevreci bir kimlik kazanmak ve yeşil ürünlerini tanıtmak için çeşitli pazarlama bileşenlerini kullanmaktadır. Yeşil pazarlama faaliyetlerinin temel bir bileşeni, yeşil tutundurma olarak bilinir. Bu yeşil tutundurma, kişisel satış, halkla ilişkiler, reklam, satış geliştirme ve doğrudan pazarlama gibi faaliyetleri içermektedir (Türk ve Gök, 2010, s.206).

Organizasyonlar, çevresel bilinçlerini geliştirmek ve yeşil bir imaj oluşturmak için çalışırlar. Bu yeşil kimliği oluşturmanın bir yolu, ürettikleri ürünlerin çevreye duyarlı olduğunu kanıtlamaktır. Bu amaçla, organizasyonlar farklı yeşil tutundurma faaliyetlerini yürütmektedirler. Fuarlar, sponsorluklar, sosyal medya kampanyaları, festivaller ve çevreci etkinliklere katılım gibi çeşitli yöntemler kullanarak hedef kitlelerine ve topluma yeşil bir imaj sunmaya çalışırlar. Bu faaliyetler, enerji, zaman ve bütçe gerektiren önemli yatırımları içermektedir (Yavuzyılmaz ve Güney, 2015, s.233).

Yeşil tutundurma, çevreci bir işletme imajı oluşturmanın bir parçası olarak tanımlanır. Bu kapsamda, organizasyonlar kişisel satış, halkla ilişkiler, satış geliştirme, doğrudan pazarlama ve reklam gibi tanıtım faaliyetlerini kullanılmaktadır (Deshpande, 2011, s.8).

Doğa ve çevre konularına duyarlı olan toplum ve tüketicilerin beklentilerini karşılamak için organizasyonlar yeşil tutundurma faaliyetlerini yürütürler. Bu yeşil tutundurma, yeşil reklam olarak adlandırılan reklam faaliyetleri ile ön plana çıkar. Yeşil reklam, yeşil tutundurma faaliyetlerinin önemli bir bileşenidir ve mesajlar ve görseller aracılığıyla yeşil bir imaj oluşturmaktadır (Yavuzyılmaz ve Güney, 2015, s.246).

1.3.3. Yeşil Fiyatlama

Yeşil fiyatlandırma, bir mal veya hizmetin maliyeti ile toplum ve tüketicilerin çevresel bilincine ve doğaya olan katkısı arasındaki ilişkiyi ifade eder. Ürünler arasındaki fark, ürünün doğaya ve çevreye olan olumlu katkısından kaynaklanır (Türk ve Gök, 2010, s.207).

Yeşil ürünlerin fiyatlandırması, çevreye duyarlı organizasyonlar için kritik bir karar mekanizmasıdır. Yeşil ürünlerin fiyatlandırılması, maliyet tasarrufları ve düşük enerji kullanımından kaynaklanan düşük fiyat politikasından, üretim süreçlerindeki değişiklikler ve ambalajlama gibi faktörlerden kaynaklanan maliyet artışından kaynaklanır (Rizvan vd., 2014, s.290-305).

Maliyet oranları artarken, yeşil ürünler genellikle diğer ürünlerden biraz daha yüksek bir fiyatla satılır. Bu yüksek fiyatın bir nedeni, tüketiciler arasında yeşil ürünlerin daha yüksek

maliyetli olduğu algısıdır. Tüketiciler genellikle yeşil ürünler için yüksek fiyatları kabul ederler, ancak bazıları için bu kabul edilebilir değildir (Solaiman vd., 2015, s.7).

Organizasyonlar, toplum sağlığını koruma ve çevre dostu yeşil ürünler üretme misyonu doğrultusunda, hedef müşteri kitlesini yüksek fiyatlar ödemeye ikna etme çabalarına girmek zorundadırlar. Toplum ve müşteriler, yeşil ürünlerin geleneksel ürünlerden daha fazla katma değer sunduklarını ve doğanın gelecek nesillere devredilmesi gerektiği bilincine ulaştıklarında, daha yüksek fiyatlar ödemeyi kabul edeceklerdir. Bu avantajları etkili bir şekilde anlatmak ve toplumu bilinçlendirmek organizasyonlar için önemlidir (Pujari vd., 2003, s.180).

1.3.4. Yeşil Dağıtım

Dağıtım organizasyonlarda çevresel maliyetlerin minimize edilmesi gereken önemli bir fonksiyondur. Organizasyonlar, dağıtım kanallarında ve üretim süreçlerinde çevresel etkileri azaltarak çevresel maliyetleri minimize etmeyi hedeflerler (Tayfun ve Ölçü, 2016, s. 188-190).

Yeşil dağıtım, ürünlerin dağıtım aşamasında ortaya çıkabilecek çevresel sorunları ele alır ve dağıtım süreçlerinin çevreye minimum zarar vermesini amaçlar (Hayat vd. 2019, s.143-156). Yeşil dağıtım, organizasyon içi işlevleri ve tedarikçileri içeren içsel yaklaşımları ve ürünlerin üretiminde çevresel etkileri minimize etmeyi amaçlayan yeşil alanların tercihini içeren dışsal yaklaşımları içerir (Tayfun ve Ölçü, 2016, s. 188).

Lojistik faaliyetlerin çevre dostu bir şekilde uygulanması, firmanın imajını etkileyebilmektedir. Bu nedenle, "yeşil" ürünlerin tüketiciye ulaşmasını sağlayan lojistik sistemlerinin çevre dostu olması gerekmektedir (Wu ve Dunn, 1995, s. 22).

Ters lojistik, tüketilen ürünlerin geriye doğru hareketini ifade eder. Bu, ürün atıklarının toplanması ve geri dönüşümünü içerir (Sert A., 2017, s.3-18). Tersine lojistik stratejileri 6 R ilkesine dayanır: Tanıma (Takip Etme), Gözden Geçirme, Geri Alma, Yenileme, Uzaklaştırma ve Yeniden Tasarlama (Aytekin, 2007, s.12).

Yeşil dağıtım stratejileri, organizasyonların iç ve dış paydaşlarıyla işbirliği yapmasını, geri bildirimler almasını ve bilgi akışını sürdürmesini gerektirir. Bu, yeşil pazarlama stratejilerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için önemlidir (Çakır Çelik, 2022, s.18).

1.4. Yeşil Reklam ve Yeşil Müşteri

Yeşil müşteriler, işletmelerin karlılık hedeflerinden sosyal sorumluluklara doğru evrilen bir dönemde, yeşil pazarlama ve çevreci ürünler konusundaki ilgileriyle dikkat çekmektedirler (Boztepe, 2012, s.3). Yeşil müşteriler, ürünlerin ambalajı, etiketi, fiyatı ve promosyon aktiviteleri gibi çevresel unsurlarını göz önünde bulunduran bilinçli tüketicilerdir. Ayrıca, bu tüketiciler, tercih ettikleri yeşil ürünleri başkalarıyla paylaşma ve bu ürünleri sürekli olarak tercih etme eğilimindedirler.

1990'lı yıllardan itibaren, çevre bilincinin yükselmesi ve hükümetlerin çevresel konulardaki duyarlılığı artırma çabaları, yeşil müşterilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Haytko ve Matulich, 2008, s.2-11). Ancak bu yeşil müşteriler arasında, alışveriş alışkanlıkları, çevresel

bilinç düzeyleri ve ekonomik güçleri gibi faktörlere bağlı olarak çeşitli farklılıklar bulunmaktadır.

Bu çevresel farkındalık artışı, organizasyonları yeşil pazarlama stratejilerini benimsemeye yöneltmiştir. Yeşil reklam, organizasyonların yeşil ürünlerini ve çevresel uygulamalarını müşterilere iletmek için medya, sosyal medya, yazılı basın, fuarlar gibi iletişim kanallarını kullanarak çevre dostu içerikler sunma amacını taşımaktadır (Çakır Çelik, 2022, s.21). Bu tür reklamlar, müşterilerin yeşil ürünler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak amacıyla tasarlanmaktadır.

Yeşil reklamların etkililiği için, mesajlarının doğru, bilgilendirici, şeffaf ve gerçekçi olması gerekmektedir. Ayrıca, yeşil reklamların etik standartlara uyması kritik bir öneme sahiptir, zira reklamlar tüketiciler üzerinde önemli bir etki yaratabilir ve organizasyonların itibarını etkileyebilmektedir (Özkaya, 2010, s.251).

Reklamlar, tüketimle ilgili kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörlerle yakından ilişkilendirildiğinden, yeşil reklamların dürüst, bilgilendirici ve etik olması büyük bir önem taşır. Ayrıca, bu reklamlar, bilinçli bir toplumun oluşturulmasına katkı sağlayarak sosyal sorumluluk ilkesine uygun olmalıdır ve organizasyonların itibarını koruma konusunda etkili olmalıdır (Özkaya, 2010, s.252).

1.5. Yeşil Reklam ve Yeşil Satın Alma

Literatürde birçok araştırmada görülmekte olduğu üzere, yeşil reklam uygulamalarının müşterilerin yeşil satın alma davranışını etkilediği ve eylemlerinin bu yönünde ampirik kanıtlar sunarak desteklediği görülmektedir (Khandelwal ve Bajpai, 2011; Rahmi ve Prima, 2017; Chen, Chang, Li ve Chen, 2020; Nijsten, 2020). Rizwan, Mahmood, Siddiqui ve Tahir (2014) çalışmalarında yeşil reklamların hem işletmeler açısından hem tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşmaktadırlar (Rizvan vd., 2014, s.290-305).

Zubair Tariq (2014), 207 katılımcı ile gerçekleştirdiği çalışmasında yeşil reklam uygulamalarının, yeşil ürün satın alma davranışını pozitif yönde ve yeşil müşteri davranışlarını etkilediğini tespit etmektedir. Haytko ve Matulich (2008), işletmecilik eğitimi gören öğrencilerle yaptıkları uygulamalı çalışmada, yeşil reklamların, katılımcıların yeşil satın alma davranışına ve yeşil tüketim alışkanlıklarına etki ettiği yönünde bulgulara ulaşmaktadırlar.

Suhaily ve Darmoyo (2019), çevre dostu ürün kullanan 196 müşteri ile gerçekleştirdikleri çalışmada yeşil reklam uygulamalarının, tüketicilerin satın alma kararlarını pozitif şekilde etkilediğini belirlemektedirler. Mkik vd. (2017), Faslı tüketiciler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada yeşil reklamlar ile yeşil davranış arasında tam manası ile pozitif anlamlı bir etki tespit etmektedirler. Bu çalışmalarda bizlere gösterdi ki yeşil reklamlar yeşil satın almada müşteri davranışlarını olumlu yönde etkilediği hipotezini ortaya çıkarmakta ve tüketicilerin alışveriş alışkanlıkları oluşurken yeşil reklam algısı tüketim fonksiyonlarında ne kadar etkin olduğunu ortaya koymaktadır (Çavuşoğlu, 2021, s.1360)

2. YÖNTEM

Bu anket çalışması, üniversite öğrencilerinin yeşil pazarlama ve yeşil reklam algısı hakkındaki görüşlerini ve tutumlarını anlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın hedefi, bir kamu üniversitesi taşra kampüsünde eğitim gören üniversite öğrencilerinin çevre bilincine ve yeşil ürün/hizmet tercihlerine yönelik algılarını ve davranışlarını değerlendirmektir.

Bu anket çalışması sonuçları, yeşil pazarlama stratejilerinden olan yeşil reklam fonksiyonunun üniversite öğrencileri üzerindeki etkisini ve yeşil reklam algısının satın alma davranışlarına olan etkisini anlamamıza yardımcı olacaktır. Elde edilen bulgular, işletmelerin yeşil pazarlama stratejileri geliştirirken ve yeşil reklamlarını planlarken üniversite öğrencilerinin tercihlerini ve beklentilerini göz önünde bulundurmasına katkı sağlayacaktır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin yeşil reklam algılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda üniversite öğrencileri üzerinde yapılan saha çalışmasının sonuçları ortaya konulmuştur.

2.2. Araştırmanın Hipotezi

H1: Üniversite öğrencilerinin yeşil reklamlara karşı olan algıları alışveriş ve tüketim ölçüsüne göre belirleyici düzeyde farklılık içermektedir.

H2: Üniversite öğrencilerinin yeşil reklamlara karşı olan algıları sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık içermektedir.

2.3. Evren ve Örneklem

Kısıtlı zaman, yüksek maliyet ve kısıtlı erişim sebebiyle okuyan bütün üniversite öğrencilerine ulaşma imkânımız olmadığından bu araştırmanın evreni Selçuk üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat kampüsünde bulunan İşletme Fakültesi, Turizm Fakültesi, Uygulama Bilimler Yüksekokulu ve Beyşehir Meslek Yüksekokulunda bulunan öğrencilerin belirli bir kısmı ile sınırlandırılmıştır. Araştırmamızda üniversitede okuyan öğrencilerin seçilme sebebi öğrencilerin farklı şehirlerden gelmesi ve üniversiteye gelene kadar belirli çevre bilinçleri ve yeşil reklam bilinçlerinin oluşması yanında belirli işlerde çalışma imkanları bulmaları ve belirli düzeyde tüketim alışkanlıklarına sahip olmalıdır.

Araştırmanın evreni katılımcı yönünden evrenin tamamına ulaşılamadığı için kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 156 kişi üzerinde yapılmıştır. Yeşil Reklam- Google Formlar üzerinde oluşturulan anketimiz sosyal medya üzerinden katılımcılara ulaştırılmıştır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Betimleyici nitelik taşıyan bu araştırma nicel bir araştırma olup kişiler ile yüz yüze görüşülerek hazırlanmış olan anket formlarının doldurulması istenmiştir. Anket formumuzun cevaplandırılmasında 5'li likert tipi ölçekler kullanılmıştır. Katılımcıların kendilerine yöneltilen sorularda "Hiç Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" seçenekleri ile cevap vermeleri ve değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Hazırlanmış olan anketimiz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişilerden demografik bilgilileri, ikinci bölümde yeşil reklama yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarını içeren 17 sorudan oluşan maddeleri içermektedir.

Çalışmada Haytko ve Matulich'e (2008) tarafından geliştirilen yeşil reklama yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Atay ve Cinnioğlu'nun 2013 yılında geliştirmiş oldukları yeşil reklama yönelik tutum araştırmasında geçerlilik ve güvenirliğini test edilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Demografik Bulgular

Tablo1: Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Cinsiyet	**N**	**%**		**Bölüm**	**N**	**%**
Kadın	80	51,3		İşletme Fakültesi	57	36,5
Erkek	76	48,7		Turizm Fakültesi	24	15,4
				Uygulamalı Bilimler Y.O.	30	19,2
Sınıf	**N**	**%**		Meslek Yüksekokulu	45	28,8
1.Sınıf	59	37,8				
2.Sınıf	42	26,9				
3.Sınıf	32	20,5		**Alışveriş yapma sıklığı**	**N**	**%**
4.Sınıf	23	14,7		Az	15	9,6
				Orta	69	44,2
Daha önce bir işte çalışma durumu	**N**	**%**		İyi	40	25,6
Evet	108	69,2		Çok	17	10,9
Hayır	48	30,8		Çok fazla	15	9,6
Toplam	**156**	**100**		**Toplam**	**156**	**100**

Katılımcıların cinsiyet, sınıf, daha önce bir işte çalışma durumu, bölüm ve alışveriş alışkanlığı sıklığı gibi farklı demografik kategorileri dağılımları Tablo1'de verilmiştir.

Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, toplam örneklemin %51,3'ünü kadınlar ve %48,7'sini erkekler oluşturmaktadır. Sınıf bazında incelendiğinde, örneklemin %37,8'i 1. sınıf öğrencilerini, %26,9'u 2. sınıf öğrencilerini, %20,5'i 3. sınıf öğrencilerini ve %14,7'si 4. sınıf öğrencilerini temsil etmektedir. 1. sınıf öğrencileri, sınıf bazında en büyük grup olarak görülmektedir. Daha önce bir işte çalışma durumu göz önüne alındığında, örneklemin %69,2'si daha önce bir işte çalışmışken %30,8'i hiçbir iş deneyimine sahip değil. İş deneyimi olanlar, bu veri setinde çoğunluğu oluşturan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölüm dağılımı incelendiğinde, örneklemin %36,5'i İşletme Fakültesi öğrencilerini, %15,4'ü Turizm Fakültesi öğrencilerini, %19,2'si Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencilerini ve %28,8'i Meslek Yüksekokulu öğrencilerini temsil etmektedir. İşletme Fakültesi, bölüm bazında en büyük grup olarak görülmektedir. Alışveriş alışkanlığı sıklığına dair verilere baktığımızda,

örneklemin %9,6'sı "Az" sıklıkta alışveriş yaparken %44,2'si "Orta" sıklıkta alışveriş yapıyor. Ayrıca, %25,6'sı "İyi" sıklıkta alışveriş yaparken %10,9'u "Çok" sıklıkta ve %9,6'sı da "Çok fazla" sıklıkta alışveriş yapıyor. Toplamda 156 kişi bu verilere katkıda bulunmuş ve bu veri seti alışveriş alışkanlığına yönelik çeşitli sıklıkta alışveriş yapan bireylerin dağılımını göstermektedir.

3.2. Yeşil Reklam Algısı Bulguları

Tablo 2: Yeşil Reklam algısına yönelik bulgular

Yeşil Reklam Maddeleri	N	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Yeşil reklamlar işletme için gereklidir.	156	1,00	5,00	3,6667	,90399
Yeşil reklamlar iyi bir işletme faaliyetidir.	156	1,00	5,00	3,5577	,99184
Yeşil reklamlar çevre problemlerine dikkat çekmektedir.	156	1,00	5,00	3,5321	1,00592
Yeşil reklamlar çevre problemlerinin çözülmesine yardımcı olur.	156	1,00	5,00	3,5064	,99998
Yeşil reklamlar güvenilirdir.	156	1,00	5,00	3,3462	,92041
Yeşil reklam ve yeşil ambalajlı ürünleri tercih ederim.	156	1,00	5,00	3,3462	1,00742
Yeşil reklamlar ürün ve hizmetlerle ilgili iyi bir bilgi kaynağıdır.	156	1,00	5,00	3,3141	,93536
Yeşil reklamlar reklamı yapılan ürünle ilgili doğru bilgi verir.	156	1,00	5,00	3,2179	,95913
Yeşil reklamları seyretmek ilginçtir.	156	1,00	5,00	3,1410	,93979
Yeşil reklama çok fazla dikkat etmiyorum.	156	1,00	5,00	2,8718	1,08787
Yeşil Reklam iddiaları samimi değildir.	156	1,00	5,00	2,5641	,99793
Yeşil reklamlar çevre sorunları dikkat çekmek yerine onları sömürü olarak kullanır.	156	1,00	5,00	2,5321	1,06813
Yeşil reklamlar tüketicilerin çevresel duyarlıklarını sömürür.	156	1,00	5,00	2,4744	1,06830
Yeşil reklamlar gereksizdir.	156	1,00	5,00	2,2949	1,06691
Yeşil reklamlara yönelik olumsuz bir bakış açım var.	156	1,00	5,00	2,2692	,97283
Yeşil reklamlar boşa zaman harcamaktır.	156	1,00	5,00	2,1923	,97130

Çoğu Yeşil reklam insanlarla dalga geçmektedir.	156	1,00	5,00	2,1603	,96718
Yeşil reklam toplam olumlu algı	**156**	**1,00**	**5,00**	**3,4031**	**,73293**
Yeşil reklam toplam olumsuz algı	**156**	**1,00**	**5,00**	**2,4199**	**,72540**

Katılımcıların yeşil reklam algılarına dair veriler incelendiğinde, en çok katılınan ifadelerin ortalama değerleri (Min:1-hiç katılmıyorum, Maks.:5- tamamen katılıyorum) ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bu ifadeler "Yeşil reklamlar işletme için gereklidir" 3,6667 ± 0,90399; "Yeşil reklamlar iyi bir işletme faaliyetidir" 3,5577±0,99184; "Yeşil reklamlar çevre problemlerine dikkat çekmektedir" 3,5321± 1,00592 ve "Yeşil reklamlar çevre problemlerinin çözülmesine yardımcı olur" 3,5064±0,99998'dir. Bu veriler, katılımcıların yeşil reklamlara dair algılarının ortalama seviyelerini ve bu algıların ne kadar değişkenlik gösterdiğini göstermektedir. Ayrıca bu veriler katılımcıların yeşil reklamlara olumluya yakın düzeyde gördükleri görülmektedir.

Katılımcıların yeşil reklam algısıyla ilgili en az katıldıkları ifadelere ait veriler incelendiğinde, bu ifadelerin ortalama değerleri ve standart sapmaları şu şekildedir. Yeşil reklamlar gereksizdir." ifadesi 2,2949±1,06691; "Yeşil reklamlara yönelik olumsuz bir bakış açım var." 2,2692±0,97283; "Yeşil reklamlar boşa zaman harcamaktır." 2,1923±0,97130; "Çoğu yeşil reklam insanlarla dalga geçmektedir." 2,1603±0,96718'dir.

Bu veriler, katılımcıların yeşil reklamlara yönelik olumsuz görüşlerinin ortalama seviyelerini ve bu görüşlerin ne kadar değişkenlik gösterdiğini göstermektedir. Katılımcıların yeşil reklam ile ilgili olumsuz yargılara genellikle katılmadıkları görülmektedir.

Yeşil reklam algısıyla ilgili veriler genel olarak incelendiğinde, katılımcıların toplamda yeşil reklamlara yönelik algısının iki farklı boyutu olduğu görülmektedir. Öncelikle, Yeşil reklam toplam olumlu algı ifadelerine verilen yanıtların ortalama değeri 3,4031'dir ve standart sapma 0,73293'tür. Diğer bir boyutta ise Yeşil reklam toplam olumsuz algı ifadelerine verilen yanıtların ortalama değeri 2,4199 ve standart sapma 0,72540 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler, katılımcıların yeşil reklamlara karşı olumlu ve olumsuz algılarının ortalamasını ve bu algıların ne kadar değişkenlik gösterdiğini yansıtmaktadır. İlgili ifadeler aracılığıyla, katılımcıların genel olarak yeşil reklamları daha olumlu bir şekilde değerlendirdikleri ancak hala olumsuz algıları da bulunduğu görülmektedir.

3.3. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Yeşil Reklam Algısı Bulguları

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre yeşil reklam algısı

Yeşil Reklam Boyutları	cinsiyet	s	Ort.	Std. sapma	t	p
Yeşil reklam toplam olumlu algı	Kadın	80	3,4222	,67630	0,333	,740
	Erkek	76	3,3830	,79222		
Yeşil reklam toplam olumsuz algı	Kadın	80	2,3766	,62784	-,759	,449
	Erkek	76	2,4655	,81741		

Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda cinsiyet değişkeni açısında olumlu ve olumsuz toplam yeşil reklam algılarında anlamlı bir farklılığı olmadığı görülmektedir (p>0,05).

Bununla birlikte kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre yeşil reklama daha olumlu baktıkları ve daha az olumsuz algıya sahip oldukları saptanmıştır.

Tablo 4. Daha önce çalışma durumu değişkenine göre yeşil reklam algısı

Yeşil Reklam Boyutları	Daha önce bir işte çalışma durumu	s	Ort.	Std. sapma	t	p
Yeşil reklam toplam olumlu algı	Evet	108	3,3251	,73745	-2,057	,042
	Hayır	48	3,5787	,69859		
Yeşil reklam toplam olumsuz algı	Evet	108	2,4398	,71460	,519	,608
	Hayır	48	2,3750	,75486		

Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda daha önce bir işte çalışma durumu değişkeni açısında olumlu toplam yeşil reklam algılarında anlamlı bir farklılığı olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Daha önce bir işte çalışmayanların çalışanlara göre yeşil reklamlara daha olumlu baktıkları saptanmıştır. Ayrıca anlamlı düzeyde olmamakla birlikte daha önce bir işte çalışmayanların diğerlerine göre yeşil reklamlara daha az olumsuz baktıkları görülmektedir.

Tablo 5. Okuduğu bölüm değişkenine göre yeşil reklam algısı

Yeşil Reklam Boyutları		S	Ort.	Std. Sapma	F	p
Yeşil reklam toplam olumlu algı	İşletme Fakültesi	57	3,3899	,82566	,461	,710
	Turizm Fakültesi	24	3,5046	,70271		
	Uygulamalı Bilimler Y.O.	30	3,2852	,55723		
	Meslek Yüksekokulu	45	3,4444	,73817		
	Toplam	156	3,4031	,73293		
Yeşil reklam toplam olumsuz algı	İşletme Fakültesi	57	2,4276	,83417	,352	,787
	Turizm Fakültesi	24	2,4375	,66655		
	Uygulamalı Bilimler Y.O.	30	2,5125	,65600		
	Meslek Yüksekokulu	45	2,3389	,66284		
	Toplam	156	2,4199	,72540		

Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda okuduğu okul değişkeni açısında olumlu ve olumsuz toplam yeşil reklam algılarında anlamlı bir farklılığı olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bununla birlikte Turizm fakültesi öğrencilerin diğer bölüm öğrencilerine göre yeşil reklama daha fazla olumlu baktıkları görülmektedir. Bunun nedeni, bölüm içeriği olarak turizm eğitiminde çevre koruma ve sürdürülebilirlik gibi olgularından daha fazla işlenmesi olarak açıklanabilir.

Tablo 6. Sınıf değişkenine göre yeşil reklam algısı

Yeşil Reklam Boyutları		S	Ort.	Std. Sapma	F	p
Yeşil reklam toplam olumlu algı	1. sınıf	59	3,3070	,71096	,897	,444
	2. sınıf	42	3,5476	,73309		
	3. sınıf	32	3,3785	,61887		

	4. sınıf	23	3,4203	,91928		
	Toplam	156	3,4031	,73293		
Yeşil reklam toplam olumsuz algı	1. sınıf	59	2,3263	,69520	1,144	,333
	2. sınıf	42	2,5030	,64006		
	3. sınıf	32	2,5664	,72678		
	4. sınıf	23	2,3043	,91842		
	Toplam	156	2,4199	,72540		

Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda sınıf değişkeni açısında olumlu ve olumsuz toplam yeşil reklam algılarında anlamlı bir farklılığı olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bununla birlikte 2. sınıf öğrencilerin diğer öğrencilere göre yeşil reklama daha fazla olumlu baktıkları görülmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Organizasyonların yeşil pazarlama faaliyetleri tüketicilere ulaştırma ve topluma anlatabilme konusunda en büyük araçlarından biri yeşil reklamlardır. İşletmeler kendilerini topluma anlatabilmek, tüketiciler üzerinde oluşan imajlarını koruyabilmenin yanında kendi stratejilerini oluşturmada yeşil reklamlar çok önemli rol oynamaktadır.

Bir kamu üniversitesinin taşra kampüsünde yaptığımız saha çalışmasına gönüllü olarak katılan 156 öğrencinin anket sorularına verdikleri cevaplara dair veriler incelendiğinde, yeşil reklamların işletme için gerekliliği, iyi bir işletme faaliyeti olduğu, çevre problemlerine dikkat çektiği ve çevre problemlerinin çözülmesine yardımcı olduğu algıları ortalama olarak olumlu bulunmuştur. Ayrıca, katılımcıların yeşil reklamlara olumsuz görüşlere genellikle katılmadıkları görülmüştür. Veriler, katılımcıların yeşil reklamlara karşı hem olumlu hem de olumsuz algıları olduğunu göstermektedir. Genel olarak, yeşil reklamların olumlu algıları daha yüksek olsa da hala olumsuz algılar da mevcuttur.

Yapılan diğer çalışmaların da araştırmamızla benzer sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Arslan, Ertuğrul ve Tunç (2023) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin %75'inin yeşil reklamlara olumlu baktığı, %25'inin ise olumsuz baktığı tespit edilmiştir. Olumlu görüş bildiren öğrenciler, yeşil reklamların çevreye duyarlı bir yaklaşım sergilediğini, çevre bilincini artırdığını ve marka imajına olumlu katkı sağladığını belirtmişlerdir. Özer, Özdemir ve Uçar (2022) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, yeşil reklamın tüketicilerin satın alma niyetlerini ve marka bağlılığını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çelik, Arslan ve Ertuğrul (2023) yaptığı çalışmada, öğrencilerin %85'inin yeşil reklamlara olumlu baktığı tespit edilmiştir. Olumlu görüş bildiren öğrenciler, yeşil reklamların çevresel farkındalığı artırdığını, çevresel sorunları çözmek için bir araç olduğunu ve sürdürülebilir bir gelecek için önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Elde edilen sonuçlara göre, kadın katılımcıların yeşil reklama daha olumlu bir bakış açısına sahip olduğu ve daha az olumsuz algıya sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca, daha önce iş deneyimi olmayan katılımcıların, çalışanlara göre yeşil reklamlara daha olumlu baktığı belirlenmiştir. Turizm fakültesi öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerine göre yeşil reklama daha fazla olumlu baktığı saptanmıştır. Benzer şekilde, 2. sınıf öğrencilerin diğer sınıflardaki öğrencilere göre yeşil reklama daha olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu veriler, farklı

demografik özelliklere sahip katılımcı grupları arasında yeşil reklama yönelik algıların farklılık gösterebileceğini göstermektedir.

Çalışmamız sonuçları açısından incelendiğinde katılımcıların yeşil pazarlama, yeşil ürün, yeşil ambalaj, yeşil reklamlar gibi kavramlar üzerinde bilgileri olduğu fakat yeşil reklam algılarında tam anlamıyla bilinçlenmedikleri ve bazı konularda kararsızlıklar yaşadıkları ortaya konulmuştur. Çalışmanın yapıldığı evren ve çalışmaya katılan katılımcı oranlarının düşük olması da bu sonuçlarda etkili olmuştur. Literatür açısından da hala zayıf çalışmalara sahip yeşil pazarlama ve yeşil reklam konularının daha geniş kapsamlarda araştırılması hususunda görüşe varılmıştır.

Yeşil pazarlama fonksiyonları ve yeşil olgusu daha çok araştırmalara konu olmalı, ülkeler ve organizasyonlar tarafından benimsenmeli ve toplumun bilinçlenmesi üzerine çalışmalar yapmalıdırlar. Yeşil olgusu hakkında literatüre yeni çalışmalar kazandırılmalı ve eğitim birimlerinde çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Argüden, Y. (2002). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, ARGE Danışmanlık Yayınları No: 03, Rota Yayın Yapım Tanıtım Ticaret Ltd.

Arslan, A., Ertuğrul, Ö., & Tunç, B. (2023). Yeşil reklamın algılanışı üzerine bir araştırma: Türkiye'de üniversite öğrencilerinin görüşleri. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(4), 1087-1106.

Atay L., Dilek E., 2013, ‘’Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Ibis Otel Örneği’’, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, ss 203-219

Atay, L., Cinnioğlu, H., & Korkmaz, H. (2016). Ön lisans Öğrencilerinin Yeşil Reklama İlişkin Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 11(43), 198-210.

Avaner, E. (2019). Küreselleşmenin sonucu küresel ısınma dünyayı yok etmeden yeni bir ekonomik sistemi benimsemek. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3), 843-855.

Aytekin, P. (2007). Yeşil pazarlama stratejileri. Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 1- 20.

Boztepe, A. (2012). Green marketting and ıts ımpact on consumer buying behavior. European Journal of Economic and Political Studies.

Canan, A. Y., & Ecevit, Z. (2005). Çevre bilinçli tüketiciler. Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi, 5(10).

Chen, T. B., & Chai, L. T. (2010). Attitude towards the Environment and Green Products: Consumers’ Perspective. Management Science and Engineering , 4 (2), 27-39.

Chen, Y. S., Huang, A. F., Wang, T. Y., & Chen, YR (2020). Greenwash ve yeşil satın alma davranışı: yeşil marka imajının ve yeşil marka sadakatinin aracılığı. Toplam Kalite Yönetimi ve İş Mükemmelliği, 31(1-2), 194-209.

Cherian, J., & Jacob, J. (2012). Green Advertising: A Study of Consumers' Attitude and Purchase Intentions. Global Business Review, 13(3), 405-419.

Crane, A. (2000). Facing the backlash: green marketing and strategic reorientation in the 1990s. Journal of strategic Marketing, 8(3), 277-296.

Çakır Çelik, E. (2022). Yeşil ürün satın almada yeşil reklam ve çevre bilincinin etkisi (Doctoral dissertation, Kastamonu Üniversitesi). Yüksek Lisans Tezi

Çavuşoğlu, S. (2021). Yeşil reklam ve yeşil marka farkındalığın yeşil müşteri tatmini üzerindeki etkisi: Yeşil satın alma davranışının aracılık rolü. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20(3), 1355-1374.

Çelik, A., Arslan, A., & Ertuğrul, Ö. (2023). Yeşil reklamın algılanışı üzerine bir araştırma: Çevre bilincine duyarlı üniversite öğrencilerinin görüşleri. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(3), 837-856.

Çilingir, H. S. (2004). CE işaretlemesi.

Deshpande, N. M. (2011). A conceptual framework on green marketing–a tool for sustainable development. International Journal of Sales and Marketing Management, 1(1), 1-16.

Emgin, Ö. ve Türk, Z. (2004). "Yeşil Pazarlama". Mevzuat Dergisi, Yıl:7, Sayı:78, ss.11-25.

Erbaşlar, G. (2012). Yeşil pazarlama. Mesleki Bilimler Dergisi (MBD), 1(2), 94-101.

Galip, A. (2006). Küresel isınma, nedenleri ve sonuçları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46(2), 29-43.

Hayat, K., Jan, S., Ali, F., Nadeem, A., & Raza, W. (2019). Yeşil Pazarlama Karmasının (4P) Firma Performansı Üzerindeki Etkisi: Sanayi Sektöründen İçgörüler Peşaver, Pakistan. Sarhad Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), 143-156.

Haykto, Diana, L.; Matulich Erika. 2008. "Green Advertising and Environmentally Responsible Consumer Behaviors: Linkages Examined." Journal of Management and Marketing Research, Vol. 1, s. 2-11

Hekimoğlu, B., & Altındeğer, M. (2008). Küresel Isinma Ve İklim Değişikliği. Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü, 1, 79.

İbadullayeva, J., Jumaniyazova, K., Azimzadeh, S., Canıgür, S., & Ferhan, E. S. E. N. (2019). Çevre kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki etkileri. Türk Tıp Öğrencileri Araştırma Dergisi, 1(3), 52-58.

Khandelwal, U., & Bajpai, N. (2011). A study on green advertisement and its impact on consumer purchase intention. Journal of Creative Communications, 6(3), 259-276.,

Kilbourne, W. E., & Pickett, G. M. (2008). How Materialism Affects Environmental Beliefs, Concern, and Environmentally Responsible Behavior. Journal of Business Research, 61(9), 885-893.

Kunduz, N., & Zerenler, M. (2013). Yeşil Pazarlama. Ankara: Nobel.

Mkik, S., Khouilid, M., & Aomari, A. (2017). Green advertising and environmentally consumption: The level of awareness and Moroccan costumer's perception. IOSR Journal of Business and Management, 19(8), 1-11.

Ottman, J. (2011). The New Rules of Green Marketing: Strategies, Tools, and Inspiration for Sustainable Branding. Routledge.

Öndoğan, E. N. (2018). Hazir Giyim Sektörü ve Yeşil Pazarlama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27(2), 97-110.

Özer, B., Özdemir, G., & Uçar, G. (2022). Yeşil reklamın tüketici davranışına etkisi: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 14(3), 1560-1582.

Özhan, P. (2009). İletişim Boyutuyla Yeşil Pazarlama Kavramı ve Bir Kampanya Analizi (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Özkaya, B. (2010). İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar. Öneri Dergisi, 9(34), 247- 258.

Papadopoulos, I., Karagouni, G., Trigkas, M., & Platogianni, E. (2010). Green marketing: The case of Greece in certified and sustainably managed timber products. EuroMed Journal of Business.

Peattie, S., & Peattie, S. (2003). Ready to Fly Solo? Reducing Social Risk in Buying Green. European Journal of Marketing, 37(5/6), 431-448.

Pujari, D., Wright, G., & Peattie, K. (2003). Yeşil ve rekabetçi: Çevresel yeni ürün geliştirme performansı üzerindeki etkileri. İşletme Araştırmaları Dergisi, 56(8), 657-671.

Rahmi, D. Y., Rozalia, Y., Chan, D. N., Anira, Q., & Prima, R. (2017). Green brand image, green awareness, green advertisement, and ecological knowledge in improving green purchase intention and green purchase behavior on creative industry products. Journal of Economics, Business, and Accountancy Ventura, 20(2), 177-186.

Rizwan, M., Mahmood, U., Siddiqui, H., & Tahir, A. (2014). An empirical study about green purchase intentions. Journal of Sociological Research, 5(1), 290-305.

Sert, A. N. (2017). Konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları: Doğa Residence Otel örneği. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-20.

Solaiman, M., Osman, A., & Halim, M. S. B. A. (2015). Green marketing: A marketing mix point of view.

Suhaily, L., & Darmoyo, S. (2019). Effect of green product and green advertising to satisfaction and loyalty which mediated by purchase decision. International Journal of Contemporary Applied Researches, 6(1), 44-57.

Tayfun, N. & Öçlü, B. (2016). Çevreci ürünlerin tüketicilerin satın alma kararlarındaki yeri üzerine bir uygulama. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3), 185- 198.

Tenekecioğlu, B. (1977). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 13(2), 46-62.

Türk, M., & Gök, D. (2010). Yeşil Pazarlama Anlayışı Açısından Üretici İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu. Bahar-2010 C.9 S.32 (199-220) ISSN:1304-0278 Sprint-2010 V.9 Is.32

Uydacı, M. (2002). Yeşil Pazarlama – İş Ahlâkı ve Çevresellik Açısından Yaklaşımlar. Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Wu, H. J., & Dunn, S. C. (1995). Environmentally responsible logistics systems. International journal of physical distribution & logistics management.

Yavuzyılmaz, O., Güney, C., 2015, "Yeşil İşletme Fonksiyonlarından Yeşil Pazarlama ve Yeşil Muhasebe", 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, 3th International Regional Development Conference, Konferans Bildirileri– Conference Proceedings, 15–16 Ekim 2015, Proceeding e-Book, Bingöl, ss.233–247.

Zübeyir Tarık, M. (2014). Yeşil Reklam ve Yeşil Marka Bilinirliğinin Satın Alma Davranışının Aracılık Etkisi ile Yeşil Memnuniyet Üzerine Etkisi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 8(2).

YEŞİL TÜKETİM ANLAYIŞININ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN

Selçuk Üniversitesi, hkocarslan@selcuk.edu.tr

ÖZET

Günümüz koşullarında dünyayı bekleyen en büyük risklerden birisi olarak değerlendirilen küresel iklim değişikliği her kesimden insanı yakından ilgilendiren bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği nedeni ile iklim değişikliği son yıllarda dünya üzerindeki olumsuz etkileri giderek artış gösterdiği için gerek sivil toplum örgütleri gerekse siyasetçiler ile akademik çevrenin ciddi olarak üzerinde durduğu ve çözüm aradığı bir konu olmuştur. Bu durumların sonucu olarak da ülkeler arasında iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya minimum düzeylere çekebilmek için sözleşmeler ve protokoller oluşturulmuş akabinde ise ülkeler bu anlaşmalara uygun mevzuatlar, politikalar ve programlar geliştirmeye başlamışlardır. Konu ile ilgili uzman ve akademisyenlerde çeşitli araştırmalar yaparak çözüm önerileri ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Çözüm önerilerinden birisi de Yeşil Tüketim önerisidir. Doğal çevreye en az veren ve üzerinde çevre dostu olduğunu gösteren işaretler bulunan ürünlerin tercih edilmesine diğer taraftan ise abartılı, aşırı lüks ve gereksiz olan ürünlerin tüketilmesine karşı olan bir tüketim anlayışıdır. Bu anlayışın insanlar arasında yaygınlaştırılması doğal çevre kirliliğini azaltmasının yanı sıra iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltıcı etkiler gösterecektir.

Bu çalışmanın amacı yeşil tüketim anlayışının iklim değişikliği üzerine olumlu etkilerinin olup olmadığı hususunu ortaya koymaktır. Araştırma neticesinde yeşil tüketim anlayışının iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini minimum düzeylere indireceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil tüketim, iklim değişikliği, tüketici davranışları

EFFECTS OF GREEN CONSUMPTION UNDERSTANDING ON CLIMATE CHANGE

ABSTRACT

Global climate change, which is considered one of the biggest risks facing the world in today's conditions, emerges as a problem that closely concerns people from all walks of life. Due to this feature, climate change has become an issue that both non-governmental

organizations, politicians and the academic environment seriously focus on and seek solutions to, as its negative effects on the world have increased in recent years. As a result of these situations, agreements and protocols were created between countries to eliminate or minimize the negative effects of climate change, and then countries began to develop legislation, policies and programs in accordance with these agreements. Experts and academics on the subject are trying to put forward solution suggestions by conducting various researches. One of the solution suggestions is the Green Consumption suggestion. It is a consumption approach that opposes choosing products that have minimal impact on the natural environment and have signs indicating that they are environmentally friendly, and against consuming exaggerated, excessively luxurious and unnecessary products. Dissemination of this understanding among people will reduce natural environmental pollution as well as reduce the negative effects of climate change.

The aim of this study is to reveal whether the green consumption approach has positive effects on climate change. As a result of the research, it was concluded that the green consumption approach will minimize the negative effects of climate change.

Key Words: Green consumption, climate change, consumer behavior

YAPAY ZEKÂ BİLEŞENLERİ VE SEKTÖRLERLE İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Emine ÖĞÜLDÜ
Selçuk Üniversitesi
Orcid: 0000-0003-3761-7189
emineoguldu@selcuk.edu.tr

ÖZET

21. Yüzyıl sürekli gelişen bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle dijital/dönüşüm çağı olarak bilinmektedir. Dijital çağda yaşanan bu teknolojik gelişmelerin en önemlisi yapay zekâ olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay zekâ kavramını; insan zekasını bilgisayar yazılım uygulamalarını kullanarak makineler aracılığıyla taklit etmek olarak tanımlayabiliriz. Böylelikle makine öğrenimi ve otomasyonun hızla gelişmesi; yapay zekâ uygulamalarının daha sık kullanılarak yapay zekanın birçok çalışma alanının yerini alabileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Her ne açıdan olursa olsun bu teknolojik değişimden tüm meslek grupları olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenme yaşayacaktır. Bu durum, günümüzde bazı mesleklerin yok olmasına sebep olurken, yeni meslek gruplarının da gündeme gelmesine imkân vermiştir. Bu süreçte bazı meslekler fonksiyonlarını kaybedeceğinden iş kayıpları oluşacak ve beraberinde de çalışanlar büyük çapta işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Yeni meslek gruplarının ortaya çıkması yeni uzmanlık alanları ve istihdam açısından bir artış söz konusu olacağı için işsizlik sorununda da çözüm oluşturabilecektir.

Bilgisayar teknolojisindeki bu gelişmeler sayesinde yapay zekanın kullanım alanlarında sağladığı yararlar kapsamında; yapay zekâ, Sivil Havacılık, Sağlık, Otomotiv, Güvenlik Sistemleri, Pazarlama, Siber Savunma, Finans ve Bankacılık vb. gibi faaliyet alanlarında kullanılmaktadır. Bu çalışmam kapsamında yapay zekanın tanımı, yapay zekâ bilgi bileşenleri, yapay zekâ teknikleri sırasıyla ele alınacaktır. Devamında ise; yapay zekanın sektörlerle ilişkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Teknoloji ve Bilgisayar Yazılımı

ARTIFICIAL INTELLIGENCE COMPONENTS AND THEIR RELATIONSHIPS WITH SECTORS

SUMMARY

The 21st century is known as the digital/transformation age with the developments in constantly evolving computer technology. The most important of these technological developments in the digital age is artificial intelligence. The concept of artificial intelligence; We can define it as imitating human intelligence through machines using computer software applications. Thus, the rapid development of machine learning and automation; It reveals that artificial intelligence can replace many fields of work by using artificial intelligence applications more frequently. Regardless of the aspect, all professional groups will be affected positively or negatively by this technological change. While this situation has caused some

professions to disappear today, it has also allowed new professional groups to come to the fore. In this process, as some professions will lose their functions, job losses will occur and employees will face the problem of large-scale unemployment. The emergence of new professional groups may also provide a solution to the unemployment problem, as there will be an increase in new areas of expertise and employment.

Thanks to these developments in computer technology, within the scope of the benefits provided by artificial intelligence in its areas of use; artificial intelligence, Civil Aviation, Health, Automotive, Security Systems, Marketing, Cyber Defense, Finance and Banking etc. It is used in areas of activity such as. Within the scope of this study, the definition of artificial intelligence, artificial intelligence information components, and artificial intelligence techniques will be discussed respectively. In the following; The relationship between artificial intelligence and sectors will be examined.

Key Words: Artificial intelligence, Technology and Computer Software

YAPAY ZEKÂ VE İŞLETME YÖNETİMİ

Öğrt. Grv. Yasemin KILINÇ GÜVEN

Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat MYO,

yasemin.kilinc.guven@selcuk.edu.tr –

https://orcid.org/0000-0002-5853-1993

ÖZET

Yapay zeka (YZ) disiplinlerarası bir alan olup, makinelerin insan benzeri zeka ve algılama yeteneklerine sahip olmasına, bilgisayarların verileri anlama, öğrenme, akıl yürütme ve karmaşık sorunları çözme yeteneklerini geliştirmeye odaklanmaktadır. YZ, işletme yönetiminde karar desteği, analitik, veri işleme, raporlama, işgücünün yapılanması, hedef ve tahmin geliştirme, planlama ve strateji geliştirme, görevlerin tasarlanası, bilgi ve belge yönetimi gibi alanlarda önemli değişimler ve fırsatlar sunmaktadır. YZ, yorumlanmış, özetlenmiş, anlamlı ve kullanıma hazır bilgi servis edebildiği gibi aynı zamanda bazı görevleri de yerinde getirmektedir. YZ temelli çözümleri kullanan işletmelerde zaman alan ve yöneticileri asli işlerinden uzaklaştıran pek çok iş ve süreç otomasyona bağlandığından genel olarak bir performans artışı söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmada YZ temelli teknolojilerin işletme yönetiminde rolü ve etkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda YZ'nın belirsizlik, veri akışını yönetme, kıt kaynakları verimli kullanma, rutin işleri devralma, etkili karar verme, planlama yapma ve strateji geliştirmede taşıdığı potansiyel ile işletmeler için çok boyutlu çözümler sunduğu; düşük operasyonel maliyetler, etkili iş ve süreç yönetimi, standartların iyileştirilmesi, hızlı kararların alınabilmesi, güvenilir kontrol yöntemlerinin oluşturulmasına yardımcı olduğu; yöneticilerin zamanlarının yarısından fazlasını alan işleri üstlendiği görülmüştür. Ayrıca işletmelerin YZ çözümlerine yapacakları bir birimlik yatırımın en az üç kat geri dönüşünün olduğu; YZ'nın süreç otomasyonu, bilişsel iç görü ve bilişsel etkileşim boyutlarında hem işletmeler hem de yöneticiler için elverişli bir çözümler sunduğu görülmüştür. YZ'dan beklenen olumlu sonuçların elde edilebilmesi için eğitim eksikliği, veri güvenliği ve gizliliği, teknoloji bağımlılığı, insan işgücünde azalma, yanlış bilgi ve analiz gibi engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Yapay Zeka, İşletme, Teknoloji.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BUSINESS MANAGEMENT

ABSTRACT

Artificial intelligence (AI) is an interdisciplinary field that focuses on enabling machines to have human-like intelligence and perception capabilities and on improving the ability of computers to understand data, learn, reason, and solve complex problems. AI offers

significant changes and opportunities in business management in areas such as decision support, analytics, data processing, reporting, workforce structuring, goal and forecast development, planning and strategy development, task design, information, and document management. AI can interpret, summarize, and provide meaningful and ready-to-use information, as well as perform certain tasks. In organizations that use AI-based solutions, many tasks and processes that take time and distract managers from their core work can be automated, leading to an overall increase in performance. This study examines the role and impact of AI-based technologies in business management. As a result of the study, it was seen that AI offers multidimensional solutions for businesses with its potential in uncertainty, managing data flow, using scarce resources efficiently, taking over routine tasks, effective decision-making, planning, and strategy development; low operational costs; effective business and process management; improving standards; making fast decisions; helping to establish reliable control methods; and undertaking tasks that take more than half the time of managers.In addition, it was seen that one unit investment by enterprises in AI solutions has at least three times the return; AI is a favorable solution for both enterprises and managers in the dimensions of process automation, cognitive insight, and cognitive interaction.In order to achieve the expected results from AI, obstacles such as lack of training, data security and confidentiality, technology dependency, a reduction in the human labor force, misinformation, and analysis should be eliminated.

Keywords: Technology, Management, Artificial Intelligence, Business,

MINT ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSLARININ CRITIC VE MABAC YÖNTEMLERİ İLE ÖLÇÜLMESİ (2000 – 2022)

Öğr. Gör. Dr. Abdulbaki PINAR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, apinar@kmu.edu.tr - 0000-0001-6224-1748

Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN

Selçuk Üniversitesi, serdogan@selcuk.edu.tr - 0000-0003-3252- 3095

ÖZET

Ülkelerin ekonomi politikalarının belirlenmesinde en önemli yol göstericilerden birisi olan makroekonomik performansları, temel makroekonomik göstergeler bağlamında ölçülmektedir. Performans ölçümünde dikkate alınacak makroekonomik göstergelerin seçiminde dikkatli davranılması gerekmektedir. Çünkü sadece ülkenin başarılı olduğu veya sadece başarısız olduğu göstergeler kullanılarak yapılan performans ölçümleri ile gerçeği yansıtmayan sonuçlar elde edilebilir. Analizlerde yanlılığı ortadan kaldırabilmek ve daha gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek için temel makroekonomik göstergeler ile ölçümlerin yapılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında, MINT ülkeleri olarak kısaltılan, Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'nin, 2000 – 2022 yıllarını kapsayan dönemdeki ekonomilerindeki genel görünüm ortaya konulmuştur. Ayrıca ülkelerin makroekonomik performanslarının ölçümünde kullanılan ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari denge ve bütçe dengesinin makroekonomik performans üzerindeki etki derecesini ifade eden ağırlık katsayıları CRITIC yöntem ile hesaplanmıştır. Ardından CRITIC yöntem ile hesaplanan ağırlık katsayıları kullanılarak Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinden MABAC yöntemi ile her bir ülkenin makroekonomik performansları hesaplanmış ve kendi içerisinde sıralanmıştır. Çalışma kapsamında son olarak, MINT ülkelerinin performans değerlerine ve sıralama sonuçlarına göre birbirlerine yakınsadıkları ve birbirlerinden ayrıştıkları dönemler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Performans, CRITIC, MABAC

ABSTRACT

Macroeconomic performances, which are one of the most important guides in determining the economic policies of countries, are measured in the context of basic macroeconomic indicators. It is necessary to be careful in choosing the macroeconomic indicators to be taken into account in performance measurement. Because performance measurements made using only indicators in which the country is successful or only unsuccessful can yield results that do not reflect reality. In order to eliminate bias in analyzes and achieve more realistic results, measurements must be made with basic macroeconomic indicators. Within the scope of the study, the general outlook of the economies of Mexico, Indonesia, Nigeria and Turkey, abbreviated as MINT countries, for the period between 2000 and 2022 is presented. In addition, the weight coefficients expressing the degree of impact of economic growth, inflation, unemployment, current account balance and budget balance, used in measuring the macroeconomic performance of countries, on macroeconomic performance were calculated with the CRITIC method. Then, using the weight coefficients calculated with the CRITIC method, the macroeconomic performances of each country were calculated and ranked within themselves with the MABAC method, one of the Multi-Criteria Decision Making Techniques. Finally, within the scope of the study, the periods when MINT countries converged and diverged from each other according to their performance values and ranking results were revealed.

Key Words: Economic Performance, CRITIC, MABAC

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga ALKAN

Selçuk Üniversitesi

atalkan@selcuk.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-8309-7463

Özet

Dijital dönüşüm uygulamalarına adaptasyon sağlanması, muhasebe meslek mensupları için de oldukça önemli ve gerekli bir durum haline gelmiştir. Adaptasyon sürecindeki en önemli kısım ise dijital dönüşümün bünyesinde meydana gelen e-uygulamaların kullanıma geçmesidir. Özellikle Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından geliştirilen dijital dönüşüm uygulamaları sayesinde muhasebe mesleği de birçok alanda dijital dönüşüm dönemi girmiştir.

Başta Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından geliştirilen Vedop Sistemi, e-Tebligat, e-Beyanname, Defter Beyan Sistemi gibi birçok uygulamalar ile birlikte otonom robotlar, büyük veri, veri madenciliği, yapay zeka ve blok zinciri gibi dijital uygulamalar da muhasebe meslek mensuplarının söz konusu gelişmelere adaptasyonunu zorunlu hale getirmiştir. Söz konusu bu gelişmelerin uygulamaya geçilmesi ile muhasebe mesleğinde bütün işlemlerin yazılımlar aracılığıyla yapılması, teknolojik eğitimlerin arttırılması, meslek mensuplarının gerekli bilgi ve deneyime sahip olması, maliyetlerde azalış, yeni uzmanlık alanlarının oluşması, kişisel bilgi ve verilerin korunulması, mesleki uygulama süreçlerinde değişim olması, muhasebe bilgi sistemlerinin daha verimli kullanılarak veri akışının sağlıklı ve hızlı gerçekleşmesi gibi bir çok olumlu gelişmeler ortaya çıkmıştır. Ayrıca elektronik defterlerin uygulamaya geçirilerek başta finansal tablolara anlık ulaşılması ve bu doğrultuda denetim faaliyetlerin sürekli bir şekilde gerçekleştirilmesi gibi birçok olumlu etkilerde oluşmaktadır. Bunun yanında söz konusu dijitalleşme sürecinin ne yönde ilerleyeceği hakkında belirsizlikler de bulunmaktadır. Bunun nedeni ise sürecin işlediği dönemde de değişimin devam ediyor olmasıdır. Özellikle endüstri 4.0 ile yaşanan dijitalleşme sürecinde, ticari hayatta katma değer üretmeye devam edebilmesi için, muhasebe mesleğinin de yeni bir tanıma ve yeni bir görev tanımlamasına gereksinimi bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Mesleği, Teknoloji, Dijital Dönüşüm

THE EFFECTS OF DİGİTAL TRANSFORMATİON ON THE ACCOUNTİNG PROFESSİON

Abstract

Adaptation to digital transformation practices has become a very important and necessary situation for accounting professionals. The most important part of the adaptation process is the use of e-applications that occur within the digital transformation. Especially thanks to the digital transformation applications developed by the Revenue Administration, the accounting profession has entered the digital transformation period in many areas.

In addition to many applications such as Vedop System, e-Notification, e-Declaration, e-Declaration, Ledger Declaration System developed by the Revenue Administration, digital

applications such as autonomous robots, big data, data mining, artificial intelligence and block chain have made it compulsory for accounting professionals to adapt to these developments. With the implementation of these developments, many positive developments have emerged in the accounting profession such as performing all transactions through software, increasing technological training, ensuring that members of the profession have the necessary knowledge and experience, reducing costs, creating new areas of expertise, protecting personal information and data, changing professional practice processes, using accounting information systems more efficiently, and realizing data flow healthier and faster. In addition, there are many positive effects such as instant access to financial statements and the continuous realization of audit activities in this direction by implementing electronic books. In addition, there are uncertainties about the direction in which the digitalization process will proceed. The reason for this is that change continues during the process. Especially in the digitalization process experienced with Industry 4.0, the accounting profession may need a new definition and a new job description in order to continue to produce added value in commercial life.

Keywords: Accounting Profession, Technology, Digital Transformation

KURUMLAR VERGİSİ ORANININ ARTIRILMASININ KAYIT DIŞI EKONOMİYE ETKİSİ

Öğr. Gör. Serhat KURT

Selçuk Üniversitesi, serhat.kurt@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0997-2183

Öğr. Gör. Şükrü GÜVEN

Selçuk Üniversitesi, sukruguven@selcuk.edu.tr -0000-0001-6489-5593

ÖZET

Vergiler, devletlerin yaptıkları kamu harcamalarının finansmanında kullanılan en etkili gelir kaynağıdır. Türk vergi sistemi içerisinde farklı gelir türlerine sahip birçok vergi türü bulunmaktadır. Bu vergilerden biri olan kurumlar vergisi, kurum kazançları üzerinden alınan bir vergi türüdür.

Olağan dönemde olduğu gibi olağanüstü dönemlerde de ihtiyaç duyulan ekonomik kaynakların büyük kısmı vergi gelirlerinden elde edilmektedir. Kahramanmaraş merkezli depremin etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla 14.07.2023 tarihli ve 7456 sayılı *"6.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"* yürürlüğe girmiştir. İlgili kanunun 21. maddesinde 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunun 32. Maddesinde yer alan kurumlar vergisi oranının %20'den %25'e yükseltildiği ifade edilmektedir.

Kurumlar vergisi oranının artırılmasının olumlu ve olumsuz birçok sonucu öngörülmektedir. Kısa vadede ihtiyaç duyulan ekonomik kaynağın bir kısmının finanse edilmesi kurumlar vergisi oranının artırılmasının olumlu etkisi olarak gösterilebilmektedir. Olumsuz etkilerinin ise; yatırımların azalması, üretim kapasitelerinin düşmesi, işsizliğin ve kayıt dışı ekonominin artması yönünde olacağı öngörülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi kayda geçirilemeyen ve bu nedenle de devletlerin vergi gelir kaybı yaşamasına neden olan faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir. Devletler bir taraftan kayıt dışı ekonomi ile mücadele ederken diğer taraftan da yaptıkları bazı uygulamalarla kayıt dışı ekonominin artmasına sebep olabilmektedirler. Çalışmada kurumlar vergisi oranının artırılmasının kayıt dışı ekonomiye etkilerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Kurumlar vergisi, Kayıt dışı ekonomi

THE EFFECT OF INCREASING THE CORPORATE TAX RATE ON THE INFORMAL ECONOMY

SUMMARY

Taxes are the most effective source of income used in financing the public expenditures of the states. There are many tax types with different income types in the Turkish tax system. Corporate tax, which is one of these taxes, is a type of tax on corporate earnings.

Most of the economic resources needed in extraordinary periods, as in the ordinary period, are obtained from tax revenues. In order to eliminate the effects of the Kahramanmaraş-centered earthquake, the Law No. 7456 of 14.07.2023 "Imposing Additional Motor Vehicles Tax for

the Compensation of Economic Losses Caused by the Earthquake on 6.02.22023 and Amending Some Laws and Decree Law No. 375" came into force. Article 21 of the relevant law states that the corporate tax rate in Article 32 of the Corporate Tax Law No. 5520 has been increased from 20% to 25%.

There are many positive and negative consequences of increasing the corporate tax rate. Financing a part of the economic resource needed in the short term can be shown as the positive effect of increasing the corporate tax rate. The negative effects are; It is predicted that investments will decrease, production capacities will decrease, unemployment and informal economy will increase.

Informal economy can be defined as activities that cannot be recorded and therefore cause tax revenue loss for states. While the states are struggling with the informal economy on the one hand, they can also cause the informal economy to increase with some practices they do on the other hand. In the study, the effects of increasing the corporate tax rate on the informal economy will be mentioned.

Keywords: Tax, Corporate tax, Informal economy

1.GİRİŞ

Devletlerin görev ve sorumlulukları gereği yaptıkları kamu harcamalarının finansmanında en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Bu nedenle devletler vergi kayıp ve kaçağı ile mücadele ederek vergi kapasitelerinin tamamına yakınını tahsil etmek amacıyla çalışmalar yürütmektedirler. Vergiler bu öneminde dolayı da ekonomik ihtiyaç anında ilk başvurulacak kaynak olmaktadırlar. Bu nedenle devletler dönemin ekonomik şartlarına uygun olarak vergi politikalarını belirlemektedirler.

Geçmişten itibaren dünya genelinde uygulanan kurumlar vergisi oranlarına bakıldığında bir azalış seyri görülmektedir. Türkiye'de de bu kurumlar vergisi seyri bu şekilde olmaktadır. Ancak bazı dönemlerde ekonomik şartlara bağlı olarak vergi oranlarında artışlar yaşanmaktadır. Son olarak, 14.07.2023 tarihli ve 7456 sayılı *"06.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*" ile bazı vergisel düzenlemeler yapılmıştır. İlgili kanun ile kurumlar vergisi oranı 5 puan artırılarak %25'e çıkartılmıştır.

Kurumlar vergisi oranının artırılması sonucunda kısa vadede vergi gelirlerinde artış görülecektir. Ancak kurumların vergi yükünün artması uzun vadede birtakım sorunlara yol açabilecektir. Çalışmada kurumlar vergisi oranının artırılmasının yol açacağı sorunlar ve bunların kayıt dışı ekonomiye etkisinden bahsedilecektir.

2.KURUMLAR VERGİSİ

Kurumlar vergisi, kurum kazançları üzerinden alınan dolaysız bir vergi türüdür. Türkiye'de kurumlar vergisi 03.06.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. 5422 sayılı kanunun mülga edilmesinden sonra 13.06.2006 tarihli ve 5520 sayılı kanun ile yasalaşarak bugün yürürlükte bulunan Kurumlar Vergisi Kanunu uygulanmaya başlanmıştır. Gelir vergisi konusuna giren gelir unsurlarını elde eden kurumların kazançları kurumlar vergisine tabi tutulmuştur. Kazançları kurumlar vergisine tabi olan kurumlar ise 5520 sayılı kanunun 1. Maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir;

- Sermaye şirketleri
- Kooperatifler
- İktisadi kamu kuruluşları
- Dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler
- İş ortaklıkları

Kurumlar vergisinin uygulanma nedenlerine bakıldığında birçok neden karşımızı çıkmaktadır. Uygulanması sonucunda ise birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalardan en önemlisi ise çifte vergileme sorunudur. Kurumların elde ettikleri kazançlardan kurumlar vergisi alınması sonrasında kurum karının ortaklara dağıtılmasıyla aynı gelir üzerinden gelir vergisinin de tahsil edilmesi çifte vergileme tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kurumlar vergisinin uygulanma nedenlerinin ve ortaya çıkardığı etkilerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Kurumlar vergisinin genel olarak uygulanma nedenleri (Şahan, 2022: 56);

- Kurumların ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olması
- Kurumların ortaklarından ayrı tüzel kişilik olarak kamu hizmetlerinden faydalanması
- Ayırma prensini sonucu kurum kazançlarının ayrı değerlendirilmesi
- Verimli bir gelir kaynağı olması.

2.1.KURUMLAR VERGİSİNİN ÖNEMİ

Vergiler, devletlerin kamu harcamalarını finanse ettiği en önemli kamu gelirleridir. Bu nedenle devletler bir taraftan yeni vergi kaynakları oluştururken diğer taraftan ise vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirerek vergi kapasitelerinin tamamına yakınını tahsil etmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Kurumların elde ettikleri gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisi de uzun zamandır yürürlükte olan önemli ve köklü bir vergidir.

Çizelge 1: 2023 yılında aylara göre tahsil edilen kurumlar vergisi gelirleri

	Milyar TL
OCAK	9.181
ŞUBAT	4.643
MART	1.440
NİSAN	9.698
MAYIS	255.731
HAZİRAN	10.074
TEMMUZ	21.568
AĞUSTOS	161.064
EYLÜL	14.826

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu

Çizelge 2: 2023 yılında tahsil edilen kurumlar vergisinin toplam vergi gelirlerine oranı

	Toplam Vergi gelirine oranı
OCAK	%3,6
ŞUBAT	%2,6
MART	%0,7
NİSAN	%4,2
MAYIS	%50,4

HAZİRAN	%4,4
TEMMUZ	%4,8
AĞUSTOS	%29,7
EYLÜL	%3,8

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu

Çizelge 1'e bakıldığında kurumlar vergisinin 2023 yılı içerisinde tahsil edilen tutarları gösterilmektedir. Çizelge 2'de ise aylar itibariyle tahsil edilen toplam vergi gelirleri oranı verilmektedir. Bakıldığında genel olarak toplam vergi gelirleri arasında düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Sadece kurumlar vergisinin ödeme dönemi olan mayıs ayında toplam vergi gelirine oranı %50,4 olarak yükselmektedir. Vergilemede adaletin sağlanabilmesi için vergi sistemi içerisinde vergi yükünün dolaylı vergilerden daha çok dolaysız vergiler üzerinde oluşturulması gerekmektedir. Gelir üzerinden alınan dolaysız bir vergi olması kurumlar vergisini önemli yapan unsurlardan birisidir. Ancak kurumlar vergisi oranlarının artırılması kısa vadede vergi geliri olarak yansımasına rağmen, uzun vadede birçok olumsuz etkiye yol açabilecektir.

2.2.KURUMLAR VERGİSİ ORANININ SEYRİ

Kendini oluşturan bireylerin dışında ayrı bir iktisadi güce sahip olan kurumların elde ettikleri gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisi devletler tarafından farklı dönemlerde farklı uygulamalara tabi tutulmuştur (Armağan, 2007: 230). Devletlerin uyguladıkları kurumlar vergisi oranları yıllar itibariyle değişiklik göstermektedir. Bu değişikliğin en büyük etkeni ise dönemin ekonomik gelişmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle dünya genelinde uygulanan kurumlar vergisi oranlarına bakıldığında bir dalgalanma söz konusudur. Türkiye'de de diğer devletlerde olduğu gibi farklı dönemlerde farklı kurumlar vergisi oranlarının uygulandığı görülmektedir.

Görsel 1: Yıllar İtibariyle Kurumlar Vergisi Oranları

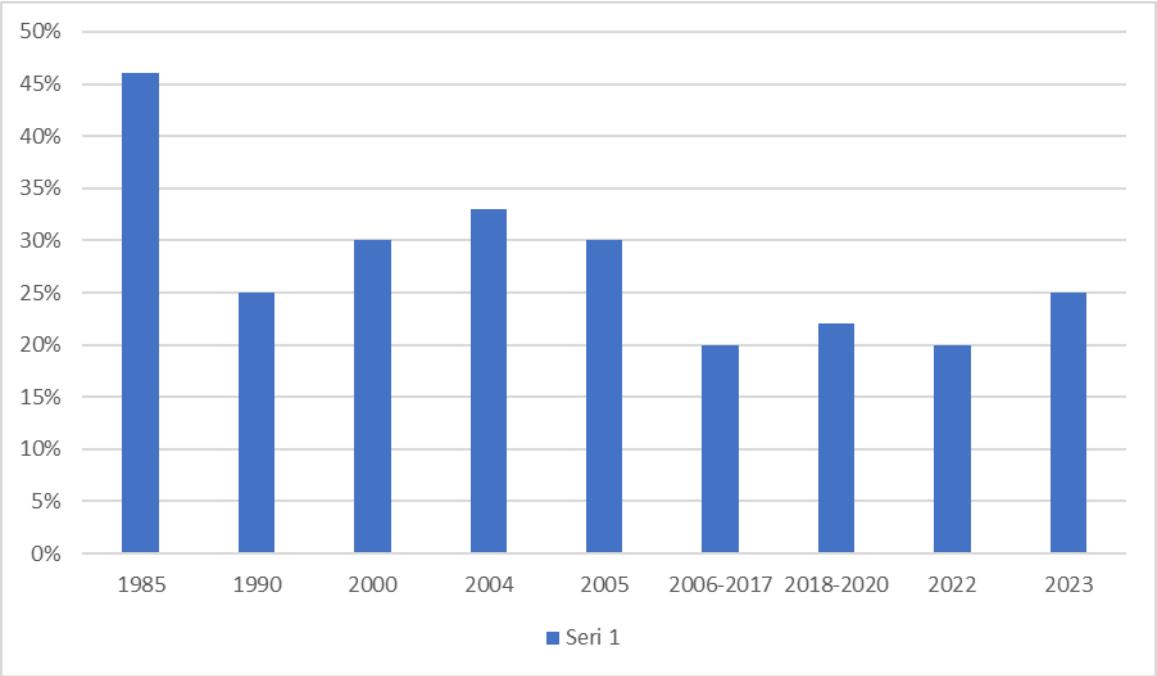

Kaynak: Kanun düzenlemelerinden alınarak düzenlenmiştir.

Görsel 1'de Türkiye'de kurumlar vergisi oranının yıllar itibariyle değişimi gösterilmektedir. Buna göre kurumlar vergisi oranı 1985'te %46, 1990'da %25, 2000'de %30, 2004'te %33, 2005'te %30, 2006 – 2017 yılları arasında %20, 2018 – 2020 yılları arasında %22, 2022'de %20 olarak uygulanmıştır. 2023 yılında ise 14.07.2023 tarihli ve 7456 sayılı "06.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile kurumlar vergisi oranı 5 puan artırılarak %20'den %25'e çıkartılmıştır.

3.KURUMLAR VERGİSİ ORANININ ARTIRILMASI

Geçmişten günümüze bakıldığında dünya genelinde küreselleşmeyle beraber vergi rekabetlerinde de artışlar yaşanmaktadır. Vergi rekabetinin temelinde ise yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, yatırımları artırmak ve mevcut yatırımcıları küresel rekabet noktasında güçlü tutmak şeklinde gösterilebilmektedir. Küresel boyutta oluşan vergi rekabeti nedeniyle devletler bazı vergi oranlarında azalmalara gittiği görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı kurumlar vergisi oranı da dünya genelinde bir azalma eğilimindedir. Kurumlar vergisi oranlarının azaltılması ise; dış ticaret hacminin ve yatırımların artırılması, küreselleşme sonucunda ortaya çıkan vergi rekabetiyle mücadele edebilmek gibi amaçlardan kaynaklanmaktadır (Dökmen, 2018: 78). Ancak kurumlar vergisi her zaman azalma seyri göstermemektedir. Bazı dönemlerde vergi oranlarından artış yapılmıştır. Son olarak 14.07.2023 tarihli 7456 sayılı kanun ile kurumlar vergisi oranı 5 puan artırılarak %25'e çıkartılmıştır.

3.1.KURUMLAR VERGİSİ ORANININ ARTIRILMASININ OLUMSUZ ETKİLERİ

Kurumlar vergisi oranının artırılmasıyla birlikte birçok olumsuz etkiye neden olunmaktadır. Bundan dolayı geçmişten itibaren bakıldığında dünya genelinde kurumlar vergisi oranlarında azalma trendi görülmektedir. Örneğin; kurumlar vergisi oranının %25 ve altında olduğu ülke sayısı 2000 yılında 6 iken, 2018'de bu sayı 22'ye yükselmiştir (Çelikkaya, 2019: 19). Bu durumda ülkelerin zamanla kurumlar vergisi oranlarını azaltmaya başladığını görmekteyiz. Ancak kurumlar vergisi oranı her zaman azalma seyri göstermemektedir. Bazı dönemlerde ekonomik şartlara göre artışlar da yapılmaktadır.

Türkiye'de de kurumlar vergisi oranının tarihsel değişimine bakıldığında dalgalı bir grafik görmekteyiz. Vergi oranında bazı dönemlerde artışlar yaşanırken bazı dönemlerde ise azalmaktadır. Son olarak kurumlar vergisinde yapılan düzenleme ile bu oran %25'e çıkartılmıştır. Kurumlar vergisi oranının artırılması sonrasında kısa vadede vergi gelirlerini artırmaktadır. Ancak uzun vadede birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Vergi oranlarındaki artışta ortaya çıkacak bu durum Laffer eğrisi ile açıklanmaktadır.

Laffer eğrisi vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi göstererek, yüksek vergi oranlarının vergi gelirlerinde azaltıcı bir etki oluşturacağını göstermektedir (Mitchell, 2011: 326). Şekil 1'de gösterilen Laffer eğrisine göre vergi oranı R1 iken vergi geliri T1, vergi oranı R2'ye artırıldığında ise vergi geliri T2'ye artmaktadır. Ancak vergi oranlarındaki artışa devam edip R3 seviyesine çıkartıldığında ise vergi gelirleri T1 seviyesine düşmektedir. Buna göre vergi oranlarının belli bir noktaya kadar artırılması vergi gelirlerini artırmaktadır. Ancak,

maksimum gelirin elde edildiği vergi oranı daha da artırılmaya devam edildiğinde vergi gelirinin düştüğü görülmektedir.

Görsel 2: Laffer Eğrisi

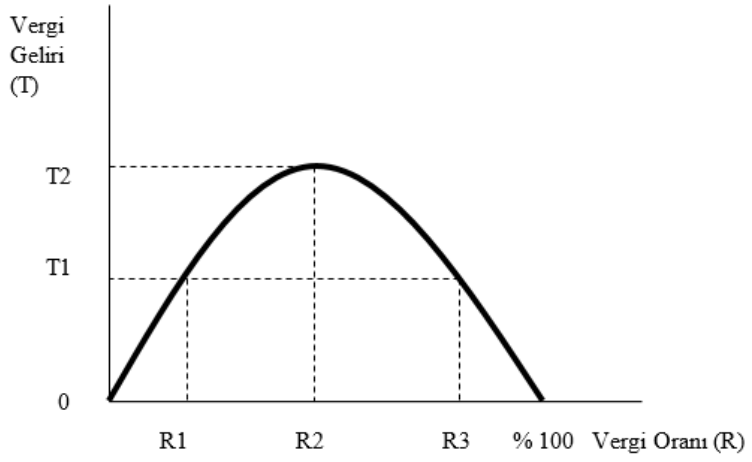

14.07.2023 tarihli 7456 sayılı kanun ile kurumlar vergisi oranı %25, finans hizmetleri sağlayan şirketlerde ise %30 oranında uygulanacağı ifade edilmektedir. Kurumlar vergisi oranındaki yapılan bu artış sonrasında oluşabilecek olumsuz etkileri şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Maaş ve üretim giderlerinin artmasıyla birlikte kurumlar üzerindeki vergi yükünün de artırılması sermaye sahiplerinin daralmaya gitmelerine ya da kayıt dışı ekonomiye yönelmelerine neden olabilecektir.
- Vergi yükünün de artması sonucunda küçülme amacıyla işten personel çıkarma yoluna başvurulmasına neden olabilecektir. Bu durum işsizlikte verilen mücadelenin tersine işsizlik rakamlarını artıracaktır.
- Kurumlar vergi oranlarındaki artış sonrasında yatırımlarda azalma olabilecektir. Bir taraftan yatırımların teşvik edilmesine yönelik çalışmalar yapılırken diğer taraftan kurumlar vergisi oranının artırılması birbiriyle tezatlık oluşturmaktadır.

4.KURUMLAR VERGİSİ ORANININ ARTIRILMASININ KAYIT DIŞI EKONOMİYE ETKİSİ

Devletlerin kamu harcamalarını finanse ettiği en önemli gelir kaynağı vergilerden oluşmaktadır. Bu nedenle devletler vergi gelirlerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmaların temelinde ise vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirmek ile yeni vergi kaynaklarının oluşturulması yer almaktadır. Ancak yeni vergi kaynakları oluştururken ya da mevcut vergi oranlarını artırılırken kayıt dışı ekonomiye neden olunmaması gerekmektedir. Kayıt dışı ekonomi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmiş olmasına rağmen kayıtların tutulmaması ya da kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik faaliyet olarak tanımlanabilmektedir (Kapusuzoğlu, 2008: 135).

Kayıt dışı ekonominin oluşmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Ancak yüksek vergi oranları ve etkisiz vergi tahsilatının kayıt dışı ekonominin artışına en fazla katkıda bulunan faktör olduğu söyleyebilir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 128). Vergi yükünün artması hem kurumların hem de bireylerin üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Kurumlar vergisi oranında ilgili kanunla yapılan artış sonrasında kısa vadede vergi gelirlerinde artış görülse de uzun vadede birçok olumsuz etki oluşabilecektir. Bu nedenle kurumlar vergisi oranındaki bu artış nedeniyle oluşabilecek sonuçların iyi incelenmesi gerekmektedir. Oluşabilecek sorunların başında ise kayıt dışı ekonomi gelmektedir. Kurumlar vergi oranındaki artış sonrasında oluşan vergi yüklerini azaltmak için kayıt dışı ekonomiye yönelebilecektir. Bu durum kayıt dışı ekonominin artmasına neden olacaktır. Bu nedenle kurumlar vergisi oranının artmasının kayıt dışı ekonomiyi bitirmeye yönelik yapılan çalışmalara olumsuz etkisi olabilecektir.

5.SONUÇ

Devletler vergilerin en önemli finans kaynağı olması nedeniyle etkin bir ekonomik müdahale aracı olarak kullanmaktadırlar. Devlet bazen vergi tahsil ederek bazen de vergi tahsilinden vazgeçerek ekonomik müdahaleler yapmaktadır. 06.02.2023 tarihli ve Kahramanmaraş merkezli deprem felaketi sonrasında büyük ekonomik kaynak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 14.07.2023 tarihli ve 7456 sayılı *"06.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"* yürürlüğe girmiştir. İlgili kanun ile kurumlar vergisi oranı 5 puan artırılarak %25'e çıkartılmıştır.

Kurumlar vergisi oranındaki artış kısa vadede vergi gelirlerinin artmasını sağlayacaktır. Ancak vergi oranındaki bu artışın kısa vadede olumlu etkileri görülse de uzun vadede olumsuz birtakım sorunlara sebep olması muhtemeldir. Kurumlar vergisi oranındaki artışın dezavantajları şu şekilde olabilmektedir;

- Kurumların vergi yükünün artması sonucunda işletmelerin daralmaya gitmesi, dolayısıyla da işten çıkarma yoluna başvurabilecektir. Bu durum da hem daralma nedeniyle vergi gelir kaybına yol açarken hem de işsizlik rakamlarını artıracaktır.
- Kurumlar vergisi oranlarındaki artış yatırımların önünü kesecektir. Yatırımcılar oluşan vergi yükünden kaçınarak yatırım planlarından vazgeçebilecektir. Devletin yatırımları teşvik edici uyguladığı politikalarla kurumlar vergisi oranının artırılması çelişmektedir. Yatırımların durduğu bir ekonomide büyük vergi gelir kayıplarının yaşanması da muhtemeldir.
- Kurumlar vergisi oranının artmasının en önemli dezavantajlarından birisi de kayıt dışı ekonomiyi artırabilecek olmasıdır.

Sonuç olarak; kurumlar vergisi oranında yapılan bu artış devletin kayıt dışı ekonomi ile verdiği büyük çapta mücadeleye zarar verebilecektir. Kurumların artan vergi yükü mükelleflerin vergi uyumlarını olumsuz etkileyerek kayıt dışı ekonomiye yönlendirebilecektir. Bu nedenle, vergi oranlarının artırırken sadece kısa vadede sağlayacağı vergi gelirini değil, oluşabilecek dezavantajlarını da dikkate almak gerekmektedir. Vergi oranlarındaki artışın vergi gelirlerine, vergi politikalarına ve kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye zarar vermemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

13.06.2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

Şahan, Ö. Kurumlar Vergisi Oran Değişiminin Vergi Hasılatı Üzerindeki Olası Etkileri. Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Economics and Administrative Sciences International Symposium on Public Finance *Tekirdag, Turkey*, 56, 2022.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu, Ankara, 2023.

Armağan, R. Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, *12*(3), 227-252, 2007.

14.07.2023 tarihli ve 7456 sayılı 06.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Dökmen, G. Kurumlar Vergisi Oranı-Hasılat İlişkisi: OECD Örneği. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *18*(3), 77-97, 2018.

Çelikkaya, A. 2018 Yılında Dünya Genelindeki Kurumlar Vergisi Reformları Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Vergi Raporu (240), 11-35, 2019.

Mitchell, D. J. Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması. Maliye Dergisi, *161*, 326-336, 2011.

Kapusuzoğlu, A. Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Kaçakçılığının Oluşumundaki Rolü. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *16*(1), 124-142, 2008.

Erkuş, H., Karagöz, K. Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. Maliye Dergisi, *156*, 126-140, 2009.

KADIN İŞGÜCÜNÜN TARİHSEL SÜREÇTEKİ KONUMU

Sebahat Yağcıoğlu
Süleyman Demirel Üniversitesi,
sebahatayhan42@gmail.com – https://orcid.org/0009-0005-0532-7680
Öğr. Gör., Şaban BAŞ
Selçuk Üniversitesi,
sabanbas@selcuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-4142-6580

ÖZET

Geçmişten günümüze kadınların işgücü piyasasındaki konumu değişkendir. Gerek kadınların aile içerisindeki sorumlulukları gerekse toplumun kadınlara atfettiği görevler kadınların işgücü piyasasındaki konumu etkilemektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, kadınlar cinsiyet ayrımcılığı ve ücret eşitsizliği ile her zaman karşı karşıya kalmaktadır. İktisatta bu eşitsizliği açıklamak için İkili Rol Yaklaşımı, Beşeri Sermaye Yaklaşımı, Bölümlenmiş İşgücü Piyasaları Kuramı, Marksist Yaklaşım ve Feminist Yaklaşım gibi çeşitli kuramlar ve yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

Bu çalışmada tarihsel perspektifte kadın işgücünün hem teoride hem de işleyişteki konumunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Öncelikle, işgücünde cinsiyet ayrımcılığını açıklamak üzere, kadın işgücü kuramları sonrasında kadın işgünün tarihsel süreçte emeklerinin karşılığını alamadığı sanayi devrimi öncesi ve ardından kadın işgücünün 'Ücretli çalışan' vasfını üstlendiği sanayi devriminden küreselleşmeye kadar olan süreç anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın İşgücü, İşgücü Piyasası Kuramları

THE POSITION OF WOMEN'S WORKFORCE IN THE HISTORICAL PROCESS

ABSTRACT

The position of women in the labor market has been variable from past to present. Both women's responsibilities within the family and the duties attributed to women by society affect the position of women in the labor market. Regardless of the development level of the countries, women always face gender discrimination and wage inequality. Various theories and approaches have been put forward to explain this inequality in economics, such as the Dual Role Approach, Human Capital Approach, Segmented Labor Markets Theory, Marxist Approach and Feminist Approach.

This study aims to evaluate the position of the female workforce both in theory and in operation in historical perspective. First of all, in order to explain gender discrimination in the

workforce, after the theories of female labor force, the process from before the industrial revolution, where female workers did not receive compensation for their labor in the historical process, and then from the industrial revolution to globalization, where the female workforce assumed the qualification of 'waged workers', is explained.

Key Words: Women, Female Labor Force, Labor Market Theories

SOSYAL MEDYADA İNANÇ, KÜLTÜR VE AHLAK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Şükrü GÜVEN

Selçuk Üniversitesi,

sukruguven@selcuk.edu.tr -0000-0001-6489-5593

Öğr. Gör. Serhat KURT

Selçuk Üniversitesi,

serhat.kurt@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0997-2183

Özet

Teknolojinin gelişimi ile hayatımıza giren sosyal medya kavramı çeşitli platformlara hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bu durum karşısında dini değerler, inanç, kültürel değerler ve benzeri konularda toplumsal hayatın değişimi başlamış, hatta bazı değerler kökten değişime maruz kalmıştır. Sosyal medyanın kontrolsüz ve sansürsüz oluşu, her türlü sesli, görüntülü, yazılı doğru-yanlış her yayının yayınlanmasına izin vermektedir. Bu çerçevede toplumların dini değerleri, kültürleri, örf, adet ve gelenekleri olumlu yada olumsuz etkilenebilmektedir. Aile kavramı, çocuk gelişimi ve benzeri bize göre temel değerler için de müstehcen yayınlar, çarpıtılmış bilgiler, içeriği değiştirilmiş dini paylaşımlar gibi konuların serbestçe dolaşımına sebep olmaktadır. Bu çalışmamızda bahsedilen değerlerin analizi yapılarak, çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Sosyal Medya, Dini ve Ahlaki Değerler.

AN ASSESSMENT ON FAITH, CULTURE AND ETHICS IN SOCIAL MEDIA

Abstract

The concept of social media, which has entered our lives with the development of technology, has become an indispensable element of our lives on various platforms. In the face of this situation, the social life started to change in religious values, belief, cultural values and similar issues, and even some values were subjected to radical changes. The uncontrolled and uncensored nature of social media allows the publication of all kinds of audio, video, written, true-false broadcasts. In this context, the religious values, cultures, customs and traditions of societies can be affected positively or negatively. The concept of family, child development and the like cause free circulation of subjects such as obscene publications, distorted information, religious posts with changed content for fundamental values in our opinion. In this study, the mentioned values are analyzed and solution suggestions are presented.

Keywords: Internet, Social Media, Religious and Moral Values.

TÜRKİYE'DE MODERN SPORLARIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Doç. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

Harran Üniversitesi

maliturkmenoglu@ harran.edu.tr ORCID: 0000-0001-8826-6572.

ÖZET

Türklerin sporla tanışması çok eski tarihlere dayanmaktadır. Hatta diyebiliriz ki savaşçı ve sürekli mücadele eden bir toplum olmaları sebebiyle Türklerde sporun tarihi kendi milli tarihleri kadar eskidir. Sürekli mücadele eden, savaşlarda aktif olan taraf olunması itibarıyla sportif faaliyetlere her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Adeta Türklerde spor, savaş için hazırlığı içerisinde barındırdığından barış zamanının temel uğraşı olmuştur. Ancak bunun spor alanlarına dönüşmesi Osmanlı Devleti zamanında başlamış zamanla bu durum modern alanlara doğru gelişme göstermiştir. Zamanla kazanılan zaferlerin yanı sıra topraklar kaybedilmesi ve başka kültürlerin görülmesi ve yaygınlaşması çeşitli alanlarda değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Yüzyıllarca her alanda kendi kendine yeten Osmanlı Devleti askeri başarısızlıkla fark ettiği gerilemesini telafi için düşmanını tanımaya başladıkça düşmanının önce tekniği ama sonrasında da kültürü ve diğer idare alanlarıyla birlikte hayat alanları da Osmanlı Devletini etkisi altına almıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri ile birlikte topluma yeni kavramlar girmiş, ekonomik, sosyal ve kültürel hayat yeni faaliyetlerin etkisi altına girmiştir. Özellikle Millî Mücadele döneminde ve sonrasında Türk toplumunun modernleşmesi farklı alanların oluşmasına neden olmuştur. Spor dalları da modernleşme anlamında değişiklik yaşanan en önemli dallardan biri olmuştur. Farklı ülkelerden gelen spor dalları ve geçmişi eskiye dayanan spor dallarının gelişme göstermesi Millî Mücadele döneminden sonra Cumhuriyet ile birlikte ilerleme göstermiştir.

Bu çalışma Türk spor tarihi açısından küçükte olsa ipuçları vermesi yönüyle dikkate değer olup modern sporların birçoğunun aslında Türklerin eski tarihinden beri var olmasını izah etmekte ve sporun Türklerdeki önemini ortaya koymaktadır. Gerçekten tarihimizde geleneksel sporlar ile modern sporların aynı anda ve ortamda sunulması ve gelişmesi için çaba harcanmıştır. Geleneksel sporlardan atlı cirit, güreş, at yarışları, binicilik ve avlanma, modern sporlardan aletli-aletsiz jimnastik, izcilik, silahla nişancılık (endaht), eskrim, atletizm, kayak, paten, futbol, bisiklet ve su sporları en başta yapılan faaliyetlerdendir. Bu faaliyetlere modern Türkiye'nin kuruluşunda emeği olan önemli devlet adamları da teşvik etmenin ötesinde öncülük etmiştir. Mesela bizzat Kazım Karabekir Paşa'nın yazıp bestelediği sahne oyunları bir taraftan seyircilere ibretli dersler verirken diğer taraftan bedensel hareketlerin müzik eşliğinde sergilendiği alanlar olmuştur. Bu sayede spor ve oyunun yeni Türkiye'de gelişmesine çalışılmıştır. Tek bir spor dalına bağlı kalmamak ve sportif her faaliyetlerin yapılması toplumsal, askeri ve sosyal açıdan önemli görülebilir.

Tebliğde geleneksel ve modern spor dalları tek tek ele alınarak Osmanlı Devletinden modern Türkiye'ye devrettikleri miras ve Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki gelişimlerinin önemli aşamaları tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Spor, Modern Spor, Milli Spor, Türklerde Spor, Güreş, Atletizm, Binicilik, İzcilik.

OSMANLI EĞİTİMİNDE ISLAHAT (İlköğretimde Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı Uygulamaları Açısından Bir Anlama Denemesi)

Doç. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

Harran Üniversitesi

maliturkmenoglu@ harran.edu.tr ORCID: 0000-0001-8826-6572.

ÖZET

Osmanlı Devleti Kuruluşundan Karlofça anlaşmasına kadar 400 sene tüm düşmanlarıyla tek başına başarıyla mücadele etmiştir. XVII. yüzyılda önce savaşlarda istenileni elde edememe sonrasında ise başarısızlık ile karşılaşılması eski güzel günlere dönme arzusunu doğurmuştur. Bu amaçla önce eski kanunları uygulamaya çalışan Osmanlı yöneticileri bu adımlarıyla gerilemeyi durduramayınca batıdan yeni yöntem ve teknikler alma yoluna gitmişlerdir. Bu yöntem ve teknikler önce ıslahat yapma zaruretini tesbit ettikleri askeri ve mali sahada olsa da sonra diğer alanlara da yayılmıştır ki bu alanların en önemlilerinden birisi de eğitim sahasıdır. Eğitim sahasında da ıslahat önce askeri eğitim sonrasında da sivil eğitim alanında görülmüştür. Yine sivil eğitimi ele aldığımızda önce mesleki kurslar şeklinde tanımlayabileceğimiz, yani seviyesinde diyebileceğimiz teknik okullar açılmış en son ilk öğretime sıra gelmiştir. Bu sona kalışın çok sebebi olmadır ki bunlar makalemiz içerinde yeri geldikçe tezekkür edilmiştir. Burada özet mahiyetinde ilk denilebilecek nokta ilköğretimin tabana daha fazla dokunması, ıslahata tepkinin en fazla olduğu geleneksel ulema kesiminin en geniş etkisini gösterebildiği sahanın bu olmasıdır. Bu durumda ilk etapta yukarıdan aşağıya yavaş yavaş inmeyi denenmiş, yani önce yüksek öğrenimde yeni okullar açılmış, sonrasında rüştiyeler yani orta okullar kurulmuştur. En sonunda eski Sıbyan mektebi yanında yeniyi de açmıştır. Ancak ikisinin birlikte yürüyemeyeceği gerçeğinin görülerek tespiti sistemin yenileşmesi için daha ciddi adımlar atılmasını getirmiştir.

Eğitim ve öğretimin niteliğini etkileyen en önemli unsurlardan biri öğretmendir. Öğretmen sınıf ortamında, bilgileri aktaran, bilgileri keşfettiren, rehber ve liderdir. Klasik dönemde Osmanlı ilköğretiminde ders veren öğretmenler genellikle mahalle imamı, müezzin, kayyum gibi kişilerdi. Fatih Sultan Mehmet döneminde öğretmen olarak yetişecek adaylara Eyüp ve Ayasofya Medreselerinde farklı bir programın uygulanması istisna tutulursa sıbyan mekteplerinde muallimlik yapacak öğretmenler özel bir eğitime tabi tutulmamış Kur'an-ı Kerim ve ilmihal konusunda bilgileri olan cami görevlileri idi ki bu kişiler arasında medreseden mezun muallimler ise nadirdi.

Tanzimatla beraber Sıbyan mektepleri yanında İbtidaî mekteplerinin açılması bu okullarda ders verecek yeni tarz ile eğitim almış öğretmenlere olan ihtiyacı da gündeme getirmiştir. Çünkü eğitimin reforma edilmesi öğretmenin de yeni tarzda eğitim almasını zaruri kılmaktadır. Çünkü eski tarz ile yetişmiş bir mahalle hocasına yeni programı verip ondan bunu uygulamasını istemek istenilen neticeyi doğurabilecek değildir. Bu amaçla yeni tarz ile ilköğretim öğretmeni yetiştirecek orta okullar açılması yoluna gidilmiştir. İlköğretimin üstünde yeni tarz ile eğitim-öğretim yapacak olan bu rüştiyelerin ilki 16 Mart 1848 tarihinde Darülmuallimin-i Rüşdî adıyla faaliyete başlamıştır. Tanzimat Döneminde açılan

Darülmuallimlerin amacı batılı eğitime öğretmen yetiştirebilmek olsa da Mekâtibi Umumiye Nazırı Kemal Efendinin gayretle açılan Darülmuallimin-i Rüşdî'nin ilk etapta hem öğretici kadrosunu hem de öğrenci kaynağını ilk yıllarında yine medreseliler oluşturmuştur. Böylece Tanzimatçılar medresenin etkisinden kurtulmak isterken bu en azından ilk zamanlar için pek mümkün olamamıştır. Daha sonra bu etkiyi sınırlamak için başka çözüm yolları aranmıştır. Bu amaçla öğretmen yetiştirmek için rüştiye, idadi ve sultaniden oluşan üç aşamalı eğitimin verildiği darülfünunların açılması bunlardan biridir.

Bunun yanında kızların eğitimi için kız öğretmen okulları kurulmuştur. 1871'de açılan Darülmuallimat öğretmen yetiştirmede önemli bir aşamadır. Zira XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devletinde kızların eğitimi ile alakalı planlı ve umumi bir program takip edilmiş değildir. Kız çocukları Sıbyan mektebinde Kur'an-ı Kerim, temel dini bilgiler, okuma-yazma ve basit hesap öğrendikten sonra evlerine, ev işlerine dönerler; sınırlı sayıda üst düzey gelir ve statüye sahip kişilerin kızları konaklarında özel bir eğitime erişebilirdi. Bu tarihten sonra kız öğrenciler için de bir program tesisi ve takibine başlanılmıştır.

Tebliğde Osmanlı ıslahatının eğitim boyutu belirtilen aşamalar tespit edilmek suretiyle genelde Osmanlı eğitiminde ama bilhassa öğretmen yetiştirilmesinde ıslahat çalışmaları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sıbyan Mektepleri, İbtidaî Mektepleri, Darülmuallimin, Darülmuallimat, Öğretmen Yetiştirme, Eğitimde Islahat.

BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ BEY VE KADINLAR MAHFİLİNDEKİ DÜĞÜMLÜ BEZEMELERİN ÇİZİM ANALİZLERİ

Dr. Öğretim Üyesi, Emine Pınar DOĞU
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, emine.pinar.dogu@msgsu.edu.tr
0000-0001-7918-7725
Dr. Öğretim Üyesi, Berrin YAPAR ÜNAL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, berrin.yapar.unal@msgsu.edu.tr
0000-0002-7650-2053
Arş. Gör. Mehmet İŞCAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, mehmet.iscan@msgsu.edu.tr
0000-0001-8013-4559

ÖZET

2023 tarihi itibariyle UNESCO Dünya Mirası olarak kabul edilen Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii Eşrefoğlu Beyliği'nin tarihimize kazandırmış olduğu ahşap direkli camilerimizden biridir. Selçuklu ve Beylikler döneminin süsleme tekniği hakkında önemli bilgiler veren, 13. yüzyılın en zengin ve orijinal boyalı tezyinatı, renk ve kompozisyon özellikleri Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii'nde görülür. Camideki tezyinatın bir kısmı, restorasyonlar neticesinde zarar görmüş olsa da bugün bizlere döneminin mimari tezyinat kültürü ve üslubu hakkında fikir vermektedir. Beylikler dönemi sanatı, Anadolu Selçukluları ile Osmanlı arasında kısa süren, fakat temel üslup özellikleri bakımından farklı gelişmeler gösteren bir dönemdir. Kendi hakimiyet sahası içerisinde inşa ettiği yapıların tezyinatında farklı üsluplar gösteren her Beylik, bazı bölgelerde Selçuklu geleneğini sürdürürken bazı bölgelerde yeni arayışlar, denemeler ve uygulamalar ortaya koymuştur. Bu uygulamalardan biri de Süleyman Bey Camii'ndeki Bey ve Kadınlar mahfilinin döşeme altındaki tavan kirişlerine çivilerle tutturulmuş ahşap plakalar üzerindeki düğümlü kûfi gibi şekillendirilmiş bezemelerdir. Bu bezemeler kalem işi tekniğiyle ahşap plakalar üzerindeki yatay düzlemde birbirine bağlı tekrarlar olarak tasarlanmıştır. Ancak düğüm çizimleri ve düğümlerin kurguları birbirlerinden farklıdır.

2021 tarihinde başladığımız "Beyşehir Eşrefoğlu Camii Bey Mahfilindeki Kûfî Bezemelerin Sayısal Ortamda Çizim Analizleri" başlıklı projemiz 2023 tarihinde tamamlanmış olup, bu tebliğde projede elde edilen bilgi ve bulgular neticesinde Beyşehir Eşrefoğlu Camiindeki düğüm bezemelerin teknik ve çizim analizleri değerlendirilecektir. Projedeki bezemelerin vektörel çizimleri yapılırken iki farklı figür tespit edilmiştir. Dönemin sembolik unsurlarından birinin yansıması olan figürler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Kûfi, Hat Sanatı, Kalem işi, Mahfil

BEYŞEHİR GÖLÜ TIBBİ SÜLÜK TOPLAYICILIĞI VE YÖNETİMİ

Öğr. Gör., Şaban BAŞ
Selçuk Üniversitesi,
sabanbas@selcuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-4142-6580

ÖZET

Beyşehir gölü ülkemizin doğal oluşum açısından üçüncü büyük gölü olup, yine doğal tatlı su gölleri arasında en büyüğüdür. Beyşehir gölü havzası sahip olduğu doğal güzelliği, zengin flora ve faunası, tatlı su potansiyeli, havzasındaki su kaynaklarıyla ülkemizin en önemli sulak alanlarından biridir. Biyolojik çeşitlilik ve su ürünleri bakımından çok zengin olan Beyşehir gölünün sürdürülebilir ekosisteme sahip olmasında, gölde yaşayan canlıların büyük katkısı vardır. Bu canlılardan biride Beyşehir gölünde ciddi bir popülasyona sahip olan tıbbi amaçla kullanılmasından dolayı giderek ekonomik değeri artan sülüktür. Her canlı yaşadığı ekosistemin bir parçası ve tamamlayanıdır. Beyşehir gölünün önemli bir fauna unsuru olan sülük, son zamanlarda ekonomik değerinin artması nedeni ile yoğun bir şekilde toplanmakta (avlanmakta) ve gölün sahip olduğu sülük stokları giderek azalmaktadır.

Bu çalışmada Beyşehir gölünün ekosisteminin sürdürülebilirliği konusunda, tıbbi amaçla kullanılan sülük popülasyonun korunması, sülük toplayıcılığının etkin yönetimi, sülük toplayıcılığında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri hakkında fikirler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Beyşehir Gölü, Sülük, Tıbbi Sülük Toplayıcılığı

FARKLI ORANLARDA YEŞİL ÇAY KULLANIMI İLE FONKSİYEL ÖZELLİKTE SÜTLAÇ ÜRETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bilim Uzmanı, Mehmet Berk AYDIN
Selçuk Üniversitesi,
Türkiye, 224273001011@lisansustu.selcuk.edu.tr- 0009-0001-8142-6403

Doç. Dr., Birsen BULUT SOLAK
Selçuk Üniversitesi,
Türkiye, birsenbulut@selcuk.edu.tr- 0000-0003-1583-1504

ÖZET

Fonksiyonel gıdalar, besleyici özelliklerin yanı sıra içeriğindeki bileşenler ile hastalık riskini azaltıcı ve sağlığı koruyucu etki gösteren gıdalardır. Bir ürünün fonksiyonel özellik gösterebilmesinde mutlaka fizyolojik fayda sağlaması gerekmektedir. Bu çalışmada fonksiyonel bir gıda ürünü üretmek amacıyla Türk mutfağının köklü ve geleneksel tatlılarından bir olan sütlaç ile yeşil çayın birleştirilmesiyle, farklı versiyonlarda sütlaçlar üretilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan fonksiyonel özellikteki sütlaç çeşitleri, yeşil çay oranlarında (%0, %0.6, %1.2, %1.8 ve %2.4) kullanılarak optimize edilmiştir. Üretilen ürünlerin beğenilirlik düzeylerinin tespit etmede duyusal analiz değerlendirmesi uygulanmıştır. Duyusal değerlendirmede sütlaçların renk ve görünüş, yapı ve kıvam, tat ve koku özellikleri beğeni düzeyine göre 1'den 5'e kadar puanlanmış ve 9 panelist tarafından farklı günlerde yapılan sütlaç tekerrürlerinden elde edilen veriler, varyans analiziyle değerlendirerek istatistikî olarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin puan ortalamalarından renk ve görünüş (P=0.00), tat ve koku (P=0.00), genel kabul edilebilirlik (P=0.00) değerleri arasında değişim gösterirken, gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ($P<0.05$). Analiz sonucunda yeşil çay içermeyen kontrol örneği tüm toplam puan alanları göz önünde bulundurulduğunda, en beğenilen ürün olmuştur. Ürünlerin genel kabul edilebilirlik puan ortalamaları %0, %0.6, %1.2, %1.8 ve %2.4 yeşil çay katkılı sütlaçlar için sırasıyla 4.87±0.06, 4.45±0.08, 4.17±0.14, 3.85±0.11, 3.46±0.29 olmakla birlikte, yeşil çay miktarının artmasıyla tüketicilerin beğeni düzeyinin azalmaktadır. Bununla birlikte tüm örneklerde yeşil çayın geleneksel bir üründe alternatif olarak kullanılması yeni bir fonksiyonel sütlü tatlı üretimine olanak sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Gıda, Sütlaç, Yeşil Çay

KÜRESEL EKSENDE SIFIR ATIK VE GIDA ATIĞI

Muhammed Fatih YILDIRIM
Selçuk Üniversitesi, mfatihyildirim17@hotmail.com
Gizem DAYAN
Selçuk Üniversitesi,gizem_dayan_99@hotmail.com
Fahriye ZIPIR
Selçuk Üniversitesi, fahriye.zipir.42@gmail.com
Prof. Dr. Şafak ÜNÜVAR
Selçuk Üniversitesi, safakunuvar@selcuk.edu.tr - 0000-0001-9177-8704
Doç. Dr. Birsen BULUT SOLAK
Selçuk Üniversitesi, birsenbulut@selcuk.edu.tr - 0000-0003-1583-1504

ÖZET

Gelişen dünya içerisinde artan nüfusa bağlı olarak tüketim kaynakları da artış göstermektedir. İnsanların tüketime karşı tutumlarındaki bilinçsizlik, mevcut enerji kaynaklarımızın sürdürülebilirliğini bir şekilde etkilemektedir. Bu bilinçsiz kullanımdan dolayı oluşan atıklar, ekosistemin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Atıklar içerisinde yer alan gıda atıkları ise küresel bir önem taşımaktadır. Bireylerin gereksinimlerinden fazla miktarlarda gıdaları tüketim göstermesi, taze ürün kullanımının yetersiz bir kalitede olmasına, gıda tedarik zincirindeki dengesiz dağılımına vb. faktörlere bağlı olarak gıda atığının süreçlerini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, atık kavramının sürdürülebilir önemi, gıdayla ilişkili olarak ele alınıp ilgili literatürler bu kapsamında araştırılmıştır. Bu bağlamda Dünyada ve Türkiye'deki sıfır atığın mevcut durumuyla ilgili kurum ve kuruluşların aktif atık birimlerindeki faaliyetler incelenmiş olup, çalışmada ayrıca detaylıca aktarılmaya çalışılmıştır. Gıda atığında ve beslenmede farkındalık oluşturan kuruluşlarından Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme), gıda atığına yönelik bilimsel verilere de yer vererek, küresel eksendeki mevcut durumu sürekli aktarmaya çalışmaktadır. Günümüze kadar yapılan araştırmalarla ise dünya genelinde önemli bir sorun haline gelmiş gıda atığı ve sürdürülebilir bir gıda sistemi için çözümler çalışmada hem ortaya konulmuş hem de gıda kaybı ve israfı konusunu küresel ve yerel açıdan ele alınmıştır. Dolayısıyla yiyecek içecek endüstrisi, atık payı yüksek olan gıda atıklarına yönelik yenilikçi uygulama önerilerine bir şekilde önemle yer vermektedir. Sonuç olarak, gelecek çalışmaların ortak önem noktası olan atık konusunun küresel değerinin taşıma farkındalığı artırılarak, bilinç kazanma yoluna gidilmesinin gerekliliği elzem olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sıfır atık, gıda atığı, küresel

ZERO - FOOD WASTE ON THE GLOBAL AXIS

ABSTRACT

Consumption resources are increasing in proportion to the increasing population in the developing world. The unconscious use of people in consumption attitudes affects the sustainability of our existing energy resources negatively. The wastes generated due to this unconscious use of reducing the quality of life of the ecosystem. Food wastes among the wastes are of important globally. Factors such as human consumption in excess of their needs, inadequate quality of fresh produce, unbalanced distribution in the food supply chain are the process of food waste. In this study, the sustainable importance of the concept of waste was examined within the scope of the relevant literature. In this context, the current status of zero waste in the world and in Turkey, and the activities of relevant institutions and organizations in active waste units were also investigated. The current situation has been conveyed by including scientific data on waste cited by the Food and Agriculture Organization (FAO) and the United Nations Environment Programme (UNEP), which are awareness-raising institutions in food waste and nutrition. This study addressed the issue of food loss and waste from a global and local perspective and seeks solutions for food waste, which has become a major problem worldwide, and a sustainable food system. Therefore, it included innovative application suggestions for food waste, which has a high share of waste in the food and beverage industry. In conclusion, the common point of importance in future studies is needed to increase awareness of the global value of waste and to gain awareness.

Keywords: Zero waste, food waste, global.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artış göstermesi ve toplumun atık yönetimi konusundaki bilinçsiz tutumları atık miktarının ciddi boyutlara ulaşmasına sebep olmaktadır. İnsanların değişen yaşam tarzları ve artan tüketimin yol açtığı atıklar doğada uzun yıllar boyunca yok olmayarak ekosistemi olumsuz etkilemektedir. Bu durum atık yönetimi konusunda küresel bir tehdit haline dönüşmüş durumdadır. İnsani faaliyetler sebebiyle ortaya çıkan atıklar, doğru bir sistemle yönetilmediği durumlarda toplum ve doğa sağlığı açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Bilgili, 2023). Bu sebeple atıkların sıfırlanabilmesi için entegre bir sistemle yönetilmesi gerekmektedir (Büyükkol & Bedük, 2020). Atıklardan meydana gelen problemleri en aza indirmek ve enerji kaynaklarını sürdürülebilir hale getirme anlayışından ortaya çıkan sıfır atık uygulamaları son yıllarda önem arz etmektedir.

Sıfır atık israfın azaltılması, kaynakların dengeli değerlendirilmesi yoluyla geri dönüşümünün sağlanmasını içeren bir atık yönetim felsefesi şeklinde açıklanmaktadır (Ulusal, 2022). Resmi Gazete'de 9 Ekim 2021 tarihinde yayınlanarak güncellenen son Sıfır Atık Yönetmeliği'ne göre "üretim, tüketim ve hizmet süreçlerinde atık oluşumunun önlenmesi/azaltılması yeniden kullanımına öncelik verilmesi, oluşan atıkların ise kaynağında ayrı biriktirilerek toplanması ve geri dönüşüm ve/veya geri kazanımının sağlanarak bertarafa gönderilecek atık miktarının azaltılması suretiyle çevre ve insan sağlığının ve tüm kaynakların korunmasını hedefleyen yaklaşımı" şeklinde ifade edilmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021).

Atıkların çevre yönetiminde sürdürülebilir bir çözüm sağlaması konusunda, dünyanın en önemli tüketim kaynaklarından biri olan gıda sektörünün payı büyüktür. Birleşmiş Milletler'e göre her yıl yaklaşık 1,3 milyar ton gıda atığı oluşmaktadır. Dolayısıyla gıda atığı, küresel anlamda büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu durumda gelecek nesillere sürdürülebilir beslenme kaynakları konusunda adil bir yaşam tarzı bırakmak gerekmektedir. Gıda atığını önlemenin yolu, insanların bilinçli gıda tüketimi ve tedarik zinciri dengesi üzerinden geçmektedir. Gıda atığı; gıda zincirinin farklı aşamalarında ortaya çıkabilen ve insanlar tarafından tüketilmeyen gıdaların israfı anlamına gelmektedir (Okazaki, Turn, & Flachsbart, 2008). Bir başka tanıma göre, Tüketici Markaları Derneği (Consumer Brands Association) ve Gıda Pazarlama Enstitüsü (Food Marketing Institute) tarafından "ihtiyaçtan fazlasının tüketimi halinde çöpe atılmış ya da atık olması istenen çiğ veya pişirilmiş, katı veya sıvı halde olan gıda maddesi" olarak tanımlanmıştır. Bu atıklar, gıdaların tedarik zincirindeki üretim ve ürünü sunma aşamalarından oluşmaktadır.

Atık konusunda küresel ve yerel anlamda birçok kurum ve kuruluşlar çalışmalar yapmaktadır. Çalışma konusu olan gıda atığının nedenleri, atığın oluşum zinciri ve alanları, önlenmesi, dönüştürülmesi ile ilgili çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır. FAO, dünyada yıllık üretilen yiyecek miktarının %30'luk payının atık olarak yitirildiğini açıklamaktadır (Şahin ve Bekar, 2018). Bu oran, özellikle gıda kaynaklarının toplumsal ve ekonomik sağlığımız açısından küresel bir kriz oluşturacağını göstermektedir. Bu anlamda toplum olarak gıda atığı bilincini kazanmamız gerekmektedir. Bu çalışma ise atık yönetim sistemlerinin Dünya'daki ve Türkiye'deki mevcut durumunu araştırmak, yiyecek içecek sektöründeki otel işletmeleri gibi gıda atığının boyutunun yüksek olduğu alanların incelenerek önlenmesi ve değerlendirilmesi adına, sürdürülebilir çözüm öngörüleri sunmak amacıyla yürütülmüştür. Bu anlamda literatür araştırmasına dayanan bu çalışmada atık yönetiminin gıda boyutu kavramsal açıklamalara yer verilerek incelenmiştir.

2. DÜNYADA SIFIR ATIK

Atığın tarihi insanlığın tarihiyle birlikte başlar. Tarihin ilk çağlarından itibaren tüm toplumlar atık oluşturmasına karşın, endüstri devriminden önce atık konusu insanlar için çok fazla endişe yaratmamıştır (Bilgili, 2021). Atığın bertarafı milattan önceki yıllardan itibaren genelde gömülerek sağlanmıştır. Fakat bu gibi atıkla mücadele yöntemlerinin bir takım olumsuz yanları fark edilerek, sıfır atık yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Sıfır atık projelerinin temelinde, dünya nüfusunun artarken buna paralel olarak hayat standartlarının da iyileşmesi, ardından tüketimde aşırılıkları doğurmuştur. Bu sebeple dünyadaki doğal kaynaklar geliştirilen üretim teknolojilerine rağmen insan nüfusuna yetememektedir. Dünyada sürdürülebilir çevre ve bilinçsiz tüketimin sebep olduğu birçok ciddi problem, sıfır atıkla ilgili çalışmaların gerekliliğini göstermektedir. Günümüzde de sıfır atık yönetim stratejileri gelişerek ilerlemektedir.

Türk toplumu, atık konusunda gerek dini anlayışlar gerek yokluk ve kıtlık durumları gereği sıfır atık konusuna yatkın bir millet bilincine sahiptir. Osmanlı devrindeki kent yönetimi anlayışında atıklar belirli dönemlerde esnafa ihale edilerek toplatılır ve ayıklanarak tasnifi yapıldıktan sonra kullanıma geri kazandırılmaktaydı (Tekin,2020; Aktaran Ulusal,2022). Dünyada da sıfır atık konusunda geçmişte buna benzer bazı girişimler olsa da sıfır atık konusuna belirgin ilk çalışmalar sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkmıştır. Lisans öğrencisi olan Washington Carver'ın 1893'te yayınladığı makalede, çevredeki atıkların aslında bir başka ürüne hammadde olabileceğine değinilerek "görünümü değiştirilmiş bir başka kaynak"

ismiyle atığa yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında, sıfır atığın bir diğer öncüsü denebilecek olan Ford şirketi fabrikada kullanılan malzeme ve parçalardan tasarruf etmiş, bazı parçaları yaparken soya fasulyesi küspesi kullanmıştır (Yaman ve Olhan, 2010). Sıfır atık terimi ilk defa 1970'li yıllarda ABD California Oakland'de, Paul Palmer isimli kimyager tarafından, kimyasalların yeniden değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır (Er, 2012). Daniel Knapp'ın 1980'li yıllarda kullandığı "Toplam Geri Dönüşüm" kavramıyla birlikte, atıkların çöp olmadan geri dönüştürülmesi sağlanarak sıfır atık önem kazanmıştır (Zero waste, 2022; Aktaran Ay, 2023). Kent nüfusunun dünya nüfusuna paralel şekilde hızla arttığı, beraberinde hızlı kentleşme ve doğal kaynakların hızla tükenmesi gibi birtakım sorunları doğurduğu 1990'lı yıllarda, sıfır atık kavramının önemi anlaşılmıştır. Bu yıllarda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla sıfır atık idaresi ve atık bertarafı konusuna verilen önemi giderek artmıştır (Ay, 2023). Almanya, 1991 yılında ambalaj çöplerinden alınan vergiyi artırmış, Danimarka ise atıkları azaltmak için çeşitli vergilendirmeler uygulamıştır (Bilgili, 2021). ABD'de 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Freeganizm isimli hareket atıkların azaltılması, materyallerin doğru kullanımı, israfı engelleme ve aşırı tüketimin olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Freeganizm sadece gıdada değil kullanılan tüm kaynakların uzun süre kullanımını ve atık olmamasını hedeflemektedir (Selçuk, 2022). ABD'de 1999'da yayınlanan bir belgesel ile çöplerin yakılmasının çevreye olan olumsuz etkileri anlatılarak toplumda atık azaltıcı bir bilinç oluşturulmuş; bu sayede yapımı düşünülen 300'ün üzerindeki çöp yakım yapısının kurulumu engellenmiştir (Connett ve Sheehan, 2001; Aktaran Bilgili, 2021). Avustralya'nın Canberra şehri 1996'da sıfır atık stratejisi oluşturarak bu konuyu kanunlaştıran ilk kent olmuştur (Connett, 2013: 301-312; Nizar vd., 2018:6;Aktaran Bilgili,2021). Yeni Zelanda'da, 2001'de belediyelerinin neredeyse yarısı sıfır atık hedefine uygun çalışmalar yapma kararı almıştır (Zero Waste Network, 2023). ABD'de, 2001 senesine gelindiğinde yapılan etkin propagandalar sonucu Sıfır Atık Gündemi (Grass Roots Recycling Network) yayınlanmıştır (Gül, Yaman, 2021). Uluslararası Sıfır Atık İttifakı organizasyonu (Zero Waste International Alliance), 2002 senesinde teşekkül edilerek ilk sıfır atık zirveleri ise Cenevre ve Brighton'da yapılmıştır (Zero Waste International Alliance,2017). Japonya'nın Kamikatsu adlı bölgesinde 2003'te kurulan bir sistemle, yerleşimciler atıklarını 34 ayrı kategoriye ayırarak, 2020 yılına gelindiğinde atık alanlarına olan bağımlılığını sona erdirmiş şekilde Japonya'nın ilk sıfır atık topluluğu unvanını elde etmişlerdir. Sıfır atık konusundaki öncü isimlerden biri olan ABD'li Bea Johnson ise 2009 yılında yayınladığı sıfır atık hareketin en değerli kitaplarından biri olarak görülen Zero Waste Home kitabıyla toplumsal bilinç oluşturmayı başarmıştır. Johnson kendi evinde yaptıklarını, daha az atık için israftan yoksun ve doğru tüketim uygulamaları sonrası dönüşüm işlemlerini sistematize ederek bir yıllık çöpünü bir kavanoza sığdırmayı başarmış ve kamuoyunun dikkatini çekmiştir (Çalışkan, 2020).

Türkiye'de yapılan araştırmada, 2010 verilerine göre vatandaş başına ortalama üretilen katı atık değeri, günlük 1.89 kg olarak hesaplanmıştır. Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığında bu değerin ortalama günde 1.39 kg, ABD'de 2.09 kg, dünya ortalaması ise 0.838 kg olduğu tespit edilmiştir. Dünya Bankası verilerine göre belediyeler atık yönetimi amacıyla, yıllık bütçelerinin yaklaşık en az %20'si ila yarısı kadarını ayırmaktadır (Yaman ve Olhan, 2010). Bu sebeple atığı oluşmadan engellemek amacıyla sıfır atık çalışmalarına yerel ve ulusal

yönetimler günümüze kadar ciddi önem vererek çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sıfır atığa önem vererek bölgesel ve ulusal uygulamalar yapan başlıca ülkeler Danimarka, İsveç (Stockholm), ABD (San Fransisco), Çin, Japonya (Kamikatsu), İngiltere, Hindistan, Kanada, Güney Kore, Avustralya (Adelaide), Yeni Zelanda ve İtalya (Capannori)'dır. Avrupa Birliği ve üye ülkeleri bu konuya ayrıca bir önem vererek 1970'li yıllardan itibaren birçok çalışma yürütmektedir. AB sadece ticari amaç etrafında bir araya gelmemiş; siyasal ve kültürel konularda da ortak kararlar almayı amaçlamıştır. İklim ve çevre ile ilgili konularda da ülkeler arası sınırsızlık düşüncesiyle, birlik olarak karar alınması amaçlanmıştır. Nüfusun ve buna bağlı olarak tüketimin artması ile büyük bir problem haline gelen atık yönetimi ve atık bertarafı konusu, politika yapıcıları sıfır atık gibi kalıcı bir önlem almaya iten ana etmen olmuştur. Bu çerçevede hazırlanan AB politikaları küresel doğa sorunlarıyla mücadele amacıyla belirli standartlar belirlenmiştir. AB, üretim ve tüketim sonrası ortaya çıkan atıkların doğa ve toplum sağlığında neden olduğu zararın azaltılması ile enerji ve tabii kaynak prodüktivitesini merkeze alan bir politikalar dizgisi yoluyla, sıfır atığın teşviki çerçevesinde atık yönetimi politikaları hazırlamıştır. Bunlara örnek olarak verilebilecek Atık Yağlar Direktifi, Tehlikeli Atıklar Direktifi, Ambalaj Atıkları Direktifi, Düzenli Depolama Direktifi gibi politikalar ile atıklar azaltılarak, sıfır atık felsefesine uygun şekilde dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır (Eskin, 2020). Birleşmiş Milletler Kentsel Çevre Anlaşmaları kapsamında, 60'ın üzerinde dünya şehri, 2040 yılına kadar sıfır atığa tam dönüşümü taahhüt etmişlerdir (Yalçın, 2021). Bu gibi birçok politika ile sürdürülebilir bir dünya amacı etrafında dünya ülkeleri sıfır atığa verilen önemi göstermektedir.

Diğer taraftan şirketler bazında çalışmalar da söz konusudur. Fransız otomobil devi Renault 2015'e kadar araçların parçalarını geri dönüştürülebilir maddelerden üreterek, fabrikalarındaki atıkları da sıfırlamayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir. Toyota, Subaru, Xerox, DuPont, Epson HP ve Fetzer gibi şirketler de sıfır atık ilkelerini önemseyerek uygulayacağını açıklayan uluslararası kuruluşlardandır (Yaman ve Olhan, 2010).

Geçmişten günümüze yapılan sıfır atık uygulamalarına bakıldığında atıkların yakılması veya depolanmasının doğuracağı problemler anlaşılmış ve atık yönetim stratejilerinin sürdürülebilir boyuta varmasıyla ülkeler bilimsel, politik ve ekonomik düzeyde ele alınan bir atık bertarafı programı oluşturmaya önem vermişlerdir. Toplumda sıfır atık bilinci oluşturan 4R anlayışına uyulması daha temiz ve sürdürülebilir bir dünya için önemlidir. 4R anlayışı, respect (çevreye ve paydaşlarına saygı), reduction (atıkların azaltılması), recyle (atık dönüşümü) reuse (tekrar kullanma) şeklinde açıklanmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE SIFIR ATIK ve SIFIR ATIK UYGULAMALARI

Sıfır atık ve sıfır atık uygulamaları, atık oluşumunu en aza indirmeyi ve atıkların geri dönüşümü, yeniden kullanımı ve enerji üretimi gibi yöntemlerle daha sürdürülebilir bir atık yönetimini hedefler. Türkiye'de de sıfır atık uygulamaları için bir dizi adım atılmaktadır. Örneğin, belediyeler ve kamu kurumları, atık toplama ve geri dönüşüm tesisleri kurarak sıfır atık hedefine doğru ilerlemeye çalışmaktadır. (Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı, 2023). Türkiye'de atık kavramı 1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu ile ele alınmıştır. Atık yönetimi hizmetleri, ülkemizde çoğunlukla yerel yönetimler öncülüğünde belediyeler

tarafından uygulanmaktadır (Eskin, 2020). 1580 sayılı (14.04.1930) Belediye Kanunu ile 1593 sayılı (06.05.1930) Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Türkiye'de atık yönetimine ilişkin yasal düzenlemelerin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu kanun kapsamında; atıkların toplanması, biriktirilmesi ve toplum sağlığının muhafaza edilmesi için gerekli önlemlerin alınması gibi mevzularda düzenlemeler yer almaktadır (Kolukısa, 2013).

3.1. Sıfır Atık Yönetmeliği

Sıfır atık yönetmeliği, atıkların kaynağında azaltılması, ayrıştırılması, geri dönüştürülmesi ve enerji olarak kullanılması gibi süreçleri içeren bir yönetmeliktir. Bu yönetmelik, atıkların çevreye olan etkisini azaltmayı hedefler. Sıfır atık yönetmeliği, atıkların kaynağında azaltılmasını sağlamak için şirketlere ve kurumlara çeşitli sorumluluklar yükler. Bunlar arasında atık üretiminin azaltılması, geri dönüşüm faaliyetlerinin teşvik edilmesi, ayrı toplama ve geri kazanım gibi konular bulunur. Bu yönetmelik, sürdürülebilirlik ve çevre koruma açısından önemli bir adımdır ve atıkların daha etkin bir şekilde yönetilmesine yardımcı olur. Sıfır atık yönetmeliği, atık yönetimi süreçlerindeki etkinlik ve etkili bir döngüsel ekonomi için bir temel oluşturur (Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019).

3.2. Sıfır Atık Belgesi

Sıfır atık belgesi, şirketlere veya kurumlara, sıfır atık yönetmeliğine uyum sağladıklarını kanıtlamak için verilen bir belgedir. Sıfır atık belgesi, atık yönetimi süreçlerindeki başarının ve çevreye olan olumlu katkının bir göstergesidir. Bu belgeyi almak için, şirket veya kurum sıfır atık yönetmeliğine uyum sağladığını kanıtlamalı ve belirli kriterleri karşılamalıdır. Bunlar arasında atık üretiminin azaltılması, geri dönüşüm faaliyetlerinin teşvik edilmesi, ayrı toplama ve geri kazanımın düzenlenmesi gibi konular bulunur. Sıfır atık belgesi, şirket veya kurumun çevre dostu bir şekilde atıklarını yönettiğini ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunduğunu gösterir. Bu belge, şirketin itibarını artırabilir ve çevre konusunda duyarlılığını gösterir (Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019).

3.3. Sıfır Atık Bilgi Sistemi

Sıfır Atık Bilgi Sistemi, Türkiye'de sıfır atık yönetimi süreçlerini takip etmek ve yönetmek amacıyla oluşturulan bir platformdur. Sıfır Atık Bilgi Sistemi, şirketler, kurumlar, yerel yönetimler ve diğer ilgili paydaşlar için atık yönetimi süreçlerini kolaylaştırmayı hedefler. Sistem üzerinden atık üretimi, ayrı toplama ve geri kazanım faaliyetleri gibi bilgiler kaydedilir ve raporlanır. Bu sayede sıfır atık hedeflerine ulaşılması için gerekli veriler sağlanır ve yönetim süreçleri takip edilir. Sıfır Atık Bilgi Sistemi, sıfır atık belgesi almak isteyen şirketlerin ve kurumların yönetmelik gerekliliklerini yerine getirebilmeleri için önemli bir kaynak sağlar. Ayrıca, sistem üzerinden atık yönetimi eğitimleri ve rehberlik gibi kaynaklara da erişim sağlanabilir (Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019).

3.4. Depozito/İade Sistemi

Depozito/iade sistemi, ambalajlı ürünlerin tüketiciye satışı sırasında kullanılan bir mekanizmadır. Bu sistemde, tüketici ürünü satın alırken ambalaj için ek bir depozito ücreti

öder. Ardından, tüketici ürünü tükettiği veya kullanımını tamamladığı zaman, ambalajı geri getirerek depozito ücretini iade alır. Depozito/iade sistemi genellikle plastik, cam, metal gibi tekrar kullanılabilir veya geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanıldığı ambalajlar için uygulanır. Bu sistem, atık miktarını azaltmaya, geri dönüşümü teşvik etmeye ve çevre üzerindeki etkileri azaltmaya yönelik bir yapı sağlar. Depozito/iade sistemi, tüketiciye geri dönüşüm bilincini artırırken, atıkların kontrol altında tutulmasını ve geri dönüşüm sürecinin daha etkin bir şekilde işlemesini sağlar. Bu sistem aynı zamanda geri dönüştürülebilir malzemelerin yeniden kullanılmasını teşvik eder ve kaynak israfını önler (Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği Madde 4/r, 2021).

3.5. Türkiye Çevre Ajansı

Türkiye Çevre Ajansı 31350 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7261 sayılı kanunla (24 Aralık 2020) TBMM'de kabul edilmiş ve kurulmuştur. Bu kanunun amacı; Sıfır atık yönetim sisteminin kurulmasına ve yürütülmesine katkı sağlamak, çevre kirliliğini önleyerek yeşil alanların muhafazası, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine katkı sağlayarak kaynak verimliliğini artırmak ve ulusal ölçekte depozito yönetim sistemi kurmak, işletmek, izlemek ve denetleme faaliyetlerinde bulunmaktır (Türkiye Çevre Ajansı Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi Genel Gerekçesi, 2020).

3.6. Sıfır Atık Mavi

Sıfır atık sisteminin kurulmasıyla birlikte su kaynaklarını ve kıyı değerlerini koruyabilmek için, Sıfır Atık Mavi projesi ile birlikte denizlerdeki kirliliğe mânia olmak hedeflenmiştir. 10 Haziran 2019 da İstanbul'da başlayan proje, 5 yıllık planla Deniz Temiz Derneği/TURMEPA iş birliği ile denizlerin korunmasına destek olmak ve başta deniz kıyısında bulunan iller ve bütün su kaynaklarına sınır olan şehirler ile birlikte valilerin sorumluluğunda faaliyet göstermektedir (TURMEPA, 2019).

3.7. Sıfır Atık Projesi

Sıfır Atık Projesi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın öncülüğünde yürütülmektedir. Büyük bir toplumsal ve ekonomik dönüşüm hareketi olarak 2017 yılında başlatılan Sıfır Atık Hareketi, beşinci yılının sonunda bir vizyona dönüşmüş, uluslararası alanda yüksek düzeyde kabul görmüş, ödüller almıştır. Proje kapsamında 17.5 milyon vatandaşımıza eğitim verilmiş, bu sayede büyük bir zihniyet dönüşümü gerçekleşmiştir. 5 yıllık süre zarfında Sıfır Atık Hareketi ile geri kazanım oranı %27.2'ye kadar yükselmiş, toplamda 65.2 milyar TL tasarruf elde edilmiştir. Böylece Türkiye'nin belirlemiş olduğu Yeşil Kalkınma Devrimi ve 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefine doğru giden yolda büyük bir kazanım elde edilmiştir (Sıfır Atık Kitabı, 2023).

Sıfır atık projesinin asıl gayesi; israfı önlemek, kaynağında ayrı biriktirerek hammadde olarak tekrar kullanılabilecek atıkların çöpe atılmasını engellemek, çevre bilinci oluşturarak gelecek nesillerin bu bilince ulaşmasını hedeflemek, atıkları hammaddeye dönüştürerek yeni hammadde arayışlarına engel olmak ile birlikte mevcut kaynakların ömrünü uzatmak ve

ekonomiye kazandırmak, kirliliği azaltarak canlı yaşamı için daha sağlıklı ortamlar oluşturmaktır (Erdur, 2019). Bu proje ile atıkların daha kolay ayrıştırılması ve toplanması amacıyla farklı renklerde çöp konteynerleri belirlenmiş ve bu konteynerler atık toplama sistemini basitleştirmiştir. Vatandaşlara düşen görev ise ellerindeki atıkları bu toplama noktalarına götürerek uygun konteynere atmaktır (Kara, 2021). Mavi renk ile gösterilen konteynerler kâğıt ve karton atıkları, sarı renk ile gösterilen plastik atıkları, yeşil renk ile gösterilen cam atıkları, gri renk ile gösterilen metal atıkları, kahverengi renk ile gösterilen organik atıkları, siyah renk ile gösterilen geri dönüşmeyen evsel atıkları, beyaz renk ile gösterilen yemek artıkları ve mor renk ile gösterilen ise ekmek artıkları için tercih edilmiştir.

Türkiye'de 5 yılda sıfır atık kazanımları ve geri kazanım miktarları;

Görsel 1. Türkiye'de 5 yılda sıfır atık kazanımları ve geri kazanım miktarları

Kaynak: Sıfır Atık Kitabı, 2023

3.8. Konya'da Sıfır Atık Uygulamaları

Sıfır Atık Projesini yaygın duruma getirmek için Konya Büyükşehir Belediyesi, örnek uygulamalarını sürdürmektedir. Sıfır Atık Projesiyle; israfın önüne geçmek, doğal kaynakların muhafazası ve etkin bir şekilde kullanımı, atık oluşumunu en aza indirmek, atıkların geri dönüşüm yoluyla ekonomi için katkı sağlamak ve çevreye duyarlı tüketici bilinci oluşturulması amaçlanmaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi Sıfır Atık Projesi, 2023).

Konya Büyükşehir Belediyesinin Sıfır Atık Projesi kapsamında yapacağı uygulamalar;

Binalara Sıfır Atık Sistemi kurmak, atıkların ayrı depolanması için ekipmanlar yerleştirmek, cadde, sokak ve kamuya açık alanlara geri dönüşüm kumbaraları yerleştirmek, atık getirme noktaları kurularak halkın, atıklarını bu noktalara getirmelerini sağlamak, işyerlerinin tek kullanımlık ürünleri kullanmamaları için gerekli eğitim çalışmaları yapmak, Sıfır Atık Projesinin temelini oluşturan israfı önlemek ve atıkların kaynağında azaltılması için eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmak, yapılan uygulamalar sonucunda sıfır atık yönetim sistemine ilişkin veriler kayıt altına alınarak doküman oluşturulacak ve gerekli istatistiki çalışmalar, raporlamalar yapılacaktır. Bu sayede sistemin eksik ve aksayan yönleri tespit edilerek gerekli önlemler alınacaktır (Konya Büyükşehir Belediyesi Sıfır Atık Projesi, 2023).

Konya'da Sıfır atık projesi ile geri dönüşümde sağlanan kazanımlar;

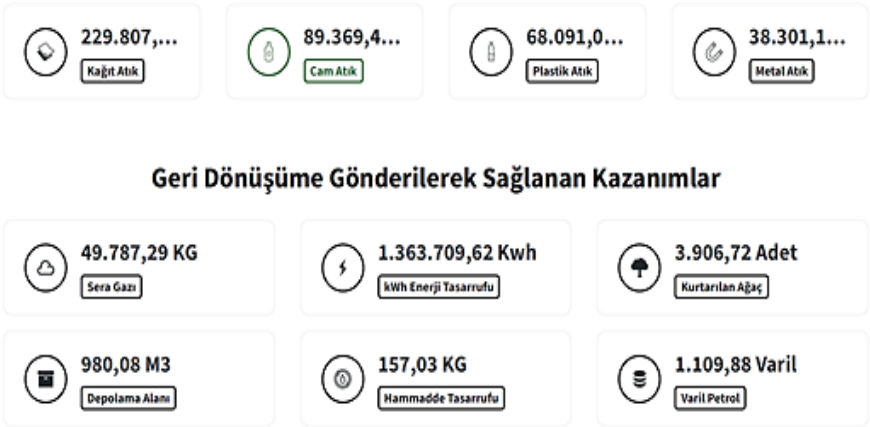

Görsel 2. Geri dönüşüme gönderilerek sağlanan kazanımlar
Kaynak: (https://sifiratik.konya.bel.tr/kbb/kazanimlar)

4. GASTRONOMİDE SIFIR ATIK

Son yıllarda yaşadığımız ekosistem içerisinde çevresel sürdürülebilirlik alanlarında küresel bir önem taşıyan konulardan biri gıda atıklarıdır (Şahin ve Bekar, 2018). Gıdalar, canlıların temel besin kaynakları halindedir. Bu sebeple kullanımlarının kontrolüne yönelik uygulamalar gelecek nesile devamlılığı açısından önemlidir. Ülkemizde de 2017 yılından itibaren birçok kurum tarafından atık bilincini iyileştirmeye yönelik iyileştirici uygulamalarla aktif hale gelmiştir. Atık yönetimi özellikle belediyelerin sıfır atık birimlerinde çözüm getiren projeleriyle yer almaktadır. Atık konusu gıda atığı olarak değerlendirildiğinde, doğal enerji tüketiminde, beslenme kaynakları israfında oluşturduğu kayıp ve kirlilik bakımından çevresel ve ekonomik kayıpları dikkate alındığında, atık yönetiminde sürdürülebilir bir bilinç kazanılması yönüyle önem oluşturan gıda atıklarının aktif bir işlevde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Şahin ve Bekar, 2018).

Gastronomide sıfır atık, son zamanlarda popüler bir konu haline gelmiştir. Restoranlarda ve yemek tariflerinde sıfır atık prensibi uygulamak, sadece doğal kaynakların korunmasına yarar sağlamaya kalmamakla birlikte, aynı zamanda mutfakta tüketilen enerji ve malzeme giderlerinden tasarruf etmeye de yardımcı olmaktadır. Doğru miktarda alışveriş yapmak, gereksiz gıda israfını önlemek adına kritik önem taşımaktadır. Restoranlar ve şefler, ihtiyaç olan gıdaların taze kalma ve depolama sürelerini dikkate alarak alışverişleri planlamalıdır. Dolayısıyla gıdaların bozulmalarını önlemek için gıdaları hızlı bir şekilde kullanmak önem göstermektedir. Gıda atıklarını değerlendirmek, sıfır atık prensiplerinin en önemli adımıdır. Sebzelerin kabukları ve kemikler gibi gıda atıkları, yemeklerin tadını artıran ve besin maddelerini vurgulayan çorbalar ve soslar için kullanılabilmektedir. Özellikle toplumumuzda kutsal bir kültürel değeri olan ekmeklerin sıfır atıkta değerlendirilmesi birçok tarifle mümkündür. Gıda atığının oluşum alanlarından olan restoranlar, menülerini sezonluk ve yerel gıda ürünleriyle destekleyerek, doğal kaynaklara zarar vermeden, çevre dostu bir yaklaşımla, sıfır atık prensibine uygun olarak, yiyeceklerini hazırlamalı ve atık üretmeme prensibini benimsemeleri gerekmektedir. Bu sebeple yemeklerin üreticisi olan şeflerin atık üretme potansiyeli taşımalarından dolayı gıda atıklarını yeniden kullanma veya doğru şekilde imha etmek konusunda bilinçli olmaları ve organik atıklar, gübreleme, kompost gibi atıkta iyileştirici uygulamalar eğitimini almaları konunun önemini göstermektedir. Sonuç olarak,

gastronomide sıfır atık prensibi, israfı azaltmaya yönelik sürdürülebilir bir yaklaşımdır. Restoranlar ve şefler, bahsedilen prensipleri benimseyerek, hem mutfak üretiminde sıfır atık prensibini uygulayabilirler, hem de çevrenin ve doğanın korunmasına katkı sağlayabilirler. Mutfak sektöründe sıfır atık prensibinin benimsenmesi, daha sürdürülebilir bir gelecek için önemli bir konu halindedir.

Konuyla ilgili mevcut literatür incelendiğinde, atık yönetiminin bilimsel çalışmalarda yaygın olarak yitirildiği yiyecek içecek işletmeleri alanlarında, tüketici algısının ölçüldüğü görülmektedir. Bu bölümde ilk olarak gıda atığı hem kavram olarak hem de gıda atığının neden olduğu faktörler bakımından gastronomide sıfır atık prensibi içerisinde tanımlanarak açıklanmaktadır. Gıda atığındaki gereksinimler literatürdeki çalışmalar doğrultusunda FAO ve UNEP gibi kuruluşların verilerinin ışığı altında gıda israfının önemi açısından değerlendirilerek incelenmiştir. Bu bağlamda geleceğe sürdürülebilir bir gıda atığı bilinci kazandırılmasına yönelik teknolojinin kullanılmasıyla var edilebilecek yenilikçi uygulama önerileri sunulmuştur.

4.1. Gıda Atığı

Dünyadaki yaşamın devamlılığı, içinde bulunduğumuz ekosistemin bir düzen içerisinde olmasına ve varlığımız için gerekli olan enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğine bağlı bir durumdur (Şahin ve Bekar, 2018). Dünyada her geçen yıl atık miktarının artması, yaşam alanlarımıza zarar vermektedir.

Katı atık olarak değerlendirilerek, sıfır atıkta kullanılan gıda atıkları, küresel bir açlık sorunu olarak görülmektedir. Gıda atıklarının oluşum zincirinde, insanların beslenme ihtiyaçlarındaki tüketim çılgınlığı ile meydana gelen gıda israfı, taze ürün kullanımı kalitesinin yetersiz olmasından kaynaklı tüketilmek istenmeyen ürünlerin tabaktaki sonu, gıda tedarik zincirindeki kayıplar, birer faktör olarak sürecin parçası halindedir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı UNEP'in gıda atığı tanımına göre; "ürün kaybının bir parçası olan gıda atığı, gıda tüketim zincirinde insan tüketimine elverişli olmayan, ekonomik israf, yetersiz stok planlaması ile meydana gelen atıklardır (Lıpınskı ve diğerleri,2013). Gıda atıkları tüketilebilir ve tüketilemez şeklinde sınıflandırılmaktadır. Tüketilebilir gıda atıklarını, yiyecek içecek işletmelerinde özellikle otellerde, yemeğin hazırlanma aşamasında oluşan mutfaktan gelen atık ve tüketim kısmında müşteriden gelen tabak atığı şeklinde tanımlamak mümkündür. Tüketilemez gıda atığı ise insanlar tarafından tüketilmesi uygun olmayan gıdaların üretiminden kalan, artıkları ifade eder. Bu tür atıklar arasında kemikler, yumurta kabuğu, kahve telvesi gibi maddeler bulunabilir (Owen ve diğerleri, 2013; Aktaran Şahin ve Bekar, 2018). Bu atıklar, genellikle kompost yapma veya bitki gübreleme gibi yöntemlerle değerlendirilmektedir. Gıdaların yoğun olarak kullanıldığı en aktif sektör alanı olan yiyecek ve içecek endüstrisinde, üretim alanlarında çalışan personellerin gıda atığı bilinci konusundaki eğitimleri konunun önem noktası açısından sürdürülebilir bir kazanım sağlaması yönündedir. Yiyecek içecek işletmeleri içerisinde bulunan otel işletmelerinde gıda atıklarının çoğu gıda üretimi ve servisinde oluşmaktadır (Shanklin ve Pettay, 1993;Aktaran Şahin ve Bekar, 2018). FAO'nun (2019) durum raporuna göre, dünya genelinde üretilen gıdanın yaklaşık %14'ü hasat edildikten sonra ve mağazalara ulaşmadan önce kaybolmaktadır. UNEP'in Gıda İsrafı Endeksi Raporunda, gıdanın yaklaşık %17'sinin perakende satışlarda ve özellikle evlerdeki tüketiciler tarafından israf edildiğini göstermektedir. Bu veriler, gıda israfı sorununun büyüklüğünü vurgulamaktadır. (FAO, 2022a).

Gıda atıkları, çevresel, ekonomik ve etik açıdan birçok sorunu içerisinde barındıran bir küresel sorun haline gelmiştir. Birçok ülke, kurum ve sivil toplum kuruluşu bu sorunun

farkındadır ve çözüm bulmak için çalışmalar yürütmektedir. Gıda tarım örgütü FAO'nun Dünya Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu (SOFI) raporu, açlıkla mücadelede ciddi bir artış olduğunu ortaya koymuştur. Rapora göre, 2021 yılında açlıkla mücadele eden insanların sayısı, 2020'den bu yana yaklaşık 46 milyon, 2019'dan bu yana ise 150 milyon artarak 828 milyona ulaşmıştır. Bu veriler, küresel gıda güvenliği ve beslenme sorunlarının önemini vurgulamaktadır (FAO, 2023). FAO'nun tahminlerine göre dünya genelinde 3.1 milyar insanın sağlıklı ve yeterli beslenmeye erişimi olmadığı belirlenmiştir. FAO ayrıca, kaybedilen ve israf edilen gıdaların her yıl 1.26 milyar aç insanın beslenme ihtiyacını karşılayabileceğini ifade etmektedir (FAO, 2022a). FAO'nun dünyadaki yetersiz beslenme yaygınlığına ilişkin tahminleri göz önünde bulundurulduğunda gıdaların çöpe atılması kabul edilemeyecek bir hiyerarşi etiğindedir.

Uzmanlar, gıda kaybı ve gıda israfının dünya çapında küresel bir sorun olduğunu ve kontrol edilmediği takdirde iklim, gıda güvenliği ve doğal kaynakların yönetimi açısından ciddi sonuçlar doğuracağını öngörmektedir (FAO, 2022b). Dünyada aktif olarak kullanılan gıda tarım sistemlerinin birçoğu, yer altı sularını tükettiği, tarım arazilerinin verimliliğini düşürdüğü, sera gazı emisyonlarına ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olduğundan dolayı sürdürülebilirliği zedelenmiş durumdadır. Bu sistemlerin bilinçsiz kullanımı aynı zamanda çevre üzerinde iklim ve küresel ısınma gibi nedenlerin etkilerinden dolayı hassaslaşmıştır. Tarımsal gıda sistemlerinin dönüşümüne katkı sunacak potansiyelde, gıda atığı ve israfının azaltılmasına yönelik gıdanın bulunabilirliğine sürdürülebilirlik sağlanması, gıda güvenliği ve sağlıklı beslenmede dayanıklı çözümler oluşturulabilir. Gıda kaybı ve gıda atıklarının azaltılması, sera gazı emisyonlarının (GHG'ler) azaltılması yoluyla da önemli bir iklim stratejisi olarak hizmet vermektedir. Bu nedenle, gıdanın geleceğinin bağlı olduğu ekosistemlerimizi ve doğal kaynaklarımızı muhafaza edip korurken, aynı zamanda dünyanın iklim hedeflerini artırmalarına destek olabilecek bir çözüm potansiyeli bulundurmaktadır (FAO, 2023).

Gıda kaybı, gıda hizmeti tedarikçilerinin ve tüketicilerin eylemleri sonucunda gıdanın miktarında veya kalitesinde meydana gelen azalmayı ifade eder. Gıda kaybının çevresel ayak izi yüksektir. Gıda üretimi için kullanılan su, toprak gibi kaynakları israf ederken, sera gazı emisyonlarına da neden olmaktadır. Bütün bunlar iklim değişikliğini şiddetlendirmekte ve tarımsal sürdürülebilirliği, gıda tedarikimizin kalitesini ve güvenliğini tehdit etmektedir. Herhangi bir kıtlık karşısında, önleme, uyum sağlama ve dönüşme olanağı sağlamak için tarımsal gıda sistemlerinin dayanıklılığını artırmaya yönelik çalışmaya ihtiyaç vardır. Gıda atığı tüm boyutlarında çözüm yaratma potansiyeline sahiptir. Gıda kayıplarının yaygın olduğu gıda tedarik zincirinde yukarı yönde bir direnç oluşturulması; üretim çıktısını artırmak, doğal kaynaklarımızı daha verimli kullanmak, gıda bulunabilirliğini ve erişimini artırmak ve beslenme kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunmakla ilişkili emisyonları azaltma gibi konularda yarar sağlayacaktır (FAO, 2022b). Tedarik zinciri boyunca meydana gelen gıda kaybı, karbon ayak izini artırmaktadır. Hasat aşamasında bozulan bir domatesin, perakende mağazasında harcanan domates sosundan daha düşük bir karbon ayak izine sahip olduğu argümanı, hasat, taşıma ve işleme aşamalarında ilave sera gazı emisyonları oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, gıda kaybının azaltılması ve gıda israfının önlenmesi, sürdürülebilir bir gıda sistemi için önemli bir adımdır. (FAO, 2013).

Dünya, nüfusunu doyurmaya yetecek kadar gıda üretirken, her gün neredeyse 830 milyon insan hâlâ aç kalmaktadır. Arz ve talep arasındaki uyumsuzluğun nedenleri çok çeşitlidir ve gıdanın çiftlikten sofraya kadar ki tüm yolculuğunu kapsayan bir terim olan tarım, aynı zamanda gıda tedarik zincirlerimizdeki daha büyük verimsizliklerin kilit noktasıdır. Bu tür verimsizliklerin ele alınması özellikle gıda fiyatlarının arttığı bu dönemde gıda kaybı ve israfı ile iklim değişikliği arasındaki kısır döngünün kırılması bu nedenle en büyük önceliktir

(FAO,2022c). FAO, gıda kaybını azaltmak ve tarımsal gıda sistemlerini daha verimli hale getirmek için tasarlanmış birçok projeyi faaliyete geçirmiştir. Umut verici sonuçlar verenlerden bazıları, en önemli mahsullerden birinin mango olduğu Güney Asya'daki meyve ve sebze üretimini içermektedir. Taze mango da yüksek nem içeriği ve hassas yapısı nedeniyle hızla bozulma göstermektedir. Diğer meyveler gibi doğru olgunluk aşamasında hasat edilmezse ve dağıtım zinciri boyunca uygun şekilde işlenmezse hem kalite hem de miktar açısından zarar görür, bu da üretim ve hasat sonrası işlemlerde yer alan herkes için kayıplara ve gelirin azalmasına neden olmaktadır. FAO, çiftçileri hasat sonrası iyi yönetim uygulamaları yapmaları ve ürünlerini taşımak için tek kullanımlık ağ çuvallar yerine yeniden kullanılabilir plastik kasalar kullanmaları konusunda eğittiğinde, bu geçişin gelişmeler sağladığı görülmüştür (FAO, 2013).

4.2. Gıda Atığında Yenilikçi Uygulamalar

Artan dünya nüfusunun taleplerini karşılayabilmek için küresel gıda üretiminin 2050 yılına kadar %60 artması gerektiği öngörülmektedir. Ancak bugün üretilen gıdanın üçte birinden fazlası atığa dönüşerek israf edilmektedir (FAO, 2013). Dolayısıyla gıda atığında sürdürülebilir yenilikçi uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gıda kaybı ve israfı, önemli bir küresel sorundur. Gelecekte, gıda atıklarını minimize etmek için daha etkili yönetim ve geri dönüşüm çözümleri geliştirilecektir. Bu, sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturma ve daha fazla insanın beslenme ihtiyaçlarını karşılama konusunda büyük bir adım olacaktır.

Sağlık bilincinin artmasıyla birlikte, bitkisel bazlı beslenme tarzlarının daha popüler hale geleceği düşünülmektedir. İnsanlar, doğal kaynakları daha verimli kullanma ve sürdürülebilir bir dünya yaratma hedefiyle, et ve süt ürünleri yerine bitki bazlı alternatifleri tercih etme eğilimi göstereceği ön görülmektedir. Bu da kaynakların daha dengeli kullanılmasını sağlayarak gıda atığı grafiğinde azalan bir katkı sağlayacaktır. Günümüzde hayvansal protein kaynaklarına olan tüketim düşkünlüğüne bir önlem olarak alternatif bir potansiyel nitelik taşımaktadır. Özellikle gıda tarımında yapay zekâ ve makine öğrenme algoritmalarının kullanılmasıyla, tarım sektöründe verimlilik ve sürdürülebilirlik artışı beklenmektedir. Yapay zekâ, tarım üretiminde su ve enerji verimliliğini artırma, hastalıkların ve zararlıların kontrol edilmesi gibi alanlarda önemli bir rol oynamaktadır. Gıda üretimindeki verimlilik, gıdanın uzun süre dayanmasını sağlayacak işleme ve ambalaj teknolojilerinin geliştirilmesine yol açmaktadır. Bu teknolojiler, gıdanın raf ömrünü uzatarak israfı azaltacak ve daha uzun süre tüketilebilir olmasını sağlayacaktır.

Birçok ülkede gıda paylaşma platformları geliştirilmektedir. Bu platformlar fazla gıdaların toplanmasını, dağıtılmasını ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlamaktadır. Gelecekteki platform sayının arttırılmasıyla gıda atığı sorunu azalacaktır. Gıda atığının çevresel ayak izi yüksektir. Dolayısıyla gıda atığının enerjiye dönüştürülmesi, biyogaz veya biyokömür gibi yöntemlerle mümkündür. Bu uygulamalar, atıkların çevre dostu bir şekilde kaynaklarının sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Bu çözüm potansiyeli taşıyan konuların sorumluları olan bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları bilincini kazanması önemlidir. Çünkü bireylerin tüketim alışkanlıklarının değişmesi, gıda atığı sorununu da azaltabilmektedir. Bu yüzden gelecekte, tüketicilere gıda atığı konusunda farkındalık yaratmak ve sürdürülebilir tüketim davranışlarını teşvik etmek için daha fazla çaba harcanması gerekmektedir (FAO,2022b).

Bu çözümler, gıda atığı sorunuyla mücadelede daha etkili bir şekilde hareket etme potansiyelini göstermektedir. Gelecekte daha fazla yenilik ve çözüm beklentisi ile daha sürdürülebilir ve israfın az olduğu bir gıda sistemi oluşturulması beklenmektedir.

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Literatürdeki araştırmalar inceleyerek özetlediğimizde, mevcut atık yönetimi uygulamalarının gelecek açısından daha sürdürülebilir bir bilince ihtiyacı olduğu görülmektedir. Yaşadığımız coğrafyada gıda atığının azaltılmasına yönelik bir farkındalık oluşturulmalı ve bu bilinç gelecek nesillere aktarılmalıdır. Yalnızca bir gıda atık olarak görülmemeli üretiminden tedarik aşamasına kadar tüketilen her enerji atığa dâhil olmaktadır (Koca,2019).

Gıda atığı, küresel olarak ciddi bir sorun olup, kaynak tüketiminin yanı sıra çevresel etkileri de beraberinde getirmiştir. Ancak, bireysel ve toplumsal çabalarla bu sorunu çözmek mümkün olabilmektedir. Daha bilinçli alışveriş, besin değerinin yükseltilmesi, gıda artıklarının değerlendirilmesi, yeniden kullanım ve sürdürülebilir ambalaj kullanımı gibi adımlarla gıda atığını minimize etmek mümkün olacaktır. Bu pratiklerle, daha sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturabilir ve çevreye olan etkimizi azaltabiliriz. Gelecekteki gıda atığı çözümleri gelişirken, bireyler olarak her birimizin üzerimize düşen sorumluluğu alarak daha sürdürülebilir bir gelecek inşa etme ihtiyacımız vardır. Atığın olduğu bir dünya içerisinde tüm yaşam koşulları olumsuz etkilenmektedir. Var olan enerji kaynaklarını tüketirken oluşturacağımız çevresel ayak izini hesaba katmamız gerekmektedir. Kültürümüzde de değer taşıyan israfa karşı, ihtiyacımıza karşı doygun ve sürdürülebilir düşünerek, atık bilincinde iyileştirici bir ivme kazandırlması mümkündür.

KAYNAKÇA

Ay, Ö., Kamu Kurum ve Kuruluşlarinda Sifir Atik Uygulamalarinin Iso 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardi Kapsaminda Yürütülmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ondokuz Mayis Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çevre Mühendisliği Ana Bilim Dalı, 2023.

Bilgili, M. Y., Sıfır Atık Yönetiminin Çevre Etiği Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 21-28, Nisan, 27, 2023.

Bilgili, M. Y., Sıfır Atık Yaklaşımının Kökenleri ve Günümüzdeki Anlamı, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(40), 2021.

Büyükkol, M., & Bedük, F., Antalya'da Faaliyet Gösteren Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde "Sıfır Atık Projesi" Nin Uygulanabilirliği, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, s. 529-538, 2020.

Connett, P., Sheehan, B., A citizens agenda for zero waste: A United States/Canadian perspective. GrassRoots Recycling Network, 2001.

Connett, P., The zero waste solution: Untrashing the planet one community at a time, Vermont: Chelsea Green Publishing, 2013.

Çalışkan, Y., Sosyal Medyada Sıfır Atık Hareketi: Instagram Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sıfır Atık Yönetmeliği, Resmi Gazete:Ankara, 2021.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı, 2023.

Er, M., K., Sıfır Atık Yönetimi ve Ofis Tipi Binalarda Uygulanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Erdur, E., Türkiye'de Sıfır Atık Projesi ve Projenin Kamu Kurumlarında Uygulanması; Süleymanpaşa Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2019.

Eskin, F., Avrupa Birliği'nin Döngüsel Ekonomi Modeli ve Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Atık Politikası: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2020.

FAO, Food wastage footprint & Climate Change, bb144e/1/11.15, 2013.

Gül M., Yaman K., Türkiye'de Atık Yönetimi ve Sıfır Atık Projesinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35(4): s. 1267-1296, 2021.

Kara, Ü., Türkiye'de Sıfır Atık Projesi Uygulaması: Safranbolu Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük, 2021.

Koca, A., M., Sıfır Atıkla Yemek Tarifleri-Sürdürülebilir, Ekonomik ve Sağlıklı Beslenme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı, s. 81, İstanbul, 2019.

Kolukısa, Z., Belediyelerde Katı Atık Yönetimi: Malatya Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi. Malatya, 2013.

Kılınç Şahin, S., Bekar, A., Küresel Bir Sorun "Gıda Atıkları": Otel İşletmelerindeki Boyutları, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Aralık, 22, 2018.

Lıpınskı B., Hanson C., Lomax J., Kıtınoja L., Waıte R., Searchınger T. Reducing Food Loss And Waste, "Creating a Sustainable Food Future", World Resources Institute and UNEPi Washington: World Resources Institute, Working Paper, 2013.

Nizar, M., Munir, E., Munavar, E., Irvan, M., Implementation of zero waste concept in waste management of Banda Aceh City, Journal of Physics: Conference Series, 2018.

Okazaki, W., Turn, S., Flachsbart, P., Characterization Of Food Waste Generators: A Hawaii Case Study. *Waste Management* (28), s. 2483-2494, 2008.

Owen, N., Widdowson, S., Shields, L., Waste Mapping Guidance for Hotels in Cyprus: Saving Money and Improving the Environment, The Travel Foundation; Cyprus Sustainable Tourism Initiative, 2013.

Selçuk, B., G., Gaziantep Mutfağında Sıfır Atıkla Menü Oluşturma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Gaziantep, 2022.

Shanklin, C.W. and Pettay, A., An Analysis Of The Type (And) Volume Of Waste Generated In The Food And Beverage Operations Of Two Selected Mid-Scale Hotel Properties (P. 18), Proceedings of the 1993 Annual Conference of the Council of Hotel, Restaurant and Institutional Educators,1993.

Tekin Ö. F., Belediyelerde Evsel Katı Atıkların Yönetimi ve Geri Dönüşüm Politikaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Selçuk Üniversitesi, Konya, 2020.

Ulusal, O., Yetişkin Bireylerin Sıfır Atık Hakkındaki Bilgi Tutum Ve Davranışlarının Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, s. 42, Konya, 2022.

Yalçın, M. E., Sıfır Atık Yönetim Sistemi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sıfır Atık Uygulamasının İncelenmesi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2021.

Yaman K., Olhan E., Atık Yönetiminde Sıfır Atık Yaklaşımı ve Bu Anlayışa Küresel Bir Bakış, Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, 3 (1), s. 53-57, 2010.

Elektronik Kaynaklar

https://cevresehiriklimkutuphanesi.csb.gov.tr (Erişim tarihi: 19.10.2023), Sıfır Atık El Kitapçığı, 2017.

https://www.fao.org/newsroom/detail/FAO-UNEP-agriculture-environment-food-loss-waste day-2022/en (Erişim tarihi: 12.10.2023), Eylül, 28, 2022a.
https://www.fao.org/newsroom/detail/reducing-food-loss-and-waste-central-to-tackling-climate-change-food-insecurity-and-to-making-more-efficient-use-of-our-natural-resources-says-fao-expert/en (Erişim tarihi: 18.10.2023), Eylül, 28, 2022b.
https://www.fao.org/fao-stories/article/en/c/1605721/ (Erişim tarihi: 17.10.2023), Eylül, 29, 2022c.
https://www.fao.org/platform-food-loss-waste/flw-events/international-day-food-loss-and-waste/en (Erişim tarihi: 17.10.2023).
https://resmigazete.gov.tr (Erişim tarihi: 13.10.2023), Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, Resmi Gazete, (Sayı: 31523), 2021.
https://resmigazete.gov.tr (Erişim tarihi: 19.10.2023), Sıfır Atık Yönetmeliği, Resmi Gazete, (Sayı: 30829), 2019.
https://resmigazete.gov.tr (Erişim tarihi: 19.10.2023), Türkiye Çevre Ajansının Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete, (Sayı: 31350), 2020.
https://sifiratik.gov.tr (Erişim tarihi: 19.10.2023), Sıfır Atık Kitabı. (2023).
https://sifiratik.konya.bel.tr (Erişim tarihi: 19.10.2023), Konya Büyükşehir Belediyesi Sıfır Atık Projesi, 2023.
https://turmepa.org.tr. (Erişim tarihi: 19.10.2023), TURMEPA, Deniz Temiz Derneği, 2019.
https://www.zerowaste.com/blog/what-is-it-who-started-the-zero-waste-movement/ (Erişim tarihi: 12.10.2023).
https://zerowaste.co.nz/ (Erişim tarihi: 11.10.2023).
https://zerowaste.co.nz/contact/ (Erişim tarihi: 11.10.2023).
https://zwia.org/history-of-zwia/ (Erişim tarihi: 11.10.2023), Manila, 2017.

GIDALARDA AĞIR METAL BULAŞI KAYNAKLARI VE SAĞLIK RİSKLERİ

Doç.Dr., Gülçin ALGAN ÖZKÖK
Selçuk Üniversitesi,
gulcinalgan@selcuk.edu.tr - 0000-0001-6487-707X
Umutcan YEŞİLYURT
Selçuk Üniversitesi
0009-0000-3273-4998

ÖZET

Ağır metaller doğadaki elementler içerisinde özgül ağırlıkları 5g/cm3 ve üzerinde yer alan toksik elementlerdir. Gıdalar, sağlık için zararlı olan ağır metaller ile kirlenebilmektedir. Sağlık için zararlı olan ve gıdalara geçen en önemli metal iyonları; kurşun, arsenik, civa, kadmiyum, bakır, demir ve benzeri metal iyonlarıdır. Ağır metal bulaşıları, gıdalara imalat ve depolama sürecinde makine ekipmanlarından, metal kaplardan veya kullanma suyundan metalik iyonlar halinde kontamine olmaktadır. Gıdalara diğer bulaşı kaynakları ise besinler, toprak, endüstriyel atıklar, ambalaj materyalleri ve yiyecek saklama kaplarıdır. Gıda sanayinde kullanılan metallerin sert olması, darbelerden zarar görmemesi, tuz asit ve bazlara dayanıklı olması gerekir. Metallerden bazıları metal kısmın yüzeyinde meydana gelen kimyasal reaksiyonlar veya yüzeydeki elektron alışverişi ile aşınmaya maruz kalırlar. Böylece gıda ile temas eden yüzeye geçerler. Ağır metaller hem gıdalara arzu edilmeyen tat, aroma yapısı kazandırır hem de insanlarda bazı hastalıklara ve zehirlenmelere neden olurlar. Bu derlemede, insan sağlığı ile olumsuz etkileşimde olan bazı ağır metaller ve bunların gıdalara bulaşma yolları ve kaynaklarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler : Gıda, Ağır metal, Bulaşı, Sağlık.

GASTRONOMİDE VAKUM İLE PİŞİRME TEKNİĞİ

Bilim Uzmanı, Muhammed Furkan BİLGİN
Selçuk Üniversitesi,
m.furkanbilgin@gmail.com – ORCID: 0009-0001-3066-273x
Doç. Dr, Birsen BULUT SOLAK
Selçuk Üniversitesi,
birsenbulut@selcuk.edu.tr- ORCID: 0000-0003-1583-1504

ÖZET

Vakumda pişirme tekniği, belirli basınç altında ısıya dayanaklı vakumlu paketlerde ısı ve süre kontrolü sağlanarak gerçekleştirilen bir yöntemdir. Fakat bu teknikte oluşan tepkimeler, gıdaların besinsel değerleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilmektedir. Isı ve zaman ayarlanabilmesi sayesinde et, balık, sebze vb. gıdaların duyusal ve besinsel değerleri korunmaktadır. Bu derleme çalışmasında, geleneksel yöntemler ile vakumda pişirme yöntemi arasındaki farklılardan ve özelliklerinden bahsedilmektedir. Uygulanacak adımlar ve işlem sıralamasının ayrıntılarını göstererek tüketici ve üreticilere sağladığı avantajlar; zamandan ve işçilikten kazanılan tasarruf, depolama süresindeki uzama gibi önemli bilgiler yer almaktadır. Gıdaların türüne göre pişirme derecesi ve süresi değişkenlik gösterirken aynı zamanda mutfak türüne ve tüketici yapısına göre de yöntemde değişiklikler görülebilmektedir. Sonuçta pişirme kayıplarının temelinde genelde nem vardır. Bu yöntemle gıdaların hava ile teması kesilerek nem ve pişirme kaybı en aza indirilir. Vakumda pişirme tekniğinin daha güvenli bir şekilde yürütülebilmesi için rutin kontrollerin zamanında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Pişirme yöntemine uygun ürünlerin geliştirilmesi ve kullanım alanının daha kapsamlı bir hale gelmesi için çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimler: Vakumda pişirme, pişirme teknikleri, et, deniz ürünleri

ABSTRACT

Sous vide is a method carried out by controlling the temperature and time in heat-resistant vacuum packages under certain pressure. However, these reactions can have a negative effect on the nutritional values of foods. The sensory and nutritional values of foods such as meat, fish, vegetables, etc. are preserved by adjusting the temperature and time. In this review, the differences between traditional methods and sous vide and their characteristics are discussed. It also shows the steps to be applied and the details of the process sequence and the advantages it provides to consumers and producers, such as saving time and labour, and extending storage time. While the degree and duration of cooking varies according to the type of food, there are also changes in the method according to the type of kitchen and consumer structure. In conclusion, moisture is at the baseline of cooking losses. Moisture and cooking loss with this method are minimized by cutting the contact of food with air. In order to carry

out the vacuum cooking technique more safely, routine checks must be carried out on time. Studies need to be continued to develop products suitable for cooking methods and to make their usage area more comprehensive.

Keywords:

Sous vide cooking, cooking techniques, meat, sea products

DİJİTAL LİDERLİK VE DİJİTAL İNOVASYON: KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KARAGÖZ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
huseyinkaragoz@kmu.edu.tr- 0000-0003-4981-8156
Doç. Dr. Yusuf ESMER
Bayburt Üniversitesi,
yesmer@bayburt.edu.tr - 0000-0003-3691-1730

ÖZET

Günümüzde hızla gelişen dijitalleşme hareketi ile birlikte iş dünyasında dijital inovasyon uygulamalarının arttığı görülmektedir. Dijital inovasyon, örgütlerin bilişim teknolojilerini kullanarak iş modelleri, müşteri ilişkileri yönetimi, iş yapış şekilleri ve örgüt yapısı konusunda gerçekleştirdikleri örgüte katma değer sağlayan yeniliklerdir. Dijital inovasyonların uygulanması zor bir süreç olup, bu sürecin başarılı olması yöneticilerin dijital liderlik davranışlarına bağlıdır. Bu araştırmanın amacı, dijital liderlik ve dijital inovasyon ilişkisini kavramsal olarak incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında kavramsal analiz tekniği kullanılmaktadır. Bu bağlamda araştırmada dijital liderlik kavramı açıklandıktan sonra, literatürdeki ilgili araştırmalardan hareketle dijital liderlik ve dijital inovasyon bağlantısı tartışılarak dijital inovasyon için dijital liderliğin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmanın dijital liderlik ve dijital inovasyon ilişkisinin kavramsal çerçevesini ortaya koyması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital Dönüşüm, Dijital Liderlik, Dijital İnovasyon

DIGITAL LEADERSHIP AND DIGITAL INNOVATION: A CONCEPTUAL RESEARCH

ABSTRACT

Today, with the rapidly developing digitalization movement, it is seen that digital innovation applications in the business world are increasing. Digital innovations are innovations that provide added value to the organization in terms of business models, customer relationship management, ways of doing business and organizational structure by using information technologies. The implementation of digital innovations is a difficult process, and the success of this process depends on the digital leadership behaviors of the managers. The purpose of this research is to conceptually examine the relationship between digital leadership and digital innovation. In the research, conceptual analysis technique is used within the scope of qualitative research method. In this context, after explaining the concept of digital leadership in the research, it is emphasized that digital leadership is important for digital innovation by

discussing the connection between digital leadership and digital innovation, based on the relevant studies in the literature. It is thought that the research is important in terms of revealing the conceptual framework of the relationship between digital leadership and digital innovation.

Keywords: Digitalization, Digital Transformation, Digital Leadership, Digital Innovation

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, dünyada birçok kavramı etkilemiştir. Bunlardan biri de liderlik olgusudur. Gelişim ivmesi her geçen gün artan teknolojik gelişmeler, örgütleri yenilik yapmaya, değişimi yönetmeye ve dönüşüm konusunda kararlı olmaya zorlamaktadır. Dünyada sanayi devrimi ile başlayan ve Endüstri 4.0 ile devam eden gelişmeler, örgütleri ve onların yönetim yapılarını değiştirmiştir. Örgütlerin Endüstri 4.0 çağına uygun yönetilmesinin gerekliliği, dijital liderlik kavramını öne çıkarmıştır. Teknolojinin getirmiş olduğu dijitalleşme olgusunu yönetmek örgütler için ayrı bir uzmanlık alanı olmuştur. Böylece örgütler, çağın gerisinde kalmamak adına dijital liderleri göreve getirerek rekabetçi piyasada var olma çabası içerisinde olmak için dijital inovasyonlar gerçekleştirmektedir (Dijkstra, 2020). Dijital inovasyon, işletmelerin ürün, süreç veya iş modellerinde bilişim teknolojilerinin kullanılarak geçekleştirilen ve yeni olarak algılanan önemli değişimler olarak tanımlanmaktadır (Yoo vd., 2010).

Örgütlerde dijital inovasyon, verimlilik artışı, maliyetlerde azalış ve sürdürülebilir yenilikçiliği beraberinde getirmektedir. Bu yenilikçi algı, müşteri memnuniyetinde artış sağlama, örgütün iş süreçlerinde yenilenme ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimi hususlarında önem arz etmektedir (Sow ve Aborbie, 2018). Örgütlerin rekabetçi piyasada var olabilmeleri, dijital inovasyonu kendi bünyeleriyle bütünleştirebilmelerine bağlıdır. Bunun başarılabilmesi için ise bu dönüşümü yönetebilecek kapasitede ve donanımda liderlere ihtiyaç duyulmaktadır. Sia vd. (2016) dijital inovasyonun ancak dijital liderlik tarzını benimsemiş örgütlerde sistematik bir şekilde uygulanabileceğini vurgulamışlardır. Dolayısıyla örgütlerde dijital inovasyon kültürünü hâkim kılmanın dijital liderlikle mümkün olabileceği düşünülmektedir (Pratama ve Kurniady, 2021).

Bu araştırmanın amacı, dijital liderlik ve dijital inovasyon ilişkisini kavramsal çerçevede incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma derleme olarak tasarlanmış olup, araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında kavramsal analiz tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür (Demir, 2023). Bu bağlamda araştırmada dijital liderlik kavramı açıklandıktan sonra, literatürdeki ilgili araştırmalardan hareketle dijital liderlik ve dijital inovasyon bağlantısı tartışılmaktadır.

2. DİJİTAL LİDERLİK

İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişi olan liderlik kavramı, geçmişten günümüze önemli bir çalışma alanı olmuştur. Liderlik çalışmalarındaki dönüşüm, değişen ve sürekli gelişen dünya

gerçeklerini ve özellikle teknolojideki gelişimi yansıtmaktadır (Kremer, 1993). Dünyada özellikle dijital alanda gerçekleşen hızlı teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler liderlik alanında büyük değişimlere yol açarak dijital liderlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijital liderlik, internete her an sahip olma, mobil teknolojiler ve materyalleri kullanabilme, açık kaynak teknolojisini yönetebilme ve kodlama gibi yetenekleri dikkate alan bir liderlik yaklaşımıdır. Dijital liderlik, örgütlerde emir verme, otorite kurma, kontrol etme gibi etkinliklerden ziyade; çift yönlü iletişimde bulunma, insanları kazanma, ağ paylaşımı, birlikte dönüşüm ve işbirlikçi öğrenme gibi hususlara odaklanmaktadır (Banks vd., 2019; Bennis, 2013; Öz, 2020).

Bennis (2013)`e göre dijital liderlik tarzı, örgüt çalışanlarının karar alma süreçlerine dâhil olma, problem çözme konusunda inisiyatif alma ve otokontrolü hâkim kılma gibi hususlarda dönüşüm sağlamaktadır. Bu nedenle dijital liderlerin, farklı davranabilmeleri, değişim ve yeniliklere açık olmaları, çalışanlarını teşvik etmek için inisiyatif almaları hususunda onları cesaretlendirmeleri, sürekli öğrenmeye açık olmaları, geleneksellikten vazgeçebilmeleri ve empati yeteneği gelişmiş bireyler olmaları önem arz etmektedir. Toduk ve Gande (2016) dijital liderlerin niteliklerinin, yenilikçi özellikler, dijital yetenekler, güçlü bir ağ, iş birliği ve dijital vizyon olduğunu ifade etmiştir. Zhong (2017) ise bu niteliklere girişimci olma, teknik yeteneklere sahip olma, hesap verebilir olma, kolektif iş anlayışını benimseme ve özeleştiri yapabilme özelliklerini de eklemiştir. Genel olarak dijital liderler, sosyal becerileri yüksek, öz yeterlilik algıları yüksek, iyimser ve zeki, zorlularla başa çıkma kapasitesi yüksek olan bireylerdir (Zeike vd., 2019).

Dijital liderlik, hem örgütsel hem de bireysel düzeyde iş hedeflerine ulaşmak için bir örgütün dijital varlıklarının kullanılmasıdır (Dimitrios vd., 2013; Thomson vd., 2016). Birçok örgütte, son dijital teknolojiler, rekabetçi örgütsel ortamlarda ve rollerde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Değişiklikler, roller, çalışma kültürü ve teknolojiler gibi birçok örgütsel boyutta gereklidir. Dijital liderlerin örgütlerin geçiş sürecinde ilerlemesine yardımcı olmak için bir dizi beceriye sahip olmaları gerekmektedir (Frank vd., 2019; Somerville, 2013). İnsanları alışılmışın dışında düşünmeye teşvik etmek, gruplar arasında dikey ve yatay ekip çalışmasını sağlamak, güçlü iletişim kurmak, yenilikçi iş stratejileri geliştirmek ve uygulamak, fırsatlar oluşturmak ve ortaya yenilikçi bir vizyon koymak bu becerilerden bazılarıdır (Katsos ve Fort, 2016). Diğer yandan dijital liderlik, sadece elektronik araçlar ve iletişimden ibaret olmayıp, esas olarak dijital ortamda etkin bir şekilde liderlik etmeyi de içermektedir (Roman vd., 2019). Dolayısıyla dijital liderlik, hiyerarşi yerine ağları yönetme yeteneği, hızlı ve işbirlikçi çalışmayı kolaylaştırması, engelleri kaldırması ve çevikliği artırması nedeniyle günümüzde kritik bir önemi sahip olmuştur (Kane vd., 2019).

3. DİJİTAL İNOVASYON VE DİJİTAL LİDERLİK

Dijital alanda, dijital dönüşümün pazarlara ve örgütlere etkisi açıkça görünür hale gelmiştir (Sebastian vd., 2017). Verilerin mevcudiyeti tarafından yönlendirilen dijital teknolojiler, örgütlerin süreçlerini, iş modellerini ve ürünlerini yenilemektedir (Nambisan vd., 2017). Teknoloji alanındaki baş döndürücü yenilikler, yaygın internet kullanımını, veri işleme için gelişmiş seçenekleri, veri depolamayı ve yeni işbirliği yollarını beraberinde getirmiştir (Châlons ve Dufft, 2017). Bu bağlamda literatürdeki çok sayıda çalışma örgütlerdeki

verimliliği artırma, maliyetleri düşürme ve örgütsel değişimleri araştırmak adına dijital liderlik konusuna yoğunlaşmaktadır (Parviainen vd., 2017). Dijital liderlik, örgütlerin çalışma ortamlarını ve öğrenme kültürlerini dijitalleştirebilen örgüt içinde dijital dönüşümü gerçekleştiren bir liderlik türüdür. Dijital liderler, dijital yenilikçi fikirleri olan, dijital ortamda çalışanlarını motive eden, çalışanlarla dijital ortamda bile sürdürülebilir iletişim kurabilen ve dijital stratejiler geliştirme becerisine sahip kişilerdir (Sağbaş ve Erdoğan, 2022). Dijital liderlik sürecinde iş dönüşümlerini desteklemek için dört temel platform kullanılmaktadır: (1) Bilişim teknolojileri uygulamalarını hızla tasarlamak ve sunmak için çevik bir sistem ve iş platformu, (2) örgütsel kapasite oluşturmaya yol açan yansıtıcı söylemi desteklemek için bir öğrenme platformu ve (3) rekabet edebilirliği sürdürmek için normal işletmeye ne zaman ve hangi uygulamaların geçeceğine karar vermek için bir benimseme platformu, (4) dijital dönüşümleri kullanarak değer oluşturan fikirleri keşfetmeleri için ekipleri güçlendiren dijital bir inovasyon platformu (Tanniru vd., 2018).

Dijital inovasyon, iki husus üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi yenilikçi bir dijital çözüm iken, ikincisi ise yenilikçi bir dijital iş konseptidir (Wiesböck ve Hess, 2020). Dijital çözüm, bilgi teknolojilerine, dijital iş konsepti ise örgütsel boyuta ve yeni iş gereksinimlerine dikkati çekmektedir (Kohli ve Melville, 2019). Dijital inovasyonun başarısı ise bu iki hususun bütünleşmesine bağlıdır. Dijital inovasyonun kavramsallaştırılmasında yeni dijital ürünler, yeni dijital süreçler ve yeni dijital iş modelleri öne çıkmaktadır (Nambisan vd., 2017).

Örgütlerde söz konusu dijital inovasyonun sağlanabilmesi, bu yönde liderlik davranışları ile mümkün olabilmektedir. Buradan hareketle dijital liderlik, dijital inovasyon için örgütsel alt yapıya odaklanmaktadır. Dijital inovasyonla birlikte örgütlerde fazlaca artış gösteren veri hacmi, liderlik yapılarını etkilemektedir (Cortellazzo vd., 2019). Dijital inovasyonu destekleyen dijital liderler, örgütlerin teknolojik gelişimle bütünleşmesi noktasında önemli rol oynamaktadırlar. Dijital inovasyonun sağlanabilmesi, etkin bir liderlik davranışı gerektirmektedir (Al-Ali vd., 2017).

Anghel (2019)`e göre dijital dönüşüm, teknolojik uzmanlıktan daha çok liderlerin, yöneticilerin ve çalışanların değişim sürecini satın alma ve örgütün sistemlerini yeni dijital teknolojilerle bütünleştirme algılarıyla ilgilidir. Dolayısıyla dijital inovasyonun gerçekleştirilebilmesi için liderlerin, başarılı bir dijital dönüşüm sağlama becerilerine ve kararlılığa sahip olmaları gerekmektedir. İlgili araştırmalar, liderlik tarzının dijital dönüşüm, inovasyon iklimi, inovasyon performansı, örgüt kültürü, örgütsel değişim, örgüt performansı, yenilikçi iş davranışı ve iş performansı gibi değişkenleri etkilediğini ortaya koymaktadır (Mkheimer, 2018; Tortorella vd., 2021; Büyükbeşe ve Doğan, 2022; Benitez vd., 2022). Wang, Lin ve Sheng (2022) dijital liderlik ve inovasyon arasındaki ilişkiyi gösteren Görsel 1`de olduğu gibi bir model geliştirmişlerdir.

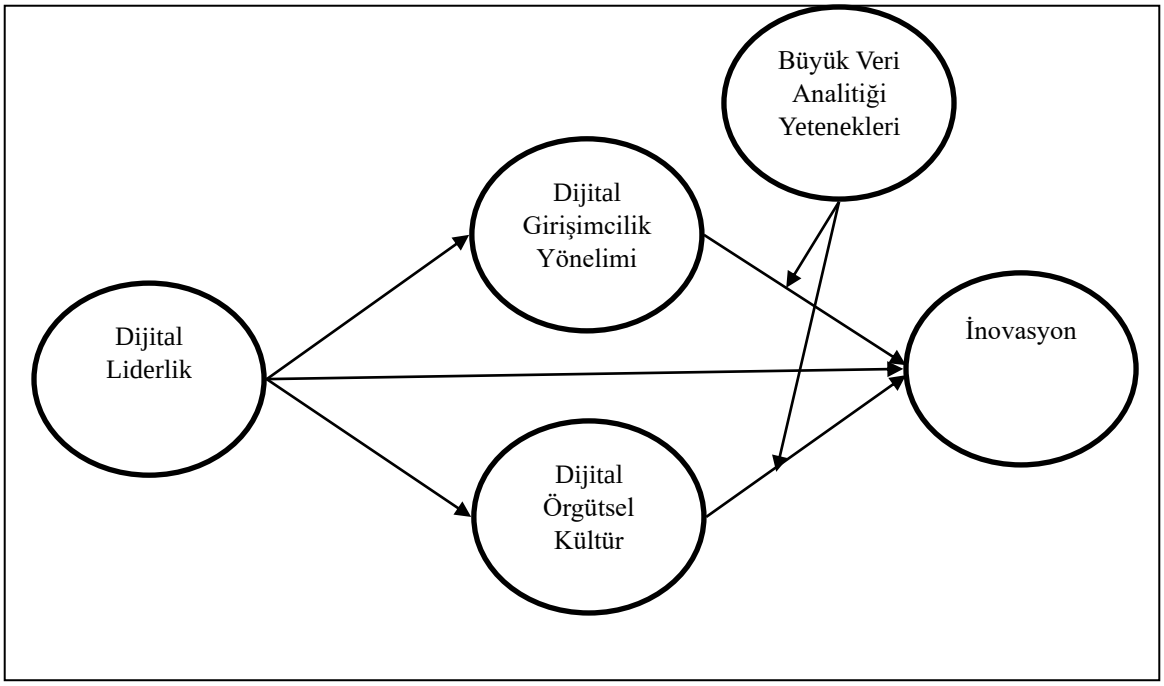

Görsel 1. Dijital Liderlik ve İnovasyon Modeli (Wang vd., 2022)

Modele göre dijital liderlik, inovasyonu üç yoldan etkilemektedir. Birincisi, dijital liderler, üyelerin katılımını ve üretkenliğini harekete geçirmek, insanlar ve yenilik arasında olumlu bir etkileşim oluşturmak ve ardından yenilikçi davranışları teşvik etmek için içsel koşullar tarafından yönlendirilen bir dijital örgüt kültürü oluşturmak için kurumsal yönetim değişikliklerini yönlendirmektedir. İkinci olarak, dijital liderler, değişen pazar taleplerinin yönlendirdiği dijital girişimci yönelimini oluşturmak için işletme yönetimini yeniden şekillendirmekte ve örgütleri inovasyon faaliyetlerini daha erken ve daha hızlı geliştirmeye yönlendirmektedir. Üçüncüsü, dijital liderler hem kurumsal yönetimi hem de iş yönetimini dönüştürmektedir. Ürünlerin dijitalleşmesi ile aktörlerin dijitalleşmesine eşit önem verilmektedir. Yenilikçi davranışlar, dijital girişimcilik yönelimi ve dijital organizasyon kültürünün birleşik gücüyle güçlendirilmektedir (Wang vd., 2022). Dolayısıyla dijital liderlerin, bilgi ve rehberlikleriyle çalışanlarının yenilikçi davranışlarına katkıda bulundukları ve özellikle dijital dönüşüm sürecinde yenilikçi davranışlarıyla rol modeli oldukları söylenebilmektedir (Büyükbeşe ve Doğan, 2022).

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüz örgütlerinin koşulların sürekli değiştiği rekabetçi dünyada var olabilmeleri, üretkenlik, yenilikçilik ve dijital çağı anlama ve bu çağ ile bütünleşebilmeleriyle mümkündür. Bu noktada örgütlerin üzerinde durmaları gereken kavramların başında dijital inovasyon ve dijital liderlik gelmektedir. Dijital inovasyon, örgütlerin dijital dönüşüm için gerçekleştirmeleri gereken yenilikler iken, dijital liderlik ise bu yönde yöneticilerin örgütleri ve çalışanları yönlendirmeye yönelik sergiledikleri liderlik tarzıdır. Bununla birlikte dijital liderlik, yenilikçiliği öngören ve yenilikçi davranışları teşvik eden bir liderlik yaklaşımıdır. Dolasıyla iki kavram arasında yakın bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. İlgili çalışmaların bunu doğruladığı yapılan araştırmada görülmektedir. Bu bağlamda yenilikçi,

vizyoner, yeni teknolojilere hâkim, dijital dönüşüm sürecinde çalışanları destekleyen, yönlendiren ve motive eden, onların yenilikçi ve yüksek performans göstermeleri için çaba gösteren, onlara rol modeli olan dijital liderlere gereksinim duyulmaktadır (Büyükbeşe ve Doğan, 2022; Sağbaş ve Erdoğan, 2022).

Geleceğin dijitalleşme ekseninde şekilleneceği açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda örgütlerin dijital iş süreçlerini, dijital araçları mal ya da hizmet üretim süreçleriyle bütünleştirmeleri ve bu doğrultuda geleceklerine yön vermeleri gerekmektedir. Sürdürülebilir rekabet için bu son derece önemli görülmektedir. Liderlik ile ilgili birçok yaklaşım var olmasına rağmen, birçoğunun örgütlerin gelecekte var olabilmeleri açısından yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Dijital dünyada var olabilmek adına örgütlerin değişimine yön verebilmek, çalışanlarını birer paydaş olarak gören anlayışla onları karar süreçlerine dâhil etmek, öz denetimi hâkim kılmak, onları kişisel gelişim ve inisiyatif alma becerileri konusunda desteklemek suretiyle örgütsel başarıyı optimum kılmak hususunda inisiyatif alabilecek dijital liderlere ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi takdirde geleneksel yol ve yöntemlerle dijital teknoloji dünyasında var olabilmek güçleşmektedir. Yeni bir yaklaşım olarak sayılabilecek dijital liderliğin, dijital inovasyon ile desteklenmesi örgütler açısından radikal değişiklikleri gerçekleştirebilme fırsatı sunacağı ve örgütlerin bu yenilikler ekseninde gerçekleştireceği reformlar ile rekabetçi piyasada fark oluşturabileceği öngörülmektedir. Dijital inovasyon ve dijital liderlik parametreleri sayesinde örgütlerin, rakipleri karşısında öne çıkabileceği, yeni mal ya da hizmetlerin yanında yeni yönetim biçimleri, yatay hiyerarşi, değişimlere yön verebilecek perspektif ve hareket kabiliyeti kazanabilecekleri düşünülmektedir. Bütün bu sebeplerdendir ki örgütler, daima yeniliklere açık, dijital inovasyonu özümsemiş ve bu yeniliklere dijital liderlik tarzı ile yön veren bir anlayışla öne çıkmalıdır. Sonuç olarak, dijital inovasyon için dijital liderlik olgusunun varlığı önem arz etmekte olup, araştırmada bu durum kavramsal olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Al-Ali, A. A., Singh, S. K., Al-Nahyan, M., & Sohal, A. S. (2017). Change management through leadership: The mediating role of organizational culture. *International Journalof Organizational Analysis, 25*(4), 723-739. https://doi.org/10.1108/IJOA-01-2017-1117

Anghel, D. (2019). The ground rules for managers and leaders in the change management process of digitization. *Quality-Access to Success, 20*(3), 37-42.

Banks, G. C., Dioenne, S. D., Sayama, H., & Mast, M. S. (2019). Leadership in the digital era: Social media, big data, virtual reality, computational methods, and deep learning. *The Leadership Quarterly, 30*(2), I-II. https://doi.org/10.1016/s1048-9843(19)30120-1

Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A., & Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability. *Information & Management, 59*(2), 1-17. https://doi.org/10.1016/j.im.2022.103590

Bennis, W. (2013). Leadership in a digital world: Embracing transparency and adaptive capacity. *MIS Quarterly, 37*(2), 635–636.

Büyükbeşe, T., & Doğan, Ö. (2022). Dijital liderliğin yenilikçi iş davranışı ve iş performansı üzerine etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 14*(26), 173-186. https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1072185

Châlons, C., & Dufft, N. (2017). The role of IT as an enabler of digital transformation. F. Abolhassan içinde, *The drivers of digital transformation. Management for professionals* (s. 13-22). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31824-0_2

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The role of leadership in a digitized world: A review. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-21. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938

Demir, F. (2023). Girişimci liderlik: Kavram, ilişki ve yaklaşımlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*(43), 444-478. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1173171

Dijkstra, J. (2020). *Digital leadership and firm performance: Ameta-analysis.* Master Thesis, University of Groningen, Groningen.

Dimitrios, N. K., Sakas, D. P., & Vlachosa, D. S. (2013). The role of information systems in creating strategic leadership model. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 73*, 285-293. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.02.054

Frank, A. G., Mendes, G. H., Ayala, N. F., & Ghezzi, A. (2019). Servitization and Industry 4.0 convergence in the digital transformation of product firms: A business model innovation perspective. *Technological Forecasting and Social Change, 141*, 341-351. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.01.014

Kane, G. C., Phillips, A. N., Copulsky, J., & Andrus, G. (2019). How digital leadership Is(n't) different. *MIT Sloan Management Review, 60*(3), 34-39.

Katsos, J. E., & Fort, T. L. (2016). Leadership in the promotion of peace: Interviews with the 2015 business for peace honorees. *Business Horizons, 59*(5), 463-470. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2016.03.010

Kohli , R., & Melville, N. P. (2019). Digital innovation: A review and synthesis. *Information Systems Journal, 29*(1), 200-223. https://doi.org/10.1111/isj.12193

Kremer, M. (1993). Population growth and technological change: One million B.C. to 1990. *The Quarterly Journal of Economics, 108*(3), 681-716. https://doi.org/10.2307/2118405

Mkheimer, I. (2018). The impact of leadership styles on business success: A case study on SMEs in Amman. *Arabian Journal of Business and Management Review, 8*(2), 1-9. https://doi.org/10.4172/2223-5833.1000343

Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world. *MIS Quarterly, 41*(1), 223-238. https://doi.org/10.25300/MISQ/2017/41:1.03

Öz, Ö. (2020). Dijital liderlik: Dijital dünyada okul lideri olmak. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 3*(1), 45-57.

Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., & Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: How to benefit from digitalization in practice. *Journal of Information Systems and Project Management, 5*(1), 63-77. https://doi.org/10.12821/ijispm050104

Pratama, M. A., & Kurniady, D. A. (2021). Influence of digital leadership models on the performance of educators and educational personnel in the COVID-19 pandemic in the first middle school. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 526*, 278-280. https://doi.org/10.2991/assehr.k.210212.061

Roman, A. V., Wart, M. V., Wang, X., Liu, C., Kim, S., & McCarthy, A. (2019). Defining e-leadership as competence in ict-mediated communications: An exploratory assessment. *Public Administration Review, 79*(6), 853-863. https://doi.org/10.1111/puar.12980

Sağbaş, M., & Erdoğan, F. A. (2022). Digital leadership: A systematic conceptual literature review. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi , 3*(1), 17-35.

Sebastian, I. M., Ross, J. W., Beath, C., Mocker, M., Moloney, K. G., & Fonstad, N. O. (2017). How big old companies navigate digital transformation. *MIS Quarterly Executive, 16*(3), 197-213.

Sia, S. K., Soh, C., & Weill, P. (2016). How DBS bank pursued a digital business strategy. *MIS Quarterly Executive, 15*(2), 105-121.

Somerville, M. M. (2013). Digital age discoverability: A collaborative organizational approach. *Serials Review, 39*(4), 234-239. https://doi.org/10.1016/j.serrev.2013.10.006

Sow, M., & Aborbie, S. (2018). Impact of leadership on digital transformation. *Business and Economic Research, 8*(3), 139-148. https://doi.org/10.5296/ber.v8i3.13368

Tanniru, M., Khuntia, J., & Weiner, J. (2018). Hospital leadership in support of digital transformation. *Pacific Asia Journal of the Association for Information Systems, 10*(3), 1-24. https://doi.org/10.17705/1pais.10301

Thomson, N. B., Rawson , J. V., Slade , C. P., & Bledsoe, M. (2016). Transformation and transformational leadership:: A Review of the current and relevant literature for academic radiologists. *Academic Radiology, 23*(5), 592-599. https://doi.org/10.1016/j.acra.2016.01.010

Toduk, Y., & Gande, S. (2016). *Whats next in Turkey? A new leadership model for connected age.* Istanbul: Amrop Leadership Series.

Tortorella, G. L., Fettermann, D., Fogliatto, F. S., Kumar, M., & Jurburg, D. (2021). Analysing the influence of organisational culture and leadership styles on the implementation of lean manufacturing. *Production Planning & Control-The Management of Operations, 32*(15), 1282-1294. https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1799255

Wang, T., Lin, X., & Sheng , F. (2022). Digital leadership and exploratory innovation: From the dual perspectives of strategic orientation and organizational culture. *Frontiers in Psychology, 13*(902693), 1-20. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.902693

Wiesböck, F., & Hess, T. (2020). Digital innovations:Embedding in organizations. *Electronic Markets, 30*, 75-86. https://doi.org/10.1007/s12525-019-00364-9

Yoo, Y., Henfridsson, O., & Lyytinen, K. (2010). The New Organizing logic of digital innovation: An agenda for information systems research. *Information Systems Research, 21*(4), 724-735. https://doi.org/10.1287/isre.1100.0322

Zeike, S., Bradbury, K., Lindert, L., & Pfaff, H. (2019). Digital leadership skills and associations with psychological well-being. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(14), 1-12. https://doi.org/10.3390/ijerph16142628

Zhong, L. (2017). The effectiveness of K-12 principal's digital leadership in supporting and promoting communication and collaboration regarding CCSS implementation. *Journal of Educational Technology Development and Exchange, 10*(2), 55-77. https://doi.org/10.18785/jetde.1002.04

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR YAPI MALZEMESİ OLARAK ETFE'NİN MİMARİDE KULLANIM OLANAKLARI

Arş. Gör., ZEYNEP YANILMAZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
zeynepyanilmaz@ktu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5686-3548

Arş. Gör., HANDE EYÜBOĞLU
Samsun Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
hande.eyuboglu@samsun.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-0504-2886

ÖZET

Sürdürülebilir mimarlık uygulamalarında en önemli adımlardan biri çevre dostu malzeme seçimidir. Malzemenin ekosisteme ve insan sağlığına zarar vermeyecek niteliklere sahip olması sürdürülebilir bina tasarım süreci için son derece önemlidir. Günümüz modern mimarisi geleneksel malzemelere alternatif yenilikçi ve üstün niteliklere sahip yapı malzemelerinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmasını sağlamıştır. Özellikle polimer bazlı ürünlerin keşfedilmesi ve yapı endüstrisinde de yer edinmesiyle inşaat sektörü yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda cama alternatif olarak geliştirilen ETFE (etilen tetrafloroetilen), hem işlevsel hem de estetik açıdan yüksek performans özellikleri göstermesi nedeniyle son yıllarda sıkça tercih edilmektedir. Binalarda çatı ve cephe kaplama malzemesi olarak kullanılan ETFE, sahip olduğu sürdürülebilir nitelikleri sayesinde ekolojik mimarlık uygulamalarında en çok kullanılan malzemelerden biri haline gelmiştir. Buradan hareketle yapılan çalışmanın amacı; ETFE malzemenin mimarideki kullanım olanaklarının sürdürülebilir mimariye sunduğu katkılar doğrultusunda değerlendirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak Çin, İskoçya, İngiltere, Japonya ve Almanya'da bulunan ve ETFE malzeme kullanılmış olan beş örnek yapı incelenmiştir. Bu yapılar farklı büyüklüklerde ve farklı kullanım amaçlarına sahiptir. Dolayısıyla geniş bir kullanım alanı bulunan ETFE'nin; hafiflik, şeffaflık, ısı yalıtımı, yangın dayanımı, leke tutmama, kendi kendini temizleme, çevre koşullarına, UV ışınlarına ve atmosferik etkilere karşı dayanım, uzun ömürlülük, kolay montaj, geri dönüştürülebilme vb. birçok sürdürülebilir özelliği bulunmaktadır. Çok yönlü ve sürdürülebilir özellikleri sayesinde ETFE malzeme, modern mimarlık uygulamalarının en önemli yapı malzemelerinden biri haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler : ETFE (etilen tetrafloroetilen), Sürdürülebilir malzeme, Sürdürülebilir yapım, Yapı kabuğu

İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARININ ÖNLENMESİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ

Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK
Kocaeli Üniversitesi, sarıipek@kocaeli.edu.tr – 0000-0002-3525-5199
Doç. Dr. Gökçe CEREV
Kocaeli Üniversitesi, gokce.cerev@kocaeli.edu.tr – 0000-0001-9908-343X
Ekrem BULUT
Kocaeli Üniversitesi, ekrembulut41@gmail.com-0000-00027086-1872

ÖZET

İş kazası ve meslek hastalıklarının meydana getirdiği olumsuz durumları önleyebilmenin önemli araçlarından birisi de iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarıdır. İş sağlığı ve güvenliği politikalarının başarılı olabilmesinde eğitim temel etkenlerin başında gelmektedir. Günümüzde çalışanların eğitim düzeyleri ile iş sağlığı ve güvenliğine yönelik aldığı mesleki/teknik eğitimler iş kazası ve meslek hastalıklarının olumsuz etkilerini azaltmak için önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı iş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde çalışanların eğitim düzeyi ile iş kazası ve meslek hastalıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak yasal alandaki iş sağlığı ve güvenliği eğitimi düzenlemelerini incelemektir. Çalışma iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesinde eğitimin etki düzeyini tespit ederek karar vericilere yön göstermesi bağlamında önem arz etmekte ve literatüre katkı sağlamaktadır. Çalışmada derinlemesine literatür taraması yapılarak elde edilen veriler betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda çalışanların eğitim düzeyi ile iş kazası ve meslek hastalıkları arasında ilişki olduğu saptanmış, günümüzde yasal mevzuat kapsamında iş sağlığı ve güvenliğine yönelik doğrudan yapılan düzenlemelerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Kazası, Meslek Hastalığı, İş Sağlığı ve Güvenliği, Eğitim

1. GİRİŞ

Hızlı bir şekilde gelişen ve değişen dünyada özellikle teknolojinin etkisiyle birlikte çalışma hayatında da önemli dönüşümler meydana gelmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte ivme kazanan bu süreç beraberinde bazı risk ve tehlikeleri de ortaya çıkarmaktadır. Çalışma hayatında meydana gelen bu risk ve tehlikelerden başta çalışanlar olmak üzere toplumun her

kesimi olumsuz etkilenmektedir. Ülkeler bu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için özel politikalar üretmek zorundadır. İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları da ülkelerin uygulamış olduğu özel politikaların önemli bir kesimini oluşturmaktadır.

İş sağlığı ve güvenliği politikalarının temel amacı başta çalışanlar olmak üzere toplumun her kesimini çalışma hayatında meydana gelen ve iş kazası ile meslek hastalığı olarak ifade edilen kavramların olumsuz sonuçlarından korumaktır. Günümüzde iş kazası ve meslek hastalığı kavramları önemli birer sosyal risk olarak kabul edilmektedir. Çalışma hayatının tarafları olan devletler, işverenler ve çalışanlar bu sosyal riskin önlenmesine yönelik geliştirilen politikaların uygulanmasında önemli rollere sahiptirler. İş kazası ve meslek hastalığının önlenmesinde eğitim tarafların rollerini yerine getirmesinde etkin ve kilit bir araçtır. İş sağlığı ve güvenliği politikalarının uygulanmasında, toplumsal alanda yaygınlaştırılmasında eğitimin önemi göz ardı edilemez. Hem genel eğitim politikaları hem de doğrudan çalışma hayatına yönelik eğitim uygulamalarında iş sağlığı ve güvenliği konuları stratejik öneme sahiptir. Günümüzde ülkeler doğru eğitim politikaları ile iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında başarılı sonuçlar elde etmiş, toplumsal alandaki olumsuz etkileri azaltmışlardır.

Bu çalışmanın temel yaklaşımını oluşturan iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesinde eğitimin etkisini ortaya koymak için öncelikli olarak iş sağlığı ve güvenliğine yönelik temel kavramlar açıklanmış, iş kazası ve meslek hastalıklarının olumsuz sonuçları irdelenmiştir. Çalışmada daha sonra iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalma ile çalışanların eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş ve güncel yasal mevzuatta iş sağlığı ve güvenliği eğitimi yükümlülükleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde karar verici ve politika üreticilere eğitim ile iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Günümüzde iş sağlığı ve güvenliği çalışma hayatının önemli ve temel kavramları arasında yer almaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinin geçmişten günümüze artan önemi ve etkisi üzerinde özel politikalar üretilmesini zorunlu bir duruma dönüştürmüştür. Günümüz devletleri iş sağlığı ve güvenliğini göz ardı etmeden toplumsal alanda pozitif etkiler yaratacak politika ve uygulamalar düzenlemelidir. Bu yaklaşım iş sağlığı ve güvenliğinin esasını oluşturan kavramların doğru tanımlanmasının önemini artırmıştır. İş sağlığı ve güvenliği çalışma hayatının temel kavramları arasında yer alan ve birbirine bağlantılı kavramlar olan iş, sağlık ve güvenlik kavramlarının bir araya gelmesi ile şekillenmiştir. İş sağlığı ve güvenliği ile onu

meydana getiren kavramlar ulusal ve uluslararası kuruluşların ilgi ve tanımlama alanlarından birini oluşturmaktadır.

Genelde toplumsal alanda bireylerin ve toplumun özelde ise çalışma hayatı içindeki çalışanlar ve diğer tarafların karşılaşabilecekleri tehditleri ve olumsuz durumları ortadan kaldırmak, riskleri en az düzeye indirgemek, beklenen ve beklenmeyen durumlara karşı gereken tedbirleri almak için uygulanacak olan politikaların odak noktasını iş sağlığı ve güvenliği oluşturmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğini kavramsal olarak incelediğimizde iş sağlığı kavramı ile iş güvenliği kavramı iki alt kavram olarak değerlendirilmektedir.

İş sağlığı kavramı geniş anlamda çalışma hayatında çalışanların ruhsal, bedensel ve sosyal açıdan durumlarını korumak, ortaya çıkabilecek tehditlere ve tehlikelere karşı korumak, sağlık durumlarının olumsuzlaşmasını engellemek, uygun işler yapmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir. (Gerek, 2000: 3). İş sağlığının esasında işin insana, insanın da işe uyumlu olması bulunmaktadır. Önemli uluslararası kuruluşlar arasında yer alan Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş sağlığını *''Çalışanın sadece fiziki değil aynı zamanda sosyal ve ruhsal bakımdan da tam bir iyilik halinde olması ve sağlık şartları açısından en iyi durumun sağlanarak sürdürülmesi faaliyetlerinin tamamı''* şeklinde ifade etmiştir. Bu yaklaşımla iş sağlığı çalışanların çalışma koşullarının olumsuz durumlarından etkilenmemesi için yapılan işlerle çalışanların uyumunu hedefleyen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Çiçek ve Öcal, 2016: 109). İş sağlığının esasında çalışanların karşılaşmış oldukları tehlike ve risklerin en az düzeye indirgenmesi için sistematik faaliyetlerin bütünlüğü bulunmaktadır. (Şen, 2015: 124)

İş güvenliği kavramı çalışma koşulları içerinden işlerin icra edilmesi sırasında yapılan işin meydana getirdiği risk ve tehlikelerin azaltılarak olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesini sağlayan teknik faaliyetlerin bütünü olarak açıklanmaktadır (Horozoğlu, 2017: 266). İş güvenliğinin esasında çalışma ortamında ki risklerin azaltılması veya ortadan kaldırılması bulunmaktadır (TMMOB, 2011: 10).

İş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarının birleşmesiyle ortaya çıkan; günümüz çalışma hayatının önemli bir kavramı olan iş sağlığı ve güvenliği kavramı ise ILO ve WHO tarafından çalışanların bedensel ve ruhsal sağlıkları ile refahlarının birlikte toplumsal alanlarda en üst düzeye yükseltilmesi olarak ifade etmişlerdir. Her iki kurum iş sağlığı ve güvenliğinde çalışma koşullarının olumsuz durumlarının ortadan kaldırılmasını ve çalışanların özellikle bedensel ve ruhsal olarak uygun işlerde çalışılması gereken ortamların oluşturulması

gerekliliğini vurgulamıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2017: 3). İş sağlığı ve güvenliği kavramı genel olarak değerlendirildiğinde çalışma koşullarının başta çalışanlar olmak üzere çalışma hayatının tüm tarafları üzerinde meydana getirebileceği olumsuz etkileri sistemsel bir yaklaşımla en az düzeye indirgemek veya ortadan kaldırmak tanımlaması öne çıkmaktadır.

İş sağlığı ve güvenliğinin çalışma hayatında doğru ve yeterli düzeyde uygulanmaması sonucunda meydana gelen ve iş sağlığı ve güvenliği politikalarında önemli bir yere sahip olan diğer önemli kavramlar ise iş kazası kavramı ile meslek hastalığı kavramıdır. İş kazası kavramı ILO tarafından önceden planlanmadan zarara yol açan olay, WHO tarafından ise yine plansız bir şekilde çalışanların yaralanmasına, hayatını kaybetmesine ve makine teçhizatın zarar görerek üretimin durmasına yol açan durum olarak ifade etmişlerdir. (Yılmaz, 2013: 28) Ulusal mevzuat açısından iş kazası kavramı incelendiğinde ise ilk olarak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda yer alan tanım öne çıkmaktadır. 6331 sayılı kanunda iş kazası işletmeler de yapılan işlerle ilgili meydana gelen, ölüm ve yaralanmaya neden olan olay şeklinde açıklanmaktadır (6331 S.K. Md.7/b). Ulusal mevzuatta yer alan ve çalışma hayatını doğrudan ilgilendiren diğer önemli bir mevzuat olan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda ise iş kazası farklı faktörlerin bütünleşik yapısı olarak ifade edilmiştir. 5510 sayılı kanuna göre iş kazası; sigortalının işletme bulunduğu esnada, işveren tarafından verilen işi icra ederken, işyeri dışında ise yine yürüttüğü görev kapsamında, işveren tarafından sağlanan araçla işe gelip giderken, emziren kadın çalışanın süt iznindeyken meydana gelen ve çalışana zarar veren olay şeklinde açıklanmıştır (5510 S.K. Md. 13).

Meslek hastalığı kavramı ise ILO ve WHO tarafından çalışanların yapmış oldukları işler sonucunda zararlı bir etkenin vücutlarına zarar vermesi sonucunda ortaya çıkan hastalıklar grubu şeklinde ifade edilmiştir (Güven, 2011: 11). 6331 sayılı kanun meslek hastalığını tanımlarken yapılan iş sonucu ortaya çıkan riskler sebebiyle maruz kalınan hastalık şeklinde açıklamıştır. (6331 S.K. Md. 3/1) 5510 Sayılı Kanunda ise sigortalı olarak çalışanların icra ettikleri işler nedeni ile işin yapılma şartları sonucunda uğradığı geçici veya sürekli hastalık olarak tanımlanmıştır. (5510 S.K. Md.14)

İş sağlığı, iş güvenliği, iş sağlığı ve güvenliği, iş kazası ve meslek hastalıkları kavramlarının doğru ve etkin bir biçimde tanımlanması hem uygulanacak politikalar hem de çalışma hayatının taraflarının yasal yükümlülük ve haklarının doğru bir şekilde gerçekleşmesi açısından önemlidir. Bu hususta özellikle kavramların ulusal mevzuattaki yeri ile uluslararası mevzuattaki yerinin uyumlu ve bütünleşik olması önem arz etmektedir.

3. İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARININ ETKİLERİ

Üretim araç ve yöntemlerinde meydana gelen değişimle birlikte iş sağlığı ve güvenliğinin önemi her geçen gün artmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının tam olarak yerine getirilmemesi sonucu meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıklarının olumsuzlukları çok yönlü boyutlarıyla toplumun her kesimini etkilemektedir. İş sağlığı ve güvenliğinin temel hedefi çalışanları korumak, üretim güvenliğini sağlamak ve iş yerlerinin güvenliğini sürdürmek vardır (Yiğit, 2011: 2). Teknik, ekonomik ve sosyal yönleri iş sağlığı ve güvenliği politikalarının önemini artırmaktadır (Gerek, 2000: 15).

Sürekli değişim ve dönüşüm içinde olan çalışma hayatında iş kazası ve meslek hastalıklarının maddi ve manevi kayıpları önemli boyutlardadır. Çalışanlar iş kazaları ve meslek hastalıklarından en çok etkilenen taraftır. Çalışanlar iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda öncelikle bedenen zarar görmekte daha sonra bu durumun çalışma hayatından uzak kalmalarına neden olmasıyla maddi zarara dönüşmektedir. Çalışanlar iş kazası ve meslek hastalıklarından aynı zamanda psikolojik yönden de etkilenmekte korku, güvensizlik, huzursuzluk gibi duygulara maruz kalmaktadır (Selcan, 1985: 119; Akyiğit, 2018).

İş kazaları ve meslek hastalıklarının işverenler açısından maliyeti ise maddi ve manevi açıdan değerlendirilmektedir. İşverenler işletmelerinde meydana gelen iş kazası veya meslek hastalıklarından ilk olarak psikolojik yönden etkilenmekte derin endişe ve kaygı duymaktadırlar. Psikolojik etkiler dışında iş kazası ve meslek hastalıklarının maddi yönleri de işverenler de önemli olumsuz etkiler meydana getirmektedir (Demir, 2014). İşverenlerin karşılaştıkları maliyetler doğrudan ve dolaylı maliyetler olarak açıklanmaktadır. Doğrudan maliyetler; sosyal güvenlik kurumuna ödenen primler, tıbbi müdahale ve tedavi masrafları, geçici veya sürekli iş göremezlik giderleri, ölüm giderleri, mahkeme giderleri, nakdi tazminatlar olarak ifade edilmektedir. İşverenlerin karşılaşmış olduğu dolaylı maliyetler ise daha geniş kapsamlıdır. Dolaylı maliyetler işletmelerde meydana gelen zararların giderilmesi, üretim araç gereçlerinin onarımı, kayıp işgünleri maliyetleri, kayıp üretim maliyetleri, işin durmasından kaynaklanan kayıplar, yönetimsel kayıplar şeklinde açıklanmaktadır (Akın, 2014).

İş kazaları ve meslek hastalıklarının toplumsal açıdan maliyetleri incelendiğinde özellikle beşeri ve ekonomik kayıplar öne çıkmaktadır. İş kazası ve meslek hastalıkları sonucunda bir toplumun en önemli kaynağı olan beşeri sermaye çok boyutlu zarar görmekte ve olumsuz etkilenmektedir. Ekonomik boyutuyla ise ortaya çıkan üretim ve diğer maddi kayıplar

olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Ekonomik kayıplar sonucunda ülkenin kaynakları zarar görmekte, telafisi güç kayıplar ortaya çıkmaktadır (Odabaşı, 1983).

İş kazası ve meslek hastalıklarının etkileri genel olarak değerlendirildiğinde tek bir çalışandan ülkenin genelini etkileyecek düzeyde geniş kapsamlı sonuçlar ortaya çıkaran bir durum olarak şekillenmektedir. Toplumun geneli açısından değerlendirildiğinde iş kazaları ve meslek hastalıklarının sistematik iş sağlığı ve güvenliği politikalarıyla önlenebilmesi bu alanda üretilen politikaları etkilemekte ve önemini artırmaktadır.

4. EĞİTİMİN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARININ ÖNLENMESİNDE ÖNEMİ VE ETKİSİ

İş sağlığı ve güvenliği kapsamında uygulanan doğru politikalar iş kazası ve meslek hastalıklarının meydana getireceği zararları en az düzeye indirmektedir. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik politikaların uygulanmasında devlet en önemli taraftır. Devlet, iş sağlığı ve güvenliği politikalarının yaygın bir şekilde uygulanması, iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi için yasal çerçeveyi oluşturma, denetimlerde bulunma ve gerekli durumlarda yaptırımlar uygulama hakkına ve yetkisine sahiptir. Devletten sonra özellikle işverenler diğer önemli bir taraf olarak iş sağlığı ve güvenliği politikalarının uygulanmasında yer almaktadır. İşverenler devletin izleyeceği politikaları işletmelerinde uygulamak ve yasal çerçevede ki şartları yerine getirmek zorundadır (Süzek, 1985: 3).

İş sağlığı ve güvenliğinin giderek artan önemiyle birlikte özellikle iş kazası ve meslek hastalıklarının meydana getirdiği olumsuz etkilerin maliyetleri, çalışma koşullarında önlemler alınması gerektiği konusundaki bilinci artırmıştır. Teknolojinin etkisiyle hızlı bir gelişim ve dönüşüm gösteren çalışma koşullarında hem çalışanların hem de toplumun genelinin maruz kaldığı tehlike ve risklerinde boyutları da değiştirmiştir (Demirbilek, 2005). Çalışma koşullarının güvenli ve emniyetli olması, çalışanların ve üretimin korunması iş sağlığı ve güvenliğinin öncelikleri arasındadır. Bu bağlamda ilk olarak iş kazası ve meslek hastalıklarının azaltılmasını hedefleyen iş sağlığı ve güvenliğinin toplumsal alanda yaygınlaşması ve benimsenmesini gereklidir. Etkin bir iş sağlığı ve güvenliği eğitimi politikası ve bilinci oluşturulması bu durumun gerçekleşmesinde olumlu etki yapacaktır (Kitamura, 2014).

Eğitim bireylerde bilgi, bilinç ve ilgi düzeyini artırmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinin uygulanmasında da hem örgün eğitimin hem de işbasında yapılan eğitimlerin önemi büyüktür.

İş kazalarının büyük bir kısmı insan kaynaklı hatalardan meydana gelmektedir. Çalışma hayatının verilerini incelediğimizde çalışanların iş kazası ve meslek hastalıklarına maruz kalması ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Işık, 2016). Çalışanların eğitim düzeyi artıkça iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalma düzeyleri düşmekte, eğitim düzeyi daha düşük çalışanlarda ise iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalma oranlarının yüksek olmaktadır. Eğitim seviyesi ile iş kazası ve meslek hastalığı arasındaki bu bağlantılı durumun esasında eğitimle birlikte çalışanlarda oluşan iş sağlığı ve güvenliği bilinci vardır. Örgün ve mesleki/teknik eğitim kapsamında yapılan faaliyetler sonucunda çalışanların bilinç ve bilgi düzeyi artarken çalışma koşullarında ki risk ve tehlikeleri daha rahat bir şekilde analiz edebilme kabiliyetine de ulaşmaktadırlar (Gerek, 2000: 33).

Eğitim düzeyinin diğer bir etkisi de özellikle çalışanların işgücü piyasalarında sahip oldukları niteliklerle ilgilidir. Eğitim düzeyi düşük olan çalışanlar genel olarak daha ağır ve tehlikeli işlerde bedeni çalışmanın yoğun olduğu ortamlarda yer alırken, eğitim düzeyi yüksek olan çalışanlar ise ar-ge, yönetim, tasarım vb. işlerde çalışarak daha güvenli çalışma ortamı içinde bulunmaktadır. Eğitim düzeyi düşük çalışanların büyük kısmı maruz kaldıkları tehlike ve risklerin farkında değildirler (Işık, 2016). Bu doğrultuda özellikle eğitim seviyesi hangi düzeyde olursa olsun çalışanların iş sağlığı ve güvenliği bilinç ve bilgi düzeyini artırmak önemlidir. Eğitimle birlikte iş kazası ve meslek hastalıklarının olumsuz etkileri azalmakta, çalışanlar daha güvenli ve verimli bir şekilde çalışma hayatının içinde yer almaktadır. Eğitim iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi için sistematik bir şekilde uygulanmalıdır

Çalışma hayatının önemli bir tarafı olan devlet iş sağlığı ve güvenliği eğitimine yönelik düzenlemelerde bulunmuştur. Türkiye'de 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında yapılan düzenlemelerde 2013 yılında yürürlüğe giren *''Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik''* esas teşkil etmektedir. İlgili yasal düzenlemeler kapsamında iş sağlığı ve güvenliği eğitiminin amacı çalışma koşularında ve işletmelerde sağlıklı ve güvenli bir ortamı tesis etmek, çalışanların işletmelerde yasal hak ve sorumluluklarını öğrenmelerini sağlamak, mesleki ve sağlık risklerine karşı alınacak önlemleri öğretmek ve iş sağlığı ve güvenliği bilincini oluşturmak olarak ifade edilmiştir. Yasal düzenlemede iş sağlığı ve güvenliği eğitimine yönelik düzenlemelerde işverenlerin sorumlulukları açık bir şekilde belirtilmiştir. 6331 sayılı kanun kapsamında işverenlerin yükümlülükleri öncelikli olarak işle ilgili sağlık ve güvenlik tedbirlerini almak olarak tanımlanmıştır. İşverenler bu kapsamda iş sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirleri alma, riskleri önleme ve eğitimle bilgilendirme yapma zorunluluğuyla yükümlü kılınmıştır. (6331

S.K./Md. 4). İşverenlerin bu sorumlulukları karşısında çalışanlarda işverenlerin iş güvenliğiyle ilgili verecekleri talimatlara uymak, aldıkları eğitimleri uygulamak ve verilen donanımları kullanmak zorundadır. (6331 S.K./Md. 19)

İşverenler çalışanlarına yönelik iş sağlığı ve güvenliği eğitimi kapsamında eğitim programlarını hazırlama, eğitimler için uygun yer, araç ve gereçleri temin etme, çalışanlarının eğitime katılmasını sağlama ve eğitimleri kayıt altına alma, eğitim sonunda katılım belgesi verme yükümlülükleri bulunmaktadır (Sümer, 2019). İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin içeriği işletmelerin tehlike sınıfına göre farklılık göstermektedir. İşverenler yeni çalışmaya başlayanlara işe başlamadan önce, görev yeri veya kullandığı makine, teçhizat değişen çalışanlara, iş kazası geçirip işe yeniden başlayacak olanlara ve altı aydan fazla işten uzak kalan çalışanlara tekrar işe dönmeden önce eğitim vermek zorundadır. Eğitim süresi ve tekrarı işletmelerin tehlike sınıflarına göre belirlenmekte, çok tehlikeli işletmelerde yılda bir, tehlikeli sınıftaki işletmelerde iki yılda bir ve az tehlikeli işletmelerde ise üç yılda bir bu eğitimler tekrarlanmaktadır. (6331 S.K./Md.17).

5. DEĞERLENDİRME

İş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesinde önemli etkenlerin başında eğitim gelmektedir. Eğitimin bireylerin davranışlarını kontrol altına alması, geliştirmesi ve çalışma ortamlarında güvenli hareketlerini desteklemesi, iş kazası ve meslek hastalıklarının büyük oranda insan odaklı olması nedeniyle eğitimin önemini artırmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin temel amacı iş kazası ve meslek hastalıklarının ortaya çıkış nedenlerini, oluşumunu, önlemlerini irdelemektir. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik eğitimler örgün eğitim döneminde icra edilen eğitimler ve mesleki/teknik eğitimler olarak iki grupta birbirini tamamlayıcı şekilde planlanması hedeflenen amaçlara ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye yapmış olduğu yasal düzenlemelerle iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli ilerlemeler elde etmiş olmasına rağmen henüz tam olarak istenilen düzeye ulaşamamıştır. İş kazası ve meslek hastalıklarının oranları dikkate alındığında iş sağlığı ve güvenliği eğitiminin tam olarak uygulanmadığı geliştirilmesi gereken eksik yönleri olduğu ve daha etkin planlamaların yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik hem örgün hem mesleki/teknik eğitimlerin sonucunda iş sağlığı ve güvenliği bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Eğitimlerin doğru ve etkin bir şekilde planlanması, uygulanması daha başarılı sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği alanında eğitimlerin iyileştirilebilmesi için çalışanlara yönelik uygun eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi, işbaşı eğitiminde verilen eğitimle işin uyumlu olması, eğitim süresinin doğru düzenlenmesi, eğitim veren eğitimcilerin yeterliliklerinin bulunması, eğitim alanların sahada takip edilmesi, eğitimin işverenle kontrollü yapılması gereklidir. Örgün eğitimde özellikle iş sağlığı ve güvenliği bilincinin oluşturulması, mesleki/teknik eğitimin zemininin oluşturulmasında ki etkinliği artıracaktır.

Günümüzde iş kazası ve meslek hastalıklarının meydana getirdiği olumsuz durumların maddi ve manevi boyutları göz önünde bulundurulduğunda ülkelerin gelişmişlik düzeyini artırmak için üretim kaynaklarını koruma, beşeri sermayeyi güven altında bulundurma noktasında iş sağlığı ve güvenliği politikalarına önem vermek zorundadır. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında başarılı sonuçlar eğitimle gerçekleştirilebilir. Eğitim iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesinde kilit rol üstlenmektedir ve bu alanda yapılacak olan politikalarda göz ardı edilemeyecek konumdadır.

KAYNAKÇA

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf

Akın, L., *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşverenin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi*, Mühfd, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, Cilt 20, Sayı 1, s. 657-673, 2014

Akyiğit, E., *İş Hukuku*, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2018.

Çiçek, Ö. ve Öçal, M., *Dünyada Ve Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi*, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt 5, Yıl 5, Sayı 11, 2016

Demirbilek, T. *İş Güvenliği Kültürü*. Legal Yayınları. İzmir. 2005

Demir, F., *İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemlerinin Alınmasında İşverenin Sorumluluğu*, Mühfd, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, Cilt 20, Sayı 1, s. 675-703.,2014

Gerek, N. *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir. 2000

Güven, R., *Meslek Hastalıkları Rehberi,* Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Matsa Basımevi, Ankara. 2011

Horozoğlu, K., *İş Kazalarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Analizi*, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Karabük. 2017

Işık, R., *İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Eğitim ve Öğretim*. İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 30(6), 28-31. 2016

Kitamura, Y., *The Possibility of Holistic Safety Education İn Japan: From The Perspective of Education For Sustainable Development*. International Association of Traffic and Safety Sciences, 38(1), 40-47, 2014

Odabaşı M., *Ekonomik Açıdan İş Kazaları*, Çeşitli Boyutları ve Çözüm Önerileri İle İş Kazaları Seminer Bildirileri, MPM Yayınları, Ankara, 1983

Selcan T., İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1985

Sümer, H. H., *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2019.

Süzek S, *İş Güvenliği Hukuku*, Savaş Yayınları, Ankara, 1985.

Şen, M., *İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı*, Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları, Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Kayseri., 2015

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Mesleki Gelişim*, İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara. 2017

TMMOB, *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Temel Bilgiler,* TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, Özdil Basımevi, İstanbul. 2011

Yılmaz, A. İ., *İş Sağlığı ve Güvenliğinde Kaza Zinciri Teorisinin Önemi İle Açık İşletmelerdeki Tehlikeli Hareket ve Tehlikeli Durumlar,* Yer Altı Kaynakları Dergisi, Yıl 2, Sayı 3, 2013

Yiğit A. *İş Güvenliği*, 2. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2011

REVISITING STRATEGIES TO ALLEVIATE CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY

Doç. Dr. Doğa Başar SARİİPEK
Kocaeli Üniversitesi, sarıipek@kocaeli.edu.tr – 0000-0002-3525-5199
Doç. Dr. Gökçe CEREV
Kocaeli Üniversitesi, gokce.cerev@kocaeli.edu.tr – 0000-0001-9908-343X
Ekrem BULUT
Kocaeli Üniversitesi, ekrembulut41@gmail.com

ABSTRACT

Child labour is a global phenomenon that affects millions of children and their families. It deprives children of their rights to education, health, and protection, and exposes them to various forms of socioeconomic risks, such as social exclusion and poverty. Child poverty is both a cause and a consequence of child labour, as it creates a vicious cycle of deprivation and vulnerability. This paper aims to explore the linkages between child labour and child poverty, and to propose effective strategies to combat child labour and alleviate child poverty. The paper adopts a theoretical and conceptual approach based on literature review by taking into account not only income but also other dimensions of well-being such as education, health, nutrition, and protection. The paper also reviews the existing policies and programmes that address child labour and child poverty at the national and international levels, and identifies the gaps and challenges in their implementation. The paper suggests that a comprehensive and integrated strategy is needed to tackle child labour and child poverty, which should include the following elements: (1) strengthening the legal and institutional frameworks to protect children's rights and enforce labour standards; (2) enhancing the access and quality of education for all children, especially those who are out of school or at risk of dropping out; (3) improving the social protection systems to provide adequate income support and social services for poor and vulnerable families; (4) promoting decent work opportunities for adults, especially for women and youth, to reduce their dependence on child labour; and (5) fostering partnerships and coordination among different stakeholders, such as governments, civil society, private sector, media, and international organizations, to mobilize resources and expertise for the common goal of building bridges to a brighter tomorrow for children.

Keywords: child labour, child poverty, children's social integration, children's social protection

ÖZET

Çocuk işçiliği, milyonlarca çocuğu ve ailelerini etkileyen küresel bir olgudur. Çocukları eğitim, sağlık ve korunma haklarından mahrum bırakarak, onları sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi çeşitli sosyoekonomik risklere açık hale getirmektedir. Çocuk yoksulluğu, yoksunluk ve kırılganlık kısır döngüsü yarattığından, çocuk işçiliğinin hem nedeni hem de sonucudur. Bu çalışma, çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğu arasındaki bağlantıları araştırmayı ve çocuk işçiliği ile mücadele ve çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik etkili stratejiler önermeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sadece geliri değil aynı zamanda eğitim, sağlık, beslenme ve koruma gibi refahın diğer boyutlarını da dikkate alarak literatür taramasına dayalı teorik ve

kavramsal bir yaklaşım benimsemektedir. Çalışma ayrıca ulusal ve uluslararası düzeyde çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğunu ele alan mevcut politika ve programları gözden geçirmekte ve bunların uygulanmasındaki boşlukları ve zorlukları tespit etmektedir. Buradan yola çıkarak, çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğu ile mücadele için aşağıdaki unsurları içeren kapsamlı ve entegre bir stratejiye ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir ve şu öneriler ileri sürülebilir: (1) çocuk haklarının korunması ve çalışma standartlarının uygulanması için yasal ve kurumsal çerçevelerin güçlendirilmesi; (2) özellikle okula gitmeyen veya okulu bırakma riski altındaki çocuklar olmak üzere tüm çocukların eğitime erişiminin ve eğitim kalitesinin artırılması; (3) yoksul ve kırılgan ailelere yeterli gelir desteği ve sosyal hizmetler sağlamak için sosyal koruma sistemlerinin iyileştirilmesi; (4) çocuk işçiliğine bağımlılıklarını azaltmak için yetişkinler, özellikle de kadınlar ve gençler için insana yakışır iş fırsatlarının teşvik edilmesi; ve (5) çocuklar için daha parlak bir yarına köprüler kurma ortak hedefi doğrultusunda kaynakları ve uzmanlığı harekete geçirmek için hükümetler, sivil toplum, özel sektör, medya ve uluslararası kuruluşlar gibi farklı paydaşlar arasında ortaklıkların ve koordinasyonun teşvik edilmesi.

Anahtar Kelimeler: çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocukların sosyal entegrasyonu, çocukların sosyal korunması

1. INTRODUCTION: WHAT IS CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY AND WHY ARE THEY IMPORTANT ISSUES?

Child labour and child poverty are two interrelated phenomena that affect millions of children around the world. According to the International Labour Organization (ILO), child labour refers to any work that deprives children of their childhood, their potential and their dignity, and that is harmful to their physical and mental development. Child poverty, on the other hand, is defined as the lack of material, social and emotional resources that are necessary for children to survive, develop and thrive (ILO, 2017).

One of the main causes of child labour and child poverty is the lack of access to quality education. Education is a fundamental human right and a key factor for social and economic development. However, many children in developing countries are unable to attend school due to various barriers, such as distance, cost, discrimination, violence, or lack of infrastructure and teachers. As a result, they are forced to work in hazardous and exploitative conditions, such as agriculture, mining, manufacturing, or domestic service. These jobs not only expose them to physical and psychological risks, but also prevent them from acquiring the skills and knowledge that could help them escape poverty in the future (GPE, 2017).

Another cause of child labour and child poverty is the unequal distribution of income and wealth. The gap between the rich and the poor is widening both within and between countries. This creates a vicious cycle of deprivation and exploitation, where poor families have to rely on their children's income to meet their basic needs, while rich families benefit from cheap labour and consumer goods. Furthermore, this inequality also affects the availability and quality of public services, such as health care, sanitation, water, and social protection, which are essential for children's well-being (UNICEF, 2020).

The consequences of child labour and child poverty are devastating for both individuals and societies. Firstly, child labour and child poverty violate children's rights to life, health, education, protection, participation, and dignity. These rights are enshrined in the United Nations Convention on the Rights of the Child (CRC), which is the most widely ratified human rights treaty in history. Secondly, child labour and child poverty impair children's

physical and mental development. They can cause malnutrition, stunting, illness, injury, trauma, stress, low self-esteem, and depression. These effects can have long-term implications for children's cognitive abilities, emotional stability, social skills, and productivity (GPE, 2017). Thirdly, child labour and child poverty hinder social and economic progress. They reduce human capital formation, limit innovation and creativity, increase social unrest and violence, undermine democracy and governance, and perpetuate intergenerational cycles of poverty.

Therefore, it is evident that child labour and child poverty are important issues that require urgent attention and action. Some of the possible solutions include:

- Providing universal access to free and quality education for all children. This would not only enhance children's learning outcomes and opportunities but also reduce their vulnerability to exploitation and abuse (GPE, 2017).
- Promoting decent work for adults and youth. This would increase family income and reduce dependency on children's earnings. It would also create a positive role model for children and encourage them to pursue their aspirations.
- Strengthening social protection systems. This would provide adequate support for poor families to cope with shocks and risks. It would also prevent them from resorting to harmful coping strategies such as sending their children to work or marrying them off early (ILO, 2010).
- Enforcing laws and regulations against child labour. This would protect children from hazardous and illegal work practices. It would also deter employers from hiring children below the minimum age or violating their rights (GPE, 2017).
- Raising awareness and mobilizing stakeholders. This would increase public knowledge and understanding of the causes and consequences of child labour and child poverty. It would also foster collaboration and coordination among different actors such as governments, international organizations, civil society, media, and private sector to address these issues effectively.

In conclusion, child labour and child poverty are two serious and interconnected problems that affect millions of children around the world. They are caused by various factors, such as lack of education, inequality, and poor governance. They have negative impacts on children's rights, development, and potential. They also hamper social and economic development. Therefore, it is imperative to take action to prevent and eliminate these issues. Some of the possible solutions include providing education, decent work, social protection, law enforcement, and awareness raising. By doing so, we can ensure a better future for children and humanity.

2. CAUSES AND CONSEQUENCES: HOW ARE CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY RELATED TO EACH OTHER AND WHAT ARE THEIR IMPACTS ON CHILDREN, FAMILIES, AND SOCIETY?

Child labor and child poverty are interconnected issues that have significant impacts on children, their families, and society as a whole. The relationship between child labor and child poverty is complex, and the two problems reinforce each other, leading to a cycle of disadvantage.

Child labor often arises from economic necessity, as impoverished families may depend on their children's income to make ends meet. The lack of resources and access to education,

healthcare, and basic necessities can force children into the workforce. Therefore, child labor perpetuates the cycle of poverty. When children are forced to work at a young age, they miss out on education and the opportunity to acquire skills, which hinders their future earning potential, trapping them in a cycle of poverty (ILO, 2019).

As regards the negative effects, child labor can result in physical and psychological harm. Children engaged in hazardous work may face injuries, health issues, and psychological trauma. They also miss out on a nurturing childhood. Child labor also deprives children of education, limiting their future prospects. Lack of education perpetuates the cycle of poverty by limiting opportunities for better-paying jobs. Moreover, child labor can stunt children's physical and cognitive development. They often lack the time and resources for play, social interaction, and skill development. On top of these, working children are more vulnerable to exploitation, abuse, and trafficking. They are often trapped in dangerous and exploitative situations (ILO, 2017; Beegle et.al., 2014).

The negative impacts are not only on children, but can also have devastating effects on their families and society at large. Families relying on child labor for income often struggle to escape poverty. This perpetuates intergenerational poverty. Besides, child labor can isolate families from their communities due to the secrecy often associated with illegal or exploitative work. Engaging children in labor can lead to legal consequences for parents or employers, further exacerbating family hardships. Considering the effects on society, a society with a significant child labor problem may face a shortage of skilled workers in the future, limiting economic growth and development. Besides, child labor contributes to social inequality and reinforces the poverty gap, as marginalized and vulnerable groups are disproportionately affected. As the last one, child labor can hinder a country's economic development by limiting human capital and perpetuating low-wage industries (ILO, 2017; Beegle et.al., 2014; Cigno et.al., 2002).

As can be seen, child labor and child poverty have not only micro but also macro effects. Therefore, tackling these twin problems will not only benefit poor individuals or households, but also society as a whole.

3. CURRENT SITUATION: WHAT ARE THE GLOBAL AND REGIONAL TRENDS AND CHALLENGES OF CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY?

According to the latest global estimates by the ILO and UNICEF (UNICEF/ILO, 2021), the number of children in child labour has risen to 160 million worldwide – an increase of 8.4 million children in the last four years. This means that almost 1 in 10 of all children worldwide are in child labour. The majority of them (79 million) are in hazardous work, which is likely to harm their health, safety or morals. The report also warns that the COVID-19 pandemic has exacerbated the situation, putting 9 million additional children at risk of being pushed into child labour by the end of 2022.

The global trends of child labour and child poverty vary across regions and countries. In sub-Saharan Africa, population growth, recurrent crises, extreme poverty, and inadequate social protection measures have led to an additional 16.6 million children in child labour over the past four years. This region has the highest prevalence of child labour (23.8 per cent) and hazardous work (10.7 per cent) among all regions. In Asia and the Pacific, the number of children in child labour has decreased by 8 per cent since 2016, but still remains high at 62.1 million. This region also has the largest number of children living in extreme poverty (326 million). In Latin America and the Caribbean, the number of children in child labour has increased by 3 per cent since 2016, reaching 10.7 million. This region also faces high levels of

inequality, violence, migration, and environmental degradation. In other regions, such as Europe and Central Asia, North America, and Arab States, the data on child labour and child poverty are limited or outdated, but some evidence suggests that these issues are also prevalent and persistent (UNICEF/ILO, 2021).

The challenges of addressing child labour and child poverty are complex and multifaceted. They require a holistic and coordinated approach that involves multiple stakeholders and sectors. Some of the key challenges include:

- Lack of political will and commitment. Despite the international conventions and national laws that prohibit child labour and protect children's rights, many governments lack the political will or capacity to enforce them effectively. Moreover, some governments may prioritize economic growth over social welfare, or may be influenced by vested interests that benefit from cheap and exploitable labour (Patrick, 2020; Hindman, 2002; Thévenon and Edmonds, 2019).
- Lack of data and evidence. The availability and quality of data on child labour and child poverty are often insufficient or unreliable. This hampers the monitoring and evaluation of the situation, as well as the design and implementation of policies and programs. Furthermore, there is a need for more rigorous research and analysis on the causes, consequences, and solutions of these issues (Geovani et.al., 2021; Patrick, 2020).
- Lack of resources and coordination. The fight against child labour and child poverty requires adequate financial, human, and technical resources, as well as effective coordination and collaboration among different actors such as governments, international organizations, civil society, media, and private sector. However, these resources and coordination are often scarce or fragmented, leading to duplication or gaps in efforts and outcomes (Geovani et.al., 2021; Buheji, 2019; Thévenon and Edmonds, 2019)

Therefore, it is evident that child labour and child poverty are two serious and interconnected problems that affect millions of children around the world. They have different global and regional trends, as well as various challenges. Some of the possible solutions include:

- Enhancing political will and commitment. This involves raising awareness and advocacy on the importance and urgency of ending child labour and child poverty, as well as holding governments accountable for their obligations and commitments. It also involves engaging with other stakeholders, such as employers, workers, consumers, and investors, to promote ethical and responsible practices (Weber and Abbasi, 2023; Hakovirta et.al, 2020; Ramaswamy and Seshadri, 2020, Churchill et.al. 2021).
- Improving data and evidence. This involves strengthening the collection, analysis, and dissemination of reliable and comparable data on child labour and child poverty, using harmonized definitions, indicators, and methodologies. It also involves conducting more research and evaluation on the effectiveness and impact of policies and programs (Churchill et.al. 2021; Hakovirta et.al, 2020).
- Increasing resources and coordination. This involves mobilizing more domestic and international resources to support the prevention and elimination of child labour and child poverty, as well as ensuring their efficient and transparent allocation and utilization. It also involves enhancing the coordination and cooperation among different actors and sectors, using common frameworks, platforms, and mechanisms (Weber and Abbasi, 2023; Ramaswamy and Seshadri, 2020).

Consequently, preventing child labor and child poverty requires concerted and unified action involving various sectors and institutions at both national and international levels. Otherwise, measures against these twin problems can only provide temporary solutions.

4. POLICIES AND PROGRAMS: WHAT ARE THE EXISTING LAWS, REGULATIONS, AND INTERVENTIONS TO PREVENT AND REDUCE CHILD LABOUR AND CHILD POVERTY? WHAT ARE THEIR STRENGTHS AND LIMITATIONS?

One of the main legal frameworks for addressing child labour and child poverty is the Convention on the Rights of the Child (CRC), which is the most widely ratified human rights treaty in history. The CRC recognizes children as subjects of rights, not objects of protection, and sets out a comprehensive set of rights for children, including the right to be free from exploitation, the right to education, the right to health, the right to social security, and the right to participation. The CRC also has three optional protocols that deal with specific issues related to child labour and child poverty: the Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict, the Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography, and the Optional Protocol on a communications procedure (UN, 1989/2011). The CRC and its optional protocols provide a universal normative standard for states to respect, protect and fulfill the rights of children, as well as a mechanism for monitoring and reporting on their implementation.

Another key legal framework for addressing child labour and child poverty is the ILO's International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC), which was launched in 1992. IPEC aims to progressively eliminate all forms of child labour through a four-pillar strategy: strengthening national capacities and legal frameworks; enhancing social protection systems; promoting quality education and vocational training; and supporting social dialogue and partnerships (ILO, n.d.). IPEC also supports the ratification and implementation of two core ILO conventions on child labour: Convention 138 on the Minimum Age for Admission to Employment and Work, which sets a general minimum age of 15 years (or 14 years in some developing countries) for entry into work; and Convention 182 on the Worst Forms of Child Labour, which prohibits all forms of slavery, trafficking, forced labour, debt bondage, serfdom, prostitution, pornography, illicit activities, or hazardous work for children under 18 years. These conventions provide a legal basis for states to adopt national laws and policies to prevent and eliminate child labour.

In addition to these global legal frameworks, there are also various regional and national laws, regulations, and interventions that address child labour and child poverty. For example, in Africa, there is the African Charter on the Rights and Welfare of the Child (ACRWC), which is a regional human rights instrument that complements the CRC. The ACRWC reaffirms the rights of children as enshrined in the CRC but also addresses some specific issues relevant to the African context, such as harmful cultural practices, armed conflicts, refugee children, street children, child-headed households, and children with disabilities(Organization of African Unity, 1990/1999). In Latin America, there is the Regional Initiative for Latin America and the Caribbean Free of Child Labour, which is a political and technical platform that brings together governments, workers, employers, civil society, and international organizations to coordinate and harmonize actions to eradicate child labour by 2025(RILAC-FC, 2016). In Asia, there are several national programs that aim to reduce child poverty and improve children's well-being, such as the Conditional Cash Transfer Program in the Philippines, the Midday Meal Scheme in India, the Child Support Grant in South Africa, and the Child Money Program in Mongolia.

The strengths of these laws, regulations, and interventions are that they reflect the global consensus and commitment to end child labour and child poverty, as well as the specific needs and challenges of different regions and countries. They also provide a legal framework, a policy guidance, a resource allocation, a monitoring mechanism, and a stakeholder engagement for addressing these issues effectively. However, they also face some limitations, such as:

Lack of implementation and enforcement. Despite the existence of laws and regulations that prohibit child labour and protect children's rights, many states lack the political will or capacity to enforce them effectively. Moreover, some states may face resistance or interference from vested interests that benefit from cheap and exploitable labour (ILO, 2022; Wurth, 2020; ILO/UNICEF, 2021).

Lack of coordination and integration. Despite the availability of various interventions that aim to prevent and reduce child labour and child poverty, many states lack the coordination and integration of these interventions across different sectors and levels. This may lead to duplication or gaps in efforts and outcomes, as well as inefficiency or inconsistency in resource allocation and utilization (ILO, 2018; Guilbert, 2021).

Lack of evidence and evaluation. Despite the importance of data and evidence for designing and implementing policies and programs, many states lack the availability and quality of data and evidence on child labour and child poverty. This hampers the monitoring and evaluation of the situation, as well as the effectiveness and impact of interventions (Wurth, 2020; Guilbert, 2021; ILO/UNICEF, 2021).

Lack of participation and empowerment. Despite the recognition of children's rights to participation and empowerment, many states lack the mechanisms and opportunities for children to express their views and influence decisions that affect their lives. This may limit their agency and voice, as well as their access to information and services (ILO, 2022; Wurth, 2020; ILO/UNICEF, 2021)

Therefore, it is evident that there are various laws, regulations, and interventions that exist to prevent and reduce child labour and child poverty. They have some strengths, such as providing a normative standard, a policy framework, a resource mobilization, a monitoring system, and a stakeholder partnership for addressing these issues effectively. However, they also have some limitations, such as facing challenges in implementation, coordination, evidence, and participation. Therefore, it is necessary to overcome these limitations and enhance these strengths to achieve the goal of ending child labour and child poverty by 2025.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Child labour and child poverty are caused by various factors, such as lack of education, inequality, and poor governance. They have negative impacts on children's rights, development, and potential. They also hamper social and economic development. Therefore, it is imperative to take action to prevent and eliminate these issues.

Child labour and child poverty problems require urgent attention and action from all stakeholders. These twin problems violate children's rights to life, health, education, protection, participation, and dignity. These rights are enshrined in the Convention on the Rights of the Child (CRC) and its optional protocols, which provide a universal normative standard for states to respect, protect and fulfill the rights of children.

Child labour and child poverty impair children's physical and mental development. They can cause malnutrition, stunting, illness, injury, trauma, stress, low self-esteem, and depression.

These effects can have long-term implications for children's cognitive abilities, emotional stability, social skills, and productivity.

Child labour and child poverty hinder social and economic progress. They reduce human capital formation, limit innovation and creativity, increase social unrest and violence, undermine democracy and governance, and perpetuate intergenerational cycles of poverty.

Based on these facts, a number of recommendations can be made for the prevention and elimination of child labor and child poverty. Firstly, a proper and solid political will and commitment must be enhanced. This involves raising awareness and advocacy on the importance and urgency of ending child labour and child poverty, as well as holding governments accountable for their obligations and commitments. It also involves engaging with other stakeholders, such as employers, workers, consumers, and investors, to promote ethical and responsible practices.

Secondly, improving data and evidence is essential, which involves strengthening the collection, analysis, and dissemination of reliable and comparable data on child labor and child poverty, using harmonized definitions, indicators, and methodologies. It also involves conducting more research and evaluation on the effectiveness and impact of policies and programs.

Thirdly, increasing resources and coordination is crucial, entailing the mobilization of additional domestic and international resources to support the prevention and elimination of child labor and child poverty, while also ensuring their efficient and transparent allocation and utilization. It also involves enhancing the coordination and cooperation among different actors and sectors, using common frameworks, platforms, and mechanisms.

REFERENCES

Beegle, K., Dehejia, R. H., & Gatti, R. (2004). Why should we care about child labor? The education, labor market, and health consequences of child labor. *Journal of Human Resources, 39*(4), 871-889.

Buheji, M. (2019). Shaping Future Type of Poverty - The Foresight of Future Socio-economic Problems & Solutions - Taking Poverty as a Context- Beyond 2030. *American Journal of Economics, 9*(3), 106-117. DOI: 10.5923/j.economics.20190903.03.

Churchill, S.A., Iqbal, N., Nawazc, S., & Yew, S.L. (2021). Unconditional cash transfers, child labor and education: theory and evidence. *Journal of Economic Behavior and Organization, 186*, 437-457.

Cigno, A., Rosati, F. C., & Guarcello, L. (2002). Does Globalisation Increase Child Labour? *World Development, 30*(9), 1579-1589.

Geovani, I., Nurkhotijah, S., Kurniawan, H., Milanie, F., & Nur Ilham, R. (2021). Juridical Analysis of Victims of the Economic Exploitation of Children under the Age to Realize Legal Protection from Human Rights Aspects: Research Study at the Office of Social and Community Empowerment in Batam City. *International Journal of Educational Review, Law and Social Sciences (IJERLAS), 1*(1), 45–52. https://doi.org/10.54443/ijerlas.v1i1.10

GPE-Global Partnership for Education. (2017). *Breaking the relationship between child labor, poverty and illiteracy*. https://www.globalpartnership.org/blog/breaking-relationship-between-child-labor-poverty-and-illiteracy (Access date: 12.10.2023)

Hakovirta, M., Skinner, C., Hiilamo, H., & Jokela, M. (2020). Child Poverty, Child Maintenance and Interactions with Social Assistance Benefits among Lone Parent Families: A Comparative Analysis. *Journal of Social Policy, 49*(1), 19-39. doi:10.1017/S0047279419000151.

ILO-International Labour Organization. (2010). *Breaking the rural poverty cycle: Getting girls and boys out of work and into school*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_150838.pdf (Access date: 08.10.2023)

ILO-International Labour Organization. (2017). *Global Estimates of Child Labour: Results and trends, 2012-2016*. Geneva.

ILO-International Labour Organization. (2019). *Ending child labour by 2025: A review of policies and programs*. https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_712269/lang--en/index.htm (Access date: 08.10.2023)

ILO-International Labour Organization. (n.d.). *International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)*. https://www.ilo.org/ipec/lang--en/index.htm. (Access date: 10.10.2023).

Organization of African Unity. (1990/1999). *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*.

Patrick, I. (2020). *Child Labour: Economic Development and The Intergenerational Poverty Persistence Cycle*. The Organization for World Peace-OWP. https://theowp.org/reports/child-labour-economic-development-and-the-intergenerational-poverty-persistence-cycle/. Accessed on 5 October 2023.

Ramaswamy, S., & Seshadri, S. (2020). Children on the brink: Risks for child protection, sexual abuse, and related mental health problems in the COVID-19 pandemic. *Indian Journal of Psychiatry, 62*(Suppl 3), S404-S413. doi: 10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_1032_20.

RILAC-FC-Regional Initiative for Latin America and the Caribbean Free of Child Labour. (2016). https://www.iniciativa2025alc.org/sites/default/files/regional-initiative-framework.pdf. (Access date: 15.10.2023).

Thévenon, O., & Edmonds, E. (2019). Child labour: Causes, consequences and policies to tackle it. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 235*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/f6883e26-en.

UNICEF. (2012). *Measuring Child Poverty: New League Tables of Child Poverty in the World's Rich Countries*, UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

UNICEF. (2020). *Child poverty*. https://data.unicef.org/topic/child-poverty/ (Access date: 09.10.2023)

UNICEF/ILO joint publication. (2021). *Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. New York.

UN-United Nations. (1989/2011). *Convention on the Rights of the Child and its optional protocols*.

Weber, H., & Abbasi, A. (2023). Poverty is not 'another culture': Against a right of children to work to live. *Review of International Studies*, *49*(3), 409-427. doi:10.1017/S026021052200002X.

ŞİRKETLERİN SEKTÖREL BAZDA FİNANSAL ETKİNLİKLERİNİN ORAN ANALİZİYLE ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: BİST 30 ŞİRKETLERİ

Dr.Öğr.Üyesi, İsmet BOLAT

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibolat@ksu.edu.tr, 0000-0002-5502-6211

Dr.Öğr.Üyesi, Gülferah ERTÜRKMEN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, gbozkaya@ksu.edu.tr, 0000-0003-2239-0241

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, BİST 30'da yer alan şirketlerin finansal performanslarını analiz etmektir. Araştırmada, BİST 30'da yer alan 20 şirketin verileri kullanılmıştır. Araştırma dönemi 2019-2022 yıllarını kapsamaktadır. Şirketler, finansal verilerin karşılaştırılmasında homojenlik sağlanabilmesi için 7 ana başlık altında sektörel bazda incelenmiştir. Çalışmada şirketlerin finansal performansları oran analizi (finansal yapı oranları, öz kaynak kârlılığı oranları ve aktif kârlılık oranları) yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Araştırmanın verileri Kamu Aydınlatma Platformu (KAP)' dan elde edilmiştir. Endeksteki şirketler incelenen yıllarda sektörel bazda oransal olarak karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda, karlılık oranlarında Otomotiv, Metal ve Havayolu sektörlerinde faaliyette bulunan şirketlerin daha iyi performans sergiledikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Finansal Etkinlik, BİST 30, Rasyo Analizi

1. GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik gelişiminde en önemli faktörlerden biri de şüphesiz etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının varlığıdır. Piyasa kısaca mal ve hizmet alım- satımının yapıldığı yer ya da Pazar olarak kabul edilebilir. Ancak ülkelerde piyasalar mal – hizmet piyasaları olarak ayrılabileceği gibi finansal piyasalar olarak da ayrılabilir. Finansal piyasalar vadeleri bakımında para piyasaları ve sermaye piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Para piyasaları daha kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalarken sermaye piyasaları uzun vadeli fon arz ve talebiyle ilgilidir. Sermaye piyasalarında faaliyette bulunan organize piyasalar, sistemin işleyişine aracılık ederek piyasa faaliyetlerinin yasal bir zeminde ve belli kurallara göre yürütülmesini sağlamaktadırlar. Organize piyasalar içinde borsalar önemli bir yer tutmaktadır. En önemli organize piyasa örneklerinden biri de borsalardır.

Borsalar finansal piyasaların gelişmesine en çok katkı veren kurumlardandır, ekonomik büyüme ve borsaların büyümesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Eğer ekonomi küçülmüşse borsanın da değer kaybedeceği düşünülür. Borsalar bir anlamda ekonomik görünümün yansıtıcıları olarak kabul edilirler. Borsalar sermaye piyasaları faaliyetlerinde önemli roller üstlenirler (Yelghi, 2014, s. 2).

Borsalar piyasa koşullarına hızlıca ayak uydurduklarından dolayı ekonomik, politik, siyasal birçok faktörden oldukça fazla ve hızlı bir şekilde etkilenirler. Buradaki faktörlerin borsalar üzerindeki etkisi olumlu ya da olumsuz olabilir yani borsalar piyasa hareketlerine tepkilerini yükseliş ve düşüş trendleri izleyerek gösterirler. Aynı zamanda piyasalardaki güven ortamının anlaşılabilmesi ve yatırımcı hareketlerinin yönü ve şiddetini ölçebilmesi adına borsalar önemli birer göstergedirler (Demirel, 2009, s. 2).

Sermaye oluşumunu ve sermayenin finansal kuruluşlara tahsisini çeşitli yollarla yapan borsalar aynı zamanda uzun vadeli borçlanma olanaklarını arttırırlar ve proje finansmanını kolaylaştırarak yatırımların artmasına da yardımcı olurlar. Borsaların gelişmesi finansal gelişmenin bir göstergesidir ve bu gelişim ekonomiyi olumlu etkileyecektir. Borsalardan daha çok kurumsal firmalar uzun vadeli borçlanma yoluyla faydalanmakta ve gerekli olan sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler (Çetenak & Haykır, 2019, s. 578).

Borsalar günümüzde finansal piyasaların önemli bir parametresi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca borsaların ekonomik gelişmeye katkısı önemli bir düzeydedir. Borsalarda işlem gören firmaların finansal performansları ve piyasa değerleri borsaların gelişmişliğini gösteren verilerdir (Öndeş & Levet, 2023, s. 78).

Finansal piyasalarda yatırımcılar yatırım öncesi değerlendirme yaparken işletmelerin finansal tablolarından ve finansal oranlarından yararlanırlar. Yatırımcıların birçoğu yatırım yapmadan önce işletmelerin finansal performanslarını incelemekte ve alternatif hisseler ile bir kıyaslama yapmaktadırlar. Burada finansal oranlara dayalı performans değerleme kriterleri yatırım tercihlerini etkileyen önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir (Temizel & Bayçelebi, 2016, s. 271).

Burada BİST 30 Endeksinde yer alan firmaların sektörel bazda, çeşitli oranlar (finansal yapı oranları karlılık oranları) yardımıyla karşılaştırılması yapılmış ve hangi şirketlerin diğerlerine göre daha verimli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, endekste aynı sektörde yer alan şirketlere yer verilmiştir. Şirketler sektör bazında sınıflandırılmış ve toplam 20 şirket çalışmaya dahil edilmiştir. 20 şirket için incelenen 4 dönemde (Akbank, İş Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası bazı yıllarda bazı verileri hariç) 9 ayrı oran hesaplanmış ve firmaların yıllar itibariyle oranlar bazında performansları karşılaştırılmıştır. Literatürde BİST 30'da yer alan şirketlerin finansal performansları tek sektör bazında ölçen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkı, 7 ayrı sektörde faaliyet gösteren BİST şirketlerinin aynı çalışma içinde incelenmesine ve karşılaştırılmasına olanak sağlamasıdır. Çalışma bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ayrıca bu firmaların oran analizi yanında diğer finansal analiz yöntemleriyle de farklı yönlerinin incelenmesi yoluyla çalışmanın daha da geliştirilebileceği düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Borsa İstanbul bünyesinde faaliyet gösteren ve BIST 30 endeksinde yer şirketlerin, oran analizi yöntemiyle finansal performanslarının ölçülmesi ve hangi sektörlerin daha iyi bir performans sergilediğinin tespit edilmesidir.

2.2. Araştırmanın Veri Seti ve Yöntemi

Çalışmada BİST 30 Endeksinde yer alan firmaların 2019-2022 dönemine ait finansal yapı oranları, aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılığı oranları her yıl için her şirket bazında tek tek hesaplanmış ve çizelgeler halinde verilmiştir. Çalışmada BİST 30 endeksinde yer alan firmalar sektör bazlı sınıflandırılmış ve karşılaştırmalar sektör bazlı firmalar arasında yapılmıştır. Aynı sektörde yer alan firmaların benzer faaliyet hacmine sahip olması ve benzer firmaların finansal performansının karşılaştırılması daha gerçekçi sonuçlar vereceği için firmalar sektör bazında incelenmiştir. Çalışmada endekse dahil olan bazı işletmelerin (Garanti Bankası, İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, Akbank) bazı verilerine bazı yıllarda ulaşılamamıştır. Çalışmada incelenen yılarda bu 4 bankanın hesaplanamayan 3 oranı analiz dışında tutulmuştur. BİST 30'daki 20 şirketin sektörel bazda 7 ayrı başlık (Bankalar, Hava Yolu Şirketleri, Otomotiv, Enerji, Holgindler, Ziraat – Tarım ve Üretim) altında tüm oranları hesaplanmış ve çalışmaya dahil edilmiştir. 20 şirketin yıllık verileri, 9 ayrı oran için yıllar bazında hesaplanmış ve tablolaştırılmıştır. Şirketler ilişkin finansal veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu ve Borsa İstanbul veri tabanındaki finansal bilgiler veri setinden elde edilmiştir. Çalışmada incelenen şirketlerin kodları, unvanları ve sektör bazlı ayrımı çizelge 1'de verilmiştir. Çalışmada kullanılan oranlar ve formülleri çizelge'2 de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Şirket Kodları ve Unvanları

Sıra	KOD	Şirket Unvanı
S1-B	**BANKALAR**	
B1	AKBNK	AKBANK T.A.Ş.
B2	GARAN, TGB	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.
B3	ISATR, ISBTR, ISCTR, ISKUR	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.
B4	YKB, YKBNK	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş
S2-HYŞ	**HAVA YOLU ŞİRKETLERİ**	
HYŞ1	THYAO	TÜRK HAVA YOLLARI A.O.
HYŞ2	PGSUS	PEGASUS HAVA TAŞIMACILIĞI A.Ş.
S3-O	**OTOMOTİV**	
O1	TOASO	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.
O2	FROTO	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.
S4-E	**ENERJİ**	
E1	TUPRS	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.
E2	AKSEN	AKSA ENERJİ ÜRETİM A.Ş.
E3	EREGL	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.
E4	KRDMA, KRDMB, KRDMD	KARDEMİR KARABÜK DEM. ÇELİK SAN. VE TİC. AŞ
E5	PETKM	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
S5-H	**HOLGİNDLER**	
H1	ALARK	ALARKO HOLDİNG A.Ş.
H2	KCHOL	KOÇ HOLDİNG A.Ş.
S6-Z-T	**ZİRAAT – TARIM**	
Z-T1	GUBRF	GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.
Z-T2	HEKTS	HEKTAŞ TİCARET T.A.Ş.
S7-Ü	**ÜRETİM**	
Ü1	KOZAA	KOZA ANADOLU METAL MADENCİLİK İŞL. A.Ş.
Ü2	SASA	SASA POLYESTER SANAYİ A.Ş.
Ü3	SISE	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.

2.2.1. Çalışmada Kullanılan Oranlar Formülleri ve Önemi:

Aşağıdaki çizelge'2 de çalışmada kullanılan oranlar kodlamaları ve formülleri verilmiştir. Çizelgenin altında oranların önemi ve bu oranların bulunma yöntemleri ve oranlarla ilgili diğer açıklamalara yer verilmiştir.

Çizelge 2. Analizde Kullanılan Oranlar ve Formülleri

ORAN -1 (O1)	**ORAN-2 (O2)**	**ORAN-3 (O3)**	**ORAN-4 (O4)**
ROA Net Kâr / Aktif Toplamı	ROE Net Kâr / Öz sermaye	Kaldıraç Oranı Yabancı Kay. Toplamı / Varlık (Aktif)	Öz Kaynak / Varlık Toplamı Oranı
ORAN-5 (O5)	ORAN (O6)	ORAN (O7)	ORAN (O8)
Öz Kaynak /Yabancı Kay. Top Oranı	KVYK/ Kaynak (Pasif) Toplamı Oranı	UVYK / Kaynak (Pasif) Toplamı Oranı	Duran Varlıklar/Öz Kaynak. Oranı
ORAN -9 (O9)			
-Dönen Varlıklar/Aktif (Varlık) Toplamı Oranı			

2.3. Bulgular

Bu bölümde BİST 30 endeksinde yer alan 7 sektörde faaliyet gösteren 20 şirketi için, 2019-2020-2021 ve 2022 yıllarındaki yukarıdaki çizelge'2 de yer alan oranlar tek tek bulunmuş ve her yıl için çizelgeler halinde gösterilmiştir. Her yılın verilerini gösteren çizelgelerin altında ilgili firmaların oranları karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır. İlk inceleme yılı 2019'da firma oranları sektör bazında detaylı şekilde yorumlanmıştır. Diğer yıllarda benzer yorumlar oluşturulup tekrara düşmemek için ilk yıl dışındaki yıllarda sadece sonuç odaklı açıklamalar çizelgelerin altına eklenmiştir.

Çizelge 3. 2019 Yılı Analiz Sonuçları

2019	Kod /İsim	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9
SIRA					**BANKALAR**					
1	AKBANK	0,013	0,10	0,86	0,14	0,16	-	-	0,09	-
27	GARANTİ	0,014	0,12	0,87	0,13	0,14	-	-	0,10	-
28	İŞ BANK	0,012	0,11	0,88	0,12	0,13	-	-	0,12	-
30	YAPI K.	0,008	0,11	0,90	0,10	0,11	-	-	0,11	-
					HAVA YOLU ŞİR.					
26	THY	0,03	0,11	0,72	0,28	0,38	0,24	0,48	2,91	0,19
19	PEGASUS	0,06	0,25	0,75	0,25	0,34	0,23	0,52	0,71	0,29
					OTOMOTİV					
23	TOFAŞ	0,12	0,34	0,66	0,34	0,51	0,48	0,18	1,35	0,54
10	FORD	0,12	0,42	0,72	0,28	0,40	0,53	0,19	1,34	0,62
					ENERJİ					
25	TÜPRAŞ	0,001	0,004	0,76	0,24	0,31	0,51	0,26	2,10	0,50
2	AKSA	0,05	0,12	0,55	0,45	0,82	0,35	0,20	1,52	0,32
9	EREĞLİ	0,07	0,11	0,33	0,67	2,03	0,20	0,13	0,48	0,52
14	KARDEMİR	0,008	0,02	0,57	0,43	0,75	0,35	0,22	0,63	0,37
20	PETKİM	0,05	0,16	0,67	0,33	0,49	0,35	0,33	1,08	0,64
					HOLDİNGLER					
3	ALARKO	0,14	0,23	0,37	0,63	1,68	0,21	0,16	0,85	0,47
15	KOÇ H.	0,04	0,12	0,67	0,33	0,49	0,39	0,28	1,39	0,54

ZİRAAT – TARIM										
11	GÜBRE	-0,02	-0,12	0,80	0,20	0,24	0,75	0,06	1,77	0,65
13	HEKTAŞ	0,12	0,29	0,59	0,41	0,71	0,29	0,29	0,23	0,77
ÜRETİM										
17	KOZA M.	0,26	0,29	0,09	0,91	9,65	0,06	0,03	0,22	0,80
21	SASA P.	0,14	0,41	0,67	0,33	0,50	0,44	0,23	2,38	0,21
29	ŞİŞE CAM	0,07	0,14	0,51	0,49	0,98	0,21	0,29	1,12	0,44

2019 yılı için Endeksteki şirketlerin sektörel bazlı oransal verileri incelendiğinde;

Aktif Karlılığı oranı için, Bankacılık sektöründe yer alan 4 bankadan Yapı Kredi hariç 3'ünün yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir. Yapı Kredi bankasının elindeki varlıklarını diğer bankalara göre daha verimsiz kullandığını ve karlılığının daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Hava yolu şirketlerinden Pegasus'un THY' ye göre, aktif karlılığının daha iyi durumda olduğu, yani Pegasus'un bu yılda varlıkları başına toplamda THY'dan daha fazla kar elde ettiği görülmektedir.

Otomotiv şirketlerinden Ford ve Tofaş'ın benzer bir karlılık oranına sahip oldukları görülmüştür. Varlık başına toplam karlılıkları benzer seviyelerdedir. Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan şirketlerden, Hektaş, Gübretaş'a göre oldukça yüksek bir aktif karlılık oranına sahiptir. Hatta Gübretaş şirketi bu dönem oldukça verimsiz bir karlılık politikası izlemiş ve zarar etmiştir. Üretim işletmelerinde, varlık karlılığı en yüksek olan şirket, Koza Maden olurken, en düşük orana sahip şirket olarak Şişe Cam görülmektedir. Özsermaye Karlılığı verileri incelendiğinde; Bankacılık sektöründe yer alan 4 bankanın da benzer değerlere sahip olduğu ve bu bankalar içinde en yüksek orana sahip bankanın ise Garanti Bankası olduğu görülmektedir. Bankaların bu yılda kaynaklarını verimli kullanmada benzer sonuçlar elde ettiği söylenebilir. Ancak Garanti Bankasının hissedarlarının kendisine yapmış olduğu yatırımları diğer bankalara göre daha etkili kullandığı görülmektedir.

Hava yolu şirketlerinden Pegasus'un THY'nin iki katından daha fazla özsermaye karlılığına ulaştığı görülmüştür. Burada yatırımcılar açısından bakıldığında yapılan yatırımların Pegasus tarafından çok daha etkili kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir. Enerji şirketleri incelendiğinde, en iyi performansa sahip şirket olarak, Petkim görülürken en düşük özsermaye verimliliğe sahip firma, Tüpraş'tır. Aksa ve Ereğli benzer özsermaye karlılığı oranına sahiptir. Petkim şirketinin sektördeki diğer rakiplerine göre, şriketin özsermayesine oranla daha yüksek bir karlılık marjına ulaştığı söylenebilir. Burada firmanın uyguladığı nakit ve stok yönetim politikaları da önemlidir. Holdinglerin bu yıldaki özsermaye karlılığı göz önünde bulundurulduğunda, Alarko Holding'in Koç Holdinge göre, daha iyi bir performans sergilediği görülmüştür. Alarko holding, Koç Holdingin neredeyse 2 katı karlılık rakamına ulaşmıştır. Bu sonuca göre Alarko Holding yöneticilerinin daha etkin ve verimli bir şirket politikası izledikleri söylenebilir.

Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Hektaş, Gübretaş'a göre oldukça yüksek bir özsermaye karlılık oranına sahiptir. Hatta Gübretaş firması yanlış şirket politikaları, satış ve stoklardaki sorunlar vb. nedenlerden dolayı bu dönemde zarar etmiştir.

Üretim işletmelerinde en yüksek orana ulaşan firmalar sırasıyla, Sasa, Koza Maden ve Şişe Cam'dır. Yüksek karlılık marjına sahip işletmeler yatırımcılar tarafından daha fazla tercih sebebi olmaktadır. Firmaların Finansal Kaldıraç Oranı, Bankaların finansal kaldıraç oranlarının birbirine çok yakın olduğu yani bankaların varlıklarının yabancı kaynaklarına oranının benzer seviyelerde olduğu görülmüştür. Bankaların tamamının finansal kaldıraç

derecelerinin piyasa ortalamasının üstünde olduğu ve bu durumun bankaların finansal riskini arttırdığı söylenebilir. Ancak aynı zamanda bankalar doğru borçlanma politikaları ve verimli hizmet çıktıları ile finansal kaldıraçtan yararlanarak karlılıklarını da arttırabilirler.

Hava yolu şirketlerinin finansal kaldıraç oranlarının yakın seviyelerde seyrettiği görülmüştür. Burada şirketlerin varlıklarının çoğunluğunun yabancı kaynaklarla finanse edildiği görülmektedir. Otomotiv şirketlerinden Ford'un, Tofaş' tan daha yüksek bir finansal kaldıraç oranına sahip olduğu görülmüştür. Ford şirketinin, Tofaş'a göre, varlıklarında yabancı kaynakların payı daha fazladır. Ve doğru yönetilmediği durumda bu borçlanma düzeyi şirket adına finansal sorunlara neden olabilecektir.

Enerji şirketlerinin finansal kaldıraç oranlarına bakıldığında Tüpraş ve Petkim'in yüksek kaldıraç seviyesinde olduğu görülürken en düşük finansal kaldıraç düzeyine sahip şirket olarak Ereğli görülmektedir. Holdinglerin bu yıldaki finansal kaldıraç oranları göz önünde bulundurulduğunda, Koç holdingin Alarko holding'e göre, yabancı kaynaklarının aktif toplamına oranının daha fazla olduğu görülmüştür. Koç holding'in Alarko Holdinge göre, daha fazla yabancı kaynak kullanmasının nedenlerinden bazıları, özsermaye borçlanma maliyetinin daha yüksek olması olabilir. Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Gübretaş'ın Hektaş'a göre daha yüksek bir finansal kaldıraca sahip olduğu görülmüştür. Öz Kaynak / Varlık Toplamı Oranı verileri incelendiğinde; Akbank en yüksek orana sahipken Yapı Kredinin en düşük orana sahip banka olarak görülmektedir. Bu oranlara göre, Akbank'ın toplam varlıkları içinde ortaklarının sermayesinin diğer bankalara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran, Akbank'ın diğer bankalara göre sermaye yapısının ve ödeme gücünün daha iyi olduğunu gösterir.

Hava yolu şirketlerinin yakın oranda Özkaynak / Varlık toplamına sahip oldukları tespit edilmiştir. Otomotiv şirketlerinden Tofaş'ın Ford'dan daha yüksek Özkaynak / Varlık toplamına sahip olduğu görülmüştür. Şirketlerin özkaynak oranları işletme sahiplerine, yöneticileri değerlendirme imkanı da veren bir orandır. Bu oran sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırma imkanı vererek şirket yöneticilerinin performanslarının değerlendirilmesinde yardımcı olur. Enerji şirketlerinin özkaynak / varlık toplamına bakıldığında varlıklar içinde en yüksek özakaynağa sahip firmalar olarak sırasıyla; Ereğli, Aksa, Kardemir, Petkim ve Tüpraş sayılabilir. Ereğli Demir Çelik A.Ş'nin diğer şirketlere göre alacaklılar ve yatırımcılar için daha iyi veriler sunduğu söylenebilir. Holdinglere bakıldığında Alarko holding'in Koç holding' e göre, varlık toplamında çok daha fazla özkaynağa sahip olduğu tespit edilmiştir. Üretim işletmelerinde en yüksek orana ulaşan şirket Koza Maden olup sektördeki diğer firmalara göre özkaynakları oldukça fazladır. Koza Maden'in diğer firmalara göre, 3-4 kat daha fazla özkaynakla çalıştığı ve varlıkların finansmanında yabancı kaynak kullanım oranının daha az olduğu görülmektedir.

Öz Kaynak / Yabancı Kay. Top Oranı verileri incelendiğinde; Bankaların ÖK / YK oranına bakıldığında en yüksek orana sahip banka olarak Akbank görülürken, Yapı Kredi en düşük orana sahip banka olarak görülmektedir. Tüm bankların finansman oranının 1'in altında olduğu görülmüştür ve bankaların yabancı kaynaklarının özkaynaklarından fazla olduğunu gösterir. Bu durum finansman açısından riski arttıran bir faktör olduğu için, istenen bir durum değildir. Hava yolu şirketlerinin yakın oranda ÖK / YK toplamına sahip oldukları tespit edilmiştir. Otomotiv şirketlerinden Tofaş'ın Ford'dan daha yüksek ÖK / YK toplamına sahip

olduğu görülmüştür. Burada Tofaş şirketinin daha çok yatırımcılar aracılığıyla, dış borç yerine özkaynaklarla finansman yöntemini tercih ettiği söylenebilir.

Enerji şirketlerinin ÖK / YK toplamına bakıldığında varlıklar içinde en yüksek özakaynağa sahip şirket, Ereğli iken, en düşük orana sahip şirket Tüpraş'dır. Bu oranda, sektörde Ereğli şirketinin diğer şirketlere göre oldukça yüksek bir özykaynak oranına sahip olduğu görülmüştür. Diğer şirketlere göre daha çok özkaynaklarla finansman yolunu seçen Ereğli Şirketinin dış finansman maliyetleri düşecek ve bu da şirketin karlılığına pozitif etki edecektir. Holdinglere bakıldığında Alarko holding'in, Koç holding'e göre oldukça yüksek bir özkaynak oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Alarko holding, Koç holdinge göre yatırımlarında daha fazla özkaynak kullanmıştır diyebiliriz. Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Hektaş'ın, Gübretaş'a göre, çok fazla özkaynak bileşimine sahip olduğu belirlenmiştir. Üretim işletmelerinde en yüksek orana ulaşan şirket Koza Maden olup sektördeki diğer göre yaklaşık 10 kat daha fazla özkaynak kullanım oranına sahip olduğu görülmüştür. Koza Maden grubunun borçlanmada daha çok özkaynaklar'a yöneldiği görülmektedir. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Kaynak (Pasif) Toplamı Oranı; Bankaların KVYK / PT oranına bakıldığında bu yılda bankalar için bu veriye ulaşılamamıştır. Hava yolu şirketlerinin yakın oranlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Yani iki şirketinde borçlanma seviyelerine bakıldığında pasifler içinde kısa vadeli borç oranlarının yakın seviyelerde olduğu görülmektedir. Otomotiv şirketlerinden, Ford'un az da olsa Tofaş'tan daha yüksek bir borçlanma oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ford'un Tofaş'a göre düşük de olsa ödeme riski fazladır. Holdinglere bakıldığında Koç Holding'in, Alarko holdinge göre, yaklaşık 2 kat daha fazla kısa vadeli borcunun olduğu görülmektedir. Firmalar için, doğru yönetildiğinde borçlanma kabul edilebilir bir olgudur ancak, özellikle artan kısa vadeli borçlanma düzeyi geri ödeme riskini arttıran bir unsurdur. Ve firmaları finansal açıdan zor durumda bırakabilir.

Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Gübretaş'ın Hektaş'a göre 2.5 kat yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Bu oran normal seviyelerin üstüne bir orandır ve Gübretaş şirketinin Hektaş şirketine göre daha riskli çalıştığını göstermektedir. Üretim işletmelerinde en düşük orana ulaşan şirket Koza Maden olup sektördeki diğer şirketlere göre yaklaşık 5-6 kat daha az KVYK kullanım oranına sahiptir. Koza Maden işletmesinin borçlanmadan daha çok özkaynaklarla finansman sağladığı ve borçlanma maliyetinden ve riskinden kaçındığı görülmektedir. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar (UVYK) / Kaynak Toplamı Oranı; Bankaların UVYK / PT oranına bakıldığında bu yılda bankalar için bu veriye ulaşılamamıştır. Hava yolu şirketlerinin yakın oranlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Her iki şirket içinde uzun vadeli borçlanma oranları kabul edilebilir seviyelerdedir.

Otomotiv şirketlerinden, Ford'un az da olsa Tofaş'a göre daha yüksek uzun vadeli borçlanma oranına sahip olduğu görülmüştür. Yine bu sektördeki firmalarında bilançolarında birbirine yakın ve kabul edilebilir uzun vadeli borçlanma rakamlarıyla çalıştıkları tespit edilmiştir. Enerji şirketlerinin oranlarına bakıldığında; Petkim en yüksek orana sahip şirket olurken, Ereğli en düşük orana sahip şirkettir. Diğer şirket değerleri benzer oranlarda gerçekleşmiştir. Bu oranlara bakıldığında, Petkim şirketinin diğer şirketlere göre, iktisadi varlıklarının içinde çok daha fazla miktarda uzun vadeli yabancı kayaklara yer verdiği görülmektedir. Holdinglere bakıldığında Koç Holding'in, Alarko holdinge göre, yaklaşık 2 kat daha fazla Pasif içinde uzun vadeli varlığa sahip olduğu görülmüştür. Burada Koç holding'in, Alarko holding' e göre, daha fazla uzun vadeli yabancı kaynakla çalışmasının avantajı olarak, borç

ödeme sıklığının azalması ve satış ve tahsilatta sorun yaşadığı dönemlerde firmanın daha az finansal riskle karşılaşma ihtimali sayılabilir. Bunun yanında uzun vadeli borçlanma kalemlerinin işletme bilançolarında sürekli yer alması işletmenin kredi değerliliğinin düşmesine de neden olabilir. Üretim işletmelerinde Koza Maden sektördeki diğer firmalara göre daha düşük UVYK kullanım oranına sahiptir. Koza Maden İşletmesinin kısa vadeli borçlanma düzeyinin de düşük olduğu ve bu firmanın kaynak sağlarken daha çok özkaynaklarından yararlandığı tespit edilmiştir. Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar Oranı; Hava yolu şirketlerinin DV / ÖK oranına bakıldığında THY'nın Özkaynaklar içindeki Duran varlık payının Pegasus'a göre 4 kattan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. THY, daha fazla duran varlığa sahiptir. Ve bu borç verenler ve yatırımcılar için bir güvence oluşturabilir. Ancak yine çok fazla duran varlık yatırımı yapılması nedeniyle, firmanın çok fazla atıl varlığa sahip olduğu söylenebilir. Otomotiv şirketlerinin yakın değerlerde çalıştığı görülmüştür. Enerji şirketlerine bakıldığında; Tüpraş en yüksek orana sahip şirket olurken, Ereğli en düşük orana sahip şrikettir. Diğer şirketlerin özkaynaklar içindeki duran varlık payları 0.63 ile 1.52 oranları arasında değişmektedir. Bütün şirketlerin değerleri genel olarak sektör ortalamasının (0.70)' üzerindedir. Ancak Kardemir ve Ereğli bu oranın altında değerlerde çalışmaktadırlar.
Holdinglere bakıldığında Koç Holding'in, Alarko holdinge göre, yaklaşık 0.6 kat daha fazla özkaynaklar içinde duran varlığa sahip olduğu görülmüştür. Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Gübretaş'ın, Hektaş'a göre yaklaşık 7 kat yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Bu oranın ortalama olarak 0.70'den yüksek olması gerekir Gübretaş 1.77 'lik oranıyla yüksek bir duran varlık oranına sahipken 0.23 'lük oranıyla Hektaş yetersiz duran varlık oranına sahiptir. Üretim işletmelerinde Koza Maden sektördeki diğer firmalara göre daha düşük DV / ÖK kullanım oranına sahiptir. Koza Maden'in duran varlıklarının bu denli düşük olması firmanın yetersiz duran varlık yapısına işaret eder ki bu durum finansal açıdan istenmeyen bir durumdur.
Dönen Varlıklar/Aktif (Varlık) Toplamı Oranı; Bankaların DV / AT oranına bakıldığında bu yılda bankalar için bu veriye ulaşılamamıştır. Hava yolu şirketlerinin oranlarına bakıldığında Pegasus'un THY'ye göre daha yüksek bir dönen varlık hacmine sahip olduğu belirlenmiştir. Pagasus' un THY' ye göre dönen varlıklarının aktif toplamı içinde daha fazla olması, likiditesinin daha iyi durumda olduğunu ve kısa vadeli borç ödeme riskinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Otomotiv şirketlerinden Ford'un Tofaş'a göre az da olsa yüksek bir dönen varlık yapısına sahip olduğu görülmüştür. Ford'un Tofaş'a göre, daha fazla nakit ve benzeri değerler üretebildiğini göstergesidir. Enerji şirketlerine bakıldığında; Petkim en yüksek orana sahip şirket olurken, Aksa en düşük orana sahip şirkettir. Diğer firmaların aktif toplamı içindeki dönen varlık payları 0.37 ile 0.52 oranları arasında değişmektedir. Petkim şirketi diğer şirketlere göre dönen varlıklarına daha fazla yatırım yapmıştır ve gerektiğinde nakde ulaşma hızı daha çabuk olacaktır.
Holdinglere bakıldığında Koç Holding'in, Alarko holdinge göre, az da olsa daha fazla dönen varlık / aktif toplamı oranına sahip olduğu görülmüştür. Ziraat ve Tarım alanında faaliyette bulunan firmalardan, Hektaş'ın,, Gübretaş'a göre dönen varlıklarının daha fazla görülmektedir. Hektaş firmasının varlıklarının büyük çoğunluğunu dönen varlık grubu oluşturmaktadır.

Çizelge 4 - 2020 Yılı Analiz Sonuçları

2020	Kod /İsim	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9
SIRA					**BANKALAR**					
1	AKBANK	0,01	0,13	0,87	0,13	0,15	-	-	0,10	-
27	GARANTİ	0,02	0,10	0,88	0,12	0,13	-	-	0,10	-
28	İŞ BANK	0,01	0,10	0,90	0,11	0,12	-	-	0,11	-
30	YAPI K.	0,01	0,11	0,90	0,10	0,11	-	-	0,10	-
					HAVA YOLU ŞİR.					
26	THY	-0,03	-0,14	0,79	0,21	0,27	0,25	0,54	3,97	0,16
19	PEGASUS	-0,07	-0,36	0,81	0,18	0,23	0,22	0,59	4,40	0,18
					OTOMOTİV					
23	TOFAŞ	0,09	0,40	0,77	0,23	0,30	0,55	0,21	1,48	0,66
10	FORD	0,17	0,60	0,71	0,29	0,41	0,51	0,20	0,96	0,72
					ENERJİ					
25	TÜPRAŞ	-0,04	-0,21	0,81	0,19	0,24	0,46	0,35	2,61	0,50
2	AKSA	0,06	0,12	0,51	0,49	0,95	0,34	0,17	1,52	0,64
9	EREĞLİ	0,06	0,09	0,29	0,71	2,44	0,16	0,13	0,72	0,49
14	KARDEMİR	0,005	0,02	0,64	0,36	0,56	0,45	0,19	1,51	0,46
20	PETKİM	0,05	0,14	0,62	0,38	0,61	0,30	0,32	1,07	0,59
					HOLDİNGLER					
3	ALARKO	0,22	0,31	0,30	0,70	2,39	0,18	0,11	0,84	0,41
15	KOÇ H.	0,02	0,14	0,86	0,14	0,16	0,66	0,20	3,27	0,54
					ZİRAAT – TARIM					
11	GÜBRE	0,08	0,24	0,66	0,34	0,52	0,63	0,03	1,14	0,61
13	HEKTAŞ	0,09	0,27	0,66	0,34	0,52	0,57	0,09	0,82	0,72
					ÜRETİM					
17	KOZA M.	0,20	0,22	0,10	0,90	8,78	0,08	0,02	0,21	0,81
21	SASA P.	0,03	0,11	0,73	0,27	0,37	0,41	0,32	2,77	0,26
29	ŞİŞE CAM	0,06	0,13	0,49	0,51	1,03	0,19	0,31	1,02	0,48

2020 yılı için Endeksteki şirketlerin sektörel bazlı oransal verileri incelendiğinde; Aktif Karlılığı Oranı için, Bankaların bu yılda aktif karlılıkları arasında ciddi bir fark bulunmamaktadır. Bankalar yakın aktif karlılık oranlarına sahiptir. Hava yolu şirketlerinin bu yılda zarar ettikleri görülmektedir. Ford Otomotiv'in ve Tofaş'ın yaklaşık iki katı aktif karlılık oranına ulaştığı görülmektedir. .

Enerji şirketleri arasında bu yılda Tüpraş'ın zararda olduğu diğer, şirketlerinde çok düşük aktif karlılık oranlarında çalıştıkları tespit edilmiştir. Alarko holgind'in, Koç holdinge göre aktif karlılığı bu yılda çok yüksek çıkmıştır. Ziraat- Tarım alanında faaliyet gösteren şirketlerin aktif karlılık oranları düşük ve yakın seviyelerdedir.

Özsermaye Karlılığı verileri incelendiğinde; Bankalar benzer oranlara sahiptir. En yüksek oran özsermaye karlılığına ulaşan banka Akbank iken en düşük orana sahip bankalar ise, Garanti ve İş Bankası'dır. Ford Otomotiv'in ve Tofaş'ın yaklaşık 1.5 katı daha fazla özsermaye karlılık oranına ulaştığı görülmektedir. Enerji şirketleri arasında bu yılda Tüpraş'ın zararda olduğu diğer, şirketlerinde çok düşük özsermaye karlılık oranlarında çalıştıkları tespit edilmiştir. Tüpraş'tan sonra en düşük aktif karlılık oranı Kardemir'e aittir. Alarko holgind'in, Koç holdinge göre özsermaye karlılığı bu yılda çok yüksek çıkmıştır. Ziraat- Tarım alanında faaliyet gösteren şirketlerin özsermaye karlılık oranları yakın seviyelerdedir. Üretim işletmelerinden Koza Maden İşletmesinin özsermaye karlılığı diğer işletmelerin yaklaşık iki katı civarındadır. Firmaların Finansal Kaldıraç Oranı verilerine bakıldığında; Sektörel bazda bu yılda en yüksek kaldıraç derecesi Bankalar'a aittir. En düşük kaldıraç oranına sahip şirketler üretim sektöründeki şirketlerdir.

Öz Kaynak / Varlık Toplamı Oranı incelendiğinde, varlıklar içinde özkaynakları en düşük olan şirketler bankacılık sektöründe yer almaktadır. En yüksek özkaynak oranına sahip sektör ise üretim sektörüdür. Öz Kaynak / Yabancı Kay. Top Oranı verileri incelendiğinde; Bankaların ortalaması; 12.7, Hava yolu Şirketlerinin 0.25, Otomotiv Şirketlerinin 0.36, Enerji Şirketlerinin 0.96, Holdingler 'in 1.27, Ziraat-Tarım Şirketlerinin 0.52, Üretim Şirketlerinin 3.39 çıkmıştır. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Kaynak (Pasif) Toplamı Oranı; Bu yılda pasif toplamı içinde en yüksek kısa vadeli kaynak yüzdelerine sahip sektörler sırasıyla; , Ziraat-Tarım, Otomotiv, Holdingler, Enerji, Havayolu ve Üretim sektörleridir. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar (UVYK) / Kaynak Toplamı Oranına bakıldığında; Sektör içinde en yüksek orana sahip firmalar Havayolu Şirketleridir. En düşük orana sahip şirketler Ziraat ve Tarım sektöründe faaliyet göstermektedirler. Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar Oranı incelendiğinde; bankaların özkaynaklar'a göre duran varlık paylarının diğer sektördeki işletmelere göre çok düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Aktif varlıklar içinde dönen varlıkları en yüksek olan firmalar daha çok, Otomotiv, Ziraat ve Tarım sektöründeki işletmelerdir.

Çizelge 5. 2021 Yılı Analiz Sonuçları

2021	Kod /İsim	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9
SIRA				**BANKALAR**						
1	AKBANK	0,02	0,16	0,90	0,10	0,11	-	-	0,08	-
27	GARANTİ	0,02	0,16	0,91	0,09	0,10	-	-	0,08	-
28	İŞ BANK	0,01	0,16	0,91	0,09	0,09	-	-	0,12	-
30	YAPI K.	0,01	0,17	0,92	0,08	0,09	-	-	0,08	-
				HAVA YOLU ŞİR.						
26	THY	0,02	0,91	0,74	0,03	0,03	0,26	0,49	31,8	0,19
19	PEGASUS	-0,04	-0,29	0,87	0,13	0,15	0,24	0,63	5,91	0,24
				OTOMOTİV						
23	TOFAŞ	0,14	0,57	0,76	0,24	0,32	0,59	0,17	1,27	0,69
10	FORD	0,21	0,87	0,76	0,24	0,31	0,49	0,28	0,98	0,77
				ENERJİ						
25	TÜPRAŞ	0,03	0,19	0,83	0,17	0,21	0,62	0,20	2,08	0,64
2	AKSA	0,09	0,17	0,49	0,51	1,05	0,30	0,18	1,27	0,34
9	EREĞLİ	0,12	0,19	0,33	0,67	2,02	0,19	0,15	0,72	0,52
14	KARDEMİR	0,18	0,39	0,54	0,46	0,84	0,44	0,10	0,95	0,57
20	PETKİM	0,18	0,43	0,58	0,42	0,72	0,25	0,33	0,84	0,64
				HOLDİNGLER						
3	ALARKO	0,22	0,35	0,36	0,64	1,77	0,30	0,06	0,66	0,34
15	KOÇ H.	0,03	0,21	0,88	0,12	0,13	0,70	0,19	3,42	0,59
				ZİRAAT – TARIM						
11	GÜBRE	0,04	0,12	0,69	0,31	0,45	0,66	0,03	0,94	0,71
13	HEKTAŞ	0,07	0,23	0,70	0,31	0,44	0,67	0,02	0,96	0,71
				ÜRETİM						
17	KOZA M.	0,24	0,27	0,13	0,87	6,59	0,10	0,03	0,24	0,79
21	SASA P.	0,03	0,17	0,81	0,19	0,23	0,41	0,40	3,17	0,40
29	ŞİŞE CAM	0,10	0,19	0,44	0,56	1,26	0,22	0,23	1,07	0,40

2021 yılı oran analizi veri sonuçları incelendiğinde; Bankacılık sektörüne bakıldığında, analize dahil edilen bütün oran türlerinde bu yılda analize dahil edilen 4 bankanın da benzer sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Sadece Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar oranında İş Bankasının diğer bankalara göre daha yüksek bir sonuç elde ettiği görülmüştür. Havayolu sektöründeki şirketlerin bu yıldaki oranları incelendiğinde; karlılık oranlarında THY' nin daha iyi bir performans sergilediği tespit edilmiştir. Öz Kaynak / Yabancı Kay. Top Oranı, tüm

sektörlerde benzer seviyelerde gerçekleşmiştir. Enerji sektörü şirket değerleri incelendiğinde, şirketlerin tamamının özsermaye karlılığının, aktif karlılığından daha fazla olduğu görülmektedir. Holdinglerden Alarko Holding'in varlık ve yabancı kaynak toplamına göre özkaynak kullanım oranı daha yüksektir. Ziraat ve tarım sektöründe faaliyette bulunan şirketler için, yabancı kaynakların pasif içindeki paylarının ve dönen varlıkların aktif içindeki paylarının yakın seviyelerde olduğu görülmüştür.

Çizelge 6. 2022 Yılı Analiz Sonuçları

2022	Kod /İsim	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9
SIRA					**BANKALAR**					
1	AKBANK	0,06	0,52	0,87	0,13	0,15	-	-	0,10	-
27	GARANTİ	0,04	0,38	0,88	0,12	0,13	-	-	0,08	-
28	İŞ BANK	0,04	0,33	0,88	0,12	0,14	-	-	0,12	-
30	YAPI K.	0,06	0,42	0,89	0,11	0,12	-	-	0,08	-
					HAVA YOLU ŞİR.					
26	THY	0,08	0,26	0,69	0,31	0,46	0,03	0,42	2,44	0,23
19	PEGASUS	0,07	0,39	0,81	0,19	0,23	0,22	0,59	4,16	0,22
					OTOMOTİV					
23	TOFAŞ	0,21	0,76	0,72	0,28	0,39	0,65	0,07	0,62	0,83
10	FORD	0,19	0,87	0,78	0,22	0,29	0,48	0,30	1,91	0,57
					ENERJİ					
25	TÜPRAŞ	0,24	0,61	0,60	0,40	0,66	0,47	0,14	0,73	0,71
2	AKSA	0,15	0,26	0,43	0,57	1,33	0,24	0,19	0,66	0,34
9	EREĞLİ	0,11	0,16	0,32	0,68	2,11	0,21	0,12	0,80	0,46
14	KARDEMİR	0,08	0,19	0,57	0,43	0,76	0,47	0,10	0,89	0,62
20	PETKİM	0,12	0,34	0,65	0,35	0,54	0,57	0,08	1,06	0,63
					HOLDİNGLER					
3	ALARKO	0,48	0,73	0,34	0,66	1,93	0,30	0,04	0,99	0,35
15	KOÇ H.	0,007	0,05	0,84	0,16	0,19	0,72	0,12	2,43	0,06
					ZİRAAT – TARIM					
11	GÜBRE	0,04	0,11	0,62	0,38	0,61	0,59	0,03	1,11	0,58
13	HEKTAŞ	0,06	0,22	0,71	0,29	0,40	0,68	0,03	0,93	0,74
					ÜRETİM					
17	KOZA M.	0,26	0,29	0,11	0,89	7,73	0,08	0,04	0,22	0,80
21	SASA P.	0,20	0,64	0,69	0,31	0,46	0,31	0,19	2,32	0,27
29	ŞİŞE CAM	0,12	0,21	0,42	0,58	1,38	0,22	0,20	0,95	0,45

2022 yılı oran analizi veri sonuçları incelendiğinde; En yüksek Aktif Kârlılığı (ROA) oranına sahip işletmenin Alarko Holding olduğu görülmektedir. Bu yılda en düşük ROA oranına sahip işletme; Koç Holding' dir. En yüksek Özsermaye Kârlılığı (ROE); oranına sahip işletmeler Ford Otomotiv ve Tofaş Türk Otomobil'dir. Bu yılda en düşük öz sermaye kârlılığına sahip şirket, Koç Holding 'dir. En yüksek Öz Kaynak / Varlık Toplamı Oranı sahip şirket, Koza Metal'dir. Bu yılda en düşük Öz Kaynak / Varlık toplamı oranına sahip şirketler ise; Yapı Kredi, İş Bankası ve Garanti Bankası'dır. Endekste en yüksek finansman oranına sahip şirket Koza Metal'dir. Bu oranın en düşük olduğu şirketler ise; Yapı Kredi, İş Bankası ve Garanti Bankası'dır. En yüksek Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Kaynak (Pasif) Toplamı Oranına sahip şirket Pegasus'dur. Bu yılda en düşük Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Kaynak (Pasif) Toplamı Oranına sahip şirket Koza Metal A.Ş.'dir

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışmada BİST 30'da 7 ayrı sektörde faaliyet gösteren 20 şirketin, analize dahil edilen oranlara göre elde ettikleri sonuçlar, 2019-2022 yılları için hesaplanmış ve sektörel bazlı karşılaştırılmıştır.

Kârlılık oranlarından aktif kârlılığı oranı verileri sektörel olarak incelendiğinde; 2019 yılında Üretim sektöründeki şirketlerin, 2020 ve 21 yıllarında Otomotiv sektöründeki şirketlerin, 2022 yılında ise Holgindler'in daha yüksek aktif karlılığı oranlarına ulaştıkları saptanmıştır. Öz sermaye kârlılığı oranı verileri sektör bazlı incelendiğinde; en yüksek karlılık oranlarına Otomotiv sektöründeki şirketlerin ulaştığı görülmektedir. Vatandaşların pandemi döneminde riskten korunmak amaçlı toplu taşımadan uzak durmak istemeleri ve kişisel araçlara olan talebin artması aynı zamanda avantajlı kredilerin kullandırılması otomotiv şirketlerini karlılıklarının artmasındaki önemli etkenlerdendir.

Kaldıraç Oranı verileri incelendiğinde; endekste yer alan bankaların, yüksek kaldıraç derecesine sahip oldukları görülmektedir. Bankaların diğer işletmelere göre varlıklarının çoğunluğunun yabancı kaynaklarla finanse edildiği görülmektedir. Bu durum bankalara diğer işletmelere göre daha fazla finansal kaldıraçtan yararlanma imkanı sağlamaktadır. Ancak bu durum doğru yönetilmezse bankaların diğer işletmelere göre daha yüksek finansal risklere maruz kalabilecekleri de göz ardı edilmemelidir.

İncelenen sektörler arasında, en yüksek varlık özkaynak bileşimine sahip şirketlerin üretim sektöründe faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Üretim sektöründeki şirketlerin diğer sektörlerdeki şirketlere göre; varlıklarını daha etkin kullandıkları söylenebilir.

Sektör bazlı karşılaştırma yapıldığında, kaynaklar içinde en çok yabancı kaynak kullanan şirketlerin üretim sektöründeki şirketler olduğu görülmüştür. Bu durum finansal açıdan pekte istenen bir durum değildir. Yani bu işletmelerin endeksteki diğer işletmelere göre finansal risklerinin daha fazla olduğu düşünülebilir.

Sektör bazında 2022 yılı dışında Ziraat ve Tarım sektöründe faaliyette bulunan şirketlerin duran varlık oranının yüksek çıktığı görülmektedir. Bu işletmelerin endeksteki diğer işletmelere göre öz kaynaklarından daha fazla duran varlıklara sahip oldukları görülmektedir. Bu durum bu firmalara kaynak sağlayan 3. kişi ve kurumlar için riski azaltıcı bir faktör olarak kabul edilebilir ancak yine bu işletmeler için gereğinden fazla duran varlık yatırımı yapmanın getireceği atıl kaynak maliyetinin de oluşabileceği unutulmamalıdır.

2019 yılında Ziraat- Tarım sektörü şirketleri, 2020 -21-22 yıllarında ise, Otomotiv sektörü şirketlerinin sektördeki diğer şirketlere göre, bilançolarında daha yüksek dönen varlık kalemleri barındırdıkları görülmektedir. Otomotiv şirketlerinin nakit ve likit pozisyonlarında diğer işletmelere göre daha iyi durumda olduğu söylenebilir ancak gereğinden fazla dönen varlığın atıl durumda tutulması durumunda işletmeler için kaçırılan alternatif fırsatların da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak endekste yer alan farklı sektördeki firmaların farklı yıllarda farklı oranlardaki finansal performanslarının değişken bir seyir izlediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Bülüç, F., Özkan, O., & Ağırbaş, İ. (2017). Oran analizi yöntemiyle özel hastane finansal performansının değerlendirilmesi. International Journal of Academic Value Studies (Javstudies), 3(11), https://javstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=38381/ (Erişim tarihi: 18.08.2023).

Çetanak, Ö.Ö. ve Haykır, Ö.Ç. (2019). Borsa likiditesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Borsa İstanbul Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), https://doi.org/10.33437/ksusbd.552463, (Erişim tarihi: 19.08.2023).

Demirel, H. G. Krizlerin Menkul Kıymetler Borsalarına Etkisi: İMKB Örneği,, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2009.

Doğan, Ö. (2020). T.C. Merkez Bankası sektör bilançoları üzerinden deniz yolu yük taşımacılığının finansal performans analizi. Türk Denizcilik ve Deniz Bilimleri Dergisi, 6(2), https://dergipark.org.tr/tr/pub/trjmms/issue/57923/778026, (Erişim tarihi: 20.08.2023).

Durrah, O., Abdulrahman, A.A., Jamil, S.A., & Ghafeer, N.A (2016). Exploring the relationship between liquidity ratios and ındicators of financial performance: An Analytical Study on Food Industrial Companies Listed in Amman Bursa. International Journal of Economics and Financial Issues, 6(2), https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/2045, (Erişim tarihi: 21.08.2023).

Fikri, M.B., Yusoff, W.M.., & Fikri, A.B. (2020). Fınancıal performance usıng ratıo analysıs. Journal of Asian Islamic Higher Institutions (JAIHI), 5(2020), http://jurnal7.usas.edu.my/index.php/JAIHI/article/view/30, (Erişim tarihi: 22.08.2023)

Kumbirai, M., and Webb, R. (2010). A financial ratio analysis of commercial bank performance in south Africa. African Review of Economics and Finance, 2(1), https://www.ajol.info/index.php/aref/article/view/86945, (Erişim tarihi: 25.08.2023).

Karim, R.A., ve Alam, T. (2013). An evaluation of financial performance of private commercial banks in Bangladesh: Ratio Analysis. Journal of Business Studies Quarterly 2013, 5(2), https://citeseerx.ist.psu.edu/document, (Erişim tarihi: 27.08.2023).

Karadeniz, E., ve Beyaz, F.S. (2018). Yiyecek içecek endüstrisinin finansal performansının analizi: Türkiye ve Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 15(3), https://doi.org/10.24010/soid.490799, (Erişim tarihi: 28.08.2023).

Karadeniz, E., ve Kahiloğulları, S. (2014). Borsa İstanbul'da işlem gören spor şirketlerinin finansal performansının oran yöntemiyle analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (2), https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/31959/351776, (Erişim tarihi: 29.08.2023).

Meydan, C., Yıldırım, B.F., ve Serger, Ö. (2016). BIST'te işlem gören gıda işletmelerinin finansal performanslarının gri ilişkisel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 69(2016),. https://doi.org/10.25095/mufad.396668., (Erişim tarihi: 30.08.2023).

Naimoğlu, M., ve Polat, M. (2019). Faiz oranlarının firmaların piyasa değerine etkisi: gelişmekte olan ülkeler örneği Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(5), https://doi.org/10.18506/anemon.461361. (Erişim tarihi: 31.08.2023).

Oshoke, A.S., and Sumaina, J. (2015). Performance Evaluation through Ratio Analysis Journal of Accounting and Financial Management, 1(8), https://www.iiardjournals.org, (Erişim tarihi: 02.09.2023).

Öndeş, T., ve Levet, M. (2023). Faaliyet giderlerinin şirket kârlılığına etkisi: BIST 30 endeksinde işlem gören firmalar üzerine bir inceleme. Maliye ve Finans Yazıları, 37 (119), https://doi.org/10.33203/mfy.1205139, (Erişim tarihi: 03.09.2023).

Özcan, M. (2021). Finansal risklerin şirket değerine etkisi: bist sınai endeksi üzerine bir uygulama. (1. Baskı). Livre de Lyon Yayım Dağıtım A.Ş.

Srividhya, S., Senthilnathan, C.R.., Kengatharan, N., and Umadevi, R. (2020). A study on financial ratio analysis of planys technologies pvt. ltd. India. Elementary Education Online,. 19(3), https://www.ilkogretim-online.org/, (Erişim tarihi: 05.09.2023).

Temizel, F., ve Bayçelebi, B.E (2016). BIST 30 endeksinde yer alan işletmelerin finansal performans değerlemesinde TOPSİS yaklaşımı. Tısk Akademi Dergisi, 11(22), https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/, (Erişim tarihi: 06.09.2023).

Uddin, M.S., Abdulkader, S., Alam, F.E., and Imran, A. (2022). Fınancıal performance evaluatıon through ratıo analysıs: a study on rural power company ltd. ınternatıonal Journal Of Busıness And Management Future, 8(1), https://www.researchgate.net/publication/365353286, (Erişim tarihi: 07.09.2023).

Ünlü, U., Yalçın, N., ve Yağlı, İ. (2017). Kurumsal yönetim ve şirket performansı: TOPSIS yöntemi ile BIST 30 firmaları üzerine bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), https://doi.org/10.16953/deusbed.09673, (Erişim tarihi: 09.09.2023).

Yelghi, A. Borsa İstanbul ve BRICH Ülkeleri Borsalarının Karşılaştırmalı Analizi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Yenisu, E., (2019). Finansal tabloların oran analizi ile incelenmesi: Adese Örneği. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED), 3(1), http://aseddergi.aksaray.edu.tr, 10.09.2023).

EKONOMİDEKİ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ

Dr.Öğr.Üyesi, Gülferah ERTÜRKMEN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, gbozkaya@ksu.edu.tr, 0000-0003-2239-0241

Dr.Öğr.Üyesi, İsmet BOLAT

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibolat@ksu.edu.tr, 0000-0002-5502-6211

Sanayi devriminin her aşaması, üretim süreçlerini etkileyerek istihdam ve çalışma koşullarını değiştirmiştir. Günümüzde ise üretim süreçleri önemli ölçüde değişmiş, iş tanımları ve görevleri evrim geçirmiş, yeni işler, meslekler ve çalışma modelleri ortaya çıkmıştır. Üretim, otomasyon, yapay zekâ ve robot teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yeni dönem, çalışma ilişkilerini temelden değiştirme potansiyeline sahiptir. Ayrıca, robotların kullanımının işsizliği artırabileceği, sendikaların toplumsal etkisinin azalabileceği ve çalışma mevzuatında yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulabileceği düşünülmektedir.

Bu emek piyasasındaki dönüşüm, bireylerin iş piyasasına katılma veya katılamama sonuçlarını doğururken, bu taleplerin ne ölçüde karşılandığı önemlidir. Kamu istihdam hizmetlerinin bu süreçte önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Teknoloji ve dijitalleşme olanaklarıyla iç işleyişini daha etkin ve dinamik hale getirebilirler. Aynı zamanda teknolojinin iş arayanlarla işverenler arasındaki kopukluğu gidermek için aktif istihdam politikalarını çeşitlendirme ve uyarlamada da rol oynayabilirler.

Bu çalışma, teknolojik gelişmelerin iş gücü piyasası ve istihdam üzerindeki etkilerini inceleyerek, Endüstri 4.0 döneminin getirdiği teknolojik yeniliklerin iş gücü piyasası ve istihdam üzerinde olası etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, İstihdam, İşgücü Piyasası

ESNEK ÜRETİM SİSTEMLERİNDE PERFORMANS ÖLÇÜM KRİTERLERİNİN GELİŞİMİ

Rana TORUN
Araştırma Görevlisi, Abdullah Gül Üniversitesi, rana.torun@agu.edu.tr,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1980-8136
Ahmet Yakup ERKILIÇ
Kültür ve Turizm Uzmanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, ayerkilic@gmail.com,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1980-8136
Abdullah ÇOLAK
Araştırma Görevlisi, Abdullah Gül Üniversitesi, abdullah.colak@agu.edu.tr,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5037-8760

ÖZET

Hızla gelişen teknolojik imkanlar ve değişen üretim ortamları, işletmelerin küresel dünyada faaliyetlerini yüksek rekabetçilik kaygısı ile gerçekleştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu kaygı sonucunda işletmeler, müşterilerinin tüm ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilme noktasında ürün çeşitlerini arttırmayı ve daha kaliteli ürünler üretmeyi hedeflemektedir. Söz konusu hedefler ise işletmeleri esnek üretim sistemleri kullanma konusunda teşvik etmektedir. Bu kapsamda, işletmeler tarafından kullanılan esnek üretim sistemlerinin performanslarının ölçümü önem kazanmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada esnek üretim sistemlerinin performans ölçümünde kullanılan kriterlerin gelişiminin ve değişiminin tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Geleneksel olarak esnek üretim sistemlerinin performans ölçümü üretkenlik, hizmet, kalite ve yatırımın geri dönüşü gibi kriterlerle yapılmaktadır. Yapılan çalışmanın sonucunda, performans ölçüm kriterlerinin makine esnekliği, ürün esnekliği, süreç esnekliği, operasyon esnekliği, rotalama esnekliği, hacim esnekliği, büyüme esnekliği, üretim esnekliği ile ortalama akış zamanı, ortalama iş istasyonu kullanım oranı, kuyruk uzunluğu, son işin tamamlanma zamanı, iş yapma zamanı, ortalama bekleme zamanı, ortalama yavaşlık, maksimum yavaşlık, sistem kullanım oranı ve kilitlenen makine sayısı gibi geleneksel olmayan performans ölçüm kriterlerine doğru gelişim ve değişim sergilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Esnek üretim sistemleri, performans ölçümü, geleneksel performans ölçüm kriterleri, geleneksel olmayan performans ölçüm kriterleri
Jel Kodları: D20, D24, D29

DEVELOPMENT OF PERFORMANCE MEASUREMENT CRITERIA IN FLEXIBLE MANUFACTURING SYSTEMS

ABSTRACT

Rapidly developing technological opportunities and changing production environments require businesses to carry out their activities in the global world with high competitiveness

concern. As a result of this concern, businesses aim to increase their product range and produce higher quality products at the point of meeting all the needs and wants of their customers. These targets encourage businesses to use flexible manufacturing systems. In this context, it is of great importance to measure the performance of flexible manufacturing systems used by businesses. Therefore, in this study, it is aimed to evaluate the historical development and change of the criteria used in the performance measurement of flexible manufacturing systems. Traditional performance measurements of flexible production structures are made with criteria such as productivity, service, quality and return on investment. As a result of the study, it was concluded that the performance measurement criteria has developed and changed from machine flexibility, product flexibility, process flexibility, operation flexibility, routing flexibility, volume flexibility, growth flexibility, production flexibility and average flow time, average workstation utilization rate, queue length, last job completion time, job towards non-traditional performance measurement criteria such as time to make, average waiting time, average slowness, maximum slowness, system usage rate and number of locked machines.

Keywords: flexible manufacturing systems, performance measurement, traditional performance measurement criteria, non-traditional performance measurement criteria
Jel Codes: D20, D24, D29

1. GİRİŞ

Günümüz işletmelerinin karşı karşıya kaldığı yoğun rekabet baskısı, küreselleşme, daha kısa ürün hayat döngüleri, hızla değişen tüketici istek ve beklentileri, artan ürün çeşitliliği nedeniyle, maliyet ve verimlilik odaklı çalışmayı hedefleyen işletmeler açısından imalatın izlenmesi ve performans ölçüm sistemlerinin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca yoğun rekabet ortamında üretimlerini sürdürmek isteyen işletmelerin, sahip oldukları kaynakları daha iyi yönetmesi, maliyet avantajı elde etmek için çeşitli yöntemler bulması, kritik performans ölçüm kriterleri kullanarak periyodik değerlendirmeler yapması ve gerekli düzenlemeleri hayata geçirmesi gerekmektedir. Esnek üretim sistemlerinin (EÜS'ler) geliştirilmesi, son yıllarda imalat endüstrisinde rekabet edebilirliğin ve yeniliğin temel itici gücü haline gelmiştir. Bu bakımlardan değerlendirildiği zaman, esnek üretim sistemlerinin performanslarının ölçümünde kullanılan ölçüm kriterlerinin zaman içerisinde değişimi ve gelişimi söz konusudur.

Birinci bölümde, Esnek Üretim Sistemleri ve bu sisteme ait kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde, performans kavramı ve ölçüm kriterlerinin değişimi üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise, Esnek Üretim Sistemlerinde performans ölçüm kriterlerinin değişimi ve gelişimi yorumlanmıştır.

2. ESNEK ÜRETİM SİSTEMLERİ KAVRAMI

Günümüzde işletmeler, ürün çeşidinin fazla olması, yüksek kaliteli ürün üretme zorunluluğunun bulunması, müşteri odaklı üretim anlayışının gelişmesi gibi nedenlerden dolayı, esnek üretim sistemlerine yönelmeye başlamışlardır. Esnek üretim sistemleri (EÜS), kontrolü merkezi bilgisayar ile yapılan, birbirlerine otomatik taşıma sistemleri ile bağlanan, iş

istasyonları destekli otomatik nümerik kontrollü takım tezgahlarından oluşan üretim sistemleridir (Ronald ve Charles,1993, s. 128). Diğer bir tanımda, EÜS, materyal akışını, bilgisayar kontrolünü, iletişimi, üretimi ve montaj işlemlerini bütünleştiren bir kavram olarak betimlenmektedir (Sipper ve Bulfin, 1997, s. 45). Başka bir tanımda ise, EÜS, değişikliklere hızla yanıt verebilen, yoğun otomasyon ve teknoloji temelli bir üretim süreci olarak ifade edilmiştir (Tekin ve Atamak,1997, s. 245). Bu üretim sistemlerinin esnek olarak nitelendirilmesinin sebebi ise, çeşitli parçaları aynı anda farklı istasyonlarda işleyebilmesi ve farklı miktarlarda farklı parçalara yönelik değişen talepleri karşılayabilme yeteneğidir.

2.1. Esnek Üretim Sistemlerinin Gelişimi

Teknolojinin çok gelişmiş olmadığı dönemlerde sadece belli işlemleri yapabilen torna ve tezgahlardan oluşan sistemler kullanılmakta iken 1950'li yıllardan itibaren teknolojinin gelişmesiyle elektronik alanında çeşitli ilerlemeler olmuştur ve geleneksel sistemlerin yerini nümerik kontrollü tezgahlardan oluşan sistemler almıştır. Sonrasında mikrobilgisayarlardan oluşan ve programlanabilir olan bilgisayar kontrollü nümerik tezgahlar geliştirilmiştir. İlerleyen dönemde 1960'lı yılların başında İngiltere'de "Sistem 24" olarak adlandırılan ilk esnek işletme sistemi geliştirilmiş olup bu sistemde, tek amaçlı bir nümerik kontrollü tezgah ile konveyör yer almıştır ve işlenecek parçaların makineler arasında otomatik transferi gerçekleştirilmiştir. Bu durum, robot, elleçleme ve bilgisayar kontrolü alanlarındaki teknolojik gelişmeler ile desteklenince, çeşitli parçaları orta ve küçük hacimli partiler halinde daha ekonomik olarak üretebilen EÜS'nin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Maleki, 1991, s. 8). İlerleyen yıllarda Almanya, Rusya ve Japonya gibi ülkelerde Esnek Üretim Sistemleri yaygın hale gelmeye başlamıştır. Bundan sonra, nanoteknolojik gelişmeler ve EÜS'nden işletmelerin kazandığı faydalar sayesinde, bu sistemler yaygınlaşmasıyla birlikte günümüzde hala yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

2.2. Esnek Üretim Sistemlerinin Özellikleri ve İşleyişi

EÜS, işletmelere, değişik ürünleri kısa bir zaman içerisinde kaliteli bir şekilde üretebilme ve hassas kontroller ile olası sorunları (darboğazlar ve makine aksaklıkları vb.) belirleyerek ilgili tedbirleri hızlı bir biçimde alma konularında büyük avantajlar sağlamaktadır (Çil ve Evren, 1994, s. 184-185). EÜS aynı zamanda üretim faaliyetlerini sürekli kılan bir yapıya sahiptir ve en büyük özelliği doluluk oranının yüksek olmasıdır. EÜS, ürün gamının fazla olduğu işletmelerde kullanılmakta olup bu sistemlerde farklı parçaların üretilmesi makineler üzerinde yapılan otomatik değişiklikler ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, EÜS kullanılması ile üretim için hammaddenin fabrika girişinden son mamulün fabrikadan çıkışına kadar tüm işlemler (tasarım, kalite, kontrol ve üretim gibi) otomasyona dayalı olarak gerçekleştirilebilmektedir (Gökçen, 2003).

Günümüzde pazar yapısının ve üretilen malların özelliklerinin belirlenmesinde tüketiciler daha etkindirler. Tüketiciler yeni ve farklı ürünler talep ederek üretimin hız ve esneklik kazanmasına sebep olmaktadır. Bu durum, işletmelerin bu talepleri karşılayabilmesi için yeni üretim teknolojilerine ve EÜS'ne uyum sağlamasını gerektirir. 1960'lı yıllarda tüketici tercihlerinde, sadece etkinlik önemli iken ilerleyen zamanlarda bu faktöre kalite, esneklik ve yeniliğin de eklendiği görülmektedir. Bu durum, tüketici tercihlerinde önem kazanan esneklik

kavramına işletmelerin de daha çok dikkat göstermesine ve EÜS'ni benimsemesine neden olmuştur. EÜS, ürün çeşidi çok olan işletmeler tarafından uygulanmakta olup bu sistemlerde farklı özelliklere sahip parçaların üretimi hedeflenmektedir. Genel amaçlı makine teçhizatı içermekte olan EÜS'nde makinelerde yapılan otomatik değişikliklerle farklı parçalar üretilebilmektedir ve üretim aşamasında çalışanların sisteme müdahalesi minimum düzeydedir (Maleki, 1991).

Tipik EÜS'nin işleyişinde ilk aşamayı son ürünü oluşturacak olan parçaların ve malzemelerin malzeme taşıma sistemine yüklenmesi oluşturur. Daha sonrasında, parçalar ve malzemeler sistem boyunca paletler ile taşınarak makinelere transfer edilir. Malzeme taşıma sistemi, daha önce sisteme girilmiş olan rotalama bilgileri ışığında belirlenen süreç planına göre parçaları ve malzemeleri bir makineden diğer bir makineye taşır. İşlemleri tamamlanan parçalar ve malzemeler paletten çıkartılır, otomatik olarak bir yükleme/boşaltma istasyonuna gönderilir ve yeni parçalar ve malzemeler palete yüklenir. Bu döngü tüm işlemler tamamlanıncaya kadar tekrar edilir ve başka bir üretime geçildiğinde zaman bilgisayar talimatları ile tezgahlar üzerinde gerekli değişiklikler otomatik olarak gerçekleştirilir.

EÜS firmalara avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar aşağıdaki gibi listelenmiştir (Groover, 2016).

- Makine kullanım oranları atölye ve parti tipi üretimdeki kullanıma kıyasla daha fazla orana sahiptir.
- Makine kullanım oranları daha fazla olduğu için eş kapasiteli makine gereksinimi azalmaktadır.
- Makine sayısında azalmasıyla birlikte daha az fabrika alanıyla üretim gerçekleştirilmektedir.
- Değişikliklere adaptasyon daha hızlı ve kolay gerçekleşmektedir.
- Farklı parçalar birlikte işlenmesinden dolayı ara stoklar miktarları azalmaktadır.
- Ara stokların azalması ile birlikte parçaların işlem süreleri de azaldığı için imalat sürelerinde azalmalar gerçekleşmektedir.
- Yüksek üretim hızları, geleneksel üretim yöntemlerine kıyasla işçilerin daha verimli çalışmalarından dolayı işçilerin üretkenliğini artırmasıyla birlikte işçilik gereksinimlerini de azaltmaktadır.
- EÜS yüksek teknolojik üretim sistemlerinin kullanılması insansız üretimi daha mümkün hale getirmektedir.

3. PERFORMANS KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Literatürde performansla ilgili pek çok tanım mevcut olup bir tanıma göre performans, işletme amaçlarının gerçekleşmesi için tüm çabaların değerlendirmesi olarak ifade edilmiştir (Akal,2005, s. 17). Başka bir tanımda, performans, işi yapan bireyin/grubun/teşebbüsün o işle ilgili hedefi ne kadar karşıladığının nicel (miktar) ve nitel (kalite) olarak anlatımı olarak betimlenmiştir (Baş ve Artar,1990, s. 13). Üçüncü bir tanımda ise performans, belirli bir görevin önceden belirlenen kriterlere uygun olarak yerine getirilme seviyesi olarak ifade edilmektedir (Dicle,1982, s. 5).

Performans, çalışanları işlerini yaparken daha fazla çaba harcamaya zorlamakta, çalışanlara verilen bu işlerin istenen standartlarda yerine getirilmesini gerektirmekte ve bu işlerin bizzat çalışanlar tarafından yapılmasını öngörmektedir. Ayrıca, işletmeleri, çalışanlarına destek olabilecek ve aralarındaki uyuşmazlıkları çözebilecek bir ortam oluşturma ve piyasada değişen talep koşullarına karşı hazırlıklı olma konularında zorlamaktadır (Çalık, 2003, s. 10). Bunlardan dolayı, işletmeler açısından önem verilen bir kavram olan performansın değişmeyen unsurları ekonomiklik, verimlilik ve etkinliktir. Ekonomiklik, işletmenin ulaşmayı hedeflediği amacını en düşük maliyetli kaynaklar ile en uygun zamanda gerçekleştirmesini öngörür. Verimlilik, işletmenin amaçları doğrultusunda belirli girdiler ile en fazla çıktıyı elde etmesi veya belirli bir çıktıyı en az girdi ile elde etmesi olarak tanımlanırken, etkinlik ise, işletmenin hedeflerini gerçekleştirme derecesidir ve işletmeler amaçlarını gerçekleştirdikleri oranda etkin olarak kabul edilmektedirler.

3.1. Performans Yönetimi ve Ölçümü

İşletmelerin günümüz rekabet ortamında faaliyetlerine başarılı bir şekilde devam edebilmeleri için çevrelerindeki değişime uyum sağlaması ve örgütsel olarak büyüme ve gelişme davranışı sergilemesi elzem olup bu konularda ortaya koydukları sonuçların başarısı performans ölçümü ile belirlenebilir. İşletmelerdeki performans ölçüm sistemi, hedeflere ulaşma konusunda gerekli değerlendirmeleri yapabilmek için işletmenin organizasyon yapısı ile süreçlerinin yanı sıra işletmeyle ilgili stratejik ve çevresel faktörleri de dikkate almaktadır. Performans ölçüm sisteminin yapısı, işletmelerdeki performans yönetim sürecinin verimliliğinde ve etkililiğinde önemli bir rol oynamaktadır. Ek olarak, performans ölçümünün klasik işletme fonksiyonları arasında en çok ilgili olduğu kontrol fonksiyonudur. Bu bakımdan işletmelerde alınan örgütsel kararların yerine getirilmesi sonucunda amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığının kontrol edilebilmesi performans ölçüm sisteminin varlığını zorunlu kılmaktadır.

Performans yönetiminde ilk adımı, işletmeye rekabetçi avantaj sağlayacak olan vizyonun, misyonun ve stratejilerin belirlenmesi oluşturmaktadır. İkinci adımda, işletmenin mevcut performansı ölçülerek belirlenen vizyon, misyon ve stratejiler için uygun olup olmadığı değerlendirilir. Üçüncü adımda istenilen seviyede olmayan ve arttırılması gereken performansın geliştirilmesi için takip edilecek olan yolların belirlenmesi amacıyla bir planlama çalışması yapılır. Dördüncü adım, üçüncü adımda belirlenen tedbirlerin tespiti ile bu tedbirlerin gerçekleştirilmesine yönelik yöntem ve tekniklerin uygulanmasından oluşur. Son adımda ise daha önceki adımlarda belirlenen stratejilerin operasyonel plan ve programlara ne kadar uyduğu performans ölçümleri yapılarak analiz edilir. Böylelikle işletmenin hedefleri doğrultusunda ilerleyip ilerlemediği kontrol edilmekte ve ilk adımda işletmeye rekabetçi avantaj sağlayacak şekilde belirlenen vizyonun, misyonun ve stratejilerin işletmenin hedeflerini karşılama dereceleri değerlendirilmektedir. Herhangi bir yanlışlık veya eksiklik tespit edilmesi halinde sistem yeniden ilk adıma geri döndürülerek baştan tekrarlanır.

3.2. Performans Ölçüm Sistemlerinin Gelişimi

Performans ölçüm sistemleri tarihsel olarak iki aşamada incelenebilir. İlk aşama, 1880 – 1980 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde karlılık, yapılan yatırımların geri dönüşümü, verimlilik gibi finansal ölçütler temel alınmıştır. İkinci aşamada ise araştırmacıların muhasebe temelli performans ölçüm sistemlerinin eksikliklerini belirleyerek bu sistemlerin yetersizliklerini vurgulamaya başladıkları 1980'li yıllar ile başlamıştır. 1990'lı yılların başında, geleneksel performans ölçüm sistemlerinden duyulan memnuniyetsizlik, dengeli ve çok boyutlu yeni performans ölçüm kriterlerinin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Geleceğe yönelik olarak tasarlanan bu yeni kriterler, finansal olmayan ve dışsal olan boyutlara odaklanmıştır. İşletmelerin, performans ölçüm sistemlerini yeniden tasarlanmasına olanak veren performans yönetim süreçleri ortaya çıkmıştır ve işletmeler, değişen ve daha zorlu hale gelen rekabet koşullarında faaliyetlerini devam ettirebilmek için Toplam Kalite Yönetimi (TKY), Tam Zamanında Üretim (TZÜ), Bilgisayarla Bütünleşik Üretim, EÜS gibi yeni üretim teknolojilerine yönelmişlerdir. Bu yeni yönelim; işletmelerin, maliyetin yanı sıra kalite, esneklik, tedarik süresi gibi konulara da odaklanmasına yol açmıştır (Bititci vd.,2001, s. 78).

Günümüzde zaman kavramının giderek önem kazanması ve işletmelerin rekabet stratejilerini zamana dayalı olarak belirliyor olması, sadece işlem süresi standartlarına odaklanan geleneksel performans ölçümü yerine azalan hazırlık sürelerine, daha esnek iş gücüne ve teslim zamanına uyarak yüksek kaliteli ürünler üretebilme yeteneğini önemseyen yeni performans ölçüm kriterlerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Direkt iş gücü ve makine kullanım etkinliği gibi geleneksel performans ölçüm kriterleri, işletmelerde, sürekli gelişime ve gerçek amaçlara yeterince önem verilmemesine ve kısa dönemli sonuçlara odaklanılmasına yol açmaktadır (Toni vd.,1997, s. 180). Bu bağlamda değerlendirildiği zaman geleneksel performans ölçümü doğrudan iş gücü maliyetlerini kontrol etmeye ve azaltmaya odaklanmakta olduğundan işletme performansının doğru bir şekilde ölçümünde istenilen başarıyı sağlayamamaktadır. Geleneksel ve geleneksel olmayan performans ölçümlerinin özelliklerinin karşılaştırması aşağıdaki çizelgede mevcuttur:

Çizelge 1: Geleneksel ve Geleneksel Olmayan Performans Ölçümünün Karşılaştırması

Geleneksel Performans Ölçümü	Geleneksel Olmayan Performans Ölçümü
Temelinde finansal ölçütler yer almaktadır.	Temelinde finansal olmayan ölçütler yer almaktadır.
Sürekli gelişmeyi engeller.	Sürekli gelişimi destekler.
Performansın izlenmesi amacına yöneliktir.	Performansın geliştirilmesi amacına yöneliktir.
Standart bir biçimi vardır.	İhtiyaçlara göre düzenlemeler yapılabilir.
Geçmiş tarihli geleneksel muhasebe sistemine dayanır.	İşletme stratejisine dayanır.
Zaman içerisinde değişim göstermez.	Zaman içerisinde değişim gösterebilir.
TZÜ, TKY gibi yaklaşımlara uygulanmaz.	TZÜ, TKY gibi yaklaşımlara uygulanır.
Çalışanların gelişimini engeller.	Çalışanların iş tatminini olumlu etkiler.
Geçmiş göstergeler kullanılmaktadır.	Anlık göstergeler kullanılmaktadır.
Atölye düzeyi ihmal edilir.	Genellikle atölye düzeyinde kullanılır.
Orta ve yüksek kademedeki yöneticiler	Tüm çalışanlar amaçlanmaktadır.

amaçlanmaktadır.	
Bölümlere göre farklılık göstermez.	Bölümler arasında farklılık gösterebilir.

Kaynak: (Ghalayini ve Noble,1996, s. 64)

Geleneksel performans ölçümünün tüm bölümlerde kullanılan sabit bir biçimi olduğu için esnek değildir ve işletmenin her bölümünün kendisine özgü karakteristiklerini ve önceliklerini dikkate almaz. Geleneksel olmayan performans ölçüm sistemleri ise, işletmeler açısından içsel ve dışsal başarıyı belirten ve işletmelerin gelecek performansları hakkında bilgi sağlayan ölçüm kriterlerini bünyesinde barındırmaktadır (Ghalayini ve Noble,1996, s. 64).

3.3. Performans Ölçüm Kriterlerinin Sınıflandırılması ve Özellikleri

Performans ölçüm kriterleri esneklik, kalite, zaman ve maliyet açısından sınıflandırılabilmektedir. Esneklik ile ilgili performans ölçüm kriterleri, üretim sisteminin hangi oranda değiştirilebileceği ve üretim sisteminde yapılan bu değişikliğin hangi sürede ve ne kadarlık maliyet ile gerçekleştirilebileceği ile ilgilenmektedir. Kalite ile ilgili performans ölçüm kriterleri, üretim sistemi çıktılarının işletme tarafından daha önce belirlenmiş olan özelliklere ne kadar uyumlu oldukları üzerine odaklanmaktadır. Zaman ile ilgili performans ölçüm kriterleri, rekabet avantajı sağlamak ve üretim performansını arttırmak amacıyla üretim sisteminde zaman ile ilgili faktörlerin kontrol altında tutularak en uygun değerlerinin bulunması üzerine yoğunlaşmaktadır. Maliyet ile ilgili performans ölçüm kriterleri ise, işletmenin faaliyetlerine ekonomik ve karlı bir şekilde devam edebilmesini sağlayacak mali göstergeler ile ilgilenmektedir.

Geleneksel performans ölçüm kriterleri, genellikle direkt işçilik maliyetlerini azaltma ve kontrol etmeye odaklanmış olmakla birlikte günümüzde ortaya konan performans ölçüm kriterlerinin özelliklerinin aşağıdaki gibi olduğu belirtilebilir (Neely ve diğ., 1996, s. 425):

- Örgüt hiyerarşisine uygun olmalıdır.
- Örgütün amaç, insan, kültür ve anahtar başarı faktörleri ile uyumlu olmasına ek olarak onları destekler nitelikte olmalıdır.
- Kritik faktörlere odaklanmalıdır.
- Gerçekçi ve anlaşılabilir olmalıdır.
- Uygulanması kolay olmalıdır ve karmaşık olmamalıdır.
- Müşterinin istekleri doğrultusunda fikir birliği içerisinde belirlenmelidir ve birbirleri ile çatışmamalıdır.
- İşletme birimleri arasındaki haberleşmeyi sağlamalıdır ve yatay ve dikey olarak işbirliğini teşvik etmelidir.
- Rekabet ortamı gibi dış çevre koşullarına uygun olmalıdır.
- Stratejik planlarla uyumlu ve bunları uygulayıcı nitelikte olmalıdır.
- Performans sonuçlarından sorumlu olmalıdır.
- İşletmenin işlevsel birimler arasında bütünleştirilmiş olmalıdır.
- Neden ve sonuçlar arasında ilişki kurabilmelidir.

- Maliyet ile birlikte kaynak ve girdilere de odaklanmalıdır.
- Zamanında geri besleme yapabilmelidir ve geri beslemesi harekete geçirici olmalıdır.
- Kendi kendisini ölçebilmelidir ve geleceği tahmin için ve dışsal karşılaştırmalar için veri üretebilmelidir.
- Amaçları ve sınırları olmalıdır.
- Bireysel ve örgütsel öğrenmeyi destekleyip gelişme ve ilerlemenin sürekliliğini sağlamaktadır.

Yukarıda özellikleri sayılan performans ölçüm kriterleri ile gerçekleştirilen performans ölçümü, işletme bünyesinde karşılaştırmalar yapmaya ve performans iyileştirmeleri gerçekleştirmeye olanak sağlayacak şekilde oluşturulan sayısal değerler veya nitel ifadeler olup etkin performans ölçüm kriterleri sekiz temel role sahiptir (Morgan, 1997, s. 9):

- Örgütsel öğrenmeyi desteklemek
- Karar alıcılara doğru ve zamanında bilgi sağlamak
- İlgili konuya dikkatle odaklanmak
- Değerlendirme ve ödüllendirme içeren bir yapı kurmaya yardımcı olmak
- İşletmenin tepe yönetiminin önceliklerini desteklemek
- Başarıyı sağlayan etmenleri tanımlamak ve onlarla bağlantılı olmak
- İçsel müşteri zincirleri ile yatay ilişkiler kurmak
- İşletmenin finansal ve finansal olmayan ölçütlerini dengelemek

Performans ölçüm kriterlerinin temel olarak iki amacı bulunmakta olup ilkinde performans ölçüm kriterleri, işletme faaliyetlerinin kontrol edilmesi, planlanması ve uygulanmasına yönelik olarak yapılan eylemlerin geliştirilmesi ve daha uygun eylemlerin gerçekleştirilmesi konusunda işletmeye geri bildirim sağlar. Diğer amacı ise, işletme bünyesinde verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştirilen çalışmalara karşılık olarak çalışanlara ve yöneticilere verilecek olan ödüller açısından doğru değerlendirme yapılmasıdır.

3.4. Performans Ölçüm Kriterlerinin Gelişimi

Performans ölçüm kriterlerinin gelişimini 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. 1960'larda ideal işletme tipini etkin işletmeler oluştururken bu işletmelerin performans ölçüm kriterini fiyat oluşturmuştur. 1970'lerde kaliteli işletmeler ideal işletmeler olurken bu işletmelerde performans ölçüm kriterleri fiyat ve kalitedir. Bu bağlamda 1980 öncesinde, işletmelerin çoğunlukla karlılık, yatırımların geri dönüşü, verimlilik gibi finansal ölçütlere odaklandıkları ve bu yüzden performans ölçüm kriterleri olarak bu finansal kriterleri değerlendirmeye aldıkları belirtilebilir.

1980'li yıllarda esnek işletmeler ideal işletme tipi olarak değerlendirilmiş olup temel performans ölçüm kriterlerini fiyat, kalite ve ürün çeşitliliğidir. 1990'larda yenilikçi işletmeler, ideal işletmeler olarak betimlenmiştir ve performans ölçüm kriterleri fiyat, kalite ve ürün çeşitliliğine ek olarak farklı ve hızlı olma özelliği eklenmiştir. 2000'li yıllarda ideal işletme tiplerinin mükemmeli arayan işletmelere evrildiği gözlemlenmekte olup bu

işletmelerin performans ölçüm kriterlerini, toplam kalite yönetimi anlayışı ile müşteri odaklı olma ve bilgiyi katma değer olarak görme özellikleri sayılabilir. Bu açıdan 1980'li yıllardan sonrasına denk gelen ikinci bölümde, işletmeler açısından müşteri ihtiyaçlarının karşılanması ön plana çıkmış olup işletmelerde yeni üretim teknolojilerinin uygulanması fikri benimsenmiştir. Bu dönem, işletmelerde büyük yeniliklere ve değişimlere neden olarak işletmeler başarılarını devam ettirmek ve arttırmak amacıyla yeni ölçüm kriterleri geliştirmesini zorunda kılmıştır.

EÜS'nin performanslarının ölçümü konusunda da çeşitli performans ölçüm kriterleri geliştirilmiştir. Bu kriterler şu şekilde sıralanabilir (Kumak ve Kapur, 1986, s. 386):

- Her bir makine grubundaki ve genel olarak sistemdeki meşgul makine oranlarının beklenen değerleri
- Bir gruptan (sistemden) rastgele seçilen bir makinenin meşgul olma olasılığı
- Gerçek üretim hızının ideal üretim hızına olan oranının beklenen değeri
- Tüm makinelerin meşgul olma olasılığı
- Her bir makine grubundaki ve genel olarak sistemdeki meşgul makine oranlarının varyansı
- Çeşitli makine gruplarındaki ortalama kuyruk uzunlukları
- Her bir makine grubundaki parça sayısının olasılık dağılımının entropisi

EÜS'nde kullanılan performans ölçüm kriterlerinin kronolojik olarak gelişimi şöyle özetlenebilir: Browne vd. (1984), EÜS'ndeki esnekliği, makine esnekliği, ürün esnekliği, süreç esnekliği, operasyon esnekliği, rotalama esnekliği, hacim esnekliği, büyüme esnekliği ve üretim esnekliği olmak üzere sekiz başlık altında değerlendirmiştir. Gaskins ve Tanchoho (1987), yüklenmiş araçların toplam seyahat süresini minimize etmek amacıyla otomatik güdümlü araçların optimum akış yolunu tespit etmek amacıyla bir yaklaşım geliştirmiştir. Choi ve Malstrom (1988), fiziksel bir simülatör yardımıyla EÜS'ndeki geleneksel çalışma programlaması kurallarını incelemişlerdir. Hitomi vd. (1989), otomatik kurulum ekipmanı ile esnek üretim hücresinin tasarım ve programlama problemini tartışmışlar ve genel hizmet süresi ve sınırlı lokal tamponları olan optimum bir kuyruklama ağ modelini çalışmışlardır. Gupta ve Buzacott (1989), esnekliğin sadece makinelerden kaynaklanmadığını, bunun yanı sıra esnekliğin fiziksel özellikler, işletme kararları, bilgi entegrasyonu ve yönetim uygulaması gibi faktörlerin kombinasyonunun bir sonucu olduğunu açıklamıştır. EÜS için farklı çalışma koşulları altında sistemin genel esnekliğinin önemli bir performans ölçüm kriteri olduğu belirtilebilir. Sethi ve Sethi (1990), EÜS'nin genel esnekliği açısından rotalama esnekliğinin önemini vurgulayarak rotalama esnekliğinin EÜS'nin kesinti olmadan üretim yapmalarına ve makine yüklerini daha iyi dengeleyerek daha kolay programlama yapılmasına olanak sağladığını belirtmiştir.

Viswanadham vd. (1990), EÜS'nde tıkanıklıkların engellenmesi ve tıkanıklıklardan kaçınılması için Petri ağı modellerinin kullanımını araştırmıştır ve tıkanıklıkların önüne statik kaynak tahsisi politikalarının ve dinamik politikaların kullanımı ile geçilebileceğini

belirtmiştir. Bu açıdan EÜS'nin performans ölçümünde Petri ağları, statik kaynak tahsisi politikaları ve dinamik politikalar önemli kriterler olarak değerlendirilebilir.

Miller ve Kim (1992), EÜS'nin performans ölçümünde ürün grubuna göre ayrılan stok alanının hacim başına maliyetinin toplam stok alanının maliyetine oranını kriter olarak ele almıştır. Bennett vd. (1992), verimli EÜS'nin geliştirilmesi için önemli olan faktörleri, alt sistemlerin etkin entegrasyonu, uygun kontrollerin ve performans ölçüm kriterlerinin geliştirilmesi, üretim sistemi tasarımı ve organizasyon yapısı arasında uygunluk olarak tanımlamıştır ve bu faktörlerin EÜS'nin performansı açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Tang vd. (1993), parçalar, makineler ve otomatik güdümlü araçlar arasında operasyonları içeren EÜS programlaması için sistemdeki zaman, ortalama yavaşlık, maksimum yavaşlık, sistem kullanım oranı, kilitlenen makine sayısı, tampon boyutu ve yarı mamuller konularında verilecek kararların önemini vurgulamıştır. Leon vd. (1994), stokastik düzensizlikler altında EÜS planlanan performansını sürdürebilmesi için iyi bir başlangıç programı belirlemeye çalışmıştır. Sun ve Fu (1994), otomatik olarak yönlendirilen araçların sayısı, makinelerin sayısı, geometrik ilişkisi ve işlenecek olan parçaların süreç akışları gibi uygulanabilir bir EÜS sistem bilgisinin girilebileceği zaman bazlı bir Petri ağı modeli önermişlerdir ve bu kriterlerin önemini vurgulamışlardır. Campanella ve Corcoran (1994), çalışmalarında üretkenlik, hizmet, kalite, yatırımın geri dönüşü ve sipariş değişikliğine karşı tezgah değişim süresinin ürünün toplam üretilme süresine oranını EÜS'nde performans ölçüm kriteri olarak almışlardır.

Alcorta (1994), işletmenin ürettiği ürün çeşidinin sektörde üretilen ürün çeşidine oranını EÜS'nde performans ölçüm kriteri olarak değerlendirirken, Sarker vd. (1994) rotalama esnekliği, makine esnekliği, süreç esnekliği, büyüme esnekliği, iş esnekliği, tasarım esnekliği, malzeme taşıma esnekliği, kurulum zamanı esnekliği ve hacim esnekliği olmak üzere üretim ile ilgili esneklik türleri için detaylı bir sınıflandırma yapmıştır ve EÜS'nin performansının ölçümünde bunlar kullanılmıştır. Goyal vd. (1995), yaptığı çalışmada EÜS'nin performans ölçüm kriterleri olarak kuyruk uzunluğu, iş yapma zamanı ve ortalama yavaşlığı göz önünde bulundururken, New ve Szwejcewski (1995) süreçteki bilgisayar destekli faaliyet sayısının süreçteki toplam faaliyet sayısına oranını değerlendirmeye almıştır. Suri ve Desiraju (1997) ise işleme süresini azaltma, ürün teslim süresi, üretim sisteminin işlerliği ve üretim sisteminin esnekliğini ele almıştır.

Santarek ve Buseif (1998), otomatik üretim sistemlerinin tasarımı için bir yöntem ve çeşitli araçlar geliştirmiştir. Yapılandırılmış Analiz ve Tasarım Tekniği yöntemi kullanılarak hazırlanan bu tasarım özelliği, Petri ağı yardımıyla geliştirilmiştir. Petri ağı, üretim sisteminin istenilen şekilde çalışıp çalışmadığını tespit etmede ve EÜS'nin performansının ölçümünde kullanılmaktadır. Mehta ve Uzsoy (1998), EÜS'nde iş tamamlama zamanları arasındaki farkı ve maksimum gecikmeyi minimize eden bir algoritma geliştirirken, Rosenfield vd. (1998) EÜS'nin performansının ölçümünde maliyet-teslim süresini kriter olarak kullanmıştır. Sabuncuoğlu ve Karabük (1999), otomatik güdümlü araçlardan oluşan EÜS'nde makine ve programlama kuralları üzerinde çalışmalar yapmış ve bu sistemlerin performansı açısından parça bekleme zamanı tahmini ve filo boyutlandırmasının önemini vurgulamıştır. Skinner

(1999), çalışmasında tasarlanan bir ürünün üretime geçme süresinin ürünün toplam üretilme süresine oranını EÜS'nde performans kriteri olarak değerlendirmiştir.

Reeja ve Rajendran (2000), EÜS'nde programlama için farklı sevkiyat kurallarının etkisini araştırmış olup, Braglia ve Petroni (2000) EÜS'nin performans ölçüm kriterleri olarak kullanılan teknolojinin faaliyet yaşı ve ürün değişikliği için geçen sürenin toplam üretim süresine oranını almışlardır. Wang ve Yen (2001), EÜS'nin performansında otomatik malzeme taşıma sistemindeki nakliye sürelerinin önemli bir performans ölçüm kriteri olabileceğini ortaya koymuştur. Kovacic vd. (2001), EÜS'nin tasarımı ve simülasyonu için bilgisayar entegreli bir araç geliştirmiştir. Bu araç, EÜS tanımlamasını otomatik olarak ortaya koyan bir metodolojiye sahiptir ve entegre kontrol sistemi elde edilen sensor datasını kullanarak EÜS çok seviyeli kontrolünü ve performans ölçümünü gerçekleştirmektedir.

Chan (2001) rotalama esnekliğinin EÜS üzerindeki etkisini değerlendirmek için Taguchi yöntemi kullanarak bir simülasyon geliştirmiştir ve Bruccoleri vd. (2003) bu simülasyonu EÜS'nin konfigürasyonunu tanımlamak için kullanmışlardır. Bu çalışmalar, rotalama esnekliğinin EÜS'nin performans ölçümü için önemli bir kriter olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tiwari ve Dharmaraju (2002) höristik yaklaşım bazlı genetik bir algoritma kullanarak EÜS'nde makine yükleme problemlerini çözmeye çalışmışlardır ve Buitenhek vd. (2002) EÜS'nin pahalı bileşenleri açısından bu sistemlerin tasarımının önemli bir konu olduğunu vurgulayarak makinelerin türleri ve sayıları, malzeme taşıma sistemleri, makineler üzerindeki işlem süreleri, makine kurulum zamanları, araç değiştirme zamanı, nakliye zamanı, yükleme ve boşaltma zamanı gibi performans ölçüm kriterlerinin önemi üzerinde durmuşlardır. Chang ve Yang (2003), EÜS üzerinde imalat esnekliği ile iş stratejisinin birleşik etkisi üzerinde çalışmalar yapmışlar ve Kumar ve Kumar (2003) iş sırasının belirlenmesi, makine tahsisi ve işlerin yeniden tahsisi konularında EÜS'nin makine yükleme problemlerinin çözümüne yönelik bulanık mantık bazlı çözümler geliştirmiştir.

Mohanasundarama vd. (2003) çok düzeyli işlerin yapıldığı EÜS'nde farklı programlama kuralları konusunda çalışmalar yapmışlar ve Cai vd. (2003) öncelikli tekrar eden makine hataları modeli kullanarak beklenilen ağırlıklı akış zamanını minimize etmek için stokastik programlama alanında çalışmışlardır. Shansuzzaman vd. (2003) yaptıkları çalışmada EÜS'nin performans ölçüm kriteri olarak ortalama iş istasyonu kullanım oranı, son işin tamamlanma zamanı ve iş yapma zamanını ele almışlardır. Kumar vd. (2003) esnekliğin EÜS'nin programlanması açısından önemli olduğu vurgulamış olup, Shnits vd. (2004) esnekliğin esnek sistemlerin kontrol edilebilmesi için önemli bir karar destek aracı olduğunu ortaya koymuştur. Her iki çalışmada da EÜS'nin performansının ölçümü açısından sistemin genel esnekliğinin önemli bir kriter olduğunu belirtilmiştir. Eraslan ve Kurt (2004) EÜS'nin performans ölçümü kapsamında bulanık mantığı göz önünde tutarak bilişsel haritalama tekniği yardımıyla üretimde iç ve dış çevrenin sürekli değişen yapısını kullanmışlardır.

Chan ve Chan (2004) etkin birçok hedefli genetik algoritması kullanarak EÜS'nin üretim planlaması üzerine çalışmalar yapmışlar ve Wadhwa vd. (2005) EÜS'nin esneklik etkin teslimat süresinin azaltılması ile ilgili araştırmalar gerçekleştirmiştir. Ali ve Wadhwa (2005) kısmi EÜS'nin performansı üzerine çalışarak sadece rotalama esnekliğinin seviyesinin arttırılmasının faydalı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Loukil ve Makram (2005) metasezgisel algoritmalar kullanarak çok amaçlı üretim programlaması problemlerini çözmeye çalışmışlardır.

Cai vd. (2005) rastgele arızalanan tekli bir makine üzerinde iş süreçlerinin devamının sağlanması amacıyla dinamik optimum politikalar üzerine çalışmalar yapmıştır. Savsar (2005) farklı hata oranları ve bakım politikaları altında çalışan EÜS'nin performansına yönelik araştırmalar yapmış ve EÜS üzerinde bakım politikalarının etkisini analiz etmek için simülasyon ile analitik modelleri birleştiren çeşitli prosedürler kullanmıştır. Bu çalışmalar, programın performansından çok fazla ödün vermeden stokastik düzensizliklere karşı dirençli programların geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Koo vd. (2005) kuyruklama modelini kullanarak EÜS'nin performansını değerlendirme konusunda yapay zeka temelli yaklaşımların önemini ortaya koymuşlardır. Zerenler (2005) farklı ürünler üretebilme, müşterilerden gelen siparişleri zamanında ve eksiksiz bir şekilde karşılayabilme ve bu işlemleri yapabilmek için gerekli ekipmanları ve işgücünü zamanında sağlayabilmeyi EÜS'nin performansı için kilit değerlendirmeler olarak ortaya koyarak bu sayede ürün tasarım ve üretim sürelerinin önemli ölçüde kısalabileceğini ve çok çeşitli miktarlarda ve biçimlerde üretim yapılabileceğini belirtmiştir.

Aydoğan (2005) EÜS'nin işletme verimliliğine sağladığı faydalardan bahsederken daha az yerleşim alanı kullanımının, yüksek düzeyde makine kullanımının, işçilik maliyetlerinin azalmasının, stok maliyetlerinin azalmasının, programlamanın ve genişlemenin kolay bir şekilde gerçekleştirilmesinin, değişik ürünlerin kısa sürede ve kaliteli bir şekilde üretilebilmesinin, işlem sürecinin bilgisayar kontrollü olarak gerçekleştirilebilmesinin, verim düzeyinin yükselmesinin ve rekabet avantajı sağlanmasını EÜS'ni kullanan işletmelerin performansını olumlu yönde etkilediğini vurgulamıştır. Uygun malzeme taşıma sisteminin, stoklama sisteminin ve takım tezgahlarının seçiminin EÜS'nden yüksek performans almak için dikkat edilmesi gereken seçimler olduğuna vurgu yapılarak EÜS'nin daha performanslı çalışması için fabrika içi yerleşime ve gerçekleştirilen işlemlerin doğru bir şekilde planlanmasına, gruplanmasına ve programlanmasına büyük önem verilmesi gerektiğine değinilmiştir.

Delgadillo ve Llano (2006) EÜS'nin modellenmesi ve programlanması amacıyla Petri ağı bazlı entegre bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, üretim planının uygulanması için bir prototip içermekte olup ortaya konulacak olan esnek üretim sistemlerinin modelleme ve optimizasyon açısından performans ölçümleri için Petri ağı yaklaşımının önemli bir ölçüm kriteri olduğu belirtilmiştir.

Venkateswaran ve Bhat (2006) EÜS'nin modellenmesi ve kontrol tasarımı konusunda zorlukları gözden geçirmiş ve bu zorlukların giderilmesi amacıyla bulanık mantık kullanarak

bir algoritma geliştirmiştir. Bu algoritma, EÜS'nin performans ölçüm kriterleri olarak optimum verimlilik ve enerji gerekliliklerini ortaya koymuştur.

Buyurgan vd. (2007) çalışmalarında iş yapma zamanı ile ortalama bekleme zamanını EÜS'nin performans ölçüm kriteri olarak alırken, Kumar ve Sridharan (2007) gerçekleştirdikleri çalışmada EÜS'nin performans ölçüm kriteri olarak ortalama akış zamanı ve ortalama yavaşlığını almışlardır. Chan vd. (2007) EÜS'nin fiziksel ve çalışma parametrelerini Taguchi yöntemi ile analiz etmiş ve EÜS'nin fiziksel ve çalışma parametrelerindeki sapmaların etkisini incelemiştir. Bu açılardan değerlendirildiği zaman EÜS'nin performans ölçüm kriterlerini temel olarak fiziksel ve çalışma parametrelerine, değişken esneklik seviyelerine ve rotalama esnekliği seviyelerine bağlamışlardır. Wadhwa vd. (2008) planlama ve kontrol stratejileri altında EÜS'nin performansı hakkında çalışmalar yapmışlar ve son işin tamamlanma zamanını performans ölçüm kriteri olarak almışlardır.

Tavana (2008) örgütsel komplekslikleri ortadan kaldırmak, iyi iş uygulamalarını adapte etmek, süreç zayıflıklarını belirlemek, son kullanıcıları eğitmek ve iş modellerini tasarlamak için süreç modellerinin yoğunlukla kullanımını önermiş ve EÜS'nin performans ölçüm kriterleri olarak Petri ağlarının önemini ortaya koymuştur. Tüysüz ve Kahraman (2009) bulanık kümeler ile birlikte stokastik Petri ağlarını kullanarak kritik zamanlı, dinamik ve kompleks sistemlerin analizi ve modellemesinin EÜS'nin performans ölçümü için değerli olduğunu ortaya koymuştur.

Hsueh vd. (2010) gerçekleştirdikleri çalışmada EÜS'nin performans ölçüm kriteri olarak ortalama iş istasyonu kullanım oranı, son işin yapılma zamanı ve ortalama bekleme süresini değerlendirmeye alırken, Yasemin vd. (2010) rotalama ve süreç planı esnekliği konusundaki programlama problemleri için matematiksel modeller geliştirmişlerdir. Ali ve Wadhwa (2010) entegre EÜS'nin performansını ölçmek için kuyruktaki minimum parça sayısı ve kuyruktaki minimum bekleme zamanını kullanmışlardır. Anoop vd. (2011) EÜS'nin performansını değerlendirmişler ve rotalama esnekliğinin farklı seviyelerinde son işin tamamlanma zamanı üzerinde belirsizliklerin etkisini araştırmışlardır. Tamini vd. (2012) EÜS'nin performansının ortalama iş istasyonu kullanım oranı ile ortalama bekleme zamanı kriterlerine göre ölçülebileceğini ifade etmiş olup, Ali (2012) EÜS'nin performansını rotalama ve palet esnekliği bağlamında değerlendirmiştir. Singholi vd. (2013) EÜS'nin performansı bağlamında makine ve rotalama esnekliğinin etkisini kuyruktaki minimum parça sayısı ve kuyruktaki minimum bekleme zamanı kriterlerini kullanarak incelemişlerdir.

Ali ve Ahmad (2014) EÜS'nin performansı üzerinde rotalama ve parça karışımı esnekliğinin etkisi ile ilgili çalışmalar yapmışlardır ve makine ve sistem düzeni esnekliğinin iş ortamındaki değişikliklere cevap verme konusunda yeterli olmadığını ortaya koymuşlardır. Khan ve Ali (2015) EÜS'nin performansının sıralama esnekliği kullanılarak geliştirilebileceğini belirtirken Ali ve Murshid (2016) EÜS'nin performansının değerlendirilmesinde simülasyon bazlı karar destek araçlarının kullanımı ile farklı materyal taşıma stratejilerinin etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca son dönemlerde EÜS'nin performansı açısından imalat stratejilerinin,

sıralama kurallarına göre kuyruktan parça seçiminin, son işin tamamlanma zamanının, teslimat süresinin ve yarı mamul azaltımının önem kazandığını tespit etmişlerdir.
Ulutaş (2018), EÜS'nin performansını artırmak için çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak performansın artırılması hedeflemektedir. Kullanılan yöntemle birlikte sekiz farklı alternatif performanslarına göre sıralanmıştır. Margherita ve Braccini (2020) farklı vaka çalışmaları kapsamında Endüstri 4.0 teknolojilerinin kullanımının EÜS'nin performansı üzerindeki etkileri incelemiştir. Zaman, maliyet ve üretkenlik temelli çok kriterli karar verme yöntemleri kullanıldığında, EÜS'nin performansının diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kahn vd., 2021, s. 130).

4. SONUÇ

Teknolojik gelişmeler ile özellikle 1960'lı yıllardan sonra giderek önem kazanan EÜS, günümüzde daha çok kullanılır hale gelmiştir. İşletmelere üretim ve planlama alanlarında esneklikler sağlayan EÜS'nin sürekli olarak iyileştirilebilmelerine yönelik olarak bu sistemlerin performanslarının doğru bir şekilde ölçülmesi ve eksiklik gözlemlenen alanlarda gerekli önlemlerin alınması gereklidir. Bu çalışmada EÜS'nin performans ölçüm kriterlerinin gelişimi ve değişimi üzerinde durulmuş olup, bu kriterlerin üretkenlik, hizmet, kalite ve yatırımın geri dönüşü gibi geleneksel performans ölçüm kriterlerinden EÜS'nin genel esnekliğini etkileyen faktörler olan makine esnekliği, ürün esnekliği, süreç esnekliği, operasyon esnekliği, rotalama esnekliği, hacim esnekliği, büyüme esnekliği, üretim esnekliği ile ortalama akış zamanı, ortalama iş istasyonu kullanım oranı, kuyruk uzunluğu, son işin tamamlanma zamanı, iş yapma zamanı, ortalama bekleme zamanı, ortalama yavaşlık, maksimum yavaşlık, sistem kullanım oranı ve kilitlenen makine sayısı gibi geleneksel olmayan performans ölçüm kriterlerine doğru evrildiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Akal, Z. (2005). İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi Çok Yönlü Performans Göstergeleri. MPM, 6. Baskı, Ankara.

Alcorta, L. (1994). The Impact of New Technologies on Scale in Manufacturing Industries: Issues and Evidence, World Development, 22/5.

Ali, M. (2012). Impact of routing and pallet flexibility on flexible manufacturing system. Global Journal of Flexible Systems Management, 13(3), 141–149.

Ali, M., ve Ahmad, Z. (2014). Simulation study of FMS under routing and part mix flexibility. Global Journal of Flexible Systems Management, 15(4), 277–294.

Ali, M., ve Murshid, M. (2016). Performance Evaluation of Flexible Manufacturing System Under Different Material Handling Strategies. Global Journal of Flexible Systems Management, 17(3):287–305.

Ali, M., ve Wadhwa, S. (2005). Performance analysis of partial flexible manufacturing system. Global Journal of Flexible System Management, 6(1), 9–19.

Ali, M., ve Wadhwa, S. (2010). The effect of routing flexibility on a flexible system of integrated manufacturing. International Journal of Production Research, 48(19), 5691–5709.

Anoop, V., Nishikant, M., ve Kumar, S. (2011). Effect of machine flexibility on the performance of FMS subjected to frequent breakdowns. International Journal of Services, Operations and Informaticism, 6, 1–2.

Aydoğan E. (2005). Esnek Üretim Sistemlerinin İşletme Verimliliğine Etkisi: Bir Alan Araştırması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7/1, 73-95.

Baş, İ. M. ve Artar, A. (1990). İşletmelerde Verimlilik Denetimi: Ölçme ve Değerlendirme Modelleri. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No:435, Ankara.

Bennett, D., Forrester, P. ve Hassard, J. (1992). Market-driven strategies and the design of flexible production systems: evidence from the electronics industry. Int. J. Oper. Prod. Manag. 12 (2), 25–43.

Bititci, U.S., Suwingjo, P. ve Carrie, A.S. (2001). Strategy Management Through Quantitative Modeling of Performance Measurement Systems. International Journal of Production Economics, Vol:69.

Braglia, M. ve Petroni, A. (2000). Towards a Taxonomy of Search Patterns of Manufacturing Flexibility in Small and Medium-Sized Firms. The International Journal of Management Science, Vol:28, No:5.

Browne, J., Dubois, D., Rathmill, K., Sethi, S. ve Stecke, K. (1984). Classification of flexible manufacturing systems. The FMS Magazine, 114–117.

Bruccoleri, M., Sergio, N.L. ve Perrone, G. (2003). An object-oriented approach for flexible manufacturing controls systems analysis and design using the unified modeling language. Int. J. Flexible Manuf. Syst. 15 (3), 195–216.

Buitenhek, R., Baynat, B. ve Dallery, Y. (2002). Production capacity of flexible manufacturing systems with fixed production ratios. Int. J. Flexible Manuf. Syst. 14 (3), 203–226.

Buyurgan, N., Meyyappan, L. ve Saygın, C. (2007). Real-time routing selection for automated guided vehicles in a flexible manufacturing system. Journal of Manufacturing Technology Management, 18(2), pp 169-181.

Cai, X., Sun, X., ve Zhou, X. (2003). Stochastic scheduling with preemptive repeat machine breakdowns to minimize the expected weighted flow time. Probability Eng. Inf. Sci., 17(4), pp. 467-485.

Cai, X., Wu, X., ve Zhou, X. (2005). Dynamically Optimal Policies for Stochastic Scheduling Subject to Preemptive-Repeat Machine Breakdowns, IEEE Transactions on Automation and Engineering, 2, pp. 158-172.

Chan, F.T.S. (2001). Effects of routing flexibility on a flexible manufac-turing system. Int. J. Comput. Integrat. Manuf. 14 (5), 431–445.

Chan, F. T., ve Chan, S. (2004). A novel approach to production planning of flexible manufacturing systems using an efficient multi-objective genetic algorithm. International Journal of Machine Tools and Manufacture, 45(5), 949–957.

Chan, F.T.S., Bhagwat, R. ve Wadhwa, S. (2007). Flexibility performance: Taguchi's method study of physical system and operating control parameters of FMS. Rob. Comput. Integr. Manuf. 23, 25–37.

Chang, S. C., ve Yang, C. L. (2003). Manufacturing flexibility and business strategy: An empirical study of small and medium sized firms. International Journal of Production Economics, 83, 13–26.

Choi, R. H. ve Malstrom, E. M. (1988). Evaluation of traditional work scheduling rules in a flexible manufacturing system with a physical simulator. Journal of Manufacturing Systems, 7(1),pp. 33-45.

Campanella, M. K. ve Corcoran, T. (1994). Measuring Strategic Performance. Strategic Management Journal, Vol. 7.

Çalık, T. (2003). Performans Yönetimi, Tanımlar, Kavramlar, İlkeler. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Çil, İ. ve Evren, R. (1994). Esnek İmalat Sistemlerinin Verimliliğinin Ölçümünde Performans-Amaçlar-Verimlilik Yaklaşımı. MPM Yayınları:540, II. Verimlilik Kongresi, Ankara.

Delgadillo, G.M. ve Llano, S.B. (2006). Scheduling application using petri nets: a case study: intergraficas s.a. In: Proceedings of 19th international conference on production research, Valparaiso, Chile.

Dicle, Ü. (1982). Yönetsel başarının değerlendirilmesi ve Türkiye uygulaması, O.D.T.Ü. İdari Bilimler Fakültesi, Yayın no:43, s.5, Ankara.

Eraslan, E. ve Kurt, M. (2004). Esnek İmalat Sistemlerinde Performans Ölçümü İçin Bilişsel Bir Yaklaşım. Yöneylem Araştırması /Endüstri Mühendisliği 24. Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı, ss. 450-452.

Filippini, R., Forza C. ve Vinelli A. (1998). Trade-off Compatibility Between Performance: Definitions and Empirical Evidence. International Journal of Production Research, no:12 vol: 36, 3379-3406.

Gaskins, R. J. and Tanchoco, J. M. A. (1987). Flow path design for automated guided vehicle system. International Journal of Production Research, 25, pp. 667-676.

Ghalayini, A.M., Noble, J.S. (1996). The Changing Basis of Performance Measurement. International Journal of Operations and Production Management, Vol:16, No:8,s.63-80.

Gökçen, Y. (2003). Geleneksel Üretimden Esnek Üretime: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı:4, 32-48.

Goyal, S.K., Mehta, K., Kodali, R. ve Deshmukh, S.G. (1995). Simulation for analysis of scheduling rules for a flexible manufacturing system. Integrated manufacturing system, 6(5), pp 21-26.

Groover, M. P. (2016). Otomasyon, Üretim Sistemleri ve Bilgisayarla Tümleşik İmalat, çev. *Mustafa Yurdakul ve Yusuf Tansel İç,(4. Basımdan Çeviri), Nobel Yayıncılık, Ankara*.

Gupta, D., Buzacott, J.A. (1989). A framework for understanding flexibility of manufacturing systems. J. Manuf. Syst. 8 (2), 89–97.

Hitomi, K., Yoshimura, M., ve Ohasi, K. (1989). Design and scheduling of flexible manufacturing cells with automatic set-up equipment. International Journal of Production Research, 27, pp. 1137-1147.

Hsueh, S.F. (2010). A simulation study of a bi-directional load-exchangeable automated guided vehicle system. Computer and industrial engineering, 58, pp 594–601.

Khan, A. S. Khan, Naeem K., Khan R. U. (2021). A comparison between dedicated and flexible manufacturing systems: Optimization and sensitivity analysis. Mehran University Research Journal Of Engineering & Technology. 40(1), 130-139.

Khan, W. U., ve Ali, M. (2015). Effect of sequencing flexibility on the performance of flexibility enabled manufacturing system. International Journal of Industrial and System Engineering, 21(2), 474–498.

Koo, P. H., Jang, J., ve Suh, J. (2005). Estimation of part waiting time and fleet sizing in AGV systems. The International Journal of Flexible Manufacturing Systems, 16(3), pp. 211-228.

Kovacic, Z., Bogdan, S., Reichenbach, T., Smolic Rocak, N. ve Birgmajer, B. (2001). FlexMan – A computer-integrated tool for design and simulation of flexible manufacturing systems. In: Proceedings of the Ninth Mediterranean Conference on Control and Automation Control, Dubrovnik.

Kumar, V. ve Kapur J.N. (1986). Measures of Performance for a Flexible Manufacturing System. Defence Science Journal, Vol:36, No:4, s.367-380.

Kumar, V., ve Kumar, A. (2003). A fuzzy based algorithm to solve the machine-loading problems of A FMS and its Neuro-fuzzy Petri net model. International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 23, 318–341.

Kumar, S.N. ve Sridharan, N. (2007). Simulation modelling and analyisis of tool sharing and part scheduling decision in single stage multi machine FMS. Robotics and computer integrated manufacturing, 23, pp 361-370.

Kumar, R., Tiwari, M.K. ve Shankar, R. (2003). Scheduling of flexible manufacturing systems: an ant colony optimization approach. Proc. Inst. Mech. Eng. 217 (10), 1443–1453.

Leon, V. J., Wu, S. D., ve Storer, R. H. (1994). Robustness measures and robust scheduling for job shops. IIE Transactions, 26, pp. 32-43.

Loukil, M., ve Makram, Z. (2005). Solving multi-objective production scheduling problems using meta-heuristics. European Journal of Operational Research, 161, 42–61.

Maleki, A.R. (1991). Flexible Production Systems: The Technology and Management. Prentice-Hall Inc, USA.

Margherita, E. G., & Braccini, A. M. (2020). Industry 4.0 technologies in flexible manufacturing for sustainable organizational value: reflections from a multiple case study of Italian manufacturers. Information Systems Frontiers, 1-22.

Mehta, S. V. ve Uzsoy, R. (1988). Predictable scheduling of a job shop subject to breakdowns. IEEE Transactions on Robotics and Automation, 14, pp. 365-378.

Miller, D. ve Kim J. (1992). Creating a Comprehensive System to Measure Performance. Management Accounting, October.

Mohanasundarama, K. M., Natarajana, K., ve Viswanathkumarb, G. (2003). Scheduling rules for dynamic shops that manufacture multi-level jobs. Computers and Industrial Engineering, 44(24), 119–131.

Morgan, G.J. (1997). A Systems Approach To Performance Measurement Management. Technical, ACCA Student Newsletters, July.

Neely, A., Mills J., Platts K., Gregory M. ve Richards H. (1996). Performance Measurement System Design: Should Process Based Approaches Be Adopted? International Production and Economies, 46-47, 423-431

New, C. C. ve Szwejcewski, M. (1995). Performance Measurement and the Focused Factory:Empirical Evidence. International Journal of Operations and Production Management, Vol:15, No:4, MCB Universty Press.

Reeja, B., ve Rajendran, S. (2000). Dispatching rules for scheduling in assembly job shop. International Journal of Production Research, 8, 2051–2066.

Ronald G. A. ve Charles R. S. (1993). Modelling Analysis Of Manufacturing Systems. Wiley, USA.

Rosenfield, G., Shapiro, S. ve Bohn, M. K. (1998). Time Management in New Product Development: Case Study Findings, Engineering Management Review, 21(3).

Sabuncuoğlu, I. ve Karabük, S. (1999). Rescheduling Frequency in an FMS with Uncertain Processing Times and Unreliable Machines. International Journal of Flexible Manufacturing Systems, 18(4), pp.268-283.

Santarek, K. ve Buseif, I.M. (1998). Modelling and design of flexible manufacturing systems using SADT and Petri nets tools. J. Mater. Process. Technol. 76, 212–218.

Sarker, B.R., Krishnamurthy, S. ve Kuthethur, S.G. (1994). A survey and critical review of flexibility measures in manufacturing systems. Prod. Plan Control, 512–523.

Savsar, M. (2005). Performance analysis of an FMS operating under different failure rates and maintenance policies. International Journal of Flexible Manufacturing Systems, 16(3), pp. 229-249.

Sethi, A. K., ve Sethi, S. P. (1990). Flexibility in manufacturing: A survey. International Journal of Operations and Production Management, 67, 35–45.

Shamsuzzaman, M., Ullah, A.M.M.S. ve Bohez, E.L.J. (2003). Applying linguistic criteria in FMS selection: fuzzy set AHP approach. Integrated manufacturing systems, 14(3), pp 247-254.

Shnits, B., Rubinovittz, J. ve Sinreich, D. (2004). Multi-criteria dynamic scheduling methodology for controlling a flexible manufacturing system. Int. J. Prod. Res. 42, 3457–3472.

Singholi, A., Ali, M., ve Sharma, C. (2013). Evaluating the effect of machine and routing flexibility on flexible manufacturing system performance. International Journal of Services and Operations Management, 16(2), 240–261.

Sipper, D. ve Bulfin, L. R. (1997). Production Planning, Control and Integration. McGraw-Hill Inc, USA.

Skinner, R C. (1999). Divisional Performance Measurement:Beyond an Exclusive Profit Test. Accounting and Business Research, Vol:36, Autumn.

Sun, T.H. ve Fu, L.C. (1994). An automatic petri-net generator for modeling a flexible manufacturing system. Proc. of Int. Conf. on Systems, Man Cybernetics, IEEE, 670–675.

Suri, R. ve Desiraju, R. (1997). Performance Analysis of Flexible Manufacturing Systems with a Single Discrete Material-Handling Device. The International Journal of Flexible Manufacturing Systems, Vol:9.

Tamini, A.M., Abidi, M.H., Mian, S.H. ve Alam, J. (2012). Analysis of performance measures of flexible manufacturing system. Journal of King Saud University – Engineering Sciences. 24, pp 115–129.

Tang, L. L., Yih, Y., ve Liu, C. Y. (1993). A study on decision rules of a scheduling model in an FMS. Computers in Industry, 22, pp.1-13.

Tavana, M. (2008). Dynamic process modelling using Petri nets with applications to nuclear power plant emergency management. Int. J. Simul. Process Mod. 4 (2).

Tekin, M. ve Atamak, B. (1997). Esnek Üretim Sistemleri ve Esnek Üretim Sistemleri ile İlgili Örnek Uygulamalar. I. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul.

Tiwari, R., ve Dharmaraju, N. (2002). Solving machine loading problems in a flexible manufacturing system using a genetic algorithm based heuristic approach. European Journal of Operational Research, 201(134), 89–98.

Toni, A.D., Nassimbeni, G. ve Tonchia, S. (1997). An Integrated Production Performance Measurement System, Industrial Management and Data Systems, 97/5.

Tüysüz, F. ve Kahraman, C. (2009). Modeling a flexible manufacturing cell using stochastic Petri nets with fuzzy parameters. Expert Syst. Appl.

Ulutaş, A. (2018). Entropi temelli rov yöntemi ile esnek üretim sistemi seçimi. Business and Economics Research Journal. 9(1), 187-194.

Venkateswaran, P.R. ve Bhat, J. (2006). Fuzzy Petri net algorithm for flexible manufacturing systems. ACSE J. 6 (1).

Viswanadham, N., Narahari, Y. ve Johnson, T.L. (1990). Deadlock prevention and deadlock avoidance in flexible manufacturing systems using Petri net models. IEEE Trans. Rob. Autom. 6 (6), 713–723.

Wadhwa, S., Rao, K. S., ve Chan, F. T. S. (2005). Flexibility-enabled lead-time reduction in flexible system. International Journal of Production Research, 43(15), 3131–3163.

Wadhwa, S., Ducq, Y., Ali, M., ve Prakash, A. (2008). Performance analysis of a flexible manufacturing system under planning and control strategies. Studies in Informatics and Control Journal, 17(3), 51–65.

Wang, F.K. ve Yen, P.Y. (2001). Simulation analysis of dispatching rules for an automated interbay material handling system in wafer fab. Int. J. Prod. Res. 39, 1221–1238.

Yasemin, Y., Özgüven, C., ve Özbakır, L. (2010). Mathematical models for job-shop scheduling problems with routing and process plan flexibility. Applied Mathematical Modeling, 34, 1539–1548.

Zerenler, M. (2005). Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2005, 1:1-36.

KURUMSAL YÖNETİMİN İNTERNET TABANLI FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİLERİ: BORSA İSTANBUL (BİST)

Dr., HABIB YOUSEFAZARI
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ,
habib.azari@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-8372-9603
Doç. Dr., ALİ ANTEPLİ
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ,
ali.antepli@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 000-00001-9939-2443

ÖZET

İnternet tabanlı finansal raporlama ve kurumsal yönetim konuları, kurumların paydaşları tarafından atfedilen önemden dolayı, yürütülen akademik ve mesleki çalışmaların odak noktasında yer almaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, bağımlı değişken olarak belirlenen İnternet Tabanlı Finansal Raporlama Davranışı Ölçeğinin (ITFR) yanı sıra bağımsız değişkenler olarak belirlenen yönetimsel mülkiyet ve kurumsal mülkiyet oranı, yönetim kurulu içindeki bağımsız üyelerin sayısı ve yöneticilerin rol ikiliği gibi kurumsal yönetimin bazı göstergeleri ile ölçülen kurumsal yönetim mekanizmalarının ve açıklama şeffaflığının etkilerini incelemektir. Temel hedef, finansal raporlamanın bazı avantajlara sahip olmasından doğan etkisini açığa çıkarmaktır. Esas amaç, kurumsal yönetimin İnternet Tabanlı Finansal Raporlama üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın kapsamı İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının (BİST) için seçilen şirketler üzerinde karşılaştırmalı bir vaka çalışmasıdır ve SPSS yazılımı aracılığıyla elde edilen bulgular, sonuçlar bölümünde ortaya konmuş ve son kısımlarda yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim; İnternet Tabanlı Finansal Raporlama; Açıklama Şeffaflığı

THE EFFECTS OF CORPORATE GOVERNANCE ON THE INTERNET-BASED FİNANCİAL REPORTİNG: AN APPLİCATİON ON COMPANİES TRADED ON BORSA ISTANBUL (BİST)

Abstract:

Internet financial reporting and corporate governance issues are in the focus of academic and professional studies due to their attributed importance by stakeholders of corporations. Major aim of this study examines the effects of corporate governance mechanisms and disclosure transparency as measured by the Internet-Based Financial Reporting Behavior Scale (ITFR) which is held as dependent variable and some indicators of corporate governance such as the ratio of managerial ownership, institutional ownership, number of independent members in the board of directors and role duality of mangers, which are held as independent variables. Main purpose is to reveal the effect of financial reporting has some advantages. Main purpose is to reveal the effect of corporate governance on the Internet Based-Financial Reporting. The scope of the research is comparative case study on selected companies for stock market of İstanbul Security Exchange (BİST) and findings which are generated by means of SPSS software are revealed in results section and interpreted in conclusions.

Key Words: Corporate Governance; Internet Based Financial Reporting; Disclosure Transparency

ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE YOL AÇAN FAKÖRLER: KONAKLAMA İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

D. Öğr. Üyesi Ahmet USLU

Ahmet USLU, ahmetuslu@bingol.edu.tr - 0000-0003-0273-0069

ÖZET

Hizmet sektöründe önemli bir yer sahip olan konaklama işletmelerinde çalışanlar aktif bir şekilde müşteriler ile iletişim halinde olmaktadırlar. Çalışanların iletişim şekli örgütün performansında ve verimliliğine doğrudan etki yapabilmektedir. Bu bağlamda çalışanların sağlıklı ve doğru bir iletişim sağlamalarında etkili olabilecek konuları araştırmak önem taşımaktadır. Bu konulardan biri olarak örgütsel sessizlik ön plana çıkmaktadır. Konaklama işletmelerinde çalışma yaşamını devam ettiren bireyler çeşitli nedenlerden dolayı örgütsel yapı içerisinde sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Konaklama işletmelerinde örgütsel sessizliğe neden olan faktörlerin araştırılması, incelenmesi başarılarının ve performanslarının artmasına önemli katkı sağlayabilmektedir.

Bu çalışma, Konaklama işletmeleri çalışanlarının örgütsel yapı içerisinde sessiz kalmasına neden olan faktörleri araştırmayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında örgütsel sessizlik nedenleri alt boyutlar düzeyinde incelenmiştir. Araştırma verileri Bingöl ilinde faaliyette buluna konaklama işletmeleri çalışanlarından anket formu aracılığı ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler istatistik programları aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre örgütsel sessizle yol açan nedenler alt boyutlar düzeyinde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sessizlik, Konaklama İşletmeleri, Sessizliğin Nedenleri

ABSTRACT

Employees in accommodation establishments, which have an important place in the service sector, actively communicate with customers. The way employees communicate can have a direct impact on the performance and efficiency of the organization. In this context, it is important to investigate issues that may be effective in ensuring healthy and accurate communication between employees. Organizational silence comes to the fore as one of these issues. Individuals who continue their working lives in accommodation establishments prefer

to remain silent within the organizational structure for various reasons. Researching and examining the factors that cause organizational silence in accommodation establishments can make a significant contribution to increasing their success and performance.

This study aimed to investigate the factors that cause accommodation establishment employees to remain silent within the organizational structure. Within the scope of the research, the reasons for organizational silence were examined at the sub-dimension level. Research data was obtained through a survey form from employees of accommodation establishments operating in Bingöl province. The data obtained was analyzed through statistical programs. According to the findings obtained as a result of the analysis, it was determined that the reasons leading to organizational silence differed at the level of sub-dimensions.

Keywords: Organizational Silence, Accommodation Businesses, Reasons for Silence

ÖRGÜTSEL ADALETİN ÖRGÜTSEL SİNİZM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: EĞİTİM ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

D. Öğr. Üyesi Ahmet USLU
Ahmet USLU, ahmetuslu@bingol.edu.tr - 0000-0003-0273-0069
Rojda BOZDAĞ
Bingöl Üniversitesi, rojdabozdag@bingol.edu.tr - 0009-0004-6050-3280

ÖZET

Örgütler toplumsal yapı içerisinde hayatını devam ettiren insan kaynağı için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü insanlar günlük yaşamlarının önemli bir zaman dilimini örgütlerde geçirmektedirler. Girdisi ve çıktısı insan kaynağı olan eğitim örgütleri de önemli sayıda insan kaynağını içinde barındırmaktadır. Bu insan kaynağının etkin ve doğru yönetilmesi eğitim örgütleri için önemli kazanımlar sağlayabilmektedir. Fakat her örgütsel yapıda olduğu gibi eğitim örgütlerinde de çalışanları etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Çalışanları etkileyen önemli faktörlerden biri de örgütsel adalet olarak ön plana çıkmaktadır. Örgütsel adalet örgütsel yapıda çalışan insan kaynağının davranışlarını belirleyen önemli faktörlerden biridir. Bu bağlamda örgütsel yapılardaki örgütsel adalet anlayışının örgütsel sinizmin önemli bir belirleyicisi olduğu yapılan çeşitli çalışmalarda ifade edilmiştir.

Bu çalışma, Muş ilinde bulunan eğitim örgütlerin faaliyette bulunan çalışanların örgütsel adalet algılarının örgütsel sinizm üzerine olan etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Örgütsel adalet "dağıtımsal, işlemsel ve etkileşimsel" boyutlarında ve örgütsel sinizm ise "bilişsel, duyuşsal ve davranışsal" boyutlarında incelenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan anket formu aracılığı ile Muş ili eğitim örgütlerinde çalışanlardan örgütsel adalet ve örgütsel sinizm hakkındaki görüşleri alınmıştır. Anket formu aracılığı ile toplanan veriler istatistik programları aracılığı ile analiz edilmiştir. Örgütsel adaletin örgütsel sinizm üzerinde alt boyutlar düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adalet, Örgütsel Sinizm, Eğitim Örgütleri

ABSTRACT

Organizations are of great importance for the human resources that continue their lives within the social structure. Because people spend a significant amount of time of their daily lives in organizations. Educational organizations, whose input and output are human resources, also contain a significant number of human resources. Effective and correct management of this human resource can provide significant gains for educational organizations. However, as in every organizational structure, there are various factors that affect employees in educational organizations. One of the important factors affecting employees stands out as organizational justice. Organizational justice is one of the important factors that determine the behavior of human resources working in the organizational structure. In this context, it has been stated in various studies that the understanding of organizational justice in organizational structures is an important determinant of organizational cynicism.

This study aimed to reveal the effects of organizational justice perceptions of employees operating in educational organizations in Muş province on organizational cynicism. Organizational justice was examined in its "distributive, transactional and interactional" dimensions, and organizational cynicism was examined in its "cognitive, affective and behavioral" dimensions. Through the survey form created in this context, the opinions of employees in educational organizations in Muş province about organizational justice and organizational cynicism were obtained. The data collected through the survey form was analyzed through statistical programs. It has been determined that organizational justice has a negative and significant relationship on organizational cynicism at the level of sub-dimensions.

Keywords: Organizational Justice, Organizational Cynicism, Educational Organizations

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞE TUTKUNLUK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Dr. Elif ÖZDİL DEMİREL

Muş Alparslan Üniversitesi,
e.ozdil@alparslan.edu.tr - ORCİD: 0000-0003-0343-2952

ÖZET

Günümüzde insanların ihtiyaç duyduğu en temel hizmetlerden bir tanesi sağlık hizmetleridir. Her geçen gün sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacın artması, bu alanda emek yoğun bir şekilde işine yoğunlaşarak çalışacak nitelikli iş görenlere de ihtiyacı artırmaktadır. Bir sağlık çalışanın işini yaparken enerji dolu olması, zihinsel dayanıklılığının yüksek olması, yaptığı işin anlamlı olduğuna inanması, işindeyken mutlu olması gibi özellikler ortaya çıkan hizmetin kalitesine de etki etmektedir. Zor koşullar altında kesintisiz hizmet vermek zorunda olan sağlık çalışanlarının işlerini tutkunlukla yapması başta yüksek performans olmak üzere birçok çıktı oluşturmaktadır. Pozitif çıktı elde etmek isteyen sağlık kurumlarının işe tutkunluğun oluşumuna öncülük eden faktörleri bilip o yönde hareket etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda sağlık çalışanları örnekleminde yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda konunun hangi kavramlarla ilişkilendirildiği, nelerden etkilendiği ve hangi kavramların oluşumuna etki ettiğinin incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde işe tutkunluğun psikolojik güçlendirme, iş yeri arkadaşlığı, psikolojik iyi oluş, proaktif kişilik, örgüt iklimi, güven, özerklik, mesleki öz yeterlilik, sözlü şiddet, çaba-ödül dengesizliği, mesleki stres, liderlik tarzı, insan kaynakları yönetimi uygulamaları ve sosyal sermaye gibi kavramlardan etkilendiği ve iş tatmini, performans, tükenmişlik, örgütsel özdeşleşme, işten ayrılma niyeti, iş becerikliliği, kariyer tatmini, iş yeri stresi, örgütsel vatandaşlık ve örgüt sağlığı gibi sonuçların oluşmasına etki ettiği görülmektedir. Sağlık kurumlarında pozitif çıktıların elde edilmesini isteyen yöneticilerin, çalışanların işe tutkunluklarını artırıcı stratejiler geliştirmeleri fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : İşe tutkunluk, sağlık çalışanları, öncüller, sonuçlar

KORONAVİRÜS SALGININININ TEDARİK ZİNCİRİNDE YAŞATTIĞI ETKİLERİYLE BERABER SEKTÖRLERDE OLUŞAN DEĞİŞİMLER

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nursel TOSUN

Selçuk Üniversitesi,

nurseltosun0244@gmail.com-0000-0002-35055285

ÖZET

Yapılan bu çalışmada, 2019 yılında ortaya çıkan pandeminin uluslararası ekonomiye ve tedarik zincirlerine doğrudan etkilerini göz önüne almaktadır. Pandeminin hızla dünyaya yayılmasıyla sağlık örgütü tarafından küresel salgın ilan edilmiştir. Pandeminin yayılmasını engellemek için işletmelerin ara verilmesi, evden çıkma yasakları uygulanması ile beraber üretimde duraksamalar yaşanması ile dünya ekonomisinde büyük bir şok etkisi yaratmaktadır. Çin'de ortaya çıkan Covid-19 salgını dünya ticaretine direk etki etmekte çünkü, Çin'de hammadde tedariği yapılmakta özellikle Wuhan şehrinde büyük fabrikalar ve buna bağlı tedarik yapan işletmelerin bulunması ve uluslararası çapta iş yapan tüm ülkelerin tedarik zincirini etkisi altına almaktadır.

Covid-19 salgını kısa sürede yayılıp, tüm dünyayı etkisi altına alması ile birlikte üretimde dengesizliklere sebep olmuştur. Sadece üretim sektörüne etki etmemesinin yanında birbirine bağlı olan tüm sektörlerde de etkisini göstermektedir. Bu şekilde tüm ülkelerde aksaklıklara neden olmaktadır. Covid-19 salgını ile beraber tüketicinin davranışlarında da değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Bu yaşanan değişimler bazı sektörlerde olumsuz etki yaratırken, bazı sektörlerde ise olumlu etki oluşturmuştur. Değişen tüketici davranışlarına uyum sağlayabilen sektörler bu durumu hafif atlatırken, uyum sağlamakta problem yaşayan sektörler ise zarar görmüşlerdir. Yapılan sektör verilerine göre en fazla gıda ürünlerinde önceki yıla kıyasla %434 yükseliş görülüp ilk sırada yer almaktadır. En fazla düşüşün yaşandığı sektör ise seyahat olarak karşımıza çıkmıştır. Yapılan çalışmada literatür tarama yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmada, dünya ekonomisinin ve özellikle tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar ortaya konulmakta bununla birlikte sektörlere yansıyış şekli incelenmiş ve alınabilecek önlemlerde tadarik zinciri için neler yapılabilmesinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Tedarik zinciri, Çin Wuhan.

ABSTRACT

In this study, the direct effects of the pandemic that emerged in 2019 on the international economy and supply chains are taken into account. With the rapid spread of the pandemic around the world, it was declared a global epidemic by the health organization. In order to prevent the spread of the pandemic, the interruption of businesses, the implementation of bans from leaving the house, and the pauses in production create a great shock effect in the world economy. The Covid-19 epidemic, which emerged in China, has a direct impact on world

trade because raw materials are supplied in China, especially in Wuhan city, there are large factories and related suppliers, and it affects the supply chain of all countries doing business internationally.

The Covid-19 epidemic spread in a short time and affected the whole world, causing imbalances in production. It not only affects the production sector, but also affects all interconnected sectors. In this way, it causes disruptions in all countries. It is seen that there have been changes in consumer behavior with the Covid-19 epidemic. While these changes had a negative impact in some sectors, they had a positive impact in some sectors. While sectors that were able to adapt to changing consumer behavior survived this situation lightly, sectors that had problems adapting were damaged. According to industry data, food products rank first with a 434% increase compared to the previous year. The sector with the highest decrease was travel. In the study, the literature review method was used. In the study, the disruptions experienced in the world economy and especially in the supply chain are revealed, their reflection on the sectors is examined and what can be done for the supply chain in the measures that can be taken is mentioned.

Keywords: Covid-19 Outbreak, Supply chain, Wuhan-China.

1. GİRİŞ

Koronavirüs salgını 2019 yılının sonlarına doğru Çin'in Wuhan bölgesinde ilk görülüp tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir. Bütün ülkeler salgının önüne geçebilmek için birçok tedbir almaktadırlar. Alınan tedbirlerde işletmelerde problemlere, aksamalara sebep olmaktadır (Dyer, 2020). Böyle olağanüstü durumlarda hammadde de sıkıntılar, fiyatlarda farklılıklar ortaya çıkma durumları görülebilmektedir. Yaşanan pandemi salgınında da benzer olaylar karşımıza çıkmaktadır (Ivanov, 2020).

Çin'de çıkan virüs ile beraber dünya ekonomisinde ve tedarik zincirinde büyük bir dalga etkisi yaratmıştır (Araz, Choi, Olson ve Salman, 2020). Çin'in Wuhan şehri tedarik zinciri açısından önemli bir konuma sahiptir. Birçok işletme bulunmakla beraber büyük teknoloji ürünleri üretilmektedir. Yaşanan pandemi Wuhan kentinde başlaması ile yapılan yasaklar, işletmelerin çalışmalarına ara verilmesi, üretimin durdurulması, hastalığın bulaşıcı etkisiyle çalışan azalması durumu yaşanmıştır. Bu durumda üretim ve tedarik zinciri yönetiminde kesintiler yaşanmasına sebep olmuştur (Hopman, Allegranzi, Mehtar, 2020).

Pandeminin tedarik zincirinde sorunların ortaya çıkmasında, hammaddenin diğer ülkelerden tedarik edilmesi, tedarik zincirinde arz-talep planlaması normalde tahmine dayanarak yapılırken pandemi etkisiyle tahmin edilme durumunda yaşanan değişimler, tedarik zincirine yönelerek uygulanan planlamalar tüm piyasanın dikkate alınması ile oluşan karmaşaya sebep olmaktadır (KPGM, 2020). Dünyaca etkilenen salgında, pandemiden etkilenen firmaların temel sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların ne kadar süreceği ne kadar süre içerisinde tedarik zincirinin toparlanabilmesi bundan sonraki süreçte hangi tedarik zinciri uygulamaları ile baş edilmesi gerekmektedir (Ivanov, 2020). Öncelikle böyle bir problemle karşılaşmadan önce hazırlıklı olmak gerekli, bu durumla ilgili önceden planlamalar yapılmalı, tedbirler alınmalıdır.

2. KORONAVİRÜS SALGININ TEDARİK ZİNCİRİNDE YAŞATTIĞI ETKİLERİYLE BERABER SEKTÖRLERDE OLUŞAN DEĞİŞİMLER

2.1. Koronavirüs Salgını Hakkında Genel Bilgi

Bu virüs insan vücudunda veya yüzeyde bulunan uzantıların taça benzetilmesi sonucu Latince taç anlamında olan "corona" olarak karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 pandemisi insan vücudunda genelde soğuk algınlığı gibi belirtiler yansıtan bir virüs ailesi olarak bilinmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). RNA virüs ailesinden geldiği bilinmektedir. Bu virüs önce hayvanlarda ortaya çıkmakta hayvanlardan ise insanlara bulaşan mutasyon seviyesi yüksek virüs olduğu için salgına neden olmaktadır (Carrosco-Hernandez, Jacome, Vidal ve Leon, 2017).

Covid-19 Pandemisi 2019 yılının sonlarında ilk Çin'in Wuhan şehrinde görülmüştür. Virüs'ün bulaştığı kişilerde zatürreye benzer belirtilerle karşılaşılmıştır (Aslan, 2020). Virüsün insanlara konuşurken hapşırdığında ya da öksürük sırasında dışarı atılan damlacıklarla bulaştığı görülmektedir. Dışarı atılan damlacıklar karşı tarafın soluması ile virüs yayılmaktadır. Bunlara dayanarak sosyal mesafe kuralları uygulamaya konulmuştur. Bu damlacıklar masa, sandalye, kapı kolu gibi bulundukları alanlara yerleşebilmektedir. Soğuk algınlığı gibi belirtiler gösteren veya göstermeyen tüm kişiler hapşırma, öksürme ya da yüzeyde bulunan virüs ile karşı taraf ağız, burun veya temas yoluyla vücuda yayılması görülmektedir. Bireylerin ne kadar süre taşıyıcı oldukları bilinmemekle beraber; belirtisi olmayan bireylerde bir virüs yaydığı incelenmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 salgınına karşı ülkelerde farklı farklı önlemler ile mücadele edilmeye çalışılsa da genel bakıldığında hazırlıksız olduğu görülmektedir (Dyer/Manderson ve Levine, 2020). Pandeminin ortaya çıkması ile bireylerde korku, bunalım yaşaması her sektörde firmaların ise ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Firmaların karşılaştığı ekonomik sıkıntılar ile bu durumunda insanlara yansıması salgının etki alanını arttırmıştır (Barua, 2020).

2.2. Tedarik Zinciri

Tedarik zinciri, hammaddeyi elde ettikten sonra hammaddeleri, yarı mamul haline getirip ya da son ürün haline dönüştüren ve elde ettikleri ürünleri kullanacak olan tüketiciye kadar ulaşımını sağlayan zincir şeklinde ilerleyen bir olarak tanımlanabilmektedir (Lee ve Billington, 1992). Yapılan başka bir tanıma göre diğer alt tedarikçiler ile bunlar, imalatçılar, lojistik servisler, perakendeciler, dağıtım kanalları gibi alt tedarikçiler ile iletişim halinde olan bilgi alışverişini gerçekleştiği kanal olarak tanım yapılmaktadır (Kopczak, 1997).

Tedarik zinciri ağı, günümüzde firmaların küresel alanda rekabeti sağlamanın ve arttırmanın en önemli yaklaşım şekli olmuştur. Tedarik zinciri ya da lojistik ağı alanında araştırma yapan tedarik zinciri stratejisini bulmayı amaçlamaktadır. Tedarik zinciri stratejilerinden biri firmayı kendine çekebilmek için maliyeti düşürerek ve değişen tüketici ihtiyaçlarına hızlı cevap vermeyi hedeflemektedir (Yinan, 2006).

Görsel 1. Tedarik Zinciri Ağı

Kaynak: http://shafeelaw.com/supply-chain-management/

2.3. Global Tedarik Zincirlerine Yönelik Genel Bilgi

Tedarik zincirlerinin gelişimi beraberinde ulaşım ve iletişim teknolojisinde de gelişmelere katkıda bulunmuştur. Bu tür yaşanan gelişmeler hem ülkeler arasında mesafenin kısalıp ulaşım ve iletişim teknolojisinde gelişmelerin maliyetlerde düşüşlere ortam hazırlamıştır. Örnek vermek gerekirse ulaşım maliyetleri 1970 yılında ithalat maliyeti içerisinde %8 görülürken, 2002 yılında ise oran %3'e kadar düşmektedir (Dicken, 2015).

Uluslararası şirketler tedarikçileri doğrudan yabancı yatırım şeklinde sahiplenebildikleri gibi taşeronluk şeklinde de edinebilmektedir. Üretim doğrudan değil taşeron şeklinde yürütülürse maliyetler ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetler sözleşme riskleri stok ve tedarik riskleri, hukuki riskler gibi maliyete etkisi olan durumlar görülmektedir. Bu yüzden küresel firmalar doğrudan girmek istedikleri tedarik zinciri yönetimi ile maliyetlerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu konuda bilişim teknolojilerinin stok yönetim ve tedarik yönetiminde ağlar ile kontrol altına alınırken maliyetlerde de azalma yaşanmaktadır (Kaplinsky, 1998). Fakat büyük işletmeler bilişim teknolojilerini kullanmak yerine masrafları ana tedarikçilere yüklemeyi tercih etmektedirler. Günümüze bakıldığında üretimin global bir durumda olduğundan, büyük şirketler, tedarikçilerden sadece istedikleri ürünü talep etmektedir. Firmalar bu şekilde tedarikçi firmanın ne şekilde, ne zaman, nasıl üretip, hangi diğer tedarikçi firma kullandıklarıyla ilgilenmemektedirler. Üst tedarikçiler böylelikle ana firmaya sunmak için kendi ağlarını oluşturmuşlardır. Zamanla bu durum binlerce parça, aksam gibi ticaret faaliyetlerinin tamamını kendileri kontrol altına almışlardır (UNCTAD, 2013).

Michael Essig (Tedarik zinciri yönetim uzmanı) otomobil üretimi yapan Volkswagen'in 5000 tane sadece üst tedarikçisi olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnızca otomotiv sektöründe değil, diğer sektörlere de bu durum görülmektedir. Örnek verilmek gerekirse oyuncak işletmesinde farklı hammaddeler bir araya getirilip genelde manuel şekilde yapılmaktadır. Bu yüzden işçiliğin ucuz olduğu bölgelerde, ülkelerle anlaşılması tercih edilmektedir. Çin'in oyuncak tedarikçisi 8000'nin üzerindedir ve ABD'de talep edilen oyuncakların %70'ini Çin'den ithal etmektedir. Verilen örnekler ile Çin de ilk yayılan virüsün küresel üretim ağlarına direk etkisini görmek mümkündür (Wong, Stentoft Arlbjorn ve Johansen, 2005).

2.4. Koronavirüs Salgınının Tedarik Zincirine Etkileri

Koronavirüs başladığında tedarik zincirlerinin ilk yaşadığı şok olarak tedarik şoku karşımıza çıkmaktadır. Bu şoku ilk yaşayan ürünlerde, Çin'den elde edilen ürün ve parçalardır. Çin'de üretim yapan firmaların üretimlerinde aksamalar hatta durdurmalar yaşanmıştır (Seifert, Markoff, 2020). Yaşanan kesintilerle beraber tedarik zincirine büyük etki yarattığı için her ülkede ve sektörde problemler doğurmuştur (Baldvin, di Mauro, 2020). Pandemi'nin etkisiyle tüm ülkelerde yaşanan aksaklıklarla dünya ekonomisine ve tedarik zincirinin etkilenmesi ile çıkan problemler en önemli faktörler olarak karşımıza stok açıkları gelmektedir. Maliyetlerin azaltılması için üretimi düşük maliyetle yapılan bölgelere taşıyarak farklı yarı zamanlı tedarik zinciri boyunca düşük seviyede stok bulundurma olayı stok kesintilerine sebep olmaktadır (Simchi-Levi, D. ve Simchi-Levi, E., 2020).

Koronavirüs vakaların önce İtalya'da çıkması, ülkedeki önlemlerin gecikmesinin önemli sebeplerinden biri İtalya'nın turistlik açıdan tercih edilen bir ülke konumunda olmasından kaynaklanmaktadır. İtalya'da ilk vaka ortaya çıktığında, çıkan kişilerin tespiti araştırıldığında iki çinli turist olduğu görülmektedir (Ivanov, 2020).

Pandeminin ortaya çıkması ile birlikte hastalığın önüne geçmek yayılmasını önlemek için alınan ilk tedbirlerden biri ulaşım sektöründe kısıtlamalar, ertelemeler uygulanmaya başlanmıştır. Alınan önlemlerle beraber tedarik zinciri yönetimi ile ilgili yapılacak görüşmeler verilecek olan eğitimler gibi durumların ertelenmesi hatta durdurulmasına karar verilmiştir. Salgından etkilenen birçok ülkede sadece tedarik zinciri değil, tedarik zincirine bağlı olan gümrükleme, hammadde, üretim hızı, teslimat süreleri gibi birçok alanda aksamalar oluşmuştur (Karagöz, 2020).

Pandemi ile birlikte üretimde yaşanan aksamalar olunca direk dış ticarette büyük azalmalar yaşanmıştır. Dünya Ticaret Örgütü salgının etkisi ile ihracatta yaşanacak daralmanın %10 ile %30'u arasında olabileceğini öne sürmektedir. Yaşanan bu daralmanın en fazla otomotiv ve elektronik sektöründe olacağını belirtmektedir (WTO, 2020).

Görsel 2. Pandemi Bölgelerinden İhraç Edilen Ürünler

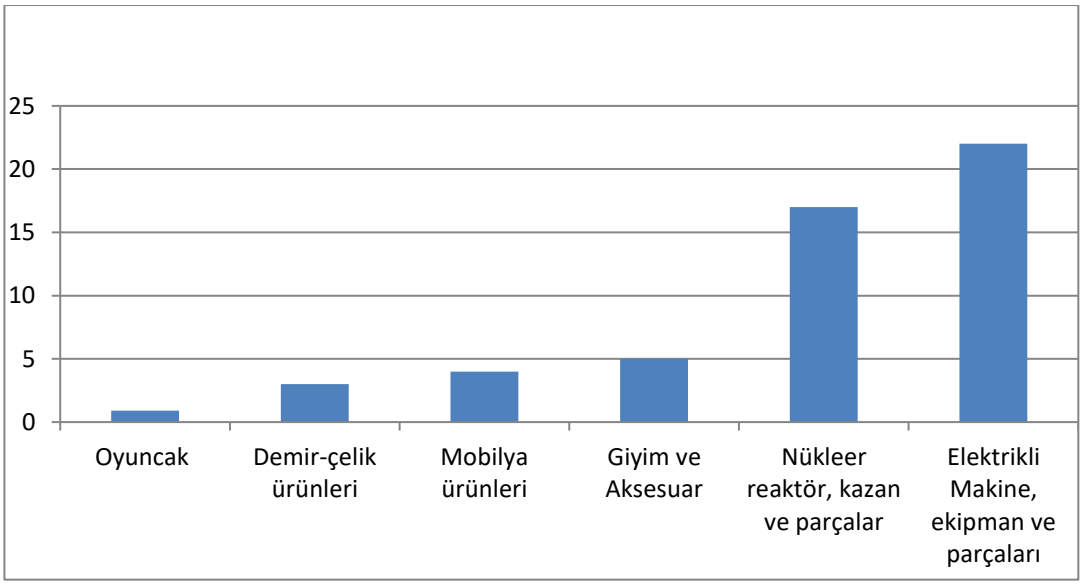

Kaynak: (Dun& Bradstreet, 2020).

Görsel 2'de koronavirüsten en fazla etkilenen ülkelerin ihracat edilen ürünleri verilmiştir. Baktığımızda en fazla ihraç edilen ürün olarak elektrikli makine ve ekipman parçaları karşımıza çıkmaktadır.

Covid-19 salgınının hızla yayılım göstermesiyle, bölgelerde üretimin durması, talepte değişimlere sebep olmuştur. Öncelikle son mallara olan talep ve korumak amaçlı alınan önlemler sebebiyle eleman eksikliği, işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Talepte farklılıklar olurken bazı ürünlerde talep artışı görünürken bazılarında ise azalma yaşanmıştır. Diğer bir etken ise özellikle gelişmiş ülkelerin üretimde yaşanan aksamalarıyla tedarik zincirinin aşamalarında da problemlere neden olmuştur. Üretimin bağlantısı olduğu üreticiden tedarikçiye aktarılan bağda, toptancı, perakendeci, dağıtım ağı, stok yönetimi gibi aşamalarda sorunlar yaşanması maliyette de artış yaşamasına yol açmaktadır (Metters, 1997).

Koronavirüs etkisi ile beraber talepte yaşanan değişimler üzerine belli ülkelerde tüketicilere anket çalışması yapılmıştır. Yapılan ankete göre tüketicilerin, temel ihtiyaçları kullanımının arttığı ve hijyen malzemeleri de aynı şekilde artarken diğer sektörlerde ayakkabı, giyim, mobilya, restoran benzeri firmaların talep oranlarında azalmalar olacağı görülmektedir. Temel ihtiyaçlar için marketlere olan talep oranında artış görülmektedir. Yaşanan problemlere karşı marketler temel ihtiyaçları arttırmaya, çeşitliliği azaltmaya gitmektedir. Fakat bu durum diğer sektörlerde ise satış olmadığından nakit girişi işletmelere yapılamadığından ürün taleplerinde durdurmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Oluşan durum karşısında tedarik zincirinde duraksamalar yaşandığı için tedarikçiler ürün talebinde bulunmadıkları için üretimin duraksamasına sebep olmaktadır (Aryapadi vd., 2020).

2.5 Koronavirüs Salgınının Tedarik Zincirine Etkisini İyileştirmeye Yönelik Yapılması Gerekenler

Tedarik zincirinde pandemi gibi yaşanacak olası durumlarda uzmanlar tedarik zincirlerinin yeniden tasarlanması gerektiğini vurgu yapmaktadır. Kısa dönemde önceliğin üretim ve nakliye olduğu görülürken uzun dönemde ise tedarik zincirleri teknolojinin dijital yönden hazır ve veri paylaşımı konusunda yeterli düzeyde olmaları gerekmektedir. Ülkeler, firmalar bu gibi durumlarda hazırlıklı olmaları ve aşağıda verilenlere uymaları gerekmektedir. Bunlar (Queiroz, Ivanov, Dolgui ve Wamba, 2020);

- Tedarikçilere odaklanmak ve tedarik zinciri yönetimiyle yakından ilgilenmek,
- Tedarik zincirini geliştirilmiş şeklini ortaya koymak,
- Yeni tedarik kaynakları araştırmak ve oluşturmak,
- Stok politikalarını incelemek,
- Talepteki değişimleri anlamak, taleplere hızlı cevap verebilmek,
- Üretimde yenilikler sağlamak,
- Yaşanılacak kanal değişimlerine hazırlıklı olmak,
- Dağıtım sürecinde değişimler alternatif çözümler geliştirmek,
- Tedarik zincirinde şeffaflığı sağlamak,
- Tedarik zincirinde dijitallilik,
- Çalışan elemanlarla ilgilenmek,
- Satış noktalarında değişikliklere hazır olmak,

- Küresel tedarik zincirini yerele çekebilme,
- Devamlılığın sağlanabilmesi, son olarak,
- İleride böyle bir salgına hazırlıklı olabilmek.

2.5.1 Tedarikçilere Odaklanmak

Pandemi döneminde tedarikçilerin yanında olmak gereklidir. Virüs bittikten sonra varlığını sürdürmeye devam eden tedarikçiler pandemi dönemini az hasar almış şekilde çıkması bu desteğe bağlı olduğu üzerine durulmuştur. Pandemiyi atlatıp çıkan tedarikçiler aksama yaşattıkları dönemde yanında olan satın alma durumu devam eden firmalar önceliği o müşterilere vereceklerdir. Bu yüzden düzenin devam edilmesi tavsiye edilmektedir. İtalya, Japonya gibi küçük işletmeler için bu durum daha önemli bir yere sahiptir (Ellram vd., 2020).

2.5.2 Stok Politikalarını İncelemek

Covid-19 pandemisinden önce firmalar tedarik zincirinde stoklarını azaltma eğilimine gitmektedir. Bu yüzden firmalarda pandemiden dolayı büyük sıkıntı yaşanmıştır. Çünkü ellerinde stok anlamında bu durumu karşılayacak ürün bulunmamaktadır. Bazı firmalar bu yüzden farklı tedarikçilerden stok talebinde bulunmuşlardır (Kilpatrick, Barter, 2020). Yaşanan bu olaydan dolayı tedarik zincirinde stok yönetiminde farklı planlamalara gidilmiştir.

2.5.3 Kanal Değişimleri

Koronavirüs ile beraber karantina uygulamaları ve dışarı çıkma yasakları ile tüketiciler online satın alma olaylarında artış göstermiştir. Özellikle gerekli ürünlerde yani temel ihtiyaçlarda perakende mağazalara olan talep artışları yaşanmıştır (Aryapadi vd., 2020). Yaşanan problemlerle artık klasik perakendecilikten e-ticaret bağlantılı perakendeciliğe firmalar kendini hazırlamıştır (Kilpatrick, Barter, 2020).

2.5.4 Dağıtım Sürecinde Değişimler ve Alternatif Çözümler Geliştirmek

Dağıtım süreci için temel olarak öncelikle, lojistik kapasite yapısını belirleyip güvende tutup taşımacılık alanında esnekliklere yer verilmelidir. Hava taşımacılığında sürücüden kaynaklı sorunlar gibi bu dönemde bu dönemden ötürü çıkabilecek duraklama ve gecikmeler yaşanabilmektedir (Alicke, Azcue, ve Barriball, 2020). Bu yüzden firmaların lojistik anlaşmalarıyla yakından ilgilenmeli, kısıtlanmış yerler için alternatif yollar geliştirmeli, bu şekilde lojistik kısmını güvene almaları sağlanabilir (Deloitte, 2020).

2.5.5 Satış Noktalarında Değişikliklere Hazır Olmak

Satış noktalarında oluşabilecek değişimler için en fazla talep alan ürünler için planlamalar, elemanların iş dağılımını ve stok kontrollerini yakından incelemeleri gerekmektedir. Talep gören ürünler için raf düzenlemeleri, stoklarını yenilemeleri, ürünlerin devamını için tedarikçilerle sürekli irtibat kurulmalıdır. Mağaza satışında da bu dönemde online satışın e-ticaretin yoğun olduğu için çalışanlara bu konuda eğitim verilebilir (Aryapadi vd., 2020).

2.5.6 Tedarik Zincirinde Dijitallilik

Koronavirüs dönemi öncesinde birçok firma tüketici verilen değeri arttırmak için dijital dönüşüme yönelmekteydi. Bu geçişin, çevik olma hızlı gerçekleşmesi ve müşteri ihtiyaçlarını

daha iyi anlayabilmek için dijital değişimler müşterinin odağında olacağı beklenmekte, yeni dönemde sürdürürlüğü sağlamak için gerekli olduğu görülmektedir. Tedarik zinciri için dijitalleşme eğilimi tedarik zincirinin esnek olabilmesini sağlayacak ve aksaklıklara daha iyi cevap vermeyi sağlayacaktır (Barriball, George, Marcos, ve Radtke, 2020).

2.5.7 Küresel Tedarik Zincirini Yerele Çekebilme

Pandemiden dolayı tedarik zincirinde yaşanan aksaklıkların önüne geçebilmek için alınan tedbirler içinde üretim ve tedariği küçültme yerelleştirme planlaması bulunmaktadır. Tedarik zincirinde oluşan büyük duraklamalar, firmaların küresel tedarik zincirinden ayırıp kendi çapında bulunan yerel tedarik zincirlerine yönelme durumu gerçekleşmektedir (Baldvin, Tomiura, 2020). Bu yönelme ile beraber lüks ürünlerden ihtiyaç olunan ürünlere geçiş olacaktır, yeni durumlar ortaya çıkmasına neden olacaktır. Yaşanan pandemi firmaların tedarik zincirlerini gözden geçirmelerine ve değişimlere, dönüşümlere fırsat yaratmaktadır. Bu fırsatı değerlendirmek için müşterilere yaklaşıp kısa tedarik zincirlerine yönelip yerel üreticilere geçiş olabilir. Aynı zamanda bu durum yerel üretici firmalar içinde büyük bir fırsattır (Cappelli, Cini, 2020).

2.6 Pandeminin Sektörlerde Yaşattığı Etki

Koronavirüs salgını sadece insan sağlığını tetiklemekle kalmamış, küresel boyutta ekonomik etkileri de beraberinde getirmiştir (McKibbin, Fernando, 2020). Koronavirüs salgınıyla beraber uluslararası yapılan ticaret ve gerçekleşecek olan seyahetler etkilenmiş, eğitimlere ara verilmiş, iş yerleri, firmalar kısa süreliğine önce kapatılmış, festival ve kongreler iptal edilmiştir. Çalışanların çoğu evden işlerini yürütmeye başlamış, bazı sektörler ise işlerini kaybetmişlerdir. Oluşan durumla beraber ülke ekonomisi sarsılmış, üretim aksamış, istihdam ve gelir kaynaklarında kayıplar oluşmuştur (Bahar, İlal, 2020).

Pandeminin yayılması küresel olarak tüm ekonominin turizm, ulaşım ve en önemlisi ticaret başta tüm sektörlerde oluşan harcamalar, talep değişiklikleri tüm ekonomiyi etkilemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜFE) verilerine bakıldığında ulaşım sektörü %15,6, restorant ve otellerin payı %8,7, kültür ve eğlence kısmı ise %3,3 payına sahip olduğu bilinmektedir (Aydoğuş, 2020).

Koronavirüs salgınının sektörlere ilk olarak etkisi sosyal etkileşimin fazla olduğu hizmet sektöründe baş göstermesi ile sinema, tiyatro, eğlence ve ulaşım alanlarında yaşanan aksaklıklarla beraber birçok sektörde ekonomik yandan kayıplar yaşanmıştır (Deloitte, 2020). Covid-19 salgını tüm sektörlerde etkisini göstermiştir. Bu sektörler;

- Sağlık Sektörü,
- Gıda Sektörü,
- İlaç Sektörü,
- Taşımacılık ve Ulaştırma Sektörü,
- Konut Sektörü,
- Turizm Sektörü,
- Otomotiv Sektörü,
- Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü,
- Reklam Sektörü,

- Eğlence Sektörü.

Sağlık Sektöründe Oluşan Etkisi; Pandeminin ortaya çıkmasıyla ilk karşılaşan sektör sağlık sektörüdür. Pandemi ile beraber gerekli tıbbi malzeme ve ihtiyaçları sağlayan işletmeler için problemler çıkmış ve oldukça zor bir dönem başlamıştır. Özellikle sağlık sektöründe çalışanların hem yoğun çalışmak zorunda kalmışlardır hem de bulaşma riskinin göz önüne alarak devam etmişlerdir. Yaşanan krizden dolayı tüm dünyada hastanelerde yer sıkıntısı yaşanmış ve solunum cihazları eksikliklerinde de ciddi artış yaşanmıştır. Tüm ülkelerde sağlık sektörü ciddi problemler yaşadığı için iflas etme durumuna gelip, etkin şekilde de yararlanılamamıştır (H. Ersoy, S.Ersoy, 2022).

Sağlık sektöründe gerçekleşmesi gereken tedarik zinciri, bu süreçte hem hassas hem titiz şekilde yönetilmesi gereken bir sektör haline gelmiştir. Çünkü yaşanan bu krizde en küçük ihmalde bile oluşabilecek aksama can kaybına, sağlık hizmetinin etkin şekilde kullanılmamasına ve çalışanlarda da oluşacak problemlere sebep olmaktadır. Bu dönemde salgından korunabilmek için temizlik, hijyen, vitamin alma, sağlıklı yaşam için gerekli tedbirler ön planda olmuştur. Oluşan hastalık sebebiyle gerekli tıbbi malzemelere karşı talebin artması sağlık sektöründe tedarik zincirinin önemini ortaya çıkarmıştır (Akbal, 2020).

İlaç Sektöründe Oluşan Etkisi; İlaç sektöründe, ilaçlara gerekli olan hammaddeler tedarikçilerden talep edilerek belirli firmalara taşınarak firmalardan ilaç depolarına götürülüp oradan hastane ve eczanelere son olarak ise gerekli ilaçlar hastalara verilmektedir (Karagöz, 2020). Pandemi sürecinde öncelikle çalışanların gerekli olan ihtiyaçları hastalıktan korunmak amacı ile kullandıkları malzemelerde kıtlık sorunu ortaya çıkmıştır (Patrinley vd., 2020). İlaç sektörü diğer sektörlere göre daha aktif ve pandeminin ortadan kalkması için çözüm beklenilen bir sektör halindedir (Zeren, Boynıkısa, 2020).

Reklam Sektöründe Oluşan Etkisi; Yaşanan krizin oluşan ortama hızlı şekilde uyum sağlama yeteneği reklamcılık sektöründe önemli bir ihtiyaçtır. Koronavirüs salgını bu sektörde zorlu zamanların yaşanmasına neden olmuştur. Tüm dünyada pandemi ile beraber reklam harcamalarında azalmalar yaşanmıştır (Taylor, 2020). İnsanlar Covid-19 salgını sürecinde evlerinde kaldıkları sürenin artmasıyla bu durum bazı sektörlerin reklam harcamalarında artış yaşanırken bazı sektörlerde ise bu durum aksi yönde azalış göstermiştir. İnsanlar bu dönemde çok fazla reklamlara maruz kalmış ve satış faaliyetleri de sosyal medya aracılığıyla sürdürme durumunda artış yaşanmıştır (Şen, 2021).

Eğlence Sektöründe Oluşan Etkisi; Koronavirüs salgını döneminde evden çıkma uygulamasıyla beraber insanlar alışkanlıklarında değişimler yaşanmıştır. Birçok sergi, tiyatro, konser ve sinema gibi yapılan etkinlikler iptal edilmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden eğlence sektöründe dijital ortama geçiş yaşanmıştır. Bu dönemde sanatçılar özellikle dijital platformda müzik gibi canlı konser yapmaya başlamışlardır. Yapılan bu uygulama ile verilen konserlerde daha fazla kişiye seslenmiş ve büyük ilgi görülmüştür (Kaya Deniz, 2020).

Salgın sürecinde insanlar dizi, film izlemeye olan talepleri arttığı için dijital platformda etkileşim sağlamışlardır. Böylelikle uluslararası dijital platformların üye sayılarında büyük bir artış görülmüştür (Erdem, Aytekin, 2021).

Taşımacılık ve Ulaştırma Sektörüne Etkisi; Koronavirüs salgını sosyal etkileşiminin olduğu metro, uçak, tren, otobüs gibi tüm toplu taşıma araçlarının olduğu gar, havaalanı veya liman gibi yerlerde hastalığın çoğalmasını önlemek için önemli noktalardan bazılarıdır (Erkek, Çabuk, 2021). Bu dönemde kullanılan taşıma araçlarında zorunluluklar gelmiştir. Bu yüzden insanlar kişisel araçlarını kullanmayı tercih etmişlerdir (Erbaş, 2020).

Pandemi demir yolu taşımacılığını da diğer taşımacılık sektörleri gibi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde özellikle yük taşımacılığında dış sınırları geçerken uygulamalara ve ek kontroller gelmesiyle bekleyen kuyruklarda artış ve taşınan yük gecikmesiyle aksaklıklar oluşmuştur (Okumuş, 2020).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu araştırmada Koronavirüs salgınının dünyada üretim sektörü ve tedarik zincirinin işleyişinde değişimlere sebep olmuştur. Bu nedenle alınabilecek önlemler çıkan problemlere karşı yapılması gerekenlere değinilmektedir. Tedarik zinciri yönetiminde en önemli risk koronavirüs salgınının hızlı bir şekilde yayılması durumudur (Ivanov, 2020). Çin'de çıkan virüs ihracat kapasitesinde direk azalmaya uğramasıyla kapasite, stok sorunu ortaya çıkmıştır. Tüm olanlara karşı tedarik zinciri yönetiminde riske karşı alınacak önlemlerin değerlendirilmesinin önemi artmaktadır. Pandeminin tedarik zincirinde birçok problem meydana getirmiş olmasına rağmen Çin, ABD gibi gelişmiş ülkelerin tedarik zincirlerindeki öneminin yok olması mümkün değildir (Karagöz, 2020).

Koronavirüs salgını ile tüm tedarik zincirini büyük alanda etkisi altına alıp dünya çapında zarara uğramasına sebep olan salgın, normal hayata dönüş küresel çapta iyileşmelerle olacağı görülmektedir. Eskiye dönme durumu her ülke için farklı zaman dilimlerinde ve farklı hızlarda gerçekleşeceği için tüm dünyada tedarik zincirleri içerdiği tüm alt tedarikçilerle beraber normal hallerine dönmesiyle atlatabilecektir. Koronavirüs salgını bir süre daha devam etmesiyle, yaşanan bu süreci atlatanların, iyi şekilde çıkan tedarik zinciri ağları öğrendikleri, yaptıkları planları, bunun için oluşturdukları stratejileri yeni bir krizde değerlendirebileceklerdir (Nakıboğlu, 2020).

Koronavirüs salgını, küreselleşmenin olduğu birbirine bağlı tüm ülkelerde etkisini göstermiştir. Tüm ülkeler oluşan bu krizde az hasar alarak kurtulmayı amaçlamıştır. Aynı şekilde Covid-19 salgını, tüm sektörleri sarsmış ve her sektör yaşanan bu değişime ayak uydurmak için gerekli uygulamalar ve önemli değişimlere gidilmiştir. Bu çalışmada ise koronavirüs salgınının bireyleri, toplumları ve ülkeleri ilgilendiren bazı sektörlerin nasıl etkilendiği üzerine durulmuştur.

KAYNAKÇA

(Kitap Kaynakları)

[1] Baldvin, R. ve di Mauro, B.W., Introduction. In R. Baldwin, R. & B.W. di Mauro *(Eds) Economics in the Time of COVID-19*, CEPR Press, UK, 2020.

Baldvin, R. ve Tomiura, E., *Thinking ahead about the trade impact of COVID-19*, In R. Baldwin, R. & B.W. di Mauro (*Eds) Economics in the Time of COVID-19*, CEPR Press, UK, 2020.

Carrasco-Hernandez, R., Jacome, R., Vidal, L. Ve Leon, P., *Are RNA Virüses Candidate Agents for the Next Global Pandemic?* A Review. ILAR Journal, 2017.

Erbaş, Ö., *Covid-19 döneminde kent içi toplu ulaşım kullanıcı davranışları: İstanbul örneği,* Journal of Urban Academy, 2020.

Erkek, E. & Çabuk, S. N., *Covid-19 pandemi sürecinde toplu ulaşım sistemlerinin değerlendirilmesi,* GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics, 2021.

Ersoy, H. & Ersoy, S., *Covid-19 pandemisinin sağlık sektörüne etkileri ve yeni trendler*, MAS Journal of Applied Sciences, 2022.

Ho, C. S., Chee, C. Y., / Ho, R. C., *Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic*, Ann Acad Med Singapore, 2020.

Kopczak, L., R., *Logistics Partnership And Supply Chain Restructuring*, Survey Results From The US Computer Industry, Production And Operations Management, 1997.

Lee, H.,L. and Billington, C., *Managing Supply Chain Inventory: Pitfalls and Opportunities" Sloan Management Review,* 1992.

Patrinley, J. R., Berkowitz, S. T., Zakria, D., Totten, D.J., Kurtuluş, M. & Drolet, M.C., *Lessons from operations management to combat the Covid-19 pandemic. Journal of Medical Systems*, 2020.

Taylor, C. R., *Advertising and Covid-19. International Journal Of Advertising, 2020.*

Zeren, D. & Boynıkısa, M., *Covid-19 sürecinde beşeri ilaç sektörünün sektör yöneticilerinin perspektifinden değerlendirilmesi ve pandemi sonrasına yönelik projeksiyonlar*, Journal of Management Theory and Practices Research, 2020.

(Dergiler)

[2] Akbal, H., *Covid-19 Pandemisinin Sağlık Tedarik Zincirine Kamçı Etkisi,* Kesit Akademi Dergisi, 2020.

Aslan, R., *Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19*, Ayrıntı Dergisi, 8(65): 35-41, 2020.

Aydoğuş, O., *Salgın ve Ekonomik Kriz*, İktisat ve Toplum Dergisi, 114, s. 11-17, 2020.

Karagöz Taşkın, *B. Tedarik zinciri risk ve belirsizlikleri: Koronavirüs pandemisi ve ortamında ilaç sektöründe risk yönetimi ve halkla ilişkiler*, İletişim Çalışmaları Dergisi, 17, 107-130, 2020.

Kaya Deniz, A., *Covid-19 salgını sürecinde dijitalleşen eğlence anlayışı: Çevrim içi konserler*, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 191-206, 2020.

Nakıboğlu, G., *Covıd-19 döneminde küresel tedarik zincirinde yaşananlar ve dönüşüm,* Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 1-16, 2020.

(Tez Kaynakları)

[3] Karagöz, F., *Pandeminin Küresel Tedarik Zincirlerinin İşleyişine Etkisi Ve Muhtemel Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.

Şen, M., *Covid-19 Pandemi Döneminde Tekstil Firmalarının Pazarlama Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

(Makale Kaynakları)

[4] Barua, S., Understanding Coronamics: The economic imlications of the coronavirus (Covıd-19) Pandemic. Manuscript, 2020.

Dicken, P., Global shift: mapping the changing contours of the world economy. London: Sage Pub, 2015.

Dyer, O., Trumb claims public health warnings on covid-19are a conspiracy againts him. bmj, 2020.

Ellram, L. Flynn, B., Harland, C., Kovács, G., Sarkis, J. ve Tate, W., Action Agenda for Effective Post COVID-19 Supply Chain, online Forum on Zoom with report, April 16, 2020.

Simchi-Levi, D. ve Simchi-Levi, E., We Need a Stress Test for Critical Supply Chains. Harvard Business Review, April 28, 2020.

Hopman, J., Allegranzi, B. ve Mehtar, S., Managing COVID-19 in Low- and Middle-Income Countries. JAMA, 2020.

Yinan, Q., Supply Chain Strategies and Practices: An Exploratory Study, A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Decision Sciences and Managerial Economics The Chinese University of Hong Kong, 2006.

Queiroz, M.M., Ivanov, D., Dolgui, A. ve Wamba, S.F., Impacts of epidemic outbreaks on supply chains: mapping a research agenda amid the COVID-19 pandemic through a structured literature review. Annals of Operations Research, Published online at 16 June 2020.

(Yalnızca İnternet Ortamında Yer Alan Kaynaklar)

[5] Deloitte (2020a). COVID-19 Sonrası Yeni'den Tedarik Zinciri. Retrieved from https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consulting/articles/COVID-19-sonrasi-yeniden-tedarikzinciri.html. (Erişim Tarihi: 12.10.2023)

Deloitte (2020b). Podcast Series: Impact Of Covid-19 on Global Manufacturing, https://www.deloitte.com/global/en/issues/resilience/impact-of-covid19-on-global-manufacturing-podcasts.html. (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

KPGM (2020). COVID-19'un Tedarik Zinciri Üzerindeki Etkilerini Yönetmek İçin Olası Stratejik Hamleler. Retrieved from KPGM: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/03/covid-19-tedarik-zinciri.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2023)

T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi:18.10.2023)

Tedarik Zinciri, http://shafeelaw.com/supply-chain-management/, Erişim tarihi: 30.09.2023.

UNCTAD (2013). World investment report: global value chains: investment and trade for development. Switzerland: United Nations Publication. (Erişim Tarihi: 07.10.2023)

WHO (2020). Q/A on coronaviruses (COVID-19). https://www.who.int/emergencies/diseases/novel coronavirus--2019/guestion-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses (Erişim Tarihi:18 Haziran 2023).

WTO (2020). Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. Press Release, Retrieved from https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm (Erişim Tarihi: 17.10.2023).

(E-dergilerdeki Makaleler)

[6] Alicke, K., Azcue, X. ve Barriball, E., (2020). Supply-chain recovery in coronavirus times-plan for now and the future. Retrieved from McKinsey & Company, https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-recoveryin-coronavirus-times-plan-for-now-and-the-future (Erişim Tarihi: 22.09.2023)

Araz, O.M., Choi, T.M., Olson, D.L. ve Salman, F.S., (2020). Data Analytics for Operational Risk Management. *Decision Sciences*, https://doi.org/10.1111/deci.12443. (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

Aryapadi, M; Chandra, V.; Dekhne, A.; Haddioui, K.; Lange, T.; Venkataraman, K. (2020, Nisan). Five actions retail supply chains can take to navigate the coronavirus pandemic. Mckinsey & Company. Retrieved from https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/five-actions-retail- supply-chains-can-take-tonavigate-the-coronavirus-pandemic. (Erişim Tarihi: 08.10.2023)

Bahar, O., Çelik İlal, Nur, (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkiler, International Journal of Social Sciences and Education Research, . https://doi.org/10.24289/ijsser.728121. (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

Barriball, E., George, K., Marcos, I. ve Radtke, P. (2020). Jump-starting resilient and reimagined operations. Retrieved from McKinsey & Company. May 2020. https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/jump-starting-resilientand-reimagined-operations (Erişim Tarihi: 12.10.2023)

Cappelli, A. ve Cini, E. (2020). Will the COVID-19 pandemic make us reconsider the relevance of short food supply chains and local productions? Trends in Food Science

& Technology, 99, 566-567, https://doi.org/10.1016/j.tifs.2020.03.041. (Erişim Tarihi: 16.10.2023)

Dun & Bradstreet (2020, 16 Mart). Business impact of the coronavirus: business and supply chain analysis due to the coronavirus outbreak. Webcast, Retrieved from https://www.brighttalk.com/webcast/13997/389402 (Erişim Tarihi: 02.10.2023)

Erdem, N. & Aytekin, B. A. (2021). Covid-19 pandemisinde izleyici deneyimi: Netflix ekseninde dijital platformlara bakış. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 36, 302-325. https://doi.org/10.31123/akil.988565. (Erişim Tarihi: 08.10.2023)

Ivanov, D. (2020). Predicting the impacts of epidemic outbreaks on global supply chains: a simulation-based analysis on the coronavirus outbreak (COVID-19/Sars-CoV-2) case. Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 136(2020), 1-14, https://doi.org/10.1016/j.tre.2020.101922. (Erişim Tarihi: 03.10.2023)

Kaplinsky, R. (1998). Globalisation, industrialisation and sustainable growth: the pursuit of the nth rent (IDS Discussion paper 365). University of Sussex, Brighton: Institute of Development Studies. Retrieved from http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.475.6130&rep=rep1&type=pdf. (Erişim Tarihi: 05.10.2023)

Kilpatrick, J. ve Barter, L. (2020). COVID-19 Managing supply chain risk and disruption. Retrieved from Deloitte. https://www2.deloitte.com/global/en/pages/risk/articles/covid-19-managingsupply-chain-risk-and-disruption.html (Erişim Tarihi 01.10.2023)

Manderson, L., & Levine , S. (2020). COVID-19, Risk, Fear, and Fall-out . https://doi.org/10.1080/01459740.2020.1746301. (Erişim Tarihi: 29.09.2023)

McKibbin, Warwick J. and Fernando, Roshen, (2020).The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios, CAMA Working Paper No. 19/2020. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3547729 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3547729. (Erişim Tarihi: 04.10.2023)

Metters, R. (1997). Quantifying the bullwhip effect in supply chains. Journal of Operations Management, 15(2), 89-100, https://doi.org/10.1016/S0272-6963(96)00098-8. (Erişim Tarihi: 11.10.2023)

Okumuş, A. (2020). Covid-19'un Ulaştırma ve Lojistik Sektörüne Etkileri, https://lge.ist/degerlendirme/covid-19un-ulastirma-ve-lojistiksektorune-etkileri/ (Erişim Tarihi: 05.10.2023)

Seifert, R.W. ve Markoff, R. (2020). Digesting the shocks: how supply chains are adapting to the COVID-19 lockdowns - Coping in a unique moment. Retrieved from IMD Research & Knowledge, March. https://www.imd.org/research-knowledge/articles/supply-chains-adaptingto-covid-19/ (Erişim Tarihi 10.10.2023)

Wong, C. Y.; Stentoft Arlbjørn, J; Johansen, J. (2005) Supply chain management practices in toy supply chains. Supply Chain Management, 10(5), 367-378. https://doi.org/10.1108/13598540510624197. (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

BİLİMSEL ÇALIŞMADAN TİCARİLEŞTİRMEYE DOĞRU ADIM ADIM: AKADEMİK GİRİŞİMCİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Hafize Ufuk KORKMAZ
KTO Karatay Üniversitesi
hafize.ufuk.korkmaz@karatay.edu.tr
Orcid: 0000-0001-8158-8130

ÖZET

Özellikle son on yılda akademik girişimciliğin ve girişimci üniversitelerin öneminin giderek arttığı görülmektedir. Girişimcilik, fikri sınai mülkiyet hakları (FSMH) ve ticarileştirme farkındalığı önem kazanmaktadır. Söz konusu farkındalığın oluşmasında üniversitelerde faaliyet gösteren teknoloji transfer ofislerinin (TTO) önemli bir rolünün olduğu düşünülmektedir. TTO faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi ile üniversitelerin sahip oldukları akademik kadronun ilgili alanlarda desteklenebilmesi mümkün görünmektedir. Bu destek hem akademisyenlerin bilimsel çalışmalarının ticarileşme potansiyeli içeren girişimcilik ekosistemine dahil edilmesine hem de üniversitelerin girişimci üniversite olarak anılabilmesine olanak sağlamaktadır. Akademisyenlerin proje geliştirme, FSMH ve girişimcilik alanlarında TTO ile iş birliği adımları ve bu adımların Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi (GYÜE) sıralamasına etkisinin belirlenmesi çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Çalışma sorusu ise "Akademisyenlerin TTO ile iş birliği yapmasının akademik girişimciliğe ve üniversitenin GYÜE verilerine katkısı nedir?" olarak belirlenmiştir. Hem TTO hem de GYÜE çalışmalarında aktif olarak rol alan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) kurguladığı TTO destek programı ve GYÜE verilerinden yararlanılan bu çalışmanın; akademisyen, TTO ve GYÜE iş birliğinin potansiyel girişimci üniversiteler için önemine dikkat çekmesi hedeflenmektedir. GYÜE'nin sahip olduğu dört temel alan ve buna bağlı yirmi üç gösterge bulunmaktadır. Çalışmada akademisyenlerin yapmış oldukları bilimsel çalışmaların ticarileştirme sürecinde, TTO iş birliği ile ilişkili olduğu düşünülen boyut ve göstergeler ele alınmıştır. Akademisyenlerin bilimsel bir çalışmaya başlama ile ticarileştirme sürecine kadar takip edilecek adımlarda TTO iş birliğinin önemine yer verilmiştir. Bu adımların çıktılarının GYÜE'ne yansımaları belirlenmiştir. Gelecekteki araştırmalarda GYÜE'nin tüm göstergeler ele alınarak ve farklı üniversiteler karşılaştırılarak incelenmesinin alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Girişimcilik, Akademik Girişimci, Girişimci Üniversite

STEP BY STEP FROM SCIENTIFIC STUDY TOWARDS COMMERCIALIZATION: ACADEMIC ENTREPRENEURSHIP

Especially in the last decade, it is seen that the importance of academic entrepreneurship and entrepreneurial universities is increasing. Awareness of entrepreneurship, intellectual industrial property rights (IPR) and commercialization are gaining importance. It is thought that technology transfer offices (TTO) operating in universities play an important role in raising this awareness. It seems possible to support the academic staff of universities in relevant fields by carrying out TTO activities effectively. This support allows academics to include their scientific studies in the entrepreneurial ecosystem that has commercialization potential and allows universities to be referred to as entrepreneurial universities. The main purpose of the study is to determine the cooperation steps of academics with TTO in the fields of project development, IPR and entrepreneurship and the impact of these steps on the Entrepreneurial and Innovative University Index (EIUI) ranking. The question of the study is "What is the contribution of academics' collaboration with TTO to academic entrepreneurship and the university's EIUI data?" was determined as. The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) takes an active role in both TTO and EIUI programs. TÜBİTAK carries out the TTO support program and EIUI programs. This study benefited from the data obtained as a result of these programs. It is aimed to draw attention to the importance of collaboration between academicians, TTO and EIUI for potential entrepreneurial universities. GDP has four basic areas and twenty-three indicators. In the study, the dimensions and indicators were discussed which thought to be related to TTO cooperation in the commercialization process of the scientific studies carried out by academics. The importance of TTO collaboration is included in the steps to be followed by academics from starting a scientific study to the commercialization process. The reflections of the outputs of these steps on EIUI have been determined. It is thought that in future research, examining the EIUI by considering all indicators and comparing different universities will contribute to the literature in order to become an entrepreneurial university.

Key Words: Entrepreneurship, Academic Entrepreneur, Entrepreneurial University

ERZURUM İLİNİN ARICILIK POTANSİTELİ VE DEĞERLENDİRME DURUMU

Arş. Gör. Zeynep YİLMAZ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
zeynepyilmaz@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7345-7517
Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
csevindi@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4252-887X

ÖZET

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü, Yukarı Murat-Van ve Yukarı Fırat Bölümleri ile Karadeniz Bölgesi'nin, Doğu Karadeniz Bölümü'nde toprakları olan, 25.010 km^2'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin en geniş araziye sahip 4.büyük ilidir. Ülke topraklarının % 3.2'sini kaplayan Erzurum İli'ni kuzeybatıdan Rize, kuzeydoğudan Artvin ve Ardahan, doğudan Kars ve Ağrı, güneydoğudan Ağrı ve Muş, güneyden Muş ve Bingöl, güneybatıdan Bingöl, batıdan ise Erzincan çevreler. Erzurum İli arazisinin %34.7'si Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümünde, %65.3'ü Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat, Erzurum-Kars ve Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alır. Erzurum İli arazisinin sadece %3.1'i 1000 metre yükseltinin altındadır. 1601-2400 metre aralığındaki toprakların oranı %50.2, 3001 metre üzerinde arazilerin miktarı %2.8 kadardır. Yükselti koşullarına bağlı olarak il genelinde karasal sıcaklık ve yağış rejimleri etkilidir. Erzurum topraklarının %68.4'ü çok dik, dik-sarp eğimli yüzeylerden oluşmaktadır. Erzurum İli Tropikler Dışı Flora Âlemi (Holarktik Flora Âlemi) içerisinde yer alan Paleoboreal Bölge'nin Avrupa Bölümü ile Turan Ön Asya Step Bölümü içerisinde kalmaktadır. Sahadaki oroğrafik uzanışların güneybatı-kuzeydoğu yönlü oluşu, bitkilerin göçünü kolaylaştırıcı bir rol oynamış ve Erzurum'da farklı flora bölümlerine ait çeşitli türlerin görülebilmesine imkân tanımıştır. Erzurum İli sınırları dâhilindeki akarsular Çoruh Nehri, Aras Nehri ve Fırat'ın kollarından Karasu ve Hınıs Çayı ile bu nehir ve çaylara karışan yan kollar tarafından drene edilmektedir. Erzurum İli yönetim bölgesinin büyüklüğü bir kenara, mevcut fiziki çevre koşulları ve arazi kullanım durumu özellikleri arıcılık faaliyetleri açısından önemli bir potansiyele işaret etmektedir. Bununla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2022 yılı verilerine göre Türkiye'de arıcılık faaliyeti yapan işletmelerden sadece %2.3'ü, kovan sayısının ise %1.7'si Erzurum'dadır. Türkiye bal üretiminin %2.1'ini karşılayan Erzurum, 18,3 kg kovan verimi ile Ordu, Adana, Sivas ve Çanakkale'den sonra 4.sırada yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında Erzurum İli'nde arıcılık faaliyetlerinin mevcut durumu incelenmiş, ilçelere göre dağılım düzeni belirlenerek, arıcılığın geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Arıcılık, bal üretimi, Erzurum'da arıcılık, kovan başına verim.

BEEKEEPİNG POTENTİAL AND EVALUATİON STATUS OF ERZURUM PROVİNCE

Erzurum, with its territory in the Erzurum-Kars Section of the Eastern Anatolia Region, the Upper Murat-Van and Upper Euphrates Sections, and the Eastern Black Sea Section of the Black Sea Region, is the 4th largest province in Turkey with a surface area of 25,010 km^2. . Covering 3.2% of the country's territory, Erzurum Province is surrounded by Rize from the northwest, Artvin and Ardahan from the north-northeast, Kars and Ağrı from the east, Ağrı and Muş from the southeast, Muş and Bingöl from the south, Bingöl from the southwest, and Erzincan from the west. 34.7% of the land of Erzurum Province is located in the Eastern Black Sea Section of the Black Sea Region, and 65.3% is located in the Upper Murat, Erzurum-Kars and Upper Euphrates Sections of the Eastern Anatolia Region. Only 3.1% of the land of Erzurum Province is below 1000 meters altitude. The proportion of lands between 1601-2400 meters is 50.2%, and the amount of lands above 3001 meters is 2.8%. Depending on the altitude conditions, terrestrial temperature and precipitation regimes are effective throughout the province. 68.4% of Erzurum's land consists of steep-very steep-steep sloping surfaces. Erzurum Province is located within the European Part of the Paleoboreal Region, which is within the Extra-Tropical Flora World (Holarctic Flora World), and the Turan Fore Asian Step Part. The southwest-northeast direction of the orographic extensions in the area played a role in facilitating the migration of plants and allowed various species belonging to different flora sections to be seen in Erzurum. The rivers within the borders of Erzurum Province are drained by the Çoruh River, the Aras River, the Karasu and Hınıs Streams, which are branches of the Euphrates, and the side branches that join these rivers and streams. Aside from the size of the Erzurum Province management area, the current physical environmental conditions and land use characteristics indicate an important potential for beekeeping activities. However, according to the 2022 data of the Turkish Statistical Institute (TUIK), only 2.3% of the businesses engaged in beekeeping activities in Turkey and 1.7% of the number of hives are in Erzurum. Erzurum, which accounts for 2.1% of Turkey's honey production, ranks 4th after Ordu, Adana, Sivas and Çanakkale with a hive yield of 18.3 kg. Within the scope of this study, the current situation of beekeeping activities in Erzurum Province was examined, the distribution order according to districts was determined and suggestions for the development of beekeeping were presented.

Key Words: Beekeeping, honey production, beekeeping in Erzurum, productivity per hive**.**

KENDİ KENDİNE YETERLİLİK VE DIŞA BAĞIMLILIK AÇISINDAN TÜRKİYE'DE TAHIL ÜRETİMİ

Arş. Gör. Zeynep YİLMAZ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
zeynepyilmaz@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7345-7517
Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
csevindi@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4252-887X

ÖZET

Tahıllar (hububat) genellikle buğdaygiller (Poaceae) familyasından hasat edilen ürünlere ve onların tohumlarına verilen addır. Tahıllar yaklaşık 10.000 yıl önce tarımın ortaya çıkışıyla insan beslenmesinin bir parçası haline gelmiş; son 3000-4000 yıldır ise dünya nüfusunun çoğunluğunun beslenmesinde temel besin kaynağı durumundadır. Vitamin, mineral, karbonhidrat ve diğer besin öğelerini içermesi nedeniyle tahıl üretimi ve ekiliş alanları, artan nüfusla orantılı olarak her geçen yıl artış göstermektedir. Bununla birlikte savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler veya doğal afetler nedeniyle üretim veya dağıtım zinciri bozulabilmekte, tahıl ürünlerine erişimde sorunlar yaşanabilmektedir. Özellikle bu tür dönemlerde, ülkelerin temel gıda ihtiyaçlarını mevcut imkânlarıyla karşılayabilir düzeyde olması önemli hale gelmektedir. Nitekim kendi kendine yeterlilik 2007-2008 gıda fiyatları krizi ile birlikte önem kazanarak hükümetler için yüksek öncelikli bir siyasi gündem haline gelmiştir. Gıdalarda kendi kendine yeterlilik veya gıda öz yeterliliği, bir hanenin ya da bölgenin kendi gıda ihtiyacını karşılayabilmesi olarak tanımlanmakta ve farklı düzeylerde ölçülebilmektedir. Bu çalışma kapsamında ürün bazında Türkiye tahıl üretiminin kendi kendine yeterlilik düzeyi incelenerek, ithalata bağımlılık oranı belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre Türkiye'nin tahıl ürün grubunda yeterlilik oranı 2015 yılında %110,2 seviyesinde iken 2021 yılında bu oran %80,3 kadar düşmüştür. Türkiye'nin tahıl türleri bazındaki yeterlilik oranları incelendiğinde ise Buğday %87,3, Mısır %76.6, Arpa %66,8, Çavdar %84,3, Yulaf %96.3, diğer tahıl türlerindeki ise %99.3 olarak belirlenmiştir. Kendi kendine yeterlik oranları, yıllara göre hem genel tahıl üretimi ve hem de ürün bazında düşme eğilimindedir.

Anahtar Kelimeler : Tahıl üretimi, kendi kendine yeterlilik, gıda güvenliği, Türkiye tahıl üretimi.

CEREALS PRODUCTİON İN TURKEY İN TERMS OF SELF-SUFFİCİENCY AND FOREİGN DEPENDENCY

Cereals is the name given to the products and their seeds generally harvested from the wheat family (Poaceae). Cereals became a part of human nutrition with the emergence of agriculture approximately 10,000 years ago; For the last 3000-4000 years, it has been the main food source for the majority of the world's population. Because it contains vitamins, minerals, carbohydrates and other nutrients, cereal production and cultivation areas increase every year in proportion to the increasing population. However, due to wars, political instability, economic crises or natural disasters, the production or distribution chain may be disrupted and problems may occur in accessing cereal products. Especially in such periods, it becomes important for countries to be able to meet their basic food needs with their existing resources. As a matter of fact, self-sufficiency gained importance with the 2007-2008 food price crisis and became a high priority political agenda for governments. Food self-sufficiency or food self-sufficiency is defined as the ability of a household or region to meet its own food needs and can be measured at different levels. Within the scope of this study, the self-sufficiency level of Turkey's cereal production was examined on a product basis and the import dependency ratio was tried to be determined. According to the findings, while Turkey's sufficiency rate in the cereal product group was at 110.2% in 2015, this rate decreased to 80.3% in 2021. When Turkey's proficiency rates on the basis of grain types are examined, it is determined that Wheat is 87.3%, Maize is 76.6%, Barley is 66.8%, Rye is 84.3%, Oats is 96.3% and other cereals types are 99.3%. Self-sufficiency rates tend to decrease over the years, both in general grain production and on a product basis.

Key Words: Cereal production, self-sufficiency, food security, Turkish cereal production.

ÖRGÜTLERDE TEKNOLOJİ KULLANIMINDA MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ: TEKNOSTRES

Dr. Öğr. Üyesi Şerif DURMUŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,

serifdurmus@kmu.edu.tr - 0000-0003-1906-5528

Özet

Bu çalışmanın amacı, literatürde yayımlanmış "Teknostres" konusunu ele alan çalışmaların bibliyometrik açıdan incelenmesi ve daha sonraki araştırmalar için kavramsal bir çerçeve oluşturulmasıdır. Bu kapsamda nicel bir araştırma yöntemi olan bibliyometrik analiz tercih edilmiş ve VOSviewer programı kullanılarak görsel haritalama yapılmıştır. Araştırmaya konu olan veriler, Web of Science Core Collection veri tabanından elde edilmiştir. Veri tabanının arama kısmına "Technostress" şeklinde giriş yapılmış ve 2014-2023 (Ekim 2023) yılları arasında yapılan yayınlar aratılmıştır. Bunun sonucunda 805 adet yayına ulaşılmış, bu yayınlardan sadece makale olanlar filtrelenerek 648 yayın araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen makale yayınları; yayın yılı, yazar başına ve ülkelere göre yayın sayısı, yayınların tarandığı dizin ve indekslere göre dağılımı, yayın yapılan kurum, atıf sayısı ve ortak anahtar kelimeler açısından incelenmiştir. Ayrıca VOSviewer programı kullanılarak ağ haritaları çıkartılarak görselleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara göre 17 adet yayın ile teknostres hakkında en çok makale yayını Monideepa Tarafdar'ın kaleme aldığı görülmüştür. En çok atıf alan yazarın Monideepa Tarafdar, en çok atıf alan yayının Lee vd. (2014) tarafından kaleme alınan Computers in Human Behavior dergisinde yayınlanan "The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and technostress" isimli yayın, en çok yayın yapılan ülkenin ABD, en çok tekrarlanan ortak anahtar kelimenin "technostress" ve en çok yayının yapıldığı kurumun Maastricth Üniversitesi olduğu tespit edilmiştir. Gelişen bilgi iletişim teknolojilerinin örgütler ve çalışma hayatına etkilerinden biri olan teknostres, her geçen gün daha fazla araştırmacının ilgi duyduğu bir konu olmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın, teknostres konusunu ele alacak araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknostres, Bibliyometrik analiz, VOSviewer.

THE OTHER SIDE OF THE MEDALLION IN THE USE OF TECHNOLOGY IN ORGANIZATIONS: TECHNOSTRESS

Abstract

The aim of this study is to examine the studies published in the literature on "Technostress" from a bibliometric perspective and to create a conceptual framework for further research. In this context, bibliometric analysis, which is a quantitative research method, was preferred and visual mapping was performed using VOSviewer program. The data subject to the research were obtained from the Web of Science Core Collection database. "Technostress" was entered in the search section of the database and publications made between 2014-2023 (October 2023) were searched. As a result, 805 publications were reached, and 648 of these

publications were included in the study by filtering only those that were articles. The article publications obtained were analyzed in terms of publication year, number of publications per author and per country, distribution of publications according to indexes and indexes, institution of publication, number of citations and common keywords. In addition, network maps were created and visualized using the VOSviewer program. According to the findings of the research, it was seen that Monideepa Tarafdar wrote the most articles about technostress with 17 publications. The most cited author is Monideepa Tarafdar, the most cited publication is “The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and technostress”, the most cited country is the USA, the most repeated common keyword is "technostress" and the most cited institution is Maastricth University. Technostress, one of the effects of developing information communication technologies on organizations and working life, is a subject that more and more researchers are interested in. In this context, it is thought that the research will shed light on the researchers who will address the issue of technostress.

Keywords: Technostress, Bibliometric analysis, VOSviewer.

BİLGİ EKONOMİSİNE DÖNÜŞÜMDE ENTELEKTÜEL SERMAYE KAVRAMININ İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi, İlhan ÇAM
Gebze Teknik Üniversitesi, icam@gtu.edu.tr - 0000-0002-3076-0639
Arş. Gör., Muhammet KOCAMAN
Gebze Teknik Üniversitesi, mkocaman@gtu.edu.tr - 0000-0003-3377-1269

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde bilgi, insanlık için giderek daha fazla değer kazanmış ve üretim faktörleri arasına girmiştir. İlk dönemlerde, insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakları ve fiziksel iş gücünü kullanarak üretim yapmışlardır. Ancak zaman içinde bilginin önemi artmış, teknolojik gelişmeler ve bilimsel keşifler iş dünyasını dönüştürmüş ve bilgi üretimi, ekonomik büyümenin anahtarı haline gelmiştir. Bilgi artık sadece bir varlık değil, aynı zamanda bir güç olarak kabul edilmektedir. Bilgi ekonomisine dönüşüm ile birlikte, işletmeler sadece finansal varlıklar ile değil, aynı zamanda entelektüel sermaye varlıkları ile de rekabete katılmak zorunda kalmışlardır. Entelektüel sermaye, bir işletmenin bilgi, deneyim, beceri, inovasyon yeteneği ve müşteri ilişkileri gibi gayri maddi varlıklarını ifade etmektedir. Bilgi ekonomisinin kurallarının geçerli olduğu bu çağda, bilgiyi üretebilen, yönetebilen ve etkili bir şekilde kullanabilen işletmeler, rekabetin ön saflarında yer alırken, diğerleri finansal sıkıntılara ve başarısızlıklara sürüklenebilmektedirler. Bu nedenle, işletmeler, entelektüel sermayeyi büyüterek ve etkin bir şekilde yöneterek, bilgi temelli inovasyonla rekabet avantajı elde edebilirler. Dolayısıyla, günümüz bilgi toplumunda başarı artık sadece finansal performansa değil, aynı zamanda entelektüel sermayenin etkili yönetimine ve bilgi temelli stratejik düşünmeye de dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Bilgi ekonomisi, Entelektüel sermaye

EXAMINING THE CONCEPT OF INTELLECTUAL CAPITAL IN THE TRANSITION INTO THE KNOWLEDGE ECONOMY

ABSTRACT

In the historical process, knowledge has increasingly gained value for humanity and become one of the production factors. In the early stages, people produced to meet their basic needs by utilizing natural resources and physical labor. However, over time, the importance of knowledge has grown, and technological advancements and scientific discoveries have transformed the business world, making knowledge production a key driver of economic growth. Knowledge is no longer merely an asset but is also regarded as a power. With the transition to the knowledge economy, businesses have had to compete not only with financial assets but also with intellectual capital assets. Intellectual capital represents a company's non-material assets, such as knowledge, experience, skills, innovation capabilities, and customer

relationships. In this age where the rules of the knowledge economy apply, businesses that can generate, manage, and effectively utilize knowledge take the lead in competition, while others may face financial difficulties and failures. Therefore, businesses can gain a competitive advantage through knowledge-based innovation by growing and effectively managing their intellectual capital. Consequently, success in today's knowledge society relies not only on financial performance but also on effective management of intellectual capital and knowledge-based strategic thinking.

Keywords: Knowledge, Knowledge economy, Intellectual capital

1. GİRİŞ

Geleneksel endüstriyel üretim ve fiziksel varlıklara dayalı ekonomiden, bilgi üretimine ve maddi olmayan varlıklara dayalı bilgi ekonomisine geçiş, çağdaş organizasyonlar için büyük bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu değişim, önceden geleneksel ekonomide belirgin olmayan, ancak bilgi ve inovasyona dayalı becerilere ve yeteneklere (örneğin, bilgi ve inovasyon yönetimi gibi) sahip olma ihtiyacını vurgulayarak, modern işletmelerin hayatta kalma ve rekabet üstünlüğü sağlama zorunluluğunu getirmiştir (Al-Ali, 2003). Özellikle bilgi yönetimi ve inovasyon gibi yetenekler, bu yeni ekonomik paradigmanın ihtiyaçlarını karşılamak ve organizasyonların başarısını artırmak için büyük bir öneme sahiptir. Çağdaş işletme dünyasında, bu beceriler ve yetenekler genellikle entelektüel sermaye (ES) kavramı içinde ele alınır. ES, organizasyonların temel faaliyetlerinin odağı olan çeşitli entelektüel varlıkları içerir. Bu varlıklar arasında bilgi, deneyim, fikri mülkiyet gibi unsurlar bulunmaktadır (Stewart, 1998).

ES, modern işletmeler için büyük bir değere işaret etmektedir. Bilgi ekonomisi, organizasyonların ES'yi etkili bir şekilde yönetmelerini gerektirir. ES'nin stratejik bir şekilde yönetilmesi, organizasyonların gelecekteki büyüme fırsatlarını şekillendirmektedir. Bu becerileri geliştiren ve ES'yi etkili bir şekilde yöneten organizasyonlar, ekonomik, yönetimsel, teknolojik ve sosyolojik değişikliklere daha iyi uyum sağlayabilirler. Bu nedenle, çağdaş işletmeler, bilgi ve inovasyona dayalı bu yeni ekonomik düzende rekabet üstünlüğü elde etmek ve sürdürmek amacıyla ES'yi merkeze alan stratejiler geliştirmeye devam etmektedirler. Bu değişim, organizasyonların gelecekteki başarıları için temel bir faktör haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, geleneksel ekonomiden bilgi ekonomisine geçiş kaynaklı olarak, modern organizasyonların hayatta kalabilme ve rekabet üstünlüğü elde etme çabalarında önemli ve kilit unsurlardan biri hâline gelen ES kavramının derinlemesine incelenmesidir.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

İnsanlık tarihine göz attığımızda, sosyolojik açıdan üç önemli devrimin gerçekleştiği ve her bir devrim sürecinin kendine özgü toplumsal yapıları ortaya çıkardığı görülür. Her devrim, önceden var olan yaşam biçimlerini, kültürleri ve uygarlıkların yerine yeni yaşam biçimlerini, ekonomik modelleri ve örgütlenmeleri getirerek öncekilerini yok etmiştir. Toffler (1998) tarafından "dalgalar" olarak adlandırılan bu önemli aşamalar ve toplumsal yapılar şu şekilde ifade edilebilir: Birinci dalgada, Tarımsal Devrimi temsil edilmektedir. Bu dönemde toprak,

yaşamın, kültürün, ekonominin, aile yapısının ve siyasetin temelini oluşturur. İkinci dalgada, tarım topluluğunu sona erdiren Sanayi Devrimi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, sanayileşmenin etkisiyle kentsel yaşam önem kazanmış ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Son ve üçüncü dalgada ise sanayi sonrası toplum, yani bilgi toplumu meydana gelmiştir.

Uzun yıllar boyunca geleneksel tarım toplumlarında, üretim faktörleri olarak toprak ve emek, ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmuştu. Ancak buhar makinesinin icadıyla birlikte, dünya köklü bir değişim yaşadı ve tarım toplumları sanayi toplumlarına dönüştü. Bu dönüşüm, üretim süreçlerini derinden değiştirdi ve girişimcilik gücü, önemli bir üretim faktörü haline geldi. Sanayi devrimi sayesinde, makinelerin gücü, insan emeği ve tarımın sınırlarını aşarak endüstriyel üretimde büyük etkiler yarattı. Bugün, özellikle ikinci dünya savaşı sonrası ve soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte ise, bilgi toplumları gelişmeye başladı ve bilgi artık temel bir üretim faktörü haline geldi. Bilgi toplumları, bilgiye dayalı ekonomileri ve sektörleri destekleyerek işletmecilik anlayışında önemli bir değişime yol açtılar.

Bilgi sistemlerine ve teknolojilere dayalı olarak şekillenen bilgi toplumlarında, genellikle aşağıdaki özellikler gözlenmektedir: Bilginin giderek artan bir öneme sahip olması, ekonominin küreselleşmesi ve uluslararası rekabetin etkili bir şekilde hissedilmesi, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin yanı sıra bilgi sektörünün de gelişmesi, bireyin toplumsal yapının merkezinde yer alması, bilgisayarlaşmanın hızla artması ve nihayetinde örgütlü toplumun güçlenmesi (Öğüt, 2009).

ES'nin gelişimini etkileyen temel dinamiklerden biri, geleneksel toplumlardan bilgi toplumlarına geçişin kendisidir. Bu dönüşüm, ekonomik ve sosyal yapının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Bilgi toplumlarına geçişle birlikte bilgi, temel üretim girdisi haline gelmiş ve yeni bir ekonomi olan bilgi ekonomisi doğmuştur; bu ekonomi, işletme paradigmasını da değiştirmiştir. Geleneksel ekonomide değer, büyük bütçeli sermaye yoğun araçlar, yani gayrimenkuller, fabrikalar ve ekipmanlar gibi fiziksel varlıklar üzerinde yapılan yatırımlarla oluşturulurdu. Bu yatırımlar, üretim için hammadde, enerji ve işgücünün kullanılmasını gerektirirdi. Ancak yeni ekonomiye geçildiğinde, değer yaratmak için fiziksel varlıkların ötesinde, maddi olmayan varlıklara yatırım yapma gerekliliği ortaya çıktı. Örneğin, fabrika ve ekipmanlara yapılan yatırımların yerine, insan sermayesine, yani beyin gücüne yatırım yapma ihtiyacı öne çıkmıştır. Bu bağlamda, beyin gücünün kullanılabilmesi için inovasyona ve hızlı ürün üretimini mümkün kılan teknolojilere dayalı yaklaşımlara geçiş yapılmıştır (Moore ve Craig, 2008). Artık günümüzde işletmeler, sadece finansal sermaye ile değil, aynı zamanda ES varlıkları ile de rekabete katılmak zorunda kalmışlardır. Bilgiyi üretebilen, yönetebilen ve kullanabilen işletmeler, bu yeni ekonomik ortamda başarılı olurken, diğer işletmeler çeşitli finansal başarısızlıklara maruz kalarak iflasa sürüklendi. Bu nedenle, iş dünyası artık bilgi temelli inovasyon ve stratejik zekâ geliştirmeye odaklanmış durumdadır.

3. ENTELEKTÜEL SERMAYE KAVRAMI

Dünyada ilk kez Entelektüel Sermaye Sorumlusu olarak görev yapan Edvinsson (1997), ES'yi "çoğunlukla bilanço üzerinde görünmeyen maddi olmayan varlıkların bir kaynağı" olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte ES kavramı, bir dizi bilim insanı ve işletme uzmanı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak, bu çeşitli tanımlar arasında genellikle kabul gören

nokta, ES'nin görünmez veya soyut bir varlık olduğu, genellikle bilgi ve deneyimden türetildiği ve işletmelerin yanı sıra tüm paydaşlar için anlam ve değer taşıdığıdır (Nogueira vd., 2010; Keong Choong, 2008; Chang, 2007; Kaufmann ve Schneider, 2004). ES'nin bu farklı tanımlarına Çizelge 1'den ulaşılabilir.

Çizelge 1: Entelektüel Sermaye Tanımları

Yazar(lar)	Entelektüel Sermaye Tanımları
Edvinsson (1997)	Genellikle bilanço üzerinde gözükmeyen maddi olmayan varlıklar kaynağıdır.
Edvinsson ve Malone (1997)	Herhangi bir fiziksel varlığı olmayan ama yine de şirket için değer anlamına gelen maddi olmayan varlıklardır.
Roos vd. (1997)	Organizasyon üyelerinin sahip olduğu toplam bilgi ve bu bilginin marka ve patent gibi uygulamaya dönüştürülmesidir.
Stewart (1998)	Değer yaratmak için kullanılan bilgi, birikim, fikri mülkiyet gibi entelektüel malzemelerdir.
Bontis (1999)	Maddi olmayan kaynakların ve bu kaynaklardan gelen akımların toplamıdır.
Sullivan (2000)	Kazanca dönüştürülebilen bilgidir.
Brennan ve Connell (2000)	Organizasyonun bilgiye dayalı öz sermayedir.
Petty ve Guthrie (2000)	Maddi olmayan varlıkların iki kategorisinin (organizasyon ve insan sermayesi) ekonomik değer göstergesidir.
Heisig vd. (2001)	Değerlidir, ama görünmez.
Bukh vd. (2001)	ES tek bir şey demek değildir, birbirine bağlı olan bütün unsurların yardımıyla sürekli olarak desteklenmesi ve bir arada tutulması gerekilen kırılgan bir yapıdır.
Mouritsen vd. (2002)	Geleneksel bir muhasebe ya da bir ekonomi terimi değildir. Bir etki olabilir, bir departman stratejisi olabilir, bir matematik formülü olabilir.
Rastogi (2003)	Vizyon doğrultusunda değer yaratılması için bir girişimin bilgi kaynaklarının koordine edilmesi, düzenlenmesi ve kullanılması yönündeki bütüncül veya meta-düzeyli kapasitesi olarak görülebilir.

Farklı ES tanımları ES'nin çeşitli özelliklerini açıklamaktadır. Özet olarak ES, fiziksel varlıklardan farklıdır; soyut ve görünmez bir niteliğe sahiptir. Bu, işletmeler için, bilgi ve deneyimin somut varlıklar olmaksızın nasıl işlev gördüğünün ve bu somut olmayan kaynakların stratejik bir rol oynadığının anlaşılmasına yardımcı olur. ES'nin değeri, kurum içi bilgi paylaşımı, sürekli öğrenme, inovasyon ve müşteri ilişkileri gibi temel faktörlere dayalıdır. Kurum içi bilgi paylaşımı, çalışanlar arasında bilgi ve deneyimin etkin bir şekilde dolaşımını teşvik eder. Bu, işletmelerin potansiyelini artırırken aynı zamanda iş birliğini güçlendirmektedir. Sürekli öğrenme, işgücünün bilgi ve becerilerini güncellemek için hayati öneme sahiptir. İnovasyon, ES'nin bir sonucu olarak gelişir, çünkü bu soyut varlık, işletmelerin yenilikçi fikirlerin geliştirilmesi ve uygulanması için temel bir kaynak olmaktadır. Son olarak, müşteri ilişkileri, ES'nin müşteri memnuniyeti ve sadakatinin

artırılmasında önemli bir rol oynar. Bu nedenle, modern işletmeler için ES'nin yönetimi ve değerlendirmesi, öncelikli hedeflerden biri haline gelmiştir. İşletmeler, bu soyut varlıkları etkili bir şekilde yönetmek ve optimize etmek için stratejiler geliştirmekte ve teknolojiyi kullanarak bu süreci desteklemektedir. Bu, uzun vadeli başarılarını güvence altına almanın ve rekabet avantajlarını artırmanın bir yoludur.

ES'nin işletmeler için kritik olmasının önemli bir nedeni, ES'nin değer yaratma süreçlerinde merkezi bir rol oynamasıdır. Günümüz iş dünyasında, işletmeler artık sadece fiziksel varlıklar ve sermaye kaynaklarıyla değil, aynı zamanda ES varlıklarıyla da değer yaratma ve organizasyon hedeflerini gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Bilgi, deneyim, inovasyon, marka değeri ve insan kaynakları gibi soyut varlıklar, işletmelerin rekabet avantajını sürdürülebilir kılan önemli faktörlerdir. Şekil 1'de sunulan ES modeline göre, değer yaratma sürecinde bireysel bilgilerin, yani insan sermayesinin, organizasyonel bilgiye veya uygulamalara dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu bilgi en sonunda yeni ürünler ve/veya hizmetlerle müşterilere sunulacaktır. Ardından, bu işlenmiş bilgi sayesinde organizasyonun müşteri tabanı ve pazar payı artacak ve bu müşterilerden elde edilen gelirler maksimize edilecektir (Al-Ali, 2003).

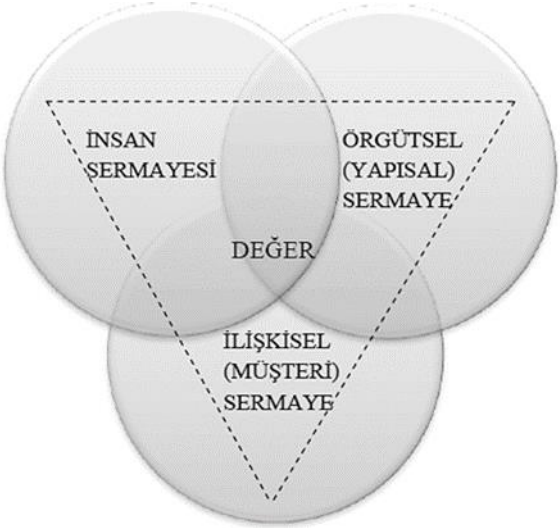

Şekil 1: ES Modeli Altında Değer Yaratımı
(Kaynak: Karaman, 2014; Al-Ali, 2003)

Şekil 1’de de görülebileceği gibi ES, insan sermayesi, örgütsel (yapısal) sermaye ve ilişkisel (müşteri) sermaye şeklinde üç alt bileşene sahiptir. Stewart (1998), insan sermayesini, insanların ve grupların sahip olduğu beceri, yetenekler ve yetkinlikler olarak tanımlarken, bu kavramın firmanın yasal anlamda sahip olduğu bir varlık olarak kabul edilmediğini belirtir. Stewart (1998) tarafından yapılan bu tanım, insan sermayesinin işletmeler için kritik bir varlık olduğu konusunda önemli bir noktayı vurgulamaktadır. İnsan sermayesi, yasal anlamda firmanın mülkiyetine dahil edilemeyen ancak organizasyonun başarısı için son derece önemli olan beceri, yetenek ve yetkinlikleri ifade eder. Bu, insan sermayesinin soyut bir varlık olduğu ve işletmenin bilançosunda yer almadığı anlamına gelir. Stewart (1998)'ın dikkat çektiği bir diğer önemli nokta, insan sermayesinin sadece bireysel yetenekleri değil, aynı zamanda kolektif becerileri ve iş birliğini de içerdiğidir. Bu, organizasyon içinde çalışanların bir araya gelerek birleştirdikleri yeteneklerin, iş problemlerini çözme ve değer yaratma süreçlerinde

kullanılabilir olduğu anlamına gelir. İş birliği ve ekip çalışması, insan sermayesinin etkili bir şekilde değerlendirilmesi ve kullanılmasının anahtarıdır. Ancak işletmeler için önemli bir sorun, çalışanların işten ayrılmalarıyla birlikte insan sermayesinin de kaybedilme riskidir. Bu nedenle, çalışanların sahip olduğu bilgi ve deneyimlerin kaybolmaması için bilginin organizasyon içinde kullanılabilir bilgilere dönüştürülmesi gereklidir. Bilgi yönetimi, bu noktada kritik bir rol oynar, çünkü bilginin yakalanması, paylaşılması ve sürekli olarak güncellenmesi, insan sermayesinin sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesini ve kullanılmasını sağlar. İnsan sermayesi, işletmelerin rekabet avantajını korumak ve sürdürmek için önemli bir stratejik varlıktır.

İlişkisel sermaye, bir firmanın dış paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin bütününü temsil eder ve bu kavram genellikle firmanın başarısı ve sürdürülebilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir (Ferraro ve Veltri, 2011). İşletmeler, dış paydaşlar arasında güçlü ve sağlam ilişkiler kurarak, rekabet avantajı elde etmek ve uzun vadeli başarılarını sürdürmek için ilişkisel sermayeyi etkili bir şekilde yönetmelidir. Dış paydaşlar arasında özellikle müşteriler, tedarikçiler, ticaret birlikleri, iş ortakları, rakipler, toplum ve devlet gibi gruplar öne çıkar (Özer vd., 2015). Ancak müşteriler, ilişkisel sermayenin en önemli ve odak noktasıdır, çünkü onlar işletmenin gelir kaynağı ve başarısının temel belirleyicilerindendir. İlişkisel sermaye, diğer ES bileşenlerinden farklı bir dinamiğe sahiptir. Genellikle, bu sermaye türü, işletme çevresiyle daha geniş bir bağlamda ilişkilidir ve bu ilişkiler doğrudan kontrol ve yönlendirme olasılığının daha düşük olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, ilişkisel sermayenin yönetimi daha karmaşık olabilir ve genellikle diğer ES varlıklarının yönetimine göre daha zorlu bir görev olarak kabul edilir (Stewart, 1991). Ancak, doğru stratejiler ve yönetim pratiği ile, ilişkisel sermaye işletmenin rekabet avantajını artırabilir ve uzun vadeli sürdürülebilirliğini güvence altına alabilir. İşletmelerin bu sermaye türünü anlamaları ve etkili bir şekilde yönetmeleri, başarılı bir iş stratejisi için kritik bir faktördür.

Son olarak, örgütsel sermaye, organizasyonun çalışanlarından elde ettiği bilgi birikimlerini, aynı zamanda organizasyon içinde bu birikimleri etkili bir şekilde üretmek ve yönetmek için kurduğu gerçek, fiili bir ortamı ifade eder (Tseng ve Goo, 2005). Bu, işletmelerin hem çalışanların bilgi ve deneyimlerini korumaları hem de bu bilgiyi daha etkili bir şekilde kullanarak değer yaratmaları açısından kritik bir konsepttir. Yatırımcılar açısından da organizasyonun sahip olduğu kaliteli süreçler, sistemler ve araçlar önemli bir değerleme faktörüdür (Ferraro ve Veltri, 2011). Çünkü organizasyonun sahip olduğu kültür, sistemler ve süreçler ne kadar kaliteli ise organizasyonun düzeni ve istikrarı o kadar güçlü olacaktır. Güçlü bir örgüt kültürü, çalışanlar arasındaki iletişimi artırabilir ve birlikte çalışma şevklerini teşvik edebilir (Fernandez et al., 2000). Fernandez ve ekibine göre, bir organizasyonun örgütsel sermayesi, normlar, ilkeler, veri tabanları, organizasyonel rutinler, kurumsal kültür ve stratejik birlikler gibi unsurlardan oluşur. Normlar ve ilkeler, organizasyonel bilgiyi oluştururken, bu organizasyonel bilgiler organizasyonel rutinler ve organizasyonun kurumsal kültürünü meydana getiren değerlerin bir parçasıdır. Organizasyonun idari prosedürleri, bu normlar ve ilkeleri içerir ve bu da organizasyonel sermayenin temelini oluşturur. Sonuç olarak, örgütsel sermaye, organizasyonların bilgi yönetimi, kültürü, süreçleri ve sistemleri aracılığıyla çalışanların deneyimlerini korumasını ve daha da önemlisi bu deneyimleri etkili bir şekilde kullanarak organizasyonel başarı elde etmesini sağlayan önemli bir kavramdır. Bu,

işletmelerin rekabet avantajını artırmalarına ve uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamalarına yardımcı olur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Tarihsel süreç içerisinde bilgi, insan toplulukları için önemli bir kaynak olarak kabul edilmiş ve zamanla değer kazanmıştır. Bilgi, sadece bir kişinin bilgisi olmaktan çıkıp, toplumun ve işletmelerin ortak bir değeri haline gelmiştir. Bilginin bu önemli evrimi, işletmelerin iş yapış biçimlerini kökten değiştirmiştir. Daha önce, işletmelerin başarısının temelinde fiziksel varlıklar ve üretim süreçleri bulunurken, bugün bilginin işletmelerin en önemli varlıklarından biri olduğu açıkça görülmektedir. Günümüz rekabet ortamında, işletmelerin başarılı olabilmek için uzmanlaşması gereken önemli bir kaynak haline gelen bilgi yönetimi, organizasyonların gelecekteki başarısını belirleyen bir faktör haline gelmiştir. Bilgi yönetimi konusunda uzmanlaşan organizasyonlar, bilgiyi toplamak, depolamak, analiz etmek ve paylaşmak konularında önemli bir avantaja sahiptir. Bu sayede, hızla değişen pazar koşullarına uyum sağlayabilirler. Diğer yandan, bilgi yönetiminde geri kalmış veya bu alanda yeterli yatırım yapmayan organizasyonlar, rekabetin gerisinde kalmakta ve değer farkını açıkça görmektedirler.

Teknolojik gelişmeler, özellikle veri işleme ve iletişim sistemlerindeki ilerlemeler, ekonomiyi bilginin en önemli varlık halini aldığı bir bilgi çağına doğru taşımıştır. Bu yeni ekonomi içerisinde, şirketler artık sadece fiziksel varlıklarına değil, aynı zamanda yetenek ve yetkinliklerine, yönetim felsefelerine, kültürlerine, yenilikçi süreçlerine ve müşteri sadakatlerine odaklanmaktadır. Maddi olmayan varlıklar, maddi varlıkların önüne geçmiş ve işletmelerin rekabet avantajını belirlemektedir. Bu soyut varlıklar, ES olarak adlandırılmaktadır (Mondal ve Ghosh, 2013). İşletmeler, bu entelektüel varlıkları koruma ve geliştirme konusunda stratejik bir yaklaşım benimsemek zorundadır.

Modern işletmeler için ES'nin yönetimi ve değerlendirmesi, öncelikli hedeflerden biri haline gelmiştir. Bu soyut varlıkları etkili bir şekilde yönetmek ve optimize etmek için işletmeler stratejiler geliştirmekte ve teknolojiyi kullanarak bu süreci desteklemektedir. Bilgi teknolojileri ve dijital platformlar, entelektüel sermayenin izlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Veri analitiği, yapay zekâ ve büyük veri gibi teknolojiler, işletmelere ES'lerini daha etkili bir şekilde yönetme ve iş stratejilerini buna göre ayarlama fırsatı sunmaktadır. ES'nin etkili yönetimi, işletmelerin uzun vadeli başarılarını güvence altına almanın ve rekabet avantajlarını artırmanın bir yoludur. Bu, işletmelerin bilgi ve deneyim birikimini korumalarına, inovasyonu teşvik etmelerine ve daha etkili iş kararları almalarına yardımcı olur. Sonuç olarak, ES'nin yönetimi, modern işletmelerin sürdürülebilir büyüme ve rekabetçi bir avantaj elde etmeleri için kritik bir faktör haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Al-Ali, N., (2003). *Comprehensive Intellectual Capital Management: Step-By-Step*. John Wiley & Sons Inc., New Jersey, USA.

Bontis, N., (1999). Managing Organizational Knowledge by Diagnosing Intellectual Capital: Framing and Advancing the State of the Field. *International Journal of Technology Management, 18* (5-8), 433-462.

Brennan, N. and Connell, B., (2000). Intellectual Capital: Current Issues and Policy Implications. *Journal of Intellectual Capital, 1* (3), 206-240.

Bukh, P. N., Larsen, H. T. and Mouritsen, J. (2001). Constructing Intellectual Capital Statements. *Scandinavian Journal of Management, 17* (1), 87-108.

Chang, S., L., (2007). Valuing Intellectual Capital and Firms' Performance: Modifying Value Added Intellectual Coefficient (VAIC (TM)) in Taiwan IT Industry. Doctoral Dissertation, Golden Gate University, USA.

Edvinsson, L. and Malone, M.S. (1997). *Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower*. Harper Business, New York, USA.

Edvinsson, L., (1997). Developing Intellectual Capital at Skandia. *Long Range Planning, 30* (3), 366-373.

Fernandez, E., Montes, J. M. and Vázquez, C. J., (2000). Typology and Strategic Analysis of Intangible Resources: A Resource-Based Approach. *Technovation, 20* (2), 81-92.

Ferraro, O. and Veltri, S., (2011). The Value Relevance of Intellectual Capital on the Firm's Market Value: An Empirical Survey on the Italian Listed Firms. *International Journal of Knowledge-Based Development, 2* (1), 66-84.

Heısıg, P., Vorbeck, J. and Nıebuhr, J., (2001). Intellectual Capital, in Mertins, K., Heisig, P. and Vorbeck, J. (Eds), *Knowledge Management – Best Practices in Europe*, Springer, Berlin, pp. 57-73.

Kaufmann, L. and Schneider, Y., (2004). Intangibles: A Synthesis of Current Research. *Journal of Intellectual Capital, 5* (3), 366-88.

Keong Choong, K., (2008). Intellectual Capital: Definitions, Categorization and Reporting Models. *Journal of Intellectual Capital, 9* (4), 609-638.

Mondal, A. and Ghosh, S. K., (2013). The Relevance of Intellectual Capital Valuation Indian Evidence. *International Journal of Financial Management, 3* (2), 1-9.

Moore, L. and Craig, L., (2008). *Intellectual Capital in Enterprise Success: Strategy Revisited*. John Wiley & Sons Inc., New Jersey, USA.

Mouritsen, J., Bukh, P. N., Larsen, H. T. and Johansen, M. R., (2002). Developing and Managing Knowledge Through Intellectual Capital Statements. *Journal of Intellectual Capital, 3* (1), 10-29.

Nogueira, C. G., Kimura, H., Junior, L. B. and Basso, L. C., (2010). The Impact of Intellectual Capital on Value Added for Brazilian Companies Traded at the BMF-BOVESPA. Electronic Copy Available at SSRN: http://ssrn.com/abstract=1571576.

Öğüt, A., (2009). *Bilgi Çağında Yönetim*. Geliştirilmiş 4. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.

Özer, G., Ergun, E. and Yılmaz, O., (2015). Effects of Intellectual Capital on Qualitative and Quantitative Performance: Evidence from Turkey. *South African Journal of Economic and Management Sciences, 18* (2), 143-154.

Petty, R. and Guthrıe, J., (2000). Intellectual Capital Literature Review – Measurement, Reporting and Management. *Journal of Intellectual Capital, 1* (2), 155-176.

Rastogi, P. N., (2003). The Nature and Role of IC: Rethinking The Process of Value Creation and Sustained Enterprise Growth. *Journal of Intellectual Capital, 4* (2), 227-248.

Roos, J., Roos, G , Dragonetti, N.C. and Edvinsson, L., (1997). *Intellectual Capital: Navigating in the New Business Landscape*. Macmillian Press, London, USA.

Stewart, T. A., (1991). *Brainpower*. Fortune, 123 (11), 44-60.

Stewart, T.A. (1998). *Intellectual Capital – The New Wealth of Organizations*. Nicolas Brealey Publishing, London, England.

Sullivan, P. H., (2000). *Value-Driven Intellectual Capital. How to Covert Intangible Corporate Assets into Market Value*. John Willey & Sons, New York, USA.

Toffler, A., (1998). *Üçüncü Dalga*. Altın Kitaplar, İstanbul.

Tseng, C.-Y. and Goo Y., J.-J., (2005). Intellectual Capital and Corporate Value in an Emerging Economy: Empirical Study of Taiwanese Manufacturers. *R&D Management*, *35* (2), 187-201.

ZOMBİ FİRMALARIN VERİMLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME

Dr. Öğretim Üyesi, İlhan ÇAM

Gebze Teknik Üniversitesi, icam@gtu.edu.tr - 0000-0002-3076-0639

Arş. Gör., Muhammet KOCAMAN

Gebze Teknik Üniversitesi, mkocaman@gtu.edu.tr - 0000-0003-3377-1269

ÖZET

Modern gelişmiş ekonomilerde zombi firmaların yaygın bir varlık oluşturması, ekonomik sahada çok yönlü ve geniş kapsamlı etkilere yol açan ciddi bir sorun halini almıştır. Bu olgu, sadece işletmeler açısından değil, aynı zamanda ulusal ve küresel ekonomik dinamikler açısından da büyük öneme sahiptir. Bu çalışma, zombi firmalar ile verimlilik arasındaki karmaşık ilişkiyi derinlemesine incelemekte ve bu tür işletmelerin ekonomik dinamikler üzerindeki zararlı etkilerini vurgulamaktadır. Zombi firmalar, uzun süreli mali sıkıntılar ve operasyonel verimsizliklerle tanımlanmaktadır. Bu işletmeler, genellikle düşük verimlilik seviyelerine sahip olup kaynakların daha yenilikçi ve uygulanabilir girişimlere tahsis edilmesini engellemektedirler. Özellikle bu firmalar, mali destek veya düşük faiz oranları ile ayakta tutulduklarında, daha verimli işletmelerin büyümesini ve ekonomik büyümeyi engelleyerek genel ekonomik performansı kısıtlamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, politika yapıcıları, ekonomik büyüme ve verimlilik artışı hedeflerken zombi firmaların ekonomiye olan etkisini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilecek önemli bilgilere ışık tutmaktadır. Bu, gelecekteki politika geliştirmeleri ve ekonomik kararların şekillendirilmesinde kritik bir rol oynayabilir ve ekonomik istikrarın ve daha verimli iş ortamlarının sağlanmasına katkıda bulunarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.

Anahtar Kelimeler: Zombi Firmalar, Verimlilik, Ekonomik Büyüme

A REVIEW OF THE IMPACT OF ZOMBIE FIRMS ON PRODUCTIVITY

ABSTRACT

The prevalence of zombie firms in modern advanced economies has emerged as a significant and multifaceted issue with far-reaching impacts on the economic landscape. This phenomenon carries great importance not only for businesses but also in the context of national and global economic dynamics. This study delves deep into the intricate relationship between zombie firms and productivity, emphasizing the detrimental effects of such entities on economic dynamics. Zombie firms are characterized by enduring financial difficulties and operational inefficiencies. These businesses often exhibit low levels of productivity and hinder the allocation of resources to more innovative and viable ventures. Particularly, when these firms are kept afloat through financial support or low-interest rates, they impede the

growth of more efficient businesses, thereby constraining overall economic performance. In conclusion, this research aims to shed light on essential information that can assist policymakers in better understanding the impact of zombie firms on the economy when pursuing objectives of economic growth and increased productivity. This insight can play a critical role in shaping future policy developments and economic decision-making, thereby promoting sustainable economic growth by ensuring economic stability and more efficient business environments.

Keywords: Zombie Firms, Productivity, Economic Growth

1. GİRİŞ

Küresel iş dünyasının hızla gelişen rekabet ortamında yöneticiler, kuruluşlarının finansal performansını, üretkenliğini ve kârlılığını optimize etmek için artan bir baskıyla karşı karşıyadır. Kolaylaştırılmış süreçler ve maliyet azaltma stratejileri yoluyla verimliliğin artırılması, karlılığı desteklemek için kabul görmüş bir yoldur (Beheshti ve Beheshti, 2010). Ayrıca verimlilik artışı, ekonomide temel bir ilke olan sürdürülebilir ekonomik ilerlemenin temel taşı olarak kabul edilmektedir (Hall ve Jones, 1999; Easterly ve Levine, 2001).

İşgücü, beşerî ve fiziki sermaye ve hammadde dahil olmak üzere aynı girdi kaynaklarına sahip ülkeler, sektörler ve işletmeler arasında gözlemlenen farklı verimlilik seviyeleri, üretim sürecinde etkin kaynak tahsisinin kritik rolünün altını çizmektedir. Üretkenliği ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi yönlendiren firma dinamiklerinin rolü üzerine yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar kaynakların yeniden tahsisinin (yenilik ve yenilenme ve yapısal dönüşüm dahil) ekonomideki verimlilik artışının önemli bir bölümünü açıkladığını göstermektedir (Kim ve Loayza, 2019). Bu süreç, büyüme için gerekli olmakla birlikte, teknolojinin benimsenmesi, üretim girdilerinin genişleyen firmalar tarafından özümsenmesi ve gerileyen firmaların emek ve sermayeyi elden çıkarması gibi maliyetli ayarlamaları içermektedir. Kaynakların yeniden tahsisinin kolaylığındaki farklılıklar, bazı ülkelerin neden diğerlerinden daha üretken olduğunu açıklayabilir. Bu farklılıklar örneğin beşerî sermaye ve işleyen adalet sistemi eksikliği gibi ülkenin gelişmişlik düzeyi (Caballero ve Hammour, 1998; Daron Acemoğlu ve Zilibotti, 2001) ve aşırı işgücü düzenlemeleri, verimsiz sektörlere verilen sübvansiyonlar ve firma giriş ve çıkış engelleri gibi hükümetin düzenleme ve müdahalelerinin kalitesi (Parente ve Prescott, 2000) ile ilgili olabilir.

Kaynak tahsisi, verimlilik ve ekonomik büyüme arasındaki bu karmaşık ilişki bağlamında, giderek daha fazla endişe yaratan bir olgu olan “Zombi firmalar” kavramı ortaya çıkmıştır. Son dönemde, akademik ve politik çevrelerin daha fazla ilgi gösterdiği bu şirketler, uzun vadeli dönemler boyunca mevcut gelirleriyle borçlarını ödeyemeyen ve bu nedenle kaynak tahsisinin etkinliği ve genel üretkenlik açısından sorunlar yaratan işletmelerdir. Zombi firmalar, daha verimli firmaların pazar payı kazanmasını engellemekte ve genel ekonomideki potansiyel verimlilik artışını engelleyerek sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya zarar veren bir 'kanser' haline gelmektedir (Lu vd., 2021). İlk olarak Kane (1989), iflasın eşiğindeki ve yeniden canlanma umudu olmayan ancak hükümetlerden ve bankalardan aldıkları desteklerle hayatta kalabilen firmaları zombi firmalar olarak tanımlamıştır. Daha sonra Caballero ve

diğerleri (2008) tarafından Japonya'nın 1990'lardaki "kayıp on yılı" üzerine yaptıkları çalışmada bu kavram daha da önem kazanmıştır. Daha yakın bir zamanda ise McGowan ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada Küresel Finansal Kriz'in (KFK) ardından özellikle gelişmiş ekonomilerdeki bu tür firmaların toplam finansal olmayan firma nüfusu içindeki payında önemli bir artış olduğu gösterilmiştir.

Zombi firmaların verimlilik üzerindeki etkisinin kapsamlı bir şekilde incelendiği bu çalışma, genel ekonomik verimliliği artırabilecek stratejilerin oluşturulması hususunda anlamlı bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Verimliliğin artırılması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ve küresel rekabetçiliğin teşvik edilmesinde önemli bir amaçtır. Bu tür çalışmalar ile zombi firmaların ekonomik etkilerini anlama ve bu etkileri azaltma yönünde politika geliştirme konusundaki çabaların artacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda, firmaların sağlıklı bir yapıya sahip olmalarının ve etkin bir şekilde faaliyet göstermelerinin vurgulanması, ekonomik istikrarın ve daha verimli bir firma ortamının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, zombi firmaların verimlilik üzerindeki etkilerine yönelik bu tür kapsamlı çalışmaların, gelecekteki ekonomik kararların şekillenmesinde kritik bir rol oynayabilir. Ayrıca literatür taraması yoluyla uluslararası çalışmaların dahil edilmesi, küresel bir bakış açısı sağlayarak çalışmayı zenginleştirmektedir.

Çalışma çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan “zombi firma” kavramına ve bu kavramın ortaya çıkış sebeplerine kısaca değinilerek ilerleyecektir. Ardından zombi firmaların verimliliği nasıl etkilediği tartışılacak ve zombi firmalar ile verimlilik arasındaki ilişkiye dair uluslararası çalışmaları kapsayan kapsamlı bir literatür taraması sunulacaktır. Son olarak, çalışma sonuç ve öneriler bölümü ile tamamlanacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Zombi Firma Kavramı ve Bu Kavramın Ortaya Çıkışı

Çeşitli araştırmacılar tarafından da belirtildiği üzere, zombi şirketler, önemli mali sıkıntılar içinde bulunan ancak operasyonel çabalarında ısrarcı olan farklı bir firma kategorisini temsil etmektedir. Bu firmalar, faiz yükümlülüklerini ve diğer finansal taahhütlerini karşılamak için yeterli gelir elde etmede sürekli zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle, faaliyetlerinde verimsizlik, yüksek borçluluk ve göze çarpan düşük verimlilik seviyeleri sergilerler ve bu da içinde bulundukları istikrarsız finansal durumu karakterize etmektedir (Liang, 2017). Zoller-Rydzek ve Keller (2020) tarafından ortaya konan tanıma uygun olarak, zombi şirketler kendilerini finansal iflas veya sıkıntı durumunda bulmakta, bu da ticari faaliyetlerini bağımsız olarak sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Bu firmalar, faaliyetlerini sürdürebilmek için diğer şirketler veya finansal kuruluşlar tarafından sağlanan önemli finansal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu destek, bu sıkıntılı kuruluşların finansal çöküşe sürüklenmesini önleyen bir can simidi görevi görmektedir. Hoshi (2006) ve Caballero ve diğerlerinin (2008) görüşlerinden yola çıkarak, zombi şirketlerin tanımlayıcı bir özelliği, önemli borç seviyelerine kıyasla aşırı düşük faiz ödemeleridir. Bu istikrarsız mali durum, onları mali yardımın muhtemel alıcıları olarak konumlandırmaktadır. İyileşme konusunda çok az umut vaat etmelerine rağmen bu firmalar, ağırlıklı olarak kredi verenlerden ve finans kuruluşlarından aldıkları destekler sayesinde iflastan kurtulmayı başarmaktadır. Dahası, Imai (2016) zombi

firmaların tipik olarak yüksek borçlulukla boğuştukları ve iflasın eşiğine geldikleri gibi kritik bir noktanın altını çizmektedir. Sonuç olarak, günlük faaliyetlerini sürdürmek için bankalar tarafından sağlanan finansal desteğe büyük ölçüde bel bağlamaktadırlar.

Zombi firmalar kavramı, özellikle Japonya'nın 1990'larda yaşadığı ve "Kayıp On Yıl" olarak bilinen ekonomik mücadelenin ardından önem kazanmıştır. Bu dönemde Japonya bir bankacılık krizi ve ekonomik durgunluk yaşamış, bu da zombi firmaların finansal olarak desteklenen ancak rekabetçi ve üretken olmayan kuruluşlar olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Zombi firmaların varlığını sürdürmesi, daha üretken sektörlere kaynak aktarımını engelleyerek ekonomik toparlanma ve büyümeyi sekteye uğratmaktadır. Bu sorun, finansal krizler sonrasında çeşitli ülkelerde gözlemlenen ve sağlıklı ve dinamik bir ekonomi için zombi firmaların ele alınmasının önemini vurgulayan Japonya'nın ötesine uzanmaktadır. Devam eden araştırmalar, zombi firmaların ekonomik dengesizlikler, verimlilik kayıpları ve inovasyon eksikliği üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır.

Özetle, zombi firmalar, sürekli mali zorluklarla karşılaşmalarına ve genellikle yüksek düzeyde borca sahip olmalarına rağmen mali destek veya düşük faiz oranları yoluyla iflastan kaçınarak faaliyetlerini sürdüren mali açıdan sıkıntılı işletmelerdir. Faiz ödemelerini karşılamak için yeterli gelir elde etmekte zorlanırlar ve inovasyon veya büyüme için önemli yatırımlar yapma kapasitesinden yoksundurlar. Bu yaşayamaz firmalar, daha üretken ve sağlıklı firmalar tarafından daha iyi kullanılabilecek kaynakları bağlayarak ekonomiye yük olmaktadır.

2.2.Zombi Firmalar ve Verimlilik İlişkisi

Modern gelişmiş ekonomilerde zombi firmaların çoğalmasının verimlilik dinamikleri üzerinde karmaşık etkileri vardır. Piyasa çarpıklıkları ve sınırlı rekabet nedeniyle varlığını sürdüren zombi firmalar, genel verimlilik artışı üzerinde yaygın bir gölge oluşturmaktadır. Bu ilişkinin anlaşılması, verimsiz işletmelerin hayatta kalmasının ekonomik ilerlemeyi nasıl engellediğine ve daha verimli firmaların potansiyel kazanımlarını nasıl baltaladığına dair ışık tutmaktadır (Caballero vd., 2008; McGowan vd., 2018). Zombi firmalar, firma düzeyinde sürekli olarak düşük ve genellikle negatif verimlilik artışı sergilemektedir. Bu yetersiz performans, verimsiz kaynak kullanımı ve operasyonel yetersizlikler de dahil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlanabilir. Bu firmalar, üretim süreçlerini etkin bir şekilde optimize edemeyerek, düşük girdi kullanım oranlarında faaliyet gösterme eğilimindedir (Ahearne ve Shinada, 2005). Sonuç olarak, bu kuruluşların uzun süre hayatta kalması hem mikro hem de makroekonomik düzeylerde verimlilikteki ilerlemeleri kısıtlamaktadır.

Dahası, zombi firmaların varlığı, daha üretken muadillerinin pazara girişini engelleyerek daha geniş ekonomi için potansiyel üretkenlik kazanımlarını engellemektedir. Daha az verimli firmalar piyasada kaldıkça ve pazar payı için rekabet ettikçe, kaynakların verimliliği artırıcı şekilde yeniden tahsis edilme potansiyeli azalır. Pazar payının daha üretken ve yenilikçi kuruluşlara doğru yeniden dağıtılamaması, toplam üretkenlik artışını engeller (Caballero vd., 2008). Özünde, zombi firmaların devamlılığı, verimli, büyüyen işletmeler ile durgun zombiler arasındaki verimlilik farkının açılmasına neden olarak genel ekonomik performans üzerindeki baskıyı artırır. Ekonomik gerileme veya olumsuz şokların ardından, zombi firmaların ekonomik toparlanma üzerindeki etkisi özellikle belirgindir. Bu zor durumdaki işletmelerin

genellikle sübvansiyonlu krediler gibi çeşitli yollarla desteklenerek, doğalarında var olan yaşayabilirlik sorunlarına rağmen hayatta kalma süreleri uzatılır. Acil iflasın önlenmesini amaçlayan mali destek, bu firmaları piyasa ortamında korumaktadır. Paradoksal olarak, bu korumacı yaklaşım verimsiz işletmelerin zamanında çıkışını engelleyerek kaynakların daha umut verici girişimlere akmasını önler.

Piyasa ortamında zombi firmaların varlığı, mali açıdan sağlam ve potansiyel olarak kazançlı projelerin büyümesini engelleyerek ekonomik toparlanma sürecini daha da kötüleştirmektedir. Bu daha az yaşayabilir firmalar değerli pazar alanını işgal etmekte ve aksi takdirde gelişmekte olan, yüksek büyüme gösteren sektörlere veya verimli girişimlere yönlendirilebilecek kaynakları tüketmektedir (Caballero ve Hammour, 1998, 2000). Dolayısıyla, bu firmaların varlığını sürdürmesi sadece üretken firmaların büyümesini engellemekle kalmaz, aynı zamanda yeni, yenilikçi girişimlerin ortaya çıkmasını da engelleyerek, düşük verimlilik artışı döngüsünü sürekli kılar. Zombi firmaların devamlılığı açısından kritik olan, yeniden yapılanma ve çıkış önündeki engellerdir. Tekrarlayan kredilendirme ve kurumsal kısıtlamalar gibi konuları kapsayan bu engeller, bu verimsiz kuruluşların hayatta kalmasını güçlendirmektedir (Peek ve Rosengren, 2005). Finansal kuruluşlar, raporlama kayıplarını önlemek için genellikle zor durumdaki işletmelere kredi vermekte ve bu firmaların verimsizliklerine rağmen varlıklarını sürdürmelerini sağlayan bir güvenlik ağı oluşturmaktadır. Dahası, yeniden yapılandırmanın önündeki engeller, ekonomi içinde sermaye tahsisinin verimliliğini bozmaktadır. En üretken firmaların, özellikle de yüksek büyüme oranına sahip sektörlerde sermaye çekme kapasitesinin azalması, kaynakların en uygun şekilde dağıtılmasını engelleyerek genel verimlilik sorununu daha da kötüleştirmektedir (Adelet McGowan vd., 2018). Bu engeller, zombi firmaların ekonomi üzerinde sürekli bir yük olmaya devam ettiği, büyümeyi engellediği ve daha üretken ve yenilikçi bir piyasa ortamı potansiyelini engellediği bir döngüyü sürdürmektedir.

Özetle, zombi firmalar olgusu, verimlilik ve ekonomik büyüme üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan çok yönlü bir sorunu temsil etmektedir. Bu daha az yaşayabilir işletmelerin sürekliliği ile durgunlaşan üretkenlik ortamı arasındaki ilişki, kaynakların etkin bir şekilde yeniden tahsisini kolaylaştıran, rekabetçi dinamikleri teşvik eden ve sürdürülebilir üretkenlik kazanımlarına elverişli sağlıklı bir ekonomik ekosistem sağlayan kapsamlı stratejilere duyulan ihtiyacın altını çizmektedir.

2.3.Zombi Firmalar ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Zombi firmalar, sürdürdükleri faaliyetlerle ekonomik kaynakların etkin kullanımını engelleyerek, verimliliği olumsuz yönde etkileyebilirler. Bu durum ise uzun vadede ekonomik büyüme ve rekabet gücü açısından riskler doğurabilir. Uluslararası çalışmaların bu konuya odaklanması, zombi firmaların ekonomik yapı üzerindeki olumsuz etkilerini anlamamıza ve bu etkileri azaltmaya yönelik politikalar geliştirmemize yardımcı olabilir. Ayrıca, bu çalışmaların sonuçları, işletmelerin sağlıklı bir yapıya sahip olmalarının ve etkin bir şekilde faaliyet göstermelerinin önemini vurgular. Zombi firmalarla mücadelede etkili stratejiler geliştirmek, ekonomik istikrarı sağlamanın ve daha verimli bir işletme ortamı yaratmanın anahtarı olabilir. Bu nedenle aşağıda zombi firmalar ve verimlilik ilişkisi üzerine yapılan uluslararası çalışmalara yer verilmektedir.

Andrews ve Petroulakis (2017), 11 Avrupa ülkesinde zombi firmalar, zayıf bankalar ve bunların toplam verimlilik üzerindeki kolektif etkileri arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir. Zombi firmalar, tipik olarak rekabetçi bir piyasadan çıkacak olan firmalar olarak çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Araştırma, bu zombi firmalar ile bankaların sağlığı arasındaki ilişkiyi titizlikle incelemekte, zombi firmaların zayıf bankalarla bağlantılı olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmakta ve Avrupa'daki zombi firmaların yaygınlığının kısmen bankaların hoşgörüsünden kaynaklanabileceğini ima etmektedir. Zombi firmaların sürekliliğinin piyasaları tıkadığı, daha üretken firmaların büyümesini engellediği ve sonuç olarak genel üretkenlik artışını engellediği gösterilmiştir. Çalışma, zombi firmaların sermayenin yanlış tahsisi üzerindeki etkisinin yaklaşık üçte birinin doğrudan banka sağlığına bağlanabileceğini ve sağlıklı firmalara verilen kredilerin azalmasının bunun altında yatan potansiyel bir neden olduğunu tahmin etmektedir. Ayrıca araştırma, özellikle iflas rejimlerinin kurumsal yeniden yapılandırmayı gereksiz yere engellemediği ülkelerde, banka sağlığındaki iyileşmeler ile zombi firmaların yaygınlığındaki azalma arasındaki olumlu ilişkinin altını çizmektedir. Çalışma, Avrupa'da büyüme potansiyelini ortaya çıkarmak ve verimliliği artırmak için banka güçlendirme çabaları ile iflas rejimi reformunun stratejik bir şekilde uyumlaştırılmasını savunmaktadır.

McGowan, Andrews ve Millot (2018), OECD ülkelerinde zombi firmaların verimlilik üzerindeki etkisini araştıran kapsamlı bir çalışma yürütmüştür. Çalışma, zombi firmaların işgücü verimliliği performansını engelleyip engellemediğini aydınlatmayı amaçlamıştır. Çalışmanın bulguları zombi firmaların yaygınlığı ve bunlara yatırılan sermaye kaynaklarının 2000'li yılların ortalarından bu yana istikrarlı bir şekilde arttırdığını göstermektedir. Potansiyel olarak piyasadan çıkış eğilimlerine sahip fakat hayatta kalarak düşük verimliliğe neden olan bu firmaların varlıklarını sürdürmesinin piyasaları tıkadığı ve daha üretken firmaların büyümesini engellediği tespit edilmiştir. Çalışmada, 2003-2013 yıllarını kapsayan ülkeler arası bir analiz yapılmış ve analiz sonucu elde edilen bulgular zombi firmalara yatırılan sermayedeki artışın aynı oranla zombi olmayan firmaların yatırım ve istihdamı üzerinde azalışa neden olduğunu doğrulamıştır. Ayrıca bu durum, verimlilik artışının önemli bir itici gücü olan sermayenin daha az yeniden tahsisi ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın önemi, zombi firmaların yükselişinin OECD ülkelerindeki potansiyel çıktı büyümesindeki düşüşle ilişkilendirilmesiyle daha da vurgulanmıştır. İki ana kanal tespit edilmiştir: iş yatırımlarında düşüş ve çok faktörlü verimlilik artışında yavaşlama. Sonuç olarak, bu çalışma zombi firmaların işgücü verimliliği ve piyasa dinamikleri üzerindeki zararlı etkisine ışık tutarak, OECD ülkelerinde ekonomik büyüme ve rekabetçiliği desteklemek için bu sorunun acilen ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Osterhold ve Gouveia (2020), OECD ülkelerindeki verimlilik artışının yavaşladığı ve yanlış kaynak tahsisinin olduğu bir dönemde Portekiz'e özgü firma düzeyinde bir veri seti kullanarak, bu ülkedeki zombi firmaların genel firma dinamikleri ve hem işgücü hem de sermayenin yanlış tahsisi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın bulguları, Portekiz'in ekonomik yapısında zombi firmaların kayda değer bir şekilde var olduğuna dair mevcut kanıtları desteklemektedir. Bu zombi firmaların sağlıklı muadillerine kıyasla önemli ölçüde daha az üretken olduğu ve genel toplam üretkenlik seviyeleri üzerinde

aşağı yönlü bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Ayrıca, bu zombi firmaların daha yaygın olmasının, yaşayabilir firmalar arasında azalan büyüme oranıyla doğrudan ilişkili olduğu ve böylece ilgili sektörlerde sermayenin yeniden tahsisini engellediği gösterilmiştir. Çalışmada vurgulanan ilgi çekici bir husus, Portekiz'de görülen piyasadan çıkış ve yeniden yapılandırma engellerindeki azalmalar olmuştur. Engellerdeki bu azalmanın, yaşayamayan zombi firmaların yeniden yapılandırılması ve daha etkili bir çıkış mekanizmasının teşvik edilmesi üzerindeki etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu görüş, kamu politikasının zombi firmaların yaygınlığını azaltmadaki, etkin kaynak tahsisini teşvik etmedeki ve nihayetinde verimlilik artışını sağlamadaki önemli rolüne ışık tutmaktadır.

Carreira, Teixeira ve Nieto-Carrillo (2022), son yirmi yılda gözlemlenen ve gelişmiş ekonomilerde verimlilik artışını engelleyen zombi firmalara yatırılan kaynaklardaki artış sorununu incelemektedir. Çalışmada özellikle Portekiz'e odaklanılarak, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) arasında zombi firmaların toparlanma ve çıkış süreçleri incelenmiş; ayrıca bu geçişlerin belirleyici faktörleri ele alınmıştır. 2004-2017 yıllarını kapsayan Portekiz imalat ve hizmet firmalarından oluşan kapsamlı bir panele dayanan çalışma, zombi firmaların yaygın varlığını kanıtlamaktadır. Beklendiği üzere, zombi firmalar zombi olmayan muadillerine kıyasla daha düşük verimlilik sergilemekte ve iyileşme veya çıkışa geçme olasılıkları nispeten daha düşük olmaktadır. Çalışmada yüksek borçlu ve kârsız olan bu firmaların payındaki %1'lik bir düşüşün ortalama işgücü verimliliğini %3,1 oranında artıracağı tespit edilmiştir. Ayrıca bulgular zayıf firmaların toparlanma olasılığını artırmak için teknolojik, operasyonel ve borçla ilgili hususları kapsayan koordineli ve bütüncül bir yeniden yapılandırma stratejisini savunmaktadır. Son olarak yazarlar, zombi firmaların tespitini güçlendirmek için hükümetler tarafından oluşturulan uygun kurumsal çerçevelerin önemini vurgulayarak yeniden tahsis dostu iflas rejimlerinin tasarlanması ve kreditörlerin yaşayamaz firmaları yeniden finanse etmekten caydırılması konularında tavsiyeler vermektedir.

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Modern gelişmiş ekonomilerde zombi firmaların yaygın varlığı, verimlilik ve ekonomik büyüme üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan çok yönlü bir sorun teşkil etmektedir. Bu çalışma, zombi firmalar ile verimlilik arasındaki karmaşık ilişkiyi inceleyerek, mali açıdan sıkıntılı olan bu kuruluşların ekonomik dinamikler üzerindeki zararlı etkilerine ışık tutmaktadır. Kalıcı mali sıkıntılar ve operasyonel verimsizliklerle karakterize edilen zombi firmalar, özellikle düşük verimlilik seviyeleri sergilemekte ve kaynakların daha uygulanabilir ve yenilikçi girişimlere yeniden tahsis edilmesini engellemektedir. Genellikle mali destek veya düşük faiz oranlarıyla desteklenen bu firmaların hayatta kalması, aksi takdirde büyüme ve verimliliği artırabilecek değerli pazar alanını ve kaynakları işgal ederek genel ekonomik performansı engellemektedir.

Ayrıca bu çalışma, zombi firma sorununun, yeniden yapılanma ve çıkış önündeki engellerle pekiştirilen döngüsel doğasını vurgulamıştır. Tekrarlayan krediler ve kurumsal kısıtlamalar gibi konuları da içeren bu engeller, bu verimsiz kuruluşların hayatta kalma sürelerini daha da uzatmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan optimal olmayan kaynak tahsisi, genel verimlilik

sorununu daha da kötüleştirerek zombi firmaların ekonomiye yük olmaya ve büyümeyi engellemeye devam ettiği bir döngüyü sürdürmektedir.

Zombi firmalar sorununun ele alınmasının, ekonomik istikrarın teşvik edilmesi ve daha verimli bir iş ortamının yaratılması için çok önemli olduğu açıktır. Literatür taramasından elde edilen bulgular, kaynakların etkin bir şekilde yeniden tahsisini kolaylaştıran, rekabetçi dinamikleri teşvik eden ve sürdürülebilir verimlilik kazanımlarına elverişli sağlıklı bir ekonomik ekosistem sağlayan kapsamlı stratejilere duyulan acil ihtiyacın altını çizmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında, zombi firmaların verimlilik üzerindeki olumsuz etkilerini etkili bir şekilde azaltmak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için aşağıdaki çeşitli öneriler sunulmaktadır.

Hükümetler, iflas ve yeniden yapılandırmanın önündeki engelleri azaltmayı amaçlayan politika reformları uygulamayı düşünmelidir. Bu reformlar, iflas süreçlerini kolaylaştıracak ve yeniden yapılandırma için teşvikler sağlayacak mekanizmaları kapsamalı, böylece yaşayabilir olmayan zombi firmaların zamanında çıkışını sağlamalı ve kaynakların etkin bir şekilde yeniden tahsis edilmesini teşvik etmelidir. Ayrıca düzenleyici kurumlar ve finansal kuruluşlar, zombi firmaların izlenmesi ve tespit edilmesini geliştirmek için iş birliği yapmalıdır. Belirgin kriterlerin ve erken uyarı göstergelerinin oluşturulması, sıkıntılı firmaların tespitini kolaylaştırarak zamanında müdahale edilmesini ve yeniden yapılandırılmaları veya çıkışları için destek sağlanmasını mümkün kılabilir. Bunun yanı sıra finansal kuruluşlar destek vermeden önce firmaların yaşayabilirliğini kritik bir şekilde değerlendirmelidir. Odaklanmış mali yardım, büyüme potansiyeli olan yaşayabilir firmalara sağlanmalı, yaşayamaz durumdaki zombi firmaların gelişigüzel kredilendirme yoluyla uzatılmasından kaçınılmalıdır.

Öte yandan inovasyon ve teknolojik ilerlemelerin teşvik edilmesi, yaşayabilir firmaların üretkenliğini artırmanın anahtarıdır. Hükümetler ve sanayi kuruluşları, işletmeleri rekabetçi ve yenilikçi kalmaları için gereken araçlarla güçlendirmek üzere araştırma, geliştirme ve ileri teknolojilerin benimsenmesini teşvik etmelidir. Ayrıca zombi firma olmaya daha yatkın olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ'ler) özel önem verilmelidir. Kapasite geliştirme programları, mentorluk ve finansal okuryazarlık girişimleri, KOBİ'leri mali durumlarını ve operasyonlarını etkin bir şekilde yönetmek için gerekli beceri ve bilgilerle donatarak mali sıkıntıya girme olasılığını azaltabilir. Son olarak, zombi firmaların karşılaştığı zorlukları anlamak ve ele almak için küresel ölçekte iş birliği şarttır. Uluslararası forumlar, araştırma iş birlikleri ve bilgi paylaşım platformları, farklı ekonomiler arasında zombi firmalarla başa çıkma konusunda en iyi uygulamaların ve deneyimlerin paylaşılmasını kolaylaştırmak için teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, zombi firmalar konusunun ele alınması sadece ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda sürdürülebilir büyümenin teşvik edilmesi ve kaynakların etkin dağılımının sağlanması için bir gerekliliktir. Önerilen tavsiyelerin uygulanması ve kapsamlı reformların gerçekleştirilmesinin daha sağlıklı bir ekonomik ekosisteme giden yolu açarak, verimliliği, rekabetçiliği ve genel refahı arttıracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., & Zilibotti, F. (2001). Productivity differences. *The Quarterly Journal of Economics*, *116*(2), 563-606.

Adalet McGowan, M., Andrews, D., & Millot, V. (2018). The walking dead? Zombie firms and productivity performance in OECD countries. *Economic Policy*, *33*(96), 685-736.

Ahearne, A. G., & Shinada, N. (2005). Zombie firms and economic stagnation in Japan. *International economics and economic policy*, *2*, 363-381.

Andrews, D., & Petroulakis, F. (2017). Breaking the shackles.

Beheshti, H. M., & Beheshti, C. M. (2010). Improving productivity and firm performance with enterprise resource planning. *Enterprise Information Systems*, *4*(4), 445-472.

Caballero, R. J., & Hammour, M. L. (1998, June). Jobless growth: appropriability, factor substitution, and unemployment. In *Carnegie-Rochester conference series on public policy* (Vol. 48, pp. 51-94). North-Holland.

Caballero, R. J., & Hammour, M. (2000). Creative destruction and development: Institutions, crises, and restructuring.

Caballero, R. J., Hoshi, T., & Kashyap, A. K. (2008). Zombie lending and depressed restructuring in Japan. *American economic review*, *98*(5), 1943-1977.

Carreira, C., Teixeira, P., & Nieto-Carrillo, E. (2022). Recovery and exit of zombie firms in Portugal. *Small Business Economics*, *59*(2), 491-519.

Easterly, W., & Levine, R. (2001). What have we learned from a decade of empirical research on growth? It's Not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models. *The world bank economic review*, *15*(2), 177-219.

Hall, R. E., & Jones, C. I. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others?. *The quarterly journal of economics*, *114*(1), 83-116.

Hoshi, T. (2006). Economics of the living dead. *The Japanese Economic Review*, *57*(1), 30-49.

Imai, K. (2016). A panel study of zombie SMEs in Japan: Identification, borrowing and investment behavior. *Journal of the Japanese and International Economies*, *39*, 91-107.

Kane, E. J. (1989). S&L insurance mess, the: How did it happen?.

Kim, Y. E., & Loayza, N. (2019). Productivity growth: Patterns and determinants across the world. *World Bank Policy Research Working Paper*, (8852).

Liang, J. (2017). Can "Zombie Enterprises" Find Self-Help Road through Technological Innovation?. *Chinese Studies*, *6*(3), 173-180.

Lu, S., Zhang, X., Peng, H., Skitmore, M., Bai, X., & Zheng, Z. (2021). The energy-food-water nexus: Water footprint of Henan-Hubei-Hunan in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *135*, 110417.

McGowan, M. A., Andrews, D., & Millot, V. (2017). The walking dead?: Zombie firms and productivity performance in OECD countries.

Osterhold, C., & Gouveia, A. F. (2020). Productivity, zombie firms and exit barriers in Portugal. *International Productivity Monitor*, (38), 29-49.

Peek, J., Rosengren, E. S., Honohan, P., & Laeven, L. (2005). Crisis resolution and credit allocation: the case of Japan. *Systemic Financial Crises: Containment and Resolution*, 276.

Parente, S. (2001). The failure of endogenous growth. *Knowledge, technology & policy*, *13*(4), 49-58.

Zoller-Rydzek, B., & Keller, F. (2020). COVID-19: Guaranteed loans and zombie firms. *CESifo Economic Studies*, *66*(4), 322-364.

DEPREM ETKİLERİ ALGISI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Murat KIRKAĞAÇ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
murat.kirkagac@dpu.edu.tr ORCID: 0000-0002-2703-8768
Prof. Dr. Veysel YILMAZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
vyilmaz@ogu.edu.tr ORCID: 0000-0001-5147-5047
Doç. Dr. Erkan ARI
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
erkan.ari@dpu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6012-0619

ÖZET

Deprem, yeryüzünün yüzeyinin ani bir enerji salınımı sonucunda oluşan ve sismik dalgaları meydana getiren bir doğa olayıdır. Depremler şiddet bakımından çeşitlilik gösterebilir, bazıları o kadar zayıftır ki hissedilemezlerken, bazıları ise maddi ve manevi boyutta önemli kayıplara yol açabilmekte ve bireylerin deprem nedeniyle stres ve kaygı yaşamasına neden olabilmektedir. Bireylerin deprem nedeniyle yaşadığı bu stres ve kaygının davranışlarına yansımaları oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada, depremin kişilerin tutumları üzerindeki etki algısını ölçmek amacıyla "Deprem Etkileri Algısı Ölçeği (DEA)" isminde ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek geçerlilik analizi yapılırken öncelikle kapsam geçerlilikleri incelenmiş ve ölçek maddelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yapısal geçerlilik için öncelikle Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmış, ölçeğin 7 boyuttan meydana geldiği gözlenmiştir. Bu boyutlar; Deprem Farkındalığı, Depremin Algılanan Önem Derecesi, Deprem Kaygısı, Öznel Norm, Algılanan Davranış Kontrolü, Depreme Hazırlık Niyeti ve Medya Etkisidir. AFA ile belirlenen boyutların anlamlı olup olmadığının belirlenmesi için birinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA sonucunda ikinci dereceden DFA'nın yapıyı daha iyi temsil ettiği ve 7 faktörlü yapının da aslında DEA ölçeğinin alt faktörleri olduğu doğrulanmıştır. DEA ölçeğindeki faktörlerin etkinlikleri incelendiğinde özellikle Deprem Kaygısı, Medya etkisi ve Depreme Hazırlık Niyeti boyutlarının önemli olduğu görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda DEA'nın geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Ölçek Geliştirme, Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi

EARTHQUAKE EFFECTS PERCEPTION SCALE: VALIDITY AND RELIABILITY

ABSTRACT

An earthquake is a natural event that occurs due to the sudden release of energy on the earth's surface and creates seismic waves. Earthquakes can vary in magnitude; some are so weak that they cannot be felt, while others can cause significant material and moral losses. It may cause individuals to experience stress and anxiety due to earthquakes. It is very important that the stress and anxiety experienced by individuals due to the earthquake are reflected in their behaviors. For this reason, in this study, it was aimed to develop a scale called "Earthquake Effects Perception Scale (EEP)" in order to measure the perception of the impact of the earthquake on people's attitudes. In the scale validity analysis, content validity analysis was first conducted and it was found that the scale items were statistically significant. For structural validity, EFA (explanatory factor analysis) was first applied and it was observed that the scale consisted of 7 dimensions. These dimensions; Earthquake Awareness, Perceived Importance of the Earthquake, Earthquake Anxiety, Subjective Norm, Perceived Behavior Control, Earthquake Preparedness Intention and Media Effect. First level (CFA) was applied to determine whether the dimensions determined by EFA were significant or not. As a result of CFA, it was confirmed that second-order CFA represented the structure better and that the 7-factor structure was actually sub-factors of the EEP scale. When the effectiveness of the factors in the EEP scale was examined, it was seen that the dimensions of Earthquake Anxiety, Media Effect and Earthquake Preparedness Intention were especially important. As a result of the analysis, it was concluded that EEP is valid and reliable.

Keywords: Earthquake, Scale Development, Exploratory Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis

1.GİRİŞ

Deprem, yer kabuğunda beklenmeyen enerjinin oluşması ve bu dalgaların yerküreyi sarsması sonucu oluşan sismik dalgalanmalar olayıdır. Sismik aktivite, meydana geldiği bölgedeki depremin sıklığını, tipini ve büyüklüğünü ifade eder. Depremin büyüklüğü Moment-büyüklük ölçeği ile belirlenir. Bu ölçeğe göre 3 ve altındaki büyüklükteki depremler genellikle hissedilmezken, 7 ve üzerindeki büyüklükteki depremler ise yıkıcı olabilmektedir. Depremin meydana geldiği derinlik büyüklüğü de yıkım şiddeti üzerinde etkili olduğundan, yeryüzüne

yakın yerlerde meydana gelen depremler daha büyük zararlara yol açmaktadır (Ohnaka, 2013).

Gezegenin yüzeyindeki depremler, sallanma ve hareket dahil olmak üzere çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Yüzeye yakın güçlü bir deprem, tsunami oluşumuna bile yol açabilir. Bu sismik titreşimler aynı zamanda toprak kaymalarını başlatabilir ve volkanik süreçleri harekete geçirebilir.

Türkiye sismik açıdan aktif bir ülkedir. Türkiye hem Avrasya plakası ile Arap plakası hem de Afrika plakası arasında yer almaktadır. Ayrıca sınırları içerisinde Kuzey Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı ve Batı Anadolu Fay Hattı ile deprem bölgesinde yer almaktadır. Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu Fay Hatları yanal bindirmelerle oluşurken, Batı Anadolu Fay Hattı normal faylarla oluşarak Ege'nin genişlemesine neden olur. İran-Irak sınırında yer alan ve Afrika levhasının ana parçalarından biri olan Bitlis-Zagros Fay Hattı, Türkiye'nin doğusuna doğru itme kuvveti uygulamaktadır. Bu nedenle bir dalma zonu meydana gelir ve Doğu Anadolu Bölgesi her yıl birkaç milimetre yükselir (Afad,2023).

Tarih boyunca Türkiye'de yıkıcı etkileri olan pek çok deprem yaşanmıştır. Bu depremler arasında en büyük iki deprem 1999 Gölcük Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremidir.

Deprem nedeniyle, maddi ve manevi kayıp yaşama, sakatlanma ve hayatını kaybetme gibi sebeplerin, bireylerin endişe yaşamalarına neden olduğu değerlendirilmektedir.

Bireylerin deprem nedeniyle yaşadığı bu endişenin davranışlarına yansımaları oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada, depremin kişilerin tutumları üzerindeki etki algısını ölçmek amacıyla "Deprem Etkileri Algısı Ölçeği (DEA)" isminde ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Ölçekte bulunan maddeler Planlı Davranış Teorisi (PDT) temel alınarak tasarlanmıştır. Ölçek geçerlilik analizi süresince öncelikle, kapsam geçerlilik analizi ve ölçek maddelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu araştırılmıştır. Ardından yapısal geçerliliğin kontrolü için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmış, elde edilen boyutların bir model olarak anlamlı olup olmadığını görmek için de birinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Sonunda birinci düzey DFA sonucu belirlenen boyutların, aslında bir üst boyutun alt boyutları olduğunu incelemek için ikinci düzey DFA uygulanmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler Haziran 2021'de çevrimiçi form aracılığıyla derlenmiştir. Anketler, gönüllü 160 katılımcı tarafından doldurulmuştur. Anketin birinci kısmında demografik özellikleri ölçme ile ilgili 5 ve deprem ile ilgili farkındalık için 4 soru yer almaktadır. İkinci kısımda ise tutumları ölçme amacıyla "-kesinlikle katılmıyorum, 10-tamamen katılıyorum" seçenekleri ile 41 madde bulunmaktadır. Anketin üçüncü kısmında ise

depreme hazırlık davranışı ile ilgili evet, hayır ve kısmen şeklinde 10 tane daha soru bulunmaktadır. Katılımcıların 84'ü kadın (%52,5), 76'sı erkektir (%47,5). Katılımcıların %10'u 15-24 yaş aralığında, %20,6'sı 25-34 yaş aralığında, %20'si 35-44 yaş aralığında, %26,9'u 45-54 yaş aralığında, %22,5'i ise 55-64 yaş aralığındadır. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde %3,8'inin ilköğretim, %4,4'ünün lise mezunu olduğu, %8,8'inin üniversite öğrencisi, %46,3'ünün lisans, %36,9'unun yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, depremin kişilerin tutumları üzerindeki etki algısını ölçmek amacıyla "Deprem Etkileri Algısı Ölçeği (DEA)" isminde ölçek geliştirilmesi amaçlandığından bu kapsam dahilindeki literatür kısaca incelenmiştir.

Yöndem ve Aren (2008) bireylerin deprem stresi ile baş etme stratejilerinin belirlenmesine yönelik, Özçetin vd. (2008) deprem sonucu gelişen travma sonrası stres bozukluğu ile kişilik bozuklukları arasında ilişkinin belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Palti (2012) yıkıcı deprem sonrası bireylerde kaygı seviyesinin yüksek olmasından dolayı, vücut dengesinde bozulmalar olabileceğini ifade etmiştir.

Tanhan, ve Kayri (2013) Van depremi sonrasında bireylerde travma sonrası stres belirtilerini hızlı ve kolay değerlendirebilecek bir ölçme aracını geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Tekin ve Dikmenli (2021), sınıf öğretmeni adaylarının afet bilinci algı düzeyleri, deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algı düzeyi ile deprem bilgisi arasındaki ilişkilerini ilişkisel tarama modeline göre incelemişlerdir.

Bal ve Akgül (2023) katılımcıların deprem kaygısını ölçmeye yönelik ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamış, bunun için 34 maddeden oluşan ölçeği çevrimiçi olarak katılan 1067 katılımcı üzerinde uygulamışlardır.

Filiz vd. (2023) depreme maruz kalan bireylerin depremden kaynaklanan psikolojik etkilerini, Karaşin vd. (2023) insanların depreme yönelik tutumlarını, Güngörmüş vd. (2023) bireylerin deprem öncesi ve sırasına ilişkin depreme hazır olma düzeylerini ortaya koymak için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Depremin bireyler üzerinde oldukça büyük etkileri olduğu düşünülmektedir. Literatürdeki diğer çalışmalarda çoğunlukla kaygı üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise, depremin kişilerin tutumları üzerindeki etki algısını ölçmek amacıyla "Deprem Etkileri Algısı Ölçeği (DEA)" isminde bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. ÖLÇEK GELİŞTİRME SÜRECİ

2.1. Madde analizi

Bir ölçeğin güvenirliği incelenirken, ölçekte yer alan maddelerin ölçeğin bütünü ile ne kadar ilişkili olduğunu yani bir bütünün parçası olup olmadığını incelemek gerekir. Ölçek geliştirme çalışmalarında bu analiz çok daha önemli hale gelmektedir.

Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu

Ölçekteki bir madde ile geri kalan tüm maddelerin toplam puanı arasındaki ilişkiyi gösterir. Kesme noktası araştırma amacına göre değişmekle birlikte madde-bütün korelasyonunun en az 0,250 olması tercih edilebilir. Madde-tüm korelasyonlarında negatif işaret olmaması beklenir. Madde-toplam korelasyonunun negatif işaretli olması, madde ters kodlama gerektirmesine rağmen bu işlemin unutulduğu ve/veya maddenin katılımcılar tarafından iyi anlaşılmadığı anlamına gelebilir (Yılmaz, 2022).

Çoklu Korelasyon Katsayının Karesi

Çoklu korelasyon katsayısının karesi yine madde-bütün ilişkisini ortaya koymaktadır. Bir maddenin diğer tüm maddeler tarafından açığa çıkma oranını gösterir ve 0,300'ün üzerindeki oranlar yeterli kabul edilebilir.

Madde Silindiğinde Cronbach'ın Alfa Katsayısı

Herhangi bir madde silindiğinde, genel Alfa iç tutarlılık katsayısında gözle görülür bir artış veya düşüş olmamalıdır. Bir madde silindiğinde, Alfa katsayısı önemli ölçüde artarsa, o madde silinebilir. Aksi takdirde, o öğe silinmemelidir. Silme işlemi yapıldığında geriye kalan maddelerin teorik olarak ilgili tutumu ölçmek için yeterli olması beklenmektedir. Madde analiz sonuçları Çizelge 1'de gösterilmektedir:

Çizelge 1: Madde Analiz İstatistikleri

Madde	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Madde-Toplam Korelasyonları	Kareli Çoklu Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha
A10	276,45	2002,506	,288	,624	,876
A11	275,84	1976,411	,377	,560	,875
A12	277,18	1972,931	,343	,743	,876
A13	276,56	1968,723	,438	,729	,874
A14	277,41	1982,250	,309	,604	,876
A15	277,64	1966,715	,316	,540	,876
C16	278,08	2014,849	,134	,413	,880
C17	279,96	2116,666	-,240	,413	,887
C18	275,12	1987,021	,305	,486	,876
C19	275,38	1989,119	,343	,537	,876
C20	278,70	2017,803	**,130**	,482	,880
B21	276,07	1959,300	,318	,460	,876
B22	276,00	1956,137	,418	,480	,874
B23	274,73	1975,230	,466	,499	,874
B24	274,60	1981,936	,464	,751	,874
B25	274,35	1993,885	,433	,765	,875
B26	274,51	1998,516	,378	,602	,876
E1_27	275,39	1972,348	,379	,487	,875
E1_28	278,22	1975,595	,256	,437	,878
E1_29	277,75	1923,213	,499	,697	,873
E1_30	278,62	1949,940	,384	,723	,875
E2_31	277,97	2005,663	,177	,653	,879
E2_32	277,79	1969,299	,339	,734	,876
E2_33	278,14	1979,694	,291	,697	,877
E2_34	276,65	1962,244	,401	,688	,875
E2_35	275,93	1986,061	,322	,657	,876
D36	277,85	1991,666	,207	,536	,879
D37	278,98	2027,789	,071	,416	,882
D38	275,18	1985,314	,381	,491	,875
D39	276,24	1943,067	,431	,545	,874
D40	274,74	1965,098	,457	,612	,874
D41	275,64	1914,927	,577	,652	,871
G42	276,88	1915,143	,564	,505	,872
G43	276,13	1946,206	,468	,506	,873
G44	276,31	1923,901	,584	,668	,872
G45	276,00	1948,730	,449	,531	,874
G46	277,09	1950,980	,393	,452	,875
F47	275,97	1938,183	,553	,801	,872
F48	276,32	1907,609	,628	,799	,871
F49	276,53	1933,125	,497	,694	,873
F50	276,36	1909,583	,594	,651	,871
F51	277,04	1933,197	,508	,551	,873

Toplam korelasyon sütununda negatif korelasyonların güvenilirliği düşürdüğü için negatif değer alan C17=-0,240 maddesini ters kodlama yaparak "recode" fonksiyonu ile pozitif maddelere çevrilmiştir. Daha sonra toplam korelasyon sütununda 0,200' ın altındaki maddeler (C16, C17, C20, ve D37) işlem sırası ile çıkartılmış ve Çizelge 2 elde edilmiştir.

Çizelge 2: Madde Analiz İstatistikleri-2

Madde	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Madde-Toplam Korelasyonları	Kareli Çoklu Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha
A10	247,75	1841,670	,311	,607	,899
A11	247,14	1812,077	,421	,526	,897
A12	248,49	1808,548	,382	,728	,898
A13	247,87	1804,464	,485	,726	,896
A14	248,72	1819,626	,339	,581	,898
A15	248,95	1803,986	,345	,521	,899
C18	246,43	1833,902	,291	,478	,899
C19	246,68	1843,451	,286	,453	,899
B21	247,38	1804,627	,316	,429	,899
B22	247,31	1805,465	,399	,471	,898
B23	246,04	1822,354	,449	,471	,897
B24	245,91	1828,038	,451	,747	,897
B25	245,66	1840,031	,415	,755	,898
B26	245,82	1842,624	,374	,590	,898
E1_27	246,70	1814,908	,388	,454	,898
E1_28	249,53	1827,867	**,226**	**,407**	,901
E1_29	249,05	1773,958	,480	,678	,896
E1_30	249,93	1798,037	,372	,703	,898
E2_32	249,10	1801,948	,390	,687	,898
E2_33	249,45	1816,928	,319	,632	,899
E2_34	247,96	1798,604	,441	,686	,897
E2_35	247,23	1821,312	,365	,627	,898
D38	246,49	1830,243	,375	,465	,898
D39	247,55	1789,631	,427	,526	,897
D40	246,05	1809,923	,457	,603	,897
D41	246,95	1765,747	,559	,637	,895
G42	248,19	1760,592	,569	,499	,895
G43	247,44	1788,364	,483	,493	,896
G44	247,61	1770,449	,583	,643	,895
G45	247,30	1794,720	,446	,523	,897
G46	248,40	1794,475	,400	,428	,898
F47	247,28	1780,593	,571	,794	,895
F48	247,63	1752,633	**,637**	**,795**	,894
F49	247,84	1772,973	,525	,681	,895
F50	247,67	1753,183	,610	,638	,894
F51	248,35	1769,002	,554	,533	,895

Çizelge 2 incelendiğinde madde-toplam korelasyonları (düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu) 0,226-0,637, çoklu korelasyon (özgünlük) katsayısının karesi (r^2-kare çoklu korelasyonlar) 0,407-0,795'tir. Bu sonuç ölçek taslağının madde analizi sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca 36 maddeden oluşan ölçek taslağının ortalamasının 254,68, varyansının ise 1901,73 olduğu belirlenmiştir.

2.2. Açıklayıcı faktör analizi (AFA)

Faktör analizi, gözlenen ve gizli değişken kümeleri arasındaki ilişkileri araştırmak için kullanılan istatistiksel bir süreçtir. Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi olmak üzere iki ana faktör analizi vardır. AFA araştırmacısı, ölçme aracının ölçtüğü faktörlerin sayısından habersizdir. Kavramsal olarak anlamlı bir faktör yapısına ulaşmak ve faktör sayısını

belirlemek için yapılır. Araştırmacı, belirli bir hipotezi incelemek yerine, önceden tanımlanmış faktörlerin doğasına ilişkin fikir edinmeye çalışırken AFA'yı kullanır. AFA'da pilot çalışmalarda toplanan veriler (n=160) kullanılmıştır.

AFA işlem sürecinde;

- Faktör analizi için **faktör yükü** genelde 0,50'den düşük olanları çıkartılır.
- **Binişiklik** durumu varsa yani bir maddenin birden fazla faktörde aynı veya yakın değerler alıyorsa yine o madde analizden çıkartılır. Bu çıkartma işlerimi için öncelikle değerler arasındaki maksimum fark 0,10'den küçük olmalıdır.
- Çıkartma işlemi farkın en az olduğu maddeden başlanmalıdır. Eğer bu maddeler çıkartılmazsa faktörlerin bağımsızlık şartı ihlal edilmiş olur.
- Aynı faktörde yer almış maddelerden en yüksek faktör yükü ile en az faktör yükü arasındaki fark 0,30 ise bu madde de analizden çıkartılır.

Öncelikle örneklem büyüklüğünün AFA için yeterli olup olmadığının belirlenmesi için KMO istatistikleri 0,835 olarak hesaplanmıştır. KMO istatistiğinin 0,60'dan büyük olması örneklem büyüklüğünün AFA için yeterli olduğunu göstermektedir. Ayrıca maddeler arasındaki ilişkinin AFA için yeterliliğinin belirlenmesi için Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Bartlett testinde sıfır hipotezi, maddeler arasında korelasyon olmadığını (H0: R = I), kısaca korelasyon matrisinin birim matrise eşit olduğunu test eder. Analiz sonucunda Bartlett istatistiği $\chi 2$ = 4072,807, ($p < 0,01$) olarak hesaplandığından sıfır hipotezi reddedilmiş ve maddeler arasında bir korelasyon olduğuna karar verilmiştir. Faktörlerin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan temel bileşenler analizi, varimax döndürme yaklaşımı ile kullanılmıştır. AFA analizi sonucunda varimax döndürme ile açıklama oranı 70.64 olan 7 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır.

Bulunan bu faktörler, içerdikleri maddelerin anlamları ve en yüksek faktör yükleri dikkate alındığında, A: Deprem Farkındalığı; B: Depremin Algılanan Önem Derecesi, D: Deprem Kaygısı; E1: Öznel Norm; E2: Algılanan Davranış Kontrolü F: Depreme Hazırlık Niyeti; G: Medya Etkisidir. Faktörlerin açıklama oranları sırasıyla 14,72; 12,54; 16,68; 9,18; 8,54; 7,78; ve 7,46'dır. AFA ile elde edilen faktör yükleri 0,644-0,856 aralığında hesaplanmıştır. Faktör yüklerinin 0,50'den yüksek olması, maddelerin ilgili faktörü yeterince temsil ettiği ve ölçtüğü anlamına gelir. AFA sonuçları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3: AFA sonuçları

	Faktörler						
	1	2	3	4	5	6	7
A13	**,856**	,131	,096	,056	,130	,052	-,056
A12	**,827**	,017	-,047	,067	,208	-,008	,042
A10	**,797**	-,006	,126	-,094	,069	-,040	-,010
A14	**,764**	,032	-,027	-,005	,129	,039	,069
A15	**,733**	,084	-,082	-,032	,155	,066	,084
A11	**,731**	,016	,127	,158	,042	,071	-,054
F49	,035	**,864**	,021	,061	,097	,058	,154
F47	,007	**,823**	,020	,201	,030	,191	,090
F48	,055	**,822**	,127	,178	,024	,224	,127
F50	,011	**,706**	,229	,213	,116	,165	,118
F51	,262	**,644**	,060	,155	,329	-,024	,082
B25	,024	,057	**,872**	,156	-,021	,070	,034
B24	,041	,129	**,868**	,188	,006	,028	,065
B26	-,006	-,037	**,798**	,208	,015	,192	-,011
B23	,099	,196	**,694**	,088	-,012	,184	,014
D40	-,054	,191	,151	**,798**	-,006	,204	,029
D39	-,019	,198	,173	**,718**	-,134	,087	,158
D41	,106	,269	,116	**,705**	-,017	,195	,231
D38	,106	,084	,264	**,703**	-,052	-,077	,006
E2_31	,168	,027	,020	-,132	**,867**	,065	,033
E2_32	,307	,138	-,001	,001	**,811**	,101	,067
E2_33	,233	,245	-,044	-,069	**,795**	-,024	,054
G45	,054	,078	,124	,216	,074	**,804**	-,010
G44	,132	,246	,256	,065	-,006	**,769**	,169
G46	,000	,194	,103	,036	,057	**,762**	,112
E1_30	,067	,110	,060	,090	,220	-,028	**,883**
E1_29	,130	,173	,037	,213	,096	,091	**,807**
E1_28	-,122	,175	-,002	,033	-,143	,188	**,658**

2.3. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

AFA ile yapılan faktör yapısının uyumunun incelenmesi için DFA LISREL programı kullanılarak analiz edilmiştir. DFA'ya başlanmadan önce, uygun parametre tahmin yönteminin seçimi için verilere çok değişkenli normallik testi uygulanmıştır. Çok değişkenli normallik hesaplanan simetri ve basıklık $\chi 2$ = 3836,46 (p <0,01). Bu sonuç veri setinin çok değişkenli olarak normal dağılmadığını göstermiştir. Bu nedenle DFA'da parametre tahmin yöntemi olarak sağlam maksimum olabilirlik (Robust ML) yöntemi kullanılmıştır. Birinci düzey DFA sonuçları; $\chi 2$ = 464,11 (df = 229, p <0,01), $\chi 2$ / df = 2,026, RMSEA = 0,048, CFI = 0,98, GFI = 0,84, AGFI = 0,80 dir. 7 faktörlü modelin birinci düzey DFA'nın uyum değerleri iyi uyum göstermektedir. Kısaca modelin 7 faktör ile açıklanabileceği söylenebilir.

Çizelge 4: Birinci düzey DFA faktörler arasındaki korelasyonlar

	A	B	E1	E2	D	G	F
A	1.00						
B	0.10	1.00					
E1	0.15	0.15	1.00				
E2	0.49	0.01	0.24	1.00			
D	0.11	0.47	0.39	-0.05	1.00		
G	0.22	0.41	0.33	0.18	0.46	1.00	
F	0.14	0.27	0.37	0.24	0.53	0.50	1

Ayrıca, ikinci düzey DFA ile birinci düzey DFA'da belirlenen 7 faktörlü yapının gerçekte Deprem algılarının alt faktörleri olup olmadığı incelenmiştir (Şekil 1). İkinci dereceden DFA uyum ölçümleri $\chi2$ = 539,02 (df = 343) ; $\chi2$ / df = 1,57 <3, RMSEA = 0,047 < 0,05, CFI = 0,97; GFI = 0,82, AGFI = 0,80, Şekil 1'de verilen 7 faktörlü yapının Deprem algılarına yönelik tutum ölçeğinin alt faktörleri olduğu uyum değerlerinden anlaşılmaktadır.

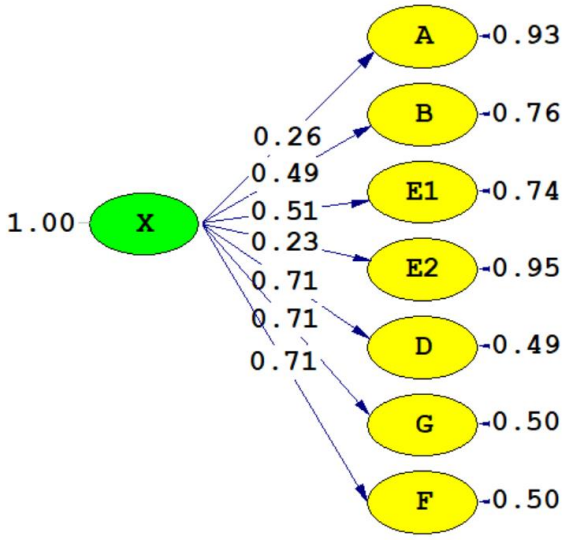

Chi-Square=539.02, df=343, P-value=0.00000, RMSEA=0.047

Şekil 1: İkinci düzey DFA

Birinci derece DFA ile ikinci derece DFA arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Ki-kare ile test edilmiştir. $\Delta\chi2$ = 75 (df = 75, p> 0,05) olduğu için iki model arasında anlamlı fark olmadığı değerlendirilmiştir. İki modeli karşılaştırmak için birinci düzey DFA: $\chi2$ / df = 2,026 ve ikinci düzey DFA: $\chi2$ / df = 1,57 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, ikinci dereceden DFA'nın yapıyı daha iyi temsil ettiğini ve 7 faktörlü yapının aslında DEA ölçeğinin alt faktörleri olduğunu doğrulamaktadır. DEA ölçeğindeki faktörlerin etkinlikler incelendiğinde özellikle D: Deprem Kaygısı; F: Depreme Hazırlık Niyeti ve G: Medya Etkisi dikkat çekmektedir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

En büyük doğal afetlerden biri olan deprem bireylerde endişe, kaygı, şok, öfke, çaresizlik, güçsüzlük, güven kaybı, ölüm veya yaralanma korkusu gibi hisleri ortaya çıkarmaktadır. Bireyler açısından en güvenilir yer olan evleri, yuvaları artık bu anlamından uzaklaşıp korku, kaygı ve güvensizlik temelli bir anlam taşımaya başlar. Bireylerin deprem nedeniyle yaşadığı bu endişenin davranışlarına yansımaları oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada, depremin kişilerin tutumları üzerindeki etki algısını ölçmek amacıyla "Deprem Etkileri Algısı Ölçeği (DEA)" isminde ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada DEA'ye yönelik kısa formlu bir ölçek geliştirilmiştir. 36 maddeden oluşan ölçek taslağının ortalamasının 254,68, varyansının ise 1901,73 olduğu belirlenmiştir.

Madde analiz istatistiklerine göre madde-toplam korelasyonları 0,226-0,637, çoklu korelasyon katsayısının karesi 0,407-0,79 arasında değişmektedir. Bu sonuca göre ölçek taslağına ait madde analizi sonuçlarının tutarlı olduğu söylenebilir.

AFA analizi sonucunda açıklama oranı 70.64 olan 7 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bulunan bu faktörler, içerdikleri maddelerin anlamları ve en yüksek faktör yükleri dikkate alındığında, A: Deprem Farkındalığı; B: Depremin Algılanan Önem Derecesi, D: Deprem Kaygısı; E1: Öznel Norm; E2: Algılanan Davranış Kontrolü F: Depreme Hazırlık Niyeti; G: Medya Etkisi. Faktörlerin açıklama oranları sırasıyla 14,72; 12,54; 16,68; 9,18; 8,54; 7,78; ve 7,46'dır. AFA ile elde edilen faktör yükleri 0,644-0,856 aralığında hesaplanmıştır. Faktör yüklerinin 0,50'den yüksek olması, maddelerin ilgili faktörü yeterince temsil ettiği ve ölçtüğü anlamına gelmektedir.

7 faktörlü modelin birinci düzey DFA'nın uyum değerleri iyi uyum göstermektedir. Bir başka deyişle, modelin 7 faktör ile açıklanabildiği söylenebilir. Ayrıca, ikinci düzey DFA ile birinci düzey DFA'da belirlenen 7 faktörlü yapının gerçekte Deprem algılarının alt faktörleri olup olmadığı incelenmiştir. İkinci dereceden DFA uyum ölçümlerinin 7 faktörlü yapının Deprem algılarına yönelik tutum ölçeğinin alt faktörleri olduğu uyum değerlerinden anlaşılmaktadır.

Birinci derece DFA ile ikinci derece DFA arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Ki-kare ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, ikinci dereceden DFA'nın yapıyı daha iyi temsil ettiğini ve 7 faktörlü yapının aslında DEA ölçeğinin alt faktörleri olduğunu doğrulamaktadır. DEA ölçeğindeki faktörlerin etkinlikler incelendiğinde en önemli etkinin D: Deprem Kaygısı olduğu görülmektedir. Deprem kaygısı dışında F: Depreme Hazırlık Niyeti ve G: Medya Etkisinin de önemli olduğu belirlenmiştir.

Özetle elde edilen tüm bulgular ışığında DEA'nın geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

AFAD, (2023). https://www.afad.gov.tr/

Bal, F., & Akgül, Ö. (2023). Deprem Kaygısı Ölçeği Geliştirme Çalışması. The Journal of Academic Social Science, 139(139), 77-96.

Filiz, M., Karagöz, Y., & Karaşin, Y. Depreme Maruz Kalan Bireylerin Psikolojik Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalişmasi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (33), 236-250.

Güngörmüş, Z., KARACAN, E., & SAPÇI, E. (2023). BİREYLERİN DEPREME İLİŞKİN HAZIROLUŞLUK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI. Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(1), 1-13.

Karaşin, Y., Filiz, M., & Karagöz, Y. (2023). Depreme Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. Afet ve Risk Dergisi, 6(2), 548-561.

Ohnaka, M. (2013). The Physics of Rock Failure and Earthquakes. Cambridge University Press. p. 148. ISBN 978-1-107-35533-0.

Özçetin, A., Maraş, A., Ataoğlu, A., & İçmeli, C. (2008). Deprem Sonucu Gelişen Travma Sonrası Stres Bozukluğu Ile Kişilik Bozuklukları Arasında Ilişki. Duzce Medical Journal, 10(2), 8-18.

Palti, C. (2012) Üniversiteye hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinde yükseköğretime geçiş sınavı öncesi ve sonrasında benlik saygısı, sınav kaygısı ve durumluk–sürekli kaygı düzeyleri. (Yök Tez Merkezi, Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Tanhan, F., & Kayri, M. (2013). Deprem sonrası travma düzeyini belirleme ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13(2), 1013-1025.

Tekin, Ö., & Dikmenli, Y. (2021). Sınıf öğretmeni adaylarının afet bilinci algısı ve deprem bilgi düzeylerinin incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 258-271.

Yılmaz, V. (2022). Global climate change scale (GCCS): development and validatıon. Journal of Fundamental and Applied Sciences, 4(2): 231-250.

Yöndem, Z. D., & Altay, E. (2008). Deprem Stresi İle Başetme Stratejileri Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalişmalari. Türk Psikolojik Danısma ve Rehberlik Dergisi, 30, 60-75.

UTİKAD ÜYESİ LOJİSTİK İŞLETMELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Melis TAŞ
Çağ Üniversitesi,
tasmeliss@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-9904-9696
Prof. Dr. Eda YAŞA ÖZELTÜRKAY
Çağ Üniversitesi,
edayasa@cag.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9248-1371
Doç. Dr. Erdem AKKAN
Mersin Üniversitesi,
eakkan@mersin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5684-5676

ÖZET

Sürdürülebilirlik; çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar açısından ele alınan ve günümüzde pek çok sektörde üzerine çalışılan bir kavram haline gelmiştir. Çevreye verilen zarar, atıklar ve karbon emisyonları göz önünde bulundurulduğunda, lojistik sektörü de sürdürülebilirlik kavramı üzerinde durulması gereken ve sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetler yapılması gereken bir sektör haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından öne sürülen "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" adlı küresel eylem çağrısı, sürdürülebilirlik konusunda atılan önemli bir adımdır. Söz konusu eylem çağrısında, sürdürülebilir kalkınma amaçları 17 madde halinde özetlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, UTİKAD (Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği) üyesi lojistik işletmelerinin web siteleri aracılığıyla, sürdürülebilir kalkınma amaçları ile ilgili sürdürülebilirlik faaliyetlerini incelemek ve lojistik sektöründe sürdürülebilirliğin güncel durumunu ortaya çıkarmaktır. Alt amaç olarak ise, karbon ayak izi ve sıfır atık konularında yapılan faaliyetleri de araştırmaya dahil edilmiştir. Lojistik işletmelerinin sürdürülebilirlik faaliyetlerini konu alan bu araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren UTİKAD üyesi lojistik işletmeleri (658 adet) bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır ancak 58 adet işletmenin web sitesine erişilememesi sebebiyle, araştırmada web sitesine erişilebilen lojistik işletmeleri (600 adet) çalışma evreni olarak tercih edilmiştir. Çalışma evrenini oluşturan işletmelerin web sitelerinde sürdürülebilirlik, karbon ayak izi, sıfır atık ve yeşil lojistik kavramlarına yönelik faaliyetler incelenmiştir. Elde edilen veriler IBM SPPS 27 istatistik programında analiz edilmiş ve frekans dağılımları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda; lojistik işletmelerinin web sitelerinde sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik faaliyetlerine yeterince yer verilmediği, sürdürülebilirlik, karbon ayak izi ve sıfır atık konularına daha fazla önem verilmesi ve ilgili konularda faaliyetlerin arttırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilirlik, lojistik, sürdürülebilir kalkınma amaçları

A STUDY ON THE EXAMINATION OF SUSTAINABILITY ACTIVITIES OF UTİKAD MEMBER LOGISTICS COMPANIES

ABSTRACT

Sustainability has become a concept that is discussed in terms of environmental, social and economic dimensions and is studied in many sectors today. Considering the damage to the environment, waste and carbon emissions, the logistics sector has become a sector in which the concept of sustainability should be emphasized and sustainability-oriented activities should be carried out. The global call to action called "2030 Agenda for Sustainable Development" put forward by the United Nations is an important step towards sustainability. In this call to action, sustainable development goals are summarized in 17 articles. The aim of this study is to examine the sustainability activities related to sustainable development goals and to reveal the current status of sustainability in the logistics sector through the websites of logistics companies that are members of UTIKAD (International Transportation and Logistics Service Producers Association). As a sub-objective, activities on carbon footprint and zero waste were also included in the research. Document analysis method was used in this research on the sustainability activities of logistics companies. UTIKAD member logistics businesses (658) operating in Turkey constitute the population of this research, but since the websites of 58 businesses cannot be accessed, logistics businesses (600) whose websites can be accessed were chosen as the study population in the research. Activities regarding the concepts of sustainability, carbon footprint, zero waste and green logistics were examined on the websites of the businesses that constitute the study population. The data obtained were analyzed in the IBM SPPS 27 statistical program and frequency distributions were used. In the results of working; it has been concluded that logistics companies' websites do not include enough activities for sustainable development goals, and that more emphasis should be placed on sustainability, carbon footprint and zero waste issues, and activities on related issues should be increased.

Key Words: sustainability, logistics, sustainable development goals

STRATEJİK İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ (2014-2023)

Öğr. Gör. Dr. Esin CEYLAN ŞAŞMAZ

Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Meslek Yüksekokulu

esinceylan@selcuk.edu.tr

ÖZET

Günümüz işletmeleri gelişen teknolojilere uyum sağlayabilmek ve sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamak için insan kaynağına daha fazla önem vermektedir. Değişimin ve gelişimin temelinde insan yer almaktadır. İşletmelerin amaçlarını gerçekleştirmesi ve kâr elde etmesi insan kaynağının etkinliğine bağlıdır. Bu bağlamda stratejik insan kaynakları yönetimi de insan kaynakları yönetimi ile işletme stratejilerinin entegrasyonunu açıklamaktadır.

Bu çalışmanın amacı Web of Science veri tabanında 2014-2023 yılları arasında yayınlanan "stratejik insan kaynakları yönetimi" kavramını içeren makalelerin bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesidir. Stratejik insan kaynakları yönetimi ile ilgili yapılan uluslarrası çalışmalara ait anahtar kelimeler, atıflar, kurumlar, ülkeler ve ortak yazarlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için Web of Science (WOS)'tan elde edilen veriler ile bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda son 10 yılda yayınlanan1490 makale incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre en çok çalışma USA'da yapılmıştır. Yazarlara ait çalışma kümeleri ortaya çıkmıştır. En çok atıf alan yazarın ise Jackson (2014a) olduğu sonucuna varılmıştır. En sık kullanılan anahtar kelimelerin bilgi yönetimi, inovasyon, performans, kaynak temelli yönetim olduğu tespit edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Bibliyometrik Analiz, VOSviwer

Abstract

Today's businesses attach more importance to human resources in order to adapt to developing technologies and provide sustainable competitive advantage. People are at the basis of change and development. The ability of businesses to achieve their goals and make profits depends on the effectiveness of their human resources. In this context, strategic human resources management explains the integration of human resources management and business strategies.

The aim of this study is to examine the articles containing the concept of "strategic human resources management" published in the Web of Science database between 2014 and 2023 using the bibliometric analysis method. Bibliometric analysis method was used with data obtained from Web of Science (WOS) to determine the relationship between keywords, citations, institutions, countries and co-authors of international studies on strategic human resources management. In this context, 1490 articles published in the last 10 years were examined. According to the findings obtained as a result of the analysis, most studies were conducted in the USA. Clusters of work by authors have emerged. It was concluded that the most cited author is Jackson (2014a). It was determined that the most frequently used

keywords were knowledge management, innovation, performance, resource-based management.

Key Words: Human Resources Management, Bibliometric Analysis, VOSviwer

YEŞİL LOJİSTİK ALANINDA YAZILAN ULUSLARARASI MAKALELERİN WEB OF SCIENCE VERİ TABANINA DAYALI BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Uğur ERDOĞAN
Selçuk Üniversitesi,
uerdogan@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8906-2977

ÖZET

Lojistik, modern ulaşım sistemlerinin önemli bir işlevi olarak hem uluslararası hem de ulusal ticari faaliyetlerin yürütülmesinde büyük rol oynamaktadır. Uluslararası lojistik sektöründe yaşanan teknolojik gelişmeler, yük ve yolcu taşıma sistemlerinin maliyetini, verimliliğini ve güvenilirliğini artırmıştır. Bununla birlikte ulaşımın olumsuz çevresel etkileri geniş çapta kabul görmekte ve özellikle kentsel alanlarda sürdürülebilirlik konularının merkezinde yer almaktadır. Lojistik uygulamalarında çevre dostu, doğayı korumaya yönelik politikaların benimsenmesinin gerekliliği yeşil lojistik ve sürdürülebilir lojistik gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda araştırmacıların da son dönemlerde bu konular üzerine daha çok çalışma yapmaya başlamasıyla akademik literatürde de yerini almıştır. Çalışmanın amacı Web of Science (WOS) veri tabanından taranan yeşil lojistik alanında 2000-2023 yılları arasında yazılmış 565 makaleyi bibliyometrik analiz yöntemiyle inceleyerek bu alandaki çalışmaların hangi yıllarda yoğunlaştığını belirlemek, bu alanda önde gelen ülke, kurum, dergi ve yazarların genel profillerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma kapsamında son yıllarda daha fazla önem verilen yeşil lojistik ile ilgili çalışmaların hangi yıllarda artış gösterdiği belirlenerek bu alanda önde olan ülke, kurum, dergi ve yazarların genel profilleri ortaya çıkarılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen veriler, tablolar ve şekiller ile desteklenerek açıklanmıştır. Analiz sonuçlarına göre 2010 yılından sonra bu alanda daha fazla çalışma yapılmaya başlandığı, en çok yayın yapan ve atıf alan ülkenin Çin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, yeşil lojistik, sürdürülebilir lojistik

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK: KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Doktora Öğrencisi, Zekiye DALBOY
Selçuk Üniversitesi
zekiyedalboy@gmail.com - 0000-0002-9647-6550

ÖZET

Küreselleşme ve sanayileşmenin etkisiyle artan iktisadi faaliyetler çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Son dönemlerde hızla yaşanan iklim değişiklikleri, küresel çevre sorunları ve çözüm önerilerine dair bilimsel çalışmalar artış göstermiştir. Bu çalışmalar, yeşil girişimcilik ya da alan yazındaki farklı bir söylemiyle eko-girişimcilik kavramına dikkat çekmiştir.

Yeşil girişimcilik, çevreye duyarlı olmayı önceleyen ve tüm faaliyetlerinde çevre dostu olmayı benimseyen bir girişimcilik türüdür. Geleceğe yönelik çevreye gösterdiği hassasiyetle araştırmacıların ilgi odağı haline gelen yeşil girişimcilik yükselen bir trend haline gelmiştir. Ancak yeşil girişimcilik üzerine yapılan araştırmalar ve çalışmalar henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Bu çalışma, yeşil girişimciliğe yönelik kavramsal bir yaklaşım sunmaktadır. Yeşil girişimcilik kavramının öneminin anlaşılması ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu konudaki değerlendirmeler için, alan yazın incelemesi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Yeşil Girişimcilik, Çevre, Eko-Girişimcilik.

İÇERİK PAZARLAMASI KAVRAMININ BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Aytaç ERDEM
Giresun Üniversitesi,
aytac.erdem@giresun.edu.tr - 0000-0003-3084-520X

ÖZET

Günümüzde müşterilerin dikkatini dağıtan müdahaleci reklam kullanımı azalmaktadır. Artık tüketiciler sorunlarına cevap bulmak için sosyal medyayı kullanmaya başlamıştır. Bu durum işletmelerin sosyal medyada aktif bir şekilde rol almasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Tüketici ile etkileşime geçmenin, tüketicinin aktif katılımını sağlamanın yollarından biri de içerik pazarlamasıdır. İçerik pazarlaması dijital platformlarda mevcut ve potansiyel müşteriler için faydalı içerik üretme ve paylaşma olarak tanımlanmaktadır. İçerik; bloglar, videolar, vaka çalışmaları, infografikler, e-kitaplar, resimler, profesyonel incelemeler vb. şeklinde olabilir. B2C şirketleri tarafından yaygın olarak kullanılan içerik pazarlama teknikleri, sosyal medya ağları, web sitesi makaleleri, bloglar ve vloglardır. İçerik pazarlaması sayesinde işletmeler müşterilerini hem eğlendirme, bilgilendirme ve eğitme imkânına sahip olur hem de potansiyel müşterilere ulaşma imkânı elde ederler. Gerçekleşen bu etkileşim, markaya bağlılık ve güven oluşturma açısından katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı içerik pazarlaması konusunda alan yazınında yer alan çalışmalara dair genel bir görüntü ortaya koymaktır. Ayrıca içerik pazarlaması konusunda yapılan çalışmalarda yer alan diğer kavramlar hakkında fikir sahibi olmak ve bu kavram hakkında geleceğe yönelik öngörülerde bulunmaktır. Bu kapsamda Web of Science veri tabanında yer alan 370 içerik pazarlaması ile ilgili çalışma bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma bulguları içerik pazarlaması konusunun 67 farklı ülkede çalışıldığını, en fazla yayın yapan ilk üç ülkenin sırasıyla Amerika, Çin, İspanya olduğunu, en çok atıf alan çalışmaların ise Amerika, Almanya v Fransa'da yapıldığını ortaya koymuştur. En çok öne çıkan anahtar kelimelerin ise sosyal medya, dijital pazarlama ve sosyal medya pazarlaması olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : İçerik Pazarlaması, Bibliyometrik Analiz, Web of Science

KOOPERATİF İŞLETMELERİNİN TEMEL SORUNLARI: KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Berna Turak KAPLAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
bernaturak@isparta.edu.tr-ORCID ID: 0000-0001-6321-2981
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
mustafaozyucel@isparta.edu.tr-ORCID ID: 0000-0002-5010-0603
Doç. Dr. Mehmet KAPLAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
mehmetkaplan@isparta.edu.tr-ORCID ID: 0000-0002-1359-1028

ÖZET

Özünde birlikte üretme, birlikte yol alma ve birlikte başarma duygusu barındıran kooperatifçilik işletmeciliği; insanların tek başlarına yapamayacakları faaliyetleri dayanışma ruhu içerisinde yapmalarıyla gerçekleşen işletmecilik pratiğidir. Ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandırıcısı olan kooperatif işletmelerinin; piyasa mekanizması içinde kendi misyonunu ortaya koyarak ve sürekli gelişerek yol alması gelişimleri açısından önemli olarak görülmektedir. Bu çalışma, kadın kooperatiflerinin temel sorunlarına odaklanmaktadır. Nitel bir yöntemle gerçekleşen araştırmada kadın kooperatifleri ortakları ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve ilgili görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular içerik analizi yapılarak sınıflandırılmıştır. Araştırma kadın kooperatiflerinin temel sorunlarını ortaya koymakta ve gelişimleri için öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif İşletmeciliği, Temel Sorunlar, Kadın Kooperatifleri.

THE BASIC PROBLEMS OF COOPERATIVE ENTERPRISES:

A RESEARCH ON WOMEN'S COOPERATIVES

ABSTRACT

Cooperative enterprise, which has a sense of producing together, moving forward together and achieving together; It is the practice of business that takes place when people do activities that they cannot do alone in a spirit of solidarity. Cooperative enterprises, which are the accelerator of economic and social development; It is seen as important for their development that they move forward by revealing their own mission within the market mechanism and continuously developing. This study focuses on the main problems of women's cooperatives. In the research, which was carried out with a qualitative method, semi-structured interviews were conducted with the members of women's cooperatives and the findings obtained as a result of the relevant interviews were classified by making content analysis. The research reveals the main problems of women's cooperatives and offers suggestions for their improvement.

Keywords: Cooperative Enterprise, Basic Problems, Women's Cooperatives.

1. GİRİŞ

Dünya genelinde ekonomik etkisi ön plana çıkan kooperatifler son zamanlarda Türkiye'de de olumlu bir hava yakalayarak bu yönde ekonomik etki yaratmaya başlamıştır. Oluşma sürecini mevcut eksikliklere bağlı olarak tamamlayan kooperatif işletmeleri ekonomik ve sosyal alanda hayatın her alanında etkilerini göstermektedirler. Kooperatifler ticari hayatta kendilerine ve ülke ekonomilerine birçok avantajlı durumu ortaya çıkarmaktadırlar. Oluşan bu duruma bağlı olarak kooperatif işletmelerinde Türkiye'de bazı belli başlı sorunlarda meydana çıkmaktadır. Talebin arzı oluşturacağı düşüncesiyle hareket eden kooperatifler ürünlerine uygun bir pazar imkânı bul(a)madan üretim sürecine girmektedirler (Boz ve İrmiş, 2023: 2088-2124). Üretim fazlalığının oluşmasına neden olan bu durum kooperatifleri ekonomik açıdan zor duruma sokmaktadır. Türkiye'de kooperatif işletmelerinde görülen başka bir sorun ise yönetim sorunudur (Aksoy ve Günay, 2018: 77-90). Kooperatif işletmelerine üye olan üyelerin kendi aralarında gruplaşma hareketleri sonucunda diğerine göre çoğunluğu sağlayan grubun avantajlı hale gelmesi günümüzde yaşanan diğer önemli sorunların başında gelmektedir. Bu çalışma öncelikle kooperatifçiliği kavramsal olarak değerlendirecek ve sonrasında kadın kooperatifçilerinin sorunlarına yönelik bir araştırma ile sonuçlanacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Temeli dayanışma ruhuyla ortaya çıkan kooperatiflerin herkes için ortak bir tanımı yapılamamıştır. Farklı çalışmalarda değişik nitelendirmeleri yapılan kooperatifçilik Mülayim (2019: 74)'e göre kooperatifler kişilerin tek başlarına yapamayacakları işler için bir araya gelerek uygun maliyetlerle işleri en uygun şekilde dayanışma ruhuyla bir araya geldikleri ekonomik birliklerdir. Farklı bir tanımlamada ise Geray (2014: 21) kooperatifleri herkesin katılabileceği gönüllülük esasına dayanan hareket olarak ele almıştır. Yapılan tanımlamalar ele alındığında kooperatiflerin özelliklerine göre çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Ele alınan kooperatif yapısında meydana gelen değişikliğe bağlı olarak kooperatif tanımlamaları yapılmaktadır.

Türkiye'de kooperatifleşme hareketi dünyadaki diğer ülkeler baz alındığında yetersiz durumda kalmaktadır. Türkiye'de kooperatifleşmede günümüzde her ne kadar olumlu gelişimler olsa da geçmişte kooperatifleşme ile yaşanan olumsuz durumlar kişilerin kooperatifleşmeye temkinli yaklaşmasına neden olmaktadır. Kooperatifleşmede yaşanan bu olumsuz durumların üstesinden gelerek yeni imaj oluşturmada Turan (2002: 89-90) aşağıdaki önerilere dikkat çekmiştir;

- Ekonomik ve sosyal kalkınma aracı olan kooperatiflerin belirli bir ideolojiye mal edilmemelidir.
- Kooperatiflerce üretilen mal ve hizmetlerde ürün kalitesinin arttırılması gerekmektedir.
- Kooperatiflerin tanınırlığının arttırılması için gerekli reklam kampanyalarının yapılması gerekmektedir.
- Medya sektörü ile ilişkilerinin iyileştirilmesi,
- Kooperatiflerin kendi misyonlarını üretmesi,

- Kooperatif içinde etkili bir iletişim sağlanması,
- Kooperatiflerin kendilerine has olan ilke ve değerleri ön plana çıkararak bu hususların uygulanabilirliğini sağlamak gerekir (Turan, 2002: 89-90).

Rekabet ve maliyet üstünlüğü hareketinden ortaya çıkan kooperatifler varlıklarını sürdürebilmeleri için sağlam bir örgüt yapısı içinde bulunmaları gerekmektedir. Kooperatifler bu tip avantajları sağlamaları için üst örgütlenme şeklinde yapılanma içine girmektedirler. Kooperatifler oluşturmuş oldukları üst örgütlenme yapısı ile hem ulusal hem de uluslararası yapıda rekabet gücünü arttırma eğilimi içine girmişlerdir. Kooperatifler arası oluşturulan yatay ve dikey birleşmeler sayesinde zayıf durumda olan kooperatifler piyasa mekanizması içinde tutulma imkânı bulabilmektedir. Kooperatif sistemi içinde yer alan örgütlenme şekilleri kooperatiflere katma değer kazandırmasında yardımcı olmaktadır (Özdemir, 2021: 12). Kooperatif sistemi içinde yer alan örgütlenme şekilleri bölge birliği, merkez birliği ve ulusal birlik olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

- Bölge Birliği: Birim kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturmuş oldukları yapıdır.
- Merkez Birliği: aynı konu üzerinde çalışan bölge birlikleri tarafından oluşturulmuş olan birliklerdir.
- Ulusal Birlik: ulusal düzeyde yar alan kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturmuş oldukları kooperatiflerdir (Özdemir, 2021: 12).

Dünya üzerinde geçmişi 19.YY'ın sonlarından itibaren başlayan kooperatifçilik örgütlenmeleri Türkiye'de 1963 yılında başlamıştır. Kooperatiflerde örgütlenme yapıları kooperatiflere olumlu katkılar yapmaktadır. Kooperatif sisteminin geliştiği ülkelerde birim kooperatifler kendi aralarında üst kooperatifler oluşturmuşlardır. Üst örgütlenme yoluna giden kooperatifler; dünya genelindeki aracılarla, tefecilerle ve sanayicilerle mücadele etme olanağı kazanırlar. Kooperatifler üst örgütlenme hareketlerini sosyal ve ekonomik faaliyetler aracılığıyla yürütmektedirler. Kooperatifler kooperatif eğitimi ve araştırmasını sosyal faaliyetlerle yürütürken, pazar sorunları ve hakimiyetini ekonomik faaliyetlerle yürütmektedir (Mülayim, 2019: 128-130).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi sorunların daha açık ortaya çıkarılması ve derinlemesine düşünce pratiklerinin etkinleşmesine bağlı olarak nitel yöntem olarak belirlenmiştir. Araştırmalarda nitel yöntem özellikle keşfetmenin önemli olduğu zamanlarda sıklıkla tercih edilen bir metodolojidir. Nitel yöntemle araştırmaya katılanların görüşleri, davranışları, ihtiyaçları ve kültürel dokuları kolaylıkla belirlenebilmektedir (Bryman ve Burgess, 2002: 216-217). Nitel araştırma derinleme araştırmayı sağlamakta ve sunduğu serbestlik ile araştırmacının ilgili konu/lar üzerinde rahatça çalışabilmesine imkan sunmaktadır (Yın, 2011: 6). Araştırmada desen olarak "fenomenoloji" deseni seçilmiştir. Bu desen katılımcının konu ile ilgili deneyimlerini çalışmaya yansıtması açısından önemli olmakla birlikte; desenin özünde yer alan insan doğasını incelemek ayrıntısı deneyimlerin ve sorunların keşfedilmesine olanak sağlamaktadır (Yın, 2011: 311). Fenomenolojik görüşmeler araştırmacının hedeflerine ulaşması konusundaki kararlılığını güçlendirmekte ve yüksek etkileşim sağlamaktadır (Cassell ve Symon, 2004: 12-13).

3.1.Veri Toplama Aracının Oluşturulması

Nitel araştırmaların özüne bağlı olarak araştırma sorularının oluşturulması için bir planlama yapılmıştır. Planlamada "yapılacaklar listesi" oluşturularak bir yazın taraması yapılmış ve soruların ön-hali hazırlanmıştır. Sorular oluşturulurken yarı-yapılandırılmış görüşme formu oluşturularak ilgili yazındaki araştırmalara bağlı araştırmanın amacına uyumlu bir şekilde hareket edilmiş ve ön-sorular yazında yer alan 3 uzman kişinin görüşleriyle şekillenmiştir. Soru formunda katılımcıların kişisel özelliklerini de betimleyen sorular yer almaktadır.

3.2.Veri Toplama Süreci

Nitel araştırmalarda soruların katılımcılara uygulanması birtakım işlemlerden oluşmaktadır. Bu işlemlerden en önemlisi belirlenen katılımcıların eksiksiz katılımının sağlanmasıdır. Araştırmada ayrıca katılımcılara araştırma ile ilgili özellikler, amaçlar ve görüşmenin sonlandığına yönelik bilgiler verilmelidir (Weaver-Hightower, 2019: 10). Belirlenen katılımcılarla nitel araştırmanın özüne uygun olarak yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Görüşme süreleri 35 dakika ile 45 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeye tüm katılımcılar eksiksiz katılmış ve katılımcılardan onam belgesi ve katılım onayı alınmıştır.

3.3.Katılımcılar ve Sınırlılıklar

Araştırma çalışma grubu kadın kooperatiflerinin sahip ve ortaklarından seçilmiştir. Aktif olarak çalışmalarını sürdüren kadın kooperatiflerin yöneticileri olan sahip ve ortakları arasından bir seçim yapılmıştır. Kooperatif ortağı olmasına rağmen aktif olarak çalışmayan kişiler çalışma grubuna dahil edilmemiştir. Araştırmada gönüllülük esası temel bir kriter olarak ortaya konulmuş ve sadece gönüllü olanlarla çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma çalışma grubunda yer alan katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Faaliyet Alanı/Sektör	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu
Katılımcı 1	Gıda	32	Lise	Evli
Katılımcı 2	Gıda	34	Lise	Bekar
Katılımcı 3	Kimya	35	Lise	Bekar
Katılımcı 4	Kimya	41	Lise	Evli
Katılımcı 5	Hizmet	29	Lisans	Bekar
Katılımcı 6	Hizmet	35	Ön-Lisans	Bekar
Katılımcı 7	Gıda	42	Lise	Evli
Katılımcı 8	Gıda	36	Ön-Lisans	Bekar
Katılımcı 9	Hizmet	37	Lisans	Evli

3.4.Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik unsuru sağlamak için en önemli unsur "tarafsızlıktır". Araştırmanın gerçekliği ve izlenen yolun yeterliliği nitel araştırmanın "iç geçerlik" unsurlarını vermektedir. Aynı zamanda araştırma çıktılarının/sonuçlarının benzer grup veya çevreler ile değerlendirilmesi araştırmanın "dış geçerliğidir" (Creswell, 2013). Bu araştırmada geçerlik ve güvenirlik sağlamak için; araştırmacılar araştırma konusu üzerinde deneyimli ve bilgi sahibi kişilerden oluştuğu, katılımcılardan onam belgesi alınarak hareket edildiği, katılımcılara

araştırmanın amacı, süreci ve hedefleri konusunda bilgilendirme yapıldığı, toplanan verilerin katılımcılarla paylaşıldığı, verilerin uzman kişilerce değerlendirildiği ve teyit edildiği ifade edilmektedir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulgularına bakıldığında kadın kooperatiflerinin yaşadığı sorunların temelleri belirlenmiştir. Bu noktada ilgili yazına bağlı olarak (Güreşci ve Gönç, 2017: 223-228) ortaya konun soruların/sorunların eğitim sorunları, bilinçlenme sorunları ve ekonomik sorunlar olarak belirlenmiştir. Bu sorunlarla ilgili katılımcıların görüşlerine yönelik ifade ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

4.1.Eğitim Sorunlarına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan kadın kooperatif işletmeleri girişimcilerinin en önemli sorunlarından bir tanesi eğitimdir. Katılımcılardan bu soruna yönelik değerlendirmeler bu açıkça ifade bulmaktadır. Nitekim aşağıdaki katılımcı görüşleri bunu destekler niteliktedir.

> *"…Katılımcı 7…En önemli sorunumuz üyelerimizin eğitime sorunudur. Üyelerimiz kooperatifle birlikte nasıl bir iş yapacağımız bilmemekte ve bilmemesine rağmen bu yönde eğitim de almaya yanaşmamaktadır…"…Katılımcı 9…Kadın kooperatiflerinde daha önceden de farklı seviyelerde yer alan birisi olarak en önemli sorunumuzun eğitime yönelik isteksizlik olduğunu ifade edebilirim…"*

4.2.Bilinçlenme Sorunlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların ikinci olarak değerlendirdikleri "Kadın kooperatifinizde ve etrafınızda kooperatifle ilgili bilinçlenme düzeyi nedir?" sorusuna verilen yanıtlar göstermektedir ki, bu noktada kadınların kooperatifleşmesine yönelik bilinçlenme düzeyi bu katılımcı bağlamında oldukça düşük olarak ifade bulmuştur. Araştırmaya katılan kadın kooperatif işletmeleri girişimcilerinin en önemli sorunlarından bir tanesi de bilinçlenme sorunudur. Katılımcılardan bu soruna yönelik değerlendirmeler bu açıkça ifade bulmaktadır. Nitekim aşağıdaki katılımcı görüşleri bunu destekler niteliktedir.

> *"…Katılımcı 2…Maalesef insanlar bilinçlenip bir araya gelip hareket edelim dememektedirler, bu da hem bizler açısından hem de genel anlamda aksaklıklara neden olmaktadır…"…Katılımcı 5…Kadın kooperatiflerinde aynı eğitim gibi bilinçlenip dayanışarak hareket edelim bilinci açıkça yok diyebiliriz…"*

4.3.Ekonomik Sorunlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların üçüncü olarak değerlendirdikleri "Kadın kooperatifinizde temel düzeyde ekonomik sorunlarınız nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar göstermektedir ki, bu noktada kadınların kooperatifleşmesine yönelik ekonomi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Ekonomik sorunların neler olduğuna yönelik değerlendirmelerde ise en önemli ekonomik sorunların değişken maliyetleme ve bu katılımcı bağlamında oldukça düşük olarak ifade bulmuştur. Katılımcılardan bu soruna yönelik değerlendirmeler bu açıkça ifade bulmaktadır. Nitekim aşağıdaki katılımcı görüşleri bunu destekler niteliktedir.

"…Katılımcı 4…Ekonomik sorunlarla baş etmek oldukça zor, desteklerde zaman zaman yetersiz kalmaktadır…"…Maliyetlerde yaşanan aksaklıklar ve sürekli artış gözlemlenmesi, ürünlerin satışını etkilemekte ve destekleri de yetersi bırakmaktadır…"

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kooperatif işletmelerinde üyelerden ya da kooperatif işletmelerinin tüzel kişilik yapısından kaynaklanan sorunlar genellikle birbiriyle bağlantılı sorunlar olarak görünmektedir. Oluşan sorunların çözümünde tek bir sorunun çözülmesinden ziyade sorunları ortak-yaşar bütün içinde hareket ederek çözüm arayışları önemli görünmektedir (Güreşci ve Gönç, 2017: 223-228).

Bu çalışmada da ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde kadın kooperatiflerinin temel sorunlarının yazında da ifade edilen sorunlarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Keşifsel bulgular incelendiğinde eğitim, bilinçlenme ve ekonomik sorunların kadın kooperatiflerin temel sorunları olduğu görülmektedir. Bu sorunların yazındaki çalışmalarla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Nitekim yazında da Yıldırım (2020: 159-170) ile Boz ve İrmiş (2023: 2088-2124) kadın kooperatiflerinin ekonomik sorunlarına yönelik bulgular ortaya koymuşlardır. Aksoy ve Günay (2108: 77-90) ile Serinikli ve Kumkale (2012: 269-290) ise kadın kooperatiflerinde eğitim sorunlarına vurgu yapmışlardır. Ancak bu çalışmanın bilinçlenme sorunlarına yönelik bulgular yazında özellikle ifade ediliş şekli olarak da ilk çalışmalardan olması dolayısıyla önemli olarak ifade edilebilir.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da sınırlılıklar ve kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu çalışmada olan katılımcı kadın kooperatif üyeleri (katılımcı-örneklem kısıtı), belli bir coğrafyaya özgü insanları içermesi (coğrafi kısıt) ve nitel yöntem yapılmış olması (yöntem kısıtı) çalışmayı kısıtlamaktadır. Gelecekteki çalışmalar bu çalışmanın kısıtlarının giderilerek yapılması ile daha etkili sonuçlar elde edebilecektir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. D., Günay, G. (2018). Türkiye'de Kadın Kooperatifçiliği. Third Sector Social Economic Review, 53(1), 77-90.

Boz, N., İrmiş, A. (2023). Bir Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Kadın Kooperatifleri. Third Sector Social Economic Review, 58(3), 2088-2124.

Bryman, A., Burgess, R. G. (2002). Reflections on Qualitative Data Analysis. In *Analyzing Qualitative Data* (pp. 216-226). Routledge.

Cassell, C., Symon, G., *Essential Guide to Qualitative Methods in Organizational Research*, Sage Press, London & Yeni Delhi, 2004.

Creswell, J.W., *Nitel Araştırma Yöntemleri. Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Desenleri* (Çeviri Editörleri: Bütün M. & Demir S.B.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

Geray, C., *Kooperatifçilik*, Nika Yayınevi, Ankara, 2014.

Güreşci, E., Gönç, M. (2017). Türkiye'de Kooperatiflerin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Düşünceler, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 2017, 52 Özel Sayı.

Mülayim, G. Ziya, *Kooperatifçilik*, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2019.

Özdemir, G., *Kooperatifçilik*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2021.

Serinikli, N., Kumkale, İ. (2012). Türkiye'deki Kooperatif Üst Örgütlerinin (Bölge Birliklerinin) Sorunları ve Çözüm Önerileri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *14*(1), 269-290.

Turan, N. (2002). Kooperatif İşletmelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmayı Gerçekleştirmede Başarı Sağlamalarında Etkili Olan Faktörler ve Bu Faktörlerin Türk Kooperatif İşletmeciliği Açısından Ele Alınması, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (2), 83-102.

Weaver-Hightower, M.B., *How to Write Qualitative Research*, Routledge- Taylor & Francis Press, London & New York, 2019.

Yıldırım, P. D. (2020). Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 159-170.

Yın, R. K., *Qualitative Research from Start to Finish*, The Guilford Press, London & New York, 2011.

KIRSAL KALKINMADA VE KOOPERATİFLEŞMEDE BELEDİYELERİN ETKİNLİLİĞİ

Dr.Öğretim Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, mustafaozyucel@isparta.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5010-0603

Dr.Öğretim Üyesi Berna Turak KAPLAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, bernaturak@isparta.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6321-2981

Doç.Dr.Mehmet KAPLAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, mehmetkaplan@isparta.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1359-1028

ÖZET

Türkiye'de kırsal kalkınma faaliyetleri gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntıların üstesinden gelebilmek için üretim potansiyelinin arttırılması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin her yerinde üretimin artışının sağlanması için ilgili sektörlere çeşitli destekler verilmektedir. Sektörlere sağlanan desteklerle birlikte üretim artışı görülmeye başlanacaktır. Ortaya çıkan üretim artışı ülke ekonomisine belli bir katma değer kazandıracaktır. Bu aşamadan sonra diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de tüketicinin ihtiyacını ucuz bir şekilde karşılaması diğer hedef olarak karşımıza çıkacaktır. Üretimin arttırılması ve tüketicinin nispeten daha ucuz mal tüketebilmesi için kooperatifler ön plana çıkmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı'nın kooperatiflere sağlamış olduğu desteklerle üretim kooperatiflerin kuruluş aşaması gerçekleştirirler. Kooperatiflerin kurulması kadar ekonomik ömürlerinin uzun olması gerekmektedir. Bu nedenle yerelde belediyeler kooperatiflere destek sağlarlar. Kooperatiflerin gün geçtikçe geçmişe göre daha başarılı hale gelmesi belediyelerin kooperatiflere sağlamış oldukları destekleri arttırır hale getirir. Yapılan çalışmada Türkiye'de yerelde örnek teşkil edecek olan kooperatiflerin durumları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kooperatif, Belediyecilik

EFFECTIVENESS OF MUNICIPALITIES IN RURAL DEVELOPMENT AND COOPERATIFICATION

ABSTRACT

Rural development activities in Turkey are becoming more important day by day. In order to overcome the economic difficulties experienced in Turkey, production potential must be increased. For this reason, various supports are given to relevant sectors to increase production all over Turkey. With the support provided to the sectors, an increase in

production will begin to be seen. The resulting production increase will bring a certain added value to the country's economy. After this stage, the other goal will be to meet the consumer's needs in a cheap way in Turkey, as in other countries. Cooperatives come to the fore to increase production and enable consumers to consume relatively cheaper goods. They carry out the establishment phase of production cooperatives with the support provided to cooperatives by the Ministry of Agriculture and Forestry and the Ministry of Commerce. Cooperatives must have a long economic life as long as they are established. For this reason, local municipalities provide support to cooperatives. As cooperatives become more successful day by day compared to the past, the support provided by municipalities to cooperatives increases. In the study, the situation of the cooperatives that will set an example locally in Turkey is discussed.

Key Words: Rural Development, Cooperative, Municipalism

1.GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile ortaya çıkan kalkınma kavramı ülkeler açısından önemli bir ekonomik olgudur. Büyüme ile kalkınma sürecini ortak bir şekilde yürütülmesi ülkeleri gelişmişlik seviyesinde üst sıralara doğru yükseltmektedir. Ülke genelinde görülen kalkınma hamlelerini ele aldığımızda yerelden genele doğru bir hareket görebiliriz. Türkiye'de de ülke kalkınması sürecinde kırsal kalkınma hareketleri önemli bir yer tutmaktadır. Kırsal kalkınma ile birlikte ülkelerin genel sorunu olan istihdam sorununa çözüm arayışları bulunmaya çalışılmıştır. Türkiye'de kırsal kalkınmanın sağlanması tarafından kamu kurumları tarafından destekler sağlanmaktadır. Sağlanan desteklerle birlikte hem kırsal alanda üretim artışı sağlanmış olacak hem de bu bölgelerde işsizlik oranlarında düşme eğilimi görülecektir. Kamu sektörü tarafından Türkiye'de kırsal alanlara sağlanan desteklerden ilgili kişilerin haberinin yada bilgisinin olmamasından dolayı istenilen düzeyde yararlanma durumu ortaya çıkmamıştır. Üreticilerin desteklerden bilgi yetersizliği nedeniyle yararlanamaması durumunda yerel yönetimlerin aktif rol oynaması gerekmektedir. Yerel yönetimler üreticilerin bilgi eksikliğini gidermesi için belediyelerin proje ofislerini aktif kullanabilirler. Bu sayede üreticiler kendi üretim kapasitelerine göre hangi kurumdan nasıl fayda sağlayacaklarını tespit ederler. Yerel yönetimlerin bilgi paylaşımındaki bir diğer husus ise yerelde işsizlik sorunun çözümü için ortaya konulabilecek olan kooperatifleşme adımıdır. Geçmişte Türkiye'de kötü yönetilmesi sonucunda insanlar kooperatifleşmeye olumsuz bir yaklaşımda bulunurlar. Belediyeler bu aşamada devreye girerek insanları bilinçlendirerek kooperatiflerin önemini vatandaşlara anlatması gerekmektedir. Yerelde vatandaş-belediye işbirliğinin en iyi örneklerinden biri haline gelebilecek olan kooperatifleşme adımları kırsal kalkınmasının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan çalışmada kalkınma ve kırsal kalkınma kavramları ele alınmıştır. Sonraki bölümlerde ise kooperatifleşme hakkında bilgiler verilerek, Türkiye'de ki yerel yönetimlerin kooperatiflere sağlamış olduğu destekler ele alınmıştır.

2.KIRSAL KALKINMA

Ekonomik yada sosyal olarak ülke ortalamasının altına yerlere kırsal alan denilmektedir. Kırsal alanlarda ikamet eden insanlar geçimlerini genellikle tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadırlar. Bu yerlerin ekonomik ya da sosyal olarak gelişimlerini sağlamak için

Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan politikaların uyulama araçları değişse de temel amaç kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Yenigül (2017) yapmış olduğu çalışmasında kırsal kalkınma politikalarının ortaya çıkma nedenlerini şu şekilde belirtmiştir;

- Tarımsal faaliyetler dışında kırsal alanların ekonomik olarak rekabet etme gücünün arttırılmasını sağlamak
- Kırsal alanda tarım dışında hizmet ve turizm alanlarının çeşitliliğin artırılmasını sağlamak
- Yatırımcının dikkatini çekmeyen kırsal alanların ekonomik olarak daha cazip hale getirilip, teşviklerden daha çok yararlanılmasını sağlamak
- Kırsal alanlarda tüm paydaşlar arasında etkileşimin sağlanmasının gerekliliği sonucunda kırsal kalkınma faaliyetleri ortaya çıkmıştır (Akt, Yenigül,2017:3).

Toplumsal yapının gelişmesi ile birlikte toplumsal politikalarda zamana bağlı olarak değişmeler görülmektedir. Ellis&Biggs (2001) yapmış oldukları çalışmada kırsal kalkınma faaliyetlerini 1950 yılından itibaren uğramış olduğu değişikliği göstermişlerdir.

1950'ler ⟶ Çift ekonomi modeli, toplumsal kalkınma

1960'lar ⟶ Dönüşüm yaklaşımı, Yeşil Devrim başlangıcı

1970'ler ⟶ Büyüme ile yeniden bölüşüm, Yeşil devrimin devamı, Kırsal büyüme bağlantıları

1980'ler ⟶ Yapısal uyum, Hızlı kırsal değerlendirme, Yoksulluğun azaltılması

1990'lar ⟶ Mikro krediler, Katılımcı kırsal değerlendirmeler, Paydaşlar Analizi

2000'ler ⟶ Sürdürülebilir geçim kaynakları, İyi ve yerinden yönetim, Yoksulluğun ortadan kaldırılması (Ellis&Biggs,2001:439).

Zamana bağlı olarak kırsal kalkınma faaliyetleri değişime uğrasa da insanlar belli bir zaman sonra bulundukları yerlerden başka yerlere doğru göç etmeye ihtiyaç duyarlar. İnsanların bulundukları yerden göç etmesinde en önemli unsur ekonomik unsurlardır. Zamanla birlikte gelişen çağda insan ihtiyaçlarının sürekli artması ve zaman bağlı olarak değişmesi nedeniyle insanların tüketim kalemlerinde birtakım değişmeler olmaktadır. Bu durumdan dolayı insanlar ülke içine ya da dışına göç faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Ülke içinde dengesiz nüfus dağılımına neden olan göç faaliyetlerinin önüne geçilebilmesi için kırsal kalkınma çalışmaları yapılmaktadır. Kırsal kalkınma faaliyetleri ile birlikte insanların doğdukları yerden göç etmemeleri ya da tersine göçün sağlanması için insanlara destekler verilmektedir. Türkiye'de birçok kamu kurumu tarafından kırsal kalkınmaya yönelik destekler verilmektedir. Destek veren kurumlardan biri de Tarım ve Orman Bakanlığı'dır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından kırsal kalkınma destekleri ile birlikte Türkiye'de kadınlara ve gençlere yönelik destekler verilmektedir. Verilen desteklerle birlikte hem kadınların ve gençlerin üretime katkısı sağlanmış olacak hem de kırsal kalkınmanın önü açılacaktır. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından kadınlara ve gençlere projelere bağlı olmak

üzere 2021 yılında %50 hibe destekleri sağlanmaktadır. 2021 yılında verilen %50'lik destek kalemlerinin bazıları aşağıdaki hususlardan oluşmaktadır.

- Bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesine yönelik faaliyetler
- Hayvansal ürünlerin işlenmesine ve paketlenmesine yönelik faaliyetler
- Çiftlik faaliyetleri kapsamında yapılan işler
- Kırsal turizm faaliyetleri
- Su ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesine yönelik faaliyetler (Türkiye Belediyeler Birliği,2001:6).

Ticaret Bakanlığı tarafından kooperatiflere destekler verilmektedir. Bakanlı tarafından verilen destekler kooperatiflerin faaliyet alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Destek oranları kooperatiflerin bulunduğu bölgelere göre değişiklik %50 ile %100 arasında değişiklik göstermektedir. Ticaret Bakanlığı tarafından uygulamaya geçirilen Koop-Des programının amaçları şunlardır;

- "Üretime ya da istihdama katkı sağlayacak olan projelerin desteklenmesi"
- "Kooperatifçilik faaliyetlerinde verimliliğin ve etkinliliğin arttırılmasını sağlamak"
- "Yeni üretim teknolojilerinin uygulamaya konulması"
- "Bireysel olarak yapılan tasarrufların kooperatifler aracılığıyla ekonomiye kazandırılmasını sağlamak" (Ticaret Bakanlığı,8-13).

Kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin kırsal kalkınma desteklerinden yararlanamadığı görülmektedir. Bu durum kırsal bölgede yaşayan kişilerin mevcut desteklerden çoğu kez haberdar olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin halkı bilinçlendirip projeler hakkında bilgi vermesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin üreticilere proje konusunda yapacağı her bir destek üretimde katma değerin artışına neden olacaktır.

3. KOOPERATİFLEŞME

Kooperatifler piyasa ekonomisi içinde yer alan ekonomik kuruluşlardır. Kooperatifler piyasa mekanizmasında üreticilerin pazar sorununun çözümü için kurulmuş olan kuruluşlardır. Kooperatifler büyük firmaların piyasada başarılı olamadıkları alanlarda yer tutarak piyasada meydana gelen açığın kapanmasına yardımcı olurlar. Kuruluş çerçevesi olarak bakıldığında düşük ve orta gelirli insanlar tarafından oluşturulan kooperatifler gelir dağılımın adil dağılmasına yardımcı olan bir unsurdur (Erdoğan,2020:28-29).

Belediyelerin toplumsal katkı bakımından kooperatiflerle işbirliği yaparken bazı hususları göz önünde bulundururlar. Şener (2019) yapmış olduğu çalışmasında bu hususları şu şekilde belirtmiştir;

- **Toplumsal Talep:** Kooperatifler kuruluş aşamasında toplumun temel ihtiyaçları doğrultusuna göre hareket edilmelidir. Toplum tarafından belirlenen talebe göre kooperatiflerin kuruluş aşaması yön bulmalıdır.
- **Elverişli Ortam:** Bireyler ekonomik yaşamda kendi faydalarını en üst seviyeye çıkarmak isterler. Bu nedenle ekonomik bir kuruluş olan kooperatiflerin kurulmasında

bireyler objektif bir şekilde tutum sergilemede zorluk çekerler. Bu nedenden dolayı kooperetiflerin kuruluş aşamasında belediyeler aktif rol alarak, sonraki aşamalarda kendilerini geri planda tutmaları gerekmektedir.

- **Yerel Yönetimle İşbirliği:** Kooperatifler kurulmadan önce belediyelerin kooperatiflere hangi şekilde hangi yöntemle destek sağlayacağı önceden belirlenmelidir.
- **Siyasi Patronaj:** Herkese açık bir şekilde ekonomik faaliyetini yürüten kooperatifler belediyeler tarafından denetlenemezler. Belediyeler tarafından öncülük yapılarak kurulan kooperatiflerin toplum tarafından belediyelere bağlı olduğu algısı vardır. Bu nedenle kooperatif üyesi olmayan belediyelerin kooperatifleri denetleme yetkisi bulunmamaktadır.
- **Toplumsal Görev ve Sorumluluk:** Belediyeler mevcut kooperatiflerle işbirliği yapmalıdır. Yerelde destek bulamayan kooperatiflerin ekonomik ömrü pek uzun olamamaktadır.
- **Belediyelerin Kooperatif Üzerinden Kaynak Yaratamaması:** Belediyeler kooperatif üzerinden doğrudan kaynak sağlayamazlar. Kooperatiflerin belediyelere kaynak sağlama durumu iki durumda olmaktadır. Bunlardan ilki risturn ve kar payı yoluyla ikincisi ise kooperatiflerin belediyelere bağış yardımı yapması şeklindedir.
- **Uzun dönemli Kooperatif Yatırımı:** Kooperatiflere belediyeler tarafından yapılan yatırımlar kısa dönemde boşa harcanan emek olarak düşünülmektedir. Uzun dönemli perspektifte ele alındığında yerelde istihdamın arttırılması dahil birçok ekonomik sorunun çözümüne yardımcı olacak bir ekonomik kuruluştur (Şener,2019).
-

4. TÜRKİYE'DE BELEDİYELERİN KOOPERATİFLERE OLAN DESTEĞİ

Ankara Büyükşehir Belediyesi kooperatifleşme çalışmaları kapsamında *"Başkent Market", "Ortak Dijital Ağ Aracılığı ile Kadın Kooperatiflerinin Desteklenmesi" ve "Kooperatif Kuluçka Alanı"* gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu kuruluşların kurulma amaçları şu şekildedir;

Başkent Market: mevcut üretim kooperatifleri gibi kadın kooperatiflerinin 'de temel sorunu olan pazarlama sorunun çözümü için kurulmuştur. Bu sayede kadın kooperatiflerinin ürettikleri ürünleri satamama durumu ortadan kalkacaktır.

Ortak Dijital Ağ Aracılığı ile Kadın Kooperatiflerinin Desteklenmesi: Ortak ağ sistemi ile kadın kooperatiflerinin hibe ve çağrı programlarından haberdar olması ve bu desteklerden azami şekilde yararlanması amaçlanmaktadır.

Kooperatif Kuluçka Alanı: Bu faaliyetle Ankara Büyükşehir Belediyesi yeni kurulacak olan kadın kooperatiflerine öncelik etmeyi ve mevcut kurulmuş olan kadın kooperatiflerine ise danışmanlık hizmeti vermeyi planlamaktadır (www.ankara.bel.tr).

Ankara büyükşehir belediyesi tarafından kadın kooperatiflerinin desteklenmesi bakımından 2019 yılında çalıştay yapılmış ve yapılan çalıştay sonucunda ortaya çıkan önermeler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Ankara'da kadın kooperatiflerinin tek merkezde toplanması
- Halk ekmeğin kadın kooperatiflerini kapsaması
- Kooperatiflere ve kadın kooperatiflerine proje yazma konusunda destek verilmesi
- Kadın kooperatiflerinin gerekli altyapı sorunlarının çözülmesi
- Kooperatiflere Pazar desteğinin sağlanması
- ABB web sayfasında kadın kooperatiflerine ilişkin link oluşturulması (Yılmaz,2019:12).

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kooperatiflere sağlamış olduğu destekler şu şekildedir;

- Kooperatif pazarlarının kurularak üreticilerin aracı olmadan ürünleri satma olağanının sağlanması
- Kooperatiflere modern seraların kazandırılması
- Kooperatiflere makine desteğinin sağlanması
- E-ticaret platformunun oluşturularak kooperatiflerin ürünlerini pazarlamasına yardımcı olunması (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 11-47).

Bursa Büyükşehir Belediyesinin kooperatiflere sağlamış olduğu destekler şu şekildedir;

- Bursa büyükşehir Belediyesi kadın kooperatiflerine ürünlerin kurutulmasından dolayı ortaya çıkan kaybı en aza indirmek için ürün kurutma makinaları tahsis etmiştir
- İhtiyacı olan kooperatiflere ve üreticilere çeşitli makine ve ekipman desteği sağlanmıştır (https://www.bursa.bel.tr/).
- Öğrencilerin eğitim hayatında karşılacağı maddi olumsuzlukların giderilmesi ve öğrencilerin rahat bir eğitim hayatı sürdürebilmesi için Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Burskoop kurulmuştur (https://www.burskoop.com/).

Konya Büyükşehir Belediyesinin kooperatiflere sağlamış olduğu destekler şu şekildedir;

- Kooperatiflerin kurulması için yer tahsisinin yapılması (https://sepet.konya.bel.tr/).
- Halkapınar İlçesi S.S.Zanapa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin IPARD programı kapsamında yapmış olduğu 2092000 TL'lik projenin 1200000TL'lik kısmı proje ortağı Konya büyükşehir belediyesi tarafından sağlanmaktadır. KOMEK Mesleki Eğitim ve Sanat Kooperatifi e-satış yoluyla satış yapılmıştır. il genelinde 130650 adet talep karşılanmıştır. Makine alım destekleri gerçekleştirilmiştir (http://www.sp.gov.tr/).

Muğla Büyükşehir Belediyesinin kooperatiflere sağlamış olduğu destekler şu şekildedir;

- Tarım ve ticaret bakanlığına bağlı olan kooperatifler tek çatı altında toplanmıştır.
- Kooperatiflere ar-ge desteğinin sağlanması
- Kooperatiflere eğitim danışmanlığı yapılması
- Kooperatiflerin ürünlerini üretiminde ve pazarlamasında destek sağlanacak (https://www.mugla.bel.tr/).

SONUÇ

Kırsal bölgeler yerleşim yerleri bakımından dezavantajlı bir konumda bulunurlar. Bu konumlarından dolayı birçok altyapı ve üst yapı sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşadıkları olumsuzluklara bağlı olarak kırsal bölgelerde zamanla nüfus miktarlarında azalmalar görülmektedir. Karşılaşılan bu sorunun üstesinden gelebilmek için kırsal kalkınma çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Kırsal kalkınma çalışmaları ile birlikte Türkiye'de kırsal bölgelerin temel sorunlarından biri olan işsizliğin giderilmesi amaçlanmaktadır. Kırsal kalkınma politikaları kapsamında çalışmada belirtildiği gibi Ticaret bakanlığı ve Tarım ve Orman bakanlığı üreticilere destekler vermektedir. Verilen desteklerle birlikte üreticilerin üretim süreçlerine katılımları hedeflenmektedir. İlgili bakanlıkların kırsal kalkınma kapsamında sağlamış olduğu destekler ne kadar önemli ise yerel yönetimlerde kırsal kalkınma açısından bir o kadar önemlidir. Kırsal bölgelerde yer alan belediyeler halkın istihdam sorununa çözüm bulması için bir takım desteklemelerde bulunurlar. Belediyelerin kırsal kalkınma politikalarında kooperatifleri aktif bir şekilde kullanması yerelde işsizlik sorunun çözümü için bir fırsat imkânı oluşturacaktır. Yapılan çalışmada beş tane Büyükşehir Belediyesinin (Ankara, İstanbul, Muğla, Bursa ve Konya) kooperatiflere sağlamış oldukları destekler ele alınmıştır. Sağlanan bu destekler neticesinde üreticiler üretime teşvik edilerek ülkeye katma değer sağlama durumu ortaya çıkmıştır. Belediyeler kooperatiflere sağlamış olduğu üretimsel destekten sonra tüm kooperatifler de görülen pazarlama sorunun üstesinden gelebilmek için gerekli internet tabanlı satış uygulamalarını hayata geçirmişlerdir. Yapılan bu uygulamayla üreticilerin ürünlerini satamama durumu ortadan kalkmaktadır. Böylece yerelde bakanlık, belediye ve halkın bir araya gelmesiyle birlikte hedeflenen üretim artışı sağlanmış olmaktadır.

Türkiye'de kırsal kalkınmanın etkili bir şekilde yürütülmesinde önemli bir yere sahip olan kooperatifler göz ardı edilmemelidir. Üretimin lokomotifi olarak düşünülmelidir. Kooperatifler sayesinde yerelden genele doğru tüketiciler tüketimlerini daha fiyat üzerinden gerçekleştirmiş olacaklar. Bu durum zamanla su damlası gibi ülke geneline yayılarak Türkiye'de enflasyonun düşmesine neden olacak bir unsur haline gelecektir. Unutmamak gerekir ki yerelde üretimin artışının temel anahtarı kooperatiflerdir.

KAYNAKÇA

Ellis, F. and Biggs, S. (2001). Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s. Overseas Development Institue, Oxford, Development Policy Review, 19, 437-448. http://dx.doi.org/10.1111/1467-7679.00143.

Erdoğan, N., *Tarım Ekonomisi & Finansmanı*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi,
https://tarim.ibb.istanbul/img/1683111102022__2147485614b.pdf

Şener, Ş. B. (2019), https://sosyalekonomi.org/ben-sana-mecburum-bilemezsin-turkiyede-yerel-yonetimler-ve-kooperatifler/

Ticaret Bakanlığı, https://ticaret.gov.tr/data/5f07058413b87611d894d0c3/50%20SORUDA%20KOOPDES%20K%C4%B0TAP.pdf

Türkiye Belediyeler Birliği https://www.tbb.gov.tr/online/dergiler/2021_ocak_subat/index.html#p=1

Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, Planlama Dergisi, 27 (1), 16-25.

Yılmaz, Ş. (2019), Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Kooperatifleri Çalıştayı, Ankara.

https://www.ankara.bel.tr/kadin-calismalari/kooperatif-destekleri

https://www.burskoop.com/sayfa/kurumsal-6/

https://www.bursa.bel.tr/haber/geleneksel-uretime-teknolojik-destek-31596

https://www.bursa.bel.tr/haber/tarimda-buyuksehir-destegi-suruyor-31627

https://www.mugla.bel.tr/haber/buyuksehir-mugladaki-kooperatifleri-tek-cati-altinda-topladi

https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/ilceilce_hizmet_ve_yatirimlar/guneysinir.pdf

http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/kSTCa+Konya_Buyuksehir_Belediyesi_2021FaaliyetRaporu.pdf

BİR DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİSİ OLARAK KÜYERELLEŞTİRME: SEÇİLMİŞ NETFLİX ÖRNEKLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Abdulkadir KURTULAN
Selçuk Üniversitesi,
akurtulan7@gmail.com 0000-0002-8041-6334

ÖZET

Küyerelleşme; küresel olan ürün, değer veya işletmenin değerlerinin yerel kültürlere uygun olarak özelleştirilmesidir. Pittsburgh Üniversitesi sosyoloji profesörü Roland Robertson, Japon toplumunda oldukça değişim gösteren "Küyerelleştirme" kavramını Batı dünyasının sosyal bilimler literatürüyle tanıştırmıştır. Japon dilinde bu kavram, pazarlama uzmanlarının Japonya'ya özgü ürünlerin yerelleştirilmesini (yerel ihtiyaç ve zevklere uyumlu) ancak erişim ve uygulamada küresel olmaları anlayışının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

"Küre-yerel" ve "Küyerelleştirme" küresel ve yereli harmanlayan bir süreci ifade eder. Bu çalışmanın amacı, çevrimiçi içerik üretme platformu Netflix'in tutundurma stratejilerinde kullanmış olduğu küyerelleştirme çalışmalarından birkaçını incelemektir. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küyerelleştirme, Glokalleştirme, Dijital Pazarlama.

SİBER MOBBİNGİN İŞ ÖRGÜTLERİ BOYUTU

Dr. Öğr. Melek Sermin EFEOĞLU
Selçuk Üniversitesi, SBE., İşletme Anabilim Dalı
melek.efeoglu@lisansustu.selcuk.edu.tr |https://orcid.org/0000-0002-7277-7260|
Prof. Dr. Adnan ÇELİK
Selçuk Üniversitesi, İİBF., İşletme Bölümü
adnancelik@selcuk.edu.tr
|https://orcid.org/0000-0002-8538-9937|

ÖZET

Mobbing, iş yaşamında sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkar. Birilerini hedef alan bilinçli ve sistematik saldırgan eylemler ile doğar. Bunlar sözlü ve/veya fiziki olabilir. Mağdur üzerinde psikolojik zedelenmelere yol açabilir. Örgütten ayrılma bile gündeme gelebilir. Günümüzde, bilişim ve iletişim teknolojilerinin bilinçli ve sistemli olarak kötü niyetli kullanımları gündemdedir. Bu tarz psikolojik şiddet türleri, siber mobbingi doğurmaktadır. Siber mobbing, sonuçları bakımından klasik mobbing ile benzeşmektedir. Ancak etki süresi, gücü ve genele hızla yayılabilme potansiyeli açısından ayrışmaktadır. Ayrıca, işyerinde gerçekleşme zorunluluğu da yoktur. Yani zaman ve mekândan bağımsızdır. Saldırgan, örgüt personeli olabileceği gibi, bilinmeyen (anonim) bir kimse de olabilir. Siber mobbing, iş yaşamında son zamanlarda beliren en zararlı olgulardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Buna uğrayan birisi, işine odaklanma güçlüğü çekebilir. Etkin ve verimli çalışması da zor olabilir.

Kurumlar, sosyo-ekonomik yaşamın yapı taşlarıdır. Topluma anlam ve istikrar kazandırmayı hedefleyen kurallı sistemleri barındırırlar. Düzenin sağlanmasına ve sürdürülmesine de yardımcı olurlar. İş örgütleri, kamu yönetimleri, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü organizasyonlar birer kurumdur. Bunların her birinin, çeşitli amaçları olabilir. Bunlardan iş örgütleri, sosyo-ekonomik yönlüdürler. İnsan yaşamının devamını kolaylaştıran faaliyetleri hedeflerler. Sınırlı kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçları gidermeye çalışırlar. Doğal olarak, kârlılıklarını artırmayı, rekabet avantajı elde etmeyi ve sürdürülebilir olmayı arzu ederler.

Bu çalışma, siber mobbingin iş örgütleri boyutuna yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışmada, öncelikle siber mobbing kavramının ve etkilerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Sonra literatür ve popüler kaynaklardan edinilen bilgiler yardımıyla iş örgütleri özelinde değerlendirmeler

yapılmıştır. Bu sorun ile mücadele etmede izlenecek yol ve yöntemlerin sistematik olarak sunulması anlamlı görülmüştür. Böylece, alan yazınına kayda değer bilgiler üretileceğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Mobbing, İş Örgütleri, Siber Mobbing.

BUSINESS DIMENSION OF CYBER MOBBING

ABSTRACT

Mobbing emerges as a result of social interactions in the workplace, stemming from deliberate and systematic aggressive actions targeting individuals, which can manifest in verbal and/or physical forms, potentially leading to psychological harm for the victim. Even contemplating departure from the organization may become a possibility. Presently, deliberate and systematic misuse of information and communication technologies is at the forefront of attention. Such forms of psychological violence give rise to cyberbullying. In terms of its consequences, cyberbullying bears resemblance to traditional mobbing, yet it distinguishes itself in terms of its duration, intensity, and its potential to rapidly spread on a broader scale. Furthermore, it does not require a physical presence in the workplace, as it is independent of time and place. The aggressor may be an organizational member or an unknown (anonymous) individual. Cyberbullying is considered one of the most detrimental phenomena that have recently emerged in the realm of the workplace. A person subjected to cyberbullying may experience difficulty concentrating on their work and may find it challenging to work effectively and efficiently.

Institutions are the building blocks of socio-economic life, harboring structured systems that aim to provide meaning and stability to society. They contribute to the establishment and sustainability of order. Business organizations, public administrations, non-governmental organizations, and volunteer organizations are all forms of institutions. Each of these institutions may have various objectives, with business organizations typically being oriented towards socio-economic purposes, aiming to facilitate activities that support human life's continuity, endeavoring to meet unlimited needs with limited resources. Naturally, they aspire to increase profitability, gain a competitive advantage, and maintain sustainability.

This study is primarily focused on the dimension of cyberbullying within business organizations. The objective of the study is to comprehend the concept of cyberbullying and

its effects. Subsequently, evaluations specific to business organizations are made by drawing upon information obtained from both academic literature and popular sources. It is deemed meaningful to systematically present the path and methods to combat this issue. In doing so, it is believed that significant contributions will be made to the academic literature in this field.

Keywords: Digitization, Mobbing, Business Organizations, Cyberbullying.

EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE ULUSLARARASILAŞMA STRATEJİLERİNİN FİRMALARIN REKABETÇİLİK GÜÇLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İSTANBUL TEKSTİL SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi, Ayaz Yusuf Altın

Iğdır Üniversitesi, İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0001-5237-2939

ÖZET

Yerel piyasalardaki durgunluk firmaların iş yapmalarını zorlaştırmakta ve istihdam olanaklarını kısıtlamaktadır. Ekonomik koşullar kötüleştiğinde birçok firma iflas etmemek için uluslararasılaşma yoluna gitmişlerdir. Özellikle karlılık açısından firmalar ekonomik durgunluk dönemlerinde yerel piyasada hızlı bir ivme yakalayamamaktadır. Teknolojik değişimler nedeniyle sürekli değişen çevreye ayak uydurabilmek, büyüme sağlayabilmek, farklı pazarlara girebilmek ve yerel piyasalarda agresif stratejiler uygulayan şirketler ile rekabet edebilmek için uluslararasılaşma artık zorunlu hale gelmiştir. Firmalar rekabet edebilmek için saygınlık kazanmak ve kalitelerini arttırmak zorundadırlar. Uluslararasılaşma piyasalarda prestij ve güvenirlik kazanmak için en iyi yollardan biridir. Firmalar yerel piyasalardaki saygınlıklarını koruyabilmek için kalitelerini geliştirmek zorundadırlar. Bu çalışmada ekonomik krizler, pandemi ve savaşlardan dolayı kötü giden ekonomik koşullar nedeniyle firmaların izledikleri uluslararasılaşma stratejilerinin firmaların rekabetçilik güçleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma nitel bir araştırma dizaynına sahiptir. Araştırmanın verileri İstanbul'da tekstil sektöründe yer alan orta ve büyük ölçekteki 20 işletmeden yüz yüze görüşülerek derinlemesine mülakat yöntemi ile toplanmıştır. Veriler 15 Eylül- 15 Ekim 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Sonuç olarak firmaların uluslarasılaştıktan sonra firmaların saygınlıklarının büyük ölçüde arttığı için rekabet güçlerinin de arttığı görülmektedir. Uluslararasılaşmanın firmaların hayatta kalmalarını sağladığı gibi kısa süre içinde firmalara ortalama %70 oranında da bir karlılık artışı da sağladığı gözlemlenmiştir. Uluslararasılaşma karlı olduğu kadar eğer iş yapılması planlanan ülkedeki kültürel özellikler, yasal koşullar ve ticaret olanakları araştırılmadan gerçekleştirilirse firmaların rekabetçilik güçlerini zayıflattığı görülmektedir. Firmalar teknolojinin de etkisiyle fuarlara katılma, müşterilere mail atma, telefonla iletişim kurma veya iş seyahatleri gibi eski uyguladıkları bilgi edinme yöntemlerini değiştirmeye başlamışlardır. Firmalar artık yatırım danışmanlıklarından, lojistik ağlarından, rakiplerinden ve kurdukları iş ağlarından ve internet ortamlarından elde ettikleri bilgileri analiz ederek uluslararasılaşma stratejilerini şekillendirmektedirler. Medyanın, iş ve sosyal ağlar firmalara üstün bir rekabet gücü sağlayabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Dış çevredeki değişimleri analiz edebilmek ve rekabetçilik güçlerini arttırabilmek için firmaların insan kaynaklarını eğitim verme yoluna gittikleri görülmektedir. Firmalar ayrıca firma maliyetlerini düşürmek ve ölçek ekonomisi yaratabilmek için lisans anlaşmaları, ortaklıklar kurma ve konsorsiyumlarda yer alma yoluyla rekabetçilik güçlerini geliştirmeye çalışmaktadır. KOBİ'ler bazen aracı, bazen de toptancı ya da çok uluslu bir şirketin şubesi

olarak ihracat yaparak uluslararasılaşabilmektedirler. Bu anlamda sektörde de mal ve hizmet ihracatının sağlanmasında önemli bir tedarikçi rolü de üstlendikleri görülmektedir. İşin çapı büyüdükçe uluslararasılaşmanın ölçüsü de büyümektedir. Bu yolla KOBİ'ler de rekabetçilik güçlerini arttırabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: rekabetçilik gücü, uluslararasılaşma stratejileri, teknoloji, ekonomik kriz

İŞ HAYATINDA MOBİNG VE İNTİHAR

Doç. Dr. Emine Vasfiye KORKMAZ
İskenderun Teknik Üniversitesi
İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi
Lojistik Yönetimi Bölümü
emine.korkmaz@iste.edu.tr
Orcid No: 0000-0001-7202-6849

ÖZET
Kariyer süreçlerinde bireylerin, günlük hayatlarında karşılaştıkları zorluklara dayanma durumları farklılaşmaktadır. Bazı bireylerin çalışma koşullarında ortaya çıkan zorluklarla mücadele etme gücü yüksek iken, bazılarının güçlüklere dayanma durumu daha düşük olabilmektedir. İş hayatında karşılaşılan sorunlardan biri de mobbingdir ve mobbinge her bireyin verdiği tepki farklılaşabilmektedir. Astlar ve üstler arasındaki psikolojik savaşı ifade eden mobbing, günümüz iş hayatının intihara kadar sonuçları olan, en önemli sorunlarından biridir. Bu çalışmada, iş hayatında yaşanan sorunlar nedeniyle çalışanların intihar etmesine neden olan faktörler, konuya ilişkin çalışmalar ve istatistikler kapsamında doküman analizi ile ele alınacaktır, neden sonuçları ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, intihar, kariyer

ABSTRACT

During the career processes, the situations of individuals' to withstand the difficulties they face in their daily lives are becoming different. While the strength of some individuals to struggle with the difficulties arising in working conditions is high, the ability of some individuals to withstand difficulties may be lower. One of the problems encountered in business life is mobbing, and the reaction of each individual to mobbing can vary. Mobbing, which refers to the psychological warfare between subordinates and superiors, is one of the most important problems of today's business life, which has consequences up to suicide. In this study, the factors that cause employees to commit suicide due to problems experienced in business life will be discussed by document analysis within the scope of related studies and statistics, and the cause will be evaluated by its results.

Keywords: Mobbing, suicide, career

1. Mobbing ve İntihar

İngilizce "örgütsel baskı" olarak da ifade edilen mobbing kavramı ilk defa 1960'lı yıllarda literatüre kazandırılmış, sonrasında endüstri psikoloğu olan Leymann iş hayatında mobbing kavramına değinerek, 45 çeşit mobbing davranışını aşağıdaki gibi beş başlıkta toplamıştır (Sosysal, 2015);

1. **Grup; Kendini ispat etmek ve iletişim kurma potansiyelini ortadan kaldırmak:** Yöneticisi tarafından çalışanın kariyer gelişimine ilişkin fırsatların önü kesilir, sözü çok sık bölünür, bağırma, azarlama ve iş yapma şeklinin devamlı eleştirilmesi
2. **Grup: Sosyal ortama saldırı**: İş yerinde çalışan diğer personellerin mobbing uygulanan personelle iletişim kurması engellenir.
3. **Grup: Çalışanın itibarına saldırı:** Diğer personellerle mobbing uygulanan personelin arkasından aslı olmayan iftira ve aşağılayıcı sözlerin söylenmesi.
4. **Grup: Çalışanın hayat kalitesi ve kariyer sürecine saldırı**: İş hayatında sürekli gereksiz ve değişen iş durumlarının varlığı.
5. **Grup: Çalışanın sağlığına yönelik saldırı**: Fiziki yönden kişiyi zorlayacak ağır işlerin mobbing uygulanan çalışana verilmesi.

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından yapılan mobbing tanımına bakıldığında, "zalimce, kötü niyetli ve aşağılayıcı girişimler yoluyla bir bireye veya bir gruba zarar vermeyi amaçlayan saldırgan davranışlar "olarak ifade edilmiştir (Cin ve Günbey, 2021: 151). 2004-2007 senesinde Fransa'da faaliyetlerini yürüten Chinon nükleer enerji üretimi fabrikasında dört iş gören, 2008 senesinde Malhouse'da faaliyet gösteren Peugeot fabrikasındaki beş iş gören ve 2013 senesinde yine Fransa'da faaliyette bulunan Renault markası çatısı altında çalışan üç iş gören mobbing nedeniyle hayatlarına son vermişlerdir. Bu yaşanan durumlar artan işyeri intiharları nedeniyle devleti, sağlıkçıları, uzmanları, araştırmacıları, sendikaları ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bu vakaların takip edilerek kontrol altına alınmasına ilişkin harekete geçmesine neden olmuştur (Tekin Epik, 2020: 179). World Health Organization (WHO); Dünya Sağlık Örgütüne göre; intihar, geniş kapsamlı sosyal, duygusal ve ekonomik sonuçları olan önemli bir halk sağlığı sorunu olmuştur. Avustralya'da Ulusal İntiharı Önleme Stratejisinin geliştirilmesine katkı sağlayacak Ulusal İntiharı Önleme Kurulu mevcuttur. Bu kurul, intihar vakaları üzerine çalışmalara rehberlik edecek deneyim, değerlendirme, pratik hizmet ve sistem bilgisinin genişletilmesini amaçlamaktadır. Avustralya'nın kendine zarar verme ve intihar oranlarına azaltacak intiharı önleme yaklaşımları, işgücü kapasitesinin belirlenmesi, intihara ilişkin verilerin toplanması, paylaşılması, değerlendirilmesi, intiharı önlemek için gerekli yargı yetkisinin alınması ve federal yönetişim ve / veya yasal değişikliklerin yapılması, politika ve yaklaşımların geliştirilmesi ve Avustralya genelinde etkili ve stratejik intihar önlemlerinin alınması için hükümet, özel sektör ve topluluklarla ortaklıkları arttırmayı hedeflemektedir (National Suicide Prevention Strategy, 2023).

Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye literatürüne biraz daha geç giren mobbing kavramı, kurumlar açısından hem bir sosyal tehdit, hem de önemli bir problem olarak günümüzde çok sık karşımıza çıkmaktadır (Akbaş ve Karcıoğlu, 2010). Günümüzde ise mobbing sonu intihara giden sonuçlara ulaşmıştır. Mobbing ve intihar kelimelerinin yan yana olduğu haberler her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle iki konu üzerine yapılacak çalışmalar her geçen gün önem kazanmıştır. Türkiye'de de işletme içinde astlar ve üstler arasındaki mobbing, ticari başarısızlık ve geçim zorluğu gibi durumlar sonucu yaşanan itibar kaybının yarattığı baskı duygusuyla, intihar eğilimine yönelen kişilerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. TÜİK tarafından hazırlanan, girişimcilerin ticari başarısızlık nedeniyle intihar dağılımlarına ilişkin verilerinin yer aldığı Çizelge 1.'e bakıldığında; 2018 yılında 6 kişi, 2019 yılında 7 kişi, 2020 yılında 7 kişi, 2021 yılında 5 kişi ve yine 2022 yılında 5 kişi ticari başarısızlık nedeniyle hayatına son vermiştir. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin 29'u, 25-64 yaş arası erkek girişimcilerden, 1'i 35-39 yaş arası kadın girişimciden oluşmaktadır.

Çizelge 1. Türkiye'de Yıllar İtibari ile Yaş ve Cinsiyete Göre Ticari Başarısızlık Nedenli İntihar Rakamları

		2022	2021	2020	2019	2018	Toplam
25-29 yaş	Erkek	-	-	-	-	1	1
	Kadın	-	-	-	-	-	-
30-34 yaş	Erkek	1	1	1	1	1	5
	Kadın	-	-	-	-	-	-
35-39 yaş	Erkek	-	2	3	1	2	8
	Kadın	1	-	-	-	-	1
40-44 yaş	Erkek	1	1	1	1	-	4
	Kadın	-	-	-	-	-	-
45-49 yaş	Erkek	-	-	-	3	1	4
	Kadın	-	-	-	-	-	-
50-54 yaş	Erkek	-	1	1	-	-	2
	Kadın	-	-	-	-	-	-
55-59 yaş	Erkek	2	-	-	1	1	4
	Kadın	-	-	-	-	-	-
60-64 yaş	Erkek	-	-	1	-	-	1
	Kadın	-	-	-	-	-	-
65-69 yaş	Erkek	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-
70-74 yaş	Erkek	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-
75 yaş +	Erkek	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-		-	-	-
Toplam	**Erkek**	**4**	**5**	**7**	**7**	**6**	**29**

	Kadın	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1**
	Toplam	**5**	**5**	**7**	**7**	**6**	**30**

Kaynak, TÜİK, 2023

TÜİK tarafından hazırlanan Çizelge 2.'de, Türkiye'de yıllar ve bölgeler bazında 15 yaş ve üzeri bireylerde ticari başarısızlık nedeniyle intihar dağılımına ilişkin verilere bakıldığında, 5 yıllık süreçte, tüm Türkiye'de ticari başarısızlık nedeniyle toplam 31 kişi intihar etmiştir. En yüksek dağılımdan biri olan İstanbul'da, 2022 yılında 2 kişi, 2021 yılında 2 kişi, 2020 yılında 1 kişi 2019 yılında 3 ve 2018 yılında 2 kişi olmak üzere, 5 yıllık süreçte toplam 10 kişi ticari başarısızlık nedeniyle hayatına son vermiştir. İkinci yüksek bölge olan Ege bölgesi verilerine bakıldığında; 2022 yılında 1 kişi, 2020 yılında 3 kişi, 2019 yılında 1 ve 2018 yılında 1 kişi olmak üzere, 5 yıllık süreçte toplam 6 kişi ticari başarısızlık nedeniyle hayatına son vermiştir. Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ticari başarısızlık nedeniyle 5 yıllık süreçte her herhangi bir intihar vakası yaşanmamıştır.

Çizelge 2. Türkiye'de Bölgeler İtibari ile Ticari Başarısızlık Nedenli İntihar Rakamları

	2022	2021	2020	2019	2018	Toplam
İstanbul	2	2	1	3	2	10
Batı Marmara	-	1	1	1	1	4
Ege	1	-	3	1	1	6
Doğu Marmara	-	1	-	2	-	3
Batı Anadolu	2	1	-	-	-	3
Akdeniz	-	-	-	1	1	2
Orta Anadolu	-	-	1	-	1	2
Batı Karadeniz	-	-	-	-	-	-
Doğu Karadeniz	-	-	-	-	-	-
Kuzeydoğu Anadolu	-	-	1	-	-	1
Ortadoğu Anadolu	-	-	-	-	-	-
Güneydoğu Anadolu	-	-	-	-	-	-
Türkiye Toplam	**5**	**5**	**7**	**8**	**6**	**31**

Kaynak, TÜİK, 2023

Çizelge 3.'de TÜİK tarafından hazırlanan, geçim zorluğu nedeniyle intihar dağılımlarına ilişkin verilere bakıldığında; 2018 yılında 245 kişi, 2019 yılında 319 kişi, 2020

yılında 289 kişi, 2021 yılında 324 kişi ve yine 2022 yılında 300 kişi geçim zorluğu nedeniyle toplam 1477 kişi hayatına son vermiştir. Geçim zorluğu nedeniyle intihar edenlerin 70'i, 15-75 yaş arası kadınlardan, 1407'si 15-75 yaş arası erkeklerden oluşmaktadır.

Çizelge 3. Türkiye'de Yıllar İtibari ile Yaş ve Cinsiyete Göre Geçim Zorluğu Nedenli İntihar Rakamları

		2022	2021	2020	2019	2018
15yaş aşağısı	Erkek	-	-	-	1	1
	Kadın	-	-	-	-	-
15 -19 yaş	Erkek	6	6	4	3	4
	Kadın	-	-	1	-	1
20-24 yaş	Erkek	22	26	24	16	9
	Kadın	5	1	3	1	1
25-29 yaş	Erkek	41	42	36	34	16
	Kadın	4	3	2	2	3
30-34 yaş	Erkek	46	41	28	29	29
	Kadın	3	1	2	3	1
35-39 yaş	Erkek	43	42	47	41	31
	Kadın	1	4	1	2	-
40-44 yaş	Erkek	35	47	24	46	36
	Kadın	1	1	1	3	2
45-49 yaş	Erkek	20	37	38	35	32
	Kadın	1	2	-	1	1
50-54 yaş	Erkek	32	22	22	33	21
	Kadın	-	1	1	-	-
55-59 yaş	Erkek	15	20	22	24	20
	Kadın	1	-	-	-	-
60-64 yaş	Erkek	12	11	16	-	8
	Kadın	-	1	-	-	1
65-69 yaş	Erkek	4	8	9	5	9
	Kadın	2	-	8	-	-
70-74 yaş	Erkek	4	5	4	3	4
	Kadın	-	-	-	-	-
75 yaş +	Erkek	1	3	3	3	2
	Kadın	1	-	1	-	-
Toplam	Erkek	281	310	276	305	235
	Kadın	19	14	13	14	10
	Toplam	300	324	289	319	245

Kaynak, TÜİK, 2023

Çizelge 4.'e bakıldığında 2018-2022 yılları arasında Türkiye'de geçim zorluğuna göre toplam 1477 kişi hayatına son vermiştir. Bölge ve yıllara göre en yüksek dağılımlara bakıldığında; 2019 yılında Ege bölgesinde 53 kişi geçim zorluğu nedeniyle intihar etmiştir. Onu 2021 yılında 52 kişi ile Batı Anadolu bölgesi takip etmektedir.

Çizelge 4. Türkiye'de Yıllar İtibari ile Bölgelere Göre Geçim Zorluğu Nedenli İntihar Rakamları

	2022	2021	2020	2019	2018
İstanbul	**49**	**68**	**50**	**49**	**40**
Batı Marmara	**16**	**20**	**21**	**17**	**11**
Ege	**51**	**39**	**40**	**53**	**37**
Doğu Marmara	**37**	**30**	**39**	**46**	**28**
Batı Anadolu	**28**	**52**	**40**	**43**	**35**
Akdeniz	**42**	**29**	**31**	**42**	**31**
Orta Anadolu	**16**	**17**	**15**	**13**	**16**
Batı Karadeniz	**16**	**18**	**11**	**20**	**12**
Doğu Karadeniz	**4**	**5**	**5**	**3**	**1**
Kuzeydoğu Anadolu	**8**	**6**	**5**	**4**	**7**
Ortadoğu Anadolu	**8**	**12**	**8**	**8**	**10**
Güneydoğu Anadolu	**25**	**28**	**24**	**21**	**17**
Türkiye Toplam	**300**	**324**	**289**	**319**	**245**

Kaynak, TÜİK, 2023

Türkiye'de iş hayatında yaşadığı baskılardan bıkan, yorulan, çeşitli mağduriyetler nedeniyle mobbing durumunu artık kaldıramadığı için intihara yöneldiği iddia edilen çalışanların haberleri sosyal medya ve televizyon haberlerinde karşımıza çıkmaktadır. Google arama kısmına "mobbing ve intihar" yazıldığında birçok haber görmek mümkündür. Bu haberlere ilişkin detaylara inceleyecek olursak; mobbing nedeniyle intihar vakalarının sesli bir şekilde konuşulmasına vesile olan, bankacı Emre Demir'in intiharı, bu konuda örnek olarak paylaşılabilir. Mart 2023'de bankacılık sektöründe yaşadığı zorlu mobbing durumlarını bir mektup ile anlatarak intihar eden Emre Demir, mektubunda akademisyen bir ailenin içinde huzurlu bir ortamda büyüdüğünü, çok pozitif biri olduğunu, ekonomik yönden iyi bir durumda olduğunu başta vurgulamış ardından kurumunda yaşadığı sorunları dile getirerek intihar nedenin mobbing olduğunu iddia ederek hayatına son vermiştir (A Haber, 2023). 2021 yılında yaşanan başka bir intihar vakasında, Uludağ Üniversitesinde görev yapan kalp damar cerrahı Dr. Mustafa Yalçın, altı sayfa mektup yazarak yaşamına son vermiştir (NTV, 2021). 2019'da öğretmen Saadet Harmancı annesini arayıp vedalaştıktan sonra mobbinge uğradığını iddia ederek hayatına son vermiştir (Hürriyet, 2019). Sağlık teknikeri ve paramedik olarak görev yapan Can Dursun Yeşil, görev yeri değiştirilerek mobbinge uğradığını sosyal medya hesabından paylaştığı mesaj ile iddia ederek hayatına son vermiştir (Sağlık haberleri, 2021). 2014 yılında Mobbing ile Mücadele Derneği, Milliyet gazetesine verdiği bilgiye göre yılda 100 akademisyenin intihar ettiğini iddia etmiştir (Milliyet, 2014).

2019 yılında Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bir intihar komisyonu kurarak toplumda intiharın nedenleri ve etkileri üzerine araştırmalar yapmayı planlamıştır. TÜİK yapmış olduğu araştırmalarla, hastalık, aile geçimsizliği, öğrenim başarısızlığı, hissi durumlar, geçim zorluğu ve ticari başarısızlık gibi birçok nedenle intihar vakası rakamlarını her yıl düzenli paylaşmaktadır. Mobbing sonucunda bireylerin yaşadığı durumlar ve olası maliyetleri aşağıdaki Çizelge 5.'de yer almaktadır (Avcı, 2019: 80);

Çizelge 5. Mobbing Sonucunda Yaşanan Durumlar ve Olası Maliyetleri

	Psikolojik anlamda yarattığı maliyetler	**Parasal anlamda ortaya çıkaracağı maliyetler**
Birey açısından	-Strese maruz kalmak -Fiziki ve ruhi hastalıklar -iş kazası yaşama -Kazalar sonrası engellilik -Mesleki açıdan kimliğini kaybetme -Arkadaşlarını kaybetme -İntihara yönelme/Cinayet	-Destek ilaç ücretleri -Terapi ücretleri -Hastane ve doktor muayenehane ücretleri -Avukat ve danışmanlık ücretleri -İşsizlik sonucu ortaya çıkacak maliyetler -Performansın altında gösterilen çaba
Aile açısından	-Tartışma ve yaşanan kavgalar -Çaresizlik -Çocukların düştüğü olumsuz durumlar ve karşılaşacağı etiketler -Boşanmaya ilişkin masraflar	-Ailede ortaya çıkacak gelir azalması -Boşanma sürecinde yaşanacak masraflar -Terapiye ilişkin ücretler
Kuruluş açısından	-Kurum içi tartışma ortamı -Sorunlu örgüt kültürünün varlığı -Yeni fikirlerin kısıtlanması	-Tedavi sürecinde izin haklarının fazla kullanılması -İş gören devir hızındaki artış -Eksik kapasite ile çalışma sonucu verimsiz çıktılar -İşsizliğe ilişkin harcamalar -İş görenlere yapılan tazminat ödemeleri -Yüksek insan kaynakları maliyetleri
Toplumlar açısından	-Kaygılı ve mutsuz, umutsuz insanlar	-Hastalıklar için yapılan gereksiz sağlık masrafları -Sigorta kapsamında yapılan ödemeler -Performansın altında çalışılması nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıpları -Kamu ve psikolojik etkinliği arttıracak yardım programlarına yapılabilecek harcamalar -Emekli olma taleplerinin artışıyla artan emeklilik maliyetleri

Kaynak: Avcı, 2019: 80

SONUÇ

Bu bilgiler ışığında finanstan, eğitime, sağlıktan akademiye mobbing nedeniyle yaşanan intihar vakalarına ilişkin çözüm yolları üretmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Dünyada artan intihar vakaları nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı intihara ilişkin komisyonlar, kurullar oluşturmuştur. ALO 170 Çalışma ve Sosyal Güvenlik İletişim merkezi üzerinden ve CİMER gibi kurumlar üzerinden şikayetlere ilişkin süreçler yürütülebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün raporunda, her yıl 703.000 kişinin intihara teşebbüs ederek, hayatına son verdiğini ifade etmiştir. Her intiharı, aileleri, toplulukları ve tüm ülkeleri etkileyen ve geride kalan insanlar üzerinde uzun süreli etkileri olan bir trajedi olarak değerlendirmektedir. İntiharın sadece yüksek gelirli ülkelerde değil, dünyanın tüm bölgelerinde küresel bir olgu olduğunu dile getirmiştir ve intiharların%77'sinden fazlasının 2019'da düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana geldiğini bildirmiştir. İntihar ciddi bir halk sağlığı sorunu olsa da zamanında, kanıta dayalı ve genellikle düşük maliyetli müdahalelerle önlenebileceğini, ulusal çözüm yöntemlerinin etkili olabilmesi için kapsamlı bir süreçte intiharı önleme stratejisine ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir.

İş yerinde üstler ve astlar arasında yaşanan mobbing sorunlarının, intihar sonucuna varmadan makul yollarla çözülebilmesi için her kurumun kendi içerisinde bireylerin bulunduğu olumsuz koşullardan çıkmasına destek olacak psikolojik destek birimlerinin yer alması önem arz etmektedir. Ayrıca mobbing olduğu düşünülen davranışların açıkça belirlenerek bunlara özgü hukuki yaptırımların olması ve bireyin psikolojik ve fizyolojik sağlığın kaybetmeden hukuki mercilere başvurabileceği hızlı mekanizmaların varlığı daha da güvende olduğunu hissederek intihara yönelmelerini engelleyebilecektir.

KAYNAK

A Haber, (2023). https://www.ahaber.com.tr/gundem/2023/03/18/yapi-kredi-calisani-efe demir-kimdir-ne-is-yapiyordu-intihar-eden-efe-demirin-yazdigi-mektup?paging=5 , Erişim Tarihi: 20.10.2023

Akbaş, S. , Karcıoğlu, F. (2010). İşyerinde Psikolojik Şiddet ve İş Tatmini İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Dergisi.* 24; (3).

Avcı, A. (2019). Çalışanlara Uygulanan Mobbing, Psikolojik Şiddet ve İntihar Eğilimlerinin *Sosyo Ekonomik Etkileri . Üniversite Araştırmaları Dergisi* , 2 (2) , 78-81 .

Cin, M.O. Günbey, T. (2021), Mobbing Davranışlarının Eziyet Suçu Bakımından Değerlendirilmesi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), s.147-169.

Hürriyet, (2019), https://www.hurriyet.com.tr/gundem/intihar-eden-saadet-ogretmenin-annesi son-konusmayi-anlatti-yapma-dedim-ama-dinletemedim-41374418

Soysal, N. Ö. (2015):https://www.kariyer.net/ik-blog/is-yerinizde-mobbing-yasiyor-musunuz/ Erişim Tarihi: 20.10.2023.

Milliyet, (2014). https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/turkiye-de-yilda-100 akademisyen-intihar-ediyor-10151772

National Suicide Prevention Strategy,(2023),https://www.mentalhealthcommission.gov.au/ news-and-media/mediareleases/2022/november/national-suicide-prevention-office advisory-board Erişim Tarihi: 20.10.2023

NTV, (2021) https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/olum-uykusuna-yatan-doktormustafa yalcinsonyolculugunaugurlandi,gNtz0ODfnkSk9zq6ip68UQ/xTXGTBRRpEaCWeB 00EOBw, Erişim Tarihi: 20.10.2023

Sağlık Personeli Haber, (2021). https://www.saglikpersonelihaber.net/son-mesajinda-mobinge ugradigini-yazan-saglik-personeli-intihar-etti Erişim Tarihi: 20.10.2023

TÜİK, 2023, https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar "Yaş Grubu, Cinsiyet Ve Nedene Göre İntihar", Erişim Tarihi: 20.10.2023

Tekin Epik, M., (2020), Psikososyal Bir Risk Olarak İşyeri İntiharı, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 12 (2): 175-197.

WHO, Dünya Sağlık Örgütü (2023),https://www.who.int/newsroom/events/detail/2023/09/10/ default-calendar/world-suicide-prevention-day-2023---creating-hope-through-action

WHO, (2023). https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide Erişim Tarihi: 20.10.2023

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİ GELECEĞE NASIL HAZIRLAMALI? SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof Dr.Muhammet BEZİRCİ
Selçuk Üniversitesi, mbezirci@hotmail.com - ORCID ID
100/2000 Doktora Öğrencisi Gülnur UÇAR
Selçuk Üniversitesi, simsekgulnur@gmail.com - ORCID ID

ÖZET

Muhasebesi günümüzün modern, ekonomik ve finans dünyasının değişmez, çıkarılamaz önemli bir parçasıdır. Muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen veriler ile oluşturulan finansal tablolar, işletme ile ilgili karar verme sürecinde rolü olan devlet, finansal kuruluşlar, kreditörler, yatırımcılar, personeller, şirketin ortakları ve çıkar grupları gibi geniş bir kitlenin başlıca bilgi kaynaklarındandır. Bu gruplar, ilgili oldukları şirketin bütün çalışmalarından etkilenmektedir. Dolayısıyla bu bilgilere doğru kaynaktan kaliteli bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmaları oldukça önemlidir. Karar alıcıların verecekleri kararda etkin rol oynayan veri kalitesi, finansal raporların doğruluğunu ve güvenirliğini de ortaya koymaktadır.

Muhasebe bilgi sistemi dijitalleşme olarak ta ifade edilen değişim sürecinde farklılaşmalar yaşayarak gereken önlemleri almak ve düzenlemeleri yapmak kaydıyla sürekli güncel kalmaktadır. Bu süreçle beraber finansal raporlara makul güvence hizmetlerinin yanı sıra bilirkişilik, danışmanlık gibi hizmet birimlerine olan ilgide de artış yaşanmaktadır. Tüm bu değişimleri değerlendirmek, geleceğe dair yorumlamak ve avantaj ve dezavantajlarını ortaya koyarak bir bütün halinde muhasebe bilgi sistemine bakabilmek bu hususta oldukça büyük bir öneme sahip olmaktadır. Bu çalışmada ülke ekonomilerinin önemli bir yapı taşı taşı olan işletmelerin bel kemiği olan muhasebeye dair teknolojinin gelişmesiyle yaşananlar SWOT analiziyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Bilgi Sistemi, Dijitalleşme, SWOT Analizi.

ABSTRACT

Accounting is an important and unchangeable part of today's modern, economic and financial world. The financial statements generated by the data produced by the accounting information system are the main sources of information for a wide range of audiences such as the government, financial institutions, creditors, investors, employees, shareholders and interest groups that have a role in the decision-making process related to the business. These groups are affected by all activities of the company they are related to. Therefore, it is very important that they have quick access to quality information from the right source. Data quality, which

plays an active role in the decisions of decision makers, also reveals the accuracy and reliability of financial reports.

The accounting information system is constantly updated by experiencing differentiations in the process of change, which is also referred to as digitalization, provided that necessary precautions are taken and arrangements are made. With this process, there is an increase in the interest in service units such as expertise and consultancy as well as reasonable assurance services for financial reports. Evaluating all these changes, interpreting them for the future and looking at the accounting information system as a whole by revealing its advantages and disadvantages are of great importance in this regard. In this study, what happened with the development of technology related to accounting, which is the backbone of enterprises, which is an important building block of national economies, was evaluated with Swot analysis.
Key Words: Accounting Information System, Digitalization, SWOT Analysis.

İŞLETME VERGİCİLİĞİ OLARAK MİKRO VERGİ PLANLAMASI: KURAMSAL BİR YAKLAŞIM VE ÖNERİLER

Dr. Gökçe KAFKAS

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

gokce.kafkas@cbu.edu.tr, 0000-0001-5212-7925

Prof. Dr. Mustafa KIRLI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

mustafa.kirli@cbu.edu.tr, 0000-0002-1986-5173

ÖZET

Vergiler, kamu harcamalarının en önemli finansman kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle sosyal devlet anlayışı ve küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak kamu harcamaları sürekli artmakta, bu durum da bu harcamaların finansmanında kullanılan vergi gelirlerinin artırılmasını zaruri kılmaktadır. Bu sebeple devletler, hem vergi kapasitelerini hem de mevcut durum içerisinde vergi gayretlerini arttırmak suretiyle daha fazla vergi toplamak gayretindedirler. Ancak vergiler, hem bireyler hem de işletmeler açısından önemli bir maliyet unsurunu oluşturmaktadır. Bunun bir sonucu olarak mükellefler -özellikle işletmeler- vergi yüklerini azaltmak amacıyla daha az vergi ödeme yollarını aramakta ve bunun için vergi planlaması yapmaktadırlar. Mikro vergi planlaması; işletmelerin vergi yükünü minimize etmek amacıyla, yasaların tanımış olduğu haklardan yararlanarak kendilerine vergi avantajı sağlamak için gerçekleştirdiği vergi planlama faaliyeti olarak tanımlanmaktadır.

İşletme vergiciliği olarak da ifade edilen mikro vergi planlaması; işletmelerin yasal sınırlar içerisinde kalmak suretiyle, bir gider unsuru olarak kârlarını azaltan vergi yükünü en aza indirmek için çeşitli stratejiler uygulayarak giriştiği çabaları kapsamaktadır. Mikro vergi planlaması stratejileri yasaların izin verdiği ölçüde işletmelerin ödenecek vergilerini belirli bir düzeye indirebilmelerini sağlanmakta, ilgili vergi tasarrufunun fon ve nakit çıkışını azaltmasıyla işletmelerin likidite seviyeleri olumlu şekilde etkilenmekte, mali durumun iyileşmesi neticesinde finansal büyüme desteklenmektedir. Böylelikle işletmelerin rekabet edebilme güçlerinde de artış sağlanmaktadır.

Bu bildiri; mikro vergi planlaması kavramını, önemini ve yasal düzenlemer çerçevesinde işletmelerin mikro vergi planlaması yöntem ve stratejilerinin neler olabileceğini kuramsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Planlaması, Mikro Vergi Planlaması

VERGİ OKURYAZARLIĞI VE ÖNEMİ: KURAMSAL BİR İNCELEME

Dr. Gökçe KAFKAS

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

gokce.kafkas@cbu.edu.tr, 0000-0001-5212-7925

Prof. Dr. Mustafa KIRLI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

mustafa.kirli@cbu.edu.tr, 0000-0002-1986-5173

ÖZET

Vergi okuryazarlığı; vergi yükümlülüğü olan bireylerin ve işletmelerin, vergi mevzuatını oluşturan yasalar, yönetmelikler gibi düzenlemelere hâkim olmaları ile vergisel konularda süreçlerin işleyişini temel düzeyde bilme ve anlama yeteneğini ifade etmektedir. Vergi okuryazarlığı, hem bireylerin hem de işletmelerin finansal faaliyetlerini gerçekleştirirken karşı karşıya kalacakları vergisel yükümlülükleri kavramaları ve buna bağlı olarak vergi ödevlerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmeleri noktasında önem arz etmektedir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi okuryazarlığının artması; vergiye uyumun teşvik edilmesi, vergi kaçaklarının azaltılması ile adil, verimli ve sağlıklı bir vergi sisteminin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Vergi okuryazarlığı düzeyi ile vergi uyumu arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Vergi okuryazarlığı düzeyi artıkça vergi mükelleflerinin vergi uyumu yükselmekte; vergi okuryazarlığı düzeyi azaldıkça vergi mükelleflerinin vergi uyumu düşmektedir. Buna bağlı olarak vergi okuryazarlığı düzeyinin yüksek olması vergi mükelleflerinin vergi cezası ve hukuki yaptırımlarla karşılaşmaları riskini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca vergi okuryazarlığı düzeyinin yüksek olması mükelleflerin vergi teşviklerinden, indirimlerinden ve muafiyetlerinden yararlanmalarını sağlamakta ve böylece vergi yüklerini azaltıcı bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda vergi okuryazarlığı; vergi mükelleflerinin yatırımlar, işletme faaliyetleri ve finansal planlama konularında rasyonel kararlar almalarını teşvik etmektedir.

Bu bildiri; vergi okuryazarlığı kavramını, önemini ve vergi okuryazarlığını etkileyen faktörler ile vergi okuryazarlık düzeyini artırabilecek çeşitli yöntem ve stratejileri kuramsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Okuryazarlığı, Vergi Uyumu

ULUSLARASI DEĞERLEME STANDARTLARINA GÖRE VARLIKLARIN DEĞERLEMESİ

Doç. Dr., Ayşe Nur Buyruk AKBABA

Bitlis Eren Üniversitesi,

abuyruk@beu.edu.tr-0000-0003-4940-7138

ÖZET

Varlık, işletmenin sahip olduğu aktifinde yer alan parasal değerlerdir. Varlıklar dönen varlık ve duran varlık şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dönen varlık kısa sürede nakde çevrilebilen daha likit varlıklardır. Duran varlıklar ise uzun vadeli yatırımlar için elde tutulan varlıklardır. Duran varlıklar içerisinde; mali duran varlıklar, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve tükenmeye tabi varlıklar yer almaktadır. İşletmeler için varlıkların değerlemesi önemlidir. Önemli olmasından ötürü Uluslararası Değerleme Standartlarında daha doğru, açık ve gerçeği yansıtacak şekilde değerleme esaslarını belirleyebilmek adına ele alınmıştır. Uluslararası Değerleme Standartları, değerleme ölçülerini, yöntemlerini ve raporlanmasına yönelik bilgileri sunan ölçütlerdir. Değerlemeye ilişkin açıklamalar, sadece değerleme standartlarında değil aynı zaman muhasebe uygulamalarında esas alınan yasal düzenlemelerde ve Muhasebe-Finansal Raporlama standartlarında da yer almaktadır. Çalışma da, Uluslararası Değerleme Standartlarında yer alan açıklamalara göre varlıkların değerlemesinde, duran varlıkların değerlemesine yönelik esaslar ele alınmıştır. Uluslararası Değerleme Standartlarına göre varlıkların nasıl değerlenmesi gerektiği, kullanılması gereken yöntemlerin neler olduğuna dair bilgiler sunularak, ulusal ve uluslararası yapılan muhasebe standartlarına yönelik düzenlemeler ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada; Uluslararası Değerleme Standartları ile ilgili kavramsal bilgilere, duran varlıkların değerlemesine ilişkin kavramsal bilgilere, yapılan literatür çalışmalarına yer verilmiş, Türkiye ve Uluslararası Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları ile varlıkların değerlenmesinin karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda bilgi kullanıcılarına bilgi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerleme, Uluslararası Değerleme Standardı, Muhasebe ve Finansal Raporlama Standardı, Varlık

VALUATION OF ASSETS ACCORDING TO INTERNATIONAL VALUATION STANDARDS

ABSTRACT

Asset is the monetary values included in the assets of the business. Assets are classified as current assets and fixed assets. Current assets are more liquid assets that can be converted into cash in a short time. Fixed assets are assets held for long-term investments. Fixed assets are classified as financial fixed assets, tangible assets, intangible assets and depletionable assets. Valuation of assets is important for businesses. For this reason, it has been discussed in the International Valuation Standards in order to determine the valuation principles in a more accurate, clear and realistic way. International Valuation Standards are criteria that present valuation measures, methods and information on reporting. Explanations on valuation are included not only in valuation standards, but also in legal regulations based on accounting practices, Accounting and Financial Reporting standard. This study, International Valuation Standards are discussed the principles on valuation fixed assets in the valuation of assets according to the explanations. It is aimed to provide information on how assets should be valued according to International Valuation Standards and what methods should be used, and to compare them with regulations on national and international accounting standards. For this purpose in the study, conceptual information about International Valuation Standards, conceptual information about valuation of fixed assets, literature studies are given, valuation of assets has made comparison of with Turkey and International Accounting/Financial Reporting Standards. According to the result reached as a result of the comparison, suggestions were tried to be presented to the information users.

Keywords: Valuation, International Valuation Standard, Accounting-Financial Reporting Standard, Asset

1. GİRİŞ

Değerleme, değerlemeye konu olan varlık ve borçların değerleme gününde değerinin belirlenmesi, varlığın değerinin belirlenmesinde yapılan faaliyetlerdir (Yalçın, 2022:30). Uluslararası Değerleme Standartları ise konsey tarafından görüşler alınarak hazırlanmış olan esas ve ölçütlerdir. İlk olarak 2017 yılında standartlar yayımlanmış daha sonra işlemlerin yapılma sürecini de dikkate alarak uygulamadaki ihtiyaçlar doğrultusunda revizyona gidilerek güncellenmiş standartlar görüşe sunulmuştur. Görüşe sunulan standartlar 2024 yılından itibaren uygulanması için yayımlanması planlanmaktadır. Standartlar; kavramsal çerçeve, genel standartlar ve varlık standartları şeklinde oluşturulmuştur. İlk yayımlanan standartlar daha çok varlıkların değerlemesine yönelik ele alınmış, 2022 ve 2023 yılında yapılan düzenlemeler ile varlık kalemi içerisine stoklar hakkında bilgilere yer verilmiştir (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS/IVS 2017, 2022, 2023 Taslak, 06.09.2023).

Çalışma da; Uluslararası Değerleme Standartlarına yönelik bilgiler sunularak, varlıkların değerlemesinde yapılması gerekenler ele alınması, Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları ile karşılaştırmasının yapılarak benzerlik ya da farklılıkların neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada standart, Uluslararası Değerleme Standartları, Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlar, varlık ve değerleme gibi kavramsal

bilgilere yer verilmiş, konuya ilişkin literatür araştırması yapılmış, varlıkların standartlara göre nasıl değerlenmesi gerektiği, kullanılması gereken yöntemlerin neler olduğu ele alınarak karşılaştırma yapılmıştır.

2.BAZI KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde; standart, Uluslararası Değerleme Standartları, Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları, varlık ve değerleme kavramlarına yer verilmiştir.

2.1.Standart ve Uluslararası Değerleme Standardı Kavramı

Standart hangi alanda olursa yapılan işlemlerde esas alınması gereken ölçütler, birçok kritere göre uygunluk, karşılaştırma ölçüsü ve ilkelerdir (Erol & Aslan, 2017:58). Standartlar muhasebe alanında esas alınan muhasebe işlemlerine yönelik standartlar yapılan işlemlerde problemlerin çözümlenmesine, raporlamada bilgi sağlamada katkı sunmaktadırlar (Rayman, 2006:5).

Uluslararası Değerleme Standardı, varlıkları değerlemede taraf gözetmeden, şeffaf ve tutarlı şekilde uygulanmasını esas alan ölçütlerdir. Standartların oluşturulmasında Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi çalışmalar yapmaktadır (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Standartlar, konseyin yapmış olduğu düzenlemelere göre yayınlanmaktadır. 2017'de uluslararası yapılan çalışmalara göre Türkiye'de de uygulama alanı olmuştur (Türkcan & Akdoğan, 2018:427). Yayınlanan standart bilgisi; "Uluslararası değerleme standartları çerçevesi, genel standartlar ve varlık standartları" şeklindedir (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017). Standartların yayınlanmasında yetkili olan konsey, çalışmalarına devam etmiş genel görüşler alınarak önerilere göre bazı düzenlemeler yapmıştır. 28 Temmuz 2023 tarihinde yapılan görüşmeler sonucuna göre yeni taslak güncellenmesinin yapılması düşünülmektedir (IVSC, 06.09.2023). 2022 yılında uygulanması düşünülen standartlara bazı eklemeler yapılarak değişiklikler söz konusu olmuştur (IVS-Deloitte, 2022). 2023 yılında yayımlanan taslakta 2022 ve 2023 yılında yapılan değişiklikler esas alınmıştır. Bu taslak için görüşler Nisan 2023-Temmuz 2023 aralığında alınmış olup sonuçlandırılması planlanmaktadır (IVS Drafts-2023, 06.09.2023). Alınan görüşler doğrultusunda değerleme standartlarının baskısı Ocak 2024'de yürürlüğe girmesinin ise Temmuz 2024'de olması beklenmektedir (IVS Drafts-2023, 06.09.2023). Yapılan düzenlemeler 2017 yılı, 2022 yılı ve 2023 yılına yönelik yayınlanan standartların içeriklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Çizelge 1. Uluslararası Değerleme Standartları

2017 Yılı	2022 Yılı	2023 Yılı
Uluslararası Değerleme Standartları Çerçevesi	***Uluslararası Değerleme Standartları Çerçevesi***	***UluslararasıDeğerlemeStandartları Çerçevesi***
Genel Standartlar	***Genel Standartlar***	***Genel Standartlar***
UDS(101)-İşin kapsamı	UDS(101)-İşin kapsamı	UDS(100)-Değerleme çerçevesi
UDS(102)-İncelemeler ve uyum	UDS(102)-İncelemeler ve uyum	UDS(101)-İş kapsamı
UDS(103)-Raporlama	UDS(103)-Raporlama	UDS(102)-Değerleme esasları
UDS(104)-Değer esasları	UDS(104)-Değer esasları	UDS(103)-Değerleme yaklaşımları
UDS(105)-Değerleme yaklaşımları ve yöntemler	UDS(105)-Değerleme yaklaşımları ve yöntemler	UDS(104)-Veri ve girdi
		UDS(105)-Değerleme yöntemleri

Varlık Standartları UDS(200)-İşletmeler ve işletmedeki paylar UDS(210)-Maddi olmayan varlıklar UDS(300)-Tesis ve ekipman UDS(400)-Taşınmaz mülkiyet hakları UDS(410)-Geliştirme amaçlı mülk UDS(500)-Finansal araçlar	***Varlık Standartları*** UDS(200)-İşletmeler ve işletmedeki paylar UDS(210)-Maddi olmayan varlıklar UDS(220)-Finansal olmayan yükümlülükler UDS(230)-Stoklar UDS(300)-Tesis ve ekipman UDS(400)-Taşınmaz mülkiyet hakları UDS(410)-Geliştirme amaçlı mülk UDS(500)-Finansal araçlar	UDS(106)-Belgeleme ve raporlama ***Varlık Standartları*** UDS(200)-İşletmeler ve işletmedeki paylar UDS(210)-Maddi olmayan varlıklar UDS(220)-Finansal olmayan yükümlülükler UDS(230)-Stoklar UDS(300)-Tesis, ekipman ve altyapı UDS(400)-Taşınmaz mülkiyet hakları UDS(410)-Geliştirme amaçlı mülk UDS(500)-Finansal araçlar

Kaynak: Uluslararası Değerleme Standartları-UDS 2017-2022-2023 Taslak, 06.09.2023.

Yayınlanan standartlar değerlendirildiğinde; 2017'de yapılmış olan düzenlemeler temel alınarak, yeni standartlarda revizyona gidilmiş ve açıklamalara bazı eklemeler yapılarak düzenlenmiştir. Bazı standartlarda yeni içerik şeklinde eklemelere yer verilmiş, 2022'deki standartlarda "Finansal Olmayan Yükümlülükler ve Stoklar" adlı standarda yönelik açıklamalar yapılmıştır (2017-2022 Uluslararası Değerleme Standardı-UDS, 06.09.2023). 2023'de düzenlenmesi planlanan standartlarda daha detaylı çalışma yapılması beklenmektedir. "Değerleme Çerçevesi" şeklinde yeni bir bölüme yer verilmiş, (102), (103), (104), (105) numaralı standartlarda yer değişimi yapılmış, yeni yayınlanan standart şeklinde düzenlenmiştir. (103) Numaralı "Raporlama" standardı, (106) Numaralı "Belgeleme ve Raporlama" standard şeklinde değiştirilmiştir (Uluslararası Değerleme Standardı-"IVS" Summary/Özet 2023-Uluslararası Değerleme Standardı-"IVS" Draft/Taslak 2023, 06.09.2023).

2.2.Muhasebe ve Finansal Raporlama Standardı Kavramı

Muhasebe-Finansal Raporlama standartları geçmişten günümüze kadar bazı değişime uğrayarak yayımlanmıştır. Standartlar, ilk olarak komite tarafından muhasebe standardı şeklinde yayınlanmıştır. Daha sonra komitede ve standartlarda ihtiyaca yönelik düzenlemeler yapılmış ve 2001'den sonra muhasebe standartları komitesi olarak faaliyetlerini yürüten topluluk kurula dönüştürülerek, standartlarda bazı düzenlemeler yapılmış ve finansal raporlama standardı şeklinde yayınlar yapılmıştır (International Financial Rreporting Standards-IFRS, 06.09.2023).

Geçmişten günümüze kadar (41) tane muhasebe standardı, (17) tane finansal raporlama standard, standartlar için yorum şeklinde açıklamalar yapılmış, standartlar uygulamaya sunulmuştur (Standards/IASPLUS, 06.09.2023). Türkiye ise standartlara yönelik yapılan çalışmalarında uluslararası yayınlanan standartlar esas alınarak çalışmalarına yön vermiştir. "*Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu-KGK*" tarafından standartlar yayınlanmaktadır. 41-adet *"Türkiye Muhasebe Standartları-TMS",* 17-adet *"Türkiye Finansal Raporlama Standartları-TFRS",* her bir standarda ilişkin yorum şeklinde açıklamalara yer verilmiştir (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu-KGK, 06.09.2023).

2.3.Varlık Kavramı

Varlık, uzun süreli işletmelerin faaliyetlerini yürütebilmeleri, yatırım amacı ile elde tutulan kıymetlerdir. Mali, maddi, maddi olmayan ve tükenmeye tabi duran varlık şeklinde

sınıflandırılmaktadır. Mali duran varlıklar, uzun vadeli yapılan yatırımlar bağlı ortalık, iştirak gibi yatırımlar yer almaktadır (GİB, 10.09.2023). Maddi duran varlıklar, mal ya da hizmet üretiminde kullanılmak, başkalarına kiraya vermek, idari amaçla kullanılmak üzere elde tutulan fiziksel varlıklardır (Unutmaz, 2012:38).

Maddi olmayan duran varlıklar, fiziksel varlığı olmayan, gelecekte ekonomik fayda elde edilmesi beklenen daha çok marka, patent, şerefiye gibi soyut kavramlardan oluşan varlıklardır (Özaydın, 2022:448). Tükenmeye tabi varlıklar ise maden, petrol rezervleri gibi uzun vadeli elde tutulan varlıklardır (GİB, 10.09.2023).

2.4.Değerleme Kavramı

Değerleme, varlık ve borçların değerleme gününde bazı ölçütlere göre değerinin yeniden hesaplanması, gerçek değerinin belirlenmesidir. Değerleme işleminde söz konusu ölçütler, değerleme ölçütü olarak tanımlanırlar (Dabbağoğlu, 2017:9).

Değerleme ölçüleri, her ülkede esas alınması gereken yasal düzenlemelere göre belirlenmektedir. Türkiye'de değerleme hükümleri; Vergi Usul Kanunu (VUK), Türk Ticaret Kanunu (TTK), Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğleri (MUSGT), Bankacılık Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, SPK Tebliğleri, Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları gibi yasal düzenlemelere göre yapılmaktadır (Samancı & Garip, 2021:14). Türkiye'de yapılan çalışmalar özellikle standartlar açısından uluslararası yapılan çalışmalar esas alınmaktadır.

3.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Uluslararası Değerleme Standartları ve Uluslararası Değerleme Standartlarına göre varlıkların değerlemesi ile ilgili yapılan çalışmalara aşağıda belirtildiği gibidir:

Ellis, (2006); değerleme standartları ile konseye ilişkin bilgileri ele alarak, çalışmasında standartlar ile ilgili gelişim konusunda bilgi sunmuştur.

Fawcett, (2008); Değerleme standartlarına ihtiyaç duyulma sebebini ele almış, uluslararası uygulamaya, standartlardaki farklılıklara değinmiştir.

Fındık, (2013); Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına göre maddi varlıkların muhasebeleştirilmesine yönelik esasların nasıl olduğuna dair bilgi vermiştir. Muhasebeleştirme işlemleri yapılırken değerleme konusuna ilişkin yaklaşımlar örneklerle ele alınmıştır.

Parker, (2016); Değerleme Standardına, kavramsal bilgilere, değerleme ölçülerinin neler olduğuna, uygulama boyutuna dair açıklamalar yapmıştır.

Aliefendioğlu, Demir ve Tanrıvermiş, (2016); maddi duran varlıkların envanter ve değerlemesine ilişkin bilgilere yer vermişlerdir. Hidroelektrik santrali işletmesinde örnek bir çalışma olarak ele almışlardır.

Aronsohn, (2017); Değerleme standartları ele alınmış, yeni uygulamalar hakkında bilgi sunmuştur.

Türkcan & Akdoğan, (2018); etiğe yönelik yeralan ilkeleri değerleme standartları ile denetim standartları dikkate alarak araştırmışlar, karşılaştırmasına yer vermişlerdir.

Kaya & Yazan, (2019); maddi duran varlıkların BOBİ FRS ve KGK'nın yayımlamış olduğu tekdüzen hesap planı taslağına göre nasıl değerlenmesi gerektiğine dair bilgilere yer vermişler, uygulamada yaşanabilecek eksiklere yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

D'Amato, Siniak & Mastrodonato, (2019); varlıkları değerlemede değerleme standartları esas alınarak değerleme hakkında araştırma yapmışlar, yöntemler ile analiz edilmesine ilişkin bilgi sunulmuştur.

Aytaç & Gücenme Gencoğlu, (2020); Maddi duran varlıkların muhasebe standartları esas alınarak göre nasıl değerleneceği, muhasebeleştirileceğine dair bilgilere değinmişlerdir. Muhasebe standartları arasında karşılaştırma yapmışlardır.

Rodionov, Perepechko & Nadezhina, (2020); değerleme standartlarına göre fiziksel varlığı olmayan duran varlıkları değerlemede dikkate alınması gereken esaslara değinmiş, geliştirdikleri algoritma ile analiz etmeye çalışmışlardır.

Utku & Kaya, (2021); küçük ve mikro işletmeler için Finansal Raporlama Standartlarına göre maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesi, değerlemesi hakkında bilgileri ele almışlar, sayısal örneklerle birlikte konuya ilişkin açıklama yapmışlardır.

Sahk, (2022); değerleme standartları ile ilgili mevcut gelişmeler hakkında bilgi sunmuş, varlık değerleme ilkelerini, ekonomik ve yasal etkisini ele almıştır.

Cipriano, Cole & Biriggs, (2022); varlıkların Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını esas alarak değerlemesinde dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin bilgilere yer vermişlerdir. Her iki standarda göre karşılaştırma yapmışlar, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının daha anlamlı sonuçlar verdiğini belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde; varlıkların değerlemesine ilişkin çalışmaların, değerleme standartlarına yönelik çalışmaların ilk başlandığı dönemlerde olduğu, doğrudan çalışmaların yapılmadığı, Türkiye'de özellikle çalışmaların Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına yönelik daha fazladır. Yabancı çalışmalarda değerleme standartlarına değinilmiş olsa da doğrudan standartlara referans alarak yapılan çalışma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmada ele alınan konular bağlamında bilgiler sunulması, bilgi kullanıcılarına rehber niteliğinde bir çalışma olması sağlanabilir.

4.ULUSLARARASI DEĞERLEME STANDARTLARINA GÖRE VARLIKLARIN DEĞERLEMESİ

Yayınlanmış olan uluslararası değerleme standartları, genel ve varlık standartları şeklinde ele alınmıştır. Kavramsal bilgilere, standardın kapsamına, amacının neler olduğuna, raporlanırken nelere dikkat edilmesine, değerleme ölçüsüne, kullanılabilecek yaklaşımlara ilişkin açıklamalar yapılmıştır (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Uluslararası Değerleme Standardına göre varlıkların değerlemesine ilişkin standartlar; işletmelerde yeralan paylara, fiziksel varlığı olmayan duran varlıklara, tesisler, ekipmanlar, taşınmazlara yönelik mülkiyet haklarına, geliştirme amaçlı duran varlıklara, finansal nitelikteki araçlara yönelik bilgilere yer verilmiştir. Değerleme esasları, yaklaşımları ve yöntemlerde standartta açıklanan değer esasları, yaklaşımlar ve yöntemlerin kullanılması

belirtilmiştir. Bu esas, yaklaşım ve yöntemlerden hangisi yapılacak işleme uygunsa onun tercih edilmesi gerektiğine dair standartta açıklama yapılmıştır (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Uluslararası Değerleme Standardına göre uygulanması gereken değerler; pazardaki değer, makul değer, gerçeğe uygun değer gibi değerleme ölçülerine yer verilmiştir. Standartta yer alan değerleme esasları aşağıda belirtildiği gibidir (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017):

Alıcı ile satıcı arasında pazarlama faaliyeti nedeniyle değerlemenin yapıldığı tarihte tahmini alınan pazar değeri (D'Amato, Siniak & Mastrodonato, 2019:269).

Taşınamayan varlıklar için kiraya veren ile kiralayan arasında pazarlama faaliyeti sonucunda esas alınması gereken pazar kirasi değeri (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Bilgiye sahip, işlem yapmayı isteyen tarafların varlık, borç devrinde tahmini olarak ele alınan makul değer (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Bir varlık ya da yatırım için sahibine gelecekte belirlenecek yatırım değeri/yatırım bedeli (International Valuation Standard-IVS Draft-2023, 06.09.2023).

Birlikte oluşturulan iki veya daha fazla varlık ya da hakkın toplamdaki değerleri ayrı değerine oranla yüksek sinerji değeri (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Grup olarak veya varlık olarak tek satılırken esas alınacak tasfiye değeri (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Finansal raporlama stadanrdında açıklaması yapılmış olan gerçeğe uygun değer (International Valuation Standard-IVS 2023, 06.09.2023). Piyasada yer alan katılımcılar için varlık satışı gerçekleştirilirken ölçü alınan değer (Oyewo, 2020:590). Karşılıklı olarak pazarlık ortamında taraflar arasında varlık el değiştirecekse veya borç ödemesi varsa gerçeğe uygun değer esas alınır (Demir, 2016:13).

OECD tarafından belirlenmiş olan pazarda taraflar arasında ödenmesi gereken gerçeğeu uygun pazar değeri (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Amerikan vergi düzenlemesine göre taraflar arasında değişim yapılırken esas alınan gerçeğe uygun pazar değeri (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Her ülkenin kendi yasal düzenlemelerine göre esas alınması gereken gerçeğe uygun değer (International Valuation Standard-IVS Draft 2023, 06.09.2023).

Değerleme ölçülerinin yanı sıra değerleme yapılırken dikkate alınması gereken yaklaşımlara, yöntemlere standartta yer verilmiştir. Pazar, gelir, maliyet, aşınma, değerleme model gibi yaklaşım, yöntemlere değinilmiştir (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023). Bu yaklaşım, yöntemlerin uygulanma şekilleri;

Varlığın fiyatı piyasada benzer olan varlığın fiyatı ile karşılaştırılırak belirlenir. Bu yaklaşım pazar yaklaşımı olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017).

Hem karşılaştırma şeklinde hem de borsada işlem gören benzer varlıkların değerinin esas alındığı iki yöntem şeklinde uygulanmaktadır. Bu yöntem pazar yöntemi şeklinde standartta açıklanmıştır (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Varlık ve varlık tarafından sağlanan gelir, nakit akışı, maliyetlerden sağlanan tasarrufun bugünkü değeri esas alınarak işlemler yapılır. Bu yaklaşıma gelir yaklaşımı olarak standartta değinilmiştir (International Valuation Standard-IVS Draft 2023, 06.09.2023).

Gelecekte söz konusu olan nakit akışın bugünkü değerine indirgenerek hesaplanır. Bu yönteme gelir yöntemi denir (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Varlığın elde edilme maliyeti esas alınarak uygulanır. Cari ikame maliyeti, yeniden üretim maliyeti hesaplanırken değer kaybı varsa yıpranma payı düşülerek hesaplanır. Bu yaklaşım maliyet yaklaşımı olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Değerleme Standartları, 2017). Varlığın maliyetinden, itfa tutarı, değer düşüklüğüne ilişkin tutar varsa düşülür (Açar, 2022:267). İkame maliyetine, yeniden üretim maliyetine, toplama yöntemine ilişkin belirlenmiş olan maliyet yöntemi esas alınmaktadır (International Valuation Standard-IVS 2022, 06.09.2023).

Amortisman şeklinde gider kayıt edilmesi düzeltme işlemlerinin yapılması aşınma/yıpranma şeklinde standartta açıklanmıştır. Bu düzeltmeler yapılırken fiziksel, işlevsel, dışsal ve ekonomik yıpranma olarak yapılabileceği belirtilmiştir (International Valuation Standard-IVS Draft 2023, 06.09.2023). Amortisman hesaplamalarında fiziksel ya da ekonomik ömür esas alınır (Uluslararası Değerleme Standartları-UDS, 2017). Varlıkların değerlemesinde de uygulanması önerilen değer esasları, yöntem ve yaklaşımlardan seçilerek uygulanmaktadır.

Standartların uygulanmasına yönelik bazı kurumlardan destekleyici çalışmalar yapılmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Muhasebe Standartları Kurulu bu kurumlara örnek verilebilir. SPK, "Sermaye Piyasasında Değerleme Standartları Hakkında Tebliğ" adlı tebliği yayınlayarak Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği ile Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği'nin yayınladıkları "Uluslararası Değerleme Standartlarını" uygulanmasına yönelik zorunluluk getirilmiştir (Sermaye Piyasası Kurulu-SPK-Tebliğler, 06.09.2023).

Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında da uygulanan değerleme esasları söz konudur. Her bir standardın değerlemeye konu olacak her bir işlemin nasıl değerlenmesi gerektiğine dair açıklamalar yapılmıştır. Değerleme standartlarında başlangıçta muhasebe ve finansal raporlama standartlarında olduğu gibi fazlaca standart yayınlanmamış, 2023'de yapılan revizyon sonrasında stoklar ve finansal olmayan yükümlülük gibi standartlara ekleme yapılmıştır (2023 Standartlar-IFRS/KGK; IVS Drafts-2023, 06.09.2023). Muhasebe ve finansal raporlama standartlarında değerleme yapılmasında hangi standart için işlem yapılıyorsa söz konusu standartta yer alan açıklamalara göre değerleme yapılmaktadır (2023 Standartlar-IFRS, 06.09.2023). Tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer, itfa edilmiş maliyet, gerçekleşebilir değer, net gerçekleşebilir değer, kullanım değeri, cari maliyet, geri kazanılabilir değer gibi değerler muhasebe ve finansal raporlama standartlarında yer verilmiştir (Fırat, 2014:37-39). Varlıkların değerlemesinde; maddi, maddi olmayan ve mali duran varlık gibi varlıkların değerlemesine ilişkin muhasebe standartlarında açıklamalar yapılmıştır (2023 Standartlar-IFRS/KGK).

Her iki standart karşılaştırıldığında değerlemeye yönelik benzerlik olabileceği gibi farklılıklarda olabilmesi mümkündür. Benzer olan standard; IFRS/TFRS 13-Gerçeğe Uygun Değer standardı örnek verilebilir (IVS 2017-2022; IVS Draft 2023, 06.09.2023). Gerçeğe uygun değer bir çok standartta açıklaması yapılan önemli değerleme ölçüleri arasındadır. Varlık ya da borçlar gibi işletmelerde yer alan bir çok kalemde değerleme yapılırken uygulanmıştır (Claessen, 2021:380).

Sadece gerçeğe uygun değer değil bu değerlemenin yanı sıra makul değer, yatırım değeri gibi değerleme esasları da benzer ölçüler arasındadır. Değerleme yapılırken bu ölçülere göre değerlemeler yapılmaktadır. Muhasebe ve finansal raporlama standartlarında incelendiğinde değerleme standartlarında yer alan açıklamalara göre bazı standartlarda açıklama yapılmıştır. Bu standartların bilgileri şu şekildedir;

- Satış amaçlı duran varlıklar,
- Maden kaynaklarının araştırılması ve değerlemesi
- Diğer işletmelerdeki paylar,
- Gerçeğe uygun değer,
- Maddi duran varlık,
- İştiraklerdeki yatırımlar,
- Varlıklarda değer düşüklüğü,
- Maddi olmayan duran varlık
- Yatırım amaçlı gayrimenkuller (2023 Standartlar-IFRS/KGK).

Bu standartlarda, varlıkların değerlemesine yönelik bazı değerleme ölçülerine yer verilmiştir. Bu standartların yanı sıra her bir muhasebe ve finansal raporlama standartlarında da değerlemeye ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

5.SONUÇ

Uluslararası Değerleme Standardına göre varlıkların değerlemesinde, varlıklara ilişkin standartlar için işletmelerde yer alan paylar, maddi olmayan duran varlıklar, tesis ve teçhizat, taşınmazlara ilişkin mülkiyetler, geliştirmeye yönelik mülkiyetler, finansal araçlar şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Değerleme de uygulanması gereken esaslar, yaklaşımlar ve yöntemler için standartta açıklanan değerleme esaslarının, yaklaşımlarının ve yöntemlerin uygulanması belirtilmiştir.

Değerleme standartlarına göre uygulanması gereken değerleme ölçülerinde, pazara yönelik değer ve kira, makul değer, yatırıma ilişkin yatırım değeri, sinerji, tasfiye ve gerçeğe uygun değer şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Gerçeğe uygun değerde; muhasebe standartlarına yönelik, pazara yönelik, Amerika Devlet Gelirleri Dairesi ve her ülkenin yasalarına yönelik sınıflandırılmıştır. Değerlemede yaklaşım ve yöntemlere yer verilmiştir. Pazar, gelir, maliyet, aşınma/yıpranma ve değerleme model yaklaşımı gibi yaklaşımların uygulanabileceği belirtilmiştir. Yöntemlerde de yaklaşımlardaki yöntemlere yönelik bilgiler mevcuttur.

Uluslararası Değerleme Standartlarının uygulanmasına yönelik karşılaştırma yapıldığında Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına göre daha az olduğu, yapılan literatür çalışmalarının da az olduğu söylenebilir. Bunun temel sebebi yeni bir konu olması,

çalışmaların yeni yapılması ve uygulanmaya geçmesinden kaynaklıdır. Yeni konu olmasına karşın uygulanmasını desteklemek adına bazı kurumlarda benzer çalışmalar yapılmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu'da 2017 yılında konseyin yapmış olduğu çalışmayı esas alarak tebliğ yayımlamış, değerleme standartlarının uygulanmasında zorunluluk gelmiştir.

Değerleme standartları, muhasebe ve finansal raporlama standartları ile karşılaştırıldığında benzeyen ölçüler, yöntemler olmakla birlikte bazı farklılıklarda söz konusudur. Özellikle gerçeğe uygun değer kavramı, yatırım değeri gibi ölçülere yönelik açıklamalar yer almaktadır. Gerçeğe uygun değer, Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarında da bir çok standartta uygulanmaktadır. Uluslararası Değerleme Standartlarında yeni düzenlemeler yapılırken günümüzde bir çok ülke de de uygulaması bulunan Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları esas alınarak yapılabilir. Bilimsel çalışmalar hazırlanarak, uygulanmasına yönelik eğitimler, konferanslar düzenlenerek standartların uygulanmasına olumlu katkı sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Açar, F. (2022). Maddi olmayan duran varlıkların VUK ve TFRS kapsamında değerlendirilmesi, Mali Çözüm Dergisi, 32(173), 263-268.

Aliefendioğlu, Y., Demir, E. & Tanrıvermiş, H. (2016). Kamu iktisadi teşebbüslerinin aktiflerinde yer alan maddi duran varlıkların envanter ve değerleme araştırması: elektrik üretim anonim şirketi genel müdürlüğü hirfanlı hidroelektrik santrali işletmesi örneği, Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi, 5(5), 30-51.

Aronsohn, A. (2017). International valuation standards: what's new?", Rics Property Journal, 10-11.

Aytaç, A. & Gücenme Gençoğlu, Ü. (2020). Maddi duran varlıklar ve amortismanlar açısından TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS taslağı ve MSUGT'daki uygulamaların karşılaştırılması. Business and Economics Research Journal, 11(3), 753-767.

Cipriano, M. Cole, E. T. & Biriggs, J. (2022). Value relevance and market valuation of assets measured using IFRS and US GAAP in the US equity market, International Journal of Accounting & Information Management, 30(1), 95-114.

Claessen, Á. (2021). Relevance of level 3 fair value disclosures and IFRS 13: a case study, International Journal of Disclosure and Governance (2021) 18, 378-390.

Dabbağoğlu, K. (2017). *Finansal Muhasebe,* Eğitim Yayınevi.

Deloitte, International Valuation Standards (IVS) 2022, https://viewpoint.pwc.com/dt/gx/en/ivsc/international_valuat/assets/IVS-effective-31-Jan-2022.pdf, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Demir, Ş. (2016). TMS/TFRS ve VUK değerleme ölçülerinin ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri yönünden incelenmesi, Vergi Sorunları Dergisi, S.328, 9-20.

D'Amato, M. Siniak, N. & Mastrodonato, G. (2019). Cyclical assets and cyclical capitalization, Journal of European Real Estate Research, 12(2), 267-288.

Ellis, T. R. (2006). Implementation of the international valuation standards, Mining Engineering, 62-64.

Erol, M. & Aslan, M. (2017). Uluslararası muhasebe ve denetim standartlarının gelişmesi, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2017(12), 55-86.

Fawcett, D. (2008). The need for international valuation standards, Valuation Practice-Valuation Strategies, 34-37.

Fındık, H. (2013). Türkiye muhasebe/finansal raporlama standartları kapsamında maddi varlıkları muhasebeleştirme esasları, Vergi Sorunları Dergisi, S.296, 89-101.

Fırat, F. (2014). Uluslararası/Türkiye finansal raporlama standartları ve tek düzen hesap planında değerleme ölçülerinin karşılaştırılması, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 315, 34-40.

Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), "Hesap Planı Açıklamaları", https://gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm, (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

Deloitte-IAS Plus, "Standards", https://www.iasplus.com/en/standards, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

IFRS, "International Accounting Standards/ International Financial Reporting Standards", https://www.ifrs.org/, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

IVSC, "Standards", https://www.ivsc.org/consultations/ivs-exposure-draft-for-consultation-2023/, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

IVSC, "Uluslararası Değerleme Standartları-IVS Drafts-2023", https://www.ivsc.org/consultations/ivs-exposure-draft-for-consultation-2023/, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

IVSC, "Uluslararası Değerleme Standartları-IVS Drafts-2023", https://www.ivsc.org/wp-content/uploads/2023/04/IVS-Exposure-Draft-Apr-23.pdf#zoom=auto, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

IVSC, "Uluslararası Değerleme Standartları-IVS Summary 2023", https://www.ivsc.org/wp-content/uploads/2023/04/IVS-Exposure-Draft-Apr-23-Summary-and-Consultation-Questions.pdf#zoom=auto, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Kaya, U. & Yazan, Ö. (2019). Maddi duran varlıkların sonraki dönem değerleme işlemlerinin BOBİ FRS kapsamında muhasebeleştirilmesi: KGK hesap planı taslağı çerçevesinde öneriler ve eleştiriler, Vergi Sorunları Dergisi, S.372, 27-43.

KGK, "Standartlar", https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10436/TFRS-2023-Seti, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Oyewo, B. (2020). Post-implementation challenges of fair value measurement (IFRS 13): some empirical evidence, African Journal of Economic and Management Studies, 11(4), 587-607.

Özaydın, M. (2022). TMS 38 maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirilmesi, R&S-Research Studies Anatolia Journal, 5(4), 445-477.

Parker, D. (2016). *International Valuation Standards,* Wiley Publish.

Rayman, R. A. (2006). *Accounting Standards: True or False?,* Routledge Published.

Rodionov, D., Perepechko, O. & Nadezhina, O. (2020). Determining economic security of a business based on valuation of intangible assets according to the international valuation standards (IVS), Risks Journal, 1-14.

Sahk, K. (2022). *Standardized Valuation of Real Estate Reflecting Cyclical Economic Development: Experience of The Last Two Decades,* (Property Valuation and Market Cycle, D'Amato, M. and Coskun Y. Ed.), Springer Publish, 113-133.

Samancı, T. H. & Garip, O. (2021*). Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Örnek Muhasebe Uygulamaları,* Eğitim Yayınevi.

SPK, "Sermaye Piyasasında Değerleme Standartları Hakkında Tebliğ", https://spk.gov.tr/kurumlar/gayrimenkul-degerleme-kuruluslari/tebligler, (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Türkcan, M. & Akdoğan, N. (2018). Uluslararası değerleme standartlarında etik ilkeler ve uluslararası denetim standartları ile karşılaştırmalı incelenmesi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (Özel Sayı), 426-439.

Uluslararası Değerleme Standartları, (2017). Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi.

Unutmaz, B. (2012). TMS 16 maddi duran varlıklar standartı ve VUK değerleme hükümlerinin karşılaştırılması, Vergi Sorunları Dergisi, S.290, 37-48.

Utku, M. & Kaya, Y. (2021). Küçük ve mikro işletmeler için finansal raporlama standartları (KÜMİ FRS) çerçevesinde maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesi, Mali Çözüm Dergisi, Ocak-Şubat 2021, 31(163), 123-139.

Yalçın, H. (2022). *Şirket Değerlemes*i, Yalın Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE COVID 19 SONRASI PARA POLİTİKASINA BİR BAKIŞ

Öğr. Gör. Halil İbrahim YAVUZ
Selçuk Üniversitesi,
h.ibrahimyavuz@selcuk.edu.tr - 0000-0003-2964-4873

ÖZET

Bilindiği üzere 2019 yılında ortaya çıkan koronavirüs salgını tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de derin yaralar açmıştır. Pandemi döneminde yaşanan toplumsal kısıtlamalar üretim ve tedarik ağında ciddi sorunlara neden olmuştur. Yaşanan bu darboğaz ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Ardından başlayan ekonomik müdahaleler ise önce rahatlama sağlamış olsa da devamında daha büyük sorunlara yol açmıştır. Başta verilen destek ve piyasayı rahatlatmak adına sağlanan düşük faizli krediler hem enflasyona hem de sorunlu kredilerin artmasına neden olmuştur. Daha sonra bankalar üzerinden uygulanan kredi kısıtlamaları firmaları ve tüketicileri zor durumda bırakmıştır. Bu çalışmada Covid 19 dönemi sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikasına genel bir bakıştan sonra bu politikaların yarattığı sonuçlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda politika değişiklikleri sonrasında makro ekonomik göstergelerde, bankacılık sektörünün mevduat ve kredi yapısında, kredi ve mevduat faizlerinde, reel ve nominal ücretlerde meydana gelen değişiklikler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Para politikası, Ekonomik göstergeler

A REVIEW ON POST-COVID 19 MONETARY POLICY IN TURKIYE

ABSTRACT

As it is known, the coronavirus pandemic that emerged in 2019 caused deep wounds in Türkiye as well as all over the world. Social restrictions during the pandemic caused serious problems in the production and supply network. This bottleneck also brought along economic problems. The economic interventions that started afterwards, although they provided relief at first, led to bigger problems in the aftermath. The initial support and low-interest loans provided to ease the market led to both inflation and an increase in non-performing loans. Later, credit restrictions imposed on banks left firms and consumers in a difficult situation. In this study, after an overview of the monetary policy implemented by the Central Bank of the

Republic of Türkiye after the Covid 19 period, we focus on the consequences of these policies. In this context, changes in macroeconomic indicators, deposit and loan structure of the banking sector, loan and deposit rates, real and nominal wages after the policy changes are analyzed.

Keywords: Covid 19, Monetary policy, Economic indicators

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İNSAN KAYNAKLARI VE ORGANİZASYON YAPISI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Halil İbrahim YAVUZ
Selçuk Üniversitesi,
h.ibrahimyavuz@selcuk.edu.tr - 0000-0003-2964-4873
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YAVUZ
Selçuk Üniversitesi,
ayseyavuz@selcuk.edu.tr - 0000-0003- 2103-7833

ÖZET

Türkiye'de finansal sistem içerisinde en büyük pay kuşkusuz bankalara aittir. Bu da bankaları ekonomik ve ticari hayatın en önemli aktörlerinden biri yapmaktadır. Bankaların böylesine önemli kuruluşlar olmasının sonucu yönetim ve organizasyon yapısının da kurumsal bir şekilde oluşturulmasını ve insan kaynaklarının da iyi eğitimli ve kalifiye kişilerden seçilmesini gerekli kılmaktadır. Türk bankacılık sektörünün genel işleyişinin nasıl olması gerektiği 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile düzenlenmiştir. Ancak teknolojik gelişmelerin en hızlı uygulama alanı bulduğu sektörlerden biri olan bankacılık sektöründe bankalar arasındaki uygulama farklılıkları göze çarpmaktadır. Bazı bankalar sistem ve teknolojiye daha fazla önem verirken, bazı bankalar hizmet sunumunda doğrudan insan kaynağına önem vermektedir. Bu açıdan özellikle kamu bankaları ve özel bankalardaki insan kaynakları ve organizasyon yapısındaki farklılıkların ortaya konulması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Geçmişten bugüne bankalardaki şube, ATM, personel sayısı, genel müdürlük ve diğer teşkilatlanma türleri, hizmet sunumunda teknolojiden faydalanma düzeyleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankalar, İnsan kaynakları, Organizasyon

TÜRKİYE'DE PETROL FİYATLARININ ENFLASYONA ETKİSİ ÜZERİNE FOURIER KANITLAR

Dr. Meral ÇABAŞ

dogacabas@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3335-3297

Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,

nokilic@agri.edu.tr- 0000-0002-6738-3638

ÖZET

Petrol, dünya ekonomisi için hayati bir öneme sahip olup, fiyatlarındaki değişimler küresel olarak birçok farklı sonuca yol açmaktadır. Türkiye'de petrol fiyatlarının enflasyona etkisinin analiz edildiği bu çalışmada $2006M_4$-$2023M_7$ arası aylık veriler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olan enflasyon, tüketici fiyat endeksi ile temsil edilmektedir. Açıklayıcı değişken olan petrol fiyatları, aylık ithal ham petrol varil fiyatı ($) ve ikinci bir açıklayıcı değişken olarak büyüme, sanayi üretim endeksi ile temsil edilmektedir. Analize ilk olarak değişkenlerin durağanlık sınaması ile başlanmış olup Fourier durağanlık test sonuçlarına göre her üç değişken de ilk farkında durağanlaşmıştır. Fark durağan seriler arasındaki uzun dönem ilişki Fourier eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen ampirik bulgular uzun dönemde değişkenlerin birlikte hareket ettiklerini göstermektedir. Bu ilişkiye ait katsayılar tahmin edilmiş olup petrol fiyatlarının katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken uzun dönemde üretimdeki %1'lik artış enflasyonu %2.04 oranında anlamlı bir şekilde artırmaktadır. Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Fourier nedensellik testiyle test edilmiştir. Sonuçlar petrol fiyatlarından sanayi üretim endeksine doğru tek taraflı, sanayi üretim endeksi ile enflasyon arasında ise çift taraflı nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Petrol fiyatları ile enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Petrol Fiyatları, Enflasyon, Fourier Eşbütünleşme, Fourier Nedensellik

FOURIER EVIDENCE ON THE EFFECT OF OIL PRICES ON INFLATION IN TURKIYE

ABSTRACT

Oil has a vital importance for the world economy and changes in its prices lead to many different consequences globally. In this study, which analyses the effect of oil prices on inflation in Turkiye, monthly data between $2006M_4$-$2023M_7$ are used. The dependent variable, inflation, is represented by the consumer price index. The explanatory variable, oil prices, is represented by the monthly imported crude oil barrel price ($) and growth as a second explanatory variable is represented by the industrial production index. The analysis starts with the stationarity test of the variables and according to the Fourier stationarity test results, all three variables are stationary at first difference. The long-run relationship between the difference stationary series is analysed by Fourier cointegration test. The empirical findings show that the variables move together in the long run. The coefficients of this

relationship are estimated and while the coefficient of oil prices is not statistically significant, a 1% increase in production in the long run significantly increases inflation by 2.04%. Finally, the causality relationship between the variables was tested by Fourier causality test. The results reveal the existence of a unilateral causality relationship from oil prices to the industrial production index and a bilateral causality relationship between the industrial production index and inflation. No causality relationship was found between oil prices and inflation.

Keywords: Oil Prices, Inflation, Fourier Cointegration, Fourier Causality

1.GİRİŞ

Petrol, 20. yüzyılın en önemli ekonomik girdilerinden birisi olmakla birlikte ekonomik büyümeyi en çok etkileyen değişkenlerin başında gelmektedir. Hem enerji kaynağı olarak hem de çeşitli ürünlerin üretiminde kullanıldığı için ekonomide önemli bir rol oynamıştır. Ulaşımdan aydınlatmaya, ısınmadan enerji üretimine kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Böyle birçok alanda kullanılmasından ötürü petrol fiyatlarında yaşanan değişiklikler, özellikle petrol ithalatçısı ülkelerde girdi fiyatlarını yükselterek maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Petrol ithalatçısı ülkelerin yanında petrol ihraç eden ülkelerin de makroekonomik göstergelerini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrol ihraç eden ülkeler için, yüksek petrol fiyatları genellikle büyük bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Bu gelir artışı, tüketimin ve hükümet harcamalarının artmasına yol açabilmektedir. Ancak bu durum, aynı zamanda ülkede talep enflasyonunun ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve üretim maliyetlerinin artması da maliyet enflasyonuna yol açabilmektedir (Erkuş ve Karamelikli, 2016).

Petrol, küresel ekonominin en kritik bileşenlerinden biridir ve fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar tüm dünyada çok çeşitli etkiler oluşturabilir. Fiyatlarının artışı, tüketici fiyatlarını doğrudan ve dolaylı yollarla etkiler. Bu etkiler, petrolün ekonomik yapı içindeki yeri ve önemine göre değişiklik gösterebilir. Petrol ve petrol ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen artış, tüketici fiyatlarına direkt olarak yansımaktadır. Örneğin, benzin, mazot gibi akaryakıt ürünlerindeki fiyat artışları, hane halkının doğrudan tüketim harcamalarını etkiler. Üretim açısından bakıldığında ise üretimde önemli girdi olan petrol fiyatındaki artışlar girdi fiyatlarını artırarak maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Petrol fiyatlarındaki değişiklikler, birçok ülke ekonomisini aynı anda etkilemekte ve ekonomik dalgalanmaların önemli bir unsuru olabilmektedir.

Petrol fiyatlarının yükselmesi enerji ithalatına bağımlı olan Türkiye gibi ülkelerde, birçok olumsuz ekonomik etkiye yol açmaktadır. Bu olumsuzluklar arasında enerji maliyetlerinde artış, cari açığın genişlemesi, enflasyon oranlarında yükselme ve genel ekonomik durgunluk yer almaktadır. Yüksek petrol fiyatları aynı zamanda Türkiye'nin dış ticaret dengesini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum, Türkiye'nin ekonomik büyüme hızını yavaşlatabilir, yatırımları ve istihdamı olumsuz etkileyebilir. Bu açıdan çalışmanın amacı Türkiye'de petrol fiyatları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın giriş bölümünü takiben ikinci bölümde konuyla ilgili çalışmaların yer aldığı literatür taramasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın uygulama kısmı yer almakta, dördüncü bölümde genel bir değerlendirme ve politika önerileri yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların makroekonomik göstergeleri etkilemesi anlamında literatürde birçok çalışma yer almaktadır. Gerek ulusal gerek uluslararası çalışmalarda farklı zaman aralıkları ve farklı ekonometrik testler kullanılmıştır. Dolayısıyla bu durum her çalışmada farklı sonuçlar elde edilmesine neden olmuştur. Petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmaların makroekonomik sonuçları, özellikle enerji ithalatına yoğun şekilde bağlı olan ülkeler için hayati bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, petrol fiyatlarındaki değişiklikler ile enflasyon arasındaki ilişki önemli bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Çizelge 1'de petrol fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmektedir.

Çizelge 1. Petrol Fiyatları ve Enflasyon Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Yazar (lar)	Ülke	Dönem	Yöntem	Bulgular
Kibritçioğlu ve Kibritçioğlu (1999)	Türkiye	Ocak 1986-Mart 1998	VAR Analizi	Petrol fiyat artışlarının enflasyon üzerindeki etkisi çok düşüktür.
Hooker (2002)	ABD	1962-2001	Phillips eğrisi	Petrol fiyatlarındaki değişim enflasyonu doğrudan etkilemektedir.
Leblanck ve Chinn (2004)	ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya		Phillips eğrisi	Petrol fiyatlarındaki %10'luk bir artış enflasyonu %0.1 ile %0.8 arasında artırmaktadır.
Roeger (2005)	AB ülkeleri		DSGE model	Fiyat artışlarının önemli enflasyonist etkilerinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.
İpek (2005)	Türkiye	1987:1-2005:12	VAR Analizi	Çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Girginer ve Yenilmez (2005)	Türkiye	1982-2002	Ridge Regresyon	Petrol fiyatları enflasyonu etkilemektedir.
Killian (2008)	G7 ülkeleri	2002-2003	Granger Nedensellik	Petrol fiyat artışlarının enflasyon üzerindeki etkisi çok düşüktür.
Ito (2010)	Rusya	1994:Q1 2009:Q3	VAR Analizi	Petrol fiyatları enflasyonu etkilemektedir.
Du vd. (2010)	Çin	1995:1–	VAR Analizi	Küresel petrol fiyatı Çin'de ekonomik büyümeyi ve

		2008:2		enflasyonu önemli ölçüde etkilemektedir.
Öksüzler ve İpek (2011)	Türkiye	1987-2010	VAR Analizi	Nedensellik yoktur.
Cavalcanti ve Jalles (2012)	ABD ve Brezilya	1971:1–2008:2	SVAR Model	ABD'deki petrol fiyat şoklarındaki volatilitenin zamanla ülke ekonomisine ve enflasyona katkısı azalmaktadır.
Mercan vd. (2015)	OECD üyesi 15 ülke	1960-2011	AMG (Augmented Mean Group Estimator)	Ekonomik büyümenin enflasyonist etkisinin, ham petrol ithal fiyatlarının etkisinden daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Pradhan vd. (2015)	G-20 ülkeleri	1961-2012	Granger Nedensellik	Nedensellik tespit edilmiştir.
Sek vd. (2015)	Yüksek petrole bağımlı ve düşük petrole bağımlı ülkeler	1980-2010	Panel ARDL	Yüksek bağımlı ülkelerdeki etki düşük bağımlı ülkelere göre daha fazladır.
Alagöz vd. (2017)	Endonezya, Güney Afrika, Kolombiya, Çin, Türkiye, Kazakistan ve Meksika	1980-2016	Panel Veri Analizi	Petrol fiyatlarındaki artış cari açığa sebep olmaktadır. Bununla birlikte, ham petrol fiyatlarında artış enflasyon oranlarında %.0.04 artışa neden olmaktadır.
Koçak vd. (2017)	Türkiye	2003:01-2017:02	VAR Analizi	Nedensellik tespit edilmiştir.
Salisu vd. (2017)	Petrol ihracatçısı ve petrol ithalatçısı ülkeler	2000-2014	Panel Veri Analizi	Petrol fiyatı ile enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.
Alper (2018)	Türkiye	2007:01-2017:12	VAR Analizi	Petrol fiyatları enflasyonu artırmaktadır.
Choi vd. (2018)	34 gelişmiş ve 37 gelişmekte olan ülkeler	1970-2015	Robustness checks	Petrol fiyatları enflasyonu artırmaktadır.
Yıldırım vd.	BRICS ülkeleri	Ocak 1995 –	Markov-Switching	Arasında ilişki yok.

(2018)		Aralık 2016	VAR model	
Sekine (2020)	ABD	1974:Q1–2015:Q4	STAR	Petrol fiyatlarından yurtiçi enflasyona geçiş etkisinin yıllar itibariyle zayıfladığı sonucuna varmıştır.
Çalışkan vd. (2021)	BRICS-T ülkeleri	2003-2009 aylık veriler	Asimetrik Nedensellik Testi	Nedensellik ilişkisi ülkeden ülkeye göre değişmektedir.
Köse ve Ünal (2021)	Türkiye	Mart1988-Ağustos 2019	SVAR	Petrol fiyatlarındaki oynaklığın enflasyon üzerindeki etkileri ilk aylarda sınırlıyken, sonraki aylarda artmaktadır.
Çelik vd. (2023)	Türkiye	Ocak 2006 ve Haziran 2022	Sürekli Dalgacık Yaklaşımı	Petrol fiyatları enflasyonu etkilemektedir.

Tablodaki çalışmalar incelendiğinde, sonuçlar ülkeden ülkeye göre değişmekle birlikte genel olarak petrol fiyatlarının enflasyonun nedeni olduğu görülmektedir. Özellikle enerji bağımlısı ülkelerde, petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların enflasyon üzerindeki etkileri de büyük olabilmektedir.

3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK SONUÇLAR

Bu çalışmada $2006M_4$-$2023M_7$ dönemi aylık veriler yardımıyla Türkiye'de petrol fiyatlarının enflasyonist etkisi test edilmiştir. Brent petrol varil fiyatı $ (PF), enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ve büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksi (SÜE) serileri kullanılmış olup tüm seriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)' nden elde edilmiştir. Tüm değişkenlerin logaritmik dönüşümleri analize dâhil edilmiştir. Analizler EViews 9 ve Gauss 23 ekonometri paket programları ile gerçekleştirilmiştir. Serilerin durağanlık sınamaları Fourier KPSS birim kök testiyle yapılmış sonuçlar Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. FKPSS Birim Kök Testi Bulguları

Seri	Frekans(k)	MinKKT	FKPSS	KPSS	F Test İst.
LTÜFE	1	38.20317	0.703375 (11)		90.76959
LPF	1	11.69942	0.197033 (11)		59.7895
LSÜE	1	2.058307	0.679528 (10)		141.2877
DLTÜFE	1	0.041418	0.046392 (6)		18.24150

DLPF	5	0.172626	0.100730 (10)		31.56865
DLSÜE	5	2.393388	0.146137 (56)	0.167005 (65)	0.188638

Not: ( ) içleri Newey-West yöntemiyle otomatik olarak elde edilen bant genişliğidir. F Test İstatistiğine ait kritik değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde sırasıyla 6.730, 4.929 ve 4.133, FKPSS test istatistiğine ait kritik değerler (k=1 ve T=500 için) 0.2709, 0.1696 ve 0.1294, KPSS testine ait kritik değerler 0.7390, 0.4630 ve 0.3470 şeklindedir (Becker vd., 2006: 389).

FKPSS test sonuçlarına baktığımızda her üç değişkenin düzey değerinde trigonometrik terimlerin anlamlı olduğunu görmekteyiz (F test istatistikleri). Dolayısıyla doğrusal olmayan Fourier KPSS testini uygulayabilmekteyiz. FKPSS test istatistiklerini kritik değerlerle karşılaştırdığımızda tüm değişkenlerin düzeyde birim kök içerdikleri görülmektedir. Değişkenlerin ilk farkları alındıktan sonra tekrar FKPSS testi uygulanmış ve hepsi durağan hale gelmiştir. DLSÜE değişkenine ait F test istatistiği anlamlı olmadığından KPSS testi uygulanarak durağanlığı sınanmıştır. FKPSS testi değişkenlere ait Fourier fonksiyonları ile birlikte zaman yolu grafiklerini vermekte sonuçlar Görsel 1'de gösterilmektedir.

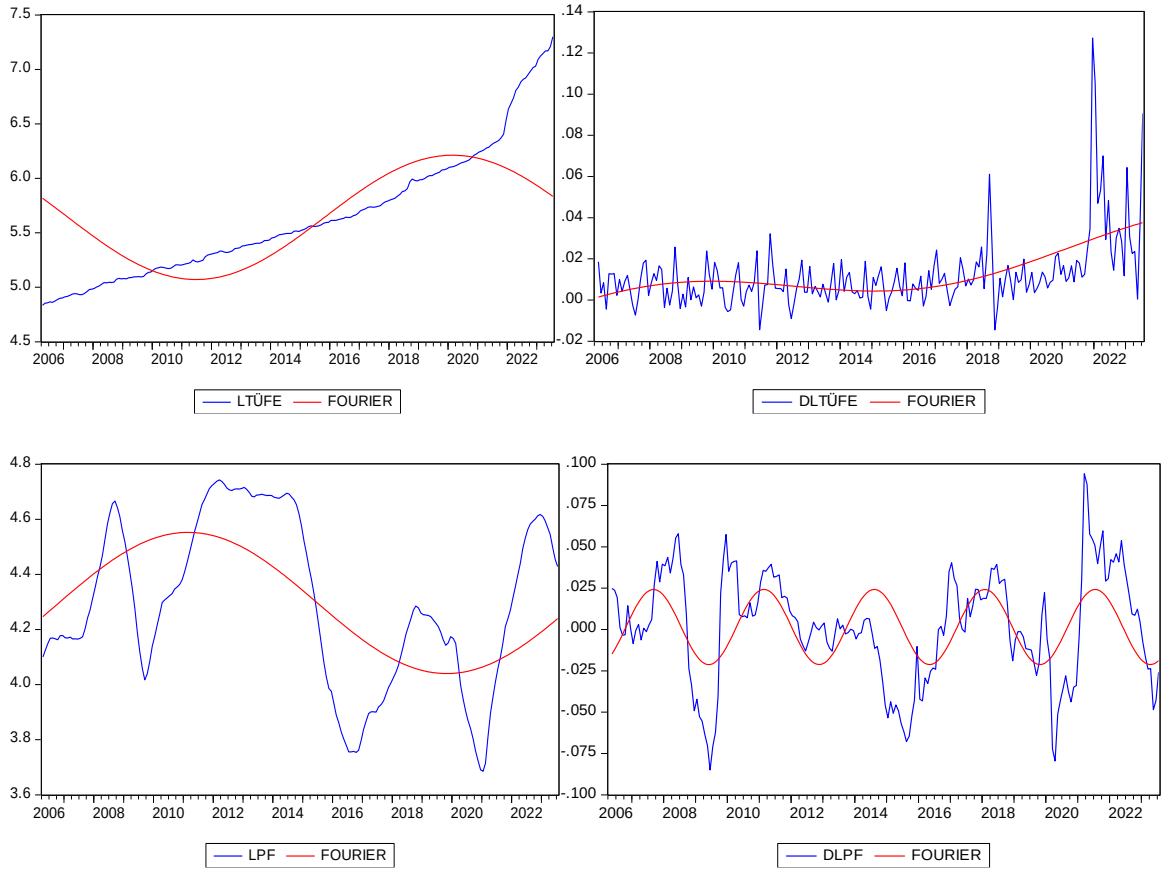

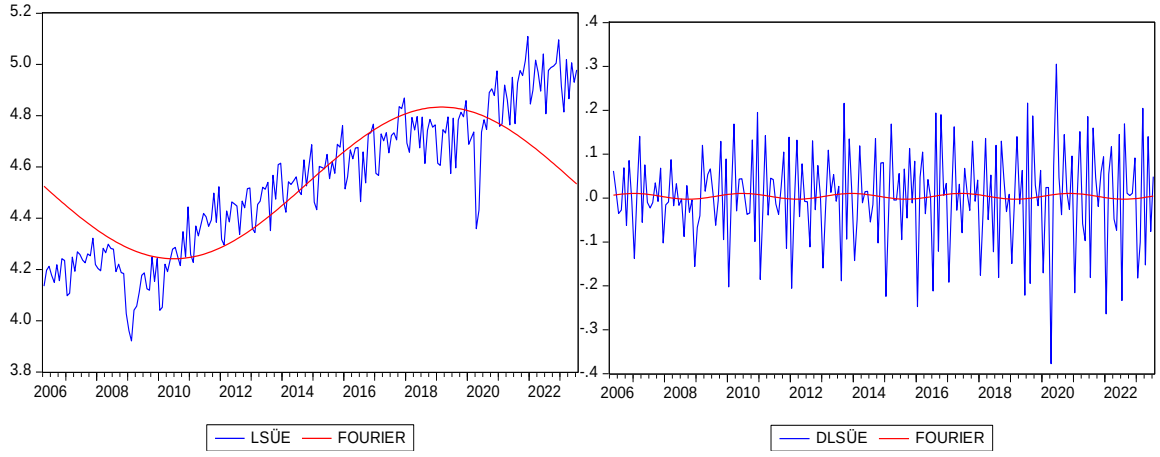

Görsel 1. Değişkenlerin Yapısal Değişimle Birlikte Grafikleri

Çizelge 3. FSHIN Eşbütünleşme Testi Bulguları

Model	Frekans (k)	MinKKT	Fourier Eşb. Test İst.	Shin Eşb. Test İst.	F Test İst.
LTÜFE=f(LPF, LSÜE)	1	2.663270	0.127705 (10)	0.337532 (11)	29.89272

Not: Fourier eşbütünleşme test istatistiğine ait m=0 ve p=2'ye göre kritik değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde sırasıyla 0.198, 0.124 ve 0.095 ve F testine ait kritik değerler üsteki anlamlılık düzeylerine göre sırasıyla 5.774, 4.066 ve 3.352'dir (Tsong, 2016: 1091).

Çizelge 3'de değişkenlerin uzun dönem eşbütünleşme ilişkilerinin test edildiği Fourier Shin eşbütünleşme testinden elde edilen kalıntılar görülmektedir. Sonuçlar değişkenlerin uzun dönem eşbütünleşik olduklarını göstermektedir. Uzun dönem ilişkiye ait katsayılar DOLS katsayı tahmincisi ile tahmin edilmiş olup bulgular Çizelge 4'de sunulmuştur.

Çizelge 4. DOLS Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
LPF	0.209549	0.126893	1.651376	0.1003
LSÜE	2.047997	0.171813	11.9199	0.0000***
C	-4.54231	0.777131	-5.84497	0.0000***
CC	-0.03422	0.047813	-0.71565	0.4751
SS	-0.10333	0.069359	-1.48982	0.0000***

Not: ***, %1 düzeyinde anlamı ifade eder.

Çizelge 4'e göre PF değişkenine ait katsayı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. SÜE değişkenine ait katsayı ise anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Uzun dönemde sanayi üretim endeksinde meydana gelecek %1'lik artış enflasyonu %2.04 oranında artıracaktır. Bir sonraki adımda değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Nazlıoğlu vd. tarafından 2016'da

geliştirilen Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testiyle analiz edilmiş ve bulgular Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. FTY Nedensellik Testi Bulguları

Yokluk Hipotezi	F Test İst.	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri	Nedensellik İlişkisi
LPF↛LTÜFE	0.20077	0.65409	0.64470	YOK
LTÜFE↛LPF	0.63324	0.42616	0.41625	YOK
LSÜE↛LTÜFE	**2.75586**	**0.09689**	**0.09910**	**VAR**
LTÜFE↛LSÜE	**1.01509**	**0.03445**	**0.03520**	**VAR**
LPF↛LSÜE	**4.37152**	**0.03654**	**0.03910**	**VAR**
LSÜE↛LPF	1.01509	0.31368	0.31080	YOK

Not: Analiz 20000 bootstrap simülasyon ile gerçekleştirilmiştir. ***, %1 anlamı ifade eder.

Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre sanayi üretim endeksi ile enflasyon arasında çift yönlü petrol fiyatlarından sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Petrol fiyatları ile enflasyon arasında nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Petrol fiyatlarıyla büyümenin enflasyon üzerine etkilerinin ampirik olarak araştırıldığı bu çalışmada Türkiye için Nisan 2006 ve Temmuz 2023 arası aylık verilerden yararlanılmıştır. Analize değişkenlerin durağanlık sınaması ile başlanılmış ve tüm değişkenlerin fark değerlerinin durağan oldukları Fourier KPSS birim kök testiyle tespit edilmiştir. I(1) dereceden durağan oldukları belirlenen değişkenlerin uzun dönem ilişkileri yine Fourier test olan FSHIN eşbütünleşme testiyle test edilmiştir. Elde edilen bulgular serilerin uzun dönemde eşbütünleşik olarak hareket ettiklerini göstermektedir. Bu ilişkiye ait katsayılar DOLS katsayı tahmincisi ile tahmin edilmiş olup petrol fiyatlarına ait katsayı istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Alan yazınında Kibritçioğlu ve Kibritçioğlu (1999), Berument ve Taşçı (2002), Peker ve Mercan (2010) ve Mercan vd. (2015) de çalışmalarında Türkiye'de ham petrol fiyatlarının enflasyonist etkilerini istatistiki olarak anlamsız bulmuşlardır. Sanayi üretim endeksine ait katsayı ise pozitif ve anlamlı görülmektedir. Bu durum sanayi üretim artışının enflasyona yol açtığını göstermektedir. Uzun dönemde sanayi üretim endeksinde meydana gelecek %1'lik artış %2.04 oranında enflasyonist etkiye sahiptir. Mercan vd. (2015) çalışmalarında Türkiye'de GSYH'daki %1'lik artışın %3.34 oranında enflasyonist etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Analizin son bölümünde Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi yardımıyla değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi sınanmıştır. Elde edilen bulgular sanayi üretim endeksi ile enflasyon arasında karşılıklı bir nedensellik ile petrol fiyatlarından sanayi üretim endeksine doğru tek taraflı nedenselliğe işaret etmektedir. Petrol fiyatları ile enflasyon arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamaktadır.

Son yıllarda gerek ampirik gerek grafiksel çalışmalar petrole bağlı olarak ortaya çıkan maliyetlerin azaltılması konusunda geliştirilen politikaların önemine vurgu yapmaktadır. Türkiye petrol konusunda yüksek bir dışa bağımlılığa sahip olmasından dolayı ortaya konulan politikaların da bu bağımlılığın azaltılması konusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin büyüyen enerji ihtiyacını karşılamak adına petrol haricindeki diğer enerji kaynaklarına odaklanması ve mevcut enerji kaynaklarını, aynı zamanda ürettiği enerjiyi, daha etkin bir şekilde kullanması şarttır. Petrolde dışa bağımlılığın azaltılması yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesiyle gerçekleşebilir. Bu yüzden yenilenebilir enerjinin üretimi ve kullanımı artırılmalıdır. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle, petrol ihraç eden ülkelerle avantajlı anlaşmalar yaparak hem gelir sağlama hem de daha uygun maliyetli petrole erişim konusunda politikalar geliştirmelidir. Yurt içinde, potansiyel petrol rezervlerini keşfetmek için arama faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

KAYNAKÇA

Alagöz, M., Alacahan, N.D., Akarsu, Y. Petrol Fiyatlarının Makro Ekonomi Üzerindeki Etkisi-Ülke Karşılaştırmaları ile Panel Veri Analizi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19 (33), 144-150, 2017.

Alper, F.Ö. Petroleum Prices, Food Prices and Inflation Relationship: Findings of Structural VAR Analysis, Turkish Studies Economics, Finance and Politics, 13 (22), 63- 74, 2018.

Becker, R., Enders, W. Lee, J.A Stationary Test in The Presence of an Unknown Number of Smooth Breaks. Journal of Time Series Analysis, 27 (3), 381-409, 2006.

Berument, H., Taşçı, H. Inflationary Effect of Crude Oil Prices in Turkey, Physica A., 316, 568-580, 2002.

Cavalcanti, T., Jalles, J.T. Macroeconomic Effects of Oil Price Shocks in Brazil and in The United States, Applied Energy, 104, 475-486, 2013.

Choi, S., Furceri, D., Loungani, P., Mishra, S., Poplawski-Ribeiro, M. Oil Prices and Inflation Dynamics: Evidence From Advanced and Developing Economies, Journal of International Money and Finance, 82, 71-96, 2018.

Çalışkan, H., Kantarcı, T., Çevik, E.İ. Petrol Fiyatları ve Enflasyon Arasında Frekans Alanında Asimetrik Nedensellik Analizi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20 (3), 1090-1111, 2021.

Çelik, T., Koçoğlu, M., Soysal, M.D. Dışsal Şoklar, Uluslararası Petrol Fiyatları, Para Arzı Ve Enflasyon Arasındaki Dinamik İlişkilerin Analizi: Sürekli Dalgacık Yaklaşımından Kanıtlar, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 335-353, 2023.

Du, L., He, Y., Wei, C. The Relationship Between Oil Price Shocks and China's Macroeconomy: An Empirical Analysis, Energy Policy, 38 (8), 4142-4151, 2010.

Girginer, N., Yenilmez, F. Türkiye'de Enflasyonun Ekonometrik Olarak İncelenmesi (1982-2002), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 101-116, 2005.

Hooker, M. A. Are Oil Shocks Inflationary? Asymmetric and Nonlinear Specifications Versus Changes in Regime, Journal of Money, Credit and Banking, 34 (2), 540-561, 2002.

Ito, K. The Impact of Oil Price Volatility on The Macroeconomy in Russia, The Annals of Regional Science, 48 (3), 695-702, 2012.

İpek, E. *Dünya Petrol Fiyatlarındaki Değişimin Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2008.

Kibritçioğlu, A., Kibritçioğlu, B. Ham Petrol ve Akaryakıt Ürünü Fiyat Artışlarının Türkiye'deki Enflasyonist Etkileri, Hazine Müsteşarlığı, 21, 1-73, 1999.

Killian, L.A Comparison of The Effects of Exogenous Oil Supply Shocks on Output and Inflation in The G7 Countries, Journal of The European Economic Association, 6 (1), 78-121, 2008.

Koçak, S., Balan, F., Albayrak, B. Türkiye Ekonomisinde Petrol Fiyatları ve Enflasyon İlişkisi: Ampirik Analiz, Journal of Life Economics, 4 (4), 261-273, 2017.

Köse, N., Ünal, E. The Effects of The Oil Price and Oil Price Volatility on Inflation in Turkey, Energy, 226, 120392. https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.120392, 2021.

Kwiatkowski, D., Phillips, P.C.B., Schmidt, P. Shin, Y. Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root, Journal of Econometrics, 54, 159-178, 1992.

LeBlanc, M. Chinn, M.D. Do High Oil Prices Presage Inflation? The Evidence From G-5 Countries, UC Santa Cruz: Santa Cruz Center for International Economics, 2004.

Mercan, M., Peker, O., Göçer, İ. Ham Petrol Fiyat Artışlarının Enflasyonist Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 16 (2), 123-137, 2015.

Nazlıoğlu, S., Görmüş A., Soytas, U. Oil Prices and Real Estate Investment Trusts (REITs): Gradual-Shift Causality and Volatility Transmission Analysis, Energy Economics, 1-28, 2016, doi:10.1016/j.eneco.2016.09.009.

Öksüzler, O., İpek, E. Dünya Petrol Fiyatlarındaki Değişimin Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Zonguldak Karaelmas University Journal of Social Sciences, 7 (14), 15-34, 2011.

Peker, O., Mercan, M. Ham Petrol İthal Fiyatlarıyla Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Analizi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 47 (540), 25-32, 2010.

Pradhan, R.P., Arvin, M.B., Ghoshray, A. The Dynamics of Economic Growth, Oil Prices, Stock Market Depth, and Other Macroeconomic Variables: Evidence From The G-20 Countries, International Review of Financial Analysis, 39, 84-95, 2015.

Roeger, W. International Oil Price Changes: Impact of Oil Prices on Growth and Inflation in The EU/OECD, International Economics and Economic Policy, 2, 15-32, 2005.

Salisu, A.A., Isah, K.O., Oyewole, O.J., Akanni, L.O. Modelling Oil Price-Inflation Nexus: The Role of Asymmetries, Energy, 125, 97-106, 2017.

Sek, S.K., Teo, X.Q., Wong, Y.N.A Comparative Study on The Effects of Oil Price Changes on Inflation, Procedia Economics and Finance, 26, 630-636, 2015.

Sekine A. Oil Price Pass-Through to Consumer Prices and The Inflationary Environment: A STAR Approach, Applied Economics Letters, 27 (6), 484-488, 2020.

Shin, Y.A. Residual-Based Test of the Null of Cointegration Against the Alternative of no Cointegration, Econometrics Theory, 10 (1), 91-115, 1994.

TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket, (Erişim tarihi: 12.10.2023)

Tsong, C.C., Lee, C.F., Tsai, L.J., Hu, T.C. The Fourier Approximation and Testing for the Null of Cointegration, Empirical Economics, 51 (3), 1085-1113, 2016.

Yıldırım, D.Ç., Erdoğan, S., Çevik, E.İ. Regime-Dependent Effect of Crude Oil Price on BRICS Stock Markets, Emerging Markets Finance and Trade, 54, 1706-1719, 2018.

SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNDE İŞSİZLİK HİSTERİSİNİN FOURIER KPSS BİRİM KÖK TESTİYLE SINANMASI

Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER

nokilic@agri.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-6738-3638

Dr. Meral ÇABAŞ

dogacabas@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3335-3297

ÖZET

Ekonomilerde yaşanan şokların işsizlik üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olması işsizlik histerisi olarak tanımlanmakla beraber bu konu küresel anlamda kritik öneme sahiptir. 1973'de yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ilk petrol şoku işsizliği derinden etkilemiştir. Bu doğrultuda işsizlik konusu politika yapıcılar ve araştırmacılar için günden güne daha önemli hale gelmiştir. Ekonomilerde yaşanan şoklar sonrasında yükselen işsizlik oranlarının kalıcı mı yoksa geçici mi olduğunu anlamak özellikle istihdam politikaları için kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada OECD İstihdam Görünümü 2023 Raporu'na göre işsizlik oranı en yüksek olan 10 OECD üyesi ülke için işsizlik histerisinin geçerliliği analiz edilmiştir. Analizde 1992-2022 dönemi yıllık veriler kullanılmıştır. İlk olarak ülkelerin işsizlik oranlarına ait serilere doğrusal birim kök testleri uygulanmıştır. Sonrasında seriler yavaş yapısal değişimlerde de etkin sonuçlara sahip Fourier yaklaşımına dayanan FKPSS birim kök testiyle test edilmiştir. FKPSS testinden elde edilen kalıntılar tüm ülkeler için doğrusal olmayan kanıtlar sunmaktadır. Uygulanan tüm testlerden çıkan ortak sonuçlara göre Fransa, Kosta Rika, Şili ve Türkiye'de işsizlik histerisi geçerlidir. Bu ülkelerde karar alıcıların işsizlikle mücadelede daha hassas davranmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik Histerisi, Fourier KPSS Durağanlık Testi, OECD Ülkeleri

FOURIER KPSS UNIT ROOT TEST FOR UNEMPLOYMENT IN SELECTED OECD COUNTRIES

ABSTRACT

The fact that shocks in economies have a permanent effect on unemployment is defined as unemployment hysteria, and this issue is of critical importance globally. The first oil shock in 1973, which affected the whole world, deeply affected unemployment. Accordingly, the issue of unemployment has become more and more important for policy makers and researchers. It has become inevitable, especially for employment policies, to understand whether the rising unemployment rates after shocks in economies are permanent or temporary. In this study, the validity of the unemployment hysteria is analysed for the 10 OECD member countries with the highest unemployment rates according to the OECD Employment Outlook 2023 Report. Annual data for the period 1992-2022 are used in the analysis. Firstly, linear unit root tests were applied to the series of unemployment rates of the countries. Then, the series were tested

with the FKPSS unit root test based on the Fourier approach, which is also effective in slow structural changes. The residuals obtained from the FKPSS test provide evidence of nonlinearity for all countries. According to the common results of all the tests applied, unemployment hysteria is valid in France, Costa Rica, Chile and Turkiye. Policymakers in these countries need to be more sensitive in combating unemployment.

Keywords: Unemployment Hysteria, Fourier KPSS Stationarity Test, OECD Countries

1.GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile birlikte ülkelerin ekonomik yapıları, sosyal dokuları ve politik mekanizmaları doğrudan etkilenmiş, küreselleşme bazı ülkeler için fırsatlar sunarken bazıları için zorlukları beraberinde getirmiştir. İşsizlik, bu zorlukların başında gelmekte ve küreselleşmenin yan etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşsizlik, ekonomide istihdam edilmek isteyen bireylerin oranını gösterir. Ekonomik üretimin anahtarı olan emeğin kullanılmaması, devletler için istenmeyen bir senaryodur. İş bulamayan bireyler üretime katkıda bulunamazlar. Bu durum, ekonominin arz ve talep yönlerini olumsuz etkiler. Çünkü bu bireyler gelir elde edemedikleri için talepte bulunamazlar. İşsizlikten kaynaklanan bu durum, ekonominin her iki kanadında da sıkıntılara yol açar. İşsizlik, sadece bireyler için değil, aynı zamanda ekonominin geneli için de ciddi sonuçlara yol açar. Özellikle son yıllarda dünyada işsizlik oranlarındaki dalgalanmalar, ekonomistleri, politika yapıcıları ve araştırmacıları bu konu üzerinde daha derinlemesine düşünmeye itmiştir. 1973'teki petrol krizinin ardından birçok ülkede işsizlik oranları yükselmiş ve bu oranları düşürmek oldukça zaman almıştır. Bu dönemden sonra, işsizlikteki yükselmenin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu konusu sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, işsizlik histerisi kavramı büyük bir öneme sahiptir. İşsizlik histerisi teorisi, işsizlik oranlarının seviye değerlerinde birim kök içerdiğinde yani I(1) bir yapıda olduğunda etkili olmaktadır. Uzun dönemli işsizlik oranları, doğal işsizlik seviyesine etki ederek onu yükseltebilir. Bu durum, uzun dönemli işsizlik oranlarında değişikliklere yol açabilir (Güriş vd., 2017). Eğer işsizlik histerisi teorisinin geçerli olduğu kabul edilirse, işsizlik seviyelerini başlangıçta olduğu duruma getirebilmek için belirli politika düzenlemelerinin yapılması zorunludur. Ancak, doğal işsizlik durumunda, işgücü piyasasının devlet müdahalesi olmaksızın işsizlik oranlarını uzun vadede dengede tutabilmesi mümkündür. Doğal işsizlik oranındaki değişiklikler, genellikle makroekonomik dalgalanmalardan ya da işgücü piyasasını etkileyen devlet düzenlemelerinden kaynaklanır. Histeri varlığında, işsizlik serileri durağan olmayıp uzun vadede dengeye ulaşmaz. Başka bir deyişle, ekonominin durgunluk dönemlerinde yaşadığı yüksek işsizlik, ekonomik toparlanma dönemlerinde de devam edebilir. Eğer histeri bulunmazsa, işsizlik serileri durağanlaşarak uzun vadede dengeye kavuşur.

1980'lerin ortalarında ve 1990'ların başında birçok OECD ülkesi, yüksek işsizlik oranlarına sahip olmuştur. Özellikle Avrupa'daki birçok ülkede işsizlik oranları, ekonomik büyüme dönemlerinde bile yüksek kalmaya devam etmiştir. 2008 finansal krizi ve 2020'deki COVID-19 pandemisi, işsizlik histerisi konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Özellikle pandemi sonrası, birçok OECD ülkesinde işsizlik oranlarının nasıl seyredeceği konusu, histerisi kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde ele alınan çalışmaların çoğu işsizlik histerisinin var olduğuna dair kanıtlar ortaya koymuştur. İşsizlik histerisi, işsizlik oranı bir şok

sonucunda yükseldiğinde, bu yüksek oranın ekonomik koşullar normale döndüğünde bile devam edebileceği anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik durgunluk veya gerileme dönemlerinde artan işsizliğin kalıcı hale gelmesi riskini ifade eder. OECD ülkeleri, geçmişte bu tür durumlarla karşılaşmıştır ve hükümetlerin işsizlikle mücadele politikalarını şekillendirirken bu riski göz önünde bulundurmaları önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı 10 OECD üyesi ülke için işsizlik histerisinin geçerli olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada 1992-2022 dönemi yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, ikinci bölümde literatür taraması, üçüncü bölümde çalışmanın ampirik analizi yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve politika önerileri yer almaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde işsizlik konusunda ampirik modellerin büyük bir kısmı, doğal işsizlik oranını tespit etmek amacıyla incelenmiştir. İşsizlik histerisi araştırmalarındaki temel amaç geleneksel birim kök testlerini ve yapısal kırılmaları göz önünde bulunduran birim kök testlerini kullanarak işsizlik histerisinin varlığını saptamaktır. Bu çalışmada literatür araştırması iki çizelgede ele alınmıştır. Birinci çizelge Türkiye'de işsizlik histerisini araştıran çalışmalardan oluşurken, ikinci çizelge işsizlik histerisinin Türkiye dışındaki diğer ülkelerde incelendiği çalışmalardan oluşmaktadır.

Çizelge 1. İşsizlik Histerisi Üzerine Yapılan Ulusal Çalışmalar

Yazar (lar)	Dönem	Yöntem	Bulgular
Küçükkale (2001)	1950-1995	Kalman-Filtre tahmin tekniği	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Pazarlıoğlu ve Çevik (2005)	$1988q_1$-$2004q_1$	Ratchet Modeli	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Barışık ve Çevik (2008)	1923-2006	ADF, PP ve KPSS birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Yılancı (2009)	1923-2007	Perron, Zivot-Andrews (ZA), Lumsdaine-Papell (LP)	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Güloğlu ve İspir (2011)	1988-2008	Panel birim kök testleri	Yapısal kırılmayı dikkate alan panel birim kök sınaması doğal işsizlik oranı ön savını desteklemektedir.
Kula vd. (2013)	1988-2007	Yapısal kırılmalı birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Özkan ve Altınsoy	1988-2014	ADF, KPSS, Fourier ADF, Fourier KPSS	İşsizlik histerisi hipotezi

(2015)		birim kök testleri	geçerlidir.
Bayrakdar (2015)	2000-2013	PP, ADF, KPSS birim kök testleri ve Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Koçyiğit vd. (2011)	1923-2010	Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Bayat vd. (2013)	1923-2011	Markov rejim değişim modelleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Çınar vd. (2014)	1988-2008	Yapısal kırılmalı ve kırılmasız birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Saraç (2014)	2005:01-2012:07	Doğrusal olmayan birim kök testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Erbay (2016)	2005-2014	PPU (Perron 1997) ve ZA (Zivot-Andrews 1992)	Farklı yaş gruplarında histeri geçerlidir.
Ağazade (2016)	2005:01-2015:09	Doğrusal olmayan birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Kahyaoğlu vd. (2016)	2001-2015	Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök ve panel birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Yavuzaslan vd. (2017)	2005-2017	Yapısal kırılmalı birim kök testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Tekin (2018)	2005-2017 (aylık veri)	Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Bozkurt ve Altıner (2018)	1982-2017	Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Akcan (2019)	2005-2017	Phillips Perron birim kök testi	Gençlerde genel duruma göre daha fazla histeri etkisi vardır.
Güriş ve Sedefoğlu (2019)	1988-2013	Doğrusal olmayan birim kök testleri ve Güriş	İşsizlik histerisi hipotezi geçersizdir.

		(2019) Fourier Kruse testi	
Çiçen (2020)	2005-2014 (aylık veri)	Fourier KPSS testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Çemrek ve Şeker (2020)	2005-2019 (aylık veri)	Yapısal kırılmalı birim kök testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Atamer vd. (2023)	1988-2020	ADF, PP v Zivot Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.

Çizelge 1'de yalnızca Türkiye'nin incelendiği çalışmalara bakıldığında Güriş ve Sedefoğlu (2019) çalışması dışında ele alınan bütün çalışmalarda işsizlik histerisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum, ekonominin durgunluk dönemlerinde yaşadığı yüksek işsizliğin ekonominin toparlanma dönemlerinde de devam edebileceği anlamına gelmektedir.

Çizelge 2. İşsizlik Histerisi Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Yazar (lar)	Ülke	Dönem	Yöntem	Bulgular
Jaeger ve Parkinson (1994)	Almanya, ABD, Birleşik Krallık ve Kanada	1961-1991	ADF birim kök testi	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Mohan vd. (2008)	Amerika Birleşik Devletlerinin 3 bölgesi	1990:1-2006:8	ADF-Fisher, Breitung, IPS ve LLC panel birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçersizdir.
Smyth ve Easaw (2001)	Amerika Birleşik Devletleri	1948-1998	Ratchet Modeli	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Camarero ve Tamarit (2004)	19 OECD ülkesi	1956-2001	Panel birim kök testleri	7 ülkede işsizlik histerisi geçerlidir.
Lee ve Chang (2008)	14 OECD ülkesi	1946-2004	Panel birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçersizdir.
Tokatlıoğlu vd. (2012)	AB ülkeleri ve Türkiye	1980-2011	Ratchet Modeli	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Özcan (2012)	OECD ülkeleri	1970-2005	Panel LM birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.

Arı vd. (2013)	Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri	1985-2011	Carrion-i-Silvestre panel birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçersizdir.
Chang ve Su (2014)	Tayvan	1978-2012	Panel KPSS ve Fourier KPSS birim kök testleri	Yüksekokul mezunları hariç tüm eğitim düzeylerinde işsizlik histerisi mevcuttur.
Bekmez ve Özpolat (2016)	17 OECD ülkesi	1991-2014	Panel LM birim kök testi	8 ülkede işsizlik histerisi geçerlidir.
García vd. (2017)	Meksika	1999-2014	VAR modeli	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Yalçınkaya ve Kaya (2017)	28 OECD ülkesi	1980-2015	Panel CADF ve SURADF birim kök testleri	10 ülkede işsizlik histerisi geçerlidir.
Kılıç vd. (2018)	Türkiye, Fransa, Almanya	1980-2017	Zivot-Andrews (ZA) ile bir ve iki kırılmalı LM birim kök testleri	İşsizlik histerisi hipotezi geçerlidir.
Bozgeyik (2020)	E7 ülkeleri	1991-2018	Yapısal kırılmalı birim kök testleri	Çin'de işsizlik histerisi geçerlidir.
Pata (2020)	15 OECD ülkesi	$1991q_1$-$2019q_2$	Fourier-CBL panel birim kök testi	3 ülkede işsizlik histerisi geçerlidir.
Yılancı vd. (2020)	G7 ülkeleri	1991-2019 (aylık veri)	FADF ve FTUR birim kök testleri	Kanada, Fransa ve Birleşik Krallık'ta işsizlik histerisi geçerlidir.
Caporale vd. (2022)	27 AB ülkesi	2000(Q1)-2020(Q4)	AR modeli	Ülkelerin genelinde işsizlik histerisi mevcuttur.

Çizelge 2'de işsizlik histersinin farklı ülkelerde farklı testler ve farklı dönemlerde incelendiği görülmektedir. Elde edilen bulguların her ülkede ve ülke grubunda farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun sebebi olarak ilgili ülkeler için kullanılan ampirik modellerin, zaman aralığının ve o ülkelerin ekonomik yapılarının birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

3. VERİ SETİ VE BULGULAR

Bu çalışmada OECD İstihdam Görünümü 2023 Raporu'na göre işsizlik oranı en yüksek olan 10 OECD üyesi ülke (Fransa, İspanya, İsveç, İtalya, Kolombiya, Kosta Rika, Litvanya, Şili, Türkiye, Yunanistan) için işsizlik histerisi geçerli mi değil mi sorusuna cevap aranmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak bu 10 ülkeye ait 1991-2022 arası yıllık işsizlik verileri Dünya Bankası gelişmişlik göstergelerinden alınmıştır. Ülke verilerine ait tanımlayıcı özellikler Çizelge 3'de sunulmuştur.

Çizelge 3. Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Fransa	İspanya	İsveç	İtalya	Kolombiya	KostaRika	Litvanya	Şili	Türkiye	Yunanistan
Ortalama	9.595	16.888	7.344	9.867	11.575	7.335	10.594	7.942	9.526	13.712
Ortanca	9.075	16.575	7.460	10.025	10.623	6.475	11.235	7.365	9.335	10.650
Maksimum	12.590	26.090	10.360	12.680	20.520	16.430	17.810	11.310	13.670	27.470
Minimum	7.060	8.230	3.240	6.080	7.800	3.930	1.100	4.350	6.500	7.650
Std. Sapma	1.586	5.243	1.590	1.823	3.222	2.937	4.674	2.013	1.843	6.188
Çarpıklık	0.555	0.013	-0.402	-0.332	1.248	1.493	-0.298	0.019	0.318	1.010
Basıklık	2.235	1.852	2.937	2.050	4.080	5.199	2.102	2.038	2.554	2.601
Jarque-Bera	2.425	1.755	0.868	1.791	9.867	18.343	1.549	1.233	0.804	5.652
Olasılık	0.297	0.415	0.647	0.408	0.007	0.000	0.460	0.539	0.668	0.0592

Ülkelere ait verilerin özelliklerini incelediğimizde belirlenen dönemde en yüksek işsizlik oranının Yunanistan'a, en düşük işsizlik oranının Litvanya'ya ait olduğunu görmekteyiz. 10 ülke arasından ortalaması en düşük olan Kosta Rika en yüksek olan ise İspanya olarak görülmektedir. Kolombiya ve Kosta Rika'ya ait işsizlik serilerinin basıklık değerlerinin 2'den oldukça büyük olması ve olasılık değerlerinin ($p<0.01$) anlamlılığı serilerin normal dağılım göstermediğine işaret etmektedir. Ayrıca Yunanistan'a ait serinin de olasılık değeri de $p<0.1$ olduğundan normal dağılmamaktadır. Bu üç ülkeye ait serilerin doğal logaritmik dönüşümleri analize dâhil edilmiştir. Ülkelerin işsizlik verilerinin birlikte zaman yolu grafikleri Görsel 1'de sunulmuştur. Analizin ilk aşamasında serilere 3 ayrı doğrusal birim kök testi uygulanmıştır. Dickey ve Fuller (1979, 1981) tarafından geliştirilen parametrik durağanlık testi (ADF), Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen nanparametrik durağanlık testi (PP) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992) tarafından geliştirilen KPSS durağanlık testine ait sonuçlar Çizelge 4'de gösterilmektedir.

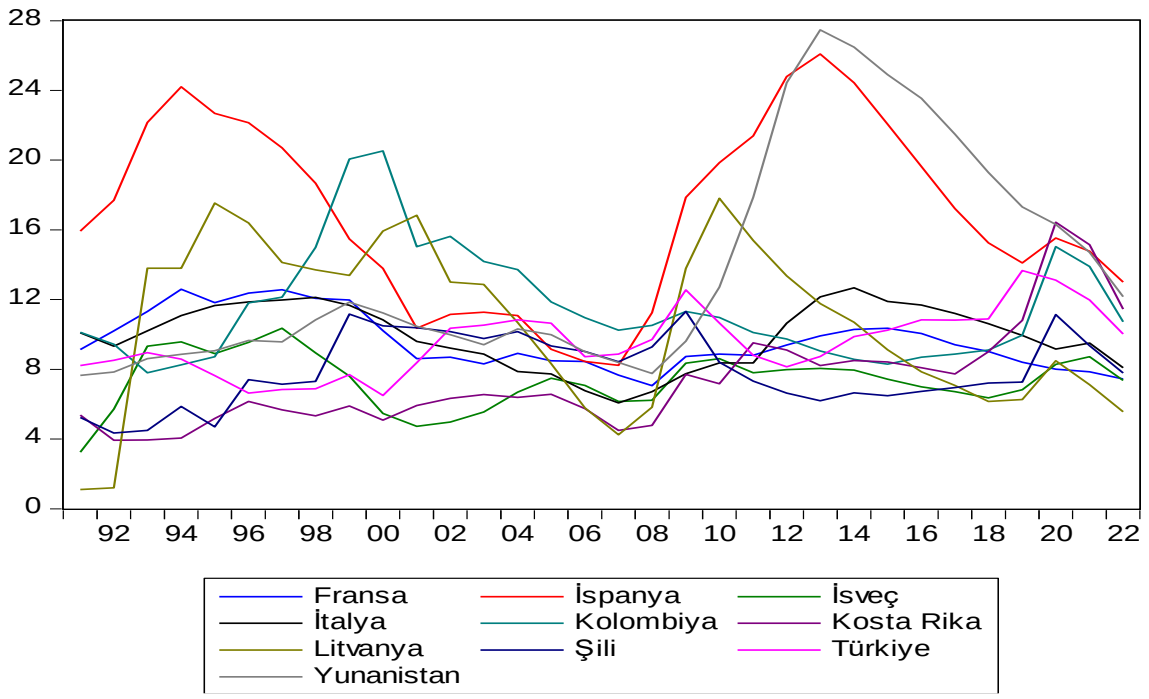

Görsel 1. Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin 1991-2022 Dönemi İşsizlik Oranları

Çizelge 4. Doğrusal Birim Kök Testlerine Ait Sonuçlar

Ülkeler	ADF		PP		KPSS
	t_İstatistiği	Olasılık	Adj t_İstatistiği	Olasılık	LM_İstatistiği
Fransa	-0.986975	0.7454	-1.461459	0.5394	0.350249 (4)
İspanya	-2.508882	0.1235	-1.767264	0.3890	0.090527* (4)
İsveç	-4.137677	0.0031***	-3.435363	0.0172**	0.066074* (2)
İtalya	-3.683720	0.0104**	-1.676663	0.4328	0.104986* (4)
Kolombiya	-1.683617	0.4294	-1.865294	0.3435	0.134841* (4)
Kosta Rika	-1.117415	0.6962	-0.820038	0.7993	0.679645 (4)
Litvanya	-3.422816	0.0180**	-2.667568	0.0910*	0.200445* (3)
Şili	-2.346847	0.1645	-2.252565	0.1930	0.155700* (4)
Türkiye	-1.984127	0.2919	-1.908948	0.3240	0.526603 (4)
Yunanistan	-2.524844	0.1199	-1.638360	0.4516	0.477654 (4)

Not: ***,**,* sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Çizelge 4'ü incelediğimizde ADF birim kök testine göre İsveç, İtalya ve Litvanya dışında 7 ülkede, PP birim kök testine göre de İsveç ve Litvanya dışında 8 ülkede işsizlik histerisinin geçerli olduğu görülmektedir. KPSS birim kök testi sonuçlarına baktığımızda Fransa, Kosta Rika, Türkiye ve Yunanistan'da işsizliğin kalıcı olduğu görülmektedir. Seçilmiş OECD üyesi 10 ülkenin işsizlik verileri doğrusal birim kök testlerinin yanında doğrusal olmayan birim kök

testiyle de sınanmıştır. Fourier KPSS testinden elde edilen F istatistiklerine göre tüm ülke verileri doğrusal olmayan kanıtlar göstermektedir. Dolayısıyla FKPSS birim kök testinin bulguları etkin ve güvenli sonuçlar vermektedir. Elde edilen bulgular Çizelge 5'te sunulurken yine aynı testten elde ettiğimiz ülke verilerinin Fourier fonksiyonu ile birlikte zaman yolu grafikleri Görsel 2'de gösterilmektedir.

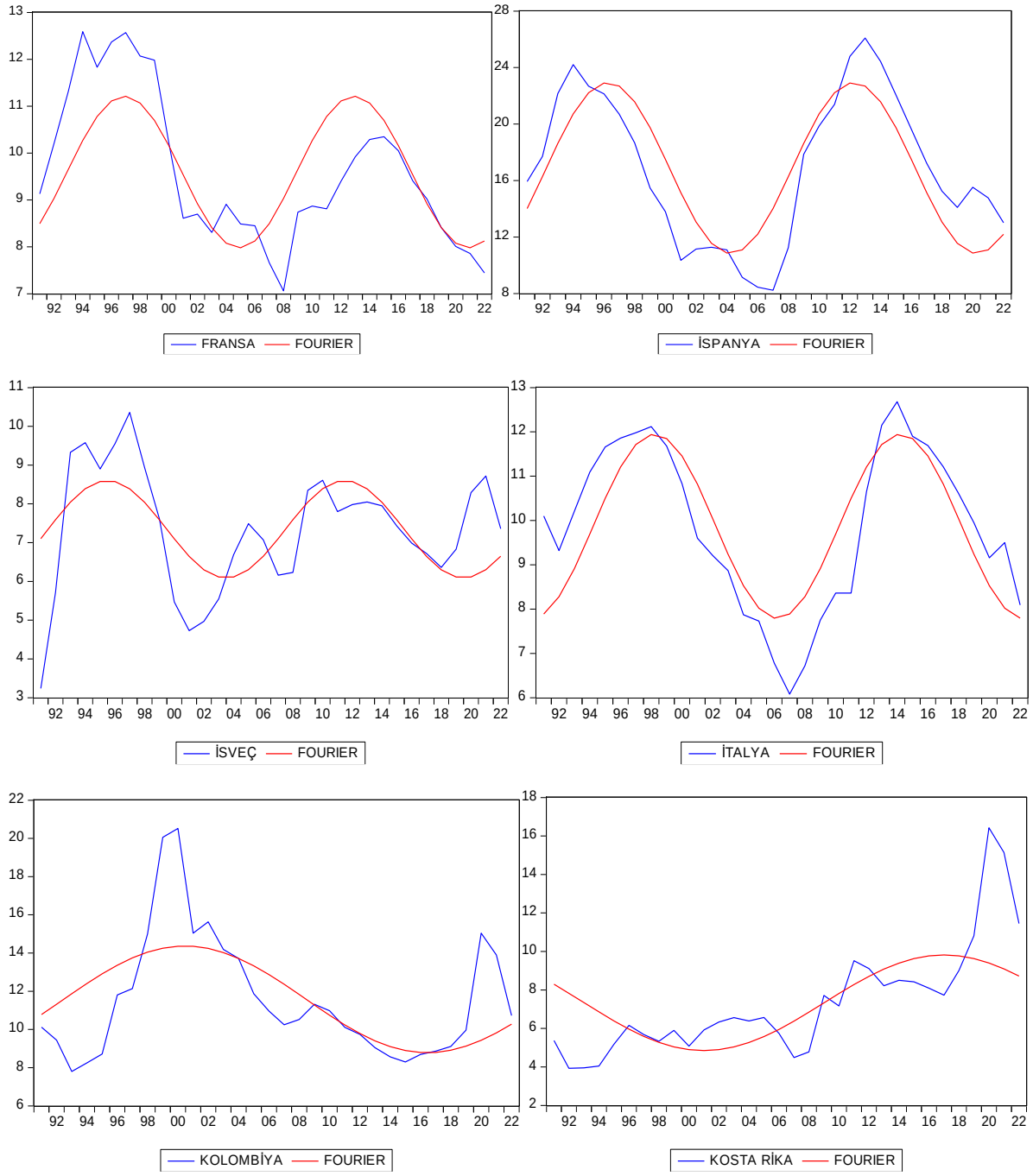

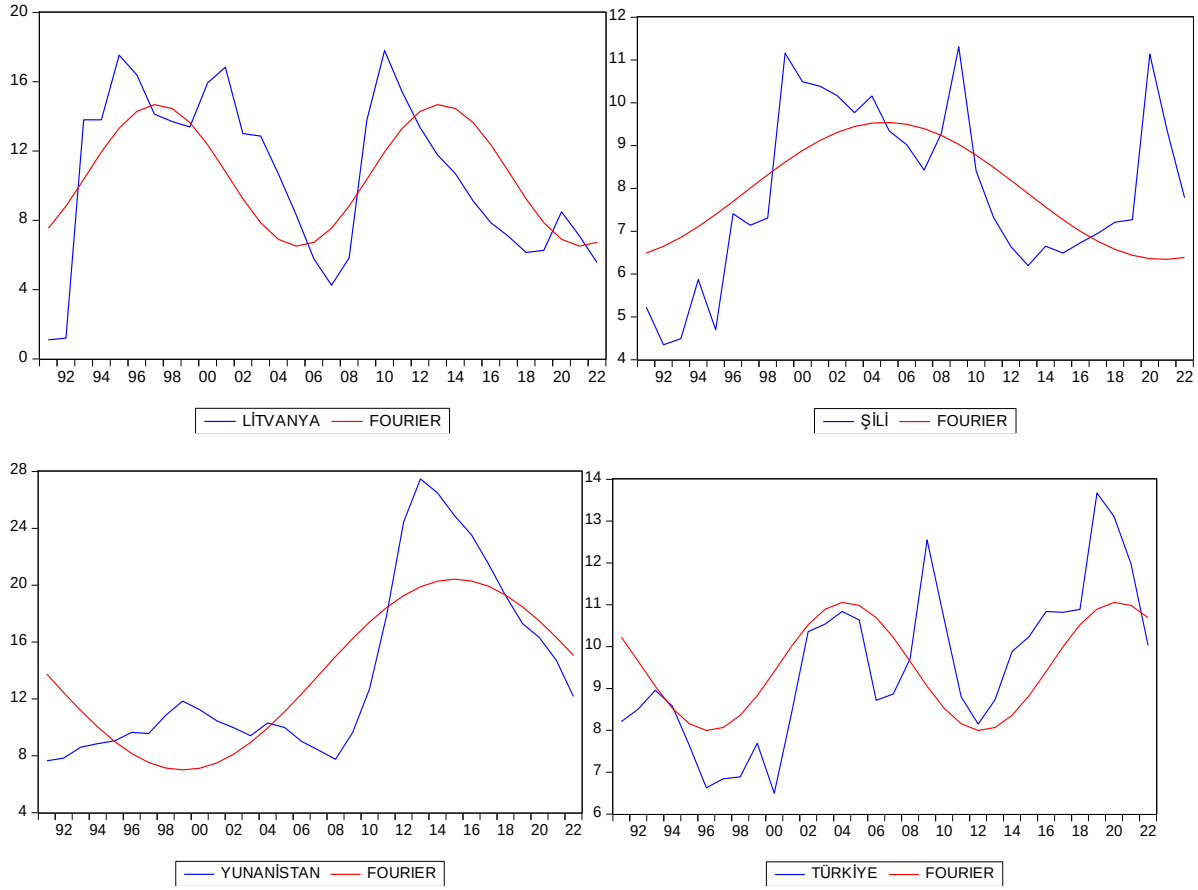

Görsel 2. Seçilmiş OECD Ülkelerinin İşsizlik Oranlarına Ait Zaman Yolu Grafikleri

Çizelge 5. Fourier KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	Frekans(k)	MinKKT	FKPSS	F Test İst.
Fransa	2	36.19140	0.431616 (4)	16.77602
İspanya	2	265.7986	0.254812 (4)	31.99963
İsveç	2	53.17488	0.316919 (1)	6.886136
İtalya	2	33.94743	0.200830 (4)	29.53471
Kolombiya	1	0.724574	0.043826 (1)	23.57775
Kosta Rika	4	0.65682	0.152820 (1)	7.862471
Litvanya	2	409.4023	0.202583 (2)	9.493145
Şili	1	84.64469	0.288006 (3)	7.028183
Türkiye	2	67.73822	0.636642 (3)	8.063461
Yunanistan	2	0.822346	0.092661 (3)	27.50686

Çizelge 5'te görülen FKPSS test istatistikleri frekansları doğrultusunda Becker vd. (2006, 389)'nin makalesindeki kritik değerlerle karşılaştırıldığında Fransa, Kosta Rika, Şili ve Türkiye'ye ait seriler için birim kökün yokluğunu ifade eden temel hipotezin reddedildiğini görmekteyiz. Her iki aşamada uyguladığımız dört ayrı birim kök testinde de Fransa, Kosta Rika ve Türkiye serileri birim köklü bulunurken üç ayrı test sonucuna göre de Şili serisi birim köklü olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bu 4 ülke için işsizlik histerisinin geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

OECD İstihdam Görünümü 2023 Raporu'na göre işsizlik oranı en yüksek OECD üyesi 10 ülke için işsizlik histerisinin geçerli olup olmadığının analiz edildiği bu çalışmada 1991-2022 arası yıllık veriler kullanılmıştır. Analiz iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada ülke serilerine üç ayrı doğrusal birim kök testi uygulanmıştır. ADF ve PP birim kök testlerinden elde edilen bulgulara göre sırasıyla 7 ve 8 ülke birim köklü bulunurken KPSS birim kök testine göre 4 ülke birim köklü olarak bulunmuştur. Ancak bu birim kök testleri ekonomilerde meydana gelen ani ve yavaş gerçekleşen yapısal değişimleri dikkate almadığından ikinci aşamada bu yapısal değişimleri de dikkate alan Fourier tabanlı birim kök testi olan FKPSS birim kök testi uygulanmıştır. Testten elde edilen F test istatistiklerine göre tüm ülke serilerinde doğrusal olmayan yöntemlerin kullanılması gerektiği tespit edilmiştir. FKPSS test bulguları neticesinde Fransa, Kosta Rika, Şili ve Türkiye'ye ait işsizlik verilerinin birim kök içerdiği dolayısıyla bu dört ülkede işsizlik histerisinin geçerli olduğu anlaşılmıştır. Bir başka ifade ile bu ekonomilerde yaşanacak şoklar karşısında işsizlik oranlarında meydana gelebilecek artışlar kalıcı olacaktır. Türkiye için işsizlik histerisinin geçerli olduğu sonucu; Küçükkale (2001), Pazarlıoğlu ve Çevik (2005), Yılancı (2009), Kula ve Aslan (2014), Bekmez ve Özpolat (2016), Pata (2020) ve Atamer vd. (2023) ile uyumlu bulunmuştur. Yalçınkaya ve Kaya (2017) ve Yılancı vd. (2020) Fransa'da, Gomes ve Da Silva (2008) Şili'de çalışmayla uyumlu olarak işsizlik histerisinin geçerli olduğunu belirtmişlerdir. İspanya, İsveç ve Yunanistan'da işsizlik histerisinin geçerli olmadığı Pata (2020) ile uyumlu bulunmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre 6 ülkede yaşanacak ekonomik şoklar işsizliği kalıcı olarak etkilemeyeceğinden bir süre sonra kendiliğinden doğal işsizlik oranına geri dönecektir. İşsizlik histerisinin geçerli olduğu 4 ülkede ise politikacıların işsizlikle mücadeleye daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. İşsizlik histerisinin geçerli olduğu ülkelerde, işsizlik sadece geçici bir olgu olmayıp, uzun vadede ekonominin yapısal bir parçası haline gelebilir. Bu tür durumlarda politikacıların ve hükümetlerin işsizlikle mücadeleye daha aktif ve stratejik bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. İşsizlik histerisi genellikle yapısal sorunlardan kaynaklandığı için işgücü piyasasının esnekliğini artırmak, emek piyasasındaki engelleri kaldırmak ve eğitim sisteminin ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi gibi yapısal reformlar bu bağlamda kritik öneme sahip olabilir. Eğer işsizlik belirli bölgelerde yoğunlaşmışsa, bu bölgelere özel kalkınma ve eğitim programlarıyla soruna özgü yaklaşımlar benimsenmelidir. Ekonomik büyümeyi teşvik eden ve işsizliği azaltmaya yönelik makroekonomik politikaların benimsenmesi, işsizlik histerisinin olumsuz etkilerini azaltacaktır.

KAYNAKÇA

Ağazade, S. Türkiye İçin İşsizlik Histerisine Karşın Doğal Oran Hipotezinin Doğrusal Dışı Yöntemlerle Sınanması, Sosyal Güvenlik Dergisi, 6, 28-46, 2016.

Akcan, A. T. Türkiye'de Gençlerin İşsizlik Histerisi, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (1), 31-47, 2019.

Arı, A., Zeren, F., Özcan, B. Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde İşsizlik Histerisi: Panel Veri Yaklaşımı, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 35 (2), 105-122, 2013.

Atamer, M. A., Uçar, M., Ülger, M. Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi Hipotezinin Geçerliliğinin Analizi: 1988-2020 Dönemi, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 283-304, 2023.

Bayat, T., Kayhan, S., Koçyiğit, A. Türkiye'de İşsizliğin Asimetrik Davranışının Rejim Değişim Modeliyle İncelenmesi, Business and Economics Research Journal, 4 (2), 79-90, 2013.

Bozkurt, E., Altıner, A. Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleriyle Türkiye'de İşsizlik Histerisinin Tespiti, UİİİD-IJEAS, 2018 (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı), 167-180, 2018.

Bozgeyik, Y. İşsizlik Histerisinin Geçerliliğinin Sınanması: E7 Ülkelerine İlişkin Ampirik Bir Çalışma, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15 (26), 4316-4333, 2020. https://doi.org/10.29029/busbed.930288

Barışık, S., Çevik, E. İ. Yapısal Kırılma Testleri İle Türkiye'de İşsizlik Histerisinin Analizi: 1923-2006 Dönemi, KMU İİBF Dergisi, (14), 1-26, 2008.

Bayrakdar, S. Türkiye için İşsizlik Histerisi ya da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerlilğinin Sınanması, İktisat Politikaları Araştırmaları Dergisi, 2 (2), 45-61, 2015.

Becker, R., Enders, W., Lee, J. A Stationarity Test in the Presence of an Unknown Number of Smooth Breaks, Journal of Time Series Analysis, 3 (5), 381-409, 2006.

Bekmez, S., Özpolat, A. Hysteresis Effect on Unemployment for Men and Women: A Panel Unit Root Test for OECD Countries, International Journal of Financial Sesarch 7 (2), 122-133, 2016.

Camarero, M., Tamarit, C. Hysteresis vs. Natural Rate of Unemployment: New Evidence for OECD Countries, Economics Letters, 84 (3), 413-417, 2004. https://doi.org/10.1016/j.econlet.2004.02.014

Caporale, G.M., Gil-Alana, L.A., Trejo, P.V. Unemployment Persistence in Europe: Evidence From The 27 EU Countries, Heliyon, 8 (2), e08898, 2022. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08898

Çemrek, F., Şeker, T. Türkiye'de Kadın İşsizlik Oranlarının Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri İle İncelenmesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Özel Sayı, 117-132, 2020.

Çınar, M., Akay Kanalıcı, H., Yılmaz, F. A Sectoral Analysis of Hysteresis in Unemployment: Evidence From Turkey, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (69), 29-52, 2014.

Çiçen, Y.B. Global Krizde Cinsiyet ve Medeni Duruma Göre İşsizlik Histerisi: Türkiye İçin Fourier Durağanlık Analizi, Akademik Hassasiyetler, 7 (13), 505-525, 2020.

Dickey, D.A., Fuller, W.A. Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With A Unit Root, Journal of the American Statistical Association, 74, 427-431, 1979.

Dickey, D.A., Fuller, W.A. Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With A Unit Root, Econometrica, 49, 1057-1072, 1981.

Erbay, T. Türkiye'de İşsizliğin Histeri Etkisi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri, WPS No 38, 1-12, 2016.

García, J.C.T., Hernández, E.C.R., Bolívar, H. R. Analysis of the Hysteresis of Unemployment in Mexico in The Face of Macroeconomic Shocks, Contaduría y Administración, 62 (4), 1249-1269, 2017. https://doi.org/10.1016/j.cya.2017.06.013

Gomes, F., Da Silva, C.G. Hysteresis vs. Natural Rate of Unemployment in Brazil and Chile, Applied Economics Letters, 15 (1), 53-56, 2008.

Güloğlu, B., İspir, B. Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi Mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi, Ege Akademik Bakış, 11 (2), 205-215, 2011.

Güriş, B., Tiftikçigil, B.Y., Tıraşoğlu, M. Testing for in Turkey: Evidence From Nonlinear Unit Root Tests, Quality & Quantity, 51 (1), 35-46, 2017.

Güriş, B., Sedefoğlu, G. Unemployment Hysteresis in Turkey: Evidence From Nonlinear Unit Root Tests With Fourier Function, Quantitative Methods in Economics, 20 (3), 178–188, 2019.

Jaeger, A. and Parkinson, M. Some Evidence on Hysteresis in Unemployment Rates, European Economic Review, 38 (2), 329-342, 1994. https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)90061-2.

Kahyaoğlu H., Tüzün O., Ceylan F., Ekinci R. İşsizlik histerisinin geçerliliği: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (4), 103-128, 2016.

Kılıç, N.Ö., Karabulut, K., Uğurlu, S. İşsizlik Histerisi Hipotezi Fransa, Almanya ve Türkiye İçin Geçerli Mi? Yapısal Kırılmalı Birim Kök Analizi, Journal of Turkish Studies, 13 (30), 2018.

Koçyiğit, A., Bayat, T., Tüfekçi, A. Türkiye'de İşsizlik Histerisi ve Star Modelleri Uygulaması, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 31 (2), 45–60, 2011.

Kula, F., Aslan, A. Unemployment Hysteresis in Turkey: Does Education Matter?, International Journal of Economics and Financial Issues, 4 (1), 35-39, 2014.

Kula, F., Aslan, A., Öcal, O. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik ve Histerezis Hipotezi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Gözlemler, 2000'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi: Yapısal Dönüşümler, Ana Sorunlar ve Çözüme Dönük Politika Önerileri, Ed.: Hayriye Atik, Ankara, 85-90, 2013.

Küçükkale, Y. *Doğal İşsizlik Oranındaki Keynesyen İsteri Üzerine Klasik Bir İnceleme: Kalman Filtre Tahmin Tekniği ile Türkiye Örneği 1950-1995*, V. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Adana, 2001.

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., Shin, Y. Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root: How Sure are We That Economic Time Series Have A Unit Root?, Journal of Econometrics, 54 (1-3), 159-178, 1992.

Lee, C-C., Chang, C-P. Unemployment Hysteresis in OECD Countries: Centurial Time Series Evidence With Structural Breaks, Economic Modelling, 25 (2), 312-325, 2008. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2007.06.002

Mohan, R., Kemegue, F., Sjuib, F. Hysteresis In Unemployment: Panel Unit Roots Tests Using State Level Data, Journal of Business & Economics Research, 6 (2),53-60, 2008.

Özcan, B. İşsizlik Histerisi Hipotezi OECD Ülkeleri İçin Geçerli Mi? Yapısal Kırılmalı Birim Kök Analizi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (40), 95-117, 2012.

Özkan, Y., Altınsoy, A. İşsizlik ve İstihdamda Histeri Etkisi (Türkiye 1988-2014), Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 16. Çalışma ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı , 123-130, 2015.

Pata, U.K. OECD Ülkelerinde İşsizlik Histerisinin Ampirik Bir Analizi: Fourier Panel Durağanlık Testi, SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 10 (1), 125-144, 2020.

Pazarlıoğlu, M.V., Çevik, E.İ. *Ratchet Model Uygulaması: Türkiye Örneği*, VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, İstanbul, 2005.

Philips P., Perron, P. Testing for Unit Roots in Time Series Regression, Journal of Biometrika, 335-346, 1988.

Saraç, T. İşsizlikte Histeri Etkisi: Türkiye örneği, Ege Akademik Bakış, 14 (3), 335–344, 2014.

Smyth, D.J., Easaw, J.Z. Unemployment Hysteresis and the NAIRU: A Ratchet Model. Applied Economics Letters, 8 (6), 359-362, 2001. https://doi.org/10.1080/135048501750237775

Tekin, İ. Türkiye'de İşsizlik Histerisi: Fourier Fonksiyonlu Durağanlık Sınamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33(1), 97–127, 2018.

Tokatlıoğlu, İ., Öztürk, F., Ardor, H.N. Küresel Krizi Sonrasında AB Ülkeleri ve Türkiye İşgücü Piyasasında Histeri Etkisi, 1-23, http://teacongress.org/papers2012.

Yalçınkaya, Ö., Kaya, V. Doğal İşsizlik Oranı mı Yoksa İşsizlik Histerisi mi? OECD Ülkeleri için Yeni Nesil Panel Birim Kök Testlerinden Kanıtlar (1980-2015), Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 17 (33), 1-18, 2017.

Yavuzaslan, K., Damar, Ö., Sonmez, B, Özdaş, B., Uyar, N., Akılotu, E. Türkiye'de Genç İşsizliğinin, İşsizlik Histerisi Hipotezi Çerçevesinde Yapısal Kırılmalar Testi İle Analizi, Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 2 (2), 21–32, 2017. https://data.worldbank.org

Yılancı, V. Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10 (2), 324-335, 2009.

Yılancı, V., Ozkan, Y., Altınsoy, A. Testing the Unemployment Hysteresis in G7 Countries: A Fresh Evidence From Fourier Threshold Unit Root Test, Romanian Journal of Economic Forecasting, 23 (3), 49-59, 2020.

AR&GE HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN FİSHER PANEL NEDENSELLİK YAKLAŞIMI İLE İNCELENMESİ: SEÇİLİ AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DEN BULGULAR

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK
Dicle Üniversitesi
huseyincelik@dicle.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2455-9381

ÖZET

İnsanoğlunun iktisadi evrimine bakıldığında bu evrimin avcılık-toplayıcılık, tarım, sanayi ve hizmetler sektörü olarak dizildiği görülmektedir. Tarım yerini sanayiye bıraktığında artık ekonomik büyüme ve ilerlemeyi sağlayacak üretim faktörlerinin biraz daha farklılaştığını, hizmetler sektöründe de benzer şekilde sanayi girdi faktörlerinden daha farklı üretim faktörlerinin ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. 2010'lu yılların başında ortaya çıkan Endüstri 4.0 devrimi ile üretimin önemli bir üretim faktörü olan teknolojinin, günümüzde ve gelecekteki iktisadi evrimlerdeki yerini daha da sağlamlaştırdığını söylenebilir. Teknoloji, üretimi besleyen bir üretim faktörü olarak ortaya çıkması, üretim süreçlerine dahil edilmesi ve nihayetinde bir üretim faktörü olarak ele alınmasını sağlayan unsur araştırma ve geliştirme (AR&GE) faaliyetleridir. Nitekim literatürde iktisadi araştırmacılarının Ar&Ge faaliyetlerinin ekonomik büyüme başta olmak üzere farklı makro ve mikro ekonomik göstergeler üzerindeki ilişkisini sıklıkla ele aldığı görülmektedir. Ancak diğer yandan "İktisadi göstergeler Ar&Ge faaliyetleri üzerindeki etkisi nedir?" sorusu da Ar&Ge faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından önem teşkil etmektedir. Bu sorudan hareketle bu çalışmada ekonomik büyüme, finansal gelişmişlik ve ticari dışa açıklığın Ar&Ge harcamaları ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Ar&Ge harcamaları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki panel nedensellik yaklaşımı ile incelenmiştir. Literatürde birçok panel nedensellik testi bulunmakla beraber bu çalışmada yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan ve Fisher istatistiğine dayalı olarak sonuçlar veren Emirmahmutoğlu & Köse (2011) panel nedensellik testinden yararlanılmıştır. Yatay kesit bağımlılığına ve heterojen katsayı dağılımına sahip değişkenler arasındaki nedensellik sonuçlarından ekonomik büyüme ile Ar&Ge harcamaları arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Diğer yandan Ar&Ge harcamalarından ticari dışa açıklığa doğru tek yönlü nedensellik gözlemlenirken finansal gelişmişlik ve Ar&Ge harcamaları arasında nedensellik ilişkisi elde edilememiştir.

Anahtar kelimler: Ar&Ge harcamaları, Ticari serbestleşme, Ekonomik büyüme, Emirmahmutoğlu & Köse nedensellik

ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING R&D INVESTMENTS WITH THE FISHER PANEL CAUSALITY APPROACH: EVIDENCE FROM SELECTED EU COUNTRIES AND TURKEY

When the economic evolution of mankind is analysed, it is seen that this evolution is arranged as hunting-gathering, agriculture, industry and services sector. When agriculture was replaced by industry, it would not be wrong to say that the factors of production that will ensure economic growth and progress have become a little more differentiated, and similarly in the services sector, different production factors have emerged from industrial input factors. With the Industry 4.0 revolution that emerged in the early 2010s, it can be said that technology, which is an important factor of production, has further consolidated its place in current and future economic evolutions. The factor that enables technology to emerge as a factor of production that feeds production, to be included in production processes and ultimately to be considered as a factor of production is research and development (R&D) activities. As a matter of fact, it is observed in the literature that economic researchers frequently address the relationship of R&D activities on different macro and micro economic indicators, especially economic growth. However, on the other hand, the question "What is the impact of economic indicators on R&D activities?" is also important for the sustainability of R&D activities. Based on this question, this study analyses the relationship between economic growth, financial development and trade openness and R&D expenditures. The relationship between R&D expenditures and independent variables is analysed by panel causality approach. Although there are many panel causality tests in the literature, Emirmahmutoğlu & Köse (2011) panel causality test, which takes into account horizontal cross-section dependence and heterogeneity and gives results based on Fisher statistics, is used in this study. The causality results between the variables with horizontal cross-sectional dependence and heterogeneous coefficient distribution indicate a bidirectional causality relationship between economic growth and R&D expenditures. On the other hand, unidirectional causality was observed from R&D expenditures to trade openness, while no causality relationship was found between financial development and R&D expenditures.

Keywords: R&D expenditures, Trade liberalisation, Economic growth, Emirmahmutoğlu & Köse causality

DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL PARA ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Betül Dilşah MEŞE
Selçuk Üniversitesi,
dilsahmese.b@gmail.com-0000-0003-0850-5137

ÖZET

Para kavramı Lidyalılar tarafından hayatımıza dahil edildiği ilk günden itibaren binlerce yıldır her dönemin koşullarına göre değişim göstermiş; maksimum kullanım kolaylığı sağlayacak ve amacına en hızlı olarak hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ve dijitalleşme olgusunun hayatımızın her alanına yansıması ile para piyasalarının da bu değişimden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Para kavramının en önemli işlevlerinden biri olan, kolay taklit edilememe özelliği; teknolojinin benzersiz özelliklerini para geliştirmede kullanmaya olanak tanımış ve blokzinciri teknolojisi kullanılarak yapılan çalışmalar sonucu dijital para kavramı doğmuştur. Dijital para kavramının güvenilir yapısı, üretim maliyetinin düşüklüğü ve dijitalleşme sürecinin hayatın her bir kullanım alanına yayılmasıyla ortaya çıkan ihtiyacı, ülkeleri kendi dijital paralarını üretmeye itmiştir. Bu çalışma boyunca, kendi dijital parasını üretmeye başlamış veyahut bu konuda girişimde bulunmuş olan bazı ülkeler ve Türkiye'nin merkez bankası dijital para çalışmaları karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Para, Dijital Para, Blokzinciri, Dünya, Türkiye

COMPARATIVE REVIEW OF DIGITAL MONEY STUDIES IN THE WORLD AND TURKIYE

ABSTRACT

The concept of money has changed according to the conditions of each period for thousands of years since the first day it was included in our lives by the Lydians; It is designed to provide maximum ease of use and serve its purpose as quickly as possible. Nowadays, with the advancement of technology and the reflection of digitalization in every aspect of our lives,

it has become inevitable for money markets to be affected by this change. One of the most important functions of the concept of money is that it cannot be easily imitated; It made it possible to use the unique features of technology in money development, and as a result of studies using blockchain technology, the concept of digital money was born. The reliable structure of the concept of digital money, its low production cost, and the need that emerged as the digitalization process spread to every usage area of life, pushed countries to produce their own digital currencies. Throughout this study, some countries that have started to produce their own digital currencies or have taken initiatives in this regard and Turkey's central bank's digital currency studies have been examined comparatively.

Key Words: Money, Digital Currency, Blockchain, World, Turkiye

VAKIF YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN EŞİT ÜCRET SORUNU VE FESİH HAKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül EKİN
Recep Tayyip
ErdoğanÜniversitesi,
aysegul.ekin@erdogan.edu.tr
ORCID ID: 0000-
0002-0659-6648.

ÖZET

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun ek 8 inci maddesine 7243 sayılı Kanunun 11 inci maddesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim üyelerinin Devlet yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim üyelerine ödenen ücretten az ücret verilemeyeceği düzenlenmiştir. Emsal ücretin hesaplanmasında aylıklara ilişkin hükümlerin uygulandığı kadroya bağlı ödemeler dikkate alınacağı belirtilmiştir. Açık şekilde kanun düzenlemesi bulunmasına rağmen halen birçok vakıf üniversitesinin öğretim üyelerine Devlet üniversitelerinde emsal öğretim üyelerine ödenen ücretlerden daha az ücret verildiği bilinmektedir. Vakıf üniversitelerinde 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi olarak çalışan öğretim üyeleri, ilgili Kanunun 24/II-e maddesi gereğince ücretleri kanun hükmü gereğince hesap edilmezse veya ödenmezse, iş sözleşmelerini haklı nedenle derhal feshedebileceklerdir. Buna bağlı olarak da kıdem tazminatına hak kazanacaklardır.

Bildirimizde vakıf üniversitelerinde görev yapmakta olan öğretim üyelerinin Devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim üyeleri ile emsal statüde olmaları halinde eşit ücrete kanunen hak kazandıklarını, aksi uygulamaların varlığı halinde ise iş sözleşmelerinin feshine ilişkin haklarından ve sonuçlarından söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler : Vakıf Yükseköğretim Kurumu, İş Sözleşmesi, Haklı Nedenle Fesih, Emsal Ücret

1. GİRİŞ

Günümüzde vakıf üniversitelerinin sayısının artması ile bu kurumlarda çalışan öğretim elemanlarının hukuki anlamda birçok sorun ile karşılaştıkları bilinmektedir. Çalışmamızda da açıklayacağımız üzere, özellikle ücret konusunda üniversiteler arasında ciddi farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Oysaki, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun[1] ek 8 inci maddesine 7243 sayılı Kanunun 11 inci maddesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının Devlet yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarına ödenen ücretten az ücret verilemeyeceği düzenlemesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının ücretlerinin düzeyi yasal olarak güvence altına alınmıştır. Emsal ücretin hesaplanmasında aylıklara ilişkin hükümlerin uygulandığı kadroya bağlı ödemeler dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Çalışmamızda vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının hukuki durumu, almaları gereken ücretin değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak ücretin eksik ödenmesi halinde öğretim elemanlarının iş mevzuatından kaynaklanan hakları ve alacakları incelenecektir.

[1] RG. 06.11.1981, 17506.

2. VAKIF ÜNİVERSİTELERİNDE ÇALIŞAN ÖĞRETİM ELEMANLARININ HUKUKİ DURUMU

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3.maddesine göre öğretim elemanları "Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileridir". Aynı maddeye göre öğretim üyeleri ise "Yükseköğretim kurumlarında görevi profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleridir". Yükseköğretim Kanunu'nun ek 8'inci maddesine göre, vakıf üniversitelerinde görevlendirilen öğretim elemanları, devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarıyla aynı niteliktedir.

2547 sayılı Kanununun Ek Madde 2'de " *Vakıflar; kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu Kanunda gösterilen esas ve usullere uymak kaydıyla, Yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını ya da bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın, ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla, bu Kanun hükümleri çerçevesinde kalmak şartıyla meslek yüksekokulu kurabilir. Bu meslek yüksekokulu, kamu tüzel kişiliğini haiz olup, Cumhurbaşkanı kararı ile kurulur. Kurulacak meslek yüksekokullarına, meslek ve teknik eğitim bölgesinde gereksinim duyulması esastır*." vakıf üniversitelerinin kurulabilme şartları düzenlenmiştir. Aynı Kanunun Ek Madde 6'da kurulacak yükseköğretim kurumunun, vakıf tüzelkişiliği dışında ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olduğu, Ek Madde 8'de ise vakıfça kurulacak yükseköğretim kurumlarındaki akademik organların, devlet yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar gibi düzenleneceği ve onların görevlerini yerine getireceği belirtilmiştir.

Vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarının nitelikleri devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının nitelikleri ile aynı olduğu da düzenlenerek öğretim elemanları arasındaki farklılıkların oluşmasına izin verilmemiştir (İzmirlioğlu, 2017:64; Çınarlı&Kiraz, 2011:1784; Sever, 2016;1182; Yeşilyurt&Güneş, 2019:963).

Uygulamada vakıf üniversiteleri ile öğretim elemanları arasında yapılan sözleşmesinin niteliği ve görevli yargı yolunun tespitinde farklı yargı kararları ile karşılaşılmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümü bakımından idari yargı veya adli yargı olarak yargı kararları ve öğreti görüşleri söz konusudur. Aynı şekilde taraflar arasındaki ilişkinin iş sözleşmesi mi idari sözleşme mi olduğu konusunda da uyuşmazlıklar bulunmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi verdiği kararlarda[2] vakıf üniversitesinde çalışan öğretim elemanlarının alacak talepli açtığı davalarda davanın idari yargıda çözümlenmesi gerektiği yönünde görüş belirtmiştir (Kabakcı, 2019:398; Bostancı&Bulun Tokkaş,2021: 2659; Demircioğlu&Kaplan, 2013:72). Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin kapatılması sonrasında 9. Hukuk Dairesi ile mutabık kalınan görüşlerin açıklanmasında adli yargı/idari yargı uyuşmazlığına ilişkin içtihadı birleştirme kararına başvurulmuş olduğu belirtilmiştir.

Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin[3] 23. maddesinde vakıf yükseköğretim kurumlarında görev alacak olan akademik ve idari personelin çalışma esasları 2547 sayılı Kanunda devlet üniversiteleri için öngörülen hükümlere tabi olduğu ve

[2] Uyuşmazlık Mah. 2020/479 E. 2020/626 K. 26.10.2020; Uyuşmazlık Mah. 2012/189 E. 2012/234 K. 5.11.2012.
[3] RG 31.12.2005, 26040.

personellerin aylıkları bakımından 4857 sayılı İş Kanunu hükümleri uygulanacağı düzenlenmiştir. Öğretim üyelerinin çalışmalarının iş sözleşmesi kapsamında kabul edilmesi halinde, iş mevzuatından kaynaklanan birçok hak ve yükümlülükler taraflar için geçerli olacaktır (Göktaş, 2021:611)

3. EMSAL ÜCRETE İLİŞKİN DÜZENLEME

İş sözleşmesinin bir unsuru olan ücret ödeme borcu, işçinin iş görme borcunun karşısında yer alan ve işverenin temel borcudur (Süzek, 2020:361; Güven&Aydın, 2020:188; Ulusoy, 2023:222). İş Kanunu 32/1. maddede, ücret bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve nakden ödenen meblağ olarak tanımlanmıştır. Ücret işçinin çalışmasının başka bir ifade ile emeğinin karşılığıdır (Süzek, 2020:362). Özellikle ücretin işçinin ve ailesinin tek geçim kaynağı olarak hayati önem taşıdığından, İş Kanunu'nda ücretin korunmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır (Narmanlıoğlu, 2012:282). Ücret para ile ödenen tutar olup, ayni şekilde ödenmesi mümkün değildir. Para olarak ödenen ücret temel/asıl/çıplak ücret olarak adlandırılmaktadır. Asıl ücrete ek olarak işçiye sağlanan para ve parayla ölçülmesi mümkün kanundan veya sözleşmeden doğan tüm menfaatler giydirilmiş/geniş anlamda ücret olarak kabul edilmektedir. Örneğin prim, ikramiye, sosyal yardımlar diğer ek ödemeler sosyal ücret olarak sayılabilecektir.

Türk Borçlar Kanunu 401. Maddesine göre "İşveren, işçiye sözleşmede veya toplu iş sözleşmesinde belirlenen, sözleşmede hüküm bulunmayan hallerde ise, asgari ücretten az olmamak üzere emsal ücreti ödemekle yükümlüdür". Sözleşmede ücret belirlenmemesi halinde ücret emsal işlerde çalışan işçilerin ücretleri dikkate alınarak belirlenir[4]. Yargıtay kararlarında gerçek ücretin belirlenmesinde hayatın olağan akışına uygun ve genel tecrübe kurallarının dikkate alınmasına işaret etmektedir. İşçinin kıdemi, mesleki unvanı, yaptığı iş, işyerinin özellikleri ve emsal işçilere göre ödenen ücretler gibi kriterler ücretin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Sümer&Kayırgan, 2021;100 vd.)[5].

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun[6] ek 8 inci maddesine 7243 sayılı Kanunun 11 inci maddesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının devlet yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarına ödenen ücretten az ücret verilemeyeceği düzenlemesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının ücretlerinin düzeyi yasal olarak güvence altına alınmıştır.

Yasal düzenleme olmasına rağmen uygulamada vakıf üniversitelerinde devlet üniversitelerinden emsal unvandaki öğretim elemanlarına daha düşük ücret ödendiği bilinmektedir. Açık düzenleme kapsamında vakıf ve devlet üniversitesinde çalışan öğretim elemanları için eş değer ücret ödenmesi gerekmektedir.

4. ÜCRET NEDENİYLE İŞ SÖZLEŞMESİNİN HAKLI NEDENLE FESHİ

İş sözleşmesi her iki tarafa borç yükleyene bir özel hukuk sözleşmesidir. İş sözleşmesi genel olarak tarafların anlaşması (ikale), ölüm, belirli sürenin bitimi ve fesih bildirimiyle sona erer (Çelik vd., 2019:497; Mollamahmutoğlu vd., 2019:215; Eyrenci vd., 2019:180; Tunçomağ&Centel, 2015:188; Akyiğit, 2018:245; Sümer, 2019:97). Fesih hakkı sözleşmesinin her iki tarafına (işçi ve işveren) tanınmış bozucu yenilik doğuran bir haktır

[4]YİBK, 18.11.1964, 2/4, RG, 27.11.1964.

[5]Y9HD, 21.09.2020, 2016/24099 E.-2020/8495 K.; Y9HD., 04.11.2020, 2016/30118 E., 2020/14680 K.; Y22HD, 16.01.2020, 2016/24002 E., 2020/588

[6] RG. 06.11.1981, 17506.

(Çelik vd., 2019:440-441; Ekonomi, 1984:166-167; Mollamahmutoğlu, 2019:219). Haklı nedenle fesih hakkı, iş sözleşmesinin tarafları arasındaki ilişkinin dürüstlük kuralları gereğince devam etmesi beklenemeyecek tarafa iş sözleşmesini derhal feshetme yetkisi veren bozucu yenilik doğuran bir hak olarak tanımlanabilecektir (Süzek, 2020:691). İş Kanunu 24. ve 25. maddelerinde taraflara tanınan haklı nedenle fesih halleri sayılmıştır.

İşçi açısından derhal fesih hakları İş Kanunu 24. maddede düzenlenmiştir. Aynı Kanunun 24/II-e bendinde "işveren tarafından işçinin ücretini kanun hükümlerine veya sözleşme şartlarına uygun olarak hesap edilmez veya ödenmezse" işçinin iş sözleşmesini haklı nedenle derhal feshedebileceği düzenlenmiştir. Söz konusu maddede yer alan "kanun hükümlerine" ifadesinin geniş yorumlanarak sadece İş Kanunu olarak değil ilgili tüm mevzuat bakımından yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz. Dolayısıyla vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarına devlet üniversitelerinde çalışanlara göre emsal ücret ödenmemesi halinde her ay için fesih hakları olacaktır.

Yargıtay kararlarında işverence eşit işlem yapma ilkesine aykırı şekilde, ücretine aynı durumdaki (emsal) işçilere göre düşük oranda zam yapılması nedeniyle işçinin iş akdini haklı nedenle feshedebileceğine hükmetmiştir[7]. Vakıf üniversitesinde çalışan öğretim elemanlarının emsallerinin devlet üniversitelerinde çalışan öğretim elemanları olarak kabul edilmesi yasal bir zorunluluk olduğundan, bu madde uyarınca haklı nedenle fesih hakkı doğacaktır. Yargıtay tarafından işçinin işyerinde yapılan ücret artışını yeterli bulmaması veya zam talebinin kabul edilmemesi haklı nedenle fesih olarak kabul edilmemektedir[8]. Ancak burada vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının devlet üniversitelerindeki çalışan öğretim elemanlarına göre emsal ücret talebi yasal bir hak talebi olduğundan bu yönde kararların vakıf üniversitesinde çalışanlara uygulanmaması gerekmektedir.

Ayrıca İş Kanunun 24/II-f bendinde düzenlenen "çalışma şartları uygulanmazsa" hükmüne göre de iş sözleşmesi emsal ücretin ödenmemesi nedeni ile derhal ve haklı nedenle feshedilebilecektir.

5. TALEP EDİLEBİLECEK İŞÇİLİK ALACAKLARI

2.1. KIDEM TAZMİNATI

Kıdem tazminatı, kanunda düzenlenmiş olan asgari çalışma süresini tamamlayan işçinin iş sözleşmesi kanunda yer alan sebeplerden biriyle sonlanması halinde işçiye (veya mirasçılarına) kıdemi ve ücreti dikkate alınarak işverence ödenmesi gereken bir miktar paradır(Süzek, 2020:752; Narmanlıoğlu, 2012:4). Bir yılın dolmasına çok az süre kala işveren tarafından iş sözleşmesinin sona ermesi halinde olayın özelliğine göre hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilir (Süzek,2020:753-754). 4857 sayılı İş Kanunun 120. Maddesi uyarınca "25.8.1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunun 14'üncü maddesi hariç diğer maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır" hükmü gereğince kıdem tazminatı fonu kurulacağı düşüncesi ile Kanunun sadece 14 maddesi yürürlükten kaldırılmamıştır.

İşçinin kıdem tazminatına hak kazanabilmesi için iş sözleşmesinin sona erdiği tarihte işyerinde en az bir yıllık çalışma süresinin bulunması zorunludur. Bir yıldan az çalışması olan işçiye orantısal olarak kıdem tazminatı ödemesi yapılmaz(Süzek, 2020:753-754).

[7] Y9HD., 11.10.2017, 25328/15481; Y22HD., 19.06.2017,16213/14646.

[8] Y9HD., 18.10.2017, 6344/16062.

Kıdem tazminatına işçinin hak kazanabilmesi için ikinci unsur, iş sözleşmesinin belirli nedenlerle sona ermesi gerekmektedir. Çalışmamıza yönelik vakıf üniversitesi öğretim elemanlarına devlet üniversiteleri öğretim elemanlarıı ile emsal ücreti ödenmemesi halinde belirttiğimiz üzere İş Kanunu 24/II-e, f bentleri uyarınca iş sözleşmeleri haklı nedenle feshetmeleri halinde iş sözleşmesine hak kazanabilecekleri kanaatindeyiz.

Kıdem süresinin belirlenmesinde işçinin işe başladığı tarih ile iş sözleşmesinin sona erdiği tarih aralığı dikkate alınmalıdır. Kıdem tazminatının hesaplanmasında ise giydirilmiş brüt ücret üzerinden hesaplama yapılıp, sadece damga vergisi kesintisi yapılacaktır. Önemle belirtilmesi gereken husus ise, kıdem tazminatı tavanıdır. 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesinin 13 fıkrasına göre "Toplu sözleşmelerle ve hizmet akitleriyle belirlenen kıdem tazminatlarının yıllık miktarı, Devlet Memurları Kanunu'na tabi en yüksek Devlet memuruna 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine göre bir hizmet yılı için ödenecek azami emeklilik ikramiyesini geçemez". Yargıtay ve öğretide birçok görüşe göre kıdem tazminatı mutlak emredici niteliktedir (Süzek,2020:787; Çelik vd., 2019:689-690; Mollamahmutoğlu, 2019:[9]. 2023 yılı (01.07.2023-31.12.2023 dönemi) kıdem tazminatı tavan ücreti 23.489,83 TL'dir[10]. Vakıf üniversitesi öğretim elemanlarının kıdem tazminatının hesaplanmasında Yargıtay tarafından mutlak emredici nitelikte kabul edilen kıdem tazminatı tavanının dikkate alınması gerekmektedir.

2.2. FARK ÜCRET ALACAĞI

Vakıf üniversitesinde çalışan öğretim elemanlarının devlet üniversitesinde çalışan öğretim elemanları ile emsal ücret alması gerekirken, daha düşük ücret alması halinde aradaki farkın hesaplanıp öğretim elemanına ödenmesi gerekmektedir. Benzer şekilde işçilere asgari ücretin altında ücret ödenmesi halinde ödenen ücret ile asgari ücret arasındaki farkın talep edilebileceği örnek gösterilebilecektir. İşçilere belirlenen asgari ücretten düşük ücret ödenemez. İş sözleşmelerine ve toplu iş sözleşmelerine bunun aksine hükümler konulamaz. Belirlenen asgari ücreti işçiye ödemeyen veya eksik ödeyen işveren ya da işveren vekili idari para cezası ödemekle yükümlüdür (Süzek, 2020:375). Bu şekilde talep edilecek ücret alacağında zamanaşımı süresi 5 yıldır. Aradaki farkın gününde ödenmemesi nedeni ile mevduata uygulanan en yüksek faiz de talep edilebilecektir. İşçinin ödenmeyen fark ücreti için faiz talep hakkı, ödeme gününden itibaren işlemeye başlayacaktır. Ödenmeyen fark ücretlerin faizine hak kazanılabilmesi için işverenin temerrüde düşürülmesi gerekmektedir (Sümer&Kayırgan, 2021:432).

Ayrıca vakıf üniversitesi ile öğretim elemanı arasında imzalanan belirli süreli iş sözleşmesinin öğretim elemanı tarafından ücretinin eksik ödenmesi sebebiyle haklı nedenle feshedilmesi halinde bakiye ücret alacağından söz edilebilecektir. Yargıtay yakın tarihli kararlarında "6098 sayılı Kanunun 438/2. maddesine göre işçinin, sözleşmenin sona ermesi yüzünden tasarruf ettiği miktar ile başka bir işten elde ettiği veya bilerek elde etmekten kaçındığı gelir araştırılmak suretiyle işçinin sözleşmenin feshinden sonraki dönem içinde başka bir işten gelir elde edip etmediği ya da iş arayıp aramadığı araştırılarak indirim yapılması gerektiği hususu da göz önünde bulundurularak bakiye süre ücreti talebinin kabulüne karar verilmelidir." şeklinde belirterek işçinin bakiye ücrete hak kazandığına hükmetmiştir[11]. Borçlar Kanunu 146/1 maddesine göre 10 yıllık zamanaşımı uygulanmalıdır (Sümer&Kayırgan, 2021:432).

---

[9] Y9HD 22.06.2020, 26925/19975; Y9HD 16.03.2011, 32411/7248

[10] https://www.csgb.gov.tr/media/91718/2023-internet-kidem-tazminati-temmuz.pdf Erişim Tarihi 25.10.2023.

[11] Y9HD, 09.11.2020, 7369/15263; Y22HD, 25.02.2019, 2016/5964, 2019/4251 K.

6. SONUÇ

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun ek 8 inci maddesine 7243 sayılı Kanunun 11 inci maddesi ile vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarına devlet yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarına ödenen ücretten az ücret verilemeyeceği düzenlenmesi, çalışmamızda öğretim elemanlarının hakları bakımından değerlendirilmiştir. Vakıf öğretim elemanları devlet üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının emsal ücretlerinden daha az ücret almaları halinde İş Kanunun 24/II-e,f bentleri uyarınca iş sözleşmelerini haklı nedenle feshedebileceklerdir. Feshe bağlı olarak kıdem tazminatına hak kazanacaklardır. Ayrıca ödenen ücret ile ödenmesi gereken ücret arasındaki fark ücreti de talep edebileceklerdir. Öte yandan vakıf üniversitesi ile öğretim elemanları arasında imzalanan belirli süreli iş sözleşmesinin öğretim elemanı tarafından ücretinin eksik ödenmesi sebebiyle haklı nedenle feshedilmesi sonucunda bakiye ücret alacağını da talep edebileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Akyiğit, E., *İş Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2018.

Bostancı Y., Bulun Tokkaş S., Uyuşmazlık Mahkemesi ’nin 2020/479 E., 2020/626 K. Sayılı Ve 26.10.2020 Tarihli Vakıf Üniversitesinde Çalışan Öğretim Üyesinin Alacak Talepli Açtığı Davanın “İdari Yargı” Yerinde Çözümlenmesi Gerektiğine İlişkin Verilen Kararın İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29/3, 2021.

Çelik, N., Caniklioğlu, N., Canbolat, T., *İş Hukuku Dersleri*, Beta Yayınları, 2018.

Çınarlı, S., Kiraz, R., Vakıf Üniversitesi Personelinin Hukuki Statüsü ve Vakıf Tüzel Kişiliği Kaybı Durumunda Personele Yönelik Düzenleme Önerisi, Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar Bildiri Kitabı, 3, 8, 2011.

Demircioğlu, M., Kaplan, H.A., Uyuşmazlık Mahkemesi’nin 21.5.2012, 5.11.2012 Ve 24.12.2012 Tarihli Kararları Işığında Vakıf Üniversitelerinde Görev Yapmakta Olan Öğretim Üyeleri İle Üniversiteler Arasındaki Sözleşmelerin Hukuki Niteliği, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15, Özel Sayı, 2013.

Ekonomi, M. *İş Hukuku: C.1, Ferdi İş Hukuku*, İTÜ Vakfı Kitap Yayınları, 1984.

Eyrenci, Ö., Taşkent, S., Ulucan, D., *Bireysel İş Hukuku*, Beta Yayınları, 2019.

Göktaş S., Vakıf Üniversiteleri ile Öğretim Elemanları Arasındaki Hukuki İlişkinin Niteliği, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29/1, 2021.

Güven E.,Aydın U., *Bireysel İş Hukuku*, Nisan Kitabevi, İstanbul 2020.

İzmirlioğlu, F.A., *Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademik Personelin Hukuki Stat*üsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayım, İzmir, 2017.

Kabakcı, Mahmut, Vakıf Yüksek Öğretim Kurumu Öğretim Elemanlarının Taraf Olduğu Davalarda Yargı Yolu, Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019

Mollamahmutoğlu, H.,Astarlı, M.,Baysal U., *İş Hukuku Ders Kitabı*, Lykıon Yayınları, 2019.

Narmanlıoğlu Ü., *İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri I*, Beta Yayınları, 2012.

Sever, Ç., Bir Kamu Kurumu Olarak Vakıf Üniversiteleri ve Bu Üniversitelerde Çalışan Akademisyenlerin Hukuki Statüsü, Legal Hukuk Dergisi, Mart, 2016.

Sümer, H.H., *İş Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2019.

Sümer, H.H.,Kayırgan H., *İşçilik Alacakları ve Hesaplamaları*, Seçkin Yayıncılık, 2021.

Süzek S., *İş Hukuku*, Beta Yayınları, 2020.

Tunçomağ, K., Centel, T., *İş Hukukunun Esasları*, Beta Yayınları, 2015.

Ulusoy M.E., *Ev Hizmetlerinde Bireysel İş İlişkileri*, Adalet Yayınevi, 2023.

Yeşilyurt, N.İ., Güneş, B., Vakıf Üniversiteleri ile Öğretim Elemanları Arasında Kurulan Çalışma İlişkisinin Nitelenmesi Sorunu, Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.

A LOOKING AT TURKISH GOVERNMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF FREEDOMS

Res. Asst. Erdoğan KESKİN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı
E-posta: erdogan.keskin@erzincan.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4718-4655.

The separation of powers is important to protect freedoms. Unless we limit political powers and figures, we will not exactly have freedoms. According to political history, if a government even in a democracy have limitless powers, we cannot control our freedoms and wishes. So, the best way to protect and extend freedoms is to limit and separate powers. We will look at the government system of Turkey, although some claim that it fits with freedoms and the separation of powers, and discuss how it threatens our freedoms.
The Turkish government system was changed in 2017 and it was turned into a system that claimed to be a presidential system by someone who supported it. I, of course, would like to discuss what kind of government system it is in terms of the separation of powers. But I will focus on how it threatens our freedoms. And I also hope people who listen to me understand what kind of governmental system it is. So, to understood, I will pay attention to freedoms that are so urgent for us. For the importance, I will explain, firstly what the Turkish system is; secondly what it will threaten and how.
Keywords: Government system, political powers, freedoms, the separation of powers.

YAPAY ZEKÂ VE TELİF

Doç. Dr. Özge YENİCE CEYLAN
Çukurova Üniversitesi,
oyenice@cu.edu.tr - 0000-0003-3701-4732

ÖZET

Yapay zekâ teknolojisi her geçen gün büyük bir hızla günlük hayatımızda ve iş hayatında önemli bir yer edinmektedir. Bu alanda gerek devletin gerekse şirketlerin önemli yatırımları olmaktadır. Hatta bu alanda ülkemizde T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025 isimli belge hazırlanmıştır. Aslında yapay zekâ yalnızca hukuk alanında değil, pek çok alanda önemli bir yer teşkil etmektedir. Strateji metninde de ifade edildiği üzere, süratle gelişen yapay zekâ destekli sistemler, üretim sürecini, meslekleri, günlük hayatı ve kurumsal yapıları kökten bir dönüşüm sürecinden geçirmektedir. Öyle ki yapay zekâ teknolojisinin, küresel ekonomi üzerinde internetin icadından daha büyük bir etki yaratması beklenmektedir. Yapay zekâ teknolojisine ilişkin olarak hukuk alanında tartışma konusu olan en büyük meselelerden biri yapay zekânın telif hakları ile olan ilişkisidir. Yapay zekânın şiir, roman, beste gibi çeşitli eserleri yaratabiliyor olması, bu teknolojinin telif hakları konusunda nasıl konumlandırılacağı yönünde çeşitli görüş ayrılıklarına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda, yapay zekânın eser sahipliği ve yapay zekâ ürünlerinin eser niteliği bu alanda önemli tartışmalara yol açmıştır. Çalışmada bu tartışma 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Öncelikle, yapay zekânın hukuki statüsüne ilişkin ortaya atılan görüşler pozitif hukukumuz çerçevesinde değerlendirilecek, devamında yapay zekâ ürünlerinin eser niteliği ve yapay zekânın eser sahibi sayılıp sayılamayacağı konusu, öğretide yer alan görüşler ve mahkeme kararlarına yansıyan olaylar üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Telif Hakkı, Fikri Haklar, Eser Sahipliği

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COPYRIGHT

ABSTRACT

Artificial intelligence technology is rapidly gaining an important place in our daily life and business life. Both the state and companies have important investments in this field.

Moreover, a document titled National Artificial Intelligence Strategy 2021-2025 has been prepared by the Digital Transformation Office of the Presidency of the Republic of Turkey. In fact, artificial intelligence has an important place not only in the field of law but also in many other fields. As stated in the strategy text, rapidly developing artificial intelligence-supported systems are radically transforming the production process, professions, daily life and institutional structures. Such fact, artificial intelligence technology is expected to have a greater impact on the global economy than the invention of the internet. One of the most controversial issues in the field of law regarding artificial intelligence technology is the relationship between artificial intelligence and copyright. The fact that artificial intelligence can create various works such as poems, novels and compositions has led to various differences of opinion on how to position this technology in terms of copyright. In this context, the copyright of artificial intelligence and the nature of the work of artificial intelligence products have led to important debates in this field. In this study, this debate will be evaluated within the framework of the provisions of the Law No. 5846 on Intellectual Property Rights. First of all, the opinions on the legal status of artificial intelligence will be evaluated within the framework of our positive law, and then the nature of the work of artificial intelligence products and whether artificial intelligence can be considered as the author will be evaluated through the opinions in the doctrine and the cases reflected in court decisions.

Keywords: Artificial Intelligence, Copyright, Intellectual Rights, Authorship

KİRA UYUŞMAZLIKLARINDA DAVA ŞARTI ARABULUCULUK

Doç. Dr. Özge YENİCE CEYLAN
Çukurova Üniversitesi,
oyenice@cu.edu.tr - 0000-0003-3701-4732

ÖZET

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na, 7445 sayılı Kanun m. 37 ile eklenen 18/B maddesinin getirdiği en büyük yeniliklerden biri, kira uyuşmazlıkları bakımından dava açılmadan önce, arabuluculuk yoluna başvurulmasının dava şartı hâline gelmiş olmasıdır. 1 Eylül 2023 tarihinden itibaren yürürlüğe giren bu yeni düzenleme uyarınca, kiralanan taşınmazların 2004 sayılı Kanun'a göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler hariç olmak üzere, kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda dava açmadan önce arabuluculuk yoluna gidilmesi zorunludur. Kira sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar özellikle kira bedeli ve kiralananın tahliyesi konularında yoğunlaşmaktadır. Bu tür uyuşmazlıkların sayı itibariyle çok olması ve arabuluculuk yoluyla çözüme kavuşturulmaya elverişliliği dikkate alındığında, yapılacak arabuluculuk anlaşma belgeleri, mahkemelerin iş yükünün azaltılmasına ve toplumsal barışa büyük bir katkı sağlayacaktır. Kira hukuku, zayıfı koruyan hukuk dallarından biridir. Bu sebeple, kanunun kira sözleşmesine ilişkin hükümleri nispi emredici nitelik taşımaktadır. Bu durumun, arabuluculuk süreci sonunda anlaşmaya varılması halinde taraflarca hazırlanacak anlaşma belgelerinde dikkate alınması gerekmektedir. Dava şartı arabuluculuk uygulaması yönünden yeni bir uygulama olması sebebiyle, bu çalışmada, hangi tür uyuşmazlıkların dava şartı kapsamına girdiği, arabuluculuk sürecinde arabulucunun ve tarafların hangi hususlara dikkat etmeleri gerektiği, anlaşma belgesi hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar, arabuluculuk süresi ve ücreti konuları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kira Hukuku, Kira Bedeli, Kiralananın Tahliyesi, Dava Şartı Arabuluculuk

MEDIATION AS A CONDITION OF LITIGATION IN RENTAL DISPUTES

ABSTRACT

One of the most significant innovations brought by Article 18/B, which was added to the Law on Mediation in Civil Disputes by Article 37 of Law No. 7445, is that applying for mediation

before filing a lawsuit for rental disputes has become a condition of litigation. Pursuant to this new regulation, which entered into force as of September 1th, 2023, it is mandatory to apply for mediation before filing a lawsuit in disputes arising from the rental relationship, except for the provisions regarding the eviction of rental immovables through execution without writ of execution according to Law No. 2004. Disputes arising out of the rental agreement are particularly concentrated on the rental price and the evacuation of the rental property. Considering the large number of such disputes and their suitability to be resolved through mediation, the mediation agreement documents will make a great contribution to reducing the workload of the courts and social peace. Rental law is one of the branches of law that protects the weak. For this reason, the provisions of the law regarding the rental agreement have a relative mandatory nature. This situation should be taken into consideration in the agreement documents to be prepared by the parties if an agreement is reached at the end of the mediation process. Since mediation as a condition of litigation is a new practice, this study will examine which types of disputes fall within the scope of the condition of litigation, which issues the mediator and the parties should pay attention to during the mediation process, the issues to be considered when preparing the agreement document, the mediation period and the fee.

Keywords: Rental Law, Rental Price, Evacuation of the Rental Property, Mediation as a Condition of Litigation.

DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL PARA ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Betül Dilşah MEŞE
Selçuk Üniversitesi,
dilsahmese.b@gmail.com-0000-0003-0850-5137

ÖZET

Para kavramı Lidyalılar tarafından hayatımıza dahil edildiği ilk günden itibaren binlerce yıldır her dönemin koşullarına göre değişim göstermiş; maksimum kullanım kolaylığı sağlayacak ve amacına en hızlı olarak hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ve dijitalleşme olgusunun hayatımızın her alanına yansıması ile para piyasalarının da bu değişimden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Para kavramının en önemli işlevlerinden biri olan, kolay taklit edilememe özelliği; teknolojinin benzersiz özelliklerini para geliştirmede kullanmaya olanak tanımış ve blokzinciri teknolojisi kullanılarak yapılan çalışmalar sonucu dijital para kavramı doğmuştur. Dijital para kavramının güvenilir yapısı, üretim maliyetinin düşüklüğü ve dijitalleşme sürecinin hayatın her bir kullanım alanına yayılmasıyla ortaya çıkan ihtiyacı, ülkeleri kendi dijital paralarını üretmeye itmiştir. Bu çalışma boyunca, kendi dijital parasını üretmeye başlamış veyahut bu konuda girişimde bulunmuş olan bazı ülkeler ve Türkiye'nin merkez bankası dijital para çalışmaları karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Para, Dijital Para, Blokzinciri, Dünya, Türkiye

COMPARATIVE REVIEW OF DIGITAL MONEY STUDIES IN THE WORLD AND TURKIYE

ABSTRACT

The concept of money has changed according to the conditions of each period for thousands of years since the first day it was included in our lives by the Lydians; It is designed to provide maximum ease of use and serve its purpose as quickly as possible. Nowadays, with the advancement of technology and the reflection of digitalization in every aspect of our lives, it has become inevitable for money markets to be affected by this change. One of the most important functions of the concept of money is that it cannot be easily imitated; It made it

possible to use the unique features of technology in money development, and as a result of studies using blockchain technology, the concept of digital money was born. The reliable structure of the concept of digital money, its low production cost, and the need that emerged as the digitalization process spread to every usage area of life, pushed countries to produce their own digital currencies. Throughout this study, some countries that have started to produce their own digital currencies or have taken initiatives in this regard and Turkey's central bank's digital currency studies have been examined comparatively.

Key Words: Money, Digital Currency, Blockchain, World, Turkiye

THE PLACE OF ANADOLU AGENCY IN ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

Doç. Dr. Sezin ÖZTOPRAK

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi,

soztoprak@selcuk.edu.tr-ORCID ID: 0000-0002-9460-9583

ABSTRACT

The establishment of Anadolu Agency is concurrent with the period of winning the Turkish War of Independence and it has been created based on the principle of "true news" deliberatively. Likewise, it has been wanted to raise the awareness of public about authentic aim of the Turkish War of Independence.

Firstly, the agency was a public institute. But soon after that its establishment, it has been incorporated deliberatively and with the aim of ensuring the principle of impartiality. However, the agency has never been a private company completely and the public nature of it has never ended.

The Law numbered 57 involves special provisions about the properties and the personnel of the agency. Besides, the agency is affiliated to Presidency of The Republic of Türkiye Directorate of Communications. And the agency does not have public legal personality. So, it can be said that the agency is a sui generis organization.

Then, in this study, it is aimed to indicate the sui generis characteristics of the agency and evaluate the place of it in Turkish administrative organization within the scope of the history of the agency and the legislation about it.

Keywords: Anadolu Agency, administrative organization, news.

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK BAĞLAMINDA KANUNA KARŞI HİLE

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK

Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk,

Ozturknecla@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1259-980X

Arş. Gör. Döndü KUŞCU

Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk,
Kuscudondu1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9619-6540

ÖZET

Gösterici nitelikte olan milletlerarası özel hukuk kaideleri veya başka bir deyişle kanunlar ihtilafı kuralları ile mahkemelerin belli bir hukuki olayın çözümünü belli bir ülkenin hukuk kurallarına bağlaması bazı durumlarda tarafların arzu ettiği sonuca ulaşamamasına sebebiyet verebilir. Taraflar böyle durumlarda kanunlar ihtilafı kurallarının yetkili kılacağı hukuktan başka bir hukukun uygulanmasını mümkün kılmak için çeşitli girişimlerde bulunabilirler. Bu amaçla bağlama noktasının değiştirilmesi ile başka bir bağlama noktasının uygulanmasının sağlanması milletlerarası özel hukukta kanuna karşı hile olarak kabul edilmektedir.

Kanuna karşı hileden söz edebilmek için öncelikle tarafların yahut tarafın uygulanmasından imtina ettiği bir iç maddi hukuk kuralı bulunmalıdır. Bu kuralın uygulanmasından kaçınan taraf veya taraflar bu kuralın uygulanmaması için bağlama noktasını değiştirmek yoluyla normalde uygulanma ihtimali olmayan başka bir devletin hukukunun uygulanmasını sağlamaktadır. Taraf veya tarafların davranışının kanuna karşı hile olarak değerlendirilebilmesi için bağlama noktasını değiştirme konusunda hile kastının bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla tarafların kanuna karşı hile kastıyla hareket ettiklerinin açık ve tereddütsüz şekilde tespit edilebiliyor olması gerekmektedir.

Bu bildirinin amacı milletlerarası özel hukuk bağlamında kanuna karşı hile durumunu açıklamak ve kanuna karşı hilenin tespit edilmesi halinde mahkemelerin olası tutum ve davranışlarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kanuna Karşı Hile, Hile Kastı, Bağlama Noktasının Değiştirilmesi.

ÇALINAN YA DA YASADIŞI ŞEKİLDE İHRAÇ EDİLEN KÜLTÜR VARLIKLARININ İADESİNİN 1995 UNIDROIT KONVANSİYONU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK

Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk,

Ozturknecla@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1259-980X

Arş. Gör. Döndü KUŞCU

Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk,
Kuscudondu1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9619-6540

ÖZET

Kültür varlıkları taşımış oldukları önemden dolayı korunması ve gözetilmesi gereken varlıklar olarak kabul edilmektedir. Gerekli koruma ve muhafazanın sağlanmış olmasıyla kültür varlıkları bir sonraki kuşaklara aktarılabilecektir. Kültür varlıklarının uluslararası hukuk bağlamında korunmasını sağlamak amacıyla pek çok girişim yapılmış ve bu amaçla bazı sözleşmeler akdedilmiştir. 1970 yılında çıkarılmış olan "*Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle ilgili UNESCO Konvansiyonu*" en önemli sözleşmelerden biridir. Bu Sözleşmeye çoğu ihracat ülkesi olmakla birlikte 143 ülke taraftır. Bu Sözleşme'nin doğrudan uygulanma kabiliyeti bulunmamakta ülkelerin bunun için uyum yasaları çıkarmış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle kültür varlıklarının korunması ve iadesi konusunda yeknesak bir uygulama sağlanmamaktadır.

Kültür varlıklarının iadesinin sağlanması ve korunması bakımından yeknesak ve doğrudan uygulanma kabiliyeti olan bir sözleşme yapılması için çalışmalar yapışmış ve neticesinde 1995 yılında "*Çalınan ya da Yasadışı Olarak İhraç Edilen Kültürel Objelerle ilgili UNIDROIT Konvansiyonu*" imzaya açılmıştır. Çalınan veya yasa dışı şekilde ihraç edilen kültür varlıklarının iadesinin sağlanması amacıyla hazırlanan Konvansiyon, taraf olan devletler bakımından doğrudan uygulanma kabiliyetine sahiptir. 1970 UNESCO Sözleşmesi'nin aksine bu Konvansiyona taraf olan devletlerin uyum kanunu çıkarmalarına gerek yoktur.

Bu bildirinin amacı çalınan veya yasadışı şekilde ihraç edilen kültür varlıklarının iadesinin 1995 UNIDROIT Konvansiyonu bağlamında değerlendirmek ve iade sürecinde yaşanan veya yaşanması muhtemel sorunlara değinerek bunlara çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: 1995 UNIDROIT Konvansiyonu, Kültür Varlıklarının Korunması, Kültür Varlıklarının İadesi.

YARATICININ VARLIĞININ TAHKİM EDİLMESİ BAĞLAMINDA AİLE HAYATININ KORUNMASI

Doktora Öğrencisi Erol AKYILDIRIM

Iğdır Üniversitesi. akyildirimerol@gmail.com-0000-0003-2333-6044

Özet

Çalışmada İslamiyetin toplumsal hayatına hedonizm bağlamında darbe vurulan aile hayatına, yaratıcının varlığını kapsamlı bir şekilde ispat edilmesi ile, bireyin kalbinde manevi bir yasakçının bırakılması amaçlanmaktadır. Toplumsal kurumların önemli bir parçasını oluşturan ve biyolojik anlamda toplumun üretimine sağlayan aile yapısının hedonizm olarak ifade edilen alanın gençler arasında kötüye kullanılarak parçalanması ve böylelikle İslamiyetin toplumsal hayatına zarar verildiği görülmektedir. Sosyal medya ile kadının bedeni meta konumuna getirilerek, özelliklede rasyonel düşünceden ziyade hazzın ve arzunun hissine kapılan gençler, sosyal medya tarafından malzeme olarak kullanılmaktadır. Dünyanın teknolojik gelişme ile birlikte kürelleştiği ve küçük bir köy haline gelmesiyle birlikte, hazcılık alanın kötüye kullanımının yagınlaştırılması kolaylaşarak, yer küreyi karanlık güçlerin itaati konumuna getirmektedir. Aile yapısının korunması, kadın ve erkek arasında ilahi öğretiler doğrultusunda inançlarının tahkim edilmesi ve bu inancın sağlamlaştırılması çerçevesinde, aile hayatına hayat kazandırılabilir. Aksi halde hedonizm gibi pornografik ögelerin sosyal medyada yaygınlık kazandırılması, tuplumun yeniden üretilmesine katkı sağlayan aile yapısının zamanla buharlaşması anlamına gelmektedir. Çünkü meşru olmayan birden fazla birlikteliklerin artması hem toplumun biyolojik üretimine hem de HIV (AIDS) gibi cinsel hastalıkların çoğalması ve hedonizmin kötüye kullanımı sonucu toplumsal itaatin her türlüsünün yapılacağı söylenebilir. Tüm bu olumsuzluklara tampon görevi gören ve engellemesinde önemli rol oynayan yaratıcının teferruatlı bir şekilde akıl gözüne yakınlaştırılması, aile yapısının korunmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Örneğin bu dünya memleketine "Nereden geliyorlar? Nereye gidecekler? Ve ne için buraya geliyorlar?" gibi uyarıcı öğretilerle kültürün canlandırılması yapılabilir. Ayrıca sanatlı bir iğne ustasız olmazken nihayetsiz sanata ve düzene sahip olan dünya ve kainat nasıl sahipsiz, hakimsiz olur gibi ifadelerle bireylerin inancını kuvvetlendirerek aile yapısının korunması planlanmaktadır. Sonuç olarak İslamiyet milletine dehşetli bir darbenin İslam inancının hedonizmin gibi alanların yaygınkaştırlması ile komünizm, ataizm, deizm vb. idelojilere kaydırılarak islam inancının içi boş bir konuma getirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, İslamiyet, Hedonizm, Yaratıcı, Sosyal medya.

PROTECTION OF FAMILY LIFE IN THE CONTEXT OF ARBITRATION OF THE EXISTENCE OF THE CREATOR

Abstract

In the study, it is aimed to leave a spiritual prohibitor in the heart of the individual by comprehensively proving the existence of the Creator in family life, which is dealt a blow to the social life of Islam in the context of hedonism. It is seen that the family structure, which constitutes an important part of social institutions and enables the production of society in a biological sense, is being broken down by misusing the area expressed as hedonism among young people, thus damaging the social life of Islam. With social media, women's bodies are turned into commodities, and especially young people, who are caught up in the feeling of pleasure and desire rather than rational thought, are used as material by social media. As the world becomes globalized with technological development and becomes a small village, it becomes easier for the abuse of hedonism to become widespread, bringing the globe into the position of obedience to dark forces. Family life can be brought to life within the framework of protecting the family structure, strengthening the beliefs between men and women in line with divine teachings, and strengthening this belief. Otherwise, the prevalence of pornographic elements such as hedonism on social media means that the family structure that contributes to the reproduction of society will evaporate over time. Because it can be said that the increase in illegitimate multiple relationships will lead to both the biological production of the society and the increase in sexual diseases such as HIV (AIDS) and the abuse of hedonism, resulting in all kinds of social obedience. Bringing the creator closer to the mind's eye in detail, which acts as a buffer against all these negativities and plays an important role in preventing them, is seen as an important factor in preserving the family structure. For example, to this world country, "Where do they come from?" Where will they go? And what do they come here for?" Culture can be revitalized with stimulating teachings such as. In addition, it is planned to protect the family structure by strengthening the faith of individuals with expressions such as how the world and the universe, which have endless art and order, can be ownerless and rulerless, while an artistic needle cannot be without a master. As a result, a terrible blow to the Islamic nation was caused by the spread of the Islamic faith in areas such as hedonism and communism, atheism, deism, etc. It is seen that the Islamic faith has been brought to an empty position by being shifted to ideologies.

Key Words: Family, Islam, Hedonism, Creator, Social media.

ÖLÜM OLGUSUNUN ANLATILMASINA YÖNELİK ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞ VE TUTUMLARI*

Dr.Öğr. Üyesi Fatma Kurttekin
Zonguldak Bülent Ecevit Üni., İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi ABD
fatma.kurttekin@beun.edu.tr, 0000-0002-5083-4746

ÖZET

Son yıllarda yaşanan salgınlar, afetler gibi insanları derinden etkileyen olaylar, genellikle üzerine konuşulmak istenmeyen bir konu olan ölüm olgusunu gündeme taşımaktadır. Ölüm üzerine yapılması gereken konuşmaların çocuk/ergen psikolojisi ve düşünce dünyasında nasıl yankılanacağı yetişkinlerin bu hassas ve zor konuya yönelik yaklaşımlarını etkileyebilmektedir. Ölüm olgusuna dair sahip olunan bilgiler, ölümün anlaşılıp kavranmasında ve bu olguya yönelik tutum ile yaklaşımların değişmesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla doğrudan veya dolaylı olarak insan ile ölüm olgusu arasındaki ilişki, eğitimin bir parçası haline gelmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada ortaokul programlarında ölüm konusunun işlenmesi hakkında öğretmenlerin görüşlerini ve tutumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin ölüm olgusuna dair okullarda verilecek eğitime yönelik tutumları nasıldır sorusuna cevap aranmıştır. Çoklu durum deseninde tasarlanan çalışmada veriler anket ve yarı yapılandırılmış görüşme ile Sivas il merkezinde 105'i ortaokul, 134'ü İmam-Hatip ortaokulunda (İHO) çalışan 239 öğretmenden toplanmıştır. Araştırmanın anket verileri SPSS 26 programında betimsel istatistik yöntemleri ile incelenmiştir. Görüşmeler içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar katılımcıların ölüm olgusuna ortaokul programlarında yer verilmesi ve derslerde anlatılması noktasında pozitif bir tutum sergilemediklerini göstermiştir. Görüşmeler esnasında bunun sebebinin öğretmenlerin ölüm olgusuna dair neyi, nasıl, hangi yöntemlerle anlatabilecekleri ve çıktılara (ailelerin tepkisi vb.) dair endişelerinden kaynaklandığı saptanmıştır. Katılımcıların ölüm olgusunun sınıfta ele alınmasının öğrencilerde meydana getirebileceği korku, kaygı ve merak karşısında öğrencilere ihtiyaç duydukları duygusal desteği ve seviyelerine uygun tatmin edici cevabı verememe endişesi taşıdığı görülmüştür. Bu açıdan öğretmen yetiştiren fakülte programlarının ihtiyaç doğrultusunda güncellenmesi, öğretmenlerin daha donamlı hissetmeleri için ölüm olgusu ile ilgili özel eğitim programları geliştirilmesi önerilebilir. Nitekim katılımcı grubunda okul rehberlik hizmeti öğretmenleri dışında ölüm olgusunun anlatımı ve yas sürecindeki öğrenciye yaklaşım üzerine eğitim alan olmamıştır. Ölüm aile eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmekle (%72,8) birlikte bu konu okul/sınıf ortamına taşınacaksa tek bir boyut ve temelde değil, bütüncül bir yaklaşımla farklı derslerde ortak bir programla ele alınması gerektiği belirtilmiştir (%77). Literatürdeki bulgularla örtüşür şekilde katılımcılar ölüm olgusunun en uygun 7. ve 8. sınıflarda işlenebileceğini dile getirmişlerdir. Ders içeriği ve kazanımları açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB), Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ile okulun rehberlik hizmetlerinin ölüm korkusunu azaltmada ve ölümü anlamlandırmada daha etkili olabileceği ifade edilmiştir. DKAB derslerinde ölüm olgusuna yer verilmesi katılımcıların %77,4'i tarafından faydalı bulunmuştur. Bunu destekler şekilde İHO programının öğrencilerin ölümü doğru anlamlandırmasına katkı sunduğu önermesine katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,5) katıldıklarını belirtmiştir. Ancak İHO öğrencilerinin ölümü diğer ortaokullardaki

akranlarından daha kolay kabullendikleri önermesine katılmayanlarla (%20,5) birlikte kararsız (%39,7) tutum sergileyenlerin oranının %60,2'ye ulaşması dikkat çekicidir. Katılımcılar, ki %56,1'i İHO'larda görev yapmaktadır, ortaya çıkan bu tabloyu her iki kurumun sunduğu eğitimde derin bir farklılaşma görmemeleri; gelişim psikolojisi açısından bu yaş grubunun benzer özellikler taşıması; ölüm olgusunun anlatılması, anlaşılması ve kabullenilmesindeki zorluk ile açıklamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ölüm Eğitimi, Ortaokul, Öğretmen

*****Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Etik Kurulu'nun E-60263016-050.06.04-112987 sayılı 30.12.2021 tarihli izni ile yürütülmüştür.

KUR'AN'DA İNSANA VERİLEN DEĞERİN BOYUTU

Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL
Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri (Tefsir),
resulertugrul@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9458-2544

ÖZET

Bu çalışmadaki amacımız ilgili ayetlerden yola çıkarak Kur'an'ın insana verdiği değerin boyutunu ortaya koymaya çalışmaktır. İslami kültürde insan eşref-i mahlukat (yaratılmışların en şereflisi) olarak nitelenmesine rağmen bu ifade Kur'an'da yer almadığı gibi insanla ilgili ayetlerle de örtüşmemektedir. Zira Kur'an'da şan, şeref sahibi kılınan insanın yaratılmışların hepsinden değil de birçoğundan üstün kılındığı bildirilmektedir (Bk. İsrâ 17/70). Bu nedenle evrende insandan daha değerli varlıkların olduğu anlaşılmaktadır. Tîn suresinde insanın ahsen-i takvîm üzere yani en güzel kıvamda / şekilde yaratıldığı, bu yaratılışı bozanların ise esfeli sâfilîne yani aşağıların aşağısına düştüğü ifade edilmektedir. İman edip salih amel işleyenler ise bu düşüşten istisna edilerek onların değerli oldukları ve kesintisiz mükafatı hak ettikleri bildirilir (Tin 95/4-6). Benzer şekilde Beyyine suresinde (Bk. 98/7) iman edip salih amel işleyenler yaratılmışların en hayırlısı olarak nitelenir. Allah katında hareket eden canlıların en şerlisinin ve hayvanlardan daha kötü olanların ise aklını ve diğer insani yetilerini kullanmayıp Allah'tan gafil, manen kör, sağır, dilsiz ve arzusuna uyup bile bile inatla inkâr edenler olduğu dile getirilmektedir (Bk. A'râf 7/179; İsrâ 17/72; Furkân 25/33-34, 44; (Kasas 28/50) Beyyine 98/6). Buna göre Allah'ın kendisine ruhundan üflemesiyle akıl, irade, bilinç, vicdan, gönül dünyası gibi nitelikler bahşedilen insan ya yücelir melekleri geçer, meleklerin secde ettiği seviyeye yükselir ya da bilişsel yeteneklerini inkârda, zulümde, vahşette, kötülükte kullanarak alçalır, en zeki vahşiye dönüşüp hayvandan daha aşağı seviyeye düşebilir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İnsan, Eşref-i mahlukat, Ahsen-i takvîm, Esfeli sâfilîn.

THE DIMENSION OF THE VALUE GIVEN TO MAN IN THE QUR'AN

SUMMARY

Our aim in this study is to try to reveal the extent of the value that the Qur'an places on human beings on the basis of the relevant verses. Although in Islamic culture man is described as the most honourable of all creatures (al-ashraf al-mahluqat), this expression does not appear in the Qur'an, nor does it coincide with the verses that refer to man. For the Qur'an states that man, who has been made the owner of glory and honour, has been made superior to many, but not all, creatures (see Al-Isra 17/70). Therefore, it is understood that there are more valuable beings in the universe than man. In Surat al-Tin, it is stated that man was created in the most beautiful form (al-ahsan al-taqwim), and those who violate this creation fall to al-asfal al-saffilin, the lowest of the low (al-asf al-safilin). Those who believe and do righteous deeds are

exempted from this fall, and it is stated that they are precious and deserve an uninterrupted reward (Tin 95/4-6). Similarly, in Surah al-Bayyine (see 98/7), those who believe and do righteous deeds are described as the best of creation. It is stated that the most evil of the moving creatures in the sight of Allah and those worse than animals are those who do not use their intellect and other human faculties and are spiritually blind, deaf dumb and those who follow their desires and stubbornly disbelieve (see Al-A'raf 7/179; Al-Isra 17/72; Furqan 25/33-34, 44; Qasas 28/50; Bayyine 98/6). Accordingly, man, who is endowed with such qualities as reason, will, consciousness, conscience, and the world of the spirit after Allah breathed into him from His spirit, can either ascend and surpass the angels and rise to the level at which the angels prostrate themselves, or he can descend by using his cognitive faculties in denial, cruelty, brutality, and evil, and he can turn into the most intelligent savage and fall to a level lower than the animal.

Key Words: Qur'an, man, al-ashraf al-mahluqat, al-ahsan al-taqwim, al-asfal al-saffilin.

İSLAM'DA SAVAŞ HUKUKU

Doç. Dr, Alpaslan ALKIŞ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
alpaslanalkis@gmail.com ORCİD: ID/0000-0003-3401-7073

ÖZET

İslam'a göre sulh esas, savaş ise ârızidir. Müslümanlar karşı tarafın saldırı ve hak ihlâli gibi sebepler olmadıkça diğer insanlarla barış içerisinde yaşar ve ilişki kurarlar. İslam'da savaş, barış ve emniyet içindir. Zira Kur'ân-ı Kerim'in "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş." (el-Enfâl, 8/61), "Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez." (el-Bakara, 2/190) "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi." (el-Hacc, 22/39) nasları bunu göstermektedir. Savaş, emniyetin ve sükûnun sağlanmasına matuf olmalıdır. Savaş sonunda dileyen İslam'a girer dileyenin ise düşmanlık yapmamak şartıyla adalet ve hürriyet içinde yaşamaları sağlanır. Hz. Peygamber'de "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşıp savaşmayı arzu etmeyin, Allah'tan afiyet isteyin. Düşmanla karşılaşınca da sabır ve sebat gösterin ve bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır." buyurmuştur. Bu hadise göre İslam'da savaş arzu edilen bir şey olmayıp başvurulacak son çaredir. İslam'ın kabul ettiği savaş emperyalist amaçlar taşımayıp gaye ve mahiyet bakımından diğer savaşlardan ayrılmaktadır. Çünkü İslam da savaşın gayesi, ülkeye ve Müslümanlara yönelik saldırıları yok ederek sulh için gerekli şartların oluşmasını temin ederek insan haklarını garanti altına almaktır. Ancak savaş kaçınılmaz olursa bununda bir savaş hukuku içerisinde yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Savaş, Hukuk, İnsan Hakları

1. GİRİŞ

İslam'a göre sulh esas, savaş ise ârızidir. Karşı tarafın tecavüzü ve hak ihlâli gibi sebepler olmadıkça Müslümanlar sulh içinde yaşamayı isterler. Çünkü Hudeybiye anlaşmasının sonucunda görüldüğü gibi sulh Müslümanların tebliğ vazifesini yapmaya daha uygun bir ortam oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de "*Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş*" (el-Enfâl, 8/61), "*Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez*" (el-Bakara, 2/190) "*Kendilerine savaş açılan müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi*" (el-Hacc, 22/39) ayetleri ile "*Ey insanlar! Düşmanla karşılaşıp savaşmayı arzu etmeyin, Allah'tan afiyet (ruh ve beden sağlığı, huzur) isteyin. Düşmanla karşılaşınca da sabır ve sebat gösterin ve bilin ki cennet, kılıçların gölgesi* altındadır" (Buhari, 56/112; Müslim, 5/143) hadisi sulhun esas olduğunu, kendilerini koruma için savaş yapılabileceğini ancak savaş durumunda da aşırı gidilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna göre savaş, emniyetin ve sükûnun sağlanmasına yönelik olmalıdır. Zira İslam'a göre savaşın asıl hedefi, insanları yok ederek mal mülk ve toprak kazanmak değil, aksine saldırı ve zulmü yok ederek insanları hidayete kavuşturmaktır. Bunun içindir ki İslam, sömürü ve sınırını genişletme amacına yönelik savaş anlayışını kabul

etmemektedir (Serahsî, 1983; Bilmen, 1976; Yaman, 1998). Bu nedenle savaşın insan hakları ve evrensel hukuk normlarına uygun icra edilmesi gerekmektedir.

2. SAVAŞ HUKUKU

İslam'a göre savaş hukuk ilkeleri doğrultusunda yapılmalıdır. Savaşın hukuka uygun olabilmesi için savaşın açılması, devamı ve savaş sonucunda uygulanması gereken hususların bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

2.1. Savaş Açılması

Savaş ancak haklı bir gerekçeyle açılmalıdır. Savaş, müdafaa, haksızlık ve fesadın ortadan kaldırılması için olmalıdır. İnsanları zorla Müslüman yapmak için savaş yapılmaz (Yaman, 1998). "*Size savaş açanlara karşı siz de Allah yolunda savaşın"* (el-Bakara, 2/190) "*Saldırıya uğrayanlara, zulüm görmeleri sebebiyle savaş izni verildi"* (el-Hacc, 22/39) ayetleri gereği İslam toprağına saldırı durumunda Müslümanların kendilerini koruması için savaş açılabilmektedir (Hamidullah, 2020). Hatta Müslüman ülkeye saldırı durumunda Müslümanların vatanlarını savunmaları zorunluluktur. Bu durumda vatanı savunmak farz-ı ayn haline gelmektedir. Düşmanın doğrudan saldırısı olmasa da saldırı hazırlığının haber alınması durumda da savaş açılabilir. Bu da bir savunma savaşı sayılır (Yaman, 1998). Ayrıca "*İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar onların korunup, gözetilmesinden hiçbir bakımdan siz sorumlu değilsiniz. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur"* (el-Enfâl, 8/72) ayeti gereği gayr-i müslim bir ülkede azınlık hâlinde yaşayan Müslümanların zulüm görmesi ve diğer Müslümanlardan yardım istemesi durumunda şayet o ülkeyle sulh anlaşması yoksa savaş açılabilir. Hudeybiye Anlaşması'nın bozulmasında olduğu gibi "*Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, dininize dil uzatırlarsa inkârda önde gidenlerle savaşın"*(Tevbe, 9/12) ayeti gereği barış antlaşmasını bozan düşmana karşı savaş açılabilir (Yaman, 1998). İslam Müslüman ülkedeki gayri Müslimleri İslam'ı kabule zorlamadığı gibi onları kendi inançlarında serbest bıraktığı gibi gayri müslim ülkelerdeki Müslümanların dinlerini özgürce yaşamalarını istemektedir. Bu ülkelerde Müslümanların dinlerini yaşamada zulme uğramaları durumunda savaş meşru hale gelmektedir (Hamidullah, 2020).

2.2. Savaş İlanı

Saldırı karşısında savunma savaşlarında düşmana önceden haber vermek diye bir şey zaten olmaz. Ancak bunun dışındaki diğer savaşlarda savaş açmadan önce düşmanın uyarılarak yanlıştan dönmesi sulhe yanaşması istenir. Şayet savaş açılacak tarafla arada önceden yapılmış bir antlaşma varsa gerekçesi bildirilerek anlaşmanın bozulduğu *"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın antlaşmayı) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez*." (el-Enfâl: 8/58) âyetinin gereği haber verilmelidir (Hamidullah, 2020).

Savaş hukuku kurallarının geçerli olabilmesi için, savaşın başlangıcının tespiti gereklidir. Bu nedenle savaş açıldığının ilan edilmesi ve bu ilanı karşı taraf bilmelidir. 1907 La Haye Sulh Konferansı'nda, harbe başlamadan önce ilan edilmesi öngörülmüştür. Bu hükmü düzenleyen birinci maddeye göre savaş açıldığının açıkça ilan edilmesi veya savaşı gerektirecek bir ültimatomun verilmesi, sonra da savaşın başlaması gerektiği tespit edilmiştir (Berki, 1962)

2.3. Savaş İlanının Tesirleri

Savaşın, genel sosyal hayata, ekonomiye, borçlara, antlaşmalara ve fertlere etkileri olmaktadır.

a) Genel Etkileri

Savaş ilânı ile gerek savaşan taraflar ve gerekse toplumlar arasındaki sulh ilişkileri sona erer. Elçiler geri çağırılır ve ordular savaş hukuku ilkelerine uygun olarak savaşmaya hak kazanır. Savaş durumunda düşman tarafına maddî ve manevî yardım yapılması yasaklanır. Düşmana istihbarat bilgisi verenler casus kabul edilerek cezalandırılır. "*Mescid-i Haram'a girişinizi önledikleri için bir topluma karşı, beslediğiniz kin, sizi, tecavüze götürmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık hususunda yardımlaşmayın"* (el-Maide, 5/2) ayetine göre de savaş halinde dahi düşmana karşı iyilik ve takvadan ayrılmamaya özen göstermek gerekmektedir. Kur'an düşmanla tüm ilişkileri yasaklamayıp iyilik ve takva konularında Müslüman ve gayr-ı müslimler arasında iş birliğinin zorunluluğunu ifade etmektedir (Hamidullah, 2020).

b) Tarafsız Devletlere Tesiri

Savaş ilanıyla birlikte üçüncü ülkeler yani tarafsız devletlerin şu vazifeleri bulunmaktadır:

1- Taraflardan birine düşmanca hareketlerde veya yardımda bulunmaz.

2- Hava sahasından, karasularından ve topraklarından savaşan ülkelerin kullanımına izin vermez.

3- Savaşla ilgisiz antlaşmalar imzalayabilir, ancak savaşla ilgili olanları imzalayamaz.

4- Tarafsız devletler savaşan taraflarla ticari muamelelere devam ederler.

5- Tarafsız devlete iltica mümkündür (Berki, 1962).

c) Ticari Münasebetlere Tesiri

Savaş halinde halkın düşmanla ticaret ve ticaretin kapsamı konusunda yetki devlete aittir. Bununla birlikte savaş malzemesi olmak üzere düşmanı güçlendirecek malların satımı ise yasaktır. Müslüman olan Yemame reisi Sümame'ye çirkin sözler söyleyen Mekkeliler için, "Hz. Peygamber aksi bir beyanda bulunmadıkça, bundan böyle Yemame'den Mekke'ye artık bir buğday tanesi bile ihraç edilemez." demiştir. Sonrasında Mekke'de kuraklık baş gösterince Mekkeliler bu yasağın kaldırılması için Hz. Peygamber'den rica ettiler. O da bunu memnuniyetle yapmıştır. Yine bir defasında Hz. Peygamber bizzat kendisi Ebu Süfyan'a bir miktar Medine hurması gönderdi ve karşılığında hayvan derisi istedi. Bu olay Mekke ile Medine arasında düşmanlıklar sürdüğü bir sırada meydana gelmiş idi. Bu rivayetlerden hareketle bir düşmanla ticaret yapılıp yapılamayacağının veya ne kadar ve nasıl yapılacağının kararının tamamıyla devlete bağlı olduğu sonucu çıkarılmaktadır (Hamidullah, 2020).

d) Borçlara Tesiri

Fertler arası sözleşmelerden doğan borçlar, savaş sebebiyle silinemez, borçluların borçlarını ödemesi gerekir. Rasulullah Mekke'yi terk edip Medine'ye hicret edince düşmanlarına ait emanetleri sahiplerine ulaştırmak üzere yeğeni Hz. Ali'yi görevlendirmişti. Yine Medine'de

Beni Nadir kabilesi Medine'den çıkartılırken Müslümanların onlara borçları olduğu iletilmiş ve Hz. Peygamber, borçların zamanı gelince ödeneceğini ancak şimdi almak istiyorlarsa bir miktar indirim ile ödenebileceğini ifade etmiştir (Serahsî, 1971). Hz. Ömer zamanında cizye alınan Humus bölgesi, savaş nedeniyle boşaltılınca, komutan alınan cizyeyi geri verdirerek "aldığımız vergi sizi himaye etmek üzere verdiğimiz söz karşılığıdır; şimdi çekildiğimize göre vergi üzerinde hakkımız kalmamıştır" demiştir. Buna göre savaş borç dışında tüm yükümlülükleri kaldırmaktadır. Emanetler ise sahibine eksiksiz iade edilmelidir (Hamidullah, 2020).

e) Antlaşmalara Tesiri

Sınır tespiti gibi savaştan önce sonuca bağlanmış anlaşmalar savaş ile geçersiz olmaz. Bunların dışında savaş esirlerine yapılacak muamele ile hangi silâhların kullanılmayacağı, alınan yerlerin tahrip edilmemesi gibi anlaşmalar savaş başlayınca yürürlüğe girmektedir. Tasfiyeleri takdire bağlı antlaşmalar ise feshedilebilir, askıya alınabilir ya da değiştirilebilir. Bunlar takas ve ticaret, ithalat vergileri ve benzeri konularla ilgili antlaşmalardır. Günümüzde posta, telefon, telgraf gibi konularda yapılan antlaşmalar taraf olanların savaş sonrasında bağımsızlıklarını korumaları şartıyla savaş sırasında askıya alınır savaşın barışla bitmesiyle de otomatik olarak yürürlüğe girer (Hamidullah, 2020).

f) Diplomatik İlişkilere Tesiri

Devletler hukukuna göre savaş ilanıyla birlikte taraflar nezdindeki elçilik görevi sona erer ve karşılıklı olarak elçiler kendi ülkelerine geri dönerler. Geride kalan diğer malzemeler üçüncü bir ülkeye emanet edilir. Böylece iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiş olur (Berki, 1962).

g) Kişilere Tesiri

Savaş ilanıyla birlikte İslam ülkesinde izinli olarak bulunan düşman tarafın vatandaşları, savaş öncesinde olduğu gibi güvenlik içerisinde kalırlar ve onlara dokunulmaz. İslam ülkesinin aleyhine bir fiilleri olmadıkça emniyet içinde kalırlar diledikleri zaman baka ülkelere gidebilirler. Gelirken yanlarında getirdikleri malları götürebilirler ancak Müslüman ülkede kazandıkları malları dışarı çıkaramazlar (Serahsî, 1983; Kâsânî, 1974; Yaman, 1998).

Savaşın fiilen cereyan ettiği çatışma bölgelerinde yalnız düşman savaşçılar değil başkaları da tam güven içinde değildirler. Fakat yine de Müslümanlar çocuk, kadın, tarafsız ve eli silah tutmayanlara zarar vermemeye gayret ederler. Ancak elde olmadan zarara uğrarlarsa İslam ordusu sorumlu tutulmaz. Savaş söz konusu olduğu zaman Müslümanlara karşı, çarpışmaya katılan düşman bir vatandaşla yabancılar arasında hiçbir fark gözetilmez. Fakat gücü-kuvveti yerinde savaşçılarla fiilen savaşa katılmayıp orduyu takip eden tüccar, doktor, gazeteci ve benzerleri arasında bir ayırım yapılır (Hamidullah, 2020).

2.4. Savaş Kaideleri

Meşru sebeplere bağlı olarak ilan edilmiş bir savaşta kimlerin savaşla yükümlü olduğu, savaş harcamalarının kaynağı, savaş ilanının keyfiyeti, kullanılacak silahlar, casusluk, hile gibi konular önem kazanmaktadır.

a) Kullanılacak Silahlar

Savaşın asıl gayesinin yok etmek değil karşı tarafın zararını yok etmek olduğundan sadece düşman askerlerini yok edecek türden silahlar kullanılabilir. Bu nedenle öldürücü özelliği sınırlı silahlar kullanılmalı sivil halka zarar verecek kitle imha silahları kullanılamaz, sivil binalar bombalanamaz (Serahsî, 1971; Bilmen, 1976; Yaman, 1998).

b) Hile

Savaş hileleri, savaşta askerî maksatlarla düşmanı aldatmak için başvurulan yollar ve çarelerdir. Düşman hakkında bilgi almak, düşmana yaklaşmak ya da uzaklaşmak, askerî harekâtı saklamak üzere çeşitli hilelere başvurulabilir. Savaşta hile meşrudur. Bu husus La Haye yönetmeliğinin 24. maddesinde de kabul edilmiştir. Ancak sulh bayrağını gösterip düşmana yaklaştıktan sonra kan dökmek savaş hainliği olup harp hukukuna aykırıdır (Berki, 1962; Yaman, 1998). Mesela Hendek savaşında yeni Müslüman olan Nuaym b. Mesud'a Hz. Peygamber *"Sen bizim içimizde nihayet bir tek adamsın. Elinden gelirse git bizim lehimize propaganda yap, aralarını aç"* buyurur. Bunun üzerine Nuaym, Mekkelilerle Beni Kureyza Yahudileri arasında güven zedeleyici bilgiler yayarak tarafların arasını açmıştır (Hamidullah, 1981).

c) Casusluk (İstihbarat)

Devletin, muhtemel düşmanları hakkında istihbarat bilgileri toplaması ve düşmanın da istihbarat elde etmesini engellemesi kaçınılmazdır. Hz. Peygamber de düşmanlarının kuvveti ve geçeceği yollar hakkında bilgi alacak kişiler görevlendirmiştir (İbn Hişam, ts.; Kapar, 1987). Hatta uzun süre düşmanlar içerisinde kalıp oradan bilgi gönderen kişiler de bulunmaktaydı. Meselâ Hz. Peygamberin amcası Abbas Mekke'de, Enes b. Ebî Mürsad Tâif'e yakın Atvas'da, Münzir b. Ömer Necid bölgesinden bilgi paylaşırlardı (Hamidullah, 2020; Yaman, 1998).

Devletler hukukuna göre barış zamanında casusluk normal mahkemelerin sorumluluk alanına giren bir suçtur ki devletlerin kendi hukuklarına göre cezalandırılır. Savaş esnasında ise cezası ölüm olan bir suçtur. Casusluğa teşebbüs edenler de aynı cezaya çarptırılır (Berki, 1962; Yaman, 1998).

2.5. Savaş Hâlinde Yasak Fiiller

Hiç istenmediği halde ortaya çıkan savaşlarda, İslam dini istisnasız her şeyi caiz görmemiş, "Size *karşı savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ama sakın aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırıları (haddi aşanları) sevmez"* (Bakara, 2/190) ayetiyle savaşta her şeyin serbest olmadığı vurgulanmıştır. Buna göre savaş halinde olan işkence yasaktır. Savaşçı olmayanlar kasten ve doğrudan öldürülemez. Bu nedenle çocuklar, kadınlar, din adamları, hastalar, yaşlılar, sakatlar ve savaşa doğrudan veya dolaylı olarak karışmayan çiftçi ve tüccarlar öldürülemez, insanların uzuvları kesilmez, zaruret olmadıkça ziraî mahsuller telef edilmez, orman ve ağaçlar yakılmaz, namus ve şerefe tecavüz edilmez, düşman kadınla zina edene zina cezası uygulanır. Rehineler öldürülmez, katliam yapılmaz, savaş esirleri kalkan olarak kullanılmaz ve kimyasal silah kullanılmaz (Hamidullah, 2020; Yaman, 1998).

2.6. Savaş Halinde Serbest Fiiller

Savaş esnasında düşman şahıslara ve mallarına karşı yapılması caiz olan serbest fiiller

şunlardır (Hamidullah, 2020; Yaman, 1998).

a) Fiilen savaşan katılanları öldürmek, yaralamak, takip etmek, esir etmek ve tuzak kurmak caizdir. Ancak fiilen savaşa katılmasa da taktik ve strateji konusunda destek verenlerde öldürülebilir.

b) Düşmanı zayıflatmak ve şaşırtmak için hile mümkündür. Hz. Peygamberin "Harp hiledir" (Buhari, 5/157; Müslim, 5/143) sözü bu mevzuda kaide hâline gelmiştir.

c) Düşmanın moralini bozmak, kamuoyunu kendi lehine yönlendirmek için propaganda yapılabilir.

d) Zafere kısa yoldan ulaştıracak silahlar sivil halka zarar vermeden kullanılabilir.

e) Düşman ordusunu zayıf düşürecek şekilde su ve gıda yollarının kapatılması mümkündür.

f) Casusluk yapanlar düşmana haber sızdıranlar ölümle cezalandırılır.

g) Daha fazla kan dökülmesini önlemek ve terörü azaltmak için bazı kişiler öldürülebilir. Bu konuda, Hz. Peygamber Ebu Hukaik, Ka'b b. Eşref ve Ebu Rafi gibilerinin öldürülmesini emretmiştir.

h) Düşmandan alınan mallar İslam devletinin mülkiyetine geçer.

2.7. Esirlere Yapılacak Muamele

Savaş esiri kavramı düşmanın esir ettiği Müslümanlar ile Müslümanların esir ettiği düşman şahısları kapsamaktadır.

a) Müslüman Esirler

Müslüman esirin kurtarılması diğer Müslümanların görevidir. Bunun için gerekirse esir mübadelesi yapılabilir veya hazineden para verilebilir. Müslüman ülke vatandaşı gayri müslim esirde kurtarılma hakkına sahiptir (Hamidullah, 2020).

b) Düşman Esirleri

İslam hukukunda bir esir sırf esir olduğu için öldürülmez. Ancak esirler savaş hukukuna göre yargılanıp cezalandırılabilir. Esirler, savaş çerçevesi dahilinde yaptıkları hareketlerden dolayı sorumlu tutulamazlar. Esirlere yapılacak muamele konusunda günün şartları çerçevesinde devlet başkanı yetkilidir. Karar verilinceye kadar esirlere iyi muamelede bulunulur. İslam devleti esirler için insani şartlarda yaşayabilecekleri yiyecek, giyecek ve kalacak yer temin eder. Esirler çocuklarından ve yakınlarından ayrı tutulmaz ve zorla çalıştırılmazlar. Şahsi konumlarına göre esirlerin mevki ve saygınlıklarına dikkat edilir. Kaçmaya teşebbüs eden veya kurallara uymayan esirler ise cezalandırılır (Hamidullah, 2020).

3.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Savaş her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da maalesef insanlık tarihi ile başladığı da bilinen bir gerçektir. Kimi savaşlar meşru iken kimileri haksız ve zulüm içermektedir. İnsanoğlu dünyada sulh içerisinde yaşayarak dünya nimetlerinden birlikte yararlanmaları gerekirken doyumsuzluk ve bencillik nedeniyle başkalarının haklarına saldırabilmektedir. Haksızlığa uğrayanlarda kendilerini savunmak için karşılık vermektedirler. Savaşlar bazen

küçük çapta cereyan ederken bazen tüm dünyayı etkisi altına alabilmektedir. Savaşlar bazen kaçınılmaz olsa da aslında insan hakları göz ardı edilmemelidir. Savaşlarda suçsuz ve masum insanlar zarar görmemelidir. Özellikle günümüzde kimyasal bombaların kullanılması masum insanların yıllarca etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle İslam dini savaş hukukunu Hz. Peygamber'in özelinde çok güzel bir şekilde ortaya koymuştur. İslam savaş hukukunda savaşa dâhil olmayan hiç kimseye zarar verilemez, kimyasal ve fosfor bombası kullanılamaz, çocuklar, kadınlar, din adamları, çiftçiler, tüccarlar, hastalar, sakatlar, yaşlılar öldürülmez ağaçlar kesilmez evler yakılmaz yalnızca savaşa dahil olanlar öldürülür veya esir alınabilir. İslam'ın savaş anlayışı aslında yok etmeye değil hayat vermeye yöneliktir. Bu nedenle İslam'da savaş hukuki kurallar içerisinde insani değerlere uygun olarak cereyan edebilir.

KAYNAKÇA

Berki, Ş., *Devletler Umumi Hukuku,* Ankara, 1962.

Bilmen, Ö. N., *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu,* Bilmen Basımevi, İstanbul, 1976.

Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınevi, 1981.

Hamidullah, M., *Hz. Peygamberin Savaşları*, İstanbul, 1981.

Hamidullah, M., *İslam'da Devlet İdaresi,* İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.

İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, Daru'l-Marife.

Kapar, M.A., *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti,* İstanbul, 1987.

Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*', Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1974.

Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr,* Kahire, 1971.

Serahsî, *Kitabu'l-Mebsut*, İstanbul: Çağrı Yayınevi, 1983.

Yaman, A., *İslam Devletler Hukukunda Savaş,* İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

İSLAM HUKUKUNDA HADİS VE SÜNNET FARKLILIĞI

Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,

alpaslanalkis@gmail.com ORCİD: ID/0000-0003-3401-7073

ÖZET

İslam hukuk usulü açısından hadis ve sünnet kavramları birbirinden farklı anlamlar içermekle birlikte ehl-i hadis taraftarları ve hadis bilimcileri sünnet ve hadisi aynı anlama gelecek şekilde kullandıklarından toplumda da aralarında fark yokmuş gibi kabul görmüştür. Bu karışık durum hüküm açısından sünnetin değeri ve bağlayıcılığı konusunda farklı anlayışlara sebebiyet vermiştir. Sünnet hüküm olarak "farz ve vâcib derecesinin altında dinen yapılması gereken ve takip edilen yol" anlamına gelmekte ve dini gerekliliği olmayan hususları sünnet hükmü dışına çıkarmaktadır. Ancak hadisçiler iki kelimeyi aynı anlamda kullandıklarından toplumdan her hadis sünnet hükmüymüş algılanmıştır. Bu durum her hadisi din seviyesine çıkarmış hadise aykırı hareket dine aykırı hareketmiş gibi görülmüştür. Halbuki fıkıh usulü açısından her hadis sünnet hükmü taşımamaktadır. Sünnet, dinen yapılması gereken yapılmadığında da kişinin ayıplanmasını gerektiren bir durumdur. Hadislerin bir kısmı sünnet değerine ulaşırken çoğu sünnet değeri taşımamaktadır. Bir hadisin sünnet değeri taşıyabilmesi için dini içerikli bir hususun yapılmasının Hz. Peygamber'in bizden istemesi kendisinin onu yapması ve sahabenin de yapmaya devam etmesi gerekmektedir. Aksi halde hadis sünnet seviyesine çıkamamaktadır. Bu nedenle sünnet öğle namazının farzından önce dört rek'at namaz kılmak gibi Hz. Peygamber'in yapılmasını istediği fakat farz ve vâcip derecesinde olmayan fiiller anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hadis, Sünnet

1. GİRİŞ

İslam hukukunda Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususu dinin doğru anlaşılması noktasında önem taşımaktadır. Hz. Peygamber Kur'an-ı tebliğ ve tebyin ederken dinin nasıl yaşanması gerektiği hususlarını bizlere uygulamasıyla göstererek bizimde böyle uygulamamız gerektiğini bildirmiştir. Mesela, "ben nasıl namaz kılıyorsam sizde öylece namaz kılınız" (Buhari, Ezan, 18) buyurarak namazın kaç vakit, kaç rekat ve nasıl kılınacağını bizzat uygulamasıyla göstermiştir. Bu uygulamayı yok saymak dini anlamamak olacaktır. Hz. Peygamber'in bu gibi emir ve uygulamalarına uymak dinen zorunluluk gerektirmektedir. Ancak Hz. Peygamber, peygamber olmanın yanında aynı zamanda bir insandır. İnsan olarak komşuluk, arkadaşlık, yolculuk, çalışma ve savaş gibi birçok sosyal olaylar içerisinde bulunmuş ve bu durumlarda çevresiyle bir takım sözler paylaşmıştır. Mesela Hz. Peygamber hurma aşılayan bir topluluk görünce "siz bunlara aşı yapmamış olsanız da hurma olur" deyince o sene aşı yapılmayınca verimin düştüğü haber

verilince Hz. Peygamber onlara "siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz" (Müslim, Fedail, 141) buyurur. Yine Hz. Peygamber bedir savaşı öncesi ordunun karargâh yerinin belirleyince sahabe şayet bu yerin belirlenmesi vahiy kaynaklı değilse buranın karargâh olmasının uygun olmadığını belirtir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sahabenin uygun gördüğü bedir kuyularının başını ordu karargâhı olarak kabul etmiştir (Hişam, 1971). Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in hangi söz ve fiillerinin dini bir gereklilik hangilerinin ise dini gereklilik olup olmadığının bilinmesi dinin doğru anlaşılması için bir zorunluluk haline gelmiştir.

2. HADİS VE SÜNNET

Hadis ve sünnet terimleri ilk dönemlerden itibaren birbirlerinin yerine müteradif olarak kullanılabildiği gibi farklı anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir. Özellikle hadis alimleri her iki kelimeyi aynı anlamada kullanırlarken fıkıhçılar ikisine farklı anlamlar vermişlerdir. Hadis ve sünnet terimlerinin aynı veya farklı anlamlarda kullanılması dini açıdan çok büyük farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Zira, her iki kelime aynı anlamda kullanıldığında hadis kitaplarında tedvin edilerek günümüze kadar ulaşan binlerce rivayet din olarak algılanmakta ve bunların yapılmaması durumunda dinen bir eksiklik olduğu zannedilmektedir. Bu durum Müslümanlar arasında dini ayrışmalara ve kutuplaşmalara sebebiyet vermektedir. Hadis ve sünnet kavramlarının farklı olduğunu belirten Hanefi fıkıhçılar ise Hz. Peygamber'in uyguladığı ve uygulanmasını istediği dini konulardaki hadis rivayetlerin sünnet olduğunu bunun dışındaki diğer rivayetlerin ise sünnet olmayıp dinen uygulama zorunluluğu olmayan hadis rivayetleri olduğunu belirtmektedirler. Buna göre bazı hadisler sünnet kapsamına girerken bazı hadisler sünnet kapsamında yer almamaktadır. Bu açıdan kavramları doğru tanımlamak önemlidir. Çünkü sonuçlar kavramların tanımına göre değişiklik göstermektedir.

2.1. Sünnet

Sünnet, lügatte âdet, yol, çığır gibi manalara gelir (İbn Manzûr, 1990). Terim olarak *sünnet* kavramının temelde iki farklı kullanımı vardır. Bunlardan biri sünnetin teklîfî bir hüküm kategorisi olarak kullanımı, diğeri de fıkhın kaynaklarından birini, yani bir delili ifade etmek için kullanılmasıdır. Teklîfî hüküm kategorisi olarak sünnet, "farz ve vâcib derecesinin altında dinen yapılması gerekli olan ve takip edilen yoldur." Hüküm anlamında sünnet, Hz. Peygamber'in bir uygulamasının izlenmesi anlamını içerdiği için yapılması evlâ görülüp tavsiye edilen, fakat farz ve vâcip derecesinde olmayan fiiller anlamındadır. Meselâ öğle namazının farzından önce dört rek'at namaz kılmak gibi (Abdulaziz, 2009; Atar, 1996; Apaydın, 2016).

2.2. Hadis

Hadisçiler Hz. Peygamberden gelen her rivayeti "hadis" kapsamında kabul ederler. Bu nedenle, hadis biliminde sahih veya zayıf olsun Hz. Peygamber'den aktarılan rivayetler hadis olarak değerlendirilmiştir. Hadisçiler hadisle sünneti aynı anlamda kullanmışlardır. Bu nedenle hadisçilere göre Hz. Peygamberle ilgili her şey hadis olarak görülmüştür. Hatta Hz. Peygamber'in güzel ahlakı ve vasıfları ile peygamberlikten önceki kişiliği de hadis içerisinde aktarılmıştır. (Haçkalı, 2019).

2.3. Hadis ve Sünnet Ayrımı

İlk dönemlerde bazı âlimler sünnetle hadis arasında bir ayırım yaparak sünneti, Hz.

Peygamber'in ve ona dayanan ashâbın uygulamaları, hadis de onun naklini sağlayan rivâyet malzemesi olarak kabul etmişlerdir. Buna göre sünnet amel ve hadis de rivâyettir. Bu yüzden hadis kitaplarının tedvini bir bakıma bu mütevâtir amelin sahih bir şekilde tescilinden ibaret olmaktadır. Bu ayırıma istinaden hadis, Hz. Peygamber'in açıklama gayesiyle verdiği sözlü, fiilî, takrirî öğretileri, sünnet de amel makamında ortaya koyduğu öğretiler şeklinde de tanımlanmıştır (Özşenel, 1999).

Sünnetin bazen Peygamber tarafından ifade edilmemiş veya yapılmamış bile olsa, onun sözlerinden ya da fiillerinden çıkarılan sonuçlar için de kullanılabilmektedir. Bu mânada sünnet ile fıkıh aynileşmiş olmaktadır. Neticede *hadis,* rivâyetle müterâdif olup muhaddislerin; *sünnet* ise, ahkâm ve istinbât mânasında olup fakîhlerin ilgi alanına girmektedir. Nitekim tedvin ve tasnif döneminde oluşan hadis literatürünün önemli bir bölümünü sünen kitapları oluşturmaktadır. Ancak bu dönemde İmam Şafii gibi hadisle sünneti eşit gören ve sünneti sadece Hz. Peygamber'den merfû muttasıl senedle gelen sahih hadise hasredenler de bulunmaktadır (Özşenel, 1999).

Tabiun döneminde hadisle sünneti aynı görenler olduğu gibi ikisini farklı görenlerde bulunmaktadır. Mesela, İbrahim en-Nahaî de sünnet ve hadis kavramlarını farklı manalarda kullanmış ve sünneti, rivâyetlerin bütününden çıkarılan bir sonuç olarak kabul ederek hadis terimini Hz. Peygamberden gelen sözlü rivâyetler için kullanmıştır. Buna karşılık, tâbiûndan hadis rivayetiyle uğraşan bazı alimler ise sünnetle hadis arasında bir farklılık görmezler. Bunlara göre sünnetle hadis aynı anlamdadır. Özellikle İmam Şâfiî'den sonra sünnetin hadisle özdeşleştirildiği görülmektedir (Ulu, 2006).

3. FIKIH USULÜNDE SÜNNET

Fıkıh usûlü terimi olarak Sünnet, "Hz. Peygamber'in kendisine uyulması ve devamlı yapılması için söylemiş olduğu sözler ve yapmış olduğu uygulamalar ile sahabenin takip ettiği yol" olarak tanımlanır. Bu bakımdan sünnet, teşrî kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Ebü'l-Yüsr, 2000; Serahsî, 2015; Cürcânî, 1983). şeklinde tanımlamışlardır. Tanımdan anlaşılacağı üzere şer'î delil anlamındaki Sünnet, Hz. Peygamber'in kendisine uyulmak üzere ortaya koyduğu söz, fiil ve takrirleridir. Buna göre Hz. Peygamber'in uyma zorunluluğu taşımayan diğer söz, fiil ve takrirlerinin şer'î delil olarak değerlendirilmeyeceği anlaşılmaktadır.

3.1. Hüküm Olarak Sünnet

Sünnet, "Hz. Peygamber'in ve sahâbenin dinde gittiği uyguladığı yol" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sebeple Hanefîler sünneti hem Hz. Peygamber'i hem de ashabın dini konularda devamlı yaptıkları hususlar olarak kabul etmişlerdir. Şâfiîler ise sünneti Hz. Peygamber ait olan her şey için kullanmışlardır. Hanefilere göre sünnet, "farz ve vâcib derecesinin altında dinen yapılması gerekli olan şeylerdir." Bu açıdan sünneti terk eden ayıplanır ve kınanır. (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Pezdevî, 2009; Serahsî, 2015¸ Tehânevî, 1996).

Hanefiler teklifi hükümleri farz, vacip, sünnet, nafile, mübah, tenzihen mekruh, tahrimen mekruh ve haram şeklinde tasnif ederken Şafiiler ise vacip, mendup, mübah, mekruh ve haram şeklinde tasnif etmişlerdir. Tasniflerden anlaşılacağı şekilde Hanefiler sünneti farz ve

vacipten sonra gelen bir hüküm olarak kabul ederken Şafiilerde sünnet adıyla bir hüküm bulunmamakta bunun yerine Hanefilerin nafile adını verdikleri hükme tekabül eden mendup hükmünü vermektedirler. Yani Hanefiler dışındaki mezheplerin mendup ismini verdiği hususlar aslında Hanefilerde nafile hükmüne karşılık gelmekle birlikte günümüzde genel anlamda sünnet olarak ifade edilince hükümler arasında karışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu karışıklığı önlemenin yolu kavramları doğru kullanmaktan geçmektedir. Mesela kurban kesme ve bayram namazı Hanefilere göre vacip diğer mezheplere göre menduptur. Yine ramazan ayı dışında Allah rızası için oruç tutmak Hanefilere göre nafile, diğer mezheplere göre menduptur. Teravih namazı Hanefilere göre sünnet ama diğerlerine göre menduptur.

3.2. Teşrî Kaynağı Olarak Sünnet

Sünnet, İslam hukukunun ikinci temel kaynağıdır. Hükmün kaynağı olması bakımından aralarında fark olmadığı için usûlcüler, ayrım gözetmeksizin Kur'ân ve Sünnet metinlerini ifade etmek için *"nass"* terimini kullanmışlardır. İslâm bilginleri, Sünnet'i, Kur'ân'dan sonra teşrî kaynağı olarak kabul etmişlerdir (Debûsî, 2006; Abdülazîz, 2009; Atar, 1996).

Hanefilere göre sünnet kitaptan sonra ikinci teşri kaynağı olmakla birlikte ayetler kat'î bir delil iken mütevatir olmayan sünnetler zannî delildir. Bu nedenle zanni sünnet, Kur'an'ı nesh ve tahsis edemez. Diğer mezheplere göre ise sahih olan sünnet kat'i delildir bu nedenle Kur'an'ı tahsis eder ancak nesh edemez demişlerdir.

3.3. Sünnetin Kısımları

Fıkıh usûlünde Sünnet, mahiyet ve rivâyet açısından iki kısımda incelenmektedir.

3.3.1.Mahiyet İtibariyle Taksimi

Sünnet mahiyeti itibariyle, kavlî, fiilî ve takrirî Sünnet olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

1) Kavlî Sünnet:

Kavlî sünnet, Peygamber'in çeşitli münasebet ve maksatlarla söylediği sözlerdir. Meselâ, "*Ramazan hilalini görünce orucu tutun, Şevval hilalini görünce orucu yeyin"* (Buhari, Savm, 11; Müslim, Sıyam, 4, 18). "*Bir kimse uyuyarak veya unutarak namazını geçirirse hatırlayınca kılsın"* (Ebu Davud, Salat, 11; Darimî, Salat, 26). "*Ameller ancak niyetlere göredir ve herkese niyetinin karşılığı vardır*" (Buhari, İmân. 41; Müslim, İmâre. 155) hadisleri kavlî sünnet örnekleridir. Hz. Peygamber'in hadisleri dini hükümleri açıklamak için olduğunda teşrî kaynağı olmaktadır aksi halde hükümle ilgili olmayan diğer hadisler teşrî kaynağı özelliği taşımamaktadır. (Atar, 1996).

2) Fiilî Sünnet:

Fiilî Sünnet, Peygamberimizin yaptıkları işlerdir. Fiilî sünnete Peygamberimizin namaz kılışı, haccedişi ve benzeri davranışları misal olarak verilebilir. Nitekim Hz. Peygamber "*Ben nasıl namaz kılıyorsam, siz de öyle kılınız"* (Buhârî, Ezan, 18), "*Hac ile ilgili ibadetlerinizi benden öğreniniz"* (Ahmed b. Hanbel, 3/318, 366) buyurmuştur.

3) Takrirî Sünnet

Takrirî sünnet, Hz. Peygamber'in gördüğü ve işittiği söz ve filler hakkında olumsuz bir

yaklaşım sergilemeden sesiz kaldığı hususlardır. Hz. Peygamber'in sessiz kalması gördüğü ve işittiği söz ve fiilin mubah olduğu anlamına gelmektedir. Mesela Hz. Peygamber ergenlik çağındaki çocukların mescitte mızraklarla oyun oynamalarına ses çıkarmamış, su bulunmadığında teyemmümle namaz kılınıp, sonrasında su bulunduğunda namazı tekrar iade etmeyen kimseye de ses çıkarmamıştır. Hz. Peygamber'in bu durumlarda sessiz kalması onları uygun gördüğü anlamına gelmektedir (Cessâs, 2010; Atar, 1996).

3.3.2.Sened İtibariyle Taksimi

Bir hadis, senet ve metin olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Senet itibariyle bir hadisin geçerli kabul edilebilmesi için hadisi rivâyet eden ravilerde, İslam, akıl, adalet ve zabt şeklinde dört vasfın bulunması şart koşulmaktadır. Usûl âlimleri senette yer alan ravilerin durumuna göre hadisleri, *müsned* ve *mürsel* şeklinde iki kısma ayırmışlardır (Debûsî, 2006; Ebu Zehra, 1986).

1.Müsned (Muttasıl) Hadisler

Hadis rivayet zinciri içerisinde yer alan sahabe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn tabakalarında son râvîden Hz. Peygamber'e kadar bütün râvîler zikredilmiş ve arada hiç bir râvî atlanmamışsa bu hadise "*müsned veya muttasıl*" hadis denir. Müsned hadisler, Hanefîlerce râvî sayısına göre *mütevâtir, meşhur* ve *âhâd* kısımlarına ayrılır (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Serahsî, 2015; Nesefî, 2010; Molla Fenârî, 2006; Molla Hüsrev, 2012).

a) Mütevâtir Hadis

Mütevâtir hadis, rivayet zincirinde yer alan tabakaların her birinde yalan üzere ittifakları mümkün olmayan bir cemaatin yine aynı vasıfları taşıyan diğer topluluğa rivâyet ettiği hadislerdir. Beş vakit namazın rekâtları, zekâtın nisabı ve bazı konular mütevâtir sünnetle açıklanmıştır. Hangi hadislerin mütevâtir olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Mütevâtir sünnet hüküm açısından kat'iyyet ifade eder. Mütevâtir sünnetin subûtu kat'î olup Hz. Peygamber'e aidiyeti kesindir. Bu nedenle mütevâtir sünnetle âmel etmek zorunlu olup inkârı küfre neden olur (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Serahsî, 2015; Semerkandî, 2004; Nesefî, 2010).

b) Meşhur Hadis

Meşhur hadis, Hz. Peygamber'den bir veya iki sahabî râvî tarafından rivâyet olunmuş olduğu halde tabiîn ve tabeü't-tâbiîn tabakalarında tevâtür derecesine ulaşarak Müslümanlar arasında şöhrete ulaşmış hadislerdir. Mestler üzerine meshin caiz olması, kadının, halasının veya teyzesinin üzerine nikâhlanmasının haramlığı hakkındaki hadisler böyledir. Meşhur hadisleri inkâr etmek fısk kabul edilmiştir (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Serahsî, 2015; Semerkandî, 2004; Nesefî, 2010).

c) Âhâd Hadis

Âhâd hadis rivayet zinciri içerisinde Hz. Peygamber'den rivâyet eden sahabî tabakası ile tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn tabakalarının her birinde râvi sayısının, tevâtür sayısına ulaşmayan hadislerdir. Âhâd hadis kesin bilgi ifade etmez, zannî bilgi ifade eder. Böyle bir hadisin râvîlerinde bazı şartlar aranır. Âhâd hadisle ibadet ve muamelât konularında amel edilebilir, itikâdî hükümlerde amel edilmez. Bu hadislerin inkârı küfrü gerektirmez (Cessâs, 2010;

Debûsî, 2006; Serahsî, 2015; Semerkandî, 2004; Nesefî, 2010; Atar, 1996).

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler sahih hadislerin rivâyet şartlarını haiz olan haber-i vâhidleri hadis olarak kabul ederler. Ancak Mâlikîler haber-i vâhid ile amel için onun ehl-i medine ameline aykırı olmamasını şart koşarken Hanefîler hadislerin sahihlik şartları dışında Kur'an'a ve maruf sünnete aykırı olmamak, umumu belva olan bir husus olmamalı, ilk ravisi fakih olmalı, ravi fakih değilse kıyasa uygun olmalı, ravi rivayetine aykırı amelde bulunmamalı gibi başka şartlar da ileri sürmüşlerdir (Ebü'l-Yüsr, 2000; Şa'bân, 2006).

2.Mürsel (Munkatı') Hadisler

Mürsel hadis senedinde kopukluk olan hadistir. Senetteki râvilerden biri veya bir kaçı zikredilmemiş, atlanmışsa bu hadise mürsel (munkatı') denir. Mürsel hadisin kabulü noktasında mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre sahâbe, tâbiîn ve etbeu't-tâbiîn mürselleri ile amel edilir. Şâfiî mezhebi ise Medineli Saîd b. Müseyyeb'in mürsellerini kabul eder (Cessâs, 2010; Debûsî, 2006; Serahsî, 2015; Semerkandî, 2004; Nesefî, 2010; Atar, 1996).

Hanefîler hadislerdeki inkitâ-ı yani mürsel hadisleri a-*Zahirî inkıta'* ve b-*Batınî inkıta'* şeklinde ikiye ayırarak incelemişlerdir. *Zahirî inkıtâ* râvinin yaşadığı zamana yetişmediği bir kişiden rivayette bulunmasıdır. Sahabe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn tarafından rivayet edilen zahirî inkıta' şeklindeki mürsel hadisler kabul edilmiştir. Tebeü't-tâbiîn sonrası mürseller konusunda ise ihtilaf bulunmaktadır. *Batınî inkıta'* ise ravînin adalet ve zabt şartlarındaki eksiklikten veya kendisinden daha kuvvetli bir delile arz edilmekten kaynaklanan kusurlardır. Sahihlik şartlarını taşımayan, daha güçlü bir delile, mütevâtir veya meşhur hadise aykırılık taşıyan, umum-u belvâ olan konulardan olan, müctehid sahabîler tarafından hüccet kabul edilmeyen rivayetler batınî inkıta' kapsamında görülerek reddedilmiştir (Cessâs, 2010; Serahsî, 2015; Semerkandî, 2004; Nesefî, 2010; Abdülazîz, 2009; Molla Hüsrev, 2012; Apaydın, 2016).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam hukuk usulü açısından yaklaşıldığında Hanefi mezhebine göre hadis Hz. Peygamberden gelen rivayetlerdir. Sünnet ise Hz. Peygamber'in takip ettiği ve kendisinden sonrada takip edilmesini istediği dini konulardaki hususlardır. Bu açıdan sünnet farz ve vacipten sonra yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür. Hanefilerin dışındaki diğer mezheplere göre ise hadis ve sünnet aynı anlamda kullanılmaktadır. Bunlara göre Hz. Peygamberden gelen sahih rivayetlerin tamamı hadis veya sünnet adıyla ifade edilmektedir. Bu mezheplere göre sünnet adıyla bir hüküm bulunmamaktadır. Hanefiler dışındaki mezhepler hüküm olarak vacip, mendup, mubah, mekruh ve haram kavramlarını kabul etmektedirler. Hanefiler ise farz ve vacipten sonra sünnet adıyla teklifi hükmün varlığını kabul etmektedirler. Hanefiler dışındakilerin hadisleri sünnet olarak adlandırması meseleye tam vakıf olamayan avam tabakasında sanki Hanefilerin teklifi hüküm anlamındaki sünnet olduğu zannını uyandırmakta ve böylece tüm hadislerin yerine getirilmesi gereken dini bir yükümlülük içerdiği zannedilmektedir. Tabi nizamiye medreselerinde ve sonraki dönemlerdeki tüm medrese müfredatlarında Gazzali gibi ehl-i hadisçi alimlerin eserlerinin okutulması hatta darul hadis adıyla medreselerin açılması bu durumun daha da pekiştirilmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdülazîz Buhari, *Keşfü'l-Esrâr fî Şerhi Usûli'l-Pezdevî*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

Apaydın, H.Y., *İslam Hukuk Usûlü*, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2016.

Atar, F., *Fıkıh Usûlü*, Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1981.

Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.

Cürcânî, Ş., *Kitabu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1981.

Debûsî, *Takvîmü'l-Edille fî Usûlü'l-Fıkh*. Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut, 2006.

Ebû Dâvûd, *Süneni Ebî Dâvûd,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Ebu Zehra, M., *Fıkıh Usûlü*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1986.

Ebü'l-Yüsr, P., *Ma'rifetü'l-Hücecü'ş-Şer'îyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2000.

Haçkalı, T.A., *Klasik Dönem Hanefi Fıkıh usulünde Hz. Peygamber'in Fiilleri ve Hüküm Bakımından Sünnetin Taksimi,* Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2019.

İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1971.

İbn Manzûr, ***Lisânü'l-Arab,*** Dâru Sâdır, Beyrut, 1990.

Molla Fenârî, *Fusûlu'l-Bedâi' fî Usûli'ş-Şerâi'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.

Molla Hüsrev, *Mirkâtü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl fî Usûli'l-Fıkh,* Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2012.

Müslim, *Sahîhi Müslim,* Çağrı Yayınevi, İstanbul 1981.

Nesefî, *Menaru'l-Envâr*, Dâru'l-Beyrûtî, Dımeşk, 2010.

Özşenel, M., *Sünnet ve Hadisi Değerlendirme ve Anlamada Ehl-i Rey –Ehl-i hadis Yakalaşımları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.

Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî,* Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2009.

Semerkandî, Mîzânü'l-Usûl fî Netâ'ici'l-Ukûl. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2015.

Şa'bân, Z., *Usûlü'l-Fıkh,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

Tehânevî, *Mevsûatü Keşşâfü Istılahâti'l-Fünûni ve'l-Ulûm*, Mektebetü Lübnan, Lübnan, 1996.

Ulu, A., *Tabiunun Sünnet Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

GNOSIS IN ZOROASTRIANISM

Doctor of Philosophy, Associate Professor Alizada Aygun Ajdar
Azerbaijan National Academy of Sciences,
Institute of Oriental Studies named after Z.M.Bunyadov
aygunalizade@yahoo.com
https://orcid.org/0009-0001-5269-0299

ABSTRACT

Research of the historical roots of Islamic gnosis, which gave rise to the formation of numerous Sufi literary works in Iranian literature, is one of the current issues in modern literary criticism. The main reason for this study is that almost 80 percent of all 104 Sufi sheikhs mentioned in "Tabaqat al-Sufiyya", by the 10th-century author Abd al-Rahman al-Sulami, who lived in Iranian territories prior to the Arab Caliphate. Considering this fact, we can assume that a primary reason for the fast spread of Gnosis and Sufism in Iran, in fact, was that Iranians were well acquainted with divine instructions/guidelines, though not under the name of Islam. Iranians were able to absorb Islamic rules faster, thanks to the previous presence of Judaism, Zoroastrianism, and Christianity in the mentioned territory. In fact, because all Abrahamic religions originate from the same root, a high similarity between the fundamentals of Islam and Zoroastrianism, which is the subject of study within this research work, as well as the influence of Iran on Gnostic literature, should not cause any surprise. This research studies the opinions on God, humans, the world, and afterlife within Zoroastrianism, which is considered a monotheistic religion based on the Gathas. It should be noted that the notion of Gnosis in Zoroastrianism fully identifies with that of Islam, which only later developed within the latter.

Keywords: Zoroastrianism, God, human, world, Gnosis, Gathas.

ZEYDÎ MÜFESSİR A‘KAM eL-ÂNİSÎ’NİN TEFSİRİNDE ŞİİRLE İSTİŞHAD

Dr. Öğr. Üyesi Hanefi ŞOLA
Aksaray Üniversitesi,
hanefisola@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0003-0142-1782

ÖZET

İbn Abbas’ın Arapların divanı olarak nitelediği şiir, Kur’ân’ın inişi öncesinde ve hicrî ilk iki asırda şifahî/sözel kültür ve geleneğinin önemli bir öğesi olarak karşımıza çıkar. Nitekim şiir, Arap dilinin kurallarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamış, Kur’an’daki birçok kelimenin anlaşılmasına katkı sunmuştur. Bu cümleden olmak üzere, cümlelerin irabı, kelimelerin yapısı, hatta lafızların hakiki anlamının dışına taşan belâğatla ilgili kullanımlar, dönemin şiirinden faydalanılarak tahkim edilmiştir. Bu durum, başta dilbilimsel tefsirler olmak üzere Kur’an’ı anlamayı ve anlatmayı amaçlayan kaynakların, hem Kur’an’ın nazil olduğu dönemdeki dilin saf halini tespiti için hem de mensubu oldukları ekollerin görüşlerini temellendirmek için şiirleri delil olarak kullanmaya/istişhada yöneltmiştir. Bu bağlamda gerek Sünnî geleneğindeki tefsirlerde gerek Mu‘tezile ve Şia gibi diğer önemli ekollere ait geleneklerdeki tefsirlerde hem Kur’an’ın anlaşılması için hem de kendi mezheplerinin görüşlerini tahkim etmek için şiirle istişhada büyük bir önem verdiklerine rastlanır. Bu doğrultuda Zeydî müfessirlerin tefsirlerinde şiire karşı nasıl bir mevzi edinildiği merak konusu olmuştur. Bu çalışmada hicri dokuzuncu asırda yaşayan Zeydî müfessir A‘kam el-Ânisî''nin (ö. h. IX. Asır?) *Tefsru’l-A‘kam*’ı eksene alınmıştır. Tefsirlerin Kur’an’ın anlaşılması için telif edildiği göz önüne alındığında mezkûr tefsir eserinde şiir gibi önemli bir kaynağın görmezlikten mi gelinmiş yoksa ona önem veren tefsirlerden biri mi olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede şiirle istişhad yönteminde açıklığa kavuşturulan konular oldukça çeşitlilik arz eder. Ancak bu, sunumun hacmini genişlemesine sebep olacağından sadece kelimelerin lugavî anlamını tespiti, bazı sarf, nahiv belâğî yön ve nükteleri açıklığa kavuşturmak için kullanılan şiirlerin üzerinde durulmasıyla sınırlanmıştır. Sonuç olarak A‘kam’ın tefsir çalışmasında hem Kur’an’daki bazı ayetlerin anlaşılmasında hem de kendi mezhebinin görüşlerini temellendirmek için şiirle istişhadda bulunduğuna ve bu yöntemle mezkûr hususları ortaya koyduğuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İstişhad, Şiir, A‘kam, Tefsîru’l-A‘kam

ÜRDÜN ÇOCUK HİKAYESİNDE FİLİSTİN İŞGALİ VE DİRENİŞİ TEMASI

Öğretim Grv. Semra Tanır Şahin

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Semratanir@trakya.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-7723-9325

ÖZET

Bu çalışma, Ürdün çocuk edebiyatının önemli bir parçası olan çocuk hikayelerinde Filistin işgalinin ve işgale karşı direnişin ele alınışını konuyu sıkça işleyen yazarların hikayelerinden yola çıkarak incelemeyi amaçlamaktadır.

1945 yılında Râdî Abdülhâdî'nin Halid *ve Fâtine*'yi yayınlamasıyla başlayan Ürdün çocuk hikayeciliği, 1979 yılının "Dünya Çocuk Yılı" ilan edilmesinin akabinde çocuğa verilen önemin artması, Ürdün dergi ve gazetelerinin kapılarını çocuk yazınına açması, yazarların yönünü çocuk edebiyatına çevirmesi ve bu alana verilen önemin artmasıyla gelişimini hızlandırmıştır.

Ürdün çocuk yazınında en çok işlenen konulardan biri olan ''vatan'' temasının önemli bir kısmını Filistin işgali ve bu işgale karşı direniş oluşturur. Ürdün çocuk edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan Filistin işgali ve bu işgale direniş bağlamında çocuğa vatan sevgisi, ona bağlılık ve gerektiğine onun uğruna kendini feda edebilme gibi değerler kazandırılmaya çalışılır. Konu çocuk hikayelerinde çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Tema bazen Makram Bal'âvî'nin *Merhaben bikum fi'l-Kuds,* Mahmut Şukayr'ın *el-Cündî ve'l-Lu'be* hikayelerinde olduğu gibi direk ele alınırken bazen de Ravda Hudhud'un *Sıra' fi'l-Gâbe,* Münîr el-Hûr'un *Hikâyetü'l-Bahr* hikayelerinde olduğu gibi imgesel bir tarzda işlenir. *Bazen de Ravda Hudhud'un Esed Fevka Hayfâ' ve Münkızu'l-Karye* hikayelerinde olduğu gibi işgale karşı direnişte sembolleşmiş isimlerin hayatlarının anlatıldığı hikayelerle çocuğa direniş bilinci kazandırılmaya çalışılır.

Ürdün'de vatan teması içeren hikayelerin çoğunluğu Filistin sorunu, vatanı müdafaa ve gerektiğinde onun için kendini feda etme fikrine dayandığı için hikayelerin çıkışı da Filistin sorunu ile bağlantılı görünmektedir. 1979-2006 yılları arasında çıkan hikayelere baktığımızda 90'ların ikinci yarısı ve 21. yüzyılın başlarında milli konuları işleyen hikayelerin azaldığını

görüyoruz 1994-1995/1998-1999/2000-2003 yıllarında neredeyse bu konuda hiç hikaye çıkmamış, konu hakkında yazılan eserler, özellikle de direniş, ihtilale karşı duruş konulu öyküler, Filistin sorununun tırmandığı yetmişli ve seksenli yıllarda zirveye çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün Çocuk Edebiyatı, Ürdün Çocuk Hikayesi, Filistin İşgali

UNVEILING PRO-PALESTINIAN SOLIDARITY: ASSESSING INTERNATIONAL POSITIONS AND CRITERIA FOR SUPPORT

Seyed Hadi Borhani

University of Tehran

email address: hadi.borhani@ut.ac.ir

ORCID ID: 0000-0003-3105-6501

ABSTRACT

The Israel/Palestine question has sparked deep divisions within the international community, leading to the formation of two main camps: the pro-Israeli and pro-Palestinian factions. These terms have become commonplace in political and international discourse, as they carry significant weight and influence. Across the globe, numerous countries align themselves with one of these camps, with a notable concentration of support for the Palestinians found in Arab and Muslim nations. This solidarity is of utmost importance because it stems from the widespread empathy and solidarity felt by the people in these regions, who sympathize with the Palestinians' struggle for liberation and the reclaiming of their homeland. However, it raises the question: What does it truly mean to be a pro-Palestinian country? While many nations assert their pro-Palestinian stance, some might find their claims unconvincing. Is there a credible and objective set of criteria or standards that can definitively label a country as pro-Palestinian? This study delves into an examination of various related criteria in order to evaluate their efficacy in determining a country's position on this matter. Ultimately, the study presents its key findings and conclusions, shedding light on the complex landscape of pro-Palestinian advocacy at the international level.

Keywords: Israel/Palestine question, pro-Palestinian, pro-Israeli, Muslim countries, Palestine, Israel

İSRAİL'İN KUDÜS POLİTİKASININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Yasin Çağlar KAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
y.caglarkaya@ktu.edu.tr - 0000-0001-9401-4566
Dr. Ferhat Çağrı ARAS
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
ferhatcagriaras@ktu.edu.tr - 0000-0003-2108-1981

ÖZET

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (BMS) 5. bölümünden aldığı güç ve meşruiyetle uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumakla öncelikli olarak görevlendirilmiştir. 15 üyeden oluşan BMGK'nin 5 üyesi daimi olup, aldığı kararlar tüm üye devletler nezdinde bağlayıcı niteliğe sahiptir. BMGK'nin görevleri, BMS'nin VI, VII, VIII ve XII. bölümlerinde açıkça belirtilmiştir ve Konsey, uygulamada bu bölümler kapsamında her türlü esas ve usulü belirleme yetkisine sahiptir.

BMGK'nın aldığı kararlar genel olarak bağlayıcı kabul edilse de, yalnızca VII. bölüm kapsamında alınan kararlar tüm devletlerce bağlayıcıdır; bu bölüm barış ve güvenliğe dair tehdit içeren durumları değerlendirir. Ancak, bazı BMGK kararları, uluslararası barış ve güvenlik kavramlarına rağmen 7. bölüm kapsamında değerlendirilmemiştir. Bu çalışma, barış ve güvenlik kavramları içeren ancak 7. bölüm kapsamında değerlendirilmemiş olan BMGK 476 ve 478 numaralı kararların bağlayıcılığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından alınan kararların, BMGK kararlarının üstünde olup olmadığı da tartışılmaktadır.

Öncelikle, 476 ve 478 numaralı kararlar detaylı bir şekilde incelenecek, ardından 7. bölüm kapsamında değerlendirilen ve Kore Cumhuriyeti'ne yönelik saldırıları sonlandırmak için BMGK tarafından alınan 82, 83 ve 84 numaralı kararlarla içerik açısından karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte, ABD'nin 476 ve 478 numaralı kararlara rağmen Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu kararın kabul edilmesinin, BMGK kararlarının bağlayıcılığı konusundaki tartışmaları ele alınmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma BMGK'nın 476 ve 478 numaralı kararlarından elde edilen sonuçları ve özellikle 7. bölüm kapsamında alınan kararların bağlayıcılığını değerlendirerek, uluslararası barış ve güvenlik açısından önemli bir tartışma sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, Kudüs, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararları, BMGK,

1. İSRAİL'İN KUDÜS POLİTİKASININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ 476 VE 478 NUMARALI KARARLARI

1980 yılında toplanan BMGK 30 Haziran tarihinde aldığı 476 numaralı kararıyla, İsrail'in kuvvet kullanarak toprak ele geçirilmesinin kabul edilemez olduğunu, Kudüs'ün özel durumu, tüm semavi dinlerce kutsal kabul edilmesi dolayısıyla korunmasını ve İsrail'in Kudüs'ün fiziki, demografik, kültürel ve kurumsal yapısına zarar vermemesi gerektiğini belirtmiştir.

Ayrıca, 1967 yılından itibaren süregelen Arap topraklarının işgalinin durdurulmasını, İsrail'in 252 (1968), 267 (1969), 271 (1969), 298 (1971) ve 465 (1980) numaralı kararlara uymasını ve Kudüs'ün var olan statüsüne saygı duymasını istemiştir. İsrail'in bu eylemlerinin Orta Doğu'da barışın sağlanmasının önüne geçtiğini ve bu nedenle bu eylemlerin derhal sonlandırılmasını gerektiğini belirtmiştir. İsrail'in bu karara uymaması durumunda, BMS'nin ilgili maddeleri bağlamında İsrail'in bu karara uyması için gerekli yaptırımların uygulanacağını açıkça ifade etmiştir.

İsrail, BMGK'nın 476 numaralı kararına rağmen 30 Temmuz 1980 yılında aldığı kararla Kudüs'ü bütün ve birleşik olarak İsrail'in başkenti olarak ilan etmiştir (Yıldırım, 2021: 3853). Bu durum neticesinde BMGK, 476 numaralı kararın ardından 20 Ağustos 1980 yılında 478 numaralı kararını almıştır. BMGK, 478 numaralı kararında, 476 numaralı kararlara uyulmaması durumunda BMS maddeleri gereğince yaptırım uygulanacağını tekrar etmiştir. Ayrıca, İsrail tarafından gerçekleştirilen işgallerin ve Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesinin hukuken geçersiz olduğunu belirtmiştir. İsrail'in bu eylemlerinin barışa ve güvenliğe yönelik endişeye sebebiyet verdiğini dile getirmiştir. Ayrıca, tekrardan bu tür eylemlerin Orta Doğu'da barışa ulaşılmasına engel olduğunun ve tüm üye ülkelerin Kudüs'teki elçiliklerinin geri çekilmesini ve bu kararı tanımasını istemiştir.

476 ve 478 numaralı kararlar incelendiği taktirde, kararların doğrudan 7. bölüm kapsamında verildiği belirtilmemesine rağmen güvenlik ve barışa yönelik tehditlerden sürekli bahsedilmektedir. Bu kararlar her ne kadar 6. Bölüm kapsamında değerlendirilmiş olsa da 6. Bölümde devletlerin çatışmaları barışçıl çözüm yöntemleriyle sonlandırılması öngörülürken 7. bölümde BMGK'nın caydırıcı tedbirler almasından bahsedilmektedir. 476 ve 478 numaralı kararlarda İsrail'in bu kararlara uymaması durumunda BMS'den yola çıkarak tedbirler alınması 7. Bölümde bahsedilen tedbirler olarak değerlendirilebilir. BMGK'nın barışa ve güvenliğe yönelik tehditler karşısında aldığı eylemler de 7. bölüm kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, 476 ve 478. kararlar esasen 7. bölüm kapsamında alınmıştır ve hem İsrail hem de diğer tüm devletler nezdinde bağlayıcıdır.

476 ve 478 numaralı kararların bağlayıcı olduğunun daha iyi anlaşılması için, BMGK tarafından verilen ve 7. bölüm kapsamında değerlendirilen bazı kararların metinlerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

1.2. 7. BÖLÜM ALTINDA DEĞERLENDİRİLEN 82, 83 VE 84 NUMARALI BMGK KARARLARI

25 Haziran 1950 tarihli ve 82 numaralı BMGK Kore Cumhuriyeti'ne karşı yapılan saldırıya ilişkin 82 numaralı kararı vermiştir. BMGK kararında, Kore Cumhuriyetinin topraklarında

efektif kontrol sağladığından, meşru seçimlerle yönetildiğinden ve Kore'de var olan tek hükümet olduğundan söz etmiştir. Üye devletlerin Kore'nin bütünlüğünü bozacak eylemlerden kaçınmasını ve Kuzey Kore'den Kore'ye gelen saldırıların açık bir savaşa dönüşebileceği ve bu durumun barış ve güvenliğe tehdit yaracağını belirtmiştir. BMGK, Kuzey Kore'nin eylemlerine son vermesini ve 38. paralele geri çekilmesini söylemiştir. Ayrıca, bu kararın uygulanmasında ve Kuzey Kore'ye destek verilmemesi huşunda tüm üye devletlerin görevlerini yerine getirmesini talep etmiştir.

BMGK, 27 Haziran 1950 tarihli 83 numaralı kararıyla, Kuzey Kore'nin 82 numaralı karara uymadığını ve birliklerini 38. paralele çekmediğinin belirlendiğini, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için askeri tedbirler alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Kore Cumhuriyeti'nin barış ve güvenliğin sağlanması için Birleşmiş Milletlerden acil ve etkili adımlar atılmasının talep edildiğini açıklamıştır. Tüm üye devletlerden Kore Cumhuriyeti'ne askeri müdahale de dahil olmak üzere her türlü yardımın yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Kuzey Kore'nin, BMGK tarafından alınan 82 ve 83 numaralı karara uymaması neticesinde 7 Temmuz 1959 yılında 84 numaralı karar alınmıştır. Bu karara göre, Kuzey Kore'nin saldırıları uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaktadır. Uluslararası barışı ve güvenliği tahsis etmek için tüm üye devletlerden Kore Cumhuriyeti'ne destek verilmesi talep edilmiştir. Tüm üye devletlerin 82 ve 83.maddeleri desteklediğini ve bu doğrultuda Kore Cumhuriyeti'nin kendisini savunması için Amerika Birleşik Devletleri çatısı altında oluşturulacak askeri birliğe destek verilmesi istenmiştir. Oluşturulan askeri birliğin eylemlerini Birleşmiş Milletler bayrağı altında yapacağı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yapılan müdahale ilgili raporları BMGK'ya sunması kararlaştırılmıştır.

BMGK tarafından alınan 82, 83 ve 84 numaralı kararlar 7. bölüm dahilinde değerlendirilmiştir. Alınan kararların hiç birisinde 7. bölüm ibaresi geçmemesine karşı uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak değerlendirilmesi 7. bölüm dahilinde kabul edilmesi için yeterli olmuştur (Johansson, 2009). 84 numaralı karar doğrudan askeri müdahaleyi öngördüğü için bu kapsamda değerlendirilmesinde hiçbir sıkıntı olmamasına rağmen 82 ve 83 numaralı kararlar sadece uluslararası barış ve güvenliğe tehditten ve yaptırım uygulanacağından bahsetmektedir. Aynı, şekilde İsrail'e karşı alınan 476 ve 478 numaralı kararda da uluslararası barış ve güvenliğe tehditten bahsedilmekte ve yaptırım uygulanacağından bahsedilmektedir. Bu noktada 82 ve 83 numaralı kararları 476 ve 478 numaralı kararlardan ayıran nedir? Bu sorunun cevabı aslında son derece basittir. Kararların ihtivaları aynıdır. İki kararda 6. bölüm kapsamında değerlendirilebileceği gibi 7. bölüm kapsamında da değerlendirilebilir. 1950 tarihli kararlar daha eski olup 7. bölüm dahilinde değerlendirildiği için 1980 tarihli kararlarında hukuki güvenlik ilkesi gereği 7. Bölüm kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hem İsrail hem de diğer tüm üye ülkeler 476 ve 478 numaralı kararlarda belirtilen maddeleri uygulamakla yükümlüdürler. Bu kararların ihlali neticesinde BMGK'nın askeri, ekonomik veya politik bir yaptırımda bulunması gerekmektedir. İsrail'in kendi iç hukukunda BMGK'nin ortaya koyduğu bağlayıcı kararları reddetmesi de hiçbir şekilde uluslararası hukukla uyuşmamaktadır. Halihazırda, Uluslararası Adalet Divanı gibi Birleşmiş Milletler çatısı altında faaliyet gösteren bir

mahkeme bile BMGK kararları üzerinde bir karar alamayacağını belirtmektedir[12] (Gowlland-Debbad, 1994: 658).

476 ve 478 numaralı BMGK kararlarına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin 2007 yılında Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması tartışmalara neden olmuştur. ABD'nin Kudüs'ü başkent olarak tanımasının reddedilmesi öncelikle BMGK tarafından görüşülmüş ve ABD'nin vetosuyla reddedilmiştir (Baeumont, 2017). Bu durumun ardından konu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna taşınmıştır. Bu noktada, BMGK tarafından alınan kararların Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda alınan bir kararla aşılmasının mümkün olup olmadığı sorusu sorulmalıdır.

1.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU KARARLARININ STATÜSÜ VE BAĞLAYICILIĞI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tüm üye devletlerin bir oy hakkının bulunduğu ve oy çokluğuyla karar alınan BM'in temel organlarından bir tanesidir. Genel Kurul tarafından alınan yeni üye kabulü, oylama usül ve esasları, bütçenin oluşturulması ve BM çatısı içindeki organlara yönelik kararları ve üyelerin ödeyecekleri aidatlara yönelik kararlar bağlayıcı olmakla beraber bu durum dışında üye devletleri bağlayıcı kararlar alamamaktadır (Öberg, 2006: 884). Dolayısıyla, bahsedilen konular haricinde alınan kararlar bağlayıcı değil tavsiye niteliğinde kararlar olarak kabul edilmektedir.

Bununla birlikte, mahkemelerin, davalarda antlaşmalar, örf ve adet hukuku ve hukukun genel ilkeleri içerisinde kural bulamadıkları durumlarda Genel Kurul kararlarına bakarak karar vermeleri mümkündür. Böyle bir durumda Genel Kurul kararları bağlayıcı nitelik kazanmaktadır. Örneğin, 1977 yılında ABD ve Libya arasındaki Texaco Petroleum Overseas davası'nda hakem olarak atanan Profesör Dupuy, kamulaştırmalarda uygulanacak hukuk kurallarını antlaşmalar, örf ve adet hukuku ve hukukun genel ilkeleri içerisinde bulamaması neticesinde, bu kuralları içeren ve tavsiye niteliğinde olan 1803 numaralı Genel Kurul kararının uygulanmasına karar vermiştir. Bu durum neticesinde Genel Kurul kararı bağlayıcı nitelik kazanmıştır[13]. Dolayısıyla, bahsedilen konular haricinde kalan konularda alınan kararların yalnızca bir mahkeme veya hakem tarafından hukukun yardımcı kaynakları altında uygulanması sonrasında bağlayıcılık kazanmaktadır.

Bu durumda, Genel Kurul tarafından alınan tavsiye kararlarının, bağlayıcı nitelik taşıyan BMGK kararlarını egale etmesi mümkün müdür? Bu sorunun cevabı çok net olarak hayırdır. Günümüzde BMGK tarafından alınan kararlar Lockerbie Davası'nda da belirtildiği gibi en üst düzey kararlardır ve alınan kararlar tam anlamıyla bağlayıcıdır ve aşılamazlar. Dolasıyla, ABD'nin Kudüs'ü başkent olarak tanımasının Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylanması, her ne kadar sonuç BMGK kararıyla uygun çıksa da bir anlam ifade etmemektedir.

[12] Detaylı Bilgi için bakınız: Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), https://www.icj-cij.org/en/case/88

[13] Ayrıntılı bilgi için bakınız: 1977 Texaco Overseas Petroleum Co. and California Asiatic Oil Company v. Libya, https://jusmundi.com/en/document/decision/fr-texaco-overseas-petroleum-co-and-california-asiatic-oil-company
-v-libya-sentence-arbitrale-au-fond-wednesday-19th-january-1977

Güvenlik Konseyi kararları, yapısı itibariyle Genel Kurul kararlarının üzerinde yer almaktadır.

Ayrıca, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının onaylanması Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylanmaya sunulmadan önce ABD tarafından yapılan "*Oylamayı takip edip bize karşı oy verenleri not edeceğiz. Onlara para yardımı yapmayacağız*" (Sozcu, 2017) açıklaması da halihazırda uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmektedir. BMS 2(4) maddesi "*Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya sıyası bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar*" ibaresini içermektedir. ABD'nin kendisine karşı oy verenleri "not etmesi" ve "ekonomik yardım yapmayacağız" açıklaması ülkelerin siyasi bağımsızlığına karşı bir tehdittir. Bu tür bir söylem karşısında çıkacak bir karar zaten en başından geçersiz olacaktır.

2. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, BMGK kararlarının 7. bölüm altında değerlendirilmesi için karar metninde alınan kararların 7. bölüm altında alındığı ibaresinin gerekmediği görünmektedir. Özellikle, 1995 yılından sonra 7. bölüm kapsamında alınan her kararın için bu ibare kullanılsa da daha önceki kararlarında ve çalışmada söz konusu olan 82, 83 ve 84 numaralı kararlarda bu ibarenin kullanılmadığı görülmektedir. Barış ve güvenliğe tehdidi içeren ve bu duruma karşı yaptırım uygulanması gerekliliğinden bahseden herhangi bir karar 6. bölüm kapsamında değerlendirileceği gibi 7. Bölüm kapsamında da değerlendirilebilir. Dolayısıyla, İsrail'e karşı çıkarılan 476 ve 478 numaralı kararların 7. bölüm kapsamında değerlendirilmesi BMGK'nın 1950 tarihli kararı çerçevesinde 7. bölüm kapsamında değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Bu sebeple ne İsrail ne ABD ne de herhangi bir başka devletin iç hukuklarını gerekçe göstererek bu kararların tersine bir uygulama yapması hukuki olmayacaktır.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca alınan kararların hiçbir şekilde BMGK kararlarının üzerinde olmadığı, Genel Kuruldan çıkan kararlarla BMGK kararlarının egale edilemeyeceği son derece açık bir şekilde görünmektedir. Günümüzde BMGK'nın meşruiyeti her ne kadar sorgulansa da (Talmon, 2005) halihazırda uygulamada hiyerarşik olarak en tepede bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Baeumont, P., US outnumbered 14 to 1 as it vetoes UN vote on status of Jerusalem, https://www.theguardian.com/world/2017/dec/18/us-outnumbered-14-to-1-as-it-vetoes-un-vote-on-status-of-jerusalem, 2017 (Erişim tarihi: 14.04.2023).

BMGK (1950), 82 numaralı karar, http://unscr.com/en/resolutions/82

BMGK (1950), 83 numaralı karar, https://digitallibrary.un.org/record/112026

BMGK (1950), 84 numaralı karar, https://digitallibrary.un.org/record/112027

BMGK (1980), 476 numaralı karar, http://unscr.com/en/resolutions/476

BMGK (1980), 478 numaralı karar, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/IP%20SRES%20478.pdf

BMS (1945), https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf

Gowlland-Debbas, V., The Relationship Between the International Court of Justice and the Security Council in the Light of the Lockerbie Case, The American Journal of International Law, October, 88, 4, 1994.

Johansson, P., The Humdrum Use of Ultimate Authority: Defining and Analysing Chapter VII Resolutions, *Nordic Journal of International Law*, January, 78, 3, 2009.

Öberg, M. D., The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ, The European Journal of International Law, November, 15, 5, 2006.

Sozcu, Kudüs tasarısı oylaması: Hangi ülke ne oy verdi? İşte 128 evet, 9 ret ve 35 çekimser oy veren ülkeler…, https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/birlesmis-milletler-kudus-tasarisini-kabul-etti-hangi-ulke-ne-oy-verdi-2141787/, 2017, (Erişim Tarihi: 13.04.2023).

Talmon, S., The Security Council as World Legislator, The American Journal of International Law, January, 99, 1, 2005.

Yıldırım, Y., İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Ocak, 18, 41, 2021.

TÜRKİYE NATO'DAN ATILABİLİR Mİ? 1969 VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Yasin Çağlar KAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
y.caglarkaya@ktu.edu.tr - 0000-0001-9401-4566
Dr. Ferhat Çağrı ARAS
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
ferhatcagriaras@ktu.edu.tr - 0000-0003-2108-1981

ÖZET

Türkiye'nin Suriye'de yaptığı operasyonlar, Rusya'dan S400 hava savunma sistemi satın alması, Rusya-Ukrayna savaşı sırasında uygulanan yaptırımlara tam olarak uymaması ve genel olarak revizyonist bir politika izlemesi, batı dünyasında Türkiye'nin NATO üyeliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulama öncelikle NATO üyesi ülkelerin medyalarında başlamış ve zamanla üye ülkelerin ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) meclislerine taşınmıştır. Ancak, uluslararası hukuk çerçevesinde NATO'dan atılma süreci tartışmalı bir konudur ve uluslararası camiada farklı görüşlere neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda Türkiye'nin NATO'dan atılıp atılamayacağını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, öncelikle NATO hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra, NATO'nun kurucu antlaşması olan Washington Antlaşması incelenmiş ve bu antlaşmanın üye devletlerin atılması konusunda herhangi bir hüküm içerip içermediği araştırılmıştır. Son olarak, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ele alınmış ve bu antlaşma çerçevesinde Türkiye'nin NATO'dan atılmasının hukuki açıdan geçerli olup olmadığı ele alınmıştır.

Çalışma, Türkiye'nin NATO üyeliği ile ilgili tartışmalara netlik kazandırmayı ve uluslararası hukuk perspektifinden bu durumu ele almaya odaklanmıştır. Sonuçlar, uluslararası camiada yapılan tartışmalara ışık tutacak ve Türkiye'nin NATO üyeliği konusundaki hukuki değerlendirmeyi sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : NATO, Türkiye, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Washington Antlaşması,

1.GİRİŞ

Türkiye, Kore savaşında askeri başarını göstermesinin ardından 1952 yılında Yunanistan'la beraber NATO'ya üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin, NATO'ya girdiği tarihten itibaren örgütle ilişkileri çalkantılı bir olmuştur. Türkiye'nin kurulduğundan itibaren bulunduğu konum dolayısıyla denge politikası izlemesi zaman zaman batı bloğuyla arasının açılmasına neden olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı zamanı zirve zaman bu uyuşmazlık zaman içinde

azalmasına rağmen S400 hava savunma sistemlerinin alınması ve Suriye'ye yapılan müdahaleler Türkiye'nin NATO içindeki konumu hakkında tartışmaları tekrar alevlendirmiştir.

Günümüze kadar her ne kadar Türkiye'nin NATO içerisindeki konumu tartışmalara sebebiyet verse de NATO'dan atılması fikri bu son gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu fikir batı medyasında her ne kadar savunulsa da NATO'nun kurucu antlaşması olan Washington Antlaşması'nda üyelerin atılması ile ilgili bir madde bulunmadığı için böyle bir eylemin gerçekleştirilebilip gerçekleştirilemeyeceği hakkında tartışmalara yol açmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda NATO'dan atılıp atılamayacağını Washington Antlaşması ve 1969 VAHS ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır.

2.NATO'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE AMACI

NATO, Doğu-Batı geriliminin arttığı 1949 yılında ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz'in aralarında imzaladığı Washington Antlaşması ile oluşmuştur. İlk olarak 12 devletin imzasıyla kurulan örgüte 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Almanya, 1982 yılında İspanya, 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009 yılında Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017 yılında Karadağ ve son olarak 2017 yılında Kuzey Makedonya'nın katılımıyla üye sayısı 30'a ulaşmıştır (NATO, 2023).

NATO, bundan 54 yıl önce kurulurken Batı Avrupa'yı iç ve dış tehditlerden korumayı amaçlamıştır (Forster ve Wallace, 2001: 111). Ayrıca, Fransa, İngiltere ve diğer Avrupa devletlerine Batı Almanya'nın ekonomik ve politik açıdan yeniden inşa edileceğine dair bir güvence vermeyi ve Avrupa devletlerinin ekonomik ve politik olarak entegrasyon sürecini hızlandırmasını amaçlamıştır (Lundestad, 1986: 272-274).

Dolayısıyla, NATO'yu salt bir askeri örgüt olarak ele almak yanlış olacaktır. Görünürde her ne kadar Sovyetler Birliği tehdidi karşısında kurulmuş ve üyelerini dış tehditlere karşı koruyan bir örgüt olarak tasvir edilse de kuruluşundan itibaren üyeleri arasında ortak bir politika ve ekonomi oluşturulmasını öngörmüştür. Antlaşmanın "Taraflar, özgür kurumlarını güçlendirerek, bu kurumların üzerine kurulu olduğu ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak ve istikrar ile refah koşullarını geliştirerek barışçıl ve dostça uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkı yapacaklardır" şeklinde belirtilen ikinci maddesi ve "Her bir Taraf, kendisi ile diğer Taraflar ya da üçüncü bir devlet arasında şu an yürürlükte olan uluslararası sözleşmelerin, bu Antlaşma'nın hükümleri ile çelişmediğini beyan eder ve Antlaşma ile çelişen uluslararası sözleşmelere girmemeyi taahhüt eder" şeklindeki sekizinci maddesi NATO'nun yalnızca bir savunma örgütünü değil, aynı zamanda politik ve ekonomik bir örgütü amaçladığını belirtmektedir (NATO, 2008).

Halihazırda, NATO'nun salt bir askeri örgüt olarak kabul edilmesi, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla örgütü işlevsiz kılmaktadır. Sonuç olarak NATO, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir tehdide karşı kurulmuştur ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ne Avrupa'ya ne de ABD'ye yönelik büyük bir tehdit ortaya çıkmamıştır.

Ayrıca NATO'nun, ABD'nin Avrupa üzerinde hegemonya oluşturmak için kullanıldığı da öne sürülebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Çin ve Rusya'nın büyük kötü güçler olarak belirtilmesi, NATO'nun varlığının gerekliliğini ve Avrupa'nın ABD'ye her zaman muhtaç olduğunu kabul ettirmek olarak değerlendirilebilir (Layne, 2000). NATO ayrıca, dünyanın çeşitli bölgelerine de insani müdahale adı altında silahlı müdahaleler yapmakta (Cohn, 2002:79) ve savunma örgütü olmaktan ziyade devletler üzerinde bir polis rolüne bürünmektedir (Caygill, 2001: 74). Dolayısıyla, ABD değerleri olan, kapitalizm, hukukun üstünlüğü, demokrasi; ortak güvenlik algısı ve politikaları ve ekonomik iş birliği NATO'nun temel unsurları olarak ele alınabilir.

Sonuç olarak NATO, bir savunma örgütünden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Örgütün kapsamının tam olarak ne olduğunun ve üyelerin örgütten atılması ile ilgili hususların belirlenebilmesi için örgütün kurucu antlaşması olan Washington Antlaşması'nın kapsamını ve maddelerini incelemek yerinde olacaktır.

3.WASHİNGTON ANTLAŞMASI

4 Nisan 1949 yılında NATO'yu kuran Washington Antlaşması öncelikle 12 kurucu devlet tarafından imzalanmıştır. Örgüte sonradan üye olmak isteyen devletler antlaşmada belirtilen tüm maddeleri kabul etmek ve onaylamak zorundadırlar. Dolayısıyla antlaşma maddeleri tüm taraflar nezdinde bağlayıcıdır.

Antlaşmanın giriş metninde Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin amaçlarına ve ilkelerine uyulmasından, demokrasinin, bireysel özgürlüklerin ve hukukun üstünlüğünün korunmasından, Kuzey Atlantik bölgesinde istikrarın ve refahın artırılmasından ve toplu savunma, barış ve refahın korunmasından bahsedilmektedir.

Antlaşma 14 maddeden oluşmaktadır ve bu maddeler temelde anlaşmazlıkların barışçıl yolla çözümü, dostlar ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik çatışmaların engellenmesi, tehditlere karşı ortak politikalar üretme, karşılıklı yardımlar, bir devlete karşı yapılan saldırının tüm örgüte karşı olarak yapıldığı mantığıyla ortak savunma anlayışı, örgüt kararlarının uygulanması için bir konsey oluşturulması, yeni üye kabulü, antlaşmanın devletlerce onaylanma süreçleri ve örgütten ayrılma yollarını içermektedir (NATO, 2008).

Antlaşma maddeleri incelendiği taktirde üyelikten çıkarma ile ilgili bir maddenin gerçekten de antlaşmada yer almadığı görülmektedir. İlk bakışta, üyelikten çıkarma ile ilgili bir madde olmaması örgüte bir kere üye olan bir devletin ne olursa olsun üyelikten çıkarılamayacağı izlenimini doğurmakla beraber uluslararası hukukta işleyiş bu şekilde olmamaktadır. Devletler sonuç olarak örgüte üye olurken antlaşmada belirtilen maddelere uyacakları taahhütlünde bulunmaktadırlar. Antlaşmaya taraf olan bir devletin antlaşma maddelerini daha sonra reddetmesi durumunda ve hatta taraf olduğu antlaşma maddelerinin tam tersi eylemlere girişmesi durumunda salt antlaşma maddelerinden yola çıkarsak bu devlet NATO'dan çıkarılamayacaktır. Böyle bir durum uluslararası hukukun doğasına aykırıdır. Washington Antlaşması'nda üyelikten çıkarma ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamış olmasına rağmen Uluslararası hukukta antlaşmaları düzenleyen 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) Washington Antlaşması'nda da uygulanabilecek maddeleri ihtiva

etmektedir. Dolayısıyla, NATO'dan üyelerin atılıp atılamayacağı sorusu Washington Antlaşması'nın VAHS ekseninde incelenmesiyle cevaplanabilecektir.

4.VİYANA ANTLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİ VE ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN İHLALİ

23 Mayıs 1969 yılında imzalanan VAHS, Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından oluşturulan ve devletler arasında yazılı olarak yapılan antlaşmaları düzenleyen bir sözleşmedir. Sözleşme 1969 yılında imzalanmasına rağmen 27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. VAHS, uluslararası hukukta anlaşmaları düzenleyen en kapsamlı sözleşmedir. Antlaşmalarla ilgili her türlü hususu içeren sözleşme 64 ülke tarafından onaylanmıştır (Treaties.un.org, 2023).

Sözleşmede birçok örf ve adet hukuku kuralı kodifiye edilmekle beraber, sözleşmeye eklenen birçok madde de zaman içerisinde örf ve adet hukuku kuralı haline gelmiştir. Dolayısıyla, sözleşmenin birçok maddesi yalnızca taraf devletlerce değil, daimi itirazcı olmayan birçok devlet nezdinde bağlayıcıdır. Bu açıdan bakıldığı takdirde VAHS'ın evrensel kurallar oluşturduğu sözlenebilir.

VAHS antlaşmaların oluşturulmasını, sonlandırılmasını, iptalini, antlaşmalara taraf olma ve çekilme gibi birçok konu hakkında detaylı kurallar oluşturmuştur. Sözleşme ayrıca, antlaşmalara taraf olan devlet veya devletlerin üyeliklerinin "askıya alınması" ve "sonlandırmasını" içeren maddeleri de ihtiva etmektedir (Pierini, 2020: 66). Sözleşmeye göre antlaşmaların sonlandırılması için dört faktör mevcuttur. İlki anlaşmada belirtilen maddeler uyarınca tarafların herhangi biri tarafından veya gerekçe göstermeksizin tarafların oy birliğiyle sonlandırmadır. İkincisi, antlaşma koşullarında yaşanan köklü değişimler sonucu antlaşmanın sonlandırılmasıdır. Üçüncüsü, antlaşmayı uygulamanın artık mümkün olmaması. Dördüncüsü ise esaslı ihlaldir. İlk üç madde antlaşmanın genel olarak sonlandırılmasını içerirken esaslı ihlal duruma göre anlaşmanın iptalini içerebileceği gibi ihlalde bulunan tarafın antlaşmadan çıkarılmasını da içerebilmektedir (Fitzmaurice, 196-200). Türkiye'nin NATO'dan atılıp atılamayacağı sorusunun cevabı esaslı ihlal başlığı altında gizlidir.

Esaslı ihlale göre, bir devletin antlaşmanın maddelerini ihlal etmesi durumunda antlaşmaya taraf olan diğer devletler antlaşmanın sonlandığını iddia edebilmektedirler. Bu durum her ne kadar sözleşmede kabul edilmiş olsa da taraf devletlerden yalnızca bir tanesinin ihlali neticesinde antlaşmaların sona ermesi örf ve adet hukukunda çok desteklenmemektedir. Antlaşmayı sona erdirecek ihlallerin, antlaşmanın ruhuna aykırı son derece büyük esaslı ihlal teşkil ettirmesi gerekliliği Tacna-Arica hakemlik mahkemesinde onaylanmıştır (Scott, 1923, 84-85).

Esaslı ihlal sonucu antlaşmaların sona erebileceği kabul edilmekle beraber çok taraflı bir antlaşmada ihlal yapmayan tarafların antlaşmayı sona erdirmek istememesi durumunda nasıl bir yol izlenebilecektir? Bu sorunun cevabı da VAHS'ın altmışıncı maddesinde mevcuttur. Sözleşmesinin altmışıncı maddesinin birinci bendine göre taraflar oy bilirliğiyle antlaşmayı tamamen sona erdirebilir veya söz konusu antlaşmayı esaslı ihlalde bulunan tarafla aralarında sonlandırabilirler. Ayrıca, aynı maddenin ikinci bendine göre, ihlal gerçekleştirmeyen

taraflardan birisi, esaslı ihlalle aralarında mevcut olan antlaşmayı tamamen veya kısmen askıya alabilir (Shaw, 2008: 944-952).

Dolayısıyla VAHS'a göre antlaşma maddeleri içerisinde üyelikten atılma koşulları belirtilmemiş olsa bile esaslı ihlalin mevcut olduğu durumlarda ihlali yapan ülkelerin antlaşmaya taraf olmaktan çıkarılması mevcuttur. Dolayısıyla, sorulması gereken soru Türkiye'nin NATO'dan atılıp atılamayacağı değil Türkiye'nin Washington Antlaşmasına göre esaslı ihlal yapıp yapmadığıdır.

Çalışmada, NATO'nun yalnızca askeri bir savunma örgütü olmadığına aynı zamanda ekonomik ve politik bir örgüt olduğuna değinilmişti. Dolayısıyla, Türkiye'nin esaslı ihlali hem antlaşma maddelerince hem de örgütün amacı doğrultusunda incelenmelidir.

Türkiye'nin NATO'dan atılması konusunda ekonomik ve politik olarak herhangi bir esaslı ihlal görülmemektedir. Türkiye, ekonomi politiği konusunda hem Avrupa hem de ABD ile aynı sistematik doğrultusunda hareket etmektedir. Ülkede hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi uluslararası örgüt ve kuruluşlarca sorgulanmasına rağmen esaslı ihlal derecesinde herhangi bir uygulama yapılmamaktadır. Her devletin kendi ülkesi özelinde farklı politikaları ve uygulamaları olabilir. Burada politik ve ekonomik birlikten kastedilen ortak değerler çerçevesinde hareket etmektir. Türkiye de Avrupa ve ABD ile aynı değerler doğrultusunda politikalar gütmekte konjonktüre göre politikaları üzerinde çıkarları doğrultusunda oynamalar yapmaktadır. Bu da egemen devlet olmanın bir gerekliliğidir. Her devletin aynı ekonomik ve siyasi politika izlemesinin beklenmesi akla uygun bir yaklaşım değildir. Halihazırda, Türkiye'ye ekonomik ve politik eleştiriler gelmesine rağmen, esaslı ihlal yaptığına dair en önemli iddialar Türkiye'nin Rusya'dan S400 hava savunma sistemi alması ve Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlardır. Fakat, Türkiye'nin bu eylemleri esaslı ihlal olarak kabul edilebilir mi?

Belirtildiği gibi NATO, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı toplu savunma amacı güderek kurulmuş bir örgüttür. Bu amaç doğrultusunda üye olan her devletin kendi savunma kapasitelerini geliştirmesi gerekmektedir. Antlaşmanın üçüncü maddesinde yer alan "Bu Antlaşma'nın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için Taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz-yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini koruyacaklar ve geliştireceklerdir" ibaresi de bireysel silahlanmanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Türkiye yıllardır hava savunma kapasitesinin yetersiz olmasından yakınmış ve ABD'den Patriot hava savunma sistemi satın almaya çalışmıştır. Aynı ittifak içine bulunan ABD ise Türkiye'yi yıllarca oyalamış ve hava savunma sistemi satmamıştır. Türkiye, antlaşmanın üçüncü maddesi doğrultusunda öz savunmasını geliştirmek için Rusya'dan hava savunma sistemi satın almıştır. Ne Washington antlaşması maddelerinde ne herhangi başka bir antlaşmada NATO üyelerinin Rusya'dan savunma silahları alamayacağına dair bir madde yoktur. Satın alınan söz konusu ülkenin yalnızca Sovyetler Birliği olması durumunda bu davranış esaslı ihlal olarak kabul edilebilirdi. Dolayısıyla, Türkiye'nin S400 hava savunma sistemi satın alması antlaşma maddelerini ihlal etmekten ziyade antlaşmanın üçüncü maddesinin gereğini yerine getirmektir.

Bir diğer esaslı ihlalse Türkiye'nin Suriye topraklarında gerçekleştirdiği askeri operasyonlar olarak değerlendirilmektedir. Antlaşmada, taraflardan birine yöneltilen bir silahlı saldırıda

tarafların saldırıya uğrayan tarafa topyekûn destek vermesi maddesi mevcutken, tarafların üye devletler dışında herhangi bir devlete müdahalesini içeren bir madde bulunmamaktadır. Kaldı ki, Türkiye yaptığı operasyonları BM tarafından tanınan bir devlete karşı değil, bu devlet içerisinde yer alan bir terör örgütüne karşı gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin operasyon yaptığı YPG/PYD'nin uluslararası camia tarafında da terör örgütü olduğu kabul edilen PKK ile organik bağı olduğu açıkça ortadadır. Bu bağ zaman zaman ABD meclisinde de gündem gelmiştir (Yeşiltaş ve Kurt, 2018). Dolayısıyla, Türkiye'nin bu operasyonlarla esaslı ihlal gerçekleştirdiğinin iddia edilmesi mantığa aykırıdır. Eğer ki, bir devletin toprakları dışında bir terör örgütüne gerçekleştirdiği operasyonlar esaslı ihlal kabul ediliyorsa ABD'nin Afganistan'ı işgali de esaslı ihlal meydana getirmektedir. Sonuçta, her devlet egemendir ve kendi topraklarına yöneltilen saldırıları savuşturmak zorundadır. Suriye'nin başarısız bir devlet olması veya kendi toprakları içerisinde bir terör oluşumuna izin vermesi zaten Türkiye'nin müdahalesini uluslararası hukuk altında da meşru kılmaktadır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Washington Antlaşmasında üyelerin atılması ile ilgili bir madde bulunmaması üyelerin atılmasına engel teşkil etmemektedir. 1969 VAHS gereğince tarafların antlaşmada esaslı ihlalde bulunması neticesinde üyeler antlaşmadan atılabilmektedir. Burada söz konusu sorun esaslı ihlalin tanımlanmasıdır. Diğer üye devletlerin Türkiye'nin esaslı ihlal gerçekleştirdiği iddiası neticesinde Türkiye'yi NATO'dan atması bu noktada mümkün olmakla beraber ihlalin kanıtlanması gerekmektedir. Bir ihlalin varlığı veya bu ihlalin esaslı ihlal olup olmadığı ise ancak bir mahkeme kararıyla belirlenebilir. Antlaşmanın birinci maddesine bakıldığı takdirde Türkiye'nin esaslı ihlal yapıp yapmadığı konusunda karar verebilecek olan uluslararası mahkeme de BM Uluslararası Adalet Divanı olarak görülmektedir. Sonuç olarak, diğer üyelerin kabulü sonrasında Türkiye'nin veya herhangi bir başak üyenin NATO'dan atılması mümkün olmakla beraber, böyle bir durum için hukuki gerekçelerin oluşması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Caygill, H., Perpetual Police? Kosovo and the Elision of Police and Military Violence, European Journal of Social Theory, February, 4, 1, 2001.

Shaw, M., *International Law*, Cambridge University Press/Cambridge, 2003.

Fitzmaurice, M., *The Practical Working of the Law of Treaties* in International Law (Ed., Evans, M.D.), Oxford University Press, Oxford, 2003.

Scott, J.B., The Tacna-Arica Arbitration, The American Journal of International Law, January, 17, 1, 1923.

Cohn, M., Nato Bombing of Kosovo: Humanitarian Intervention or Crime against Humanity?, International Journal for the Semiotics of Law, November, 15, 2002.

Forster, A., Wallace, W., What is NATO for?, Survival, June, 43, 4, 2001.

Layne, C., US Hegemony and the Perpetuation of NATO in NATO enter the 21th Century (Ed., Carpenter, T.G.), Franks Cass Publishers, Portland, 2000.

Lundestad, G., Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952, Journal of Peace Research, September, 23, 3, 1986.

Routers, https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-defense-idUSKCN1SL2SY, 2019 (Erişim tarihi: 12.01.2023)

NATO, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html, 2023 (Erişim tarihi: 21.12.2022)

NATO, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, 2008 (Erişim tarihi: 02.01.2023)

Treaties.un.org, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en, 2023 (Erişim tarihi: 15.12.2022)

Yeşiltaş, M., Kurt, V., ABD Verdiği Sözleri Tutmadı", https://www.setav.org/abd-verdigi-sozleri-tutmadi/, 2018 (Erişim tarihi: 19.12.2022)

ANALYSIS OF INTERNATIONAL GENDER EQUALITY AGREEMENTS RATIFIED BY AZERBAIJAN

Ilaha BALAKISHIYEVA

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, ilahebalakisiyeva0@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3891-4708

Abstract

Gender equality refers to the representation of women and men in different spheres of social life and state institutions, political participation, and inequality in the labour market. Despite the fact that more than half of the population of Azerbaijan is female, it is among the countries with the highest gender violations in international indices. Since 2007, the rate of gender inequality in Azerbaijan, which has been included in the World Economic Forum reports, has been increasing over the years. However, the most important international agreements on gender inequality, the "Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women" and the "2030 Agenda for Sustainable Development" organized by the United Nations, have been ratified by Azerbaijan. This study will conduct a literature review on international data using qualitative research data. The gender equality agreements to which Azerbaijan is a party will be examined, and the measures taken and the extent to which these measures are implemented will be analyzed.

Keywords: Azerbaijan, Gender Equality, CEDAW, UN 2030 Agenda

AZERBAYCAN TARAFINDAN ONAYLANAN ULUSLARARASI TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ANLAŞMALARININ ANALİZİ

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitliği denilince kadın ve erkeklerin toplumsal yaşamın farklı alanlarında ve devlet kurumlarında temsili, siyasi katılımı, işgücü piyasasında eşitsizlik durumları konuları ele alınmaktadır. Azerbaycan nüfusunun yarısından fazlasının kadın olmasına rağmen uluslararası endekslerde cinsiyet ihlallerinin en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. 2007 yılından bu yana Dünya Ekonomik Forumu raporlarında yer alan Azerbaycan'da cinsiyet eşitsizliği oranı yıllar geçtikçe artım göstermektedir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin en önemli uluslararası anlaşmalar olan "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ve Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" Azerbaycan tarafından onaylanmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma verileri kullanılarak uluslarası veriler üzerinden literatür taraması yapılacaktır. Azerbaycan'ın taraf olduğu toplumsal cinsiyet eşitliği anlaşmaları incelenecek, alınan önlemler ve bu önlemlerin ne ölçüde uygulandığı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, CEDAW, BM 2030 Gündemi

Master's Student, Department of Political Science and Public Administration, Eskisehir Osmangazi University. This article is extracted from my unpublished master thesis dissertation entitled "Gender Equality and Women's Issues in Türkiye and Azerbaijan: Analysis of the Period 2000-2023" supervised by Assoc. Prof. Rukiye TINAS (Master's Thesis, Eskisehir Osmangazi University, Eskisehir, Türkiye, 2023)/ Bu makale, Doç. Dr. Rukiye TINAS danışmanlığında hazırlanan ve henüz yayınlanmamış "Türkiye ve Azerbaycan'da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Sorunu: 2000-2023 Döneminin Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden alınmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, 2023).

HUMAN NATURE IN INTERNATIONAL RELATIONS: AN UNENDING DEBATE

Research Assistant Dr. Çağlar SÖKER
Selçuk University
caglarsoker@selcuk.edu.tr - 0000-0002-7162-3403

ABSTRACT

The main objective of this study was to analyze the place and importance of human nature in International Relations (IR). The assumptions about human nature that held significant prominence in the early period of the discipline (from 1920s to 1950s) were considered outdated with the rise of behavioralism as they were deemed unmeasurable and unverifiable. However, this study argues that human nature assumptions, though not as explicitly visible, continue to exert influence in the discipline. All theoretical approaches in IR inherently involve abstractions and generalizations about "human" and humankind, even in more recent approaches that reject the idea of a fixed, unchanging, and universal human nature. Consequently, the first chapter of this paper introduces the conceptual and theoretical framework of human nature, followed by a revisitation of early debates about human nature in IR. The paper then examines the typologies of human nature assumed by various theories in IR, illustrating that even theorists who reject human nature as a variable still hold implicit images of human nature. The study concludes that views and studies on the characteristics of human beings, apart from essentialist and foundationalist claims, can contribute to IR in explanatory and normative terms. Furthermore, it suggests that exploring the "whatness of human" may foster interdisciplinary interactions between IR and other fields such as anthropology, biology, philosophy, and psychology.

Keywords: International Relations, International Relations Theory, Human Nature.

This study is based on the master's thesis titled "Homo Homini Lupus'tan Homo Ecologicus'a: Uluslararası İlişkilerde İnsan Doğası" (From Homo Homini Lupus to Homo Ecologicus: Human Nature in International Relations) that was completed at Selçuk University, under the supervision of Prof. Dr. Şaban H. Çalış in 2017. The original language of the thesis is Turkish. You can access the full text of the thesis from the following link: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7lOJX8w_8PRQU1mSHU6-jkavJJ9N2ANDSaOj7o5xbdQEAO6vuSp53d7RiVrPtLwX (Access Date: 21.09.2023).

ERMENİSTAN SİYASİ HAYATINA 1995 VE 1996 SEÇİMLERİNİN ETKİSİ

Büşra BEYHAN ÖZAN
Marmara Üniversitesi,
busrabeyhanozan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3330-6447

ÖZET

SSCB'nin dağılış süreciyle birlikle bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri Ermenistan olmuştur. 21 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığın tesis edilmesine karşın Ermenistan halkının demokrasi ve devlet yönetme tecrübesi bulunmamaktaydı. Bu nedenle siyasi partilerin kurulmasının önü açılmış ve anayasa çalışmalarına başlanmıştır.

Ermenistan'ın seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olan Levon Ter-Petrosyan liderliğindeki Ermeni Ulusal Hareketi, cumhurbaşkanının 3 Şubat 1998 tarihindeki istifasına kadar iktidarda kalmış ve bu süreçte Ermenistan'ın ilk seçimleri gerçekleşmiştir. 1995 yılında anayasa referandumu ve meclis seçimi, 1996 seçimlerinde ise cumhurbaşkanı seçimleri gerçekleşmiştir.

1995 seçimlerinin yapıldığı süre zarfında en önemli muhalefet partilerinden Ermeni Devrimci Federasyonu'nun faaliyetlerinin askıya alınması ve seçimlerden yalnızca birkaç ay önce kurulan Şamiram Partisi'nin ikinci sırada yer alması en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Ter-Petrosyan'ın desteklediği yeni anayasanın %68 oy ile kabul edilmesi ise yönetimsel ve idari değişikliklere sebep olmuştur. Bu seçimin bir diğer önemli sonucu ise iktidara karşı muhalefetin örgütlü bir teşkilatlanmaya başlaması olmuştur.

1996 seçimi yeni cumhurbaşkanını seçmek amacıyla yapılmış, mevcut Cumhurbaşkanı Ter-Petrosyan'ın karşısında altı aday yer almıştır. Ancak bazı adaylar seçimden çekilmiş ve en güçlü aday olan Vazgen Manukyan'ı desteklediklerini açıklamıştır. Manukyan Karabağ Komitesi'nin ve Ermeni Ulusal Hareketi'nin eski üyelerindendi, ayrıca eski başbakan ve savunma bakanıydı. Ancak Ter-Petrosyan'ın az bir farkla yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir. Muhalefet sonuçların "şaibeli" olduğunu açıklayarak meclisi basmış ve milletvekillerinin dövülmesine varan şiddetli protestolar gerçekleşmiştir. Bu nedenle çalışmanın amacı seçimleri kıyas yapmak suretiyle, Ermenistan siyasetçilerinin ve halkının demokrasi tecrübesini aydınlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ter-Petrosyan, Ermeni Ulusal Hareketi, muhalefet, anayasa.

1. GİRİŞ

21 Eylül 1991 tarihinde bağımsız bir devlet haline gelen Ermenistan Cumhuriyeti'nin uzun ve karışık bir tarihi bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalan günümüz Ermenistan toprakları Kasr-ı Şirin Antlaşması ile İran'a devredilmiştir. Güney Kafkasya coğrafyasının Çarlık Rusya'nın yayılmacı politikalarına maruz kalması sebebiyle İran elindeki toprakları koruyamamış ve 1828 Türkmençay Antlaşması ile Ermenistan

vilayetlerini Çarlık Rusya'ya devretmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı bütün devletler gibi Ermenistan için de "kader belirleyen" bir savaş olmuş, Bolşevik İhtilali'nin zuhur etmesi neticesinde Ermeni halkı da bağımsızlık mücadelesi vermiştir.

Bağımsızlık mücadelesinin neticesinde, Mart 1917'de ortak Rus, Gürcü, Azeri ve Ermeni idaresinde bulunan bulunan Özel Transkafkasya Komitesi kurulmuş, ancak bu komite Bolşevik hükümeti tarafından feshedilmiştir[1]. Yerine ömrü bir ay süren Transkafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti kurulmuş, ancak üç Kafkas halkının bağımsızlık isteği ve toprak iddiaları sonucu bu cumhuriyet de dağılmıştır. Ermeni halkı bu devletin ardılı olarak 1918 senesinde Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Fakat bu cumhuriyet de kuruluşundan itibaren Bolşevik saldırılarına maruz kalmış ve Kızıl Ordu'nun Kasım 1920 tarihinde başkent Erivan'a girmesiyle yıkılmıştır. Bu vesileyle Moskova Hükümeti'ne bağlı bulunan Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur.

İç düzenin tesis edilmesiyle birlikte Moskova Hükümeti, kendine bağlı cumhuriyetlerin ve azınlıkların statüsünü düzenleyen bir dizi karar almıştır. Bu kararlara bağlı olarak Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan toprakları 12 Mart 1922 tarihinde "Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" ismiyle birleştirilmiş, yıl sonunda ise "Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti" adı verilmiştir. Ancak bu cumhuriyet de uzun ömürlü olmamış, iç karışıklıklar neticesinde 5 Aralık 1936 tarihinde cumhuriyet yönetimi feshedilmiştir[2]. Bu sayede üç Güney Kafkas cumhuriyeti birbirinden ayrı idarelere sahip olmuş, 1991 senesine kadar süren Ermenistan SSC dönemi başlamıştır.

1989 senesine gelindiğinde SSCB'nin son dönemlerde ılımlı bir milliyetçiliğe izin vermesinin neticesinde bağımsızlık isteklerinin artması, Dağlık-Karabağ olaylarının bir çatışmaya dönüşmeye başlaması, Spitak Depremi'ne merkezi hükümetin hızlı müdahale yapmaması, çevreci hareketlerin ve protestoların yükselmesi gibi bir dizi olay ortaya çıkmıştır. Bu olaylar zinciri Ermeni halkının isteklerini duyuran "Karabağ Komitesi"nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Komitenin başına ise bir akademisyen, tarihçi ve filolog olan Levon Ter-Petrosyan getirilmiştir. Ter-Petrosyan devamında Ermenistan Sovyeti'nin başkanı seçilmiş ve resmi siyasi adımlarla SSCB hükümetinden ayrılma sürecini başlatmıştır. Bunun neticesinde 21 Eylül 1991 tarihinde Ermenistan SSCB'den ayrılan 12. cumhuriyet olmuştur.

2. YENİ CUMHURİYETİN SİYASİ VE HUKUKİ DİNAMİKLERİ

Uzun yıllar boyunca SSCB yönetimine bağlı olunması sebebiyle Ermenistan SSC'nin bir devlet yönetme, demokrasi, siyasi parti, anayasa ve kanun hazırlama gibi siyasi tecrübesi bulunmamaktaydı. Ülkenin politikasını Moskova Hükümeti'ni belirliyor, resmi tek siyasi partinin ise Komünist Parti olmasına izin veriliyordu. Bu nedenle bağımsızlığın ardından diaspora kökenli Ermeniler ülkeye davet edilmiş ve ülkenin devamlılığı için siyasi kalkınmasına öncelik verilmiştir.

[1] Ali Asker, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ve Kafkaslar: Değişen Rejimler ve Değişmeyen Yayılmacılık Tutkusu", *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı*, (ed. Ümit Özdağ), Kripto Yayınları, Ankara 2014, s. 170-171.
[2] Frederik Coene, The Caucasus: An Introduction, Routledge, 2011, pg. 41.

Öncelikle devletin bağımsızlık sembollerinden biri olan bayrak meselesi ele alınmıştır. Ermenistan bayrağının yatay çizgilerle bölünen üç renkten oluşmasına karar verilmiştir. Kırmızı renk halkın hayatta kalma mücadelesini, özgürlüğünü, bağımsızlık arzularını ve Hristiyanlık dinini temsil etmektedir. Mavi renk barış içinde olan bir gökyüzünün altında yaşama isteğini; turuncu ise Ermeni halkının çalışkanlığını ve yaratıcılık gücünü temsil etmektedir[3].

Ülke rejiminin cumhuriyet olmasına karar verilmiştir. Ülkeyi beş yılda bir halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı yönetirdi. Doğrudan cumhurbaşkanına bağlı olan başbakan ise ülkenin günlük siyasinin işlemesiyle yükümlüdür. Yönetim erkleri ise her cumhuriyette olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı kabul edilmiştir. Dört yılda bir seçilen milletvekillerinden oluşan Ermenistan Ulusal Meclisi yasama yetkisine sahiptir. Başbakan liderliğinde oluşturulan hükümet ise yürütme yetkisine sahiptir. Yargı yetkisinin bağımsız mahkemelere ait olduğu kabul edilmiş ve bu yetki üç çeşit mahkeme arasında bölünmüştür. Bunlar Asliye (Ceza) Mahkemeleri, Temyiz (Yargıtay) Mahkemeleri ve İstinaf (Bölge) Mahkemeleri'dir[4].

Cumhuriyet rejiminin kabulü, siyasi partilerin kurulması unsurunu zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle Ermenistan Ulusal Meclisi 25 Şubat 1991 tarihinde çok partili siyasi hayatı kabul eden bir kanun kabul etmiştir. Bu kanunla beraber iktidar partisi olan Ermeni Ulusal Hareketi'nin yanı sıra diaspora kökenli partiler de Ermenistan içinde yasallaşmış ve temel muhalefeti oluşturmuştur[5]. Ermeni halkının en eski partilerinden biri olan Ramkavar "Ermeni Demokratik Liberal Partisi" adıyla, Taşnaksutyun Partisi olarak bilinen "Ermeni Devrimci Federasyonu" adıyla ve kısaca Hınçak olarak bilinen "Sosyal Demokrat Hınçak Partisi" adıyla üç diaspora partisi kurulmuştur. İlerleyen yıllarda Azgayin İnknoroshum Miavordum (Ulusal Self-Determinasyon Birliği), Hayastani Komunistakan Kusaktsutyun (Ermenistan Komünist Partisi), Artshakh (Karabağ), Ankakh Zhoghovrdakan (Bağımsız Demokratlar), Azat Khorhrdaran (Özgür Parlamento), Agrarayin (Tarım), Hamadsaynutyun (Anlaşma), Azgayin Zhoghovrdavarakan Miutyun (Ulusal Demokratik Birlik), Nor Ughi (Yeni Yol) ve Şamiram Kadın Hareketi gibi pek çok siyasi parti kurulmuş ve mecliste varlık göstermiştir.

Cumhuriyetin tesis edilmesiyle birlikte en önemli unsurlardan biri anayasa meselesi olmuştur. SSCB döneminde Moskova Hükümeti'nin kabul ettiği 1922, 1937 ve 1978 anayasaları Ermenistan'da uygulanmıştır. Mevzubahis anayasaların KP hükümeti tarafından kabul edilmesi sebebiyle çoğunlukla anti-demokratik özelliklere sahipti. Dolayısıyla iktidarda bulunan Ermeni Ulusal Hareketi daha demokratik bir anayasanın tesis edilmesine karar vermiştir. Ancak anayasa çalışmalarının uzun sürmesi hasebiyle 23 Ağustos 1990 tarihinde kabul edilen "Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi" nin anayasa niteliğinde görülmesine karar verilmiştir.

---

[3] "Myths and Politics", Sona Hovannisyan, *Religion, Nation and Democracy in the South Caucasus*, (ed. Alexander Agadjinian), Roudledge, 2017, pg. 189-190.
[4] "Republic of Armenia", Robinson S. Bhatty, *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, Vol 1-3 (4th Edition), s. 46-47; Hatem Cabbarlı, *Ermenistan Dış Politikası (1991-2005)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 50 ; Robert O. Krikorian, Armenia at the Crossroads, Routledge, 1999, pg. 36.
[5] "Yerevan", *Armenian International Magazine*, March 1991, 2(3), pg. 7.

3. 1995 ANAYASASI VE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

5 Temmuz 1995 tarihi Ermenistan Cumhuriyeti ve halkı için büyük bir ehemmiyete sahiptir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin SSCB'den bağımsızlığın kazanılmasından beri özgür bir atmosferde yapılan ilk seçim olmasının yanısıra, ülkenin ilk anayasası da aynı tarihte kabul edilmiştir. Bu nedenle 1995 seçimlerinin ve öncesinin Ermenistan siyasi tarihindeki yerini tespit etmek mühim görülmektedir.

Ermenistan Cumhuriyeti kurulduğunda mevcut müesseseler SSCB döneminden kalmıştı. Devlet yönetimine dair bir anayasa ya da kanunlar bütünlüğü bulunmamaktaydı. Bu nedenle 1992 yılının son aylarında Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan ve partisi Ermeni Ulusal Hareketi yeni bir anayasanın hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Bu teklif meclis tarafından çoğunlukla kabul görmüştür. Neticesinde siyasi parti liderlerinin, akademisyenlerin, yargıçların ve hukukçuların bulunduğu bir anayasa komisyonu kurularak yeni anayasa hazırlığı başlamıştır. Ancak iktidarın ve muhalefetin arzuladığı anayasa bazı noktalarda birbirinden ayrılıyordu. En temel nokta idam cezasının durumuydu. Cumhurbaşkanı insan hakları sebebiyle idam cezasının kaldırılmasını savunurken, partisinden bazı milletvekilleri ve muhalefetin radikal kesimi idam cezasının belirli durumlarda uygulanması gerektiğini savunmuştur. Uzun görüşmeler neticesinde idam cezasının devam ettirilmesine, ancak uygulamasının meclis oylamasıyla kararlaştırılmasına onay verilmiştir. Bir diğer mesele ise kilise ve din hürriyetinin statüsü olmuştur. Görüşmeler sonucunda Ermeni Apostolik Kilisesi'nin Ermeni ve Ermenistan tarihi boyunca mühim bir rol üstlendiği kabul edilmiş, buna karşın halkın din ve vicdan hürriyeti de anayasal güvence altına alınmıştır[6]. Mart 1993 tarihinde hazırlanmış olan anayasa taslağı üzerine yaklaşık on ay süren görüşmeler yapılmıştır ancak Ermeni Devrimci Federasyonu ve beş diğer muhalefet partisi taslağa karşı birleşmiş, Ocak 1994 tarihinde alternatif bir anayasa taslağı sunmuşlardır.

Alternatif taslağa göre cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması öngörülmekteydi, buna karşın meclisin yetkileri genişletilecekti. Cumhurbaşkanı Ter-Petrosyan'ın siyasetinin aksine, diaspora Ermenileri de yönetime ve meclise katılabilecek, 1915 olayları ise 'soykırım' adı altında kabul edilerek uluslararası alanda kabul görmesi sağlanacaktı. Ancak bu taslak kabul görmemiş, devamındaki süreçte Ermeni Devrimci Federasyonu 'terör örgütü olmak, uluslararası finans sağlamak, kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti' ile suçlanarak faaliyetleri askıya alınacak ve parti liderleri tutuklanacaktır[7]. Neticede muhalefetin taslağı rafa kaldırılmış ve iktidarın sunduğu anayasa taslağının referandumda oylanmasına karar verilmiştir. Böylece üç yıla yakın bir zamandır tartışılan anayasa meselesi sonuca bağlanmıştır. Referandumun yanı sıra ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de aynı gün yapılması onaylanmıştır.

Henüz kabul edilen 4 Nisan 1995 tarihli Seçim Yasası'nın öngördüğü şekilde seçimlerin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Seçimlerin yapılacağı dönemde ülkede toplamda kırktan fazla kayıtlı parti bulunmaktaydı ve bu partilerin çoğu siyasi olarak aktifti. Fakat bunlardan yalnızca on üç tanesi seçimlere katılabilmiştir. İktidar partisi Ermeni Ulusal

[6] Gerard J. Libaridyan, *Modern Armenia: People, Nation, State*, Routledge, 2017, pg. 218-219 ; Glenn E. Curtis, *Armenia, Azerbaijan and Georgia: Country Studies*, Library of Congress: Federal Research Division, Washington D.C., 1995, pg. 61.

[7] Gerard J. Libaridyan, *Modern Armenia: People, Nation, State*, pg. 218-219; *Armenia, Azerbaijan and Georgia: Country Studies*, (ed. Glenn E. Curtis), pg. 61.

Hareketi'nin liderliğindeki 'Cumhuriyetçi Blok', kadın hareketinin seçimlerden sadece iki ay önce siyasi bir partiye dönüşmesiyle kurulan 'Şamiram', SSCB döneminden beri aktif bir muhalefet lideri olan Paruyr Hayrikyan'ın partisi 'Ulusal Self-Determinasyon Birliği' ve eski Başbakan ve eski Savunma Bakanı olan Vazgen Manukyan'ın partisi 'Ulusal Demokratik Birlik' ve Sergey Badalyan liderliğindeki 'Komünist Parti' seçimlere katılmıştır[8]. Ermeni Devrimci Federasyonu ise faaliyetleri kısa bir süre evvel askıya alınması sebebiyle seçimlere katılamamıştır.

Seçimlere uygun seçmenlerin %55.6'sı katılmış, geçerli 2.189.804 oy verilmiştir. Anayasanın kabul edilmesi yönünde %68 'evet' oyu verilmiştir. Nispi seçim sistemine göre meclisteki 40 sandalye için yapılan oylamada çoğunluğunu %43.90 oy oranıyla Ter-Petrosyan'ın partisi EUH'nin başı çektiği Cumhuriyetçi Blok 20 sandalye kazanmıştır. Bu sonucu takiben mecliste %17,35 ile Şamiram 8 sandalye, %12,44 ile KP 6 sandalye, MDB ve USDB 3 sandalye elde etmiştir[9]. Seçimlerin sonucunda meclisteki 190 sandalyenin 160'u EUH'nin olmuştur.

Oylar sayılırken başlayan protestolar, oy sayımının bitiminin devamında hız kazanmıştır. Seçim süreciyle ilgili uluslararası raporların tamamlanması ve yayınlanması da kamuoyu tepkisini arttırmıştır. Bilhassa AGİT'in çok uluslu gözlem heyetinin raporunda seçimlerin genel itibariyle "özgür ancak adil olmadığı", oylama esnasında birtakım usulsüzlükler gerçekleştiği, bazı oy pusulalarının görünüşünün "fotokopi makinesinden çıkmış gibi" olduğu, Merkez Seçim Komitesi'nin seçim sürecinde tarafsız olmadığı ve dokuz muhalefet partisinin seçimlere katılmasının hükümet tarafından engellendiği sorunları yer almıştır[10].

4. 1996 SEÇİMLERİ

22 Eylül 1996 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasına karar verilmiştir. 23 Ağustos günü cumhurbaşkanı adayları seçimler için resmen kampanyalarını başlatmıştır. Adayları içinde mevcut Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan, Ulusal Demokratik Birlik partisi lideri Vazgen Manukyan, Ermeni Bilim ve Sanayi Birliği adayı ve cumhurbaşkanı eski güvenlik danışmanı Aşot Manuçaryan, Komünist Parti lideri Sergey Badalyan, Demokrat Parti lideri Aram Sargisyan ve Ermeni Devrimci Federasyonu üyesi Aghaloyan bulunmaktaydı[11]. Ancak seçimlerde çok fazla aday olması, seçimlerin ilk turda sona ermesi için %50 barajının geçilmesi şarjını zorlaştırıyordu. Bu nedenle muhalefet partilerinin çoğunluğu mevcut cumhurbaşkanı Ter-Petrosyan'a karşı birleşme kararı almış ve "Milli Mutabakat Hükümeti" adıyla bir koalisyon kurmuşlardır.

---

[8] "Report on Armenia's Parliamentary Election and Constitutional Referandum (July 5, 1995), *OSCE*, Washington D.C., August 1995, pg. 8-10.

[9] "Seçimlere gölge düştü", *Milliyet*, 7 Temmuz 1995, Cuma, s. 14 ; "Ermeni anayasası 'soykırım'sız", *Milliyet*, 9 Temmuz 1995, Pazar, s. 17 ; "Repressive Armenia moves make allies in West squirm", *The Fresno Bee*, 27 November 1995, Monday, pg. 8 ; "Report on Armenia's Parliamentary Election and Constitutional Referandum(July 5, 1995), pg. 16.

[10] "Armenian election flawed", *The Gazette (Montreal, Canada)*, 11 July 1995, Tuesday, pg. 14 ; "Armenia's Rulers Lead Count in Disputed Vote", *The Los Angeles Times*, 7 July 1995, Friday, pg. 2; "Armenia's Rulers Lead Count in Disputed Vote", *The Los Angeles Times*, 7 July 1995, Friday, pg. 2.

[11] "Armenian candidacy field narrows to four", *The Fresno Bee*, 10 September 1996, Tuesday, pg. 10.

Yalnızca Komünist Parti'nin bulunmadığı Milli Mutabakat Hükümeti koalisyonu, cumhurbaşkanı adayları olarak Vazgen Manukyan'ı desteklediklerini açıklamıştır. Manukyan gerek kamuoyunda gerekse siyasi çevrede tanınan bir figürdü. Ermenistan'ın bağımsızlık sürecini başlatan eski Karabağ Komitesi'nin tanınan üyelerinden biri olan Manukyan, Ermenistan SSC'nin son başkanıydı. Devamında Ermenistan Cumhuriyeti'nin Başbakanlık mevkisine atanan ilk siyasi olmuştur. Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra kendi partisini kuran Manukyan, devamında cumhurbaşkanının isteği üzerine Savunma Bakanı mevkisine getirilmiştir. 1993 yılına gelindiğinde Manukyan görevinden istifa etmiş ve daha etkin bir muhalefet yapmaya başlamıştır.

İki bloğun da seçim programı oldukça benzerdi. Refah seviyesinin yükseltilmesi, siyasi ve ekonomik alanlarda çeşitli reformlar yapılması, enflasyonun kontrol altına alınması, Ermeni milli kimliğinin ön plana çıkartılması ve ülkeye istikrar kazandırılması iki bloğun da temel argümanlarıydı[12].

22 Eylül Pazar gününe gelindiğinde ülkede seçim maratonu başlamıştır. Seçimlerin ilk turda bitmesi iki bloğun da temennisiydi, nitekim ertesi gün Milli Seçim Kurulu tarafından yayınlanan ilk gayriresmi açıklamada bu temenni gerçekleşmiştir. Sonuçlara göre Ter-Petrosyan oyların %50'sinden fazlasını alarak yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ter-Petrosyan'ın en büyük rakibi olarak görülen Manukyan oyların %36.6'sını almış, Komünist Parti lideri Badalyan %7, Ermeni Bilim ve Sanayi Birliği adayı Manuçaryan ise %0.5 oranında oy almıştır[13]. Ter-Petrosyan'ın %50'den fazla oy alması sebebiyle seçimler ilk turda sona ermiştir. Ertesi gün MSK nihai sonuçları açıklamıştır. Buna göre Ter-Petrosyan %51,75, Manukyan %41,29, Badalyan %6,37 ve Manuçaryan %0.60 oy almıştır[14].

Nihai oylamanın açıklanmasının ardından muhalefet harekete geçmiş ve sonuçları protesto etmek için halkı gösteri düzenlemeye çağırmıştır. Muhalefetin lideri Vazgen Manukyan liderliğindeki protestocular Erivan sokaklarında yer yer güvenlik güçleriyle çatışmış, kalabalık Ermeni halkı için ikonik bir değere sahip olan Opera Binası'na doğru yürüyüşe geçmiştir. Devamında Manukyan oyların yeniden sayımını istemek için MSK ile görüşmek üzere meclis binasına gitmiş ve *"Otuz dakika içinde çıkmazsam peşimden gelin"* sözlerini dile getirmiştir. Ancak bu sözlerin kısa bir süre sonra büyük bir izdihama neden olacağı bilinmektedir. Muhalefet sözcülerinden birinin Manukyan'ın tutuklandığını kalabalığa duyurması sonucunda bir grup protestocu meclis binasının on metre uzunluğundaki çitlerini geçerek bir baskın düzenlemiştir. Çitlerin devrilmesi, birtakım protestocunun ve güvenlik kuvvetlerinin yaralanmasına neden olmuştur. Meclis binasına giren grup Meclis Başkanı Babken Ararktsian dahil olmak üzere en az yedi milletvekilini darp etmiştir. Neticede

[12] *After Independence: Making and Protecting the Nation in Postcolonial*, pg. 236-237.
[13] "Ermeni seçiminde hile iddiaları", *Milliyet*, 24 Eylül 1996, Tuesday, pg. 19.
[14] "Armenians vote", *Aberdeen Press and Journal*, 24 September 1996, Tuesday, pg. 6 ; "Commission Affirms President's Reelection", *The Los Angeles Times*, 30 September 1996, Monday, pg. 6 ; "Top of pool", *Aberdeen Press and Journal*, 30 September 1996, Monday, pg. 9 ; Simon Osborn, "Armenian Presidential Elections (September 24, 1996) Final Report, *OSCE*: *Office for Democratic Institutions and Human Rights*, pg. 12.

Ararktsian ağır yaralanmış ve hastaneye kaldırılmak zorunda kalmıştır[15]. Bu yönden 1996 seçimleri Ermenistan demokrasi tarihinin ilk çatışması olmuştur.

Olayların ertesinde hükümet sıkı önlemler almış, iç istikrarı sağlamak için radikal kararlar dahi alınmıştır. Protesto gösterilerini düzenleyen bütün muhalefet liderlerinin dokunulmazlıkları meclis kararıyla kaldırılmış, bu da milletvekilleri arasında hissetli bir kavgaya sebep olmuştur. Kolluk kuvvetleri derhal üç milletvekilini tutuklamıştır. Ancak Manukyan başkanlık yarışına katılması dolayısıyla ayrı bir dokunulmazlığı bulunuyordu, bu nedenle hakkında hiçbir işlem yapılamamıştır[16].

5. SONUÇ

Ter-Petrosyan iktidarının ilk döneminde Ermenistan Cumhuriyeti eski SSCB devletlerine oranla en istikrarlı devletlerden biri olmuştur ancak bu istikrar dönemi bile muhalefetin sesinin yükselmesini engelleyememiştir. Dağlık-Karabağ çatışması, Ermeni Devrimci Federasyonu'nun yasaklanması, Türkiye ile ekonomik ve insani yardım ilişkilerinin kurulma çabası gibi siyasi nedenler Ter-Petrosyan rejiminin eleştirilen en mühim politikaları olmuştur. Bu politikaların neticesi 1995 ve 1996 seçimlerinin neticesinde açık bir şekilde görülmektedir. Her iki seçimde de muzaffer olan Levon Ter-Petrosyan ve partisi Ermeni Ulusal Hareketi olsa da, kamuoyu tepkisi ve protestolara o döneme göre 'muazzam' bir katılım gerçekleşmesi Ermenistan demokrasisinde bir dönüm noktası olmuştur.

Tarafımızca Levon Ter-Petrosyan ve yönetiminin halk arasında popüleritesini kaybetmesi iki seçim arasında açık bir şekilde görülmektedir. 1995 meclis seçimlerine katılım 1996 başkanlık seçimine katılımdan daha yüksek bir oranda olmuştur. 1995 seçimleri EUH'yi mecliste açık ara farkla çoğunluk yaparken, 1996 seçimleri EUH lideri Ter-Petrosyan'a karşı kitlesel mitinglerin yapıldığı ve parti milletvekillerinin darp edildiği bir olay olmuştur. Ter-Petrosyan rejimine karşı bir diğer atak ise 1995 seçimlerden yalnızca birkaç ay önce kurulan Şamiram partisinin aldığı yüksek oy oranıdır.

1995 seçimleri Ermenistan Cumhuriyeti'nin ilk demokrasi deneyimi, 1996 seçimleri ise cumhuriyetin ilk siyasi devrim başlangıcı olmuştur. 1995 seçimleri iktidara karşı muhalefetin oluştuğu, 1996 seçimleri ise muhalefetin örgütlendiği ve halk desteği ile protesto geleneğinin başlangıcı olmuştur. 1995 seçimleri "usulsüzlüklerin tespit edildiği", 1996 seçimleri Ermenistan tarihine "şaibeli seçimler" olarak geçen bir siyasi deneyimdir. 1996 seçimleri Ermenistan'da siyasi radikalleşmenin arttığı, seçim sonrası protestolarının meclis binası baskınına kadar aşırılaştığı bir yolun başlangıcı olmuştur. Milletvekillerinin darp edildiği 1996 seçimleri siyasi radikalizmin önünü açan mihenk taşı niteliğinde olmuştur. 1996

[15] "Armenian Protests Turn Violet", *The Los Angeles Times*, 26 September 1996, Thursday, pg. 6 ; "Democracy and Legitimacy AT RISK", by. Tony Halpin, *Armenian International Magazine*, pg. 25 ; "World Tonight", *Liverpool Echo*, 26 September 1996, pg. 30 ; "Shots by Armenian police halt mob", *The News&Observer*, 26 September 1996, Thursday, pg. 16 ; "Troops seal demo square", *Liverpool Echo*, 26 September 1996, pg. 30 ; "Ermenistan karıştı", *Milliyet*, 26 September 1996, Thursday, pg. 21 ; "Army eases pressure 3 days after Armenian protest", *The Baltimore Sun*, 29 September 1996, Sunday, pg. 27 ; "Tanks Patrol Armenian Capital; Opposition Leaders Arrested", *The Los Angeles Times*, 27 September 1996, Friday, pg. 6.

[16] "Ermenistan'da sandığı beğenmeyene tank", *Milliyet*, 27 September 1996, Friday, pg. 21 ; "Armenian troops arrest, attack demonstrators", *California Aggie*, 115(121), 27 September 1996, pg. 12 ; "Tanks Patrol Armenian Capital; Opposition Leaders Arrested", *The Los Angeles Times*, 27 September 1996, Friday, pg. 6 ; "Democracy and Legitimacy AT RISK", *Armenian International Magazine*, pg. 27.

seçimlerinin kısa bir süre ardından gerçekleşen '1999 Ermenistan parlamento baskını' siyasi radikalizmin yolunun açıldığının en mühim göstergesidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ASKER, Ali, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ve Kafkaslar: Değişen Rejimler ve Değişmeyen Yayılmacılık Tutkusu, *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı*, ed. Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, 2014.

BHATTY, Robinson S., "Republic of Armenia", *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, Vol 1-3 (4th Edition), Facts on File, 2006.

CABBARLI, Hatem, Ermenistan Dış Politikası (1991-2005), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008.

COENE, Frederik, *The Caucasus: An Introduction*, Routledge, 2011.

CURTİS, Glenn E., *Armenia, Azerbaijan and Georgia: Country Studies*, Library of Congress: Federal Research Division, Washington D.C., 1995.

KRIKORIAN, Robert O., *Armenia at the Crossroads*, Routledge, 1999.

LIBARIDIAN, Gerard J., *Modern Armenia: People, Nation, State*, Routledge, 2007.

HOVANNISYAN, Sona, "Myths and Politics", *Religion, Nation and Democracy in the South Caucasus*, ed. Alexander Agadjinian, Roudledge, 2017.

"Report on Armenia's Parliamentary Election and Constitutional Referandum(July 5 1995)", *OSCE*, Washington DC, August 1995.

Gazete ve Dergiler

Armenian International Magazine, "Yerevan", March 1991, 2(3), pg. 7.

Armenian International Magazine, "Democracy and Legitimacy AT RISK", by. Tony Halpin, pg. 25.

Liverpool Echo, "World Tonight", 26 September 1996, pg. 30.

Liverpool Echo, "Troops seal demo square", 26 September 1996, pg. 30.

Milliyet, "Seçimlere gölge düştü", 7 Temmuz 1995, s. 14.

Milliyet, "Ermeni anayasası 'soykırım'sız", 9 Temmuz 1995, s. 17.

Milliyet, "Ermeni seçiminde hile iddiaları", 24 Eylül 1996, s. 19.

Milliyet, "Ermenistan karıştı", 26 Eylül 1996, s. 21.

The Baltimore Sun, "Army eases pressure 3 days after Armenian protest", 29 September 1996, pg. 27.

The Fresno Bee, "Repressive Armenia moves make allies in West squirm", 27 November 1995, pg. 8

The Fresno Bee, "Armenian candidacy field narrows to four", 10 September 1996, pg. 10.

The Gazette, "Armenian election flawed", 11 July 1995, pg. 14

The Los Angeles Times, "Armenia's Rulers Lead Count in Disputed Vote", 7 July 1995, pg. 2.

The Los Angeles Times, "Armenian Protests Turn Violet", 26 September 1996, pg. 6.

The Los Angeles Times, "Tanks Patrol Armenian Capital; Opposition Leaders Arrested", 27 September 1996, pg. 6.

The News&Observer, “Shots by Armenian police halt mob”, 26 September 1996, pg. 16.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE LÂİKLİK VE LÂİKLİK UYGULAMALARI İLE BUNLARIN SEKÜLERİZMLE İLİŞKİSİ

Prof. Dr. İsmail AKBAL
Selçuk Üniversitesi,
ismail.akbal@selcuk.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-4703-2766
Öğr. Gör. Talip Kurşuncu
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
kursuncut@nevsehir.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-6529-7277

Laiklik, üzerine birçok akademik çalışma yapılmış, hala yapılan ve tarihsel süreç içerisinde güncelliğini koruyarak tartışılagelen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ortaya konulan çalışmalar genelleme yapılacak olursa kendilerine laik diyen laiklik destekleyicileri ile laiklik karşıtları olarak çalışma yapan iki ayrı grup tarafından yapılmaktadır. Konuya tarafsız olarak yaklaşım gösteren çalışmalar bulunmakla birlikte sınırlı sayıdadır. Yine laiklikle ilgili Cumhuriyet dönemi uygulamaları ve bu uygulamaların sekülerizmle olan ilişkisinin ortaya konulması literatüre zenginlik katacaktır. Bu noktada laiklik ve sekülerizm arasındaki farklarda önem arz etmektedir. Laikliğin en geniş ve bilinen tanımı din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, dine ve devlete ait olanların birbirinden ayrıştırılmasıdır. Bu tanım aynı zamanda eşitlik ilkesi gereği devletin vatandaşlarına karşı tutumlarında vatandaşların hangi dinden, hangi mezhepten olursa olsun eşit yaklaşması anlamını taşımaktadır. Sekülerizm ise din ve bireylerin yaşamlarının tamamen birbirinden ayrılmasıdır. Başka bir ifade ile laiklik "din devlete karışmasın" ve aynı zamanda "devlet vatandaşlarının dinine karışmasın" ifadeleri ile özetlenirken sekülerizm "din insanların hayatına karışmasın" ifadesi ile özetlenebilmektedir. Bu ifadelerden yola çıkarak diyebiliriz ki: Her seküler, laiktir ama her laik, seküler değildir.

Türk tarihinde laikliğe benzer uygulamalar ve yaşam tarzı modelleri her dönemde bulunmaktadır. Ancak ilkesel olarak ve sistemli bir şekilde devlet yönetiminde laikliğin yer bulması ve laikliğin toplumsal yapıya benimsetilerek içerisine sindirilmesi Cumhuriyet döneminde olmuştur. Bu noktada Devletin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün zihnindeki toplumsal yapı ve devlet modelinin temelinde laiklik ilkesinin bulunmaktadır. Bu durumun sebebi Mustafa Kemal Atatürk tarafından her dine ve her dinden vatandaşa eşit mesafeli olunmasının çağdaş ve modern bir devlet ile toplum olmanın gereği olarak görülmesidir. Bu doğrultuda gerçekleştirdiği devrimlerin laikliğin temellendirilmesi noktasındaki önemi ortadadır. Başka bir ifade ile Cumhuriyet dönemi devrimlerinin birçoğunun temelinde laiklik ilkesi yer almaktadır. Yani modern ve laik bir toplum oluşturma amacı beraberinde temelinde laiklik bulunan inkılapları getirmiştir.

Çalışmanın temel konusu devrimlerin sekülerizmle olan ilişkisinin değerlendirilmesidir. Sonuç olarak laiklik ile sekülerizm ayrımı tam yapılamamış, dinin devletten tamamen ayrılmasının, vatandaşlara din ve vicdan hürriyetinin sağlanmasının ötesinde vatandaşların yaşamlarına müdahale imkânı veren birtakım yeniliklerde kendisine yer bulmuştur. Vatandaşların yaşamına yapılan müdahale ise laikliğin toplumsal hayata aşılanması amacını

içerse de sekülerizmi temsil edecek birer hal almıştır. Yine laikliğin bir gereği olarak din işlerinin devlet işlerinden ayrılması gerekirken; din, devletten tamamen ayrılmamış, Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla devlet hiyerarşisinde yer alan bir olgu olarak kalmıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'ne özgü bir laikliği ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lâiklik, Sekülerizm, Din, İnkılaplar, Modernleşme.

LAICITY AND LAICYCLE APPLICATIONS IN THE REPUBLIC PERIOD AND THE RELATIONSHIP OF THESE WITH SECULARISM

Laicism, many academic studies have been conducted on it, and it still appears as a subject that has been discussed and remains up to date in the historical process. The works put forward at this point are carried out by two separate groups working as laic supporters and laicism who call them laic if generalization is to be done. There are studies that show a neutral approach to the subject, but there are limited numbers. Again, the Republican-related practices related to laicism and the revealing relationship of these practices with secularism will add wealth to the literature. At this point, it is important in the differences between laicism and secularism. The broadest and known definition of laicism is the separation of religion and state affairs, and the separation of religion and state-owned ones. This definition also means that, according to the principle of equality, citizens approach equally in their attitudes towards the citizens of the state from what religion and denomination. Secularism is the complete separation of religion and the lives of individuals. In another statement, laicism can be summarized with the expression "directness to the state" and also "do not interfere with the religion of state citizens", secularism can be summarized with the expression "do not interfere with the life of religion. Based on these statements, we can say: Every secular is laic, but not every laic, secular.

Practices similar to laicism and lifestyle models exist in every period in Turkish history. However, it was in the Republican period that laicism was found in state administration in a principally and systemically and secularism was absorbed into the social structure. At this point, the social structure in the mind of the founder of the State, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, and the principle of laicism are at the basis of the state model. The reason for this situation is that Mustafa Kemal Atatürk is seen as the need to be a society with a contemporary and modern state, being equally distant to every religion and citizen from all religions. The importance of the revolutions he carried out in this direction is at the point of basing laicism. Another statement is the principle of secularism, which is at the heart of many of the Republican revolution. In other words, the purpose of creating a modern and laic society brought with it the inclaps with laicism.

The main subject of the study is the evaluation of the relationship of revolutions with secularism. As a result, the distinction between laicism and secularism has not been fully established, it has found room for a number of innovations that allow religion to intervene in the lives of citizens beyond the complete separation of religion and the respect of religion and conscience. Although the intervention in the life of citizens drinks the purpose of instilling laicism into social life, it has become one to represent secularism. Again, as a requirement of laicism, religious affairs should be separated from state affairs; religion has not completely

left the state and remains a phenomenon in the state hierarchy through the Presidency of Religious Affairs. This situation has revealed a secularism specific to the Republic of Turkey.

Keywords: Laicism, Secularism, Religion, Incubations, Modernization.

OSMANLI DEVLETİ'NDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE KADINLARIN SİVİL TOPLUMDA YER EDİNME SERÜVENİ

Prof. Dr. İsmail Akbal
Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi,
0000-0003-4703-2766, ismail.akbal@selcuk. edu.tr
Kübra Esen
PhD Student, 0000-0001-5984-5313, kubraesen4@gmail.com

Tarih boyunca hemen hemen her uygarlıkta kadınlar toplumun yarısını oluşturmasına rağmen toplumun yok sayılan gruplarından biri olmuştur. Toplumlar yüzlerce yıllık zihinsel, dinsel, kültürel değişimler yaşayarak kadının toplumu meydana getiren bir etmen olduğunu kabul etmiştir. Ancak ataerkil bir dünyada kadınların varlığını ve kadın erkek eşitliğinin kabul edilmesi uzun ve zorlu bir süreçtir. En temel hak ve özgürlüklerden sayılan eğitim hakkına, seçme ve seçilebilme hakkına bile sahip olmayan kadınların Aydınlanma çağı ile haklarını talep etme mücadelesine girmiştir. Fransız Gouges ve İngiliz Wollatonecraft'ın kadın hakları çalışmaları ile İngiltere'de başlayan bu hak kazanma çabası zamanla tüm dünyayı etkisi altına alır. Yaşanan süreçler feminist ideolojinin yansımaları olarak kabul edilse de aslında verilen çaba sivil toplumun yarısını temsil eden kadınların hak arayışıdır.

Aydınlanma rüzgarlarının estiği Osmanlı coğrafyalarında 'eşitlik, demokrasi' gibi kavramlar sadece erkek zihinlerini meşgul etmiyor aynı zamanda birçok kadını da cazibe alanına çekiyordu. Osmanlı devletinin demokratikleşmek adına ıslahat fermanını, meşrutiyeti ilan ettiği bu dönemde kadınlar da sivil toplumun bir üyesi olduklarının bilincinin başladığı, eşitlik, demokrasi gibi kavramlar üzerine yazılar yazıp dergilere gönderdiği ve aynı zamanda gazete ekleri, dergiler aracılığı ile hak talep ettikleri bir zaman dilimidir. Kadının yaşadığı zihinsel dönüşüm ve kendisi ile ilgili hak talepleri 'Osmanlı kadının aydınlanma çabasıdır'. Bu çalışmada ise Osmanlı devletinin son dönemlerinde faaliyet gösteren kadın derneklerinin kadının sivil toplumun bir parçası haline gelme sürecine katkısı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Dernekleri, Sivil Toplum, Feminizm, Sivil Toplum Kuruluşları.

THE ADVENTURE OF WOMEN ESTABLISHING A PLACE IN CIVIL SOCIETY FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC OF TURKEY

Although women constitute half of the society in almost every civilization throughout history, they have been one of the ignored groups of society. Societies have experienced mental,

religious and cultural changes over hundreds of years and accepted that women are a factor that creates society. However, accepting the existence of women and the equality of men and women in a patriarchal world is a long and difficult process. Women, who did not even have the right to education or the right to vote and be elected, which are considered among the most basic rights and freedoms, entered into a struggle to demand their rights with the Age of Enlightenment. This effort to gain rights, which started in England with the women's rights studies of the French Gouges and the English Wollatonecraft, influenced the whole world over time (Rochefort, 2018: 19). Although the processes are considered reflections of feminist ideology, the effort is actually the search for rights of women representing half of civil society. In the Ottoman lands where the winds of enlightenment were blowing, concepts such as 'equality and democracy' not only occupied men's minds but also attracted many women to their sphere of attraction. In this period, when the Ottoman Empire declared the reform edict and constitutional monarchy in order to become democratized, it was a period when women began to be aware that they were members of civil society, wrote articles on concepts such as equality and democracy and sent them to magazines, and also demanded rights through newspaper supplements and magazines. The mental transformation experienced by the woman and her demands for rights are 'the Ottoman woman's effort for enlightenment'. In this study, we will try to evaluate the contribution of women's associations operating in the last periods of the Ottoman Empire to the process of women becoming a part of civil society.

Key Words: Women's Associations, Civil Society, Feminism, Non-Governmental Organizations.

ANKARA POLATLI VE AFYONKARAHİSAR EMİRDAĞ'A AİT ÖLÜM TEMALI AĞITLARA DAİR BİR İNCELEME

Dr. Büşra BAYSAL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Doktora Programı Mezunu
busra.baysal@hbv.edu.tr - Orcıd: 0000-0002-5732-0676

ÖZET

İnsan hayatı boyunca birtakım geçiş dönemlerini tecrübe eder. Doğum, düğün ve ölüm bu geçiş dönemlerinin en bilindik olanlarıdır. Bu dönemlerde duygular çeşitli formlarda ortaya çıkar. Geçiş dönemlerinin son aşaması olan ölüm, Türk kültüründe önemli bir yer tutar. Her ne kadar ölüm ile birlikte insan hayatı sonlansa da ölünün yakınları ölen kişiye dair birtakım ritüelleri onun adına yerine getirir. Bu inanışla vefat eden kişinin vefatını izleyen üçü, yedisi, kırkı, senesi gibi belirli günlerde ölünün ruhuna ulaşması dileğiyle dualar okunur. Yemekler yedirilir. Bu uygulamalar belli günlerde yapılır. Ancak bazı uygulamalar vardır ki vefat haberi ile birlikte icra edilir. Ağıt söyleme geleneği bunlardan birisidir. Ölüm başta olmak üzere, ayrılık, hastalık, yoksulluk, gurbete çıkma, gelin gitme, istila, iftira, afetler, hayal kırıklıkları vb. üzücü olaylar sonrasında düzenli veya düzensiz şekilde ezgili-ezgisiz söylenen sözlü kültür verimleri ağıt olarak tanımlanır. Ağıtların varlığı insanlık tarihi kadar eskiye dayandırılabilir. Çünkü ağıtların oluşumuna sebep olan duygular ilk insandan bu yana tecrübe edilmeye devam etmektedir. Bu çalışmada Ankara'nın Polatlı ilçesi ile Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde yakılmış ağıtlar derleme metodu ile elde edilmiştir. Hikâyeleri ile birlikte ele alınacak bu ağıt örneklerinin ortak noktası ölüm temasını işlemeleridir. Bu örnekler Polatlı ve Emirdağ yörelerindeki gelenek, görenek ve yörede yaşayan insanların hayata bakış tarzları hakkında fikir verecektir.

Anahtar Kelimeler: ölüm, ölüm âdetleri, ağıt, Polatlı, Emirdağ.

A STUDY ON THE DEATH-THEMED WAİLS OF ANKARA POLATLI AND AFYONKARAHİSAR EMİRDAĞ

Throughout life, human beings experience a number of transitional periods. Birth, wedding and death are the most familiar ones. Emotions emerge in various forms during these periods. Death, which is the last stage of transition periods, has an important place in Turkish culture. Although human life ends with death, the relatives of the deceased fulfill certain rituals on behalf of the deceased. With this belief, prayers are recited on certain days such as the third, seventh, fortieth, and year following the death of the deceased person in the hope of reaching the soul of the deceased. Food is served. These practices are done on certain days. However, there are some practices that are performed together with the news of the death. The tradition wailing is one of them. Especially death, separation, illness, poverty, expatriation, bride leaving, invasion, slander, disasters, disappointments, etc. Oral culture products that are sung regularly or irregularly with or without melody after sad events are defined as wails. The existence of wails can be traced back as far as human history. Because the emotions that cause

the formation of wails continue to be experienced since the first human being. In this study, the wails burned in Polatlı district of Ankara and Emirdağ district of Afyonkarahisar were obtained by compilation method. The common point of these wail samples, which will be discussed together with their stories, is that they deal with the theme of death. These examples will give an idea about the traditions, customs and the way of life of the people living in Polatlı and Emirdağ regions.

Keywords: death, death customs, wail, Polatlı, Emirdağ.

İnsanlar yaşamları içerisinde karşılaştıkları durumlara karşı duygularını çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Bir kişiye, nesneye, doğa olaylarına, sosyal olaya vb. duruma karşı üzüntü duymanın neticesinde duyguları çoğunlukla manzum ve ezgili olarak ifade eden sözlere "ağıt" denmiş, ağıtın sesli bir şekilde ezgili ifadesi ise "ağıt yakmak" olarak adlandırılmıştır.

> Anadolu ağızlarında ağıt ve ağıt törenini adlandırmak için elliye yakın kelime ve deyim kullanılmaktadır. Ağıt yakanlara "ağcı" , "ağıtçı", "ağlayıcı", "âşık bacı", "bayatıcı", "sağıcı", "sağucu", "sağu sağıcı", "sazlıyan" gibi adlar verilmekte; ağıtların söylendiği yas törenlerine ise farklı bölgelerde "sadlamağ, şivan, ölgülü" veya "yas" denilmektedir (Albayrak, 2010: 7).

Görkem (2001: 35) Türklere ait en eski ağıt örneğinin, M.Ö. 119 yılında Çinlilerle yapılan mücadelede yurtlarını kaybeden Hunlar tarafından söylendiğini belirtmiştir. Yüzyıllardır süren ağıt söyleme geleneğinin temelinde her şeyin zıddıyla kaim olması yatmaktadır. Gülmek nasıl tabii bir durum ise ağlamak ya da hüzünlenmek de insanın doğasında olan bir duygudur. Beden gözyaşıyla üzüntüsünü dile getirirken, kalp üzüntüsünü dili aracı kılarak, söz ile belli eder. Ağıt herhangi bir kesime ya da cinsiyete bağlı olmaksızın herkes tarafından söylenebilse de çoğunlukla kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Ağıt mevcut acıyı daha önceden tecrübe etmiş bir kimse tarafından gönüllü olarak söylenebildiği gibi, ölen kişinin kimsesiz gibi toprağa verilmesi istenmediğinden bir ağıtçının davet edilmesi suretiyle de yakılabilir.

Eski Türk gelenekleri arasında ölen kişi için yakılan ağıtlar esnasında bedene zarar verilecek davranışlarda bulunulmuştur. Bu davranışlar arasında diz dövme, saç yolma, yüz çizme şeklinde uygulamalar görülür. Roux (1999: 245-246) "eski dönem Türk boylarında insanların yüzlerini kestiklerini, yakınmalar gibi bu kesiklerin de iki kez (ölümün hemen ardından ve cenaze töreni sırasında) gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Vücuda derin yaralar açma ölen kişinin cinsiyetine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin ölen kişi erkekse, erkekçe kan dökerek, yüzlerine yara açarak, saçlarının bir kısmını kesip atarak o kişinin ölümüne ağlanmaktadır."

Türk kültürünün kadim eseri Dede Korkut Hikâyelerinde de ağıt örnekleri verilmiştir. Örneğin, Bamsı Beyrek tutsak olduğunda yavuklusu "Banı Çiçek onun için karalar giyip, ak kaftanını çıkarmış, güz elması gibi al yanağını tartıp yırtmış;

Vay al duvağum iyesi,

Vay alnum başum umudı,

Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm,

Ṭoyınça yüzine baḳmaduğum ḫanum yiğit

Ḳanda gitdüň beni yaluňuz ḳoyup canum yiğit

Göz açuban gördüğüm

Köňül ile sevdügüm

Bir yasduḳda baş ḳoyduğum

Yolında öldügüm ḳurban olduğum

Vay Ḳazan Bigüň ınağı

Vay ḳalın Oğuzuň imrencesi Ḫan Beyrek

diyerek zarı zarı ağlamıştır" (Ergin, 2016: 131). Yine Salur Kazan'ın oğlu Uruz tutsak edildiğinde Uruz;

"Tavla tavla bağlananda atuma yazuḫ

Ḳarṭaş diyü ṣaḳlayanda yoldaşuma yazuḫ

Yumruğumda ṭalbınanda şahin ḳuşuma yazuḫ

Yeter ile ṭutanda tazıma yazuḫ

Biglige ṭoymadın özüme yazuḫ

Yigitlige uṣanmadın canuma yazuḫ

diyerek yumru yumru ağladı yanuḳ cigerçügini ṭağladı" (Ergin, 2016:109) denilerek ağıt örnekleri verilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde yas tezahürleri; "yanağını ve yüzünü yırtmak, saçını yolmak, elbiselerini yırtmak, ak çıkarıp kara giyinmek, sarığını çıkarıp yere çalmak, kına yakmamak, gülmemek, eğlenmemek, başı bunlu olmak, ağlayıp sızlamak ve ağıt yakmak şeklindedir" (Kuzay Demir, 2018: 199).

Ağıtlar sadece ölüm sebebiyle değil yaşanan ayrılıklardan önce veya sonrasında da söylenebilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Görkem (2001: 160) geçiş törenlerinde söylenen yakınmaları da ağıt olarak değerlendirmiştir. Belirtilen geçiş törenleri gelinler için veya askere giden delikanlı için söylenen ağıtlar olabilir. Evin kızının yeni bir yuva kurup evinden veya memleketinden ayrılması sebebiyle söylenen ağıtlar bu türden ağıtlardır. Bu sözlü yakınmalara kına gecelerinde, gelin kızın gelinlikle baba evinden çıktıktan sonra rastlanılır. Bu türden ağıtlara da "kına ağıdı, gelin ağıdı, ağıt havası, gelin türküsü gibi isimler verilmektedir" (Albayrak, 2010: 7). Ayrılık sebebiyle söylenen ağıtlarda konu göç, askere gitme, iki kişi arasında gönül bağının kopması vb. durumlar olabilir. Dede Korkut Kitabı'nda geçen boylarda da ayrılık sebebiyle ağıtlar yakılmıştır. "Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda Boğaç'ın av esnasında vurulması, Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek boyunda Beyrek'in Bayburt Hisarı'nın beyi tarafından esir alınması vb. olaylar sebebiyle ağıt yakılmıştır" (Kuzay Demir, 2018: 199).

Ağıt söylenirken ortamda seçicilik yoktur. İç veya dış mekânda ağıt yakılabilir. Yazılı bir kural olmamasına karşın ağıt yakılan ortamda bulunan kimselerin uyması gereken bir takım davranış kuralları vardır. Örneğin, ağıt yakılan ortamda bulunan kimsenin neşeli tavırlar

sergilemesi hoş karşılanmaz. Şaka ve benzeri davranışlarda bulunmaması beklenir. Bu kuralların ihlal edilmesi kişinin kınanma yoluyla topluluktan uzaklaştırılmasına sebep olabilir. Ağıt yakan kişiye karşı ev sahibi de dâhil, ortamda bulunan kimselerin bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Öncelikle ağıt yakan kişi duygularını diğer insanlara göre daha beliğ ifade edebildiği için diğerlerinden daha saygın bir konumdadır. Bu nedenle de ağıt yakan kişiye özen gösterilir. Görkem bu durumu (1990: 12-17) "profesyonel ağıtçılar, irticali buluşları ile ölenin yaşadığı döneme ait ayrıntıları "bir elbise diker gibi" ağıtının uygun yerlerine yerleştirir. Bu işi, "ritmik ve melodik geleneksel icra" çerçevesinde yapar" diyerek açıklar. Ağıtçının maddî anlamda durumu iyi değilse ona "ölünün yemini", "ölünün alt-üst parası", "ölünün ıskat parası" denilerek para yardımı yapılır. Farklı şekillerde de ağıt yakan kişinin emeğinin karşılığı verilebilir. Örneğin, ağıt söyleyen kimse erkekse gömlek, çorap, tespih, seccade, koku, yüzük vb. hediyeler; ağıt söyleyen kişi kadınsa keten, yazma, seccade, kumaş, tespih, kese, patik türünden hediyeler verilir. Bu hediyeler ölen kimse tarafından hayattayken "ölüm bohçası" adıyla da hazırlanabilir. Burada hazırlık yapan kişinin amacı, kendisi için dualar eden Kur'an-ı Kerim'den sureler okuyan kimselerin hakkının, ölmüş olsa dahi, üzerinde kalmasını istememek ve onları memnun etmektir. Bunun için de tespih, şal, Yasin-i Şerif kitapçığı, yazma, etek vb. hediyeler bir bohçada saklanır. Bu hazırlık için "son helalleşme" adı kullanılır. Tüm hazırlıkların ve uygulamaların amacı yerde ve gökte yaşayan ruhları memnun etmektir.

Emirdağ'da Cenaze Evinde Gerçekleştirilen Gelenekler

Emirdağ yöresinde vefatın gerçekleştiği gün ağıtlar yakılırken aynı zamanda bir takım ritüeller de gerçekleştirilmektedir. Bu ritüellerden birisi vefat eden kişinin evinden, ihtiyaç sahibi bir kimseye un vermektir. Bu ritüel nasıl hayatta olan kimse una ve undan elde edilecek yemeğe ihtiyaç duyuyorsa henüz yeni vefat eden insanın da mezarında aç beklediği ve verilen un ile vefat eden kişinin de ahiret âleminde karnını doyuracak olması inancıyla gerçekleştirilir. Emirdağ'da vefat sonrası gerçekleştirilen ritüellerde ayakkabı önemli bir unsurdur. Eğer vefat eden kişinin ayakkabısı ya da ayakkabıları başka bir kimsenin kullanabileceği düzeydeyse ya ihtiyacı olan kişinin / kişilerin erişebileceği bir yere bırakılır yahut ihtiyaç sahibi kişinin evine gönderilir. Burada amaç hem ihtiyaç sahibi insanı memnun etmek hem de ruhun ayakkabıyla birlikte dolaşmasını engellemektir. Vefat eden kişinin evinde yanan ışık yine önemli bir ögedir. Cenazesi olan evin ışığı 7 veya 40 gün yakılır. Bu durumun sebebi vefat eden kişi ile birlikte ocağın sönmüş olması düşüncesidir. Bu duruma karşı cenaze evinin ocağının sönmemiş olduğu ışığın belli bir süre yanık kalması ile sembolize edilir.

Cenaze evinde gerçekleşen geleneklerden birisi de cenaze evine yemek sunulması veya cenaze evinin misafirlerine yemek ikram etmesidir. Böylesi durumlar "toplumsal dayanışma" (Ersoy, 2021: 267) sağlama, kaybın oluşturduğu yarayı temas ederek iyileştirme açısından üzerinde durulması gereken konulardır. Yemek verme/dökme geleneği Afyon Emirdağ'da "takım" olarak adlandırılır ve iki menü olarak sunulur. İlk takım güveç, çorba, salata ve tatlıdan oluşur. İkinci takımın yemekleri ise tarhana çorbası, pilav, sarma ve tatlıdır. Ölünün defnini takip eden yedinci gün, kırkıncı gün, elli ikinci gün ve bir yıl sonra ölen kişinin

ruhunu rahat ettireceği inancıyla vefat eden kişinin yakınları yemekler hazırlayıp eş, dost ve akrabaları davet ederler. Bu gelenekte yemek birlik beraberliği sağlamada önemli bir rol üstlenir. Yemek aynı zamanda ölen kişinin ailesine verilen desteğin maddî ve manevî göstergesidir. Yöre halkı bilhassa ev halkının yemek yemesi için onlara çeşitli şekillerde destek olurlar. Destek olmak için sergilenen davranışlardan ilki metanetin korunmasını sağlamaktır. Bu durum daha çok sözlü olarak "acıyan yer ayrı, acıkan yer ayrı" gibi sözlerle ifade edilir. Bu şekilde ev eşrafının günlük hayata adapte olmaları sağlanır. Yöreye bağlı olarak yemek verme geleneğinde değişiklik görülebilir.

Polatlı'da Cenaze Evinde Gerçekleştirilen Gelenekler

Ankara/Polatlı'da cenaze evine özellikle ilk üç gün komşular, yakın akrabalar tarafından kahvaltı, öğle ve akşam yemeği götürülür. Burada belli bir menü olmamakla birlikte ekseriyetle vefat eden kişinin eşi, dostu, ahbabı, hısımı evinde hazırladığı pilav, çorba, et yemeği, salata, helvadan oluşan ya da pide ayrandan oluşan yemekleri cenaze evine götürür. Vefat eden kimse için cenaze evinin verdiği yemek ise çoğunlukla ölünün vefatını izleyen 40. gün gerçekleşir. Burada yemek verilmeden önce Mevlid-i Şerif ve Kur'an-ı Kerim okunur. Mevlid-i Şerif ve Kur'an-ı Kerim okuyan kişi veya kişilere hediye verilir. Bu hediye para ya da gömlek, çorap, seccade vb. olabilir.

Ölünün kıyafetleri ertesi gün yıkanıp ihtiyaç sahibi olan kişilere verilir. Burada amaç ihtiyaç sahibi kimsenin ihtiyacını gidermek, aynı zamanda ölünün gittiği yerde kıyafetsiz kalmamasını sağlamaktır. Ölüyü yıkayan kişiye hediye verilir. Ölünün defninden önce varsa vasiyeti yerine getirilmeye çalışılır. Vefatın üçüncü gününde helva kavrulur. Cenaze evine gelenlere ikram edilir. En yakınından başlamak üzere en az yedi eve helva dağıtılır. Taziye evine gelenler vefat eden kişi hakkında iyi dileklerde bulunmakla birlikte onunla geçirdiği güzel anılarından, o kişinin yaptığı iyiliklerden, vatanına, milletine yaptığı hizmetlerden bahsederler. Belli bir zamana bağlı olmaksızın Kur'an-ı Kerim okunur. Dualar edilir. Ölünün kırkıncı gününe kadar 41 Yasin-i Şerif okunmasına ve en az bir Kur'an-ı Kerim hatmi yapılmasına, 71.000 kelime-i tevhid çekilmesine gayret gösterilir. Cenaze evinde bunları tamamlayacak kimse yoksa eksik kalan okumalar ve zikirler cenaze evinde olmayan gönüllü kimselerle paylaşılır. "Defni takip eden kırkıncı gün çoğunlukla yasın sona erdiği gündür" (Ersoy, 2021: 264). Yas sona erdiğinde erkekler saç sakal tıraşı olarak, kadınlarsa kıyafet değişikliği yaparak sembolik bir biçimde yastan çıkarlar.

Yapısal olarak bakıldığında Öcal Oğuz, Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam adlı eserinde ağıtın koşma, ninni, varsağı ve semai gibi bir ezgi çeşidini ifade ettiğini ve "türkü" olduğunu belirtmiştir. Halk şiirinin türleriyle ilgili yapılan sınıflandırmada ağıt; "ezgi ve konu ağırlığı aynı olan türler" başlığı altında değerlendirilmiştir (Oğuz 2019: 22). Farklı bölgelerden derlenmiş ağıtlara bakıldığında bazı metinlerin dörtlük esasına göre kurulmadığı, hece kalıbına dayalı dize esasına göre değil de, serbest söylendiği; bazılarının dörtlükten ziyade, üçlü, beşli bentlerden oluştuğu görülmektedir (Mirzaoğlu, 2015: 278). Ele alınan örneklerde de ağıtlar hem hece kalıbına dayalı dize esasına göre hem de serbest bir şekilde söylenmiştir.

Çalışmada derlenen ağıt örnekleri farklı zamanlarda yüz yüze gerçekleşen görüşmeler sonucu, elektronik iletişim yolları ve medya vasıtasıyla elde edilmiştir. Ağıtlar geçmiş zamanda yakılmıştır. Derlenen ağıtlardan ikisi kanser hastalığı sebebiyle vefat etmiş kimseler için diğerleri de trafik kazası sonucu gerçekleşen ölümler sebebiyle söylenmiştir.

POLATLI AĞITLARI

Evlerinin önü yüksekti bayrak dikmeye,
Muradım var idi düğün etmeye,
Hepsinin mihmanı gelir yedinci ayda,
Sıtkı'm gelmiş kabristana gitmeye.

Teyyareler geliyor üç kanatlı,
Biri Fatma, biri Sıtkı, biri Selçuk adlı,
Mevlam hepisi birbirinden tatlı,
Söyleyin böyle ölüm m'olur?

Evimizin sağ tarafı mezarlık,
Anamın ciğeri evvelden yanık,
Meyvesin toplayacakken dalları kırık
Söyleyin böyle ölüm m'olur?
Sıtkı'm
Ağzında dişi güzelim,
Yüzünde kaşı güzelim,
Yanında eşi güzelim,
Mezarda taşı güzelim,
Söyleyin böyle ölüm m'olur?

"*Hepsinin mihmanı gelir yedinci ayda*" dizesinin ağıtın gurbetçi bir aile için yakıldığını ima ettiği üzere; bu ağıt Belçika'da yaşayan trafik kazası sonucu karayolunda kaza yapıp üç üyesini kaybeden bir aile için tarafından yakılmıştır. Sıtkı ve Fatma (Kandil) anne-baba; Selçuk ise ailenin çocuğudur. Ağıt kız kardeş Bedriye Özen tarafından yakılmıştır. Yakılan ağıtta vefat eden kişilerin fiziki görünümü, onlarla beraber gerçekleştirilecek planlara yer verilmiştir. Ağıtta yaşanılan mekânın tasviri, kesin bilgi olarak bir işlevi yerine getirirken aynı zamanda ifade edilecek asıl konuya zemin hazırlaması bağlamında çok çeşitli bir fonksiyona sahiptir. *Evlerinin önü yüksekti bayrak dikmeye, Evimizin sağ tarafı mezarlık* sözleri bu işlevi yerine getirmesi açısından önemlidir.

Derlenen ağıtlar ses ile icra makamı oluşturulup söylenmiştir. Nitekim "yakılan ağıtların kalıcı olmasına; ağıtı yakan kişi, ağıtın sözleri, mûsikî ve ağıtı dinleyen çevre etki etmektedir" (Yıldırım, 1986: 441-458). Ağıt oluştuğu alan itibariyle acı duygusunun doyuma ulaştığında ortaya çıkan bir sözlü verim olduğundan ağıtı yakan kişi onun güzel olması amacıyla değil kan bağının yahut gönül bağının verdiği tesir ile ağıtını dile getirir. Böylece ağıtın sözleri daha çok anlam kazanır ve dinleyici çevreyi etkiler. Söylenen ağıtta vefat eden kişinin yiğitlikleri, fedakârlığı, yaşamı boyunca gördüğü sıkıntılar, boyu posu, kaşı gözü serbest bir biçimde anlatılmıştır.

Bir başka ağıt örneği aniden gerçekleşmiş olan bir ölüm üzerine yakılmıştır. Bu ağıtı vefat eden kişinin kız kardeşi Ayten Çakır dile getirmiştir:

Kardeşe Ağıt

Gurban olurum gara gardaş boylarına da
Kulaç gibi kollarına güzel huylarına da
Ölürüm ben senin evinin yollarına da
Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Gardaş genç eşini nasıl bıraktın,
Üç körpe kuzuyu nasıl attın?
Yaşlı anam babamı nasıl Sultan'a sattın,
Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Eller gibi yiyip içmemiş de,
Türlü allar giyip gezmemiş de,
Hiçbir şeyden muradın almamış da,
Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Geçti ömrün çiftçilikle kırlarda,
Yolun yarısında bizlere ettin veda,
Beşgöz'e de ayak basmam bir daha,
Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Gurban olurum gardaş ben öleydim,
Oğlunun okuduğunu n'olur göreydin,
Kızlarını da sen gelin edeydin,

Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Yaşlı babam nasıl dayansın acına,
Annem otura kaldı mezar taşına,
Yavrularını boynu bükük bir başına,
Koyup gittin gardaş ben gideydim.

Beşgöz'ün önü de kır ile dağlar,
Sultan da kapıda kolunu bağlar,
Altı aylık yavrun durmadan ağlar,
Dönmem o köye sen olmadıktan sonra.

Ağıt, otuz altı yaşında halk arasında "göze" diye anılan, alanına giren kişiyi deliğine çekerek içine hapseden Beşgöz Çayı'nda boğulan Gürdal Akman için kız kardeşi tarafından yakılmıştır. Ağıttan yola çıkılarak vefat eden kimsenin fiziki özellikleri (esmer, güçlü, kuvvetli vs.) yaşı (yolun yarısında bizlere ettin veda) ve yaşam şekli (yiyip içmemiş, giyip gezmemiş, muradını almamış) gibi bilgilere rahatlıkla ulaşılabilmektedir. Ağıttan anlaşıldığı üzere vefat eden kişinin "körpe" denilecek kadar küçük iki kızı ile bir oğlu vardır. Ağıtta ölen kişinin fiziki özelliği, ailevi durumu, yaşanan yerin ve ölümün gerçekleştiği alanın coğrafi özelliğine değinilmiştir. Ağıtlar aynı zamanda kişinin mensup olduğu toplumun yaşam şekli, duyuş ve düşünüşü hakkında da fikir vermektedir. Bu nedenle yukarıdaki ağıt örneğinde vefat eden kişinin çiftçilik yapılan bir topluma mensup olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Ülkü'ye Ağıt

Polatlı'yla Aksaray'ın yollarına güller dökeydim,
Sen ölmeyeydin taze gelin ben öleydim,
Kaan bebeni kimselere vermeyeydin,
Annesinin nazlı kızı, sarı gelini.

Bebeni alıp küvezde beslediler,
İçindeki derdi de yok edemediler,
Küstüm tabiplere de Ülkü'mü bana vermediler,
Annesinin güzel kızı, nazlı gelini.

Babasının biriciği, kocasının dileği,
Polatlı'nın kızı Aksaray'ın gelini,

Hevesini alamadın, beben daha bir idi.

Annesinin sarı kızı, taze gelini.

Düğünler olur, çalınır sazlar,

Eller ana dedikçe yüreğim sızlar,

Misafiri yolladım da kabristana kızlar,

Ülkü'm sarı kızım da nazlı gelinim.

Kaan bebek de büyürmüş,

Yanımıza gelir imiş,

Annesinin mezarına güller serir imiş,

Sarı gelin daha ne zaman görülürmüş,

Annesinin sarı kızı, taze gelini.

Ağıt bir buçuk yıllık evli, otuz üç yaşında vefat eden Ülkü Akman adına, annesi Güzel Akman tarafından yakılmıştır. Ülkü, Güzel Akman'ın iki çocuğundan ilkidir. Ankara/Polatlılı olup Aksaray'a gelin olmuştur. Bebeğine hamileyken hastalığı sebebiyle erken doğum yapmıştır. Bebeği henüz kuvözdeyken kolon kanseri sebebiyle vefat etmiştir. Anne Güzel Akman 8 Mart 2014 tarihinde bu ağıtı yakmıştır. Ağıtta vefat eden kişinin fizikî özelliği, hayatı hakkında bilgi verilmiş, durumun yaşanmamış olmasını temenni eden sözler söylenmiş ve geleceğe dönük hayaller bildirilmiştir.

"Türkler hastalık sonucunda ölümün vuku bulacağına inanmışlar, ancak bunun yanında ölüme karşı direnme ve ölmeme arzusu ile hayata bağlanmışlardır" (Ersoy, 1992: 87). Yukarıdaki ağıt örneğinde de görüleceği üzere vefat eden kişinin bebeğinin büyüyüp anneannesi ve dedesinin yanına gelip annesini mezarında ziyaret edebileceği günler tahayyül edilmiştir.

Ağıtlarda dikkat çekilmesi gereken bir husus da insanın fıtratı gereği her zaman umudu gönlünde taşımasıdır. O nedenle ağıt yakan anne, kızının bir daha ne zaman görülebileceğini sorgularken ya rüya yoluyla ya da kendisi vefat ettiğinde ruhlarının haberleşeceği, buluşacağı yönündeki düşüncelerle umudunu ima etmiştir. İslamiyet temelli Türk düşüncesinde dünyanın fani olup ahiret âleminin baki olacağı inancı, genç yaşta vefat eden yahut ilk ağıt örneğinde olduğu gibi murat alamayan, yemek, içmek, giymek, gezmek gibi faaliyetleri gerçekleştiremeyen kimseler için daha güzeline ve sonsuz olana kavuşulacak alan olması açısından önem arz eder. O nedenle Türk milleti genç yaşta gerçekleşen ölüm, aniden yaşanan ölüm, amansız hastalık yüzünden ölüm gibi katlanılması zor durumlara karşı metanetini koruyabilmiş ve İslam inancı temelinde teselli bulmuştur.

EMİRDAĞ AĞITLARI

02.07.1999 Cuma Günü İtalya'da İki Elim

Felek pusu kurmuş İtalya'nın yoluna,

Mehmet'le Mesut gardaşı girdi mi salına,
Sevilay ve Süfülay büründüler yasına,
Tanrım dost değil, vermesin düşman başına.

Söyle kahpe felek, neydi bize kastın
Bu sene kervanda onlar varmış, dedim. Sustum.
Dehşet anında, vahşetle kanlarını saçtın,
Acımasız kâfir sende yok muydu vicdan

Yıllardır düzen veremedim kırık sazıma,
Nasıl dayanalım böyle yazılan yazıya,
Hacı Mashar çırpınır, üç körpe kuzuya,
Yüreğimize çöreklenen goygun sızıya.

Zehir kattı hacıların tatlı aşına,
Ezrail acımadı, tazeyle genç yaşına,
Hepimizi büründürdü kederine yasına,
Değil dost, Tanrım vermesin düşman başına.

Denecek az değil feleğe, çoktur sözüm,
Vallahi yeğenlerim kavruldu kalmadı özüm,
Söyle neydi kastın, bize miydi felek,
Kalburdan değil de geçirdin ince elek.

Dostlar açık mıydı gözü, hasret gitti sılaya.
Beş taze fidanı dizi dizi dizmişler sıraya.
Zalim felek nasıl kıydın üç körpe kuzuya,
Yürek dayanmaz oldu böylesi sızıya.

Fani dünya hiç kimseye baki değilmiş,
Herkes bana sorar belin neden erken bükülmüş,
Metin, eşi, yavrularının al kanları dökülmüş,

Koca Emirdağ'ı, sizin için yollara dökülmüş.

Zalim gurbet kervanı, çoğumuz oldu heder.
Müthiş sardı Emirdağ'ı yas ilen keder,
Rabbim vermesin hiç kimseye böyle kader.
Mevlüt dayıları durmadan gözyaşı döker.

Nasıl yürek dayanır dostlar, ne müthiş dehşet.
Gazeteyle televizyonlar, acı haberi yaptı manşet,
Hiç kimse ömründe, gördü mü böyle bir vahşet,
Dostlar teselli edip, diyorlar bana sabret.

Nasıl da siz karayolunu, bu sene seçtiniz,
Ecel şerbetini zalım İtalya'da içtiniz,
Yanarak alkanınızı yad ellere saçtınız,
Vicdansız İtalyan, beşini birden biçtiniz.

Acımadın Ezrail, bir ocağı söndürdün,
Bizlerin yazını şimdiden kışa döndürdün,
Bu sene biz miydi kahpe felek kastın,
Bundan böyle ben de Avrupa'ya küstüm.

Hollanda az değil vatana hayli aralı,
Özüm dönemedi, acep nereleri yaralı,
Beş körpe kuzum yan yana da sıralı,
Benim suna yeğenlerim Emirdağlı, buralı.

Mevlüt dayıları feryat edip, dertli destan yazıyor,
Kınamasın kimse dostlar, benim göynüm yanıyor,
Dursun Bey de fidanları mezarlığa dikiyor,
Ne de çok sevenlerin varmış, hepsi gözyaşı döküyor.

Duygular ve düşünceler insanların faaliyetlerine yön veren en önemli etkenlerdir. Ağıtlar ise duygu ve düşüncenin kısa süre içerisinde anlamlı, ezgili, dolayısıyla etkili bir şekilde sözlü kültür verimine dönüştüğü bir türdür. Ağıtın oluşumu için gereken en önemli durum, duygu yoğunluğu yaşanmasıdır. Açıklaması yapılan tüm ağıtlarda amaç, vefat eden kişinin yakınları tarafından yaşanan şaşkınlık duygusuyla beraber hissedilen acının tarif edilmesi ile birlikte hafiflemesidir. Gözyaşı dökmek her ne kadar acı belirtisi olsa da aynı zamanda bedenin rahatlamasını sağlayan bir eylemdir. Hissedilen acıdan yola çıkarak söylenen sözler, ağıtlar da aynı işlevi yerine getirir. Bu faaliyetler aynı zamanda bir rahatlama metodudur.

Ağıt trafik kazasında vefat eden bir aile için yakılmıştır. Vefat eden çift teyze çocukları olduğundan ağıtı yakan kişi çiftin dayısıdır. Arabanın içerisinde kilitli kalıp yanarak can veren çiftin eşkallerinin tespiti uzun sürmüştür. Bu durum Emirdağ'da bekleyişte olan aileyi ziyadesiyle üzmüş ve bu sözlerle acısını dile getirmiştir. Aile çift adına Emirdağ'da Metin-Zülbiye Sarı Anadolu Lisesi'ni yaptırarak yer ve gök ruhunu memnun etmeyi amaçlamıştır. Bu durum da ölüm sonrasında vefat edenler için gerçekleştirilen nadir örneklerden olması bakımından dikkat çekicidir.

Ağıtta sıla hasreti, pişmanlık ve ölüm teması işlenmiştir. Türkler en eski kayıtlarında işaret ettiği üzere önce Gök Tanrı daha sonra da bu inançla büyük benzerlikler taşıyan İslam inancına sahip olmuşlardır. Bu inanç Türklerde var olan düzenin bir sahibi olduğu fikrini her zaman diri tutmuş, böylelikle yaşanan acı karşısında dahi bir dengenin, hikmetin olduğu fikri var olmuştur. Bu durum metaneti de beraberinde getirmiş, yaşanan kayıp yakın çevreden olsa dahi isyankâr davranışların sergilenmesini ya da bu şekilde sözler sarf edilmesini engellemiştir. Yukarıdaki ağıtta da *Söyle kahpe felek, neydi bize kastın. Bu sene kervanda onlar varmış dedim, sustum* gibi ifadeler bu durumun tezahürüdür. Türk kültüründeki ağıtlarda çoğunlukla isyan etmekten ziyade ölüme sebep olan kişi, nesne, duruma karşı sitem ve öfkenin yanında, kargışa yakın ifadeler görülmektedir. Ağıtta *Acımasız kâfir sende yok muydu vicdan (...) Vicdansız İtalyan, beşini birden biçtiniz* dizeleri ölüme sebep olan kişi için bu duygularla sarf edilmiş sözlerdir.

Boratav'ın (1969: 352) kimi zaman ölümle müsavi, kimi zaman ise ölümden daha ağır olarak nitelediği gurbet konusu birçok edebî türde kendisine yer bulmuş temel konulardan birisidir. Anadolu'da söylenegeldiği üzere "eşiğin ardının gurbet" olduğu düşünülürse, yukarıda konu edinen yurtdışında yaşayan gurbetçilerin gurbette garip kaldıkları, yaşadıkları sıkıntılar ve dahi gurbette ölüm konusu Türk kültüründe haklı bir yer edinir. Bu nedenle ağıt yakan kişi *Dostlar açık mıydı gözü, hasret gitti sılaya* sözleriyle "vatanına kavuşamama", "gurbet" konusuna değinir.

Ağıtlarda dile getirilen bir diğer husus da pişmanlıktır. Ağıtlarda, ağıtı yakmaya sebep olan neyse o duruma, nesneye ulaşılmaması için pişmanlık belirten sözler kullanılır. Durumun yaşanmamış olmasına dair varsayımlarda bulunulur. Ağıtta geçen *Nasılda siz karayolunu, bu sene seçtiniz / Ecel şerbetini zalım İtalya'da içtiniz* sözleri de bu türden bir ifadedir.

Dayıma Ağıt

Verili de bu dert bize verili

Murat abisi Yalçın'a alır gelini,
Dört yıldır dertler kırdı belimi,
Issız koydular dayımın evini,

Hadi dayım git güle güle,
Toprak anama selam eylersin,
Sarı kardeşim diye severdi,
Anam orada seni bellesin.

Merdedir dağların çiçeği merde,
Hepimiz buradayız dayım nerde,
Kibar dayım dutulmuş çaresiz derde,

Belçikaynan Hollanda'nın arası,
İçindeydi anamla, dayımın yarası,
Tabipler de bulamadı bu derdin çaresin

Karadan gel dayım karadan,
Ne güzel yaratmış seni yaradan,
Dayım usandın mı içindeki yaradan,
Mevlüt adın kalktı mı şimdi sıradan?

Biri anamdı, diğeri dayım,
Kırıldı bellerim, tutmadı elim,
İkisine de helalleşmeye varmadı dilim,
Yakında ben de gelecek olum.

Bu ağıt Emirdağ yöresinden yeğen Birsen Sarı'nın mide kanseri sebebiyle vefat etmiş olan dayısı için yakılmıştır. Bu ağıtta da dünyadan ayrılmış olmakla "ayrılık" teması işlendiği gibi daha önce vefat eden kimselerin yanına gitmiş olma inancı bir yandan "kavuşma" duygusunu da hissettirmiştir.

Türk kültüründe gurbet, çaresi bulunmayan yahut az bulunan hastalık, vefat eden kişinin yakınlarını sahipsiz(miş gibi) bırakması konuları önemli bir yere sahiptir. *Ağıtta dile getirilen Belçikaynan Hollanda'nın arası (...) Karadan gel dayım karadan* gurbet konusunu; *Kibar*

dayım dutulmuş çaresiz derde (...) Dayım usandın mı içindeki yaradan mısraları hastalık konusunu; *Issız koydular dayımın evini* sözleri yalnızlık temasını işlemektedir.

Burak'a Ağıt

Belçika'dan gece geldi haberi
Ben de deli oldum o günden beri
Ahlarım yakıyor yüce gökleri
Eline kınalar yakamadım ben
Kıyıp da yüzüne bakamadım ben

Kurbanlar olurum yaralarına
Merhemler sürüyüm aralarına
Amcaların baksın çarelerine
Kibardır kuzum da nasıl yanmayım
Hayali gözümde nasıl anmayım

Annen de zorunan yetip yetirdi
Melekler elinden tutup götürdü
Alnındaki yazı ömrün bitirdi
Benim kuzum hem efendi hem beydi
Şu yalan dünyanın sonu hey heydi

Kuzum sarı saçın koklayamadım
Azrail gelince saklayamadım
Sen uykuda iken yoklayamadım
Sarı saçlarına kurban oluyum
Kuzum ateşine duman oluyum

Azrail canına kıyamaz dedim
Hocalar gövdeni yuyamaz dedim
Amcaların kabre koyamaz dedim
Kuzuma kuzuma sarı kuzuma

Ben ne deyim senin kara yazına

Kuzum on beşinde körpedir yaşı
Dünyada tükenmiş ekmeği aşı
Başına koymuşlar bir mezar taşı
Mavi gözlerine kurban oluyum
Derdini söyle de derman oluyum

Üstüne yürümüş gavur kamyonu
Anası babası duymamış onu
Böyle mi olurmuş yavrumun sonu
Deden yola çıkmış seni bekliyor
Kuzum derdin bana dertler ekliyor

Yalvarsak Allah'a dönemez misin
Gittiğin yollardan gelemez misin
Gözümün yaşını silemez misin
Ardı kırk belikli gelin alıyım
Emlik kuzum seni nasıl salıyım.[17]

Yukarıdaki ağıt Sultan Urfalı tarafından 1999 yılında vefat eden torunu Burak için yakılmıştır. Bu ağıt da diğer üç (bir Polatlı, iki Emirdağ) ağıt örneğinde olduğu gibi gurbette yaşayıp trafik kazası sonucu vefat etmiş birisi için yakılmıştır. Torunu henüz on beş yaşında vefat ettiği için Sultan Urfalı söylediği ağıtta *Eline kınalar yakamadım ben / Kıyıp da yüzüne bakamadım ben (...) Kuzum sarı saçın koklayamadım (...) Ardı kırk belikli gelin alıyım* gibi sözlerle onunla gerçekleştirmeyi umut ettiği hayallerine yer vermiştir. Ağıtta *deden yola çıkmış seni bekliyor* sözleriyle özlem, *Kuzum sarı saçın koklayamadım Azrail gelince saklayamadım Sen uykuda iken yoklayamadım* sözleriyle de pişmanlık duygularını ifade etmiştir.

Ağıtlarda görülen duygulardan birisi de fedakârlıktır. Ağıt yakan kişi sözlerinde vefat eden kimsenin yerine ölmeyi istediğini diğer iki Polatlı ağıtında belirtildiği gibi *Sarı saçlarına kurban oluyum / Kuzum ateşine duman oluyum* sözleriyle bu ağıtta da belirtmiştir. Yine bu ağıtta da yoğun bir acının yanında kadere teslim olunduğunu belirten *Kuzum on beşinde körpedir yaşı / Dünyada tükenmiş ekmeği aşı* gibi sözler yer almaktadır.

[17] https://www.facebook.com/Emirda%C4%9F-T%C3%BCrk%C3%BCleri-1102642546487241/?ti=as (E.T.: 26.09.2023)

SONUÇ

Ağıt, Türk geleneğinin kadim sözlü kültür verimleri arasındadır. İslamiyet'in kabulünün öncesinde sagu, mersiye olarak adlandırılan ağıt yakmanın/söylemenin kadim bir gelenek olmasının sebepleri zamansız ve mekânsız oluşunda, ezgili oluşunda aranabilir. Bir kimse üzüntüsünü gönlünde hissettiği bir kişiye, olaya, yere hatta zamana karşı her zaman ve her yerde ağıt söyleyebilir. Ağıtın ezgili yapısı onu hem etkili olmasını hem de zihinlerde kalıcı bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Ağıtın söylenmesine çok çeşitli durumlar sebep olsa da bu durumların ortak noktası insanın acı duygusunu yoğun bir şekilde hissetmesidir. Ağıt sadece acıya bağlı olarak değil yaşadığı bir heyecana, korkusunu üzerinde taşıdığı bir duruma, mevcut durumu kabul etmek istemediğinde hissettiği isyan duygusuna bağlı olarak yakılabilir. Bu nedenle de incelenen ağıt örneklerinde beklenmeyen bir şekilde "ölüm" durumuyla karşılaşıldığı için şaşkınlık, bir daha sevdiklerini göremeyecekleri için "korku", bu duyguyu takip eden "özlem", durumu kabul edememe yahut etmeme halindeyse "isyan", "feleğe şikâyet" eden ifadeler görülmüştür. Trafik kazası ve kanser hastalığı gibi durumlar neticesinde yaşanan ölüm olayları sonrasında yakılan ağıtların incelendiği örneklerde her ne kadar yukarıda sayılan duygu durumları yaşansa da ağıt yakan insanların İslam inancına bağlı olarak ebedi âlemi ahiret olarak görmeleri, sevdiklerine orada kavuşacaklarına inanmaları onlara teselli veren ve gerçekleşen ölümü kabullenmelerini sağlayan en önemli durum olarak göze çarpar. Çalışmada incelenen örnekler hem Polatlı ve Emirdağ yörelerine ait sözlü verimi literatüre kazandırması açısından hem de yöre insanının duyuş, düşünüş ve hayat görüşünü ifade etmesi bakımından önem arz eder.

KAYNAKÇA

Albayrak, N., Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.

Boratav, P. N., *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Ergin, M., *Dede Korkut Kitabı 1-2*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Ersoy, R., "Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller", *Türk Kültür Dünyası*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2021.

Görkem, İ., *Türk Edebiyatında Ağıtlar – Çukurova Ağıtları – İnceleme Metinler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Kuzay Demir, G., "Dede Korkut Anlatmalarından Hareketle Ağıt Türü Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15/2 (Kış) Yıl: 19, 2018.

Mirzaoğlu, F. G., *Halk Türküleri Konu, İcra, Yapı, Anlam, İşlev*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.

Oğuz, M. Ö., *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.

Roux, P. J., *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

Yıldırım, D., *Orta-Asya Bozkırlarından Urum'un Eline - Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine*, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c. II, 441-458, Ankara, 1986.

https://www.facebook.com/Emirda%C4%9F-T%C3%BCrk%C3%BCleri-1102642546487241/?ti=as (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

Sözlü Kaynaklar

Türkan Yılmaz, 56, Orta Öğretim, Ev Hanımı (Emirdağ ağıtları kaynak kişi)

Ayten Çakır, 51, Lise, Ev Hanımı (Polatlı ağıtları kaynak kişi)

Gülten Baysal, 57, Orta Öğretim, Ev Hanımı (Polatlı ağıtları kaynak kişi)

KÜLTÜREL KİMLİKLERİN ÇIKMAZ SOKAKLARI: ERKEKLİK KİMLİĞİ ÜZERİNE SAHA DENEYİMLERİNDEN NOTLAR

Dr. Gıyasettin YILDIZ

Harran Üniversitesi,

gyildiz@harran.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5191-509X

ÖZET

Kültürel kimlikler, bireylerin ve grupların kendilerini karakterize etmek için kullandıkları sembolleri, değerleri ve inançları bir araya getiren karmaşık bağlantı ağlarından oluşur. Bu kimlikler yalnızca öz farkındalığa ve dünyayla iletişim kurmaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal baskı ve önyargıyı da mümkün kılar. Bu nedenle kültürel kimlikler büyüme ve kendini ifade etmede fırsatlar sunarken, kişinin gerçek potansiyelini bastıran çıkmaz sokaklara da yönlendirebilmektedir. Eril kimlik de benzer şekilde ikili bir boyut sergileyen önemli bir kültürel kimlik örneğidir. Erkeklerin beklenen davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını tanımlayan ve yaşamlarını önemli ölçüde etkileyen bu kimlik, geleneksel olarak çeşitli kültürlerde ve bilimsel araştırmalarda güç, baskınlık, dayanıklılık ve cesaret gibi özelliklerle ilişkilendirilmiştir. Ancak son yıllarda, erkeklikle ilgili kültürel beklentilerin ve normların erkek olarak tanımlanan kişilerin yaşamlarını nasıl olumsuz yönde şekillendirebildiği, kısıtlayabildiği ve hatta zarar verebildiğinin eleştirel bir şekilde incelemesi gerektiğine dair artan bir farkındalık söz konusudur.

Bu temel noktayı akılda tutarak, mevcut çalışma, sosyal ortamlarda kendini erkek olarak tanımlayan bireylerin deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları araştırarak kültürel kimliklerle ilişkili karmaşıklıklarını incelemektedir. Ayrıca, toplumsal baskı ve ayrımcılığın nasıl devam ettiğini ve nihayetinde erkeklerin yaşamlarını nasıl etkilediğini incelemektedir. Belirlenen hedefler doğrultusunda nitel araştırma metodolojisiyle uygun olarak 2021 ve 2022 yılları arasında Şanlıurfa ilinde yürütülen saha çalışmalarından elde edilen bulgular; erkeklik kimliğinin değişen kültürel bağlamlara bağlı olarak farklı yorumlara yol açabileceğini ortaya koymuştur. Ek olarak, erkeklik kimliğinin öneminin değişken zamansal koşullara göre değişebildiği; söylemler ve uygulamalar tarafından bilgilendirilen erkeklik kimliklerinin tezahürlerinin tek tip olmadığı; belki de en önemlisi, bu araştırmalarda erkekliğin yalnızca "güç" anlamına gelmediğini, bunun yerine toplum yapısı içinde artan sorumluluk ve yük anlamına da gelebileceğini anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Erkeklik, Şanlıurfa, Nitel Araştırma

DEAD ENDS OF CULTURAL IDENTITIES: NOTES FROM FIELD EXPERIENCES ON THE IDENTITY OF MASCULINITY

ABSTRACT

Cultural identities comprise intricate networks of connections that unite the symbols, values, and convictions adopted by individuals and groups to define themselves. These identities assist not only in self-awareness and communicating with the world but also in enabling social oppression and prejudice. Accordingly, while cultural identities present chances for personal development and self-realisation, they can also stifle an individual's real potential.

Masculine identity is a significant cultural identity that demonstrates a dual dimension. This identity prescribes expected behaviours, thoughts and emotions for men, and has a considerable impact on their lives. In several cultures and scientific studies, this identity has traditionally been linked with characteristics of strength, dominance, resilience and courage. In recent years, there has been an increasing recognition of the importance of impartially scrutinising how cultural expectations and norms surrounding masculinity can have adverse impacts on the lives of males.

Bearing this principal aim in mind, the present study delves into the intricacies of cultural identities by examining the encounters and obstacles encountered by males in social environments. The investigation also analyses the impact of societal oppression and discrimination on men's lives. The outcomes of the study carried out in Şanlıurfa province between 2021 and 2022, in alignment with the qualitative research methodology and set goals, indicated that various interpretations of masculine identity may arise from evolving cultural contexts. Furthermore, the significance of masculine identity may vary based on changing temporal circumstances; the expressions of masculine identities, which are shaped by discourses and practices, are not consistent. Most significantly, these studies revealed that masculinity does not solely connote "power" but can also signify amplified responsibility and burden within the social structure.

Keywords: Culture, Identity, Masculinity, Şanlıurfa, Qualitative Research

MOLLA SADRA VE RUH-BEDEN PROBLEMİ

İbrahim BAĞIROV

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü, doktora öğrencisi
E-mail Adresi: ibbaghiroff@yahoo.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2976-2119

ÖZET

Özü insandaki zihinsel olgularla onun maddi bedeni arasındaki ilişkiye dayanan ruh-beden problemi günümüz zihin felsefesinin temel konularından biridir. Günümüz zihin felsefesinde geçerli kabul edilmemekle birlikte felsefe tarihinde en yaygın görüş olan dualizm zihinsel olguları genel olarak insanın maddi bedeninden farklı bir töz olan ruha ait ediyor ve bedenle ruh arasında tam bir zıtlık olduğunu savunuyordu. İslam Felsefesi tarihine baktığımızda İslam filozoflarının da genel olarak düalist insan tasavvurunu edindiklerini görmekteyiz. Lakin 17. yüzyıl İslam filozofu Molla Sadra olarak bilinen Sadreddin Şirazî'nin İslam entellektüel geleneğinde kabul gören bu görüşe karşı çıktığını görmekteyiz. Molla Sadra, maddi olmayan ruhla maddi bedenin bir araya gelemiyeceğini söylemektedir. Ona göre insan nefsi biyolojik bedenle veya bedende ortaya çıkmakta, ancak özünde var olan cevheri hareket prensibi sayesinde zamanla evrim geçirerek ruhani varlığa dönüşmek suretiyle ölümsüzlük kazanmaktadır. Nefsin maddeden ruha doğru hareketini ihtiva eden bu evrimsel nefs anlayışını Sadra "cismani hüdus – ruhani beka" formülü ile tanımlamaktadır. Sadra, nefsin bedenle birlikteliğini hilomorfik bir birliktelik olarak tanımlayarak bu ikisinin tek bir vücutla kaim olduğu fikrindedir. Ne var ki, madde-suret arasındaki varoluşsal bağımlılık, nefsle maddi beden arasında yalnız varlık kazanmada geçerlidir. İnsan nefsi natıklık aşamasına vardıktan sonra artık dünyevi maddeye ihtiyaç duymaz. Böylece filozof nefsle bedenin ilişkisinin ittihadi bir ilişki olduğunu söylediği zaman, ruhani nefsle maddi beden arasındaki ilişkiyi değil, evrimsel nefsin bulunduğu aşamadaki bedeni ile ilişkisini kastetmektedir.

Genel olarak Molla Sadra psikolojisi modern felsefedeki ruh-beden problemi açısından bazı soru işaretleri bıraksa da kendi felsefesinin ilkeleri açısından bakıldığında tutarlı bir sistem olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Molla Sadra, ruh-beden problemi, cismani hüdus, ruhani beka.

MAARİFÇİ REALİST NƏSRİN STRUKTURUNDA FOLKLOR ƏNƏNƏLƏRİ

Azərbaycan Bakı, Telli ƏLİYEVA
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,
tellimuradova95@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-2107-4933

ÖZET

Qədim folklor onu yaradan xalqın dünyagörüşünün, ilkin əks etdirmə bacarığının, sənətkarlıq qüdrətinin ifadəçisi kimi özündən sonra meydana gələn ədəbiyyatın, onun nümayəndələrinin bu nümunələrdən yararlanması qeyd-şərtsizdir. Biz folklorun yazılı ədəbi nümunələrdə nə qədər var olduğunu əsaslı şəkildə keçən əsrin ikinci yarısından sonra öyrənməyə başlayırıq. Ancaq araşdırdıqca folklor təsirinin izlərini Xaqanidən, Nizamidən başlayaraq Füzuliyə və daha da artaraq və yayılaraq günümüzə gəldiyini görürük. Yazılı ədəbiyyat və folklorun qarşılıqlı əlaqəsi öyrənilərkən iki istiqamət - yazılı ədəbiyyatda folklordan istifadə və yazılı ədəbiyyatın folklora təsiri əsas götürülür, o zaman yuxarıda adı çəkilən sənətkarların daha sonrakı varislərindən (XX əsrin əvvəllərinə yazıb-yaradan) olan maarifçi realistlərin yaradıcılığında xalq təfəkkürü məhsullarının təsir prinsipləri də öyrənilməlidir.

Maarifçi realist yazıçıların təhkiyə üzərində qurulan mətnlərində folklor motivlərini araşdırdıqda əlbəttə bir çox səsləşmə, istinad, ya da nüfuzetmə görürük, çünki maarifçiliyin əsas qayə və prinsipləri həm də xalq yaradıcılığı nümunələrinin təməlində duran tələblərdəndir. Əfsanə, rəvayət, nağıl, lətifə, qaravəlli, mif və s. bir çox folklor janr nümunələri maarifçi realistlərin bir sıra əsərlərinə mövzu qaynağı olmuş, üsluba təsir etmiş, müəyyən struktur formalaşdırmışdır. Xalq ədəbiyyatından mənimsənilən məzmun, forma xüsusiyyətlərini, süjeti, ayrı-ayrı motivləri mövzuya uyğun olaraq yaradıcılığı XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edən maarifçi realist sənətkarların yazdığı kiçik hekayə, hekayə, povest, roman janrlarında olan nümunələr əsasında təhlil etmək məqsədəuyğundur.

Açar sözlər : folklor, maarifçi, realizm, hekayə.

1. GİRİŞ

Xalq yaradıcılığı ənənələri, şifahi xalq ədəbiyyatı yaranma baxımından ilkinliyinə görə yazılı ədəbiyyatın bu mənbələrdən qaynaqlanması təbii prosesdir. Bu mənada, qədim folklor onu yaradan xalqın dünyagörüşünün, ilkin əks etdirmə bacarığının, sənətkarlıq qüdrətinin ifadəçisi kimi özündən sonra meydana gələn ədəbiyyatın, onun nümayəndələrinin bu nümunələrdən yararlanması qeyd-şərtsizdir. Bu prosesin əsrlərcə davam etməsinə baxmayaraq, folkorşünaslığın bir elm sahəsi kimi formalaşması XX əsrin əvvəllərinə təsadüf etdiyi üçün nümunələrin toplanması və xalq yaddaşının həcminin və sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi prosesi də bundan sonrakı dövrdə cərəyan edir. Eləcə də, biz folklorun yazılı ədəbi nümunələrdə nə qədər var olduğunu keçən əsrin ikinci yarısından sonra öyrənməyə başlayırıq. Ancaq araşdırdıqca folklor təsirinin izlərini Xaqanidən, Nizamidən

başlayaraq Füzuliyə və daha da artaraq və yayılaraq günümüzə gəldiyini görürük. Bu işlənmə mexanizmi bütün dövrlərdə eyni səviyyədə olmamışdır. *"Azərbaycan ədəbiyyatının getdikcə bu yeni dəyərlərə daha möhkəm söykənməsi, şübhəsiz ki, onun bəhrələndiyi qaynaqlar və xüsusilə əvəzsiz folklor dəyərləri ilə sıx bağlı idi. Əgər XIX əsrin maarifçi ədəbiyyatı, xüsusilə A.Bakıxanov, İ.Qutqaşınlı, M.Ş.Vazeh, M.F.Axundov, Q.Zakir, S.Ə.Şirvani və başqaları bu qaynaqdan bəhrələnib milli nəsr, dramaturgiya və poeziyaya xalqın milli-mənəvi düşüncəsinin qeyri-mütəşşəkkil axınını yaratmışdılarsa, XX əsr ədəbiyyatında folklor, folklorizm özünü yeni məzmunda, daha mütəşəkkil formada göstərməyə başladı."* (Orucov, 2017, s.198)

2. MAARİFÇİ REALİST NƏSRDƏ FOLKLOR

Yazılı ədəbiyyat və folklorun qarşılıqlı əlaqəsi öyrənilərkən iki istiqamət - yazılı ədəbiyyatda folklordan istifadə və yazılı ədəbiyyatın folklora təsiri əsas götürülür, o zaman yuxarıda adı çəkilən sənətkarların daha sonrakı varislərindən (XX əsrin əvvəllərinə yazıb-yaradan) olan maarifçi realistlərin yaradıcılığında xalq təfəkkürü məhsullarının təsir prinsipləri hansı xarakterik xüsusiyyətlərə malik idi?

Maarifçi realist yazıçıların təhkiyə üzərində qurulan mətnlərində folklor motivlərini araşdırdıqda əlbəttə bir çox səsləşmə, istinad, ya da nüfuzetmə görürük, çünki maarifçiliyin əsas qayə və prinsipləri həm də xalq yaradıcılığı nümunələrinin təməlində duran tələblərdəndir. Əfsanə, rəvayət, nağıl, lətifə, qaravəlli, mif və s. bir çox folklor janr nümunələri maarifçi realistlərin bir sıra əsərlərinə mövzu qaynağı olmuş, üsluba təsir etmiş, müəyyən struktur formalaşdırmışdır. Folklorun yazılı ədəbiyyata təsirini xüsusi vurğulayan müəlliflər bunu dəfələrlə təsdiq etmişlər. *"XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan bədii nəsri bu baxmdan daha səciyyəvi xüsusiyyətə malikdir. C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyev, Y.V.Çəmənzəminli, N.Vəzirov, S.S.Axundov, A.Şaiq ... və başqalarının nəsrində şifahi xalq ədəbiyyat ənənələrinin ideya-estetik, məzmun, janr, ənənəvi obrazlar, xalq deyim, idiom və frazeologiyası üzvi tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Nəsr əsərlərində folklorun və onun müxtəlif ideya, mövzu şəkillərinin işlənməsi çoxcəhətli və zəngindir"* (Bayat, Bəşirli, 2013, s.40) Həmmüəlliflərin digər fikirlərində də, istər realist, istərsə də, romantik sənətkarların yaradıcılığında ədəbiyyat tariximizin heç bir dövründə xalq ədəbiyyatı ənənələrinə və nümunələrinə bu qədər müraciət olunmadığı da vurğulanır. Əlavə olaraq qeyd edə bilərik ki, zaman-zaman folklor motivlərinə, bilavasitə folklor janrlarına müraciət dəyişmişdir. Əsrin əvvəllərində daha çox nağıl, əfsanə, rəvayət və s. süjeti yazılı ədəbiyyatın maraq dairəsində idisə, sovet dövründə (Süleyman Rəhimov "Aynalı" və s.), 60-cı illərdə (Mövlud Süleymanlı "Köç", Fərman Eyvazlı "Qaçaq Kərəm") dastan motivlərinə, qəhrəmanlıq dastanları obrazlarına müraciət çoxluq təşkil etməyə başladı.

Xalq ədəbiyyatından mənimsənilən məzmun, forma xüsusiyyətlərini, süjeti, ayrı-ayrı motivləri mövzuya uyğun olaraq yaradıcılığı XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edən maarifçi realist sənətkarların yazdığı kiçik hekayə, hekayə, povest, roman janrlarında olan nümunələr əsasında təhlil etmək məqsədəuyğundur.

2.1.Süleyman Sani Axundov nəsrində folklor

Keçən əsrin əvvəllərində yazıb-yaradan maarifçi realist sənətkarlarımızdan Süleyman Sani Axundovun yaradıcılığında xalq ədəbiyyatı strukturu çox dərindir. Bir çox nümunələrdə bu açıqca görünür. Ən əsası da hekayələrində. Üstün xüsusiyyətlərindən olan lakonik ifadə, yığcam həcmdə dərin məna, geniş kütləyə xitab etmək və ən bariz ictimai nöqsanları, sosial problemləri qabaradaraq əks etmək hekayənin əsas məğzini ümumiləşdirən tərəfləridir. Bu baxımdan Süleyman Sani Axundov öz hekayələrində qarşısında duran vəzifələri həyata keçirmək üçün folkloru da bir baza kimi dəyərləndirmişdir.

Azərbaycan nağıllarının təsnifatını Yusif Vəzir Çəmənzəminli, Həmid Araslı, Məhəmmədhüseyn Təhmasib, Paşa Əfəndiyev kimi alimlərimiz az fərqlərlə qeyd etmişlər. Son dövürlərdə isə digərlərindən fərqlənən tədqiqatlar da vardır. İlkin Rüstəmzadənin "Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi (Aarne-Tomson sistemi əsasında)" monoqrafiyası buna misal ola bilər. Müəllif nağılları heyvanlar haqqında, sehirli, dini, novellavari, lətifəvari, zəncirvari və s. qruplaşdırmışdır. Buradan yola çıxaraq Süleyman Sani Axundovun bəzi hekayələrini müxtəlif nağıl tipinə uyğunlaşdıra bilərik. Məsələn "Kövkəbi hürriyyət"i sehirli nağıllara, "Tutuquşu"nu heyvanlar haqqında, "Qan bulağı" hekayəsini novellavari nağıl motivinə bənzədə bilərik.

Onun ilk hekayələrindən biri olan "Kövkəbi-hürriyyət" xalq ədəbiyyatı elementlərini ehtiva etmək baxımdan səciyyəvidir. Maraqlıdır ki, əsərin ilk misrası elə nağıl strukturuna uyğun şəkildə başlayır: *"Şahzadə nağıla başlayaraq deyir..."(Axundov, 2005, s.241)* Sona qədər nağılvari təhkiyə davam edir, mətndə nağıl elementləri aşkardır. Hekayədə baş verən hadisələr də bir az uydurma, qeyri-real səslənir. İnsanlar da sanki başqa dünyanın sakinləridirlər. Ancaq müəllifin sehrli-mistik aura yaradaraq anlatmaq istədiyi "kövkəbi-hürriyyət" (azadlıq ulduzu) şəfaətinin vacibliyidir; yəni nə qədər azad olarsa, insan o qədər uzun yaşayar. Maraqlıdır ki, insanların boyunduruq altında yaşadığını ifadə edərkən rəmzi, məcazi üslubdan istifadə edən müəllif onlara bu bəladan qurtulmağın yollarını öyrətmək üçün xalq ədəbiyyatında çox rast gəldiyimiz o bilici alimdən dərs almağı üstün bilir. Müvəqqəti olsa da, başlarındakı bəlanı sovuşduran insanlar təkrar zülmətə qərq olur, hürriyyətlərini itirirlər. Bu, məlum tarixi hadisələrə müəllifin özünəməxsus maarifçi eyhamıdır; insanları ağıllı seçimə, dərkə dəvət edir. "*Burada S.S.Axundovun maarifçi dünyagörüşü öz ifadəsini tapır və o da vurğulanır ki, həmin divlər tərəfindən hörülən hasarlar, gələn qara buludlar ziyalı olmadıqca, xalqın içərisindən yetişmədikcə təkrarlanacaqdır. Müəllifin təqdim etdiyi məmləkət fəlakətlər içində vurnuxan Azərbaycandır, hasar çəkən divlər, gələn qara buludlar isə düşmən qüvvələr, daha doğrusu, rus və fars şovinizmidir" (Məmməd, 2019, s.26)* Məhz bu səbəblərdən hekayənin yazıldığı illərdə çapına icazə verilməmişdir.

Süleyman Sani Axundovun "Tutu quşu" hekayəsi kiçik hekayəyə nümunələrdən biridir. Tutuquşu folklora aid janr nümunələrindən nağıl, əfsanə, rəvayətlərdə əsas rollardan birini icra edən alleqorik obraz kimi qarşımıza çıxır. Folklorun təsiri ilə ondan yazılı ədəbiyyatda da bu geniş istifadə olunur və tutuquşu rəmzi-alleqorik obraz kimi çıxış edir. İstər Şərq ədəbiyyatında (Fəriddədin Əttar-"Simurq quşu", Əlişir Nəvai-"Lisanüt-teyr" və s.), istərsə də milli ədəbiyyatımızda (Möhsün Nəsiri-"Quş dili") tutuquşuna müxtəlif səviyyədə

rollar geyindirilir. Bəzən əsas olur, bəzən epizodik xarater daşıyır. Burada isə hekayəmizin əsas qəhrəmanı elə tutuquşudur.

Çox lakonik olmasına baxmayaraq, nəticə maarifçi realist müəllifin istəyinə xidmət edəcək qədər ibrətamizdir. Ana dilimizin əsrin əvvəllərində sıxışdırılması, savadsız kütləni öz ardınca çəkişdirən "savadlıların" hansı dildə danışacağına qərar verə bilməməsi, uğursuzluğa düçar olması bu yarım səhifəlik hekayədə sətir altında ifadə edilən əsas fikirlərdir. Burada nağılvari üslub aparıcıdır. Hətta bu kiçik hekayənin başlığında nağıl olması vurğulanır. Alleqorik məzmun daşıyan bu hekayə ictimai problemlərin məcazi mənada həqiqi təqdimidir. *"S.S.Axundovun "Tutuquşu" nağıl-hekayəsi həmin narahatçılıqdan, mühitin doğurduğu problemlərdən yaranmışdı. Daha çox isə burada siyasi səciyyə, mühitdə baş verənlərin dolayısı ilə tənqidi yer almışdır. Siçanın "ay Tutu dayı, qabaqlarda, pis də olsa, öz ana dilində oxuyurdun, amma indi bülbülün də adını biabır etdin və hər tərəfdən avara qalmısan" qənaəti o dövrün reallığı idi. Bunlar müasir zamanımızla da səsləşir. Çünki C.Məmmədquluzadənin "Anamın kitabı" əsəri, eləcə də Ü.Hacıbəyovun məqalə və felyetonlarında ("Üsuli-təbii", "Mühüm suallar və əhəmli cavablar") həmin suallar tez-tez verilirdi" (Məmməd, 2019, s.22)*

"Qan bulağı" hekayəsinin mətnini nəzərdən keçirdikdə bir çox əfsanələrdə və onların təsiri ilə dastanlara nüfuz edən süjet xətti ilə rastlaşırıq. Hekayə qoca və nəvəsinin dialoqları ilə şəkillənir. Əsas məğzi isə qocanın danışdığı rəvayətlə aydınlaşır. *"Cavan sordu:*

- *Bu, "Qan bulağı" adını nədən almış, baba?*
- *Bir az səbir et, oğlum, bulağın hekayəsini sənə söylərəm. İndi isə ardımca sür, bu yaxında içməli su var, - deyə qoca atını sürdü" (Axundov, 2005 s.246)*

Bundan sonra qoca keçmişdə baş vermiş əhvalatı rəvayət kimi nəql edir. Məhz folkorla səsləşən süjet buradan meydana çıxır.

İki düşmən ailənin arasında qan davası, onların bir-birinin soyunu tükətmək üçün vuruşması, doğulan oğlan uşağının qız kimi, qızın oğlan kimi böyüdülməsi (folklorda geniş yayılmış qılıq dəyişmə motivi), bir-birinə aşiq iki gəncin vuruşması (folklorun tanımazlıqdan tanımaya keçid motivi) və s. bu kimi motivlərə, folklora aid struktur elementlərinə yazılı ədəbiyyatımızda təkcə əsrin əvvəllərində yox, daha əvvəl və sonrakı dövrlərdə də müraciət olunmuşdur. Məsələn, 60-cı illər nəsrində əsrin əvvəllərində olduğu kimi xalq ədəbiyyatına meyl çox gücləndi. Bu dövrdə yazılan əsərlər içərisində Mövlud Süleymanlının "Köç" romanında yuxarıda sadalanan motivlərin demək olar ki, hamısı var. Bu kimi nümunələr bəhs etdiyimiz dövr ədəbiyyatında çoxluq təşkil edir. Bu yazıçılara da "Qan bulağı" kimi hekayələrin təsiri şübhəsizdir.

"- Oğlum, bu dərə, bu torpağı iki yerə təqsim edir. Belə rəvayət edirlər ki, qədim zamanda bu dərənin o tərəfində böyük bir qəbilə, başında Misir xan adında bir rəis və bu tərəfində, digər bir silsilə Surxay xanın rəisliyi ilə sakin olurmuşlar. İttifaqən bu iki xanın arasında qan davası düşür, bunlar bir-birlərini tərəf etməyə başlayırlar" (Axundov, 2005, s.247) Burada da, daha öncə qeyd etdiymiz kimi müəllifin təhkiyəsində bilinməyən zamandan bəhs etməsi bir manevr olaraq qəbul edilməlidir. Məqsəd folklordan gələn elementlərin kölgəsində dövrün mövcud problemlərinə işıq tutmaq, baş verən haqsızlıqları göstərmək,

insanların məcbur edilərək bəlalara düçar edilməsininin səbəblərini, nəticələrini oxucu kütləsinə mətnaltı mənada çatdırmaqdır.

XX əsrin əvvəllərində xalq ədəbiyyatına məxsus janrların bədii yaradıcılığa təsiri yazıçıdan yazıçıya fərqlilik göstərmişdir. Əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, Süleyman Sani Axundov daha çox nağıllardan təsirlənən sənətkarlardandır. Bir sıra müstəqil hekayələrini nağıl kimi təqdim etməklə yanaşı, hər birimizə məlum olan "Qorxulu nağıllar" başlığı ilə toplanan altı hekayə də "yazılı ədəbiyyatda nağıl" adlandıra biləcəyimiz əsərlərdir, ancaq burada daha çox real yaşam və hadisələr cərəyan etməkdədir. Bu hekayələri birləşdirən Hacı Səməd obrazı da bizə nağıl təhkiyəsindəki məşhur nağılçını xatırladır.

"Qorxulu nağıllar" silsiləsində folklor elementlərinin üstün olduğu mətn tipinə "Əhməd və Məleykə" hekayəsində rast gəlinir. Real həyat hadisələri fonunda cərəyan edən süjetdə əziyyət çəkən, zülmlərə düçar olan və bu vəziyyətdən xilas yolu göstərən qəhrəmanlar elə həyatdan götürülmüş obrazlardır. Ancaq mətn boyu biz məşhur rəvayət elementləri, dini-mifoloji ünsürlərlə qarşılaşırıq. Onlar oxucuda yaddaş doğmalığı yaradır və hekayənin maarifçi realist təsir gücünü artırır.

Hekayə digər nağıllarda olduğu kimi, Hacı Səmədin dilindən söylənilir. Kəndçi Nurəddinin və ailəsinin aclıq vaxtı kənddə əziyyət çəkməsi, onun pul qazanmaq üçün şəhərə üz tutması, qazandığı pulunu övladlarına göndərməsi nəql olunur. Daha sonra zaman keçir, ailəsi onun ölüm xəbərini alır. İki övladı və həyat yoldaşı çox böyük çətinliklə üzləşir. Ana övladları ac qalmasın deyə evdəki əşyalara qədər hər şeyi satır. Bu dar zamanlarında onlara kömək edən Səyyah Cəmaləddin olur. *"Axırda Xədicə onu sakit etmək üçün dedi:*

- Qızım, Məleykə, gözlərini yumub yat; onda gecə mələk bacamızdan sənə çörək salar" (Axundov, 2005, s.337) Səyyah sanki Xızır kimi onların imdadına gəlir, ən çətin anlarında işıq olur.

Burada məhz xalq ədəbiyyatından mətnaltı qatda ifadə edilən, Səyyah Cəmaləddin kimi təqdim edilən Xızır peyğəmbərdir. Müsəlman-türk mifologiyasında Xızır obrazı tez-tez qarşımıza çıxır və onun adı ilə bağlı rəvayətlərdə baş verən hadisələr bu obrazı xalqın zehnində müqəddəsləşdirmiş və özünəməxsus status qazandırmışdır. *"Ümumiyyətlə, Xızır Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının dastan, nağıl, inanc, məsəl kimi janrlarında tez-tez rast gəlinən mifik obrazdır. Onun qardaşı İlyasla bərabər dirilik suyundan içdiyi, birinin dənizdə, digərinin quruda dara düşənlərin imdadına yetməsinə inam min illər öncə olduğu kimi bu gün də xalq arasında yaşayır." (Nəcəfzadə, 2015)* Səyyah Cəmaləddin, başqa bir tərəfdən XX əsrin əvvəllərində Şərq aləmində böyük nüfuza malik pozitiv islamçı Şeyx Cəmaləddin Əfqani ilə assosasiya oyadır. Bu halda hekayənin ideya istiqaməti daha da genişlənərək bir ailənin xilasından məhkum vəziyyətə düşmüş, yoxsullaşmış Şərqin nicatına da assosasiya olunur.

Süleyman Sani Axundov hekayədə Xızır peyğəmbərin adı ilə bağlı məlum süjet əsasında digər qorxulu nağıllarından fərqli formada, maarifçi realist sənətkarlıq xüsusiyyətinə uyğun olaraq finalda ictimai vəziyyətdən doğan problemlər səbəbindən əziyyət çəkən insanların taleyini xoşbəxt sonluqla bitirir.

2.2.Eynəli bəy Sultanovun nəsrində folklor

Eynəli bəy Sultanov Azərbaycan ədəbiyyatına müstəsna xidmətləri ilə yadda qalan sənətkarlardandır. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində istər ədəbiyyatşünas alim kimi folklor nümunələrinin toplanmasında və nəşrində (həm Azərbaycan, həm də rus dilində), istərsə də, öz bədii yaradıcılığının mövzu, ideya istiqaməti və folkordan yaradıcı şəkildə istifadə bacarığı ilə diqqəti cəlb edən yazıçılarımızdan biridir. *"Eynəli bəy Sultanov həm də xalq ədəbiyyatını toplayıb nəşr etdirməkdə böyük xidmətlər göstərmişdir. Çox maraqlıdır ki, o, sovet dövründən əvvəlki ağır bir şəraitdə, bütün çətinliklərə sinə gərərək 3000-ə qədər atalar sözü toplamış, onları elmi surətdə təsnifləndirmiş, bir qismini rus mətbuatında nəşr etdirmişdir"(Maqsudov, 2016, s.19)* Eyni zamanada, müəllifin topladığı materiallar arasında aşıq yaradıcılığına aid xeyli nümunələr var ki, bunlar dövrü mətbuatda çap etdirdiyi məqalələrində əks olunmuşdur.

Eynəli Bəy Sultanovun xalq ədəbiyyatına olan bağlılığı tədqiqatçı kimi fəaliyyətində göründüyü qədər, onun bədii yaradıcılığına da dərindən sirayət etmişdir. Yazıçının hekayə yaradıcılığının orijinallığının əsas göstəricilərindən biri məhz folklora bu qədər geniş müraciət etməsidir.*"Azərbaycan ədəbiyyatında bədii əsərdə Eynəli bəy Sultanov qədər folklor motivlərindən və etnoqrafik detallardan yaradıcı şəkildə istifadə edən yazıçılar çox deyildir" (Həbibbəyli, 2022, s.184)* Tədqiqatlarda göstərildiyi kimi onun onlarla nəsr əsəri və dramı məlumdur. Bu əsərlərində müəllif xalq ədəbiyyatı nümunələrini, folklor motivlərini yaşatmış, maarifçi ideyaların təbliğini aparmışdır. Köhnəliyin, geriliyin, cəhalətin tənqidi, qadın hüquqsuzluğu kimi mövzular, xüsusən, nəsr əsərlərində əks olunmuşdur. Müəllifin demək olar ki, bütün əsərlərində ənənəyə qayıdış var və bu elementlər, motivlər, obrazlar vasitəsilə təzahür etmişdir.

Folkora aid süjet və elementlərin, mövzuların işlənmə prinsipləri müəllifin nəsr əsərlərində müəyyən məqsədə xidmət edir, fərqli funksiyalar daşıyır. Folklorun müxtəlif janrlarının yazılı ədəbiyyata necə inteqrasiya olunduğunu da nümunələrdə görə bilərik. Burada, əlbəttə, xalq ədəbiyyatı janrlarının kopyalanması, ya da təkrar olunmasından söhbət getmir. Orijinal əsərlərdə şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə priomları və bunu yaratmaq bacarığı göz önündədir. "Arxı keç, sonra bərəkallah deyərsən"dən bəhs edərkən İzzət Maqsudov hekayənin xalq lətifələrinin təsiri altında yazıldığı fikrini irəli sürür. Bu doğrudur ancaq o demək deyil ki, biz baş verən hadisələrə yalnız lətifələrdə rast gəlirik. Hekayə real həyat hadisələrinə dayanır və demək olar ki, hər gün kiminsə qarşılaşdığı situasiyanı canlandırır. Yəni, müəllif cəmiyyətdə çürük insanların yaşadığı anı lətifə kimi qələmə almışdır. *"Əslində həmin hekayə xalq lətifələrinin təsiri altında yazılmaqdan ziyadə, həmin lətifələrin, xalq arasında dolaşan əhvalatların hekayələşmiş formasıdır. Burada birbaşa təsirdən yox, hadisəni, əhvalatı yazıçı süzgəcindən keçirərək orijinal və maraqlı bir hekayə yazmaqdan söhbət gedə bilər" (Yurdoğlu(Məmmədov), 2017, s.130)*

Maarifçi realist sənətkarın hekayələrini araşdırdıqda xalq ədəbiyyatı elementlərinin əksi formalarının müxtəlifliyi müşahidə olunur. Bu bir çox hekayələrində folklordan gələn motivlərdə özünü göstərirsə, bir sıra hekayələrində lətifəvari, nağılvari süjet, ya da işlənən atalar sözü, məsəllər, etnoqrafik ünsürlər vasitəsilə üzə çıxır.

"Kürd qızı" hekayəsində qarşımıza çıxan sevdiyi qıza yaxınlaşmaq istəyən oğlana həmin qızla güləşməsi şərtinin qoyulması motivi bir çox nağıllarımızda ("Ovçu Pirim nağılı", "Tapdıq nağılı") olduğu kimi, "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının boylarında da rastlaşıdığımız süjetdir. "Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək" boyunda Bamsı Beyrək və Banuçiçəyin güləşməsi adı çəkilən hekayədə olduğu kimi şərt əsasında olur. "Qanlı Qoca oğlu Qanturalı" boyunda Qanturalı Selcan xatuna qovuşması üçün qarşıya qoyulan şərtləri yerinə yetirməli olur. Hətta az qalır ki, Selcan xatunla da döyüşə girsin, sonda bundan vaz keçir. Qalın Oğuz igidləri bu döyüşlərdə qalib olsalar da, hekayəmizdə Məhərrəm çoban güclü, yenilməz, mərd qızların simvolu olan Kürd qızına qalib gələ bilmir. *"Daha bilmirəm haçan oldu, zalımın qızı necə məni başına qaldırıb dala tulladı ki, mən on beş addım kənarda çul kimi yerə sərildim. Sərilən kimi huşum başımdan dağıldı" (Sultanov,2016,s.106)* Hekayədə görünən transformasiya baş versə də, hadisənin davam xətti folklorun məlum süjet ənənəsinə uyğundur.

Folklor motivlərinin aydın çalarlarla əks olunduğu nümunələrdən biri də "Acı masqara" hekayəsidir. Hekayə əvvəldən sona qədər xalq ədəbiyyatı elementləri, bir çox məlum süjet üzərində qurulmuş, bunları birləşdirmişdir. Yoxsul tacirin başqa ölkədə varlanması, varlı oğlanın kasıb qızı sevməsi, bilmədən qardaş və bacı arasında evlilik istəyi və s. bu kimi nağıl və dastanlarımızda rastlaşdığımız məlum süjetlərdən istifadə edən müəllif xalq ədəbiyyatına bağlılığını bir daha göstərmiş olur. "Dinsizin öhdəsindən imansız gələr" hekayəsini oxuyarkən sanki, "Molla Nəsrəddin" lətifəsi təəssüratı doğurur. Bir az nağılvari, daha çox lətifəyə bənzər ifadə üsulu aparıcıdır. "Seyidlər" hekayəsində yazıçı epiqraf kimi təqdim etdiyi iki misra şeiri "aşıqlar sözü" adlandırır, aşıq ədəbiyyatından nümunə ilə başlayır. Hekayənin davamında da şifahi xalq ədəbiyyatı janrlarında tez-tez rastlaşdığımız yuxunun gerçək olması motivi işlənir. Ananın gördüyü dəhşətli yuxu gerçək olur və oğlu "seyid" kimi özünü qələmə verən "müqəddəslər" tərəfindən qətlə yetirilir. Digər yandan sonluqda o zamanlar el arasında zərb-məsəl olan iki ifadəni də qeyd etmişdir. *"...xalqın içində o zamandan bəri iki zərb-misal qalıbdır ki, biri "seyidlə namərdin torpağı bir yerdən götürülüb", o birisi "seyidin qanı müsəlmana halaldır""(Sultanov, 2016, s.218)* Yeri gəlmiş-kən, zərb-məsəl, atalar sözlərinin müəllifin hekayələrində işlənmə yeri, tezliyi çoxluq təşkil edir. Bir hekayədə onlarla atalar sözünə, el məsəlinə rast gəlmək mümkündür. Bu, əlbəttə ki, müəllifin folklor toplayıcısı olması faktı ilə yanaşı – Paşa Əfəndiyevin də dediyi kimi *"XIX əsrdə Azərbaycan atalar sözü və məsəlləri ilə ən çox maraqlanan ziyalılardan biri Eynəli bəy Sultanov idi"(Əfəndiyev, 1992, s.49),* həm də onun əsərlərində xalq ruhunun duyulması, şifahi ədəbiyyatdan gələn təbiiliyi əsərə sirayət etdirmək arzusundan irəli gəlir.

Yazılı ədəbiyyat nümunələrində janrından aslı olmayaraq – həm nəsr, həm dram əsərlərində rast gəlinən bir motiv də əsərin qəhrəmanının yaşlı bir qadın, qarı vasitəsi ilə bəyəndiyi xanıma söz göndərməsi, hisslərini ifadə etməsi məsələsidir. Xalq nağıllarından gələn bu motiv bir obraz üzərində qurulur ki, həmin obraza Eynəli bəy Sultanovun "Tatarka" dramında və "Çadra altına" hekayəsində də yer verilir, ancaq onların funksiyaları fərqli olur. Dramda canladırılan küpəgirən qarı xislətindəki obraz nağıllarımızda olduğu kimi pis niyyətlidir, istəyi ailə dağıtmaqdır, müəllifin dili ilə desək "dinsiz"in biridir. Təbii ki, maarifçi yazıçının məqsədinə uyğun olaraq nağıllardan fərqli süjet izlənilir, Nisə xala niyyətində uğursuz olur. Bizim daha çox üzərində durmaq istədiyimiz obraz isə adını çəkdiyimiz hekayədəki Şahsənəm xaladır ki, bu obraz məhz folklorda "küpəgirən qarı"nın daşıdığı roldan

çox uzaqdır. Cərəyan edən hadisələr içərisində obrazın funksiyası mövcud motivdən gələn elementlərə xas tələblər çərçivəsində qurulsa da, o digərlərindən fərqli olaraq xoş niyyətlidir. Ən çox da müəllifin maarifçi ideyalarına xidmət edərək əsərdə şorgözlük başda olmaqla nə qədər insanlığa yaraşmaz xüsusiyyət varsa, özündə cəmləşdirən əsas obraza – Mirzə Mustafaya dərs verir. Qadınlara düşkünlük kimi bir mərəzin qurbanı olan bu kişiyə elə onun xanımı ilə oyun qurur. *"Şahsənəm xala deyilən aralıq arvadı idi, xeyirə-şərə yarayan idi, hamının dərdi-dilinə yetişən, sınıq qəlbləri ovunduran... Bu gün gəlib Cəmilə xanımla dərdləşəndən sonra özünə söz verdi ki, onun dərdinə bir çarə tapsın, ərindən xilas etsin, canını qurtarsın" (Sultanov, 2016, s.133)*

3. NƏTİCƏ

Şifahi xalq ədəbiyyatı ənənələrinə əsaslanmayan, bu mənbələrdən bəhrələnməyən yazıçı, şair, ədəbiyyat nümayəndəsini tapmaq çətin olar. Müxtəlif dövrlərdə zamanın tələbinə uyğun olaraq bu prinsip qorunmuşdur. XX əsrin əvvəllərində fəaliyyət göstərmiş maarifçi realist ədiblərimizin yaradıcılığında da bu meyl çox güclüdür. Keçən əsrin ilk illərindən milliliyin digər bütün sahələrdə olduğu kimi ədəbiyyatda da hakim mövqe qazanması xalq ədəbiyyatına daha çox müraciət olunmasına səbəb olmuşdur. Qeyd etdiyimiz nümunələr və izahlarla da maarifçi realist ədəbiyyatda folklorun işlənmə sferasının nə qədər geniş olduğunu sübut etmək mümkündür.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Axundov, S.S., *Seçilmiş əsərləri,* Şərq-Qərb, Bakı, 2005.
2. Bayat, F., Bəşirli, X., *Azərbaycan folkloru və yazılı ədəbiyyat,* Elm və təhsil, Bakı, 2013.
3. Əfəndiyev, P., *Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı,* Maarif, Bakı, 1992.
4. Həbibbəyli, İ., *Eynəli bəy sultanov (1866-1935),* Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi 10 cilddə VI cild, Elm, Bakı, 2022.
5. Orucov, T., *Folklorun yazılı ədəbiyyatdı inikası,* Folklor və yazılı ədəbiyyat II kitab, Elm və təhsil, Bakı, 2017.
6. Maqsudov, İ., *Eynəli bəy Sultanov: həyat və yaradıcılığı,* Elm və təhsil, Bakı, 2016.
7. Məmməd, S., *Nağıl mövzu və obrazları bədii ədəbiyyatda,* Təhsil, Bakı, 2019.
8. Sultanov, E., *Hekayələr,* Elm və təhsil, Bakı, 2016.
9. Yurdoğlu (Məmmədov), E., *Eynəli bəy Sultanov və folklor,* Əcəm NPB, Naxçıvan, 2017.
10. https://senet.az/bloq/turk-xalqlarinda-xizir-kultu-ve-nizami-yaradiciliginda-onun-yeri-443 (28.03.2015)

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE "DİJİTAL UÇURUM" GERÇEĞİ: BM 2030 HEDEFLERİ BAĞLAMINDA POLİTİKA EYLEMLERİ

Dr.Öğr.Üyesi, Feza SOLAK TUYGUN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,

fezasolak@hotmail.com - 0000-0002-9928-9005

ÖZET

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çağdaş dünyanın en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. 2000'li yıllarda bu amaca yönelik girişimleri etkileyen en önemli faktör, uluslararası kuruluşların faaliyetleri ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT)'nin gelişmesiyle dijitalleşme süreci olmuştur. 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK), toplumsal cinsiyet eşitliğini, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamına almış; "Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" ile de "dijital uçurumun" aşılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu noktada Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için de "dijital uçurumun" aşılması gerekmektedir. Teknolojinin her alanına yayılmasıyla yaygınlaşan "dijital uçurum", kadınların hayati bilgilere, mobil para ürünlerine, çevrimiçi kamu hizmetlerine erişimini sınırlarken; kadının eğitimini tamamlayıp tamamlamadığını, kendi banka hesabına sahip olup olmadığını, geçimini sağlayıp sağlamadığını ve iş bulup bulmadığını doğrudan etkilemektedir. Dijital uçurumu kapatmak için, dijital beceri ve hizmetlere eşit erişime sahip olma; kadınlar için dijital, bilim ve teknoloji eğitimine yatırım yapılması; teknoloji ve inovasyon sektörlerinde kadınlara iş ve liderlik pozisyonları sağlanması; dijital teknolojilerde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca kadınların, teknolojinin tasarlanması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sürecinin bir parçası olmasının sağlanması, dijital ürünlerin kadınların önceliklerini yansıtması açısından önemlidir. Yanlış bilgilerle doğrudan yüzleşme; çevrimiçi etik ve sorumlu davranışların teşvik edilmesi; eşitliğin dijital vatandaşlığın temel taşı olması; çevrimiçi alanların şiddet ve istismardan arınmış olması; taciz, ayrımcılık ve nefret söylemiyle mücadele edecek mekanizmaların geliştirilmesi de "dijital uçurumun" kapanmasını sağlayıcı çözümlerdir. Bu çalışmada "dijital uçurumla" mücadelede politika geliştirme odaklı girişimler incelenerek, BM'nin dijital işbirliği kapsamında, üye ülkelerdeki örnek uygulamalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Dijital Uçurum, Politika Geliştirme

AFYON'DA SÖYLENEN NİNNİLER'DE DUA VE BEDDUA

Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKDAĞ

Afyon Kocatepe Üniversitesi,

erhanakdag@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3368-6064

ÖZET

Türkçe Sözlük'te "Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü." (TDK, 2011) olarak tanımlanan "ninni" anonim halk şiirinin önemli türleri arasında yer almaktadır. "Türkçenin çok güzel kullanıldığı, Türkçe manzumelerin en güzel örneklerinden birisi de Türk annelerinin çocuklarına, ahenkle, ezgiyle, çoğunlukla da duygu yüklü olarak söylediği ninnilerdir." (Demir ve Demir, 2014, s. 21). Türk halk edebiyatında her yörenin kendine özgü ninnileri bulunmaktadır. Bu ninnilerin derlenerek yazıya geçirilmesi Türk halk bilimi açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim Öğretmen Mehmet Şenkaya ve Doktor Mehmet Saadettin Aygen'in derleyerek 1980 yılında kitap olarak yayımladıkları *Afyon'da Söylenen Ninniler* adlı eser Afyonkarahisar halkının ninnilerini açığa çıkararak unutulmasını engellemektedir. Afyonkarahisar folklorunun önemli kaynaklarından biri olan ve içeriğinde 53 ninniyi barındıran söz konusu eserde annelerin dilinden dökülen birçok dua ve beddua bulunmaktadır. *"Uzun kavak boyun olsun / Selvi söğüt dalın olsun / Akan ırmak ömrün olsun / Ninni yavrum ninni…"* (Şenkaya ve Aygen, 1980, s. 5) örneğinde çocuğa yönelik dua söz konusuyken *"İstanbul'un yolu diken / Kör olsun bunları eken / Hasretliktir belimizi büken / Ninni kuzum ninni…"* (Şenkaya ve Aygen, 1980, s. 4) örneğindeyse başkasına yönelik beddua dikkati çekmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalı bu çalışmada, Mehmet Şenkaya ve Dr. Mehmet Saadettin Aygen'in *Afyon'da Söylenen Ninniler* adlı kitabındaki "dua" ve "beddua"ları içeren ninniler tespit edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ninni, inanç, dua, beddua, *Afyon'da Söylenen Ninniler*.

BİR İL MERKEZİNDE TOPLUMUN AŞI TEREDDÜTLERİNİN BELİRLENMESİ: TANIMLAYICI-KESİTSEL ÇALIŞMA

Araştırma Görevlisi, **Deniz S. YORULMAZ,**
Artvin Çoruh Üniversitesi,
ORCİD: 0000-0001-7115-5673, e-mail: denizyrlmz.20144@gmail.com
Aleyna BOZKURT,
Artvin Çoruh Üniversitesi
ORCİD:0009-0007-0909-1219, e-mail: bozkurtaleyna73@gmail.com
Seda Nur ORHAN,
Artvin Çoruh Üniversitesi
ORCİD:0009-0006-1498-6626 e-mail: orhanseda30.30@gmail.com
Özge Nur YILDIZ
Artvin Çoruh Üniversitesi,
ORCİD: 0009-0007-1688-6474 e-mail: ozgeyldz52@gmail.com

Özet

Amaç: Bu araştırma bir il merkezinde toplumun aşı tereddüttü ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel araştırma yürütülen bu çalışma aile sağlığı merkezine herhangi bir sebeple başvuran 215 yetişkin ile tamamlanmıştır. Veri toplama aracı olarak Tanımlayıcı Özellikler Soru Formu ve Aşı Tereddüttü Ölçeği kullanılmıştır. Aşı tereddüdünün belirleyicileri çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma öncesinde etik kurul izni (Artvin Çoruh Üniversitesi, Sayı: E-18457941-050.99-68822, Tarih: 01.11.2022) ve kurum izni (Artvin İl Sağlık Müdürlüğü, E: 17720518-514.01.02-216530312, Tarih: 29.05.2023) alınmıştır.

Bulgular: Katılımcıların %35.3'ünün eğitim düzeyi lisans ve üzeri, %62.3'ü gelir getiren bir işte çalışmakta ve %76.7'si çocuk sahibidir. Katılımcıların %71.2'sinin aşılar hakkında eğitim almadığı, sadece %45.6'sının aşıların hepsini gerekli ve yararlı olduğunu düşündüğü ve çocuğu olan ebeveynlerin %16.2'sinin çocuğunun eksik aşılı olduğu belirlenmiştir. Aşıların hepsinin yararlı ve gerekli olduğu ve aşı uygulamasının zorunlu bir uygulama olması düşüncesi ile bireysel aşı uygulamasının (Grip ve Covid-19 aşısı) aşı tereddüdünün belirleyicileri olduğu ve değişkenlerin aşı tereddüdünün %24.3'ünü etkilediği saptanmıştır.

Sonuç: Değerlendirmeler sonucu toplumun aşılara yönelik orta derecede tereddütlü olduğu ve aşıların hepsini yararlı ve gerekli görmediği sonucuna varılmıştır. Aşıların bulaşıcı hastalıkları

önleme, engellilik ve ölümleri azaltma üzerindeki etkisi dikkate alınarak aşılara yönelik bilgilendirmelerin yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Aşı, aşı tereddüttü, toplum tabanlı katılımcı araştırması, halk sağlığı.

Key words: Vaccine, vaccination hesitancy, community-based participatory research, public health.

VERİ MADENCİLİĞİ ile KALP HASTALIĞININ TESPİT EDİLMESİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem YÜREKLİ

Selçuk Üniversitesi,

yurekliozlemm@gmail.com, ORCID NO:0000-0002-8949-921X

Doç. Dr. İlknur ÇEVİK TEKİN

Selçuk Üniversitesi,

ilknurtekin@selcuk.edu.tr, ORCID NO:0000-0002-0802-1733

ÖZET

Günümüzde kalp hastalığı (kardiyovasküler hastalıklar) kalitesiz yaşama (hareketsiz yaşam, hazır dondurulmuş, işlenmiş veya fast food yiyecekler tüketmek vb.) bağlı olarak günden güne artmaktadır. Kalp rahatsızlığı günümüzde küresel anlamda en sık görülen hastalıklardan biri olup insan hayatını riske atmakta ve erken tanı konulmadığı takdirde ise çoğu zaman ölümle sonuçlanabilmektedir. Erken tanı bu noktada kalp hastalığının belirlenmesinde önemli bir durum haline gelmiştir. Bu nedenle, bu çalışmada kalp hastalığı tanısı konulmuş hastaların verileri kullanılarak veri madenciliğinde sınıflandırma algoritmaları ile kalp rahatsızlığının tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmada, veri madenciliğinde kullanılan WEKA 3.8.1 (Waikato Environment for Knowledge Analysis) yazılımı ile 918 olgunun bulunduğu kalp hastalığı veri setinde inceleme yapılmıştır. Tahmin modelinin doğruluğunu en üst düzeyde değerlendirmek için sadece Decision Tree j48, Naive Bayes ve Random Forest algoritmalarına odaklanılmıştır. Bu üç algoritma uygulanarak kalp hastalığının tanısı konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bu üç algoritmanın sınıflandırma başarısı incelenmiş, en başarılı sınıflandırmayı bulmak için her üç algoritmanın doğruluk, hata oranı, hassasiyet, özgüllük, f1-skoru gibi performans ölçümleri tanımlanmış ve ölçüm sonuçları analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, en yüksek başarı performans oranı Random Forest Algoritma modeli olduğu tespit edilmiş ve performans ölçüm değerleri diğer algoritmalara göre yüksek çıkmıştır. Naive Bayes, Decision Tree j48 akış diyagramına baktığımızda cinsiyet, st_slope (eğim türü), exercise angina (egzersize bağlı ağrı) ve göğüs ağrı türü öznitelikleri kalp hastalığın olup olmama durumunda en etkenli faktör oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Veri madenciliği, Kalp rahatsızlığı, Weka, Decision Tree J48 algoritması, Naive Bayes algoritması, Random Forest algoritması

1.GİRİŞ

Kardiyovasküler hastalıklar olarak tanımlanan kalp ve damar sorunları, yüksek tansiyon, damar tıkanıklığı, koroner kalp hastalığı ve felç gibi birçok hastalıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Kalp, insan hayatını devam ettirilmesi için önemli bir organdır ve bu organda zamanla oluşan yapısal bozukluklar kardiyovasküler hastalıklara yani kalp hastalığına sebep olmaktadır (Polatgil, 2020: 444). Her yıl tahminen 17.9 milyon kişi bu hastalıktan ölmekte olup toplam ölüm miktarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle, kalp hastalıkları için erken tanı ve tedaviler önemli bir durum haline gelmektedir (Coşar ve Deniz, 2021: 1112). Hastalık teşhisi için klinik verileri başarılı bir şekilde yönetmek tıpta zor bir görevdir (Al-azzawi, 2017 :3). Hastalık teşhisi genellikle bir hastanın bulgu, semptom ve fizik muayenesi sonuçlarının yani klinik verilerin analizi ile olmaktadır. Fakat bu teşhis sürecinde hem doktor hem de hasta kaynaklı olabilecek bazı durumlardan dolayı tanı ve tedavi süreçlerinde sorunlar olabilmektedir (Polatgil, 2020 :444). Bu yüzden sağlık sistemi, tıbbi ve insanı hatalardan kaynaklanan bu sorunların hasta güvenliğini olumsuz etkilediği gözlemlendiğinden, bu sorunların en aza indirilmesini amaçlamıştır (Al-azzawi, 2017 :3). Bu bağlamda tıpta, kalp hastalıkları gibi birçok hastalığın erken teşhisi ya da insan kaynaklı hataların önüne geçilebilmesi için bilişim teknolojilerinin gözde alanlarından olan veri madenciliği teknikleri kullanılmaya başlanılmıştır. Veri madenciliği, bu alanda faydalı ve başarılı sonuçlar vermektedir (Ekrem vd. 2020: 242, Coşar vd. 2021: 1113).

1.1.Kalp Rahatsızlığına Neden Olan Faktörler

Kalp vücudumuzun en önemli organıdır. Yaşam, kalbin verimli çalışmasına bağlıdır. Eğer kalp verimli çalışmazsa beyin, böbrek veya vücudun diğer bölümleri kötü etkilenecektir. Kalp hastalığı kalbin işleyişini etkileyen bir hastalıktır ve genetik, sigara içmek, yüksek tansiyon, kolestrol, spor egzersizi eksikliği ve obezite gibi faktörlerden etkilenmektedir (Al-Baidani, 2017: 1).

Kalp rahatsızlığında değiştirilemeyen risk faktörler ise şunlardır:

Yaş: Kalp hastalığı herhangi bir yaşta olabilir, ancak yaş ilerledikçe görülme sıklığı artmaktadır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda, <65 yaş kişilerde görülme sıklığı %1 iken, 75-84 yaş arasında görülme sıklığı %7'ye, >85 yaşta ise %15'e kadar yükselmektedir. 65 yaş üstü bireylerde en sık hastaneye yatış sebebidir (Türk kardiyoloji Derneği, 2022).

Cinsiyet: Kadınlar, erkeklerin sahip olmadığı risk faktörlerinden daha çok risk faktörlerine sahiptir. Sadece kadınlarda bulunan endometriozis, polikistik over hastalığı, gestasyonel diyabet ve hamilelik sırasında gelişen yüksek tansiyon hastalıkları bu duruma örnek verilebilir. Kadınların kalp krizi geçirme oranın yüksek olmasına karşın, ilk kalp krizi bulgusu yaşandığında genellikle erkeklere göre daha yaşlıdır. Erkekler, kadınlardan çok daha erken yaşta kalp krizi geçirme riski altındadır. Kadınlarda menopoz sonrası östrojen hormonu değeri düştüğü için kalp hastalığından belli bir miktar koruma sağlar. Bu sebeple kadınlarda ortalama kalp krizi yaşı 70 iken, erkeklerde 66'dır (Sağlık ve Güvenlik, 2020).

Aile öyküsü: Eğer ailede birinci derece akrabalardan; kadınlarda 65 yaş öncesi, erkeklerde ise 55 yaş öncesi gelişen kalp hastalığı var ise risk iki kat yükselmiştir (Çalışkan, 2022: 10).

1.2.Veri Madenciliği

Veri madenciliği, istatistik, yapay zeka, makine öğrenimi ve veri tabanı araştırmalarında güçlü kökleri olan uzun bir geçmişe sahiptir. Bu alandaki ilerlemelere, 1950'lerin başında istatistiksel analiz için ana bilgisayar programlarıyla başlayan ve günümüzün hizmet çözümü olarak çok çeşitli bağımsız, istemci/sunucu ve web tabanlı yazılımlara yol açan ilgili yazılım araçlarının geliştirilmesi eşlik etti. "Veri madenciliği" terimi 1980'lerde ortaya çıkmış olup o zamandan itibaren artan bir ilgiyle karşılanmaktadır (Bartschat 2019: 2). Veri Madenciliği, bilgisayar bilimi teknolojisinin çok disiplinli bir alt alanıdır. Veri madenciliği ilkel olarak büyük veri kümelerinin kalıplarını keşfetmek için bir hesaplama süreci olup veri kalıplarını almak için akıllı yöntemleri içeren vazgeçilmez bir süreci temsil etmektedir. Veri madenciliği, veri tabanından bilgi keşfi süreci olarak da bilinen, yeni bilgi üretimi için muazzam veri setini analiz etme uygulaması olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, bilim, araştırma, işletme, endüstriler vb. gibi farklı alanlara ait olan daha geniş uygulamalarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla veri madenciliği, daha iyi içgörü sağlamak için bilgi işlemle birlikte bilgi keşfi ve depolamanın optimum yöntemi olarak görülebilmektedir (Joseph ve Thanakumar 2019: 15-16). Veri madenciliği, kalıpları ayırt etmek ve veri analizi yoluyla bilgi veya bilgi sağlayabilecek bağlantıları bulmak için çok büyük veri kümelerini veya veri tabanlarını inceleme tekniğidir (Kumar vd. 2019: 327).

Veri tabanlarında bilgi keşfinde gerekli ve önemli bir adım olan veri madenciliği, büyük veri havuzundan yararlı, bilinmeyen kalıpları keşfetmek için kullanılmaktadır. Veri madenciliği, geniş veri havuzundan birbiriyle ilişkili kalıpları keşfetmek ve çıkarmak için kullanılan çeşitli işlevsellikler, teknikler ve algoritmalardan oluşmaktadır. Bu nedenle kurum ve kuruluşların çeşitli operasyonlarını gerçekleştirmede vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Veri madenciliği işlevleri veya görevleri, veri madenciliği sürecinde keşfedilecek bilgi veya model türlerini belirlemek için kullanılabilmektedir (Gupta ve Chandra 2020: 1243-1244). Büyük veride kümelemeden gizli örüntülere çıkarmak gibi denetimsiz yöntemlerin kullanılması, veri modelleme ve veri ön işleme gibi görevlerde yaygın olarak kullanılan veri madenciliğinin etkili yollarından biridir (Lu 2019: 240-241, 2).

Literatürde sağlık sektörünün tüm alanında veri madenciliği ya da benzeri olan makine öğrenmesi tekniğini kullanarak yapılmış birçok çalışma ve uygulama vardır. Fan ve diğ. (2011)'nin WBCD veri seti üzerinde SVM (Support Vector Machine), KNN (K-Nearest Neighbours) ve Naive Bayes algoritmalarını uygulayarak meme kanserini teşhis etmeye çalışmışlar ve araştırmanın sonucunda SVM'de 0.776, kNN'de 0.737 ve NaviBayes algoritması ile 0.702 oranında başarıya ulaşmıştır (Coşar ve Deniz, 2021: 1112).

Bektaş ve Babur (2016) incelemelerinde Veri Madenciliğinde Sınıflandırma Teknikleri ile Kent Ridge 2 veri seti üzerinde göğüs kanserini tahmin etmeye amaçlamışlardır. Bu incelemenin sonucunda Yapay Sinir Ağları (YSA) algoritmasının performans başarısı 0.814 olurken, Destek Vektör Makine (DVM) algoritmasının 0.845 başarı oranı ve Rastgele Orman algoritmasının ise 0.907 başarı oranı belirtilmiştir (Coşar ve Deniz, 2021: 1112).

Priyanka ve RaviKumar (2017), çalışmalarında kalp hastalığının teşhisinde veri madenciliği yöntemlerinden Naive Bayes ve Karar Ağacı algoritmalarını karşılaştırmışlar ve tahmin doğruluğunun hangi algoritmada daha yüksek olduğunu tespit etmeye alışmışlardır. Teşhis

için yapılan sınıflandırmada kalp hastalığına ait 13 öznitelik ele alınmıştır. Gerçekleştirilen üç modelin uygulamasında ilk olarak karar ağacı modeli %98.03 değerini alırken, Naive Bayes yöntemi %82.35 doğruluk değerlerini almıştır. Daha sonra %98.21 ve %82.14 gibi farklı doğruluk değerleri ve son olarak da %90 ve %70 gibi başarı sonuçları gözlemlenmiştir (Ekrem vd. 2020: 242).

Potur ve Erginel (2021), çalışmalarını makine öğrenme algoritmaları yöntemi ile kalp rahatsızlığı riskini taşıyan 299 hastanın bilgileri olduğu veri seti üzerinden tahmin uygulaması gerçekleştirdiler. Uygulamada, Lojistik Regreyon-LR, Naive Bayes-NB, Çok Katmanlı Algılayıcı-MLP, SVM ve Karar Ağacı algoritma teknikleri uygulamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, LR %88, NB %78, MLP %90, SVM %85 ve Karar Ağacı %83 oranında tahmin başarısı göstermiştir (Coşar ve Deniz, 2021: 1112).

1.2.1 Sınıflandırma

Sınıflandırma, bir veri kümesini belirli özelliklere göre yada karşılaştırabilmeye bağlı olarak elde edilen bilgiyi bağımlı sınıf niteliğinde düzenlemek için kullanılmasıdır. Kısaca, veri özelliklerinden basitçe kurallar çıkarıp, bu kuralları kullanarak bir değişkenin değerini tahmin eden model oluşturmasıdır. Sınıflandırmada belirli bir sınıf için iyi betimlenmiş formun oluşturulması ve seçilmesi gerekir. Ayrıca, bilgilerin eksiksiz olmasına dikkat edilmeli. Çünkü algoritma eksik değerleri desteklemez. Sınıflandırma, yönlendirilmiş öğrenme olarak da adlandırılır (Jasim vd., 2020).

1.2.2 Weka Programı

Waikato Bilgi Analizi Ortamı (WEKA), Yeni Zelanda Waikato Üniversitesi tarafından JAVA dili üzerinde geliştirilmiş, işlevsel bir grafik arabirimine sahiptir. Açık kaynak kodlu bir yazılım ve makine öğrenim algoritmalarını bir arada bulunduran bir veri madenciliği programıdır. WEKA, çeşitli veri ön işleme, kümeleme, sınıflandırma, regresyon, görselleştirme ve ilişkilendirme kuralları gibi araçları içerir (Narin ve İşler, 2012: 22). WEKA programına dosyadan, URL'den veya veri tabanıdan veri yüklenmektedir. Ayrıca WEKA, kendi içinde ARFF, CSV, Lib SVMs ve C4.5'in formatında dosya biçimine sahiptir. Bu program, karışıklık matrisi, kesinlik, geri çağırma, gerçek pozitif ve yanlış negatif vb. gibi birçok değerlendirme kritere sahiptir (Kodati ve Vivekanandam, 2018:19).

Program çalıştırıldığında, kullanıcı ara yüzünde "Program", "Visualization", "Tools" ve "Help" menülerinden oluşan ana menüye sahiptir. Programın hemen sağ kenarında "Applications" adı altında "Explorer", "Experimenter", "Knowledge Flow" ve "Simple CLI" kısımlarından oluşan bölümler vardır. Uygulamanın hemen sağ bölümünde yer alan "Explorer" seçeneği mevcut veri üzerinde veri işleme, sınıflandırma, veri kümeleme, veri ilişkilendirme işlemini yapmak istediğimiz zaman kullanırız. "Exprimenter" seçeneği ise çoklu veri seti üzerinde bir veya daha fazla algoritmanın uygulanmasına ve gözlemlenmesine olanak sağlayan bir kullanıcı ara yüzüdür (İşler ve Narin, 2012: 22).

"Preprocess" sekmesi, başlangıç noktası önişleme panelidir. Bu panelde veri kümleri (dataset) yüklenebilir veya WEKA içerisinde bulunan filtreler ile verinin istenilen şekle biçimlendirilmesini, kullanılacak değişkenlerin seçilmesi ve basit istatistiklerin okunabilmesi gibi seçenekler sunulmaktadır (İşler ve Narin, 2012: 22).

"Classifier" sekmesi, mevcut veri kümesi üzerinde çeşitli sınıflandırma yapabilmeyi sağlayan bir kullanıcı ara yüzü ekrana gelir. Bu ekranda "Choose" butonunu tıklayarak "BayesNet", "SMO", "LibSVM", "Ibk", "AdaBoostM1", "OneR", "ZeroR" ve "J48" gibi birçok sınıflandırıcı algoritmasından birisi seçilebilir.

"Cluster" sekmesi, Sınıflamaya benzer şekilde gruplama için kullanılan ekrandır ve benzer şekilde görselleştirme arayüzü bulunmaktadır (Şeker, 2009).

"Associate" sekmesi, weka içerisinde ilişkilendirme kurallarını uygulayarak, mevcut veri kümesi üzerinde veri madenciliği (data mining) işlemi yapılmasını sağlar (Şeker, 2009).

"Select Attributes" sekmesi, veri kümesi üzerinde yapılan seçme ve işleme özelliklerini ayarlamaya yarar. Kısaca öznitelik işlemleri yapılabilmektedir (Narin ve İşler, 2012: 23).

"Visualize" sekmesi, veri setindeki örneklerin özniteliklere göre nasıl dağıldığı iki boyutlu şekiller halinde görüntülemektedir. Bu sekmede veri kümesi üzerinden bir çizim gösterilebilmektedir. Hücrelerin ve noktaların boyutları, ekranın alt tarafındaki panelden ayarlanabilir. Seçim özellikleri erkranından, matris üzerindeki hücre sayısı değiştirilebilir (Şeker, 2009)

2.MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Veri Seti

Çalışmada https://www.kaggle.com/datasets uzantılı veri seti paylaşım sitesinden "Kalp Yetmezliği Tahmin Veri Seti (KYTVS)" csv. formatında yüklenilmiştir. Bu veri seti, birbirinden bağımsız olarak elde edilen ve daha önce birleştirilmeyen 5 farklı gözlemlerin birleştirip, bu gözlemlerde kalp hastalığına neden olan 11 öznitelikleri belirlenerek oluşturulmuştur. Tedavide gözlemlenen 5 veri seti ise şunlardır:

1. Cleveland: 303 gözlem,
2. Macarca: 294 gözlem,
3. İsviçre: 123 gözlem,
4. Long Beach VA: 200 gözlem,
5. Stalog (Kalp) Veri Seti: 270 gözlem.

Tüm bu gözlemler tek veri tabanında toplanarak düzenlenmiş, tekrar eden gözlemler silinerek nihai veri setine ulaşılmıştır.

Çizelge 1. Gözlem Verisi

Toplam Gözlem Sayısı	Yinelenen Gözlem Sayısı	Nihai Veri Seti
1190 gözlem	272 gözlem	918 gözlem

Kaynak: (Fedesoriano, Eylül 2021).

Kullanılan her veri kümesi, https://archive.ics.uci.edu/ml/machine-learning-databases/heart-disease/ bağlantısında UCI Machine Learning Repository'deki kalp hastalığı veri kümeleri dizini altında bulunmaktadır.

Cvs formatındaki veriler WEKA programında çalışmadığı için .arff formatına dönüştürülmüştür ve sistemde arff dosyası olarak çalıştırılmıştır. Veri kümesi; yaş, cinsiyet, GogusAgriTuru, DinlenmeKanBasinc, AcKarnaKanSekeri, Kolestrol, DinlenmeECG, MaxHR REAL, ExerciseAngina, ST_Slope ve son olarak Class olmak üzere 12 tane özniteliği olan 918 örnek içermektedir.

Arff uzantılı dosyada özniteliklerinin özellikleri aşağıdaki gibidir.

@RELATION kalphastaligi

1. @ATTRIBUTE Yas REAL : tüm reel sayıları içermektedir
2. @ATTRIBUTE Cinsiyet {M,F} : “M” harfi erkeği, “F” harfi ise kadını temsil etmektedir.
3. @ATTRIBUTE GogusAgriTuru {ATA,NAP,ASY,TA}: 4 ağrı türünü içermektedir.

   TA: Tipik anjin ağrı
   ATA: Atipik anjin ağrı
   NAP: anjin olmayan ağrı
   ASY: asemptomatik ağrı

4. @ATTRIBUTE DinlenmeKanBasinc REAL : Tamsayı veya kayan değeri görüntüler.
5. @ATTRIBUTE AcKarnaKanSekeri REAL : Tamsayı veya kayan değeri görüntüler.
6. @ATTRIBUTE Kolestrol {0,1}: Kolestrol var (1) ya da yok (0) şeklinde 2 veri türü kullanıldı.
7. @ATTRIBUTE DinlenmeECG: Normal, ST, LVH olarak üç belirtildi.
8. @ATTRIBUTE MaxHR REAL: Maksimum kalp atış hızı reel sayı olarak belirtildi.
9. @ATTRIBUTE Exercise Angina: Egzersize bağlı ağrı oluşumu

   “E (evet)” ve “H (hayır)” olarak iki nitelik belirtildi.
10. @ATTRIBUTE Oldpeak REAL: Depresyonda Ölçülen Sayısal Değer
11. @ATTRIBUTE ST_Slope: ST segmentinin eğimi

    Flat (Düz), UP (Yukarda), Down (Aşağıda) olmak üzere üç veri türü belirtilmiştir.
12. @ATTRIBUTE Class {0,1}: Kişinin kalp hastalığın varsa (1), yoksa (0) olarak gösterir.

Yukarıda belirtilen ilk 11 öznitelik bağımsız değişkendir. Bağımlı değişken olan 12. özniteliğe ise varlığı ve yokluğu ifade eden (1) ve (0) parametreleri tanımlanmıştır.

Veri seti içerisinde bulunan toplam hasta ve sağlıklı kişi sayısı Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre, 918 birey içerisinden 508 kalp hastalığı belirtisi gösteren birey olurken, 410 kişi ise kalp hastalığı belirtisi göstermeyen birey olarak sınıflandırılmıştır.

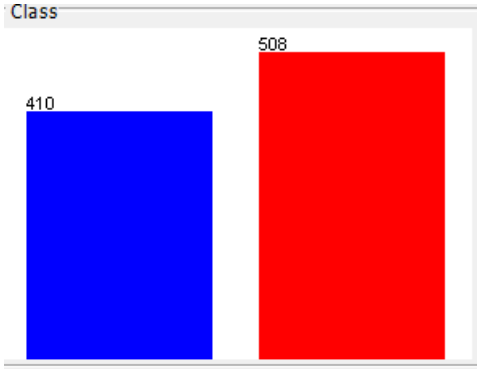

Görsel 1. Kalp hastalığı sonucu, 2023

2.2.Veri Madenciliğinde Sınıflandırma Algoritmaları

Kalp rahatsızlığı olan bireyleri tespit edebilmek için sınıflandırma yönteminde üç farklı algoritma kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla Decision Tree J48, Naive Bayes ve Random Forest algoritmalarıdır. J48 algoritması çalışma mantığı karar ağacı üzerinden gruplama özelliğini belirtmek için ağaç modeli geliştirilmiştir. Karar ağacı olarak adlandırılan bu algoritma kök düğüm, dallar ve yapraklardan oluşmaktadır. Karar ağaçlarındaki yaprakların olduğu kısım sınıflandırmanın gerçekleştirildiği yerlerdir. Dalların olduğu bölüm ise sonucu ifade etmektedir. En yüksek düğüm ise köktür. Kök düğümler ise yaprak düğümlere doğru özelden genele olacak şekilde ağaç oluşturur (Geetha ve Nasira, 2014). Karar ağacında iki temel işlem bulunmaktadır. Bunlar ise bölme ve budama işlemleri olmaktadır. Karar ağacını oluştururken dikkat edilmesi gereken en önemli adım, hangi öznitelik değerlerini esas alıp dallanmanın oluşturulacağına karar verilmesidir (Duygu ve Arıcı, 2019: 436). Naive Bayes'ın algoritmasının çalışma mantığı bir eleman için her durumun olasılığını hesaplar ve olasılık değeri en yüksek olana göre sınıflandırır. Sisteme sunulan veri boyutu ne kadar çoksa, test edilen verinin gerçek sınıfını belirlemek o kadar net ve doğru olacaktır. Naive Bayes algoritmasın da hangi elemanın sınıflandırıldığından çok, nasıl sınıflandırıldığı önemlidir. Yani sisteme öğretilecek veriler binary veya text türünden olabilir, önemli olan hangi veri tipinden ve ne olduğundan ziyade, bu veriler arasında nasıl bir oransal ilişki kurulduğudur (Usta, 2014). Random Forest algoritmasında oylama yöntemi kullanılmaktadır. Sayısal tahminleri ya da olasılık değerlerini kullanarak sınıflandırıcıları birleştirme yöntemidir. Tüm olasılık değerler ve tahminler her sınıf için toplanır ve en yüksek sonucu sahip sınıf kazanan sınıf olmaktadır (Korkem, 2013: 4). Random Forest, bir alt kurul olarak çalışan çok sayıda ağacın tek bir kurucu ağaçtan daha iyi performans göstermesi ilkesine dayanarak çalışır. Büyük veri tabanlarında verimli çalışabilir ve mevcut algoritmalar arasında doğruluk ölçeği en yüksek algoritmalardan biridir. Hem sınıflandırma hem de regresyon için kullanılan en

popüler makine öğrenme algoritmalarından biridir. Ayrıca eksik verileri tahmin eder, verilerin büyük bir kısmı eksik olsa bile doğruluğunu korur (Kurama, 2020).

2.3.Başarı Ölçütleri

Sınıflandırmada yeni bir modelin oluşturulması veya mevcut modelin kullanılması ve bu model üzerinde başarıya ulaşmak, doğru tahminlerin sayısı ile hesaplanır (Ay, 2020).

Karmaşıklık Matrisi (Confussion Matrix), makine öğrenimi alanında ve özellikle istatistiksel sınıflandırma probleminde, hata matrisi olarak da bilinir. Algoritmanın performansını görselleştirerek değerlendiren belirli bir tablo düzeneğidir ve denetimli bir öğrenme algoritmasıdır. Denetimsiz öğrenme ise çoğunlukla eşleştirme matrisi olarak adlandırılır. Matrisin her satırı, gerçek bir sınıftaki örnekleri temsil ederken, her sütunu varsayılan bir sınıftaki örnekleri temsil eder veya her iki değişken de kaynakta bulunur. Her durumda da sınıflandırma tahminleri aşağıda belirtilen dört değerlendirmeden birine sahip olmalıdır (wikipedia, Confusion_matrix).

Yapılan çalışmada kullanılan verilerin karşılaştırılabilmesi için Tablo 2 ‘de gösterildiği gibi karmaşıklık matrisi kullanılmıştır.

Çizelge 2. Karmaşıklık Matrisi

	Tahmin edilen durum		
Gerçek durum	Toplam Nüfus = P+N	POZİTİF(PP) (VAR=1)	NEGATİF (PN) (YOK=0)
	POZİTİF (P) (VAR=1)	Gerçek pozitif (TP)	Yanlış pozitif (FN)
	NEGATİF (N) (YOK=0)	Yanlış negatif (FP)	Gerçek negatif (TN)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’ye baktığımızda tanımlar şunlardır (Taşçı ve Şamlı, 2020: 92):

TP (True Positive – Doğru Pozitif): Doğruyken doğru olarak sınıflandırılmış veriler

FN (False Negative – Yanlış Negatif): Doğruyken yanlış olarak sınıflandırılmış veriler

FP (False Positive – Yanlış Pozitif): Yanlışken doğru olarak sınıflandırılmış veriler

TN (True Negative – Doğru Negatif): Yanlışken yanlış olarak sınıflandırılmış veriler

Sınıflandırmanın başarısını ölçmek, doğruluğunu hesaplamak için ise iki sınıflı performans ölçümleri kullanılmıştır. Bu ölçümler ise şunlardır:

Doğruluk (Accuracy): Sistemde doğru olarak yapılan tahminlerin tüm tahminlere oranıdır. Kısaca; doğrular / toplam.

- $$\text{Doğruluk} = \frac{TP + TN}{TP + TN + FP + FN}$$

Hata Oranı (Error Rate): Sistemde yanlış olarak yapılan tahminlerin tüm tahminlere oranıdır. Kısaca, yanlışlar / toplam. Aynı şekilde birden doğruluk oranını çıkarıldığında hata oranı elde edilir.

- $$\text{Hata oranı} = \frac{FP + FN}{TP + TN + FP + FN}$$

Hatırlama (Recall): Modelin doğruları bilme konusundaki ölçümü denilebilir. Sınıflandırıcı tarafından doğru bir şekilde tahmin edilen pozitif örneklerin oranını ölçümü de denilebilir. Mümkün olduğu kadar yüksek olmalıdır. Kısaca TP / Tüm Gerçek Pozitiflerin toplamı.

- $$TPR = \frac{TP}{TP + FN}$$

Özgüllük (Specificity): Bu kavram seçicilik olarak da bilinmektedir. Negatif'leri tahmin etme etkinliğidir. Kısaca, TN/ Gerçek Negatiflerin toplamı.

- $$TNR = \frac{TN}{TN + FP}$$

Hassasiyet (Precision): Pozitif durumların (TP+FP), ne kadar doğru tahmin edildiğini belirtir. Tüm sınıf yani durumlardan ne kadarının başarılı tahmin edildiğidir.

- $$\text{Hassasiyet} = \frac{TP}{TP + FP}$$

F1-Skoru (F Measure): Hassasiyet ve hatırlama üzerindeki iki ölçüm birleştirilerek, F ölçümü adını almasıdır. Yani, Hassasiyet ve hatırlamanın harmonik bir anlamıdır. Sınıflandırıcılar karşılaştırmada kullanılır ve performansın ne kadar iyi olduğu ölçülür.

- $$\text{F1 Skor} = \frac{2 \times \text{hatırlama} \times \text{hassasivet}}{\text{hatırlama} + \text{hassasiyet}}$$

Kaynak: (Şirin, 2017).

Roc eğrisi, sınıflandırma başarısını ölçmede önemli unsulardan bir diğeridir. Grafikte, hassaslık ve 1-kesinliğin almış olduğu değerleri sınırlı eşik değerleri baz alarak gösterilen eğridir. Roc eğrisinde köşegenin üzerin de bulunan ve referans çizgisi olaraktan alınan bu çizgi verilerin tesadüfü sınıflandırıldığını belirtir. Eğrinin sol üst köşeye yaklaşması sınıflandırmanın ne kadar başarılı olduğunu gösterir ve eğrinin altında kalan kısım ise ne kadar büyükse uygulanan sınıflandırma da o kadar başarılı anlamına gelmektedir (Polatgil, 2020).

3.BULGULAR

3.1.Algoritmaların Değerlendirilmesi

Çizelge 3. Algoritmaların Karmaşıklık Matris Sonuçları

Decision Tree j48		Tahmini Sınıf	
		Sınıf 1	**Sınıf 2**
Gerçek Sınıf	**Sınıf 1**	**456**	52
	Sınıf 2	74	**336**

Naive Bayes		Tahmini Sınıf	
		Sınıf 1	**Sınıf 2**
Gerçek Sınıf	**Sınıf 1**	**447**	61
	Sınıf 2	69	**341**

Random Forest		Tahmini Sınıf	
		Sınıf 1	**Sınıf 2**
Gerçek Sınıf	**Sınıf 1**	**457**	51
	Sınıf 2	71	**339**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'teki Decision Tree J48 algoritmasında çıkan matris sonucuna göre kalp rahatsızlığını temsil eden ilk sınıfta 508 kalp hastasından 456'sını doğru, 52 kişiyi ise yanlış sınıflandırmıştır. Kalp hastası olmayanların temsil edildiği ikinci sınıfta ise 410 kişiden 336 kişiyi doğru sınıflandırılırken, 74 kişiyi ise yanlış sınıflandırılmıştır. Genel olarak model sonucunda 792 kişiyi doğru, 126 kişi yanlış sınıflandırmıştır.

Tablo 3'teki Naive Bayes algoritmasına göre ilk sınıfta kalp hastalığı olan 508 kişiden 447 kişiyi doğru, 61 kişi ise yanlış sınıflandırmıştır. Kalp rahatsızlığının yokluğunu temsil eden ikinci sınıfta ise 410 kişiden 341 kişiyi doğru, 69 kişiyi ise yanlış sınıflandırılmıştır. Genel olarak model sonucunda 788 kişiyi doğru sınıflandırılırken 130 kişi yanlış sınıflandırmıştır.

Random Forest algoritmasının matris sonucuna göre ise; ilk sınıfta 508 hastadan 457 hastayı doğru, 51 hastayı ise yanlış sınıflandırmıştır. İkinci sınıfta ise 410 kişiden 339 kişinin kalp rahatsızlığı yoktur sonucunu elde etmiş, 71 kişinin ise kalp rahatsızlığı vardır sonucuna ulaşarak yanlış sınıflandırmıştır. Genel olarak model sonucunda 796 kişiyi doğru sınıflandırırken 122 kişiyi yanlış sınıflandırmıştır. Tablo 4'e baktığımızda Random Forest algoritmasının doğru sınıflandırma yüzdesinin en yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.Algoritmaların Performans Başarı Sonuçları

Çizelge 4. Kalp Veriseti için Uygulanılan Tüm Algoritmaların Grafik Sonuçları

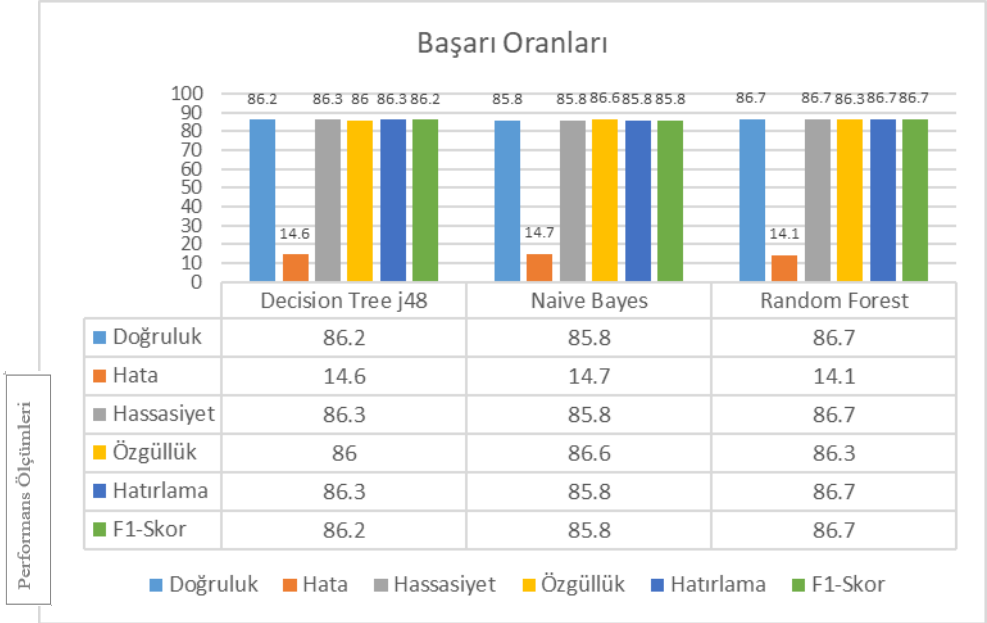

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Decision Tree J48 algoritmasına uygulanan model %86,2 oranında başarı sağlanmıştır. Hata oranı ise yüzde 14,6'dır. Bunun sebebi 918 olan veri kümesinden 792 verinin doğru sınıflandırıp 126 verinin ise yanlış sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Yine %86,3 oranında hassasiyet yani pozitif durumlar başarı sağlanmıştır. Modelin doğruları bilme konusundaki etkinliği hatırlama oranı ise, %86,3'tür. Yine %86 oranında gerçek negatif değerini (özgüllük) doğru tahmin etmiştir. Recall ve hassasiyetin ortalaması harmonik ortalaması (F1- skor) ise, %86,2'dir.

Tablo 4'e baktığımızda verilere uygulanan Naive Bayes algoritmasında %85,83 performans başarısı elde edişmiştir. Hata oranı ise yüzde 14,7'dir. Bunun nedeni 918 olan veri kümesinden 130 verinin yanlış sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Yine %85,8 oranında hassasiyet yani pozitif durumlar başarı sağlanmıştır. Modelin doğruları bilme konusundaki etkinliği hatırlama oranı ise, %85,8'dir. Yine %85,8 oranında gerçek negatif değerini (özgüllük) doğru tahmin etmiştir. Recall ve hassasiyetin ortalaması harmonik ortalaması (F1- skor) ise, %85,8'dir.

Verilere uygulanan Random Forest model %86,7 oranın da başarı sağlanmıştır. Hata oranının ise yüzde 14,1 olmasının sebebi 918 olan veri kümesinden 122 örneklemin ise yanlış sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Yine %86,7 oranında hassasiyet yani pozitif durumlar başarı sağlanmıştır. Modelin doğruları bilme konusundaki etkinliği hatırlama oranı ise, %86,7'dir. Yine %86,3 oranında gerçek negatif değerini (özgüllük) doğru tahmin etmiştir. Recall ve hassasiyetin ortalaması harmonik ortalaması (F1- skor) ise, %86,7'dir.

En başarılı performansa sahip Random Forest modelinin değerlendirmek için ROC eğirisi bakılmış ve şekil 2'de belirtilmiştir. Bu eğriye bakıldığında kalp hastalığının tahmini için ideal bir ROC eğrisine sahip olduğu görülmektedir.

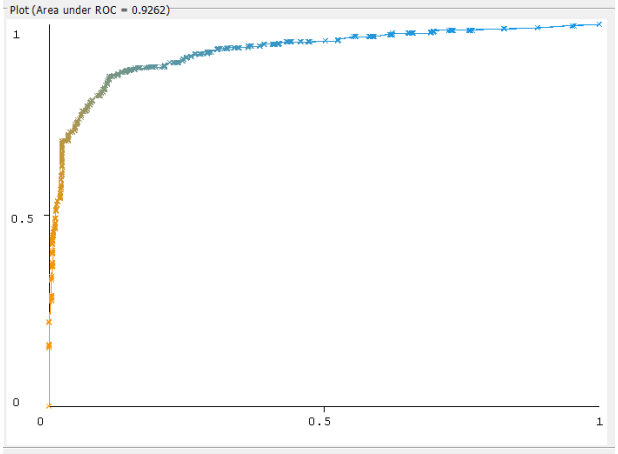

Görsel 2: ROC eğrisi, 2023

4.SONUÇ

Veri madenciliği yöntemi ile birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da önemli bir yeri vardır. Yapılan literatür taramasına göre kalp rahatsızlığı tahmini ile yapılan çalışmaların doğruluk başarı yüzdeleri %70 ile %98 arasında değişmektedir. Genel anlamda baktığımızda sağlanan bu başarı ile insan hayatını riske atan hastalıkları doğru tahmin edilip hastalığın önüne geçerek insan hayatını kurtarmaktadır. Yapılan bu çalışmada kalp hastalığın tahmini için sınıflandırma yönteminde kullanılan üç algoritma (Decision tree j48, Naive Bayes, Random Forest) kalp hastalığı veri setine daha uygun olduğu için seçilerek uygulanmış ve bu üç algoritmadan hangisinin performans değerinin daha yüksek olduğu bulunmaya çalışılmıştır.

Kalp hastalığı veri seti için uygulanan tüm algoritmalara (j48, Naive Bayes, Random Forest) başarı değerleri birbirine benzer ve yakınlık göstermektedir. Yine de Random Forest Algoritmasının bütün değerleri J48 ve Naive Bayes algoritmalarına göre daha verimli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Random Forest'in kalp hastalıkları veri setinde J48 ve Naive Bayes'ten daha üstün performans gösterdiği varsayılmaktadır. Random Forest Algoritması diğer algoritmalara göre daha uzun sürede modelleme süresi oluşturmuştur (0,14 saniye) ama veri kümesinde bulunan 918 veriden 796 veriyi kullanarak en fazla veriyi doğru sınıflandırmış ve karakterize etmiştir. Bu durumda Random Forest Algoritmasının tahmin doğruluğunun en belirgin olduğunu anlaşılmıştır. Naive Bayes, diğer algoritmalara göre negatif olma durumlarını en başarılı sınıflandıran algoritma olmasına rağmen genel olarak tüm değerlere bakıldığında Naive Bayes algoritması bu üç algoritma arasından en düşük performans gösterdiği varsayılmaktadır.

Sınıflandırma modelinin başarı performansını belirlemek için ROC eğrisi de değerlendirilmiş ve 0,9262 değerini alarak 1 değerine en yakın değer olduğu gözlemlenmiştir.

Son olarak çalışmanın veri setine bakıldığında cinsiyet'in erkek, eğim türünün (st_slope) flat yani düz olması, egzersize bağlı ağrının evet olması ve göğüs ağrı türünün asy (asemptomatik ağrı) olması bireylerin kalp hastası olma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

[1] Al-azzawi, M.I.M. (2017). *Heart Disease System Prediction Using Data Mining Techniques*, Türk Havacılık Kurumu Üniversitesi, Fen Bilimleri Eenstitüsü, Yüksek lisans, İstanbul

[2] Al-baidhani, A.H.J. (2017). *Estimation of Heart Disease Based on Data Mining Using Patients Health Data Base*, Altınbaş Üniversites, Fen Bilimleri Enstitüsün, İstanbul.

[3] Ay, Ş., 30 nisan 2020. Medium [online], Model Performansını Değerlendirmek Metrikler, https://medium.com/deep-learning-turkiye/model-performansını-değerlendirmek-metrikler-cb6568705b1, [Erişim Tarihi: 07 haziran 2022].

[4] Bartschat, B., Reischl, M., Mikut, R. (2019). *Data Mining Tools, Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*.

[5] Coşar, M., Deniz, E. (2021). *Makine Öğrenimi Algoritmaları Kullanarak Kalp Hastalıklarının Tespit Edilmesi,* Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi Özel Sayı 28, S. 1112-1116.

[6] Çalışkan, G. (2022). *Kırsalda Yaşayan Erişkinlerde On Yıllık Koroner Kalp Hastalığı Riski ve Etkileyen Faktörler*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

[7] Duygu, B., Arıcı, N. (2019). *Karar Ağacı Algoritmalarıyla Öğrencilerin Akademik Performans Verilerinin Sınıflandırılması*, ISAS 19, 4 (1): 434-444, 2019, Ankara

[8] Ekrem, Ö., Salman, O.K.M., Aksoy, M., İnan, S.A. (2020*). Yapay Zekâ Yöntemleri Kullanılarak kalp hastalığının Tespiti,* Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 8(5), 241-254, e-ISSN: 1308-6693.

[9] Fedesoriano, Eylül 2021. Kaggle[online], Heart Failure Prediction Dataset, http://www.kaggle.com/ datasets/fedesoriano/heart-failure-prediction, [Erişim Tarihi: 01 Ocak 2023]

[10] Geetha, A., ve Nasira, G.M. (2014) "*Data Mining for Meteorological Applications: Decision Trees for Modeling Rainfall Prediction",* IEEE International Conference onComputational Intelligence and Computing Research.

[11] Gupta, M. K., ve Chandra, P. (2020*). A comprehensive survey of data mining.* International Journal of Information Technology, *12*(4), 1243-1257.

[12] Jasim Z.M.A, Ahmed W.S ve Abed H.M. (2020). *The Application of Data Mining for Predicting Academic Performance Using K-means Clustering and Naïve Bayes Classification.* International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 03, ISSN: 1475-7192.

[13] Joseph, S. I. T., ve Thanakumar, I. (2019). *Survey of data mining algorithm's for intelligent computing system.* Journal of trends in Computer Science and Smart technology (TCSST), 1(01), 14-24.

[14] Karvana, K. G. M., Yazid, S., Syalim, A., ve Mursanto, P. (2019). *Customer churn analysis and prediction using data mining models in banking industry.* In *2019* International Workshop on Big Data and Information Security (IWBIS) (ss. 33-38). IEEE.

[15] Korkem, E. (2013). *Mikroarray Gen Ekspresyon Veri Setlerinde Random Forest ve Naive Bayes Sınıflama Yöntemleri Yaklaşımı*, Ankara

[16] Kumar, S. R., Gayathri, N., Muthuramalingam, S., Balamurugan, B., Ramesh, C., & Nallakaruppan, M. K. (2019*). Medical big data mining and processing in e-healthcare. In Internet of things in biomedical engineering* (ss. 323-339). Academic Press.

[17] Kurama, V., (2020). Paperspaceblog [online], A Guide To Random Forests: Consolidating Decision Trees, https://blog.paperspace.com/random-forests/ [Erişim Tarihi: 03 Ocak 2022].

[18] Lu, W. (2019*). Improved K-means clustering algorithm for big data mining under Hadoop parallel framework. Journal of Grid Computing, 18*(2), 239-250.

[19] Muhammad, L. J., Islam, M., Usman, S. S., ve Ayon, S. I. (2020*). Predictive data mining models for novel coronavirus (COVID-19) infected patients' recovery*. SN Computer Science, 1(4), 1-7.

[20] Narin A, İşler Y, 2012. *WEKA Yazılımında k-Ortalama Algoritması Kullanılarak Konjestif Kalp Yetmezliği Hastalarının Teşhisi*, Teknik Bilimler Dergisi 2 (4) 21-29

[21] Polatgil, M, (2020). *Anfis ve Bulanık K Ortalamalar İle Kalp Hastalığının Tespit edilmesi*, Bilişim Teknolojileri Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 4.

[22] Rambola, R., Varshney, P., ve Vishwakarma, P. (2018). *Data mining techniques for fraud detection in banking sector.* In 2018 4th International Conference on Computing Communication and Automation (ICCCA) (ss. 1-5). IEEE.

[23] Sağlık ve Güvenlik (2020), Emergency Live [online], https://emergency-live.com/tr/sağlık-ve-güvenlik/kalp-hastalığı-erkekler-ve-kadınlar-şaşırtıcı-cinsiyet-farklılıkları/amp/ [Erişim Tarihi: 07 haziran 2022].

[24] ŞEKER Ş., (Haziran 1, 2009). *Bilgisayarkavramlari [online]*, weka https://bilgisayarkavramlari.com/2009/06/01/weka/ [Ziyaret Tarihi: 27 Aralık 2021].

[25] Şirin, E, 2017. *WBO [online]*, Hata Matrisini (Confusion Matrix) Yorumlama, https://www.veribilimiokulu.com/hata-matrisini-confusion-matrix-yorumlama/, [Erişim Tarihi: 03 Ocak 2022].

[26] Taşçı, M.E, Şamlı R, (2020). *Veri Madenciliği ile Kalp Hastalığı Teşhisi*, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi Özel Sayı, S. 88-95, Nisan 2020

[27] Türk Kardiyoloji Derneği (2022), *[online]*, Toplum için bilgiler, https://tkd.org.tr/kalp-yetersizligi-calisma-grubu/sayfa/toplum_icin_bilgiler [Erişim Tarihi: 07 haziran 2022].

[28] Usta, R., (28 Mayıs, 2014). *Kodedu[online]*, Naïve Bayes Sınıflandırma Algoritması, https://kodedu.com/2014/05/naive-bayes-siniflandirma-algoritmasi/ [Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021].

[29] Wikipedia, 2022. *[online]*, Confusion matrix, https://en.wikipedia.org/wiki/Confusion_matrix [Erişim Tarihi: 03 Ocak 2022].

SOCIAL MEDIA AND COUNSELING: OPPORTUNITIES, RISKS AND ETHICAL CONSIDERATIONS

Kyriaki G. Giota, George Kleftaras

University of Thessaly - Greece

Abstract:

The purpose of this article is to briefly review the opportunities that social media present to counselors and psychologists. Particular attention was given to understanding some of the more important common risks inherent in social media and the potential ethical dilemmas which may arise for counselors and psychologists who embrace them in their practice. Key considerations of issues pertinent to an online presence such as multiple relationships, visibility and privacy, maintaining ethical principles and professional boundaries are being discussed.

Keywords : Social Media, Risk, Ethical Consideration

MATERNAL SMOKING AND RISK OF CHILDHOOD OVERWEIGHT AND OBESITY: A META-ANALYSIS

Martina Kanciruk, Jac W. Andrews, Tyrone Donnon

University of Calgary – Canada

Abstract:

The purpose of this study was to determine the significance of maternal smoking for the development of childhood overweight and/or obesity. Accordingly, a systematic literature review of English-language studies published from 1980 to 2012 using the following data bases: MEDLINE, PsychINFO, Cochrane Database of Systematic Reviews, and Dissertation Abstracts International was conducted. The following terms were used in the search: pregnancy, overweight, obesity, smoking, parents, childhood, risk factors. Eighteen studies of maternal smoking during pregnancy and obesity conducted in Europe, Asia, North America, and South America met the inclusion criteria. A meta-analysis of these studies indicated that maternal smoking during pregnancy is a significant risk factor for overweight and obesity; mothers who smoke during pregnancy are at a greater risk for developing obesity or overweight; the quantity of cigarettes consumed by the mother during pregnancy influenced the odds of offspring overweight and/or obesity. In addition, the results from moderator analyses suggest that part of the heterogeneity discovered between the studies can be explained by the region of world that the study occurred in and the age of the child at the time of weight assessment.

Keywords: Childhood obesity, overweight, smoking, parents, risk factors.

THE EFFECTS OF THE PARENT TRAINING PROGRAM FOR OBESITY REDUCTION ON HEALTH BEHAVIORS OF SCHOOL-AGE CHILDREN

Muntanavadee Maytapattana

Suan Sunandha Rajabhat University - Thailand

Abstract:

The purposes of the study were to evaluate the effectiveness of the Parent Training Program for Obesity Reduction (PTPOR) on health behaviors of school-age children. An Ecological Systems Theory (EST) was approached the study and a randomized control trial was used in this study. Participants were school-age overweight or obese children and their parents. One hundred and one parent-child dyads were recruited and random assigned into the PTPOR (N=30), Educational Intervention or EI (N=32), and control group (N=39). The parents in the PTPOR group participated in five sessions including an educational session, a cooking session, aerobic exercise training, 2-time group discussion sessions, and 4-time telephoned counseling sessions. Repeated Measure ANCOVA was used to analyze data. The results presented that the outcomes of the PTPOR group were better than the EI and the control groups at 1st, 8th, and 32nd weeks after finishing the program such as child exercise behavior ($F_{(2,97)}$ = 3.98, p = .02) and child dietary behavior ($F_{(2,97)}$ = 9.42, p = .00). The results suggest that nurses and health care providers should utilize the PTPOR for child weight reduction and for the health promotion of a lifestyle among overweight and obese children.

Keywords: Parent training program for obesity reduction, child health behaviors, school-age children.

UNDERSTANDING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' BELIEFS REGARDING THE ADOPTION OF PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIORS

Astrid de Leeuw, Pierre Valois

Guidance Institute of University of Luxemburg – Luxembourg

Abstract:

Environmental education is the key to enhancing or changing students' ways of thinking and acting in order to create an environmentally robust future for all. The present study investigates the beliefs of 812 primary school students, which merit consideration when developing educational interventions. Results of multiple regression analyses reveal that educational interventions should focus on promoting students' feelings of control over pro-environmental behaviors (PEB). For example, schools could provide recycling bins on the premises. Furthermore, it is critical to develop positive attitudes in students by stressing the various benefits of PEB for keeping our planet clean and protecting wildlife. Unfortunately, our results indicate that students believe that PEB is boring and annoying. Suggestions are offered for making PEB more interesting and relevant. Further research is needed to test the effectiveness of interventions based on the present results.

Keywords: Pro-environmental behaviors, primary school students, theory of planned behavior, beliefs, educational interventions.

ASSOCIATION OF SENSORY PROCESSING AND COGNITIVE DEFICITS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS – PIONEER STUDY IN SAUDI ARABIA

Rana M. Zeina, Laila AL-Ayadhi, Shahid Bashir

King Saud University

Abstract:

The association between sensory problems and cognitive abilities has been studied in individuals with Autism Spectrum Disorders (ASDs). In this study, we used a Neuropsychological Test to evaluate memory and attention in ASDs children with sensory problems compared to the ASDs children without sensory problems. Four visual memory tests of Cambridge Neuropsychological Test Automated Battery (CANTAB) including Big/little circle (BLC), Simple Reaction Time (SRT) Intra /Extra dimensional set shift (IED), Spatial recognition memory (SRM), were administered to 14 ASDs children with sensory problems compared to 13 ASDs without sensory problems aged 3 to 12 with IQ of above 70. ASDs individuals with sensory problems performed worse than the ASDs group without sensory problems on comprehension, learning, reversal and simple reaction time tasks, and no significant difference between the two groups was recorded in terms of the visual memory and visual comprehension tasks. The findings of this study suggest that ASDs children with sensory problems are facing deficits in learning, comprehension, reversal, and speed of response to a stimulus.

Keywords: Visual memory, Attention, Autism Spectrum Disorders (ASDs).

WHAT ARE THE FACTORS UNDERLYING THE DIFFERENCES BETWEEN YOUNG SAUDI WOMEN IN TRADITIONAL FAMILIES THAT CHOOSE TO CONFORM TO THE SOCIETY NORMS, AND YOUNG SAUDI WOMEN WHO DO NOT CONFORM?

Mai Al-Subaie

Effat University - Saudi Arabia

Abstract:

This research suggests that women in traditional families of Saudi Arabia are divided into two groups, the one who conforms to the society and the new type of women that has been emerged due to the changing and development of the culture, who do not want to conform to the rules. The factors underlying the differences were explored by using a test and an interview. And that concluded some of the main factors that were a real affect of why some women still want to follow the society and traditional rules, and other want to break free.

Keywords: Conformity, Non-Conformity, Saudi Arabia, Women.

COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER

AKM Rezaul Karim, Tania Sharafat, Abu Yusuf Mahmud

University of Dhaka - Bangladesh

Abstract:

The study aimed to investigate whether cognitive emotion regulation in children varies with parenting style, family type and gender. Toward this end, cognitive emotion regulation and perceived parenting style of 206 school children were measured. Standard regression analyses of data revealed that the models were significant and explained 17.3% of the variance in *adaptive* emotion regulation (Adjusted R^2=0.173; F=9.579, p<.001), and 7.1% of the variance in *less adaptive* emotion regulation (Adjusted R^2=.071, F=4.135, p=.001). Results showed that children's cognitive emotion regulation is functionally associated with parenting style, but not with family type and their gender. Amongst three types of parenting, authoritative parenting was the strongest predictor of the overall *adaptive* emotion regulation while authoritarian parenting was the strongest predictor of the overall *less adaptive* emotion regulation. Permissive parenting has impact neither on *adaptive* nor on *less adaptive* emotion regulation. The findings would have important implications for parents, caregivers, child psychologists, and other professionals working with children or adolescents.

Keywords: Cognitive Emotion Regulation, Adaptive, Less Adaptive, Parenting Style, Family Type.

TEACHERS' AND STUDENTS' CAUSAL EXPLANATIONS FOR CLASSROOM MISBEHAVIOR: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Rachel C. F. Sun

University of Hong Kong

Abstract:

This study aimed to examine the similarities and differences between teachers' and students' causal explanations of classroom misbehavior. In-depth semi-structured interviews were conducted with twelve teachers and eighteen Grade 7-9 students. The qualitative data were analyzed, in which the attributed causes of classroom misbehavior were categorized into student, family, school and peer factors. Findings showed that both interviewed teachers and students shared similarity in attributing to student factors, such as 'fun and pleasure seeking' and 'attention seeking' as the leading causes of misbehavior. However, the students accounted to school factors, particularly 'boring lessons' as the next attributed causes, while the teachers accounted to family factors, such as 'lack of parent demandingness'. By delineating the factors at student, family, school, and peer levels, these findings help drawing corresponding implications for preventing and mitigating misbehavior in school.

Keywords: Causal explanation, misbehavior, student, teacher.

A FRAMEWORK OF MONTE CARLO SIMULATION FOR EXAMINING THE UNCERTAINTY-INVESTMENT RELATIONSHIP

George Yungchih Wang

University of London

Abstract:

This paper argues that increased uncertainty, in certain situations, may actually encourage investment. Since earlier studies mostly base their arguments on the assumption of geometric Brownian motion, the study extends the assumption to alternative stochastic processes, such as mixed diffusion-jump, mean-reverting process, and jump amplitude process. A general approach of Monte Carlo simulation is developed to derive optimal investment trigger for the situation that the closed-form solution could not be readily obtained under the assumption of alternative process. The main finding is that the overall effect of uncertainty on investment is interpreted by the probability of investing, and the relationship appears to be an invested U-shaped curve between uncertainty and investment. The implication is that uncertainty does not always discourage investment even under several sources of uncertainty. Furthermore, high-risk projects are not always dominated by low-risk projects because the high-risk projects may have a positive realization effect on encouraging investment.

Keywords: real options, geometric Brownian motion, mixeddiffusion-jump process, mean-reverting process, jump amplitudeprocess

THE EXCLUSION OF CONSUMER RIGHTS IN E-AUCTIONS – IS AN E-AUCTION REALLY AN AUCTION AT ALL?

Trish O'Sullivan

Massey University

Abstract:

This paper considers the exclusion of consumer rights by the New Zealand Consumer Guarantees Act 1993 in eauctions. The paper asserts that the absence of an individual auctioneer conducting each e-auction means that e-auctions may not be auctions at all. The paper also questions the justification for excluding consumer rights in e-auctions because the rationale for excluding consumer rights in traditional auctions does not fit with e-auctions due to the significant differences in the sale processes. The paper recommends reform by way of statutory amendment.

Keywords: auction, auctioneer, consumer rights, e-auction.

E-PROCUREMENT, THE GOLDEN KEY TO OPTIMIZING THE SUPPLY CHAINS SYSTEM

Somayeh Farzin, Hossein Teimoori Nezhad

Iran Power Plant Projects Management Co

Abstract:

Procurement is an important component in the field of operating resource management and e-procurement is the golden key to optimizing the supply chains system. Global firms are optimistic on the level of savings that can be achieved through full implementation of e-procurement strategies. E-procurement is an Internet-based business process for obtaining materials and services and managing their inflow into the organization. In this paper, the subjects of supply chains and e-procurement and its benefits to organizations have been studied. Also, e-procurement in construction and its drivers and barriers have been discussed and a framework of supplier selection in an e-procurement environment has been demonstrated. This paper also has addressed critical success factors in adopting e-procurement in supply chains.

Keywords: E-Procurement, Supply Chain, Benefits, Construction, Drivers, Barriers, Supplier Selection, CFSs.

THE KEY CHALLENGES OF THE NEW BANK REGULATIONS

Petr Teply

Charles University in Prague

Abstract:

The New Basel Capital Accord (Basel II) influences how financial institutions around the world, and especially European Union institutions, determine the amount of capital to reserve. However, as the recent global crisis has shown, the revision of Basel II is needed to reflect current trends, such as increased volatility and correlation, in the world financial markets. The overall objective of Basel II is to increase the safety and soundness of the international financial system. Basel II builds on three main pillars: Pillar I deals with the minimum capital requirements for credit, market and operational risk, Pillar II focuses on the supervisory review process and finally Pillar III promotes market discipline through enhanced disclosure requirements for banks. The aim of this paper is to provide the historical background, key features and impact of Basel II on financial markets. Moreover, we discuss new proposals for international bank regulation (sometimes referred to as Basel III) which include requirements for higher quality, constituency and transparency of banks' capital and risk management, regulation of OTC markets and introduction of new liquidity standards for internationally active banks.

Keywords: Basel II, Basel III, risk management, bank regulation

THE PATH TO WEB INTELLIGENCE MATURITY

Prof. Dr. Zeljko Panian

University of Zagreb,

Abstract:

Web intelligence, if made personal, can fuel the process of building communications around the interests and preferences of each individual customer or prospect, by providing specific behavioral insights about each individual. To become fully efficient, Web intelligence must reach a stage of a high-level maturity, passing throughout a process that involves five steps: (1) Web site analysis; (2) Web site and advertising optimization; (3) Segment targeting; (4) Interactive marketing (online only); and (5) Interactive marketing (online and offline). Discussing these steps in detail, the paper uncovers the real gold mine that is personal-level Web intelligence.

Keywords: Web intelligence, web analytics, informationtechnology (IT), interactive marketing.

BARRIERS AND OPPORTUNITIES FOR THE ADOPTION OF E-GOVERNANCE SERVICES

Haroula N. Delopoulos

National and Kapodistrian University of Athens

Abstract:

In this article a bibliography research takes place to track down and introduce the barriers and opportunities for the adoption of e-Governance services mainly from the side of citizen, that is to say, the demand side. Although governments invest continuously in producing of e-Governance services, citizens face difficulties to adopt these services. Barriers derive and prevent them from using e-Governance services. Barrier is anything preventing citizens from the adoption of e-Governance services. Barriers impede or do not allow the adoption of e-Governance services by the citizens. If the barriers are pinpointed, it will be possible to take them into consideration while designing e-Governance services which the citizens are likely to use, if the obstacles are raised. The barriers will thus be converted in opportunities that will facilitate the adoption.

Keywords: adoption, barriers, e-governance services, eparticipation, opportunities.

OPTIMIZATION OF TRANSFER PRICING IN A RECESSION WITH REFLECTION ON CROATIAN SITUATION

Jasminka Radolović

University of Rijeka, Croatia

Abstract:

Countries in recession, among them Croatia, have lower tax revenues as a result of unfavorable economic situation, which is decrease of the economic activities and unemployment. The global tax base has decreased. In order to create larger state revenues, states use the institute of tax authorities. By controlling transfer pricing in the international companies and using certain techniques, tax authorities can create greater tax obligations for the companies in a short period of time.

Keywords: Documentation, Methods, Tax Optimization, Transfer Pricing

APPLICATIONS OF CONIC OPTIMIZATION AND QUADRATIC PROGRAMMING IN THE INVESTIGATION OF INDEX ARBITRAGE IN THE THAI DERIVATIVES AND EQUITY MARKETS

Satjaporn Tungsong, Gun Srijuntongsiri

Thammasat University

Abstract:

This research seeks to investigate the frequency and profitability of index arbitrage opportunities involving the SET50 futures, SET50 component stocks, and the ThaiDEX SET50 ETF (ticker symbol: TDEX). In particular, the frequency and profit of arbitrage are measured in the following three arbitrage tests: (1) SET50 futures vs. ThaiDEX SET50 ETF, (2) SET50 futures vs. SET50 component stocks, and (3) ThaiDEX SET50 ETF vs. SET50 component stocks are investigated. For tests (2) and (3), the problems involve conic optimization and quadratic programming as subproblems. This research is first to apply conic optimization and quadratic programming techniques in the context of index arbitrage and is first to investigate such index arbitrage in the Thai equity and derivatives markets. Thus, the contribution of this study is twofold. First, its results would help understand the contribution of the derivatives securities to the efficiency of the Thai markets. Second, the methodology employed in this study can be applied to other geographical markets, with minor adjustments.

Keywords: Conic optimization, Equity index arbitrage, Executionlags, Quadratic programming, SET50 index futures, ThaiDEX SET50ETF, Transaction costs

ENHANCING LEARNING FOR RESEARCH HIGHER DEGREE STUDENTS

Jenny Hall, Alison Jaquet

Queensland University of Technology

Abstract:

Universities' push toward the production of high quality research is not limited to academic staff and experienced researchers. In this environment of research rich agendas, Higher Degree Research (HDR) students are increasingly expected to engage in the publishing of good quality papers in high impact journals. IFN001: Advanced Information Research Skills (AIRS) is a credit bearing mandatory coursework requirement for Queensland University of Technology (QUT) doctorates. Since its inception in 1989, this unique blended learning program has provided the foundations for new researchers to produce original and innovative research. AIRS was redeveloped in 2012, and has now been evaluated with reference to the university's strategic research priorities. Our research is the first comprehensive evaluation of the program from the learner perspective. We measured whether the program develops essential transferrable skills and graduate capabilities to ensure best practice in the areas of publishing and data management. In particular, we explored whether AIRS prepares students to be agile researchers with the skills to adapt to different research contexts both within and outside academia. The target group for our study consisted of HDR students and supervisors at QUT. Both quantitative and qualitative research methods were used for data collection. Gathering data was by survey and focus groups with qualitative responses analyzed using NVivo. The results of the survey show that 82% of students surveyed believe that AIRS assisted their research process and helped them learn skills they need as a researcher. The 18% of respondents who expressed reservation about the benefits of AIRS were also examined to determine the key areas of concern. These included trends related to the timing of the program early in the candidature and a belief among some students that their previous research experience was sufficient for postgraduate study. New insights have been gained into how to better support HDR learners in partnership with supervisors and how to enhance learning experiences of specific cohorts, including international students and mature learners.

Keywords: Data management, enhancing learning experience, publishing, research higher degree students.

MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION

Analiza Acuña-Villacorte

Bulacan State University,

Abstract:

The underlying principle behind the harmonization in international education does not solely aim for the comparability but also the compatibility of outputs produced. The international standard in the different professions particularly in engineering defines the required graduate attributes to attain suitable qualifications and recognitions. This study described the language practices of the Electronics Engineering students of Bulacan State University, Philippines who will be deployed for their internship program. The purpose of the study was achieved by determining the language proficiency of the students in terms of speaking, listening, reading, and writing, and checking the adherence of the University to the commitment of intensifying community building for the Association of Southeast Asian Nation Vision 2020. The analysis of variance of the variables defined the significance between the causal variables and dependent variables. Thus, this study identified the mechanism that would regulate language practices in the Electronics Engineering program.

Keywords: Communicative competence, descriptive design, language practices, mechanisms, outcomes-based education.

EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS

Mohammad Hassanzadeh

Vali-e-Asr University – Iran

Abstract:

As far as incidental vocabulary learning is concerned, the basic contention of the Involvement Load Hypothesis (ILH) is that retention of unfamiliar words is, generally, conditional upon the degree of involvement in processing them. This study examined input modality and incidental vocabulary uptake in a task-induced setting whereby three variously loaded task types (marginal glosses, fill-in-task, and sentence-writing) were alternately assigned to one group of students at Allameh Tabataba'i University (n=2l) during six classroom sessions. While one round of exposure was comprised of the audiovisual medium (TV talk shows), the second round consisted of textual materials with approximately similar subject matter (reading texts). In both conditions, however, the tasks were equivalent to one another. Taken together, the study pursued the dual objectives of establishing a litmus test for the ILH and its proposed values of 'need', 'search' and 'evaluation' in the first place. Secondly, it sought to bring to light the superiority issue of exposure to audiovisual input versus the written input as far as the incorporation of tasks is concerned. At the end of each treatment session, a vocabulary active recall test was administered to measure their incidental gains. Running a one-way analysis of variance revealed that the audiovisual intervention yielded higher gains than the written version even when differing tasks were included. Meanwhile, task 'three' (sentence-writing) turned out the most efficient in tapping learners' active recall of the target vocabulary items. In addition to shedding light on the superiority of audiovisual input over the written input when circumstances are relatively held constant, this study for the most part, did support the underlying tenets of ILH.

Keywords: Evaluation, incidental vocabulary learning, input mode, involvement load hypothesis, need, search.

IMPACT OF GRADE SENSITIVITY ON LEARNING MOTIVATION AND ACADEMIC PERFORMANCE

Salwa Aftab, Sehrish Riaz

Department of Education, FAST – NUCES

Abstract:

The objective of this study was to check the impact of grade sensitivity on learning motivation and academic performance of students and to remove the degree of difference that exists among students regarding the cause of their learning motivation and also to gain knowledge about this matter since it has not been adequately researched. Data collection was primarily done through the academic sector of Pakistan and was depended upon the responses given by students solely. A sample size of 208 university students was selected. Both paper and online surveys were used to collect data from respondents. The results of the study revealed that grade sensitivity has a positive relationship with the learning motivation of students and their academic performance. These findings were carried out through systematic correlation and regression analysis.

Keywords: Academic performance, correlation, grade sensitivity, learning motivation, regression.

A PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN

Ahmed Amin Mousa, M. Abd El Salam

Cairo University

Abstract:

The current study presents a proposed program for acquisition the skills and techniques needed to produce concept cartoon. The proposed program has been prepared for non-specialist students who have never used neither graphics nor animating software. It was presented to postgraduates in Faculty of Education for Early Childhood, Cairo University, during the spring term of the 2014-2015 academic year. The program works in three different aspects: Drawing and images editing, sound manipulation, and creating animation. In addition, the researchers have prepared a questionnaire for measuring the quality of the concept cartoons produced by the students. The questionnaire was used as a pre-test and post-test, and at the end of the study, a significant difference was determined in favour of post-test results.

Keywords: Cartoon, concept cartoon, kindergarten, animation.

THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT

Sobhy Fathy A. Hashesh

Al Andanus Private Schools

Abstract:

This study aimed at investigating the effect of Andalus Knowledge Phases and Times (ANPT) model of learning and the effect of 'Intel Education Contribution in ANPT' on the development of students' academic performance and emotional quotient. The society of the study composed of Andalus Private Schools, elementary school students (N=700), while the sample of the study composed of four randomly assigned groups (N=80) with one experimental group and one control group to study "ANPT" effect and the "Intel Contribution in ANPT" effect respectively. The study followed the quantitative and qualitative approaches in collecting and analyzing data to answer the study questions. Results of the study revealed that there were significant statistical differences between students' academic performances and emotional quotients for the favor of the experimental groups. The study recommended applying this model on different educational variables and on other age groups to generate more data leading to more educational results for the favor of students' learning outcomes.

Keywords: ANPT, Flipped Classroom, 5Es learning Model, Kagan structures.

MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION

Lena Shulyakovskaya

University of Calgary

Abstract:

Every year, schools aim to develop and adopt new technology and pedagogy as a way to equip today's students with the needed 21st Century skills. However, the field of primary and secondary education may not be as open to embracing change in reality. Despite the drive to reform and innovation, the field of education in Canada is still very much steeped in tradition and uses many of the practices that came into effect over 50 years ago. Among those are employment and retention practices. Millennials are the youngest generation of professionals entering the workplace at this time and the ones leaving their jobs within just a few years. Almost half of new teachers leave Canadian schools within their first five years on the job. This paper discusses one of the contributing factors that lead Canadian millennial teachers to either leave or stay in the profession - standardized education system. Using an exploratory case study approach, in-depth interviews with former and current millennial teachers were conducted to learn about their experiences within the K-12 system. Among the findings were the young teachers' concerns about the constant changes to teaching practices and technological implementations that claimed to advance teaching and learning, and yet in reality only disguised and reiterated the same traditional, outdated, and standardized practices that already existed. Furthermore, while many millennial teachers aspired to be innovative with their curriculum and teaching practices, they felt trapped and helpless in the hands of school leaders who were very reluctant to change. While many new program ideas and technological advancements are being made openly available to teachers on a regular basis, it is important to consider the education field as a whole and how it plays into the teachers' ability to realistically implement changes. By the year 2025, millennials will make up approximately 75% of the North American workforce. It is important to examine generational differences among teachers and understand how millennial teachers may be shaping the future of primary and secondary schools, either by staying or leaving the profession.

Keywords: 21st century skills, millennials, teacher attrition, tradition.

TEACHING ENGLISH TO ENGINEERS: BETWEEN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND PSYCHOLOGY

Irina-Ana Drobot

Technical University of Civil Engineering
Bucharest

Abstract:

Teaching English to Engineers is part of English for Specific Purposes, a domain which is under the attention of English students especially under the current conditions of finding jobs and establishing partnerships outside Romania. The paper will analyse the existing textbooks together with the teaching strategies they adopt. Teaching English to Engineering students can intersect with domains such as psychology and cultural studies in order to teach them efficiently. Textbooks for students of ESP, ranging from those at the Faculty of Economics to those at the Faculty of Engineers, have shifted away from using specialized vocabulary, drills for grammar and reading comprehension questions and toward communicative methods and the practical use of language. At present, in Romania, grammar is neglected in favour of communicative methods. The current interest in translation studies may indicate a return to this type of method, since only translation specialists can distinguish among specialized terms and determine which are most suitable in a translation. Engineers are currently encouraged to learn English in order to do their own translations in their own field. This paper will analyse the issue of the extent to which it is useful to teach Engineering students to do translations in their field using cognitive psychology applied to language teaching, including issues such as motivation and social psychology. Teaching general English to engineering students can result in lack of interest, but they can be motivated by practical aspects which will help them in their field. This is why this paper needs to take into account an interdisciplinary approach to teaching English to Engineers.

Keywords: Cognition, ESP, motivation, psychology.

HUBS AS CATALYSTS FOR GEOSPATIAL COMMUNICATION IN KINSHIP NETWORKS

Sameer Kumar, Jariah Mohd. Jan

University of Malaya

Abstract:

Earlier studies in kinship networks have primarily focused on observing the social relationships existing between family relatives. In this study, we pre-identified hubs in the network to investigate if they could play a catalyst role in the transfer of physical information. We conducted a case study of a ceremony performed in one of the families of a small Hindu community – the Uttar Rarhi Kayasthas. Individuals (n = 168) who resided in 11 geographically dispersed regions were contacted through our hub-based representation. We found that using this representation, over 98% of the individuals were successfully contacted within the stipulated period. The network also demonstrated a small-world property, with an average geodesic distance of 3.56.

Keywords: Social Networks, Kinship Networks, Social Network Analysis, Geospatial Communication, Hubs

THE U.S. AND CENTRAL ASIA: RELIGION, POLITICS, IDEOLOGY

Zhanar Aldubasheva, Elnura Assyltayeva, Mukhtar Senggirbay, Gaziza Aldubashova

al-Farabi Kazakh National University,

Abstract:

Numerous facts evidence the increasing religiosity of the population and the intensification of religious movements in various countries in the last decade of the 20th century. The number of international religious institutions and foundations; religious movements; parties and sects operating worldwide is increasing as well. Some ethnic and inter-state conflicts are obviously of a religious origin. All of this make a number of analysts to conclude that the religious factor is becoming an important part of international life, including the formation and activities of terrorist organizations. Most of all is said and written about Islam, the second, after Christianity, world religions professed according to various estimates by 1.5 bln. individuals in 127 countries.

Keywords: USA, Central Asia, Religion, Politics, Ideology Terrorism, Regional Security

ANALYSIS ON THE GAME-PLAYING TENDENCY OF SNGS (SOCIAL NETWORK GAMES) USERS BY GENDER

Jooyeon Yook, Wonjun Ko

Hongik University

Abstract:

As the Social network game(SNG) is rising dramatically worldwide, an interesting aspect has appeared in the demographic analysis. That is the ratio of the game users by gender. Although the ratio of male and female users in online game was 60:40% previously, the ratio of male and female users in SNG stood at 47:53% which shows that the ratio of female users is higher than that of male users. Here, it should be noted that 35% in those 53% female users are the first-time users of game. This fact suggests that women who were not interested in game previously has taken an interest in SNG. Notwithstanding this issue, there have been little studies on the female users of SNG although there are many studies that analyzed the tendency of female users- online game play. This study conducted the analyzed how the game-playing tendency of SNG gamers was manifested in the game by gender. For that, this study will identify the tendency of SNG users by gender based on the preceding studies that analyzed the online game users by gender. The subject of this study was confined to the farm and urban construction simulation games which were offered based on the mobile application platform. Regarding the methodology of study, the first focus group interview(FGI) was conducted with the male and female users who had played games on Social network service(SNS) until recently. Later, the second one-on-one in-depth interview was conducted to gain an insight into the psychological state of the subjects.

Keywords: Social network Game, Gender, Play inclination, Game psychology

E-VOTING: A TRUSTWORTHINESS IN DEMOCRATIC; A VIEW FROM TECHNOLOGY, POLITICAL AND SOCIAL ISSUE

SERA SYARMİLA SAMEON, ROHAİNİ RAMLİ

Universiti Tenaga Nasional

Abstract:

A trustworthy voting process in democratic is important that each vote is recorded with accuracy and impartiality. The accuracy and impartiality are tallied in high rate with biometric system. One of the sign is a fingerprint. Fingerprint recognition is still a challenging problem, because of the distortions among the different impression of the same finger. Because of the trustworthy of biometric voting technologies, it may give a great effect on numbers of voter-s participation and outcomes of the democratic process. Hence in this study, the authors are interested in designing and analyzing the Electronic Voting System and the participation of the users. The system is based on the fingerprint minutiae with the addition of person ID number. This is in order to enhance the accuracy and speed of the voting process. The new design is analyzed by conducting pilot election among a class of students for selecting their representative.

Keywords: Biometric, FAR and FRR, democratic, voting

DEFINITION OF FOOT SIZE MODEL USING KOHONEN NETWORK

Khawla Ben Abderrahim

University of Gabes

Abstract:

In order to define a new model of Tunisian foot sizes and for building the most comfortable shoes, Tunisian industrialists must be able to offer for their customers products able to put on and adjust the majority of the target population concerned. Moreover, the use of models of shoes, mainly from others country, causes a mismatch between the foot and comfort of the Tunisian shoes. But every foot is unique; these models become uncomfortable for the Tunisian foot. We have a set of measures produced from a 3D scan of the feet of a diverse population (women, men ...) and we try to analyze this data to define a model of foot specific to the Tunisian footwear design. In this paper we propose tow new approaches to modeling a new foot sizes model. We used, indeed, the neural networks, and specially the Kohonen network. Next, we combine neural networks with the concept of half-foot size to improve the models already found. Finally, it was necessary to compare the results obtained by applying each approach and we decide what-s the best approach that give us the most model of foot improving more comfortable shoes.

Keywords: Morphology of the foot, foot size, half foot size, neural network, Kohonen network, model of foot size.

THE IMPACT OF FINANCIAL SYSTEM ON MIXED USE DEVELOPMENT – UNREST IN UK AND SENSE OF SAFETY IN MIXED USE DEVELOPMENT

Tamara Kelly

University of Abu Dhabi

Abstract:

The past decade has witnessed a good opportunities for city development schemes in UK. The government encouraged restoration of city centers to comprise mixed use developments with high density residential apartments. Investments in regeneration areas were doing well according to the analyses of Property Databank (IPD). However, more recent analysis by IPD has shown that since 2007, property in regeneration areas has been more vulnerable to the market downturn than other types of investment property. The early stages of a property market downturn may be felt most in regeneration where funding, investor confidence and occupier demand would dissipate because the sector was considered more marginal or risky when development costs rise. Moreover, the Bank of England survey shows that lenders have sequentially tightened the availability of credit for commercial real estate since mid-2007. A sharp reduction in the willingness of banks to lend on commercial property was recorded. The credit crunch has already affected commercial property but its impact has been particularly severe in certain kinds of properties where residential developments are extremely difficult, in particular city centre apartments and buy-to-let markets. Commercial property – retail, industrial leisure and mixed use were also pressed, in Birmingham; tens of mixed use plots were built to replace old factories in the heart of the city. The purpose of these developments was to enable young professionals to work and live in same place. Thousands of people lost their jobs during the recession, moreover lending was more difficult and the future of many developments is unknown. The recession casts its shadow upon the society due to cuts in public spending by government, Inflation, rising tuition fees and high rise in unemployment generated anger and hatred was spreading among youth causing vandalism and riots in many cities. Recent riots targeted many mixed used development in the UK where banks, shops, restaurants and big stores were robbed and set into fire leaving residents with horror and shock. This paper examines the impact of the recession and riots on mixed use development in UK.

Keywords: Diversity, mixed use development, outdoor comfort, public realm, safe places, safety by design.

POLITICAL INFORMATION EXPOSURES, POLITICIANS- PERCEPTIONS, POLITICAL ATTITUDES AND POLITICAL PARTICIPATIONS AMONG PEOPLE IN BANGKOK METROPOLITAN AREA

Pratoom Rekklang

School of Communications Arts, Bangkok University

Abstract:

The purposes of this study are to study political information exposure, politicians-perceptions, political attitudes and political participations among people in Bangkok Metropolitan Area. The sample consisted of 420 which were selected by using accidental sampling method. Questionnaires were administered to all of the respondents to obtain the data for this research. T-test, one-way ANOVA and Pearson-s correlation coefficient were used to analyze the data. The findings are as follows: The difference in gender, education, income and occupation has significantly effect upon political information exposures. The difference in age, income has significantly effect upon politicians- perceptions. The difference in income has significantly effect upon political attitudes. The difference in gender, income and occupation has significantly effect upon political participations. There were a significantly relations between political information exposures, political attitudes, political participations and between politicians- perceptions, political attitudes and political participations.

Keywords: Political Information Exposures, Politicians' Perceptions, Political Attitudes, Political Participations.

URBAN TRANSFORMATIONS OF THE MEDITERRANEAN CITIES IN LIGHT OF DEVELOPMENTS IN THE MODERN ERA

Bakr Hashem Paumey Ahmed Alashwal

Al-Azhar University

Abstract:

The urban transformation processes in its framework and its general significance became a fundamental and vital subject of consideration for both the developed and the developing societies. It has become important to regulate the architectural systems adopted by the city, to sustain the present development on one hand, and on the other hand, to facilitate its future growth. Thus, the study dealt with the phenomenon of urban transformation of the Mediterranean cities, and the city of Alexandria in particular, because of its significant historical and cultural legacy, its historical architecture and its contemporary urbanization. This article investigates the entirety of cities in the Mediterranean region through the analysis of the relationship between inflation and growth of these cities and the extent of the complexity of the city barriers. We hope to analyze not only the internal transformations, but the external relationships (both imperial and post-colonial) that have shaped Alexandria city growth from the nineteenth century until today.

Keywords: Urban Transformations, Mediterranean cities, Modern Era, Alexandria.

SPATIAL ANALYSIS AND STATISTICS FOR ZONING OF URBAN AREAS

Benedetto Manganelli, Beniamino Murgante

University of Basilicata

Abstract:

The use of statistical data and of the neural networks, capable of elaborate a series of data and territorial info, have allowed the making of a model useful in the subdivision of urban places into homogeneous zone under the profile of a social, real estate, environmental and urbanist background of a city. The development of homogeneous zone has fiscal and urbanist advantages. The tools in the model proposed, able to be adapted to the dynamic changes of the city, allow the application of the zoning fast and dynamic.

Keywords: Homogeneous Urban Areas, Multidimensional Scaling, Neural Network, Real Estate Market, Urban Planning.

SOCIO-SPATIAL RESILIENCE STRATEGIC PLANNING THROUGH UNDERSTANDING STRATEGIC PERSPECTIVES ON TEHRAN AND BATH

Aynaz Lotfata

University of Basilicata

Abstract:

Planning community has been long discussing emerging paradigms within the planning theory in the face of the changing conditions of the world order. The paradigm shift concept was introduced by Thomas Kuhn, in 1960, who claimed the necessity of shifting within scientific knowledge boundaries; and following him in 1970 Imre Loktas also gave priority to the emergence of multi-paradigm societies [24]. Multi-paradigm is changing our predetermined lifeworld through uncertainties. Those uncertainties are reflected in two sides, the first one is uncertainty as a concept of possibility and creativity in public sphere and the second one is uncertainty as a risk. Therefore, it is necessary to apply a resilience planning approach to be more dynamic in controlling uncertainties which have the potential to transfigure present time and space definitions. In this way, stability of system can be achieved. Uncertainty is not only an outcome of worldwide changes but also a place-specific issue, i.e. it changes from continent to continent, a country to country; a region to region. Therefore, applying strategic spatial planning with respect to resilience principle contributes to: control, grasp and internalize uncertainties through place-specific strategies. In today-s fast changing world, planning system should follow strategic spatial projects to control multi-paradigm societies with adaptability capacities. Here, we have selected two alternatives to demonstrate; these are; 1.Tehran (Iran) from the Middle East 2.Bath (United Kingdom) from Europe. The study elaborates uncertainties and particularities in their strategic spatial planning processes in a comparative manner. Through the comparison, the study aims at assessing place-specific priorities in strategic planning. The approach is to a two-way stream, where the case cities from the extreme end of the spectrum can learn from each other. The structure of this paper is to firstly compare semi-periphery (Tehran) and coreperiphery (Bath) cities, with the focus to reveal how they equip to face with uncertainties according to their geographical locations and local particularities. Secondly, the key message to address is “Each locality requires its own strategic planning approach to be resilient.

Keywords: Adaptation, Relational Network, Socio-Spatial Strategic Resiliency, Uncertainty.

SUSTAINABILITY OF URBAN CEMETERIES AND THE TRANSFORMATION OF MALAY BURIAL PRACTICES IN KUALA LUMPUR METROPOLITAN REGION

Mohamed Afla, Mohamad Reza

School of Architecture and Design, RMIT University,

Abstract:

Land shortage for burials is one of many issues that emerge out of accelerated urban growth in most developing Asian cities, including Kuala Lumpur. Despite actions taken by the federal government and local authorities in addressing this issue, there is no strategic solution being formulated. Apart from making provisions for land to be developed as new cemeteries, the future plan is merely to allocate reserve land to accommodate the increasing demands of burial grounds around the city. This paper examines problems that arise from the traditional practices of Malay funerary as well as an insight to current urban practices in managing Muslim burial spaces around Kuala Lumpur metropolitan region. This paper will also provide some solutions through design approach that can be applied to counter the existing issues.

Keywords: Kuala Lumpur metropolitan region, Malay burial practices, sustainable development, urban cemeteries.

THE CONTEXT-S INFLUENCE ON THE EVOLUTION OF CIORAN: THE OPTIONS OF AN ENGAGED PHILOSOPHER

Mara Magda Maftei

University of Bucharest.

Abstract:

The article emphasizes the ideological commitment of the philosopher Emil Cioran. It presents firstly Cioran's works on the theme announced by the title, then the European context that determined the political option of Cioran and a brief analysis of his relationship with History during his French period. The anti- Semitism of Cioran was favored by his attachment to a few philosophers, but also by the European extremist and anti-Semitic context. The article seeks to demonstrate that the philosopher Cioran, known more for his pessimism and nihilism, maintained in time an obsessive relationship with History. His political philosophy is as important as his subjective philosophy, better known than the former.

Keywords: Cioran, French writings, History, Iron Guard

THE CHARACTERISTICS OF THAI MOVIES AND FACTORS CONTRIBUTING TO BECOMING WIDELY KNOWN IN INTERNATIONAL MARKETS

Tanyatorn Panyasopon

Bangkok University

Abstract:

Many Thai movies have been very popular domestically and internationally. Some movies were box office hits and receiving awards. However, there has not yet been research about how Thai movies can sell in international markets The objectives of the research were 1) To analyze the characteristics of Thai movies that can sell to world audiences; 2) To investigate the factors making Thai movies into foreign markets. Thai film professionals were interviewed. Their ideas were analyzed to find out what factors contributing to Thai movies widely seen in worldwide markets. Nine foreign audiences were also interviewed to reveal what characteristics of Thai movies would be well accepted by the markets. The results showed that major characteristics of Thai movies proving successful worldwide were cultural and exotic Thai movies, outstanding genres, well-known actors, music and songs. Factors contributing to global market were marketing, qualities of Thai movies, and financial support from the government.

Keywords: Characteristics, factors, international markets, Thai movies.

THE GENESIS OF THE ART OF THE KAZAKH SALS, SERIS AND PALUANS IN CHARACTERISTIC COMPARISON TO EUROPEAN HISTRIONES AND RUSSIAN SKOMORKHS

D. Dosbatyrov

Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts,

Abstract:

This article is a piece of the doctoral thesis "Syncretism of traditional Kazakh culture in the light of the innovation direction of circus and choreographic art of Kazakhstan and its integration into the world civilization", and reveals the features of the creative personalities of the traditional culture of shamans, sals, seris, paluans in the comparative characteristic of the European histriones and Russian skomorokhs.

Keywords: circus, histriones, shamans, skomorkhs

BORIA IN MALAYSIA

Farideh Alizadeh

University of Malaya

Abstract:

This article is investigating Boria which is a kind of common performance in Malaysia. Boria has been known as Boria and Borea and both are correct, but Boria is more common. Boria is a folk performance unique to Penang. This theatre style reached Penang in the mid-19th century and is believed to be derived from the Shia Islamic Passion play performed during the Muslim month of Muharram to commemorate the martyrs of Kerbela. These days in Malaysia (especially Penang) Boria mentions to a choral street performance performed annually by a number of groups composed mostly of Sunni Malaysian. Boria are performed for entertainment and often include an annual singing competition. The size, membership, themes and movements of each Boria troupe may vary from year to year. Similarly, the themes and contents of the Boria performed by the different troupes also changes each year and can have a comical, political or satirical notion. It is common to most groups during the first ten days of Muharram Boria generally is done.

Keywords: Boria, ritual, Passion play, theatre

FACTORS AFFECTING MEDIA LITERACY OF EARLY TEENAGERS

Khajornjit Bunnag

School of Communication Arts, Bangkok University

Abstract:

The purposes of this research are: 1) to study the media literacy of early teenagers, and 2) to study the interaction between gender and timing of media exposure that affects the media literacy of teenagers. The sample of the study included 400 young people aged between 11 to 17 and who were living in Bangkok. The data was collected using questionnaires. Two-way ANOVA was used in analyzing the collected data. The result revealed that gender and timing of media exposure affected the media literacy of early teenagers with statistical significance at the level of 0.05.

Keywords: Gender, Media Literacy, Teenager, Timing of Media Exposure.

POWER DISTANCE AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FROM A POST-TAYLORIST PERSPECTIVE

John Walton, Vishal Parikh

Sheffield Hallam University

Abstract:

Contact centres have been exemplars of scientific management in the discipline of operations management for more than a decade now. With the movement of industries from a resource based economy to knowledge based economy businesses have started to realize the customer eccentricity being the key to sustainability amidst high velocity of the market. However, as technologies have converged and advanced, so have the contact centres. Contact Centres have redirected the supply chains and the concept of retailing is highly diminished due to over exaggeration of cost reduction strategies. In conditions of high environmental velocity together with services featuring considerable information intensity contact centres will require up to date and enlightened agents to satisfy the demands placed upon them by those requesting their services. In this paper we examine salient factors such as Power Distance, Knowledge structures and the dynamics of job specialisation and enlargement to suggest critical success factors in the domain of contact centres.

Keywords: Post Taylorism, Knowledge Management, Power Distance, Organisational Learning

ORNAMENT AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF PEACE (BASED ON COMPARATIVE ANALYSIS OF CULTURES OF PROTO-TURKIC PEOPLES AND INDIAN TRIBES OF NORTH AMERICA)

Zhamilya Boldykova, Assel Berdigulova

Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts

Abstract:

In this article, the authors reviewed and analyzed the survey materials similarities ornament proto-Turkic and northern Indians. The study examined the materials scientists - geneticists, archaeologists, anthropologists. Numerous studies of scientists from different directions once again prove the relevance of the topic. The authors approached the subject from an artistic side. The study authors have made the appropriate conclusions. This publication is based on the proceedings of the investigation.

Keywords: Ethnicity, Indians, Ornament, Proto-Turks

CAUSAL FACTORS AFFECTING ON TRUSTWORTHINESS AND SUCCESS OF THE NATIONAL PRESS COUNCIL OF THAILAND IN REGULATING PROFESSIONAL ETHICS IN VIEWS OF NEWSPAPER JOURNALISTS

Bubpha Makesrithongkum
School of Communication Arts, Bangkok University

Abstract:

The objectives of this research were 1) to study the opinions of newspaper journalists about their trustworthiness in the National Press Council of Thailand (NPCT) and the NPCT-s success in regulating the professional ethics; and 2) to study the differences among mean vectors of the variables of trustworthiness in the NPCT and opinions on the NPCT-s success in regulating professional ethics among samples working at different work positions and from different affiliation of newspaper organizations. The results showed that 1) Interaction effects between the variables of work positions and affiliation were not statistically significant at the confidence level of 0.05. 2) There was a statistically significant difference ($p<0.05$) in the views of journalists (reporters, heads of news desks and editors) at newspapers in the Bangkok metropolis and at local newspapers in other regions regarding their level of trustworthiness in the NPCT-s fulfillment of its duty to regulate professional ethics.

Keywords: National Press Council of Thailand, newspaper journalists, regulation of newspaper professional ethics, trustworthiness and success in fulfilling duties.

Features of Party Construction in the Course of Political Modernization of Kazakhstan

Authors: Zhankuliyeva S. A.

Kazakh National State University

Abstract:

This article considers the main features of party construction in the course of political modernization of Kazakhstan. Along with consideration of party construction author analyzed how the transformation of the party system was fulfilled in Kazakhstan. Besides the basic stages in the course of party construction were explained by the author. The statistical data is cited.

Keywords: elections, multi-party system, party construction, political pluralism, political party, Republic of Kazakhstan (RK)

A BIO-ECOLOGICAL PERSPECTIVE ON RISK AWARENESS AND FACTORS ASSOCIATED WITH SUBSTANCE USE DURING PREGNANCY IN COMMUNITIES OF THE WESTERN CAPE PROVINCE, SOUTH AFRICA

Mutshinye Manguvhewa, Maria Florence, Mansoo Yu

University of the Western Cape

Abstract:

Substance use among pregnant women is a perennial problem in the Western Cape Province of South Africa. There are many influential elements related with substance use among women of childbearing-age. Factors associated with substance use during pregnancy were explored using qualitative research approach and bio-ecological theoretical framework was utilised to guide the study. Participants were selected using purposive sampling. Participants accessed from the Department of Social Development who met the inclusion criteria of the study were interviewed using semi structured interviews. Participants were referred for psychological intervention during the interview if deemed necessary. Braun and Clarke's six phases of thematic analysis were used to analyse the data. The study adhered to ethical measures for the participants' protection. Participants had been knowledgeable about the study earlier than the initiation of the interviews and the important points of their voluntary participation had been explained. The key findings from this study illustrate that social factors, individual area and romantic relationship are the major contributing factors to substance use among pregnant ladies in this sample. Recommendations arising from the study encompass that the stakeholders, rehabilitation centers, Department of Health and future researchers ought to act proactively against substance use all through pregnancy.

Keywords: Bio-ecological factors, pregnancy risk awareness, antenatal care, substance use.

THE ASPECT OF THE HUMAN BIAS IN DECISION MAKING WITHIN QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS & LEAN THEORY

Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld

Specialized University in Logistics, in Norway

Abstract:

This paper provides a literature review to document the state of the art with respect to handling "human bias" in decision making within the established quality management systems (QMS) and LEAN theory, in the context of shipbuilding. Previous research shows that in shipbuilding there is a huge deviation from the planned man-hours under the project management to the actual man-hours used because of errors in planning and reworks caused by human bias in the information flows, among others. This reduces the efficiency, and increases operational costs. Thus, the research question is how QMS and LEAN handle biases. The findings show the gap in studying the integration of methods to handle human bias in decision making into QMS and lean, not only within shipbuilding, but in general. Theoretical and practical implications are discussed for researchers and practitioners in the areas of decision making, QMS and LEAN, and future research is suggested.

Keywords: Human bias, decision making, LEAN Shipbuilding, quality management systems.

EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE

Assist. Prof. J. Samuel Jesudoss

YMCA College of Physical Education

Abstract:

The purpose of the study was to find out the efficacy of selected mobility exercises and participation in special games on psychomotor abilities, functional abilities and skill performance among intellectually disabled children of age group under 14. Thirty male students who were studying in Balar Kalvi Nilayam and YMCA College Special School, Chennai, acted as subjects for the study. They were only mild and moderate in intellectual disability. These students did not undergo any special training or coaching programme apart from their regular routine physical activity classes as a part of the curriculum in the school. They were attached at random, based on age in which 30 belonged to under 14 age group, which was divided into three equal group of ten for each experimental treatment. 10 students (Treatment group I) underwent calisthenics and special games participation, 10 students (Treatment group II) underwent aquatics and special games participation, 10 students (Treatment group III) underwent yoga and special games participation. The subjects were tested on selected criterion variables prior (pre test) and after twelve weeks of training (post test). The pre and post test data collected from three groups on functional abilities(self care, learning, capacity for independent living), psychomotor variables(static balance, eye hand coordination, simple reaction time test) and skill performance (bocce skill, badminton skill, table tennis skill) were statistically examined for significant difference, by applying the analysis ANACOVA. Whenever an 'F' ratio for adjusted test was found to be significant for adjusted post test means, Scheffe-s test was followed as a post-hoc test to determine which of the paired mean differences was significant. The result of the study showed that among under 14 age groups there was a significant improvement on selected criterion variables such as, Balance, Coordination, self-care and learning and also in Bocce, Badminton & Table Tennis skill performance, due to mobility exercises and participation in special games. However there were no significant differences among the groups.

Keywords: Functional ability, intellectually disabled, Mobility exercises, Psychomotor ability.

DEEP LEARNING AND VIRTUAL ENVIRONMENT

Danielle Morin, Jennifer D.E.Thomas, Raafat G. Saade

Seidenberg School of Computer Science and Information Systems at Pace University

Abstract:

While computers are known to facilitate lower levels of learning, such as rote memorization of facts, measurable through electronically administered and graded multiple-choice questions, yes/no, and true/false answers, the imparting and measurement of higher-level cognitive skills is more vexing. These require more open-ended delivery and answers, and may be more problematic in an entirely virtual environment, notwithstanding the advances in technologies such as wikis, blogs, discussion boards, etc. As with the integration of all technology, merit is based more on the instructional design of the course than on the technology employed in, and of, itself. With this in mind, this study examined the perceptions of online students in an introductory Computer Information Systems course regarding the fostering of various higher-order thinking and team-building skills as a result of the activities, resources and technologies (ART) used in the course.

Keywords: Critical thinking, deep learning, distance learning, elearning, online learning, virtual environments.

Impact of Personality and Loneliness on Life: Role of Online Flow Experiences

Assist. Prof. Asmita Shukla, Soma Parija

School of Humanities, Social Sciences and Management, Indian Institute of Technology Bhubaneswa

Abstract:

The present study examines the mediating effect of online flow experience on the relationship between extraversionintroversion, locus of control and loneliness, and depression and satisfaction with life. The data was obtained using a structured questionnaire prepared by adapting standardized scales available from a sample of 102 engineering students from different technical institutions at Bhubaneswar, India. The results indicate that there is a positive significant relationship between introversion, external locus of control, loneliness, depression and online flow experience, and extraversion, internal locus of control and satisfaction with life. The results also suggest that online flow experience mediates the relationship between the aforementioned variables.

Keywords: Life satisfaction and depression, loneliness, online flow experience, personality.

Career Counseling Program for the Psychological Well-Being of Freshmen University Students

Sheila Marie G. Hocson

Far Eastern University, Manila

Abstract:

One of the vital developmental tasks that an individual faces during adolescence is choosing a career. Arriving at a career decision is difficult and anxious for many adolescents in the tertiary level. The main purpose of this study is to determine the factors relating to career indecision among freshmen college students as basis for the formulation of a comprehensive career counseling program for the psychological well-being of freshmen university students. The subjects were purposively selected. The Slovin-s formula was used in determining the sample size, using a 0.05 margin of error in getting the total number of samples per college and per major. The researcher made use of descriptive correlational study in determining significant factors relating to career indecision. Multiple Regression Analysis indicated that career thoughts, career decisions and vocational identity as factors related to career indecision.

Keywords: career decisions, career guidance program, career thoughts, vocational identity

Diagnosis of Hate Schemas in Prisoners with Antisocial Personality Disorder (ASPD)

Barbara Gawda

University of Marie Curie-Sklodowska

Abstract:

The aim of this study is to show innovative techniques that describe the effectiveness of individuals diagnosed with antisocial personality disorders (ASPD). The author presents information about hate schemas regarding persons with ASPD and their understanding of the role of hate. The data of 60 prisoners with ASPD, 40 prisoners without ASPD, and 60 men without antisocial tendencies, has been analyzed. The participants were asked to describe their hate inspired by a photograph. The narrative discourse was analyzed, the three groups were compared. The results show the differences between the inmates with ASPD, those without ASPD, and the controls. The antisocial individuals describe hate as an ambivalent feeling with low emotional intensity, i.e., actors (in stories) are presented more as positives than as partners. They use different mechanisms to keep them from understanding the meaning of the emotional situation. The schema's characteristics were expressed in narratives attributed to high Psychopathy.

Keywords: Antisocial personality disorder, Emotional narratives, Hate schemas, Psychopathy

Media and Information Literacy (MIL) for Thai Youths

Waralak Vongdoiwang Siricharoen, Nattanun Siricharoen

School of Science and Technology, University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract:

The objectives of this study are to determine the role of media that influence the values, attitudes and behaviors of Thai youths. Analytical qualitative research techniques were used for this purpose. Data collection based techniques was used which were individual interviews and focus group discussions with journalists, sample of high school and university students, and parents. The results show that “Social Media" is still the most popular media for Thai youths. It is also still in the hands of the marketing business and it can motivate Thai youths to do so many things. The main reasons of media exposure are to find quality information that they want quickly, get satisfaction and can use social media to get more exciting and to build communities. They believe that the need for media and information literacy skills is defined as making judgments, personal integrity, training of family and the behavior of close friends.

Keywords: Media and Information Literacy, Making Judgments, Personal integrity, Behavior of close friends

The Impact of Occupational Stress on Quality of Work Life among the Staff of e-Workspace

Alireza Bolhari, Ali Rezaeean, Jafar Bolhari, Fatemeh Zare

Shahid Beheshti University

Abstract:

With the advent of new technologies, factors related to mental health in e-workspaces are taken into consideration more than ever. Studies have revealed that one of the factors affecting the productivity of employees in an organization is occupational stress. Another influential factor is quality of work life which is important in the improvement of work environment conditions and organizational efficiency. In order to uncover the quality of work life level and to investigate the impact of occupational stress on quality of work life among information technology employees in Iran, a cross-sectional study design was applied and data were gathered using a questionnaire validated by a group of experts. The results of the study showed that information technology staffs have average level of both occupational stress and quality of work life. Furthermore, it was found that occupational stress has a negative impact on quality of work life. In addition, the same results were observed for role ambiguity, role conflict, role under-load, work-pace, work repetitiveness and tension toward quality of work life. No significant relation was found between role overload and quality of work life. Finally, directions for future research are proposed and discussed.

Keywords: Information Technology, e-Workspace, Healthcare, IT Staff, Occupational Stress, Quality of Work Life

MENTAL ILLNESS STIGMA AND CAUSAL BELIEFS: AMONG POTENTIAL MENTAL HEALTH PROFESSIONALS

Josephine S. Larkings, Patricia M. Brown

University of Canberra, Australia

Abstract:

Mental health professionals views about mental illness is an important issue which has not received enough attention. The negative stigma associated with mental illness can have many negative consequences. Unfortunately, health professionals working with the mentally ill can also exhibit stigma. It has been suggested that causal explanations or beliefs around the causes of mental illness may influence stigma. This study aims to gain a greater insight into stigma through examining stigma among potential mental health professionals. Firstly, results found that potential mental health professionals had relatively low social distance $t(205) = -3.62$, $p < .001$. Secondly, an ANOVA indicated that the participants endorsed some causal beliefs more than others, $F(1.82, 311.55) = 88.47$, $p < .001$, partial n2 = .34. Moreover, participants endorsed the biological causal explanation the most. Thirdly, results indicated that combined contact (quality and quantity) and causal beliefs (biological, psychological, and environmental) explained a significant proportion of the variance in stigma, $R2 = .35$, adjusted $R2 = .33$, $F(5, 153) = 16.66$, $p < .001$. Quality of contact was the strongest predictor, with greater quality of contact associated with lower desired social distance. Also, quantity of contact, psychological and environmental causal explanations were also significant predictors of stigma. Greater quantity of contact and higher levels of environmental causal beliefs were associated with lower levels of stigma while psychological causal explanations were associated with higher levels of stigma. A series of multiple regression analyses were conducted that showed the three causal beliefs had different impacts on four factors of stigma (Authoritarian, Benevolence, Social restrictiveness, and Community mental health ideology). These analyses showed that psychological causal beliefs had the most positive impact. More research is required on this topic as it has important implications to the treatment and recovery for people suffering from mental illness.

Keywords: Causal beliefs, contact, health professionals, mental illness stigma, social distance.

THE LOW-FERTILITY PROBLEM IN HONG KONG: DO MAINLANDERS-BIRTHS HELP TO REJUVENATE LOW-FERTILITY PROBLEM?

Nancy, Ling Sze Leung

The Court of Final Appeal of Hong Kong

Abstract:

Hong Kong is one of the regions in the world where Total Fertility Rate (TFR) is very low. In 2001, the TFR dropped until 0.931, which means 1 woman even cannot give birth to one child on average. However, after the reformation of the 'Right of Abode of Hong Kong' in 2001 and the Chinese Central Government loosened the disembarkation procedure of mainland Chinese (mainlander) to enter Hong Kong in 2003; mainlander couples started to cross the border for giving births in Hong Kong. This action raises Hong Kong-s TFR quickly from 0.931 (2001) to 1.094 (2010). Usually, an increasing trend of TFR means a sign of rejuvenation in low-fertility, but in the case of Hong Kong, the increase of TFR does not, rather it generates other population problems. This paper is going to discuss do mainlanders-births help to solve the low-fertility problem in Hong Kong.

Keywords: Cross Border Birth, Low-fertility, Mainlander, Total Fertility Rate

KNOWLEDGE MANAGEMENT AND E-LEARNİNG –AN AGENT-BASED APPROACH

Teodora Bakardjieva, Galya Gercheva

Varna Free University, Bulgaria

Abstract:

In this paper an open agent-based modular framework for personalized and adaptive curriculum generation in e-learning environment is proposed. Agent-based approaches offer several potential advantages over alternative approaches. Agent-based systems exhibit high levels of flexibility and robustness in dynamic or unpredictable environments by virtue of their intrinsic autonomy. The presented framework enables integration of different types of expert agents, various kinds of learning objects and user modeling techniques. It creates possibilities for adaptive e-learning process. The KM e-learning system is in a process of implementation in Varna Free University and will be used for supporting the educational process at the University.

Keywords: agents, e-Learning, knowledge management, knowledge sharing, artificial intelligence

Brain Drain of Doctors; Causes and Consequences in Pakistan

Muhammad Wajid Tahir, Rubina Kauser, Majid Ali Tahir

University of Gujrat, Pakistan

Abstract:

Pakistani doctors (MBBS) are emigrating towards developed countries for professional adjustments. This study aims to highlight causes and consequences of doctors- brain drain from Pakistan. Primary data was collected from Mayo Hospital, Lahore by interviewing doctors (n=100) through systematic random sampling technique. It found that various socio-economic and political conditions are working as push and pull factors for brain drain of doctors in Pakistan. Majority of doctors (83%) declared poor remunerations and professional infrastructure of health department as push factor of doctors- brain drain. 81% claimed that continuous instability in political situation and threats of terrorism are responsible for emigration of doctors. 84% respondents considered fewer opportunities of further studies responsible for their emigration. Brain drain of doctors is affecting health sector-s policies / programs, standard doctor-patient ratios and quality of health services badly.

Keywords: Brain Drain, Emigration, Remuneration, Politicalinstability, MBBS doctors

FROM SEPARATİSM TO COALİTİON: VARİANTS İN LANGUAGE POLİTİCS AND LEADERSHİP PATTERN İN DRAVİDİAN MOVEMENT

Subramaniam Chandran

Vinayaka Missions University, Salem, India

Abstract:

This paper describes the evolution of language politics and the part played by political leaders with reference to the Dravidian parties in Tamil Nadu. It explores the interesting evolution from separatism to coalition in sustaining the values of parliamentary democracy and federalism. It seems that the appropriation of language politics is fully ascribed to the DMK leadership under Annadurai and Karunanidhi. For them, the Tamil language is a self-determining power, a terrain of nationhood, and a perennial source of social and political powers. The DMK remains a symbol of Tamil nationalist party playing language politics in the interest of the Tamils. Though electoral alliances largely determine the success, the language politics still has significant space in the politics of Tamil Nadu. Ironically, DMK moves from the periphery to centre for getting national recognition for the Tamils as well as for its own maximization of power. The evolution can be seen in two major phases as: language politics for party building; and language politics for state building with three successive political processes, namely, language politics in the process of separatism, representative politics and coalition. The much pronounced Dravidian Movement is radical enough to democratize the party ideology to survive the spirit of parliamentary democracy. This has secured its own rewards in terms of political power. The political power provides the means to achieve the social and political goal of the political party. Language politics and leadership pattern actualized this trend though the movement is shifted from separatism to coalition.

Keywords: Language politics, cultural nationalism, leadership, social justice

KNOWLEDGE MANAGEMENT MODEL FOR MANAGING KNOWLEDGE AMONG RELATED ORGANIZATIONS

Mahboubeh Molaei

National University of Malaysia

Abstract:

Transferring information developed by other peoples is an ordinary event that happens during daily conversations, for example when employees sea each other in the organization, or when they are having lunch together, or attending a meeting, they use to talk about their experience, and discuss about their current projects, and talk about their successes over some specific problems. Despite the potential value of leveraging organizational memory and expertise by using OMS and ER, still small organizations haven-t been able to capitalize on its promised value. Each organization has its internal knowledge management system, in some of organizations the system face the lack of expert people to save their experience in the repository and in another hand on some other organizations there are lots of expert people but the organization doesn-t have the maximum use of their knowledge.

Keywords: Knowledge, knowledge management.

USERS- MOTIVATION AND SATISFACTION WITH IS

Abbas Moshref Razavi, Rodina Ahmad

University of Malaya

Abstract:

To motivate users to adopt and use information systems effectively, the nature of motivation should be carefully investigated. People are usually motivated within ongoing processes which include a chain of states such as perception, stimulation, motivation, actions and reactions and finally, satisfaction. This study assumes that the relevant motivation processes should be executed in a proper and continuous manner to be able to persistently motivate and re-motivate people in organizational settings and towards information systems. On this basis, the study attempts to propose possible relationships between this process-nature view of motivation in terms of the common chain of states and the nearly unique properties of information systems as is perceived by users in the sense of a knowledgeable and authoritative entity. In the conclusion section, some guidelines for practitioners are suggested to ease their tasks for motivating people to adopt and use information systems.

Keywords: Information Systems, Satisfaction, Motivation

THE EFFECTS OF HUMAN ACTİVİTY İN YASUJ AREA ON THE HEALTH OF STREAM CİTY

Jamalodin Alvani, Fardin Boustani, Omid Tabiee, Masoud Hashemi

Islamic Azad University

Abstract:

The Yasuj city stream named the Beshar supply water for different usages such as aquaculture farms , drinking, agricultural and industrial usages. Fish processing plants ,Agricultural farms, waste water of industrial zones and hospitals waste water which they are generate by human activity produce a considerable volume of effluent and when they are released in to the stream they can effect on the water quality and down stream aquatic systems. This study was conducted to evaluate the effects of outflow effluent from different human activity and point and non point pollution sources on the water quality and health of the Beshar river next to Yasuj. Yasuj is the biggest and most important city in the Kohkiloye and Boyerahmad province . The Beshar River is one of the most important aquatic ecosystems in the upstream of the Karun watershed in south of Iran which is affected by point and non point pollutant sources . This study was done in order to evaluate the effects of human activities on the water quality and health of the Beshar river. This river is approximately 190 km in length and situated at the geographical positions of 51° 20' to 51° 48' E and 30° 18' to 30° 52' N it is one of the most important aquatic ecosystems of Kohkiloye and Boyerahmad province in south-west Iran. In this research project, five study stations were selected to examine water pollution in the Beshar River systems. Human activity is now one of the most important factors affecting on hydrology and water quality of the Beshar river. Humans use large amounts of resources to sustain various standards of living, although measures of sustainability are highly variable depending on how sustainability is defined. The Beshar river ecosystems are particularly sensitive and vulnerable to human activities. The water samples were analyzed, then some important water quality parameters such as pH, dissolve oxygen (DO), Biochemical Oxygen Demand (BOD5), Chemical Oxygen Demand (COD), Total Suspended Solids (TDS),Turbidity, Temperature, Nitrates (NO3) and Phosphates (PO4) were estimated at the two stations. The results show a downward trend in the water quality at the down stream of the city. The amounts of BOD5,COD,TSS,T,Turbidity, NO3 and PO4 in the down stream stations were considerably more than the station 1. By contrast the amounts of DO in the down stream stations were less than to the station 1. However when effluent discharge consequence of human activities are released into the Beshar river near the city, the quality of river are decreases and the environmental problems of the river during the next years are predicted to rise.

Keywords: Health, Human activities, Water pollution, Yasuj , Iran

Mining Implicit Knowledge to Predict Political Risk by Providing Novel Framework with Using Bayesian Network

Siavash Asadi Ghajarloo

Multimedia University, Malaysia

Abstract:

Nowadays predicting political risk level of country has become a critical issue for investors who intend to achieve accurate information concerning stability of the business environments. Since, most of the times investors are layman and nonprofessional IT personnel; this paper aims to propose a framework named GECR in order to help nonexpert persons to discover political risk stability across time based on the political news and events. To achieve this goal, the Bayesian Networks approach was utilized for 186 political news of Pakistan as sample dataset. Bayesian Networks as an artificial intelligence approach has been employed in presented framework, since this is a powerful technique that can be applied to model uncertain domains. The results showed that our framework along with Bayesian Networks as decision support tool, predicted the political risk level with a high degree of accuracy.

Keywords: Bayesian Networks, Data mining, GECRframework, Predicting political risk.

The Organizational Innovativeness of Public Listed Housing Developers in Malaysia

Nor'Aini Yusof, Ismael Younis Abu-Jarad

Universiti Sains Malaysia

Abstract:

This paper investigated the organizational innovativeness of public listed housing developers in Malaysia. We conceptualized organizational innovativeness as a multi-dimensional construct consisting of 5 dimensions: market innovativeness, product innovativeness, process innovativeness, behavior innovativeness and strategic innovativeness. We carried out questionnaire survey with all accessible public listed developers in Malaysia and received a 56 percent response. We found that the innovativeness of public listed housing developers is low. The paper ends by providing some explanations for the results.

Keywords: innovativeness, housing industry, measurement of innovativeness, public listed housing developers

Community Innovation in Sustainable Development: A Cross Case Study

Tingan Tang, Kimmo Karhu, Matti Hamalainen

Aalto Univer- sity School of Science and Technology, Espoo, 02150, Finland

Abstract:

Although in sustainable development field, innovative solutions have been sought worldwide by environmental groups, academia, governments and companies for many years, recently, citizens and communities have emerged as a new group and taken more and more active role in this field. Many scholars call for more research on the role of community and community innovation in sustainable development. This paper is to respond to the calls. In this paper, we first summarize a comprehensive set of innovation principles. Then, we do a qualitative cross case study by comparing three community innovation cases in three different areas of sustainable development according to the innovation principles. Finally, we summarize the case comparison and discuss the implications to sustainable development. A unified role model and innovation distribution map of community innovation are developed to better understand community innovation in sustainable development..

Keywords: Community innovation, grassroots innovation, sustainable development, sustainability.

Knowledge Relationship Model among User in Virtual Community

Fariba Haghbin, Othman Bin Ibrahim, Mohammad Reza Attarzadeh Niaki

Qatar University

Abstract:

With the development of virtual communities, there is an increase in the number of members in Virtual Communities (VCs). Many join VCs with the objective of sharing their knowledge and seeking knowledge from others. Despite the eagerness of sharing knowledge and receiving knowledge through VCs, there is no standard of assessing ones knowledge sharing capabilities and prospects of knowledge sharing. This paper developed a vector space model to assess the knowledge sharing prospect of VC users.

Keywords: Knowledge sharing network, Virtual community, knowledge relationship, Vector Space Model.

DYNAMİCS SİMULATİON APPROACH İN ANALYZİNG PENSİON EXPENDİTURE

Hasimah Sapiri, Anton Abdulbasah Kamil, Razman Mat Tahar, Hanafi Tumin

Universiti Utara Malaysia

Abstract:

Salary risk and demographic risk have been identified as main risks in analyzing pension expenditure particularly in Defined Benefit pension plan. Therefore, public pension plan in Malaysia is studied to analyze pension expenditure due to salary and demographic risk. Through the literature review and interview session with several officers in public sector, factors affecting pension expenditure are determined. Then, the inter-relationships between these factors are analyzed through causal loop diagram. The System Dynamics model is later developed using iThink software to show how demographic and salary changes affect the pension expenditure. Then, by using actual data, the impact of different policy scenarios on pension expenditure is analyzed. It is shown that dynamics simulation model of pension expenditure is useful to evaluate the impact of changes and policy decisions on risk particularly involving demographic and salary risk.

Keywords: Demographic and Salary risk, Pension Expenditure, Public Policy, System Dynamics.

Knowledge Management Applied to Forensic Sciences

Norma Rodrigues Gomes

Brazilian Federal Police

Abstract:

This paper presents initiatives of Knowledge Management (KM) applied to Forensic Sciences field, especially developed at the Forensic Science Institute of the Brazilian Federal Police. Successful projects, related to knowledge sharing, drugs analysis and environmental crimes, are reported in the KM perspective. The described results are related to: a) the importance of having an information repository, like a digital library, in such a multidisciplinary organization; b) the fight against drug dealing and environmental crimes, enabling the possibility to map the evolution of crimes, drug trafficking flows, and the advance of deforestation in Amazon rain forest. Perspectives of new KM projects under development and studies are also presented, tracing an evolution line of the KM view at the Forensic Science Institute.

Keywords: Business Intelligence, Digital Library, Forensic Science, Knowledge Management

The Used of Environmental Ethics in Methods and Techniques of Environmental Management

Amir Hossein Davami, Ali Gholami, Ebrahim Panahpour

Islamic Azad University, Iran

Abstract:

Although, it is a long time that human know about the importance of environment in life, but at the last decade of 20 century, the space that was full of hot scientific, collegial and political were made in environmental challenge, So much that, this problem not only disarrange the peace and security of life, but also it has threatened human existence. One of the problems in last years that are significant for authorities is unsatisfactory achieved results against of using huge cost for magnificent environmental projects. This subject leads thinker to this thought that for solving the environmental problems it is needed new methods include of sociology, ethics and philosophic, etc. methods apart of technical affairs. Environment ethics is a new branch of philosophic ethics discussion that discusses about the ethics relationship between humans and universe that is around them. By notifying to the above considered affairs, in today world, necessity of environmental ethics for environment management is reduplicated. In the following the article has been focused on environmental ethics role and environmental management methods and techniques for developing it.

Keywords: Environmental ethics and philosophy, Environmental challenges, Management techniques, Ethical values.

Adoptability Issues of GPS in Public Sector in Pakistan

Assist. Prof. Asim Tanvir, Numera Rafaqat

University of the Punjab, Lahore, Pakistan

Abstract:

This study discusses the stumbling blocks stifling the adoption of GPS technology in the public sector of Pakistan. This study has been carried out in order to describe the value of GPS technology and its adoption at various public sector organisations in Pakistan. Sample size for the research conducted was 200; personnel working in public sector having age above 29 years were surveyed. Data collected for this research has been quantitatively analysed with the help of SPSS. Regression analysis, correlation and cross tabulation were the techniques used to determine the strength of relationship between key variables. Findings of this research indicate that main hurdles in GPS adoption in the public sector of Pakistan are lack of awareness about GPS among masses in general and the stakeholders in particular, lack of initiative on part of government in promoting new technologies, unavailability of GPS infrastructure in Pakistan and prohibitions on map availability because of security reasons.

Keywords: Adoptability issues, Growth of GPS, GPSinfrastructure, Public sectors in Pakistan

Systems and Software Safety and Security

Assist. Prof. Marzieh Mokhtaripour

University of Esfahan

Abstract:

Security issue and the importance of the function of police to provide practical and psychological contexts in the community has been the main topics among researchers , police and security circles and this subject require to review and analysis mechanisms within the police and its interaction with other parts of the system for providing community safety. This paper examine national and social security in the Internet.

Keywords: Internet National security Social security

A STUDY OF THE DAMAGES TO HISTORICAL MONUMENTS DUE TO CLIMATIC FACTORS AND AIR POLLUTION AND OFFERING SOLUTIONS

Shoureshe Kanani, Hassan Zandi

,Islamic Azad University

Abstract:

Historical monuments as architectural heritage are, economically and culturally, considered one of the key aspects for modern communities. Cultural heritage represents a country-s national identity and pride and maintains and enriches that country-s culture. Therefore, conservation of the monuments remained from our ancestors requires everybody-s serious and unremitting effort. Conservation, renewal, restoration, and technical study of cultural and historical matters are issues which have a special status among various forms of art and science in the present century and this is due to two reasons: firstly, progress of humankind in this century has created a factor called environmental pollution which not only has caused new destructive processes of cultural/historical monuments but also has accelerated the previous destructive processes by several times, and secondly, the rapid advance of various sciences, especially chemistry, has lead to the contribution of new methods and materials to this significant issue.

Keywords: Air Pollution, Climatic, Historical Monuments

HOW DO POLITICIANS RECOVER THEIR COSTS? THE POLITICAL ECONOMY OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN INDIA

Subramaniam Chandran

Vinayaka Missions University,Salem, India

Abstract:

This paper explores the features of political economy in the dynamics of representative politics in India. Politics is seen as enhancing economic benefits through acquiring and maintenance of power in the realm of democratic set up. The system of representation is riddled with competitive populism. Emerging leaders and parties are forced to accommodate their ideologies in coping with competitive politics. Electoral politics and voting behaviour reflect series of influences mooted by the politicians. Voters are accustomed to expect benefits outs of state exchequer. The electoral competitors show a changing phase of investment and return policy. Every elector has to spend and realize his costs in his tenure. In the case of defeated electors, even the cost recovery is not possible directly; there are indirect means to recover their costs. The series of case studies show the method of party funding, campaign financing, electoral expenditure, and cost recovery. Regulations could not restrict the level of spending. Several cases of disproportionate accumulation of wealth by the politicians reveal that money played a major part in electoral process. The political economy of representative politics hitherto ignores how a politician spends and recovers his cost and multiples his wealth. To be sure, the acquiring and maintenance of power is to enhance the wealth of the electors.

Keywords: Political economy, representative politics, costrecovery, electoral politics

ETHICS IN NEGOTIATIONS: THE CONFRONTATION BETWEEN REPRESENTATION AND PRACTICES

Claude Alavoine

PAG Business School, France

Abstract:

While in practice negotiation is always a mix of cooperation and competition, these two elements correspond to different approaches of the relationship and also different orientations in term of strategy, techniques, tactics and arguments employed by the negotiators with related effects and in the end leading to different outcomes. The levels of honesty, trust and therefore cooperation are influenced not only by the uncertainty of the situation, the objectives, stakes or power but also by the orientation given from the very beginning of the relationship. When negotiation is reduced to a confrontation of power, participants rely on coercive measures, using different kinds of threats or make false promises and bluff in order to establish a more acceptable balance of power. Most of the negotiators have a tendency to complain about the unethical aspects of the tactics used by their counterparts while, as the same time, they are mostly unaware of the sources of influence of their own vision and practices. In this article, our intention is to clarify these sources and try to understand what can lead negotiators to unethical practices.

Keywords: competition, cooperation, ethics, negotiation, power

A CONFUCIANISM OBSERVED IN DISASTER FILMS OF EAST ASIA

Timothy Yoonsuk Lee, Jinhwan Yu, Somi Nah

Hongik University, Country Republic of Korea

Abstract:

Hollywood has produced various blockbusters on the subject of disasters. Entering the 2000s, disaster films began to be produced in the East Asian region as well, and as most of them were successful, disaster films have settled as a popular genre in the region. East Asian disaster films utilize a plot structure similar to Hollywood films but, at the same time, represent East Asian people-s unique value system. East Asian people-s social behavior pattern defined as collectivism is a characteristic that distinguishes this region from other cultural regions. In order to examine Confucian culture in disaster films on the premise of the difference, the author conducts this research as follows.This study first reviews the concepts disaster and disaster film, and understands the genre through analyzing the narrative structure and style. In addition, it discusses collectivism, a characteristic of the East Asian region distinguished from the West, and investigates Confucian culture in films and examines differences among Korean, Chinese and Japanese Confucianism. Films selected for this study are Tidal Wave (Korea, 2009), After Shock (China, 2006), and The Sinking of Japan (Japan, 2006). Using the characters in these films, we analyze how Confucian thought is described and reproduced.

Keywords: Confucianism, Disaster Film, East Asian Films, Three Basic Principles and Five Moral Disciplines in Human Relations

CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS AN INSTRUMENT OF FULFILLING THE WORKER 'S RIGHTS IN CROATIAN LEGAL SYSTEM

Dragana Bjelić, Mirela Mezak Stastny

Polytechnic of Pozega, Republic of Croatia

Abstract:

This paper begins with formal defining of human rights and freedoms, and the basic document regarding the said subject is undoubtedly French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen from 789. This paper furthermore parses legal sources relevant for the workers' rights in legal system of the Republic of Croatia, international contracts and the Labour Act, which is also a master bill regarding workers' rights The authors are also dealing with issues of Constitutional Court of the Republic of Croatia and its' position in judicial system of the Republic of Croatia, as well as with the specifics of Constitutional Complaint, and the crucial part of the paper is based on the research conducted with an aim to determine implementation of rights and liberties guaranteed by the articles 54. and 55. of the Constitution of the Republic of Croatia by means of Constitutional Complaint.

Keywords: a right to work, a freedom of work, Constitutional Court of Republic of Croatia, Constitutional Complaint.

THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A 'POWER GAME' FOR TRADE UNIONS

Prof Rudolf Egger

Karl-Franzens University of Graz, Austria

Abstract:

This paper explores the relationships between the basic learning processes of leading trade union workers and their methods for coping with the changes in the life-courses of societies today. It will discuss the fragile discourse on lifelong learning in trade unions and the "production of self-techniques" to get in touch with the new economic forms. On the basis of an empirical project, different processes of the socialization of leading trade union workers will be analysed to discover the consequences of the lifelong learning discourse. The results show what competences they need to develop for the "wider benefits of negotiations". The main challenge remains to make visible how deeply intertwined trade union learning and education are with development in an ongoing dynamic economic process, rather than a quick-fix injection of skills and information. There is a complex relationship existing between the three 'partners', work, learning and society forming. The author suggests that contemporary trade unions could be trendsetters who make their own learning agendas by drawing less on formal education and more on informal and non-formal learning contexts. This is in parallel with growing political and scientific consciousness of the need to arrive at new educational/vocational policies and practices.

Keywords: Lifelong learning, Trade unions, Non-formal learning, Educational/vocational policies.

IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY

Heba Mustafa Abdullah

Cairo University, Egypt

Abstract:

The research aimed at examining the effect of using a suggested blended learning (BL) strategy on developing EFL pre- intermediate students. The study adopted the quasi-experimental design. The sample of the research consisted of a group of 26 EFL pre-intermediate students. Tools of the study included a listening comprehension checklist and a pre-post listening comprehension test. Results were discussed in relation to several factors that affected the language learning process. Finally, the research provided beneficial contributions in relation to manipulating BL strategy with respect to language learning process in general and oral language learning in particular.

Keywords: Blended learning, English as a foreign language, listening comprehension, oral language instruction.

EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY

Shima Nikanjam, Badiossadat Hassanpour, Adi Irfan Che Ani

Eastern Mediterranean University

Abstract:

The design process in architecture education is based upon the Learning-by-Doing method, which leads students to understand how to design by practicing rather than studying. First-year design studios, as starting educational stage, provide integrated knowledge and skills of design for newly jointed architecture students. Within the basic design studio environment, students are guided to transfer their abstract thoughts into visual concrete decisions under the supervision of design educators for the first time. Therefore, introductory design studios have predominant impacts on students' operational thinking and designing. Architectural design thinking is quite different from students' educational backgrounds and learning habits. This educational challenge at basic design studios creates a severe need to study the reality of design education at foundation year and define appropriate educational methods with convenient project types with the intention of enhancing architecture education quality. Material for this study has been gathered through long-term direct observation at a first year second semester design studio at the faculty of architecture at EMU (known as FARC 102), fall and spring academic semester 2014-15. Distribution of a questionnaire among case study students and interviews with third and fourth design studio students who passed through the same methods of education in the past 2 years and conducting interviews with instructors are other methodologies used in this research. The results of this study reveal a risk of a mismatch between the implemented teaching method, project type and scale in this particular level and students' learning styles. Although the existence of such risk due to varieties in students' profiles could be expected to some extent, recommendations can support educators to reach maximum compatibility.

Keywords: Architecture education, basic design studio, educational method, forms creation skill.

QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Juha Kettunen

Turku University of Applied Sciences, Lemminkäisenkatu

Abstract:

The study analyzes the quality and the size of the strategic network of higher education institutions and the concept of fitness for purpose in quality assurance. It also analyses the transaction costs of networking that have consequences on the number of members in the network. Empirical evidence is presented from the Consortium on Applied Research and Professional Education, which is a European strategic network of six higher education institutions. The results of the study support the argument that the number of members in the strategic network should be relatively small to provide high-quality results. The practical importance is that networking has been able to promote international research and development projects. The results of this study are important for those who want to design and improve international networks in higher education.

Keywords: Higher education, network, research and development, strategic management.

DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT

Nidhi Gadura

Quensborough Community College, CUNY

Abstract:

Given the increase in the number of students and administrators asking for online courses the author developed two partially online courses. One was a biology majors at genetics course while the other was a non-majors at biology course. The student body at Queensborough Community College is generally underprepared and has work and family obligations. As an educator, one has to be mindful about changing the pedagogical approach, therefore, special care was taken when designing the course material. Despite the initial concerns, both of these partially online courses were received really well by students. Lessons learnt were that student engagement is the key to success in an online course. Good practices to run a successful online course for underprepared students are discussed in this paper. Also discussed are the lessons learnt for making the eLearning environment better for all the students in the class, overachievers and underachievers alike.

Keywords: Partially online course, pedagogy, student engagement, community college.

ACHİEVİNG SUSTAİNABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATİVE PEDAGOGİES İN UNİVERSİTİES

Eugene Allevato, Woodbury University, US

Abstract:

Developing a responsible personal worldview is central to sustainable development, but achieving quality education to promote transformative learning for sustainability is thus far, poorly understood. Most programs involving education for sustainable development rely on changing behavior, rather than attitudes. The emphasis is on the scientific and utilitarian aspect of sustainability with negligible importance on the intrinsic value of nature. Campus sustainability projects include building sustainable gardens and implementing energy-efficient upgrades, instead of focusing on educating for sustainable development through exploration of students' values and beliefs. Even though green technology adoption maybe the right thing to do, most schools are not targeting the root cause of the environmental crisis; they are just providing palliative measures. This study explores the under-examined factors that lead to pro-environmental behavior by investigating the environmental perceptions of both college business students and personnel of green organizations. A mixed research approach of qualitative, based on structured interviews, and quantitative instruments was developed including 30 college-level students' interviews and 40 green organization staff members involved in sustainable activities. The interviews were tape-recorded and transcribed for analysis. Categorization of the responses to the open-ended questions was conducted with the purpose of identifying the main types of factors influencing attitudes and correlating with behaviors. Overall the findings of this study indicated a lack of appreciation for nature, and inability to understand interconnectedness and apply critical thinking. The results of the survey conducted on undergraduate students indicated that the responses of business and liberal arts students by independent t-test were significantly different, with a p-value of 0.03. While liberal arts students showed an understanding of human interdependence with nature and its delicate balance, business students seemed to believe that humans were meant to rule over the rest of nature. This result was quite intriguing from the perspective that business students will be defining markets, influencing society, controlling and managing businesses that supposedly, in the face of climate change, shall implement sustainable activities. These alarming results led to the focus on green businesses in order to better understand their motivation to engage in sustainable activities. Additionally, a probit model revealed that childhood exposure to nature has a significantly positive impact in pro-environmental attitudes to most of the New Ecological Paradigm scales. Based on these findings, this paper discusses educators including Socrates, John Dewey and Paulo Freire in the implementation of eco-pedagogy and transformative learning following a curriculum with emphasis on critical and systems thinking, which are deemed to be key ingredients in quality education for sustainable development.

Keywords: Eco-pedagogy, environmental behavior, quality education for sustainable development, transformative learning.

THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION

Juha Kettunen

Turku University, Finland

Abstract:

The purpose of this study is to visualize the strategic network of higher education institutions and its strategic directions. The strategy map of the balanced scorecard approach is developed to describe the strategic objectives and their causal relationships in higher education. The empirical part of the study presents the survey results of the desired strategic directions of the network obtained from the teachers and other staff of the member institutions. Research and development projects are the most important form of activity in the network, but education and many other forms also turn out to be important. The results of this study support the argument that a strategic innovation alliance is a suitable and useful way to promote collaboration among European higher education institutions. The results of the study can be used by those who wish to promote such international collaboration among higher education institutions.

Keywords: Balanced scorecard, higher education, social networking, strategic planning.

USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE

Tessa Berg, Emma Guion Akdag

Heriot-Watt University, UK

Abstract:

Summative feedback forms are used in academia for gathering data on course quality and student understanding. Students answer a series of questions based on the course they are soon to finish in these forms. Feedback forms are notorious for being homogenised and limiting and thus the data captured is often neutral and lacking in tacit emotional responses. This paper contrasts student feedback forms with collaborative drawing. We analyse 19 pictures drawn by international students on a pre-sessional course. Through visuals we present an approach to enable a holistic level of student understanding. Visuals communicate irrespective of possible language, cultural and educational barriers. This paper sought to discover if the pictures mirrored the feedback given on a typical feedback form. Findings indicate a considerable difference in the two approaches and thus we highlight the value of collaborative drawing as a complimentary resource to aid the understanding of student experience.

Keywords: Feedback forms, visualisation, student experience, collaborative drawing.

OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA

Bibiana Hlebova

University of Presov, Slovakia

Abstract:

The Slovak Republic is a democratic and plural society consisting of people differing in language and culture, and its citizens should already be well prepared for the coexistence of multiple nations, nationalities or ethnic groups. Reflection on culture, art and literature of the Roma minority has taken on a new dimension in Slovakia in the past two decades when it comes to social, cultural and arts integration of this ethnic group with the plural society. Non-Roma view Roma as a specific ethnic group with their own culture, language, customs and traditions, social norms and coexistence that has retained archetypal qualities of Roma identity (romipen) in their real lives as well as in the literary world. Roma characters in works of art are specific and distinguishable from other literary characters simply by being Roma, that is, of a different origin and social status, they represent a different way of life, a distinctive hierarchy of values. The portrayal of Roma and the life of Roma ethnic group in the most dominant genre of Roma literature for children and youth, a Roma fairy tale (paramisi), can work as a suitable means to learn about, accept and tolerate the otherness of Roma in the conditions of school inclusion of students coming from the Roma ethnic group, and to support their identification with their own ethnic group and its cultural traditions. The paper aims to point out not only the specific nature of Roma identity (romipen) through the selected Roma fairy tale (paramisa) – Children of the Sun, but also the diversity of its uses in the educational process within primary education of pupils at elementary schools, advocating the philosophy of inclusive education. Through the suggestions of multi-cultural, emotional, and language and communication education of pupils through the work with the selected Roma fairy tale (paramisa), the author is exploring ways to overcome the issues stemming from the coexistence of Roma and Non-Roma pupils, which are burdened with prejudice, intolerance, aggression and racism on both sides, in the education process.

Keywords: Inclusive education, otherness, Roma Pupils, Roma identity, Roma fairy tale.

INQUIRY ON THE IMPROVEMENT TEACHING QUALITY IN THE CLASSROOM WITH META-TEACHING SKILLS

Shahlan Surat, Saemah Rahman, Saadiah Kummin

University of Kebangsaan Malaysia

Abstract:

When teachers reflect and evaluate whether their teaching methods actually have an impact on students' learning, they will adjust their practices accordingly. This inevitably improves their students' learning and performance. The approach in meta-teaching can invigorate and create a passion for teaching. It thus helps to increase the commitment and love for the teaching profession. This study was conducted to determine the level of metacognitive thinking of teachers in the process of teaching and learning in the classroom. Metacognitive thinking teachers include the use of metacognitive knowledge which consists of different types of knowledge: declarative, procedural and conditional. The ability of the teachers to plan, monitor and evaluate the teaching process can also be determined. This study was conducted on 377 graduate teachers in Klang Valley, Malaysia. The stratified sampling method was selected for the purpose of this study. The metacognitive teaching inventory consisting of 24 items is called InKePMG (Teacher Indicators of Effectiveness Meta-Teaching). The results showed the level of mean is high for two components of metacognitive knowledge; declarative knowledge (mean = 4.16) and conditional (mean = 4.11) whereas, the mean of procedural knowledge is 4.00 (moderately high). Similarly, the level of knowledge in monitoring (mean = 4.11), evaluating (mean = 4.00) which indicate high score and planning (mean = 4.00) are moderately high score among teachers. In conclusion, this study shows that the planning and procedural knowledge is an important element in improving the quality of teachers teaching in the classroom. Thus, the researcher recommended that further studies should focus on training programs for teachers on metacognitive skills and also on developing creative thinking among teachers.

Keywords: Metacognitive thinking skills, procedural knowledge, conditional knowledge, declarative knowledge, meta-teaching and regulation of cognitive.

SORAYA'YI TAŞLAMAK (THE STONING OF SORAYA) FİLMİNİN FEMİNİST TERAPİ ÜZERİNDEN ANALİZİ

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı,

mlhbrk52@hotmail.com-0000-0001-7016-0745

ÖZET

Sinema ve psikoloji için birbirinden beslenen iki alan olarak söz edebilir. Sinema, sosyal konulardan ve politik gelişmelerden yararlanırken, filmlerde karakterlerin psikolojik durumlarıyla ilgili mesajlar vererek, seyirci üzerinde yarattığı ruhsal etkiyle film ve seyirci arasında bağ kurduğu söylenebilir. Bu anlamda filmlerden psikoloji disiplininde yararlanılmakta, film analizleri üzerinden kuramsal çıkarımlar ya da ruhsal tahliller yapılabilmektedir. Bu çalışmada da yönetmenliğini Cyrus Nowrasteh'in yaptığı ve 2008 senesinde İran Amerikan ortak yapımı drama türündeki '*Soraya'yı Taşlamak'* filmi Feminist terapinin kavramları üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Filmde, İran'ın kırsalında küçük bir köyde kocasına ihanete ettiği suçlamasıyla Recm (taşlanarak öldürme) cezasına çarptırılarak öldürülen Soraya'nın hikayesi ve katı dini inançlarla yoğrulmuş ataerkil bakış açısının sosyal hayat üzerindeki etkisiyle beraber, bu sistem içerisinde sıkışıp kalan kadının yaşadıkları ele alınmaktadır. Doküman analizi tekniğinin kullanıldığı filmden seçilen sahne ve diyaloglar Feminist bakışı daha net ortaya koyduğu fikriyle seçilmiştir. Filmin, Feminist yaklaşımı destekler çıktılar ortaya koyduğu söylenebilir. Ayrıca farklı kuram ve yaklaşımların öğretilmesi ve içselleştirilmesinde filmlerden terapötik bir öğe olarak yararlanılabileceği yorumunda da bulunulabilir.

Anahtar kelimeler: Feminist terapi, sinema, psikoloji, terapötik öğe

ANALYSIS OF THE FILM THE STONING OF SORAYA FROM THE PERSPECTIVE OF FEMINIST THERAPY

One could argue that psychology and film are two fields that complement one another. Even while it also addresses social issues and political events, cinema may be seen of as creating a connection with the audience through conveying messages about the psychological states of the characters in the films and via its psychological impact on the audience. In this sense, psychology uses movies, and cinema study can result in theoretical inferences or psychological analysis. This present study employed Feminist Therapy concepts to examine the 2008 Iranian-American co-production drama "*Stoning of Soraya*," which was directed by Cyrus Nowrasteh. The movie focuses on the effects of the patriarchal view, shaped by strict religious beliefs, on social life and the experiences of women trapped in this system through the story of Soraya, a woman in a small village in rural Iran who is sentenced to the death penalty "Recm" (stoning) on the charge of cheating on her husband. The study employed the technique of document analysis, one of the qualitative research methods. The idea behind picking the scenes and dialogues analyzed in the study was to more overtly emphasize the Feminist viewpoint. It may be argued that the movie offers evidence in favor of the Feminist

perspective and that movies can be employed as a therapeutic tool for teaching and disseminating various ideologies and methodologies

Keywords: Feminist therapy, cinema, psychology, therapeutic item

GİRİŞ

Bugün kadın konusu; kadının statüsü, ev içi ve dışında kadın ve erkeğin rollerindeki farklılaşmalar, kadının ezilmişliği, erken evlilikler, cinsiyetler arası farklılıklar, kız ve erkek çocuklarının eğitimleri çerçevesinde irdelenmektedir. Bu konuların irdeleniyor olması, kadın ve aileyle ilgili problemlerin halen sürüyor olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Ataerkil yapının geleneksel değerleri modern toplumsal sistemde de ciddi oranda varlığını sürdürdüğünden, kadın için iyi bir eş ve iyi bir anne olmak önemlidir. Ayrıca, kadın üzerinde baba ve eşin otoritesi ve ataerkil yapının değerleri baskı aracı olabilmektedir. Bu açıdan kadına dair var olan tartışmalar kadınların problemleriyle ilintili yeni söylem ve pratiklerin de doğuşunu hızlandırmıştır (Aktaş, 2013, 54). Kadın, yaşamsal devamlılığın sağlanması ve insanların soylarının devamında önemli bir unsurdur. Kadınların siyasi, sosyal ve sanatsal alanlarda söz sahibi olmaları ilk kez Aydınlanma döneminde gündem olmuş olsa da kadın ve erkek ancak 1789 Fransız ihtilalinden sonra eşit görülmeye başlanmıştır. 1791'de yayımlanan '*Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*' kadın erkek eşitliğini ortaya koyan ilk yazılı belge olması ve kadın haklarını gündeme getirmesi açısından oldukça önemlidir (Özdemir, 2016, 45).

Kişilerarası tarih boyunca toplumlarda az veya çok tartışılan farklılığın '*cinsiyet*' olduğu söylenebilir. Kadınların erkekler nazarında eşit olmayışı, kadınların da bu haklardan yararlanmak istemelerine sebep olmuştur. Başlarda ise bu hak mücadelesi yalnızca kadınların mücadelesi olarak görülmüştür (Ayata ve Takkaç, 2020, 198). Kişilerarası hiçbir fark kişilerin biyolojik manada eril ya da dişil oluşları kadar belirgin ve yaygın değildir. Ancak cinsiyet sadece biyolojik özellikleri ifade etmez. Cinsiyet, kişi için yaşamın ilk yıllarından itibaren sosyal bir kategori olarak anlam kazanmaya başlar. Sonraki yıllarda kişinin biyolojik cinsiyetini odağa alan bir bakış hakim olur. Bunun adı '*Toplumsal cinsiyet*'tir. Toplumsal cinsiyet, kişinin belli bir cinsten olduğuna dair bilgiye, bu bilgi dâhilinde toplumsal bağlamda kişiden beklenenlere ve toplumsal yapı içerisinde kişiye atfedilen pozisyona işaret eder. Davranış ise, tutum ve rollerle ilgili dişi ya da eril oluş ekseninde şekil alan iki farklı alanı temsil eder. Toplumlar adına bu ayrım oldukça önemlidir. Bu sebeple bu alanlar net bir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Bu duruma göre kişi ya kadındır veya erkek. Bu manada toplum kişiden biyolojik cinsiyetine göre davranmasını, sunduğu davranışları kabul etmesini ve uygulamasını bekler (Vatandaş, 2007, 29- 30).

Ann Oakley '*Sex, Gender and Society*' eserinde '*Cinsiyet*' biyolojik anlamda erkek/kadın ayrımını tarif ederken, '*Toplumsal cinsiyet*' erkeklik ve kadınlık arasındaki eşitsiz bölünmedir (Vatandaş, 2007, 31). Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğin toplumsal anlamda tarifi, sosyal yapıların kadın ve erkeği birbirinden ayırma şekilleri ve her iki cinsiyete yükledikleri sosyal rolleri betimlemek için kullanılmaktadır. Kavram, hemen her coğrafyada mevcut cinsiyetçi ayrımlardan kaynaklı eşitsizliği vurgulamakta ve feministlerce kadın erkek arası güç ilişkilerini ve eşitsizlikleri sorgulamaya yarayacak temel bir araç olarak kullanılmaktadır. Bugün pek çok Feminist için temel bir kavram olan '*Ataerkillik*' erkeğin, kadının emeği ve bedeni üzerinde hükmettiği ve eşitsizlik üzerine kurulu bir kavramdır. Son zamanlarda bu kavramın yerine '*Toplumsal cinsiyet*' kavramının kullanıldığı görülür. Kavramın Feminizm konusunda çalışma yapanlar açısından önemi, kadınla erkek arası güç ilişkilerini anlama ve eşitsizlikleri sorgulama noktasında kullanılabilecek bir kavram olmasından ileri gelmektedir. Erkeklik ve kadınlık ifadeleri sadece biyolojik bir ayrım olmayıp, uzun bir tarihsel sürecin neticesinde oluşmuş kavramlardır (İçli, 2017, 134-135).

18. yüzyılda Aydınlanma dönemi sonrasında kadınlar sosyal, politik, hukuki, idari pek çok platformda mevcut eşitsizliklere ve sosyal yapı içindeki rollerine karşı savaşmışlardır. 19. yüzyılın ortalarıyla birlikte kadınların erkeklerle eşit statü, hak ve özgürlükler adına ortaya koydukları mücadeleler Feminizm'i doğurmuştur. Feminizm, esasen cinsiyet ayrımcılığına tavır alan, kamu ve özel tüm alanlarda kadınların kaşı karşıya kaldıkları baskı ve denetimlerin yok edilmesi gerektiğini savunan ve ataerkil bakışın önüne geçerek kadınların yasal haklarına erişim noktasında mücadele eden bir anlayıştır (Taş, 2016, 163). Kadın anlamındaki 'Femine' den türetilen Feminizm, kadın tarihi olarak da görülür. Antik dönemlerle beraber kadınlar toplumsal yaşamın parçasını oluşturmuştur. Avcılık toplayıcılık döneminde biyolojik nedenlere dayalı iş bölümü sebebiyle başlayan kadın erkek ayrımı, modernleşmeyle birlikte kadının eve hapsolmasına dönüşmüştür. Antik dönemlerde Mısır, Yunan, Roma ve Türk tarihine bakıldığında kadının çoğunlukla tanrıçalık ve doğurganlıkla anıldığı, beden sınırları içinde üretime dahil olduğu ve eski Türk boylarında devlet yönetiminde söz hakkının olduğu bilinmektedir. Fakat toplumlarda din ve kültürel gelişmelerle beraber maddi ve toplumsal değişimler yaşanmış bu da kadının geçmişe kıyasla sınırlı bir alana hapsolmasına sebep olmuştur (Vural ve Kantar, 2022, 36).

Feminizmin köklerinin Antik Yunan'da Sappho'ya kadar gittiği öngörülmektedir. Fakat modern manada kadın hakları hareketi ilk kez 17. yüzyılda İngiltere'de Rönesans ve Reform hareketleriyle yeni bir yapıya bürünen Avrupa'da doğmuştur. Feminizm, Pozitivizm ve Determinizm gibi akımların hüküm sürdüğü dönemlerde erkeklere laik eğitim fırsatı ve mali alanlarda bağımsızlık verirken, kadınların eğitim ortamlarına dahil edilmediği ve maddi bağımsızlığın kadınlara sunulmadığı döneme tepki olarak ortaya çıkmıştır. İlk feministlerden bugüne kadının özel alana sıkıştırılmasına itiraz edilmiş, kadının da erkeklerle eşit toplumsal ve politik haklara sahip olmasının önemi üzerinde durulmuştur (Vural ve Kantar, 2022, 36). Erkek eksenli pozitivist bilim anlayışına kafa tutan Feminist paradigmayla kadınların ikinci plana itildiği ve tecrübelerinin görünmek istenmediği tüm noktaları gören, uzun süre sorulmamış soruları sorup kadınları güçlendirmeyi hedefleyen bilimsel anlayışa geçişe de fırsat sağlamıştır (Gönüllü Atakan, 2020, 161).

Feminizm; sosyoloji, siyasi akım ve ahlaki alanlardan oluşan ve esası kadın özgürlüğüne dayanan bir bakış olduğu kadar aynı anda '*hak eşitliği, insanlık şerefi ve kadınlara karar verme özgürlüğü*' gayeleriyle de politik bir harekettir. Feminizm, kadınlara cinsiyet hiyerarşisi baskısının sona ermesi ve toplumsal cinsiyet tutumlarının eşit oranda olması için toplumsal değişimi hedefler. Feminizm'e 'Féminisme' ismini veren Charles Fourier'dir. Fourier, 1808'de kadın haklarının yayılmasının toplumsal ilerlemenin genel prensibi olduğunu ifade etmiş ve toplumsal ilerlemenin kadınlara verilecek daha fazla özgürlükle ancak mümkün olduğunu söylemiştir. Önceleri temel haklara sahip olanların yalnızca erkekler olduğu düşünülse de 1793'de Olympe de Gouges bu durumu itiraz etmiş ve insan hakları olarak görünen '*Erkek Hakları*'nın 17 maddesinin kadınlara da uyarlanmasını önermiştir. Bu durumla ilgili de '*Eğer kadının idam sehpasına mahkûm olma hakkı varsa, tribünden izleme hakkına da sahip olmalıdır*.' demiştir (Feminizm, t.y.).

1949'da II. Dünya Savaşı sonrası yazılmış '*İkinci Cinsiyet'* adlı kitap, entelektüel kesimi yalnızca Fransa'da değil bütün dünyada kadınların problemlerini ayrıntılı düşünmeye sevk etmiştir. Kitapta kadının tarihsel ve kültürel manada nasıl kavramsallaştırıldığı ve ataerkil kültürlerde nasıl ikincil plana indirgendiği işlenmektedir (Aydınalp, 2020, 465). Feministlerin, Liberalizm ve Sosyalizm gibi fikirlerden esinlenerek ortaya koydukları daha adil yasalar, kamusal ve özel alan içerisinde kadın erkek eşitliği ve ortak velayet hakkı, eğitim ve sağlıkta eşitlik sağlamaya dönük pozitif ayrımcılık yapılması gibi istekler, kadın mücadelesi neticesinde toplumun büyük kesimince kabul görmüş ve devletler de bu isteklere karşılık vermiştir (Vural ve Kantar, 2022, 34).

Feminizmin tarihsel gelişim süreçleri farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bazıları Feminizm'in gelişim süreçlerini bir ya da iki Feminist evreye ayırırken, bazılarıysa üç ya da dört Feminist evre şeklinde ayırmaktadır. Ancak Feminist hareketlerin tarihsel gelişim içerisinde birçok araştırmacının itibar ettiği şekilde üç kronolojik evreden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunlar I. II. ve III. Feminist evre olarak isimlendirilmektedir (Taş, 2016, 166-167). I. dalga Feministler eşitlik temelinde istekte bulunurken, II. dalgada farklılığı esas almaktadırlar. 1960'larda ortaya çıkan cinsiyetler arası farklılıkları esas alan II. dalga Feminist harekete göre cinsiyetler, ataerkil kültürün yarattığı farklılıklar değil aksine bastırdığı farklılıklardır. III. dalga Feministlerse toplumsal cinsiyet rollerini kişinin diğer kimlik süreçlerden bağımsız ele almazlar ve cinsiyet farklılığını diğer bütün farklılıklarla iç içe geçmiş varoluşsal öğe olarak değerlendirirler (Prof. Dr. Zeynep Direk'in "Simone de Beauvoir ve Feminizm" isimli İTÜ radyosundaki konuşmasından, akt. Aydınalp, 2020, 468).

Marksist Feminizm, I. dalgada ortaya çıkmıştır. I. dalga hareketin savunucuları radikal ve erkeksi yaklaşımları sebebiyle eleştirilmişlerdir. Bunun neticesinde İngiltere'deki kadınlar aile içi mülkiyet ve ortak velayet hakkını elde etmişlerdir (Vural ve Kantar, 2022, 34-37). 60 ve 70'lerde sesini duyurmaya başlayan II. Feminist dalga ilk Feminist dalgada öne çıkan eşit hakların ötesinde bütün toplumsal yapı ve ilişkilerde toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda bir dönüşüm öngörür. Cinsiyet eşitliğine dayalı politikalarla beklenense toplumsal cinsiyet ile ilgili algı ve anlayışların değişmesi ve kadının mağdur olmasına sebep şartlarda iyileşmelerin sağlanmasıdır (Koray, 2011, 15-17). Amerika'da görülen bir davada Yüksek Mahkemenin, mağdur kadının beyanına itibar etmemesi ve sanığın ceza almamasına karar verilmesine Amerika'daki kadın örgütleri ayaklanarak III. Feminist hareketi başlatmışlardır. Bu yargılama neticesinde Rebecca Walker '*Ben post Feminist değilim, ben III. dalgayım*' diyerek kadın hareketine III. dalga ismini vermiştir (Vural ve Kantar, 2020, 37).

Özdemir ve Aydemir'e (2019, 1706-1708) göre ise Feminizmi dört evrede ele almak mümkündür. Her bir evre bir önceki evrenin içerdiklerini kapsamakla birlikte o dönem toplumunun yapısına uygun yeni söylemler geliştirmiştir. Birinci evre Feminizmin politik anlamda, ikinci dalga Feminizm ise çalışma ve toplumsal yapıda eşitlik arayışı içerisinde olmuştur. Üçüncü evre de ırk, kültür, sınıf, din, renk, etnik köken bazında farklı sorunlar üzerinde durulmuştur. Dördüncü evre ise daha ziyade internetin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Dördüncü evreye dönük ortaya konanlar devamlı değişmekte ancak bu evreyle ilgili ortaya konan fikirler Feminizmin nereden nereye geldiğini anlamak adına anlamlıdır.

Feminizm, erkek üstünlüğüne dayalı sosyal yapıların kadınlar açısından meydana getirdiği sonuçlar ve bunların çözüm yollarını tartışmaktadır (İçli, 2017, 134). İlk olarak yerel düzlemde toplumsal bir eylem olarak ortaya çıkan Feminizm daha sonra toplumsal ve politik bir eyleme dönüşmüştür (Taş, 2016, 164-165). Marksist, liberal, sosyalist, radikal, postmodern ve ekofeminizm gibi pek çok feminist yaklaşımdan söz edilebilir. Toplumsal cinsiyet kavramı da bu tartışmaların göbeğindedir. Birleşmiş Milletler (BM) liderliğinde 1970'lerin sonlarında işletilmeye başlanan ve toplumsal cinsiyet temelli eşitlik anlayışını merkeze koyan '*Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi*' (CEDAW) pek çok ülkede kabul edilmiş ancak bu durum Feminist hareket açısından başarı olarak görülse de uygulamada sorunların yaşandığı ve kalıplaşmış cinsiyet rollerinin, kadınlarının insan haklarını kısıtlayan öğeler olarak pek çok yerde sorun olmaya devam ettiği gerçeğini değiştirmemektedir (İçli, 2017,134-135). Esasen bugün tek parça bir Feminizmden söz etmek mümkün değildir. Yaşanan sosyal ve politik değişimlerden etkilenen Feminizm kendi içerisinde söylem, eylem ve kuram noktasında ciddi bir değişim ve dönüşüme de uğramıştır (Ekinci, 2017, 137).

Sinema çalışmaları içerisinde psikiyatri ve psikolojinin önemli bir yeri vardır. Bunun temel sebebi ise her ikisinin de uğraş alanının insan oluşudur. Her ikisi de insanı anlamaya ve

yaşamını zenginleştirmeye çalışmaktadır. Diğer yandan sinema, toplumun hislerini ve düşüncelerini de yansıtan bir sanat dalıdır (Öner, 1989, 725). Sinemanın esin kaynağı insan yaşamı olup, insanın iç dünyasına yapılacak yolculukta sinema ciddi bir enstrümandır. Yani bireyi anlamaya çalışan bir bilim dalı olarak psikoloji her daim sinema sanatının içerisinde var olmuştur. Filmler, insanların büyük bir kısmını güçlü bir şekilde etkilemekte ve filmler vasıtasıyla insan kendisi ve diğerlerinin yaşamlarını daha derin bir şekilde yeniden düşünmektedir. Bu sebeple filmler, psikoloji kuram ve kavramların somutlaştırıldığı önemli unsurlar olup, literatüre göz attığımızda çeşitli kuramlar üzerinden film analizlerinin yapıldığı bilinmektedir (Derin ve Çetinkaya Yıldız, 2018, 317). Bu çalışmada, yönetmenliğini Cyrus Nowrasteh'in yaptığı '*Soraya'yı Taşlamak*' filmi Feminist terapinin kavramları üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. İncelenen film ile Feminist terapinin kavramları ilişkilendirilerek farklı bir bakış açısı ortaya koymak amaçlanmaktadır. Terapötik bir unsur olarak filmlerden yararlanılması ve bu bağlamda Feminist terapinin içselleştirilmesi ve anlaşılması çalışmanın hedefleri arasındadır.

YÖNTEM

Çalışmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi tekniği, araştırılması amaçlanan olgularla ilgili bilgi veren yazılı ve görsel materyallerin analizini içerir. Bu teknik, analiz edilecek dökümanın seçimi, kategorilerin ortaya konması ve analiz biriminin saptanması şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Analiz edilecek doküman yönetmenliğini Cyrus Nowrasteh'in yaptığı 2008 İran Amerikan ortak yapımı drama türünde bir film olan '*Soraya'yı Taşlamak*'tır. Filmde seçilen sahnelerse Feminist terapinin kavramlarını daha net yansıttığı fikriyle seçilmiştir. Filmdeki sahnelerin analizi Feminist terapinin kavramları üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın analiz birimini ise filmdeki rol isimleri ile Soraya, Zahra, Soraya'nın eşi Ali, yabancı gazeteci, köyün muhtarı İbrahim, Molla Şeyh Hasan ve Haşim karakterleridir.

Filmin Konusu

Yönetmenliğini Cyrus Nowrasteh'in yaptığı 2008 İran Amerikan ortak yapımı drama türündeki filmde Freidoune bir gazetecidir ve aracı bozulduğu için tesadüfen durmak zorunda kaldığı küçük bir köyde Zahra ile tanışır. Zahra, gazetecinin peşini bırakmaz çünkü ona anlatmak istediği çok önemli bir şey vardır. Gazeteci olduğunu anladığı için ona derdini anlatabilmek adına peşine takılır çünkü Soraya bir gün öncesinde köydeki erkeklerce Recm edilerek öldürülmüştür. Ölmeden önce Soraya'ya söz veren Zahra bu durumun köyün sırlarının arasına gömülmemesi için elinden geleni yapmaya kararlıdır. Tek umudu bu gazetecidir. Gazeteci onu dinlemeli ve bu küçük köyün büyük günahını tüm dünyaya anlatmalıdır (Soraya'yı Taşlamak, t.y.)

Filmin Oyuncuları ve Tasvirleri

Soraya: Filmde Soraya karakterini oyuncu Mozhan Marno canlandırmaktadır. Filmde Soraya silesine bağlı, içinde yaşadığı toplumun kurallarını iyi bilen ve ona göre hareket eden karakterdir.

Zahra: Filmde Zahra karakterini canlandıran oyuncu Shohreh Aghdashloo'dir. Filmde Zahra hakkını arayan, sorgulayan, eleştiren ve sonuna kadar Soraya'ya sahip çıkmaya çalışan karakterdir.

Gazeteci: Filmde gazeteci karakterini canlandıran oyuncu Freidoune Jim Caviezel'dir. Yabancı gazeteci filmde Zahra'yı dinlemek istemeyen ve aracını tamir ettirip bir an önce

köyden gitmek isteyen ancak sonrasında Zahra'nın kalmaya ikna ettiği ve yaşananların açığa çıkmasına vesile olan karakterdir.

Ali (Soraya'nin eşi): Navid Negahban filmde Ali karakterini canlandıran oyuncudur. Ali, 14 yaşındaki bir kızla evlenmek için eşi Soraya'dan kurtulmak adına ona iftira atan, kazancından daha fazla harcayan, hayat kadınlarıyla zaman geçirmeyi seven, erkek çocuklarını annelerine karşı dolduran ve içinde yaşadığı toplumun erkeklere sağladığı ayrıcalıkları sonuna kadar kullanan ve kendi erkek çocuklarını da bu bakış açısıyla yetiştiren karakterdir.

Molla Şeyh Hasan: Filmde Molla Şeyh Hasan'ı canlandıran oyuncu Ali Pourtash'dir. Molla Şeyh Hasan filmde dini bir sömürü aracı olarak kullanan karakterdir.

Köyün muhtarı İbrahim: Ali David Diaan filmde muhtar karakterini canlandıran oyuncudur. Adil olmaya çalışan ancak dinin gereklerine göre hareket etmeye çalışırken hatalı kararlar verebilen, erkek egemen toplumun bakış açısını üzerinde taşıyan karakterdir.

Haşim: Parviz Sayyad filmde Haşim karakterini canlandıran oyuncudur. Haşim, eşi öldükten sonra oğlu ile yalnız kalan ve ne yapacağını bilemeyen, kendi halinde bir araba tamircisidir. Haşim, Ali'nin ve Molla'nın baskıları sonucu Soraya'nın Recm edilerek öldürülmesine sebep olan ve seyirci kalan karakterdir.

BULGULAR

Bu bölümde, Feminist bakış açısını daha net ortaya koyduğuna inanılan filmden seçilen sahneler, bu sahnelere ilişkin yorumlar ve yönetmenin seyirciye vermek istediği mesajlar yer almaktadır.

- Filmin 8.25 dakikasında köyün muhtarı İbrahim Zahra'ya '*Şimdide yabancı erkeklerle mi konuşuyorsun*?' diye sorar; 13.35 dakikasında gazeteci, Zahra sigara yaktığında '*Ayetullah kadınlara sigarayı yasaklamadı mı*?' diye sorar, 14.28 dakikasında Zahra gazeteciye olayları anlatmaya başlamadan önce '*Burada kadın sesi duymak herkese nasip olmaz*' derken, 14.50 dakikasında ise gazeteci Zahra'ya '*Seni neden dinlim? Kadının bu ülkede artık pek bir değeri yok*' ifadesini kullanır. Filmden seçilen bu sahnelerin (diyalogların) yorumu ise şu şekilde yapılmıştır;

Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıya son vermeyi hedefleyen bir hareket (Hooks, 2000, s. 1) olup, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına, sosyal hayatın bütün aşamalarında kadınların yaşadığı problemlere ve ikincil pozisyonda görülmelerine çözüm yolları bulmayı amaçlayan bir akımdır (Nalbant ve Korkmaz, 2019, 166). Filmde geçen yukarıdaki diyaloglara göz attığımızda kadının aslında nasıl ikinci plana itildiği, sigara içmesinin bile yasaklandığı ya da yabancı bir erkekle sohbet etmesinin hoş karşılanmadığı toplumsal yapıların halen var olduğu ve kadına bir meta gözüyle bakıldığı söylenebilir. Çakar'a (2021, t.y.) göre Feminst terapi; kadınların, ataerkil bakışın kadınlara dayattığı cinsiyet rolleri içerisinde kendilerini ifade edemediğini ve bu nedenle kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları problem ve ruhsal sıkıntılarının esas nedeni olarak toplumu görür.

Antik çağlardan bu yana kadınlar da toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Avcılık toplayıcılık döneminde biyolojik nedenlere dayalı iş bölümü sebebiyle başlayan kadın erkek ayrımı, modernleşme süreciyle beraber kadının özel alan hapsolması sorununa dönüşmüştür. Toplumlarda dini ve kültürel gelişmeler ekonomik ve sosyal değişimleri de beraberinde getirmiş bu durumsa kadınların geçmişe göre daha dar bir alana sıkışmasına sebep olmuştur (Vural ve Kantar, 2022, 36). Her iki cinsiyetin de biyolojik ve fizyolojik olarak farklı oluşları ve erkeklerin fiziksel olarak kendilerini kadınlara nazaran daha güçlü görmeleri, toplumsal

yaşam içerisinde erkekleri ön plana çıkarırken, kadınların sosyal yaşamda arka plana itilmesine sebep olmuştur yorumunda bulunulabilir.

Kur'an'da, kadın ve erkeğin eşit olarak dikkate alınması ve bunun Sünnet vasıtasıyla pekiştirilmesi yaklaşımıyla toplumda kadın erkek arasında dengeleyici bir unsurun oluşması hedeflenmiştir. İslam coğrafyalarında kadına dönük olumsuz tutum ve davranışların sebebiyse, Kuran ve Sünnet geleneğinin yanlış yorumlanmasından kaynaklı olduğu ifade edilir (Ağçoban, 2016, 14). Bu anlamda özellikle İslam coğrafyasında kadının ikinci plana itilmesi, yok sayılması ya da bir meta olarak görülmesi bu yanlış bakış açısıyla açıklanabilir.

Neda Armaner çalışmasında Stuart Mill'in şu sözünü paylaşır '*Bir medeniyetin olduğu noktayı ölçmek isterseniz, kadının yaşam şartlarına bakmanız yeterlidir*' (Armaner, 1961, 131). Bu noktada kadınların yaşadığı problemlere sosyoloji penceresinden bakmak ve kadın olma meselesine toplumsal olgu açısından yaklaşmak gerektiği vurgulanabilir. Kadın ve erkek arasında doğuştan var olan farklar haricinde herhangi bir fark yoktur. Var olduğu söylenen farklarınsa yalnızca kültürün ürünü olduğu söylenebilir.

- Filmin 17.54 dakikasında Molla Şeyh Hasan Soraya'ya kocası Ali'nin kendisinden şikayetçi olduğunu, sebep olaraksa kocasıyla konuşmamasını, onu ihmal ettiğini (cinsel anlamda) ve terk ettiğini söyler. '*Sizin kocanız olur o ve üzerinizde her türlü hakkı olduğunu siz de bilirsiniz. Bu durumda siz onu reddedemezsiniz*' diye sürdürür konuşmasını. Soraya ise eşinin onu 20 yıldır kendisini ihmal ettiğini ve oğullarını ona düşman ettiğinden bahseder. Molla bunun üzerine eşinin bir kadınla tanıştığını (14 yaşında) ve evlenmek istediğini ve bu noktada her ikisine bakamayacağını söyler. Eşini artık yok saymasını ister ve kendisinin Soraya ve çocuklarıyla ilgilenebileceğini söyler.

Aynı evde yaşayan dört modern kadının yaşamını konu alan *Dusa, Fish, Stas and Vi* (1977) isimli tiyatro oyununda kadın bedeninin bir meta olarak kullanılması eleştirilerek, ataerkil anlayışın beden politikaları ortaya konmaya çalışılmıştır (Şentürk, 2020, 316). Din, insanlığın var olduğu andan itibaren toplumsal yaşamda varlığını hissettirmektedir. Bu etkinin dozajı ise toplum ve devlet yapısının örgütlenmesiyle yakından ilintilidir. Örneğin seküler bir yapıya sahip toplumlarda dinin etkisi daha az hissedilirken, dini rejimle yönetilen toplumlarda bu etki çok daha fazladır (Külahçı ve Gürler, 2021, 174). Kadın, erkeğe verilmiş ya da sunulmuş bir mal ya da eşya değildir. Erkeğin kadını istediği gibi kullanma hakkı ya da onu kendi mülkü gibi görme ve buna göre davranma hakkının, bir süre sonra kadının maddi ve politik köleliğini de beraberinde getireceği ve bu olduğu takdirde de kadının hiçbir zaman özgür olamayacağı ifade edilebilir. Ayrıca kadının bu sahnede cinsel bir obje olarak görüldüğü ve nesneleştirildiği, kadın bedeninin erkeğe ait olduğu yorumunda bulunulabilir. Feminizm'in de esasen erkek egemen toplumsal normları ortadan kaldırmaya çalıştığı ve eşitlik temelinde bir toplumsal yapının inşasına uğraştığı söylenebilir.

- Filmin 21.28 Zahra yeğeni Soraya'ya eşinden boşanmasını ister. Soraya ise '*Çocuklarım açlıktan ölmesin diye Şeyh Hasan'la mı birlikte olayım*?' diye karşı çıkar. Zahra Soraya'ya eşinin evlenmek istediği kızın kim olduğunu sorar. Soraya isminin Mehri olduğunu ve 14 yaşında olduğunu, kızın babasının hapiste olduğunu ve idam edileceğini ve Ali'nin ona yardım edeceğini söyler. Zahra da '*Ne yani karşılığında kızı Ali'ye mi verecekler*' diye sorar. Soraya '*Eşinin oğullarına Mehri'den bahsettiğini ve sanki bunu yaptığı için onu takdir etmelilermiş*' diye devam eder söze.

Kadınlara özellikle de kırsalda yaşayan kadınlara yaşamlarının her evresinde kız çocuk, genç kız, eş, anne veya kaynana olarak bir erkeğin yardımına ve yönetimine ihtiyaçları olduğunu hissettiren değer yargıları devam ettiğinden, kadınlar bu yargıları benlik duygularıyla özdeşleştirmekte ve erkeğe bağımlılık rollerini hayatları boyunca sürdürmektedir (İlbars,

1988, 26-30). Cinsellik erkek cinsiyeti için bir güç kaynağı olarak görülürken ve erkekler bu konuda oldukça özgürken, kadınlarınsa cinsellik konusunda bu durumun sadece nesnesi oldukları yorumunda bulunulabilir. Çünkü ataerkil toplumlarda kadın, kendi bedeni üzerinde söz sahibi olarak görülmemektedir. Yani kadın bedeninin erkek egemen güç tarafından bir tüketim objesi gibi görüldüğü yorumunda bulunulabilir. Bu noktada kadının farklılığını ortaya koyan politikaların üretilmesinin öneminden bahsedilebilir. Kadının ruhsal olarak sağlıklı olabilmesi bu açıdan üretilecek politikalarla da paraleldir. Toplumun inşası ve geleceğinde kadın sadece doğurganlığı ile değil, birey olarak bütün özellikleri ile ele alınmalı ve saygı görmelidir.

Ataerkil bakış açısına göre kadın ailesinin mutluluğu için elinden geleni yapmalıdır. Kendisine verilen özel alanda (ev içi) evini temizlemeli, yemek yapmalı ve çocuklarının bakımı ile ilgilenmelidir. Ayrıca kişisel bakımına da dikkat etmeli, eşine de hoş ve güzel görünmeyi ihmal etmemlidir. Bunları yapmadığında eşi başka kadınlara gidebilir bakış açısının erkek egemen kültürlerde sıkça görüldüğü yorumunda bulunulabilir. Filmde Soraya eşinin kendisini yirmi yıldır ihmal ettiğini söyler. Genel olarak gözlemlendiğinde Soraya'nın ailesine ve eşine bağlı olduğu görülür ancak eşinin kendisini başka kadınlarla aldatması ya da kendisinden boşanarak 14 yaşında reşit olmamış bir kız çocuğu ile evlenme kararıyla karşılaşmaktan da kurtulamaz. Özetle kadın ne yaparsa yapsın kendisine bir meta olarak bakılan kültürlerde var olma mücadelesini her zaman kaybedecektir denebilir.

- Filmin 26.26 dakikasında Ali'nin eşi Soraya ile olan tartışmalarında oğullarına *'Bu dünya erkeklerin dünyası unutmayın'* ifadesini kullanırken, filmin 47.20 dakikasında köyün muhtarı İbrahim Zahra ile olan diyaloğunda '*Şu ağızlıkları köpeklere değil kadınlara takmak lazım*' der.

Erkeğin hakim olduğu sosyal yaşamda erkeklerin kadınlar üstündeki sistemli ve kurumsallaşmış bir tasarruf hakkına sahip olması, toplum içinde güçlenmiş otoritenin varlığıyla doğrudan ilintilidir (Aktaş, 2013, 53). Kalıplaşmış sınırlamalara maruz kalmadan her insanın yaşamın her noktasına eşit oranda katılabilmesi demokratik toplumların temel ilkelerindendir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise bir toplumda kadın ve erkeklerin cinsiyetleri, cinsel kimlikleri sebebiyle ayrımcılığa uğramadan eşit hak, fırsat ve imkanlara sahip olmasıdır (İçli, 2017, 133). Ataerkil bakış açısı biyolojik farklılıkları ön plana çıkararak erkeğin kadından üstün olduğunu ifade etmiş ve bunu toplumsal yapıya dikte etmiştir. Kadının duygusal, korunmaya gereksinimi olan, erkeğe ve ailesine hizmet etmekle görevli ve evinden sorumlu bir varlık olduğu fikri üzerine inşa edilmiş bu baskın söylem, sosyal ve siyasi alanda olduğu kadar kültürel alanda da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Şentürk, 2020, 314). Bu noktada kadına dönük olumsuz bakışı ve erkeğin kadını bir mal ya da eşya gibi görmesini sadece dine atfetmek ya da bu durumdan yalnızca dini sorumlu tutmak doğru olmasa gerek. Kadına dönük bu kötü muameleyi ve olumsuz bakışa dair sorunu temel haklar bağlamında ele almak ve irdelemek gerektiği söylenebilir. Çünkü toplumsal yapı içerisinde otorite halini almış yapının gözden geçirilmesi önemli gözükmektedir. Ataerkil toplumlarda babaların güçlerini erkek çocuklarından aldığı ve kız çocuklarının değersiz görüldüğü, bu durumunsa toplumun geneline sirayet ettiği söylenebilir. Zaten ataerkil anlayışa göre kadın güçsüzken, erkek güçlü olarak görülmektedir. Kadın ve erkek kimliklerinin aynı düzlemde ancak ne kadar farklı pozisyonlarda konumlandırıldıklarını görebilmek adına etkili bir sahne olduğu söylenebilir. Kadın toplumda ikinci cins olmadığı gibi, öteki değildir. Biyolojik olarak farklı olmak kadını değersiz kılmaz. Ataterkil dilin kadını hor gördüğü ve baskıladığı yorumunda bulunulabilir.

- Filmin 34.00 dakikasında Haşim'in eşi öldüğü için Şeyh Molla Zahra'ya, Haşim'in tek başına işlerin üstesinden gelemeyeceğini, konuyu Soraya'ya açmasını ve kendi evindeki işleri bitince Haşimi'ye yardım edebileceğini söyler. Zahra da onlara '*Siz*

oturacaksınız Soraya da Haşim'in işlerini mi yapacak?' diye sorar. Bunun ancak para karşılığında olabileceğini söyler.

Kadınların bir işte çalıştığını anlatan metinlerde bile esas vazife alanlarının ev içinde olduğuna yapılan vurgular vardır. Bunun neticesinde kadınlar aile içerisinde eşlerine olduğu kadar çocuklarına da bağımlı kişiler olarak tanımlanmaktadır. Erkeklerse çoğunlukla bir işin yapılmasına karar verenler olarak gösterilmektedir. Kitaplarda model olarak gösterilen erkek, çoğu zaman ailenin başkanı ve evin giderlerini karşılamaktan sorumlu kişi olarak görülmektedir. Örneğin '*Şenay, küçük kardeşine bakmış... Ümit, babasının dükkanında çalışmış. Oğuz, tamircilik yapan dayısına yardım etmiş'* ifadeleri esasen (Tekışık, 2000:16) kız ve erkek çocuklara yüklenecek rollerin ipuçlarını vermektedir. Aydınalp'e (2020, 486) göre kadın, kendine yüklenen doğurganlık, annelik ve eş olma noktasında onu kısır bir döngünün içine iten rollerini esas almayı bırakarak kendi varoluşuna açılan ve yaşamsal etkinliğini arttıran eylemlere yönelmelidir. Bu, onun entelektüel kapasitesini arttıracak, hayatta bulunduğu noktayı dönüştürecek ve ataerkil bakışın kendisine yüklediği kadınlık misyonunu sekteye uğratacaktır. *Kadınlık*, kendisine atfedilen durumu kabul etmeyerek insan oluşa dönüşecek ve bu durum erkeği de kendi durumunu düşünmeye itecektir. Kadınlar toplumun kendilerinden beklediği günlük vazifeleri yerine getirirken benliklerini ve karşılaştıkları davranış biçimlerini de sorgulayarak Feminizm'in doğuşunu hızlandırmışlardır (Vural ve Kantar, 2022, 34). Kadının esasen bu davranışlarla toplumsal düzenin dışına itilmeye çalışıldığı söylenebilir. Cinsiyet hiyerarşisini bitirmek ve toplumun her alanında kadın ve erkeğin eşit şekilde yaşamasına imkan vermek önemli gözükmektedir. Kadının otorite tarafından değersizleştirilmesinin, bir mal ya da erkeğin mülkü gibi görülmesinin sonlandırılması ve her iki cinsiyet adına güç dengesinin öneminden bahsedilebilir. Bu sahnedeki diyaloğu erkek iktidarının gücünü ortaya koyması üzerinden yorumlayabiliriz. Ataerkil yapının ortaya koyduğu bu bakış açısı kadının kendisini güçsüz hissetmesine ve kendisini değersiz görmesine neden olduğu söylenebilir. Kadın çocuk bakar, ev işlerini yapar ya da eşinin ihtiyaçlarını (cinsellik gibi) karşılar; erkek para kazanır ve evde onun sözü geçer anlayışı kadınların yaşadığı problemlerin esasen temel sebebidir. Tüm bunlar için temelde kültürün de bir yansımasıdır denebilir. Kadın toplumsal yapı içerisinde üzerinde hiç kimsenin baskısını hissetmeden var olabilmeli, ben de varım diyebilmelidir.

The Love of the Nightingale (1989) isimli oyunda eniştesinin tecavüz ettiği ve dili kesilerek bunu anlatmasının engellenmeye çalışıldığı Philomele, ablası Procne ile beraber tecavüz eden kocayı (enişte) cezalandırır ve kadınların beraber hareket ettiklerinde neleri başarabilecekleri oyunda ortaya konmuştur. Oyun, dili kesilerek sessizliğe mahkûm edilenin aslında birlik olunduğunda seslerinin ne kadar gür ve şiddetli çıkabileceğini göstermesi açısından önemlidir (Şentürk, 2020, 316). Bu sahnede Zahra da Soraya'nın Haşim'e ancak para karşılığında yardım edebileceğini söylerken aslında Soraya'nın ekonomik bağımsızlığını kazanmasını istemekte ve kız kardeşlik felsefesini harekete geçirerek Soraya'nın yanında olduğu mesajını vermektedir. Ayrıca Zahra'nın bu söylem ve davranışlarıyla kadın ve erkeği eşit konuma koymaya çalıştığı yorumunda bulunulabilir. Zahra tüm baskılara rağmen Soraya'nın yanında olduğunu göstermek istemektedir. Patriarkal anlayışta kadınların maddi ya da sosyal manada güçlü olmasını eril tahakkümün gücünün azalması olarak görmek mümkündür. Bu anlamda kadının yerinin erkek egemen güç tarafından özel alanla sınırlandırılmak istendiği yorumunda bulunulabilir. Bu diyalogda Zahra paranın Soraya'da kalmasını ister, Ali ise itiraz eder yani Soraya'nın kazandığı parayı da istemektedir. Çünkü ataerkil kültürde paranın kontrolü de erkek de olmalıdır anlayışı hakimdir.

- Filmin 58.58 dakikasında Zahra Ali'ye '*Sana ihanet ettiğini (Soraya'yı kastederek) söylüyorsun. Nasıl olmuş anlat*' dediğinde Ali '*Fısıldaşıyorlardı, birbirlerine gülümsüyorlardı. Ellerinin birbirine dokunduğunu gördüm*' diye cevap verir.

Kadının toplumsal yaşam içerisindeki varoluş mücadelesi yüzyıllar boyunca süregelmektedir. Erkeğin, kadına göre fiziksel anlamda daha güçlü oluşu ve ailevi sorumluluklar konusunda kendisini daha az sorumlu hissetmesi gibi sebepler erkeğin toplumsal yaşamda daha görünür olmasının önünü açmıştır (Külahçı ve Gürler, 2021, 180). Üç büyük dinde kadının yaratılışı birbirine oldukça benzerdir. Kadının ilk insan Adem'den sonra yaratılışı Feminist bakış açısında kadının ikinci plana itilmesi olarak görülmüştür. Kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı söylemine karşılık Feminizm eleştirisi olabildiğince belirleyicidir. Hıristiyanlıkta ise '*original sin*' olarak isimlendirilmiş insanlığın ilk günahı sayılan '*yasak meyveden yenmesi ve dünyaya düşüş*' üç dinin kutsal kitabında da vardır. Kur-an'da bu günah Adem ve Havva için ortakken, diğer kitaplarda Havva'nın günahı olarak ifade edilir. Feminizmin, dine dönük olumsuz bakışının arkasındaki sebep olarak da bu anlatı görülür. Kutsal kitaplarda Tanrı için erkek zamirlerinin kullanılması, Tanrı'nın yeryüzünde erkek tarafından temsil edildiği şeklinde yorumlanır. Hatta Feminizm Tanrıyla erkeğin kadına karşı ittifak kurduğu şeklinde bir fikri de öne çıkarır. Bu bağlamda dinlerin, erkeklerin Tanrı adına kadınları günlük yaşamda kontrol etme görevleri olduğu iddia edilir. Bu sebeple Feminizm temelde kadınların özgürleşme sürecinin dinden azade olma sürecine özdeş olduğu fikrindedir (Tekin, 2021, 107). Bu noktada kadının toplumsal süreçte tüm kuşatılmışlıkları ve değersizleştirilmelerine rağmen özne olabilmesi ve eril anlayışın zulmünden kurtulabilmesi, kadının birey olarak var olabilmesi adına oldukça önemlidir denebilir. Ali'nin attığı iftira ile Soraya'ya ruhsal şiddet uyguladığı ve namus kavramına kadın bedeni üzerinden bakılarak, kadın cinselliğinin erkeklerce kontrol altına alınmaya çalışıldığı yorumunda bulunulabilir.

- Filmin 62.40 İbrahim Soraya'ya '*Anneliğe ve eşliğe uygun olmayan davranışlarla suçlanıyorsun. Masum olduğunu kanıtlayabilir misin*? diye sorar. Bunun üzerine Soraya '*Beni suçlayan onlar, onlar kanıtlasın*' dediğinde İbrahim '*Bir koca karısını itham eder, kadın kanıtlamak durumundadır masumiyetini. Bir kadın kocasını itham ederse de kadın bunu ispat etmek zorundadır*' diye devam eder. Bunun üzerine Zahra da imalı bir şekilde '*Kadınların tümü suçlu, erkeklerin tümü suçsuz*' der. İbrahim de '*Tüm köye ve iki erkek çocuğa karşı işlenen bir suç var*' diye sürdürür konuşmasını.

Biyolojik farklılıkların toplumsal rolleri belirlemedeki fonksiyonunu eleştirerek kadınların ataerkil yapıda haksız davranışlara maruz kaldığını ve bireyselliklerinin görmezden gelindiğini söyleyen Feminizm; erkekleri iktidar, özne ve vatandaş olarak; kadınları ise eş, anne ve erkeğe tabii gören ataerkil bakışı görünür kılarak erkek ve kadın arasındaki derin uçurumu kapatma mücadelesine girişmiştir (Şentürk, 2020, 313). Kimi çalışmalarda İslami Feminizm kavramı da kullanılmaktadır. İslami Feminizm'e göre Batıda kadınların özgürleşme hareketlerindeki temel vurgu ve değerlerin, İslami yaşayışı özümsemiş toplumlarda aynı biçimde kabul edilmesi pek olası değildir. Ortadoğu'da kimi ülkelerde şeriat hükümleri üstünden kadınlara bir yaşam sunulurken, şeriat yasalarından dolayı batıda benimsenen Feminist bakışın aynı oranda benimsenip uygulanmaya çalışılması nesnel sınırlılıklar barındırmaktadır (Kandiyoti, 2015; akt. Çavdar ve Boyacıoğlu, 2019, 290). Filmin bu sahnesindeki diyalogdan devam ettiğimizde kocası kadını zina ile suçladığında kadın masumiyetini ispat etmekle yükümlü iken, kadın kocasını zina ile suçladığında yine kadın bunu ispatla yükümlüdür hükmünün hukuken sıkıntılı ve sakat olduğu yorumunda bulunulabilir. Çünkü esas olan kadın ve erkeğin yasalar karşısında eşit olmasıdır. Cinsiyet hiyerarşisini burada da görmek mümkündür. Erkeğin iktidarı bu bakış açısıyla perçinlenirken, kadının edilgen pozisyonu yinelenmektedir. Yaşanan bu durum toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılığın kadın ve erkek açısından hangi noktada olduğunu göstermek ve erkeğin dinen kadın karşısında ne kadar avantajlı olduğunu ortaya koyması açısından oldukça etkileyici bir sahne olduğu söylenebilir.

- Filmin 65.15 dakikasında Soraya recm edilmeden önce köydeki kadınlardan biri '*Bütün erkekler öyledir. Ne zaman bize destek oldular ki*' diye sitem eder.

Feminizm, kadınların bütün hislerini kolay ifade edebilmelerini, yaşadıkları problemlerde yalnız olmadıklarını fark ederek birleşmelerini ve bu problemlerin bireysel değil toplumsal sebeplerden kaynaklı olduğunu anlamalarına yardımcı olmuştur. Kadınlar, toplumdan aldıkları cinsiyetçi mesajları istem dışı içselleştirerek erkek egemen yapının devamında etken olabilirler (Bolak Boratav, 2021, 145). Bu noktada aslında kız kardeşlik felsefesinin ne kadar önemli olduğu görülür. Kadınların yaşadığı problemler temelde bireysel değil toplumsaldır. Bir olmak birlikte hareket etmek problemlerin çözümünde anahtar görev üstlenebilir. Erkek egemen bir dünyaya doğan kadın ister istemez bir süre sonra bu baskın düzenin çarkları arasında ezilmeye başlar ancak ne zaman bu değersizleştirilmeye karşı durur işte o zaman gücünün farkına varabilir ve bu ezilmişliğine son verebilir. Yalnızca durumdan şikayet etmek ya da erkeklerden destek görmeyi beklemek problemleri çözmeye yetmeyecektir. Kadınlar olarak güçlerinin farkına varmak, öğrenilmiş çaresizliğinin de önüne geçebilecek bir etkendir yorumunda bulunulabilir.

- Filmin 65.20 dakikasında recm öncesi annesinin yanına gelen küçük erkek çocuk annesi ile konuşurken büyük erkek kardeş gelir ve annesine sarılıp mutsuz olan erkek kardeşine '*Biraz erkek olsana aptal*' der ve kardeşini oradan uzaklaştırır.

Çocukların diğer insanları taklit etme yönünde güçlü eğilimleri söz konusudur fakat bu taklit tümüyle tesadüf değildir. Çocuklar güçlü kişileri zayıflardan, önemli olanları da daha az önemli olanlardan daha fazla taklit eğilimindedirler. Toplumsal öğrenme kuramına göre çocuklar kendileriyle aynı cinsten anne babayı daha doğru model olarak görürler fakat anne babaları haricinde taklit edebilecekleri başka modeller de söz konusudur (Vatandaş, 2007, 34-35). Büyük erkek kardeşin bu durumu (küçük erkek çocuğun annesine yanına giderek ağlaması) bir acizlik olarak gördüğü ve erkek iktidarının zayıflığı olarak yorumladığı söylenebilir. Ataerkil yapının erkek çocuktan beklediği güçlü durması ve pozisyonundan taviz vermemesidir. Bütün bunlar toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğe yüklediği anlamlar olup, Feminist terapi bunları reddetmektedir. Bu sahneyi erkeğin ataerkil toplumlarda daha baskın olduğu şeklinde yorumlayabiliriz. Feminist terapi işte tam da burada her iki cinsiyet açısından eşit ilişkiden yanadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Feminizm, kadının varlığını savunan ve sürdürülebilir politikalar ortaya koymaya çalışan bir bakış açısıdır (Külahçı ve Gürler, 2021, 174). Feminizm, toptancı bir bakış açısını reddederek kişisel kimliklere inmeye çalışmış ve kadınların dünyada problemlerinin ortak olmadığını, farklı coğrafya ve kültürlerde kadınların değişik problemleri olduğunu savunmuştur (Özdemir ve Aydemir, 2019, 1708). İki yüz yıllık bir deneyimin ardından önemli bir fikirsel bilgi birikime ulaşan Feminizm, Batı'da elde ettiği kazanımlara karşın genel toplumsal uzlaşıya oldukça uzaktır. Yerleşik ataerkil bakışın tutucu güçleri ve kayıtsız bir medya kültürünün kıskacında ciddi yıpranmaya maruz kalan Feminizm, cinselliğe indirgenmiş istek ya da yıkıcı bir özgürlük ideolojisi algısı üzerinden yürütülen bir itibarsızlaştırmanın kurbanı olmaya devam etmektedir. Feminizmin aile kurumuna düşman olduğu algısına varan anlamsız vurgular günümüzde hareketin marjinelleşmesine sebep olmaktadır. Feminizm, magazin bakışın yansıttığından çok daha derin bir içeriğe sahip olup, daha kaliteli bir değerlendirmeyi hak etmektedir (Güneş, 2018, 142). Donovan'a (2016, 142) göre *'Kadınların, bir kadın gibi davranmaya ya da yönetmeye değil; doğa gibi büyümeye, akıl gibi algılamaya, ruh gibi özgürce yaşamaya ve engellenmeden güçlerini ortaya koymaya ihtiyaçları var'*dır.

Yasalar pek çok coğrafyada kadın ve erkek cinsiyetleri için eşit gibi dursa da ataerkil toplumsal yapının hakim olduğu kültürlerde durum pratikte pek de öyle olmamaktadır. Durum bu olunca da kadınların kimlik arayışı daha uzun süre toplumları meşgul edecek gibi gözükmektedir. Feminist bakışın, kadının değersizleştirilmesini ve ikinci plana atılmasını ve patriarkal düzen içerisinde sıkışan kadınların ezilmişliğine bir isyan olduğu söylenebilir. Günümüzde pek çok coğrafyada kadınların hala bir meta gibi görüldüğü ve kadınların hak ettiği değeri alabilmek adına daha uzun süre mücadele vermeleri gerektiği söylenebilir.

Filmi genel olarak erkek egemen iktidarının kadınlar üzerindeki hakimiyeti, patriarkal düzen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bir eleştiri olarak yorumlayabiliriz. Ataerkil yapının kadın üzerindeki baskısı, kadının nesneleştirilmesi, kadının erkeğin mülkü gibi görülmesi ve sosyal yaşam içerisinde kadınların yaşadığı sorunları konu alan filmde iletilmek istenen mesajlar doğru algılandığında Feminist bakışı destekler sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

Feminist terapi bireyi içinde yaşadığı kültürden ayrı ele almaz. Bireylerin yaşadığı problemlerin kültürle bağlantılı olduğu fikrine inanır. Filmin konusuyla, kadınların dünyanın pek çok coğrafyasında olduğu gibi İslam coğrafyasında da halen büyük sorunlar yaşadığını ortaya koyduğunu ifade edebiliriz. Film gerçek bir hikayeden yola çıkılarak çekilmiştir. Bu noktada kadın sorunlarını ele alan yapıtlar aracılığıyla özellikle kadınların dünya genelinde yaşadıkları sorunlarla ilgili farkındalıkların daha da artacağı ve kadın sorunlarının çözümüne dönük politikaların üretilebileceği yorumunda bulunulabilir. Film için Feminist terapinin pek çok kavramını özünde barındıran bir yapıt olduğu ve bu anlamda başarılı bir sinema filmi olduğu söylenebilir. Feminist terapi konulu daha sonra yapılacak çalışmalarda '*Soraya'yı Taşlamak*' filminin sahne ve diyaloglarından çalışmanın amacı ve kapsamı ölçüsünde yararlanılabileceği ifade edilebilir. Filmin, Feminist terapi bağlamında analize uygun bir yapıt olduğu, lisans eğitimleri esnasında üniversitelerin psikolojik danışma ve rehberlik ve psikoloji programlarında terapötik bir öğe olarak filmden istifade edilebileceği de söylenebilir.

KAYNAKÇA

Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 14-24. https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjcss/issue/25849/272484

Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30(1). https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41216/501952

Armaner, N. (1961), Hadislere göre kadının sosyal durumuna umumi bir bakış. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9,131-139. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/issue/68865/1086749

Ayata, A. & Takkaç, H. S. (2020). AB-Türkiye ilişkileri bağlamında toplumsal cinsiyet politikaları. AB ilerleme raporları perspektifinden bir değerlendirme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 197-214. https://doi.org/10.18037/ausbd.758060

Aydinalp, E. B. (2020). Varoluşçu özgürlük bağlamında kadın: Simone de Beauvoir ve 'İkinci Cinsiyet'. Litera, 30(2), 465-488. https://doi.org/10.26650/LITERA2020-0066

Bolak Boratav, H. (2021). Feminizm ve psikoloji. Sıkıntılı bir ilişki. Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1). 143-163. DOI: 10.47613/reflektif.2021.19

Çakar, B. (2021). Cinsiyetçiliğe karşı bir başkaldırı: Feminist Psikoterapi. https://www.tuicakademi.org/cinsiyetcilige-karsi-bir-baskaldiri-feminist-psikoterapi

Çavdar, A. & Boyacıoğlu, İ. (2019). Sosyal psikolojik bakış açısından feminist kimlik: Türkiye incelemesi. Nesne, 7(15), 282-300. DOI: 10.7816/nesne-07-15-09

Derin, S. & Çetinkaya Yıldız, E. (2018). Adler yaklaşımı açısından 'İçimdeki Çocuk' filminin analizi. Eğitim ve Bilim, 43(193), 317-335. DOI: 10.15390/EB.2018.6803

Donovan, J., *Feminist Teori* (Çev. A.Bora, M.A.Gevrek & F. Sayılan), (11. Baskı). İstanbul İletişim Yayınları, 2016.

Ekinci, F. (2017). Sekülerleşen kadın bedeni ve Feminist söylem. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* *3*(1), 135-153. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kademkad/issue/48232/610627

Feminizm (t.y.). https://tr.wikipedia.org/wiki/Feminizm

Gönüllü Atakan, A. (2022). Feminist perspektiften klasik tabakalaşma teorilerine bakış. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 161-170. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1095605

Güneş,H. N. (2018). Feminist akımlarda aile. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7(3), 142-153. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ssrj/issue/38851/444416

İçli, G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve küreselleşme. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30., 133-144. DOİ: 10.5505/pausbed.2018.91886

İlbars, Z. (1988). Ankara gecekondu ailelerine genel bakış. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 32(1-2), 20-31. https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66753/1043777

Koray, M. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de 'cinsiyet' eşitliği politikaları: Sol-Feminist bir eleştiri. Çalışma ve Toplum, 2(29), 13-54. https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71800/1155216

Külahçı, Ş. & Gürler, E. A. (2021). Kıbrıs'ın kuzeyinde ve güneyinde kürtaja ilişkin düzenlemelerin din ve Feminizm açısından değerlendirilmesi. Ankara Barosu Dergisi, 79(4), 171-194. https://doi.org/10.30915/abd.1090755

Nalbant, F. & Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2),165-186. https://doi.org/10.22466/acusbd.633806

Öner, U. (1989). Psikiyatri ve sinema. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 22(2), 725-734. doi.org/10.1501/Egifak_0000001415

Özdemir, D. (2016). Feminist eleştiri bağlamında kadın sanatçıların eserlerinde 'beden imgesi'. Sanat Dergisi, (29), 45-56. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/24331/257865

Özdemir, H. & Aydemir, D. (2019). 'Dördüncü dalga Feminizm üzerine'. International Social Sciences Studies Journal, 5(32): 1706-1711. DOI : 10.26449/sssj.1368

Soraya'yı Taşlamak (t.y). https://www.beyazperde.com/filmler/

Şentürk, G. (2020). Çağdaş İngiliz tiyatrosunda başvurulan Feminist stratejiler. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 64, 311-325. https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniefd/issue/55274/695476

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3(5). https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287075

Tekışık, H. H., *Hayat Bilgisi*, Ankara Tekışık Yayınları, 2000.

Tekin, M. (2021). Feminizmin din dili ve söylemi. İlahiyat Akademi, (14), 105-124. https://doi.org/10.52886/ilak.1034399

Hooks, B., *Feminizm Herkes İçindir*, (Ece Aydın vd. Çev.), Çitlembik Yayınları, 2000.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. İstanbul Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 35, 29-56. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9517/118909

Vural, E. & Kantar, G. (2022). Feminist ideoloji ve söylem karşısında hukuk. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 4(2), 34-43. doi: 10.56493/nkusbmyo.1061269

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara Seçkin Yayıncılık, 2006.

İRAN SİNEMASININ ÖNEMLİ YAPITLARINDAN TA'M-E GİLAS FİLMİNİN VAROLUŞÇULUK AÇISINDAN ANALİZİ

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı,

mlhbrk52@hotmail.com-0000-0001-7016-0745

ÖZET

Bu olgu sunumu, yönetmenliğini Abbas Kiarostami'nin yaptığı ve orijinal adı Ta'm-e Gilas olan İran-Fransız ortak yapımı drama türündeki sinema filminin, Varoluşçuluğun bazı kavramları üzerinden analizinin yapıldığı betimsel bir çalışmadır. Varoluşçuluk, özü itibariyle insanı merkeze konumlandıran ve onun varoluş sorununa yoğunlaşan, 19. yy'ın yarısından sonra da varlığını hissettiren felsefi bir akım olarak karşımıza çıkar. Film, Varoluşçuluğun kavramları üzerinden analiz edilmeye uygun olduğu fikrinden hareketle seçilmiştir. Bu sebeple filmdeki bazı sahne ve diyaloglar Varoluşçu felsefenin kavramları üzerinden analize çalışılmıştır. İrdelenen sahnelerse Varoluşçuluğa ait kavramları daha iyi betimlediği düşüncesiyle ele alınmıştır. Filmin analiz birimini filmin karakterlerden Badii, Bagheri ve ilahiyat öğrencisi oluşturmaktadır. Filmin konusu ise yaşamına son verme noktasında filmin başından sonuna kadar oldukça kararlı bir duruş sergileyen Badii'nin yaşamına son verdikten sonra mezarının üzerine toprak atacak birini Tahran'ın varoşlarında araması üzerine temellendirilmiştir. Ülkemizde ruh sağlığı alanında pek de kullanılmayan ancak farklı şekillerde (deyimler, atasözleri vb.) kuramsal incelemelerin yapıldığı literatür tarandığında az da olsa görülmektedir. Bu çalışmayla da bu noktada alana katkı koymak amaçlanmaktadır. Kuramsal bilginin somutlaştırılmasında ve terapötik bir öğe olarak kullanılmasında bir sanat eseri olarak filmlerden etkin bir şekilde faydalanılabileceği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Film, intihar, ölüm, sinema, Varoluşçuluk

AN EXISTENTIALIST ANALYSIS OF TA'M-E GILAS, ONE OF THE IMPORTANT WORKS OF IRANIAN CINEMA

ABSTRACT

This is a descriptive case study analyzing the Iranian-French co-production drama film Ta'm-e Gilas, directed by Abbas Kiarostami, through certain concepts of existentialism. Existentialism is a philosophical movement that focuses on the human condition concentrating on the problem of existence, which appeared after the middle of the 19th century. The film was chosen based on the idea that it lends itself to an analysis through the concepts of existentialism. For this reason, some scenes and dialogues in the film were analyzed through the concepts of existentialist philosophy. The selected scenes were chosen on the assumption that they better explain these concepts of existentialism. The unit of analysis of the film consists of Badii, Bagheri and a theology student. The plot of the film revolves around Badii, who shows a very determined attitude from the beginning to the end of the film when it comes to putting an end to his life, is looking for someone in the outskirts of Tehran to throw earth on his grave after his death. Reviewing the literature, it can be seen that theoretical analyses are done in different ways (idioms, proverbs, etc.), which are not widely used in the field of mental health in our country. At this point, the present study aims to contribute to the topic. It can be concluded that films as a work of art can be effectively used in the concretization of theoretical knowledge and its use as a therapeutic element.

Keywords: Movie, suicide, death, cinema, Existentialism

GİRİŞ

19. yy. ikinci yarısıyla birlikte varlığını hissettirmeye başlayan Varoluşçuluk, 1930'lu yıllarla birlikte Avrupa kıtasında mevcudiyetini ortaya koyan bir fikir akımı olmuştur. İnsanı her noktada incelemesi, tüm hislerini ve içsel deneyimlerinin tümünü öne koyması Varoluşçu akımı diğer akımlardan ayıran nitelikleri arasında sayılabilir. Soyut bir dili olan Varoluşçuluk, görüşlerine açıklık katabilmek için yazınsal eserlerden istifade etmiştir. Farklı yazınsal eserlerde bu soyut fikirler hayat bulmuş, kurgulanmış ve günlük yaşamın içine katılmıştır (Turhan Tuna, 2013). Varoluşçuluk, felsefi akımlar içinde sanat eserleri ile en güçlü ilişkiyi kuran akım olarak varlığını ortaya koyar. Varoluşçuluk; şiir, roman, hikâye, tiyatro, resim ve sinema gibi sanatsal eserlerle insanlarla buluşmuştur. Varoluşçuluğun önde gelenlerinden Sartre felsefi eserlerinden ziyade; hikâye, tiyatro ve romanlar vasıtasıyla insanlara ulaşmıştır (Nas, 2013). Varoluşçuluk, hayat felsefesi olarak tarif edilip günümüzde insanın kendisini araması şeklinde tanımlandığında varoluşçuluğun sinema sektöründeki tam manasını bulmanın basit olabileceği zannedilebilir. Sinemanın geçmişinde adı asla 'varoluşçu' olarak tanımlanmayan ya da varoluşçuluk içinde ele alınmayan birçok önemli yönetmen ve yapıtın Varoluşçulukla ilintili ve aynı bakış açısına sahip oldukları ifade edilebilir (Savaş, 2003).

Varoluşçuluğun felsefi bir akım olmaktan öte sanat akımı olarak görülmeye başlanması ve en net yapıtlarını sinemayla ilintili tiyatro ve edebiyatta vermesi, Varoluşçuluğun sinemadaki yapıtlarının da izlenmesi gerekliliğini göstermektedir. Kierkgaard ve Nietzche gibi filozofların Varoluşçuluğun temellerini attığı dönem, dünyanın da sinemayla karşılaştığı çağdır. Varoluşçuluk, edebiyatta olduğu gibi sinemayla da felsefeyi sokakla bir araya getirme imkanına ulaşmıştır. 1950'li yıllarda beyaz perdeyle ufak bir buluşma yaşayan Varoluşçuluk, 1960'lı senelerde Bergman, Antonioni ve Tarkovski sinemaları ile gerçek anlamdaki yerini almıştır (Nas, 2013). Varoluşçuluk, felsefi akımlar içerisinde beyaz perdeyle en sağlam ilişkiyi kuran akımdır. Varoluşçuluğa ait *yaşam ve ölüm, yalnız olma, bağımsızlık, seçme ve sorumluluk, mana-manasızlık* vb. kavramlarını '*Forrest Gump, American Beauty, Amour, Manhattan, Vanilla Sky, Matrix*' filmlerinde görmemiz mümkündür (Sakızcıoğlu ve Voltan Acar, 2016).

Varoluşçuluk, öngörü sahibi insanın kendisini var etme hassasiyetidir. Tüm fikir yapılarında olduğu gibi Varoluşçuluğun temelinde de sosyal tecrübeler söz konusudur. 20. yy.'ın karmaşık yapısı bireyleri toplumun çoğundan ayrı düşünebilen insan yapılarına dönüştürmüştür. Harp anlarındaki sıkıntılar ve mali buhranlar gelecek endişelerine sebep olmuştur. Bunlarsa günlük aktiviteleri etkilediği gibi felsefe, yazın ve beyaz perde olmak üzere sanat alanında da karşılık bulmuştur. Varoluşçuluk, genel görüş ve alışkanlıklardan kopma olarak düşünüldüğünde Varoluşçu sinemanın yaşananları temel aldığı ve ana akım sinemadan ayrı bir noktada olduğu söylenebilir (Günay ve Subölen, 2016).

Sinema ve felsefe disiplinlerarası çalışmaya oldukça uygundur. Beyaz perde, felsefecilerin toplumsal hayat ve yaşam üstüne söylediklerini görselleştirerek somut şekle getirirken, sinemacıların hayatları ve içerisinde yaşadıkları toplumsal yaşam üstüne düşünceler yaratmaları, felsefi fikirler oluşturmalarını da sağlar (Günay ve Subölen, 2016). Sinemayı diğer sanat dalları ile kıyasladığımızda yeni olduğu ifade edilebilir (Monaco, 2000, s. 47).

Sinema, sanatların en toyu ancak insanın varoluşunun derinliklerindeki sırlara ulaşma bağlamında en ehil olandır. Güçlü akımların ve yönetmenlerin filmlerini izlemek, bunlar hakkında fikir üretmek insanı sinemanın da ötesine bambaşka bir düşünce ve varoluş noktasına götüren bir durumdur (Sakızcıoğlu ve Voltan Acar, 2016). Beyaz perdeye fizikötesi ve ideoloji noktalarından baktığımızda varoluşsal duruma dair sualleri doğru anlatabilme ve iletebilme kudretini beyaz perdenin geçmişinde birçok filmde görmek mümkündür (Sözen, 2012).

Yaşama son vermeyi ve insanın hayatla ölüm arasındaki seçimini ele alan filmde farklı pencerelerden bakabilmenin, içinde bulunulan zamanın zevkini tadabilmenin, arayışın, umut ve umutsuzluğun, paradoksların beyaz perdenin bakış açısıyla nasıl kodlandığı ortaya konmuştur (Uğurlu, 2019). Kendisinden önceki bütün sanat türlerini bünyesinde bulundurduğu için 7. sanat şeklinde kabul gören sinema, soyut bir fikir akımı olan Varoluşçuluğun düşüncelerine somutluk kazandırmak için faydalandığı bir teknik olmuştur. Bu makalede de resim, yazın, müzik ve tiyatronun bileşeni kabul edilen ve 7. sanat olarak kabul gören beyaz perdenin aracı film vasıtasıyla Varoluşçuluk, Ta'm-e Gilas (Kirazın Tadı) filmi ile temel kavramlarından '*ölüm, intihar, yaşamın anlamı, seçim ve sorumluluk*' üstünden çözümlenmeye çalışılmıştır. Alanyazındaki az sayıdaki film analizlerine bir başkasını ekleyerek kuramsal anlamda analiz yapmanın alana fayda sağlayacağı ve alan çalışanlarının kuramsal bilgilerini destekleyeceği fikriyle bu çalışma yapılmıştır.

Varoluşçuluk

İnsanı odağa koyan felsefe uğraşıları Sokrates'le başlamış, ahlak felsefesiyle devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. 20. yy'da insanı ve insan sorunlarını ele alan fikirler içerisinde varoluşçuluk ön plana çıkmaktadır. Varoluşçular kendi kendisini var eden yegane varlığın insan olduğunu söylerler (Günay ve Subölen, 2016). Varoluşçuluk dünya görüşü noktasında dokunaklı ve heyecanlandırıcı olsa da bilgi teorisi anlamında komplekstir. Bu duruma en iyi örnek ise Sartre'ın 'Varlık ve Hiçlik' eseri gösterilebilir. Varoluşçuluk bütün bir nitelik sergilemediği için tek bir Varoluşçuluktan değil, Varoluşçuluklardan söz edilebilir. Kompleks oluşunun özüyse subjektifliğinden gelir. Varoluşçuluk öznel oluşu ve objektif bilginin meydana gelişini zorlaştırdığından bilgi kuramından öte bir hayat felsefesi özelliği gösterir (Timuçin, 2006, s. 722). İnsanın varoluşu, bağımsızlığı ve seçim özgürlüğü üzerinde duran birçok yazar ve düşünür üzerinde etkili olan varoluşçuluk 19. ve 20. yy. izlerini bırakmıştır. Felsefi bir akım olarak doğan varoluşçuluk daha sonra diğer alanlara da yayılmıştır (Koçak ve Gökler, 2008).

20. yy. insanın sorunlarının arttığı, varoluşunu, değer ve imanını sorgulamaya en fazla gereksinim hissettiği dönemdir. Dünya hiçbir zaman 20. yy'daki gibi büyük kitlelere tesir eden askeri, politik, mali ve sosyal sorunlarla karşılaşmamıştır. Zorbalık yüzyılı da diyebileceğimiz bu yüzyılda insanoğlu iki dünya savaşı yaşamış, bu iki savaşta milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, sakat kalmış ve vatanlarından sürülmüştür. Kalanlarsa üzgün, şüpheci ve korku hissetmiştir (Akış, 2007). Varoluşçuluk 20. yy'ın savaşları, ekonomik sıkıntıları ve sanayileşmesiyle yükselmiştir. İnsanlar ömürlerini mali anlamda sürdürebilmek adına sevmedikleri işlerde ve makine düzeninde çalışmak mecburiyetinde kalmışlardır. İnsanlar bu çeşit alanlarda, yaşadıkları çevreden uzaklaşarak 'ben' olmanın ötesinde topluluk

psikolojisine bürünürler. Toplulukların tecrübe ettiği bu çeşit sorunlarsa sanatçıların yapıtlarına yansır (Günay ve Subölen, 2016). 2. Dünya savaşının sonlarıyla birlikte Avrupa'da başlayan ve devam ederek yayılan Varoluşçuluk devamında ABD'de kendini göstermeye başlamıştır. Nazilerin işgaline karşın Fransız savunmasının varoluşunu meydan getirdiği bu akımın öncülerinin başında Jean Paul Sartre ve Albert Camus gelir. Öncülük eden her akımda görüldüğü üzere Varoluşçuluk da farklı bakış açılarına sahip insanlarca benimsenmiştir. (Nas, 2013).

Varoluşçuluk, insanın kendi yaşamının amacını ve manasını bulması, kendisine bu duruma göre biçimlendirmesi üzerine kuruludur (Cevizci, 2002, s. 1076-1080). Varoluşçuluğun özünü toplumsal sorunlar oluşturur. İnsanların dünya savaşları öncesi ve sonrasında yaşamlarında duydukları gerilim onları iç dünyalarını anlamaya itmiştir. Varoluşçuluk, insan ve yaşadığı çevrenin bilişsel anlaşmazlığından var olmuş bir fikirdir (Günay ve Subölen, 2016). Varoluşçu felsefede kozmik bir ahlak kanununu tanımama ve yazgıcılığa boyun eğmeme vardır. Doğumla birlikte 'sosyal hayatla ahenk içinde olma' ve 'yaşadığı sosyal çevrenin inancına sarılma' bakışı bu felsefenin reddettiği bakış açılarıdır. Varoluşçu yazarlar inanışlarına göre iki bölüme ayrılırlar. İnançlı Hristiyanlar ve inançlı olmayanlar şeklindedir (Günay ve Subölen, 2016; Nas, 2013; Turhan Tuna, 2013).

Teist Varoluşçulukta bireyin üstün bir varlığa olan yönelişinin kişinin bütün varoluşsal durumları üzerinde etkili olduğu fikri hakimdir. Tanrı'ya inanan insanın kimsesiz, sahipsiz ve yapayalnız kalmış bir varlık olarak ifade edilemeyeceği söylenir. Tanrı fikrini tutarsız gören ateist Varoluşçuluktaysa durum tam zıttıdır. Ateist Varoluşçulukta varoluşunu meydana getirmek isteyen insan için Tanrı kainatın varlık şartı değildir. İnsanın var olmak için yaratıcıya ihtiyacı yoktur (Sartre, 2010, s. 61). Teist Varoluşçulukta ölüm, tekrardan var olmak demektir ve yaşamdan sonrasının da muhasebesinin yapılmasının gerekliliği vurgulanır. Teistlerin tersine ateist Varoluşçular yaşamın sonlanmasını unutmaya ve bu fikirden uzak durmaya çalışırlar. Varoluşçulukta ateist ve tesit varoluşçuların bu bakış açısı farklı bir kavramsallığı oluşturur. Teistler kurtuluşu Tanrı'nın varlığını ve gücünü kabul ederek dine kanalize olmakken, ateistlere göre durum farklıdır (Nas, 2013).

Varoluşçuluğun temel kavramı 'Dasein'dir. Türkçeye 'da: olmak', 'sein: var ya da orada var' biçiminde 'varoluş' şeklinde çevrilir. İnsanın, dünyadan bağımsız bir varlığı olmayıp, insan ve içinde bulunduğu dünya tümdür (Koçak ve Gökler, 2008).

Varoluşsal problemlerle mücadele eden insana göre kendine iyi davranmayan nesnel bir dünya vardır. Varoluşunun noksanlığına neden olan vücudunu bütün hücreleriyle birlikte kendisine hasım olarak gördüğü nesnel dünyanın bir parçası kabul eder. Yani vücudu varoluşunu her an bırakmaya hazırdır ve ait hissettiği noktaya dönmek ister. Varoluşu aniden tüm evrenin dışarısına çıkabilir. Bunu da yaşamına son vererek anında yapabilir. İnsan geldiği bu noktada bedeninden yani varoluşunun temel alanı olarak kabul etmediği dünyadan yaşamına son vererek çıkabilir (Yakupoğlu, 2021, s. 33). İnsanı bu aşamaya ya da ölüme götüren varoluş problemlerinin özünde yalnız oluşu, yabancılaşma, ait hissetmeme ve vatansızlık, depresif belirtiler ve ötekileşme gibi faktörler etkendir. Varoluşsal problemler noktasında insanın kendisini dünyanın dışında bırakma isteği intiharla kendisini gösterir. Camus ve birçok varoluşçu, varoluşsal probleminin merkezindeki insanın intiharına itiraz

etmiş olsalar da yapıtlarında ve birçok varoluşçu söylem barındıran kurgulamalarda insanların intihar düşüncelerine rastlamak mümkündür. Varoluşsal sorunlarla savaş halindeki depresif insan varoluşunu anlamlandırma ya da gerçek varoluşa ulaşıp kendisini ait hissetmediği dünyanın dışına çıkma gibi isteklerle yaşamına son vermeyi arzulayabilir (Abiç ve Eyan, 2022).

Sartre 'Varoluş özden önce gelir' demiştir. Yani 'Önce insan vardır. İnsan önce dünyaya gelir, var olur sonrasındaysa tam olup özünü meydan getirir' demektir (Sartre, 1985, s. 62). Sartre, eğer bir yaratıcı olsaydı insanın varoluşunun da bir nedeni olur ve kişi seçim yapmadan olması gereken ne ise o olurdu ya da seçim yapmak durumunda kalsa bile neyi tercih ederse etsin öyle olması gerektiğinden onu tercih etmiş olurdu. Fakat esasta insanın mevcudiyeti ve yaşamı böyle açıklanabilir mi? Sartre burada insansal davranışın bilinçli olmayan bir belirlemeye terk edilmesini kabul etmez (Sarıalioğlu, 2013, s. 104). Sartre, varoluş fikriyle ilgili insanın kendisini meydana getirirken yaratıcı gibi bir dış güce gereksinimi olmadığını söyler. İnsanın kendiyle bağlantılı her şey yine kendisi kaynaklıdır. Kişi bu dünyaya bir şekilde terk edilmiş ve kendisini var etmiştir. Sartre'nin doğal düzen görüşünün arkasında insanın kendisini çevresinden soyutlaması yatar. İnsan çevresinden soyutlanabildiği oranda kendisini yaratabilecektir. Varoluşçuluğun özünde tüm toplumsal kabul, kural ve gelenekselleşmiş yaşam biçimine bir karşı duruş söz konusudur (Günay ve Subölen, 2016).

Camus'a göreyse insanın ölümle ilgili düşünceleri dünya hayatının esasen faydalı olmayışının bir göstergesidir. Ölüm kaçınılmaz ise bu duruma karşı durmak da o kadar manasızdır. Genç ölmekle yaşlı veya hasta ölmek arasında farkı yoktur. Camus'un bu bakış açısı toplumsal sorun olan intiharı da tartışmaya açmıştır. Ölüm önlenemez bir son olarak algılandığında intihar saçmayı kuvvetlendiren bir fenomendir**.** Yaşam manasızdır lakin sürdürmeye de değerdir. Bu sebeple intihar saçmadır. Camus insanların kötü davranışlarının mesulü olarak Tanrı'yı görür çünkü Tanrı'nın olduğu ortamda net bir bağımsızlıktan söz etmek mümkün değildir. Tanrı kontrolü altındaki insanların eylemlerinden sorumludur. Olumsuzlukların oluş sebebi olarak Tanrı'yı görmüyorsak Tanrı söz edildiği gibi kudretli değildir (Günay ve Subölen, 2016).

Sartre ve Heidegger gibi bir yaratıcının mevcudiyetini reddeden Varoluşçular insanın herhangi bir neden olmaksızın bir şekilde dünyaya bırakıldıklarını belirtirler. Fakat Kierkegaard dünyaya bırakılmanın ya da terk edilmenin bir suçun karşılığında gerçekleştiğini söyler. Burada fark şudur: Teistlere göre insanı dünyaya bırakan ya da yalnız bırakan aşkın varlık Tanrı'dır. Bu noktada teist ve ateist görüşler açısından şöyle bir ortak bakış açısı ortaya konabilir: Bir şekilde evrende kendisini tek başına bulan insanın bu durumu insanın var olabilmesi adına ben de varım diyebilme sebebidir. Bu nokta insanı ilkin her şeyi sorgulamaya, sonrasındaysa varoluşsal niteliklerini anlamaya ve uygulamaya yöneltir (Turhan Tuna, 2013).

Varoluşçuluk esasen *başkaldırış* felsefesidir. Onların isyanı sağduyulu olamamaya ve manasızlığadır. Varoluşçuluk ait olduğu dönemin sorunlarını işaret eden ve reaksiyon gösteren bir felsefedir. Varoluşçular modern insanın terk edilmişliğini, yalnızlığını, karamsarlığını vurgulamakla yetinmez, insanın kendisini bilmesini, benliğini yaratmasını ve boyunduruktan kendisini kurtarmasını ister. İnsanı yok sayan felsefi ve politik yapılara,

karakterini, benliğini görmezden gelen baskıcı sosyal yapılara karşıdır ve icap ettiğinde isyan eder. Kierkegaard insanı hiçe sayan toplumu küçümserken, Jaspers, insanların işlerine karışan devletin insanı mahvetmesinden yakınır. Marcel ise hayatın sosyalleştirilmesine hiddetlenir. Varoluşçular farklı noktalardan fikir beyan etse de varılan yer insandır. Aynı gemideki bu düşünürler temelde insaı kendi hayatı üzerinde düşünmeye yöneltirler (Akış, 2007).

YÖNTEM

Bu olgu sunumu Ta'm-e Gilas filminin Varoluşçuluğun bazı kavramları üzerinden çözümlemesinin yapıldığı betimsel bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Filmdeki bazı sahne ve diyaloglar Varoluşçu felsefenin temel kavramlarından '*ölüm, intihar, yaşamın anlamı, seçim ve sorumluluk'* üstünden çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu sahneler Varoluşçuluğun kavramlarını daha duru anlattığı inancıyla seçilmiştir. Çalışmanın analiz birimini Badii, Kürt asker, şantiye görevlisi, Türk tahnitçi Bagheri ve ilahiyat öğrencisi karakterleri oluşturmaktadır.

Filmin Künyesi

Film yönetmenliğini Abbas Kiyarüstemi'nin yaptığı İran-Fransız ortak yapımı drama türünde bir filmdir. 1997 Cannes Film Festivalinde Altın Palmiye ödülünü alan filmin oyuncuları; Hümayun Erşadi (Bedii), Abdülrahman Bakiri (Bakiri), Afşin Hursid Bahtiyari (Asker), Sefer Ali Muradi (Şantiye görevlisi), Mir Hüseyin Nuri (İlahiyat öğrencisi)'dir. Film, Farsça dilinde, 95 dakikalık bir yapıttır (Wikipedia, t.y).

Filmin Konusu

Film, İran'ın banliyölerinde aracıyla gezinerek hayatını sonlandırdıktan sonra parayla mezarının üstüne toprak atacak birilerini arayan Badii'nin öyküsünü anlatan bir filmdir (Wikipedia, t.y.). Bu süreçte Badii'nin konuşmak istediği kimi insanlar ya korkar (asker) ya ilahi sebeplerle reddeder ya da cinsellikle ilintili olduğunu düşündüğümüz nedenlerle Badii'ye cevap vermeden uzaklaşır. Filmde Badii, bu arayış sürecinde üç farklı karakterden (Kürt asker, Afgan ilahiyat öğrencisi ve Bagheri) yaşamına son verdikten sonra mezarına toprak atmasını ister. İçlerinden sadece Bagheri kabul eder. Bu yolculuklar sırasında Badii'in arabasına binen bu insanlar intihara kendi dünyevi bakış açılarına göre değişik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Filmin neredeyse büyük bölümü Badii'nin arabasına aldığı insanlarla diyalogları üzerine kuruludur. Filmin geçtiği sahnelerse çoğunlukla çorak, toz toprak ve İran'ın arka mahalleleridir. Filmin sonunda gelinen yerleşim yeri hariç sahnelerin büyük kısmında eve veya başka bir yerleşime rastlanmamaktadır. Ağaç veya yeşil bir alan da neredeyse hiç yoktur. Aracın geçtiği yerler toz toprak, hava kapalı ve ortam kasvetlidir.

Filmdeki karakterlerin tasviri

Badii, filmde neredeyse mimiksiz, duygu durumuyla ilgili çok da ipucu vermeyen, donuk yüz ifadesi ve düşünceli tavırlarıyla ve de yaşamına son verdikten sonra mezarına toprak atacak insanları ikna etme kararlığını sergileyen, film boyunca ne kadar koşullanmış olduğunu

sözleri ve davranışlarıyla ortaya koyan ana karakterdir. Yaşamına son verme düşüncesini aklına koymuş fakat bunun nedeniyle ilgili bir şey söylemeyen Badii yalnızca istediğine odaklanmış ve bu talebi karşılayacak insanın da sorgulamadan bu işi yapmasını ve parasını almasını beklemektedir. *Bagheri,* kendisini net ifade edebilen, hayat deneyimi olduğu belli ve çocuğunun hastalığına gerekli para için Badii'nin isteğini kabul eden karakterdir. *Üniversite öğrencisi ilahiyatçı* klasik bir dini bakış açısına sahip toy bir gençtir. *Asker* karakteriyse hayat tecrübesinin az olduğu belli ve Badii'nin söylediklerinden çekinen ve sonrasında da arabadan inerek kaçan gençtir. Filmde Badii genç askeri paraya ihtiyacı olabilir fikriyle dakikalarca ikna etmeye çalışmıştır. *Şantiye güvenlik görevlisi*yse Badii'nin '*Çıkalım, araçla dolaşalım*' sözüne '*Bırakamam, bu benim işim*' diyerek gezintiyi reddeden, sorumluluğunu ortaya koyan kişi olarak tarif edilebilir.

BULGULAR

Badii'nin arayışları filmin 6.15 dakikasında amele pazarında başlar ve sonrasında denk geldiği ve sohbet etmeye çalıştığı erkek figür, cinsellikle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz sebeplerle Badii'yi dinlemeden onu tehdit eder, '*Ağzını yüzünü dağıtırım'* diyerek oradan uzaklaşır. Bu sahneden kısa bir süre sonra atık toplayarak yaşamını sürdüren erkek karakter de Badii'yi dinlemeden uzaklaşır. Filmdeki bu sahneler Badii'nin arayışlarının başlangıcı olup, bu iki erkekle istediği şey konusunda herhangi bir konuşma geçmemiştir.

Filmin 12.28 dakikasında Badii'nin askerle olan diyaloğunda asker Badii'ye '*Kendisinden ne istediğini sorar'*. Badii de '*Önemli olanın iş olmadığı, bunun için kaç para kazanacağı olduğunu söyler. Çukuru göstererek yarın sabah 6'da gelmesini, iki kez seslenmesini ve eğer yaşıyorsa onu mezardan çıkarmasını, ses gelmezse mezara 20 kürek toprak atıp araçtaki parayı alıp gitmesini söyler. Ona ihtiyacının olmasını ise Tanrı'ın isteği olduğu söyler.*' İkna edemeyince nereli olduğunu sorar. Asker '*Kürt*' olduğunu söyler. Badii bunun üzerine Kürtlerin çektiği sıkıntılardan, cesaretlerinden bahsederek ikna çabalarını sürdürür. '*Düşün ki çiftçisin ve bende ağacın köküne saçacağın gübreyim*' şeklinde devam eder konuşmasına.

Bu ve bundan önceki sahnenin analizi, Varoluşçuluğun kavramlarıyla ilintili olmadığı fikriyle yapılamamıştır. Asker bu diyaloğun sonunda korktuğunu düşündüğümüz gerekçeyle koşarak Badii'den uzaklaşmıştır. Analiz yapabilme noktasında doyurucu sahneler olmadığı söylenebilir. Sadece askerle olan diyaloğunda hayatını sonlandırmaya ne kadar kararlı olduğunu gösterme noktasında iyi bir sahne olduğu söylenebilir.

Filmin 37.50 dakikasında Badii şantiye görevlisiyle tanışıp birkaç soru sorduktan sonra şantiye görevlisine '*Yalnız olup olmadığını sorar*' görevli de '*Yalnızım*' der. Badii bu cevap üzerine '*Bu hoşuna gidiyor mu*?'diye sorar ve bir süre sessizlik olur. Badii '*Ne kadar güzel bir yer*' diyerek sözlerini sürdürür. Şantiye görevlisi şaşırır ve '*Toz topraktan başka bir şeyin olmadığını'* söyler. Badii ise '*Toprağın güzel olduğunu düşünmüyor musun? Tüm güzel şeyleri bize toprak verir*' diyerek aynı fikirde olmadığını ortaya koyar. Şantiye görevlisi de '*O halde size göre tüm güzel şeyler toprağa geri döner*' diyerek cevap verir.

Bu sahnede Badii'nin '*Yalnız mısın*?' sorusuna aldığı '*Evet*' yanıtına '*Hoşuna gidiyor mu*' sorusuyla devam etmesi, görevlinin yalnız oluşunun Badii'yi mutlu etmiş olabileceği şeklinde

yorumlanabilir. Şantiye görevlisinin o an için yalnız oluşunun görevlide ne hissettirdiğini öğrenmek istemiş olabilir ya da şantiyede kimselerin olmayışını görevliyi ikna noktasında fırsat olarak görmüş de olabilir.

Badii'nin çorak araziyle ilgili *ne kadar güzel* demesi üzerinde biraz durulabilir. Film, başından sonuna kadar çoğunlukla böyle kıraç bir coğrafyada geçmektedir. Badii de bu kıraç arazinin ortasında bir kiraz ağacının yanına gömülmek istemektedir. Arazi çoraktır fakat kiraz ağacı var olmayı başarabilmiştir. Askerle olan diyaloğunda '*Hayal et ki sen bir çiftçisin ben de ağacın dibine saçacağın gübre*' demiştir. Badii'nin de yaşamına son verip kiraz ağacın dibine gömülerek toprağa karışmak ve gübre olarak ağaca can vermek istediği yönünde bir yorumda bulunulabilir. Badii'nin bu şekilde kendisini tekrardan var edebileceği; ağacının dalı, yaprağı, meyvesi olarak tekrardan varoluşunu gerçekleştirebileceğine, bunu da toprak aracılığıyla yapabileceğine inandığı yorumda bulunabiliriz.

Sartre varoluşla alakalı: 'Düşünüyorum da gülerek, hepimiz oturmuşuz o değerli varoluşumuzu sürdürmek için yiyip içiyoruz. Halbuki var olmayı devam ettirmemiz adına hiçbir sebep yok' der (Sartre, 2016, s. 144). O, insanoğlunu kendisiyle yokluğun dünyaya geldiği varlık olarak tanımlar. Sartre'ye göre kişi olduğu şeye esir olmak durumunda değildir. Birey olmak istediği fakat şu an olamadığı varlıktır. İnsanoğlu şu an ne ise bunun ötesine geçebilir (Bozkurt, 1984). Özetle olduğundan vazgeçerek olmadığı şey olabilir. Kişiyi bitkilerden veya nesnelerden ayıran temel şey kendini gerçekleştirme yeteneğidir. Eşya hangi amaç için yapıldığının duyumsayamaz ve bu karar da kendisine ait değildir. Fakat insan her zaman dünyada neye hizmet ettiğini sormaya ve cevabı olmayan bu sual karşısında mutsuzluğa mahkûmdur. İlahi ve toplumsal ilişkiler insanı varoluşunu duyumsamadan yaşamasına neden olur. 'Yaşamak, yaşama dair aktivitelerini devam ettirmek hatta bedensel işlevlerini sürdürmek olarak görülürken, var olmaksa insanın kendini şuurla kendi olarak ortaya koymasıdır (Timuçin, 2004, s. 490). Badii de şu olduğu şeyin ötesine geçip, olmak istediği şey olma noktasında amaç edinmiş olabilir. Bu dünyada neye hizmet ettiğiyle ilgili sorup da alamadığı yanıtı, yaşamına son vererek bir ağacının dibine gömülüp, akabinde insanların gelip geçerken tadabileceği bir meyveye dönüşerek kendi eylemsel girişimi ile kendisinin vermek istediği söylenebilir. '*Tüm güzel şeyleri bizlere toprak verir*' derken ise öldükten sonra bedeninin çürüyeceği, toprakla buluşacağı ve yeni bir varoluşun oluşacağına dair beklentisini söylemek istediği yorumunda bulunulabilir.

Filmin 48.00 dakikasında İlahiyat öğrencisi Badii'ye *'Ne yapması gerektiğini'* sorar. Badii de '*Kararının onun inançlarına aykırı olduğunu, ömrü Tanrı'nın verdiğine ve gerektiğinde geri alacağına inandığını söyler öğrenciye. Ancak insanın sürdüremeyeceği bir anın geldiğini, eyleme geçmek içinse Tanrı'yı bekleyemeyeceğini ifade eder. İnsanın o sebeple harekete geçtiğini ve o anın 'intihar' olduğunu söyler. O anda 'intihar' kelimesinin yalnızca sözlüklere konulsun diye bulunmadığını söyler. İntihar eylemsel bir uygulamadır ve eyleme geçmek gerekir diye devam eder. İnsan bir karara varmalıdır. Ben de bu yaşamdan kendimi kurtarmaya karar verdim. Ne için mi? Bununla ilgili seninle konuşamam. Anlamanız söz konusu değil çünkü hissettiklerimi duyumsayamazsınız, duygularımı üleştirebilirsiniz, bana üzülebilirsiniz ancak acımı hissedebilir misiniz*?' diyerek sürdürür konuşmasını. Öğrenci de '*Onu anladığını ancak intiharın doğru bir eylem olmadığını, inancımızın insanın yaşamına son vermemesi gerektiğini ve Tanrı'nın, insanın bedenini insana emanet ettiğini'* söyler. Badii

bunu üzerine '*İntiharın en büyük suçlardan biri olduğunu bildiğini fakat mutsuzluğun da günah olduğunu çünkü mutlu değilken diğerlerini incittiğimizi, bunun da günah olduğunu söyler. Bir insanı üzersen günah değil de yaşamıma son verirsem mi günah? diyerek sorar. Tanrı'nın bağışlayıcı ve büyük olduğunu düşündüğünü ve yarattığı canlıların acı çektiğini görmek istemeyeceğini'* söyler.

Varoluşçuluğa göre evrendeki yerini, kimliğini ve var oluş gerekçesini sorgulayan insan sorularına tam cevaplar alamadığında gergin hisseder, endişelenmeye başlar ve bir çıkış yolu arar (Nas, 2013). Varoluşçuluk esas itibariyle kendisini sorunsallaştıran günümüz insanını inceler. Fizikötesi problemlere yoğunlaşmak yerine insanın sahipsizliğini, endişesini, yokluk hissini, iç sıkınıtısını irdeler. Sartre varoluşçuluğuna göre insan, dünya yaşamında seçme sorumluluğundan kurtulamaz. Rastgele var olduğu bu manasız dünyada kendi önemini yine kendi ortaya koymak mecburiyetindedir (Güvenç, 2022). Ateist varoluşçulukta kainat akılcı yöntemlerle ifade edilemeyecek kadar saçmadır. Böyle bir alemde tesadüfen bulunan insan ancak kendi gayretiyle varoluşuna anlam verebilir (Cevizci, 1999, s. 890). Filmde de Badii'nin varoluşunu gerçekleştirme çabası içinde olduğu yorumunda bulunulabilir. İsteği yaşamına son verdikten sonra üzerine atılacak biraz topraktır. Yaşamına son vermek istediği yer tenha bile olsa atılacak toprakla gerçek anlamda bir mezara sahip olabilecektir. Sonrasını zaten toprak halledecektir. Seçimini bu anlamda kendi çabasıyla varoluşunu anlamlandırmaya çalıştığı, iç bunaltısına çözüm aradığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Badii '*Bu yaşamdan kendisini kurtarmaya karar verdiğini, bu konuyla ilgili seninle (ilahiyat öğrencisi) konuşamam çünkü hissettiklerimi duyumsayamazsınız. Hislerimi üleştirebilirsiniz, bana üzülebilirsiniz ancak acımı hissedemezsiniz*' derken temelde tam olarak ne hissettiği, bu hissiyatın nedenleriyle ilgili veya ateist ya da teistliğiyle ilgili herhangi bir şey söylememiştir. '*Niyetinin onun inançlarına aykırı*' olduğunu söylerken bir ateist gibi, '*intihar etmeninse en büyük suçlardan birisi olduğunu*' söyleyerek de bir teist gibi konuşmaktadır. '*İnsanın sürdüremeyeceği bir zaman geldiğinde ve tükendiğinde eyleme geçmek için Tanrı'yı bekleyemez*' derken ise Tanrı'nın varlığına inandığı fakat din konusunda kafasının karışık olduğu yorumunda bulunulabilir.

Koçak ve Gökler'e (2008) göre insanın varoluşu benlik, bilinçdışı, ruhsal veya bedensel güç, içgüdü, çevre gibi görüşlerle açıklanamaz ve insanı fenomenolojik bakışla inceleyip anlamak gerekir. Olayların, onları yaşayan insanlarca görüldüğü ve algılandığı şekliyle anlaşılması esastır. Badii'nin '*Hissettiklerimi hissedemezsiniz. Duygularımı paylaşabilir, bana üzülebilir ancak acımı duyumsayabilir misiniz?*' sözlerinin fenomenolojik bakış açısını desteklediği söylenebilir. Genç ilahiyatçının veya başka birinin bu alamda olayları Badii'nin gördüğü ve algıladığı şekliyle anlamlandırabilmesinin öneminin vurgulandığı söylenebilir.

Tanrı'nın varlığının en önemli göstergesi olan iman, insan için olması gereken bir şeydir. İnsanların yaşayacağı ümitsizlik, kaygı, korku gibi duygulardan Tanrı'ya sığınarak kurtulabileceği düşüncesi hâkimdir. Kierkegaard, varoluş noktasında Tanrı'yla insan arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlamaktadır: '*İnsan özü gereği Tanrı'yla ilişki halindedir çünkü insanın varoluşu, onun özünden uzaklaşmasının yani Tanrı'ya yabancılaşmasının bir neticesidir. O sebeple insan tercihleriyle yeniden Tanrı'ya ulaşmak mecburiyetindedir. İnsanı sıkıntılarından ve ümitsizlikten kurtaracak tek şey budur*.' (West, 2005, s.202). İlahiyat

öğrencisi de varoluşu kendi Tanrı inancı ve ilahi değerleri üstünden yapmaya çalışmıştır. Tanrı '*İnsanın bedenini, insana emanet eder*' derken varoluşu gerçekleştiren Tanrı'nın varlığını ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir. Badii'nin de içinde bulunduğu durumdan Tanrı'ya yönelerek kurtulabileceği ve insanın ancak inancı sayesinde iç sıkıntılarından kurtulabileceği ifade edilebilir. Camus '*yaşamak, uyumsuzu yaşatmaktır'* der. Camus, '*uyumsuz'* kavramı ile insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini ve ölümden kaçamayışını öngörür (Aydınalp, 2020). *Uyumsuzluk* bu anlamda sürekli bir zıtlık halidir. Bir yönüyle de insan tüm varoluşu ile yaşamına devam etmek zorundadır. Yoksa ölüme mecburdur (Camus, 2010, s. 46).

Badii, ilahiyat öğrencisine '*Bu konuda fikir alması gerekse kendisine değil daha deneyimli birine gideceğini'* söyleyerek akla değil, istediğini yapıp yapmayacağı ile ilgili ona düşüncesini sorar. Bu anlamda konuşmaya değil, harekete geçmeye ihtiyacı olduğu mesajını verdiği yorumunda bulunulabilir. '*İntiharın en büyük günahlardan biri olduğunu ancak mutsuzluğun da günah olduğunu, mutsuzken başkalarını incitebileceğimizi söyler. Birini incitmek günah değil de intihar edersem mi günahtır? diyerek sözlerine devam eder. Tanrı'nın bağışlayan olduğunu, yarattıklarının acı çektiğini görmek istemeyeceğini*' ifade eder. Badii'nin bu sözlerle esasen intihar konusunda ne kadar kararlı olduğu ve ilahiyatçı gencin klasik ilahi bakışının tersine, laik bir bakışla duruma çok farklı bir açıdan baktığı söylenebilir.

Filmin 61.00 dakikasında Badii'nin Türk tahnitçi Bagheri'yle olan diyaloğunda Bagheri '*Birine destek olmak istediğimizde tüm kalbimizle yapmamız gerektiğini çünkü bunun daha iyi ve daha adil olduğunu söyler. Kimsenin ölümünden sorumlu olmak istemediğini, her problemin çözümü de içinde barındırdığını ancak konuşmadığımız takdirde kimsenin bize yardım edemeyeceğini, çoğumuzun yaşamlarında sorunların olabileceğini ve eğer bizler her küçük sorunla birlikte intiharı düşünürsek dünyada tek bir insan bile kalmaz*' der ve yaşadığı bir olayı anlatır. '*Yeni evlendiği zamanlara denk gelen ve yaşadığı sıkıntılar sebebiyle ne varsa son vermek istediği günü anlatmaya başlar. Bir sabah yaşamına son vermek için yola çıktığını ve dut ağaçlarıyla dolu bir yere vardığını anlatır. Halatı birkaç kez ağaca atmasına rağmen tutturamadığını bunun üzerine ağacın tepesine tırmanarak ipi dolamaya çalıştığını ve o anda elinin altında yumuşak bir şeyi hissettiğini söyler. Baktığında bunun bir dut olduğunu ve yemeye başladığını anlatmaya devam eder. O anda güneşin doğuşuna şahit olur. Okula giden öğrencileri görür. Çocuklar Bagheri'ye ağacı sallar mısınız? der ve Bagheri salladıkça çocuklar düşen dutlardan yemeye başlar. Kendisi de yer, biraz da eve eşine götürür. Hikayesini anlatıp bitirdikten sonra da ölmek için gittiği bu yerden dutlarla geri döndüğünü, dutların hayatını kurtardığını, düşüncesini değiştirdiğini ve kendisini daha iyi hissettiğini'* anlatır. '*Sorunsuz bir aile yoktur*' diyerek sözlerini tamamlar. Daha sonra hasta doktor hikayesini anlatır. Hikayede '*Hasta parmağıyla bedeninin farklı yerlerine dokunur ancak hangi noktaya dokunsa ağrır. Doktor muayene eder. Vücudun sağlam, parmağın kırık der'*. Bagheri de Badii'ye '*Bakış açınızı değiştirin. Bakış açınızı değiştirmeniz dünyayı algılayışınızı da değiştirecektir. Olaylara olumlu yönünden bakmaya çalışın*' der.

Filmin 70.34 dakikasında Bagheri, Badii'ye '*Tüm ümitlerini mi kaybettin? Sabah uyandığında hiç semaya baktın mı veya sabah güneşin doğuşunu görmek istemez misin ya da gün batarken güneşin kırmızısını ve sarısını? Artık daha fazla görmek istemiyor musun? Siz ayı gördünüz*

mü, yıldızları görmek istemez misiniz ya da Dolunayla geceyi tekrardan görmek? Gözlerinizi kapatmak mı istiyorsunuz? Öbür taraftaki insanlar burayı görmek istiyor ama sen oraya gitmek istiyorsun. Bir kez daha ırmaktan su içmeyi veya yüzünü yıkamak istemez misin? Tüm bunlardan vazgeçmek mi istiyorsun?' şeklinde soruları sıralar.

Varoluşçu felsefede sevgi, diğerleri vasıtasıyla oluşur. Ebeveynlere, karşı cinse, Tanrı'ya veya arkadaşa hissedilen sevgisi gibi. Bir de dünyadaki diğer varlıklara karşı duyumsanan sevgi vardır: Bir hayvana, ağaca, çiçeğe vb. İnsan önce kendisini sevmeli sonrasındaysa sevgi çoğaltılmalıdır. Böylece sevmenin manası yani yaşamın anlamı fark edilmiş olur. İnsanı intihara götüren sebeplerden birisi de sevmenin anlamının unutulmasıdır (Turhan Tuna, 2013) ve intihar kararının insanın hür iradesi ile alınmış olması nedeniyle onu varoluşsal bir davranış yapmaktadır (Atça ve Uğuroğlu, 2022). Bagheri de yaşamına son vermeye niyetlendiği o gün yeni bir günün doğuşuyla hem hayata dair bir güzelliği fark etmiş hem de dutları eşi ve öğrencilerle paylaşmasının ona verdiği mutluluğun ne kadar hoş bir şey olduğunu hissetmiştir. Dünyanın ilk sabahıymış gibi hissettiği haz ve hala tat alabiliyor olduğunu duyumsaması Bagheri'yi intihar fikrinden uzaklaştırmıştır. Bagheri'nin anlattığı anısında gerek eşine gerekse de çocuklara ve doğaya karşı hissettiği sevgiden söz edilebilir. O esnada tekrardan farkına vardığı bu sevgiyle hayata dair olumlu manalar yüklemiş olabilir. Sevgiyi yeniden hissedişini de kendisini intihar fikrinden vazgeçiren duygu olarak yorumlayabiliriz.

İnsanda varoluş düz bir çizgide ilerlemez. Mesuliyet sahibi özgür insanlar hayat çizgisinde bazı engebeler neticesinde varoluşlarını ortaya koyarlar. Ancak asıl amaç her zaman koşulların ilerisine geçmek olmalıdır. Çünkü insan kendini aşabilen bir varlıktır. Varoluş meselesi üstüne antik felsefeden bu yana farklı açıklamalar yapılmıştır (Turhan Tuna, 2013). Bagheri'nin de hayatında engebelerin olmuş olabileceği söylenebilir. Yaşadığı sorunlar ve intihar eylemi hayatının inişi olarak yorumlanırsa, intihar düşüncesinden vazgeçerek hayata dair olumlu manalar çıkarmasını ise hayatındaki çıkış olarak yorumlayabiliriz.

Özgür seçimleriyle insan kendisini farklılaştırabilmekte, geliştirebilmekte ve varoluşunu gerçekleştirmektedir (İlgar ve Çoşgun İlgar, 2019). Bagheri de intiharı denemiş biri olarak Badii'ye değişik açılardan tecrübesini aktarmaya çalışmaktadır. Sorularıyla bakış açısını değiştirmesine katkıda bulunduğu söylenebilir. Badii'ye iletmek istediği şeyi 'ben bakış açımı değiştirdim, hayata dair hayallerim ve umutlarım var, senin de olabilir ve kendi varoluşunu yaşama tutunarak gerçekleştirebilirsin' şeklinde yorumlayabiliriz.

Ölüme yaklaşmak insanlar üzerinde pozitif etkiler yaratır. Hayatın önceliklerini tekrardan düzenlemek, bağımsızlık, yapmak istediğini yapmak, hayatı etkili bir şekilde yaşamak, hayatın realitelerini kabul etmek bunlardan sadece bazılarıdır. Yalom ölümün insanlar üzerindeki etkisine '*Olumlu bir bireysel değişimin, ölüm ile yüzleşmenin peşinden gelmesi ne kadar da sık? Gerçekten de yaşamak için ölmek gerekir düşüncesine katılmamak mümkün değil'* demiştir (Bakırtaş, 2018). Bagheri de ölüme bu kadar yaklaşarak ölümün kendi üstündeki pozitif etkilerini ve akabinde kendindeki bireysel değişimleri fark etmiş olabilir.

Varoluşsal kaygılar isminden de anlaşılacağı gibi yaşam ile ölüm arasında sıkışan insanoğlunun mücadele ettiği problemlerdir. Bu problemler yaşamın her devresinde insanların o ya da bu şekilde mücadele ettiği şeylerdir (Bakırtaş, 2018). Filmde Badii'yi intihar fikrine

sürükleyen sorunları öğrenememiş anlamamış olsak da varoluşsal kaygılar yaşadığı ve bu nedenle de hayatını sonlandırmak istediği söylenebilir. Bagheri'nin mücadele etmek zorunda kaldığı problemler gibi Badii'nin de kendi yaşamında sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldığı, bunların da kendisini yaşamla ölüm arasında sıkıştırmış olabileceği yorumunda bulunulabilir.

İnsana varoluşunu gösteren şey 'korku' veya 'iç sıkıntısı' olarak tarif edebileceğimiz durumdur. İnsanlar kendi içlerinde Tanrı tarafından dünyaya terk edildiklerine ve unutulduklarına dair korkular taşırlar. Varoluşunu gerçekleştirebilen insan bu korkuyu hisseder ve bu durumdan kaçamaz. Kierkegaard, insanların davranış ya da seçim zamanlarında varoluşlarını gerçekleştirdiğini ifade eder. İnsanlar seçimleri ile kendi gerçek varlıklarını kazanırlar. Kierkegaard'ın 'öznellik' olarak tanımladığı şey var olanın yoğunluğu ve sorumluluğu içerisinde yaşanılan bir hayattır.' (Akış, 2007). Bu anlamda Bagheri'nin problemlerini varoluşunu harekete geçiren şeyler olarak yorumlayabiliriz Bagheri intiharı düşünmüş ancak eylem anında varoluşuyla ilgili yeni aydınlanmalar yaşamıştır. Yaşamın güzel yönlerini tekrardan keşfetme ve yaşama farklı pencerelerden bakma imkanını bulduğu söylenebilir.

Varoluşçular bir yandan insanın içinde bulunduğu zamandaki yalnızlığını, iç sıkıntısını, kaygısını, ümitsizliğini ele alırken diğer yandansa insanın tüm bu olumsuzluklar karşısında nasıl özünü yaratması, benliğini inşa oluşturması gerektiğini vurgular. Varoluşçular insanın kişisel varoluşu içerisinde eşsiz olduğunu söylerler (Turhan Tuna, 2013). Bagheri'nin '*Bakış açınızı değiştirin ki dünya da değişsin*' sözlerinin varoluşçu düşünceyi destekler nitelikte olduğu ve Badii'nin özünü yaratması, benliğini oluşturması bağlamında küçük bir dokunuş olarak yorumlanabilir.

Everett L. Hamner'e göre 'Olumsallığının bilincinde olan ve bu anlamda Tanrı, insan, ölüm, intihar gibi birçok ihtişamlı kavramla yüzleşen ve akabinde gelen bulantıyı deneyimleyen insan, varoluşunu gerçekleştirme yoluna girmiştir' (Hamner, 2003). Bagheri'nin '*Kimsenin ölümünden sorumlu olmak istemem'* çıkışı da tecrübe ettiği intihar girişimi ve yaşadığı bulantının onu varoluşunu gerçekleştirme yoluna soktuğu şeklinde yorumlanabilir.

Anlamsızlık, Yalom'un üzerinde durduğu bir kavramdır. İnsan içinde yaşadığı dünyada pek çok sorunla mücadele eder hatta anlamsızlık hissi tüm vücudunu kaplamasına rağmen hayatın gayesini anlamasının ve anlamlı bir hayat yaşamasının insanı yaşama bağladığını söyler. Dünyevi bir ilahi gayenin veya mana gereksiniminin insanı manasızlıktan kurtardığını söyler. Yalom, manasızlık kaygısıyla mücadele eden danışanlarınaysa hayatın manasını kavratabilmeyi ve onları bu yaşamda mutlu edebileceğine inandığı alanlara kanalize ederek rehberlik yapmıştır (Bakırtaş, 2018). Camus yaşam için manasız olanı yaşatmaktır der. Manasızlık düşüncesinden sıyrılmak için iki yol vardır. İlki intihar, diğeriyse isyandır. Camus intihar fikrini kabul etmez. İnsanın bu manasızlık dünyasında yaşama tutunarak ona bir anlam yükleyebileceğini söyler. Her şeyi oluruna bırakmak mümkün değildir fakat savunulmaya değer bir şeyler her daim vardır. Yaşamın manasızlığını ve kendi ümitsiz durumunu gördükçe insan kendini bağımsız ve kabul edilmiş hükümlerden uzak hisseder. İnsanın hayatında her şey özgürdür fakat insan yaşamına ve eylemlerine insanlık namına yararlı şekilde istikamet vermelidir (Nas, 2013). Yalom'un fikirlerinden hareketle Badii'nin kozmik bir anlam ihtiyacı

olduğu yorumunda bulunulabilir. Hayata karşı duyumsadığı manasızlık hissininse nedeni bilinmemekle birlikte çok da önemli değildir. Nedeni ne olursa olsun insanın yaşadığı bunaltı kişiyi manasızlığa sürükleyebilir ve kendi varoluşunu yaratabilmek adına kişi intihara yönelebilir. Yalom'un danışanlarına uyguladığı teknikler gibi Bagheri'nin de sorularıyla Badii'ye hayatın manasını kavratmaya ve yitirdiği mana hissini Badii'ye tekrardan buldurmaya çalıştığı yorumunda bulunulabilir. Camus'un fikirlerinden hareket ettiğimizdeyse Bagheri sorularıyla hayatta kaldığı takdirde hayata bir mana yükleyebileceğini ve savunulmaya değer şeyleri ona fark ettirmeye çalıştığı yorumunda bulunulabilir.

Badii ara ara Bagheri'ye bir şeyler söyleyecek gibi olur hatta arabayı sürerken zaman zaman dönüp bakar. Kafasının karıştığı söylenebilir. Bagheri'nin sözünü kesmez veya kendi söyleyeceklerine odaklanmaz. Bagheri anlattıklarıyla Badii'nin kafasını karıştırmayı başarmış fakat sorularıyla son kararı yine Badii'ye bırakmıştır.

Filmin 83.20 dakikasında Bagheri'yi istediği yere bırakan Badii geri döner fakat kafası karışan Badii tekrar Bagheri'nin yanına gider. Artık üzerine toprak atılmasına değil, '*İki kez taş at belki uyuyorumdur veya omzuma dokun ölmemiş olabilirim*' diyerek hayata doğru yaklaşma çabası içinde olduğu izlenimini ortaya koymaktadır. '*Bana söz ver*' derken de esasen yaşamak istediği şeklinde bir mesaj verdiği söylenebilir.

Varoluşçuluk radikal özgürlüğü savunarak insanın ölüm karşısında hissettiği kaygı, manasızlık ve yokluğu sorgulamıştır (Taliaferro ve Marty, 2010, ss. 83-84). Bu sahnede de Badii'nin, Bagheri'yle olan diyaloğunda ölüm karşısında kaygılandığı ve hiçliği sorguladığı söylenebilir. Bu sahnenin devamında Badii'nin gözü bir süre gökyüzündeki uçağa takılır ve biraz bakar sonrasında spor sahasındaki çocuklara ve şehre bakar. Kızıl, kırmızı güneşin batışını izler.

Tahnit, cesedin bozulmaması için cesedin iç organlarının dışarı alınarak birtakım kimyasallarla hızlı bozulmayacak şekle getirilmesidir. Tam olarak mumyalama olmayıp cesedin beş yıl korunabilmesini sağlar. (Wikipedia, t.y.). Badii, Bagheri'nin de hayvanlara bu işlemi yaptığına şahit olur. Ölen hayvanın iç organları alınır fakat somut olarak halen ordadır. Badii'nin gördüklerinden etkilenmiş olabileceği söylenebilir. Biyolojik olarak ölmek ancak somut olarak var olmak. Ruhu olmasa bile bedenin var olması, elle tutuluyor, gözle görülüyor olması Badii'yi varoluşuyla ilgili yeni fikirlere yöneltmiş, ölüm ve hiçliği sorgulatmış olabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Roman, tiyatro ve sinemada ele alınan olaylar varoluşsaldır. Sebebi ise hayata dair söylenen her sözün zorunlu halde varoluşçuluğun argümanlarıyla yollarının kesişmesidir (Sözen, 2012). Bu filmin de varoluşçu yaklaşımın tezleriyle ele alınabileceği ve ortak paydada buluşabilecekleri birçok noktanın olduğu ifade edilebilir.

İntiharın, felsefenin temel meselelerinden biri olduğu kabul edilmekle beraber bütüncül hükümlere az da olsa mesafeli olmak gerektiğini unutmamak gerekir. Critchley'e göre 'İntihar noktasında dikkatli olmak, kestirme hükümlere varmadan, yaşam ve ölüm hakkı gibi etik ilkelerden uzak ya da mümkünse mesafeli durarak incelemek gerekir' (Critchley, 2016, s. 12). Varoluşçuların büyük kısmı intiharı, varoluştan ve hayatın saçmalığından bir kaçış olarak

görür ve tasdiklemezler. Camus intiharı yaşama karşı isyan; Jaspers ise insanın bağımsız istemiyle aldığı karar demiştir (Turhan Tuna, 2013). Badii'nin ne sebeple yaşamına son vermek istediğini öğrenememiş olsak bile Varoluşçuların ifade ettiği gibi bu durum iç sıkıntısı kaynaklı olabilir ve insan bu durumdan yine bağımsız istemi ve alacağı doğru karar ve eylemler ile çıkabilir. Yönetmen bizlere filmin sonunda Badii'ye ne olduğunu göstermemiş olsa da filmin ilerleyen anlarında Badii'nin yaşamına son verme noktasında fikrinin değiştiğini ya da kafasının karıştığını söylemleri ve davranışları üzerinden yapılan gözlemlere göre söylemek yanlış olmasa gerek.

Filmin bittiği ve çekim arkasının gösterildiği sahnede film boyunca kıraç olarak seyrettiğimiz yerlerin esasen yeşil alanlarının da olduğunu ve canlı olduğunu görürüz. İntiharı kafasına yerleştirmiş bir insanın bakışının hep negatife odaklandığını düşünürsek filmi izlerken Badii'nin ruhsal durumu üzerinden gördüklerini, iç dünyasının yansımalarını veya yönetmenin '*ölüm*' ve '*intihar*' olgularını kıraç arazi üstünden izleyicilere iyi ilettiği yorumunda bulunabiliriz. Film boyunca gördüğümüz doğa cansız ve kasvetliyken, filmin son sahnelerinin geçtiği yer ise o ana dek görülen yerlerden daha canlıdır. Bagheri'yi aldığı yerde mezarına toprak atılmasını isteyen Badii, Bagheri'yi bıraktığı yerde ikinci kez geri dönerek Bagheri'den ölümü ile ilgili emin olmasını istemiştir. Badii bu anlamda aynı Badii değildir. Kafası Bagheri'nin anlattıklarıyla oldukça karışmıştır.

Varoluşçuluk, Batı düşünce sisteminin bir ürünüdür ve dünyayı algılayan 'ben' ve 'benim dışımdaki şeyler' ayrımına (özne/nesne) dayalıdır. Doğu düşüncesi ise özne/nesne ayrımına yer vermez ve kendini evrenin bir parçası olarak görür. Batı kültüründe benzeşmezlikler ve birey olmak öncelikken, Doğu kültüründe sosyal hayata uyum ve benzeşmeler öndedir. Doğu düşüncesi Varoluşçu bakışın sistematik yapısının öne çıkardığı savlarla pek örtüşmese de '*yaşam, ölüm, aşk, ayrılık, fakirlik, yoksunluk, kimlik'* gibi kavramlar bu düşüncenin içerisinde farklı anlamlarla yerini alır (Sözen, 2012, s. 219). Doğu kültürünün önemli bir temsilcisi sayılan İran'da çekilen bu filmde '*ölüm*' olgusunun ve özne/nesne farkının gayet iyi işlendiği yorumunda bulunulabilir.

Psikolojik yardım hizmetlerinde uzun yıllar egemen olmuş görgül yaklaşımların tersine Varoluşçular insan davranışlarının sadece nesnel tekniklere göre anlaşılamayacağını söylemişlerdir. Bunun yerineyse insanın içsel değerlendirmelerinin ve öznel yaşamı üzerinde durulması gerektiğini ortaya koymuşlarıdır (Koçak ve Gökler, 2008). Filmde de yönetmenin Badii'nin ruh halini oldukça iyi işlediği, yaşamın anlamı ve varoluşumuzu sorgulatan sahneleriyle filmin oldukça iyi bir sanat eseri olduğu yorumunda bulunulabilir.

Danışma kuramlarının kavramları filmler vasıtasıyla psikolojik danışman eğitimlerinde üniversitelerin lisans programlarında daha fazla kullanılabilir. Kuramların derslerde filmlerle işlendiği de olur. Koch ve Dollarhide (2000) 'Can Dostum' filmini kuramlar dersinde kullanmış ve makalelerinde bundan bahsetmişlerdir. Ülkemizdeyse 'Benim Çocuğum' adlı film ile psikolojik danışman eğitiminde '*cinsel yönelim*' olgusu irdelenmiştir (Kağnıcı, 2015).

KAYNAKÇA

Abiç, T. ve Eyan, B. (2022). Yusuf Atılgan'ın öykülerinde Varoluşçu yönelimler. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (8), 703-715. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1117431

Akış, Y., *Albert Camus ve Jean-Paul Sartre'da saçmanın karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2007.

Atça, M. ve Uğurlu, S. B. (2022). Ölüm ve yaşam mekânı olarak otel: Anayurt oteli ve Ölmeye Yatmak'a karşılaştırmalı bir bakış. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (7), 275-288. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1039060

Aydınalp, E.B. (2020). Albert Camus'da saçma kavramı-Sisifos'u Mutlu Düşünmek. Söylem Filoloji Dergisi, 5(2), 529-540. https://doi.org/10.29110/soylemdergi.781867

Bakırtaş, T. (2018). Varoluşçu Psikoterapi (I.D.Yalom). ÇÜİFD, 18(1), 645-649. DOI: 10.30627/cuilah.440736

Bozkurt, N. (1984). Jean-Paul Sartre'ın insan anlayışı. Felsefe Arşivi, (25), 133-167.

Camus, A., *Sisifos Söyleni*, İstanbul Can Yayınları, 2010.

Cevizci, A., *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Cevizci, A., *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul Paradigma Yayınları, 2002.

Critchley, S., *İntihar Üzerine Notlar*. (Çev. U. Özmakas), Pharmakon Kitap, 2016.

Güvenç, E. (2022). J. P. Sartre felsefesinde varlığın fazladanlığı ve bulantı duygusu. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(43), 1145-1175. DOI: 10.21550/sosbilder.1063144

Günay, Ö.L. ve Subölen, S. (2016). Zeki Demirkubuz sineması'nda Varoluşçuluk izleri: Karanlık üzerine öyküler üçlemesi. SineFilozofi Dergisi, 1(2), 147-167.

Hamner, E. L. (2003). Relieving Jean-Paul Sartre's "Nausea: Semiotics, suicide, and the search for God in Walker Percy's 'The Second Coming'. Christianity and Literature, 52(2), 181-202. https://doi.org/10.1177/014833310305200206

İlgar, Z. ve Coşgun, İlgar, S. (2019). Varoluşçu psikolojik danışma ve psikoterapi: Teori ve pratiği. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi 23(1), 193-220.

Kağnıcı, D.Y. (2015). Psikolojik danışman eğitiminde cinsel yönelim olgusunun irdelenmesi: Benim Çocuğum filmi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5(44), 83-95.

Koch, G. ve Dollarhide, C. T. (2000). Using a popular film in counselor education: Good will hunting as a teaching tool. Counselor Education and Supervision, 39(3), 203-210.

Koçak, R. ve Gökler, R. (2008). Varoluşsal yaklaşımda psikolojik danışma ve gruba uygulanışı. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3(2), 91-107.

Monaco, J., *Bir Film Nasıl Okunur*, İstanbul Oğlak Yayınları, 2000.

Nas, İ., *Yakın Dönem Türk Sinemasında Varoluşçuluk ve Yabancılaşma*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2013.

Sakızcıoğlu, S. ve Voltan Acar, N. (2016). Uzak filminin Varoluşçu terapinin temel kavramları açısından değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1288-1297.

Sarıalioğlu, K., *Sartre – Felsefeye Adanmış Bir Yaşam* (1. Baskı), Omnia, 2013.

Sartre, J. P., *Varoluşçuluk* (Çev. Asım Bezirci) (8. Baskı), İstanbul Say Yayınları, 1985.

Sartre, J. P., *Varoluşçuluk* (Çev: A. Bezirci), İstanbul Say Yayınları, 2010.

Sartre, J. P., *Bulantı* (Çev: M. Celal), İstanbul Can Yayınları, 2016.

Savaş, H., *Sinema ve Varoluşçuluk*, İstanbul Altıkırkbeş Yayınları, 2003.

Sözen, M. (2012). İran yeni dalga sinemasında varoluşsal temalar ve yönelimler. Selçuk İletişim, 7(3), 218-233.

Taliaferro, C. ve Marty, E. J. (Ed.), *A Dictionary of Philosophy of Religion*, Sheridan Books, 2010.

Timuçin, A., *Felsefe Sözlüğü* (5. Baskı), İstanbul Bulut Yayınları, 2004.

Timuçin, A., *Düşünce Tarihi*, İstanbul Bulut Yayınları, 2006.

Turhan Tuna, S., *Türk Masallarının Varoluşçuluk Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, 2013.

Uğurlu, E. G. (2019). Göstergebilimsel analizle Kirazın Tadı'nı anlamaya çalışmak. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 8(1), 176-188.

Yakupoğlu, M. M., *Varoluş, Ahlak ve Ölüm*, Ankara Doğu Batı Yayınları, 2021.

West, D., *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, İstanbul Paradigma Yayınları, 2005.

Wikipedia. (t.y.).'Kirazın Tadı (film)'. https://tr.wikipedia.org. Erişim tarihi: 27.02.2023

Wikipedia (t.y.). 'Tahnit'. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tahnit. Erişim tarihi: 27.02.2023

TÜRK SİNEMASI VE TOPLUMSAL DİNAMİKLER "UZUN HİKÂYE YAPIMI"

Doç. Dr. Hakan YÜKSEL
Kafkas Üniversitesi
hakanyuksel25@gmail.com ORCID: 0000-0002-4560-6685

ÖZET

Toplum nezdinde sanat, verdiği mesajlarla değer arz etmektedir. Sinema sanatı da içerdiği mesajlarla izleyicisini etki altına alabilen güçlü bir olgudur. Nitekim toplumun sesi olabilme bağlamında öne çıkan sinema yapımları, tarihin tozlu sayfalarında yerini almaktadır. Türk sineması da bu anlamda önemli yapımlara imza atmıştır ve teknolojik gelişmelerden de yararlanarak güçlü adımlar atmaya devam etmektedir. Bu yapımlardan birisi de Osman Sınav yönetmenliğinde izleyiciye sunulan "Uzun Hikâye" adlı film yapımıdır. Söz konusu film, bilhassa verdiği toplumsal mesajlar itibariyle dikkat çekmektedir. Mevcut bildiri çalışmasında bu husus üzerinde durulmaktadır ve dönem filmi olmasıyla ayrıca ilgi çeken "Uzun Hikâye" yapımı, toplumun dinamikleri çerçevesinde incelenmektedir. Filmin vermek istediği toplumsal mesajlar kavramsal çerçevede ele alınarak çalışma bütünlüğü ekseninde ayrıca tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sineması, Toplum, Uzun Hikâye Filmi

TURKISH CINEMA AND SOCIAL DYNAMICS "UZUN HIKAYE MOVIE"

ABSTRACT

In a social context, art is valuable with the messages it presents. The art of cinema is a powerful phenomenon that can influence its audience with the messages it contains. As a matter of fact, cinema productions that stand out in the context of being the voice of the society take their place in the dusty pages of history. Turkish cinema has made important productions in this context and continues to take strong steps by taking advantage of technological developments. One of these film productions is the film called "Uzun Hikâye" directed by Osman Sınav. This film stands out especially with the social messages it presents. The current study focuses on this issue and the production of "Uzun Hikâye", which attracts attention as a period film, is examined within the framework of the dynamics of the society. The social messages that the film tries to present are examined within a conceptual framework and are also discussed in terms of the integrity of the work.

Keywords: Turkish Cinema, Society, Uzun Hikâye Movie

1. GİRİŞ

Sinema, izleyiciyi sunmuş olduğu içeriklerle eğlendirdiği kadar aynı zamanda bilgilendiren ve verdiği mesajlarla toplumun sesi olması beklenen bir sanattır. Dünya sinemasında birçok yapım, vermiş olduğu mesajlarla ve gerçek hayattan izler taşımasıyla hafızalara

kazınmaktadır. Türk sinemasında da hayatın tam içinden beslenen ve toplumu gerçek yönüyle anlatan filmler arşivlerdeki yerini almaktadır. Söz konusu filmler toplumdan bahsederken toplumun dinamiklerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mevcut bildiri çalışması ise, sinemayı toplumsal dinamikler özelinde ele almakta ve 2012 yapımı olan Uzun Hikâye filmi üzerinden değerlendirmektedir.

Mustafa Kutlu'nun yazdığı, Yiğit Güralp'in senaryolaştırdığı ve Osman Sınav'ın yönettiği Uzun Hikâye filmi, birçok açıdan toplumu temsil etmektedir. Bu temsil olumlu ve olumsuz yönleriyle öne çıkmaktadır ve aşk/sevgi teması işlendiği gibi adalet ve ideoloji unsurları da doğrudan ve dolaylı olarak ele alınmaktadır. Ana karakter Bulgaryalı Ali ve ailesi toplumun hoşgörülü kesimini temsil ederken filmde yer alan ve Bulgaryalı Ali'nin hak mücadelesine girdiği diğer karakterler de adaletsizliğin ve otoriter rejim anlayışının yansımaları olarak öne çıkmaktadır. Nihayetinde mevcut çalışmada toplumsal dinamikler ortaya konulurken filmin aktardığı mesajlar üzerinden hareket edilmektedir ve Osman Sınav'ın filme dair vermiş olduğu röportajlar ele alınarak bu mesajların alt metni tartışılmaktadır.

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK SİNEMASI

Sinema sanatı, görsel ve işitsel nitelikleri ortaya koyan ve bu anlamda gerek görsel sanatlar gerekse medya için tarihsel süreçte önemli bir dönüşümün adımını atan önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Sinema tarihi ise bizleri 19. yüzyılın son çeyreğine götürmektedir ve Sinematograf cihazını karşımıza çıkarmaktadır. Bu cihaz, sinemanın ana taşıdır ve icat edilip ardından geliştirilerek Dünya sinemasının kapılarını tüm izleyenlere açmış durumdadır. Teknolojik gelişmelerle sinema sanatı önemli bir dönüşüm geçirmiş olsa da, Sinematograf cihazının teknik ve sanatsal niteliği tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

Sinema tarihinde bu alana dair icat ve katkılarıyla öne çıkan birçok isim bulunmaktadır. Sinematograf cihazını geliştirerek sinema sanatının yaygın kitlelere ulaşmasını sağlayanlar ise "*Lumiere Kardeşler*" olarak da adlandırılan Auguste ve Louis Lumiere'dir. Daha önce patentini almış oldukları Sinematograf cihazını 1895 yılında geliştirerek ilk film gösterimini gerçekleştirmişlerdir. Her ne kadar ilk yıllarda mevcut cihazın işlevi tam olarak istediği etkiyi uyandırmamış olsa da, zamanla sinemanın gelişimine ciddi katkı sağlamıştır ve tüm dünyada sinemanın görünürlük elde etmesinin yolu açılmıştır (Yürekli, 2022).

Türk sineması ise 1. Dünya Savaşı döneminde kurumsallaşmaya başlamıştır ve bu anlamda Alman ordularının sinema politikaları önemsenerek hareket edilmiştir. Nitekim o dönemde Almanlar sinema yapımlarını hem propaganda amaçlı olarak hem de askeri eğitim için kullanmaktaydı. Dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın girişimleriyle Merkez Ordu Sinema Dairesi kuruldu ve aslında Türk sinemasının temelleri atılmış oldu. İlerleyen dönemde hikayeli yapımlar ortaya konuldu ve Muhsin Ertuğrul öncülüğünde Türk sinemasının hareket alanı gelişmeye başladı (Bulovalı, 2019).

Görsel 1: İlk Türk Filmi: Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı (Aslıhan, 2018)

Yukarıda yer alan mevcut görsel içeriğinde resmedildiği gibi; Fuat Uzkınay tarafından çekilen ve, yapımcılığını Sigmund Weinberg'in yaptığı "*Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı*" adlı yapım, kayıtlara ilk Türk filmi olarak geçti. Teknik ve işleyiş olarak belgesel formatı taşıyan bu film, gerçek bir çekim anını ele almasıyla dikkat çekmiştir. Öyle ki, tarihler 14 Kasım 1914'ü gösterdiğinde Ayastefanos Rus Abidesi dinamitlerle patlatılır ve Osmanlı Devleti için milli bir dava durumuna gelen bu girişim Fuat Uzkınay tarafından kayda alınır. Yapının yıkılmasının gerekçesi ise Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri safında yer almış olmasıdır. Bu tarihi ve politik karar neticesinde Ayastefanos Rus Abidesi'nin yıkım işlemi halkın gözleri önünde gerçekleşir. Türk sinema tarihinin en önemli anlarından birisi olan bu belgesel kaydı her ne kadar mihenk taşı niteliği görse de, günümüze kadar filmin herhangi bir kopyasının gelememiş olması Türk sinema tarihi ve arşivi açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir (Aslıhan, 2018).

Öte yandan tarihsel süreçte Türk sineması önemli aşamalardan geçmiştir ve savaştan siyasete, kültürel etkilerden dijitalleşme eğilimine kadar birçok faktör bağlamında gelişimini devam ettirmiştir. Bu minvalde Aydın Göktaş'a göre Türk sinemasını geçmişten günümüze kadar incelediğimizde, dokuz ayrı dönem üzerinde durmak gerekmektedir (Göktaş, 2023):

- Sinema Öncesi Dönem
- İlk Dönem (1896-1922)
- Tiyatrocular Dönemi (1922-1939)
- Geçiş Dönemi (1939-1950)
- Sinemacılar Dönemi (1950-1970)
- Genç Sinema Dönemi (1970-1980)
- Yeni Sinema Dönemi (1980-1990)
- 1990 Sonrası Dönem
- 2000 ve Sonrası Dijital Dönem

Mevcut dönemler bağlamında Türk sineması sürekli bir değişim içerisinde olmuştur ve ilk yıllarda arşiv oluşturma ve kayıt tutma hedefiyle hareket edilse de, geçen süreçte toplumun sinemaya olan ilgisi ve sevgisi devreye girmiştir. Böylece toplum tarafından tam anlamıyla benimsenen ve ilgi gösterilen bir sinema gerçeği oluşmuştur (Yavuz 2012: 9). Kurtuluş Savaşı sonrası süreçte ise Türk sineması yapımları askeri eğitim ve savaş kazanma ruhu gayeleriyle öne çıkmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, gerek askeri amaçlarla gerekse toplumda bilinç oluşturma hedefleriyle Türk sinema yapımlarına bu anlamda yön vermiştir. Aynı zamanda kalkınma ve eğitim için de Türk sinemasının belge niteliği taşıması gerekliliği görülmüştür ve bir süre Türk sineması bu minvalde ilerlemiştir (Tekerek 2020: 37).

20. yüzyılın ikinci yarısında ise Türk sinemasında toplumsal gerçeklikler belirleyici olmuştur. Dolayısıyla Türk sinemasında işlenen konularda dönemin koşulları önem teşkil etmiştir ve toplumsal sorunları dile getiren yapımlar öne çıkmıştır. Bu bağlamda sosyal ve kültürel gelişmelerin yanı sıra politik ve ekonomik durumlar da film içeriklerinde ele alınmıştır (Şimşek, 2015: 112). Bu dönemde Türkiye'de siyah/beyaz filmler çekilirken ABD ve Avrupa'da renkli yayınlara tam anlamıyla geçilmeye başlanmıştır. Belirli bir süre sonra Türk sineması da renkli filmlerle tanışmıştır ve bu anlamda Muhsin Ertuğrul tarafından yönetilen "*Halıcı Kız*" adlı yapım izleyiciye sunulmuştur.

Görsel 2: İlk Renkli Türk Filmi: Halıcı Kız (Öztürk, 2015)

Mevcut resimde görseli yer alan ve 1953 yılında çekimleri tamamlanan "*Halıcı Kız*" adlı film, ilk renkli film olarak Türk sineması için yeni bir dönemi başlatmıştır ve renkli filmler izleyici ilgisini daha fazla çekmeye başlamıştır. Zira ardı ardına filmler sinemalardaki yerini almıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde toplumsal filmlerin ağırlık kazandığı görülmüştür ve bununla birlikte Yeşilçam yapımları ortaya konulmuştur. Zengin kız, fakir oğlan ve benzeri temalı filmler çekilmiştir. Turist Ömer ve Ayşecik gibi seri filmler de bu dönemde dikkat çekmiştir. 1970'li yıllarda ise ideolojik yapımlar daha fazla etki uyandırmıştır ve ülkede yaşanan siyasi iklim adeta sinema perdesine yansımıştır. Ticari kaygılı diğer filmler de bu dönemde izleyiciyle buluşmuştur (Kuyucak Esen, 2010).

Türk sinemasında 80'li ve 90'lı yıllar, gerek konu çeşitliliğiyle gerekse teknik gelişmelerle öne çıkmıştır. Kültürel değerlerin sineme perdesine sirayet etmesi ayrıca değer teşkil etmiştir ve bu bağlamda "*Ulusal Sinema*" yaklaşımı gelişmiştir. Nitekim bu yaklaşım, öz kültürel değerlerin sinemaya doğrudan yansımasını desteklemektedir ve sinemayla kültürü bir arada bütünleştirmeyi hedef edinmektedir (Sarı Aksakal, 2018: 752). Buna karşın kültürel değerler sinema yapımları üzerinden izleyiciye aktarılsa da, popüler filmler de popüler kültürü entegre etmeyi sürdürmüştür. Böylece sinemada sunulan dünyada hem yeni yaşam biçimleri hem de de deneyimler aktarılmıştır (Künüçen, 2001: 51).

2000'li yıllardan günümüze değin geçen süreçte bu defa dijitalleşme eğilimi dikkat çekmiştir ve üretilen film yapımlarında teknolojinin imkânlarından yararlanılmıştır. Her ne kadar ABD sinemasının teknolojik anlamda attığı ciddi adımların gerisinde kalınsa da, gerek kamera önünde gerekse kamera arkasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Görüntü kalitelerinin artması, oyunculuk tekniklerinin geliştirilmesi, çekim açılarının drone destekli olarak güçlü kılınması, kurgu/montaj aşamalarının daha profesyonelce yürütülmesi, görsel efektlerin etkin bir şekilde kullanılması ve çekim platolarında başarılı yapımlara imza atılması Türk sineması açısından pozitif bir dönem inşa etmiştir. Başarılı birçok film yapımının yanında senaryo ve çekimler bağlamında pasif kalan yapımlar da söz konusu olmuştur. Dijital televizyon platformlarının var olması ise sinema perdelerinin yanı sıra bizzat bu platformlar için çekilen filmlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim günümüz itibariyle de hem sinemalarda hem de dijital platformlarda hareket alanı elde eden bir Türk sineması mevcuttur ve her geçen gün tüm unsurlarıyla gelişimini devam ettirmektedir.

3. UZUN HİKÂYE FİLMİ ÜZERİNE

Türk sinemasında öykü kaynaklı filmler ve gerçek yaşamlardan uyarlanan yapımlar özellikle 2000'li yıllarla birlikte daha yaygın hale gelmiştir. Birçok öykü ve roman sinema perdelerinde izleyiciye sunulmuştur ve hatta birkaç sezon süren diziler yapılmıştır, bu diziler daha sonra yurtdışına onlarca ülkeye ihraç edilmiştir ve bir açıdan Türk öykücülüğü ulus ötesi görünürlük elde etmiştir. Uzun Hikâye adlı film de bu anlamda ayrıca önemlidir ve Mustafa Kutlu'nun öykücülüğünü aslında tüm özellikleriyle ortaya koyan naif bir hikâye barındırmaktadır. Bu hikâye *"İstasyonda başlayıp istasyonda biten "Uzun Hikâye*'dir". Anlatı olarak melodramik öğeler sunan ve bununla birlikte doğa sevgisini, kasaba halkının sıcak yaşamlarını, istasyon temasını öne çıkaran bir içerik mevcuttur (Tosun, 2004: 16).

Mustafa Kutlu'nun kitabını sinema filmine çeviren isim ise Osman Sınav'dır ve uzun yıllar süren ön çalışmalar neticesinde 2012 yılında film tamamlanmıştır, izleyicilerle buluşarak büyük bir ilgi görmüştür. Osman Sınav yönetmenliğindeki yapımda Yiğit Güralp senarist olarak yer almıştır ve başrolde Kenan İmirzalıoğlu ile Tuğçe Kazaz oynamıştır. Filmde Kenan İmirzalıoğlu'nun canlandırdığı Bulgaryalı Ali'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Ali, 1940'lı yıllarda dedesiyle birlikte Bulgaristan'dan göç etmiştir ve İstanbul'da yaşamını sürdürmüştür. Gençlik yıllarına geldiğinde ise Eyüp'te bir sinemacının kızı olan Münire'ye (Tuğçe Kazaz) âşık olup onunla birlikte kaçmıştır. Daha sonra iki âşık olan Münire ve Ali, oğulları Mustafa ile beraber birçok kasabada farklı hayatların içerisine girmiştir, filmin hikâyesi de bundan sonra başlamıştır (Dalcı, 2019).

Görsel 3: Uzun Hikâye Filmi (Absurdizi, 2019)

Görselde yer alan üç karakterin demiryolundaki tren kompartımanında başlayıp ardından farklı gelişmelere evrilen yaşamlarını anlatan filmde, Altan Erkekli, Güven Kıraç, Zafer Algöz ve Mahir Günşıray gibi usta oyuncular da yer almıştır. Filmde anlatım sade ve akıcı olarak ilerlemiştir ve dürüstlük, eşitlik gibi evrensel öğelere ayrıca dikkat çekilmiştir. Nitekim filmde ana karakter olan Bulgaryalı Ali'nin gittiği yerlerde yaşadığı haksızlıklara karşı gelmesi ve bu nedenle göçebe hayatı sürmesi anlatılmıştır. Doğru sözünü esirgemeyen Ali'nin yaşadığı problemler ailesine de sirayet etmiştir ve buna karşın Sosyalist lakaplı Ali'nin umudu da, yüzündeki gülümsemesi de kaybolmamıştır (Süar, 2016).

Uzun Hikâye'de Ali'nin oğlu Mustafa'nın gözünden hikâye anlatılmaktadır ve bu süreç yerler, kişiler, hayatlar ve olaylar değişse de devam etmektedir (Tonga, 2008: 436). Ayrıca aşk teması da Mustafa karakteri üzerinden daha net bir şekilde işlenmektedir. Filmde annesini acı bir şekilde kaybeden ve babasıyla ilçe, kasaba demeksizin hayatını sürdürmeye çalışan Mustafa, gittiği yerlerde aşkı en masum haliyle yaşamaktadır. Hatta bu yüzden babasına sitem etmekte ve bu göçebe hayatın onda oluşturduğu eksiklikleri anlatmaktadır. Mustafa ve Ayla aşkı ise filmde izleyiciyi en çok etkileyen akışlar arasındadır.

Uzun Hikâye'de Mustafa'nın âşık olduğu Ayla karakterini canlandıran Damla Sönmez'in filme dair görüşlerinden kesitler ise şöyledir (Turgud, 2012):

"*Uzun Hikâye, 1950'ler ile 1970'lerin sonu arasında geçen bir kasaba hikâyesi. Bir baba-oğlun yol hikâyesi de diyebiliriz. Ben kasaba savcısının kızı Ayla rolündeyim. Ayla, kendi doğruları olan ve onların arkasında duran bir kız. Ama bunu o dönemin terbiyesine uygun şekilde, aile içindeki saygı sınırlarını aşmadan yapıyor. Filmin herhangi bir politik tarafa sırtını yaslamadan, bu iyidir bu kötüdür demeden, sadece insan olmak, insan sevebilmek üzerine bir öğretisi var. Anlatırken bile tüylerim diken diken oluyor. O zamanlarda insanlar arasında daha organik bir bağ varmış. Bundan dolayı da ilişkiler daha naif ve samimiymiş*".

Görsel 4: Uzun Hikâye Filmi (Beyazperde, 2012)

"Hani hep nerelisiniz diye sorarlar ya; Onlar sevda köylü…" repliğiyle hafızalarda yer edinen Uzun Hikâye filmi, çekim süreçleri bağlamında öncesi ve sonrasıyla büyük bir çabanın neticesinde ortaya konulmuştur. Bu anlamda Fatih Dalcı, filmle ilgili mevcut detayları paylaşmaktadır (Dalcı, 2019):

- Filmde fikir üretme, öyküyü sinemalaştırma ve karakter belirleme süreçleri başta olmak üzere ön hazırlık aşaması yaklaşık 10 yıl sürmüştür.
- Çekimler ise farklı merkezlerde 8 haftada tamamlanmıştır ve 2012 yılının Mart-Mayıs ayları arasında gerçekleştirilmiştir.
- 80 kişiden oluşan teknik ekibinin yanı sıra 65 oyuncu filmde yer almıştır. Ayrıca 400'ün üzerinde figüran da film için kamera karşısına geçmiştir.
- Ege ve Marmara bölgesinde film çekimleri yapılmıştır, bu bağlamda ağırlıklı olarak Kütahya, Ayvalık, Altınoluk ve Adapazarı'nda sahneler tamamlanmıştır.
- Film esasen yönetmen Osman Sınav için de ayrı bir önem teşkil etmiştir. Öyle ki Osman Sınav bu filmle birlikte Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Görsel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV bölümünden (Yaklaşık 35 yıl aradan sonra) mezun olmuştur.

Toplumun çektiği sıkıntılara değinmesi, idealist insan rolünü benimsetmesi, adalet, hak, hukuk ve eşitlik arayışlarını ele alması ve tüm bunları belli bir bütünlükle ortaya koyarken aynı zamanda Türk kültürünü sade anlatımla işlemesiyle öne çıkan Uzun Hikâye yapımı (İşcan ve Yassıtaş, 2019: 54), Türk sinemasında yerini güçlü bir şekilde almaktadır. Filmde ana karakterler üzerinden doğrudan işlenen ve toplumsal anlamda verilen güçlü mesajlar ayrıca önemlidir ve bu açıdan çalışmanın diğer başlığında filmin toplumsal dinamikler bağlamında ortaya koyduğu argümanlar değerlendirilecektir.

4. FİLM ÖZELİNDE TOPLUMSAL DİNAMİKLER

Farklı kültürlere ve yaşam biçimlerine sahip olan bireylerin bir arada yaşayabildiği sistemin adı olan toplum, içerisindeki dinamiklerle çeşitli coğrafyalarda gelişimini sürdürmektedir. Nitekim toplumsal dinamiklerden bahsederken, o topluma yön veren ve gelişimini destekleyen unsurlardan bahsederiz. Bu anlamda ideoloji, kültür, sanat, siyaset gibi unsurlar toplumsal dinamikler bağlamında belirleyici olmaktadır. Sinema da aslında hem toplumun aynasıdır hem de toplum içerisinde yaşanan sevinç ve hüzünleri ele alan, duyarlılık besleyen, barındırdığı gerçekliği sinematografik öğelerle ortaya koyan bir sanat biçimidir. Dolayısıyla toplum ve sinema aynı çatı altında yer alan değerlerdir.

Bu çalışmada toplumsal dinamiklerden bahsederken Uzun Hikâye yapımı ele alınarak hareket edilmektedir. Örneğin ideoloji unsuru bağlamında, mevcut filmin toplumsal dinamikleri öne çıkarılabilir. Bu bağlamda filmin yönetmeni olan Osman Sınav'ın değerlendirmeleri şöyledir (Yenişafak, 2012):

"*Filmin ideoloji ile bir derdi yok. Uzun Hikâye'nin o ideolojik algılamaya eleştirisi var. Ayrıca, mesaj vermek tabirini sinemacılar sevmez. Biz insanlara ait durum anlatırız. Filmleri mesaj kaygısıyla yapmayız. Hatta öyle filmleri sevmeyiz. Son zamanlarda üzerine düşündüğüm şey Allah'ın neden hikâye anlattığı. Dikkat ederseniz bütün kutsal kitaplarda hikâye anlatır. Sadece mesaj verseydi, buyruk yeterli olurdu. Yani hikâye anlatmak o kadar da hikâyeden bir şey değil. Bu duyguyla film yapmak istiyorum. Sinema bir hal sanatıdır. Onun içinden insanlar kendine göre bir şey hisseder ve alır. Biz hem insanlara hem de kendimize ayna tutmuş oluyoruz*".

Osman Sınav bu değerlendirmeleri yaparken, filmde Ali karakterinin hem sosyalist olarak tanımlanan hem de Cuma namazına giden bir karakter olmasına yönelik yapılan eleştirilere de yanıt vermektedir. Dolayısıyla filmin ideoloji üzerinden değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Uzun Hikâye filminin ideoloji üretmekten ziyade ideolojilerin anlamını eleştirmesine yönelik soruyu şöyle cevaplamaktadır (Yenişafak, 2012):

"*Bu tabi ironik bir şeydir. Bütün ideolojiler Türk toplumunda bir kenar süsü gibi durmuştur. Biz de bunu söylemeye çalışıyoruz. Önce Türk toplumunu anlamak lazım. Bu toplumun yazılmamış, kuramlaştırılmamış, teorilere dökülmemiş başka bir ideolojisi var. Cemil Meriç, 'İdeolojiler idrakimize giydirilmiş deli gömlekleridir' der. Türk insanına ve toplumuna bakmak gerekiyor. O yüzden Ali, 'Haktan, eşitlikten, alınterinden yanayım ille de bir isim takacaksanız, sosyalistim' diyor. Neden buna ihtiyaç duyuluyor? Bunun kaynağında Türk toplumunun son 200 yıllık değişimi ve batılılaşması, oradan bize gelenlerin ne kadar suni durduğu, ama kendi yolculuğumuzu ve modernizemizi oluşturamayışımız gibi sorunlar var*".

Filmde adalet kavramı üzerinden de hareket edilmektedir ve toplumsal dinamikler bağlamında adalet, hak, eşitlik arayışı Ali karakteriyle bütünleşerek ortaya konulmaktadır. Osman Sınav film üzerinden adalet teması işlenmesine şöyle yanıt vermektedir (Yenişafak, 2012):

"*Adalet arayışı hiç değişmiyor. Adalet bütün medeniyetleri kapsar. Medeniyetler adaletle yükselir, adaletsizlikle çöker. Uzun Hikâye her devrin hikâyesi. İnsanın hatırlamaya ihtiyacı var. Bugünü anlamlandırabilmek için geçmişi bilmek durumundayız. Yarını kurabilmek için geçmişten referans alırsınız. Referans noktaları değişmez*".

Görsel 5: Uzun Hikâye Kamera Arkasından Bir Kesit (Yeni Akit, 2015)

Verdiği röportajlarda Uzun Hikâye filmini benimsediğini gösteren Osman Sınav, aslında bu eserin toplumda olan biteni yansıttığına temas etmektedir. Her ne kadar bir dönem filmi olsa da, Uzun Hikâye filmi yalnızca anlattığı dönemi değil Türk toplumunun yakın tarihini resmetmektedir. Yukarıdaki görselde ise Osman Sınav'ın başrol karakteri Kenan İmirzalıoğlu ile olan kamera arkası görüntüsü mevcuttur. Yönetmen Osman Sınav bu filmi tasarlarken ana karakterin Kenan İmirzalıoğlu olması gerektiğine yıllar önce karar verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla filmin verdiği mesajları izleyiciye aktaran ana karakter, aslında filmin uzun yıllar süren hazırlık sürecinde belirlenmiştir.

Diğer taraftan Ali karakteri, mevcut filmde hoşgörülü olmayı insanlara yeniden hatırlatan bir rol çizmektedir. İyi insan olmak zor değildir, toplumda olan biten problemler insanoğlunun içindeki hoşgörüyü yok etmemelidir. Hoşgörü de toplumun bir dinamiğidir ve toplumların ayakta kalmasına, bir olmasına, güçlü olmasına yön verebilen bir nitelik taşımaktadır. Osman Sınav bu hususa ise şöyle yaklaşmaktadır (Yenişafak, 2012):

"*Son yıllarda baktığımda samimiyet eksikliği görüyorum. Ondan çok uzaklaştık. Dünyada Türkiye'de, hayatın tüm alanında var ve bu hayatı zorlaştıran bir şey. Biraz samimi olursak yaşamımız daha kolay olacak. En basitinden biriyle aranızda bir problem varsa buna sevgi ve hoşgörü ile yaklaşırsanız, problemin yüzde ellisini çözmüş olursunuz. Bunun yüzde ellisi samimiyettir. Ayrıca, bir film yapıyorsanız onun rol model oluşturması ve hayatımıza ışık tutması gerekiyor. Duvarın arkasında neler olduğunu anlamak için film izleriz. Bize ufukta ne olduğunu gösterebilmeli. Işığın nereden geldiğini görebilmeliyim. Hayata, insanlara umut vermeli. Ben bunu yapmaya çalıştım. Hayattan kopartıp gerçeklikten uzaklaştırmak istemiyorum. Aksine hayatımızda böyle insanlar olmalı demek istiyorum*".

Netice olarak adaletten hoşgörüye, haklı kazançtan ideoloji eleştirisine kadar birçok dinamiği toplumun gerçeklikleri üzerinden ortaya koyan bir film yapımı Türk sinemasına kazandırılmış ve bu yapım verdiği mesajlarla izleyicileri etkileyebilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sinema toplumun sesidir ve toplumda yaşanan gelişmeleri sinematografik öğelerle izleyiciye sunan bir sanat biçimidir. Dolayısıyla halkın gerçek hikâyeleri sinema yapımlarında konu olarak işlenebilmektedir. Öyle ki, kurgu ne kadar sinemanın bir parçasıysa gerçeklik de bir o kadar sinemanın parçasıdır ve dünya sinemasında toplumu tüm gerçekliğiyle anlatan filmlere her zaman değer atfedilmektedir. Nitekim Türk sinemasında da birçok yapım toplumsal meseleleri işlemiştir ve bu anlamda dönem yapımları izleyiciye sunulmuştur. Bu bildiri çalışmasında ise yakın tarihe uzanan bir aile yolculuğunu acısıyla tatlısıyla anlatan Uzun Hikâye filmi ele alınmıştır.

Filmin hikâyesi, çekim mekânları, oyuncuları ve döneme dair aktardıkları izleyiciyi çekerken aynı zamanda verdiği mesajlar öne çıkmıştır. Bu bağlamda adalet arayışı, hukuk mücadelesi, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, aşk, sevgi, sevinç ve keder gibi birçok mesaj filmde yer almıştır. Özellikle adalet ve hoşgörü temaları topluma yön veren dinamikler olarak filmin ana çerçevesini oluşturmuştur ve Bulgaryalı Ali karakterinin hoşgörüsünü kaybetmeden vermiş olduğu mücadele, bu yapımı kült filmler arasına taşıyan başat unsur olmuştur.

Ayrıca, toplumda iyiler kadar kötülerin de olabileceği ve hukuk çerçevesinde kötülerle ve kötülüklerle mücadele edilmesi gerektiği mesajı verilmiştir. Bu mesaj verilirken hoşgörü her zaman kalıcı olmuştur ve koşullar ne olursa olsun insani yaklaşımdan vazgeçilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Aile olgusu ise toplumun temel taşı olması bakımından ilgili filmde en içten haliyle izleyiciye sunulmuştur ve zor şartlarda yaşamanın sebep olduğu birtakım problemlere rağmen aile bütünlüğünün güçlü kalabilmesi betimlenmiştir.

Sonuç olarak topluma yön veren dinamikler filmde izleyiciye sunulmuştur ve aslında sade bir insan profili sunan ana karakter öne çıkarılmıştır. İdeolojik olarak ana karakterin hangi görüşü temsil ettiği tartışılsa da, Osman Sınav'ın da aktardığı gibi "*İçimizden Biri*" olan Ali karakteri vermiş olduğu hak arayışı ve hukuk mücadelesiyle ve aynı zamanda bu anlayışı oğluna da aşılamasıyla toplumu temsil etmiştir.

KAYNAKÇA

Absurdizi (2019). Uzun Hikâye. https://www.absurdizi.com/uzun-hikaye/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Aslıhan, A. (2018). İlk Türk Filmi: Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı. https://blog.karmaturkiye.com/2018/11/24/ilk-turk-filmi-ayastefanostaki-rus-abidesinin-yikilisi/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Beyaz Perde (2012). Uzun Hikâye. https://www.beyazperde.com/filmler/film-205393/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Bulovalı, A. H. (2019). Dünden Bugüne Sinemanın Yolculuğu. aa.com.tr/ tr/kultur-sanat/dunden-bugune-sinemanin-yolculugu/1603789# Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Dalcı, F. (2019). Uzun Hikâye: Bir Film Kadar Uzun Birkaç Hayat Kadar Kısa. https://sineturkiye.com/uzun-hikaye/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Göktaş, A. (2023). Türk Sineması ve Televizyon Dizilerinde Nasreddin Hoca. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

İşcan, A. ve Yassıtaş, T. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Farklı Öğretim Alanlarına Yönelik Film Etkinlikleri: Uzun Hikâye Film Örneği. Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 4(1), 49-60.

Kuyucak Esen, Ş. (2010). Türk Sinemasının Kilometre Taşları: Dönemler ve Yönetmenler. Agora Kitaplığı. İstanbul.

Künüçen, H. (2001). Türk Sinemasında Kadının Sunumu Üzerine. Kurgu Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi, (18), 51-64.

Öztürk, E. (2015). Türk Sinemasında "Bazı İlkler - İlk Heyecanlar" devfilmsanat. blogspot.com/2015/09/turk-sinemasnda-baz-ilkler-ilk.html Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Sarı Aksakal, B. (2018). Türk Sineması Işığında Türkiye'deki Sosyoekonomik, Sosyopolitik ve Sosyokültürel Dönüşümler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Der, 58(11), 749-759.

Süar, S. (2016). Uzun Hikaye'ye İki Bakış. www.azizmsanat.org/2016/06/06/uzun-hikayeye-iki-bakis-onur-kesapli-selin-suar/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Şimşek, G. (2015). Siyasi Olayların Türk Sinemasına Yansıması. Türk Sinemasının 100. Yılına Armağan. Marmara Üniversitesi Yayınevi. İstanbul.

Tekerek, M. (2020). Bir Propaganda Aracı Olarak Türkiye'de Sinema: Atatürk Dönemi. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, (37), 181-204.

Tonga, N. (2008). Yazar-Hayat-Eser Bağlamında Mustafa Kutlu'nun "Uzun Hikâye" Adlı Eserinin Tahlili. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 1(2).

Tosun, N. (2004). Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu. Dergâh Yayınları. İstanbul.

Turgud, E. E. (2012). Filme Dair. https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/askim-icin-aileme-bile-kafa-tutarim-21674573 Erişim Tarihi: 20.09.2023.

Yavuz, D. (2012). Türkiye Sinemasının 22 Yılı. 1990-2011 Sayısal Verilerle 22 Yıllık Döneme Bakış. Antrakt Sinema Kitaplığı. İstanbul.

Yeni Akit (2015). Kısa Ömrümüzün Uzun Hikâyesi. https://www.yeniakit.com.tr/haber/kisa-omrumuzun-uzun-hikayesi-89003.html Erişim Tarihi: 22.09.2023.

Yenişafak (2012). Benim de Bir Uzun Hikâyem Var. www.yenisafak.com/hayat/benim-de-bir-uzun-hikayem-var-417293 Erişim Tarihi: 22.09.2023.

Yürekli, U. (2022). Sinema Nedir? | Sinema'nın Geçmişi ve Geleceği sinemahanedani.com /sinema-nedir-gecmisi-ve-gelecegi/ Erişim Tarihi: 20.09.2023.

TÜRKİYE'DE SPOR TEMALI DERGİ YAYINCILIĞI ÜZERİNE

Doç. Dr. Hakan YÜKSEL
Kafkas Üniversitesi
hakanyuksel25@gmail.com ORCID: 0000-0002-4560-6685

ÖZET

Dergi yayıncılığı geleneksel medyanın önemli araçlarından birisidir ve geçmişten günümüze sadık bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Genellikle aylık olarak okuyucu ile buluşan dergi yayınlarında spesifik konular üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla magazin, ekonomi, kültür, sanat ve ekonomi gibi konuları doğrudan ele alan dergiler piyasada yer almaktadır. Söz konusu dergiler arasında spor temasını işleyen yayınlar da önemli bir kitleye ulaşmayı başarmaktadır. Bu bağlamda futbol ağırlıklı bir içerik planlaması mevcut olsa da, sporun diğer branşlarını da ele alan dergiler ayrıca öne çıkmaktadır. Bu çalışmada spor temalı dergi yayıncılığı incelenmektedir. Türkiye özelinde yayın hayatını devam ettiren spor dergileri ele alınarak hareket edilmektedir. Genel çerçevede incelenen spor dergileri üzerinden yola çıkılarak, sektör ve okuyucu özelinde nasıl bir görünüm ortaya konulduğu tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dergi, Dergi Yayıncılığı, Spor

OVER SPORTS THEMED MAGAZINE PUBLISHING IN TURKEY

ABSTRACT

Magazine publishing is one of the important tools of traditional media and has appealed to a loyal readership from past to present. Magazine publications, which generally meet with readers on a monthly basis, focus on specific topics. Therefore, topics such as magazine, economy, culture, art and economy come to the fore and these magazines are available in the market. Among these magazines, publications examining sports reach a significant audience. In this context, although there is a football-focused content plan, magazines that examine other branches of sports also stand out. In this study, sports-themed magazine publishing is examined. Sports magazines that continue to be published specifically in Türkiye are examined. Based on the sports magazines examined in general terms, it is discussed what kind of a view is presented in terms of the sector and the reader.

Keywords: Magazine, Magazine Publishing, Sports

1. GİRİŞ

Dergi yayıncılığı basılı olduğu kadar dijital anlamda da okuyucu ve kullanıcı kitlelere sunulan bir görünümle öne çıkmaktadır. Diğer medya alanları gibi günlük ve anlık olarak içerik üretim süreçlerinin olmaması, dergi yayınlarında işlenen konuları daha özgün kılmaktadır. Nitekim derginin yayınlanacak sayılarına özgü çalışmalar yürütülmektedir ve bu anlamda araştırmalar gerçekleşmektedir. Dolayısıyla derginin ana teması hangi konu olursa olsun, geleneksel dergi okuyucuları ve dijital dergi kullanıcıları açısından ilgi hep canlı tutulmaktadır. Spor teması da bu anlamda önemlidir. Her ne kadar futbol branşı spor temasının önüne geçmiş olsa da, spor içeriklerini ele alan dergi yayınları dünya genelinde faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Türkiye'de de spor dergileri popüler düzeydedir ve yıllardır devam eden bu popülerlik yeni teknolojilerle desteklendiği için baskı kalitesiyle ayrıca bütünleşmektedir. Reklam desteği ise spor dergilerinin devamlılığını sağlamak açısından çok değerlidir. Bu anlamda spor kulüpleri bünyesinde çıkarılan dergiler kulüp gelirleri olduğu için reklam faktörünü ana problem olarak görmese de, diğer spor dergileri açısından reklam adeta olmazsa olmazdır. Okuyucu ilgisi de dergileri ayakta tutan ana dinamiklerden birisidir. Ancak dijital yayıncılıktan sonra dergi satış rakamları azalma eğilimine girdiği için reklam gerekliliği daha fazla önem arz etmektedir. Yürütülen bu çalışma, belirttiğimiz bu hususlar çerçevesinde Türkiye'deki spor dergiciliğini ana hatlarıyla ele almaktadır ve kavramsal bağlamda değerlendirmektedir.

2. DERGİ VE DERGİ TÜRLERİ ÜZERİNE

Basılı medyanın gazete dışında öne çıkan araçlarından birisi dergidir ve dergi yayıncılığı periyodik olarak okuyucusuna ulaşan, içeriğinde genel olarak belli bir tema işlenen, görsel ağırlıklı olarak ve baskı kalitesi daha iyi düzeyde kitleye ulaşan bir yayıncılık biçimidir. Dergi yayıncılığında ön araştırma sürecinin daha uzun olması da önemlidir ve nitekim belli bir tema üzerine yoğunlaşan dergi yayıncılığında anlık bilgi akışı verilmediğinden dolayı araştırma, değerlendirme ve analiz etme süreçleri daha planlı düzeyde işlemektedir. Böylece okuyucuya iletilen bilgiler daha doğru ve güvenilir düzeyde ortaya konulmaktadır.

Süreli yayın olarak da tanımlanan dergiler genel anlamda aylık periyotlarla basılmaktadır. Bunun dışında haftalık, iki haftalık ve üç aylık dönemler halinde hazırlanan dergiler de bulunmaktadır. İçerik planlaması olarak haber dışında röportaj, makale, araştırma ve eleştiri gibi konular da yer almaktadır. Sektörel bilgiler dergi içeriklerinde var olan bir diğer konu başlığıdır. Baskı niteliği ve renkli fotoğraflarıyla okuyucu ilgisini çeken dergiler bu anlamda yaygın bir okuma aracı olarak değerlendirilmektedir (Sunay, 2020).

Tarihsel süreçte ise, dergiler matbaanın icadından sonra yayın hayatına geçmiştir ancak bu süreç gazete yayıncılığından sonra gerçekleşmiştir. Zira gazeteler daha çok güncel haberleri paylaşan ve toplumun bilgi kaynağı olarak benimsenen medya aracı iken dergiler formel bir iletişim kanalı görünümüyle öne çıkmıştır. Bu doğrultuda; 17. yüzyılda deneysel yöntem uygulayan bilim adamlarının hızlı, yaygın ve formel bir iletişim ağına olan gerekliliği neticesinde dergiler hareket alanı bulmuştur (Dilek, 2004: 39). ABD ve Avrupa ülkeleri gazete yayıncılığında olduğu gibi dergilerde de dünyadaki birçok ülkeden daha önce yayın içeriği üretmiştir ve 17. yüzyılda çok sayıda dergi okuyucuya ulaşabilmiştir.

Almanya ve Fransa, dergi yayıncılığında ilk adımları atan ülkeler arasında yer almıştır ve bu bağlamda Avrupa'daki ilk dergi olarak "*Erbauliche Monaths Unterredungen*" adlı yayın ortaya konulmuştur. 1663 yılında okuyucuya sunulan bu yayın Almanya'nın Hamburg şehrinde basılarak hayata geçmiştir. Dergi yayıncılığındaki ilk bilimsel içerik ise bu defa Fransa'da basılmıştır ve "*Journal de Scavant*" adlı dergi 1665 yılında kitlelere ulaştırılmıştır. Daha sonra yıllarda diğer Avrupa ülkelerinde dergiler basılmıştır ve farklı konular işleyen bu yayınlar gazete yayıncılığına paralel olarak okuyuculara sunulmuştur. 17. yüzyılda gelişmeye başlayan dergiler bir sonraki yüzyılda ise daha geniş ve etkin bir hareket alanı bulmuştur, bilimsel dergiler bu süreçte güçlü bir biçimde öne çıkarak Avrupa'nın birçok şehrinde görünürlük elde etmiştir. Nihayetinde bu yayınlar bilimsel bağlamda bilgi içerikleri sunarak enformasyon akışının bilimsel zeminde gelişmesine ve yaygınlaşmasına önemli katkılar sunmuştur (Keskin vd, 2023: 967).

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de birçok dergi yayını okuyuculara sunulmuştur ve gelişimi Osmanlı Dönemi itibariyle başlayan dergiler, esasen Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yaygın kitlelere ulaşmıştır. Gazetelerde olduğu gibi bir süre haber içeriği sunan ve siyasi gelişmeler aktarmayı hedefleyen dergiler, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha spesifik konulara yönelmiştir. Böylece magazinden spora ve kültürden sanat içeriklerine kadar birçok konu dergi yayıncılığının ana merkezini oluşturmuştur. Ayrıca renkli baskıya geçilmiş olması, dergilerin daha fazla ilgi çekmesini sağlayan ana unsurlar arasında yer almıştır.

Görsel 1: Hayat Mecmuası'ndan Bir Sayı (Köşger, 2018)

Örneğin mevcut görselde yer alan dergi, Türkiye'nin ilk magazin dergilerinden birisi olarak uzun yıllar (1956-1980) okuyucuya ulaşmıştır. Haber, magazin ve aktüalite içerikleriyle öne çıkan dergi, renkli yayınlanan basın araçları arasında yer alarak ayrıca ilgi çekmiştir ve askeri vesayet dönemine kadar düzenli periyotlarla yayın hayatını sürdürmüştür (Köşger, 2018).

Türkiye'de dergi yayıncılığı günümüze kadar farklı temalar işleyerek ulaşmıştır ve sadık okuyucu kitlesi inşa ederek geleneksel medyadaki varlığını devam ettirmiştir. Söz konusu temalar dergilerin belli kitlelere hitap etmesi açısından önemlidir ve aşağıda yer alan tabloda ortaya konulan dergi türleri, dergi okuyucularının ilgili konular üzerine yoğunlaşabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla diğer medya araçlarında olduğu gibi konu bütünlüğü sunan değil daha çok spesifik içerikler üreten dergi yayıncılığı dikkat çekmektedir ve bu anlamda dergi türleri mevcut tablo üzerinden sunulmaktadır:

GENEL BAŞLIKLARLA DERGİ TÜRLERİ	
Sanat Dergileri	Kültür Dergileri
Edebiyat Dergileri	Spor Dergileri
Bilişim Dergileri	Çocuk Dergileri
Magazin Dergileri	Ekonomi Dergileri
Bilim Kurgu Dergileri	Eğitim Dergileri
Felsefe Dergileri	Kadın Dergileri
Araba Dergileri	Animasyon Dergileri
Sinema Dergileri	Akademik Dergiler
Kurumsal Dergiler	Aktüel Dergiler
Seyahat Dergileri	Mizah Dergileri
Moda Dergileri	Teknoloji Dergileri

Tablo 1: Dergi Türleri

Genel anlamda bu başlıklar üzerinden okuyucuya sunulan ve alt başlıklarıyla ayrıca çeşitlenen dergiler, yeni iletişim teknolojileriyle beraber ise yeni bir sürece doğru yöndeşmektedir. Zira gelişen teknolojiler; diğer medya araçları gibi dergi yayıncılığını da hızlı, etkin ve aktif hale getirmektedir. Artık akılı cihazlarla dergilere ulaşılmakta, içerikler dijital teknolojilerle desteklenmekte ve bu bağlamda daha geniş okuyucu kitlelerine ulaşılabilmektedir. Dergi içerikleri oluşturulurken de teknolojinin olanaklarından iyi düzeyde yararlanılarak bu açıdan yayın niteliği kazandırılmaktadır (Gönenç ve Nalcıoğlu, 2019: 13).

Öyle ki geleneksel dergi yayıncılığından dijital dergi yayıncılığına geçiş yapılan bir hareket alanı oluşmaktadır ve bu minvalde bazı dergiler hem kâğıt baskılarını sürdürmekte hem de dijital ortamda hedef kitlesine ulaşmaktadır. Böylece okuyucu açısından erişim kolaylığı her iki anlamda sağlanmaktadır ve dergilerin görünürlüğü güçlü kılınmaktadır. Bunun yanı sıra yalnızca dijital ortamda sunulan dergiler de yer almaktadır ve bu dergiler sanal ortamda mevcut kitlelerine içerik üretmektedir (Kazan, 2017: 18). Görsel içeriklerin yanı sıra link bağlantıları üzerinden diğer medya unsurlarına erişilmesi, bu eksende dergiler için artı değer olarak dikkat çekmektedir. Sektörel anlamda da hareketlilik getiren dijital dergiler, rekabet alanını yeni bir boyuta taşımaktadır.

Belgin İpek ve Pelin Öztürk Göçmen, dergi yayıncılığının dijital dergiciliğe evrilmesini şu ifadelerle değerlendirmektedir (İpek ve Göçmen, 2021: 88):

"*Teknolojinin gelişmesiyle birlikte; iletişim, ekonomi, politika, bilgi, eğitim gibi birçok sektör yeni bir yol haritası çizmeye başlamış ve köklü bir değişim geçirmiştir. 1980'lerde daha dinamik bir yol izleyen bilgisayar teknolojilerinin gelişimi, web teknolojisiyle birleşerek çoğu sektörün değişimine neden olurken bu değişimle birlikte toplum ve toplumun yaşam standartları ve alışkanlıkları da değişmiştir. Teknolojiyle birlikte baskı dünyasında yaşanan birçok gelişme, geleneksel medyayı etkilemiş ve değiştirmiştir. İlk çıkan dergilerden günümüze dergicilik; hedef kitle, sosyo-ekonomik alt yapı, gelişen baskı teknolojileri ile değişime uğrayarak yakın geçmişe kadar gelmiştir. Fakat internetin icadı, web teknolojilerinin gelişmesi, mobil cihazların yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel dergilerin yerini dijital dergiler almaya başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ile iş gücü, sermaye, yatırım ve zaman tasarrufu sağlanmıştır*".

Global dünya genelinde dergi yayıncılığı artık dijitalleşme sürecinin etkisi altında kalmaktadır ve bu bağlamda dijital dergi yayıncılığının bilhassa bilimsel anlamda aşağıdaki gibi birtakım artı ve eksileri ortaya çıkmaktadır (Sağır ve Sağır, 2019: 126):

- Bilgiye erişim anlamında kolaylık oluşmaktadır ve özellikle basılı dergilerin elektronik ortama taşınmış olması, arşivlere ulaşım anlamında önemli bir kazanım sunmaktadır.
- Eğitim kurumlarının görünürlüğünü destekleme noktasında ve bilgi üretim süreçlerini daha kolay düzeyde ortaya koymada ayrıca katkı sağlamaktadır.
- Bilim insanlarının etkin hareket alanı bulması açısından da avantaj söz konusudur ve dijital dergi yayıncılığı bu anlamda önemlidir.
- Dijital dergi yayıncılığı ile birlikte yayın sayılarının çok fazla artmış olması nicelik olarak artı değer gibi gözükse de, nitelik anlamında soru işareti oluşturmaktadır ve bir anlamda bilginin sıradanlaşmasına sebebiyet vermektedir.
- Bilimsel anlamda yayın tekrarına sıklıkla düşülmesi de dijital dergi yayıncılığının sunduğu yayın olanaklarının bir neticesidir. Dolayısıyla nitelik düzeyi tartışılmaktadır.
- Bilgiyi dijitalleştiren dijital dergi yayıncılığı, aynı zamanda kütüphanelerin ve basılı olan içeriklerinin anlamını yitirmesine zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak dergi yayıncılığı geleneksel medyanın yaşadığı dijital dönüşüm içerisine dâhil olmaktadır ve hem içerik hem de nitelik bakımından değişmektedir. Bilimsel dergilerde birtakım sorunsallar ortaya çıkmış olsa da, geniş çerçevede dijital dergi yayıncılığı birçok kazanımı beraberinde getirmektedir. Örneğin geleneksel dergi yayıncılığında var olsan sadık okuyucu kitlesi dijitalleşme süreciyle beraber yeni okuyucu profilleri doğurmaktadır. Geleneksel abonelik sistemi de dijital anlamda değişmektedir ve ücretli üyelikler üzerinden dergilere erişim sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra internet destekli olarak erişim kolaylığının olması ve içerik üretme bağlamında hareket alanının gelişmesi, dergi yayıncılığının dijital anlamda yeni kazanımlar elde edebileceğinin göstergesi olmaktadır.

3. SPOR DERGİCİLİĞİ

Spor, bedeni ve ruhu geliştiren hareketlilik bütünlüğüdür ve hayatın her alanında var olan bir aktivite olarak değerlendirilmektedir. Spor aynı zamanda belli kuralları olan ve rekabet olarak mücadele gerektiren bir olgudur. Dolayısıyla verilen mücadele bağlamında yarışma duygusu geliştiren, heyecan oluşturan, üstün gelebilmek adına hedef belirlenmesini sağlayan planlı bir işleyiştir (Aracı, 1999: 13). İnsan hayatının merkezinde yer alan spor, medya ile de doğrudan ilişkilendirilebilen bir alandır ve medyanın tüm unsurlarında spor odaklı yayınlar etkin bir şekilde yürütülmektedir. Dergi yayıncılığı açısından da spor önemlidir ve spor temalı dergiler dünyanın her yerinde kendi kitlesine ulaşmaktadır.

Motive edici olmakla birlikte fiziksel güçleri belli bir beceri doğrultusunda ortaya koymayı gerektiren sporun bu bağlamda kurumsal bir rekabeti temsil etmesi (Coakley, 2001: 8), medya alanı ile olan bağını güçlendirmektedir. Nitekim medya için rekabet içerikli temalar önemlidir ve hedef kitlenin ilgisi rekabet ortamına çekileceği için spor her zaman medyanın dinamikleri arasında yer almaktadır. Spor dergiciliğinde de hem yarışma ruhu ortaya konulmaktadır hem de görsel ağırlıklı sunumlarla rekabetin okuyucuya yansıtılması hedeflenmektedir. Örneğin aylık olarak yayınlanan spor dergilerinde herhangi bir branşa dair sunulan içerikte geçmişten günümüze dek rekabet boyutları öne çıkarılabilmektedir ve potansiyel kitleyi cezp edebilecek sunum biçimleriyle hareket edilebilmektedir.

Oyalanmak için gerekli görülen bir alan olduğu gibi birleştirici ruhuyla toplumsal bir süreç olarak değerlendirilen spor (Fişek, 1998: 35), tarihsel süreçte de medya içeriklerini oluşturma adına belirleyici olmuştur. Türkiye özelinde irdelediğimizde; dergi yayıncılığının gelişim sürecindeki gibi spor temalı dergilerde de Osmanlı Dönemi öne çıkmıştır. Zira Türk basını için ilk spor dergisi 1910 yılında yayınlanmıştır. "*Futbol*" adlı bu dergi adından da anlaşıldığı üzere futbol merkezli bir yayın olarak okuyuculara sunulmuştur (Atalı, 2018: 92).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde daha sık yayınlanan spor dergileri, futbol dışında diğer branşları da ele almıştır ve okuyucu kitlenin birçok spor alanına dair bilgi sahibi olması adına yayıncılık faaliyetleri devam ettirilmiştir. Sporun birçok alanını ele alan dergilerden birisi de 1922 yılında yayınlanan "*Türkiye İdman Mecmuası*" adlı yayındır. Haber içeriklerinin dışında görsel ağırlıklı olarak da okuyucu ilgisi çeken bu dergi; futbol ile birlikte güreş ve boks gibi spor dallarını öne çıkarmıştır. Aylık olarak yayınlanan dergide sporun he alanına katkı sunma hedefinin belirlenmesi, bu minvalde ilgi çekici olmuştur (İbar, 2017: 36).

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra da spor dergileri yayınlanmaya devam etmiştir ve ana tema olarak yine futbol branşının öne çıktığı görülmüştür. Öyle ki "*Gol*" adlı dergi futbolu yansıtan ruhuyla doğrudan dikkat çekmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde ülkede ekonomik buhranlar ve birtakım sıkıntılar yaşansa da, hem futbol milli takımı hem de profesyonel ülke takımları vatandaşın sosyal yaşamını hareketlendirmede önem teşkil ettiği için, medya alanı futbol içeriklerine daha çok yoğunlaşmıştır. Spor dergilerinde de futbolun öne çıkmasının alt nedeni olarak bu yaklaşım söz konusudur. Öte yandan Türkiye'de spor dergileri genel olarak İstanbul merkezli olarak çıkarılsa da, Ankara'da basım işlemi gerçekleşen dergiler de olmuştur. Devlet destekli olarak çıkarılan "*Türk Spor Kurumu*" adlı dergi, bu dergiler arasındadır ve 1935 yılında Ankara'da basım/yayını yapılarak okuyucu kitlelere ulaşımı sağlanmıştır (Atabeyoğlu, 1991: 25).

Türkiye'de spor dergileri özellikle 1960 yılı ve sonrasında renkli içerikleriyle okuyuculara ulaşmıştır ve zaman içerisinde hem nitelik hem de nicelik bakımından gelişim göstermiştir. Haftalık dergilerin yerini aylık olarak yayınlanan dergiler almıştır ve özellikle 2000'li yıllarda teknolojinin sunmuş olduğu olanaklarla baskı kalitesi çok daha iyi hale gelmiştir. Yalnızca Türkiye'de değil dünya genelinde de spor temalı dergiler büyük ses getirmiştir.

Görsel 2: Goal Dergisinden Bir Sayı (Uzunpaslar, 2010)

Örneğin yukarıdaki görselde bir sayısı resmedilen "Goal" adlı dergi "*Dünya'dan Futbol*" mottosuyla yıllarca okuyuculara ulaşmıştır ve yayınlarına bu anlamda devam etmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kitlelere sunulan dergi, farklı dil seçenekleriyle hem basılı olarak hem de dijital ortamda içerik sunmaktadır. Görsel ağırlıklı ve poster içerikli dergi, spor dergiciliği açısından yakın tarihin en önemli yayınları arasında gösterilebilir. Dolayısıyla ilgili dergi hem basılı olarak hem de online ortamda sporseverlerin takip ettiği dergiler içerisinde yer almaktadır.

Yalnızca Türkiye'de yayın yapan ve spor içerikli olarak okuyuculara ulaştırılan dergiler de mevcuttur ve bu dergiler genelde spor kulüplerinin yayın organı kimliğiyle öne çıkmaktadır. Basılı olduğu kadar dijital ortamda da sunulan spor dergileri, dijital ortamda erişim daha kolay olduğu için bu alanda daha fazla kitleye ulaşmaktadır, dergilerin basılı versiyonları ise belli bir okuyucu kitlesinin ilgisini çekmeye devam etmektedir. Kuşe kağıda basılı olması, ünlü sporcuların ve takımların posterine yer vermesi, ek hediyeler sunması ve aylık olarak yayınlandığı için her sayısının merak uyandırması geleneksel spor dergiciliğini ayakta tutan unsurlar arasında değerlendirilebilir. Öte yandan kulüp destekli spor dergileri mali anlamda ayakta kalsa da, diğer spor dergilerinin reklam gelirine ihtiyaç duyduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak; kazanımlarıyla, dijitalleşmesiyle ve mali problemleriyle öne çıkan spor temalı dergi yayıncılığını şu hususlarla değerlendirmek yerinde olacaktır:

- Spor dergiciliği birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de futbolu daha fazla öne çıkaran bir yaklaşımla hareket etmektedir.
- Genel olarak spor dergileri aylık periyotlarla çıkarılmaktadır ve geleneksel dergilerde hem üyelik hem de doğrudan temin etme olanağı mevcuttur. Dijital dergiler ise ücretli üyelik üzerinden kullanıcılara açılmaktadır.
- Spor temasıyla ve alt branşlarla öne çıkan basılı dergilerde yayın kalitesi oldukça iyidir ve spor içerikleri nitelikli görsellerle hedef kitleye aktarılmaktadır.
- Spor dergilerinde ek olarak DVD ve poster gibi hediyelerin verilmesi, okuyucu ilgisini sürdürülebilir kılmak adına önemlidir.
- Bilhassa dört büyük futbol kulübü (Galatasaray-Fenerbahçe-Beşiktaş-Trabzonspor) dergi yayıncılığında bir adım ileridedir ve resmi kulüp dergileri önemli bir kitleye ulaşmaktadır.
- Dijital alanda da büyük kulüpler daha güçlü bir görünüm sunmaktadır ve bu alandaki dergilerde kullanıcı hareketliliği daha fazla olmaktadır.
- Reklam gelirlerinin resmi kulüpler dışındaki diğer dergiler için adeta can damarı olması, özellikle basılı dergiler için önem teşkil etmektedir ve dijitalleşme döneminde basılı dergi satış rakamları azaldığından dolayı, reklam faktörü daha da zaruri hale gelmektedir.
- Futbol dışındaki branşlarda elde edilen kazanımlar spor dergiciliğinin hareket alanını genişletmektedir ve okuyucu kitlesi bu anlamda dönüşmektedir.
- Son olarak da; hem geleneksel hem de dijital dergi yayıncılığında spor alanında var olan rekabetin medya alanına da taşınması, kurumsal gelişime katkı sağlamaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Spor dergiciliği diğer medya alanlarında sunulan spor içeriklerinden daha farklı ve özgün içeriklerle kendine has bir hareket alanı inşa ettiği için, bu anlamda her daim dikkat çekmiştir. Örneğin gazetelerde sporun günlük gelişmeleri sunulurken, radyo ve televizyonlarda spora dair yorumlar öne çıkarılırken ve internette anlık olarak sporun her anı aktarılırken dergilerde durum daha farklı düzeyde işlenmektedir. Nitekim dergiler genel olarak ayda bir basılmakta ve merak uyandıran konularıyla okuyucuda ilgi uyandırmaktadır. Yalnızca spor dergilerine özgün olarak hazırlanan yazı dizileri, röportajlar, araştırmalar ve analizler spor dergiciliğini güçlü tutan yayın politikaları olarak kabul görmektedir.

Her ne kadar mali anlamda problemler yaşansa da ve reklam gelirleri her zaman beklenen düzeye ulaşmasa da, spor dergilerini ayakta tutan ana dinamiklerden birisi de okuyucu ilgisi olmuştur. Dijital dergiler güçlü bir hareket alanı bulsa da basılı spor dergilerine olan ilgi düzeyi sadık okuyucu kitlesiyle devam etmiştir ve etmektedir. Sporun her dalında elde edilen başarılar bu ilgiyi daha da perçinlemektedir. Örneğin Fenerbahçe ve Anadolu Efes ile elde edilen Avrupa çapındaki başarılar nasıl ki basketbol dergilerine ilgiyi artırdıysa, son dönemde kadın voleybolcuların elde ettiği büyük zaferler voleybol temalı dergileri daha popüler hale getirmektedir. Dolayısıyla başarılar sürdürülebilir boyuta taşındıkça spor dergiciliğinin de futbol merkezli olmaktan çıkacağı ve her branşa yayılabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aracı, H. (1999). Okullarda Beden Eğitimi. Bağırgan Yayın Evi. Ankara.

Atabeyoğlu, C. (1991). Türkiye Spor Yazarlığının 100. Yılı. Türkiye Spor Yazarları Derneği. İstanbul.

Atalı, L. (2018). Bir Dönemin Spor Yayını "Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi". Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. 91-98.

Coakley, J. (2001), Sport in Society: Issues and Controversies. Boston. McGraw Hill.

Dilek Kayaoğlu, H. (2006). Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı. Türk Kütüphaneciliği, 20(1), 29-60.

Fişek, K. (1998). Türkiye'de ve Dünya'da Spor Yönetimi. Bağırgan Yayımevi. Ankara.

Gönenç Yapar, A. ve Ulusoy Nalcıoğlu, B. (2019). Yeni Medya Ortamında Dergicilik. Dijitalleşme ve Dergicilik. Der Yayınları. İstanbul.

İbar, G. (2017). Şa Şa Şa'dan Çapkın Kız'a: Müstesna Yayınlar. Doğan Kitap. İstanbul.

İpek, B. ve Öztürk Göçmen, P. (2021). Türkiye'de Dijital Dergi Yayıncılığı: 2015-2019. Akademik Sanat, (12), 88-100.

Kazan, H. (2017). Avantajları ve Dezavantajları ile The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 17-24.

Keskin, İ. , Sümbül, S. ve Güler, C. (2023). Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bir Bilimsel İletişim Faaliyeti Olarak Dergi Yayıncılığı (1800'lerden 1950'li Yıllara Kadar). Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (11), 953-986.

Köşger, H. (2018). Türkiye'nin İlk Magazin Dergisi Hayat Mecmuası. www.gzt.com/jurnalist/turkiyenin-ilk-magazin-dergisi-hayat-mecmuasi-3242428 Erişim Tarihi: 23.09.2023.

Sağır, A. ve Memiş Sağır, P. (2019). Bilginin Dijitalleşmesi Bağlamında Akademik Üretim Mekanizmalarının Dönüşümü: Matbaadan Dijital Ortama Dergi Yayıncılığı. Journal of Economy Culture and Society, (59), 121-141.

Sunay, N. (2020). E-Dergi, Dijital Dergi, Online Dergi Nedir, Nasıl Yapılır? https://www.sektorumdergisi.com/e-dergi/ Erişim Tarihi: 23.09.2023.

Uzunpaslar (2010). Goal Dergisi. https://uzunpaslar.wordpress.com/category/goal-dergisi/ Erişim Tarihi: 23.09.2023.

ULUSAL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ YA DA "ULUS ÜSTÜ" DÜNYANIN OLUŞUMU BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME*

Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi,

yurdigul@atauni.edu.tr, 0000-0002-9903-4176

Prof. Dr. Aslı YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi,

asliacar@atauni.edu.tr, 0000-0001-5333-9751

ÖZET

Küreselleşme olgusunun mekânsal anlamda tanımının yapılabilmesi çok zor gibi görünse de genel itibariyle işlevsel ve yoğunluk boyutuyla etki alanını giderek büyüten, dünyadaki teknolojik, ekonomik ve sosyokültürel gelişme ve değişimlerin ulaştığı noktayı temsil ettiği düşünülen bir kavram olarak, "globalization" sözcüğü kullanılmaktadır. Bu kavram ise etki alanının genişliği nedeniyle beraberinde "entegrasyon", "coğrafi sınırların kalkması", "kültürel asimilasyon", "çağdaş emperyalizm", "küresel ekonomi", "uluslararası sermaye", "uluslararası hukuk" gibi yan anlamına ve çağrışımına yönelik birçok kavramın da literatürde tartışılmasına sebep olmuştur.

Çalışmada, henüz bir sona ulaştığı düşünülmeyen ve canlılığını her daim koruyan bir dinamik olarak da ifade edilmesi mümkün görünen "küreselleşme" olgusunun, modernizmin ürünü olan "ulus" ve "ulus devlet" kavramlarına etkisi tartışılacaktır. Bu amaçla, öncelikle küreselleşmenin genel bir tanımı yapılmaya çalışılacak ve sonrasında ise dinamikliğinin temel sebebi olan ekonomik unsurlar anlatılacaktır. Son olarak da küreselleşmenin gerçekten "Ulusal Kimliğin" ve "Ulus Devletin" bir sonu mu olduğu yoksa kültürel anlamda sınırların ortadan kalktığı evrensel bir kimliğe hitap eden bir "ulus üstü" dünyanın mı oluştuğu yönünde, literatürde de sıkça geçen sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Ulusal Kimlik

(*) Çalışma "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Ulusal Kimlik Olgusu ve Ulusal Kimliğin Televizyon Haberlerinde Sunumu (2007), Yusuf Yurdigül " adlı doktora tezinden güncellenmiştir.

Giriş

Küreselleşme, en genel anlamıyla Arnason"ın ifade ettiği "tüm dünyanın tek bir yer olarak billurlaşması" (Mutlu, 1999: 44) şeklinde tarif edilebilir. Bu haliyle bir gerçeklik olarak tıpkı modernizm gibi bütün dünyada tartışılmaktadır. Bir gerçek olarak tartışılmasını sağlayan ise küreselleşmenin büyük teknolojik yeniliklere, ekonomik ve politik dönüşümlere, kültürel ve iletişimsel gelişmelere dayanmış olmasıdır. Değişimler ise dünyanın siyasi, ekonomik ve kültürel coğrafyasını yeniden şekillendirdiği bir ortam sunmaktadır. Bu olurken iş gören şeylerin "teknolojik" ve "sosyal transformasyon" (Yıldırım, 1993:188) gibi çok güçlü argümanlar olması, küreselleşmenin içsel bir değişim olduğu duygusunu/fikrini kuvvetlendirmektedir. Böylece toplumlara bu değişime karşı direnmenin mümkün olmadığını, direnirlerse bir süre sonra yok olacakları korkusunun hep var olacağını söylemektedir. Canlılığını ekonomik dinamikleriyle sürdürmesi ise, bu oluşuma karşı olanların kurumsal anlamda güçsüzleşip ayakta duramaz hale gelmelerine sebep olmaktadır. Çünkü *"değişmeyenler, yok olmaya mahkumdurlar. Değişme ve süreklilik birbirine paralel seyreden iki kavramdır… Hızlı ya da yavaş değişme hemen daima sürekli olduğu gibi, süreklilik değişmeye engel değildir. Hatta bir adım daha atarak "süreklilik" adı verilen olgunun "kesintisizliğin" ancak, değişim yoluyla ya da süreciyle gerçekleştiği savunulabilir. Sürekli değişen çevre koşulları altında değişmeyen, değişimlere ayak uyduramayanlar elenir"* (Güvenç, 1997:25). Robertson'ın dünyanın bir bütün olarak düşünülmesi biçiminde, Giddens'ın da yerelin merkezi, merkezin yereli etkilemesi ve sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tarif ettiği küreselleşme, işte tam bu değişim ve süreklilik kavramlarının merkezinde bulunmaktadır. Neredeyse değişimin bir tek temsili kavramı konumunda bulunan küreselleşmeye ve onun sürekliliğine karşı durmakla toplumlar yok olmaya mahkum mu olacaklar, yoksa küreselleşmenin mantığından hareketle sürekli olan bu değişime karşı yerel kimlikler ve kültürler güçlenerek zafer mi kazanacaklar? Çalışma bir nevi bu sorulara yanıt aramaktadır.

KÜRESELLEŞMENİN DEĞİŞİME ETKİSİ

Küreselleşmeyi güçlü kılan değişimin ve bu değişimi güçlü kılan sürekliliğinin temel dinamiği ekonomiye ilişkin olmasıdır. Çünkü özünde küreselleşme olgusu, ekonomik sınırlarla siyasi sınırların birbirinden ayrılması ve ekonomik sınırların giderek ortadan kalkması, bunun sonucunda ise iç piyasaların uluslararası rekabete açılarak ülke ekonomilerini dünya ekonomik transformasyonuna entegre etmesidir. Ekonomik anlamda bütünsel bir yol izleyerek tüm dünyanın tek bir Pazar haline gelmesiyle de farklı dil, din, ırk

ve kültüre sahip toplumları tüketici olarak hazırlayan küreselleşme, iç piyasalara yönelik ekonominin büyük bir kısmını hala elinde bulunduran devlete, bu entegrasyon sürecinde çok küçük bir rol vermektedir. Uluslararası sermaye ve ulusal ekonomi arasındaki "erk" mücadelesi olarak tanımlanabilecek olan bu gerilim hakkında Şaylan şu yorumu yapmaktadır.

"Her ülke, dünya ekonomisi ile bütünleşirken daha avantajlı bir konum yakalamak istemektedir. Ve bu eğilimler esas olarak devlet politikası biçiminde yansıma bulmaktadır. Buna karşılık küreselleşme süreci içinde kimin nasıl bütünleşeceği ve bütünleşme içinde konumunun ne olacağı kararları sermaye, özellikle uluslar arası mali sermaye tarafından verilmektedir. Bu durumda iki karar parametresi arasında gerilim ya da çatışma çıkması kaçınılmaz bir gelişme olacaktır." (Şaylan, 1994:218)

Genellikle bu çatışmadan galip çıkan çok uluslu şirketler, devletlerin iktidarını ve hareket alanını daraltarak ya da iç pazardaki rekabeti kızıştırarak bölgesel entegrasyonlar (Timur, 1996: 18) kurma/kurdurma politikasını izlemektedir. Bunun sonucu olarak iç piyasalar ise, ekonomik alanda hız arttırmak, mal ve hizmet alanında genişleyerek global hale gelmek, yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması, teknoloji transferi, döviz işlemleri ve telekomünikasyonun genişlemesi (Harris, 1993: 38-51) gibi stratejileri bulunan küreselleşmeye yapısal uyum problemleri yaşamaktadır. Gelişen yüksek teknolojinin sonucu olan uluslararası rekabet ise gözlenen bu yapısal uyum probleminin gerisinde kalan temel etkendir. Rekabetin doğurduğu teknolojik gelişme ile yeni fırsatlar doğar, yeni ürünler üretilir ve sürekli değişen tüketim talebine cevap verilir.

Kısacası kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin bütün sosyal ve ekonomik işlevlerden vazgeçmesi/geçirilmesi, pazarın dünya ölçeğinde büyüyerek ulusal sınırlarına çıkması ve tek ortak pazar haline gelmesi (Şaylan, 1996:14) anlamında küreselleşme, ekonomik alanda yaygınlaşan ekonomik sisteme uygun ilişki ve kurumların da düzenlenmesi sürecini kapsamaktadır.

ULUSAL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜNDE KÜRESEL KİMLİK KONUSU

Kapitalizmin doğası gereği her aktörün kapitalist sisteme katılım payının aynı oranda gerçekleşmesi mümkün değildir. Bunun sonucu olarak bir yandan toplumlar arasındaki eşitsizlikler artarken diğer yandan karşılıklı bağımlılık ilişkisi gelişmektedir. Karşılıklı bağımlılığı artıran ve onu yönlendiren bir bütünleşme süreci ortaya çıkmaktadır. Bu süreç toplumların ulusal kimliklerine yönelik kültürel değerleri ortadan kaldırarak yerine küreselleşmeye uygun düşen ortak yaşam tarzları ve normlar gibi evrensel değerleri

koymakta ve bu yolla ulus-ötesi bir ilişki sağlamaktadır (Dedeoğlu, 1997:37-40). Bu işlevi ise ortak bir vizyon geliştirme ve ortakbir program oluşturma ütopyasının ulusları, kıtaları, çıkarları ve kimlikleri aştığı (Brecher vd., 2002:165) yolundaki vaadinin iyi bir şey olduğunu kitlesel iletişim araçlarını kullanarak yaymakla gerçekleştirmektedir. Çünkü küresel sistemlerin en yenisi ve kapsam açısından evrensel olmaya en yakını küresel kültür piyasasıdır. Filmler, televizyon, radyo, müzik, dergiler, tişört, oyun ve eğlence parkları küresel görüntülerle küresel düşleri yayan araçlardır. Gezegenin her tarafından insanlar aynı ticari amaçlı şarkı ve öyküleri dinleyip izlemek için bu aygıtları kullanmaktadırlar (Barnet ve Cavanagh, 1995:2-5). Bireyler bu yolla kendi Ulusal Kimliklerinden koparak ya da onu küresele uyarlayıp entegre ederek yeni bir kimlik "küresel kimlik" kazanmakta ve küresel olana doğru kaymaktadır.

Çünkü küresel kimlik, birçok kimlik arasından erişilebilecek en uygun kimliklerden biri olarak küresel faaliyet ve etkileşimi bir bütün olarak insanlara sunmayı kolaylaştırır (Dursun, 2001: 137). Bu haliyle küresel kimliğin oluşum sürecinin Ulusal Kimliğin özelliklerine karşı büyük bir mücadele başlatmış olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Ulusal kimliğin en önemli belirleyici unsurlarından biri için küresel kimlik, büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Milinar'ın tespitiyle ulaşım kolaylaştığı için doğulan yer ve yaşanılan yer artık doğal şartlarda karşılanmayıp alternatif seçeneklerden biri haline gelmiştir (Milinar, 1992:11). Birey, ulusal kimliği için önemli bir etken olan doğum yeri unsurunu çok rahatlıkla ortadan kaldırabilmektedir. Tıpkı Giddens"in belirttiği gibi, modernleşmenin bir sonucu olan küreselleşme artık uzak yerleri birbirine bağlayarak, yerel oluşumları millerce ötedeki olaylarla biçimlendiren ya da bunun tam tersi kendince belirlediği yollarla yapan bir toplumsal ilişkiler yoğunlaşması boyutundadır (Giddens, 1994: 63). O halde ulusal ve küresel kimlikler bir pusulanın iki zıt kutuplarıdır. İkisinin de birbiriyle bağdaşmayan değişik özellikleri bulunmaktadır. Ulusal Kimlik kavramının daha eski bir geçmişi olmasına rağmen küresel kimliğin yapılanması için gerçekleştirilen girişimler göz ardı edilmemelidir (Yıldırım, http://www.irarec.org).

Küreselleşmenin ulusal kimliğin dönüşümü ya da değişimi açısından etkili olduğu bir başka gelişme ise mikromilliyetçi akımların ulus devletler üzerinde etkili olmasına katkıda bulunmasıdır. Küreselleşme ile birlikte kimlik kavramı, ulusal sınırlardan çıkıp dil grubu ya da etniklik gibi özelliklere göre bölünüp çoğalarak ulus devletin denetiminden çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkardığı sorunlar ise, kullandıkları dillerin farklı olması ya da etniklik bağlamında ayrılıkçı iddialar geliştirerek, kendilerini toplum içerisinde farklı gören bazı

etnik grupların ortaya attıkları mikro-milliyetçilik ideolojisiyle bağımsızlık mücadelesine girmeleri şeklinde boy göstermiştir. "Dilsel" ve "etniksel" olarak en son Yugoslavya"da "dini" ve "mezhepsel" olarak da Irak da gördüğümüz mikromilliyetçi akımlar, ulusdevleti aşan veonu daha küçük parçalar halinde algılayan bir akım olarak küreselleşmenin ürünüdür. Ulus-ötesi küresel güçlerin yerel kimlikleri güçlendirmesi ve bölgesel örgütlerin uluslar arası sermaye akışı yoluyla ulus-devletlerin iktidarlarını azaltıcı etkide bulunmaları (Roberts, 2001:687) bu durumun en önemli sebeplerinden biridir.

Emre Kongar da küreselleşmenin mikromilliyetçilik boyutuna dikkatleri çekerek şu tespitte bulunmaktadır.

"Küreselleşme farklı kimlik savları ve oluşumlarını sonuna kadar destekleyerek mikromilliyetçilik akımlarını büyük ölçüde güçlendirmektedir. Din, dil, ırk, ulus, mezhep, aşiret ve benzeri eksenlerdeki geleneksel ayrımlara ek olarak her türlü inanç kabul görmekte ve farklı kimlikler bir anlamda korunarak geliştirilmektedir. Mikro milliyetçi anlamda insanların içinde yaşadıkları daha büyük devletler çerçevesinde "farklı kimlik" sahibi olmalarının ölçütü olarak kabul edilmektedir. Ulusa atfedilen özellikler küreselleşme bağlamında mikro topluluklara/cemaatlere atfedilmektedir" (Kongar, 1998: 669).

Küreselleşmenin tek tek devletlerin gücünü azalttığı ve artık devletlerin tekbaşlarına tam bir istihdam ve ekonomik gelişmeyi sağlamak yönünde reformcu politikalarını korumak için yeterince etkili olamadıkları (İçli, 2002: 250) düşüncesi bir diğer yaygın görüştür. Üretim yapmak, satmak ya da satmak olarak basitçe adlandırılacak ekonomik unsurların bile ulus-devletin elinden alındığı bir küresel mekanizma kurulmuş ama henüz yaşanan bu depremi ciddi anlamda hesaba katan herhangi bir ekonomik kuram oluşturulamamıştır. "Medison, Napolyon, Bolivar, Lincoln, Bismarkk,Wilson, Rooselvelt, Stalin, Mao, Nehru, Kenyatta ve dünyanın her yanında bu amaç uğruna özveride bulunup ölmüş milyonlarca kişinin mirası olan çağdaş ulus-devlet gitgide geçmiş bir çağdan kalma kuruma benzemektedir." (Barnet ve Cavanagh, 1995: 6). Yaklaşık iki yüzyıldır, meşruluğunu farklı coğrafyalar üzerinde korumuş ve yaymış olan ulus-devlet bahsi geçen küresel mekanizmanın etkisiyle boyutları inkar edilemeyecek bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Ulus-devletlerin örgütlendiği modern siyasi koşullar büyük ölçüde değişmiş, ekonomik üretim ulusal sınırlar içinde hapsolunarak kriz durumunda çözülemeyecek bir hale gelmiştir.

SONUÇ

Tüm yorumları bir bütün olarak ele aldığımızda ulus ve ulus-devletin krizine sebep

olan "dışsal" bir etken olarak küreselleşmenin doğuşu ve yayılması ile birlikte ortaya çıkan uyum problemleri Ulusal Kimliğin ve ulus-devletin yapısal düzenini değiştirmiştir. Kavram olarak bakıldığında "enternasyonalist" olması gereken küreselleşme, aksine tüm dünyada etnik kimliklere hayat vermiş, bireydeki "ulus"a aidiyet duygusunu, "ulus"tan "etnisite" ye yöneltmiştir. Ulusu yeniden tanımlayan, bizzat bu düşünceyi yeniden biçimlendiren bir tür kültürel evrim yaşanmaktadır. Ulusun birliği gerilemeye ve yok olmanın eşiğine doğru ilerlemeye başlarken, onun yerini, sayıları sürekli artan bir alt-ulusal kimlikler (Friedma 2002: 110) Anderson"ın tabiriyle "hayali cemaatler" olmaya başlamıştır. Öyle görünüyor ki bunun gelecekte ne tür bir sosyal, kültürel ya da hukuksal sonla tamamlanacağı çok kestirilememektedir. Ancak bu kriz durumu ulusun ya da ulus-devletin aşılması olarak algılanmamalı aksine devletin ve ulusun ulus-devlet ötesi durumda varlığını devam ettirmesi olarak algılanmalıdır (Gündoğan, 2002: 191). Bugüne kadar ulusa ve ulus-devlete ilişkin geliştirilen bağlılık teorileri/kuramları yerine artık anayasa bağlılığı ve aynı siyasi kültür birliği kavramları tartışılmaya, önem kazanmaya başlamıştır. Belki de küresel kriz, ulusal kimlik ve ulus-devlet formu için bugüne kadar hayati önem arz eden etnisite, vatan, ortak bir tarih ve kültür gibi ulusal aidiyet unsurlarının önemli olmaktan çıktığı bir ulus-üstü devlet formunun oluşmasına neden olacaktır.

Kaynakça

Barnett, J.R., John Cavanagh, J. (1995). Küresel Düşler, İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni, Çev: Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul.

Güvenç, B. (1997). Kültürün ABC'si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Dedeoğlu, B. (1997). Uluslararası Sistemde Bütünleşme ve Ayrılma, Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik, Araştırma Dizisi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Brecher, J., Costello, T., Smith, B. (2002). Aşağıdan Küreselleşme Dayanışmanın Gücü, Çev: B. Kurt, Z. Kutluata, S. Özgün, A. Yıldırım, Aram Yayıncılık, İstanbul.

Dursun, Ç. (2001). Tv Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitapevi, Ankara.

Erözden Ozan (1997). Ulus Devlet, Dost Kitapevi, Ankara.

Friedman, L.M. (2002). Yatay Toplum, Çev: Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Mutlu, E. (1999). Televizyon ve Toplum, TRT Eğitim Daire Başkanlığı,İstanbul.

Şaylan, G. (1994). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitapevi, Ankara.

Şaylan, G. (1996). Küreselleşmenin Gelişimi, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme, KİGEM Yayınları, Ankara.

Giddens, G. (1994). Modernliğin Sonuçları, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gündoğan A. O. (2002-2003). “Devlet ve Milliyetçilik”, Doğu Batı Dergisi, Yeni Devlet Yeni Siyaset, Sayı:21, Kasım –Aralık

İçli, G. (2002). “Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt : 26 No: 2, Aralık.

Kongar, E. (1998). 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Mlinar, Z. (1992).Globalization and Territorial Identities, Avebury, New Castle

Roberts, Mç. K.(2001). “Canada and the Multinational State”, Canadian Jurnal of Political Science, Vol: XXXIV,No:4, P.683-713.

Timur, T. (1996). KüreselleÇme ve Demokrasi Krizi, İmge Kitapevi, Ankara.

Yıldırım, E. (1993). “Modern Ulus-Devlet”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, İstanbul, Yaz, s. 42-44

Yıldırım, S. (2005). “National Identity vs. Global Identity”, Çevrimiçi: http://www.irarec.org/modules.php

DÜNYA SİNEMASINDA CENGİZ AYTMATOV UYARLAMALARI

Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi,

yurdigul@atauni.edu.tr, 0000-0002-9903-4176

Prof. Dr. Aslı YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi,

asliacar@atauni.edu.tr, 0000-0001-5333-9751

ÖZET

Literatürde Kırgız edebiyatçısı olarak geçen Cengiz Aytmatov Türk dünyasının önemli yazarlarındandır. Bağımsızlık öncesi ve sonrasında birçok eser üreten yazar genel olarak eserlerinde; Kırgız mitolojisine ait unsurlar, halk hikayeleri, savaşın yıkıcı etkisi, aşk, Sovyet kolhoz çalışmaları ve çevre sorunları gibi konuları ele almıştır. Cengiz Aytmatov eserleri edebiyat ve sinema ilişkisinden ortaya çıkan önemli eserlere de kaynaklık eden yapıtlardır. Eserleri otuzun üzerinde sinema filmi ya da televizyon serisine uyarlanan Aytmatov, edebiyat alanında olduğu gibi sinema için de önem arz etmektedir.

Edebiyat sinema ilişkisi, uyarlama, Aytmatov'un sinema uyarlamaları, sinematografi literatüründe Aytmatov ve Aytmatov sinema uyarlamaları bağlamında bir kavramsal çerçeve belirleyen çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmaktadır. Çalışma da Cengiz Aytmatov'un eserlerinin dünya sinemasındaki yeri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, Sinema, Edebiyat

GİRİŞ

Cengiz Aytmatov romanları edebiyat ve sinema ilişkisinden ortaya çıkan önemli eserlere kaynaklık eden yapıtlardır. Eserleri otuza yakın sinema filmi ya da televizyon serisine uyarlanan Aytmatov, edebiyat alanında olduğu gibi Kırgız Sineması için de önem arz etmektedir. Aytmatov eserlerinin sinema filmlerinin önüne geçtiği, edebiyat uyarlamalarında yaşanan sıkıntılar, yönetmenin yazarın gölgesinde kalarak bağımsız çalışamadığı ve edebiyat uyarlamalarının yeniden yapım olarak değerlendirilmesi gerektiği gibi tartışmalar ilgili literatürde oldukça geniş bir alanı kapsıyor olsa da, bu çalışmanın merkezinde Aytmatov eserlerinin dünya sinemasındaki uyarlamaları bulunmaktadır. Dolayısıyla Aytmatov ve sinema ilişkisi dendiğinde oldukça geniş bir alandan bahsetmek mümkündür. Sovyet

sineması, Kırgız sineması, Sinema kurgu ve Sinema edebiyat ilişkisi gibi başlıklar bu çalışmanın art alanını oluşturabilecek konulardır. Ancak çalışmayı Aytmatov'un sinemaya uyarlanan eserleri bağlamında sınırlamak daha uygun olacaktır.

Literatürde Kırgız edebiyatçısı olarak geçen Aytmatov Türk dünyasının önemli yazarlarındandır. Bağımsızlık öncesi ve sonrasında bir çok eser üreten yazar genel olarak eserlerinde; Kırgız mitolojisine ait unsurlar, halk hikayeleri, savaşın yıkıcı etkisi, aşk, Sovyet kolhoz çalışmaları ve çevre sorunları gibi konuları ele almıştır. Kendisinin de ifade ettiği gibi eserlerinde insanı merkeze yerleştiren yazar geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin çizgisinde birey olarak bulunan insanın beşere dönüşmesi sürecinde varlık sebebinin altını çok kalın olarak çizmektedir (Arslan, 1998: 47). Ancak bu vurguda geçmiş dönem atfı çok daha yoğundur. Geçmiş, geleneksel değerleri olan sembolik ifadelerle daha güçlü vurgulanır. Bazı eserlerin sinema uyarlamasında da bu vurguyu görmek mümkündür. Filmlerde karakter analizi, ya da olay örgüsünün kurulmasında flash back yönteminin çok sık kullanılmasının ya da bir narratörün geçmişe atfen olayları anlatmasının sebebi de budur.

Çalışmada az sayıda eser bulunan Aytmatov ve sinema konulu literatüre katkı sunmak amacıyla şimdiye kadar Cengiz Aytmatov'un edebiyat dünyasından sinemaya uyarlanan filmlerin tespit edilmeye uğraşılmıştır. Bazı eserlerinin birden fazla uyarlaması olduğunu söylemek mümkündür. İlaveten Aytmatov eserleri sinema dışında radyo, televizyon ve tiyatroda da birçok yapıma uyarlanmıştır. Çalışmanın merkezinde sinema olduğu için daha sinemaya uyarlanan eserler taranmıştır.

ESERLERİNDEN YAPILAN SİNEMA UYARLAMALARI

Cengiz Aytmatov, eserleri hem Kırgızistan ve Orta Asya'da hem de Türkiye ve Avrupa'da sinemaya uyarlanan en önemli yazarlardan biridir. Yapılan uyarlamalara bakıldığında, bunların çoğunluğunun kendi ülkesi Kırgızistan'da yapıldığı görülmektedir. Aytmatov eserlerinden en fazla uyarlama yapan yönetmen de Kırgız film yönetmeni Bolotbek Şemsiyev'dir. Şemsiyev, Aytmatov eserlerinden *Aşkın Yankısı* (1974), *Beyaz Gemi* (1975), *Erken Gelen Turnalar* (1980) ve *Fujiyama* (1988) filmlerini beyaz perdeye aktarmıştır (Yurdigül ve Yurdigül, 2019: 297).

Aytmatov uyarlamalarında Kırgızistan dışında, mekan olarak başka ülkelerin de kullanıldığı görülmektedir. Ulusal sınırları aşan uyarlama çalışmaları daha çok Rus yönetmenler tarafından yapılmaktadır. Bu çalışmalar genellikle ortak yapımlar olarak

gerçekleşmektedir. Bunlardan bazıları Kırgızistan-Ermenistan, Türkmenistan-Kazakistan, Tacikistan-Almanya, Türkiye ve Fransa ortak yapımı olarak çekilmiştir.

Aytmatov uyarlamalarında dikkat çeken noktalardan biri de kadın yönetmenlerin Aytmatov eserlerini uyarlama konusunda oldukça ilgili olmalarıdır. Örneğin *Deve Gözü*, *Ateş* (1963) Larisa Shepitko tarafından, *Cemile* ve *Kızıl Cooluk Calcalım* (1963) Irina Poplavskaya tarafından, *Tengri, Blue Haven* Maria Poncheville tarafından beyaz perdeye aktarılan Aytmatov eserleridir. Bu eserlerin dikkat çeken noktası, kadını merkeze alan eserler olmasıdır.

Aytmatov uyarlamalarında değinilmesi gereken bir başka konu da aynı eserin birden fazla yönetmen tarafından sinemaya uyarlanmasıdır. Örneğin, *Cemile* filmi ilk olarak 1969 yılında Irina Poplavskaya tarafından çekilirken, 1994 yılında Kırgız-Alman ortak yapımı olarak Monica Teuber tarafından yeniden beyaz perdeye aktarılmıştır. Eser, son olarak 2010 yılında da Fransız yönetmen Marie-Jaoul de Poncheville tarafından *Tengri, Blue Havens* adıyla yeniden sinemaya uyarlanmıştır.

Aytmatov eserlerinden beyaz perdeye aktarılan birçok sinema uyarlaması bulunmaktadır. Bu uyarlamalar içerisinde öne çıkanları ülkelere göre şöyle sıralamak mümkündür.

Kırgızistan (İsmailov, 2001)

1. *Geçit* (1961). Kızıl Cooluk Calcalım (Al Yazmalım) adlı öyküden uyarlama, Kırgızfilm. Yönetmen: Alexey Saharov

2. *Ateş* (1963). Deve Gözü eserinden uyarlama. Yönetmen: Larissa Şepitko

3. *Ben Tiyenşan* (1973). Kızıl Cooluk Calcalım (Al Yazmalım) adlı öyküden uyarlama. Mosfilm. Yönetmen: İrina Poplovskaya

(https://www.imdb.com/title/tt7784908/?ref_=nm_flmg_dr_5)

4. *İlk Öğretmen* (1965). Aynı adlı eserinden uyarlama. Yönetmen: A. Mikhalkov-Konçalovskiy

5. *Toprak Ana* (1967). Aynı adlı eserinden uyarlama. Yönetmen: Genadiy Bazarov

6. *Cemile* (1969). Aynı adlı eserinden uyarlama. Yönetmen: İrina Poplovskaya

7. *Elveda Gülsarı* (1970). Aynı isimli eserinden uyarlama. Mosfilm. Yönetmen: Ş. Urusevskiy

8. *Aşkın Yankısı* (1974). Kırgızistan. Yönetmen: Bolotbek Şamşiyev

9. *Kızıl Elma* (1975). Aynı adlı öyküsünden uyarlama. Kırgızfilm. Yönetmen: Tölömüş Okeev

10.*Beyaz Gemi* (1975). Kırgızfilm. Yönetmen: Bolotbek Şemşiyev

11. *Erken Gelen Turnalar* (1979). Lenfilm-Kırgızfilm. Yönetmen: Bolotbek Şamşiyev, (http://kirgizfilm.ru/katalog/hu75.html)

12. *Fujiyama* (1988). Yönetmen: Bolotbek Şamşiyev

13. *Boroonduu Beket* (1995). Gün Olur Asra Bedel eserinden uyarlama.

Kırgızfilm. Yönetmen: Bakıt Karagulov

14. *Saman Yolu* (1996). Toprak Ana eserinden uyarlama, Kırgızfilm, yönetmen: Bakıt Karagulov

15. *Nayman Enenin Koşogu* (2004). Gün Olur Asra Bedel eserinden uyarlama. Kırgızfilm. Yönetmen: Bakıt Karagulov

16. *Kuş Ömür* (1990) Yüz Yüze eserinden uyarlama. Kırgızfilm. Yönetmen: Bakıt Karagulov

17. *Mahabat Dastanı* (1984). Gün Olur Asra Bedel eserinden uyarlama.

Kırgızistan. Yönetmen: Dooronbek Sadırbaev

18. Akbaranın Göz Yaşları (1989). Kıyamet (Plakha) eserinden uyarlama. Kırgızistan. Yönetmen: Dooronbek Sadırbaev

Kırgızistan Dışında Çekilen Uyarlama Filmler:

Ermenistan: (Çetin,1994:107-108)

1. Yüz Yüze (1987). (Bu film Aytmatov'un eserinin uyarlaması değildir) Mosfilm.Yönetmen: Anatoliy Bobrovskiy.

2. Deniz Kıyısında Koşan Alaköpek (1991). Yönetmen: Karen Gevorkyan

Türkmenistan (Çetin,1994:109-111); (İsmailov,2001:304)

1.*Mankurt* (1990). Gün Olur Asra Bedel romanından uyarlama. Sovyetler Birliği, Türkiye, Libya. Yönetmen: Hocakulu Narliyev.

Kazakistan

1.*Askercik* (1974). Kazak film. Yönetmen: E. Orozbayev

2. *Elveda Gülsarı* (2008). Ardfilm-Kazakfilm ortak yapımı. Yönetmen: Ardak Amirkulov

Tacikistan

1.*Hortum* (1988). Senaryo Cengiz Aytmatov-Bako Sadykov

Yönetmen: Bako Sadykov

Almanya

1.*Jamila* (1994)

Triangel film GmbH-Kırgızfilm. Yönetmen: Monica Teuber

Türkiye

1.*Selvi Boylum Al Yazmalım* (1977)

Yönetmen: Atıf Yılmaz

Fransa

1. *Tengri* (2008)

Fransa, Almanya, Kırgızistan. Yönetmen: Marie Jaoul Poncheville

Sri Lanka

1.*İlk Öğretmen* (2016). Aynı adlı eserinden uyarlama. Yönetmen: Upali Gamlath, (https://www.imdb.com/title/tt7860124/?ref_=nm_knf_t1)

Özbekistan

1.*Delbirim* (2018). Kızıl Cooluk Calcalım (Al Yazmalım) eserinden uyarlama. Özbekistan, Kırgızistan. Yönetmen: Sarvar Karimov (http://www.kino.kg/movie.asp?id=7919)

SONUÇ

Yazarlığın yanısıra gazetecilik, devlet adamlığı, diplomat, politikacı ve senaristlik de yapan Aytmatovun eserlerinden sinemaya uyarlanan pek çok roman ve hikaye bulunmaktadır. Bu eserler Kırgızistan dışında Türkiye, Türkmenistan, Kazakistan, Tacikistan, Almanya, Ermenistan ve Fransa başta olmak üzere farklı ülkelerde sinemaya uyarlanmıştır. Ancak bazı eserler Kazakistan-Kırgızistan ya da Kırgızistan- Almanya gibi ortak yapım olarak çekilmiştir. Yine bir kaç eser de birden fazla yönetmen tarafından uyarlanmıştır. Örneğin bunlardan en meşhur olanı Cemile; 1969 yılında Rus yönetmen İrina Poplasiskaya tarfından, 1994 yılında Alman yönetmen Monica Teuber tarafından ve 2008 yılında Fransız yönetmen Marie-Jaoul de Poncheville tarafından sinemaya uyarlanmıştır. Filmlerin birçoğu Kırgızistan'da çekilmiş olmasına rağmen daha çok Rus yönetmen uyarlaması bulunmaktadır.

En çok uyarlama yapan ise Kırgızistan'ın önemli yönetmenlerinden biri olan Bolotbek Şemsiyev'dir. Aşkın Yankısı (1974), Beyaz Gemi (1975), Erken Gelen Turnalar (1980) ve Fujiyama (1988) gibi filmler Şemsiyev'in yönetmenliğini yaptığı Aytmatov uyarlamalarıdır. Ayrıca Aytmatov'un sinemaya uyarlanan eserlerinin önemli bir kısmını kadın yönetmenler gerçekleştirmiştir. Larissa Şapitko, İrina Poplovskaya, Monica Teuber ve Maria Poncheville gibi kadın yönetmenler, genelde kadın konusunun merkezde olduğu eserleri sinemaya uyarlamışlardır.

Nihayetinde Cengiz Aytmatov başarılı bir yazar olmasının yanı sıra, sinemayla da iç içe olmuş çok yönlü bir kişiliktir. Eserlerinden uyarlanan pek çok filme senaryo yazarlığı noktasında destek olmuş; senaryo ekibinin bir parçası olarak çalışmıştır. Kırgızistan Sinemacılar Birliği Başkanlığı'nı yürütmüş, ulusal ve uluslararası pek çok film festivalinde bulunmuştur. Aytmatov'un sinema alanına yönelik tüm bu çalışmaları, onun hem Kırgızistan'da hem de uluslararası alanda sinema otoritesi olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

ARSLAN, Fatih (1998). Aytmatov Estetiğinin Geçmişe Dönük Ütopik/Postromantik Yüzü, Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Aralık, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.

ÇETİN, M. (1994). Cengiz Aytmatov'un Eserleri ve Eserlerinden Sinemaya Uyarlanan Filmler Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Tv Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

İSMAİLOV, T. (2001). Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi (3 Cilt)- Kazakistan-Kırgızistan Cumhuriyetleri (III. Cilt), İstanbul: Türk Güzel Sanatlar Vakfı.

Yurdigul, Y, Yurdigul, A. (2019) Kırgızistan Sinemasında Cengiz Aytmatov Etkisi, Kırgızistan Araştırmaları, Cengiz Buyar, Editör, BYR Publishing House, Bishkek, ss.293-319

https://aytmatov.org/tr

https://aytmatov.org/tr/serge-popoff-c-a-ve-sinema

https://www.imdb.com/title/tt7860124/?ref_=nm_knf_t1

http://www.kino.kg/movie.asp?id=7919

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%86%D0%BE%D0%BC_%D0%BA_%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%83_(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC,_1986)

İRAN SİNEMASINDA GÖÇMEN TEMSİLLERİ ÇERÇEVESİNDE *BARAN* FİLMİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Dr. Yeşim ARGIN

seneryesim41@gmail.com – 0000 0002 8899 6775

ÖZET

İran'ın coğrafyası gereği Afganistan ile ilişkileri her zaman üst düzeyde olmuş ve birçok noktada ikili ilişkiler sağlanabilmiştir. Bununla birlikte İran, sınır komşusu olan Afganistan'dan gelen göçlerden dolayı nüfus artışı yaşamış ve bu toplumsal hareketlilik sinemaya da konu olmuştur. Bu bakımdan son dönem İran sinemasında, göç ve mülteci kavramlarının önemli konuların başında geldiği söylenebilir. Zira sinema bilindiği üzere çeşitli ideolojik, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel temsillerin birer taşıyıcısı konumundadır. Dolayısıyla bir eğlence aracı ve sanat dalı olmanın yanı sıra toplumsal ve kültürel bir temsil aracı olan sinemada, göç ve göçmen konusu da sıklıkla karşılaşılan önemli konulardan biri olmuştur.

Bu çalışma, İran sinemasına oldukça fazla işlenen göçmen konusunun nasıl temsil edildiğinin belirlemesi amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla CNN Türk.com adlı siteye göre İran sinemasında en çok izlenen ilk on film arasından *Baran* filmi, göçmen konusuna oldukça fazla odaklanması bakımından inceleme kapsamına alınmıştır. Böylece ülkesinden göç etmek zorunda kalan; ancak göç ettiği yerde çeşitli sıkıntılarla karşılaştığından dolayı kendi ülkesine geri dönmeye çalışan göçmenlerin hikâyesini anlatan *Baran* filmi amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilerek çalışma kümesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda *Baran* (2001) filmi göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir.

Filmin toplumsal bağlamı da göz önünde bulundurularak yapılan inceleme sonucunda, filmde Afgan mültecilerinin bireysel hikâyeleri üzerine odaklanıldığı ve onların öteki olarak temsil edildiği görülmektedir. Bu ötekileştirme biçimi Afgan mültecilerin zor şartlarda çalışması, çalışmaya engel olan fiziksel sorunlar, yoksulluk, mimari yapılar arasındaki zıtlıklar, çocuk işçiler, ağır iş yükü vb. gibi göstergeler çerçevesinde görünürlük kazanmaktadır. Ayrıca *Baran* filminde Afgan mültecilerin kaçak işçi olarak az paraya çok çalıştığı ve eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yeterince yararlanamadıkları ortaya çıkarılmıştır. Bu çerçevede film kapsamında Afgan mültecilerin maruz kaldığı ötekileştirme ve dışlama biçimleri, onların Afganistan'a dönmek zorunda kalınmasını adeta zorunlu kıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İran Sineması, Göç, Göçmen, Mülteci, Öteki

SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE SPOR

Dr.Tuncay SARIİPEK
Selçuk Üniversitesi,
tsariipek@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4790-4379

ÖZET

Sosyal medya ve spor, günümüzün dijital çağında önemli bir etkileşim içinde bulunan iki ana kavramdır. Her ikisi de modern yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. Sosyal medya, insanların internet üzerinde bağlantı kurmasını, içerik paylaşmasını ve etkileşimde bulunmasını sağlayan platformları ifade ederken, spor, dünya genelinde milyonlarca insanın takip ettiği ve sevdiği bir faaliyettir. Bu iki kavramın bir araya gelmesi, bir dizi etkileşim ve sonuç doğurur.

Sporcuların Sosyal Medya Kullanımı: Birçok profesyonel sporcu, sosyal medya platformlarını kişisel markalarını oluşturmak, takipçi kitlesini genişletmek ve taraftarlarına doğrudan ulaşmak için kullanmaktadır. Sporcular, antrenman videoları, maç analizleri, günlük yaşantıları ve hayır işleri gibi içerikleri paylaşarak taraftarlarına daha yakın hissettirirler.Spor Haberleri ve Analizler: Sosyal medya, spor haberleri ve analizlerin hızla yayılmasına olanak tanır. Spor medyası ve taraftarlar, maç sonuçları, transfer haberleri, sakatlık güncellemeleri ve diğer önemli bilgilere hızlı bir şekilde erişebilirler. Bu da sporun daha erişilebilir ve anlık hale gelmesine katkı sağlar.Spor Etkinliklerinin Tanıtımı: Spor organizasyonları, etkinliklerini ve turnuvalarını sosyal medya üzerinden tanıtarak daha fazla katılımcı ve izleyici çekmeye çalışırlar. Özellikle büyük spor organizasyonları, canlı yayınlar, özel içerikler ve yarışmalar gibi yöntemlerle taraftarları etkileyerek sosyal medya aracılığıyla büyük bir izleyici kitlesi oluştururlar.Taraftar Katılımı: Sosyal medya, spor taraftarlarına takımları ve sporcuları destekleme, görüşlerini paylaşma ve diğer taraftarlarla etkileşimde bulunma fırsatı sunar. Hashtagler, taraftar grupları ve çevrimiçi sohbetler gibi araçlar taraftarlar arasındaki bağları güçlendirir.Sporcuların Sosyal Sorumluluk Projeleri: Sporcular, sosyal medya üzerinden çeşitli sosyal sorumluluk projelerini ve hayır işlerini tanıtarak toplumsal farkındalık oluştururlar. Bu, sporcuların sadece saha içinde değil, saha dışında da etkili bir şekilde rol almalarını sağlar.

Çalışmamızın sonucunda sosyal medyanın sporla nasıl etkileşime girdiğini, sporcuların, takımların ve spor organizasyonlarının sosyal medyayı nasıl kullandığını ve bu etkileşimin

spor dünyasına nasıl bir boyut kazandırdığını görmüş olup,sosyal medya kullanımının sporun tanıtımı, takipçi kitlesi oluşturma, taraftar etkileşimi ve haberleşme gibi alanlarda nasıl bir rol oynadığını göz önüne alarak, bu iki önemli konunun etkileşimi hakkında daha fazla bilgi edinmesine katkı sunmaya çalışacağız

Anahtar Kelimeler : Sosyal medya yönetimi, Sporcu performansı, Sosyal medya stratejileri

SOCİAL MEDİA USE AND SPORT

ABSTRACT:

Social media and sport are two main concepts that have a significant interaction in today's digital age. Both have become an integral part of modern life. Social media refers to platforms that enable people to connect, share content and interact on the internet, while sport is an activity followed and enjoyed by millions of people around the world. When these two concepts come together, they create a series of interactions and outcomes.

Athletes' Use of Social Media: Many professional athletes use social media platforms to build their personal brand, expand their following and reach their fans directly. Athletes feel closer to their fans by sharing content such as training videos, match analysis, daily life and charity work. Sports News and Analysis: Social media allows sports news and analysis to spread quickly. Sports media and fans can quickly access match results, transfer news, injury updates and other important information. This contributes to making sports more accessible and instantaneous. Promotion of Sport Events: Sports organizations try to attract more participants and viewers by promoting their events and tournaments through social media. In particular, large sports organizations create a large audience through social media by influencing fans through methods such as live broadcasts, special content and competitions. Fan Engagement: Social media offers sports fans the opportunity to support teams and athletes, share their views and interact with other fans. Tools such as hashtags, fan groups and online chats strengthen the bonds between fans. Athletes' Social Responsibility Projects: Athletes raise social awareness by promoting various social responsibility projects and charities through social media. This allows athletes to play an effective role not only on the field but also off it.

As a result of our study, we will have seen how social media interacts with sports, how athletes, teams and sports organizations use social media and how this interaction brings a dimension to the world of sports, and we will contribute to learn more about the interaction of

these two important issues by considering how social media use plays a role in areas such as sports promotion, audience building, fan interaction and communication.

Keywords: Social media management, Athlete performance, Social media strategies.

INTRINSIC MOTIVATION SHOULD BE ENCOURAGED FOR A LIFELONG LEARNING

Aslıhan ERTAN SEVİNÇ
Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
aslihan.ertan@hotmail.com- 0000-0002-1837-927X

ABSTRACT

The aim of this paper is to endorse my thesis stament that: "Learners should be motivated intrinsically rather than extrinsically so as to ensure a lifelong learning." According to the research done so far it has been proved that intrinsically motivated learners are more willing to learn as well as being more successful academically. The reason for that is the fact that intrinsic motivation is doing the task for pleasure or for curiosity, which is a continuing process throughout life, on the other hand extrinsic motivation is doing it just for the sake of a reward. Furthermore, using rewards in an uncontrolled way leads to waning of intrinsic motivation. Therefore, learners should be motivated intrinsically rather than extrinsically, which is directly related to lifelong learning.

Key words: intrinsic motivation, life-long learning, extrinsic motivation

INTRODUCTION

Motivation and lifelong learning are two fundamental terms in education, they are two closely linked elements; the existence of latter is essential of the sustainability of former. Schunk, Pntrich and Meece(2002) describes motivation as "the process whereby goal directed activity is instigated and sustained."(As cited in Valerio, 2021, p. 30) lifelong learning on the other hand is the continuance of learning after the formal education, it can be also called as full time learning and education. The aim of this paper is to endorse the validity of statement: "The learner should be motivated intrinsically rather than extrinsically so as to ensure lifelong learning."

Motivation is the primal term for lifelong learning. Mc Combs (1991) underlines the relation between them by stating that if a person is a motivated one, then he/she is a lifelong learner and the lifelong learner is likewise a motivated one. (As cited in Crow, 2006, p. 23) But, what is it meant by motivation? Motivation comes on stage in two different forms: intrinsic and extrinsic motivation. Intrinsic motivation is doing the task for self-actualization and self-fulfillment. An intrinsically motivated learner does the tasks or learn the items for the sake of his/her own satisfaction, the task is done since it is enjoyable for the learner or the learner is really curios about doing it, the task is done not for the sake of an external reward. For Deci and Ryan (1985) creativity, flexibility and spontaneity are the natural outcomes of intrinsic behavior. (As cited in Cameron & Pierce, 1994, p. 364) Extrinsic motivation on the other hand is engaging in an activity or doing a task on the condition of existence of a reward. In absence of a reward the learner does not take action to do something on the learning process. Opposite to the outcomes on intrinsic behavior, extrinsically motivated behaviors

result in low self-esteem and anxiety. (Deci&Ryan,1985, as cited in Crow&Pierce, 1994, p. 364) Understanding the difference between them gives way teachers to understand the attitudes towards learning. Actually, after indulging in the theme I have become more aware of the behaviors of my students and even my sons, and try to be more cautious about using a reward as it is really dangerous overusing the rewards and it may result in decline in motivation to learn, which is prevalent among the learners, that is to say most of my students are unwilling to learn, they do not have a goal, they do not know why they are learning. When compared to previous years the learners are today have no motivation for learning whether it is in formal education or not even though they have ample opportunities. One reason for that may the fact that formal learning is compulsory which is another hinder for the intrinsic motivation.

LITERATURE REVIEW

Learning is such a broad term that it encompasses many fields, therefore, learning is not limited in concrete walls of a school building. A human being starts learning from the very beginning of life, and learning never stops till the end of life, whether it is voluntarily, entertaining or forceful and unintended. Motivation fosters and facilitates learning process besides making it meaningful for the learner. At this point the source of motivation comes on stage: from inside the learner or from an external source. Great many researchers agree upon the hypothesis that if the learning is for pleasure then it becomes self-directed that makes the learner become conscious of the learning, which results in lifelong learning. According to Berlyne (1966) an issue, which is novel, intriguing and complicated is the one that arouses learner's interest and triggers the learner to dig more on the issue. (As cited in Gottfried, 1983, p. 65) Likewise Piaget claims that when the person encounters with a new item that cannot be taken into that person's schemata, the person develops some cognitive structures to take the item into his/her intellectual repertoire, thus the process of absorbing the novel information contains intrinsic motivation in education and also in every other fields.(Gottfried, 1983, p. 64)To endorse the former two statements Hunt (1981) notes that developing the intrinsic motivation is a crucial matter for the educators. (As cited in Gottfried, 1983, p. 64) Csikszentmibalyi(2013) underlines the issue:

> The chief impediments to learning are nor cognitive. It is not that students cannot learn; it is that they do not wish to. If educators invested a fraction of the energy they now spend trying to transmit information in trying to stimulate the students' enjoyment of learning, we could achieve much better results. (p. 115)

The learner wants to learn as long as the activity or the task is challenging, that is why those who are the pioneers of their fields have intrinsic motivation rather than extrinsic, hence becoming extremely successful in the field they are interested in.

Conversely, extrinsic motivation is just a temporary trigger to learning, in absence of it eagerness to learn fades away. Schwartz (1990), who is an American psychologist, thinks reinforcement has two effects. The first one is the control effect of it in the activity which leads an increase in the frequency of the doing. Secondly, if the reward is not given or when

the learners get accustomed to getting a rewards, they become less willing to do the activity even less than they were before the reward was given. (As cited in Cameron& Pierce, 1994, p. 364) The reward can be tangible or verbal, the former of which has a more reversing effect in the decline of intrinsic motivation. McGee (2013) asserts that there may be some relation between low achievement levels of students and extrinsic motivation. (p. 117) Deci(1971,1975) is a hot defender of extrinsic motivation's reversing effect on intrinsic motivation. (As cited in Emmet & McGee, 2012) He hypotheses that "if a person is engaged in some activities for reasons of intrinsic motivation and if he begins to receive the external reward, money for performing the activity, the degree to which he intrinsically motivated to perform the activity decreases." (As cited in Cameron &Pierce, 20106, p. 363) Similarly, Greene and Lepper (1974) endorse his hypothesis with their empirical data on the reversing effects of rewards on the learners. (As cited in Netick, 1977)

ANALYSIS

As a teacher, a parent or an elder sister, it is clearly observable that learning cannot be compulsory, on the contrary the goals of learning achieved best in a voluntary environment, that is to say new data are best absorbed if the learner is willing to take it in. This willingness is the intrinsic motivation, actually it is not only willingness, it is the curiosity, interest and pleasure. Intrinsic motivation is not something that can be loaded on the learner, in fact children are naturally endowed with intrinsic motivation, maybe that is why childhood is the period when the child is not hesitant to learn and to question the facts. Their curiosity and bold steps towards learning diminish during their school years due to the external factors. They may have a diminishing effect on their academic achievement. It is because of the fact that their attention deviates from learning to reward they will get after the task they will have completed. That is one of the reasons why intrinsic motivation is favored more in lifelong learning than extrinsic motivation. It is necessary to note here that not all rewards diminish intrinsic motivation. Expected or tangible rewards have observable reverse effect while verbal ones do not.

The second reason is the very apparent reality that intrinsic motivation is based on learner's inner intuition itself, the reality that learner takes the action just for the reason that s/he wants to do it, it is for pleasure, for, interest or for curiosity, notwithstanding the source for extrinsic motivation is the external factors, the absence of which fades the learning. Also, with the repetition of rewards after all the completed tasks the learner gets accustomed to the reward and it is no more a goal for the learner not a natural outcome of the action, which is not intriguing for the learner anymore. Gottfried et all, (2001) notes in their study that "motivation and attitudes tend to decline across years." (As cited in Crow, 2006, p. 24)

Another important issue supporting my claim is Maslow's pyramid of hierarchy of needs. According to him people are motivated by five categories, the highest of which is self-actualization, which is directly linked to intrinsic motivation, as self-actualization means; actions towards on issue is the direct outcome of the feeling, of the belief in person's capacity and eagerness to do an action only to satisfy himself/herself. Intrinsic motivation is the threshold for autonomy and self-determination, a step further of which is the self-

actualization. As the learner attains the feeling of self-satisfaction, they feel more eager to finish the task or the activity they are given to. Accordingly, as they complete the task, they become more aware of themselves, their capacities and interests which leads to more learning. Taking into consideration of this hypothesis, learners are to canalized into the field they are interested in, for instance at schools there should be more elective courses. Yet, school curriculum is full of compulsory subjects most of which are not favored by the learners. Furthermore, in our country arts, music, cinema etc. are not considered as a subject but a free time activity. Instead all the students are expected to be masters in mathematics, science or in literature, ignoring what the learners want to learn.

In addition to the statements above, children with high academic intrinsic motivation are prone to have higher school achievement and they feel more confident in academic matters. (Gottfried, 1983, p. 69) Therefore, their intrinsic motivation should be supported in order to guarantee their further achievement. Furthermore, as stated beforehand intrinsic motivation for some cognitivists leads to cognitive development of the learner, as so to absorb the knowledge (if it is voluntarily done) the learner has to build some cognitive structures, that has a direct link to academic achievement. Besides, when the learner encounters with a new stimuli or a new environment it is normal to feel stressed or weird, yet this feeling increases intrinsic motivation the result of which is the accommodation to the new environment, which promotes the learner's cognitive development, too. (Gottfried, 1983, p. 66) It is like an ongoing, unbroken chain, a new stimulus, action as a result of intrinsic motivation, the outcome of which is also the starting point for motivation to learn more. So, schedules of schools are to contain as many varied subjects as possible.

CONCLUSION

In this paper I have tried to prove that intrinsic motivation is crucial so as to attain lifelong learning. The necessity of extrinsic motivation to an extend cannot be undermined, yet excess of it leads to stagnation and low academic achievement at schooling. Thus, teachers or parents should be very careful in using rewards. According to Sheldon & Biddle (1998) dependence on extrinsic both oppresses the learning and hinders the creation of self-motivated in other words lifelong learners. (As cited in Crow, 2006, p. 31) Extrinsic motivation is a form of distracting the learner from his/her actual goal. Without the reward, the learner is only focused on retaining the fresh information, yet with extrinsic motivation the goal turns out getting the reward given after the task.

Intrinsic motivation is the gate for new possibilities. Valerio (2012) describes intrinsic motivation as "the realization of knowledge as worthwhile and take ownership over their learning. (p. 34) So, for learner's intrinsic motivation is self- actualization, realization of their capacity and creating their autonomous learning. Learning is best done only if the learner wants to do so. If it is attained, the learner will always be curious to learn the new knowledge s/he encountered to. Learning it will lead to new learnings and it will go on in a circular progress and thus it will become the lifelong learning.

References:

Berlyne,D . E. (1966)"Curiosity and exploration." *Science 153(2)*, 5-33

Brown, H. D. (2001). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedogogy.* Longman.

Cameron, J., & Pierce, W. D. (1994). Reinforcement, reward, and intrinsic motivation: A Meta-analysis. *Review of Educational Research*, *64*(3), 363–423. https://doi.org/10.2307/1170677

Csikszentmihalyi, M. (1990). Literacy and intrinsic motivation. *Daedalus*, *119*(2), 115–140. http://www.jstor.org/stable/20025303

Deci, E. L. (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 18(1),* 105—115.

Deci. E. L. (1975). *Intrinsic motivation.* Plenum Press.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum.

Deci, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (2001). Extrinsic Rewards and Intrinsic Motivation in Education: Reconsidered Once Again. *Review of Educational Research*, *71*(1), 1–27. http://www.jstor.org/stable/3516064

Emmett, J., & McGee, D. (2012). Extrinsic motivation for large-scale assessments: A case study of a student achievement program at one urban high school. *The High School Journal*, *96*(2), 116–137. http://www.jstor.org/stable/23351965

Gottfried, A. E. (1983). Intrinsic motivation in young children. *Young Children*, *39*(1), 64–73. http://www.jstor.org/stable/42658350

Gottfried, A.E., Fleming, J.S., & Gottfried, A.W. (2001). Continuity of academic intrinsic motivation from childhood through late adolescence: A longitudinal study. *Journal of Educational Psychology*, *93*(1), 3-13.

Green, D. (1974) , and Lepper, M. R. Intrinsic motivation …How to turn play into work. *Psychology Today, 8(4),* 49–54.

Hardison, C. M., Miller, L. W., Li, J. J., Schroeder, A. N., Burkhauser, S., Robson, S., & Lai, D. (2012). Background on adult language learning. In *Second-Language Skills for All?: Analyzing a Proposed Language Requirement for U.S. Air Force Officers* (pp. 5–16). RAND Corporation. http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt5hht66.10

Hunt,J .M cV. (1981)*"Experiential roots of intention, initiative,and trust." In advances in intrinsic motivation and aesthetics*. (H. I. Day ,Ed.). Plenum.

Lifelong learning and motivation. Ebrary. (n.d.) https://ebrary.net/56351/education/lifelong_learning_motivation.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper.

McCombs, B.L. (1991). Motivation and lifelong learning. *Educational Psychologist, 26(2),* 117- 127.

Netick, A. (1977). Extrinsic and intrinsic motivation-Bridging the gap.

Schunk, D., Pintrich, P. & Meece, J. (2002). *Motivation in Education: Theory, research and applications* (3rd ed). Upper Saddle River, NJ: Pearson-Merrill.

Schwartz, B. (1990). The creation and destruction of value. *American Psychologist*, *45*, 7-15.

Sheldon, K.M., & Biddle, B.J. (1998). Standards, accountability, and school reform: Perils and pitfalls. *Teachers College Record*, *100*(1), 164-80).

Turnage, J. J., & Muchinsky, P. M. (1976). The effects of reward contingency and participative decision making on intrinsically and extrinsically motivating tasks. *The Academy of Management Journal*, *19*(3), 482–489. https://doi.org/10.2307/255614

Valerio, K., (2012) Intrinsic motivation in the classroom, *Journal of Student Engagement: Education Matters*, 2(1), 30-35. Doi:https://ro.uow.edu.au/jseem/vol2/iss1/6

Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Soenens, B., & Matos, L. (2005). Examining the motivational impact of intrinsic versus extrinsic goal framing and autonomy-supportive versus internally controlling communication style on early adolescents' academic achievement. *Child Development*, *76*(2), 483–501. http://www.jstor.org/stable/3696516

What motivates a lifelong learner? - researchgate. (n.d.). https://www.researchgate.net/profile/Sherry-crow/publication/251296152_What_Motivates_a_Lifelong_Learner/links/53fcaa4d0cf22f21c2f3f43e/What-Motivates-a-Lifelong-Learner.pdf

Woodrow, L. J. (2006). A model of adaptive language learning. *The Modern Language Journal*, *90*(3), 297–319. http://www.jstor.org/stable/3876830

BAĞIMSIZ GAZETECİLERİN ROLÜ: İNTERNET VE SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI ÜZERİNDE ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK

Dr. Öğr. Üyesi, Enes BALOĞLU

Yozgat Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi,

enes.baloglu@bozok.edu.tr. ORCID: 0009-0001-1960-1688.

Dr. Öğr. Üyesi, Yavuz DEMİR

Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi,
yavuz.demir@usak.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4302-0143.

ÖZET

Haber, bireylere yaşadıkları toplumdaki önemli olgu ve olayların kitle iletişim araçları aracılığıyla aktarılması anlamına gelmektedir. Haberciliğin önemli bir dalı olarak kabul edilen araştırmacı gazeteciliğin ürünü olan haberler ise kamu yararını ön planda tutan incelemeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırma haberler, gazetecilerin günlük rutinlerinin dışına çıkarak derinlemesine odaklandıkları çalışmalardır. Bu çalışmalarda gazeteciler gizli kaynaklardan ve gizli belgelerden yararlanmakta ve kamuyu aydınlatmak için çaba sarf etmektedir. Bu bakımdan araştırmacı gazetecilik, kamu yararını ve şeffaflık prensiplerini vurgulayarak toplumu bilgilendirmeyi ve toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlar.

Bu çalışmada günümüzün dijitalleşen dünyasında haberin de dijitalleşmesiyle birlikte değişen araştırmacı gazetecilik/habercilik olgusuna odaklanılacaktır. Çalışmanın literatür kısmında araştırmacı gazetecilik kavramına ilişkin bilgi verildikten sonra internet ve sosyal medya ağlarında gerçekleşen araştırmacı haberciliğe değinilecektir. Çalışmada Türkiye'de internet ve sosyal medya ağlarında araştırmacı gazetecilik yapan 3 bağımsız gazetecinin ortaya koymuş olduğu haberler içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenecektir. Çalışmada öncelikle gazetecilerin internet siteleri ve sosyal medya ağlarında paylaşmış olduğu haberler incelenmiş ve ön inceleme sonucunda kodlama cetveli oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlama cetvelinde yer alan bilgiler elektronik ortama aktarılmış ve işlenmiştir. Çalışma sonucunda araştırmacı gazeteciliğin geleneksel gazetecilikte olduğu gibi sürdürüldüğü ve bağımsız gazetecilerin internet ve sosyal medya ağlarında araştırmacı gazeteciliği etkin bir şekilde yaptığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber, Araştırmacı Gazetecilik, Dijital Medya.

THE ROLE OF INDEPENDENT JOURNALISTS: INVESTIGATIVE JOURNALISM ON THE INTERNET AND SOCIAL MEDIA PLATFORMS

ABSTRACT

News means conveying important facts and events in the society they live in to individuals through mass media. News that is the product of investigative journalism, which is considered an important branch of journalism, has emerged as a result of investigations that prioritize the public interest. Investigative news are studies in which journalists go beyond their daily routines and focus in depth. In these studies, journalists utilize confidential sources and secret documents and make efforts to enlighten the public. In this respect, investigative journalism aims to inform the public and contribute to the solution of social problems by emphasizing the principles of public interest and transparency.

In this study, we will focus on the phenomenon of investigative journalism/reporting, which has changed with the digitalization of news in today's digitalizing world. After providing information on the concept of investigative journalism in the literature section of the study, investigative journalism on the internet and social media networks will be discussed. In the study, the news produced by 3 independent journalists practicing investigative journalism on the internet and social media networks in Turkey will be analyzed using the content analysis method. In the study, firstly, the news shared by the journalists on their websites and social media networks were examined and a coding chart was created as a result of the preliminary examination. The information in the coding chart was transferred to electronic media and processed. As a result of the study, it was determined that investigative journalism is carried out in the same way as in traditional journalism and that independent journalists effectively practice investigative journalism on the internet and social media networks.

Keywords: News, Investigative Journalism, Digital Media.

DOKUNMAK İLE GÖRMEK ARASINDA BİR DENEYİM MEKÂNI: MÜZELER

Araştırma Görevlisi, Hande EYÜBOĞLU
Samsun Üniversitesi,
hande.eyuboglu@samsun.edu.tr - 0000-0003-0504-2886
Araştırma Görevlisi, Zeynep YANILMAZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
zeynepyanilmaz@ktu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5686-3548

ÖZET

Müzeler geçmişten ve bugünden izler barından, kültürel ve sanatsal değeri olan eserlerin bir araya getirildiği yapılardır. Bu yapılar araştırma, toplama, koruma, belgeleme ve sergileme gibi çeşitli işlevleri bünyesinde barındırmaktadır. Eserlerin korunması ve sergilenmesine odaklanan müzecilik anlayışı, günümüzde yerini kullanıcı merkezli ve etkileşimli çağdaş müzecilik anlayışına bırakmıştır. Bu yaklaşım, müzelerin geleneksel sınırlarını genişleterek çağın ihtiyaçlarına uygun, katılımcı ve deneyim odaklı bir anlayışı benimsemektedir. Kullanıcı katılımını teşvik eden interaktif tasarım, günümüz müze sergileme mekânlarında yaygın olarak tercih edilen kullanıcıların etkileşimde bulunabileceği, iletişim kurabileceği ve katılım sağlayabileceği bir tasarım yaklaşımıdır. Kullanıcıların aktif olarak yer aldığı interaktif mekânlar, ziyaretçilere eşsiz deneyimler sunmayı hedeflemektedir. Kullanıcıların görme duyusunun yanı sıra dokunma, işitme gibi çeşitli duyularını harekete geçiren interaktif sergi mekânları, eğlenceli ve eğitici deneyimler sunarak kullanıcıların dikkatini çekmektedir. Günümüz sergileme mekânlarında ilgi çekici interaktif mekân tasarımlarına dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışma nicel araştırma desenlerinden betimsel desen ile tasarlanmıştır. İlk olarak müze, kullanıcı deneyimi ve interaktif tasarım konularına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Ardından müzelerde interaktif tasarım yöntemleri belirlenmiştir. Çalışma kapsamında interaktif tasarım yöntemleri dokunsal deneyimler, sesli rehberler, mobil uygulamalar, arttırılmış gerçeklikler, sanal gerçeklikler ve hareket algılama sistemleri ile sınırlandırılmıştır. Belirlenen bu yöntemler literatürde yer edinmiş müze yapıları özelinde analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler ışığında sergi mekânlarında interaktif tasarımların mekân atmosferi üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Müze, Deneyim, Sergileme Mekânı, İnteraktif Tasarım

BEYŞEHİR YÖRESİNDE DUVAR KAPLAMA MALZEMESİ OLARAK DİYABAZ TAŞI

Ünal YILMAZ
ASRİ MÜHENDİSLİK,
unalylmz4444@gmail.com - 0000-0003-0058-6323
Prof. Dr. Figen BALO
FIRAT ÜNİVERSİTESİ,
figenbalo@gmail.com - 0000-0001-5886-730X

ÖZET

İnşaat sektöründe özellikle bina kabuğunda kaplama malzemesi olarak doğal taşların kullanımı artmıştır. Hem dekoratif amaçlı hem de dayanıklılık ve enerji verimliliği açısından fayda sağlamak amacıyla kullanılan doğal taşlardan biriside Diyabaz taşıdır. Diyabaz taşı doğada daha çok siyah, gri ve yeşil renklerde bulunan, sertliği ve ısıl performansı yüksek bir doğal taştır.

Bu çalışmada, Beyşehir bölgesinde de rezerv alanı bulunan Diyabaz taşının kimyasal, fiziksel, termal ve mekanik vb. teknik özellikleriyle birlikte kullanım yerleri araştırılmıştır. Ekoloji, enerji ve ekonomiye katkı sağlayacak biçimde bir bina tasarlamak amacıyla, bina kabuğunda duvar kaplama malzemesi olarak Diyabaz taşının etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Beyşehir iklim koşulları dikkate alınarak 3 değişik yapı malzemesi (blok bims, beton blok, tuğla blok) ve yalıtım malzemesi seçeneği olarak taş yünü kullanılarak içten yalıtımlı, dıştan yalıtımlı ve sandviç duvar tipleri için 18 farklı alternatif senaryo oluşturulmuştur. Tasarlanan tüm senaryoların ANSYS yazılımı kullanılarak bina kabuğu boyunca sıcaklık dağılımı analiz edilmiştir. ANSYS analiziyle inşaat sektöründe son dönemde yaygın bir şekilde kullanımda olan yalıtım-yapı malzemeleriyle Beyşehir iklim şartlarında 3 farklı duvar tipiyle inşa edilen binaların kabuğunda alternatiflere göre ortaya çıkan sıcaklık dağılımları dikkate alınarak bölgede inşaat edilecek yeni binaların enerjilerinin etkin kullanılabilmeleri amacıyla mühendislere, müteahhit firmalara, karar vericilere vb. rehberlik edecek analiz temelli bir değerlendirme sunulmuştur. Bunun yanında analiz sonuçlarına göre Diyabaz taşının hem farklı iklim bölgelerinde hem de araştırılan bölgede bina kabuğunda kaplama malzemesi olarak kullanılması halinde bina dış duvarının enerji verimliliğine katkıları hakkında farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Diyabaz taşı, Beyşehir, ANSYS yazılımı, enerji etkin bina, doğal taş

BEYŞEHİR İLÇESİNDE BÖLGESEL DOĞAL TAŞLARLA BIM DESTEKLİ YEŞİL BİNA TASARIMI

Araştırma Görevlisi, Hazal BOYDAK DEMİR
Dicle Üniversitesi,
hazalboydakeru@gmail.com - 0000-0002-1188-4732
Profesör, Figen BALO
Fırat Üniversitesi,
figenbalo@gmail.com - 0000-0001-5886-730X

ÖZET

Sosyal, kültürüler ve ekonomik gelişmeler neticesinde Dünya'da; sanayileşme, teknolojik gelişmeler, nüfusun hızla çoğalması, kentleşme, tüketim alışkanlıklarının farklılaşması ve ihtiyaçların değişip gelişmesi sonucunda enerji tüketimi günden güne artmaktadır. Artan enerji gereksinimi genel olarak yenilenemeyen doğal enerji kaynaklarından karşılanmaktadır. Enerji gereksinimi için yenilenemeyen doğal enerji kaynaklarının kullanılması ile bu kaynaklar hızla tükenmekte ve sera gazı emisyonunda, çevre kirliliğinde ve ekolojik dengenin bozulmasında artışa sebep olmaktadır. Bu durumların sonucunda insan sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Bu gelişmelerin çevreyi ve insan sağlığını olumsuz etkilemesi sonucunda sürdürülebilirlik ve enerji etkinliği kavramları gündeme gelmiştir. Enerji tüketimi ve buna bağlı karbondioksit salınımı miktarlarının sektörel dağılımına bakıldığında en büyük payı bina inşası ve kullanımı sektörünün kapladığı saptanmıştır. Sektör içerisinde en büyük pay ise konut yapılarına aittir. Konutlarda enerji tüketimini etkileyen kullanımlar genel olarak ısıtma, soğutma ve aydınlatma amaçlı olmaktadır. Binanın bu kullanımlarını etkileyen en önemli alan ise bina yüzeyi yani bina dış kabuğudur. Bununla birlikte dış duvarlar çok sayıda katman içermekte ve bu katmanların özellikleri neticesinde ısı geçişi sağlamaktadır.

Bu çalışmada Beyşehir ilçesi iklim koşulları kullanılmıştır. Çalışma kapsamında çevre illerde çıkarılan doğal taşlar yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu yapı malzemeleri Adana/Ceyhan Kireçtaşı, Niğde/Merkez Kireçtaşı, Gaziantep Kireçtaşı, Osmaniye/Merkez Traverten, Kayseri Traverten, Osmaniye/Toprakkale Bazalt, Konya Andezit, Aksaray Granit olarak belirlenmiştir. Çatı malzemesi olarak ise kil kiremit ve çimento kiremit olarak belirlenmiştir. Yalıtım malzemesi olarak mineral yün ve ağaç yünü kullanılmıştır. Bu malzemelerin tamamı dıştan yalıtımlı ve sandviç duvar şeklinde kullanılarak 64 farklı alternatif oluşturulmuştur. Çalışmada bir bağ evi tasarlanarak belirlenen alternatifler üzerinden enerji analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise bu analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir, Doğal taş, Enerji analizi, Enerji verimliliği, Yeşil bina.

SANAT VE ESTETİĞİN DİNSEL YANSIMASI: AYASOFYA

Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Pamukkale Üniversitesi,
esmeliismet@gmail.com, 0000-0002-4551-0309

ÖZET

Din, insan ve toplumların hayatını yönlendirici ve belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu belirleyicilik ve etkileyicilik insan hayatının birçok alanında kendini göstermektedir. Yeme-içme, giyim-kuşam, alış-veriş, aile yapısı, eğitim, yerleşim tarzı, binalar, dini yapılar gibi alanlarda inanılan dinin yansımasını görmek, onun izlerini hissetmek mümkündür. Bu nedenle bir toplumun yaşam tarzı ve buna bağlı olarak ortaya koyduğu eserlerin anlaşılmasında inanılan din ve bu dinin öğretilerinin bilinmesi önemli bir husus olarak dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda din, toplumun ve topluma ait unsurların anlaşılmasında belirleyici bir olgudur. Mabetler ve bu mabetlere ait unsurların şekillenmemesinde kültür, coğrafya, ilişkide bulunulan milletler, ekonomik durum gibi unsurlar belirleyici olmakla birlikte bu hususta dinin temel olgu olduğu açıktır. Mabetlerin şekli, içinde kullanılan süslemeler, ikonlar, tezyinat ve iç mekân şekli gibi unsurlar dinin anlam yüklemeleriyle şekillenen hususlardır. Ayasofya, yapıldığı dönemde ikonlarıyla, ibadet mekanlarıyla ve diğer unsurlarıyla Hıristiyanlığa ait unsurları bünyesinde barındıran bir yapıdır. Ayasofya'da ikonların yer alması bu durumun en açık göstergesidir. 1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesinin ardından camiye dönüştürülen Ayasofya, her ne kadar bir Hıristiyan yapısı olmakla birlikte iç mekân düzenlemesi, yani tezyinat İslam dininin benimsediği ve salık verdiği şekle dönüştürülmüştür. Bu çalışmamızda Ayasofya'da yer alan ikonların temel kaynakları bağlamında Hıristiyanlık açısından önem ve anlamı hakkında bilgi verilecek. Daha sonra camiye dönüştürülen Ayasofya'nın ikonlarının kapatılmasının gerekçesi ve ikonların yerine yapılan tezyinatın İslam ilahiyatı açısından anlamına yer verilecektir. Sonuçta da bir mabedin şekillenmesinde dinin önemi Hıristiyanlık-İslamiyet bağlamında Ayasofya özelinde Dinler Tarihi açısından kısaca değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler : Dinler Tarihi, Ayasofya, Sanat, Estetik, İkon.

PİCASSO ESERLERİNİN 3 BOYUTLU OLARAK SERGİLENMESİ *

Doç, Emine YALUR
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Gönem MYO,
eyalur@bandirma.edu.tr - 0000-0003-0362-4428
Öğrenci, Ali ALTINYUVA
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Gönen MYO,
altinyuvaa@gmail.com - 0009-0005-0665-3170
Öğrenci, Emre ARICI
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Gönen MYO,
emrearc220@gmail.com - 0009-0004-8027-5203

ÖZET

Dijital teknoloji ve sanal uygulamalar sektörel olarak tüm alanlarda kullanılan bir araca dönüşmüştür. Günümüzde ticari, sosyal ve sanatsal etkinliklerin online erişim ve etkileşimle kamuya sunulması olağan bir hal almıştır. Özellikle Metaverse gibi dijital ortamların artışı ve yaygınlaşması sanat etkinliklerinin bu tür ortamlarda yer bulmasını hızlandırmış ve bu süreç özellikle 3 boyutlu modeller için büyük bir ihtiyaç doğurmuştur. Bilgisayar Destekli Tasarım ve Animasyon öğrencileri tarafından bu alan için ortaya çıkan bu açığın kapatılabileceği, 3 boyutlu modellerle hazırlanan dijital ve etkileşimli bir sergi düzenlenerek gösterilecektir. Bu sergi, sanat tarihinin en etkili dönüşümlerinden biri olan Kübizm sanat akımının ortaya çıkmasında öncülük eden Picasso ve onun Kübist eserlerinin bilgisayar ortamında modellenerek gerçekleştirilmiştir. Bu sergi ve projenin amacı yüzyıl öncesinde kolaj gibi yepyeni bir teknik ve üslup ile geleneksel yöntemleri birleştiren Picasso eserlerinin dijital ortamda, yeni teknolojik imkanlarla uyumlu bir şekilde sanat ve teknoloji ilgililerini bir araya getirebilecek kolay ulaşılabilir bir sergi hazırlamaktır. Ayrıca, sanat tarihinde önemli bir yapı taşı olan Picasso'nun eserlerinin izlenmesiyle, dijital ilginin sanata yönlendirilmesi ve ülkemizde bilinirliğinin artması hedeflenmektedir. Aynı zamanda sanal gerçeklik gözlüğü ile etkileşimli olarak incelenebilecek bu hareketli modellerle, hali hazırda ekran önünde geçirilen

(*) Bu bildiri, 1919B012207369 numaralı "PİCASSO ESERLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA 3 BOYUTLU OLARAK SERGİLENMESİ" başlığıyla Tübitak 2209-A tarafından desteklenmiştir.

vaktin daha kaliteli bir hale getirileceği düşünülmektedir. Proje hazırlık sürecinde literatür taraması yapılarak, dijital kaynaklar üzerinden Picasso eserleri incelenmiştir. 3 boyutlu modellerin hazırlanmasında açık uçlu Blender programından, dijital bir sergi alanı oluşturmak ve etkileşimi sağlayabilmek için Unity programından faydalanılmıştır. Sonuç olarak, oluşturulan modeller tasarlanan bir web sayfasında hareketli bir şekilde yayınlanmış ve aynı zamanda farklı işletim sistemlerine sahip bilgisayarlarda etkileşimli bir şekilde serginin izlenebilmesi için üniversitenin web sitesinde dosyalar eklenmiştir. Son olarak bu bildiri, Tübitak 2209-A tarafından desteklenen 1919B012207369 numaralı "PİCASSO ESERLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA 3 BOYUTLU OLARAK SERGİLENMESİ" başlıklı projenin sürecini anlatmaktadır. İlgili projenin gerçekleşmesinde maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Anahtar Kelimeler: 3 Boyutlu Tasarım, Picasso, Dijital Tasarım, Sergi.

BURSA'DA GELENEKSEL MESLEKLERİN YAŞATILDIĞI MEKÂN TAHTAKALE ÇARŞISI VE BİR USTA

Uzm. Sanat Tarihçi, Fikret ALKAN

Bursa Büyükşehir Belediyesi,

fikretalkan@gmail.com- 0000-0002-6248-0287

Prof. Dr., Ayşegül KOYUNCU OKCA

Pamukkale Üniversitesi,

aysegul.koyuncu@gmail.com- 0000-0003-1060-0280

ÖZET

Kültür, genel anlamda toplumun sosyal gelişimi içinde kuşaktan kuşağa aktarılan maddi ve maddi olmayan ürünler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kültür ve kültürel miras çeşitliliği, tüm insanlık için, yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturmaktadır. Bu çeşitliliğin sadece korunması değil, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması insanlık için büyük önem taşımaktadır. Günümüzde geleneksel el sanatlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, dolayısı ile kültürün de sürdürülebilir bir şekilde geleceğe taşınması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak bilim, sanayi ve iletişimdeki ilerleme artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması, makineleşmeye dönük üretimler, hizmet sektörüne artan ihtiyaç, ekonomik sebepler, şehirleşme ve bunun bir gelişim göstergesi sayılması geleneksel mesleklerin önemini yitirmesine; usta-çırak ilişkisi ile sürdürülen bu meslekleri sürdürebilecek çırak bulunamamasına, ithal üretimler kadar istenen desteği bulamaması gibi çoklu sebeplerden yok olmaya yüz tutmasına neden olmaktadır

Bu çalışmanın amacı, kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin önemini vurgulayarak, Bursa'da yüzyıllardır varlığını sürdüren Tahtakale Çarşısını ve içinde geleneksel üretim yapan esnaflardan Bedri Karalar'ı tanıtmak, kaşıkçılık üretiminin hangi şartlarda devam ettiğini belirlemek ve günümüzdeki durumunu ortaya koymaktır. Çalışmanın gerçekleşmesi için Tahtakale Çarşısı'nda alan araştırması, gözlem ve söyleşi teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın bilimsel ayağı ise litaratür taraması ve fotoğraflarla oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Geleneksel Meslekler, Bursa-Tahtakale Çarşısı, Usta, Kaşıkçı.

THE PLACE WHERE TRADITIONAL PROFESSIONS ARE LIVED IN BURSA IS TAHTAKALE BAZAAR AND A MASTER

ABSTRACT

Culture is generally defined as the set of material and non-material products that are transferred from generation to generation within the social development of society. The diversity of culture and cultural heritage creates an irreplaceable wealth of emotions and thoughts for all humanity. It is of great importance for humanity not only to preserve this diversity, but also to develop it and transfer it to future generations. Nowadays, preserving traditional handicrafts and transferring them to future generations, thus carrying the culture to the future in a sustainable way, poses an important problem. Due to technological developments, progress in science, industry and communication, meeting the needs of the increasing population, mechanized production, increasing need for the service sector, economic reasons, urbanization and its being considered as an indicator of development, traditional professions lose their importance; These professions, which are carried out with a master-apprentice relationship, are about to disappear due to multiple reasons such as the inability to find apprentices who can continue this profession and the inability to find the desired support as much as imported production.

The aim of this study is to emphasize the importance of professions that are about to disappear, to introduce Tahtakale Bazaar, which has existed for centuries in Bursa, and Bedri Karalar, one of the tradesmen who make traditional production in it, to determine the conditions under which spoon making production continues and to reveal its current situation. To carry out the study, field research, observation and interview techniques were used in Tahtakale Bazaar. The scientific leg of the study was created with literature review and photographs.

Key words: Culture, Traditional Occupations, Bursa-Tahtakale Bazaar, Wright, Spoonman.

MÜZE-TOPLUM İLİŞKİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE MÜZE ETKİNLİKLERİNİN ÖNEMİ: BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MÜZELERİ

Uzm. Sanat Tarihçi Fikret ALKAN

Bursa Büyükşehir Belediyesi,

fikretalkan@gmail.com, 0000-0002-6248-0287

Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Pamukkale Üniversitesi,

aysegulkoyuncu@pau.edu.tr, 0000-0003-1060-0280

ÖZET

Müzeler tarihi, kültürel, bilimsel veya sanatsal açıdan ilgi çeken nesnelerin sergilendikleri ve depolandıkları alanlar olarak bilinirken; günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi ile değişen toplum ihtiyaçlarını karşılamak üzere; topluma yön veren, geliştiren, toplumsal sorunların dile getirildiği ve çözüm üretildiği kültür mekânları haline gelmişlerdir. Eserlerin sadece görsel ihtişamına dayalı vitrin sergilemelerinden oluşan klasik müzecilik anlayışı yerine araştıran, deneyimleyen, sorgulayan, eğitime katkıda bulunan çağdaş müzecilik anlayışı her geçen gün daha çok kabul görmektedir. Çağdaş müzecilik anlayışında müze; bünyesinde kütüphane, eğitim, atölye ve toplantıların gerçekleştirildiği, fikir alış-verişlerinin yapıldığı salonlar barındıran yapılardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda müze kendi bünyesinde eğitim çalışmalarını sürdüren, atölye/workshop çalışmaları gerçekleştiren, süreli ve daimî sergiler sunan, sempozyum, konferans, çalıştay, panel gibi akademik çalışmalar yürüten, süreli ve basılı yayın faaliyetleri gerçekleştiren, sanal gezi imkânı sunan, arşiv-bilgi ve belge erişimi sağlayan mekanlara dönüşmüştür.

Bu çalışmanın amacı, günümüzde çağdaş müzecilik kavramı ile çok fonksiyonlu yapılar haline dönüşen müzelerde gerçekleştirilen eğitim-öğretim çalışmaları, atölyeler, bilimsel çalışmalar veya bunları destekleyen etkinlikler ile müze yapısının dışına taşan şenlik, festival gibi kültürel faaliyetlerin müzelere ve topluma katkıları hakkında bir değerlendirme yapmaktır. Çalışmada Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü'ne bağlı on müzelerin konuya ilişkin etkinlikleri örnek alınmıştır. Çalışmanın gerçekleşmesi için literatür taraması yapılmış, müze yöneticileri ile görüşmeler sağlanmış, fotoğraflar ile metin kısmı desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Müze, Çağdaş Müzecilik, Bursa, Kent Müzesi.

THE IMPORTANCE OF MUSEUM ACTIVITIES IN DEVELOPING THE MUSEUM-SOCIETY RELATIONSHIP: BURSA METROPOLITAN MUNICIPALITY MUSEUMS

ABSTRACT

While museums are known as areas where objects of historical, cultural, scientific or artistic interest are exhibited and stored; Today, in order to meet the changing needs of society with the rapid development of technology; They have become cultural spaces that direct and develop society, where social problems are expressed and solutions are produced. Instead of the classical understanding of museology, which consists of showcase displays based only on the visual magnificence of the works, the contemporary understanding of museology, which researches, experiences, questions and contributes to education, is becoming more accepted day by day. Museum in the contemporary understanding of museology; It consists of buildings containing a library, training, workshops and halls where meetings are held and ideas are exchanged. In this regard, the museum continues its educational activities, carries out workshops, presents temporary and permanent exhibitions, carries out academic studies such as symposiums, conferences, workshops and panels, carries out periodical and printed publication activities, offers virtual tours, archives, information and documents. have turned into places that provide access.

The aim of this study is to make an evaluation about the contributions of educational activities, workshops, scientific studies or supporting activities carried out in museums, which have become multi-functional structures with the concept of contemporary museology, and cultural activities such as festivities and festivities that extend beyond the museum structure, to museums and society. In the study, the activities of ten museums affiliated with the Bursa Metropolitan Municipality Museums Branch Directorate were taken as examples. To carry out the study, a literature review was conducted, interviews were held with museum managers, and the text was supported with photographs.

Key words: Culture, Museum, Contemporary Museology, Bursa, City Museum.

TEKSTİL /MODA TASARIM SÜRECİNİN OPTİMİZASYONU VE YAPAY ZEKA

Dr. Öğr. Üy. Fatma BULAT
Kırıkkale Üniversitesi
f.bulat@kku.edu.tr Orcid: 0000-0002-6367-4243

ÖZET

21. yüzyılda özellikle ileri teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte tasarım kavramı da içerik olarak değişmiş ve problem çözümünde, sanat, bilim ve teknolojiden destek alan yaratıcı bir süreç olarak kabul edilmiştir. Günümüzün önemli teknolojilerinden biri de Yapay zekadır. Bu teknolojiyi çevrelerini analiz ederek, hedefler doğrultusunda akıllı davranışlar sergileyen sistemler olarak tanımlamak mümkündür. Yapay zekâ tasarım sürecinin optimizasyonunda büyük potansiyel taşıyan bir araçtır. Optimizasyon, belirli bir hedefi veya kriteri en iyi şekilde karşılamak için bir sürecin veya sistemin en iyi veya en verimli durumunu bulma sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, mevcut kaynakları en verimli şekilde kullanmayı amaçlamaktadır. Tasarım sürecinin optimizasyonunda yapay zekâ algoritmalarının kullanımı pek çok tasarım alanında fayda yaratmaktadır. Yapay zekanın, tasarım pratiklerimiz aynı zamanda sanatsal algılarımız ve kültürümüz üzerinde yarattığı/ yaratacağı değişim ve dönüşüm yeni bir dönemin eşiğinde olduğumuzu göstermektedir. Araştırma da literatür tarama yöntemi kullanılmış, tasarım sürecinin optimize edilmesinde yapay zekâ kullanımının yaratabileceği faydalar değerlendirilmiş ve yapay zekanın tasarımcıları destekleyici rolü bağlamında önemli bilgiler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yapay zekâ, Tekstil tasarım, Moda tasarım, Tasarım, Optimizasyon

14 MAYIS 2023 SEÇİMLERİ'NİN ULUSAL MEDYAYA YANSIMALARI: YENİ ŞAFAK ve CUMHURİYET GAZETELERİNİN İNCELENMESİ

Doç.Dr.İsmail DURSUNOĞLU
Bayburt Üniversitesi,
idursunoglu@bayburt.edu.tr. ORCID ID 0000 0002 9831 1119

ÖZET

Türkiye, 14 Mayıs 2023 tarihinde sandık başına giderek milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerini yaptı. Seçimlerden AK Parti birinci çıkarken Cumhur İttifakı Meclis'te çoğunluğu elde etti. Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem'e dönüş amacıyla bir araya gelen muhalefet, bu hedefinden uzak kaldığı gibi yasama üstünlüğünü de sağlayamadı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise ilk turda salt çoğunluğa ulaşan aday çıkmadı ve seçim ikinci tura kaldı. İkinci turda Recep Tayyip Erdoğan seçimi kazanarak yeniden Cumhurbaşkanı oldu.

Geleneksel medyanın önemli bir parçası olan gazeteler, siyasi gündem başta olmak üzere toplumu ilgilendiren haber, bilgi ve konuları kaleme alan iletişim kaynaklarından biridir. Bu çalışmada 14 Mayıs seçimlerinin ulusal medyadaki yansımaları ele alınmış ve 15 Mayıs tarihli Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin ilk sayfaları incelenmiştir. Siyasi yakınlık itibariyle farklı görüşleri temsil eden iki gazetenin seçim sonuçlarını yansıtma biçimlerini tahlil etmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 14 Mayıs Seçimleri, Yeni Şafak, Cumhuriyet

ALTILI MASA'NIN SOSYAL POLİTİKALAR TASAVVURU: "ORTAK POLİTİKALAR MUTABAKAT METNİ" ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Doç.Dr.İsmail DURSUNOĞLU
Bayburt Üniversitesi,
idursunoglu@bayburt.edu.tr. ORCID ID 0000 0002 9831 1119

ÖZET

Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçtikten sonra siyasal alanda değişimler ortaya çıkmıştır. Siyasal partiler yeni sistemde iktidar olmanın gereği olan salt çoğunluğu elde edebilmek için ittifaklar kurmuşlardır. Siyasal iktidarın içinde yer aldığı Cumhur İttifakı'na karşı muhalefet Millet İttifakı şeklinde konsolide olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti'den oluşan ittifak, 2023 seçimleri öncesi Gelecek Partisi ve DEVA Partisi'ni de dahil ederek "Altılı Masa'yı inşa etmiştir. Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem'e geçiş hedefiyle seçmen karşısına çıkan muhalefet bloğu, iktidara gelmeleri halinde uygulayacakları programı içeren "Ortak Politikalar Mutabakat Metni"ni 23 Ocak 2023 tarihinde kamuoyu ile paylaşmıştır. İlgili metinde yer alan başlıklardan biri de "Sosyal Politikalar"dır. Sosyal politikalar; devletin, toplumu korumak ve vatandaşların sosyal refahını artırmak için hayata geçirmeyi hedeflediği uygulamalardır.

Bu çalışmada, demokratik zeminde bir araya gelen altı siyasal partinin üzerinde uzlaştığı ortak politikalar bildirgesinde, çalışma hayatından güvenliğe, kadınlardan engelli bireylere kadar toplumsal kesimleri ve bu kesimleri ilgilendiren sosyal meseleleri ele alış biçimleri konu edinilmiştir. Çalışmanın amacı "Altılı Masa"nın sosyal politikalar noktasındaki hedeflerini tahlil etmek ve tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Altılı Masa, Ortak Politikalar Mutabakat Metni, Sosyal Politikalar

1962 KÜBA FÜZE KRİZİ'NİN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN SÜPER GÜÇ İMAJINA ETKİSİ

Öğr. Gör. Dr., Mert Mahir GÖZ
Bitlis Eren Üniversitesi,
mmgoz@beu.edu.tr - 0000-0002-2563-7126

ÖZET

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında soğuk savaş süreci başlamıştır. Dönemin iki büyük gücü olarak görülen ABD ile SSCB arasındaki bu soğuk savaş sürecinde dünya, ABD'nin başını çektiği Batı Bloku ile SSCB'nin hamiliğini üstlendiği Doğu Bloku olmak üzere iki kutuplu bir hal almıştır. Soğuk savaş sürecinde ABD ile SSCB arasında yaşanan 1962 Küba füze krizi, söz konusu iki ülkenin birbirine üstün gelme yarışında önemli bir olay olarak kabul edilmektedir. SSCB'nin müttefiki Küba topraklarına füze yerleştirmesi üzerine, ABD'nin müttefiki Türkiye'ye füze yerleştirmesiyle derinleşen Küba füze krizi sürecinde ABD, SSCB'ye göre daha rasyonel bir kriz yönetim süreci izlemiştir. Kriz sonucunda her ne kadar her iki ülke, anlaşma yoluna gidip Küba ve Türkiye'ye yerleştirilen füze sistemlerini geri çekmiş olsalar da ABD, uygulamış olduğu algı ve kriz yönetimiyle SSCB'ye karşı üstünlük sağlamıştır. Kriz sürecinde SSCB lideri N. Kruşçev'in, ABD Başkanı J. Frank Kennedy'e yazmış olduğu itidal içerikli mektupların ortaya çıkmasının ardından SSCB'nin, ABD ile sıcak çatışmaya girmekten çekindiği düşüncesi, ABD'nin krizden üstün çıkmasını sağlamıştır. Bu kriz, ABD karşısındaki SSCB'nin düşünüldüğü kadar güçlü olmadığı düşüncesini ortaya koymuştur. Nitekim gelişen süreç içerisinde SSCB varlığını devam ettiremezken, ABD dünyanın tek süper gücü olma yolunda önemli bir ivme kazanmıştır.

Bu çalışmada ABD ile SSCB arasında cereyan eden soğuk savaşın en önemli süreçlerinden biri olan 1962 Küba Füze Krizi'nin, ABD'nin tek süper güç olma imajına etkisi araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Soğuk Savaş, Türkiye, Küba, Füze Krizi, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

THE IMPACT OF THE 1962 CUBAN MISSILE CRISIS ON THE UNITED STATES SUPERPOWER IMAGE

ABSTRACT

A short time after the end of World War II, the Cold War period began between the United States of America (USA) and the Soviet Union (USSR). During this Cold War period between the two superpowers of the time, the world became bipolar, consisting of the Western Bloc led by the USA and the Eastern Bloc under the patronage of the USSR. The 1962 Cuban Missile Crisis, which occurred during the Cold War between the United States and the Soviet Union, is considered a significant event in the competition for supremacy between these two countries. During the Cuban Missile Crisis, which escalated when the

Soviet Union placed missiles in the territory of its ally Cuba, the United States responded by deploying missiles to its ally Turkey, deepening the crisis. The United States pursued a more rational crisis management process compared to the Soviet Union. Although both countries ultimately pursued a path of agreement and withdrew the missile systems placed in Cuba and Turkey as a result of the crisis, the United States achieved superiority over the Soviet Union through its perception and crisis management. After the emergence of the moderation-themed letters written by USSR leader N. Khrushchev to US President J. Frank Kennedy during the crisis, the perception that the USSR refrained from engaging in a hot conflict with the US contributed to the United States' advantage in the crisis. This crisis revealed that the USSR, when confronted by the United States, was not as powerful as it was believed to be. Indeed, as the process unfolded, the USSR could not sustain its existence, while the United States gained significant momentum in becoming the world's sole superpower.

This study examines the impact of the 1962 Cuban Missile Crisis, one of the most crucial processes of the Cold War between the United States and the Soviet Union, on the United States image of becoming the sole superpower.

Keywords: Cold War, Turkey, Cuba, Missile Crisis, United States, Soviet Union.

YALIN LİDERLİK: BİBLİOMETRİK ANALİZ

Öğr. Hicret TOSUN
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi,
hicretsarkaya@gmail.com, 0009-0000-4848-8656
Doç.Dr. Mustafa NAL
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi,
mustafa.nal@ksbu.edu.tr, 0000-0002-3282-1124

ÖZET

Bu araştırmanın amacı uluslararası literatürde yalın liderlikle ilgili yapılan araştırmaların bibliyometrik açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma verileri 12 Nisan 2023 tarihinde Web of Science (WoS) veri tabanından çekilmiştir. WoS veri tabanında tüm alanlarda (All Fields) içinde "lean leadership"kelimesi geçen eserler listelenmiştir. Belge türü "dergi makaleleri" olan 62 eser değerlendirmeye alınmıştır. Verilerin analizinde Wos viewer 1.6.8 programı ve Excel ofis paket programı kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ilk çalışmanın 2012 yılında yayınlandığı, en çok eserin 2020 yılında yayınlandığı, en çok kullanılan anahtar kelimenin "lean leadership" (f=28), en çok atıf alan eserin; Poksinska (2013) (f=82), en çok yayının Amerika Birleşik Devletleri'nde (f=13) olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma sonuçları yalın liderlik konusunda yapılan çalışmaların yakın zamanda başladığını ve güncel bir konu olduğunu göstermektedir. Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların en çok atıf alan eserleri incelemeleri önerilmektedir. Yapılan araştırmalar genellikle yalın liderliğin üretim üzerine etkisine odaklandığı görülmektedir. Gelecek araştırmalarda yalın liderliğin örgütsel davranışlar üzerine etkisi incelenebilir.

Anahtar kelimeler: Yalın liderlik, yalın yönetim, bibliyometrik analiz.

LEAN LEADERSHIP: BIBLIOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the research on lean leadership in the international literature from a bibliometric perspective. Research data was withdrawn from the Web of Science (WoS) database on April 12, 2023. In the WoS database, works containing the word "lean leadership" are listed in all fields. 62 works with document type "journal articles" were evaluated. Wos viewer 1.6.8 program and Excel office package program were used to analyze the data. Within the scope of the research, the first study was published in 2012, the most works were published in 2020, the most used keyword was "lean leadership" (f = 28), the most cited work was; Poksinska (2013) (f=82), it was determined that the most publications were in the United States (f=13). The results of this research show that studies on lean leadership have started recently and that it is a current issue. It is recommended that researchers who will work on this subject examine the most cited works. It seems that the research generally focuses on the effect of lean leadership on production. In future research, the effect of lean leadership on organizational behavior can be examined.

Keywords: Lean leadership, lean management, bibliometric analysis.

1. GİRİŞ

Dünyada sağlık hizmetlerinde yaşanan zorlukların başında hastaya verilen bakım kalitesinin düşmesi gelmektedir. Durumun iyice kötüye gitmemesi için; bekleme sürelerinin azaltılması, maliyetlerin denetim altına alınması, hastaya verilen tedavinin randımanının arttırılması gibi önlemler alınmıştır [15]. Hastanelerin maliyetlerinin artması buna karşılık ödeme yapacak kurumların ödemeleri arttırmaması hastaneleri zor duruma düşürmektedir. Kaliteli ve verimli bir sağlık hizmeti sunulmasına ihtiyacın artması, israfın giderek büyümesi yalın yönetime olan ihtiyacı arttırmıştır [18]. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (2023) hazırlamış olduğu kılavuzda DSÖ ile paralel olarak sağlıkta kalite standartlarının amaçları arasında; hasta ve çalışan güvenliği, hasta ve çalışan memnuniyeti, sağlık hizmetini zamanında, verimli, etkin, etkili ve hakkaniyetli sunulması bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada kalite, yönetim ve yalın sağlık uygulama araştırmaları Toyota'nın geliştirdiği yalın üretim yönetiminin sağlık alanında başarıyla uygulandığını ortaya koymuştur [27].

Taiichi Ono tarafından Toyota ile ortaya çıkan Yalın; 1980'li yıllarda yaygınlaşmıştır [19]. Daha sonra Yalın sağlık, idari ve finans alanlarında da uygulanmıştır [29]. Yalın felsefe ve ilkeleri birçok alanda uygulanmakla beraber hizmet sektörleri arasında en çok faydalanan alanın sağlık hizmetleri olduğu görülmüştür. Bu durumların sebepleri arasında; bekleme sürelerinin ve maliyetin azaltılması, çalışanın sürekli boşta kalmasına fırsat verilmemesi, ilaç hatalarının önlenmesi sayılabilir [23; 10; 9; 22]. Yalın sağlık hizmetleri; sürece çalışanları da dâhil ederek hastanın ihtiyaçların belirlenmesini ve bakım kalitesinin artmasını hedefler [17]. Yöneticiler çeşitli teorik bilgileri kullanarak yalın uygulamalara geçiş yapmanın kolay olmadığını anlamışlardır [13]. Yaşadıkları zorlukların bir kısmı farklı hiyerarşik yapılarda aynı yöntemlerin kullanılmış olmasıdır [30; 25]. Etkin bir yalın uygulama için hastane çapında yapılan bir araştırmada; sadece üst yönetimden başlayarak alt yönetime doğru (yukarıdan aşağıya) ya da alt yönetimden başlayıp üst yönetime doğru uygulanan (aşağıdan yukarıya) yalın uygulama yaklaşımlarının uygun olmadığı bulunmuştur. Bunun yerine uygun zamanda planlanan her iki yaklaşımında ele alınacağı modelin daha verimli olacağı savunulmaktadır [20].

Yalın yaklaşımı sağlık hizmetleri alanında uygularken iyi bir liderin önemi büyüktür [2; 28; 31]. Yalın yönetim bilimi ile çalışanların karar alma ve iyileştirme süreçlerine dâhil edilmesi; onların çalışma verimliliklerin artmasına, işini severek yapmasına ve bağlanmasına ortam hazırlar [12]. Yalın yönetimi başarılı bir şekilde uygulamak için farklı kaynakları eşgüdümlü olarak kullanmak gerekir. Bunun yanında güçlü bir liderlik için hedefleri baştan belirlemek çalışanların sürece katkısını ve takdirini kazanmada önemli rol oynamaktadır [16]. Yalın yönetimin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bir diğer kritik nokta da liderlik ve yönetim uygulamalarıdır [24; 1]. Kuruluşlarda uygulanan yalın uygulamaların başarısızlık sebepleri arasında; yalın girişimleri liderliğin önemini anlamadan kullanmaya çalışmak [11; 33]. Yalın yaklaşımın ilke ve araçları aynı düşünmek, gereken davranışsal ve kültürel değişimleri yapmamak sayılabilir [32]. Kısaca; yalını uygulayabilmek

için sabırlı olmak, işleyişi bütün olarak ele almak, örgüt kültürünün değişim süreci gibi unsurları içermesi gerekmektedir [4].

Geleneksel ve yalın yönetim oldukça birbirinden farklıdır. Yalın yönetim sürece ve sonuca odaklanırken geleneksel yönetim sadece sonuca odaklanmaktır [2;5]. Uzun vadede iyileştirme planları, sistem işleyişinde değişiklik olması gibi nedenler organizasyon yönetimini yalın yönetimi kullanmaya teşvik etmektedir [6]. Bir kuruluşun yapısı ve büyüklüğüne göre iç ve dış yönetim yapısı şekillenir. Dış yalın yönetim; tedarikçi kaynakları, müşteri tercihleri, yönetimini içerirken [7; 3], iç yönetim; ürünlerin teslimi, esneklik, maliyet ve kaliteyi içermektedir [7;8]. Sağlık kuruluşunda dış yalın yönetimi finansal performansı ifade ederken, organizasyonel ve maliyetin azaltılması, verimlilik ve iş gücünün arttırılmasıyla iyileştirilebilir [26;34].

Yalın liderlik üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Yalın uygulamanın getirdiği yeniliklerle beraber zorluklar da yaşanmaktadır. Bu çalışma yalın liderlik ve uygulamaları üzerine 2012-2022 yılları arasında araştırmaları inceleyerek ortaya çıkan değişim ve eğilimleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

H1: Yalın liderlik ile ilgili yapılan makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı nasıldır?

H2: Yalın liderlikle ilgili yapılan makalelerde en çok hangi eserlere atıf yapılmıştır?

H3: Yalın liderlikle ilgili yapılan makalelerde en çok hangi yayın kullanılmıştır?

H4: Yalın liderlikle ilgili yapılan makalelerde en çok hangi ülkeler bulunmaktadır?

H5: Yalın liderlikle ilgili yapılan makalelerde en çok hangi kurumlar bulunmaktadır?

H6: Yalın liderlikte yapılan makalelerde en çok fon sağlayan hangi kuruluşlar bulunmaktadır?

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Veri toplama Yönetimi

Son arama ve ileri analizler için verilerin kaydedilmesi 12 Nisan 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Veriler Web Of Science (WoS) veri tabanında yayınlanan yayınlar üzerinde yapılmıştır. WoS veri tabanında tüm alanlarda (All Fields) içinde "lean leadership"kelimesi geçen eserler listelenmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler Web of Science veri tabanının sunduğu gelişmiş arama özelliği kullanılarak 1970-2022 yılları arasında yayın dili "İngilizce" ve belge türü "dergi makaleleri" olarak arama gerçekleştirilmiş ve 62 yayın elde edilmiştir. Elde edilen makaleler kontrol edilerek, analize dâhil edilecek makaleler belirlenmiştir. Analize dâhil edilecek makaleler belirlenirken, her alanda yalın liderlik araştırmaları olmasına dikkat edilmiştir. Farkli disiplinlerden oluşan 62 makale, 46 Article, 10 Proceeding, 7 Review Article, 4 Early Access, 2 Book Chapters ve diğer yayın türlerinden yazıya ulaşıldı. Bu alanda çalışmalarda "lean leadership" taratıldığında en eski yayının 2012 yılı en yeni yayın ise 2023 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmaya 2023 yılı dâhil edilmemiştir. Ulaşılan data, eserlerinin yıllara göre dağılımı eserlerin atıf analizi,

araştırmanın yapıldığı ülke araştırma yapılan kurum en çok da sağlayan kuruluş ve özet analizleri üzerinden incelenmiştir.

2.2. İstatistik

Verilerin analizinde Wos viewer 1.6.8 programı ve Excel ofis paket programı kullanılmıştır. Yukarıda açıklanan atıf (dergi, yazar, kurum ve belge), ortak yazar (kurum), ortak atıf (yazar) analizlerinden yararlanılmıştır. Wosviewer programında kümeleme, yoğunluk ve haritalamam analizleri yapılmıştır. Excel programında ise verilerin frekans yüzdelerinin tablosu ve grafikler oluşturulmuştur.

Analiz değerlendirmesinde overlay visualization analizinde, öğenin rengi öğenin puanına göre belirlenir, varsayılan olarak renkler mavi en düşük puan, yeşil orta puan ve sarı en yüksek puanı ifade etmektedir. Network visulalization analizinde bir öğenin ağırlığı ne kadar büyükse o öğenin çemberi ve etiketi de büyük olmaktadır. İki öğe arasında bağlantı ne kadar güçlüyse çizgiler o kadar kalındır [14].

2.3. Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışma yayınlanmış makalelerin erişimine açık olan verilerin analizini içerdiği için etik kurul onayı gerekmemektedir. The study was conducted by the principles of the Declaration of Helsinki.

3. BULGULAR

Wos veri tabanında tüm alanlarda (All Fields) içinde “Lean Leadership “kelimesi aratıldığında WOS’ta yayınlanan ilk çalışmanın 2012 yılında yayınlandığı görülmektedir. Bu alanda 62 makale olduğu ve en çok makalenin 2020 yılında yayınlandığı görülmüştür.

Çizelge1. Yayınların yıllara göre dağılımı

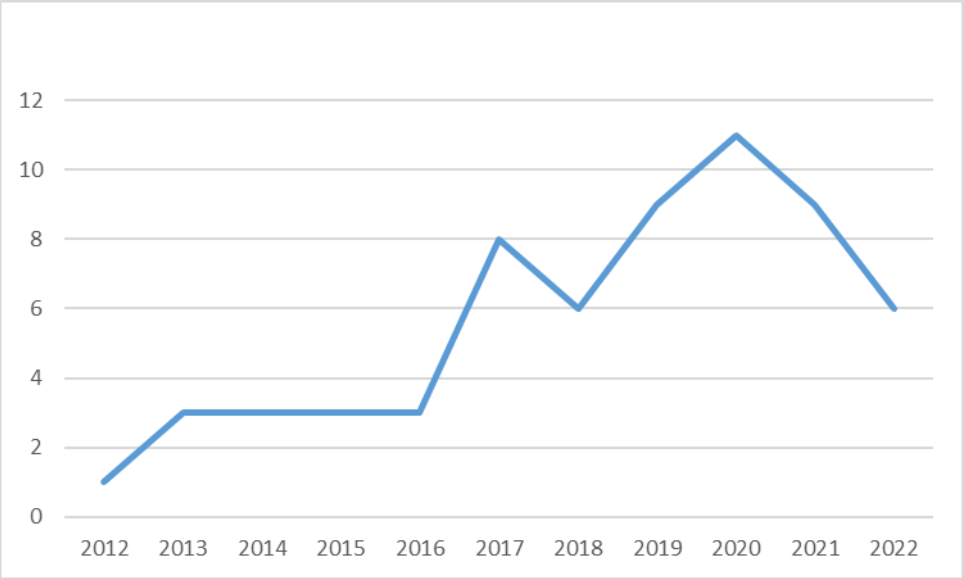

Yalın liderlikle ilgili literatüre bakıldığında 2012-2022 yıllarındaki çalışmalar

taranmıştır. Web of science veri tabanında "Lean Leadership" taratılarak 62 makaleye ulaşılmıştır.

3.1. Anahtar Kelimeler Analizi

Anahtar kelimeler ağ haritası şekilde gösterilmiştir. En çok kullanılan kelimeleri ağ haritası üzerinde göstermek için "co-occurence analysis" kullanılmış ve "author keywords" seçilmiştir. Bir anahtar kelimenin minumum tekrar sayısı "5" olarak seçilmiş ve birbiri ile ilişkili 192 anahtar kelime bulunmuş program 7 anahtar kelimeyi analize tabi tutmuştur. Şekil 2 de harita gösterilmiştir. Haritada en çok kullanılan anahtar kelimeler "lean leadership" (f=28), "leadership" (f=17), "lean" (f=12), "continuous improvement" (f=10) "lean production" (f=7), olarak belirlenmiştir.

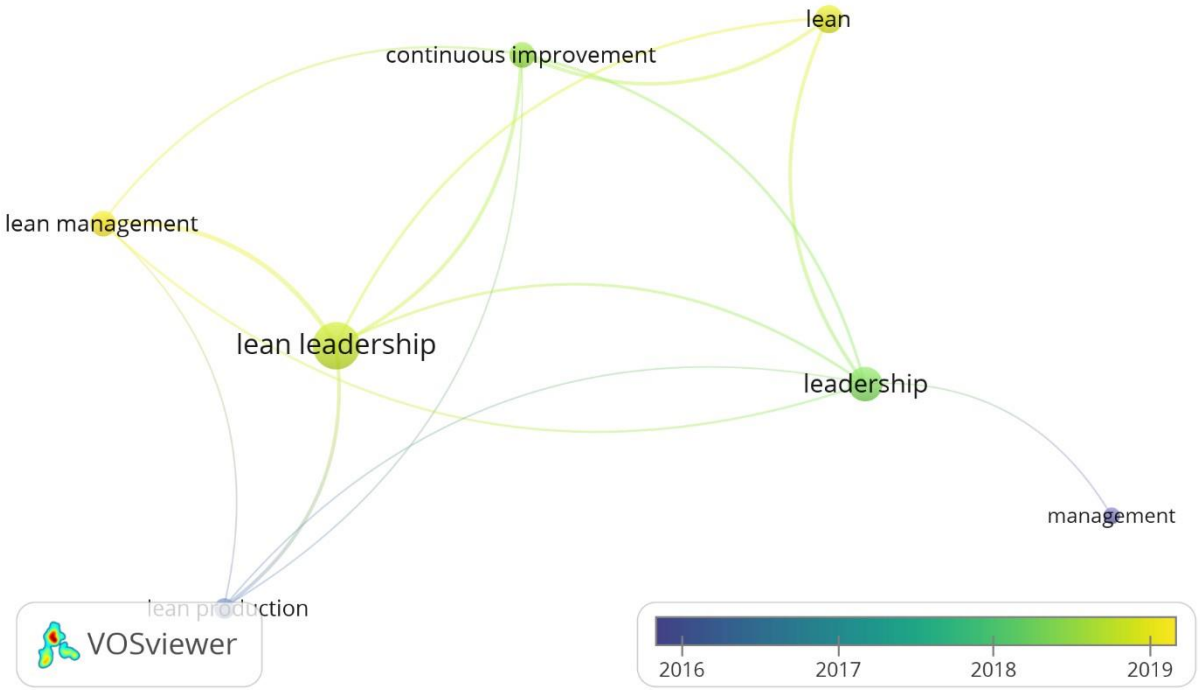

Görsel 2. Anahtar Kelime ağ haritası

3.2. Eser Atıf Analizi

Yalın liderlikle ilgili WOS analizinde yayınlanan eserlerden en çok hangisine atıf yapıldığını belirlemek için "citiations" ve "documents" seçilerek density visualization analizi yapılmıştır. Minumum atıfsayısı "1" olarak seçilmiştir. Analiz sonucu bu şart sağlayan 62 doküman bulunmuş program tarafından en çok atıf alınan 51 doküman analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda 51 dökümanın bazıları birbirine bağlı olmadığı için öğe kümesinn 42 öğe olarak göstermiştir. Analiz sonucu şekil 3' de gösterilmiştir. Analiz sonucuna göre en çok atıf alan eser yoğunluğunun mavi renk olduğu görülmektedir. En çok atıf alan eserler; Poksinska (2013) (f=82), Dombrowski (2014) (f=75), Van dun (2017) (f=68), Dombrowski (2013) (f=68), Aij (2017a) (53), Alefari (2017) (f=52) olarak bulunmuştur.

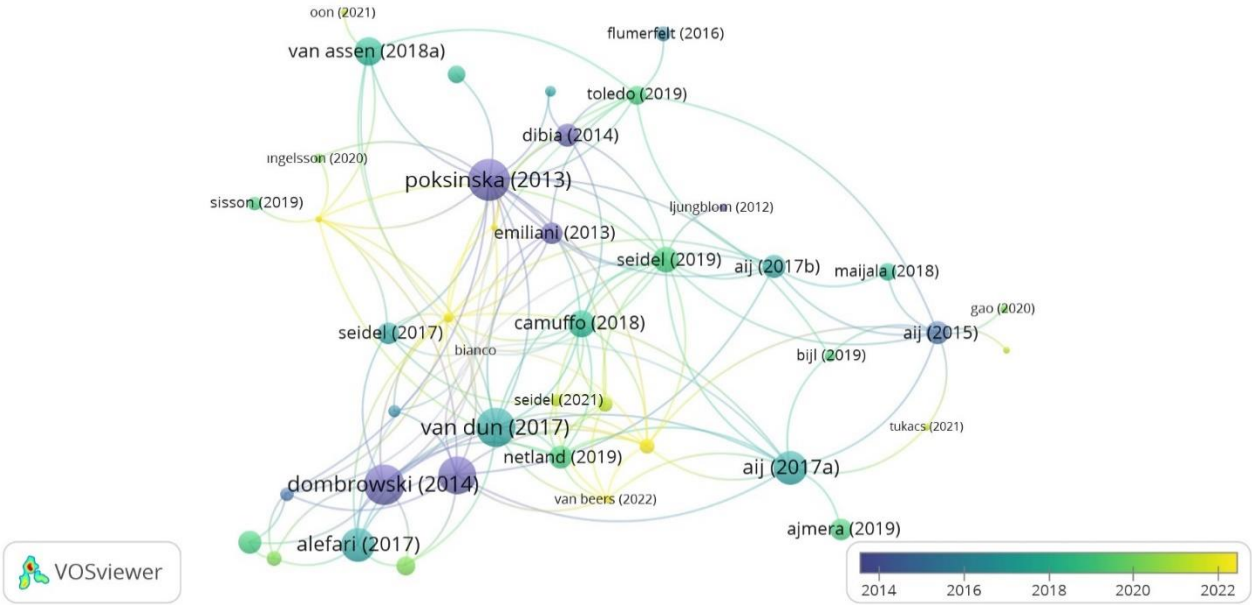

Şekil 3. Eser atıf ağ grafiği

3.3. Yayın Atıf Analizi

Yalın liderlikle ilgili WOS analizinde kullanılan yayınlardan en çok hangisine atıf yapıldığını belirlemek için "bibliographic coupling" ve " sources" seçilerek density visualization analizi yapılmıştır. Minumum belge sayısı "2" ve minumum atıf sayısı "2" seçilmiştir. Analiz sonucu bu şart sağlayan 45 belge bulunmuş program tarafından en çok atıf alınan 9 belge analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucu şekil 4'te gösterilmiştir. En çok atıf alan kaynaklar; international journal of lean six sigma (f=6), totatl quality management busines (f=4) international journal of operations (f=3), leadership in health services (f=3) bulunmuştur.

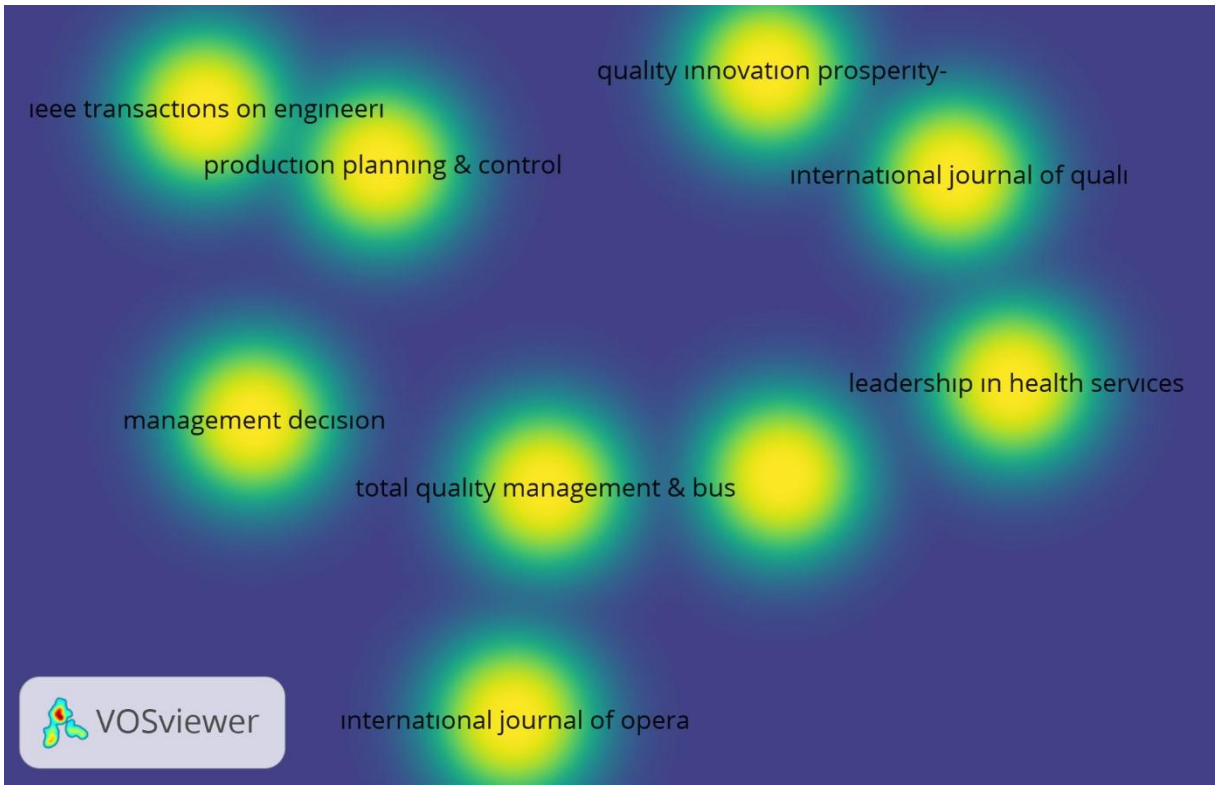

Görsel 4. Yayın Atıf Ağ Analizi

3.4. Araştırma Yapılan Ülkeler

Yalın liderlik alanında araştırma yapılan ülkeleri analiz etmek için "bibliographic coupling" ve "countries" seçilmiş, "overlay visualization" analizi yapılmıştır. Analiz yapılırken minumum doküman sayısı "2" ve atıf sayısı "1" seçildi. Bu şartı sağlayan 26 dökumandan program tarafından 13 doküman olarak analize dâhil edilmiştir. En çok yayın Usa (f=13), Netherlands (f=11), Brazil (f=6), Sweden (f=6) olarak belirlenmiştir. En çok atıf yapılan ülkeler arasında Netherland ve Usa varken en az atıf yapılan ülkeler malaysia ve peoples chia gelmektedir. Analiz sonucu şekil 5'te gösterilmiştir.

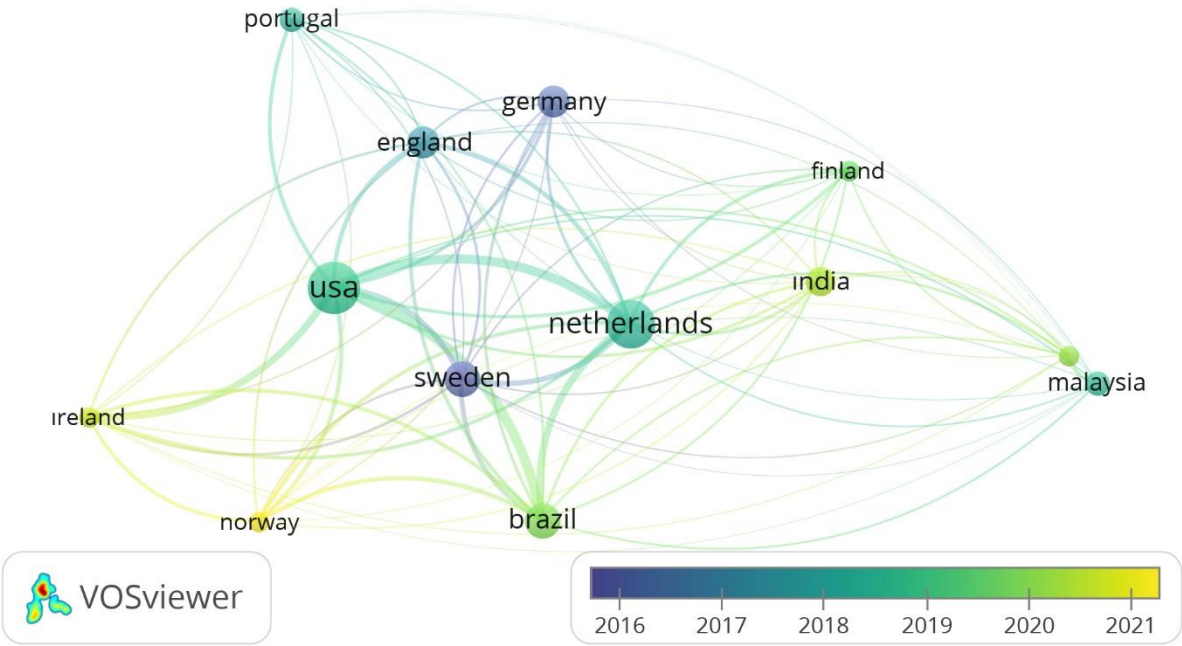

Görsel 5. Ülkelere göre yayın dağılımı

3.5. Araştırma Yapılan Kurumlar:

Yalın liderlik alanında araştırma yapan kurumları analiz etmek için "bibliographic coupling" ve "organization" seçilmiş, "overlay visualization" analizi yapılmıştır. Analiz yapılırken minumum yayın sayısı "2" minumum atıf sayısı "0" olarak seçilmiştir. 85 organizasyondan program tarafından şartı sağlayan 12 organizasyon bulunmuştur. Analiz sonucu şekil 6'da gösterilmiştir. En çok yayın f=4 vrijeuniv amsterdam, tech univ carola wilhelminabraunsch, f=3 olarak univ fed rio grande do sul, univ twente, tilburg univ, mid sweden univ, cranfield univ olarak belirlenmiştir.

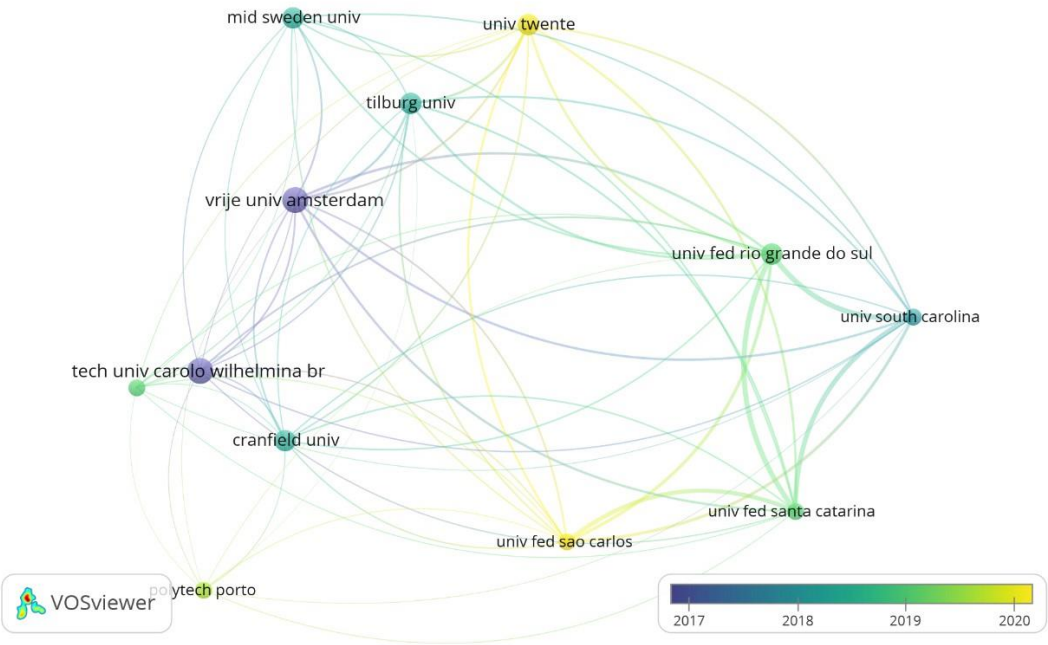

Görsel 6. Araştırma yapılan kurum dağılımı analizi

3.6. Fon Sağlayan Ajanslar:

Yapılan incelemede yayınların farklı ajanslardan fon desteği aldığı belirlenmiştir.

Çizelge 2. Fon desteği sağlayan ajanslar

Sıra	Funding Agencies	Fon Destek Sayısı
1.	Auxiell	1
2.	Banco Bpm	1
3.	Continuous Improvement Department Ucsf Health1	1
4.	Coordenacao De Aperfeicoamento De Pessoal De Nivel Superior Capes1	1
5.	Department Of Nursing New York Presbyterian Columbia University Irving Medical Center1	1
6.	Economic Social Research Council Esrc1	1

7.	Faculty Practice Office Ambulatory Services Ucsf Health1	1
8.	Finnish Medical Association1	1
9.	Finnish Society Of Anaesthesiologists1	1
10.	Fisher College Of Business1	1
11.	Foundation For Economical Education Finland1	1
12.	Fundacao Para A Ciencia E A Tecnologia Fct1	1
13.	Knowledge Foundation In Sweden1	1
14.	National Center For The Middle Market1	1
15.	Ohio State University1	1
16.	Project Diverstiy Impuls At Landshut University Of Applied Sciences1	1
17.	Pulsus Foundation1	1
18.	Research Council Of Norway1	1
19.	Uk Research Innovation Ukri1	1

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma yalın liderlik üzerine yapılan 2012-2022 yılları arasındaki makaleleri inceleyerek ortaya çıkan değişim ve eğilimleri incelemeyi amaçlamıştır. Voswiever analizinde anahtar kelimelere bakıldığında haritada en çok kullanılan anahtar kelimeler “lean leadership” “leadership”, “lean”, “lean production” , “continuous improvement” olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma son yıllarda birlikte kullanılan anahtar kelimelerin “lean leadership”, “leadership”, “lean”, “lean production”, “continuous improvement” olduğu belirlenmiştir.

2012 yılındaki çalışmaya bakıldığında gelişimsel ve yalın liderlik karşılaştırmalı bir çalışma olup anahtar kelimeler davranış, yalın üretim, denetim gibi kelimeler göze çarpmaktadır. 2022 yılındaki çalışmalara bakıldığında anahtar kelimelerin yalın liderlik, yalın sürdürebilirlik, sürekli iyileştirme, orta yönetim, bütünleştirici, yenilikçi gibi kavramlarla genişlediğini görmekteyiz.

Eser atıf analizine bakıldığında en çok atıfın Poksinska, Dombrowski, Van dun, Aij, Alefari olduğu görülmektedir. Eserlerde yalın liderlik, yalın liderlik ilkeleri, yalın yönetim konuları ağırlıklı olarak görülmektedir.

Yayın atıf analizinde en çok atıfın international journal of lean six sigma, totatl quality management busines, international journal of operations, leadership in health services olduğu görülmektedir.

En çok atıf yapılan ülkeler arasında Netherland ve Usa varken en az atıf yapılan ülkeler Malaysia ve Peoples Chia gelmektedir. USA'da atıf yapılan eserlerde yalın liderlik, yalın liderlik ilkeleri, yalın yönetim, yalın yetkinlik ve yalın liderlik eğitimi konularına rastlanırken, Netherland' da ise yalın yönetim, yalın yöneticiler, yalın süreç iyileştirme, hastane çapında yalın uygulama konuları görülmektedir.

Araştırma yapılan kurumlar arasında en çok yayın; vrijeuniv amsterdam, tech univ carola wilhelminabraunsch, sonrasında univ fed rio grande do sul, univ twente, tilburg univ, mid sweden univ, cranfield univ olarak belirlenmiştir.

Sağlık hizmetlerinde yalının uygulanması ile birlikte hatalı ilaç kullanımın azaltılması, hastaların bekleme sürelerinin kısaltılması, verimli çalışma koşullarının sağlanması ve maliyetin azaltması gibi olumlu gelişmeler önemini daha da arttırmıştır. Yalın uygulamaların doğru bir şekilde uygulanabilmesi için donanımlı bir lidere ihtiyaç duyulmuştur. Yapılan araştırmalar yalın uygulamaları sadece kurs, teorik bilgiyle uygulanamayacağı; liderin sürece çalışanları dâhil ederek bütüncül bir yaklaşım uygulaması gerektiği vurgulamaktadır. Yalın uygulamalarda eğitimlerden sonra belli bir süre sonra dönüt alınması ve eksikliklerin belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yalın yönetim ve liderlik uygulamalarında her kademedeki çalışanlara yönelik uygulama ve eğitimler verilmeli, çalışan motivasyonu önemsenmelidir. Yalın uygulamalarda israf ortadan kaldırılmazsa personelin gereğinden fazla çalışmasına yol açacaktır. Bu durum çalışanların motivasyonunun düşmesine hatalı ilaç kullanmasına neden olacaktır. Yalın liderlik ve uygulamalarının daha etkin uygulanması için neler yapılması gerektiğiyle ilgili çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA:

[1] Aij, K, H., Rapsaniotis S. (2017). Leadership Requirements for Lean Versus Servant Leadership in Health Care: A Systematic Aeview of the Literature. J Healthc Leadersh, Journal of Healthcare Leadership, 9. https://www.dovepress.com/leadership-requirements-for-lean-versus-servant-leadership-in-health-c-peer-reviewed-fulltext-article-JHL (Erişim tarihi:11.04.2023)

[2] Alnadi, M. and McLaughlin, P. (2021). Critical success factors of lean six sigma from leaders' perspective. International Journal of Lean Six Sigma, 12(5). https://dspace.lib.cranfield.ac.uk/handle/1826/16369 (Erişim tarihi:10.04.2023)

[3] Al Rusheidi, A. S. A. and Supian, K. (2022). The mediating effects of lean leadership on the influence of lean management and gemba practices towards sustainability performance of national bank of Oman. International Journal of Accounting, 7 (40). http://www.ijafb.com/PDF/IJAFB-2022-40-06-18.pdf (Erişim tarihi: 15.04.2023)

[4] Apillioğulları, L. Yalın Dönüşüm, İstanbul: Aura Yayıncılık, 2016.

[5] Bouranta, N., Psomas, E. and Antony, J. (2021). Human factors involved in lean management: a systematic literature review. Total Quality Management and Business Excellence, 33 (9-10). https://doi.org/10.1080/14783363.2021.1936481 (Erişim tarihi:22.04.2023)

[6] Chambers, D.A., Glasgow, R.E. and Stange, K.C. (2013), The dynamic sustainability framework: addressing the paradox of sustainment amid ongoing change, Implementation Science, 8(1). https://implementationscience.biomedcentral.com/articles/10.1186/1748-5908-8-117 (Erişim tarihi: 23.04.2023)

[7] Chanegrih, T. and Creusier, J. (2016). The effect of internal and external lean practices on performance: a firm-centered approach, Management International/International Management/ Gestion Internacional, 21 (1). file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Documents/1052501ar.pdf (Erişim tarihi: 24.04.2023)

[8] Chavez, R., Yu, W., Sadiq Jajja. and M.S. and Lecuna, A. and Fynes, B. (2020), Can entrepreneurial orientation improve sustainable development through leveraging internal lean practices? Business Strategy and the Environment, 29 (6). https://doi.org/10.1002/bse.2496 (Erişim tarihi 28.04.2023)

[9] D'Andreamatteo, A., Ianni, L., Lega, F. and Sargiacomo, M. (2015). Lean in healthcare: a comprehensive review. Health policy, 119(9). https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0168851015000366 (Erişim tarihi: 30.04.2023)

[10] De Souza, L.B. (2009). Trends and approaches in lean healthcare, Leadership in Health Services,22(2). https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/17511870910953788/full/html (Erişim tarihi: 04.05.2023)

[11] Dombrowski, U. and Mielke, T. (2013). Lean leadership – fundamental principles and their application. In Procedia CIRP: 46th CIRP Conference on Manufacturing Systems, Setúbal, Portugal, 7 (569-574). https://www.researchgate.net/publication/257745932_Lean_Leadership_-_Fundamental_Principles_and_their_Application (Erişim tarihi:06.05.2023)

[12] Drotz, E. and Poksinska, B. (2014). Lean in healthcare from employees perspectives. Journal of Health Organization and Management, 28 (2). http://dx.doi.org/10.1108/JHOM-03-2013-0066 (Erişim tarihi: 07.05.2023)

[13] Emiliani, M.L. and Stec, D.J. (2005). Leaders lost in transformation. Leadership and Organization Development Journal, 26(5). https://www.researchgate.net/publication/255630468_Leards_lost_in_transformation (Erişim tarihi: 10.05.2023)

[14] Eck,N.J. Van., Waltman, L., *Voswiewer Manual*, Üniversiteit Leiden/Holland, 2002.

[15] Fine, B. A., Golden, B., Hannam, R. and Morra, D. (2009). Leading lean: a Canadian healthcare leader's guide. Healthcare Quarterly, 12(3). https://www.researchgate.net/publication/26318147_Leading_Lean_A_Canadian_Healthcare_Leader's_Guide (Erişim tarihi:12.05.2023)

[16] Gao, T., Zhang, X., Gurd, B. and Liu, Z. (2020). From self-management to a systemized process: the implementation of lean management in a Chinese hospital's pharmacy intravenous admixture services center. Leadership in Health Services, ahead-of-print(ahead-of-print), 33(4). https://www.researchgate.net/publication/343164684_From_self-management_to_a_systemized_process_the_implementation_of_lean_management_in_a_Chinese_hospital's_pharmacy_intravenous_admixture_services_center (Erişim tarihi:15.05.2023)

[17] Graban, M., *Lean Hospitals: Improving Quality, Patient Safety, and Employee Satisfaction*, Productivity (3rd Ed.) Press/New York, 2016.

[18] Graban, M., *Yalın Hastane: Kalite, Hasta Güvenliği ve Çalışan Memnuniyetini Artırmak*, Optimist Yayınları/ İstanbul, 2018.

[19] Hopp, W.J. and Spearman, M.S. (2020). The lenses of lean: visioning the science and practice of efficiency. Journal of Operations Management, 33(4). https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/joom.1115 (Erişim tarihi:16.05.2023)

[19] https://shgmkalitedb.saglik.gov.tr/TR-8785/turkiye-saglikta-kalite-sistemi.html (Erişim Tarihi: 17.05.2023)

[20] John C.A.M. van Beers., Desirée H. van Dun and Celeste P.M. Wilderom (2020). Effective hospital-wide lean implementation: top-down, bottom-up or through co-creative role modeling? International Journal of Lean Six Sigma, 13(1) https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJLSS-02-2021-0024/full/html (Erişim tarihi:10.05.2023)

[21] Joosten, T., Bongers, I. and Janssen, R. (2009). Application of lean thinking to health care issues and observations. International Journal for Quality in Health Care, 21(5). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2742394/ (Erişim tarihi:15.05.2023)

[22] Kim, C.S., Spahlinger, D.A., Kin, J.M. and Billi, J.E. (2006). Lean health care: what can the hospitals learn from a world-class automaker? Journal of Hospital Medicine, 1(3). https://doi.org/10.1002/jhm.68 (Erişim tarihi: 18.05.2023)

[23] Lash, S. (2009). Lean hospitals: improving quality, patient safety and employee satisfaction. AORN Journal, 89(2) https://doi.org/10.1016/S0001-2092(09)00184-7 (Erişim tarihi:20.05.2023)

[24] Lorden, A.L., Zhang, Y., Lin, S.-H.and Cote and M.J.(2014). Measures of success: The role of human factors in Lean implementation in healthcare. Qualty Management Journal, 21(3). https://doi.org/10.1080/10686967.2014.11918394 (Erişim tarihi:21.05.2023)

[25] Lodgaard, E., Ingvaldsen, J.A., Aschehoug, S. and Gamme, I. (2016). Barriers to continuous improvement: perceptions of top managers, middle managers and workers. Procedia CIRP, 41(1119-1124). https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.01.012 (Erişim tarihi:23.05.2023)

[26] Love, P.E., Matthews, J., Ika, L.A., Teo, P., Fang, W. and Morrison, J. (2021). From quality-I to qualityII: cultivating an error culture to support lean thinking and rework mitigation in infrastructure projects. Production Planning and Control, 32 (18).

https://doi.org/10.1080/09537287.2021.1964882 (Erişim tarihi:24.05.2023)

[27] Mannon, M. (2014). Lean Healthcare and Quality Management: The Experience of ThedaCare. American Society for Quality, 21(1). https://doi.org/10.1080/10686967.2014.11918371 (Erişim tarihi:25.05.2023)

[28] Naik, T., Duroseau, Y., Zehtabchi, S., Rinnert, S., Payne, R., McKenzie, M. and Legome, E. (2012). A structured approach to transforming a large public hospital emergency department via lean methodologies. Journal for Healthcare Quality, 34(2). https://doi.org/10.1111/j.1945-1474.2011.00181.x (Erişim tarihi:27.05.2023)

[29] Raja Sreedharan, V. and Raju, R. (2016). A systematic literature review of Lean Six Sigma in different industries. International Journal of Lean Six Sigma, 7(4). https://doi.org/10.1108/IJLSS-12-2015-0050 (Erişim tarihi:26.05.2023)

[30] Roth, G. (2006). Distributing leadership practices for lean transformation. Reflections, 7(2). https://www.semanticscholar.org/paper/Distributing-Leadership-Practices-for-Lean-Roth/f7ec52bf9525337bb32f670b1e823ee86928d637 Erişim tarihi: 25.05.2023)

[31] Steed, A. (2012). An exploration of the leadership attributes and methods associated with successful lean system deployments in acute care hospitals. Quality Management in Health Care, 21 (1). https://doi.org/ 10.1097/QMH.0b013e318241825c (Erişim tarihi: 28.05.2023)

[32] Orr, C. (2005). Lean leadership in construction. In Proceedings of the 13th Annual Conference of the International Group for Lean Construction, 345-351. https://iglc.net/Papers/Details/380 (Erişim tarihi: 30.05.2023)

[33] Womack, J. P. and Jones, D. T. (1996). Beyond Toyota: How to root out waste and pursue perfection. Harvard Business Review, 74(5). https://hbr.org/1996/09/how-to-root-out-waste-and-pursue-perfection (Erişim tarihi:30.05.2023)

[34] Vlachos, I.P., Pascazzi, R.M., Zobolas, G., Repoussis, P. and Giannakis, M. (2021). Lean manufacturing systems in the area of Industry 4.0: a lean automation plan of AGVs/IoT integration. Production Planning and Control, 32(2). https://doi.org/10.3390/machines11010072 (Erişim tarihi:01.06.2023)

EDMUND BURKE'TE MÜLKİYET ANLAYIŞI

Öğretim Görevlisi, Fevzi YAHŞİ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
fevzi.yahsi@gop.edu.tr - 0000-0001-6105-7332

ÖZET

Muhafazakâr düşüncenin kurucu ismi Edmund Burke, kuşkusuz yalnızca siyaset alanında değil, aynı zamanda din, felsefe, iktisat, sosyoloji vb. alanlarda çeşitli fikirler öne sürmüş bir filozoftur. Onu sadece bir muhafazakâr olarak değerlendirmek bir yanılgı olur, her durumda olmasa da aynı zamanda değişim yanlısı bir liberaldir de Burke. 18. yüzyıl İngiltere'sinde yaşamış, aktif politikada yer almış biri olarak Burke, yaşadığı dönemin olaylarına yakından tanıklık etmiştir. Kendisinden sonraki muhafazakâr geleneğin temel referans noktalarından biri olmuştur. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında onun özellikle mülkiyet hakkı hususundaki düşüncelerini ve tespitlerini açıklamak amaçlanmıştır. Burke için mülkiyet elde edilmesi ve korunması bakımından önemli bir unsurdur. Mülkiyetin dağılımındaki hususun eşitsiz olması ona göre doğal bir durumdur. Zira Takdir-i İlahi gereği bu durum doğal olandır. Mülkiyetin miras yoluyla devamlılığını doğal karşılar. Dağılımda adalet vurgusu da yapan Burke, aksi bir durumun acımasız, merhametsiz bir durum olduğunu belirtir. Jakobenleri devrim hususunda olduğu gibi bu konuda da eleştirir. Devrimcilerin saldırılarının bir mülkiyet gaspı olduğunu savunur. Sözde insan hakları ve doğal hukuk savunucularının mülkiyet hakkını kendi meclislerinde telin etmişlerdir. Kaldı ki Burke, mülkiyet hakkının doğal hukukun en önemli haklarından biri olarak görmektedir. Ona göre devrimciler tüm mülkiyet biçimlerini bertaraf etmeyi hedeflemişlerdir.

Anahtar Kelimeler : Edmund Burke, Mülkiyet, Devrim

THOMAS HOBBES'TA DEVLET, SİYASET VE EGEMEN

Öğretim Görevlisi, Fevzi YAHŞİ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
fevzi.yahsi@gop.edu.tr - 0000-0001-6105-7332

ÖZET

Thomas Hobbes, 1588 yılında İngiltere'de doğmuş ve 17. Yüzyılda Batı'da devlet ve siyaset felsefesinde kendine has bir kuram geliştirmiş bir düşünürdür. Onun görüşlerinde egemen ve devlet kavramı çağdaşlarından çok farklı değerlendirmelere tabi olmuştur. Onun görüşlerinde korku önemli bir yer tutar. Hobbes, savaş ve sürekli ölüm korkusu içerisinde bulunan insanın özgürlüklerini sağlamak ve korumak adına latince "Civitas" denilen ve tek bir kişinin egemenliğine dayanan bir güce rıza göstererek devleti her şeyin üstünde bir yere konumlandırmıştır. Bu bağlamda genel olarak Hobbes yaşadığı yüzyılda devlet ve siyaset felsefesi üzerine düşünceleri ile kendisinden sonraki düşünürleri de etkileyen bir filozoftur. Genel gücü kurmanın yolunun yönetimin/egemenin bir kişinin üzerinde olması gerektiğini ifade eden Hobbes, temsil edilenin değil, temsil edenin birliğine vurgu yaparak egemenin iradesinin halkın iradesiyle aynı anlama geldiğini belirtir. Devlet biçimleri arasında saydığı demokrasi, aristokrasi ve monarşi içinden tek kişinin yönetimine/egemenliğine uygun olduğunu düşündüğü monarşiden yana bir taraf takınır ve onun diğerlerinden üstünlüğüne vurgu yapar. Egemen gücün özellikleri ve gerekliliği hususunda birtakım ilkeler belirleyen Hobbes, *Leviathan*'ında ölümlü Tanrı olarak nitelediği bu gücü en üst konuma yerleştirmiştir. Dolayısyla bu minvalde bu çalışmada Thomas Hobbes'un devlet, siyaset ve egemen temelinde düşünceleri aktarılmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler : Thomas Hobbes, Devlet, Siyaset, Egemen

KAMU GÖZETİMİ MUHASEBE VE DENETİM STANDARTLARI KURUMUNUN GÖZETİM FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Aynur Akpınar

KTO Karatay Üniversitesi,

aynur.akpinar@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2108-8454

ÖZET

Türkiye'de Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek amacıyla 660 sayılı KHK ile 02 Kasım 2011 tarihinde kurulmuştur.

KGK'nin gözetim faaliyetleri, denetim kuruluşları ve denetçiler tarafından Kuruma yapılan sözleşme bildirimleri, denetim raporu bildirimleri, mesleki sorumluluk sigortası bildirimleri, gelir bildirimleri ile şeffaflık raporu bildirimleri olmak üzere 5 ana bildirim üzerinden yürütülmektedir.

Kurumun sözleşme bildirimlerine ilişkin gözetim faaliyeti "BDS 2010 Bağımsız Denetimin Şartları Üzerinde Anlaşmaya Varılması Standardı" ekindeki sözleşme örneğinde belirlenmiş olan ana maddeler içeriğinde gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen bütün bağımsız denetim sözleşmeleri tarafların imza tarihinden itibaren en geç 30 gün içerisinde KGK'na bildirilmelidir.

Bağımsız Denetim Standartları (BDS) rehberliğinde, KGK tarafından yetkilendirilen denetçiler tarafından hazırlanan denetim raporlarının Kuruma bildirimindeki bildirim yükümlüğü Finansal Tablolar Hakkında Hazırlanan Denetçi Raporu ile birlikte Yönetim Kurulu Yıllık Faaliyet Raporu Hakkında, Riskin Erken Saptanması Sistemi ve Komitesi Hakkında Denetçi Raporunu da kapsamaktadır.

Bağımsız Denetim Yönetmeliğine göre denetim faaliyetinde bulunan bağımsız denetçinin üstlendiği ilk denetim işiyle birlikte başlamak üzere, tüm denetimlerini kapsayacak şekilde mesleki sorumluluk sigortası yaptırması şarttır.

Denetim sözleşmesi imzalamış olan denetim kuruluşları ve denetçilerin bir takvim yılı içerisinde denetim faaliyetlerinden elde ettiği ve diğer gelirlerini KGK'na bildirmeleri gerekmektedir.

Bir faaliyet döneminde KAYİK denetimi yapmış denetim kuruluşlarının yıllık şeffaflık raporlarını ilgili takvim yılını müteakip dördüncü ayın sonuna kadar internet sitelerinde yayımlamalı ve aynı süre içerisinde KKGK bildirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Bağımsız denetçi raporu, Gözetim faaliyetleri.

MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ TÜRK SÖZLƏRİ

Hüseynova Həcər Emin qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
filologiya elmləri doktoru, professor
E/mail: hacerhuseynova@mail.ru; https://orcid.org/0000-0002-3223-427X

XÜLASƏ

Dünyanın ən çox inkişaf etmiş dillərindən biri türk dilidir. Bir çox hallarda bu fikri qəbul etməsələr də, dünya dillərində geniş şəkildə türk sözlərinin işlənməsi həmin firkin doğruluğunu isbat edir. Məqalədə bəzi dillərdə işlənən türk sözlərinə diqqət yetirəcəyik. Dünyada yüksək mədəniyyətə malik olan, yazılı mətnlər yaradan, bir çox heyvanları, o cümlədən atları əhlilləşdirən ilk xalqlardan olan türklər məskunlaşdıqları ərazilərdən uzaqlara daim səfərlər etmiş, münbit ərazilər kəşf etmiş və o yerlərdə də məskən salmışlar. Yalnız həmin yerlərdə məskunlaşmaqla qalmamış, həmin ərazilərdə mədəniyyətin, təsərrüfatın inkişafına da təsir göstərmişlər. Tarixən türk tayfalarının məskunlaşdıqları ərazilərin indiki sakinləri olan xalqların dillərinə diqqət yetirdikdə orada xeyli türk mənşəli sözlərin olması müəyyən edilir. Belə bir fikir söyləməyə əsas verən ilk mənbə Mahmud Kaşqarlının "Divani-luğat-it türk" əsəridir.

Türk sözlərinin ən çox işləndiyi dillər rus dili, erməni dili, yunan dili, müəyyən qədər ingilisdili, alman dili və s.-dir.

Yusuf Gediklinin yazılarında əcnəbi dillərdə on minlərlə türk sözünün olması haqqında fikirlər öz əksini tapmışdır. Rus türkoloqu N.A.Baskakovun "Türk mənşəli rus familiyaları" əsərində 300 rus nəslinin əslində türk əsilli olduğu söylənilir. Tatar alimi Xalikov A.H. rus dilindəki türk sözlərinin 500-dən çox olduğunu söyləmişdir. Çingiz Aytmatovun fikrincə (qırğız yazıçısı), Rus sözlərinin üçdə biri elə türk sözləridir. Lakin Baymirzə Hayitin dediyi kimi, əsas məsələ türk sözlərinin rüs dilində çox olmasında deyil. Əsas məsələ rus dilində mühüm əhəmiyyətli sözlərin türk sözləri ilə ifadə edilməsidir.

Türk dil Qurumunun keçmiş rəhbəri Şükrü Haluk Akalın isə iki min onuncu ildə söyləmişdir ki, erməni dilində 3166 türk mənşəli söz vardır. Bizim fikrimizcə, bu sözlərin sayı daha çoxdur.

Açar sözlər: dil, xalq, mənşə, əlaqə, söz

TURKISH WORDS IN LANGUAGES WITH DIFFERENT SYSTEMS

SUMMARY

One of the most developed languages in the world is Turkish. Although they do not accept this idea in many cases, the widespread use of Turkish words in world languages proves the truth of that idea. In the article, we will focus on Turkish words used in some languages. The Turks, who are among the first peoples in the world to have a high culture, to create written texts, to tame many animals, including horses, constantly traveled far from their inhabited areas, discovered fertile areas and settled in those places. They not only settled in those places, but also influenced the development of culture and economy in those areas. When we pay attention to the languages of the peoples who are the current inhabitants of the territories where the Turkic tribes settled historically, it is determined that there are many words of Turkic origin. The first source that gives grounds for such an opinion is Mahmud Kashgarli's work "Divani-lugat-it türk".

The languages in which Turkish words are used the most are Russian, Armenian, Greek, to some extent English, German, etc.

In the writings of Yusuf Gedikli, the ideas about the presence of tens of thousands of Turkish words in foreign languages are reflected. Russian Turkologist N.A. Baskakov's work "Russian Surnames of Turkish Origin" says that 300 Russian descendants are actually of Turkish origin. Tatar scientist Khalikov A.H. said that there are more than 500 Turkish words in the Russian language. According to Chingiz Aitmatov (Kyrgyz writer), one third of Russian words are Turkish words. However, as Baymirza Hayit said, the main issue is not that there are many Turkish words in the Russian language. The main issue is the expression of important words in the Russian language with Turkish words.

The former head of the Turkish Language Institute, Şukrü Haluk Akalın, said in 2010 that there are 3166 words of Turkish origin in the Armenian language. In our opinion, the number of these words is more.

Key words: language, people, origin, connection, word

FARKLI SİSTEMLERE SAHİP DİLLERDE TÜRKÇE KELİMELER

ÖZET

Dünyanın en gelişmiş dillerinden biri Türkçedir. Çoğu durumda bu fikri kabul etmeseler de, Türkçe kelimelerin dünya dillerinde yaygın olarak kullanılması bu fikrin doğruluğunu kanıtlıyor. Yazımızda bazı dillerde kullanılan Türkçe kelimeler üzerinde duracağız. Dünyada yüksek bir kültüre sahip olan, yazılı metinler yazan, atlar dahil pek çok hayvanı evcilleştiren ilk halklar arasında yer alan Türkler, sürekli olarak yaşadıkları bölgelerden çok uzaklara seyahat etmiş, verimli yerler keşfedip oralara yerleşmişlerdir. Sadece, buralara yerleşmekle kalmamışlar, aynı zamanda o bölgelerdeki kültür ve ekonominin gelişmesine de etki etmişlerdir. Tarihsel olarak Türk boylarının yerleştiği toprakların günümüzdeki sakinleri olan halkların dillerine dikkat ettiğimizde çok sayıda Türk kökenli kelimenin olduğu tespit edilmektedir. Böyle bir görüşe zemin hazırlayan ilk kaynak Mahmud Kaşgarlı'nın "Divani-lügat-it türk" adlı eseridir.

Türkçe kelimelerin en çok kullanıldığı diller Rusça, Ermenice, Yunanca, bir ölçüde de İngilizce, Almanca vb. dillerdir.

Yusuf Gedikli'nin yazılarında onbinlerce Türkçe kelimenin yabancı dillerde varlığına dair fikirler yansıtılmaktadır. Rus Türkolog N.A. Baskakov'un "Türk Kökenli Rus Soyadları" adlı çalışmasında 300 Rus soyunun aslında Türk kökenli olduğu belirtiliyor. Tatar bilim adamı Halikov A.H. Rus dilinde 500'den fazla Türkçe kelime bulunduğunu söyledi. Cengiz Aytmatov'a (Kırgız yazar) göre Rusça kelimelerin üçte biri Türkçe kelimelerdir. Ancak Baymirza Hayit'in dediği gibi asıl mesele Rusçada Türkçe kelimelerin çok fazla olması değil. Esas mesele Rus dilindeki önemli kelimelerin Türkçe kelimelerle ifade edilmesidir.

Türk Dil Kurumu eski başkanı Şükrü Haluk Akalın, 2010 yılında Ermeni dilinde 3166 Türkçe kökenli kelimenin bulunduğunu söylemişti. Bizce bu kelimelerin sayısı daha fazladır.

Anahtar kelimeler: dil, insanlar, köken, bağlantı, kelime

AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİKLƏRİNDƏ LİNQİVİSTİK TƏHLİLİN YERİ

Sevda ABBASOVA
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Filologiya fakültəsi, Dil bölümü
sevda411@mail.ru 994 50 331 19 61
https://orcid.org/0000-0002-6516-2444

Ümumtəhsil məktəblərində gənc nəslə elmin əsasları öyrədilməklə, xalqın tarixi, təbiəti və ətraf aləm haqqında zəruri məlumatlar mənimsədilir. Bu da onların dünyagörüşünün inkişafına, əxlaqi və mənəvi cəhətdən düzgün tərbiyə olunmasına səbəb olur. Bütün bu məqsədlərə nail olmaq üçün məktəblərdə tədqis olunan Azərbyacan dili fənninin mühüm rolu vardır. Azərbaycan dili fənninin məqsədi düzgün yazı və tələffüz qaydalarına yiyələnməkdir. Buradan belə nəticəyə gələ bilərik ki, digər fənlər də ana dili vasitəsilə öyrədilir. Ona görə də şagirdlər ana dilində düzgün yaza bilməli və fikirlərini, biliklərini düzgün ifadə etməyi bacarmalıdırlar.

Şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında dərsliklərin rolu əhəmiyyətlidir. "Dərslik təhsilin mühüm komponenti, milli mədəniyyətimizin mənbəyi, xalqın mənəvi sərvəti olub, neçə-neçə nəslin gözlərini həyata açır, onların pillə-pillə elmin zirvəsinə doğru aparır". [Fərəcov Ə. Qrammatik məfhumların mənimsənilməsi. Bakı, Gənclik, 1967, 200 səh.]

Müasir təhsil proqramına əsasən tərtib edilmiş dərsliklərdə linqivistik təhlil üzrə tapşırıqların rolu və əhəmiyyəti böyükdür. Həmin dərsliklərdə müşahidə etdiklərimizi qısa şəkildə şərh edək. Nəzərə alsaq ki, nəzərdə tutulmuş təlim standartları linqivistik qaydalara deyil, nitq bacarıqlarının formalaşdırılmasına üstünlük verir, məhz linqivistik təhlil dil qaydaları əsasında şagird nitqini şüurlu inkişaf etdirmək və linqivistik biliyinin əsasında nitqini düzgün nümayiş etdirmək üçün səmərəli metod hesab edilir.

V sinif Azərbaycan dilinin məzmunu fonetika, leksika, morfemika, isim, sifət, feil kimi dil bölmələrini əhatə etdiyi üçün bu tədris ili ərzində linqivistik təhlilin fonetik, leksik, morfemik, moroloji təhlil və natamam sintaktik təhlil formalarından geniş istifadə etmək mümkündür. Dərsliyə nəzər salsaq görərik ki, məzmun xətləri (dinləyib-anlama, danışma, oxu, yazı, dil qaydaları) üzrə tapşırıqlar verilmiş, inteqrativ tipli çalışmalara yer ayrılmışdır. Dərsliyin birinci bölməsi fonetik qaydaların tədrisi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bölmədə on mətn, on iki dil qaydası və oxu və yazı məzmun xətləri üzrə tapşırıqlar verilmişdir. Bu dil qaydalarına saitlərin növləri, samitlərin növləri, ahəng qanunu, saitlərin uzun tələffüzü, "o" saitinin "a" kimi tələfüzü, söz sonunda cingiltili samitlərin tələffüzü, sözlərin sonunda k-y əvəzlənməsi, "q" samitinin yazılışı və tələffüzü, qoşasamitlə bitən təkhecalı sözlər, qoşa-samitli sözlərin tələffüzü, heca və vurğu, sözün səs tərkibinə görə təhlili daxildir.

Açar sözlər: ümumtəhsil məktəbləri, linqvistik təhlil, məzmun xətləri

AZERBAYCAN DİLİ DERS KİTAPLARINDA DİL ANALİZİNİN YERİ

Özet

Genel eğitim okullarında genç nesile bilimin temelleri öğretilir ve halkın tarihi, doğası ve çevresi hakkında gerekli bilgiler öğrenilir. Bu onların dünya görüşlerinin, ahlaki ve manevi yetiştirilmelerinin gelişmesine yol açar. Tüm bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için okullarda öğretilen Azerbaycan dili konusunun önemli bir yeri vardır. Azerice dili dersinin amacı doğru yazım ve telaffuz kurallarına hakim olmaktır. Buradan diğer konuların da anadilde öğretildiği sonucuna varabiliriz. Bu nedenle öğrencilerin anadillerinde doğru yazabilmeleri, düşünce ve bilgilerini doğru ifade edebilmeleri gerekmektedir.

Öğrencilerin kişilik olarak oluşmasında ders kitaplarının rolü önemlidir. "Ders kitabı eğitimin önemli bir unsurudur, milli kültürümüzün kaynağıdır, milletimizin manevi zenginliğidir, birçok neslin hayata gözünü açar, onları adım adım bilimin zirvesine doğru yönlendirir." [Farakov A. Dilbilgisi kavramlarının kazanılması. Bakü, Ganjlik, 1967, 200 s.]

Modern eğitim programına göre hazırlanan ders kitaplarında dil analizine ilişkin görevlerin rolü ve önemi büyüktür. O ders kitaplarında neler gözlemlediğimizi kısaca anlatalım. Sunulan eğitim standartlarının dil kurallarından ziyade konuşma becerilerinin oluşturulmasına öncelik verdiği göz önüne alındığında, tam olarak dil analizi, öğrencinin dil kurallarına dayalı konuşmasını bilinçli olarak geliştirmesi ve konuşmasını dil bilgisine dayalı olarak doğru bir şekilde göstermesi için etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir.

5. sınıf Azerbaycan dilinin içeriği fonetik, sözlük, biçim bilgisi, isim, sıfat, fiil gibi dil bölümlerini içerdiğinden bu süreçte dilbilimsel çözümlemenin fonetik, sözcüksel, biçimbilimsel, morolojik çözümleme ve eksik sözdizimsel çözümleme biçimlerinin yaygın olarak kullanılması mümkündür. akademik yıl. Ders kitabına baktığımızda içerik satırlarında (dinleme, konuşma, okuma, yazma, dil kuralları) görevler verildiğini ve bütünleştirici çalışmalara yer ayrıldığını görürüz. Ders kitabının ilk bölümü fonetik kuralların öğretilmesi için tasarlanmıştır. Ünite, on metin, on iki dil kuralı ve içerik satırlarını okuma ve yazmayla ilgili görevleri içerir. Bu dil kuralları arasında ünlülerin çeşitleri, ünsüzlerin çeşitleri, ahenk kanunu, ünlülerin uzun telaffuzu, “o” sesli harfinin “a” şeklinde telaffuzu, kelime sonlarında sesli ünsüzlerin telaffuzu, sesli harflerin telaffuzu, kelimelerin sonunda k-y'nin yer alması, "q" ünsüzünün yazımı ve telaffuzu, çift ünsüzle biten tek heceli kelimeler, çift ünsüz kelimelerin telaffuzu, hece ve vurgu, kelimenin ses kompozisyonuna göre analizi.

Anahtar Kelimeler: ortaöğretim okulları, dilbilimsel analiz, içerik satırları

THE PLACE OF LANGUAGE ANALYSIS IN AZERBAIJANI LANGUAGE TEXTBOOKS

Summary

In general education schools, the younger generation is taught the basics of science and learns the necessary information about the history, nature and environment of the people. This leads to the development of their worldview, moral and spiritual upbringing. In order to achieve all these goals, the Azerbaijani language taught in schools has an important place. The aim of the Azerbaijani language course is to master the correct spelling and pronunciation rules. From here we can conclude that other subjects are also taught in the mother tongue. For

this reason, students must be able to write correctly in their native language and express their thoughts and knowledge correctly.

The role of textbooks is important in the formation of students' personalities. "The textbook is an important element of education, it is the source of our national culture, it is the spiritual wealth of our nation, it opens the eyes of many generations to life and guides them step by step towards the pinnacle of science." [Farakov A. Acquisition of grammatical concepts. Baku, Ganjlik, 1967, 200 p.]

Tasks related to language analysis have a great role and importance in textbooks prepared according to the modern education program. Let us briefly explain what we observed in those textbooks. Considering that the presented educational standards give priority to the formation of speaking skills rather than language rules, precisely language analysis is considered an effective method for the student to consciously develop his speech based on language rules and to accurately represent his speech based on grammatical knowledge.

Since the content of the 5th grade Azerbaijani language includes language sections such as phonetics, dictionary, morphology, nouns, adjectives and verbs, it is possible to widely use phonetic, lexical, morphological, morological analysis and incomplete syntactic analysis forms of linguistic analysis in this process. academic year. When we look at the textbook, we see that tasks are given in the content lines (listening, speaking, reading, writing, language rules) and that space is reserved for integrative studies. The first part of the textbook is designed to teach phonetic rules. The unit includes tasks for reading and writing ten texts, twelve language rules, and lines of content. These language rules include the types of vowels, the types of consonants, the law of harmony, the long pronunciation of vowels, the pronunciation of the vowel "o" as "a", the pronunciation of voiced consonants at the end of words, the pronunciation of vowels, the presence of k-y at the end of words, "q". Writing and pronunciation of the consonant ", monosyllabic words ending in double consonants, pronunciation of double consonant words, syllable and stress, analysis of the word according to its sound composition.

Keywords: secondary schools, linguistic analysis, content lines

ПОКРОВИТЕЛЬСТВО ЛИТЕРАТУРЕ В ЭПОХУ СЕФЕВИДОВ

Насибова Айтен Магсуд гызы
Докторант Музея Литературы имени Низами Гянджеви
nasibovaayten@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3834-7344

Резюме

Вопрос о священных богослужебных языках Востока оказал большое влияние на историю и культуру этих стран. Вопрос о том, почему сами Сефевиды и жившие в тот период учёные и поэты писали и творили на персидском и арабском языках, открыл путь для многих полемик и порой вело к неверным выводам. Использование персидского языка в тюркском мире иногда вызывает споры. Широкое использование персидского языка в тюркском мире часто политизируется на Западе и превращается в предмет полемики в политических целях. Даже поднимается вопрос о том, были ли великие династии тюркскими или персидскими. Однако не следует забывать, что персидский язык был литературным и литургическим языком того периода. Не секрет, что название иранского государства на Западе во всех источниках пишется как «Персия». Однако человек, читающий труды западных иранистов встретит здесь контраст с названием «Персия». Поэтому мы считаем, что к этому вопросу следует подойти несколько внимательнее. Этот вопрос показывает свою актуальность в понятии тавиль. Тавиль означает раскрытие внутренней духовной интерпретации Корана, в отличие от литературного чтения. Х.Дж.Винтер в сборнике «Cambridge History» («Кембриджская история») в исследовании под названием «Персидская наука во времена Сефевидов» (“Persian science in Safavid times”) подчеркивает большую роль западных посольств, приглашенных сефевидскими шахами в Иран в развитии науки. Винтер также повторяет ошибку Эдварда Брауна и в дань излюбленному тезису многих западных ученых утверждает, что наука пришла в упадок в период Сефевидов. Он пишет, что известные писатели и ученые, врачи покинули Иран и обратились в Индию.

Ученые, считающиеся известными представителями западного востоковедения, считали упадок литературной и интеллектуальной жизни в эпоху Сефевидов неоспоримым фактом. Многие ученые продолжают эту традицию и сейчас. Однако против этого решительно выступил Роджер Савори, один из известных основоположников сефевидистики. В данной статье предпринята попытка пролить свет на подобные тенденции, предоставив информацию о различных мнениях ведущих ученых современного западного сефевидизма.

Ключевые слова: литература периода Сефевидов, покровительство литературе, литература Сефевидов взглядом Запада, искаженные мысли.

ВВЕДЕНИЕ

На Западе преобладают работы, написанные с точки зрения сегодняшнего Ирана и западной политики, касающихся языка и культуры. После многих столетий колониального притеснения тюркского населения и народов Востока в целом было внесено множество искажений, поэтому исследовать языковой вопрос очень сложно. На Западе постоянно пишется множество клише, доказывающих, что сегодняшняя иранская культура, являющаяся продуктом колониального режима, не принадлежит туркам. К сожалению, иногда наши учёные, не углубляясь, повторяют ошибки этих работ.

Некоторые учёные, хотя их число и невелико, доказали принадлежность персидского и арабского языков к богослужебным языкам. Давайте посмотрим на этот вопрос немного глубже, ведь происхождение и культура Сефевидов тесно связаны с этим вопросом.

Подход западных ученых к теме

В изданном в 1986 году сборнике «Кембриджская история» автор Яршатер не скрывает своего отношения к власти династии Сефевидов. Он пишет: «После того, как Сефевиды пришли к власти в 1501 году и установили свое «разрушительное правление», их воинственный и фанатичный шиизм разделил исламский мир на две части». Яршатер ценит литературу, созданную до эпохи Сефевидов. Но его очень беспокоит шиизм эпохи Сефевидов. Яршатер сообщил о произведении «Тохва-и Сами» (1551 г.) Сама Мирзы, сына шаха Исмаила I, и отметил, что в то время действовало 700 поэтов (Yarshater E. 1986).

Савори в своей работе «Иран при Сефевидах» ("İran under the Safavids") отмечает, что до недавнего времени считалось, что литература в период Сефевидов была слабо развита. Он даже отмечает, что именно Э. Браун заложил основы этой идеи. Браун ошибочно утверждает, что иранская литература, или «персидская литература», как он ее называет, в период Сефевидов находилась в упадке, перечисляя только литературное наследие поэтов, унаследованное от гератской школы при дворе Тимура. Наиболее видные из них - Орфи из Шираза (1590 г.), Саиб из Исфахана (1670 г.), отмечается, что этим двум поэтам принадлежит особое место. Однако, даже если их считает поэтами Сефевидов, при этом подчеркивает, что на самом деле они жили и творили во дворцах Великих Моголов в Индии. Согласно выводу Брауна, Моголы ценили поэзию и покровительствовали ей в более широком смысле, чем Сефевиды. Что касается их происхождения, он пишет: зачастую эти поэты были не детьми переселенцев, приехавших сюда, а просто лицами, приехавшими из Персии в Индию только на заработки. Как только получали свои заработки, они сразу же возвращались обратно. (Browne E. G, 2009). Это указывает на то, что вопрос был не в отсутствии талантов, а в отсутствии покровительства» - пишет Савори об обмене мнениями между Эдвардом Брауном и Газвини (1882-1949). Газвини поддерживает идеи Брауна об иранской литературе, и по этой причине он утверждает, что в период Сефевидов «религиозной унификацией Ирана и распространением шиитской доктрины Исна-Ашари под давлением Сефевидов началось ослабление литературы, поэзии, суфизма и мистицизма (Browne E.G, 2009). Конечно, Газвини не мог иметь в виду здесь ранний период Сефевидов, полный суфийской доктрины. Хотя бы потому, что «Диван» Шаха Исмаила, гениальное суфийское произведение, был написан в период Сефевидов. Однако к концу правления Сефевидов, конечно, суфизм тоже пришел в упадок, а улемы усилившись притесняли их. Но эксперты-востоковеды, особенно Дэнисон Росс, выступают против этих несправедливых взглядов. С приходом к власти «родного» правления Персидской империи Сефевидов и восстановлением империи (1499-1736) начался период большого процветания и роскоши (Ross D, 1896). Савори тоже возражает Брауну и Газвини. По его словам, поэты, выросшие и сформировавшиеся во дворце Сефевидов, смогли позже писать и творить в богатых дворцах Великих Моголов. Следует также принять во внимание тот факт, что императоры Великих Моголов были последователями очага Сефевидов, а их основатель Бабур получил образование в этом суфийском течении. В то время неудивительно, что во дворце высоко ценились поэты, служащие двум одинаковым культурам и философиям. Савори приводит Ахмеда Нагара, Голконду и Нишапура в пример этим поэтам. Он пишет, что Сефевиды не любили хвалебные панегирики, написанные в их честь и рекомендовали посвящать такие сочинения только имамам. Савори пишет, что на протяжении многих лет никто не возражал против такого несправедливого обращения с Сефевидами со стороны его ученых-исследователей. Только после того, как в 1974 году была опубликована книга Эхсан-яра Шатера «Прогресс и упадок сефевидской литературы», эта тенденция начала меняться. Савори

называет Индию периода Великих Моголов «Меккой поэтов». Учитывая, что персидский язык был также литературным и литургическим языком князей Великих Моголов, поселение там поэтов Сефевидов следует воспринимать как естественное явление. Кроме того, доктор Моин пишет, что поэты и ученые занимали особое положение в социальной иерархии двора Великих Моголов. В этой иерархии их называли «людьми счастья», эти люди занимали высокое положение в социальной шкале и служили «культурному обогащению» государства. Доктор Моин также указывает на множество сходств между дворцами Великих Моголов и Сефевидов. Он широко описывает, что у Бабура, основавшего Империю Великих Моголов, и шаха Исмаила были очень близкие отношения и взаимное уважение. В целом Моголы поклонялись очагу шейха Сафи и были его верными последователями. Это подтверждает летописец Хамдулла Мустафи. По его словам, приказы и указы шейха Сафи, потомка Хазрата Али, были для Великих Моголов законом. Моин об этом пишет : После того, как лев Божий победил узбеков, а через 3 года, когда он взял Герат, Бабур добровольно надел корону Гейдари и пополнил ряды учеников Шаха Исмаила. Бабур прекрасно понимал, что присоединиться к Сефевидам и стать их учеником означало быть верным традициям Кызылбаша (Moin, A.A. 2010). Многие из этих правил не сильно отличались от законов Амира Тимура. Моин пишет, что при дворе могольского принца Хумаюна было принято рассказывать истории об Абу Муслиме и Сахиб-Гиране Амире Хамзе. Даже мы не ошибемся, если скажем, что Бабур основал государство Великих Моголов с помощью Сефевидов. Традиции власти Великих Моголов и символы шахской власти были тесно связаны с традициями Сефевидов и тем, чему Бабур (а позже и его сын Хумаюн) научился, будучи учениками Сефевидских шахов. Фактически для сефевидских поэтов могольских и иранских географических границ не существовало, они перемещались свободно. Их очень хорошо принимали в обоих «братских» дворцах. Савори отмечает, что такого понятия, как «могольский жанр» в литературе, не существует, вместо этого правильнее было бы использовать термин «Сефевидский жанр». По его словам, оттоманские, индийские и иранские критики называют период Сефевидов великолепным литературным периодом. За пределами Ирана, в Индии, Афганистане, Трансоксании и Турции, персидские культурные традиции доминировали до XIX века, когда Сефевидский жанр продолжал процветать до прихода литературных течений и традиций с Запада. Савори пишет, что сами Сефевидские шахи были прекрасными поэтами, музыкантами и художниками и лично курировали эти области. «Диван» Шаха Исмаила Хатаи – одно из произведений, известных широкому зрителю. Султан Мухаммад Шах писал и творил под псевдонимом Фахми. Савори утверждает, у Шаха Тахмасиба был «регулярный полк поэтов». Среди них он особенно выделяет Мирзу Шарафа Джахана и Мевлану Хейрати. Хотя Сефевидские шахи отказались от панегириков, они высоко оценили произведения, написанные для прославления имамов. Савори пишет: «Поэтов не просто награждали, награды были настолько ценными, что стимулировали этих поэтов писать и творить еще больше и обеспечивали их пребывание при дворе Сефевидов» (Savory R. 2007). Савори и Д.Блоу пишут, что Шах Аббас подарил поэту Шами золото, равное его весу. Шах Аббас очень любил слушать стихи поэтов, созданные без подготовки. Он сам встречался с поэтами в кофейнях и слушал их лично. Иранские литературные критики XIX и XX веков не любили стихи в стиле Великих Моголов и называли их безвкусными. Автор пишет, что произведения этих поэтов-новаторов во многом были безвкусными и бессмысленными. В качестве примера он берет произведение, написанное Шибли Нумани в 1914 году под названием «Шиир-аль-Аджам» и глубоко анализирует поэтов, писавших и творивших в период Сефевидов и позже. Говоря, что этих поэтов также называют «поэтами Великих Моголов», Нумани объясняет разрушение поэзии упадком империй Сефевидов и Великих Моголов. Савори утверждает, что поэты Сефевидов не оглядываются в прошлое, не перенимают прошлые стили и идеи или даже ритм и размер. Вместо этого они внедрили инновации. В борьбе за

новаторство, в поисках новой изящной и искусно созданной поэзии поэтам Сефевидов удавалось писать «тарса», которые представляли собой короткие и содержательные эпиграммы или сборник эпиграмм, этот жанр поэзии никогда ранее не встречался нам. Савори пишет, что в произведениях таких исследователей, как Эхсан-Яр Шатер и Нумани, высоко ценятся поэты Сефевидов. В своей работе Яр Шатер критикует Эдварда Брауна, считающегося одним из самых значительных учёных в западной науке, и очень горько пишет о его презрительном отношении к Сахибу, яркому представителю Сефевидской литературы: Брауну не следовало стыдиться за свой выбор, Сахиб получил должное признание в своей стране со всех точек зрения. О статусе Сахиб-Гиран Шаха Исмаила Хатаи мы уже писали. По этому статусу он претендует на всю историю Ирана, то есть всю историю своих предков. Западные ученые изо всех сил стараются отнести эту историю каким-то неизвестных народам. Продолжая эту идею, Моин объясняет любовь Шаха Исмаила к «Шахнаме» его «широкими и общечеловеческими амбициями». Он даже пишет, что имена сыновей Шаха Исмаила (Сам, Бахрам, Тахмасиб, Аль-Касиб, Рустам) взяты из «Шахнаме» и «Хаварнаме», потому что эти амбиции оказали свое влияние. Однако надо сказать, что шах Исмаил считает себя наследником древних иранских шахов неслучайно. По утверждениям, он вдохновлял своих солдат на поле боя стихами из «Шахнаме» (Moin, A.A. 2010). Моин признает, что связь Али Масихи с древней иранской зороастрийской историей является для него большой загадкой. Однако если рассматривать исторических «владельцев» этой географии целостно и без тенденций, то в дальнейшем объяснении этой связи не возникнет необходимости. К сожалению, происходящие здесь события на Западе преподносятся как манипуляции властью. Эти тенденции обнаруживаются у Савори, Катрин Бабаян и многих видных западных ученых. Даже Бабаян идет дальше и оценивает эту привязанность как ненависть Маздака к «арабским захватчикам», объединяющую последователей Али с иранцами, Абу Муслимом и Бабеком. Однако попытки объяснить патриотизм этой земли простым стремлением к власти тщетны. По космологическим отношениям, именно по космическому повелению и законам периодической власти, Сахиб-Гиранские Пророки и цари сменяют друг друга, и вопрос об общем авторитете и взаимном влиянии Пророков и иранских правителей в этой географии снова поднят. По мнению Моина, «иранские эпосы» развивались бурно «вместе с арабской летописной традицией», и попытки разделить их терпят неудачу. Мы можем видеть это на примере культурного развития во время правления шаха Исмаила, которое могло пересечь все границы и было смешано с историческим фоном Ирана и Ислама в прошлом.

Эти традиции, Хазрата Али и героев иранского эпоса Амир Теймур также сохранял и поддерживал с большой чуткостью. Взяв Герат в 1510 году, шах Исмаил, в свою очередь, взял под свою защиту эти достижения тюркской культуры, он даже приказал немедленно переработать «Шахнаме», и начались работы в этом направлении. Сефевидская версия эпоса составлена настолько красиво, что остается красивейшим и незаменимым образцом иранской миниатюры. Иранское наследие и единство семьи Пророка отражены в этих миниатюрах. На одной из миниатюр изображены Пророк Мухаммед, Хазрат Али, Хасан и Хусейн на корабле с короной Гейдари на головах. В этих миниатюрах Иран и Ислам как бы объединились под знаком Сефевидов. Как логическое продолжение космического времени и Акль-Джахльской войны в этом произведении изображен сам Шах Исмаил, где он делает бокал из черепа Исфандияра и использует серьгу Рустама в качестве аркана. Изображение Хазрата Али занимает центральное место, а Шаха Исмаила называют светильником на кровати Фатимы и Али. Невежественная армия описывается как армия драконов. Позднее иранские и индийские историки использовали этого Шахнаме буквально как источник поэзии, прекрасных образов, даже для описания первого мессианского проявления Шаха Исмаила и для выражения в поэзии мистической связи между Молодым Шахом и его покровителями (Moin, A.A, 2010).

Информация об иранской литературе Сефевидов в сборнике Cambridge History

Обратимся к сведениям об иранской литературе периода Сефевидов в сборнике Cambridge History («Кембриджская история»): как известно, шахи покровительствовали обеим литературам – тюркской и персидской. Сами они говорили и писали на обоих языках. Как упоминал Шарди, Пьетро Делла Валли также подтверждает, что на тюркском языке говорили все классы Ирана. Этот язык, как говорится, был “Linqua Franka” Франка» (международным) языком в Иране (Lockhart L.1986).В то же время этот язык имел высокий авторитет как язык правящей семьи и племен кызылбашей.

Джон Р. Перри в своем исследовании «Персы в период Сефевидов» (“Persian in the safavid period”) пишет, что местные жители этой территории — персы, и продолжая курс западных ученых, пытается доказать, что причина распространения здесь тюркского языка заключается в том, что персы, являющиеся местным населением, выучили тюркский язык и, таким образом, косвенно, именно из-за этого, это дало толчок росту тюркоязычного населения.

Сборник Cambridge History в качестве важного источника поместил статью «Персидская литература» профессора Тегеранского университета Зафы. Статья крайне слабая и поверхностно информативная, а искажений слишком много. Зафа, исследующий языковой вопрос Сефевидов, начинает свою статью «Персидский язык в эпоху Сефевидов» с маловажного факта: это вопрос о привлечении «шиитских ученых» в Иран для пропаганды и их столкновения с языковой проблемой. Речь идет о двух братьях-ученых – Сейеде Нематулле Аль-Джазаири и его брате. Как мы упоминали ранее, слово «араб» не указывает на происхождение этих ученых, и очевидным фактом является то, что института сейидов у арабов не существует. Я считаю, что идея, что их привлечения для пропаганды ошибочна, так как Сефевиды, пришедшие к власти, были одними из крупнейших центров раннего шиизма, имамизма и суфизма. Это самое учение люди усвоили в школах Сефевидов, поэтому утверждать, что распространение сайидизма шло от арабов, значит косвенно поддерживать идею о том, что древний шиизм, который был основной целью Сефевидов, якобы был откуда-то «импортирован». Мысль о том, что эти братья сталкиваются здесь с большими трудностями из-за незнания персидского языка, абсурдна. Потому что образованная элита Ирана прекрасно знала арабский и персидский богослужебные языки. Однако «главной проблемой» этого профессора Зафы является тюркский язык, который является государственным языком Сефевидов. Профессор продолжает удивлять читателя своими абсурдными мыслями. Один аспект показывает поразительный аспект развития - судьбу азербайджанского диалекта - старого диалекта персидского языка в Азербайджане, но этот диалект был мертв, за исключением нескольких областей, в начале периода Сефевидов (Lockhart L, 1986). Поскольку это предложение невозможно объяснить, невозможно его и прокомментировать. Просто этим автор хотел отразить свой замысел, а на самом деле подобные безосновательные идеи сильно снижают научную ценность работы этого ученого.

Заключение

Один из стереотипов, повторяемых западными сефевидистами, заключается в том, что армянские рабы сыграли беспрецедентную роль в развитии искусства Сефевидов. Одним из последних работ, написанных в этом направлении, является труд Катрин Бабаян, Сюзан Бабаи, Масума Фархат, Ина Багдиянц-Маккейб - сборник под названием «Рабы шаха», в котором они пытаются доказать, что шахские рабы армянского происхождения имели «великую основополагающую роль в политике, экономике, литературе и искусстве Сефевидов. Однако при изучении сборника в целом становится ясно, что на самом деле громкие заявления авторов являются не чем иным, как бредом, основанным на незначительных фактах. Роль, которую они называют «великим и основополагающим», на самом деле состоит из противоположной деструктивной функции. Так, в ряде мировых музеев и библиотек до сих пор хранится

множество произведений искусства и подлинных копий, принадлежащих Сефевидам, что доказывает полную противоположность «вкладу», заявляемому исследователями армянского происхождения.

Литература

[1] Browne E. G. A Literary History of Persia. Cambridge University Press, Vol 1, 2009. 521 p

[2] Lockhart L. Jackson P. The Cambridge History of Iran. Cambridge University Press, Cambridge, 1986. 1087 p.

[3] Moin, A.A. Islam and the Millennium: Sacred Kingship and Popular Imagination in Early Modern India and Iran. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in The University of Michigan 2010. 375 p

[4] Ross D. The Early Years of Shah Ismail the Founder of the Safavi Dynasty. Cambridge University Press.1896..521 p

[5] Savory R. Iran under the Safavids. Cambridge Univ. Press, 2007.277 p.

[6] Yarshater E. Yarshater E., Persion Poetry in the timurid and safavid periods. The Cambridge History of Iran. Volume 6. The Timurid and Sfavid Periods edited by Peter Jackson Lecturer in History, University of Keele and the late Laurence Lockhart. Cambridge University press. 1986. p.965-994

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADAR TÜRK HATIRA KİTAPLARINDA BABANIN YERİ

Prof. Dr. Ertan Örgen
Balıkesir Üniversitesi
eorgen@balikesir.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-8805-2969

ÖZET

Türk hatıra edebiyatı, kültürel hafızanın tanığı olarak zaman içindeki olay ve kişileri subjektif ve sınırlı olarak bize ulaştıran önemli içerikler taşır. Hatıra kitaplarında tarihi ve siyasi olaylar, kişiler kadar duygu ve düşünce tarihi de baskın bir yer tutar. Bu bildiride, baba figürünün Tanzimat sonrasından Cumhuriyet'e kadar hatıra metinlerinde ne kadar yer tuttuğu ele alınacaktır. İlgili dönemin tarihe mal olmuş isimleri babaları hakkında bazen detaylı bazen genel bilgiler iletmişlerdir. Buna bağlı olarak kızlarının Ahmet Cevdet Paşa'yı, oğlunun Namık Kemal'i; Ziya Paşa, Muallim Naci, Ali Kemal, Halit Ziya Uşaklıgil, Refik Halit Karay, Halide Edip Adıvar gibi edebi isimlerin ise babalarını anlatışı üzerinden baba figürünün karşılıkları tartışılacaktır. Değerlendirmede bu metinleri yazanların hem kendilerini hem de bir devrin psikolojik ve sosyolojik duyarlılığını gösteren baba figürünü hangi kültürel göndermelerle gördükleri esas tutulacaktır. Geleneksel Türk kültüründe ailenin ve toplumun temsil gücü biçiminde konumlanan baba figürü, bu hatıra metinlerinde de genel manada aynı yerini sürdürmüştür. Oğulların ve kızların kültürel değişmeler karşısında yeni sayılabilecek düşüncelere varmalarına karşın babalar geleneği ve üzerinde durulması isabetli olacak yeri temsil etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Türk hatıra edebiyatı, baba, kültürel araştırma

1. GİRİŞ

Hatıralar, yazanın hafızasında kalmış olay ve kişileri anlatan ve çeşitli amaçlar için kaleme alınan yazılardır. Geçmişe özlem, bir dönemin gerçeklerini kendi gördüğü yerden anlatma, unutulma endişesi gibi kalkış noktaları bulunan hatıralar modern zamanlarla beraber yaygınlık kazanmıştır. Eski metinlerde seyahatnameler, tezkireler, mektup gibi türler içinde parçalar hâlinde bulunan ve asıl tanımını 20. yüz yılda bulan tür, bugün müstakil bir içerik taşımaktadır. Türk hatıra edebiyatı, Orhun Kitabeleri, Babür Şah'ın *Vekayi'i* gibi metinlerle başlar, adı anılan türlerde kısmi parçalar olarak kendini gösterir ve bugün modern Türk edebiyatında zengin bir liste hâline ulaşır. Hatıra edebiyatı kültürel kökleri görmemizi, geçmiş zamanı daha iyi anlamamızı sağlar. Buradan yola çıkarak Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar belli başlı edebiyatçıların hatıralarındaki "baba" figürünü taramak ve onun nasıl çizildiğini tespit etmek amacıyla yazılan bu bildiri, kültürel geçmişin içinde onun yerine dair bir analiz içerecektir. Büyük değişim olarak bilinen Tanzimat sonrası ortak kültürün ne derece yerinden oynadığı bu tema dolayısıyla kısmen belirlenebilir. Bu tema, roman türündeki analizlerde Freud'un Ödip kompleksi üzerinden örneğin Jale Parla'nın çalışmasında önemli ölçüde ele alınmıştır (Parla, 1990: 43-64). Romanın babaya biçtiği ölü

rol ile hatıra türündeki özenilen baba döneme mahsus bir çelişki gibi görünse de kültür değişiminin metaforik anlatımı ile hatıralardaki gerçekçi ya da ona yakın anlatım elbette malzeme itibarıyla farklıdır.

Baba ve evlatların geleneksel kültürdeki yeri *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde şöyle geçer: *"Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sufra çekmez. Oğul atanun yetiridür, iki gözünün biridür. Devletlü oğul kopsa ocağınun közidür. Oğul dahı neylesün baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fayda başta devlet olmasa"* (Ergin, 1989: 74). Burada birbirini izleyen davranışlar bütününü görmek mümkündür. Benzer biçimde atasözlerinde de bu davranış ve düşünce zinciri kurulmuştur: "babanın sanatı oğlana mirastır", "baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır", "baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana."

Geleneksel denebilecek bu yaklaşım hatıra kitaplarında da benzer bir duygu ve kabul hâlinde sürmektedir. Farklı olan taraf anonim aktarımlar yerine artık yazarların bizzat kendi babalarını anlatmasıdır. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızlarının, Namık Kemal'in oğlunun gözünden ortaya çıkan portreleri, siyasi veya sanatsal bilginin dışında onların sivil kişiliklerine dair izler taşır. Ziya Paşa, Muallim Naci, Ali Kemal, Halit Ziya Uşaklıgil, Refik Halit Karay, Halide Edip Adıvar ise kendileri kadar bilinmeyen babalarına ilişkin aktarımlarla üzerlerindeki etkiyi yansıtırlar. Bu isim sıralamasını dikkate alarak hatıra kitaplarındaki anlatımlara iki başlık hâlinde bakmak yerinde olacaktır.

2. Ünlü Babanın Anlatımı

Fatma Aliye Hanım

Fatma Aliye Hanım, *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı* isimli babasını anlattığı biyografide neredeyse ciddi bir biyograf mesafesi kurmuştur. Babasının hayat hikâyesini yazarken Paşa'nın eğitimi, vazifeleri, kitap çalışmaları hakkında bilgi verir ve bunları kendisine nakledilen bilgiler ışığında resmi bir tarih yazımına yakın bir dille hatta bazı belgelerle anlatır. Çalışkan ve hakşinas baba hakkında açıkça övgülere girişmez, bunun yerine yaptıklarını sıralar. Bu da aynı anlama çıkar ve anılan mesafeyi doğurur. Cevdet Paşa, geleneğin dolu tarafını gören ve modernleşmenin ayrıksı çizgilerinden rahatsız bir münevver olarak yer alır onun satırlarında. Fatma Aliye Hanım eserin ön sözünde *"Ben âcizenin eğitim ve öğretimine büyük gayret ve mesai sarf etmiş olan merhum babam Ahmet Cevdet Paşa'nın, bana öğretmek için üzerine aldığı derslerden biri de, tarih dersleriydi."* (1967: 21) bilgisini verir. Kendi hayatını, kızına anlatan baba *"İyi belle! Hıfz et!"* (24) diye bir çeşit vasiyet bırakmış gibidir. Kızı da bir borcu yerine getirircesine onun hayat çizgilerini bir tarih dersi mahiyetinde sistemli şekilde aktarır. Meşrutiyet yıllarında Paşa'nın töhmet altında kalan ismini kurtarmak amacındaki Fatma Aliye, buradaki savunmayla onun resmi işlerdeki faaliyetlerine daha çok yer verir. Bu da kendisinin eğitimi için çaba sarf etmiş babaya vefasıdır.

Diğer kızı Emine Semiye ise babasına aynı gözle bakmamıştır. Çünkü ikisi de cesur, üretken, mücadeleci olan kız kardeşler aynı hayat tarzında değildirler. Ablaya göre hayat hikâyesi daha farklı geçen Emine Semiye Hanım, İttihat ve Terakki'ye üye olarak kendine aileden uzak bir yer seçer. Bir zaman sonra bu partiden de uzaklaşır, zamanın içinde kaybolur. Ablanın, babaya ilişkin düzeltme ve açıklama çabasını desteklese de ona bir parça kızgın

olduğu anlaşılır. Ancak bütün bütün babadan da vazgeçemez. Emine Semiye'nin ablasına yazdığı bir mektupta, Mithat Paşa'nın tevkifi olayında *"Namını tebcil ile yâda mecbur olduğumuz pederimiz merhumun, mazinin siyahlıklarına gömülmüş bazı harekâtı ki, ara sıra hürriyet-perveranın enzar-ı itirazına battıkça bu âcize de, onun acısını kalbimin en derin noktasında hissederek mustarip olmaktayım. Hiç olmazsa pederimizin âsâr-ı fazl u irfanını teşnegân-ı ümmete arz ve maarife olan hıdemât-ı kesiresini ibraz edecek olursak, ruh-ı mahzununu tebriye ve belimizi büken bâr-ı hicabı da tahfif eyleyeceğimiz şüpheden varestedir."* (Karaca, 2010: 12-13) açıklamasını getirmesi bundandır. Babanın bazı hareketleri ile hizmetleri arasında kızlarının üstlerinde kalan utanç yükünü hafifletecek olan maarif gayretlerine özellikle işaret eder. Bir başka mektubunda ablasını bu çalışmasından dolayı tebrik ederken *"Pederimizin manevi hayatına yeni bir revnak vermek üzere kaleme aldığınız"* (Karaca, 2010: 17) diye onun bu gayretinden söz eder ve bağlılık kısmen burada açığa çıkar. Dolayısıyla bu iki kız kardeşin babaya olan sevgi hislerine karşın aynı bağlılığı taşımadıkları sonucu çıkar. Cevdet Paşa, kızlarının hatırasında da bir devlet adamı kimliğiyle baskındır.

Ali Ekrem Bolayır

Namık Kemal'in baba portresi, oğlu Ali Ekrem tarafından kendi hayatını anlatan hatıralarında can bulur. Çocuk Ali Ekrem'in ifadesiyle Alaza'dan (Avrupa'dan) gelen baba, oğluna çok sevdiği arkadaşı Recâizâde Mahmut Ekrem'in adını verirken kendi babasının torununa koyduğu ismi görmezden gelen bir rahatlık taşır. Oğul, babadaki bu rahatlığı gözlemledikçe yer yer hayrete düşer ve baba gibi olmanın önemine karar verir. Avrupa dönüşü işret işlerini abartan babaya dedenin öfkeli tavrı, sandalye fırlatması çocuğun korku ve dehşete düşmesi ile sonuçlanır. Ancak çocuğun gözündeki idealist resim kendisini daima koruyacaktır. Bu çocukluğa ait gözlemler, bir örnek olarak baba Kıbrıs sürgünündeyken padişaha arzuhal veren çocuğun cesaretiyle açığa çıkar. Bu yıllarda şehzade Murat'ın yardımıyla geçinen aile, 1876 yılı itibarıyla tekrar siyaset sahnesine çıkan Namık Kemal'in hemen bir müddet sonra tekrar hapse atılmasıyla fırtınalı hayatına devam eder. Bunlar babaya ait çocuğun parçalı bilgileri biçiminde aktarılmıştır.

Namık Kemal'in sivil ve aile babası tarafları, Midilli sürgününe gittikten bir müddet sonra ailenin buraya taşınmasıyla daha görülür hâle gelir. Çocuk, anne ve baba arasındaki uzaklığın burada da devam ettiğini gözlemler. Oğul babadan yana tavır takınır, çünkü geceleri kendilerine dünyayı, politik sistemleri anlatan babaya hayrandır. Namık Kemal nasıl hapishanede entarisi ile insanlarla görüşüyorsa buradaki hayatı da aynı şekildedir. Hatta mutasarrıflığa atanınca da bundan vazgeçmez. Resmi binada değil, az ilerideki evinde resmi işler için gelenleri aynı şekilde karşılar ve bu zaman zaman şikâyet konusu hâline gelir. Bazı yerlerde gündelik ve özel hayatın içerisinde büyü bozulur gibi olsa da bütünde idealist kişilik parlamasından bir şey yitirmez. Burada babanın İstanbul'dan ziyaretine gelen Hâmit gibi isimler, yerli ahaliden, eşraftan hayranları çocuğun dünyasındaki önemli intibalardır. Babanın içki düşkünlüğü ve annenin üslupsuz ikazları arasında İslamcı bir hassasiyetin Namık Kemal'deki karşılıkları şaşırtıcı biçimde hatıraları örer. Zatürreye yakalandıktan sonra tedaviye başlanır ve oğul orada başka bir metaneti görür: *"Kemâl hayatına zerre kadar ehemmiyet vermezdi. 'Ben hâlikımın huzuruna terliklerimi giyerim de şıpır şıpır koşarım'*

sözü onun vird-i zebânı idi." (287). Oğul bu hastalık süresince onu neşelendirmek için her şeyi yapar ve onun yanından ayrılmaz. Ali Ekrem, babasının Midilli'de gerçekleştirdiği işleri de sıralar: Yirmi sekiz Müslüman köyüne ilkokul açması ve birer hoca bulup getirtmesi, adanın yollarını baştan sona düzeltmesi gibi. Rodos ve Sakız günlerinde ise artık büyüyen Ali Ekrem dolayısıyla babanın buralardaki serencamına dair bilgi yer almaz. Oğulun anlatımı ile gelecek nesillerin onu görme ve konumlandırma biçimleri şaşırtıcıdır. Doğu'nun bütün değerleriyle iç içe olan Namık Kemal resmine sonradan ne kadar ilaveler yapılmıştır. Ali Ekrem bu çocukluk izlenimleri dolayısıyla babasının inanmış olduğu yolda devam ettiğini, hep bir çeşit sürgün içinde yaşamasına rağmen öğrenmeye ve topluma yararlı işler peşinde koşmaya devam ettiğini olaylarla nakleder. Sivil veya memur kimliği içerinde daima halkın ve devletin selameti için uğraşan bir kişilik bu hatıraların temel özelliğidir.

3. Babasını Anlatan Edipler

Ziya Paşa

Oğlu veya kızı edebiyat dünyasında meşhur olan fakat kendisi pek bilinmeyen babalar ise onlar dolayısıyla anılırlar ve merak edilirler. Bundaki sebep yetişme ve etkiler bakımından babanın ne dereceye kadar rolü bulunduğunu anlamak ihtiyacıdır. Ünlü olmayan babayı, yazı dünyasında biraz da evlat yaşatır. Özellikle biyografların temel uğraşlarından birisi de aile şeceresini sağlam çıkarma hassasiyetidir. Ünlü babanın evlatlarının durumunun ne olduğu merak edildiği gibi ünlü evladın ebeveyni de merak konusudur. Ali Ekrem hatıralarında meşhur babasını anlatarak efsanesini biraz daha yükseltirken "Defter-i Âmâl" örneğinde olduğu üzere babayı pür bir rikkat ve nezahet üzerinden tanımlayan Ziya Paşa da babasının adını yaşatır. Her ne kadar Ziya Paşa'nın bu kısa otobiyografisi "Defter-i Âmâl" adıyla bilinse de aslında Rousseau'nun *Emile* tercümesine yazdığı mukaddimedeki kendi çocukluk hatıralarından ibarettir. Nitekim Mehmet Kaplan, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*'ne aldığı bu mukaddimeyi "Ziya Paşa'nın Çocukluğu" başlığıyla yayınlamıştır. Bu küçük hacim, çeviriye giriş mahiyetinde olduğu için bizdeki eğitim ve terbiyenin eksikliğini vurgulamak amacındadır.

"İnsan çocuktan olur; çocuk da terbiye ile insan olur." (Kaplan vd., 1978: 151) diyerek söze girip insanda vefa ve doğruluk kalmadığını bunun birçok "esbab-ı izafiyye" ile konuşulduğunu ancak bütün bunların başlangıcı olan çocuğa bakılmadığını ilgi çekici bir tonlama ile ileten Ziya Paşa, babanın çocuğun yetişmesindeki rolüne değinir. Terbiye bahsinde baba ve onun kendisi için tuttuğu lalanın etkisine örnekler üzerinden bakar ve bizdeki umursamazlığın kötü sonuçlar vereceğine dair kanaatlerini sıralar. *"Benim pederim Galata gümrüğünde kâtip ve işini gücünü iyi bilir ve vazifesiyle kanaat eder bir merd muhasip idi. Benim hemgâm-ı sabâvetimde yaz, kış Boğaziçi'nde Kandilli'de sakin olurduk."* (155). Kendisine önce Ömer adında on yedi, on sekiz yaşında Çerkez bir lala bulduğunu ve onunla bağlardan üzüm, meyve çaldıklarını anlatır. Bu köleyi pederi azat edip memleketine gönderince İsmail Ağa adında elli beş, altmış yaşlarında Kayserili iç ağalık etmiş, dünyayı anlamış, *"hakikatte pişkin ve edib ve evlad harisi bir adam"*a (157) emanet edilir. Onunla mektebe gidişlerini, babasının Farsça öğrenmeme tembihini bu lala sebebiyle tutmayışını, şiir yazma aşkının ondan geçtiğini ve Âşık Ömer ile Gevheri okumalarının onun sebebiyle

olduğunu çocuksu bir samimiyetle anlatır. "İşte şiir dâd-ı Hak'tır, ilim ile ele geçmez" deyişi ve çocuğun durmaksızın şiir üzerinde çalışması bu açıdan bir etki olarak ilginç bir parçadır.

Babasının kendi hâlinde bir memur siluetine eklenen kanaatkâr çizgileri ile lalasının evlatlarına düşkünlüğü arasında yetişmesini anlatırken şiirle büyülenmesi ve ileride iyi bir şair olması bu satırlarla daha iyi anlaşılır. Ayrıca çocuk terbiyesi üzerinde yeterince durulmadığına, bizde *Emile* gibi terbiyeye dair telif eserlerin yazılmadığına üzülür. Çünkü *"Her millette gelen hükemâ ve ukalâ bekâ-yı milleti devam-ı ahlâk-ı milliyyeye mevkuf bildiklerinden, fenn-i âdâb u terbiyyeyi her ilme tercih edip, hadd ü hesaba girmez kitaplar yazdılar."* (161). Bizde ise bunun yerine "*Ahlâk- Âlâi'nin büyük adamlara lâzım olacak fezailden bahs ile iktifa"* ettiğini söylemesi açık bir eleştiridir. Çocuk eğitiminde bu ağır kitabın dikkate alınmasını yersiz bulur. Paşa, bu kısa hatıra yazısında baba ve oğul arasındaki esas konunun eğitimle ilgili olduğunu işlemiştir.

Muallim Naci

Adını sonradan Naci diye değiştirse bile baba ve anne dolayısıyla çocukluk hatıralarına *Ömer'in Çocukluğu* diyen Muallim Naci, Türkçenin bu sımsıcak hatıra metninde ev, mahalle, esnaflık, aile, okul hayatına dair dönemin ruhuna ait birçok bilgi verir. Ömer, kendisini anlatmaya başlarken bir köpek tarafından saldırıya uğradığı olayı aktarır ve bu olayla evlerinin sokağını ve tasvirini yapar. O evdeki mesut hayat sahnelerini, dört kişilik ailenin isimlerini sıralar ve "İşte bu Ömer, benim" diyerek sözü kendisine getirir. Ardından çocukluğunu, babasını anlatmaya başlar: *"Pederin kırk altı yaşında olduğu hâlde öldüğünde ben tahminen sekiz yaşında idim. Kıyafeti hâlâ gözümün önündedir. Orta boylu, geniş omuzlu, bünyesi sağlam, büyücek başlı, değirmi çehreli, kalınca kara kaşlı, ela gözlü, irice kara bıyıklı, beyaz tenli mehîbü's-simâ."* (2018: 23). Babasının giyim kuşamını ayrıntılı biçimde tasvir eder. Başına giydiği büyük Tunus fesinin üzerine büyücek bir yemeni sarması, çulha yelek, belinde beyaz çiçekli bir acem şalı, Corci Piyol marka saati, çuha şalvarı, Ahıska tozlukları, Galatakâri zarif kırmızı yemenisi ile tam bir fotoğraf verir. Sevgi ve hayranlık da açıktır bu satırlarda: *"Pek yakışıklı, dolgun vücutlu bir Osmanlıdır."* (25), *"Saraçhane halkından Ali Bey'i tanıyanlar henüz az değildir."* (25).

Onun kişiliğini de yine aynı tarzda resmeder. "Pederin kalbi, hissiyatı" der ve adeta bir mirası nakleder. Terbiyeli bir İslam ehl-i beyti içinde yetişmiştir bu da kendisine pederi Ahmet Ağa'dan miras kalmıştır. Yüreği aile muhabbeti ile doludur, ancak çocuklarını şımartacak davranışlardan uzaktır. Ömründe işret etmemiştir ve Saraçhanebaşı'ndaki kendi saraç dükkânında çalışır. Günde bir iki lüle tütün içer. Geliri iki evi geçindirecek seviyede olduğu hâlde büyücek bir ev, halayık, hizmetçi düşüncesi olmamıştır. Etraftaki ailelerin "*keşke bizim de öyle bir babamız olsa!*" (27) dedikleri Ali Bey, evine her şeyin âlâsını komşularını imrendirmemek için akşamdan sonra getiren bir yürektir. Akşamları ancak yangın çıkarsa evinden çıkan ve muşamba fenerini kaparak yardıma koşan, baba dostu Behçet Bey'i garip ve hazin bir his ile seven, oğlunun Kıztaşı helvacısından istediği kadar şekerli leblebi, kestane alması için dükkân sahibine tembihte bulunan, esnaf arasında en güvenilir bulunup sandık teslim edilen, kayboldu zannedilen Ömer'in bulunmasıyla sadaka dağıtan hem de bunu oğluna yaptıran bütün aklı başında sistemlerin oluşturmaya çalıştıkları orta sınıfın en

mümtaz tipolojisine denk gelen bir üslup ve feraset örneği olarak bir Türk aile babası tüm zenginliğiyle onun kişiliğinde çizilir.

Bütün bu satırlar içerisinde o çocuk kalbini sıcak bir gözyaşı içinde bulduğumuz parça ise mektebe bir gün sebepsiz gitmeyen Ömer'i ertesi gün elinden tutup götüren babanın biraz sert bir çehre takınarak "Şimdi seni Hoca Efendi'nin eline vereceğim." dediği sahnedir. "Bana yazık değil mi babacığım!" diye soran oğlunun hâlini akşam eşine anlatırken yüreğim yandı, az kaldı çocuk gibi ağlayacaktım, diye anlatır. Sure-i Târık dersini çalıştıran babanın "Oku Ömer'im" deyip onunla ders çalışması ve ardından her cuma akşamı Kur'an okuyuşu, oğluna İbrahim Edhem hikâyesi okutup sevinçle bakması hatıranın parlayan parçalarıdır. Bir de ders çalıştığı ev hâlini tasvir ederken babasının, "inşallah siz Kur'an'ın manalarını da güzelce anlarsınız, benim gibi kalmazsınız" tavsiyesi üzerine Ömer, iç dünyasını şöyle nakleder: *"Valide ise sirişk-i meserret dökmeye başladı. Ben bir pedere, bir valideye baktım. Gönlümü garip bir his istilâ etti. O, ne sürur ne de hüzün idi."* (75).

Hastalanıp öleceğini anlayan baba, kayınbiraderine tek tek alacak verecekleri söyler. Gömülmek istediği yer, annesinin kabrinin yanıdır. Vücudu ağır olduğu için zayıf insanlara eziyet edilmesin diye tabutunu taşıyacak isimleri belirler.

Naci, bu hatıraları niçin yazdığını ise *"Bu da bir nevi çocukluktur."* (108) diye açıklar. Ama baba ve aile sevgisini açığa çıkaran cümlesi şudur: *"Niçin ketm edeyim? Şu satırları yazarken yine ağlıyorum. Belki de o zaman bu kadar ağlamamışımdır!"* (35).

Onun bu hatıra metninde orta hâlli bir Müslüman Türk ailesinin bütün romanı ve çehresi ortaya çıkar. Baba otorite olsa da şefkat hisleriyle doludur ancak bunu belli etmemeye özen gösterir. Geleneğin içindeki babanın neredeyse tam bir portresidir.

Ali Kemal

Muallim Naci'nin babasının örneğini bulacağımız bir başka baba, Ali Kemal'inkidir. Babaya ait satırlar; çalışkan, dindar, temiz ve padişahı "Cuma Selamlığında" uzaktan gözleri yaşla izleyen, kendi devri ve kültürü içerisinde her şeyi yeterli gören çizgilerden oluşur. Aslen Kengirili olup (yazarın ifadesi böyledir) genç yaşta rızkını aramak için İstanbul'a gelmiş ve yirmi otuz sene zarfında Asmaaltı'nda dükkân edinmiş "mükellef, mutantan Türk tüccarlarından" birisidir. Mum satarak ve işinde bir nevi tekel kurarak bir hayli servet edinmiş olan baba, Yedikule, Galata'da mumhaneler sahibidir. Yalılar yaptırmış, Tünel'de arsalar almış olmasıyla oğulun gözüyle "faaliyet-i mücesseme"dir. Yaz kış mutat edindiği yaşama biçimini hiç değiştirmemiştir. Sabah namazına Süleymaniye'ye gitmeden evvel soğuk suyla yıkanır, abdestlenip çıkar, namaz sonrası evde ailesiyle "hileden azade" yiyecekler yer ve akşama kadar işine sarılır. İkidivitli namıyla, balmumcu adıyla tanınan Hacı Ahmet Efendi, akşamları misafir ve komşularıyla hasbihâl edip onlara ticaret hususunda fikirler verir. "Amali erbaa ve az okuryazarlığı" ile yetinir, herkesin emniyetini kazandığı için Muallim Naci'nin babası gibi türlü emanetleri saklayan mizacıyla dürüstlüğün timsalidir. Bazen cuma veya pazar günleri çocuklarını alarak Arnavutköy'e, Yedikule'ye gezmeye götürür.

Ramazan'da Kur'an hatmeder, virdi zeban ile gezer, dinine pek düşkün bir kişidir. Hükümete ve padişaha son derece bağlıdır, ticaretinden dolayı bürokratların tepeden bakmalarından pek hoşlanmasa da ona göre Abdülaziz büyük padişahtır. Hal edilmesinden sonra Çırağan Sarayına bakarak "Uyan Sultan Aziz uyan/ Bütün kan ağlıyor cihan" şiiriyle kederlenir ve hürriyete, kanun-ı esasiyeye dair fikirleri beğenmez. Bu yönleriyle Ali Kemal'in aşırı hırslı siyasi geçişlerinden çok uzak bir örnektir.

Oğul, onu *"ahiren icad ettiğimiz maruf tabire göre hakiki bir mürteci idi. Yalnız milletinin hadimi, samimi bir Osmanlı idi."* (1985: 15) konumuyla tanımlar ve kendisiyle onun farkını dile getirir.

Aslında son iki baba örneğinde esnaf ve müteşebbis ruha ilişkin gelişmeler şaşırtıcıdır. Kendi hikâyelerinin sadeliği kadar iktidarın tedrici değişimlerini de taşıyan kuşak her nedendir bilinmez, Hâmit'in, Namık Kemal'in babaları gibi görülmemiştir. Doğrudan devlet dairesinde olmamaları, çocuklarının yetişmesinde eksiklik gibi algılanmıştır. Oysa Tanzimat'ın ve Meşrutiyet'in sosyal hayatta söz sahibi insan yetiştirme hedefi böyle bir insan tipolojisidir. Buna rağmen Ali Kemal'in muhalifliği, kötü sonu ile babanın onu yetiştirmedeki mahareti hiçbir yerde kesişmez. Ali Kemal'in okuldaki yaramazlık ve kaçışlarını fark eden baba, Balkapanı'nda onu yanına alır ve çalıştırır. Sabahları erkenden kaldırır ve Süleymaniye Camii'ne giderler, namazlarını kılarlar ve ardından orada Arapça dilbilgisi ve Türkçe Tuhfe-i Vehbi, Gülistan ve Baharistan dersi dinlerler.

Son iki baba bizzat oğullarına dini ve geleneksel Tük kültürünü vermeyi prensip edinmişlerdir. Ancak sonuç farklı olmuştur. Ali Kemal milli mücadeleye karşıt yazılarıyla feci bir son yaşamış, Muallim Naci ise genç yaşta vefatına rağmen üretkenliğiyle ve yenileşmede mutedil kalınması fikriyle sevilip sayılmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil

Başka bir esnaf çocuğu olan Halit Ziya'nın metinlerindeki sakin üsluba bakınca aile kültürünün nasıl olduğu merak uyandırır. Hatıraları okununca bunun babadan tevarüs ettiğine dair bir kanaat oluşur. O, babasını bir iş adamı olmaktan çok bir fikir ve his adamı olarak tanımlarken onun hakkında yeterli sayılabilecek bilgiler aktarır (Uşaklıgil, 1987: 23). Arapça ve Farsça öğrenmiş olan baba, çocuk denecek yaşta babasıyla birlikte hacca gitmiş; Mesnevi, Hafız Divanı ile hemhâl olmuş, meşrebince tasavvufa yönelmiş çizgileriyle sanki bilgisini oğula nezaketle aktarmış gibidir. Olgun ve ağırbaşlı davranışları ile takdim edilen baba, saygı uyandıran bir kişiliktir. Doğu edebiyatına bunca bağlı babanın tiyatro merakı ise Halit Ziya'yı düşündürmüş ve bunu büyükbabasının giyiniş ve yaşayışındaki yenilikçi parçalara bağlamıştır. Özellikle İzmir'de bir Ermeni okulundaki iki Müslüman çocuktan biri olması da bununla bağlantılıdır. Şaşırtıcı bilgi ise Halit Ziya'nın hararetle okuduğu aşk romanlarını yakmasıdır. Yazar bunun sebebini, ağabeyinin erken evlenmesi ile izah eder. Babasının İstanbul'dayken mağazadan eve dönünce akşamları muhacirlere ekmek dağıtışını da bir merhamet kültürü biçiminde nakleder. İstanbul'daki halı dükkânının iflası ile İzmir'e dönen aile, burada büyükbabanın iradesi altında hayatını sürdürür ve baba da bir mağaza açarak yemişçilik ticareti ile hayatını kazanır. Halit Ziya, dönüş olayı üzerine babasını azarlayan dedeye, onunla herkesin içinde değil, yalnızken konuşması gerektiğini söyler. Dede, babasını

savunan torununu bir sarı lira ile ödüllendirir. Babasının dükkânında çalışırken ondan aldığı paralarla kitap satın alışını ve babanın her ay borcu çoğalan oğluna bir şey demeyişi ilgi çekicidir. Bu çizgilere sahip olan baba, Namık Kemal'in otoriter baba altında yetişmesini hatırlatır. Yeniye karşı açık ancak aile meselesinde gelenekçi bir tavır sergiler.

Refik Halit Karay

Bir memur ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve hayata yine Halit Ziya gibi sakin bir babanın donanımı ile başlayan Refik Halit'in sonradan çalkantılı hâle gelen hayat romanı, başlangıçta kültür ve gelenek doludur. İlk çarpıcı bilgi şudur:

"Baba evinde bir levha vardı:
Anlamaz nâyın sedâsın değme monla neydüğün
Ânı Mevlânâya fehmettirdi Mevlâ neydüğün
Lokomotif neyini de Mevlâ menfiye fehmettirmişti." (2020: 40). Baba, derinlik ve iç âlem kayıtlarıyla yerinde dururken oğul lokomotifle oradan oraya sürgün giderek gördüklerini anlatarak hikâyesini yaşayacaktır.

Refik Halit, "pederim maliye hazinesi baş veznedarıydı, sonradan Bank-ı Osmani nazırlığında da bulunmuştur" diye onu takdim eder. Satır aralarına girildiğinde Refik Halit'in yeme içme bilgisinin, sanat, kültür bahislerindeki ansiklopediyi çabucak dönüştüren ifade zenginliğinin ve Beylerbeyi kültürüyle yetişmesinin babadan görülen terbiyeyle ilgisi anlaşılır. Babaya ait çizgiler onda dağınık biçimde fıkralara, hatıra kitaplarına serpiştirilmiş biçimde bulunur. Örneğin *Bir Ömür Boyunca*'da *"Babam iyi yüzer, ata biner, araba kullanır, kışları bile her sabah buz gibi soğuk su dökünür, erkek tarafından altı kuşak evvel halis Anadolulu, kadın yani ana tarafından Yanyalı, ufak tefek, lakin sağlam bir İstanbullu idi."* (2009: 63).

Dindar çizgilere sahip baba Mehmed Halid Bey, Mevlevi dergâhına müntesip, sabahları erken kalkan abdestli namazlı, zikrini ihmal etmeyen birisidir. Baba, oğlunu Ramazan dolasıyla iftar, teravih, sohbet kültürü ve hac için sürre alaylarına para koyduğu hurç hazırlama heyecanı içerisinde yetiştirmiştir. *Üç Nesil Üç Hayat*'ta değişen dönemlere bağlı kültürel akışı çok iyi gözlemleyen yazarın kendisindeki dikkat ve görme yeteneğini babasının geliştirdiğine dair ifadeleri hatıra inceliğinin ötesinde bir şükran gibidir. Özellikle Refik Halit'teki Ramazan kültürü, yeme içme, sohbet adabı; eski mimari eserler bilgisine babanın katkısı kroniklerde adı sıklıkla geçerken fark edilir. Onların bağı, oğul siyasi yazıları sebebiyle Sinop'a sürüldüğünde de devam etmiş ve nakdi yardımlarla baba tarafından desteklenmiştir. Yapıcı ve sabırlı bir çerçevenin içinde ciddiyeti ihsas ettiren bir bakışla bu baba tanımlanabilir.

Halide Edip Adıvar

Kendi sığınağı gibi anlattığı *Mor Salkımlı Ev* ile Batı terbiyesi arasında yetişmesini babasına bağlayabileceğimiz Halide Edip, ondan müşfik ifadelerle söz eder. Baba, II. Abdülhamit dönemi Ceyb-i Hümayun Başkâtibi Selanikli Mehmet Edip Bey, mühtedidir. Onda babaya karşı eğilim kadar tereddütler de hatıraya sinmiş gibidir. Onu üç ya da dört

yaşındayken 'Saray'a götürmek için gelen seyis ve iki atla birlikte hatırlar ilk kez. Annesinin ölümünden sonra babasının gözyaşlarını romantik edebiyata mahsus bir üslupla kaleme döker. Mum yanan tepsiye dökülen gözyaşları, küçük kızının varlığını bile fark etmeyen derin keder ve eşinin ayrıldığı ilk kocasından olan kızını sahiplenmesi, onun merhametli bir ruh taşıdığını işaret eder. Bu hâliyle baba, bir roman kahramanıdır.

Mehmet Edip Bey, sonra genç bir kızla evlenerek Yıldız Sarayı'nda bir eve taşınır ve Halide Edip üvey annesi ile bu evde tanışır. Baba, bu evde İngiliz terbiyesinin hâkim olmasını ister. Baba, üvey annenin üzerine tekrar evlenince Halide Edip kendi dramında yaşanacak olayı da erken müşahede etmiş olur. Amerikan Koleji'ne yaşının büyültülerek yazdırılmasıyla baba ve kız biraz daha uzaklaşır. Ancak satırlarda onu küçümsemek, değersizleştirmek gibi bir intiba söz konusu değildir. Çünkü hatıraların çocukluktan 1918'e kadarki yılları anlattığı göz önüne alınırsa baba ile irtibatı hemen hiç kopmamıştır. Baba, işine ve ailesine düşkün her zaman her şeye hazırlıklı bir insan izlenimi bırakır hatıralarda.

4. SONUÇ

Hatıralardaki çizgiler bir bütün hâlinde ele alındığında eğitim, aile ve mahalle yaşantıları ve babaların dini hassasiyetleri, otoriteleri dikkati çeken başlıklardır. Buna göre ciddi bir kültürel değişim yaşanılan Tanzimat sonrasında gerek memur gerek esnaf tabakasından olan babalar, geleneksel dini eğitimin yanı sıra çocuklarına iyi bir eğitim verdirmek düşüncesindedirler. Bu özellikle Tanzimat'ın ikinci ve sonraki kuşağında belirginleşiyor. Ali Kemal, Halit Ziya, Refik Halit ve Halide Edip sistemli bir eğitim alırlar, baba tarafından denetlenirler.

Aile ve mahalle hayatı etrafında birbirine çok bağlı bir yapı ortaya çıkıyor. Esnaf babalar, mahalle dekorunda daha fazla anlatılırken memur babalar Ahmet Cevdet Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın babası bu yönleriyle pek anlatılmıyorlar. Farklı çizgi Refik Halit'in babasının padişahın özel harcama işlerine bakmasına rağmen evdeki ve mahalledeki folklorik hayata yakın oluşudur. Mahalle kültürü içinde anlatılan babalar neredeyse bir ahlak ve fazilet numunesidirler. Muallim Naci, Ali Kemal ve Halit Ziya'nın babaları bu duyguyu daha çok öne çıkartır. Kendisine herkesin güvendiği, emanet bıraktığı, komşu hakkının gözetildiği kültür ve hatta Muallim Naci'de tabutunu taşıyacak insanların dahi belirtildiği bir feraset Türk İslam kültürünün inceliğini de kayıt altına alır. Evin yeme içme adabına, aile içindeki hiyerarşiye ve gösterilmese de içtenliği belli olan şefkate dair izler kültürü tamamlıyor.

Özellikle bu dönem sonrası azaldığı düşünülen dindarlık meselesinde babaların hassasiyetlerinin yüksek oluşu dikkat çekicidir. Namık Kemal, Cevdet Paşa'nın dini duyarlılıkları belirtilmekle birlikte ayrıntı sayılabilecek hatıra parçaları çok azdır. Buna dair Muallim Naci'nin, Ali Kemal'in Refik Halit'in muntazam ibadet eden babaları, Halit Ziya'nın bu konulara gelenekçi bir genelleme ile yer vermesi, Halide Edip'te ise değinilmemesi ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Halit Ziya ile Refik Halit'in babalarında Mevlevilik bağı bulunmaktadır.

Sözü bağlarken başta değinilen roman ve hatıradaki babanın farkını da şöyle değerlendirmek yerinde olur. Tanzimat romanında ölmüş babanın anlatımına sıklıkla yer verilmesini araştırmacılar, yeni bir kültürün oluşması biçiminde analiz etmişlerdir. Bu türün kurmaca yapısı ile değişimin anlatılması demektir. Oysa hatıra edebiyatında canlı ve geleneğe bağlı bir baba figürü oldukça baskındır.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2003.

Ahmet Mithat Efendi, *Fatma Aliye Hanım yahud Bir Muharrire-i Osmaniye'nin Neş'eti*, haz. Bedia Ermat, Sel yayıncılık, İstanbul 1994.

Ali Kemal, *Ömrüm*, haz. Zeki Kuneralp, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Bolayır, Ali Ekrem, *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, haz. Metin Kayahan Özgül, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı 1*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Fatma Aliye, *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1967.

Karaca, Şahika, *Emine Semiye Hayatı-Fikir Dünyası-Sanatı-Eserleri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2010.

Karay, Refik Halit, *Bir Ömür Boyunca*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay, Refik Halit, *Deli*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2020.

Muallim Naci, *Ömer'in Çocukluğu*, Büyüyen Ay Yayınları, haz. Ayşe Gülbahar Görgülü, İstanbul, 2018.

Parla, Jale, *Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

Uşaklıgil, Halit Ziya, *Kırk Yıl*, haz. Şemsettin Kutlu, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987.

Ziya Paşa, "Defter-i Âmâl", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II (1865-1876)*, haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978.

ÇİNCE KADIN KELİMESİ PERSPEKTİFİNDEN ÇİNLİLERİN KADIN ALGISINA BAKIŞ

Dr. Adilcan ERUYGUR

Selçuk Üniversitesi Dış İlişkiler Koordinatörlüğü,
adilcan.eruygur@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0018-1560-004

ÖZET

Birçok dilbilimi antropolog, belirli bir toplumun yaşam kalıplarıyla ilişkili dilsel sembolleri ve sembolik şeyleri çalışmanın, sosyal kültürün yapısını ve sosyal ilişkilerin doğasını açıklamak için kullanılabileceği kanaatini taşıyorlar (Tán, 1999: 4). Dil kültürün taşıyıcısı ve aynası olduğu gibi aynı zamanda bir milletin düşünce biçiminin de tezahürüdür. Kültür dilin çağrışımıdır. Herhangi bir ulusal dil, o ulusun derin kültürel çağrışımlarını taşır. Dilin kültürel değeri en açık biçimde sözcüklerde kayıtlıdır ve en belirgin biçimde dilin sözcük dağarcığı sistemine yansır. Binlerce yıldır Çin aile kültürünü, kadının toplumdaki konumunu, kadın erkek ilişkisini ve kadın algısını etkileyen geleneksel fikirler olan ve hâlâ günümüz Çin toplumunda ektisi bariz bir şekilde görülen "erkeği kadından üstün tutmak/ erkeği değerli kadını değersiz görmek" (URL-1) [1], "erkek üstün kadın aşağılık" (URL-2) [2] gibi düşünceleri Çince kelimelerde ve karakterlerde, atasözlerinde ve deyimlerde de görmek mümkün. Çincenin önemli parçası olan Çince karakterler Çin kültürüyle yakından ilişkilidir. Çince karakterlerin ortaya çıkışı ve gelişimi, Çin ulusunun uzun süredir devam eden kültürünü yansıtmaktadır. Çince karakterler(URL-3) ideografik yazı sistemine ait olup sembolik niteliğe sahiptir, dolayısıyla her Çince karakterin kendisi zengin kültürel faktörler ve anlamlar içerir. Bu makalede Çince kadın (女-nǚ) kelimesine yansıyan "erkeği kadından üstün tutmak/erkeği değerli kadını değersiz görmek", "erkek üstün kadın aşağılık" düşüncesi, kadın kelimesi geçen atasözleri, deyimleri ve mesleki unvanlardaki kadın algısı, kadının sosyal statüsündeki cinsiyet ayrımcılığı fikri, dolayısıyla Çin toplumunun kadın algısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Çince, Çince Karakterler, Kadın, Cinsiyetçi Ayrımcılık

ABSTRACT

Many linguists and anthropologists believe that studying linguistic symbols and symbolic elements associated with the patterns of life in a particular society can be used to explain the structure of social culture and the nature of social relationships. Language serves as both the carrier and mirror of culture, reflecting the thought patterns of a nation. The cultural value of language is most evident in words and is prominently reflected in the vocabulary system of a language. Traditional ideas that have influenced Chinese family culture, the position of women in society, and the perception of women, such as the persistent notions of "to value males and attach less importance to females/men are superior and women are inferior" are

[1]重男轻女: Erkeğe değer veren, kadını küçümseyen bir toplumsal önyargıyı ifade eder, aynı zamanda erkek merkezli bir kültürel kavram ve davranış biçimidir.
[2]男尊女卑: Geleneksel Çin düşüncesine ait olan erkek merkezli etik anlayışını ifade eder.

still evident in contemporary Chinese society. These thoughts are reflected not only in Chinese words and characters but also in proverbs and idioms.
The Chinese characters, integral to the Chinese language, are closely linked to Chinese culture. The emergence and development of Chinese characters reflect the long-standing culture of the Chinese nation. Chinese characters belong to the ideographic writing system and carry symbolic significance, with each character containing rich cultural factors and meanings. This article will focus on the concept of "to value males and attach less importance to females/men are superior and women are inferior" reflected in the Chinese word for woman (女-nǚ), proverbs containing the word woman, idioms, and the perception of women in professional titles, highlighting the gender discrimination in the social status of women in Chinese society.

Keywords: Language, Chinese, Chinese Characters, Women, Gender Discrimination

Giriş

Dil, insanların duygularını ifade etmek ve iletişim kurmak için kullandıkları bir araç olduğu gibi aynı zamanda bir milletin düşünce biçiminin de tezahürüdür. Amerikalı Antropolog Edward Sapir'e (1884-1939) göre Her dilin gerçekliği, o dili konuşanların görüşlerine yansır. Böylece her kültür farklı bir dünya görüşü sunar. Dil, sosyal gerçekliğin sembolik bir yansımasıdır. Bu gerçeklik içinde şekillenen dilin anlamı, en çok o gerçeklik içinde yaşayan insanlar için anlamlıdır. Bu anlamların izini o kültürün dilinin yapısal biçimlerinde sürebiliriz (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 28). İnsanlığın uzun tarihi boyunca, büyümesinde kadın ve erkeğin kültürel geçmişi, sosyal rolleri, psikolojik ve fizyolojik özelliklerinde farklılıklar olmuş ve böylece kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılıklarının prototip özelliklerini oluşturmuştur. Bu farklılık, dilin kullanımında bir cinsiyeti öne çıkaran, diğer cinsiyeti ise değersizleştiren veya yok sayan bir dil olgusu olarak kendini göstermektedir. Bu durum, pek çok dilde erkek dilinin baskın, kadın dilinin ise ikincil olarak görüldüğü varyantların var olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. 1975 yılında Robin Tolmach Lakoff 'un (1942-) Language and Woman's Place (Dil ve Kadının Statüsü) sosyo dilbilimi alanına kadın diline ilişkin günümüzde sıklıkla kullanılan pek çok fikir getirmiştir. Eser, ulusal sınırların yanı sıra sınıf ve ırk çizgilerinin ötesinde dil ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmak için pek çok farklı stratejiye ilham vermiştir (Cuellar, 2006: 19).

Diğer kültürler gibi Çin'in de uzun bir cinsiyetçi toplumsal gelenekler tarihi vardır ve Çince bunların kanıtlarıyla doludur. Bu alandaki araştırmalar genellikle Çincenin bu cinsiyetçi kültürel gelenekleri somutlaştıran yönlerini tespit etmeye ve kataloglamaya çalışmıştır. Huang'a (2011) göre, cinsiyetçi bir dil olarak Çince üzerine çalışmalar 1980'lerde başlamış ve konu üç alan etrafında dönmüştür. İlk alan fonoloji ve kadınların konuşmasına odaklanmış; ikinci konu kadınlarla ilgili dile, özellikle de Çince karakterlerin oluşumuna odaklanmış; üçüncü alan ise Çin'in ilk sözlüğü olan Çince Açıklamalı Sözlük (說文解字) ya da Kadın Yazısı (女書) gibi kırsal bölgelerde ölmekte olan dillere yansıyan cinsiyet tutumlarının araştırılmasına odaklanmıştır. Nitekim diğer akademisyenler (Huang, 2011; Li, 2012; Shi & Zhang, 2006; Sun, 1997; Wang & Wang, 2013; Zhang & Liang, 2014; Zhao, 2008; Zheng, 2006; Zhou & Zhao, 2009; Zu, Zhu & Liu, 2012) de Çince ve cinsiyetçilik arasındaki ilişki

üzerinde araştırma yaparak Çincenin cinsiyetçi bir dil niteliğe sahip olduğu kanaatine varmışlardır (Kwan, 2016: 13).

Bu alandaki araştırmalar genellikle Çincenin bu cinsiyetçi kültürel gelenekleri bünyesinde barındıran cinsiyetçi deyimler, eş için aşağılayıcı kelimeler, kadınlara yönelik aşağılayıcı hitap terimleri veya kadın radikalini (女) içeren çok sayıda karakter gibi özelliklerini tanımlamaya ve kataloglamaya çalışmıştır.

Geleneksel Çin toplumunda, erkeklerin kadınlar üzerindeki üstünlüğü düşüncesi genellikle günlük konuşma dilinde grafiksel olarak ifade edilir. Çok sayıda kadınla ilgili kelimeler ve ifadeler kadınların statüsünü göstermekte ve toplum ve aile tarafından bir grup olarak kadınlara dayatılan çeşitli normları ve gereklilikleri yansıtmaktadır. Çincede bunların dışında kadınların konuşma ve davranışları, evliliği, görünüşü ve davranışları vb. ile ilgili kadınlarla ilgili atasözleri az değildir. Bunlardan bazıları toplumun kadınlar hakkındaki stereotiplerini yansıtmaktadır. Bunların toplumsal cinsiyet ideolojisinin dil biçimindeki bir tezahürü ve erkek merkezli başka bir deyişle ataerkil bir toplumda bir nevi örtülü hegemonya olduğu söylenebilir.
Aşağıda araştırmamızın konusuna uygun olarak Çince, Çincenin en bariz özelliği olan Çince karakterler, Çince kadın kelimesinin anlamını, kadın kelimesinden türeyen kadın kelime kombinasyonlarını, kadın kelimesi geçen bazı atasözlerini ve meslek unvanlarındaki cinsiyetçi agıları sunmaya çalışacağız.

1. Çince

Çince, Han Çinlilerinin kullandığı dildir ve aynı zamanda Çin'in ulusal dilidir. Çince dünyada en çok konuşulan dillerden biri olup genelde Çin'de yaygındır. Yurtdışındaki birçok Çinli Çinceyi ana dili veya yabancı dili olarak da kullanır. Çincenin uzun bir geçmişi olup oluşma yaşı doğrulanamasa da Yin ve Shang dönemine (yaklaşık MÖ 1600 - MÖ 1046) ait Kehanet kemiği yazısı[3]ndan(URL - 4) itibaren en az 3.500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Modern Han ulusunun ortak dili olan Çince, son bin yılda yavaş yavaş Çincenin kuzey lehçesi temelinde şekillenmiştir. Modern Çincenin standart dili, Çin Halk Cumhuriyeti'nde Mandarin olarak adlandırılır. Standart dilin (普通话-putonghua) tanımı "standart ses olarak Pekin fonetiği, temel lehçe olarak kuzey lehçesi ve gramer kuralları olarak tipik modern yerel yazılarla birlikte Han milletinin ortak dili" dir. Çinli dil bilimciler standart Çince (Mandarin) ve lehçelere sahip olan Çağdaş Çincenin lehçelerini Kuzey lehçesi, Wu lehçesi, Xiang lehçesi, Gan leçesi, Ke jia lehçesi, Min lehçesi ve Yue lehçesi olmak üzere yediye ayırırlar. İlaveten bu lehçeler birçok şiveleri de barındırmaktadır.
Dil grupları ve diller bakımından Çince Çin-Tibet dil ailesine aittir. Çince uzun bir geçmişi, derin ve son derece zengin kültürel çağrışımları olan Çin-Tibet dil ailesinin en eski dilidir. Dünyadaki diğer dillerle karşılaştırıldığında, Çincenin kendine has özellikleri vardır. Kelimelerin yapısal özelliklerine göre Çince kelimeler cümle içinde kullanıldığında dil

[3] 甲骨文字aynı zamanda "契文, 甲骨卜辞,殷墟文字" ya da "龟甲兽骨文" olarak da adlandırılır, şu ana kadar Çin'de bulunan en eski olgun yazı sistemidir. Bu yazı sistemi, Çince karakterlerin kaynağıdır ve Çin'in geleneksel kültürünün temelini oluşturur. Erken Shang dönemine ait olan kabuk yazıtları, çoğunlukla Zhengzhou Shangcheng'de bulunmuştur. Shang dönemi sonrasında ise özellikle Anyang Yinxu'da bulunanlar bu dönemi temsil eder.

bilgisel ilişkileri ifade eden çekimler yoktur. Söz dizimsel yapının anlatımı açısından, Çince dil bilgisel ilişkiyi kelimelerin morfolojik değişimleriyle değil, işlevsel kelimeleri ve kelime düzeni yardımıyla ifade eder. Kelimelerin sırası çok katıdır ve gelişigüzel değiştirilemez. Çince tonal bir dildir (Shào, 2001: 4).

1.1.Çince Karakterler

Çincenin tipik özelliği olan Çince karakterler, kare karakterler olarak da bilinir, Çin dilinin kayıt sembolleridir ve harf-hece yazısının ideogramlarına aittir. Dünyanın en eski yazılarından biridir ve 6.000 yıldan fazla bir geçmişe sahiptir. Biçim açısından grafiklerden vuruşlara, hiyerogliflerden sembollere ve karmaşıklıktan basitliğe doğru kademeli olarak değişmiştir; karakter oluşturma ilkesi açısından ise ideogramlardan fonogramlara doğru değişmiştir. Birkaç Çince karakter hariç (örneğin kilowatt, kilogram, santigramvb.), hepsi karakter başına bir hecedir (Komisyon, 2019: 8032).

Modern Çince karakterler, geleneksel Çince karakterler ve basitleştirilmiş Çince karakterler de dâhil olmak üzere düzenlenmiş Çince karakterleri ifade eder. Modern Çince karakterler Kehanet Kemiği Yazısından, Altın yazısından (金文), Büyük Mühür Yazısından (大篆), Küçük Mühür Yazısından (小篆), Resmi Yazıdan (至隶书), El Yazısından (草书), Düzenli Yazıdan (楷书), Koşu Yazısından (行书) vb. evrilmiştir. Çince karakterler Han Çinlisi (汉族) denilen halkının ataları tarafından icat edilmiş ve geliştirilmiştir ve Han halkının çeşitli lehçeleri arasında vazgeçilmez bir bağlantıdır (Komisyon, 2020: 723). Çince karakterlerin kökeni farklı iddialara konu olmuştur; bunlardan en etkili olanları şunlardır: İpleri Düğümleme teorisi, Bagua teorisi, Oyulmuş Senet teorisi, Cangjie teorisi, Gravür teorisi ve Resim teorisi (URL - 5) vb.

2. Kadın Ontolojisi Açısından Çince Kadın (女) Kelimesinin Anlamı

Kadın kelimesinin modern Çincedeki karşılığı"女-nü"dür. Bu kelime aslında Çin kültürü ve toplumunda kadın ontolojisini, kadın hakkındaki düşünceleri, toplumun kadına bakış açısını ve algısını, kadına karşı tutum ve muameleyi, kadının toplumundaki konumunu, toplumdaki kadın-erkek arasındaki çeşitli ilişkileri anlamamız açısından önemli ipucular verir. Çünkü Çince "kadın" kelimesinin filolojik gerçeği, Çinlilerinin kadına dair gerçek görüşüne ışık tutmaktadır. Aslında Çincedeki "kadın" kelimesinin Çin toplumunun ve kültürün kadınları küçümseyen ve aşağılayan cinsiyetçi eğilimlerini ve kadına yönelik bakış açılarını tek başına bağımsız olarak karşılayabilecek niteliğe sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Çin'in uzun süren geleneksel tarihi, geleneksel bir etiğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu geleneksel etik görüşlerden biri erkeklerin kadınlardan daha önemli, değerli ve üstün olduğu, kadınların erkeklerden daha aşağı olduğu, erkeklerin ve kadınların toplumda eşit olmayan statüye sahip olduğudur (Xǔ bīng, 1986: 74).

"女-nü" kelimesi ya da karakteri ilk olarak Shang kehanet kemik yazılarında ve Shang Hanedanı (M.Ö. 1600 – M.Ö. 1027) yazılarında görülmüştür. Orijinal anlamı erkek anlamına gelen "男-nan" kelimesinin aksine kullanılan kadın ya da dişidir ve daha sonra bir kızı bir kişinin karısı olarak almak için genişletilmiştir. Bu karakter piktografik karakterdir. Kehanet

Kemik yazısındaki "女 kadın-dişi" karakteri, elleri göğsünde çaprazlanmış diz çökmüş bir kadın şeklini andırır. Daha etraflıca açıklamak gerekirse şu şekildedir: Kadın-dişinin alt kısmı, iki bacaklı diz çökmüş gibidir, üst kısmı ise "saklanma ve kendini savunma şekli" veya "ellerinin kontrol edilmesi" gibidir. Buradan da anlaşılacağı gibi eski çağlardan beri kadınların yaptığı iş, ev işi veya ev içi işlerle sınırlı kalmış ve çoğu zaman erkeklere hizmet etmek için diz çökmüştür. Bu sebeple kadın- dişi kelimesi aslında ayrımcılık manasını barındırmaktadır. Çince karakterler bir tür ideografik karakterdir. O, sadece Çinlilerin üretim ve yaşam gibi faaliyetleri kaydetmek için kullandığı bir sembol değil, aynı zamanda onların düşüncesinin tezahürüdür. Bu, Çince karakterlerin biçiminde ve anlamında Çinlilerin düşünme biçimini doğal olarak yansıtmasını sağlamıştır (Eruygur, 2023: 7).

Doğu Han Hanedanlığı (M.S. 25- M.S. 220) döneminde yaşamış bir kâtip ve edebiyatçı olan Xu Shen (许慎) tarafından hazırlanan, Çince karakterleri sistematik olarak analiz eden ve kökenlerini inceleyen en eski Çince sözlük olan Kelimeleri Açıklamalı Sözlüğünde(URL-6) [4] kadın kelimesi şu şekilde açıklanır: Kadın itaat eder, köle de olur. Elindeki süpürgeyle süpürür(URL-7) . Sözlükte erkek "男-nan" kelimesinden oluşturulan kelime sayısı oldukça azdır: sadece yeğen (甥- Shēng), amca (舅- Jiù), eğlenmek, oynamak, flört etmek, kızgın anlamındaki "嬲-niǎo" vb. kelimeleri vardır. Fakat bunların arasındaki "嬲-niǎo" kelimesi yine "女-kadın" kelimesini temel alır. Bu sözlükte bileşen olarak "女-kadın" içeren çok sayıda sözlük olup toplam sayısı 238'dir.

Xujia, (2009: 2) göre pek çok Çince karakter, grafikleri radikallerle birleştirerek formüle edilir. "女- kadın"ın anlamsal kökü, birçok karakterde suç ortağı olmak için diğer işaretlerle eşleştirilir. Kadın karakteri "女" (dişi) ise kelime oluşumunun bir örneği olup ayrımcılıkla karakterize edilir. Bu karakter radikal olduğunda, genellikle olumsuz anlamlarla ilişkilendirilir. "女" karakteriyle oluşan birçok kelime, kadınlara karşı ciddi ayrımcılık ve hakaret içeriklidir. Örneğin, 妖 (baştan çıkarıcı ve kötü, iblis), 奴(köle), 奸(kötü, hain ve kötü), 婪(açgözlülük), 妄(kibir), 妒(kıskançlık), 嫉(kıskançlık), 婊(kaltak), 娼(fahişe), 妓(fahişe), 妾(cariye) vb. Bunun dışında女'ın eski telaffuzu '奴'(köle) olarak telaffuz edilir ve "女" karakteri "奴-köle" anlamındadır. 白虎道(Beyaz Kaplan Yolu) ve释名(İsimlerin Açıklaması) adlı eserlerde kadın kölelerin çoğunlukla ev işleriyle uğraştıkları yazılır. Kadın kelimesinde oluşan 如- Rú kelimesi de, "taahhüt" ve "itaat" anlamına gelen "uyum" anlamına gelir. Görüldüğü gibi "女- kadın" karakterin oluşturulmasının başlangıcında kadın ve erkek arasındaki farklı toplumsal işbölümü zaten somutlaştırılmış ve kadın karakterine yansımıştır (Eruygur, 2023: 8).

[4]说文解字 (Shuo Wen Jie Zi): Doğu Han Hanedanlığında bir kâtip ve edebiyatçı olan Xu Shen'in derlediği bu eser Çince karakterleri sistematik olarak analiz eden ve kökenlerini inceleyen en eski Çince sözlük ve dünyanın en eski sözlüklerinden biridir. bu eser İlk on dört cildi metinsel açıklamalar, on beşinci cildi ise anlatı kataloğu olmak üzere toplam on beş cilttir; yapısal olarak başlıklara göre düzenlenmiş olup toplam 540 başlık, 9.353 karakter ve ek olarak 1.163 "retexts" (yani varyant karakterler) ile toplam 10.516 karakterden oluşmaktadır.

Kadın Karakterinin Evrimi Şu Şekildedir(URL-8)**:**

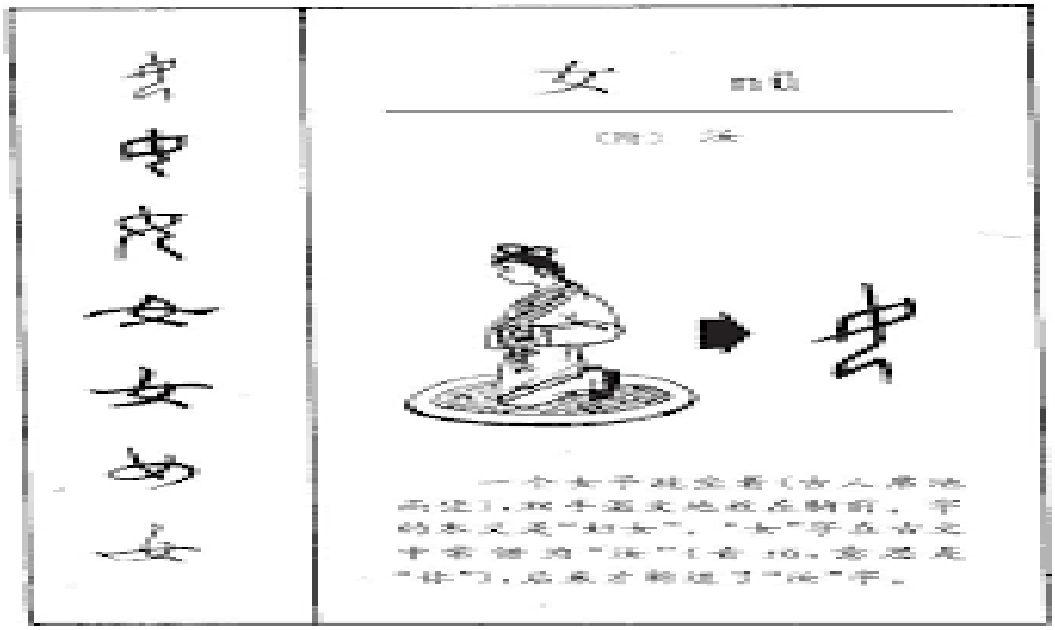

Yukarıda Çince kadın kelimesinin tarihsel gelişimi verilmiştir. Resimde kadın diz çökmüş durumdadır. Bu, kadının kocasına itaat etmesi gerektiğine delalettir. Kim ya da kimler başkalarının önünde diz çöker? sorusuna cevap vermek gerekirse, sosyal statüsü düşük, aşağılanan, küçümsenen, zorbalığa uğrayan, hakları elinden alınan mahrum ve mahkum durumdaki zayıf insanlar diye yanıt verilebilir. Burada zayıf olan kadındır. Güçlü olan ise erkektir. Zayıf insan olarak telakki edilen kadın, erkeğin önünde diz çöker. Yani kadın erkeğe itaat eder. Kadının kocasına itaat etmesi aslında Çin geleneksel etik kültüründe kadının ahlaki ve vazgeçilmez görevidir.

Çince karakterlerin şekli binlerce yıllık gelişimde büyük değişiklikler geçirerek günümüzün basitleştirilmiş karakterlerini oluştursa da eski Çinlilerin "erkekleri üstün kadınları hor görme" (URL-9) düşüncesi hâlâ devam etmektedir.

Aşağıda Çince kadın karakteri geçen kelimelerdeki "erkeği kadından üstün tutmak/ erkeği değerli kadını değersiz görmek" gibi cinsiyetçi düşüncenin analizi yer almaktadır. Çince karakterler renklerine göre olumlu, olumsuz ve nötr kategorilere ayrılmaktadır. Sözcük sisteminde ağırlıklı olarak kadınları konu alan veya yanında "kadın" kelimesi bulunan çok sayıda olumlu ve olumsuz sözcük bulunmaktadır. Örneğin:

1) Kadınla ilgili olumlu içerikli sözlükler: 好 - hǎo, 媚 – mè, 娃 - wá, 妆- zhuāng, 妙 - miào, 妩 - wǔ , 娇 – jiāo, 媛 – yuàn, 姿 – zī, 婕 –jié, 好 - yú, 娴 – xián, 姣 – jiāo, 嫣 – yān. Kadınla ilgili olumlu içerikli bu sözlükler iltifat sözleri, kadının fiziki görünümüne, görgüsüne ve güzelliğine yöneliktir. Örneğin, Kelimeleri Açıklamalı Sözlükte好 – hǎo kelimesinin anlamı şu şekildedir: iyi anlamına gelir, iyi olan güzeldir, asıl anlamı kadının güzelliğidir.
2) Kadınla ilgili olumsuz içerikli sözlükler: 奸 - jiān , 娼 - chāng, 妓 - jì, 嫖 - piáo, 姘 - pīn, 嫉 - jí, 妒 - dù, 妄 - wàng, 婪 - lán, 嫌 – xián, 婢 - bì,婊 - biǎo, 妖 - biǎo, 嬾- lǎn. Kadınlarla ilgili olumsuz içerikli bu kelimelerin tamamı müstehcen ve alt düzey

duygu, düşünce veya davranışları ifade etmektedir. 奸 - jiān , 娼 - chāng, 妓 - jì, 嫖 – piáo kelimeleri tecavüz, fahişe, fahişelik, ahlaksız cinsel yaşamı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunlar hem erkekler hem de kadınlar için ortaktır, ancak karakterler oluşturulurken bileşen olarak her zaman "kadın" karakteri kullanılır.

Görünen o ki, kötü olaylara, olgulara ve davranışlara her zaman kadınlar dolaylı ya da dolayışız olarak karışıyor ve bunlarda dolayı suçlananlar kadınlar olurken, erkekler kelimelerin suçlamasından kaçabiliyor. Kadınların statüsünün düşük olması ve erkeklerin ayrımcılık yapmaları nedeniyle bazı "kötü anlam taşıyan kelimeler"e zorla "kadın" karakteri eklenmiştir. Bu iki anlam türü bize erkek merkezli bir ya da ataerkil Çin toplumunda erkeklerin güzelliğin izleyicisi konumunda olduklarını ve özne olduklarını, kadınların ise izlenen ve nesne olarak göründüklerini açıkça anlatmaktadır. Kadınlar başkalarını eğlendirme konumunda olduklarından, bir dizi övgü sözcüğü kullanılmıştır; eğlence olunca tiksinti, hakaret, küçümseme de olması gerekir. Bu nedenle bir dizi aşağılama sözcüğü de ortaya çıkmıştır. Bu durum geleneksel Çin toplumunda binlerce yıl boyunca devam etmiş ve günümüze kadar bu ataerkil kültür Çinlilerinin bilincinde ve kadın algısında inatla varlığını sürdürmüştür.

3. Çincede Mesleki Unvanlardaki Ayrımcılık

Çin klasiklerinden *Değişim Kitabı*[5]ndan(URL-10) bu yana, evrendeki her şeyin *yin* ve *yang*'a göre iki kategoriye ayrıldığına inanan basit diyalektik düşüncenin filizlenmesi olmuştur: Örneğin evrendeki gök ve yer, güneş ve ay kavramları ve insanların kadın ve erkek olarak bölünmesi bir dizi çelişkili kavrama yol açmıştır, Örneğin, sert - esnek, dinamik - statik, fleksiyon (bükülme) –ekstansiyon (uzama), büyük - küçük, ilerleme - geri çekilme, iç - dış, artış - kayıp, fazlalık-boşluk, etken - edilgen, saldırgan - savunan vb; bunlardan ilki *yang*'ı yani erkeği, ikincisi *yin*'e yani kadını temsil eder (Zhāng, 2015: 107-108). Bu zıtlık dil açısından göreceli telaffuz ve kafiye, düzey ve eğiklik uyumu, kelimelerin olumlu ve olumsuzluğu, karşılıklı metinsel destek, zıt yazılar vb. gibidir. Bu diyalektik düşünce tarzı, Çinlilerinin düşünce, zihniyet, değer yargı sistemlerini, gözlem, takdir, zevk, estetik, ifade ve kendilerini gösterme biçimlerini birçok yönden etkilemiştir.

Sosyal alanlardaki cinsiyet farklılıkları nedeniyle mesleki unvanlardaki cinsiyet ayrımcılığı dilde kendini göstermektedir ve bu da temel olarak aşağıdaki iki yönde kendini göstermektedir:

1) Yetki ve makamı temsil eden, saygı duyulan ve insanların arzuladığı bir meslek veya sosyal statü: Örneğin皇帝 – huángdì (İmparator), 国王 – guówáng (kral), 主席 – zhǔxí (reis), 市长 - shì zhǎng (Belediye Başkanı), 部长 – bùzhǎng (Bakan), 将军- jiāngjūn (general), 医生 –yīshēng (doktor), 飞行员- fēixíngyuán (pilot),英雄 – yīngxióng (kahraman), 博士 – bóshì (doktora), 记者 – jìzhě (muhabir), 作家 – zuòjiā (yazar),教授 – Jiàoshòu (profesör) (URL-11).

Eğer bir kadın bu pozisyonda bulunuyorsa, farkı göstermek için önüne "kadın" kelimesi eklenmelidir. Örneğin, 女皇帝/ 女皇– nǚhuángdì (imparatoriçe), 女国王 – nǚguówáng (kraliçe), 女主席 – nǚzhǔxí (kadın reis), 女市长 - nǚshì zhǎng (kadın belediye başkanı),

[5]周易: Çin'in Pre-Qin dönemi geleneksel klasiklerinden biri olup Çin düşünce tarihinde önemli bir yer tutar.

女部长 – nǚbùzhǎng (kadın Bakan), 女将军- nǚjiāngjūn (kadın general), 女医生 –nǚyīshēng (kadın doktor), 女飞行员- nǚfēixíngyuán (kadın pilot), 女英雄 – nǚyīngxióng (kadın kahraman), 女博士 – nǚbóshì (kadın doktor), 女记者 –nǚ jìzhě (kadın muhabir), 女作家 – nǚzuòjiā (kadın yazar), 女教授 – nǚJiàoshòu (kadın profesör).

Ama şunu söylemek pek yaygın değildir. Unvanların önüne erkek kelimesi eklenmez. Örneğin , 男皇帝/男皇– Nán huángdì (erkek imparator), 男国王 – Nán guówáng (erkek kral), 男主席 – Nán zhǔxí (erkek reis), 男市长 - Nán shì zhǎng (erkek belediye başkanı), 男部长 – Nán bùzhǎng (erkek Bakan), 男将军- Nán jiāngjūn (erkek general), 男医生 – Nán yīshēng (erkek doktor), 男飞行员- Nán fēixíngyuán (erkek pilot), 男英雄 – Nán yīngxióng (erkek kahraman), 男博士 – Nán bóshì (erkek doktor), 男记者 – Nán jìzhě (erkek muhabir), 男作家 – Nán zuòjiā (erkek yazar), 男教授 – Nán Jiàoshòu (erkek profesör).

Bu ifadelerden bu yetki ve unvanların sadece erkeklere ait olduğu, bu unvan ve mevkileri almanın erkeklerin hak ve hakkı olduğu ancak kadınların böyle bir hak ve yetkiye sahip olmadığı görülmektedir.

2) Düşük ve küçümsenen meslekler ve hizmet sektörlerinde kullanılan unvanın önüne "kadın" kelimesi kullanılmaz, fakat bu unvanlar kadına yöneliktir. Örneğin, 妓女- jìnǚ (fahişe), 舞女 – wǔnǚ (dansçı), 三陪女 – sān péi nǚ (eskort), 招待 – zhāodài (garson), 保姆 – bǎomǔ (bakıcı), 模特 – mótè (manken), 空姐 – kōngjiě (hostes), 护士 – hùshì (hemşire) (URL-12).
Bir erkek bu sektörle uğraşıyorsa, bunu ayırt etmek için eril karakterli bir kelime eklenir. Örneği男妓 – nánjì (erkek fahişe), 舞男 - wǔ nán (erkek dansçı) , 三陪男 - sān péi nán (erkek eskort), 男招待 - nán zhāodài (erkek garson), 男保姆 - nán bǎomǔ (erkek bakıcı), 男模特 - nán mótè (erkek maken), 空哥/空少 - kōng gē/kōng shào (host), 男护士 - nán hùshì (erkek hemşire).

Bunlar, toplum hayatında hem erkekler hem de kadınlar tarafından sahip olunan pozisyonlar, statüler, unvanlar ve adlandırmalardır. Ancak insanların algısında, yüksek ve prestijli olarak bahsedilen mesleklerin yalnızca erkeklere ait olduğuna dair bir zihniyet oluşmuştur. Buna karşılık, onursuz ve sosyal açıdan daha aşağı olan meslekler haklı olarak kadınlara ayrılmıştır. Hatta kilisenin önderlerini ifade eden "长老- ihtiyarlar" gibi karşı cinsi dışlayanlar bile vardır ve eğer bahsedilirse, akla gelen kesinlikle tüm erkeklerdir ve kadın ihtiyarlar olduğu söylenmez. Aynı basmakalıp düşünce, "dansçı" ve "eskort" gibi terimlerin bulunduğu kadın meslekleri için de geçerlidir. Bu ayrımcılık, doktor - hemşire, pilot - hostes gibi aynı meslekte ancak farklı statüdeki pozisyonlar karşılaştırıldığında daha da belirgindir; ilk gruptakiler toplumda genellikle erkek olarak kabul edilirken, ikinci gruptakiler genellikle kadın olarak kabul edilir ve bu toplumsal normlar tarafından desteklenir. Bunun nedeni Çin'in, erkeklerin mutlak yönetici ve iktidar sahibi olduğu ve kadınların genellikle erkeklere tabi, hatta erkeklerin varlıklarının sembollerinden biri olarak görüldüğü uzun bir ataerkil toplum döneminden geçmiş olmasıdır. Sonuç olarak, mesleklerdeki pozisyonlar da cinsiyet niteliğindedir ve Çincede kadın erkek arasındaki açık bir dengesizliği ve cinsiyet eşitsizliğini yansıtır. Yukarıdaki iki kelime grubu karşılaştırıldığında, Çincede kadınları onurlu ve parlak mesleklerden dışlama eğilimi olduğu görülebilir.

4. Çince Atasözlerinde Kadına Yönelik Ayrımcılık

Atasözleri dilin özel bir şekli ve kalıplaşmış türüdür. O yaygın ve anlamlı bir cümle ve bir folklor biçimidir. Atasözleri insan bilgeliğinin kristalleşmesi ve dilin sadeliğinin somutlaşmış halidir. Dilbilimciler onu "ulusun aynası" ve "dilin yaşayan fosili"ne benzetirler. Atasözleri, folklorda aktarılan, kültürel kavramların ürünü ve toplumun mini ansiklopedisi olan kısa ama derin anlamlı sözlerdir. Atasözlerine büyük saygı duyulur. Atasözlerinin dünyanın tuzu ve bilgeliğin çiçeği olduğu söylenir. Atasözleri, insanların yaşam anlayışını, dünya görüşünü araştıran, insanların konuşma ve davranışlarını düzenleyen ve insanların iradesini keskinleştiren bir ansiklopedi haline gelmiştir. Sadelik ve özlülük, canlılık ve imge, derin ve ince anlamlar özellikleriyle belirli bir toplumda belirli bir zaman diliminin kültürünü, yaşamını, geleneklerini ve düşünce biçimini yansıtırlar. Belirli bir kültürün kavramlarının ve bilincinin bir ürünü olan atasözleri, eski bir dil ifade aracı olarak, kaçınılmaz olarak görkemli bir ulusal üslup gösterecektir; insan düşüncesinin ortak bir hazinesi olarak, temaları kaçınılmaz olarak insan düşünce tarzının benzerliğini ve çeşitli kültürlerin etkileşimli etkisini gösterir (Nan, 2010: 11). Çincede atasözlerinin kullanımı oldukça yaygındır ve kadınlarla ilgili pek çok atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri kadının nasıl bir olduğu, karakter özellikleri, konuşma ve davranışları, evliliği, görünüşü ve davranışları vb. konuları kapsamakta olup toplumun kadın hakkındaki algısını ve kalıp yargılarını yansıtmaktadır. Çincede erkeği kadından üstün tutan/erkeği değeri kadını değersiz gösteren, erkek üstün kadın aşağılık olmasıyla ilgili pek çok atasözü vardır. Ancak burada birkaç tane örnekle yetineceğiz(URL-13).

女人头发长见识短 - Nǚrén tóufǎ zhǎng jiànshì duǎn. "Kadının saçı uzun aklı kısa."

少年新妇年年有，独怕铜钱不凑手 - Shàonián xīnfù nián nián yǒu, dú pà tóngqián bù còu shǒu.
"Genç gelinler bulunur, bakır paralar bulunmaz."

娶到的媳妇买到的马，由人骑来由人打 - Qǔ dào de xífù mǎi dào de mǎ, yóu rén qí lái yóu rén dǎ. "Alınan gelin, alınan at gibidir, herkes biner herkes döver."

夫贵妻荣，母凭子贵 - Fū guì qī róng, mǔ píng zǐ guì.
"Kadın kocasından, anne oğlundan dolayı onurlandırılır."

好男不和女斗,好鸡不跟狗斗 - hǎo nán bù hé nǚ dòu, hǎo jī bù gēn gǒu dòu.
"İyi erkek kadınla kavga etmez, iyi tavuk köpekle kavga etmez."

嫁出去的女，卖出去的地 - jià chūqù de nǚ, mài chū qù dì dì. "evlenen kadın satılan arsa(dır)."

男子痴,一时迷;女子痴,没药医 - nánzǐ chī, yīshí mí; nǚzǐ chī, mò yào yī.
"Erkek delirse biraz bayılır, kadın delirse tedavisi yok(tur)."

人凭田地虎凭山，女人凭里男子汉 - rén píng tiándì hǔ píng shān, nǚrén píng lǐ nánzǐhàn.
"Erkek tarlası kadar iyi(dir), kadın da kocası kadar."

嫁猪从猪，嫁狗随狗 - Jià zhū cóng zhū, jià gǒu suí gǒu.
"Domuzla evlen, domuzunla git; köpekle evlen, köpeğinle git."

打老婆，骂老婆，手内无钱卖老婆 - dǎ lǎopó, mà lǎopó, shǒu nèi wú qián mài lǎopó.
"Karını döv, karını söv, elinde para yoksa karını sat."

兄弟如手足，妻子如衣服 - xiōngdì rú shǒuzú, qīzi rú yīfú.
"Kardeş eli ayağı gibi(dir), eş giysi gibi."

出嫁从夫、夫死从子 - chūjià cóng fū, fū sǐ zòng zǐ.
"kadın evlendiğinde kocasını, kocası öldüğünde oğlunu takip eder."

美貌佳人惹祸端 - měimào jiārén rěhuò duan.
"Güzel kadın belâya davet çıkartır."

Geleneksel Çin toplumunda toplumsal ve etik kısıtlamalar altında kadınlar hem alçakgönüllü hem de zayıf olarak görülmüştür. Çin aile kültüründe ilke haline gelen "*在家从父，出嫁从夫，夫死从子*" (Evde babaya itaat et, evlendikten sonra kocaya itaat et, koca öldüğünde oğula itaat et) etik normuna ve "嫁猪从猪，嫁狗从狗" (Domuzla evlen, domuzunla git; köpekle evlen, köpeğinle git) atasözlerine göre kadınlar evlendiklerinde, kocası onların yeni sahibidir. Bunun dışında, bağımsız bir kişilikten yoksun olarak, hak ettikleri saygı ve sevgiyi de göremez.
"娶来的媳妇买来的马，任人骑来任人打" (Alınan gelin, alınan at gibidir, herkes biner herkes döver) veya "打老婆、骂老婆、手内无钱卖老婆" (Karını döv, karını söv, elinde para yoksa karını sat.) gibi atasözlerinden anlaşıldığı gibi, kadınlar, kocaları için birer özel mülk olarak görülür. Bu düşünce tarzı, kadınları hor gören ve şiddete maruz bırakan eski çağlardaki "典妻" (rehine eş) (URL-14) [6] trajedisinin somut bir ifadesidir.

5. **Çincede Deyimlerdeki Övgü Ve Suçlama Dengesizliği**

Deyim, dilin önemli bir parçası, insanlar tarafından binlerce yıldır yaygın olarak kullanılan sabit bir dil kalıbı ve sosyal yaşamın tüm yönlerini içeren ve bir ulusun düşünce tarzını, değerlerini ve psikolojik özelliklerini yansıtan ulusal bir bilgi taşıyıcısıdır. Çince deyimler Çincenin en ayırt edici parçalarından biridir ve kadınlarla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, erkeklere yönelik olumlu tutumlardan ziyade kadınlara yönelik aşağılayıcı görüş ve değerlendirmeler içeren deyimler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu iki şekilde görülebilir:

1) Kadını ifade etmek için kullanılan deyimler. Bunu iki şekilde sınıflandırabiliriz:

A. Kadınları ahlaki davranışlarda kısıtlayan deyimler: *Üç itaat ve dört erdem* ile üç *ilke ve beş norm.*

Üç itaat ve dört erdem: Eski Çin toplumunda kadınları dizginlemek için kullanılan davranış kuralları ve ahlaki standartdır. Antik Çin'de kadının sahip olması gereken ahlaki özellik, evlenmeden önce babaya itaat etmek, evlendiğinde kocaya itaat etmek ve koca öldükten sonra çocukları itaat etmektir. Dört erdem, bir kadının erdemine, sözlerine, görünüşüne, çalışmasına (kadının karakteri, konuşması, görgü kuralları ve

[6] "典妻" (rehine eş) terimi, Çin'in eski dönemlerinde uygulanan özel bir evlilik geleneğini ifade eder. Bu, kocanın yasal eşini bir süreliğine başka birine ödünç vermesi ve cinsel veya doğurganlık haklarını bir tür maddi çıkar karşılığında devretmesi anlamına gelir. Genellikle, ödünç verilen kadın ve resmi kocası arasında belirlenmiş bir evlilik ilişkisi devam eder, ancak belirli bir süre boyunca ödünç verilen kadın ile ödünç alan arasında fiili bir evlilik ilişkisi oluşur. Ancak bu gelenek, evlilik ilişkisini sürdürmek şartıyla, koca izniyle, kadının diğer erkeklerle cinsel ilişkisi olduğu bir değişiklik biçimini de içerebilir, cinsel hakların paylaşımı ve kiralanması gibi.

kadınların onuru) atıfta bulunur. Eski zamanlarda kadınlar için belirlenen etik standart olan bu deyim erkeklerin eşlerini seçmeleri için en belirleyici kriterler sayılırdı (URL-15).

Üç ilke ve beş norm: Üç ilke baba ile oğul, yönetici ile bakan ve karı ile koca arasındaki kişiler arası ilişkilere atıfta bulunurken, *beş norm* insani öze, yardımseverlik, doğruluk, nezaket, bilgelik ve güvene atıfta bulunmaktadır. Üç ilkede Kral vezin rehberi, baba oğlunun rehberidir, koca da karısının rehberidir (URL-16).

B. Kadınlara yönelik aşağılayıcı deyimler

唯女子与小人为难养也 - Wéi nǚzǐ yǔ xiǎo rén wéinán yǎng yě (URL-17).

"Yalnızca kadınları ve kötü adamları yetiştirmek zordur."

最毒莫过妇人心 - Zuì dú mòguò fù rénxīn. "Bir kadının kalbinden daha zehirli bir şey yoktur."

红颜祸水 - Hóngyán huòshuǐ. "Güzel kadınlar belânın kaynağıdır"

水性杨花 - Ahuǐxìngyánghuā. "akan su ve kavak çiçeği gibidir." (Akan su kadar değişken, kavak çiçekleri kadar hafif demektir. Bu, duygusal olarak adanmış olmamanın bir metaforudur). Gelende kadınlar için kullanılır.

臭婆娘 - Chòu póniáng. "kokuşmuş kadın."

Hem erkek hem de kadın kelimesi geçen deyimler: Örneğin

男怕入错行，女怕嫁错郎 - Nán pà rù cuò xíng, nǚ pà jià cuò láng

Erkekler yanlış mesleğe girmekten, kadınlar ise yanlış adamla evlenmekten korkar.

Karşılaştırmadan, toplumun kadınlara çeşitli yönlerden daha fazla kısıtlama getirdiği ancak erkekler için durumun böyle olmadığı görülüyor; çünkü etik kurallar bir yandan kadınların kocalarına sadık kalmalarını gerektirirken, diğer yandan erkeklerin üç eş ve dört cariye sahibi olmalarına izin vermektedir. Bu, cinsiyetlerine bakılmaksızın kadınların evlilikteki sadakatsizlikten erkeklerden daha fazla sorumlu tutulduğu mevcut toplumda gizli bir anlam gibi görünmektedir. Toplum kadınlardan güzel, uysal, nazik vb. olmalarını beklemekte ve bu da erkeklerin kadınları kontrol etmesini kolaylaştırmaktadır.

İnsanları taciz etmek için kullanılan kelimelerin birçoğu kadın karakteri bulunan kelimelerle başlar. Örneğin *他妈的- tā mā de (siktir), 狗娘养的 - gǒu niáng yǎng de (orospu çocuğu), 去你奶奶 - qù nǐ nǎinai (büyükanneni si…*)(URL-18) vb. Bu küfürlerin birçoğunun kadınları hedef aldığı ve kadınların statüsünün daha düşük olduğu düşüncesinin bir tür bilinçaltı tezahürü olduğu söylenebilir.

Elbette bu konuda daha pek çok örnek vardır ve bunların hepsi de ataerkil Çin toplumunda kadınların adil muamele görmeyen, erkekler tarafından yargılanan, küçümsenen ve sosyal ayrımcılığa maruz kalan kırılgan bir grup ya da zümre olduğunu güçlü bir şekilde göstermektedir. Kadınların sözlü davranışlarından bahsedildiğinde, hemen *"长舌妇 - uzun dilli", "多嘴多舌-饶舌- çenesi çok düşük"* gibi ifadeler akla gelebilir. Ayrıca, bir kişinin geveze olduğunu ifade etmek için *"婆婆妈妈 - kadın kadına konuşuyor*" gibi tabirler de kullanılır. Bu ifadelerde kadın karakteri geçmektedir. Gerçekten de, *"男儿实干-女子多言- erkek işi yapar, kadın işi konuşur"* gibi ifadeler Çin kültüründe dolaysıyla Çince konuşma dilinde bariz bir şekilde yaygın olup açıklamaya gerek duyulmayan bir "doğrular" gibi algılanır. Örneğin, *"妇女们嘴长，男人们手长 - kadınların dili uzun, erkeklerin eli uzun*" veya

"*三个女人抵一潮鸭 - üç kadın bir ördek kadar gürültü yapar*" gibi deyimler bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

Toplumda erkek egemenliği hem kadınların söz ve davranışlarını küçümser hem de onlardan belli bir düzeyde dil ve davranış beklentisi içerir. Bu beklentiler arasında standart bir dil kullanma, nazik ifadeler, kibar ve alçakgönüllü bir tutum gibi kurallar bulunabilir. Örneğin, "*女儿家言不露齿，外不露面 - kız çocuğu konuşurken dişini göstermemeli, dışarıda fazla görünmemeli*" gibi ifadeler bu beklentilere örnek olarak verilebilir.

Kadınların neden erkeklerden daha fazla nazik ve saygılı olmaları gerektiği, aslında cinsiyet temelli bir görüş olan esasçılık (essentialism) perspektifinden kaynaklanmaktadır. Bu görüşe göre, "çünkü bir kadınsın, bu yüzden nazik bir dil kullanmalısın." Ancak, bu tür cinsiyet ikiliği temelli görüşler açıkça sorunlu bir durumu yansıtmaktadır. Kadınların nazik ve saygılı olmaları gerektiği fikri, aslında ataerkil Çin toplumunun kadınlara dayattığı bir "anlayış" veya "sosyal ve etik norm" olarak ortaya çıkar. Bu, "kadınların nazik konuşması iyidir" veya "kadınlar doğuştan erkeklerden daha nazik" gibi iltifatlara yarı zorunlu bir şekilde uyma sonucudur. Kadınların davranışlarının düzenlenmesi ve çeşitli beklentilere tabi tutulması, aslında ataerkil değerleri yansıtır ve bu değerlerin kadınlara doğrudan veya dolaylı olarak dayatılma gerçeğini yansıtır (Xú , 2019) (URL-19) .

Yukarıdaki kadınla ilgili atasözleri, deyim ve günlük konuşmalarda yaygın olarak cinsiyet eğilimleri ve toplumsal cinsiyet ideolojisi bulunmaktadır, bu da cinsiyetin güç ilişkilerini yansıtmaktadır.

Sonuç

Dil, kültürün aynadaki görüntüsüdür ve "cinsiyetçi olmayan bir toplum asla kadınlara karşı ayrımcılık yapan kelimeler yaratmaz". "Dolayısıyla kadınlara karşı ayrımcılık yapan dil değil, dili kullananlar, toplum ve kültürdür. Çin'in binlerce yıllık geleneksel etik normları, Konfüçyüs öğretileri ve düalizm nitelikte olan *yang* ve *yin* düşünce tarzı, katı ataerkil kültürü Çin toplumun etik kavramlarını derinden etkilemiş ve dil üzerinde derin bir kültürel iz bırakmıştır. Yukarıdaki kadın kelimesinin, kadın kelimesi bulunan kelime gruplarının, atasözlerinin ve deyimlerin, mesleki unvanların içerik analizi, Çincenin Çin toplumunda erkek üstünlüğü ve kadın aşağılığı ile erkek egemenliği ve kadın itaati kültürel geleneklerinin bir yansıması olduğunu açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

Büyükkantarcıoğlu, N., *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2006.

Cuellar, S.B., *Women's Language: A Struggle To Overcome İnequality*, Forma Y Función 19, 2006.

Eruygur, A., *Çin Atasözlerinde Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Şiddet*, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 1-21, 21, 2023.

Lín, jìchéng & Yú, qīnghǎi - 林纪诚 & 俞青海, , Dil ve Kültür Araştırması (语言与文化综论), 1993.

Kwan, L.T., *Chinese is a Sexist Language: A Re-examination*, Yüksel Lisans Tezi, City University of Hong Kong, 2016.

Komisyon, *Çince Sözlük (汉语大词典)*. http://www.guoxuedashi.net/(Erişim tarihi: 9.10.2023).

Komisyon, *Modern Çince Sözlük (现代汉语词典)*. http://www.guoxuedashi.net/(Erişim tarihi: 9.10.2023).

Kē píng - 柯平，*Kültürel Farklılıklar ve Anlamsal Uyuşmazlık*, Çin Tercüme Dergisi, Sayı 1, (文化差异和语义的非对应，中国翻译) 1988.

Qū, wénwěi - 区文., *Ou Wenwei'nin Toplu Eserleri: Kültür Üzerine Kısa Bir Konuşma,* 1-5, Guangzhou, (区文伟文集：浅谈文化, 广州：花城出版社) 2015.

Róng, nánnán - 荣楠楠., *İngilizce ve Çince Atasözlerinde Cinsiyet Ayrımcılığı*, Heilongjiang Üniversitesi Yüksek Lisans tezi, (英汉谚语中的性别歧视, 黑龙江大学硕士学位论文) 2010.

Soysal, İsmail., *İletişim İnkılabı ve Milli Kültür*, Erdem Dergisi, 231-244, 1/1, .1985.

Shào, jìngmǐn- 邵静敏., *Modern Çinceye Genel Giriş,* Shanghai Jiaoyu Yayınevi (现代汉语通论．上海教育出版社) 2001.

Taylor, E.B., *The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture*. New York: Harper&Brothers, 1958.

Tánxuéchún - 谭学纯., *Çince Kadın Karakteri Çinli Kadınların Kültürel Statüsündeki Düşüş*, Dilbilim Dergisi (女”旁字和中国女性文化地位的沉落, 语言文字学), 1999.

Xǔ bīng., *Çince Kelimeler Açısından Kadınların Sosyal Statüsü*, Edebiyat Dünyası Dergisi, (从汉语词语来看女性的社会地位, 文学界), 1986.

Wáng, fúxiáng & Wú, hànyīng -王福祥 &吴汉樱., *Kültür ve Dil* (文化与语言, 外语教学与研究出版社) 1993.

Zhāngyǔnyì - 张允熠., *Geleneksel Çin Kültüründe Cinsiyet Ayrımcılığı* (中国传统文化中的性别歧视) 2015.

İnternet Kaynakları:

URL-1: https://baike.baidu.com/item/重男轻女/61675373, (Erişim tarihi: 9.10.2023)
URL-2: https://baike.baidu.com/item/男尊女卑?fromModule=lemma_search-box, (Erişim tarihi: 9.10.2023)
URL-3: https://baike.baidu.com/item/汉字/114240, (Erişim tarihi: 9.10.2023).
URL-4: https://baike.baidu.com/item/甲骨文/16914 (Erişim tarihi: 10.10.2023)
URL-5: https://baike.baidu.com/item/汉字/114240 (Erişim tarihi: 10.10.2023)

URL-6: https://baike.baidu.com/item/说文解字/6180?fromModule=lemma_search-box, (Erişim tarihi: 10.10.2023)
URL-7: https://www.zdic.net/hans/女(Erişim tarihi: 11.10.2023)
URL-8: http://qiyuan.chaziwang.com/etymology-4353.html(Erişim tarihi: 12.10.2023)
URL-9: https://baike.baidu.com/item/典妻/1622510 (Erişim tarihi: 13.10.2023)
URL-10: https://baike.baidu.com/item/周易/6219. (Erişim tarihi: 14.10.2023)
URL-11: https://www.zdic.net/hans (Erişim tarihi: 16.10.2023)
URL-12: https://www.zdic.net/hans (Erişim tarihi: 17.10.2023)
URL-13: http://www.esk365.com/yanyu (Erişim tarihi: 18.10.2023)
URL-14: https://baike.baidu.com/item/ /典妻/1622510 (Erişim tarihi: 19.10.2023)
URL-15: https://baike.sogou.com/v180351297.htm (Erişim tarihi: 20.10.2023)
URL-16: https://baike.baidu.com/item/三纲五常/326306?fromtitle=纲常&fromid=11030291 (Erişim tarihi: 21.10.2023)
URL17: https://dict.idioms.moe.edu.tw/search.jsp?webMd=2&la=0 (Erişim tarihi: 22.10.2023)
URL-18: https://cidian.bmcx.com/ (Erişim tarihi: 23.10.2023)
URL-19: https://www.cnwomen.com.cn/2019/09/06/99172171.html (Erişim tarihi: 24.10.2023)

IDIOMATIC PHARASES IN THE DIWAN OF QATRAN TABRIZI

Govharkhanim Naghiyeva
Baku State University Faculty of Oriental Studies
aghayeva500@gmail.com https://orcid.org/ 0000-0002-9900-0670

One of the prominent poets in Persian poetry, Qatran Tabrizi used numerous idiomatic phrases in his poems, study of which within his Diwan sheds light upon the richness of his poetic language. Research of idiomatic phrases in the Diwan is of high importance for understanding the poet's poetic language better.

Many idiomatic phrases are found in eulogies dedicated by the poet to his contemporary rulers. Such phrases can be grouped as follows: Phraseological units, stable phrases resembling proverbs and sayings used in the language. There are multiple examples for phraseological units found in the Diwan. They can be seen in almost every stich. For example: *put one's neck* (obey), *keep one's finger between teeth* or *keep one's finger in mouth* (be astonished), *tie one's stick to mutiny* (rebel), *eat grief, tie one's heart, put one's soul, have one's eyes on the way and etc.*

Examples for phrases resembling proverbs are the following ones: *A good sapling shoots out from a good tree* (an apple never falls far from the tree)*; An old rug is felt carpet in others' eyes; one who goes to the judge alone will be glad; No matter how long the rope is, it will pass through the circle; How a donkey can understand what oud is, what saffron is?; Why do you forge the iron cold?; Wet iron will get rusty; Fingernails cannot cut iron; Can shoot out wheat spikes from stones; People's mood became dreary because of troubles; As iron in cold water; Have one's stone turned to ruby* and etc.

Sayings used in the Diwan are also numerous and can be divided into two groups: Sayings with general meaning and sayings with the meaning of praise or condemnation. For the first group, examples can be as follows: *to make the word as earrings on one's ears; be water in the middle of the basket (to carry water in a sieve), have one's soul leave the body; not even dust of your feet*. For the second group: *may you spend thousands of such Nowruz holidays; may you celebrate thousands of such holidays in happiness; may your eyes be bright (congratulations); may the flute sound in the palace (may music sound at your home); my back bent because of troubles; make kohl for one's eyes out of the dust of one's threshold;*

may the enemy's body be wrapped as silk thread; may thorns prick one's eyes; a thorn pricked my heart; may hearts of one's enemies be pierced by arrows and etc.

Keywords: Diwan, Idiomatic Phrase, Saying, Eulogy, Proverb

60'LI YILLARDA YAYIMLANAN BİR EDEBİYAT DERGİSİ: *DÖNEM*

Öğr. Gör. Dr., Gonca ARKON TEKİNEL
Kocaeli Üniversitesi, garkon@kocaeli.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-0346-4324

ÖZET

Toplumun kültür öğelerinin oluşturulmasında ve tanıtılmasında önemli rol üstlenen dergiler, yayımlandıkları yılların siyasi, kültürel ve edebi gelişmesine tanıklık ederler. Dergiler, "edebiyatın laboratuvarları"dır. O laboratuvarlardan genciyle yaşlısıyla nice yazar ve okur geçmiştir. Dergiler üzerine yapılan her inceleme, okuyucuyu ya da araştırmacıyı dönemin sanat faaliyetleri ve sanatçıları ile buluşturması bakımından dikkate değerdir. Ülkemizde Tanzimat sonrasında başlayan dergicilik faaliyetleri, Cumhuriyet'in ilanı ile hız kazanmıştır. Özellikle 1961 Anayasası sonrası ülkedeki demokratik hak ve özgürlüklerin yeniden düzenlenmesine paralel olarak fikir ve sanat dergilerinin sayısı hızla artmıştır. 60'lı yıllar edebiyat dergiciliğimizin en parlak dönemlerinden biridir. Bu çalışmada Ekim 1963'te yayın hayatına başlayan ve Mayıs/Haziran 1965'e dek 21 sayı çıkan *Dönem* dergisi, nitel araştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Asım Bezirci, Hüseyin Cöntürk ve Turgut Uyar tarafından kurulan ve aylık olarak yayımlanan *Dönem*; edebiyat dergisi hüviyeti taşır. Derginin yazar kadrosunda Melih Cevdet Anday, Cemal Süreya, Can Yücel, Ahmet Oktay, Cemil Meriç, Metin Eloğlu, Muzaffer Buyrukçu İsmet Özel, Egemen Berköz, Doğan Hızlan gibi önemli isimler bulunur. Çağdaş Türk edebiyatını, ünlü veya amatör sanatçıları tanıtmayı amaç edinen *Dönem* dergisinin hareket noktası, yayımlandığı tarihlerde var olan edebiyat çevresidir. Dergide edebiyatın güncel tartışmaları, estetik sorunları ile aynı tarihlerde çıkan çeşitli kitap ve dergilerin tanıtımına yer verilmiştir. Yayımlandığı iki yıllık süre boyunca seçkin yazar kadrosu ve edebi tartışmalara tarafsız yaklaşması, derginin edebiyat kamuoyunda geniş yankı uyandırmasını sağlamıştır. Çalışmanın amacı; edebiyat başta olmak üzere kültür, sanat ve estetik konularındaki çeşitli yazıların yanı sıra şiir, hikâye ve çevirilere de sayfalarını açan *Dönem* dergisini biçim ve içerik bakımından tanıtarak derginin kültür hayatımızdaki yerini belirlemektir.

Anahtar Kelimeler : Dönem, dergi, dergicilik

ЛЕВ НИКОЛАЕВИЧ ТОЛСТОЙ

РАЗМЫШЛЕНИЕ О ПОИСКАХ МОРАЛИ В ОБЩЕСТВЕ:

РАССКАЗ "ПОСЛЕ БАЛА"

Студентка магистратуры, Небахат Тугче ТАН
Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» в Санкт-Петербург
ntugcetan@gmail.com
0000-0002-3022-7770

Аннотация

Способ выражения ценностных суждений каждого общества в мире называется моралью. Мораль формируется в соответствии с культурной структурой общества, в котором она существует. В межличностных отношениях она характеризуется общим знаменателем с такими понятиями, как "правильно-неправильно", "хорошо-плохо".

Лев Николаевич Толстой, один из мастеров русской литературы, считавший своим долгом быть зеркалом общества, в котором он жил, на протяжении всей своей творческой жизни в своих произведениях ставил вопрос о моральном устройстве общества и искал ответы на возникающие вопросы. Лев Николаевич Толстой в рассказе "После бала", опубликованном в 1911 году после его смерти, писал о лицемерии высшего сословия в русском обществе того времени.

Целью данного исследования является анализ рассказа "После бала", который рассматривается как проекция поиска морали Львом Николаевичем Толстым, формирующая его понимание искусства.

Ключевые слова: Толстой, мораль, "После бала".

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY'UN TOPLUMDAKİ AHLAK ARAYIŞINDAN BİR İZDÜŞÜM: "BALODAN SONRA" ÖYKÜSÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nebahat Tuğçe TAN
Uluslararası Araştırma Enstitüsü Ekonomi Yüksek Okulu St. Petersburg
ntugcetan@gmail.com
0000-0002-3022-7770

ÖZET

Dünyadaki her toplumun değer yargılarını ifade etme biçimi ahlak olarak nitelendirilir. Ahlak anlayışı, içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısına göre şekillenir. Kişilerarası ilişkilerde ise doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramlarla ortak bir paydada karakterize edilmektedir.

Yaşadığı toplumun aynası olmayı görev edinen Rus Edebiyatının usta yazarlarından Lev Nikolayeviç Tolstoy, sanat yaşamı boyunca eserlerinde toplumun içinde bulunduğu ahlak yapısını sorgulamış ve ortaya çıkan sorulara yanıt aramıştır. Lev Nikolayeviç Tolstoy, ölümünün ardından 1911 yılında yayımlanan "Balodan Sonra" öyküsünde dönemin Rus toplumunda yer alan üst tabakanın iki yüzlülüğünü kaleme almıştır.

Bu çalışmanın amacı, Lev Nikolayeviç Tolstoy'un sanat anlayışını şekillendiren ahlak arayışının bir izdüşümü olarak görülen "Balodan Sonra" öyküsünün incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Tolstoy, Ahlak, 'Balodan Sonra'.

MESLEK LİSESİ MÜDÜRLERİNİN SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ DAVRANIŞLARININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Öğretmen, Osman KOZLUCA

Milli Eğitim Bakanlığı, osmankozluca0986@gmail.com - 0009-0007-9016-0276

Doç. Dr. Emine ÖNDER

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, eonder@mehmetakif.edu.tr - 0000-0001-6912-0383

Öğretmen, Yeliz GENÇ ALTUNDAĞ

Milli Eğitim Bakanlığı, ylz.gnc@icloud.com - 0009-0006-6365-592X

ÖZET

Bu araştırmada meslek lisesi müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarını öğrenci görüşlerine göre incelemek amaçlanmıştır. Nicel araştırma yönteminin tercih edildiği araştırmada nedensel karşılaştırma araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Isparta il merkezindeki meslek liselerinde öğretim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 216 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği (SALÖ) kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Google form aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi betimleyici analizlerin yanı sıra öğrencilerin sosyal adalet liderliği algılarının cinsiyete göre karşılaştırılması için t-testi yapılmıştır. Araştırmada meslek lise öğrencilerinin sosyal adalet liderliği ölçeğinin tamamına, destek ve eleştirel bilinç boyutlarına yönelik algılarının orta düzeyde, katılım boyutuna ilişkin algıların ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarına yönelik öğrenci algılarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği ve erkek öğrencilerin okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarına ilişkin algılarının kız öğrencilerden daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek Lisesi, Okul Müdürü, Sosyal Adalet Liderliği.

ÜCRETLİ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASININ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

Öğretmen, Yeliz GENÇ ALTUNDAĞ

Milli Eğitim Bakanlığı, ylz.gnc@icloud.com- 0009-0006-6365-592X

Doç. Dr. Emine ÖNDER

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
eonder@mehmetakif.edu.tr - 0000-0001-6912-0383

ÖZET

Bu araştırmada ücretli olarak istihdam edilen öğretmenlerin eğitim sistemine olumlu ve olumsuz yansımasının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 5'i okul yöneticisi 25'i öğretmen olmak üzere toplam 30 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış soru formu kullanılmıştır. Araştırmada veriler betimsel analiz yöntemi ile deşifre edilmiştir. Araştırmada ücretli öğretmenlik uygulamasının eğitime herhangi bir olumlu yansıması olmadığı yönünde görüş bildiren katılımcılar olmakla birlikte bu uygulamanın tecrübe kazandırma, öğretmen açığının giderilmesi, derslerin boş geçmemesi, bir diğer ifadeyle eğitimin aksamaması açılarından eğitim sistemine olumlu yansımalarının olduğu tespit edilmiştir. Ücretli öğretmenlik uygulamasının öğretmen sürekliliğini engellediği, eğitimin niteliğini düşürdüğü, mesleğin itibarını zedelediği, eğitim ordusunda ayrımcılığa ve ötekileştirmeye yol açtığı, sistem içinde motivasyonu, performansı ve memnuniyeti düşük çalışanlar oluşturduğu, aidiyetsizliğin, yetkin olmayan kişilerin istihdamının önünü açtığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Sistemi, Ücretli Öğretmenlik, Olumlu ve Olumsuz Yansıması.

İZLE-DÜŞÜN-TARTIŞ: UZAY KİRLİLİĞİNE FARKLI BİR BAKIŞ

Prof. Dr., Ali Günay BALIM
Dokuz Eylül Üniversitesi,
agunay.balim@deu.edu.tr - ORCID: 0000-0003-2010-1696
Doktora Öğrencisi, Ece ALTAY
Dokuz Eylül Üniversitesi,
ecealtay.8@gmail.com - ORCID: 0000-0003-0234-0044

ÖZET

Bilimde yaşanan gelişmeler topluma, temel bilimsel bilgiler sunmasının yanında bireylerin etik ve kültürel değerleri üzerinde ikilemler yaratan bir süreci de beraberinde getirmektedir. Bilim-teknoloji-toplum ilişkisini içeren sosyo-bilimsel konular eğitim alanında önemli bir yere sahip olup tek yönlü bir süreç olmamakla birlikte içerisine argümantasyon ve farklı teknikler dahil edildiğinde öğrencilerin nitelikli birer bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olacak önemli bir araç haline gelmektedir. Çalışmanın amacı "Uzay Kirliliği" konusunun öğretimine ilişkin birçok yaklaşımı içerisinde barındıran örnek bir etkinliğin Fen Bilgisi öğretmen adaylarına uygulanarak konuyu farklı boyutlardan ele almalarına, buna ek olarak sürecin düşünerek, yaşayarak öğretilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamında 90 dakika süren bir etkinlik geliştirilmiş ve etkinliğin uygulama süreci, sürece ilişkin örneklerine yer verilmiştir. Etkinlik uygulama sürecinin ilk basamağında öğretmen adaylarının ön bilgileri keşfedilmektedir. İkinci basamakta "Uzay Kirliliği" ile ilgili video izletimi uygulanmaktadır. Üçüncü basamakta konu hakkında altı şapkalı düşünme tekniği yardımıyla öğretmen adaylarının görüş geliştirmeleri istenerek farklı bakış açılarına sahip olmaları sağlanır. Dördüncü basamakta konu ile ilgili görüşlerine göre gruplara ayırma işlemi yapılır ve beşinci aşamada gruplar argümantasyon süreci ile görüşlerini tartışırlar. Son basamakta ise öğretmen adayları etkinliği değerlendirerek sürece katkı sağlarlar. Çalışma sonunda öğretmen adaylarının tamamına yakınının etkinlik ile ilgili olumlu görüş bildirdikleri, faydalı, verimli, eğlenceli bir etkinlik olduğunu farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı açılardan bakmayı sağladıklarını bildirmişlerdir. Buna ek olarak empati, yaratıcılık, düşünme becerilerine, iletişim becerilerine katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Etkinliğin farklı sosyo-bilimsel konularla yapılması hem araştırmacılar hem de etkinliğe dahil olan öğretmen adayları tarafından ilerideki araştırmacılara önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Altı Şapkalı Düşünme Tekniği, Argümantasyon, Fen Bilgisi Öğretmen Adayı, Sosyo-Bilimsel Konular

WATCH-THINK-DISCUS: A DIFFERENT LOOK AT SPACE POLLUTION

ABSTRACT

Developments in science, in addition to providing basic scientific information to society, also bring about a process that creates dilemmas about the ethical and cultural values of individuals. Socio-scientific issues involving the relationship between science, technology, and society together it is not a one-way process a significant place field on education become an important tool to help students grow up as qualified individuals when argumentation and different techniques are included. The study aims to a sample activity that includes many approaches to teaching theprocess by thinking and experiencing the subject of "space pollution" to pre-service science teachers and to containing opinions. An activity lasting 90 minutes was developed within the scope of the research and the implementation process and examples of the activity were included. Firstly pre-service teachers' prior knowledge is discovered later a video on "Space Pollution" is shown. Pre-service teachers are asked to develop their opinions on the subject with the help of the six-hat thinking technique and are provided with different perspectives. After this stage the groups are divided into groups according to their views on the subject, and discuss their views with the argumentation process. Lastly pre-service teachers contribute to the process by evaluating the activity. At the end of the study, almost all of the pre-service teachers expressed positive opinions and stated that it was a useful, productive, and fun activity and to look at events from different perspectives. Moreover they stated that they contributed to their empathy, creativity, thinking, and communication skills. It is recommended by both the researchers and the pre-service teachers the activity be carried out with different socio-scientific topics for future researchers.

Anahtar Kelimeler : Argumentation, Pre-service Science Teacher, Six Hats Thinking Technique, Socio-Scientific Issues

1. GİRİŞ

Eğitim ve öğretimin yapısı bilim dünyasında yaşanan hızlı değişim ve gelişimlerden etkilenmektedir. Bu etki bireylere yalnızca bilgiyi olduğu gibi aktarmaktan ziyade her bireyin kendine özgü öğrenmesi olduğunu dikkate alarak, değer, davranış ve beceri kazandırma hedefli zenginleştirilmiş ve anlaşılır bir içeriğe sahip olmasıdır. Tüm bu gelişimler aynı zamanda bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Elde ettikleri bilgileri günlük hayatları ile ilişkilendirebilmeleri, çeşitli becerilere sahip olabilmeyi, yaşadığı toplumun farkına varabilen vb. niteliklerdeki bir bireyin yetiştirilmesini hedeflemektedir (MEB, 2018). Çağdaş fen eğitiminin hedeflerini büyük oranda etkileyen bilim dünyasında yaşanan gelişmeler özellikle küresel iklim değişikliği, uzay çalışmaları, biyoteknoloji, organ bağışı, kök hücre tedavisi gibi içerisinde sosyal ikilemleri, tek doğrunun olmadığı yapıları barındıran bu konular, son zamanlarda hem fen eğitimcilerinin hem de araştırmacıların yoğun çalıştıkları araştırma alanlarındandır. Fen eğitimcilerinin üzerine düşen sorumluluk ise bu hızlı değişime ayak uydurarak eğitim içerikleri hazırlamak ve bu niteliklere sahip bireyler yetiştirmektir (Australian Curriculum Assessment and Reporting Authority [ACARA], 2014). Eğitimcilerin,

sorumluluklarını yerine getirebilmesi için farklı yöntem ve tekniklere ihtiyaç duymaktadır. Bunun sebebi nitelikli, zengin bir içeriğe sahip fen dersi, öğrencilerin ilgilerini çekerek, konuları daha iyi öğrenmelerine yardımcı olmaktadır (Vieira, Bernardo, Evogorou ve de Melo, 2015). Son zamanla teknoloji ve bilimin gelişmesiyle oldukça popüler olan biyoteknoloji, genetiği değiştirilmiş gıdalar, uzay çalışmaları gibi yapısında bilim-teknoloji-toplum ilişkisini yoğun olarak içeren sosyo-bilimsel konular fen öğretimine zengin bir içerik sunduğu araştırmacılar tarafından kanıtlanmıştır (Sadler, 2009; Zeidler, Sadler, Simmons ve Howes, 2005; Zeidler ve Sadler, 2008). Fen öğretiminde sosyo-bilimsel konulara yer verilmesi aynı zamanda bilimin doğası, epistemoloji ve nitelikli bireylerin yetişmesi için önem arz etmektedir (Zeidler, Walker, Ackett ve Simmons, 2002). Yaşanan gelişmeler içerisinde bulunduğumuz toplumu bilimsel anlamda etkilemesinin yanında bireylerin etik değerleri, kültürleri ve inançları üzerinde de ikilemler ortaya çıkaran bir süreci de beraberinde getirmektedir. Sosyo-bilimsel konular tek bir doğrunun olmadığı, tek bir bakış açısı ile konulara yaklaşılmaması gereken bu sebeple de tek yönlü olmayan karmaşık bir süreçtir. Argümantasyon ile birlikte kullanıldığında ise bilim okuryazarı olarak yetişmelerine yardımcı olarak nitelikli bir öğrenim süreci inşa edilmiş olmaktadır (Sampson ve Clark, 2008, 2009, 2011). Fen eğitimi alanında çalışan birçok araştırmacı, öğrencilerin nitelikli birer birey olarak yetişebilmeleri için elde ettikleri bilginin yapılandırılması noktasında argümanların nasıl kullanılacağı, nasıl kaliteli argümanların oluşturulabileceği konularında daha fazla imkanların öğretmenler tarafından oluşturulması gerektiği belirtilmektedir (Bell ve Linn, 2000; Sandoval, 2003). Sosyo-bilimsel konular aynı zamanda bireylerin karar verme becerilerine katkı sağlayarak fen konularına sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, psikolojik konularda çok boyutlu düşünebilmeyi bu sayede de bilinçli kararlar verebilme imkanı sağlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak sosyo-bilimsel konular fen öğrenimi içerisinde yer alan kavramların öğrenciler tarafından öğrenilmesine ve konulara bilimsel yaklaşarak bilimsel sorgulama süreçlerini iyi bir şekilde uygulayabilmesine yardımcı olmaktadır (Lee, 2007). Christenson ve Rundgren (2015) yapmış oldukları araştırma sonucunda eğitim kapsamında öğrencilere uygulanan sosyo-bilimsel konuların argümantasyonla öğretilmesinin faydalı olduğunun yanında karar verme sürecinin de vurgulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun için ise nitelikli bir argümantasyon sürecinin yönetilmesi gerektiği, kullanılan sosyo-bilimsel konuların derinlemesine tartışılması gerektiği tüm bu süreçlerin ise birbirleriyle entegre bir biçimde yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Lin ve Mintzes, 2010).

Eğitim sisteminde önemli bir yeri olan Fen bilimleri dersi öğretim programları, değişim ve gelişime uygun nitelikli bir şekilde hazırlansalar bile programı sınıflarda uygulacak olan öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenler sınıflarında zenginleştirilmiş bir ders içeriği ile programları uygulayabilmelidirler. Bu sebeple öğrencilerden önce öğretmenlerin bu alanlarda donanımlı olması gerekmektedir. Bunun için ise öğretmen eğitiminin en başından itibaren bu tarz içeriklerin eklenerek geleceğin öğretmenleri olacak olan öğretmen adaylarına nitelikli eğitimlerin verilmesi önemlidir. Öğretmen adayları lisans eğitimleri boyunca ne kadar çok sosyo-bilimsel konular, argümantasyon ve farklı yöntemlerin bir arada kullanıldığı süreçlere ne kadar fazla dahil olurlarsa donanımlı bir şekilde mezun olduklarında da kendi sınıflarında bu süreçleri kullanma olasılıkları artacağı ve pedagojik becerilerinin gelişebileceği söylenebilir (Zeidler, 1997; Zohar, 2008). Sosyo-bilimsel

argümantasyon son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada gittikçe önemi artan bir yöntemdir. Ancak mevcut çalışmalar öğretmen adayları seviyesi üzerindeki etkilerine ilişkin sınırlı veri sunmaktadır. Yapılan etkinlik geliştirme çalışmaları incelendiğinde derslerde sosyo-bilimsel konu bağlamı, argümantasyon ve farklı yöntemlerin bir arada kullanıldığı süreçlerin öğrencilere olumlu katkılar sağladığı, öğrencilerde bazı becerilerin gelişmesine yardımcı olduğu ve bu tarz farklı yöntemlerin bir arada kullanıldığı ders içeriklerinin sınıflarda kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Dawson ve Carson, 2017; Özcan ve Balım, 2018; Öztürk ve Türköz, 2019; Öztürk ve Yenilmez Türkoğlu, 2018; Tekin, Aslan ve Yılmaz, 2018). Ancak alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle ortaokul seviyesindeki öğrenciler ile çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu alanda yapılmış olan çalışmaların önerileri ise farklı düzeylerde, farklı sosyo-bilimsel konularla ve farklı zenginleştirilmiş yöntemlerin dahil edilerek farklı etkinlik geliştirme çalışmalarının yapılmasıdır (Özcan ve Balım, 2018; Öztürk ve Türköz, 2019). Çalışmanın amacı "Uzay Kirliliği" konusunun öğretimine ilişkin birçok yaklaşımı içerisinde barındıran örnek bir etkinliğin Fen Bilgisi öğretmen adaylarına uygulanarak konuyu farklı boyutlardan ele almalarına, buna ek olarak sürecin düşünerek, yaşayarak öğretilmesi amaçlanmaktadır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda ortalama 90 dakika süren bir etkinlik geliştirilmiş ve sürece ilişkin örneklerine yer verilmiştir. Öğretmen adayları seviyesinde bu yöntemin etkililiğini araştırmak önemli bulunup alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. ETKİNLİĞİN UYGULANMASI

İzle-Düşün-Tartış: Uzay Kirliliğine Farklı Bir Bakış etkinliği, Bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 57 kişiden oluşan (A Şubesi 28 Kişi, B Şubesi 29 Kişi) 2. Sınıf Fen Bilgisi öğretmen adaylarına uygulanarak konuyu farklı boyutlardan ele almalarına ve birtakım beceriler kazanmalarına yardımcı olmak amacıyla 90 dakika süren bir etkinlik geliştirilmiş ve etkinliğin uygulama süreci, sürece ilişkin örneklerine yer verilmiştir. Etkinliğin uygulama aşamaları Görsel 1'de gösterilmiştir.

Görsel 1. Etkinlik Uygulama Aşamaları

Etkinliğin uygulama sürecinin aşamaları detaylı biçimde aşağıda sunulmuştur.

2.1. Uygulama Basamağı (Sosyo-bilimsel Konuları, Argümantasyon ve Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Özelliklerinin Keşfi):

Bu aşamada ilk olarak araştırmacı öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular, altı şapkalı düşünme tekniği ve argümantasyonla ilgili ön bilgilerini yoklar. Bu basamakta öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular, altı şapkalı düşünme tekniği ve argümantasyon hakkında akıllarına ilk gelen ifadeleri söylemeleri istenir. Burada sosyo-bilimsel konular, altı şapkalı düşünme tekniği ve argümantasyon konularının özelliklerini keşfetmeleri amaçlanmaktadır.

Öğretmen adaylarından gelen cevaplar beyaz tahtaya yazılır. Sonrasında yazılan ifadeler doğrultusunda sosyo-bilimsel konular, altı şapkalı düşünme tekniği ve argümantasyon hakkında tanım yapmaları ve genel özelliklerini ifade etmeleri istenir. Bu sayede sosyo-bilimsel konular, altı şapkalı düşünme tekniği ve argümantasyon hakkında farkındalık oluşturulur.

2.2. Uygulama Basamağı (Uzay Kirliliği İle İlgili Video İzletilmesi):

Bu aşamada öğretmen adaylarına Uzay Kirliliği ile ilgili video izletilir. Video sayesinde uzay kirliliğinin içerisinde birden fazla bakış açısının olduğunu fark etmeleri ve bu bakış açılarını bilmeleri açısından Youtube üzerinden video izletilir. Görsel 2'de uygulamaya dair görseller yer almaktadır.

Görsel 2. Uzay Kirliliği İle İlgili Video İzletilmesi

2.3. Uygulama Basamağı (6 Şapkalı Düşünme Tekniğinin Uygulanması):

Bu aşamada öğretmen adayları farklı şapka renklerinin yazılı olduğu torbadan kağıtları seçer. Bireysel olarak her öğretmen adayı seçtiği şapkanın rengine göre Uzay Kirliliği ile ilgili bir düşünme sürecine girer. Öğretmen adaylarına Etkinlik Kâğıdı 1 / 6 Şapkalı Düşünme Tekniği (EK 1) verilir ve düşüncelerini yazmaları istenir. Daha sonra şapkanın rengi ile uyumlu düşüncesini paylaşır. Burada amaç öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında kendi düşüncelerinden farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Bu düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaktır. Görsel 3'de 6 şapkalı düşünme tekniğine ilişkin genel bilgiler yer almakta olup Görsel 4'de uygulamaya dair görseller yer almaktadır.

Görsel 3. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği

Görsel 4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Uygulanması

2.4. Uygulama Basamağı (Grupların Oluşturulması):

Bu aşamada ilk olarak araştırmacı beyaz tahtaya "Uzay Kirliliğine Neden Olmasına Rağmen Uzay Çalışmaları Yapılmalıdır." İfadesini yazar. Daha sonra 4 ayrı fon kartonuna Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Keskinlikle Katılmıyorum yazılır ve belirli aralıklarla masaya yerleştirilir. Öğretmen adaylarına "Uzay Çalışmaları" konusundaki görüşlerine uygun olan kartonun olduğu bölgeye geçmeleri istenir. Bu sayede aynı görüşe sahip olmuş olan öğretmen adayları bir araya gelerek grupları oluşturmuş olurlar.

2.5. Uygulama Basamağı (Argümantasyon Yöntemi İle Gruplar Arası Tartışma):

Bu aşamada her gruba Etkinlik Kâğıdı 2 – Argümantasyon Yöntemi (EK 2) dağıtılır. İlk etapta Uzay Kirliliği konusu hakkında grup içi tartışmaları istenir. Yapılan grup içi tartışmalar sonucunda etkinlik kâğıtları doldurulur. Daha sonra kendi aralarında tartışan gruplar bu sefer gruplar arası tartışmaya başlar. Bu süreci araştırmacı argümantasyon sürecini takip ederek yönetir. İlk olarak İddia aşamasından başlar ve grupların Uzay Kirliliği konusu ile ilgili iddiaları dinlenir. Daha sonra Gerekçe, Destekleyici, Sınırlayıcı ve Çürütücü aşamaları izlenerek gruplar arası argümantasyon süreci tamamlanmış olur. Araştırmacı tüm bu tartışma süreci sonunda Uzay Kirliliği konusu ile ilgili görüş değiştiren olup olmadığını sorar. Burada araştırmacının rolü önemlidir. Bu noktada görüşünü değiştiren öğretmen adaylarının neden değiştirdiği, nasıl ikna olduğu ve kendi kararını nelerin etkilediği gibi sorular yöneltir. Aşamanın sonunda gruplardan birini seçme veya sonuca varma işlemi yapılmaz. Çünkü burad amaç bir görüşü seçme veya bir sonuca varmak değildir. Temel amaç farklı bakış açılarını görüp saygı duymak, görüşlerin değişebileceğini fark etmek ve bir görüşü tüm yönleriyle savunabilmeyi öğrenmek amaçlanmaktadır. Görsel 5'de argümantasyon süreci yer almakta olup Görsel 6'da uygulamaya dair görseller yer almaktadır.

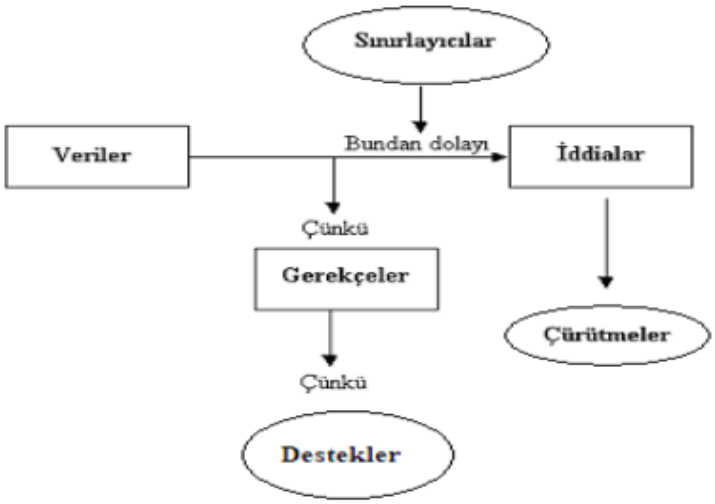

Görsel 5. Argümantasyon Süreci

Görsel 6. Argümantasyon Yöntemi İle Gruplar Arası Tartışma

2.6. Uygulama Basamağı (Etkinliğin Değerlendirilmesi):

Son aşamada öğretmen adaylarına etkinlikle ilgili görüşlerinin sorulduğu etkinlik değerlendirilmesi dağıtılır (EK 3). Etkinlik değerlendirilmesinde öğretmen adaylarına etkinliği beğenme durumları, etkinlik sonunda hangi becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı, etkinliğin güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğu ve etkinliğin daha nitelikli olabilmesi için neler önerebilecekleri sorularak etkinliğin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Görsel 7'de uygulamaya dair görsel yer almaktadır.

Görsel 7. Etkinliğin Değerlendirilmesi

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışma sonunda uygulamaya dahil olan öğretmen adaylarından 55 kişi etkinlik uygulama çalışmasını beğendiğini ifade ederken 2 kişi etkinliği beğenmediğini ifade etmişlerdir. Etkinlik uygulamasını beğenmeyen iki öğrencinin ise genel olarak bu tarz çalışmaları sevmediğini ve süre sıkıntısından kaynaklı olarak beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda uygulamaya katılan öğretmen adaylarının etkinliğe ilişkin görüşlerinden örnekler yer almaktadır.

> "Ö9: Beğendim çünkü olumlu, olumsuz yanlarıyla birçok açıdan konuyu inceledik ve tartıştık."
>
> "Ö12: Beğenmedim. Çünkü böyle etkinlikleri sevmiyorum."
>
> "Ö17: Beğendim. Değişik yollarla çalışma aracılığıyla zıt düşüncelerle kendi düşüncelerimizi karşılaştırdık."
>
> "Ö20: Bu etkinliği beğendim. Çünkü farklı bakış açılarını görme fırsatı elde edebiliyoruz. Görsel açıdan desteklenmesi de sıkıcı olmasının önüne geçmiştir."
>
> "Ö27: Beğendim. Çünkü hem bireysel hem grup etkinliği olması nedeni ile fikirlerimizi iletebilmemizi ve yaratıcılığımızın gelişmesine faydası olduğunu düşünüyorum."
>
> "Ö45: Beğenmedim. Süremiz sıkıntılı olduğu için ne yaptığımızı anlamadık her şey birbirine karıştı. Onun haricinde uzun vaktimiz olsa süperdi."

Çalışma sonunda öğretmen adayları bu etkinliğin onlara farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı açılardan bakmayı sağladıklarını bildirmişlerdir. Buna ek olarak empati, yaratıcılık, düşünme becerilerine, iletişim becerilerine katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Aşağıda uygulamaya katılan öğretmen adaylarının görüşlerinden örnekler yer almaktadır.

> "Ö1: Bakış açılarına daha çok saygı duydum. Gerçekten yaratıcı fikirler çıktı."
>
> "Ö5: Yaratıcılık. Empati. Düşünme."
>
> "Ö14: Öğrencilerin aktif katılımını sağladı. Kalabalık içinde konuşmama yardımcı oldu."
>
> "Ö16: Analiz yapma becerilerime katkı sağladı."
>
> "Ö27: Daha yaratıcı düşünmemize neden olması ayrıca aynı fikre katılmadığım bir düşünceyi savunmak bence çok etkiliydi."
>
> "Ö29: Muhakeme, ölçme ve konuyu kavrama açısından."
>
> "Ö39: İletişim becerilerini geliştiriyor."
>
> "Ö46: Çok yönlü düşünmemizi sağladı."
>
> "Ö56: Pratik düşünme ve soruna çözüm üretme."

Çalışma sonunda öğretmen adaylarının etkinlik uygulamalarının güçlü ve zayıf yanlarını tespit etmeleri istenmiştir. Yapılan tespitler sonucunda güçlü yanlarının farklı bakış açılarına, görüşlerine imkan tanıması, grup çalışmalarına destek olması, aktif öğrenmeyi desteklemesi şeklinde iken öğretmen adaylarının büyük bir kısmı etkinliğin zayıf yanlarının olmadığını, zayıf yan belirten öğretmen adaylarının ise genellikle süre ile ilgili problemlerden bahsettikleri tespit edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşlerinden örnekler yer almaktadır.

"Ö12: Güçlü yanları düşünme konusunda etkili oldu. Zayıf yanları olduğunu düşünmüyorum."

"Ö14: Sosyalleşme güçlü yanı, zayıf yanı bence yok."

"Ö19: Güçlü yanı bizi sürekli düşünmeye itmesi. Zayıf yanı çok uzun sürmesi."

"Ö23: Güçlü yanları ilerde meslek sahibi olduğumuzda etkin öğrenim öğretim sağlayabiliriz. Zayıf yanı yok diye düşünüyorum."

"Ö26: Zayıf yanı kalabalık olduğumuz için fazla uzun sürmesi. Güçlü yanı eğlenmemiz ve güzel bir sohbet olması."

"Ö27: Kendi fikirlerimizi ya da bize dayatılan bir düşünceyi nasıl ifade edebileceğimizi ve savunabileceğimizi bir grup etkinliği ile öğrenmeyi güçlü bir yan olarak düşünüyorum."

"Ö33: Empatiyi güçlendirir ama iyi yönetilmezse tartışmaya yol açabilir."

"Ö34: Güçlü yanı ders anlatma teknikleri konusunda katkı sağlaması. Zayıf yanı yok."

Çalışma sonunda öğretmen adaylarına etkinliğin daha verimli olması için önerilerinin neler olduğu sorulmuştur. Görüşlerden elde edilen sonuçlara göre farklı konularında bu etkinlik kapsamında yapılması, sürenin iyi ayarlanması, grup tartışmalarının daha aktif yapılması şeklinde öneriler tespit edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının önerilerinden örnekler yer almaktadır.

"Ö9: Gruplar arası karşılıklı fikir tartışması yapılabilir. Herkes fikrini savunur, diğerini ikna etmeye çalışır."

"Ö25: Daha aktif bir grup çalışması olabilirdi."

"Ö42: Daha fazla konu üzerine uyarlanabilir."

"Ö43: Daha geniş bir zamanda yapılabilirdi."

"Ö44: Daha uzun bir zaman aralığında, yedirerek yapılması."

"Ö56: Sunduğumuz fikirleri destekleyecek uygulamalar sunmak."

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışma sonunda elde edilen bilgiler ışığında öğretmen adaylarının yapılan etkinlik uygulamasını faydalı buldukları ve olumlu görüşler bildirdikleri tespit edilmiştir. Yapılan etkinlik uygulamasının öğretmen adaylarını bir takım becerileri geliştirmelerine yardımcı olduğu görüşmeye verilen öğretmen adaylarının kendi cevapları ile tespit edilmiştir. Etkinlik boyunca uygulanan etkinlik kağıtlarına verilen yanıtlar değerlendirildiğinde ise Etkinlik Kâğıdı 1/6 Şapkalı Düşünme Tekniği kağıdında öğretmen adayları tekniğin uygulanma şekline uyarak farklı görüşler belirtmişlerdir. Her şapka rengine göre konuya verilen cevaplar birbirine benzerlik göstermekle birlikte bazı etkinlik kağılarında yaratıcı görüşler de ortaya çıkmıştır. EK 4'de örnek etkinlik kâğıtlarına yer verilmiştir. Ancak Etkinlik Kâğıdı 2 – Argümantasyon Yöntemi İle Gruplar Arası Tartışma kâğıdına grupça verilen cevaplar incelendiğinde ifadelerin oldukça kısa olduğu, derinlemesine cevapların yer almadığı ve argümantasyon sürecini tam anlamıyla kavrayamadıkları tespit edilmiştir. Bu durum ise uygulama yapılan kitlenin lisans 2. Sınıf olmasından ve daha öğretim, yöntem ve teknikleri dersini almamış olmalarından kaynaklanması olası sebeplerinden biridir. Aşağıda grupların argümantasyon sürecine ilişkin örnekler yer almaktadır.

"GRUP 2

İDDİA: Uzay çalışmaları yapılmamalıdır.

VERİ: Çok fazla birikime neden olur. Canlı hayatını tehlikeye atar. Sahip olduğumuz teknoloji tehlikeye atar.

ÇÜRÜTÜCÜLER: Yeni teknolojiler, yeni faydalar sağlar.

GEREKÇELER: Uzay çalışmaları için çok fazla araç gönderiliyor ve uzay kirliliğine neden oluyor. Olabilecek herhangi bir aksaklık nedeniyle çarpışmalar olabilir ve canlı hayatı tehlikeye girer.

DESTEKLEYİCİLER: Önümüzdeki yıllar içinde göz ardı edilerek devam edilirse birçok kayıp verebiliriz. Dünya yörüngesine çok fazla çöp olması ayrıca doğal yaşamıda olumsuz yönde etkiliyor.

SINIRLAYICILAR: Mars'a gidersek kabul ederiz."

"GRUP 11

İDDİA: Uzay çalışmalarının yapılmasını doğru buluyorum.

VERİ: İletişim sağlama, sinyal gönderme, teknolojide ilerleme, GPS

ÇÜRÜTÜCÜLER: Uzay boşluğunun kirlenmesi

GEREKÇELER: Bilimin ilerlemesi için uzay çalışmaları devam etmeli.

DESTEKLEYİCİLER: Teknoloji çalışmalarının ilerlemesi

SINIRLAYICILAR: Uzay kirlendiği için fazla çalışma yapılmıyor."

Yapılan tüm incelemeler ve öğretmen adaylarının görüşleri sonucunda İzle-Düşün-Tartış: Uzay Kirliliğine Farklı Bir Bakış etkinlik uygulamasının görev yapmakta olan öğretmenlerin sınıflarında uygulayabileceği, aynı zamanda öğretmen adaylarının lisans eğitimleri sırasında bu tarz etkinliklerin uygulanarak onlara fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Etkinliğin farklı konularda da uygulanabileceği ve etkinliğin uygulama basamaklarında farklı yöntemlerin de denenerek etkilerinin görülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Australian Curriculum Assessment and Reporting Authority (ACARA). (2014). The Australian curriculum: Science. http://www.australiancurriculum.edu.au adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi: 18.10.2023)
- Bell, P., Linn, M. C. Scientific arguments as learning artifacts: Designing for learning from the web with KIE, Journal of International Science Education, September, 22, 8, 2000.
- Christenson, N., Chang Rundgren, S. N. A Framework for Teachers' Assessment of Socio-scientific Argumentation: An example using the GMO issue, Journal of Biological Education, April, 49, 2, 2015.
- Lee, Y. C. Developing decision-making skills for socio-scientific issues, Journal of Biological Education, September, 41, 2, 2007.
- Lin, S. S., Mintzes, J. J. Learning Argumentation Skills Through Instruction In Socioscientific Issues: The Effect Of Ability Level, International Journal of Science and Mathematics Education, December, 8, 2010.

- M.E.B., *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, 2018.
- Özcan, E., Balım, A. G. Sosyo-Bilimsel Argümantasyon Yönteminin Fen Bilimleri Dersinde Kullanımına İlişkin Bir Etkinlik Örneği, Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi, Ocak, 1, 1, 2018.
- Öztürk, N., Türkoğlu, A. Y. Öğretmen adaylarının akran liderli tartışmalar sonrası çeşitli sosyo-bilimsel konulara ilişkin bilgi ve görüşleri, İlköğretim Online, Aralık, 17, 4, 2018.
- Öztürk, N., Türköz, G. İzle –düşün- tartış: Sosyo-bilimsel konuların öğretimine ilişkin biretkinlik örneği, Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi, Nisan, 9, 1, 2019.
- Sadler, T. D. Situated learning in science education: socio-scientific issues as contexts for practice, Studies in science Education, March, 45, 1, 2009.
- Sampson, V., Clark, D. Assessment of the ways students generate arguments in science education: Current perspectives and recommendations for future directions, Science Education, May, 92, 3, 2008.
- Sampson, V., Clark, D. The effect of collaboration on the outcomes of argumentation, Science Education, November, 93, 3, 2009.
- Sampson, V., Clark, D. A comparison of the collaborative scientific argumentation practices of two high and two low performing groups, Research in Science Education, January, 41, 2011.
- Sandoval, W. A. Conceptual and epistemic aspects of students' scientific explanations, Journal of the Learning Sciences, January, 12, 1, 2003.
- Tekin, N., Aslan, O., Yılmaz, S. Sosyobilimsel Konuların Öğretimine Yönelik Bir Etkinlik Örneği: Sosyobilimsel Konular Tombala, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 1, 10, 2017.
- Dawson, V., Carson, K. Using climate change scenarios to assess high school students' argumentation skills, Research in Science & Technological Education, May, 35, 1, 2017.
- Vieira, R. D., Bernardo, J. R. R., Evagorou, M. Ve de Melo, V. F. Argumentation in science teacher education: the simulated jury as a resource for teaching and learning, International Journal of Science Education, March, 37, 7, 2015.
- Zeidler, D. L., Sadler, T. D. Social and ethical ıssues in science education: A prelude to action, Science & Education, January, 17, 8, 2008.
- Zeidler, D. L. The central role of fallacious thinking in science education, Science Education, July, 81, 1997.
- Zeidler, D. L., Sadler, T. D., Simmons, M. L., Howes, E. V. (2005). Beyond STS: A research-based framework for socioscientific issues education, Science education, May, 89, 3, 2005.
- Zeidler, D. L., Walker, K. A., Ackett, W. A., Simmons, M. L. Tangled up in views: Beliefs in the nature of science and responses to socioscientific dilemmas, Science education, May, 86, 3, 2002.
- Zohar, A. *Science teacher educational and professional development in argumentation*. S. Erduran, M. P. Jimenez-Aleixandre (eds.), Argumentation in Science Education: Perspectives From Classroom-Based Research (s. 245- 268). New York: Springer, 2008.

EK 1

ETKİNLİK KÂĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah ( )
3. Kırmızı ( )
4. Sarı ( )
5. Yeşil ( )
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. .....
.....
.....
2. .....
.....
.....
3. .....
.....
.....
4. .....
.....
.....
5. .....
.....
.....

EK 2

ETKİNLİK KÂĞIDI 2: ARGÜMANTASYON YÖNTEMİ İLE GRUPLAR ARASI TARTIŞMA

- Uzay Çalışmalarının yapılması ile ilgili olarak grupça kararımız:

.....

.....

Argümanlarımızı Haritalayalım.

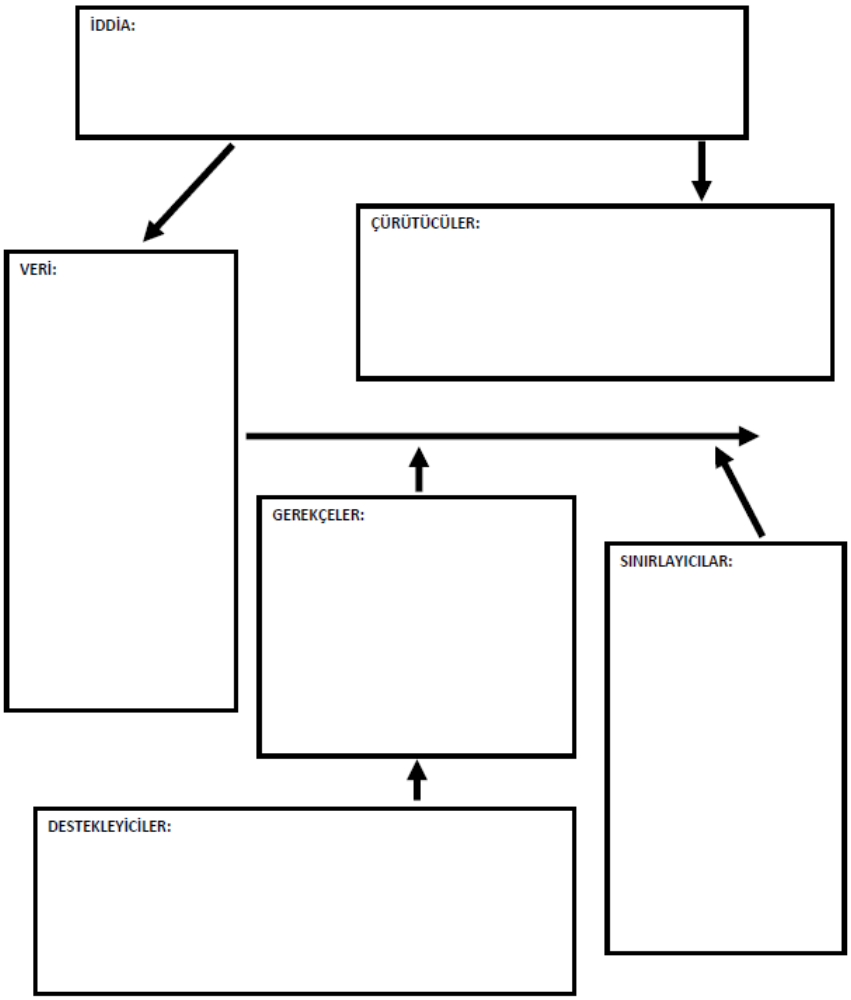

EK 3

ETKİNLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İZLE-DÜŞÜN-TARTIŞ: UZAY KİRLİLİĞİNE FARKLI BİR BAKIŞ

- Bu etkinliği beğendim / beğenmedim. Çünkü:

- Bu etkinlik sizde hangi becerilerin gelişmesine katkı sağladı?

- Bu etkinliğin güçlü ve zayıf yanları sizce nedir?

- Etkinliğin daha verimli olması için önerileriniz nelerdir?

EK 4 Etkinlik Kâğıdı 1 / 6 Şapkalı Düşünme Tekniği Örnek Kağıtlar

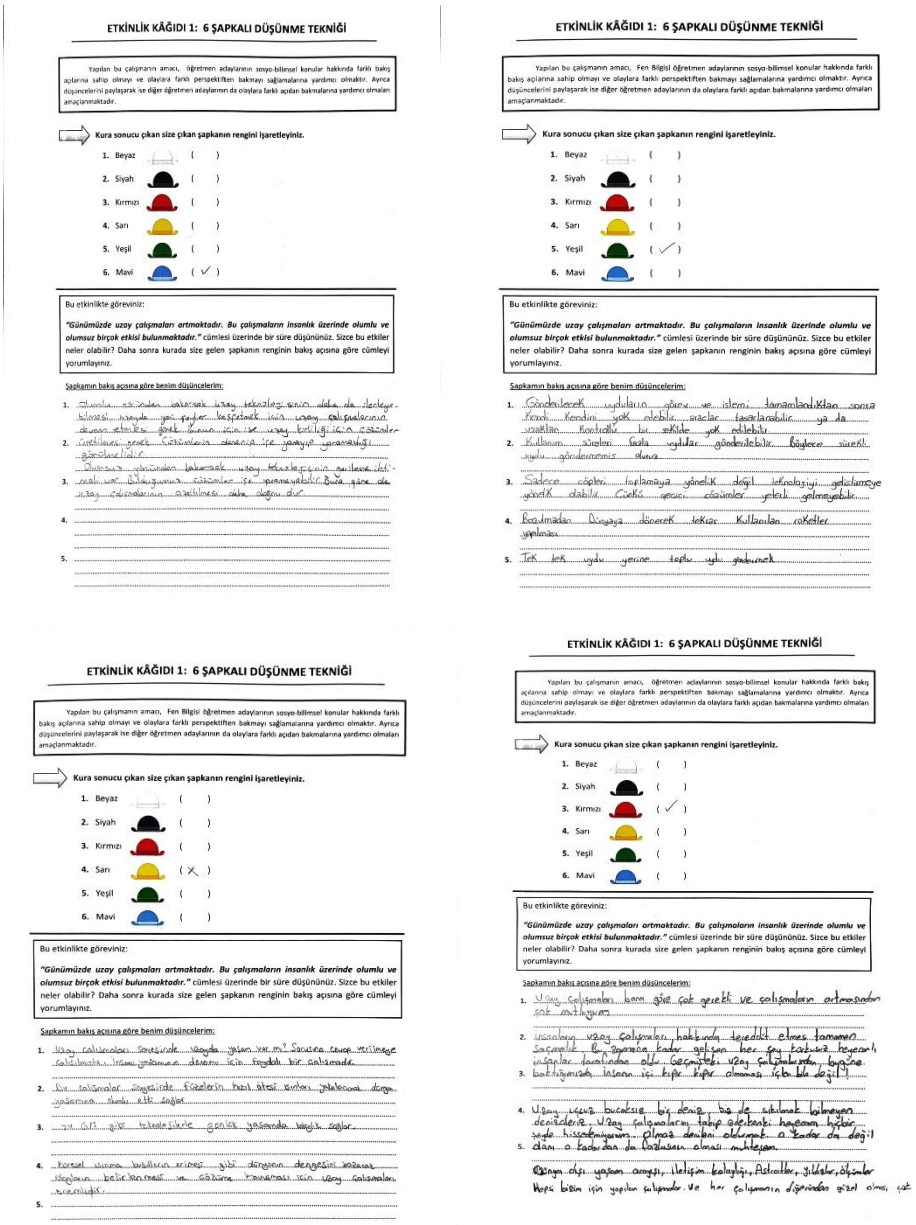

ETKİNLİK KÂĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah ( )
3. Kırmızı ( )
4. Sarı ( )
5. Yeşil ( )
6. Mavi (✓)

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Zaman içinde olarak uzay teknolojisinin daha da ilerleyebilmesi hayata yeni şeyler kaşfetmek insan uzay çalışmalarına devam etmek gerek insan ve uzay birliğini sağlıyor
2. Gelişmiş gerek sistemlerin devamlı ile yapıyıp yaşamakdığı gösterdiklir
3. Dünya yörüngesi bakımından uzay teknolojisinin ortaya çıkmasıyla ilgili bu şekilde olabilir
4. .....
5. .....

ETKİNLİK KÂĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah ( )
3. Kırmızı ( )
4. Sarı ( )
5. Yeşil (✓)
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Gönderilecek uyduların güvenli ve istenen tamamlandıktan sonra kendi kendine yok olabilir. araçlar tasarlanabilir. ya da araçlar kontrollü bir şekilde yok edilebilir
2. Kullanım süresi bitmiş tüm uydular gönderilebilir. Böylece sürekli uydu göndermemiz olmaz
3. Sadece çöpleri toplamaya yönelik değil teknolojiyi geliştirmeye yönelik olabilir. Çok ucuz, cesur çözümler yeleki gelmeyebilir.
4. Boşluktan Dünyaya dönerek tekrar kullanılan roketler yapılması.
5. Tek tek uydu yerine toplu uydu göndermek

ETKİNLİK KÂĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah ( )
3. Kırmızı ( )
4. Sarı (X)
5. Yeşil ( )
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Uzay çalışmaları sonucunda uzayda yaşam var mı? Sorusuna cevap vermeye çalışmaktır. İnsanı yaşamına devam için faydalı bir çalışmadır.
2. Bu çalışmalar sayesinde fizikçilerin hazırlıklı bir şekilde yaşamına devam etmesi olur
3. Ve AR gibi teknolojiyle gerçek yaşamda yaşıyor olalım.
4. Kısmen insan hakkının ve dünyanın dengesini bozacak. Kaynakların belirlenmesi ve çözüme kavuşması için uzay çalışmaları önemlidir.
5. .....

ETKİNLİK KÂĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah ( )
3. Kırmızı (✓)
4. Sarı ( )
5. Yeşil ( )
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Uzay çalışmaları benim göre çok gerekli ve çalışmaların artmasından çok mutluyum
2. insanların uzay çalışmaları hakkında tereddüt etmesi tamamen saçmalık. Bu yüzünden kadar gelişen her şey karşısında hayranlık uçuşlar fırlatılmadan olur. Geçmişteki uzay çalışmalarından bugüne
3. Bilimsel insanın işi kıpır kıpır olmaması işte bu değil?
4. Uzay uzay bucaksız bir deniz, bir de sınırlamak bilmeyen denizdeki. Uzay çalışmalarını takip edebilmek hayalim bile çok hissediyorum. olmuş devrim olmak o kadar da değil
5. dan o kadardan da kazandım olması muhtemen

Dünya dışı yaşam araştırı, İletişim kolaylığı, Astronotlar, yıldızlar, Gezegenler Hepsi bizim için yapılan çalışmalar. Ve her çalışmanın düşünülen güzel olması, çok

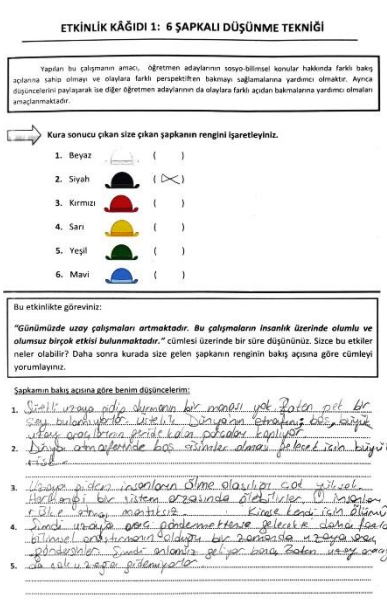

ETKİNLİK KAĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz ( )
2. Siyah (X)
3. Kırmızı ( )
4. Sarı ( )
5. Yeşil ( )
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Şimdi uzaya atış yapmanın bir manası yok. Zaten çok bir şey bulamıyorlar. Ürettiklerimiz Dünyanın etrafında bile, çünkü uzay araçlarına periot kadar ödeme yapılıyor.
2. Dünya atmosferinde boş yünler dünya felaket için büyük tehlike.
3. Uzaya giden insanların ölme olasılığı çok yüksek. Hatta bir yıldızın arasında ölebilirler. O insanlar rüzgar ortamı mahrumlar. Kimse kendi için ölümü istemez
4. Şimdi uzaya para göndermekteyiz gelecek daha fazla bilimsel araştırmanın olduğu bir zamanda uzaya para göndersinler. Şimdi insanlar geliyor bunu zaten uzay araçlarıyla
5. Da çok uzağa gitmiyorlar.

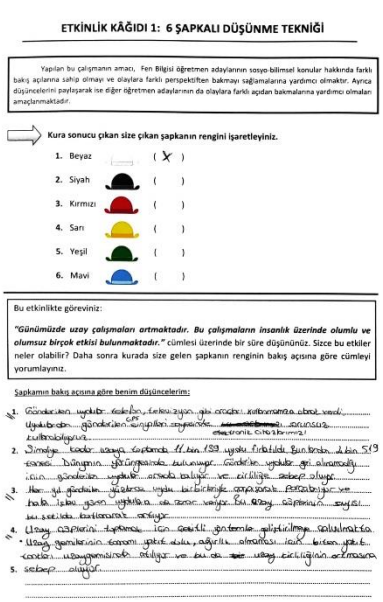

ETKİNLİK KAĞIDI 1: 6 ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmanın amacı, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının sosyo-bilimsel konular hakkında farklı bakış açılarına sahip olmayı ve olaylara farklı perspektiften bakmayı sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca düşüncelerini paylaşarak ise diğer öğretmen adaylarının da olaylara farklı açıdan bakmalarına yardımcı olmaları amaçlanmaktadır.

Kura sonucu çıkan size çıkan şapkanın rengini işaretleyiniz.

1. Beyaz (X)
2. Siyah ( )
3. Kırmızı ( )
4. Sarı ( )
5. Yeşil ( )
6. Mavi ( )

Bu etkinlikte göreviniz:

"Günümüzde uzay çalışmaları artmaktadır. Bu çalışmaların insanlık üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır." cümlesi üzerinde bir süre düşününüz. Sizce bu etkiler neler olabilir? Daha sonra kurada size gelen şapkanın renginin bakış açısına göre cümleyi yorumlayınız.

Şapkamın bakış açısına göre benim düşüncelerim:

1. Gönderilen yükler sadece, keşiz yıpranmamaz olmasa vardı. Uydudan gönderilen sinyallerin sayısında ~~[illegible]~~ sorunsuz kullanılıyor. elektronik cihazlarımızı
2. Simdiye kadar uzaya yapılan 11 bin 139 uydu fırlatıldı. Bu tarihte 2 bin 519 tane bünyemin yörüngesinde bulunuyor. Gönderilen yükler geri alınmalı. Çünkü gönderilen yükler çöpe kalıyor ve çirliliğe sebep oluyor.
3. Her yıl gönderilen yükler birbirinize çarpışarak parçalanıyor ve hala ilkel yükler ve roket varlığı. Bu uzay çöpünü ne şekilde kaldıracak sorusu
4. Uzay araçlarını taşıma için sağlıklı yöntemler geliştirilmiş olsalardı ve Uzay gemilerinin tamamı yakıt ile çalışıyor olmasaydı ikili kriterler yok. Çevre kirleniyorsa oluşur ve bu da ~~[illegible]~~ uzay çalışmaların artmasına
5. sebep oluyor.

FARS DİLÇİLİYİNİN TƏŞƏKKÜL VƏ İLKİN İNKİŞAF DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ŞƏRQŞÜNASLARININ TƏDQİQATLARINDA

PhD Vüqar MƏMMƏDOV
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutu
E-mail Adresi - vm12345@mail.ru
ORCID ID – https://orcid.org/0009-0001-6294-6622

XÜLASƏ

Fars dilçiliyi min illik böyük tarixə malikdir və onun bünövrəsinin qoyulmasından ta indiki dövrümüzə kimi inkişafında farslarla yanaşı, digər xalqların nümayəndələrinin də rolu olub. Bu sahədə ən böyük pay isə XI əsrdən – fars dilçiliyinin təşəkkül dövründən başlayaraq azərbaycanlı alimlərə məxsusdur.

Fars dilçiliyinin 10 əsrlik tarixinə, xüsusən azərbaycanlı alimlərin bu sahədə fəaliyyətinə dair Azərbaycanda tanınmış şərqşünas alimlər, elmi fəaliyyətlərini Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunda bu sahədə tədqiqatlara həsr etmiş Cəmilə Sadıqova və Təyyibə Ələsgərovanın çoxsaylı dəyərli araşdırmaları var.

Bu alimlərin fars dilçiliyinin təşəkkül dövrünə və ilkin inkişaf dövrünə aid tədqiqatları elm aləmində xüsusi dəyərləndirilir. C.Sadıqova və Təyyibə Ələsgərovanın həmin dövrün tanınmış tədqiqatçıları Əsədi Tusi, Şəms Qeys Razi, eləcə də bu sahədə çox əhəmiyyətli işlərə, bir çox ilklərə imza atmış azərbaycanlı alimlər Qətran Təbrizi, Hübeyş Tiflisi, Hinduşah Naxçıvani, Hüsaməddin Xoyi, Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvani və digərlərinin elmi yaradıcılığına dair Azərbaycanda və ölkə xaricində çoxsaylı məqalələri, nüfuzlu beynəlxalq konfranslarda məruzələri olub. Onların 1990-cı ildə Bakıda, 1999-cu ildə Tehranda nəşr olunan "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri (XI–XX əsrin birinci rübü)" kitabının XI-XVII əsrlərə aid hissəsi C.Sadıqova tərəfindən yazılıb. Eləcə də C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın 1993-cü ildə "Hinduşah Naxçıvani. "əs-Sihah əl-Əcəmiyyə" və 1996-cı ildə "Hüsaməddin Xoyi. "Töhfeyi Hüsam" kitabları çap olunub.

Qeyd olunan kitablar, tədqiqatlar adları çəkilən orta əsrlər alimlərinin böyüklüyünü, o cümlədən onların sırasından azərbaycanlı alimlərin elmə töhfələri Azərbaycan elminin qüdrətini göstərdiyi kimi, bu elm tarixini elmi ictimaiyyətə çatdıran C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın titanik əməyinin nəticələrini də göz önünə gətirir.

Açar sözlər: fars dilçiliyi, izahlı lüğətlər, tərcümə lüğətləri, ensiklopedik lüğətlər, Cəmilə Sadıqova, Təyyibə Ələsgərova.

GİRİŞ

Qədim tarixə malik fars dilçilik elmi min ildən artıq mürəkkəb bir inkişaf yolu keçib. Bu elm tarixən iki əsas istiqamətdə - leksikoqrafiya və qrammatika üzrə inkişaf edib. Fars dilinin tədqiqində farslarla yanaşı müxtəlif xalqların nümayəndələrinin xidməti olub. Elə bir xalq, elə bir mədəniyyət tapmaq olmaz ki, o, başqalarından təcrid olunmuş halda inkişaf etsin (Sadıqova, 1990: 4).

Fars dilçilik elminin inkişafında da farslarla yanaşı azərbaycanlı alimlərin də bu elmin elə təşəkkül dövründən başlayaraq, əvəzsiz xidmətləri olub. Əsədi Tusi, Şəms Qeys Razi kimi alimlərlə yanaşı Qətran Təbrizi, Hübeyş Tiflisi, Hüsaməddin Xoyi, Hinduşah Naxçıvani, Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvani kimi onlarla azərbaycanlı alimlərin fars dilçiliyi tarixində öz payı var. Adları çəkilən və digər fars və azərbaycanlı alimlər, eləcə də digər xalqların nümayəndələri XI əsrdən başlayaraq fars dilçilik elminə dəyərli elmi əsərlər, qrammatikalar, lüğətlər bəxş ediblər.

Qədim tarixə malik olub uzun bir inkişaf yolu keçmiş fars dilçiliyi elmində, demək olar ki, ilk addım leksikoqrafiya sahəsində atılmış, ilk təşəbbüs lüğət tərtibi işində göstərilmişdir. Ona görə də lüğətçilik hələlik fars dilçiliyinin ən qədim sahəsi hesab edilir.

Orta əsrlərdə yaranan fars lüğətlərinin təkcə leksikoqrafiya tarixində deyil, başqa sahələrin təşəkkülündə də rolu böyükdür. Belə ki, fonetika, qrammatika, tarixi leksikologiya və dialektologiya öz əksini ilk əvvəl həmin lüğətlərdə tapmışdır. Odur ki, fars dilçiliyinin başqa sahələri onun leksikoqrafiyasının tarixi ilə əlaqədar öyrənilmişdir.

Fars leksikoqrafiyası tarixi müxtəlif tipli lüğətlərlə zəngin olsa da, onların çoxu ya dövrümüzə qədər gəlib çatmamış, yaxud tədqiq edilməmiş və ya az öyrənilmişdir (Sadıqova, 1969: 89).

Bu son fikri tək leksikoqrafiyaya deyil, qrammarik əsərlərə da şamil etmək olar. Ümumiyyətlə, əldə olunan qrammatik, leksikoqrafik və s. tipli bir sıra orta əsrlər dilçilik ədəbiyyatı nümunələri, əlyazmaları müasir Azərbaycanda müxtəlif alimlər tərəfindən öyrənilmiş, bu sahədə bir qism orta əsrlər əlyazmaları tekstoloji təhlilə cəlb edilərək tekstoloji mətnlərlə, şərhlərlə elmi ictimaiyyətə çatdırılmış, həmin əsərlər, onların müəllifləri ilə bağlı ayrı-ayrılıqda bir sıra tədqiqatlar aparılmış, çox sayda məqalələr yazılmış, beynəlxalq və respublika miqyaslı elmi konfranslarda məruzələr səsləndirilmişdir.

Bu sahədə ən böyük payın isə, mübaliğəsiz, 1959-cu ildən ömürlərinin sonunadək Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunda çalışaraq Azərbaycan şərqşünaslıq elminə böyük töhfələr vermiş alimlər – filologiya üzrə fəlsəfə doktorları Cəmilə Sadıqova və Təyyibə Ələsgərovaya (C.Sadıqova 2015-ci ilədək, T.Ələsgərova 1995-ci ilədək) məxsus olduğunu deyə bilərik.

Əvvəla bu alimlər XI əsrdən təşəkkül tapan fars dilçilik elmində azərbaycanlı alimlərin XX əsrin əvvəllərinə qədər xidmətlərini uzun illər araşdıraraq, min illik tarixi mükəmməl şəkildə bir araya gətirən "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri (XI–XX əsrin birinci rübü)" kitabını ərsəyə gətiriblər.

Qeyd edək ki, 1990-cı ildə Bakıda işıq üzü görən bu kitabda C.Sadıqova XI-XVII əsrlərə, T.Ələsgərova isə XVIII əsrdən XX əsrin əvvəllərində Oktyabr inqilabına qədərki dövrə aid hissənin müəllifləridir.

Sözügedən əsər tək Azərbaycanda deyil, ölkə xaricində də böyük maraqla qarşılanıb. Məhz bu marağın nəticəsidir ki, həmin əsər İranda İbad Məmizadə tərəfindən tərcümə edilərək, "تحقیقات دانشمندان آذربایجانی در بارهٔ زبان فارسی" adı altında 1999-cu ildə Tehranda çap etdirilib.

Bundan əlavə elmi fəaliyyətinin böyük hissəsini birgə araşdırmalara həsr etmiş bu iki böyük alim – C.Sadıqova və T.Ələsgərova həm Azərbaycan, həm də fars leksikoqrafiyası tarixi üçün çox böyük əhəmiyyətə malik iki XIII əsr lüğətini – görkəmli Azərbaycan alimi

Hinduşah Naxçıvaninin «əs-Sihah əl-əcəmiyyə»sini və Hüsaməddin Xoyinin «Töhfeyi Hüsam»ını tekstoloji təhlilə cəlb edərək, onları şərhlərlə birgə elmi ictimaiyyətə çatdırıblar.

Eyni zamanda C.Sadıqova və T.Ələsgərova orta əsrlərdə fars dilinin fars və azərbaycanlı tədqiqatçılarından Əsədi Tusi, Şəms Qeys Razi, Qətran Təbrizi, Hübeyş Tiflisi, Hüsaməddin Xoyi, Hinduşah Naxçıvani, Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin əsərlərinin tədqiqinə, fars dilçiliyinin təşəkkül və ilkin inkişaf dövrünə aid ensiklopedik, izahlı və tərcümə lüğətlərinə həsr olunmuş çoxsaylı məqalələrin, elmi məruzələrin müəlliflərdirlər.

C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın fars dilçilik sahəsində apardıqları tədqiqatların istiqamətlərini nəzərə alaraq, məqalədə onların ensiklopedik lüğətlər, izahlı lüğətlər, tərcümə lüğətləri və qrammatikaya aid ayrı-ayrı əsərlərini müvafiq bölmələrdə təhlil edərək diqqətə çatdıracağıq.

1. İZAHLI LÜĞƏTLƏR

Qədim tarixə malik olan fars dilçiliyi böyük bir inkişaf yolu keçmişdir. Bu elm XI əsrdən yaranmağa başlayıb, inkişaf yoluna qədəm qoysa da, onun müxtəlif sahələri birdən-birə deyil, müxtəlif tarixi dövrlərdə təşəkkül tapmış, fars dilçiliyi xəzinəsini zənginləşdirən çoxlu sayda qiymətli əsərlər yaranmış, inkişaf etdirilmiş və təkmilləşdirilmişdir.

Bu sahədə dəyərli tədqiqatları ilə seçilən Cəmilə Sadıqova araşdırmaları zamanı müəyyən etmişdir ki, ilk təşəbbüs XI əsrdə leksikoqrafiya sahəsində göstərilmiş, ilk addım lüğət tərtibində atılmışdır. Elə həmin dövrdə yaranan müxtəlif tipli, müxtəlif quruluşlu lüğətlər içərisində filoloji izahlı və tərcümə lüğətlərini müşahidə etmək olar.

İlkin orta əsrlərdə yaranan bir sıra lüğətlərin əlyazma nüsxələrinin müəyyən səbəblər üzündən itib-batması ilk izahlı lüğətin də müəyyənləşdirilməsi işini bir qədər çətinləşdirmiş, bu hal mütəxəssis alimlərin müxtəlif fikirlər irəli sürmələrinə səbəb olmuşdur.

C.Sadıqova bu sahədə ziddiyətli fikirləri araşdıraraq, nəticəsini hələ 1969-cu ildə dərc etdirdiyi "Qətran Təbrizinin lüğəti" adlı məqaləsində elmi ictimaiyyətə çatdırıb. Bu, C.Sadıqovanın leksikoqrafiya sahəsində ilk məqaləsi idi. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"inin ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyasının 3-cü sayında dərc olunan məqalədə Qətranın «Təfasir fi lüğəti-l-furs» izahlı lüğəti ilk fars lüğəti kimi qiymətləndirilir və söylənilən fikirlər tutarlı faktlarla əsaslandırılır. Həmçinin bu lüğətin özündən sonra yazılan lüğətlərə təsirindən bəhs edilir.

Bu məsələ 1990-cı ildə işıq üzü görən "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabının «Fars dili qrammatikasının yaranmasına qədər dilçiliyin vəziyyəti» adlı birinci fəslində öz əksini tapıb. Burada fars dilçiliyinin meydana gəldiyi tarixi şəraiti nəzərdən keçirən tədqiqatçı bu məsələyə münasibət bildirmiş bir çox araşdırmaçıların bu sahədə ilk mənbə kimi orta əsr leksikoqrafik əsərlərində adı çəkilən Əbu Həfs Soğdi (XI əsr) risaləsini qeyd etdiyini yazır və bunun əksini əsaslandırılmış şəkildə iddia edərək fars dilçiliyinin ilk rüşeymlərinin Azərbaycanda meydana gəlməsini və ilk addımın Azərbaycan alimləri tərəfindən atılması fikrini Qətran Təbrizinin 300 çətin anlaşılan sözün şərhini verdiyi, lakin indiyə qədər aşkara çıxarılmayan «Təfasir fi lüğəti-l-furs» izahlı lüğəti əsasında bildirir.

Qətran Təbrizinin «Təfasir fi lüğəti-l-furs» izahlı lüğti barədə C.Sadıqova 2010-cu ildə "Şərq filologiyası məsələləri" toplusunda dərc etdirdiyi "Fars dilçiliyi tarixində filoloji izahlı lüğətlərin təşəkkülü" adlı məqaləsində geniş bəhs edir. Məqalədə Qətranın müasirlərinin

ərsəyə gətirdikləri lüğətlərə nəzər salan tədqiqatçı əldə edilmiş ən qədim mənbələrin ilk fars izahlı lüğətinin Qətran Təbrizi tərəfindən yazılması fikrini (Sadıqova, 2010: 188) XI əsr fars alimi Əsədi Tusinin tərtib etdiyi "Loğəte fors"un müqəddiməsindəki fikirlərlə əsaslandırır: "Şair Qətran bir kitabı yaratdı. O sözlər daha məşhur idi" (Əsədi, 1332: 6).

C.Sadıqova həmin məqalədə sonrakı iki əsrdə izahlı lüğətlərin yaranması sahəsində yaranan boşluqdan yazır və bu boşluğu XIV əsrdə böyük azərbaycanlı alimi Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin "Sihah əl-furs" lüğəti ilə aradan qaldırdlğını qeyd edir.

Bu lüğət barədə C.Sadıqovanın ilk məqaləsi 1971-ci ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"inin 3-4-cü sayında "Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin "Sihah əl-furs" lüğəti haqqında" adı ilə dərc olunub.

"Sihah əl-furs"dan "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabında geniş bəhs edilir. Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin bu lüğəti müxtəlif qrammatik kateqoriyalar üzrə araşdırılır.

Həmin kitabda XV əsrdə daha bir azərbaycanlı alim Baba Nemətulla Mahmud Naxçıvaninin də fars dilinə aid izahlı lüğət yazmasının məlum olduğu, lakin əsərin üzə çıxarılmadığı qeyd edilir.

C.Sadıqova Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin "Sihah əl-furs" lüğətini müqayisəli şəkildə də tədqiqata cəlb edərək bu araşdırmanı məqaləsində əks etdirib. Bu müqayisələr XI əsr fars alimi Əsədi Tusinin "Loğəte-fors"u ilə aparılıb. 2007-ci ildə "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusunda dərc edilən "Loğəte-fors" və "Sihah əl-furs" lüğətləri arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətlər" adlı məqalədə hər iki lüğət ətraflı nəzərdən keçirilir və onların arasında müqayisələr aparılır. C.Sadıqova Əsədi Tusi və Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin 3 əsr fərqlə ərsəyə gələn lüğətlərində bənzərlikləri 8 bənddə, fərqlilikləri isə 9 bənddə oxucuların diqqətinə çatdırır. Tədqiqatçı bu lüğətlər arasındakı əlaqəni belə şərh edir: "Qafiyə məktəbinin davamçılarından biri olan və Əsədi Tusinin ənənələrini yaşadan Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvani "Loğət-fors"un sözlüyündəki dil vahidlərini müəyyən "cərrahiyə əməliyyatı" aparmaqla öz lüğətinə daxil etmiş, bir sıra sözləri olduğu kimi verməklə eyniyyət təşkil edən paralellər yaratmış, bəzi sözlərdə yol verilmiş təhrifləri təshih etmiş, bəzilərində müəyyən dəyişikliklər aparmış, bəzi arxaikləşmiş vahidləri lüğətinə salmammış, çoxlu yeni sözlər əlavə edərək, lüğətinin həcmini iki dəfə böyütmüş, təkmilləşdirmiş və daha kamil bir lüğət yaratmışdır" (Sadıqova, 2007: 134).

2014-cü ildə isə C.Sadıqova filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Vüqar Məmmədovla həmmüəlliflikdə yazdığı məqalədə Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin dilçilik sahəsində xidmətlərini onun atası – XIII əsr görkəmli Azərbaycan leksikoqrafı Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvani ilə birgə təqdim edib. Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvani və Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin dilçilik fəaliyyəti" adlı məqalədə ilk növbədə bu ata-oğulun həyatından bəhs edilir. Fars dilçiliyində müstəsna xidmətləri olan leksikoqrafların lüğətləri - Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvaninin "əs-Sihah əl-əcəmiyyə" tərcümə və Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin "Sihahu-l-furs" izahlı lüğətləri təhlil edilir.

İzahlı "Sihahu-l-furs" lüğətini tədqiqatçılar məqalədə belə təqdim edirlər: "o, fars leksikoqrafiyası tarixində XIV əsrə qədər yazılan izahlı lüğətlər içərisində həcmcə böyük, məzmunca daha geniş, daha mükəmməl olmaqla yanaşı, dilçiliyin başqa sahələrinə aid qiymətli məlumat verən faydalı əsərdir. Həmin lüğətdə fars dilinin tarixi, leksikologiyası,

fonetikası, qrammatikası, dialektologiyası, toponimik adlar və s. haqda verilən bir sıra qiymətli qeydlər əsərin əhəmiyyətini daha da artırır" (Sadıqova, 2014: 6).

Məqalədə bu lüğətdə sözlərin şərhində yeri gəldikdə, onların həm fonetik, həm də qrammatik izahının da verildiyi diqqətə çatdırılır.

İzahlı lüğətlərdən C.Sadıqovanın 2001-ci ildə akademik Z.Bünyadovun xatirəsinə həsr olunmuş "Şərqin aktual problemləri: Tarix və müasirlik" adlı elmi-nəzəri konfransda "Fars leksikoqrafiyası tarixində "Loğət-e Fors"un mövqeyi" mövzusunda məruzəsini də qeyd etməyə dəyər.

2. TƏRCÜMƏ LÜĞƏTLƏRİ

İlkin orta əsrlərdə İranda dövlət səviyyəsinə yüksələn və Yaxın Şərqdə elmi yaradıcılığın dili kimi geniş yayılan ərəb dilini öyrənmək və gənc nəslə öyrətmək uzun müddət bu dilin təsirindən yaxa qurtara bilməyən fars və türk dünyasının ziyalılarını daha çox düşündürüb, onları həmin dili mənimsəməyin əsas yollarından biri kimi tərcümə lüğətlərini yaratmağa sövq edib.

İzahlı lüğətlər qədər qədim tarixə malik olan tərcümə lüğətləri uzun bir inkişaf yolu keçib. Ə.Monzəvinin yazdığına görə, ilk ərəb-fars tərcümə lüğəti hicri V əsrin birinci yarısında tərtib edilib (Monzəvi, 1337: 3).

Yaxın şərqdə ərəb dilindən tərcümə lüğətlərinin tərtibinə təkcə farslar deyil, digər xalqların ziyalıları da təşəbbüs göstəriblər. Belə tipli lüğətlərin tərtibi türkləri də maraqlandırıb və ərəbcə-türkcə lüğətin meydana gəlməsinə səbəb olub.

XI əsrdə özünün məşhur "Divani lüğəti-t-türk" lüğətini yaratmaqla Mahmud Kaşğari türk dünyasının leksikoqrafiyası tarixində nəinki tərcümə lüğətlərinin, ümumiyyətlə türk leksikoqrafiyasının əsasını qoydu və bu əsər sonralar yaranan lüğətlərə örnək oldu.

XI əsr fars leksikoqrafiyası tarixinə təkcə izahlı lüğətlərin deyil, tərcümə lüğətlərinin də yaranması dövrü kimi daxil olub. Bu proses sonrakı əsrlərdə də davam edib və yeni-yeni lüğətlər meydana gəlib. Bütün bunlarda azərbaycanlı alimlərin xidmətləri əvəzsiz olub.

Tərcümə lüğətlərinin tədqiqi sahəsində elmimiz üçün iki dəyərli orta əsrlər abidəsini elmi tənqidi mətni və şərhlərlə elmi ictimaiyyətə çatdırmaq və çoxsaylı məqalələr yazmaqla böyük xidmətlər göstərmiş C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın bu sahədə fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

C.Sadıqovanın fars dilçiliyinin təşəkkül dövründə ərsəyə gətirilən farsca-türkcə lüğətlərlə bağlı 2002-ci ildə Ankarada nüfuzlu "Türklər" jurnalında dərc olunan "Sözlükçülük Tarihinde Farsca-Türkce İlk Çeviri Sözlüklerinin Ortaya Çıkması" adlı məqaləsi həm fars, həm də türk leksikoqrafiyasında azərbaycanlı alimlərin rolunun dəyərləndirilməsi sahəsində mühüm işlərdəndir. Şərqşünas tədqiqatçı Qətran Təbrizi, Hübeyş Tiflisi, Hinduşah Naxçıvani, İbn Mühənna, Hüsaməddin Xoyinin və başqalarının leksikoqrafiya sahəsində fəaliyyətini dəyərləndirdiyi bu məqalədə onların bu sahədə rolunu yüksək qiymətləndirib: "Farsca sözlükçülük geleneginin ortaya çıkması ve gelişimində Doğu halklarının aydınları ile birlikte Azerbaycan Türklerinin de hizmeti inkar edilemez. Bu ilmin araştırılmasında Azerbaycan bilginlerinin birçok katkısı vardır. Çeşitli ilim alanlarında onların yararlı faaliyeti Orta Çağlarda daha fazla gözükmektedir" (Sadıkova, 2002: 838).

Fars tərcümə lüğətləri tarixində Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi görkəmli şəxsiyyətlər içərisində XII əsrin böyük mütəfəkkiri Hübeyş Tiflisi özünəməxsus yer tutur. Bu dövrdə zəngin yaradıcılıq yolu keçən bu böyük alim quruluşuna, tərtib prinsipinə, növünə, həcminə görə biri digərindən fərqlənən çoxsaylı lüğətlər yaratmaqla fars lüğətçiliyi tarixində ayrı-ayrı problemlərin təməlinin qoyulmasında, yeni mərhələlərin yaranmasında, lüğətçiliyin müxtəlif istiqamətlərinin inkişafına təkan verilməsində cəsarətli addımlar atmaqla, bu sahədə öz qəti sözünü deyib. Doğrudur, onun yazdığı əsərlərin əksəriyyəti bizə gəlib çatmasa da, bir qismi müxtəlif dünya kitabxanalarında qorunub saxlanır.

Ə.N.Monzəvi Hübeyş Tiflisinin elmin müxtəlif sahələrinə aid irs qoyub getdiyi çoxsaylı əsərlərdən 16-sının adını müəyyənləşdirmiş və siyahısınıvermişdir. Bunlardan 8-i farsca, 1-i ərəbcə yazılıb, 7-si naməlumdur. Bu lüğətlərdən 4-ü ərəbcə-farscadır: (Monzəvi, 1337: 67).

Bu lüğətlərdən "Loğət-e" qəvafini C.Sadıqova və T.Ələsgərova əlyazma nüsxəsi əsasında araşdırmaya cəlb ediblər. Bu araşdırmanın nəticəsi onların 1988-ci ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"inin ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyasının 1-ci sayında "Hübeyş Tiflisinin "Loğət-e qəvafi" əsərinin SSRI-də yeganə əlyazma nüsxəsi" adlı məqaləsində əks olunub. Sözügedən lüğət fars dilində müqəddimə və ərəbcə qafiyə sözlərin farsca qarşılığı verilmiş sözlükdən ibarətdir. Tədqiqatçılar lüğətin Bakı nüsxəsinin Vatikan və Sepahsalar nüsxələri ilə müqayisəsini aparıblar. Bu əsərin yazılma əsasına dair müxtəlif fikirlər olub. Bir çoxları lüğətin II Qılıc Arslanın fərmanı ilə yazılmasını inkar edirlər. C.Sadıqova və T.Ələsgərova bu cür fikirləri tutarlı faktlarla təkzib edirlər.

"Loğət-e qəvafi" uzun müddət gizli qalıb. Bunun səbəbi kimi məqalədə müəllifin adının xəttat tərəfindən köçürülməsində yol verilən təhriflər göstərilir: "xəttat müəllifi yaxşı tanımadığından Hübeyşi – Ceyş, Tiflisini isə - Bətlisi oxumuş və yazıya köçürmüşdür" (Ələsgərova, 1988: 95).

"Loğət-e qəvafi" haqqında araşdırmaların nəticələri "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabının birinci fəslində də yer alıb.

XIII əsr leksikoqrafiya tarixində farsca-türkcə lüğətlərin tərtibi ilə əlamətdar olmuşdur. O dövrdən zəmanəmizə gəlib çatan lüğətlərdən biri də Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvaninin «əs-Sihah əl-əcəmiyyə»dir. Bu lüğətin quruluşu və müəllifi haqqında uzun müddət iranşünaslar arasında mübahisələrə səbəb olan müxtəlif fikir və mülahizələr irəli sürülmüşdür. Belə bir vəziyyət bu əsərin müəllifini və yazıldığı tarixi dövrü müəyyənləşdirmək işini bir qədər çətinləşdirmiş və bu məsələ fars dilçiliyində uzun müddət mübahisəli qalmışdır. Bu nöqteyi nəzərdən alimləri əsasən iki dəstəyə ayırmaq olar. Belə ki, onların bir qrupu bu lüğəti Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvaniyə, digər bir qrupu isə onun oğlu Şəmsəddin Məhəmməd Naxçıvaniyə mənsub etmişlər (Sadıqova, 1974: 80).

Onlarla yanaşı iranşünaslıqda bu lüğətin Şeyx Yəhya Ameri Rumi Qorəşi, Təqiəddin Məhəmməd ibn Pir Əli Birgəvi tərəfindən yazılması kimi biri digərinə zidd fikirlər olmuşdur. C.Sadıqova bu məsələni hərtərəfli araşdıraraq, lüğətin məhz Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvaniyə məxsus olduğunu təsdiqləyib və bu nəticələri ilk dəfə 1974-cü ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"inin ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyasının 2-ci sayında "Sihah əl-Əcəm" lüğətinin tədqiq tarixinə dair" adlı məqalədə təqdim edib. Məqalədə lüğətin müəllifliyi məsələsinin araşdırılması ilə yanaşı tərtib prinsipi və quruluşundan da bəhs edilir.

C.Sadıqovanın Hinduşah Naxçıvaninin lüğətinə dair məqalələri daha sonra T.Ələsgərova ilə birgə 1986-cı ildə "Literaturnıy Azerbaydjan" jurnalında "Orta əsrlər abidəsi", "Elm və həyat jurnalında" 1987-ci ildə "Dilimizin qədim abidəsi", 1989-cu ildə isə "Bir əlyazmanın taleyi" adı ilə elmi ictimaiyyətə çatdırılıb.

C.Sadıqova Hinduşah Naxçıvani və «əs-Sihah əl-əcəmiyyə» lüğəti barədə araşdırmalarının nəticələrini geniş şəkildə "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabında əks etdirib.

C.Sadıqova və T.Ələsgərova bu araşadırmalarla yanaşı lüğəyin əlyazmalarını tekstoloji təhlil edərək 1993-cü ildə "Hinduşah Naxçıvavni. «əs-Sihah əl-əcəmiyyə» adlı kitab çap etdiriblər. «Əs-Sihah əl-əcəmiyyə» lüğətinin elmi-tənqidi mətnini əhatə edən farsca-türkcə bu ikidilli lüğətdə 5117 fars sözü və onların türkcə 10000-ə yaxın müqabili təqdim edilir. 336 səhifə həcmində olan kitabda C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın Azərbaycan və fars dillərində geniş müqəddiməsi yer alır. Müqəddimədə lüğətin adı, müəllifliyi, tarixi barədə olan fərqli fikirlərə münasibət bildirilir, lüğət müəllifinin həyat və yaradıcılığı, «əs-Sihah əl-əcəmiyyə»nin əlyazma nüsxələri, lüğətin quruluşu, tərtib prinsipləri, hazırlanmasında istifadə edilən üsullar barədə söhbət açılır.

Daha sonra isə «əs-Sihah əl-əcəmiyyə» lüğəti təqdim edilir. İlk öncə Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvaninin öz müqəddiməsi verilir, sonra 21 baba ayrılan lüğətin özünün və qrammatikasının elmi-tənqidi mətni, lüğətə daxil farsca sözlərin əlifba sırası ilə düzümü təqdim edilir.

Bu kitabın elmimiz üçün böyük əhəmiyyətə malik olmasını və yüksək səviyyədə hazırlanmasını H.Z.Tağıyev adına mükafata layiq görülməsi də göstərir.

2014-cü ildə C.Sadıqovanın "Azərbaycan şərqşünaslığı"nda dərc etdirdiyi "Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvani və Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin dilçilik fəaliyyəti" adlı məqalədə də Hinduşah Naxçıvani və onun "əs-Sihah əl-əcəmiyyə"si təhlil edilir.

C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın şərqşünaslıq elmində böyük xidmətlərinin biri də görkəmli Azərbaycan alimi Hüsaməddin Xoyinin farsca-türkə «Töhfeyi Hüsam» mənzum lüğətinin tədqiqi mətni və tekstoloji təhlilidir.

1990-cı illərdə C.Sadıqova və T.Ələsgərovanın Hüsaməddin Xoyinin "Töhfeyi-Hüsam" lüğəti barədə məqaləsi beynəlxalq elmi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılıb. 1991-ci ildə "Ədəbiyyat" qəzetində işıq üzü görən "Hüsamın gecikmiş töhfəsi" adlı məqalə həmin il Tehranda "Varlıq" jurnalında, 1996-cı ildə isə Ankarada "Türk dünyası" jurnalında dərc olunub.

Məqalədə Hüsaməddin Xoyinin lüğətinin əvvəllər itkin düşmüş hesab edildiyi qeyd edilir. Bunun səbəbi kimi məqalə müəllifləri lüğətin daha öncə gizli qalmasını göstərirlər: "Ola bilsin ki, bizim əldə etdiyimiz nüsxədə əsərin adının "Töhfeyi-Hüsam" deyil, "Nəzmi Hüsam" getməsi də onun uzun müddət gizli qalmasına səbəb olmuşdur (Ələsgərova, 1991, s.76).

Yazıda Hüsaməddin Xoyinin həyat və yaradıcılığından, dövrünün mənzum lüğətlərindən, əsərin quruluşu, tərkibi və tərtibində istifadə edilən üsullardan, eləcə də qrammatik məsələlərdən bəhs edilir.

1996-cı ildə T.Ələsgərova və C.Sadıqovanın Hüsaməddin Xoyinin «Töhfeyi Hüsam» əsərinin elmi-tənqidi mətnini, transkripsiyasını, türkcə sözlüyün əlifba sırası ilə düzümünü və dil xüsusiyyətlərini əhatə edən kitabı çapdan çıxıb.

Leksikoqrafiyamız tarixində ilk mənzum lüğət, azərbaycanca şeir dilimizin əldə olan ən qədim nümunəsi kimi böyük dəyərə malik "Töhfeyi Hüsam" kitabda XI-XVI əsrlərdə tərtib edilmiş digər ikidilli lüğətlərlə müqayisədə verilir.

Kitabın birinci fəslində müəlliflər XI-XIII əsrlərdə Azərbaycanda lüğətçilik ənənələrinin yaranması, bu ənənələrin inkişaf istiqamətləri və bunun XIII əsrdə təzahürü barədə araşdırmalarının nəticələrindən, Hüsaməddin Xoyidən əvvəl və sonra nəzmə çəkilmiş lüğətlərdən, həmin dövrdə Azərbaycanda tərtib edilmiş farsca-türkcə lüğətlərin tekstoloji tədqiq prinsiplərindən bəhs edirlər.

Hüsaməddin Xoyi və «Töhfeyi Hüsam»dan bəhs edən ikinci fəsildə lüğətin dil xüsusiyyətləri, əsərdə alliterasiya nəzərdən keçirilir, əlyazma nüsxələri müqayisə edilir.

Kitabın sonrakı bölümündə lüğətin elmi-tənqidi mətni, kiril əlifbası ilə transkripsiyası və türkcə sözlük verilir.

Türkcə sözlükdə sözlər orta əsrlər lüğətləri ilə müqayisədə verilir, bir sıra sözlərlə bağlı şərhlər təqdim edilir.

C.Sadıqovanın bu lüğətlə bağlı 2014-cü ildə "Şərq filologiyası məsələləri"ndəki "Farsca-türkcə ilk mənzum lüğət" məqaləsində Fərahinin "Nisab üs-sibyan"ının təsirində yazılmış bu lüğətin özündən sonra gələn leksikoqraflara təsir göstərdiyi, onların "Töhfeyi Hüsam"a çoxlu nəzirələr yazdıqları qeyd edilir.

C.Sadıqova və T.Ələsgərova tərcümə lüğətləri barədə bir sıra beynəlxalq və respublika dərəcəli konfranslarda məruzələri vasitəsilə tədqiqatlarının nəticələrini elmi ictimaiyyətə çatdırıblar. Onların 1983-cü ildə Bakıda Şərqşünasların II Ümumittifaq Konfransında "əs-Sihah əl-Əcəmiyyə"dəki türk sözlərinin leksik-semantik xüsusiyyətləri", 1989-cu ildə Bakıda "Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyət tarixi problemləri" adlı elmi-nəzəri konfransda "Əs-sihah əl-əcəmiyyə"nin qrammatika hissəsi Azərbaycan dilçiliyinin tarixini öyrənən ilk mənbələrdən biri kimi", 1991-ci ildə Rusiyanın Dağıstan Respubikasının Mahaçqala şəhərində Şərqşünasların IV Ümumittifaq Konfransında "Orta əsrlər abidəsi "Töhfeyi Hüsam"ın nadir nüsxəsi haqqında", həmçinin C.Sadıqovanın ayrılıqda 1992-ci ildə Bakıda "Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyəti tarixi problemləri" adlı elmi-nəzəri konfransda "Töhfeyi Hüsam"da alliterasiya" mövzularında məruzələrini buna misal çəkmək olar.

3. ENSİKLOPEDİK LÜĞƏTLƏR

XII əsr fars dilçiliyində ensiklopedik lüğətlərin yaranması ilə əlamətdar olub. Ensiklopedik lüğətlər sırasında C.Sadıqovanın XII əsr alimi Hübeyş Tiflisinin bu sahədə yaradıcılığına həsr olunmuş əhəmiyyətli tədqiqatları var. Alimin bu mövzuda ilk məqaləsi T.Ələsgərova ilə birgə yazdığı "Hübeyş Tiflisinin "Kamil ət-Təbir" əsərinin SSRİ-də yeganə kamil nüsxəsi"dır. 1987-ci ildə Azərbaycan SSR "Məruzələr"ində işıq üzü görən məqalədə lüğətin əlyazma nüsxələrində yol verilən nöqsanlardan bəhs edilir. Bu nöqsanlar sırasında Hübeyş Tiflisinin öz adının təhrifi də yer alır.

Hübeyş Tiflisinin ensiklopedik lüğətlərindən 1990-cı ildə nəşr olunan "Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabının birinci fəslində də bəhs edilir. Bu kitabda "Kamil ət-Təbir" lüğəti barədə deyilir: "Hübeyş Tiflisi öz qələmini təkcə ərəbcə-farsca ikidilli lüğətlərin tərtibində deyil, həm də farsca-farsca yuxu yozma lüğətinin yazılmasında sınamış

və ona böyük şöhrət qazandıran "Kamil ət-Təbir" əsərini yaratmışdır. O, bu əsərində fars leksikoqrafiyası tarixində ilk dəfə olaraq sözləri əlifba sırası ilə əvvəldən birinci və ikinci hərfə görə düzmüş, astrologiyaya dair böyük bir lüğət yaratmışdır" (Sadıqova, 1990: 27).

C.Sadıqovanın 2005-ci ildə "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusunda dərc olunan "Fars leksikoqrafiyası tarixində ensiklopedik lüğətlərin təşəkkülü" məqaləsində Hübeyş Tiflisinin "Kamil ət-təbir" və "Kifayət ət-tibb" lüğətlərindən bəhs edilir. Bu lüğətlərdən biri yuxuyozmalara, digəri xəstəliklərə aiddir.

4. QRAMMATİK ƏSƏRLƏR

Fars dilçiliyinin təşəkkül dövründə fars dilinin qrammatikalarına ayrı bir əsər kimi və lüğətlərə əlavə şəklində təsadüf edilir.

"Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabının «Fars dilçiliyi tarixində qrammatikanın yaranması» adlı ikinci fəslində ilkin fars dili qrammatika mənbəyi kimi Şəmsəddin Məhəmməd bin Qeys Razinin «əl-Mucəm fi məairi əşari-l-əcəm» əsəri göstərilir.

Kitab bütövlükdə fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimlərinə həsr olunsa da, bu sahədə sonrakı dövrlərdə azərbaycanlı alimlər tərəfindən görülən işləri düzgün qiymətləndirmək üçün tədqiqatçı müəllifi azərbaycanlı olmayan ilk mənbədən bəhs etməyə lüzum görür. Sonra yaranan əsərlərin təhlilinə girişməyin çətin olmaması üçün "əl-Mucəm"dəki qrammatik məlumat nəzərdən keçirilir.

Kitabda Şəms Qeys Razinin əsərində fars dili qrammatikasına, o cümlədən şəkilçilər, məsdər, feilin zamanları, kəmiyyət kateqoriyası və s. ilə bağlı məsələlər şərh edilir.

Cəmilə Sadıqovanın 2007-ci ildə "Şərq filologiyası məsələləri" toplusunda "Şəms Qeys Razi qafiyədə sözdüzəldici şəkilçi funksiyasını daşıyan rəvilər haqqında" məqaləsi dərc olunub. Məqalədə Şəms Qeys Razinin "əl-Mucəm" əsərində rəvilər nəzərdən keçirilir. İlk olaraq əsərdə ا hərfinin rəvidə daşıdığı məna xüsusiyyətlərinə, onun qrammatik məna kəsb edən müstəqil sözdəyişdirici və sözdüzəldici şəkilçi funksiyasında işlənməsinə nəzər salınır. Daha sonra 28 sözdüzəldici şəkilçi ayrı-ayrılıqda araşdırılır.

Bu qrammatik əsərdə rəvi hərflərə dair daha bir məqaləni Cəmilə Sadıqova 2011-ci ildə "Azərbaycan şərqşünaslığı" jurnalının 1(5)-ci sayında dərc etdirib. "Şəms Qeys Razi qafiyədə məna daşıyıcıları olan rəvilər haqqında" adlı məqalədə ilk öncə fars dilinin qrammatikası tarixi, bu sahənin təşəkkülü haqqında öncəki alimlərin söylədikləri fikirlər təkzib edilərək, onların elmdə öz təsdiqini tapa bilmədiyi qeyd edilir: "Çünki fars dilçiliyi tarixində qrammatika məsələlərindən bəhs edən və ona öz səhifələrində yer ayıran daha qədim mənbə mövcuddur. Bu, Şəmsəddin Məhəmməd bin Qeys Razinin XIII əsrin əvvəllərində yazdığı «əl-Mucəm fi məairi əş`ar əl-əcəm» əsəridir (Sadıqova, 2011: 24).

C.Sadıqova bu fikri təsdiqləyən faktları gətirdikdən sonra "əl-Mucəm"də qafiyədə məna daşıyıcıları olan rəvilərə aid bölmədə şərh olunan qrammatik məsələləri nəzərdən keçirir. Məqalədə ismin kəmiyyət, mənsubiyyət və xəbərlik kateqoriyalarına aid məsələlər təhlil edilir.

"Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri" kitabının ikinci fəslində XIII-XIV əsrlərdə fars dili qrammatikasının Azərbaycanda öyrənilməsi vəziyyəti araşdırılır.

Hinduşah Naxçıvani fars dili qramatikasını yazan ilk azərbaycanlı müəllifdir. Onun "əs-Sihah əl-Əcəmiyyəsi" ilk fars dilçilik məsələlərinin öyrənilməsi nöqteyi-nəzərdən öz

dövrü üçün böyük əhəmiyyəti olan qiymətli bir abidədir. Lüğətin qrammatika hissəsi bu cəhətdən böyük önəm daşıyır. Bu əsər təkcə fars dilçilik məsələlərinin öyrənilməsi baxımından əhəmiyyət daşımır. Onun Azərbaycan dili tarixinin öyrənilməsində böyük rolu var.

Sözü gedən kitabda C.Sadıqova Hinduşah Naxçıvaninin «əs-Sihahu-l-əcəmiyyəsi»ndə ayrıca olaraq fonetika, şəxs kateqoriyası, feilin zamanları, məsdər, feilin şəkil və növləri, inkarlıq kateqoriyası, feili sifət, kəmiyyət kateqoriyası, sözdüzəldici şəkilçilər, şəxs əvəzliklərinə aid məsələlərin hansı şəkildə verilməsi nəzərdən keçirir.

Kitabda həmçinin İbn Mühənnanın ərəb, monqol və fars dillərinin morfologiya və sintaksis qaydalarını əhatə edən «Hilyətu-l-insən və həlbətu-l-lisən» əsəri təhlil edilir. Burada fars dili morfologiyası məsələlərinin, o cümlədən feil, şəxs kateqoriyası, zaman kateqoriyası, məsdər, əmr şəkli, feil önlükləri, əvəzlik, zərf, sifət, isim, say və köməkçi nitq hissələrindən qoşmalar, bağlayıcılar, ədatların «Hilyətu-l-insən və həlbətu-l-lisən»də nə şəkildə tədqiq edilməsi şərh edilir.

İbn Mühənnanın əsərində feil bəhsinə bəzi nəzəri şərhlər əlavə edilib, qalan nitq hissələri lüğətcik şəklində təqdim olunub. Ona görə əsəri quruluşuna görə qrammatik lüğətcik də adlandırmaq olar.

NƏTİCƏ

Qədim tarixə malik fars dilçiliyinin yaranmasında farslarla yanaşı müxtəlif xalqların nümayəndələrinin xidməti olub. Bu sahədə Azərbaycan alimlərinin də ilk dövrdən böyük rolu olub. Bu elmin min illik tarixinin öyrənilməsində Azərbaycan şərqşünasları Cəmilə Sadıqovanın və Təyyibə Ələsgərovanım əvəzsiz rolu olub. Xüsusən də fars dilçiliyinin məqalənin mövzusunu əhatə edən təşəkkül və ilkin inkişaf dövrünün, ümumiyyətlə bütövlükdə orta əsrlər dövrünün öyrənilməsi əsasən C.Sadıqovanın adı ilə bağlıdır.

İstər bütövlükdə fars dilçiliyinin öyrənilməsi tarixinə, istərsə də bu elmin əsasını qoyan və sonrakı mərhələlərdə inkişafını təmin edən azərbaycanlı alimlərin xidmətlərinə dair tədqiqatları nəzərdən keçirdikdə araşdırmaçıların bütöv bir minilliyin bir elm tarixini öyrənmək kimi çətin bir vəzifənin öhdəsindən necə gəldikləri, dəyərli araşdırmaları ilə şərqşünaslıq elminə necə böyük töhfə verdikləri üzə çıxır. Bu tədqiqatlar vasitəsilə fars dilçiliyi tarixində mühüm yer tutan qədim mənbələr və onların müəllifləri barədə hərtərəfli məlumatlar əldə etmək olur, həmçinin orta əsrlər Azərbaycan alimlərinin bu sahədə, xüsusən də leksikoqrafiyada bir çox ilklərə imza atması aşkarlanır.

ƏDƏBİYYAT

Ələsgərova T., Sadıqova C. Hübeyş Tiflisinin "Loğət-e qəvafi" əsərinin SSRI-də yeganə əlyazma nüsxəsi. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"i. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, N1, 1988.

Ələsgərova T., Sadıqova C. Hüsamın gecikmiş töhfəsi. “Varlıq” jurnalı, №80-1, 1991.

Monzəvi.Ə.N. Fərhənghaye ərəbi be farsi. Tehran, 1337.

Sadıkova C. Sözlükçülük Tarihinde Farsca-Türkce İlk Çeviri Sözlüklerinin Ortaya Çıkması. “Türkler” dergisi, Ankara, V cild. 2002.

Sadıqova C. Ələsgərova T. Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri (XI–XX əsrin birinci rübü). Bakı, “Elm”, 1990.

Sadıqova C. Fars dilçiliyi tarixində filoloji izahlı lüğətlərin təşəkkülü. “Şərq filologiyası məsələləri”, beşinci buraxılış, 2010.

Sadıqova C. Qətran təbrizinin lüğəti. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"i. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, N3, 1969.

Sadıqova C. “Loğəte-fors” və “Sihah əl-furs” lüğətləri arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətlər. “Hikmət” elmi araşdırmalar toplusu. N10, 2007.

Sadıqova C., Məmmədov V. Fəxrəddin Hinduşah Naxçıvani və Məhəmməd bin Hinduşah Naxçıvaninin dilçilik fəaliyyəti. “Azərbaycan şərqşünaslığı”, N2(12), 2014.

Sadıqova C. “Sihah əl-Əcəm” lüğətinin tədqiq tarixinə dair. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər"i. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, N2, 1974.

Sadıqova C. Şəms Qeys Razi qafiyədə məna daşıyıcıları olan rəvilər haqqında. “Azərbaycan şərqşünaslığı”, N1(5), 2011.

Tusi. Ə. Loğəte fors. Tehran, 1332.

KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİ BULUNAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SINIF YÖNETİMİ SORUNLARI

Prof. Dr. Yılmaz TONBUL
Ege Üniversitesi,
yilmaz.tonbul@ege.edu.tr - 0000-0003-3674-619X
Pınar Çiçek Gökçe
Ege Üniversitesi,
pinarcicekgokce@gmail.com, 0009-0001-7132-1202

ÖZET

Problem Durumu: Bu çalışmanın amacı özel gereksinimli öğrencilerin yaşıtlarıyla aynı sınıf düzeyinde bulundurularak sosyalleşmelerini ve akranlarından ayrı tutulmadan insani haklarına uygun biçimde kişilik geliştirme yönünde eğitim almalarını hedefleyen kaynaştırma eğitiminde, sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sınıf yönetimi sorunlarının belirlenerek, nedenlerinin incelenmesi ve uygulamaların iyileştirilmesine yönelik uygulayıcılara ve araştırmacılara ışık tutmaktır. Bu amaçla şu sorulara yanıt aranmıştır: (1)- Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sınıf yönetimi sorunları nelerdir? (2)- Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunların nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir? (3)- Sınıf öğretmenlerinin, karşılaştıkları sorunları aşmak için yapmış oldukları uyarlamalar nelerdir? (4)- Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları çözmede iç ve dış paydaşlardan aldıkları destekler nelerdir?

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay erişilebilirlik tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir İli 'ne bağlı ilçelerdeki resmi okulların ilkokul sınıflarında görev alan 22 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırmada elde edilen bulgulara göre kaynaştırma öğrencilerin yer aldığı sınıflarda sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi süreçlerinde sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu sorunların sebepleri kaynaştırma öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal özellikleri, öğrenme-öğretme süreçlerinin kaynaştırma uygulamalarına uygun olmaması, veliler, okul yönetimleri ve mevzuat olarak görülmüş, çözüm yolu olarak ise veliler ile iş birliği, mevzuatın değiştirilmesi ve sınıflarda yardımcı öğretmen görevlendirilmesi gibi yöntemler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma Öğrencileri, Öğretmenler, Sınıf Yönetimi.

ABSTRACT

Problem Statement: The aim of this study is to identify the classroom management problems encountered by classroom teachers, examine their causes and thus improve practices in inclusive education, which aims to socialize students with special needs by keeping them at the same class level with their peers and to receive education for personality development in accordance with their human rights without being separated from their peers.

sheds light. For this purpose, answers were sought to the following questions: .(1)- What are the classroom management problems experienced by classroom teachers who have mainstreamed students in their classrooms? (2)- What are the opinions of classroom teachers regarding the causes of the problems they encounter? (3)- What adaptations have classroom teachers made to overcome the problems they encounter? (4)- What support do classroom teachers receive from internal and external stakeholders in solving the problems they face?
Method: The case study design, one of the qualitative research designs, was used in the research. In determining the study group, easy accessibility sampling, one of the purposeful sampling methods, was used. The study group of the research consists of 22 classroom teachers working in primary school classes of public schools in the districts of Izmir Province. The data of the study were collected with semi-structured interview forms developed by the researchers. The data were analyzed with content analysis.
Findings: According to the findings of the research, it was determined that classroom teachers experienced problems in terms of classroom management in classes with inclusive students. The reasons for these problems were seen as the cognitive and affective characteristics of inclusive students, the incompatibility of learning-teaching processes with inclusive practices, parents, school administrations and legislation, and methods such as cooperation with parents, changing the legislation and assigning assistant teachers in classrooms were suggested as solutions**.**
Key Words: Inclusive Students, Teachers, Classroom Management.

GİRİŞ

Her bireyin farklı özelliklere; bazı bireylerin ise doğumla birlikte veya sonradan oluşan belli bir yetersizliğe ve bireysel farklılıklara sahip oldukları bilinmektedir. Toplumda kendi kendine yaşam sürdürebilmek için bazı özel önlemlere ve desteğe gereksinim duyan kişilere, özel gereksinimli kişi denmesi literatürde kabul görmektedir. Eripek (2012) özel gereksinimli kişiyi, gelişim düzeyi normalin altında ya da üstünde olan, özel bir eğitim haricinde normal eğitim ortamlarında pek fayda sağlayamayan kişiler olarak tanımlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde (ÖEHY) özel gereksinimli öğrenciyi "özel eğitime gereksinimi olan öğrenci" olarak tanımlanmakta, özel eğitime gereksinimi olan öğrenci ise; farklı nedenlerle kişisel özellikleri, gelişim özellikleri ve eğitim becerilerindeki yeterlilikleri bakımından akranlarından belirli farklılıklar gösteren kişi olarak da ifade edilmiştir (MEB, 2019). American Assocation on Mental Retardation'a (A.A.M.R., 2002) göre ise zihinsel yetersizlik; "*zihinsel işlevde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizliktir*" şeklinde tanımlanmıştır (Cavkaytar, 2019).
Geçmişten bu yana süren tartışmaların "özel gereksinimli bireylerin topluma katılmaları en iyi hangi yol ile sağlanabilir?" sorusu etrafında döndüğünü söylemek yanlış olmaz. Tarihsel süreç incelendiğinde, özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler için önce genel eğitim okullarında özel eğitim sınıfları, sonraki aşamalarda özel gereksinimli öğrencilerin eğitim zamanının bir kısmını normal gelişim gösteren akranları ile geçirdikleri yarı zamanlı kaynaştırma uygulamaları, kısa bir zaman sonra ise özel gereksinimli öğrencilerin okul zamanının tümünü genel eğitim sınıfına geçirdikleri tam zamanlı kaynaştırma adı verilen uygulamaların

gerçekleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Tam zamanlı kaynaştırma eğitimi özel eğitim literatüründe "en az kısıtlayıcı" eğitim ortamı olarak bilinmekte olup, en az kısıtlayıcı eğitim ortamı ise özel gereksinimli öğrencinin eğitim-öğretim sürecinde normal gelişim gösteren akranlarıyla bir arada olmasını ifade etmektedir (Eripek, 2005; Batu & Kırcaali-İftar, 2005).

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine ilişkin araştırmalar incelendiğinde birçok çalışmaya rastlamaktayız. Kargın'a göre (2004) özel eğitim gereksinimli öğrencilerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda en üst düzeyde gelişimlerini sağlamak için tüm eğitim fırsatlarından yararlanmaları gerekmektedir. Bunun yanında Kırcaali-İftar ve Batu (2007), özel gereksinimli öğrencilerin eğitim aldığı ortamların, en az kısıtlayıcı olandan en fazla kısıtlayıcı olana doğru olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu eğitim ortamları tam zamanlı kaynaştırma uygulaması, kaynak oda, yarı zamanlı kaynaştırma, özel eğitim sınıfı, gündüzlü özel eğitim uygulama okulu ve yatılı özel eğitim uygulama okulları şeklinde sıralanmakta ve özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde en az kısıtlayıcı eğitim ortamları önerilmektedir. En az kısıtlayıcı eğitim ortamında özel gereksinimli öğrencinin normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim-öğretim sürecine katılarak ihtiyaçlarının en üst düzeyde karşılanması amaçlanmaktadır. Özetle geçmişten beri özel gereksinimli bireylerin ayrıştırılmış eğitim ortamlarında hem topluma uyum hem de akademik yönden sınırlandıkları ve bunun yetişkinlik dönemlerinde toplumsal yaşama katılımlarını zorlaştıracak düşüncesi savunula gelmiştir. Alanyazın dikkate alındığında özel gereksinimli bireylerin ayrıştırılmış eğitim ortamlarında eğitimlerine devam etmelerinin bireysel ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçları olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaştırma eğitimi ile ilgili sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve görüşleriyle ilgili birçok araştırmaya rastlanmıştır. Babaoğlan ve Yılmaz (2010) yaptıkları araştırmada sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterliklerini belirlemişlerdir. Yine Gök (2013) yaptığı araştırmada, sınıfında kaynaştırma öğrenci olan sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları sorunları ve bunlarla başa çıkma yöntemlerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Yekeler (2005) araştırmasında sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik görüş ve tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Bilen (2007), sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde karşılaştığı sorunlara yönelik görüş ve çözüm önerilerini belirlemeye çalışmıştır. Karaer (2010) ise araştırmasında ilkokullardaki yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik yeterliklerini incelemiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi ile ilgili görüşlerini inceleyen bir çalışma olmadığı görülmüştür. Oysa kaynaştırma öğrencili sınıflarda çalışan öğretmenlerin bu sınıfların yönetimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmekte ve belirlenen sonuçlardan yola çıkılarak, bu çalışmayla birlikte kaynaştırma öğrencili sınıflarda yaşanan sınıf yönetimi sorunlarının çözümüne ışık tutulacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı da bu sorunları belirlemek ve sorunlara dair çözüm önerileri ortaya koymaktır. Bu amaçla şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sınıf yönetimi sorunları nelerdir?
2. Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunların nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Sınıf öğretmenlerinin, karşılaştıkları sorunları aşmak için yapmış oldukları uyarlamalar nelerdir?
4. Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları çözmede iç ve dış paydaşlardan aldıkları destekler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın deseni, durum çalışması olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemi içerisinde bulunan durum çalışması deseninde temel hedef mevcut durumu tüm boyutları ile ele alarak derinlemesine bir inceleme sonucunda detaylı bilgilere ulaşmaktır. Bir durumun tüm boyutları ile ele alınması konuya ilişkin tüm detayların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada da durum çalışması kapsamında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları sorunlar derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim öğretim yılı İzmir iline bağlı ilçelerde yer alan resmi okulların kaynaştırma öğrencisi bulunan ilkokul sınıflarında görev yapan 22 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu, ölçüte dayalı örnekleme yoluyla oluşturulmuştur. Ölçüte dayalı örnekleme yönteminde araştırmanın yapısına uygun belli ölçütler belirlenir ve bu ölçütler baz alınarak çalışma grubu oluşturulur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışma grubu belirlenirken belli ölçütlerin kullanılmasının yanı sıra katılımcıların araştırmada bilgi vermeye gönüllü olmaları da esas alınmıştır.

Bu araştırmada; "*İzmir iline bağlı ilçelerde yer alan resmi okulların ilkokul sınıflarında görev alan sınıf öğretmenleri*" ile "*mesleki kıdem ve eğitim düzeyi*" ölçüt olarak belirlenmiştir. İzmir iline bağlı ilçelerde yer alan resmi okulların ilkokul sınıflarında çalışan sınıf öğretmenlerine araştırma hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmış ve araştırmaya katılmak isteyen öğretmenlerle görüşme yapılmak istendiği belirtilmiştir. Sınıf öğretmenleri ile yapılan ön görüşmelerde katılımcılara araştırma süreci anlatılmış ve kişisel bilgilerin kullanılmayacağı, gizli kalacağı ve katılımcıların verdiği cevapların kodlama yöntemi ile araştırmada sunulacağı belirtilmiştir. Araştırmanın çalışma grubuna ait betimleyici veriler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğretmenlere Ait Betimsel Veriler

	Betimsel Veriler	Katılımcılar	f
Kıdem	6-10 Yıl	Ö4, Ö22	2
	11-15 Yıl	Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö16,	9
	16 Yıl ve Üzeri	Ö1, Ö7, Ö8, Ö12, Ö13, Ö15, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21	11
Cinsiyet	Kadın	Ö2, Ö3, Ö5, Ö7, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö18, Ö19	14
	Erkek	Ö1, Ö4, Ö6, Ö9, Ö17, Ö21, Ö22	8
Eğitim	Lisans	Ö1, Ö2, Ö3,Ö4,Ö5, Ö6,Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20,Ö21, Ö22	22

Verilerin Toplama Aracının Geçerlilik ve Güvenirliği

Bu çalışmada, sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri toplama araçlarından biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formları, sınırları belli, araştırmacı ve örneklemin karşılıklı iletişimine dayanan, açık veya kapalı uçlu sorular yönelterek kişilerin duygusal ve fiziksel durumlarını belirlemede etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Öğretmenlerle görüşmeler bu form aracılığıyla yürütülmüş ve yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular ile veriler elde edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen veriler, tümevarım tekniği ile analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Pilot görüşmeler sonucunda görüşme formunda gereksinim duyulan bazı değişiklikler yapılarak form tekrar düzenlenmiştir. Sonrasında uzman görüşü için alanda uzman bir akademisyene form gönderilmiştir. Uzman görüşü dikkate alınarak görüşme formuna son hali verilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında literatür taraması gerçekleştirilerek sınıf öğretmenlerinin, sınıf yönetiminde yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik çerçeve görüşme soruları oluşturulmuş ve 5 katılımcıya pilot uygulama yapılmıştır. 5 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, danışman tavsiyeleriyle araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun görüşme soruları netleştirilmiştir. Yazılan sorularda uzman görüşleri doğrultusunda herhangi bir değişiklik yapılmamasına karar verilmiştir. Görüşme formunun araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olduğu ve dil ve anlamlılık yönünden uygunluğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular: Çizelge 2'de Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sınıf yönetimi sorunlarına yer verilmiştir.

Çizelge 2. Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Sınıflarda Yaşanılan Sınıf Yönetimi Sorunları

Temalar	Kodlar	Alıntılar	f
Sınıf düzenine uyum sorunu (f=56)	Davranış sorunları	Asperger tanılı öğrencim derse motive olamıyor ve sıra dışı çığlık, kendisine dönük şiddet vb gibi tepkilerde bulunabiliyor.	16
	Kurallara uyum	Çoğunlukla sınıf düzenini ve disiplini sağlamakta güçlükler yaşıyorum. Öğrencilerim sınıf kurallarına uymada zorluklar yaşıyor.	15
	Arkadaşlarına uyum	Kaynaştırma öğrencisi sınıfa, diğer öğrencilere uyum sağlayamıyor. Kurallar, sınıf düzeni, grup oyunlarına katılım sağlamayıp kendi dünyasında kalmayı tercih ediyor.	13
	Diğer öğrencilerin dikkatini dağıtma	Birebir ilgilenilmediğinde öğrenemeyen çocuklar derste farklı şeylerle ilgilenmeye başlıyor. Diğer öğrencilerin de bu durumda dikkati dağılıyor.	12
Sınıf içi etkinlikleri gerçekleştirme sorunu (f=31)	Dikkati toplayamama	Seviye olarak diğer öğrencilerden geride olması ders esnasında öğrencinin sıkılmasına ve dikkatinin dağılmasına neden olabiliyor	16
	Uzun süreli odaklanamama	Dikkat eksikliği bulunan bir öğrencim derse konsantre olamamakta, dikkati kısa süreli olmakta özellikle matematik dersinde sorun yaşamakta	15
	Öğrenme hızı	Kaynaştırma öğrencilerinin öğrenme hızı düşük olduğu için ve zor öğrenebildiği için onları derslere katmakta zorluk yaşıyorum.	14
Zaman yönetimi sorunu (f=25)	Bireysel ilgi beklentisi	Kaynaştırma öğrencim öğrenme güçlüğü yaşadığından ona ek zaman ayırmamı, bireysel ilgilenmemi istiyor.	13
	Müfredatı yetiştirme	Kaynaştırma öğrencilerimin BEP planlarını da uygulamak zorunda olduğum için genel müfredatı yetiştirme sorunları yaşıyorum.	12

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadıkları sorunların sebeplerine ilişkin öğretmen görüşleri Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Karşılaşılan Sorunların Nedenlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	Kodlar	Alıntılar	f
Öğretmenden Kaynaklı Nedenler (f=53)	Kaynaştırma öğrencileriyle birebir yeterince ilgilenememesi	Ünite planına göre işleyeceğim çok fazla konu olduğu için kaynaştırma öğrencilerime yeterince bireyselleştirilmiş öğretim uygulayamamam.	16
	Zaman yönetimi	Kaynaştırma öğrencimle bireysel ilgilendiğim zaman ünite konularını yetiştiremiyorum. Ünite planı ağırlıklı sınıf geneliyle ders işlediğimdeyse kaynaştırma öğrencisine zaman ayıramıyorum.	14
	Sınıf öğretmeninin paydaşlardan destek alamaması	Rehberlik servisinden destek rehberlik hizmeti alamamam ve kaynaştırma öğrencimin devam ettiği rehabilitasyon merkezi ile çalışmalarımızı senkronize edememem.	12
	Sınıf Öğretmeninin Özel Eğitim alanında eğitim almaması.	Özel gereksinimli öğrencilerle ilgili özel eğitim alanında eğitim almamış olmam.	11
Öğrencilerden Kaynaklı Nedenler (f=26)	Kaynaştırma öğrencinin bilişsel özellikleri	Öğretim programları kazanımlarına ulaşamadığı için motive olamaması ve öğrenme isteğinin sönmesi	15
	Kaynaştırma öğrencinin sınıf tarafından kabullenilmemesi	Sınıfımdaki diğer öğrenciler daha önce hiç engelli bireyle karşılaşmamışlar ve benzer ilgi ve meraklara da sahip olmadıkları için onları kabullenemeyebiliyorlar.	11
Aile Kaynaklı Nedenler (f=25)	Ailelerin kaynaştırma öğrencileri kabullenmemesi	Kaynaştırma öğrenci ailesinin ve sınıftaki diğer öğrenci velilerinin kabullenme ve saygı göstermemesinden kaynaklanan sorunlar oluyor.	13
	Ailelerin eğitim süreçlerine destek olmaması	*Ailelerin kaynaştırma öğrencinin eğitimine yeteri kadar destek olmaması ve işbirliği yapamamak gibi sorunlar sınıf yönetimi sürecini etkiliyor.*	12

Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Bu bölümde "*Kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıfınızdaki sınıf yönetimi sorunlarını aşmak adına neler yapıyorsunuz?"* sorusuna ait bulgulara yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıflardaki sınıf yönetimi sorunlarını aşmak adına geliştirilen çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin dağılımı Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. ***Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Sınıflardaki Sınıf Yönetimi Sorunlarını Aşmak Adına Geliştirilen Çözüm Önerilerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı***

Temalar	Kodlar	Alıntılar	f
Eğitim-Öğretim Süreci Düzenlemeleri (f=57)	Sınıf İçi Uyarlamalar	Kaynaştırma öğrencimi ön sıraya alarak masama yakın olmasını sağlıyor, sınıf materyallerini onun kullanabileceği şekilde düzenliyorum.	16
	Eğitimi içten farklılaştırma	Etkinliklerde geriden geldiği için ona ek zaman veriyorum. Öğrencinin öğrenme kapasitesi ve hızına göre ilerliyorum.	15
	Yöntem-Teknik-Materyal Çeşitliliği	Kaynaştırma öğrencimin dikkatini çekecek materyaller kullanmaya çalışıyorum yazı puntosunu büyütüyorum daha çok şekil şema ve görsellere yer veriyorum.	14
	Sınıf Öğretmeninin Kendini Özel Eğitim Alanında Geliştirmesi	İlkokul düzeyi programların farklılaştırılması ve özel eğitim konusunda eğitimler almıştım. Bunlardan yararlanıyorum.	12
İç ve Dış Paydaşlarla Çözüm Yolları (f=37)	Velilerle etkili iletişim	Kaynaştırma öğrenci velilerine detaylı bilgilendirme yapıyor, onlara daha çok zaman ayırmaya çalışıyorum.	14
	Kaynaştırma öğrencisinin sınıf tarafından kabulünü sağlama	Sınıf içi iletişimi güçlendirecek oyun ve uygulamalarla kaynaştırma öğrencimin sınıf tarafından kabulünü sağlamaya çalışıyorum.	12
	Diğer Eğitim Kurum ve Çalışanlarından Destek Alma	Mümkün olduğunca öğrencimin devam ettiği rehabilitasyon merkezi ile irtibat kurmaya çalışıyorum.	11

Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Bu bölümde "*Kaynaştırma öğrencisi bulunan bir sınıf öğretmeni olarak, sorunları çözmede okulun iç ve dış paydaşlarından nasıl destek alıyorsunuz*?" sorusuna ait bulgulara

yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin sorunları çözmede okulun iç ve dış paydaşlarından nasıl destek aldıklarına ilişkin öğretmen görüşlerinin dağılımı Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. ***Sorunları çözmede okulun iç ve dış paydaşlarından nasıl destek aldıklarına ilişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı***

Tema	Kodlar	Alıntılar	f
Okul İçi Paydaşlardan Alınan Destek (f=57)	Okul rehberlik servisinden alınan destek	Okul Rehber öğretmeninden BEP hazırlama ve özel yöntem-teknikler gibi konularda büyük yardım alıyorum.	19
	Okul özel eğitim öğretmenlerinden alınan destek	Özel Eğitim Öğretmenlerinden problem davranış söndürme ve davranış değiştirme yöntemleri gibi konularda destek alıyorum.	15
	Diğer öğretmenlerden alınan destek	Nöbetçi öğretmenlerle ve destek eğitim programı çerçevesinde öğrencimle ilgilenen diğer öğretmenlerle işbirliği halinde çalışmaya dikkat ederim.	13
	Okul yönetiminden destek	Okul yönetimi destek eğitim odası açarak destek oluyor. Diğer branş öğretmenlerinin derse girdiği saatlerde sınıf öğretmenleri de bu uygulamaya katkıda bulunuyorlar.	10
Destek Alınamayan İç-Dış Paydaşlar (f=42)	RAM'dan destek alınamaması	RAM'dan eğitimsel anlamda herhangi bir destek alamıyorum.	16
	Ailelerden destek alınamaması	Aile ile görüşmeler yapılıyor fakat aile durumu kabul etmediği için sağlıklı bir süreç gelişmiyor.	14
	Okul yönetiminden destek alınamaması	Okul yönetiminin bu konudaki bilgi tecrübe ve desteğinin çok önemli olduğunu düşünüyorum ancak çok destek aldığımı söyleyemem.	12
Okul Dışı Paydaşlardan Alınan Destek (f=29)	Özel rehabilitasyon merkezinden alınan destek	Özel rehabilitasyon merkezindeki öğretmenleriyle görüşerek öğrencim hakkında bilgi alıp veriyorum.	12
	Velilerden alınan destek	Eğitimin önemli sacayaklarından biri olan velilerden davranış kazandırılması ve kazanılan davranışın genellenmesi noktalarında destek alıyorum.	11
	İlçe Rehberlik Araştırma Merkezi(RAM)	Karşılaştığımız sorunlarda RAM'a ulaşıp bilgi alışverişi yapıyoruz.	6

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Birinci alt problem bulgularına göre kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sınıf yönetimi sorunları *sınıf düzenine uyum* teması kapsamında; kaynaştırma öğrencilerin davranış sorunları, kurallara uyum sorunları, arkadaşlarına uyum sorunları ve diğer öğrencilerin dikkatini dağıtma sorunları olarak bulunmuştur. Bu bulgular alanyazında var olan birçok araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir (Sucuoğlu, Ünsal ve Özokçu,2004; Güner 2011; Gök, 2013; Akalın,2015; Altun ve Filiz,2020). Güner'e göre (2011) birey davranışlarının pek çok sebebi olmasının yanında, sınıftaki öğrencilerin istenmeyen davranışlarının en önemli nedenleri arasında öğrencinin karakteri, öğretmen yeterliği, aile ortamı ve okul çevresi gibi konular önemli rol oynamaktadır. Güner, etkili bir sınıf yönetiminin anahtarı olarak problem davranışların minimum, öğrenci katılımının maksimum olması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında Saraç & Çolak'ın (2012) araştırmasında sınıf öğretmenlerinin eğitim-öğretim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerine gerektiği kadar zaman ayıramadığı, özel gereksinimli öğrencilerin dikkatinin kısa süreli olması ve problem davranışları nedeniyle sınıf yönetimini sağlayamadığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya göre kaynaştırma öğrencisi olan sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma konusunda eksikliklerinin olduğu ve bu nedenle karşılaştıkları problemlere yönelik tam olarak ne yapacaklarını bilmedikleri düşünülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin *sınıf içi etkinlikleri gerçekleştirme* teması kapsamında karşılaştıkları sorunlar; öğrenme hızı sorunu, dikkat toplama sorunu ve uzun süreli odaklanamama sorunu olarak bulunmuştur. Aydın'a (2015) göre bir sınıf öğretmeni, öğrencilerin derse dikkatlerini sağlayabilmek amacıyla dikkat çekici örneklerle konuyu günlük yaşamla ilişkilendirmelidir. Bunun yanında sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencili sınıflarını etkili ve verimli bir anlayışla yönetebilmeleri için, tüm öğrencilerin eğitim gereksinimlerini karşılamak adına öğretimi bireyselleştirmesi ve farklılaştırması, öğrencilere zengin ve çağdaş bir eğitim-öğretim süreci sunabilmek için süreç öncesi mutlaka hazırlık yapması son derece önemlidir (Özgür, 2011).

Sınıf öğretmenlerinin *zaman yönetimi* temalı sorunları ise kaynaştırma öğrencilerinin bireysel ilgi beklentisi ile müfredatı yetiştirme sorunu olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin karşılaştıkları en büyük problem kaynaştırma öğrencilerin davranış sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenler, sınıf yönetiminde sorunlar yaşadıklarını ve yoğun olarak istenmedik davranışlarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Alanyazında kaynaştırma öğrencili sınıflardaki öğretmen ve öğrenci davranışlarını inceleyen araştırma sonuçları (Akalın, 2015), özel gereksinimli olan ve normal gelişen tüm öğrenci davranışlarının öğretmen tutum ve mesleki yeterlikleri ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenler, sınıf yönetimi açısından özel gereksinimli öğrencilerle daha çok sosyal ve duyuşsal yönden sorun yaşamaktadırlar. Alanyazın incelendiğinde konuya ilişkin yapılan çalışmalarda, öğretmenlerin yaşadıkları problemlere yönelik olarak, kaynaştırma öğrencili sınıflarda kullanılması gereken etkili yöntem, teknik ve stratejilerden bahsedilmektedir. Örneğin konuyla ilgili olarak Baburşah'ın (2014) yaptığı araştırmaya göre sınıf yönetimi bilgi ve becerilerini süreçte aktive eden sınıf öğretmenleri

sınıf içerisindeki etkinliklerini etkili şekilde sürdürebilir. Derslerde bir takım aksaklıklar yaşansa bile önem arz eden sorunları en aza indirgeyerek dersin akışını devam ettirirler.
Etkili öğretim yöntem-teknik ve stratejilerine göre de eğitimin her öğrencinin bireysel özelliklerinin temel alınarak planlanması gerekmekte, böylece öğretim bireyselleştirilerek özel gereksinimli olan ve olmayan tüm öğrencilerin öğretime aktif katılacağı, dolayısıyla sınıf yönetimi sorunlarının da azalacağı kabul edilmektedir (Niles, 2005. akt. Akalın, 2012). Araştırmada ortaya çıkan sorunların yıllar itibarıyla farklılaşmaması, kaynaştırma öğrencileri ile ilgili uygulama ve düzenlemelerin etkililiğini sorgulamayı gerektirmektedir. Aşağıda bu sorunların olası nedenlerine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir
Çalışmanın *ikinci alt problemi* "Karşılaşılan Sorunların Nedenlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı" şeklinde oluşturulmuştur. İkinci alt probleme yönelik elde edilen bulgulara göre sonuçlar karşılaşılan sınıf yönetimi sorunlarının nedenlerine ilişkin öğretmen görüşlerine göre ilk ve en yoğun belirtilen tema öğretmenden kaynaklı nedenler olarak belirlenmiştir. Bu temanın kodları ise sınıf öğretmeninin paydaşlardan destek alamaması, kaynaştırma öğrencileriyle birebir yeterince ilgilenememesi, zaman yönetimi sorunları ve sınıf öğretmeninin özel eğitim alanında eğitim almaması olarak bulunmuştur. Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadıkları sorunların sebeplerine ilişkin öğrencilerden kaynaklı nedenler teması kapsamında oluşan kodlar ise sırasıyla kaynaştırma öğrencinin bilişsel özellikleri ve kaynaştırma öğrencinin sınıf tarafından kabullenilmemesi olarak bulunmuştur. Araştırmaya göre sınıf öğretmenleri özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişen akranlarına göre zor ve geç öğrendiğini, okuma-yazmada ve matematiksel becerilerde zorlandıklarını, iletişim becerilerinin ve özgüvenlerinin düşük olduğu üzerinde durmuşlardır. Benzer bir sonuca Altun ve Uzuner (2016) tarafından yapılan araştırmada da rastlanmıştır. Bu araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla sağlıklı ve etkili bir iletişim sürdürebilmeleri için; normal gelişim gösteren öğrencilerde özel eğitimle ilgili farkındalık oluşturma, toplumsal uyumu sağlamaya yönelik eğitici drama, müzikli oyun gibi eğitimi zenginleştiren etkinlikler yapıldığı sonucuna varılmıştır. Öte yandan Altunay (2017), öğretmenin sınıf içerisindeki duruşunun, öğrenciler tarafından algılanma ve kabul biçiminin sınıf yönetimi açısından önemli olduğunu belirtmektedir.
Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadıkları sorunların *aile kaynaklı* nedenler temasına göre oluşan kodlar ailelerin kaynaştırma öğrencileri kabullenmemesi ve ailelerin eğitim süreçlerine destek olmaması olarak bulunmuştur. Bu süreçte veli ve öğretmen arasındaki iş birliğinin kısmen yapılabildiği, bazı velilerin durumu kabul edip çocuğun eğitimine katılım sağladığı, bazı velilerin ise olumsuz tutum sergilediği belirlenmiştir. Altun ve Gülben (2009) tarafından yapılan araştırmada ise bazı ailelerin çocukları ve onların eğitimiyle ilgili bilinçli ve ilgili olmalarına rağmen bazılarının yeterli bilince sahip olmadıkları ve öğretmene eğitsel anlamda destekte bulunmadıkları üzerine görüşler belirlenmiştir.
Katılımcıların, karşılaştıkları sorunların nedenlerini sıralarken 'öğretmen' kaynaklı sorunları özellikle vurgulamaları, burada kendilerini de sorguladıklarını, iç denetim odaklı davrandıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Kaynaştırma sürecinin en önemli ögesinin öğretmen olduğu söylenebilir. Çünkü öğretmen yeterliliği, sadece kaynaştırma öğrencileri ile yapılacak etkinliklerin bilgisini içermemekte, aynı zamanda diğer öğrencilerin sürece olumlu katkısını ve veli iş birliğini de yönetmeyi beraberinde getirmektedir. Sonuçlar, farklı

kuramların ilgili varsayımları temelinde yorumlanabilir. Örneğin sınıf yönetiminin başarısında tüm katılımcıların ve tarafların birlikte ele alınması gerekliğinin vurgulandığı Paydaş Kuramı; sınıftaki tüm süreçlerin uyum içerisinde birbiri ile entegre olması gerektiğini, aksi halde istendik sonuçların alınmasının zorlaşacağının vurgulandığı Kaos Kuramı; bu uygulamalardan tüm öğrencilerin kazanımlarla ayrılması için tüm tarafların kozlarının ortaya konmasının öneminin vurgulandığı Sosyal Takas Kuramı ve sınıfta oluşabilecek sorun alanlarını güç alanları açısından analiz edilmesi gerekliliğinin vurgulandığı Alan Kuramı dâhil birçok kuramın ortaya çıkan sonuçları yorumlamada işe koşulabileceği söylenebilir. Öte yandan bu konuda kuram odaklı ayrıntılı çalışmalara gereksinim duyulduğu görülmektedir.

Çalışmanın *üçüncü alt problemi* "Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Sınıflardaki Sınıf Yönetimi Sorunlarını Aşmak Adına Geliştirilen Çözümlere İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı" şeklinde oluşturulmuştur. Katılımcılar, eğitim-öğretim süreci düzenlemeleriyle ve okul iç ve dış paydaşlarıyla iletişime geçerek sorunlara çözüm aramışlardır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin olumlu ve etkili bir sınıf yönetimi süreci için dersleri öğrenci gelişimi ve teknolojik bakımdan çok yönlü hale getirme çalışmaları ve farklı öğretim yöntem-tekniklerini kullanma düşünceleri gibi çabaların, sınıf yönetimini doğrudan etkilediği görülmektedir. Özdemir (2021), öğretim süreçlerinde teknoloji kullanımın her düzeyde öğrenci motivasyonunu artırdığını belirtmektedir. Katılımcıların yanıtlarının ayrıntıları incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin özel eğitim ve özel gereksinimli öğrencilerle ilgili bilgilerinin yeterli olmadığı, bundan dolayı sorunları akışına bırakmak, yakın kişilerden bilgi almak gibi geleneksel yollarla sorunları çözmeye çalıştıkları saptanmıştır. Bu bulguda meslek öncesi ve meslek içi eğitimlerin niteliğinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Altun ve Gülben'in (2009) yapmış oldukları çalışmada sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarında gerekli mesleki becerilerle ilgili başarılı olmadıkları ortaya konmuştur. Bazı öğretmenlerin eğitim teknolojilerini kullanarak (tablet, bilgisayar ve akıllı tahta), bazılarının ise öğrenci BEP'leri doğrultusunda ders işledikleri ve derslerde eğitici drama tekniğinden sıkça yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, sorunun sahada çözümünde paydaşlar arasında yeteri düzeyde sistematik bir etkileşimin olmadığını, öğretmenlerin daha çok bireysel çabalarla çözüm üretme çabasında oldukları şeklinde yorumlanabilir. Aşağıda paydaşlar arasındaki etkileşiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin sonuçlar tartışılmaktadır.

Çalışmanın *dördüncü alt problemi* "Sorunları çözmede okulun iç ve dış paydaşlarından nasıl destek aldıklarına ilişkin öğretmen görüşlerinin dağılımı" şeklinde oluşturulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin öğrenme-öğretme süreçlerinde karşılaştıkları sorunları çözebilmek adına bazı iç ve dış paydaşlardan yardım aldıkları görülmektedir. Bu yardımlar; okulda özel gereksinimli öğrenciler için oluşturulan destek eğitim odası, diğer branş öğretmenlerinin görüşleri, okul yönetimi, okul rehberlik servisi, RAM ve veli desteği olarak sıralanmaktadır. Sadioğlu ve diğerlerinin (2012) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında okuldaki rehber öğretmen, özel eğitim ve diğer branş öğretmenlerinden destek aldıkları; bunun yanında okul yönetiminden gerekli desteği alamadıkları belirtilmiştir. Bir diğer araştırmada ise okul yöneticisi ve öğretmenlerin kaynaştırma uygulamaları konusunda bilgilendirilmedikleri ve uygulama esasları belirlenirken okulların fiziki ve eğitsel özelliklerinin göz önünde bulundurulmadığını,

kaynaştırma eğitiminin uygulanmasında karşılaşılan sınıf yönetimi sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır (Altun ve Uzuner, 2016S). Sınıf öğretmenlerinin üniversitede aldıkları eğitim boyunca özel eğitim alanıyla doğrudan ilişkili dersi almadıkları; aldıkları hizmet içi eğitimlerin de bu yetersizliği gidermeye yeterince katkı sunmadığı, sonucuna varılmıştır. Sonuçlar, meslek öncesi eğitimde başta sınıf öğretmenleri olmak üzere, tüm branşların eğitim programlarının gözden geçirilmesini, öte yandan hizmet içi eğitimlerin içerik ve uygulamalarının gözden geçirilmesinin yararlı olacağını işaret etmektedir. Öte yandan farklı kuramların ışığında sorunu analiz etmenin, bu kuramlar açısından sorunu farklı yönleriyle çalışılması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin birimler arasındaki eşgüdümü sağlama, süreçte etkin kişi, birim ve teknolojileri (Aktör Ağ Kuramı) belirlemede; konuyu okul topluluğunda ve çevrede gündemde tutmada (Gündem Belirleme Kuramı); alandaki yeni gelişmeleri farklı kanallardan izleyerek (Medya Zenginlik Kuramı) sahaya yansıtmak kadar 'kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli birey' kavramlarında gerek öğretmenlerde gerekse toplumun tüm kesimlerinde yeni nöral ağlara (Zihinsel Şemalar Kuramı) gereksinim duyulduğu söylenebilir. Tonbul'un (2021) araştırma sonuçları, yukarıda belirtilen kuramların da olduğu birçok kuramın ayrı ayrı ya da bir kuram demeti şeklinde birlikte okullarda yaşanan sorunların analizinde işe koşulmasının, sorunları ve çözümleri farklı yönleriyle değerlendirmeyi kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır.

ÖNERİLER

Uygulayıcılara yönelik öneriler şu şekilde özetlenebilir:

1-) Sınıf öğretmenlerinin, öğrencilerinin bireysel farklılıklarına uygun öğrenme yaşantılarını ve problem davranışların azalmasını sağlayacak sınıf yönetimi bilgi ve becerileri kazanmalarını amaçlayan sınıf yönetimi eğitimi programları geliştirilmelidir. Böylelikle öğretmenlerin lisans eğitiminde, özel gereksinimli öğrencilerinin de bulunabileceği sınıflarda sınıf yönetimi alan bilgi ve stratejilerini kullanmasını sağlayacak şekilde öğretmenlik uygulamaları yapmaları da sağlanabilir.

2-) Sınıf öğretmenlerine ve velilere il/ ilçe çapında özel gereksinimli öğrencilerle ilgili eğitimler planlanabilir.

3-) Sınıf öğretmenlerine özel gereksinimli öğrencileri belirleyebilmek adına özel eğitim ve yetersizlik türleriyle ilgili hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

4-) Özel gereksinimli öğrencilerin toplumsal hayatta desteklenmesi için okul yönetimi, sınıf öğretmeni, okul rehber öğretmeni ve veliler gibi iç ve dış paydaşların iş birliği içinde olmaları sağlanabilir.

5-) Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında farklılaştırılmış eğitim yaklaşımı benimsenmeli, öğretimi bireyselleştirecek yöntem-teknik ve stratejiler işe koşulmalı ve farklı eğitim materyalleriyle eğitim süreçlerinin zenginleştirilmesi sağlanmalıdır.

6-) Öğrenme-öğretme sürecinde karşılaşılan sorunların aşılması amacıyla sınıf öğretmenlerine gerekli eğitsel desteğin verilmesi sağlanabilir. Okulun iç ve dış paydaşları ile iş birliği yapılması sağlanabilir.

7-) Okullarda özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için oluşturulan destek eğitim odalarının verimli bir öğretim sürecini destekler biçimde düzenlenmesi, gerekli donanım ve araç-gerecin edinilmesi sağlanabilir.

8-) İlçe Rehberlik Araştırma Merkezlerinin, sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerine ve bu öğrencilerin ailelerine yönelik eğitimler planlaması önerilebilir. Böylelikle eğitim süreçlerinde özel gereksinimli öğrenci velilerinin katılımı artarken sınıf öğretmenlerine de bu bireylerle ilgili uzmanlarca eğitsel destek verilmesi sağlanabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler olarak şunlar sıralanabilir:

1. Örneklem çeşitliliğine gidilebilir. Yöneticiler, okulun psikolojik danışmanları, alandaki öğretim elemanları, maarif müfettişleri, veliler ve kaynaştırma öğrencileri ve diğer öğrenciler örnekleme dâhil edilebilir.
2. Kaynaştırma öğrencileri bulunan sınıfların iklimi, bu öğrencilerin diğer öğrenciler tarafından nasıl algılandıkları, bu öğrencilerin üst eğitim kurumlarına devam etme, meslek edinme, ilerleyen yıllardaki sorunları gibi konular araştırılabilir.
3. Aynı araştırma gözlem yoluyla desteklenebilir.
4. İkinci maddedeki öneriler deneysel ve boylamsal araştırma desenleriyle gerçekleştirilebilir.
5. Konu, bu çalışmanın tartışma bölümünde dile getirilen farklı kuramlar açısından da araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S. (2015). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin görüşleri ve gereksinimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(3), 215-234.
- Altun, T., & Uzuner, F. G. (2016). Sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitimine yönelik görüşleri. *International Journal of Social Science, 16*(44), 33-49.
- Altunay, E. (2017). Sınıf yönetiminde öğretmenlerin öğretimsel liderlik rolleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 19-44.
- Aydın, A. (2015). *Özel eğitim sınıflarında sınıf yönetimi.(29-67).* Vize Akademik Yayınevi.
- Babaoğlan, E., & Yılmaz, Ş. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 8*(2), 345-354.
- Başar, H. (2009). *Sınıf yönetimi* (158-180). Anı Yayıncılık.
- Batu, S., Kırcaali-İftar, G., & Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek *lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. Özel Eğitim Dergisi, 5(2), 33-50.*
- *Cavkaytar, A. (2019). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitime erişimleri. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9(2), 929-953.*

- *Creswell, J. W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. (42-69). (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.).* Siyasal Yayınevi.
- *Eripek, S. (2012). Özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları. (s.1-17).* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gök, R. (2013). *Kaynaştırma eğitimi öğrencisi bulunan ilkokul sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Güner, N. (2011). Kaynaştırma sınıflarında çalışan sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(3), 691-708.
- Gürgür, H. (2020a). *Kaynaştırma bütünleştirme ve destek özel eğitim hizmetleri*. H. Diken (Ed.), Özel Eğitim ve Kaynaştırma (s. 124-128). Pegem Yayıncılık.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Karaer, N. (2010). *İlköğretim okullarındaki yönetici, sınıf ve psikolojik danışma ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma adayı özel gereksinimli öğrencileri tanıma ve yönlendirme yeterliliklerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kuş, E. (2003). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri: Nitel mi, Nicel mi?* Anı Yayıncılık.
- MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018, 7 Temmuz). Resmi Gazete, Sayı: 30471.
- Özdemir, N. (2021). *Sınıfta teknoloji yönetimi ve çevrim içi eğitim*. Ed. Necati Cemaloğlu & Kübra Yenel. Sınıf Yönetimi, 357-379, Pegem Akademi.
- Sadioğlu, Ö., Batu, S., & Bilgin, A. (2012). Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 399-432.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları: Yaklaşımlar, Yöntemler, Teknikler*. (25-26). Morpa Yayıncılık.
- Tonbul, Y. (2021). *Eğitim kurumlarında yönetimsel sorunların analizi için kuram rehberi.* Anı Yayıncılık.
- Türkoğlu, Y. K. (2007). *İlköğretim okulu öğretmenleriyle gerçekleştirilen bilgilendirme çalışmalarının öncesi ve sonrasında öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Yekeler, B. (2005). *Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (111-122). Seçkin Yayıncılık.

ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN YAPTIKLARI DERS DENETİMLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİMİNE KATKISI

Prof. Dr. Yılmaz TONBUL
Ege Üniversitesi,
yilmaz.tonbul@ege.edu.tr 0000-0003-3674-619X
Ali EFE
Ege Üniversitesi,
allliiefffee.1412@gmail.com 0009-0003-8462-168X

ÖZET

Problem Durumu: Bu araştırmanın amacı, ortaokul yöneticilerinin ders denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenerek sürecin iyileştirilmesine yönelik uygulayıcılara ve araştırmacılara ışık tutmaktadır. Alanyazında, okul müdürlerinin sınıf denetiminin öğretmenin mesleki gelişimine katkısını araştıran çalışmaların sayısı sınırlıdır. Öte yandan bu araştırmaların yapılması sonrasında okullarda yönetim ve denetim uygulamalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bundan dolayı konunun farklı boyutlarıyla ve daha önce ortaokul örnekleminde çalışılmamasından dolayı yeniden araştırılması önemlidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır: (1). Okul yöneticileri hangi sıklıkla ders denetimi gerçekleştirmişlerdir? (2). Gerçekleşen ders denetimleri ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişimine nasıl bir katkı sağlamıştır? (3) Ders denetimlerinin kimler tarafından yapılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir? (4). Ders denetimi görevinin müfettişler tarafından yapılması ile ilgili yönetmelik değişikliği öğretmenler tarafından nasıl karşılanmıştır?

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2021-2022 eğitim öğretim yılı İzmir ili merkez ilçelerinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapan demografik açıdan çeşitlilik gösteren 55 öğretmenden oluşmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular aracılığı ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmanın bulgularına göre öğretmenlerin okul müdürleri tarafından nadiren ders denetimi görmüşlerdir ve bu denetimlerin mesleki gelişime katkısının sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Müfettişlerin yeniden ders denetimlerine girmelerinin beklenen olumlu etkiyi göstermeyeceği ve ders denetimlerinin müfettişlerin yansıra bu konuda eğitim almış okul müdürleri tarafından yapılmasının, okulun diğer paydaşlarının da sürece dâhil olmalarının istenen etkiyi artıracağı yönünde görüşler ağırlıktadır.

Anhtar Kelimeler: Ders Denetimi, Okul Yöneticisi, Eğitim Denetçisi, Mesleki Gelişim

ABSTRACT

Problem Statement: The purpose of this research is to shed light on practitioners and researchers to improve the process by determining teachers' opinions regarding the contribution of secondary school administrators' course supervision to the professional

development of teachers. In the literature, the number of studies investigating the contribution of school principals' classroom supervision to teachers' professional development is limited. On the other hand, after these researches were conducted, significant changes took place in management and supervision practices in schools. Therefore, it is important to re-investigate the subject with different dimensions and since it has not been studied in a secondary school sample before. For this purpose, answers were sought to the following questions: (1). How often did school administrators conduct course inspections? (2). How did the course inspections contribute to the professional development of teachers working in secondary schools? (3) What is the distribution of teachers' opinions regarding who should conduct course supervision? (4). How were the teachers reacted to the change in the regulation regarding the task of course supervision being carried out by inspectors?
Method: The case study design, one of the qualitative research designs, was used in the research. Criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, was used to determine the study group. The study group of the research consists of 55 demographically diverse teachers working in public secondary schools in the central districts of Izmir province in the 2021-2022 academic year. Data were collected through questions in the semi-structured interview form developed by the researchers. Content analysis technique was used to analyze the data.
Findings: According to the findings of the research, teachers rarely received course supervision by school principals and it was concluded that the contribution of these supervisions to professional development was limited. The predominant opinion is that inspectors' re-inspection of courses will not have the expected positive effect, and that course inspections will be carried out by school principals trained in this regard, in addition to inspectors, and the involvement of other stakeholders of the school in the process will increase the desired effect.
Key Words: Course Supervision, School Administrator, Education Supervisor, Professional Development

1. GİRİŞ

21. Yüzyılın, teknolojik gelişmeler ve bilgi toplumunun ortaya çıkması ile birlikte toplumsal alanda gelişmelerin hızla gerçekleştiği, değişimin süreklilik arz ederek birçok toplumsal kurumda gerçekleştiği dönem olduğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Toplumsal alandaki bilgi toplumuna dair gelişme ve değişimler, eğitim politikalarında değişiklikleri; eğitim politikalarındaki değişimler ise okullardaki yönetim ve denetimle ilgili uygulamaların yeniden düzenlenmesini etkileyebilmektedir. Yönetim, belirli amaçlarla örgütün devamlılığını sağlamalıdır. Bursalıoğlu (1994), yönetimin asli görevinin insani ve maddi olanakların kullanarak örgütü belirlenen amaçlara ulaştırmak olduğumu belirtirken Balcı (2002 da bu doğrultuda bir yaklaşımla, örgütsel etkililiği amaçların gerçekleşmesi ile ilişkilendirmektedir. Burada bir örgütün devamlılığı ile hedeflerin gerçekleşmesi arasında bağ kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu bağın sürekliliği için denetim faaliyeti de örgütsel amaçlarla ilişkilendirildiği söylenebilir. Nitekim Aydın (1986) da denetimi, örgütsel davranışların hedeflenen amaçları ile belirlenen prensip ve kurallar ile uyumluluğunun ne kadar örtüştüğü süreci olarak tanımlamıştır. Kamusal bir hizmet alanı olarak yapılandırılmış okullar ve

buradaki işleyiş, diğer kurumlar kadar denetimi gerekli kılmaktadır. Okullar, girdisi ve çıktısı insan olan toplumsal açık sistemlerdir (Katz ve Kahn, 1978). Diğer tüm sistemlerin girdisi olan insan niteliğini birinci dereceden etkileyen kurumlar olarak okulların sağlıklı bir denetim mekanizmasına sahip olmasının ayrıca önem taşıdığı söylenebilir.

Her örgütün belirli amaçları vardır. Bu amaçların ne kadarının gerçekleştiğinin belirlenmesi, hedeften sapmaların değerlendirilmesi ve alınacak yeni önlemlerin belirlenmesinde denetimin rolü önemli görülmektedir. Örneğin Türk Dil Kurumu [TDK]'ye göre denetim; "*eğitim öğretim çalışmalarının yürürlükteki yasa, tüzük, yönetmelik ve genelgelere göre yapılıp yapılmadığının incelenmesi, yoklanması ve soruşturulması işi*" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011). Burada kontrol amaçlı bir uygulama vurgulansa da genel anlamda denetim; örgütsel davranışların hedeflenen amaçları ile belirlenen prensip ve kurallar ile uyumluluğunun ne kadar örtüştüğü sürecidir (Aydın, 1986). Ancak günümüzde eğitim politikalarında değişiklikler ile yönetim ve denetimle ilgili uygulamalar yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda denetim ile ilgili özel tanımlamalar ortaya çıkmıştır.

Denetimin özel tanımı ele alındığında, birçok denetim tanımının yapıldığı görülebilir. Taymaz (2011)'a göre genel anlamda denetim, tüzel veya kamu örgütlerinin verimlerini arttırmaya yönelik yapılan uygulamaların ölçülmesi sürecidir. Beycioğlu ve Dönmez (2009)'e göre eğitim denetimi; yıllar içerisinde giderek bulunduğu kuramsal dönemlerin etkisiyle de karmaşıklaşan bir kavramdır. Bunun için denetim rol olarak ve süreç olarak olmak üzere iki grupta incelendiğinde; süreç açısından denetim gaye, düşünce sistemi ve diğer unsurların bir bileşimiyken, rol açısından denetimin; denetmenin gerçekleştirdiği sorumluluk ve etkinlikleri, öğretimin etkililiği ve öğretmenlerin mesleki gelişimi için gereken bir süreç olarak ele almaktadırlar. Ayrıca Başar (2007)'a göre, iyi bir öğretimin ön koşulu iyi bir yönetim, iyi bir yönetimin ise iyi bir denetimdir. Yukarıdaki bilgiler ışığında denetim tanımının değil sürecinin ön planda olduğu bir denetimden bahsetmek daha etkili bir denetimin olacağı düşünülmektedir.

Bir denetimin etkililiğine ilişkin birçok faktörün varlığından söz edilebilir. Köklü (1996)'ye göre etkili bir denetim; geliştirmeyi amaçlayan, esnek ve uyumlu bir süreç; iş birliğine dayalı, bilimsel, yetenek keşfedici, güdüleyici, öğretme-öğrenme sürecinin etkililiğini sağlayan ve eğitim sürecindeki tüm unsurların kazandırılması hedeflenen tutum ve davranışları, yeni eğitim teknolojileri, yeni eğitim öğretim metotları, kuramları, öğrenci ve öğretmene ilişkin belirleyici unsurları uygun bir analizi ve sentezi ile tasarlayıcı ve yansıtıcı olan, liderlik esaslı, kabul edilebilir ve sürdürülebilir iletişim içermelidir. Bununla birlikte eğitim denetiminde, etkili bir öğretim süreci için pek çok denetim modeli/yaklaşımı geliştirilmiş olup bu model ve yaklaşımlar *bilimsel denetim, klinik denetim, öğretimsel denetim, sanatsal denetim, farklılaştırılmış denetim, gelişimsel denetim* olarak karşımıza çıkmaktadır (Memduhoğlu ve Zengin, 2012). Buradan da anlaşılabileceği gibi denetim yapan kişinin nitelikleri kadar, tercih edilen denetim yaklaşımı da denetimin amaçlarında ulaşmasında önem taşımaktadır.

Yönetim değişimine paralel olarak kullanılan denetim modeli de değişmekte olup, eğitim denetimi yapılırken, Aydın (2005)'a göre kontrol, inceleme ve süpervizyon kavramları ile ön plana çıkmaktadır. Buradaki kontrol kavramı gerçeğe ve aslına yatkınlığını kontrol ederken, inceleme kavramı bir konuyu detayları ile anlayıp tetkik etmeye çalışır. Süpervizyon kavramı

ise bir kişinin ya da grubun performans gözleminden öte kişisel ve mesleki rehberliğini de içermektedir. Aynı şekilde Bursalıoğlu (1978)'na göre bireysel ilişkilere dayalı yönetim kuramı, rehberlik etme ve yardıma dayalı denetimi ile daha demokratik ve sosyal bir denetim anlayışı kazanmaktadır. Denetimdeki bu anlayış; iş birliğinin, mantıklı karar vermenin, karşılıklılık esaslı ilişkilerin ve örgüt uyumluluğunun önemini artırmakta, bireysel ihtiyaçların da ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Yenilenen denetim tanımları, eğitim örgütlerinin daha demokratik olmasını ön plana çıkararak, bu örgütlere iş bölümü ve hoşgörü kavramlarını içeren yeni bir denetim anlayışı önermektedir. Öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağlamaya dönük bir denetimin insan ilişkileri, denetlenen branşa ilişkin farkındalık kadar denetim ilke ve teknikleri bilgisini de gerektirdiği görülmektedir.

Literatürde yer alan denetim anlayışlarının yanı sıra eğitim denetimini kimin yapması ve nasıl yapılması gerektiği ile ilgili de farklı düşünceler bulunmaktadır. İlgili çalışmalar incelendiğinde Tonbul ve Baysülen'in (2017) araştırma sonuçlarına göre okullarda denetimin okul müdürünce gerçekleştirilmesi, okul müdürünün okulu ve öğretmeni tanıması sebebiyle olumsuz denetim algısını engellemeye yardımcı olabilir ancak bunun için okul müdürlerinin gerekli hizmet içi eğitimleri alıp nesnel değerlendirme araçlarını kullanmaları gerekmektedir. Aslanargun ve Göksoy (2013)'a göre, okullarda denetimin okul müdürü tarafından değerlendirilmesi, süreç ve performans odaklı olması açısından tercih edilirken objektif değerlendirme kaygısı mevcut olduğu görülmektedir. Koşar ve Buran (2019)'a göre okul yöneticisinin okul iklimini ve öğretmenini daha iyi tanıması sebebiyle, okul yöneticisinin denetim yapması öğretmenler tarafından daha olumlu karşılanmıştır. Denetim yapılan öğretmene rol model ve öğretimsel lider olması, motivasyon sağlaması okul müdürünün vizyonu olmalıdır. Bu çalışmalardaki ortak düşünce, denetimlerin okul müdürleri tarafından yapılmasının öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacağını belirtmeleridir.

Eğitim denetimini kimin yaptığından ziyade, denetim yapan kişiye karşı algının olumlu olması gerektiğini değerlendiren Holland ve Garman (2001)'e göre; denetim kavramının bu olumsuz algısını olumluya çevirebilmek için Gordon'un mesleki gelişim kavramının kullanılmasını; denetmen kavramının yerine ise eğitim lideri kavramını tavsiye etmektedir. Benzer şekilde denetim kavramının çoğunlukla olumsuz bir kavram olarak görüldüğünü düşünen ve müfettişlerin ya da okul yönetiminin yaptığı bir iş olarak görülmesinin doğru olmadığını ve eğitimin bir bütün olduğunu düşünen McNicol (2004) ve Feyerabend (1999)'a göre, sadece kurumun denetiminin değil, okul üyelerinin kendi kendilerini, birbirlerini hatta öğrenciler ve aileler gibi okul paydaşlarının da denetim sürecine katılması gerektiğini savunmaktadırlar. Başka bir düşünce ise dış denetim yerine, iç denetim önermektedir. Özdemir (2020), profesyonel öğrenme etkinliklerinde sınıf gözlemlerinin ve alandaki liderliğin öğretmenleri mesleki olarak geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Başar (2007)'a göre eğitim sürecindeki tüm paydaşların kendisinde eksik gördüğü noktaların düzeltmesi ve gelişim sağlayabilmesi için öğrencilerin, velilerin, çevrenin, öğretmenlerin ve okulun öz denetim yapması gerekmektedir. Alanyazın dikkate alındığında denetim, dışsal olarak bir müfettiş tarafından yapılması kadar kurumdaki paydaşların da sürece dâhil olmasının öneminin vurgulandığı görülmektedir.

MEB tarafından yayınlanan *Öğretmen Denetimi* adlı kılavuza göre, eğitim denetiminin etkili yapılması, öğretmenlerin mesleki gelişiminde objektif ve gerçekçi bir şekilde

değerlendirilmesi, öğretmenin var olan performansının tarafsız ölçme araçları kullanılması ve birtakım ölçütlerle kıyaslanarak değerlendirilmesini içerir. Bu değerlendirmelerin öğretmen mesleki gelişimine katkısının neler olduğunun bilinmesi için veriler, bireyler ve maddesel kaynaklar aracılığı ile toplanarak performans ölçme yapılır. Fakat mevcut durumda ölçme ve değerlendirilme kaynaklarının yetersiz kaldığı düşünülmektedir (MEB, 1995). Buradan hareketle sınıf denetimi ile ilgili yapılan çalışmalarda, genellikle denetim görevini kimin yapması gerektiği, denetimin hangi aralıklarla yapılması gerektiği, sınıf denetimine ilişkin öğretmenlerin mevcut durum değerlendirmesi ve sınıf denetimi yapmasına ilişkin önerilerinin neler olduğu ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Alanda boşluk olarak, değerlendirme sürecinde nelere dikkat edilmesi gerektiği, ders denetimi görevinin yöneticilerden tekrar müfettişlere verilmesi ile ilgili yönetmelik değişikliğinin nasıl karşılandığı ve yapılan denetimin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısının neler olduğu ile ilgili bir durum çalışmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Okul müdürlerinin ders denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısı ile ilgili literatür incelendiğinde; Gelmez (2011), okul müdürlerinin denetiminin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısını müdürlerin yeterliliği açısından ele almıştır. Yıldırım (2013), konuyu ilköğretimde görev alan öğretmenler örneklemiyle örgütsel bağlılık bağlamında araştırmıştır. Bozan (2017) çalışmasında okul müdürlerinin öğretmen performansı değerlendirme yeterliliklerini incelemiş, Yılmaz (2019) konuyu ders denetimlerinin öğretmen motivasyonuna katkısı bağlamında araştırmıştır. Deniz (2017) ise, konuya öğretimsel denetim bağlamında yaklaşmıştır. Altunay (2020) çalışmasında ders denetiminin farklı boyutları yönetici ve öğretmen görüşlerini karşılaştırmıştır. Literatür dikkate alındığında konuyu ortaokul öğretmenleri açısından ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülebilir. Ayrıca okul müdürlerinin denetiminin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısını müfettişlerin denetimi ile karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmaların da az sayıda olduğu, çalışmaların genelde tüm okul türlerini ele alacak biçimde yapıldığı ve yalnızca okul müdürlerinin denetimlerinin incelendiği söylenebilir. Bununla birlikte okul müdürlerinin ders denetimi ve ders denetiminin yeniden müfettişlere verilmesine dair de literatürde eksiklik bulunmaktadır. Tonbul ve Baysülen (2017) tarafından yapılan araştırmada, 2016 yılında yapılan ve ders denetimlerinin okul müdürleri tarafından gerçekleştirilmesini öngören yönetmelik değişikliği değerlendirilmiştir. Fakat 01.03.2022 tarihinde bu yönetmelik tekrar değiştirilmiş ve Eğitim Müfettişleri Başkanlığı kurularak ders denetimleri yeniden müfettişlerin görev alanı olarak belirlenmiştir. Bu değişikliğe dair literatürde yeni bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple, yapılan bu çalışmada elde edilecek ders denetimi görevinin yeniden müfettişlere verilmesine dair bulguların önemli olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda, araştırmanın genel amacı, ortaokul yöneticilerinin sınıf denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır.

1. Okul yöneticileri hangi sıklıkla ders denetimi gerçekleştirmişlerdir?
2. Gerçekleşen ders denetimleri ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişimine nasıl bir katkı sağlamıştır?
3. Ders denetimlerinin kimler tarafından yapılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?

4. Ders denetimi görevinin müfettişler tarafından yapılması ile ilgili yönetmelik değişikliği öğretmenler tarafından nasıl karşılanmıştır?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli: Araştırmada okul yöneticilerinin sınıf içi denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine etkilerinin incelenmesi amacıyla araştırma deseni durum çalışması olarak belirlenmiştir. Araştırma deseni olarak durum çalışması deseni tercih edilmesinin sebebi ise durum çalışmasının gerçek yaşam içerisinde var olan durumun derinlemesine incelenmesini sağlamaktır (Creswell, 2016).

Çalışma Grubu: Araştırmanın çalışma grubu, 2021-2022 eğitim öğretim yılı İzmir ili merkez ilçelerinde yer alan resmi ortaokulda görev yapan demografik açıdan çeşitlilik gösteren 55 ortaokul öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüte dayalı örnekleme kullanılmıştır. Bilinen olay ve olgulara ilişkin daha derinlemesine bilgi edinmemizi sağlayan bu örnekleme yöntemi, önceden belirlenen birtakım ölçütü sağlayan durumların çalışılmasını sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada; "İzmir ili merkezinde yer alan ortaokullarda görev alan öğretmenler" ile "sosyo-ekonomik çevre düzeyi" ölçüt olarak belirlenmiştir. İzmir il merkezinde yer alan ortaokullarda çalışan okul yöneticilerine araştırmanın amacı açıklanarak gönüllü yöneticilerle görüşme yapılacağı belirtilmiştir.

Veri Toplama Süreci: Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Okul yöneticileri ile ön görüşme yapılarak sürecin gerektirdiği aşamaları uygun gören ve araştırmaya katkı sağlamak isteyen yöneticilerle görüşme yapılmış bu görüşmelerin cevaplarının ve kişisel verilerin kesinlikle gizli kalacağı belirtilerek izni olan yöneticilerle ses kaydı eşliğinde görüşmeler yapılmıştır. Veriler betimsel ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler önce belli temalara ayrılmış ardından temalara ait kodlar belirlenmiştir. Temalara uygun kodlar analiz edilen uygun alt başlıklara yerleştirilerek sınıf denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkısı boyutlar halinde ortaya konulmuştur. Araştırmanın *geçerliliği ve güvenirliğini* sağlamak amacıyla görüşme kayıtları öğretmenler ve okul yöneticileri ile paylaşılarak yanlış yazılan ya da anlaşılan bir yer olup olmadığı katılımcılara teyit ettirilerek araştırmanın iç geçerliği diğer bir ifadeyle inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Yapılan kodlamaların güvenirliğinin saptanması amacıyla ham veriler araştırmacıların yanı sıra nitel araştırma konusunda çalışmaları olan bir doktora öğrencisine değerlendirmesi amacıyla verilmiştir. Tüm veriler, gerek duyulması durumunda başkalarının da analiz yapmasına olanak verecek şekilde saklı tutulmuştur. Katılımcı çeşitliliğine (yöneticiler, öğretmen) yer verilerek araştırmanın geçerliği artırılmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetler bağlamında araştırma için veri analizi açısından geçerlilik ve güvenirliğin sağlandığı varsayılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi "Okul yöneticileri hangi sıklıkla ders denetimi gerçekleştirmişlerdir?" sorusuna verilen cevaplar Çizelge 1'de İzmir'de görev yapan ortaokul öğretmenlerinin geçirdiği ders denetimlerinin sıklığı ve Çizelge 2'de ise okul müdürlerinin ders denetimi yapmamasının nedenleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 1. Öğretmenlerin Geçirdiği Ders Denetimlerinin Dağılımı

	Denetim Durumu	**Denetim Sayısı**	**Katılımcılar**	**f**
Denetim Geçirme	Evet	1 Kez	K5, K7, K10, K16, K19, K32, K44, K50, K51, K53, K55	**11**
		2 Kez	K2, K23, K28, K31, K37	**5**
		1'den Fazla	K27	**1**
			Toplam	**17**
	Hayır		K1, K3, K4, K6, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K18, K20, K21, K22, K24, K25, K26, K29, K30, K33, K34, K35, K36, K38, K39, K40, K41, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K49, K52, K54	
			Toplam	**38**

Çizelge 2. Okul Müdürlerinin Ders Denetimi Yapmama Sebeplerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	**Kodlar**	**Katılımcılar**	**f**
	Öğretmenin Görevini İyi Yapması	K6, K11, K12, K13, K14, K41, K46, K52	**8**
Ders Denetimi Geçirmeme Sebebi	Öğretmene Baskı Yapmama	K4, K15, K20, K25, K44	**5**
	Branş Farkı	K38, K48	**2**
	Göreve Yeni Başlama	K40,	**1**
	Denetimin İş Yükü Görülmesi	K18,	**1**
	Yoğun İş Temposu	K1, K17, K21,	**3**
		Toplam	**20**

Çizelge 1 incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğu (f=38) okul müdürü tarafından ders denetimi geçirmemiştir. Ders denetimi geçiren katılımcıların (f=17) çoğunluğu ise sadece bir kez (f=11) ders denetimi geçirmiştir. İkiden fazla denetim geçiren öğretmen sayısı yalnızca bir kişidir. Ders denetimi geçirmeyen öğretmenlerin denetim geçirmeme sebeplerine bakıldığında, öğretmenlerin görevini iyi yapması görüşü (f=8) hakimdir.

Katılımcılara göre öğretmenin görevini başarıyla yerine getirmesi, ders denetimini gereksiz kılmaktadır. K12, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Ders tekniğimi ve sınıf hâkimiyetimi biliyor." (K12)

Bir katılımcı daha önce aynı okul müdürü tarafından geçirdiği denetimler sebebiyle bir güven sağladığını ve denetime ihtiyaç duyulmadığını düşünmektedir.

"Önceki senelerde dersime girmişti. Beş yıldır aynı okuldayım gerek görmemiş olabilir." (K14)

Okul müdürlerinin ders denetimi yapmama sebeplerini öğretmenin görevini iyi yapmasına bağlamalarının bir diğer sebebi de K11'e göre tecrübedir.

"Geçirmedim 28 yıllık öğretmen olmamdan dolayı olabilir." (K11)

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında "Gerçekleşen ders denetimleri ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişimine nasıl bir katkı sağlamıştır?" sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda; Çizelge 3'de öğretmenlerin ders denetimlerinin mesleki gelişimine dair katılımcı görüşleri gösterilmiştir.

Çizelge 3. Öğretmenlerin Ders Denetimi Geçirmelerinin Mesleki Gelişime Katkısına Dair Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar	f
Mesleki Gelişime Katkı	Var	Eksik Yönleri Belirleme	K2, K13, K18, K23, K25, K32, K41, K43, K48, K49, K53	**10**
		Disiplin	K1, K7, K11, K31, K34, K44	**6**
		Motivasyon	K4, K45,	**2**
		Sınıf Ortamını Görme	K15, K24, K28, K33, K51, K52	**6**
		Farklı Bakış Açısı Yaratma	K42, K50, K55	**3**
		Tecrübe	K27, K38, K39	**3**
		Profesyonellik	K20, K35, K36	**3**
	Yok		K3, K5, K6, K8, K9, K10, K12, K14, K16, K17, K19, K21, K22, K54, K26, K29, K30, K37, K40, K46, K47,	**19**
			Toplam	**33**

Çalışmanın ikinci alt problemi, ders denetimlerinin ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişimine nasıl bir katkı sağladığına yöneliktir. İkinci alt probleme yönelik elde edilen Çizelge 2'deki bulgulara göre, katılımcılar okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen ders denetimlerinin (f=33) mesleki gelişime katkısı olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte ders denetimlerinin mesleki gelişime katkı sağlamadığını düşünen katılımcılar da (f=19) bulunmaktadır. Gerçekleştirilen ders denetimlerinin öğretmenlere hangi boyutlarda katkı sağladığına dair bulgular ışığında, öğretmenlerin eksik yönlerini görebilmesi göze çarpmaktadır. Okul müdürlerinin gerçekleştirdiği ders denetimleri, dönütler verildiğinde öğretmenin eksik yönlerini görmesine fırsat tanımaktadır.

Ders denetiminin öğretmenlerin eksik yönlerini geliştirmesine yönelik görüşler katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Eksiklerin görülmesi ve düzeltilmesinin sağlanması okul yöneticilerinin ders denetimlerinin katkılarından olabilir." (K32)
> "Fark etmediğim eksiklerimi görmüş oldum." (K43)
> "Donanımlı bir yönetici ise eksikliklerin fark edilmesini sağlayabilir." (K53)

Ders denetimlerinin mesleki gelişime katkısı olmadığı görüşüne sahip olan katılımcılar, ders denetimlerinin niçin bir katkısı olmadığına dair genellikle cevap vermemişlerdir. Bununla birlikte bir katılımcı ders denetiminin katkı sağlamayacağını belirtmiştir:

> 'Yöneticimin ders denetimi yapmasının mesleki gelişimime katkı sağlayacağını düşünmüyorum. Yöneticiliğin formasyonla ilgisi olmadığını, öğretmenlik mesleğinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Aynı branşta olduğum yöneticilerim de oldu, matematik öğretiminden

uzaklaştıklarını denetim esnasında görme fırsatım oldu. Sınıf yönetimi konusunda eksiklik görürse gerekli takviyelerin alınması hususunda (hizmet içi eğitim vb.) yönlendirme yapabilir. Başka bir katkısının olmayacağını düşünüyorum." (K9).

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında "Ders denetimlerinin kimler tarafından yapılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?" sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda;
Çizelge 4'de Ders denetimlerinin kimler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine dair katılımcı görüşleri gösterilmiştir.

Çizelge 4. Ders Denetimini Gerçekleştirecek Uzmana Dair Katılımcı Görüşleri

Temalar	**Kodlar**	**Katılımcılar**		**f**
Aynı Branştaki Öğretmen	Gerçekçilik	K41,		**1**
	Branş Gelişimi	K18, K33, K49,		**3**
	Eksik Yönler	K16, K23,		**2**
			Toplam	**6**
Müfettişler	Objektiflik	K1, K19,		**2**
	Rehberlik	K15, K44, K45		**3**
			Toplam	**5**
Öğrenci/Veli	Eğitimin Merkezinde Olma	K3, K8, K46		**3**
Eğitim Uzmanı/Akademisyen	Eksik Yönler	K28,		**1**
	Akademik Katkı	K17, K24, K25,		**3**
	Farklı Bakış Açısı Sağlama	K9, K43,		**2**
			Toplam	**6**
Okul Yöneticisi	Disiplin	K11, K31, K36, K40		**4**
	Motivasyon	K4, K14		**2**
	Gözlem	K20, K34, K38		**3**
	Okul İklimi	K2, K35, K42,		**3**
	Eksik Yönler	K50,		**1**
	Branş Gelişimi	K12, K13,		**2**
	Rehberlik	K10,		**1**
	Hiyerarşi	K7, K55		**2**
	Verimlilik	K48, K51, K52,		**3**
			Toplam	**21**
Uzman Grup		K27, K39, K53,		**3**
Hiç Kimse		K5, K6, K21, K26, K29, K30, K32, K37, K47, K54,		**10**
			Toplam	**54**

Çizelge 4'teki bulgulara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu, ders denetiminin yapılması gerektiğini belirtmiş; ders denetimini yapması gereken kişi/kurum olarak ise okul müdürlerine ağırlık vermiştir. Ders denetimlerinin okul müdürleri tarafından gerçekleştirilmesine yönelik görüşlerden dikkat çekici olanlar şu şekilde özetlenebilir:

"Okul müdürü denetleyebilir. Öğrenci ve veli asla denetlememeli, ast üstü denetlerse meslek onuru ayaklar altına alınmış olur." (K7)

"Okul yöneticisi diyorum, diğer kişiler kalitenin ve verimin azalmasına neden olur." (K52)

Ders denetimlerinin diğer öğretmenler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan altı katılımcı; gerçekçilik, eksik yönlerin belirlenmesi ve branş gelişimine vurgu yapmışlar.

> "Aynı branşa sahip diğer öğretmenler tarafından. Çünkü kendisiyle karşılaştırma yaparak daha gerçekçi sonuçlar alabilir." (K41)
>
> "Ortaokul öğretmenlerinin ders denetiminin diğer öğretmenler tarafından yapılmasının daha faydalı olacağını düşünüyorum. Bu şekilde iyi uygulamaların öğretmenler arasında yaygınlaşması sağlanabilir. Yapıcı eleştiriler de eksik yönlerin giderilmesine yardımcı olabilir." (K18)

Ders denetimlerinin müfettişler tarafından uygulanmasına yönelik görüşler objektiflik ve öğretmenlere rehberlik hizmeti sağlama yönündeki boyutları ortaya çıkarmıştır.

> "Bakanlık müfettişleri. Yeterli tecrübesi bulunan müfettişler öğretmenlere rehberlik yapabilir." (K15)
>
> "Bence müfettişler yapmalı. Bazen okullarda çeşitli çatışma ortamları olabiliyor. Öğretmenle okul yöneticisinin anlaşması bozuk ise olumsuz, dostluk düzeyinde ise yanlı puanlama yapılabilir. Okul yöneticisi öğretmenini iyi tanır ama objektif değerlendirme yapamaz. Tabi ki müfettişler, bu uygulamayı yapmadan önce değerlendirme ölçeklerini ders öğretmeni ile paylaşırsa daha hazırlıklı ve stressiz ortam oluşur. Müfettişlere karşı korkulu duygulardan bir nebze uzaklaşılır." (K1).

Ders denetiminin öğrenciler tarafından yapılması gerektiğini vurgulayan katılımcı görüşleri, eğitim-öğretimin muhatabının aynı zamanda denetmeni olduğu düşüncesini belirtmektedir.

> "Bana göre en iyi denetleyici sürekli birlikte olduğunuz öğrenci grubu ve evde paylaştıkları veli grubu… Bu işi onlardan daha iyi kimse yapamaz. Çünkü sizinle sürekli birlikteler." (K46)

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında Çizelge 5'te Ders denetimlerinin kimler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine dair katılımcı görüşleri gösterilmiştir.

Çizelge 5 incelendiğinde katılımcıların ders denetimi görevinin yeniden okul müfettişlerine verilmesine ilişkin sonuçlar olumlu ve olumsuz kategorileri altında sınıflanmaktadır. Ders denetimlerinin okul yöneticilerinden alınıp okul müfettişlerine verilmesini objektifliği artıracağı gerekçesiyle açıklayan bir katılımcı durumu şöyle açıklamıştır.

> "Okul müdürlerinin siyasi görüş, etnik kimlik gibi unsurlar ve arkadaşlık gibi kıstasları dikkate alarak değerlendirme yapmaları ve taraf tutmaları, objektif olmamaları nedeniyle değişikliğe gidildiğini düşünüyorum. Müfettişler tarafından yapılan denetimlerle objektif bir tutum sağlanabilir." (K19)

Olumlu yönde görüş bildiren başka bir katılımcı gerekçe olarak müfettişlerin eğitim-öğretim alanındaki uzmanlığını ileri sürmüştür.

> "Müfettiş bu alanda belli bir uzmanlığa ulaşmış ise belki de müdürden daha etkili olabilir. Bu amaçla da öncelikle ders denetim alanında iyi bir ihtisas alanı oluşturulmalı. Bu başlı başına bir uzmanlık alanı haline getirilirse öğretmen kalitesini arttırmada etkili olacağını düşünüyorum." (K25)

Çizelge 5. Ders Denetimini Gerçekleştirme Görevinin Yeniden Okul Müfettişlerine Verilmesine Dair Katılımcı Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar		f
Ders Denetimlerinin Okul Müfettişleri Tarafından Gerçekleştirilmesine Yönelik Yönetmelik Değişikliğinin Sonuçları	Olumsuz Sonuçlar	Kısıtlı Zaman	K7, K13, K27, K33, K37, K39, K42,		**7**
		Okul İklimi	K16, K21, K23, K28, K36, K52,		**6**
		Gözlem	K32, K50, K51, K55		**4**
		Motivasyon Kaybı	K4, K29, K30, K48,		**4**
		Donanım	K6, K14, K17, K20		**4**
		Fayda Sağlamama	K5, K24, K47		**3**
		Objektiflik	K34, K35,		**2**
		Disiplin	K38, K40,		**2**
		Evrak Yükü	K46,		**1**
		Hiyerarşi	K3		**1**
				Toplam	**34**
	Olumlu Sonuçlar	Objektiflik	K2, K9, K19, K31		**4**
		Uzmanlık	K25, K43, K53		**3**
		Verimlilik	K1, K15		**2**
		Okul Müdürünün İş Yükünün Azalması	K44, K54		**2**
		Adalet	K18		**1**
		Disiplin	K22		**1**
		Rehberlik	K45,		**1**
				Toplam	**14**
	Denetimin Gerekli Olmaması		K8, K10, K11, K12, K26, K41, K49,		**7**
				Toplam	**55**

Müfettişlerin okul iklimini tanımamaları ders denetiminde problem olarak görülebilir. Okul yöneticilerinin okul iklimine, öğretmenlere ve öğrencilere hâkim olmaları, onları ders denetiminde daha başarılı hale getirmektedir. Ders denetimlerinde müfettişlerin görevlendirilmesi bu açıdan olumsuz bir uygulama olarak görülmektedir.

> "Her okulun farklı bir iklimi vardır. Bu iklim birçok farklı unsurun bir araya gelmesiyle meydana gelir. Bu sebeple müfettişlerin tüm bu unsurları göz önüne alarak objektif bir ders değerlendirmesi yapmasının çok da mümkün olmadığı kanaatindeyim. Öyle okullar vardır ki zaman zaman müfredattan daha önemli sorunlar olur ve sizin öncelikle o sorunları çözüp sonrasında öğretim kısmına odaklanmanız gerekir. Ders denetimi yapılacaksa bunun diğer öğretmenler özellikle zümreler arasında yapılmasının daha faydalı olacağını düşünüyorum." (K28).

Katılımcıların ders denetimlerinin okul müfettişlerine verilmesine olumsuz bakışlarının diğer boyutlarından bazıları, müfettişlerin ders denetimlerinin fayda sağlamaması, öğretmene motivasyon kaybı yaşatması ve öğretmeni strese sokması ile okul müfettişlerinin donanım eksikliği olarak ortaya konulmuştur.

> "Daha önceden de denenmiş yıllarca, gereksiz gerilim ve stresten başka bir amaca hizmet etmemiştir. Doğru bir uygulama olmadığı için vazgeçilmiş bir uygulamanın tekrardan gündeme getirilmesi doğru değildir." (K24)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Katılımcıların çoğunluğu okul müdürü tarafından ders denetimi geçirmemiştir. Ders denetimi geçiren katılımcıların çoğunluğu ise sadece bir kez ders denetimi geçirmiştir. Marangoz (2019), çalışmasında okul müdürlerinin ders denetimi gerçekleştirmelerini ve ders denetim sıklığını incelemiş ve okul müdürlerinin ders denetimi gerçekleştirdiği ve denetimlerin çoğunlukla yılda bir kez yapıldığını ortaya koymuştur. Tonbul ve Baysülen (2017) okul müdürlerinin ders denetimlerini nadiren gerçekleştirdiğini ve gerçekleştirilen ders denetimlerinin de etkisiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgular ışığında katılımcıların çoğunun ders denetimi geçirmemiş olması, yönetmelikle belirlenmiş olmasına rağmen ders denetiminin uygulamada karşılık bulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ders denetiminin yeteri kadar geçekleşmemesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimine istenen katkıyı sunmamasının kuşkusuz çok nedeni olabilir. Bu araştırma sınırlılığı kapsamında ortaya çıkan sonuçlar ışığında uygulamanın okullarda bir norma dönüşmediği, yaygınlaşmadığı, yeterince kabul görmediği ve beklenen etkiyi yaratmadığı söylenebilir. Okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen ders denetimlerinin mesleki gelişime katkısı olduğunu düşünen ve olmadığını belirten katılımcılar farklı gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Yazıcı (2019), çalışmasında öğretmenlerin mesleki gelişimine okul müdürlerinin etkisini rehberlik etme, yol gösterme, gözlem, takip ve düzenleme boyutlarında ele almıştır. Yazıcı, çalışmasındaki rehberlik etme, yol gösterme, takip ve gözlem boyutları, bu çalışmadaki eksik yönleri belirleme, motivasyon ve disiplin boyutları ile benzerlik göstermektedir. Aydazer (2020) çalışmasında, okul müdürlerinin ders denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine faydalı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak bazı araştırmalarda (Tonbul ve Baysülen,2017, Altunay, 2020)),da bunun tersi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bulgulara dayanarak okul müdürlerinin ders denetimi hakkında eğitim almaları ve yeterlilik düzeylerinin arttırılması ile okul müdürlerinin ders denetimlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sunacağı söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ders denetiminin yapılması gerektiğini belirtmiş; ders denetimini yapması gereken kişi/kurum olarak ise okul müdürlerini işaret etmiştir. Bununla birlikte ders denetiminde müfettişlerin de yer alması gerektiğini savunan katılımcılar bulunmaktadır. Müfettişlerin eğitim alanındaki uzmanlığı öğretmenlere rehberlik faaliyetinde bulunmalarını sağlayacağını ve bu denetimlerin okul yöneticilerine göre daha nesnel olacağı vurgulanmıştır. Gelmez (2011)'in çalışmasında, okul müdürlerinin ders denetimi yapmaları ile mesleki gelişim arasında anlamlı farklılık bulunmuş

fakat müfettişlerin denetimi ile öğretmenlerin mesleki gelişimi arasında farklılık bulunmamıştır. Koşar ve Buran (2019), araştırmasında ders denetimini okul müdürünün yapması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Ders denetimlerinin müfettişlere verilmesini öngören düzenleme nedenleri olarak yöneticilerin iş yükleri kadar, denetimden yeteri kadar fayda sağlanamadığı görüşleri dikkate alındığında denetim işini kimin yapacağından çok, deneticinin nitelikleri ve denetim sisteminin bu sorunu 'tek kişiye' yüklemeyecek kadar önemli olduğu sonucu çıkmaktadır. Yönetmelik değişikliğinin ders denetimi yetki ve sorumluluğunu düzenleme sürecinde, geçmiş uygulamaların sonuçlarını, bu alanda yapılan araştırma sonuçlarını, denetim kuramlarını ve eğitim denetimi alanındaki bilim insanlarının görüşlerini de dikkate alması durumunda sorunun çözümüne katkı sunulacağı düşünülmektedir. Denetimin kontrol odaklı işlevinden değerlendirme ve geliştirme boyutlarını da kapsayan bir işlevselliğe sahip olmasında bunun önemli olduğu söylenebilir. Araştırma bulguları ışığında aşağıda önerilere yer verilmiştir.

Öneriler

Araştırmacılara yönelik önerileri şu şekilde özetlenebilir:

1. Benzer çalışmalar, eğitim müfettişleri ve okul müdürleri de dahil edilerek karşılaştırmalı olarak yapılabilir. Ayrıca çalışma lise grubu ve ilkokul grubu öğretmenleri ile de gerçekleştirilebilir. Farklı araştırma desenlerinde de bu çalışma yürütülebilir.
2. Müdür ya da müfettişler tarafından yapılan ders denetimleri dışında, farklı denetim modellerinin ne olabileceği araştırılabilir.
3. Okul müdürlerinin ders denetimi görevini yeterince yerine getirmeme nedenleri araştırılabilir.
4. Ders denetim faaliyetlerinin okul iklimine etkisi araştırılabilir.
5. Okul müdürlerine ders denetimi ile ilgili verilecek eğitimin kazanımları, içeriği, uygulama şekli ve sürecin ölçme değerlendirmesinin nasıl olacağı ile ilgili araştırma yapılabilir.
6. Ders denetiminin yeniden müfettişlere verilme nedenleri ayrıntılı olarak araştırılabilir.

Eğitim kurumları ve eğitim kurumlarında görev alan *öğretmen, idareci ve müfettişlere yönelik öneriler* şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Okul müdürlerinin ders denetim yapma yeterlikleri geliştirilebilir. Bu konuda müfettişlerin eğitici olarak da yer aldığı hizmet içi eğitimler alabilirler.
2. Okul yöneticileri eğitim paradigması kendi denetim tarzlarının farkında olmaları için denetim modelleri eğitimi alabilirler.
3. Denetim sonrasındaki tespitler, ilgili kurullarda öğretmenler ile paylaşılabilir. Müdürler, denetim öncesi ve sonrasında görüşmede iletişim teknikleri konusunda eğitim alabilirler.
4. Öğretmenlerin aynı branştan bir uzman tarafından denetlenmesi için uzman öğretmen, müfettiş ve müdür iş birliği sağlanabilir.
5. Okuldaki denetim uygulamalarının başarısında öğretmenler arası iş birliği, materyal paylaşımı, sınıf gözlemleri, okul başarısının tartışılması gibi uygulamalara yer verilebilir.
6. Çalışmanın sonuçlarına göre öğretmenler okul müdürlerinin ders denetimi gerçekleştirmelerini olumlu karşılamaktadır. Okul müdürleri üzerindeki iş yükü yeniden

değerlendirilerek müfettişler ile birlikte ders denetimlerini gerçekleştirmesi açısından yeniden değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Altınışık, S. (1997). Örgütsel Etkililikte İş Doyumunun Etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Pegem Dergisi 3*(2), 135-154.

Altunay, E. (2020). *Okul yöneticilerinin ders denetimlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 95-127.

Arslantaş, H. İ. ,Tösten, R. ve Avcı, Y. E. (2020). Liselerde Ders Denetimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(2), 417-431.

Arthur, M. B., Hall, D. T. & Lawrence, B. S. (1989). Generating new directions İn Careertheory: The case for A Transdiciplinary approach. In: Arthur MB, Hall DT & Lawrence BS (eds). *Handbook of Career Theory*. Cambridge University Press, 7–25.

Aslanargun, E. ve Göksoy, S. (2013). Öğretmen Denetimini Kim Yapmalıdır? U*şak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14, 98-121.

Aydın, İ. (2005). *Öğretimde Denetim.* Ankara: Pegem Akademi.

Aydın, M. (1986). *Çağdaş eğitim denetimi.* Ankara: İM Eğitim Araştırma Yayın Danışmanlık AŞ.

Balcı, A. (2002). *Etkili okul*. Ankara: Pegem Akademi.

Başar, H. (2007). *Okulda denetim: Denetim kavramı*. 21.11.21 tarihinde http://yunus.hacettepe.edu.tr/~alerbas/okulda_denetim.htm adresinden alındı.

Beycioğlu, K. ve Dönmez, B. (2009). Eğitim denetimini yeniden düşünmek. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10* (2), 71-93.

Bozan, S. (2017). *Okul müdürlerinin öğretmen performans değerlendirme yeterliliklerinin okul müdürleri ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Bursalıoğlu, Z. (1978). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama.* Ankara: Pegem Akademi.

Bursalıoğlu, Z. (1994). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş & Çakmak Kılıç, E. & Akgün, Ö. E. & Karadeniz, Ş. Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş Yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal.

Feyerabend, P. (1999). *Yönteme karşı*. (Ertuğrul Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gelmez, Ş. (2011). *İlköğretim okullarında okul müdürlerinin yaptığı denetimin öğretmenlerin mesleki gelişim ve yeterliliklerine etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Holland, P. And Garman, N. (2001). towards a resolution of the crisis of legitimacy in the field of supervision. *Journal of Curriculum & Supervision, 16*, (2), 95- 111.

Koşar, S. ve Buran, K. (2019). Okul müdürlerinin ders denetim faaliyetlerinin öğretimsel liderlik bağlamında incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*(3), 1232-1265.

Köklü, M. (1996). Etkili denetim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 2,* (6), 259.

McNicol, S. (2004). Incorporating library provisionin School Self-Evaluation. *Educational Review, 56,* (3), 287-296.

MEB (2016). *İlkokul/Ortaokul Rehberlik ve Denetim Rehberi*. Teftiş Kurulu Başkanlığı. Ankara.

Memduhoğlu, H. B. ve Zengin, M. (2012). Çağdaş eğitim denetimi modeli olarak öğretimsel denetimin türk eğitim sistemi'nde uygulanabilirliği. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 5*(1), 131-142.

Millî Eğitim Bakanlığı (1989). *1988 Yılında Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri*. Ankara: MEB.

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müfettişleri Yönetmeliği (2022, 02 Mart). Resmi Gazete (31765). ErişimAdresi:https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/202203019.htm

Milli Eğitim Bakanlığı. (1995). *Öğretmen DEĞERLENDIRME.* Ankara: MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 14 Eylül). ResmiGazete (28054). Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110914-1.htm

Numanoğlu, G. (1999). *Bilgi toplumu-eğitim-yeni kimlikler-ii: bilgi toplumu ve eğitimde yeni kimlikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 32, (1-2), 341-350.

Özdemir, N. (2020). How to improve teachers' instructional practices: the role of professional learning activities, classroom observation and leadership content knowledge in Turkey. *Journal of Educational Administration,* 58(6), 585-603.

Özden, Y. (2002). *Eğitimde dönüşüm: Eğitimde yeni değerler*. (4. Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Taymaz, H. (2011). Eğitim Sisteminde Teftiş: Kavramlar, İlkeler, Yöntemler. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Tonbul, Y.&Baysülen, E. (2017) Ders denetimi ile ilgili yönetmelik değişikliğinin maarif müfettişlerinin, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri açısından değerlendirilmesi, *İlköğretim Online,* 16(1), 299-311.

Yıldırım, M. K. (2013). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin, müdürlerinin denetim görevlerini gerçekleştirmelerine ilişkin algılarının örgütsel bağlılıklarına etkisi (Elazığ İli Örneği).* Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (11. Baskı). Ankara: Seçkin.

Yılmaz, E. (2019). *Öğretmen algılarına göre okul müdürünün öğretimsel denetim davranışlarının öğretmen motivasyonuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

İNTERNET TEMELLİ OYUN BAĞIMLILIĞIYLA İLGİLİ EĞİTİM-ÖĞRETİM ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Türkan KIRAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,

turkannkirann@gmail.com 0009-0008-6236-7920

ÖZET

Araştırmada, Türkiye'de internet temelli oyun bağımlılığıyla ilgili eğitim-öğretim alanında yapılan lisansüstü tezlerin farklı değişkenlere göre incelenerek var olan durumun anlaşılmasını sağlamak, eksikliğin olduğu alanları görmek ve ülkemizde yapılacak yeni çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tezler; üniversite dağılımına, yapıldığı yıllara, öğretim kademesine, araştırma yöntemine, örneklem çeşidine ve büyüklüğüne, veri toplama aracına göre incelenmiştir. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Oyun bağımlılığı ile ilgili yapılan tezler Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında anahtar kelimeler kullanılarak bulunmuştur. Toplamda 203 tez çalışmasına ulaşılmış ancak eğitim-öğretim alanında olmayan tezler araştırma dışı bırakılarak 60 teze düşürülmüştür. Bu tezler arasındaki 2 tez araştırma sorularına uygun bulunmadığı için araştırmaya dahil edilmeyerek, 58 tez ile çalışma yapılmıştır. Araştırmaya dahil edilen tez çalışmaları Microsoft Office Excel programında belirtilen alt problemlere uygun olarak kodlanmıştır. Kategoriler betimsel istatistiklerden frekans ve yüzde kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular çizelge ve grafik olarak sunulmuştur. Araştırmanın sonucunda; konuyla ilgili incelenen tezlerde en fazla çalışmaya Bahçeşehir ve Gazi Üniversitelerinde rastlanmıştır. Oyun bağımlılığı konusuyla ilgili yapılan çalışmalara 2019-2021 yıllarında ağırlık verilirken, öğretim kademesi de genel olarak ortaokullardan seçilmiş; örneklem grubu ise en fazla öğrencilerden oluşturulmuştur. İncelenen tezlerde araştırma yöntemi olarak genellikle nicel araştırma yöntemi olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Çok sayıda veri toplama aracılığıyla karşılaşılmasına rağmen çoğu tezde bilgisayar oyun bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı ölçekleri kullanılmıştır. Yapılan incelemelerin sonucunda; okul öncesi, ilkokul ve üniversite kademesinde az sayıda çalışma yapıldığını söylemek mümkündür. Tez çalışmalarına, öğretmenlerin ve ebeveynlerinde daha fazla dahil edilmesi konuyla ilgili farkındalığı artırmak açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir.

(*) Bu çalışma Prof. Dr. Mustafa Yunus Eryaman danışmanlığında Türkan Kıran'ın hazırladığı yüksek lisans tezinden esinlenerek üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: bağımlılık, oyun, bilgisayar oyunları, oyun bağımlılığı, teknoloji

TÜRKİYE SELÇUKLU MELİKLERİNİN BÜYÜK SELÇUKLULARA ESARETİ*

Prof. Dr. Ramazan ALTINAY
Uşak Üniversitesi, ramazan.altinay@usak.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-1793-243X.
Doktora Öğrencisi. Esra ÇEÇEN
Uşak Üniversitesi, 1743072052@ogr.usak.edu.tr-
ORCID ID: 0000-0003-1795-6060.

ÖZET

Arslan Yabgu'nun Gazneli Mahmud tarafından esir edilişiyle gün yüzüne çıkan Selçuklu-Yabgulu mücadeleleri, Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmek için Kutalmış ile Alp Arslan arasında Damgan civarındaki Milh vadisinde meydana gelen savaşla birlikte şiddetlenmiştir. Bu savaş esnasında Kutalmış'ın ölümü üzerine onun oğulları ve kardeşi Resultekin, Sultan Alp Arslan'ın eline esir düşmüşlerdir. Sultan Alp Arslan'ın ölümüne kadar hapiste kalan Kutalmışoğulları ve Resultekin onun ölümüyle ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanarak Anadolu'ya kaçmayı başarmışlardır. Süleymanşah fetih hareketlerine hız verip sırasıyla Konya, Gavele Kalesi ve İznik'i ele geçirerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Ancak Sultan Melikşah'ın, bu devleti yıkma girişimleri neticesinde ilk olarak Emir Porsuk tarafından Mansur öldürülmüş, ardından Emir Atsız'la mücadele eden Emir Şöklü'nün tarafında yer alan Alp İlik ve Devlet savaşı kaybedince Emir Atsız tarafından esir olarak Sultan Melikşah'ın yanına gönderilmişlerdir. Sultan Süleymanşah'ın kardeşlerini kurtarma girişimleri sonuçsuz kalmasına rağmen onlar bir süre sonra esaretten kurtulmayı başarmıştır. Sultan Süleymanşah ise Haleb mücadelesi esnasında Tutuş'a yenilerek ölünce oğulları I. Kılıç Arslan ve Kulan Arslan, Sultan Melikşah'ın eline esir düşmüşlerdir. Onlar, Sultan Melikşah'ın ölümü üzerine çıkan taht karışıklıklarından faydalanarak esaretten kurtulmuşlardır. Daha sonra Sultan I. Kılıç Arslan'ın, Emir Çavlı ile Musul'da hâkimiyet kurma mücadelesinde ölümü üzerine onun oğlu Şahinşah, Emir Çavlı tarafından esir alınarak Sultan Muhammed Tapar'ın yanına gönderilmiştir. Şahinşah'ın esareti sultan tarafından affedilerek Anadolu'ya gönderilmesi üzerine son bulmuştur. Bu araştırmada, Türkiye Selçuklu-Büyük Selçuklu mücadelesinin temelinde yatan sebepler, bu mücadelelerin ilk nerede ve nasıl başladığı, Büyük Selçuklulara esir olan sultan ve melikler ile onların esir düşmelerine neden olan olaylar hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca Türkiye Selçuklularının hükümdarsız kaldıkları zamanlarda devlette yaşanan otorite boşluğunun meydana getirdiği sıkıntılar üzerinde durularak bu süreçte saltanat naipleri ve meliklerin uyguladıkları askeri ve siyasi hamlelerin devletleri zorlu süreçlerden nasıl kurtararak bekalarını sürdürebildikleri Türkiye Selçuklu örneği üzerinden açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Melik, Sultan, Esaret, Beka.

* Bu bildiri, Prof. Dr. Ramazan Altınay danışmanlığında Esra Çeçen tarafından hazırlanan, "Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklu Devleti'ni Yıpratma ve Yıkma Politikaları" başlıklı, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında yürütülmekte olan doktora tezinden üretilmiştir.

THE CAPTIVITY OF THE TURKEY SELJUK MELİKS TO THE GREAT SELJUKS

ABSTRACT

The Seljuk-Yabgulu struggles, which came to light with being captivity of Arslan Yabgu by Mahmud of Ghazni, intensified with the battle between Qutalmish and Alp Arslan in the Milh valley near Damgan to seize of the Great Seljuk throne. Upon the death of Qutalmish during this war, his sons and brother Resultekin were taken prisoner by Sultan Alp Arslan. Qutalmish sons and Resultekin, who remained in prison until the death of Sultan Alp Arslan, managed to escape to Anatolia by taking advantage of the from the confusion caused by his death. Suleimanshah accelerated his conquest movements and established of the Turkey Seljuk State by capturing Konya, Gavele Castle and İznik respectively. However, as a result of Sultan Melikshah's attempts to destroy this state, Mansur was first killed by Amir Prosuch, then Alp İlig and Devlet was on the side of Amir Şöklü who was give struggle against Amir Atsiz, when their lost the war, they were sent to Sultan Melikshah as prisoners by Amir Atsiz. Although Sultan Suleimanshah's attempts to save his brothers were inconclusive, they managed to escape from captivity after a while. When Sultan Suleimanshah died after being defeated by Tutush during the struggle of Aleppo, his sons I. Kilij Arslan and Kulan Arslan were taken prisoner by Sultan Melikshah. They were freed from captivity by taking advantage of the turmoil on the throne that arose upon the death of Sultan Melikshah. Later, upon the death of Sultan I. Kilij Arslan in the struggle to establish dominance in Mosul with Amir Chavli, his son Shahinshah was taken prisoner by Amir Chavli and sent to Sultan Muhammad Tapar. Shahinshah's captivity ended when he was forgiven by the sultan and sent to Anatolia. In this research, information will be given about the underlying causes of the Turkey Seljuk-Great Seljuk struggle, where and how these struggles first began, the sultans and meliks who were captive to the Great Seljuks and the events that caused them to be taken prisoner. In addition, the troubles caused by the authority vacuum in the state when of the Turkey Seljuks were left without a ruler will be emphasized and the military and political moves applied by the regents and meliks in this process were able how save the states from difficult processes and maintain their survival will be explained through the example of the Turkey Seljuks.

Keywords : Great Seljuk State, Turkey Seljuk State, Malik, Sultan, Captivity, Survival.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE KARŞI KURULAN ARTUKLU-EYYÛBÎ İTTİFAKLARI*

Prof. Dr. Ramazan ALTINAY
Uşak Üniversitesi, ramazan.altinay@usak.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-1793-243X.
Doktora Öğrencisi. Esra ÇEÇEN
Uşak Üniversitesi, 1743072052@ogr.usak.edu.tr-
ORCID ID: 0000-0003-1795-6060.

ÖZET

Ortaçağ Anadolu tarihinde önemli bir rol oynayan Türkiye Selçuklularına karşı kuruluşlarından itibaren bu devleti güçsüz bırakıp ortadan kaldırmak maksadıyla birçok ittifak tesis edilmiştir. Devletin kuruluşuyla birlikte Bizans'ın, Türkleri Anadolu'dan atma isteği, mevcut rekabet ortamı ve hanedanlıkların yalnız başlarına Türkiye Selçuklularına karşı koyacak yeterli güçlerinin bulunmaması ittifak kurma girişimlerinin başlamasına neden olmuştur. Esasen sultanlar bu ittifakları denge politikası uygulayıp karşı ittifaklar kurarak, müttefikleri birbirinden ayırarak veya askeri müdahalelerde bulunarak bertaraf etmeyi başarmışlardır. Bu çalışmada, Sultan II. Kılıç Arslan döneminden başlayarak Sultan I. Alâeddin Keykubad dönemiyle birlikte sona eren Artuklu ve Eyyûbî ittifakları ele alınarak, bu dönemde Türkiye Selçuklularına karşı uygulanan yıpratma ve yıkma politikaları üzerinde durulacaktır. Araştırmada ilk olarak, Sultan II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'la evli olan Hısnıkeyfâ Artuklu hükümdarı Nûreddin Muhammed'in bahsi geçen melikeyi aldattığı ve ona kötü davrandığından haberdar olan sultandan korkarak Eyyûbî hükümdarı Selahaddin Eyyûbî'ye sığınması neticesinde meydana gelen olaylardan söz edilecektir. Ardından Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı Âmid Artuklu Hükümdarı Nasruddin Mahmud ile Mısır Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in müttefik olması hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra el-Melikü'l-Eşref'in, Sultan I. Alâeddin Keykubad'a ihanet ederek Rükneddin Mevdûd ile kurduğu ittifak ve Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Ahlât ve etrafını ele geçirmesi nedeniyle meydana gelen Artuklu-Eyyûbî ittifakı üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, Türkiye Selçuklularına karşı kurulan Artuklu-Eyyûbî ittifakları nedeniyle meydana gelen hadiseler ve sultanların bu olaylar karşısında uyguladıkları askeri, diplomatik ve siyasi hamleler açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Eyyûbî Devleti, Artuklu Beyliği, İttifak, Diplomasi, Askeri ve Siyasi Mücadele.

* Bu bildiri, Prof. Dr. Ramazan Altınay danışmanlığında Esra Çeçen tarafından hazırlanan, "Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklu Devleti'ni Yıpratma ve Yıkma Politikaları" başlıklı, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında yürütülmekte olan doktora tezinden üretilmiştir.

ARTUQİD-AYYUBİD ALLIANCES ESTABLİSHED AGAINST OF THE TURKEY SELJUK STATE

ABSTRACT

Since their founded, many alliances have been established against of the Turkey Seljuks, who played an important role in the history of medieval Anatolia, in order to weaken and eliminate this state. With the establishment of the state, the desire of Byzantium to expel the Turks from Anatolia, the current competitive environment and the fact that the dynasties did not have enough forces to resist of the Turkey Seljuks alone led to the beginning of attempts to establish an alliance. Substantially, the sultans succeeded to eliminate these alliances by applying a policy of balance and establishing counter-alliances, separating the allies from each other or making military interventions. In this study, the Artuqid and Ayyubid alliances will be considered, starting from the reign of Sultan II. Kilij Arslan and ending with the reign of Sultan I. Alâeddin Kayqubad, it will be emphasized the attrition and destruction policies applied against the Turkey Seljuks of in this periodş. In the research firstly, it will be mentioned the events that occurred as a result of the refuge to the Ayyubid ruler Saladin Ayyubid, by fearing the sultan who was aware that he had deceived and mistreated the aforementioned melike, of Nûreddin Muhammed the ruler of Hısnıkeyfâ Artuqid, who was married with Selçuk Hatun the daughter of Sultan II. Kilij Arslan. Then, information will be given about, established against Sultan I. Ghiyāth ad-dīn Kaykhusraw, the alliance of Nasruddin Mahmud the ruler of Âmid Artuqid and Al-Malik al-Âdil the Ayyubid ruler of Egypt. Later, it will be discussed, forming an alliance of Al-Malîk al-Ashraf with Rükneddin Mevdûd by betraying Sultan I. Alâeddin Kayqubad, and the Artuqid-Ayyubid alliance that occurred due to Sultan I. Alâeddin Kayqubad capture of Ahlât and its surroundings. In this context, the events that occurred due to the Artuqid-Ayyubid alliances established against of the Turkey Seljuks, and in the face of these events will be clarified the military, diplomatic and political moves applied by the sultans.

Keywords: Turkey Seljuk State, Ayyubid State, Artuqid Principality, Alliance, Diplomacy, Military and Political Struggle.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNDE KADINLARIN ROLÜ

Prof. Dr., Ramazan ALTINAY
Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
ramazan.altinay@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1793-243X.
Dr. Habibe Ceren DAĞDEVİREN
CDagdeviren90@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0473-7726.

ÖZET

Kadının ve erkeğin birlikte inşa ettiği kültürlerin temelini, bireylere verilen roller ve sorumluluklar oluşturur. Farklı kültürlerle şekillenen toplumlarda içinde bulunulan çağ, kadın ve erkeğin tarihsel süreçte edindiği yeri, toplumdaki durumunu ve toplumsal şartlarını belirler. Kadınlar da hangi çağda olursa olsun söylemlerin ve deneyimlerin hem nesneleri hem de aktif bir şekilde özneleri olarak hayatın her yerinde her zaman var olmuşlardır. Türkiye Selçuklu Devleti ve Doğu Roma İmparatorluğu'nda da kadınlar, yaşadıkları toplumun her alanında varlıklarından söz ettirmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da hâkimiyet sağlamasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu'yla sınır komşusu olması devletlerarasındaki ilişkilerin şekillenmesinde ve gelişmesinde önemli faktörlerden biridir. Öyle ki İoannes Komnenos'un imparatorluk döneminde ve sonrasında iki devlet arasında savaşlar devam ediyor olsa da artık Anadolu topraklarında hem Doğu Romalıların hem de Selçuklu Türklerinin yaşadığının kabullenildiği, Selçuklu Türklerinin gün geçtikçe imparatorluk topraklarının içlerine doğru ilerledikleri ve Anadolu coğrafyasında nüfusunun arttığı bir dönem olarak kabul edilir. Nitekim iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesinde özellikle diplomatik ilişkileri güçlendirmek adına yapılan evlilikler de oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye Selçuklu sultanları ve Doğu Roma imparatorları bu evlilikler yoluyla gerçekleşecek olan akrabalıklarla devletlerarası ilişkileri güçlendirmeyi amaçlanmıştır. Kadınlar, yapılan evlilikler vasıtasıyla devletlerarasında ilişkilerin şekillenmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu evlilikler kadınların siyasi hayatta ön plana çıkmalarını da sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Doğu Roma İmparatorluğu, Kadın, Evlilik

Bu çalışmada Türkiye Selçuklu Devleti ve Doğu Roma İmparatorluğu'nda diplomatik ilişkilerde kadınların rolleri üzerinde durularak özellikle yapılan evliliklerle kadınların siyasi hayattaki etkileri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

BİR ZAMANLAR BEYŞEHİR (100 Yıl Önce Beyşehir Kazası'nın Sıhhi ve İçtimai Durumu)

Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY
Fırat Üniversitesi,
rdoganay@firat.ed.tr, orcid: 0000-0002-2138-0175

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine galiplerin başlattığı Osmanlı İmparatorluğunu tasfiye sürecini İstanbul yönetimi bir yazgı olarak kabul etmiştir. Türk Milleti bu teslimiyetçi yaklaşıma karşı çıkmış ve Milli Mücadele hareketine girişmiştir. Türk milleti vatanı ve istiklali için giriştiği bu çetin askeri mücadele sırasında, bir taraftan da eğitim, sağlık, bayındırlık gibi işlerle uğraşarak, Türkiye'nin çağdaşlaşması için kurumsallaşmaya çalışmıştır. Ankara'da toplanan TBMM ve kurulan hükümet, ülkenin ve milletin imkânlarını, kaynaklarını ve mevcut durumunu tespit ederek, öncelikler ve ihtiyaçlar hususunda yapılaması gerekenler hakkında yol haritaları oluşturmak için de girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede, Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Sıhhi ve içtimai coğrafya çalışmalarını başlatmış, ülke çapında sıhhi ve içtimai durumun tespiti konusunda sıhhiye müdürlerini görevlendirmiştir.

Sıhhiye müdürleri ve yetkililerin konuyla ilgili hazırladığı raporlar merkezde toplanmış, bu raporlar aralıklı olarak kitaplar halinde basılmış ve yayınlanmıştır. Konya Vilayeti için de bu çalışmalar yapılmış, 1922 yılında, "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası, Konya Vilayeti" başlığıyla 8. Cilt olarak basılmıştır. Eserin 142-156 sayfaları arası Beyşehir Kazası ile ilgili tespitleri kapsamaktadır. Beyşehir'in sıhhi ve içtimai durumu, iktisadi ve coğrafi yapısı, folkloru gibi hususlarda önemli bilgiler ve tespitler bulunmaktadır. Çalışmamızda genel olarak yeterli ilgiyi görmemiş olan bu bilgilerin ışığında, Beyşehir'in Cumhuriyet'e girerken sosyal, ekonomik, sıhhi ve kültürel yapısı incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir, Sıhhat ve İçtimaiyat, Konya.

ONE TIME IN BEYŞEHİR
(Sanitary and Social Situation of Beyşehir District 100 Years Ago)

ABSTRACT

The Istanbul administration accepted the liquidation process of the Ottoman Empire, which was initiated by the victors after the loss of the First World War, as a fate. The Turkish Nation opposed this surrenderist approach and embarked on the War of Independence movement. During this tough military struggle for their homeland and independence, the Turkish nation also tried to institutionalize Turkey's modernization by dealing with education, health and public works. The Turkish Grand National Assembly convened in Ankara and the established government also took initiatives to determine the possibilities, resources and current situation of the country and the nation and to create road maps on what needs to be done in terms of priorities and needs. In this context, Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti initiated sanitary and social geography studies and assigned sanitary managers to determine the sanitary and social situation throughout the country.

The reports prepared by sanitary managers and officials on the subject were collected at the center, and these reports were printed and published intermittently in books. These studies were also carried out for the Konya Province, and in 1922, the 8th Volume was published with the title "Turkey's Sanitary and Social Geography, Konya Province". Pages 142-156 of the work include findings about the Beyşehir District. There is important information and findings on issues such as Beyşehir's sanitary and social situation, economic and geographical structure, and folklore. In the light of this information, which has not received sufficient attention in general, our study will try to examine the social, economic, sanitary and cultural structure of Beyşehir as it entered the Republic.

Key words: Beyşehir, Health and Social, Konya.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya savaşı ile tasfiye edilmesiyle birlikte galip devletler Osmanlı mirasını paylaşma mücadelesine girmişlerdi. Fiili işgaller, Türk milletinin vatan ve istiklal mücadelesi vermesini kaçınılmaz kılmıştı. İstanbul yönetimi, İtilaf Devletlerinin emrivakilerine direnememiş fakat Millet bu oldubittiye karşı çıkmış ve vatanı ve milletin istiklalini kurtarmak için mücadeleye girişmişti. Bu mücadele, aynı zamanda Türk vatanını bayındır bir ülke haline getirmek, Türk milletinin de tam bağımsız, çağdaş medeniyetleri yakalamış bir millet olmasını sağlamak amacını da güdüyordu. Mücadeleye girişenler, istisnasız bütün yönleriyle modern ve çağdaş Türk devletini kurmayı ve milleti bir refah toplumu haline getirmeyi ülkü edinmişlerdi. Bunun için yapılacak işler bakımından mevcut durumun tespit edilmesi gerekmişti.

Her bakımdan imkânsızlıklar içinde verilen bu çetin varlık yokluk savaşı sırasındaki faaliyetler askeri işlerle sınırlı kalmamış, bir taraftan da eğitim, sağlık, bayındırlık gibi işlerle uğraşılmış, modern Türkiye'nin kurumsal alt yapısı da oluşturulmaya çalışılmıştı.

Ankara'da kurulan TBMM Hükümeti, planlı ve programlı faaliyetler için, ülkenin ve milletin mevcut durumunu belirleyecek, imkânları ve kaynakları tespit edecek girişimlerde bulunmuştu. Son yıllarda büyük kayıplara uğrayan Türk milletinin gerçek durumu bütün açıklığıyla tespit edilmeliydi. Sıhhi ve içtimai coğrafya çalışmaları da bu amaca yönelik adımlardan biriydi. Bu konu, doğal olarak, Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti tarafından üstlenilmiş, sıhhiye müdürleri bölgelerinin sıhhi ve içtimai durumu hakkında rapor hazırlamakla görevlendirilmişlerdi. Hazırlanan raporlar merkezde toplanmış, aralıklarla kitaplar haline getirilmiştir.

TBMM'nin açılışı ve hükümetin kuruluşuyla birlikte, Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Refik Saydam (Öztürk, 1968: 19), Muavenet-i İçtimaiye Müdürü Dr. Muhittin Celal (Duru) Bey'in konuyla ilgili teklifinin uygulanması için sıhhiye müdürlerinden görevli ve sorumlu bulundukları bölgelerde konuyla ilgili çalışmalara başlamalarını istedi. Bu yaklaşım ve çalışmaları, sonraki bakan Rıza Nur da (Öztürk, 1968: 25) destekledi ve raporlar dizi halinde yayınlandı (Cöhçe, 2006: 490).[7] Milli seferberlik şartlarında yapılan ve Muhittin Celal Bey'in planı doğrultusunda rapor haline getirilen çalışmalar, ilgili bölgelerin sıhhi ve içtimai durumu ile ilgili bilgilerden başka, içerdiği tarih, coğrafya, kültürel ve iktisadi yapı ile ilgili tespitleriyle adeta beşeri coğrafya çalışmalarıdır da (Cöhçe, 2006: 490). Az sayıda basılıp, ilgili birimlere dağıtıldığı anlaşılan

[7] Bu raporlardan tespit edilenler Ankara (2), Sivas, Tokat (2), Erzincan, Konya, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Gümüşhane, Lâdik, Çankırı, Kayseri, Kırşehir, Niğde, Çatalca, Gelibolu, Kırklareli, Denizli, Muğla, Isparta, Osmaniye, Antep, Urfa, Balıkesir, Maraş, Çorum, Bursa(2), Beyazıt vilayetlerine aittirler ve Öğüt Gazetesi Matbaası, Hilal Matbaası, Kâğıtçılık ve Matbaacılık A.Ş. tarafından basılmışlardır. Akademisyenler tarafından raporlarla ilgili çok sayıda çalışmalar da yapılmıştır.

çalışmalar, araştırmacılarca yeterince değerlendirilememiş kaynak eserler olarak değerlendirilebilir (Gümüşçü, 1999: 940).

Yirminci Yüzyıl başlarında Beyşehir'in sıhhi, içtimai durumu ile ilgili tespitler; 1922 yılında Arap harfleri ile basılmış olan Konya Vilayeti ile ilgili 8. Cilt'ten (TSİC, 1922)[8] alınarak değerlendirilmiştir. "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası", Konya Vilayeti, Cilt 8 künyeli bu eser, akademisyen Mehmet Karayaman tarafından transkribe edilmiş ve aynı isimle 2009 yılında yayınlanmıştır. Biz çalışmamızda, eserin orijinalinden, Beyşehir ile ilgili bölümü transkribe ederek yararlandık. Kitabın 142 ve-156 sayfaları arası Beyşehir Kazası ile ilgili bölümü oluşturmaktadır. O günkü telaffuz şekli ile "Beyşehri" olarak anılan Beyşehir'in sıhhi ve içtimai durumu, iktisadi ve coğrafi yapısı, folkloru gibi hususlarda önemli bilgiler ve tespitler bulunmaktadır.

Beyşehir Kazası'nın Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası

Bölüm, Beyşehir kazasının coğrafi konumu ve sınırlarıyla ilgili bilgilerle başlamaktadır. Kayıtlara göre Beyşehir, Konya'ya 65 km uzaklıkta, kendi adıyla anılan Göl'ün güneydoğu tarafında, Göl'e dökülen Beyşehir Çayı'nın iki kenarında yerleşiktir. Yüzölçümü, o günkü idari taksimata göre kuzeyde Şarkikaraağaç, Sultandağı, Akşehirdağı, Akşehir, Ilgın kazaları, doğuda Ilgın kazası, Konya ve kısmen Seydişehir, batıda Seydişehir, Avanas ve Dinilyos dağları ile çevrili, 3 bin km^2 bir alan olarak verilmiştir. 29 derece doğu 37.5 derece kuzey meridyeninde yer alan Beyşehir'in 650-800 metre yükseklikte, etekleri orman ve mera olan sıradağlarla çevrili olduğu kaydedilmiştir (TSİKV, 1922:142). Bölgede nehir yoktur. Şehrin adıyla anılan Beyşehir Gölü'nün büyüklüğü hakkında kaynağımızda bilgi bulunmamakla birlikte, salname kayıtlarında, çevresinin 22 saatte dolaşılabileceği büyüklükte olduğu kaydedilmiştir (1887-1888 KVS[9], 2007: 86-87, 1889-1890 KSV, 2007: 80-81). Göl'e dökülen Kaşaklı, Sarıöz ve Göl'den beslenen Beyşehir çayları vardır. Karaviran gölüne dökülen Beyşehir çayı, sonraları sulama amacıyla, ilgili şirket tarafından kanalla Konya ovasına akıtılmıştır.

Çayların İlkbahar'da coştuğu, Yaz aylarında azaldığı notu da düşülmüştür (TSİKV, 1922: 142). Çaylar bataklık oluşturmasa da Beyşehir Gölü çevresinde havayı bozan bataklıklar bulunmaktadır. Bu durum, gölün içinde oluşan adacıkların kullanımını da engellemektedir. Göl'ün, motor işletmeciliğine elverişli ve yararlı olacağı da vurgulanmıştır. Göl kenarındaki sazlık alanların bataklık oluşturduğu ve bunların kurutulması yönünde görüş bildirilmiştir (TSİKV, 1922: 153). Beyşehir'deki sulama idaresine ait kanalın yaz mevsiminde faaliyete geçirilmesi yoluyla bataklıkların önlenmesi tavsiye edilmiştir.

Raporda, Beyşehir'in tarihçesine de yer verilmiştir. Verilen bilgiler, kesin olmamakla birlikte, bazı eski eserlere bakarak kazanın Hititler zamanından kalma birkaç kaleden ibaret olduğuna ve o vakitler isminin ne olduğunun bilinmediğine işaret edilmektedir. Milattan 330 sene önce İskender tarafından alınmış, şehre 3 saat mesafedeki yukarıya doğru fışkıran ve çevresindeki araziyi sulayan pınarı keşfeden Eflatun adındaki adamının adına ithafen "Eflatunpınarı" denilmiştir. Büyük taşlar üzerine bazı heykeller de yaptırmıştır. Abbasiler zamanında Arapların eline geçmiş, sonra Acemşahı Keykavus tarafından fethedilmiş, Roma hâkimiyetinde adı "Taşoz" olarak anılmış, Hicri 462 (M. 1069) tarihinde Selçukoğlu Süleyman Bey Romalılardan almıştır. Adı da "Beyşehri" olarak anılmıştır. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine girişi I. Murat zamanında, H. 764 (M. 1362) yılında gerçekleşmiştir (TSİKV, 1922: 154-155). I. Murat, Karamanoğlu Alâeddin Bey üzerine Konya'ya yaptığı sefer sırasında Beyşehir'e de uğramış ve Eşrefoğlu camisinde namaz kılmıştır.

[8]Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası. Konya Vilayeti.
[9] Konya Vilayet Salnamesi, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2007.

Hazırlanan raporda, Beyşehir'in ekonomik değer taşıyan bütün unsurlarına da yer verilmiştir. Kaza dâhilinde maden olmadığı kaydedilmekle birlikte, Bayındır köyü civarında bol miktarda siyah kil, Ilgın kazası sınırında ise henüz işletilmeyen kömür madeni bulunduğu (TSİKV, 1922: 143) görülmektedir. Kaza'nın her bölgesinde bol miktarda ormanlar olduğu kaydına bakılırsa, o günlerde bugüne göre daha ormanlık bir alan olduğu değerlendirilebilir.

Kaza arazisinin küçük parçalara bölünmüş olduğu, büyük çiftliklerin olmadığı, kumlu ve killi topraktan oluştuğu ve genellikle ilkel usullerle, geçimlik tarım yapıldığı kaydedilmektedir. Pancar, afyon gibi sanayi bitkileri de yetiştirilse de yaygın olarak pırasa, lahana, kavun, karpuz, fasulye, bezelye, gibi sebzeler yanında buğday, arpa, yulaf, finik, burçak, çavdar, mısır, nohut ve bakla gibi hububat ve kısmen susam üretilmektedir (TSİKV, 1922: 144). Bu bilgiler, Konya Vilayet Salnamelerinde de yer almakta ve arka arkaya aynı bilgilerin kullanıldığı izlenimini doğurmaktadır. Salnamelerin daha eski tarihlerde hazırlanıp yayımlandığını dikkate aldığımızda, bu raporlarda salnamelerden yararlanıldığı düşünülmektedir.

Beyşehir'in bitki örtüsünün, ormanlar ve fundalıklardan başka doğal bitkiler bakımından da çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Kazayağı, kuzukulağı, mantar, domalan, lale soğanı, leylak, adaçayı, sahleb, yavşan, kekik, çöğen, nane, yonca, ayrık, kinin, kayışkoparan, güdenik, lüteyik, delice, karamuk, devedikeni, titrekotu (TSİKV, 1922: 144) gibi bitkiler kendiliğinden yetişmektedir.

Beyşehir coğrafyasında, çeşitli ihtiyaçların karşılanması için beslenen ve ekonomik değeri bulunan evcil hayvanlardan koyun, keçi, öküz, inek, manda, beygir, deve ve merkep beslenmektedir. Coğrafya geyik, ayı, kurt, tavşan, tilki, yaban keçisi, karaca, çakal, sansar, porsuk, dağ kedisi ve göl kenarında kunduz gibi etinden ve postundan yararlanılan vahşi hayvanlara yaşam alanı oluşturan bir yapıya sahiptir.

1883 tarihli Konya Vilayet Salnamesi ve sonra yayımlanan bütün salnamelerde, Malta'dan gelen 30-40 hane Kazakların atçılık yaptıkları (1883 KVS, 2007:100-101) bilgisi bulunmaktadır. Bunların, kaynağımızda nüfus bölümünde "Kafkas göçmeni Çeçenler" diye belirtilenler olma ihtimali yüksek olmakla birlikte, raporda bunların meşguliyeti ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Kaz, üveyik, tallağan, kaşıkçıkuşu, angud, uzunboğaz, turna, keklik, güvercin, kumru, tarlakuşu, serçe, bülbül, arıkuşu, sığırcık, kırlangıç, puhukuşu, ibibik, kızkuşu, toy, şahin, atmaca, bıldırcın, karakuş, saksağan, karga, yaladın, saka, ispinoz (TSİKV, 1922: 144) kuşlarını barındıran coğrafyanın, biyolojik çeşitlilik bakımından zenginliği dikkat çekmektedir.

Beyşehir Kazası'nın iklimi o günler için şöyle tanımlanmaktadır: "Hava mutedil fakat değişkendir. Yaz ve kış ayları hükmünü güçlü bir şekilde icra eder. İlk ve sonbahar kış aylarının tamamlayıcısı gibidir. En yüksek sıcaklık 30 derece ve genellikle Temmuz aylarında görülür. İlkbaharda 15, sonbaharda 8 derecedir. Kışın en soğuk günleri Ocak ayında yaşanır ve eksi 20 dereceyi bulur". Lodos, gündoğu, poyraz rüzgârları yoğun olmakla birlikte meltem, şimal, kıble rüzgârları da alır. Nisan başında başlayarak Ağustos'a kadar süren meltem esintisinin uzun sürmesi halinde ürünlere zarar verebildiği, yerleri kuruttuğu kaydedilmiştir. Gündoğu ve poyraz rüzgârları kar ve dolu getirir. Kuraklık 5-6 ve nem oranı 87.2 dir (TSİKV, 1922: 148). Rakamların güncel değerlere olan yakınlığı, dönem için hassas denebilecek ölçüde ölçümlerin yapıldığını göstermektedir.

Kazanın, dönem içinde görece yeterli yağış alan bir coğrafyaya sahip olduğu yıllık yağış bilgilerinden anlaşılmaktadır ki, Göl'den yüksekliğine göre değişmek üzere, yıllık

ortalaması metrekareye 2.5 m^3 dür. Nisan, Mayıs, Haziran ayları yağışı bol olan aylardır. Kasım sonlarında başlayan ve Şubat sonuna kadar süren kar yağışı ise ortalama 25 cm kadardır.

Beyşehir coğrafyasında kükürtlü iki kaplıca olmakla birlikte maden suyunun bulunmadığı, kaplıcaların cilt hastalıklarına iyi geldiğine inanan halkın bunları şifahane olarak değerlendirdiği (TSİKV, 1922: 148), herhangi bir yapılaşmanın olmadığı bilgileri verilmekle birlikte günümüze akseden bir işletme yoktur.

Beyşehir Kazası'nın Nüfusu, İdari, Sosyal Yapısı ve İmar Durumu

Kaza'nın nüfusu başlığı, "ırk ve din üzerine taksimat. Lisan-ı umumi ve aşair" olarak detaylandırılmış ise de, köylerin ve mahallelerin nüfusları kız-erkek olarak belirtilmiş, Kaza nüfusu tamamen Türklerden oluştuğu için ırk ve din esası üzerine bir tasnifin yapılmamış olduğu görülmüştür. Kaza toplam nüfusu 40974 olarak verilmiş, mahalle ve köylerin hane sayıları, erkek ve kadın nüfusları idari taksimat (TSİKV, 1922: 144-147) başlığı altında detaylı olarak çizelgeler halinde verilmiştir. Halkın büyük çoğunlukla Müslüman olduğu, Kafkas göçmeni Çeçenlerin de bulunduğu (TSİKV, 1922: 149) kayıtlara geçirilmiştir. Halk Türkçe konuşmaktadır. Dönem itibariyle kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durumun, Türk milletinin sürekli cephelerde koşturmasıyla şüphesiz ki ilişkisi bulunmaktadır. Dönem itibariyle ölümlerin doğumlara göre daha fazla olduğu, bataklık civarında çocuk ölüm oranının % 40'tan fazla olduğu, diğer kesimlerde az olduğu (TSİKV, 1922: 155) bilgileri de verilmektedir.

1868 Konya Vilayet Salnamesinde Beyşehir'in nüfusu 13039 olarak ve tümü Müslüman olarak verilmiştir (1868 KVS, 2007: 103). Dönem itibariyle kadınların sayımı yapılmadığı için erkek nüfusu ifade eden bu rakam, kadınların da erkekler kadar olduğu kabul edildiğinde, 26000 civarında bir toplam nüfusa tekabül etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, 1920'li yıllarda (40 yılda) 41000'e yaklaşan nüfusu ile Beyşehir'de nüfus artışının nispeten yavaş olduğu değerlendirmesi yapılabilir.

Başlıkta "aşair" (aşiretler) tabiri yer almasına rağmen konuyla ilgili bir bilgi verilmemiştir. Bilinen odur ki, yakın zamanlara kadar güneyde kışlayan Yörüklerin, yaz aylarında Ermenek, Taşkent, Seydişehir üzerinden Beyşehir meralarına kadar yaylak olarak kullandıklarıdır.

Kaza, idari taksimat itibariyle merkez kaza ve ona bağlı iki nahiyeden oluşmaktadır. Merkez kazada (Beyşehir) 22 mahalle ve bağlı 14 köy[10] vardır. Şehrin kuzeyinde merkezi Kırili olmak üzere 26 köyü bulunan Kırili nahiyesi, Konya şosesi üzerinde 13 köy ve 4 mahalleden oluşan Toğna nahiyesi (TSİKV, 1922: 144) Beyşehir kazasını oluşturmuştur. 1868 Konya Vilayet Salnamesinde Beyşehir Kazası'nın 68 mahalle ve köyden oluştuğu (1868 KVS, 2007: 103) kaydına bakılarak, Kaza idaresinde yeni birimlerin oluştuğu izlenebilmektedir.

Kaza'nın dağlık kesiminde yaşayan halk kısmen rençberlik, kısmen de odunculuk ve kömürcülükle geçinirken, kerestecilik yapan az sayıda köy de bulunmaktadır. Ova kısmında yerleşik olanların geçim kaynağı ise rençberlik ve çiftçiliktir. Göl'de yapılan balıkçılığı dışardan gelenler yapmakta ve kaza halkı bundan pek yararlanamamaktadır (TSİKV, 1922: 150). Salname kayıtlarında gölden sazan ve kızılkanat başta olmak üzere 3-5 tür balık bulunduğu ve bunların avlanarak Konya ve Niğde'ye sevk edildiği bilgisine rastlanmaktadır. Ayrıca Göl'de yaşayan Dalgın (Talgın, Dalgan) adındaki bir kuşun

[10] Taksimat-ı Mülkiye başlığı altında eserin 144. sayfasında bu rakam verilmiş olmakla birlikte, 145. Sayfada verilen detaylı çizelgede 19 köy ismi ve bunlara ait hane ve nüfus bilgisi verilmektedir (TSİKV, 1922: 144-145).

avlandığı ve kürkünün Avrupa'ya ihraç edildiği, Kırili ve Yenişehir nahiyelerinde sülük gölleri bulunduğu (1874 KVS,2007: 99, 1875 KVS, 2007: 100) bilgisi de görülmekle birlikte, kaynağımızda böyle bir bahse rastlanmamaktadır. Zamanla bu işlerin yapılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Raporda yer alan bazı bilgiler, Beyşehir halkının istihdam ve iş olanakları için İstanbul ve İzmir gibi şehirlere gittiğini göstermektedir. Balkanda ve civar köylerden bazı kimseler İstanbul'da manavcılık, Tuğna, Meliköz, Uskurlu, Manastır, Yaylasun, Hoşyer köylüleri de İzmir ve çevresinde hamallık gibi işlerle ve ticaretle meşguldürler (TSİKV, 1922: 150). Kayıtların detayından anlaşılan odur ki, dışarı gidenler, özellikle ticaretle meşgul olanlar, Beyşehir ile bağlantılı çalışmaktadırlar. Şehirde sanayi adına bulunan tesisler ise Toğna'daki ilkel bez dokuma tezgâhı ve Suna ve Dikran köylerindeki kilim dokuma atölyeleridir. İnkişaf-ı Milli Şirketi tarafından inşa edilen ve bitmek üzere olan fabrika, bir taraftan kereste üretmek diğer taraftan da un değirmeni (TSİKV, 1922: 152) olarak değerlendirilmek üzere planlanmıştır.

Demircilik, kunduracılık, dülgerlik, balıkçılık, tenekecilik, saatçilik, arabacılık halkın iştigal ettiği mesleklerdir (TSİKV, 1922: 149) ve doğal olarak geçim kaynaklarıdır. Muhtemelen getirilerine göre balıkçılık birinci, demircilik ikinci ve diğerleri üçüncü derece zanaatlar olarak sıralanmıştır. Balıkçılık birinci derece meslek olarak verilmesine karşın, raporun geçim kaynakları ve meslekler başlığı altında, kaza ahalisinin balık üretiminden yararlanamadığı, bu işi hariçten gelenlerin yaptığı (TSİKV, 1922: 150) bilgisi yer almaktadır. Konya salname kayıtlarındaki Göl'den avlanan balığın Konya ve Niğde taraflarına ihraç edildiği (1875 KVS, 2009: 99) bilgisi bu hükmü teyit etmektedir.

Beyşehir halkının dönem itibariyle Anadolu ortalamasında bir sosyal hayat yaşadığı, Anadolu'nun genelindeki örf ve adetlerin burada da yaşandığı ve eğitim açısından mevcut olan genel yetersizliği barındırdığı hazırlanan rapordaki kayıtlarda görülmektedir. Bilgiler, yöre halkının sosyalitesi olmayan, yöresel ahlak özelliklerine sahip, duyarlı ve yardımsever olduğuna işaret etmektedir. Kazada dönem itibariyle mevcut olan 33 ilkokuldan 3'ü kız mektebidir (TSİKV, 1922: 150). Bunlardan 26 tanesinin raporun hazırlandığı yıl içinde açıldığı ve çoğunda öğretmen olmadığı kaydı dikkate alındığında, eğitim kurumlarının yetersizliği görülebilmektedir. Biri Beyşehir merkezinde ve diğeri Toğna'da olmak üzere 2 yüksek medrese bulunduğu bilgisini veren yetkili de, eğitimin her yerde olduğu gibi Beyşehir'de de pek geri kalmış ve gelişememiş olduğu (TSİKV, 1922: 150, 152) yorumunu yapmıştır.

Kaynağımızda verilen bilgilere göre 1920'li yılların başlarında 26 tanesi yeni yapılmış olmak üzere toplam 33 sıbyan mektebi (ilkokul, çoğunda öğretmen yok) bulunan kazada, 1877 tarihli Konya Vilayet salnamesi kayıtlarına göre 1 rüştiye ve 79 ilkokul bulunduğu gözlemlenmektedir (1877 KVS, 2007:136). Bu durumda Osmanlı son dönemlerindeki eğitim hamlelerine karşılık Beyşehir'de eğitimin 40 yıl kadar öncesine göre bile geride ve çok yetersiz olduğu görülmektedir. 1878 salname kayıtlarında, bölgede 1 rüştiye ve 2 sıbyan mektebi bulunduğu (1878 KVS, 2007: 116) kaydı ise çalışmaların titizlikle yapılmadığı tartışmasını açmakla birlikte, 1878 yılı Konya Vilayet Salnamesinde verilen rakamın sadece şehir merkezine ait olduğu yaklaşımı mantıklı görünmektedir. 1880 yılında kazanın tek rüştiyesinde 50 öğrenci bulunduğu (1880 KVS, 2007: 151) bilgisi de bu kanaati güçlendirmektedir.

Kaza'da dönem itibariyle bir hükümet tabibi, bir sıhhiye memuru ve bir eczahane bulunmakla birlikte halk, daha çok kocakarı ilaçları ve ziyaretgâhların faydasına inanmaktadır. Ocaklara gitmek, toprağı ezip içmek, bataklığa gömülerek derdine deva bulmak gibi inançlar da vardır. Karnik namında bir Ermeni'nin, Alyanaklar namıyla

diplomasız ve gizli olarak 30 sene tabiplik yaptığı, tedavi usulünün ilgi gördüğü ve fark edilerek faaliyetten men edildiği (TSİKV, 1922: 151) bilgisi, halkın modern tıpa yaklaşımını açıklamak açısından bir gösterge olmalıdır. Göl kenarında yaşayanlar genellikle sıtma hastalığından muzdariptirler (TSİKV, 1922: 151). Köylüler bedenen sağlıklı ve gürbüz olmakla birlikte temizliğe yeterli dikkati göstermemektedirler.

Hastane ve dispanser bulunmayan Kaza halkının gölden uzak ve yükseklerde yaşayan kısımları sağlıklı ve ancak kış hastalıkları olarak zatürre, bronşit gibi hastalıklar görülmektedir. Göl civarında hastalıklar yoğun yaşanmaktadır ve içme sularının kuyulardan temin edilmesi ateşli humma ve verem gibi hastalıklara sebep olmaktadır (TSİKV, 1922: 152). Gölün güneyinde yaşayan halk bedenen zayıftır ve sıtma, trahom, dizanteri gibi hastalıklar yaygındır. Şimal rüzgârlarının havayı kurutması ve içme suyu kıtlığı bu hastalıklara sebep olmaktadır(TSİKV, 1922: 152).

Kazada görülen en yaygın hastalık sıtma ve ondan kaynaklanan rahatsızlıklar, özellikle Göl kenarında etkili olmakta ve yaygın olarak çocuk ölümlerine yol açmaktadır. Yaz ve Sonbahar aylarında sıtma hastalığı, kış ve ilkbaharda ise zatürre ve eklem ağrıları (TSİKV, 1922: 154) yaygın olarak görülürler. Frengi, verem, çiçek ve difteri hastalıklarının nadiren görüldüğü belirtilen raporda, frengi hastalığının yaygın görülmemesi fuhşun azlığına (TSİKV, 1922: 154) bağlanmıştır. 1909 yılında, halkın yoğun ilişki içinde bulunduğu İzmir'den sirayet eden bir kolera vakası yaşanmış olan Beyşehir'de, akli ve asabi hastalıklara rastlanmadığı (TSİKV, 1922: 155) kaydedilmiştir.

Beyşehir kazasında evler hemen tümüyle taş ve kerpiçten yapılmış olmakla yine Anadolu'nun genel karakteriyle uyumlu bir görüntüye sahiptir. Evler sıhhi açıdan eksikliklerine rağmen, zemin katlı yapılar olması itibariyle nemli değildir (TSİKV, 1922: 152). Helalar, her eve mahsus olmak üzere 1.5, 2 metre derinliğinde, üstleri açık ve kapalı çukurlardan oluşmaktadır (TSİKV, 1922: 153). Bu durumun, zeminin durumuna göre hela sızıntılarının çevre kirliliği yarattığı ve insan sağlığına zarar verebildiği tahmin edilebilir. Kaza merkezindeki iki adet hamam halkın ilgisizliği yüzünden kapanmıştır. Barınma ihtiyacı için merkezdeki 3 ve Toğna nahiyesindeki iki köhne han bulunmakta ve otel bulunmamaktadır (TSİKV, 1922: 1523).

Resmi daire olarak, 3 sene önce yapımına başlanmış ancak henüz bitmemiş olan 3 katlı, 36 odalı hükümet binası ve 3 bölümlü askeri kışla mevcuttur. Sulama idaresinin kanal üzerinde yaptığı 15 kapılı köprü, güzelliği ve zarifliği (TSİKV, 1922:152) ile dikkat çekmektedir. Kaza sınırları içinde ahşap ve taştan yapılmış 11 köprü daha bulunmaktadır ki bunlardan Beyşehir, Avşar, Koçi, Yulatlar, Karabayat, Çukurağıl köprüleri taştan, diğerleri ahşaptan (TSİKV, 1922: 154) yapılmıştır.

Kısmen şehirin ve köylerin içme suları genel olarak künkler veya avgın denilen suyolları veya açıktan çeşmelere gelmektedir. Merkezde sağlıklı bir içme suyu olmadığı belirtilen raporda, şehre bir saat kadar uzaklıktaki Bademli korusundan çıkan bol sulu kaynağın demir borularla getirilmesiyle şehirin sağlıklı içme suyuna kavuşacağı (TSİKV, 1922: 154) önerisi de sunulmuştur.

Kasabanın mezarlığı kasabaya bitişik ve köylerde köye makul yakınlıkta (yaklaşık 15 dakika uzaklıkta) (TSİKV, 1922: 153), köylerden ayrıdırlar.

Beyşehir Kazası sınırları içinde 85 cami ile 10 mescit ve 4 ziyaretgâh bulunduğu bilgisi de raporda yer almaktadır. Ziyaretgâhların Eşref-i Rumi, Çuhadar Sultan, Şeyh Cemalettin ve Hasanşeyh'e (TSİKV, 1922: 156) ait oldukları kaydedilmiştir.

Eski eserler faslında ise İzzettin Eşrefoğlu Camisi, harap bir kale kapısı, Eflatun Pınarı bölgesinde, kime ve hangi döneme ait oldukları bilinmeyen tahrip edilmiş iki heykel

(TSİKV, 1922: 156) sayılmıştır. Eşrefoğlu Camisi'nin Melikşah tarafından yaptırıldığı, sonradan Selçuk oğlu Süleyman tarafından tamir ettirilerek oğlu Eşref'in adına atfen Eşrefoğlu Camisi adı verildiğine dair detaylar da verilmiştir.

Sonuç

1920'lerin başında, Milli Mücadele süreciyle paralel yürütülen Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası çalışmaları, aslında Cumhuriyet'in devraldığı mirasın durumunu gösteren önemli verileri içermektedir. Konya vilayetinin Beyşehir kazası ölçeğinde görülen durumun, bütün Anadolu'nun durumu ile örtüştüğü de bir gerçektir. Anadolu'nun diğer vilayetleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan da bu görülebilmektedir ki, konuyla ilgili akademik çalışmalar da bunu doğrulamaktadır.

1920'li yılların başında Kaza'nın coğrafi, idari, sağlık, bayındırlık, iklim, iktisat alanları ilgili olarak kayıt altına alınan bilgiler, özelde Beyşehir'in, genel ile örtüşmesi sebebiyle de Osmanlı Anadolu toplumunun hayat standartları bakımından mağdur ve gelişmişlik düzeyi bakımından geri olduğunu göstermektedir.

Mevcut durumu tespit ederek, eksiklerin giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması ve çözüm önerilerine yönelik tekliflerin sunulması yönetimlerin asli görevlerinden olmakla birlikte, bildirimize konu edilen çalışmanın ilgi çekici olan yönü, bu çalışmaların Milli Mücadele yıllarında yapılmasıdır. Milli Mücadele liderlerinin, toplumun ve ülkenin gelişmesi, müreffeh ve bayındır bir hale getirilmesi konusunu da kurtuluşun parçası olarak vatanın kurtarılması kadar önemsedikleri göstermesidir. Aynı zamanda, Cumhuriyet Türkiyesi'nin sosyal, kültürel, sıhhi ve iktisadi açıdan geliştirilerek çağdaş ve güçlü devleti, aydın ve bilinçli toplumu oluşturma hedefine yönelik inkılaplara da atıf yapmaktadır.

Kaynakça

Cöhçe S. (2006). "XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Gelibolu Sancağı'nın Sıhhi, İçtimai Durumu", *Çanakkale I-Savaşı ve Tarihi*, İstanbul BB Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul, (489-500).

Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. İstanbul.

Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (1922). *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası-Konya Vilayeti*, Cilt: 8.

Konya Büyükşehir Belediyesi (2007). 1863, 1874, 1875, 1877, 1878, 1880, 1883, 1887-1888, 1889-1890 *Konya Vilayet Salnamesi*, Konya.

1973 YILINDAN GÜNÜMÜZE ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALANI'NDA DEĞİŞEN KORUMA STATÜLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Didem DAĞLI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
didemsavuran1@gmail.com https://orcid.org/0009-0002-1636-0468

Prof. Dr. Okan YAŞAR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
okanyasar70@gmail.com
https://orcid.org/: 0000-0001-8881-4639

ÖZET

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, hem ülkemiz hem de dünya tarihinde önemli bir yeri olan bir muharebe alanı olmakla birlikte eşi benzeri olmayan doğal, arkeolojik, tarihi ve askeri varlıklarıyla da önemli bir miras alanıdır. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 2000 ve 2014 yıllarında yapılan yasal düzenlemeler ile yeni bir koruma ve alan yönetimi anlayışına sahip olmuştur. Bu bağlamda araştırma; 1973 yılından günümüze Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nda değişen koruma statülerine ilişkin görüşlerin çeşitli değişkenler çerçevesinde incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma modelini tarama (survey) modeli oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında ziyaretçilerin Tarihi Alanda uygulanan koruma statülerine yönelik bilgi, görüş ve farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden anket uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini ise 2023 yılı yaz döneminde Tarihi Alanı ziyaret edenler arasından 400 ziyaretçi oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesi sürecinde yaş seviyesi, eğitim durumu ve ziyaret sayısı kriterleri esas alınmıştır. Anketlerden elde edilen veriler çeşitli istatistiksel tekniklerle (t-testi, ANOVA, Kruskal Wallis testi, Welch testi ve Duncan testi) çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre ziyaretçilerin Tarihi Alanda uygulanan koruma statülerine yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin 3,67 ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu düzey; "Yüksek" bir seviyedir. Bu sonuç aynı zamanda Tarihi Alanda uygulanan koruma statülerine yönelik ziyaretçilerin bilgi, görüş ve farkındalık düzeylerinin yeterli seviyede olduğunu göstermektedir. Ziyaretçiler arasında cinsiyet, yaş seviyesi ve eğitim durumuna dayalı bir farklılaşma bulunmadığı; aylık gelir ve ziyaret sayısı değişkenlerine göre ise farklılaşma olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda Tarihi Alan ziyaretçilerinin alana yönelik yeterli bilgi, görüş ve farkındalığa sahip oldukları ancak Tarihi Alana yönelik yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulguları çerçevesinde; ziyaretçilerin Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının doğal, arkeolojik, tarihi ve askeri değerleri yanında koruma statüleri ve yasal düzenlemeler konusunda Alan Başkanlığınca daha fazla bilgilendirmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, Koruma Statüsü, Yasal Düzenlemeler, Farkındalık

* Bu araştırma; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde devam eden "**1973 Yılından Günümüze Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nda Değişen Koruma Statülerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi"** adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

INVESTİGATİON OF THE VİEWS ON THE CHANGİNG CONSERVATİON STATUSES İN THE GALLİPOLİ HİSTORİCAL AREA OF THE ÇANAKKALE WARS FROM 1973 TO THE PRESENT İN TERMS OF VARİOUS VARİABLES

ABSTRACT

Çanakkale Wars Gallipoli Historical Site is a battlezone that has an important place both our country and the world history. It is a heritage with an unique natural, historical, archeological military entity. Çanakkale Wars Historical Site had conservation and area management approach with legal regulations between 2000-2014 years. In this sense, the research aims investigation opinions about changing conservation statuses in various changeable frame in the Gallipoli Historical Site of Çanakkale Wars. The investigation model is survey. In this sense, quantitative research methods have been applied with the aim of detection about knowledge, opinion and awareness levels of visitors about conservation statuses in the historical site. The sample of the research consists of 400 visitors who visited the Historical Area in the summer of 2023. In the period of detecting visitors; age, educational backround, number of visits have been considered. Data have been resolved with various statistical techniques (t-test, ANOVA, Kruskal Wallis test, Welch test, Duncan test).

According to data getting from conclusion of survey, it has been detected that the knowledge and awareness levels of visitors about conservation statuses have 3.67 average. This level is “high”. At the same time, this conclusion indicates that visitors have adequate knowledge, opinion and awareness levels about conservation statuses applied in historical site. Among the visitors, a discrepancy hasn’t been detected based on age, gender, and educational backround. However, there are discrepancies according to some factors like monthly income and number of visits. As a result of the study the visitors of the historical site have sufficient opinion and awareness but they have no sufficient knowledge about the legal regulations of the historical site. Within the framework of the research findings, it is suggested that area management should inform visitors more about natural, archeological, military values and historical in addition to legal regulations and conservation statuses about Gallipoli Historical Site of Çanakkale Wars.

Keywords: Gallipoli Peninsula Historical National Park, Gallipoli Historical Site of Çanakkale Wars, Conservation Status, Legal Regulations, Awareness

KARAMANOĞLU GÜNERİ BEY'İN HAYATI ve FAALİYETLERİ

Dr. Melek GÖKSU ERDEĞER
MEB Uzman Tarih Öğretmeni,
Konya Meram Kozağaç Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi.
goksu1308@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1524-6201

ÖZET

Karamanoğulları Beyliği, Uç Türkmenlerinin kurduğu güçlü ve uzun ömürlü bir beylikti. Oğuz Boylarının Afşar koluna mensup Karamanlılar, XIII. Yüzyılın başlarında Şirvan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç etmişler ve 1228 yılında I. Alâeddin Keykubâd tarafından Ermenek bölgesine yerleştirilmişlerdi. Karaman Bey ve oğlu Mehmet Bey burada hakimiyet kurmak için Türkiye Selçuklular ve Moğollar ile bir ömür mücadele etti. 1277 Cimri Hadisesi'nde Mehmet Bey öldürülünce yerine kardeşi Güneri Bey (?-1300) geçti. Güneri Bey, III. Gıyâseddin Keyhusrev, II. Gıyâseddin Mesud ve III. Alâeddin Keykubâd'ın saltanat yıllarında beyliğinin başındaydı. Selçuklu Devleti'ndeki taht kavgalarına karıştı. II. İzzeddin'in oğullarından Feramurz'u, III. Gıyâseddin'in iki oğlunu destekledi. Yaklaşık 20 yıl Karamanoğulların beyi olarak Selçuklu ve Moğol kuvvetleri ile sık sık savaştı. Onlara tâbi olsa da çoğu zaman özerk bir yönetim sergiledi. İlhanlı Şehzadeleri Kongurtay ve Geyhatu'nun acımasız saldırılarına karşı direndi. Moğol Hanı Gāzân Han'a karşı Anadolu'da ayaklanan Baltu Noyan ve Sülemiş Noyan'ın isyanlarını destekledi. Memlüklülerle kurduğu ittifakla Selçuklu ve Moğollara karşı güç kazanmaya çalıştı. Onların yardımıyla Ermeniler üzerine baskı politikasını devam ettirdi. Mut ve Silifke'yi ele geçirdi. Bölgedeki Türk nüfusu hızla artmaya başladı. Güneri Bey'in en iyi müttefiki Eşrefoğlu Süleyman Bey'di. Ancak aralarındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Eşrefoğullarına saldırdı. Beyşehir'i ele geçirdi ve Süleyman Bey'i esir aldı. Güneri Bey zamanında Latinlerle de savaşıldı. Kıbrıs Haçlı Kralı Henri bir donanma ile Alaiye'yi ele geçirse de şehir geri alındı (1292). Güneri Bey beyliğinin sınırlarını genişleterek Larende, Ereğli, Alaiye, Bozkır, Hadim ve Belviran topraklarına egemen oldu. Sülemiş Noyan'ın isyanının bastırılmasından 6 ay sonra Güneri Bey hayatını kaybetti (h. 28 Recep 699/ m.19 Nisan 1300).

Anahtar Kelimeler: Karaman, Karamanoğulları, Güneri Bey, İlhanlılar, Memlüklüler, Eşrefoğulları

EBEVEYNİ HAPİSTE OLAN ÇOCUKLARDA PSİKOPATOLOJİ GELİŞİMİ

Doç. Dr, Zekavet KABASAKAL
Dokuz Eylül Üniversitesi,
zekavetkabasakal@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-3450-1060
Psikolog, Deniz KABASAKAL
Carl von Ossietzky University of Oldenburg,
kabasakald@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-1811-7795
Psikolog, Yağmur MUMCU
Dokuz Eylül Üniversitesi,
yagmurmumcu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-1464-4443

ÖZET

Bu çalışmada anne ya da babası hapiste olan çocuklar psikopatolojilerin oluşumu açısından ele alınmıştır. Son yılarda tutuklu bireylerin sayısındaki önemli artış, pekçok çocuğun bu duruma bağlı olarak yaşamında önemli değişikliklerin olmasına ve buna bağlı olumsuz sonuçların gelişmesine yol açmaktadır. Ebeveynlerinden en az biri hapiste olan çocuklar ardışık sorunlarla karşılaşmaktadır. Okul ve akran gruplarında dışlanma, zorbalıkla karşılaşma, damgalanma bunlardan önde gelenleridir. Anne ya da babanın hapiste olmasınında çocuk üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Anne yokluğu çocuklar açısından daha riskli bulunmaktadır. Bu grup özellikle travma sonrası stres bozukluğu açısından ele alınmaktadır. Tutuklu çocukları yetişkinlikte de diğer gruplara göre psikopatolojiler açısından farklılık göstermektedir. Bu çocuklar önemli bir risk grubu oluşturmalarına ragmen bu konuda az sayıda çalışma vardır. Bu durum tutuklu çocuklarının sayılarının ve ihtiyaçlarının tam olarak saptanamamasına ve çocuklara yönelik önleyici ve destekleyici çalışmaların yetersizliğini beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler : Çocuklar, hapis, psikopatoloji

CHILDREN HAVING AN IMPRISONED PARENT IN DEVELOPMENT OF PSYCHOPATHOLOGIES

ABSTRACT

The study deals with children having an imprisoned parent in terms of development of psychopathologies. Due to the substantial increase in recent years in the number of prisoners, their children experience huge changes in their lives and suffer from the negative consequences of this bitter reality. Children with at least one imprisoned parent encounter certain problems such as exclusion from other people at school and peers, being bullied and being stigmatized. Indeed, children are affected in a lot of ways when their mother or father are in prison. Absence of mother is evaluated as a riskier situation for these children. The related studies examine children in this group primarily in terms of development of post-traumatic stress disorder. Children with an imprisoned parent also develop different psychopathologies during adulthood when compared to other individuals. Although these children constitute a significant risk group, a few studies in the literature have focused on them so far. Therefore, it is not possible to determine exact number and needs of children with imprisoned parents and there are insufficient number of preventive and supportive actions taken for the well-being of these children.

Keywords: Children, prison, psychopathology

1. GİRİŞ

Türkiye hapishanede bulunan hükümlü ve tutuklu sayısı 2022 yılı itibariyle 314502'dir (ceza ve tevkif evleri genel müdürlüğü,2022). Hapishanedeki bu grubun çocuklarının sayısı, durumu vb. bilgileri tam olarak bilinememektedir. Ebeveynleri hapiste olan çocuklar, literatürde az çalışılan konulardan biridir. Türkiye ulusal tez merkezinde bu konu ile yapılmış olan tek tez ebeveynleri hapishanede olan çocukların okul yaşantıları içermektedir (Kahya, 2016). Ebeveynlerinden birinin hapiste olmasının çocuklarda psikopatolojilerin görülmesi açısından kısa ve uzun vadeli sonuçları yakın zamanlarda araştırmalarda yer almaya başlamıştır. Aile üyelerinden birini hapiste olması bir çocuğun yaşamındaki çok boyutlu etkileri olan, on olumsuz yaşam deneyimden biri olarak görülmektedir (Felitti, et al., 1998).

Avustralya'da yapılan bir çalışmada mahkumların %46 sının temel ihtiyaçlar açısından bakıma muhtaç çocuklarının olduğunu göstermektedir. Aynı ülkede kadın mahkûmlarla yapılan bir çalışmada ,%54 oranında kadın mahkumun bakıma muhtaç çocuğu olduğu ifade edilmiştir (Australian Institute of Health and Welfare,2020). Anneleri hapiste olan çocukları

toplumdaki en yüksek risk gruplarından biri olarak tanımlamaktadır (Myers,et.al., 1999). Bu çalışmada ebeveynlerinden en az birinin hapishanede olmasının çocuklar üzerindeki etkileri psikopatoloji bağlamında ele alınacaktır. Ebeveyni hapishanede olan çocuklar pek çok olumsuz deneyimi bir arada yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Çoğu kez de anne ya da babasının hapiste olduğunu saklayarak bu deneyimlerinin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Aşağıda ebeveyni hapiste olmanın çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

2. EBEVEYNİN HAPİSTE OLMASININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

2.1.Temel bakım ve ihtiyaçların karşılanması

Ebeveynlerden birinin hapse girmesi her durumda çocuğun yaşantısını etkilemektedir. Özellikle küçük yaştaki çocuklar daha çok temel bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Evde ebeveynlerden birinin bulunması da bu konudaki problem tümden ortadan kaldıramamaktadır. Evdeki ebeveynin çalışmak durumunda olması, diğer ebeveynin hapishanede olması çocuğun fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması açısından zorlukları içermektedir. Son yıllarda bu çocukların yaşam süreçlerine devamı sağlamak üzere yaklaşık % 45'i akraba olmayanların yanına, yaklaşık % 30'u ise akrabalarının yanına yerleştirildiği aktarılmaktadır (Laub & Haskins,2018).

2.2.Damgalama

Damgalama bireylerin karşılaştığı ayrımcılık ve değersizleştirme ile sonuçlanan bir dizi olumsuz özelliğe bağlayan sosyal bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynlerinden biri hapishanede olan çocuklar için damgalanma çok yaygın görülen durumlardandır. Bu çocuklar sosyal çevreleri tarafından izole edilmekte, zorbalıkla karşılaşmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda ,komsular, akrabalar, arkadaşları tarafından utandırma , izole etme, zorbalık ile karşılaştıklarını bu nedenle anne ve babalarının nerede olduğuna ilişkin bilgileri sakladıklarını göstermektedir. Araştırmacılar damgalamanın yol açabileceği düşük benlik saygısı, artan zorbalık ve akran mağduriyeti riski ve aileden ve arkadaşlardan izolasyon gibi bir dizi nedenden dolayı psikopatolojik sonuçlarına dikkat çekmektedirler (Saunders,2018).

2.3.Okul ve Akran ilişkileri

Okul yaşamı ve akran ilişkileri ebeveynlerinden biri hapiste olan çocuklar için en zorlandıkları yaşam deneyimleri arasında yer almaktadır(Kahya,2016).Okula gitmek bu

çocuklar için bir stres kaynağı olabilir. Burada akranları tarafından dışlanma, öğretmenlerin ilgilenmemesi, çocukların özgüvenini azaltan ve potansiyel olarak çocuğun uyum düzeyini etkileyen bir yapı oluşturmaktadır. Bir ebeveyni hapiste olan çocukların, daha düşük okul başarısı ve daha yüksek okuldan kaçma, okuldan dışlanma ve sosyo-duygusal zorluklar gibi daha kötü sonuçlara sahip olma olasılığı daha yüksektir (Ebeveyn hapsedilmesinin çocukların okul performansıyla ilgili hem bilişsel hem de bilişsel olmayan olumsuz sonuçlarına değinilmektedir. Okula giden çocukların ve gençlerin suç işleme ve diğer sorunlu davranışlara daha az dahil olmaları bu çocuklar açısından okulun önemine işaret etmektedir(Dawson,et.al,2013).

2.4.Anne/Baba yoksunluğu

Annenin ya da babanın hapse girmesi önemli çocukluk travmalarından biri olarak tanımlanmaktadır. Araştırmalar anne ve babanın hapsedilmesinin, çocuklarda hem içselleştirme (örneğin, depresyon, kaygı, geri çekilme) hem de dışa vurma (örneğin, saldırganlık, suç işleme) davranış sorunları, madde kullanımı, bilişsel beceri riskindeki artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle küçük yaşta anne bakımına muhtaç olan çocuklar başta olmak üzere anne yoksunluğu çocuk ruh sağlığı açısından başlı başına bir risk oluşturmaktadır. 1980-2014 yılları arasında kadın tutuklu sayısının %700 artması, bu tutukluların bir kısmının anne olduğu düşünüldüğünde çocuklar açısından önemi belirginleşmektedir (Easterling, Feldmeyer, & Presser, 2019). Annenin hapiste olmasının çocuk açısından daha fazla yaşamsal risk oluşturabileceği ifade edilmektedir (Shlafer, Duwe,& Hindt,2019).Annesi tutuklu bulunan küçük çocukların %75'nin travma sonrası stres bozukluğuna bağlı uyku ve dikkat sorunları, depresyon, öfke, korku semptomları gösterdikleri bulunmuştur. Anneler ayni zamanda babaların hapiste olduğu durumlarda babalar ve çocuklar arasındaki bağı sürdürmede de belirleyici konumdadırlar. Hapse giren kişi baba ise çocukların %50 oranında davranış sorunlarının ortaya çıkmaktadır (Loureiro,2010). Çocuk ve baba arasındaki güçlü bağların , çocuklar için daha optimal bilişsel gelişim, akademik başarı, benlik saygısı, duygusal ve davranışsal düzenleme ve sosyal yeterlilik dahil olmak üzere bir dizi olumlu sonuçla ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan, babaların yokluğu düşük akademik başarı, istihdam ve sağlık problemleri, davranış sorunları ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Charles, Muentner,& Kjellstrand, 2019).

2.5.Tutuklu çocuğu olmanın Uzun dönem etkileri

Anne ya da babası hapiste olan çocuklar için bu durumun etkileri, ebeveynler hapishanedeyken veya tahliye edildikten sonra, çocuklukta veya yetişkinlikte olmak üzere herhangi bir zamanda ortaya çıkabilir (Murray,et.al,2009). Bu sürecin uzun vadeli etkileri arasında ise düşük benlik saygısı, artan zorbalık ve akran mağduriyeti riskinden söz edilmektedir (Murray&Murrray,2010). Benzer şekilde, bu çocukların antisosyal ve saldırgan davranış, alkol ve madde bağımlılığı, okuldan kaçma, akademik başarısızlık vb. risklerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Martin, 2001). Murray ve Farrington'ın (2008) antisosyal davranış ile ebeveyn hapsi arasındaki ilişki üzerine yaptığı araştırma, hapsedilmiş bir ebeveyni olan çocukların diğer çocuklara göre üç kat daha fazla antisosyal davranış sergilediğini göstermektedir.

Çocukluk döneminde anne ya da babasının hapiste olması çocuk için genç yetişkinlik döneminde karşılaşabileceği psikopatolojiler açısından da bir risk faktörü olarak tanımlanmaktadır. Diğer genç yetişkinlerle karşılaştırıldığında çocukluk döneminde daha az sevildiğini hissetmek ve yetişkinlik döneminde de her iki ebeveynle daha sınırlı iletişim içerisinde olmak ile ilişkili bulunmuştur. Bu çocuklar okulda daha az olumlu yaşantıya sahip olması, diğer çocuklara göre daha sık özel eğitim desteğine ihtiyaç duydukları belirtilmektedir. Bu grupta uzun vadede de yüksek öğrenime devam etmeme, intihar planlama veya teşebbüs etme ve akıl sağlığı sorunları nedeniyle hastaneye yatma riskleri diğer genç yetişkinlere göre daha fazla bulunmuştur (Nylander, Källström & Hellfeldt,2018). Bir çocuğun ileriki yaşamında psikolojik problemler geliştirme olasılığını artırabilecek diğer bir faktör, ebeveynlerine hapishanede nasıl davranıldığı konusunda endişelenmek ve güvenliklerinden korkmak gibi ebeveyn tutuklamasının getirebileceği belirsizlikler olarak ifade edilmiştir(Loureiro,2010).

3. EBEVEYNİ HAPİSHANEDE OLAN ÇOCUKLAR İÇİN DESTEKLEYİCİ ÇALIŞMALAR

Ebeveynlerinin hapsedilmesiyle ilgili olarak çocuklara destek olmak , sosyal hizmet uzmanları, saha çalışanları ve akademisyenlerin, sorumluluğunda görülmekte birlikte, özellikle de bu çocuklarla yakından çalışma fırsatı olan öğretmenlerin eğitilmesi kritik önemde değerlendirilmektedir (Saunders, 2018). Hapishanede ebeveynleri olan çocukların akranlarıyla yapılan destek çalışmalarının onların iyilik algılarını arttırmıştır (Jones,2013). Anneler/ babalar ve çocukları arasında düzenli bir iletişimin sağlanması , telefon ve yüz yüze görüşmelerin sağlanması, çocuklar için olumlu sonuçların olasılığını artırmaktadır (O'Malley

ve Devaney, 2016).Bu çalışmanın sonuçları ile benzer biçimde Arizona Prison Visitation Project, kapsamında 127 anne ve 293 çocukla yapılan çalışmada da hapisteki ebeveyni ile farklı yollarla daha çok temas halinde olan çocukların ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinde artış gözlenmiştir (Haverkate, & Wright,2020).

Diğer yandan bu çocukların okullarında daha olumlu yaşantılara sahip olmaları, okulu bırakmamaları için okul temelli programlara, bazı bölgelerde ebeveyni hapishanede olan çocuk sayısı yüksek olduğu için bu yerlerde toplum temelli programlara ihtiyaç olduğu araştırmacıların müdahale planları kapsamında aktarılmaktadır (Laub & Haskins,2018).

4. SONUÇ

Ebeveyni hapishanede olan çocuklar tam olarak sayı ve nitelikleri açısından bilinmiyor olsalar da var oldukları ve ciddi risklerle karşı karşıya oldukları araştırma bulgularında yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan araştırmalarda anne ya da babası hapishanede olan çocukların saldırganlık gibi davranışsal sorunlar, sınıf tekrarı gibi eğitimsel sorunlar, depresyon gibi sağlık sorunları ve evsizlik ve gıda güvensizliği gibi zorluk ve yoksunluk durumlarını yaşadıklarını görülmektedir. Diğer yandan bu çocuklar sosyal çevrelerinden (okul ortamı, arkadaşlar, komşular) izole edilmekte, zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Ebeveynleri cezaevinde olmayan çocuklara göre akıl sağlığı sorunları yaşama konusunda önemli ölçüde daha fazla risk altındadır (Beresford, Loucks, & Raikes, 2020).

Çocukların içinde bulundukları gelişim dönemi ve sosyal desteğinin olup olmaması bu durumdan etkilenme düzeyini farklılaştırmaktadır. Çocuğun küçük yaşta bakıma muhtaç olması, ebeveynin hapse girmesi durumunda yaşam dengelerine daha çok zarar vermektedir. Aileye ilişkin özellikler arasında tutuklanan ebeveynin, hapse girmeden önce çocuktan ayrı yaşıyor olması, ve aile içinde sosyal destek ağının olması çocuğun ruh sağlığı açısından koruyucu bulunmaktadır (Loureiro,2010).

Okul çağı çocuklarında ise özellikle akademik performans sorunları, uyum problemleri, akran zorbalığı ve dışlanma belirginleşmektedir. Çalışmalarda ebeveyn hapsinin çocukların akademik başarılarının yanı sıra sosyo-duygusal gelişimleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu ve okuldan dışlanmalarının veya okuldan kaçmalarının görülebileceği vurgulanmaktadır. Özellikle öğretmenle çocuk arasındaki ilişkinin koruyucu faktör olabileceği belirtilmektedir (Morgan, Leeson, & Dillon, 2013). Araştırmacılar tarafından bu grup yaşam deneyimleri açısından öncelikli risk gruplarından biri olarak kabul edilmesine

rağmen konuya ilişkin sınırlı sayıda araştırma, rapor ve müdahale planı olduğu görülmektedir. Çocukların katılımcı olduğu çalışmalar küçük örneklem gruplarını ve sınırlı verileri içermektedir (Charles, 2021;Kahya,2016;Sounders, 2018).

Sonuç olarak araştırmalarda ebeveyn hapsinin çocuklarda çoklu yaşam değişikliklerine ve psikolojik zorluklara neden olabileceğini ve bunun çocukların antisosyal davranışlarına ve ruh sağlığı sorunlarına yol açmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Ebeveyni tutuklu olan çocuklar travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, madde kullanımı, antisosyal kişilik bozukluğu başta olmak üzere çeşitli psikopatolojiler açısından risk grubunda değerlendirilmelerine rağmen üzerinde az çalışılan gruplardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan araştırmalarda da ebeveynin hapsedilmesi ile çocuğun iyi olma hali arasındaki negatif ilişki olduğu görülmüştür. Bu çocuklar için riskleri azaltmak üzere okul, aile, toplum temelli desteklerin sağlanması onların psikolojik sağlığına katkıda bulunacaktır.

5. ÖNERİLER

Hapishanede anne –babası olan çocuk sayısına ilişkin doğru verilerin toplanması öncelikle çalışmaların planlanması açısından önemli görülmektedir. Ebeveynin gözaltına alma sürecinden başlayarak , hapishane yaşantısı , görüşmeler dahil olmak üzere çocuklarla iletişim kuran tüm ilgililerin konuya yönelik farkındalık geliştirmesinin sağlanması yararlı olabilir. Anne ya da babası hapiste olan çocukların, akran desteği, öğretmen desteği gibi sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi için okul kapsamında çalışmaların düzenlenmesi ihtiyaç kapsamında görülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Australian Institute of Health and Welfare (2020). *The health and welfare of women in Australia's prisons.* https://www.aihw.gov.au/getmedia/32d3a8dc-eb84-4a3b-90dc-79a1aba0efc6/aihw-phe-281.pdf.aspx?inline=true

[2] Beresford, S., Loucks, N., & Raikes, B. (2020). The health impact on children affected by parental imprisonment. *BMJ paediatrics open*, *4*(1). https://doi.org/10.1136%2Fbmjpo-2018-000275

[3] Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü (2022). *Ceza ve İnfaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlü mevcutları.* https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf

[4] Charles, P., Kerr, M., Wirth, J., Jensen, S., Massoglia, M., & Poehlmann-Tynan, J. (2021). Lessons from the field: Developing and implementing an intervention for jailed parents and their children. *Family Relations*, *70*(1), 171-178. https://doi.org/10.1111/fare.12524

[5] Charles, P., Muentner, L., & Kjellstrand, J. (2019). Parenting and incarceration: Perspectives on father-child involvement during reentry from prison. *Social Service Review*, *93*(2), 218-26. https://doi.org/10.1086/703446

[6] Dawson, A., Brookes, L., Carter, B., Larman, G., & Jackson, D. (2013). Stigma, health and incarceration: Turning the tide for children with a parent in prison. *Journal of Child Health Care*, *17*(1), 3-5. https://doi.org/10.1177/1367493513478136

[7] Easterling, B. A., Feldmeyer, B., & Presser, L. (2019). Narrating mother identities from prison. *Feminist Criminology*, *14*(5), 519-539. https://doi.org/10.1177/1557085118773457

[8] Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., … Mark, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. American Journal of Preventive Medicine, 14(4), 245–258. https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8

[9] Gallagher, B., Berman, A. H., Bieganski, J., Jones, A. D., Foca, L., Raikes, B., ... & Ullman, S. (2016). National human research ethics: a preliminary comparative case study of Germany, Great Britain, Romania, and Sweden. *Ethics & behavior*, *26*(7), 586-606. https://doi.org/10.1080/10508422.2015.1096207

[10] Glaze, L. E., & Maruschak, L. M. (2016). Parents in prison and their minor children. U.S. Department of Justice.

https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/2976/Parents_Prison_Minor_Children.pdf

[11] Haverkate, D. L., & Wright, K. A. (2020). The differential effects of prison contact on parent–child relationship quality and child behavioral changes. *Corrections*, *5*(3), 222-244. https://doi.org/10.1080/23774657.2018.1485529

[12] Kahya, O. *Ebeveyni mahkum olan çocukların okul yaşantıları*. Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2016.

[13] Laub, J. H., & Haskins, R. (2018). Helping children with parents in prison and children in foster care. *Future of Children*, *23*(4), 1-6. https://1stdirectory.co.uk/_assets/files_comp/7893ea99-6316-4914-b34a-5f63915f648b.pdf

[14] Loureiro, T. (2010). Perspectives of children and young people with a parent in prison. For Solafırma Final Report Children of prisoners. https://dera.ioe.ac.uk/1215/1/perspectives%20of%20cyp%20with%20a%20parent%20in%20prison.pdf

[15] Morgan, J., Leeson, C., & Carter Dillon, R. (2013). How can schools support children with a parent in prison? *Pastoral Care in Education*, *31*(3), 199-210. https://doi.org/10.1080/02643944.2013.788063

[16] Murray, J., & Farrington, D. P. (2008). PROTOCOL: Parental Imprisonment: A systematic review of its effects on child antisocial behavior, crime and mental health. *Campbell Systematic Reviews*, *4*(1), 1-44. https://www.proquest.com/docview/2568047258/fulltextPDF/FCFC993182CF4206PQ/1?accountid=10527

[17] Murray, J., Farrington, D. P., Sekol, I., & Olsen, R. F. (2009). Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, *5*(1), 1-105. https://doi.org/10.4073/csr.2009.4

[18] Murray, J., & Murray, L. (2010). Parental incarceration, attachment and child psychopathology. *Attachment & human development*, *12*(4), 289-309. https://doi.org/10.1080/14751790903416889

[19] Myers, B. J., Smarsh, T. M., Amlund-Hagen, K., & Kennon, S. (1999). Children of incarcerated mothers. *Journal of child and family studies*, *8*(1), 11-25. https://doi.org/10.1023/A:1022990410036

[20] Nylander, P. Å., Källström, Å., & Hellfeldt, K. (2018). After a childhood with a parent in prison–relationships and well-being as a child and young adult. *International journal of prisoner health*. Vol. 14 No. 1, pp. 34-45. https://doi.org/10.1108/IJPH-12-2016-0074

[21] O'Malley, S., & Devaney, C. (2016). Maintaining the mother–child relationship within the Irish prison system: The practitioner perspective. Child Care in Practice, 22(1), 20–34 https://doi.org/10.1080/13575279.2015.1054786

[22] Saunders, V. (2018). What does your dad do for a living? Children of prisoners and their experiences of stigma. *Children and Youth Services Review*, *90*, 21-2 https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.05.012

[23] Shlafer, R., Duwe, G., & Hindt, L. (2019). Parents in prison and their minor children: Comparisons between state and national estimates. *The Prison Journal*, *99*(3), 310-328. https://doi.org/10.1177/0032885519836996

GENÇLERDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE ÖZNEL İYİ OLUŞ

Doç. Dr, Zekavet KABASAKAL
Dokuz Eylül Üniversitesi,
zekavetkabasakal@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-3450-1060
Psikolog, Yağmur MUMCU
Dokuz Eylül Üniversitesi,
yagmurmumcu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-1464-4443

ÖZET

Günümüzde internet kullanımı eğitimden alışverişe pek çok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. İnternet kullanıcılarının önemli bir oranını da gençler oluşturmaktadır. İnternetin aşırıya kullanımı, araçtan çok amaç olarak kullanımı internet bağımlılığına neden olmakta ve buna bağlı olarak psikolojik, fizyolojik, sosyal açıdan pek çok soruna yol açmaktadır. İnternet bağımlılığının genellikle bireyler üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapılmakta ve temel risk grubunu ise gençler oluşturmaktadır. Bireyin öznel iyi oluşu, olumlu duyguların olumsuz duygulardan daha çok yaşanması ve yaşam doyumunun yüksek olması anlamına çok boyutlu bir kavramdır. İnternet bağımlılığı süreğen biçimde bireyin öznel iyi oluşunu tehdit etmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar öznel iyi oluşu düşük gençlerin daha çok internet bağımlılığı geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, gençlerin öznel iyi oluşuna etki eden faktörler, gençlerde internet kullanımı ve internet bağımlılığı çeşitli literatür kapsamında ele alınarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, internet bağımlılığı, gençler , öznel iyi oluş.

INTERNET ADDICTION AND SUBJECTIVE WELL-BEING IN YOUTH

ABSTRACT

Nowadays, internet use is widely used in many fields, from education to shopping. A significant proportion of internet users are young people. Excessive use of the internet as a purpose rather than a tool causes internet addiction and, accordingly, causes many psychological, physiological and social problems. The negative impact of internet addiction on individuals is generally emphasized, and the main risk group is young people. Subjective well-being of an individual is a multidimensional concept that means experiencing positive emotions more than negative emotions and having high life satisfaction. Internet addiction

constantly threatens the individual's subjective well-being. Additionally, research shows that young people with low subjective well-being are more likely to develop internet addiction. In this study, factors affecting the subjective well-being of young people, internet use and internet addiction in young people are discussed within the scope of various literatüre.

Keywords: Internet, internet addiction, youth, subjective well-being.

1. GİRİŞ

İnternet kullanımı yaşamımızın pek çok alanında önemli yer kaplamakta ve alışverişten eğitime giderek artan alanlarda etkin kullanılmaktadır. Türkiye'de 71.38 milyon internet kullanıcı bulunmakta, bu rakam nüfusun %83.4 'üne denk gelmektedir. Bu oran dünya ortalamasına (% 59.4) göre oldukça yüksektir (we are social, 2023). Tüik 2022, araştırmasında da benzer veriler elde edilmiştir. Aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 1: 2004/ 2022 yılları arasında cinsiyete göre internet kullanım oranları

	İnternet kullananlar		
Yıl	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**
2004	**18.8**	**25.7**	**12.1**
2005	**17.6**	**24.0**	**11.1**
2007	**30.1**	**39.2**	**20.7**
2008	**35.9**	**45.4**	**26.6**
2009	**38.1**	**48.6**	**28.0**
2010	**41.6**	**51.8**	**31.7**
2011	**45.0**	**54.9**	**35.3**
2012	**47.4**	**58.1**	**37.0**
2013	**48.9**	**59.3**	**38.7**
2014	**53.8**	**63.5**	**44.1**
2015	**55.9**	**65.8**	**46.1**
2016	**61.2**	**70.5**	**51.9**

2017	**66.8**	**75.1**	**58.7**
2018	**72.9**	**80.4**	**65.5**
2019	**75.3**	**81.8**	**68.9**
2020	**79.0**	**84.7**	**73.3**
2021	**82.6**	**87.7**	**77.5**
2022	**85.0**	**89.1**	**80.9**

TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2004-2022

Çizelge 1. de görüldüğü gibi yıllar içerisinde internet kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Yoğun internet kullanımı avantajlarının yanı sıra bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en önemlilerinden biri de internet bağımlılığıdır.

2. GENÇLERDE İNTERNET KULLANIMI

İnternet kullanımı ile ilgili pek çok araştırma yürütülmektedir. Bu araştırmalardan biri Türkiye İstatistik Kurumunun 2015 yılında yürüttüğü çalışmadır. Bu araştırmaya göre; Türkiye'de internet ve bilgisayar kullanım oranının 16-74 yaş grubu arasında %55, 9 'a yükseldiği ve interneti en çok kullanan yaş grubunun ise 16-24 yaş arası olduğu görülmüştür. Bu da interneti Türkiye'de en çok gençlerin kullandığı anlamına gelmektedir. Kelleci (2008) ise; 8-18 yaş grubunun günün 5-6 saatini teknolojik aletlerin başında geçirdiğini belirtmektedir.

Günümüz koşulları, interneti kullanmayı zorunlu hale de getirebilmektedir. Teknolojik becerilere sahip olmak, toplum tarafından teşvik edilmekte ve eğitim ortamlarındaki öğrenme-öğretme sistemleri daha elektronik hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ödevlerde öğrenciler büyük oranda internetten yararlanmaktadır (Nalwa ve Anand, 2003; akt. Kayri ve Günüç, 2009). İnternetin, ergenler tarafından bilgilenme, işlem yapma, haberleşme, eğitim ve eğlence amacıyla kullanıldığı da görülmektedir. İnternetin bu amaçlar için kullanılması ergenlere büyük fayda sağlayabilmektedir. Çünkü bu sayede, yaratıcılıkları artar, başka ülkelerdeki bilgi ve gelişimden anında haberdar olabilir, bilgiye kolay ve çabuk ulaşabilir, e-posta yoluyla yeni arkadaşlar edinebilirler. (Tuncer, 2001). Bunun yanı sıra yapılan araştırmalar internetin mantık yürütme, yazma becerilerini geliştirip, iş fırsatları yakalamalarında yardımcı olduğu ve

sanal ortamda oldukları için kendilerini daha rahat ifade etmenin öz güvenlerini yükselttiğini ortaya koymuştur (Bremer ve Rauch, 1998; akt. Akdağ, Yılmaz, Özhan ve Şan 2014).

İnternet kullanımı, gençler arasında hızla artmakta ve internet ergenlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Sosyal ağlara bağlanıp iletişim kuran, internetten yeni arkadaşlar edinen ve oyunlar oynayan ergenler çoğalmaktadır (Karaca, 2007). Ancak, internette denetimin azlığı, geçirilen zamanın kontrol edilmesinin zorluğu, istenen her yer ve istenen her zamanda internete bağlanmanın kolaylığı ve ergenler arasındaki sosyal paylaşım yapma rekabeti internet kullanımı konusunda birtakım sorunlara yol açmaktadır. Bunlardan biri de internet bağımlılığıdır (Dikme, 2014). İnternetin, ergenler arasında popüler olması ve yoğun kullanımı (Lin ve Tsai, 2002; akt. Biçer, 2014), ergenlerin okul, internet kafe ve evde internet kullanmaları internet bağımlılığına yol açabilmektedir (Lim ve diğ., 2004).

Morahan-Martin ve Schumacher (2000)' e göre *internet bağımlılığı;* internetin aşırı kullanımından dolayı artık kendini kontrol altına alamayan bireyin hayatına ve sosyal ilişkilerine fazlasıyla zarar vermesidir. Gönül (2002)'e göre ise bağımlılık internete değil de onun sunduğu imkanlara karşıdır. Bireylerin internetten ihtiyaçlarını karşılayabilmesi bazılarında sınırlı olabilirken, bazıları bunu engelleyememektedir. Bu da o bireylerin internetin imkanlarına bağımlı olduğunu gösterir. Bağımlı olan bireylerse iş ve özel hayatında birçok kayıplar yaşamaktadır ve bu hayatlarına oldukça ciddi zararlar vermektedir. Dikme (2014) 'a göre; bireyin çevreye ve insanlara bakışının farklı olduğu, tüm aktivitelerini kısıtladığı, internet olmadığı zaman geçirdiği zamanın anlamsız olduğunu düşündüğü ve yoksunluk belirtileri gösterdiği, internetin başından ayrılmak zorunda olduğu zaman gergin ve agresif davrandığı ve bunu tüm ilişkilerine yansıttığı, maddi manevi kayıplarının yaşanması gibi kriterler internet bağımlılık göstergesidir.

Gençlerin sosyal gelişim süreçlerine bir parçası olarak internet giderek önem kazanmaktadır. Özellikle pandemide bireylerin pek çok ihtiyacının karşılaması ve iletişimin sürdürmesinde internet kullanımı ile mümkün olmuştur .Günümüzde de daha çok bilgisayar, telefon, internet gibi elektronik ve teknolojik kaynakları kullanımı devam etmektedir (Büyükşahin-Çevik ve Çelikkaleli, 2010). Başka insanlarla iletişim kurabilmek için hem zamandan hem de paradan kazanç sağlaması, günün herhangi bir saatinde kolayca bağlanabilme imkanı sunması, benzer ilgilere sahip insanlarla tanışabilme olanağının bulunması; internetin sosyalleşme için ergenleri kendine çeken özeliklerindendir (Sevindik, 2011). Bu nedenle gençler, günümüzde yüz yüze görüşme, mektup yollama gibi geleneksel iletişim yöntemleri yerine daha hızlı, daha

ulaşılabilir ve daha ucuz olduğu için internetteki sosyal medyayı tercih etmektedirler (Jin ve Chee, 2008; akt. Impraim, 2012). İnternetin bu ucuz ve sınırsız kullanımı ve kullanımın özellikle de aileler tarafından denetlenemiyor olması internet bağımlılığını arttıran faktörler arasında yer almaktadır (Young, 2004).

3. ÖZNEL İYİ OLUŞ

İnsanların olumlu duyguları sıklıkla ve olumsuz duyguları çok az yaşıyor olması ve hayat şartlarından doyum alıyor olması öznel iyi oluş olarak adlandırılmaktadır (Eryılmaz, 2010). Öznel iyi olma kavramı hayatlarını negatiften ziyade pozitif yönde değerlendiren insanların niçin bu yolu seçtiklerini açıklamak için ortaya atılmıştır (Diener, 1984). Myers ve Diener (1995)'e göre ise öznel iyi oluş bireyin hayatını duygusal ve bilişsel yönden değerlendirmesi demektir. Öznel iyi oluş, iki öğeden meydana gelmektedir. Bunlar; bilişsel ve duygusal bileşenlerdir. Duygusal bileşenler; olumlu ve olumsuz duygulardan oluşurken, bilişsel bileşenler, yaşam doyumunu içerir (Diener ve Diener, 1995).

Seligman ve Csikszentmihalyi (2000)'ne göre; öznel iyi oluş bireylerin kendi hayatlarına ilişkin ne düşündükleri, ne hissettikleri ve yaşadıklarını nasıl değerlendirdikleridir. Yani kısacası mutluluğun insanlar için ifade ettiği anlamdır. Tuzgöl Dost (2005), öznel iyi oluşun mutlulukla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Öznel iyi oluşun olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumundan oluştuğunu ve tüm bunların toplamının kişinin genel yaşam doyumuna tekamül ettiğini söylemektedir.

Öznel iyi oluşun yüksek olması bireyin daha çok olumlu duygular yaşamasına ve geçirdiği yaşam olaylarına daha olumlu atıflarda bulunmasına bağlıdır (Tuzgöl Dost, 2005). Öznel iyi oluşu yüksek bireylerin, iş hayatlarında daha başarılı olup, daha doğru kararlar aldıkları, daha doyumlu sosyal ilişkiler içerisinde bulundukları ve daha uzun bir ömre sahip oldukları görülmüştür (Josh, 2010) ve bu nedenle bireyin öznel iyi oluşunun yüksek olması istenilmektedir (Tuzgöl Dost, 2005).

Öznel iyi oluşu açıklamak için pek çok kuram ortaya atılmıştır. Bu kuramlardan bir tanesi *Sabit Nokta* kuramıdır. Bu kurama göre insanlar hayatlarında duygusal anlamda dalgalanmalar yaşasalar da genel duygu durumları bir stabillik gösterir. Stabillik durumunun devam etmesi sayesinde insanlar öznel iyi oluşlarını sürdürebilir (Diener, 1984). Bir diğer kuram, *Uyum* kuramıdır. İnsanlar yaşadıkları olaylar karşısında mutluluk ya da mutsuzluk hissedebilir. Ancak mutluluğa uyumlandıktan sonra mutluluk hali çok sürmez. Yine aynı

şekilde mutsuzluğa uyumlandıktan sonra da mutsuzluk hali çok sürmemektedir (Lucas ve diğ., 2003). *Haz Acı* kuramına göre, bireyler öncesinde yoksunluk çektikleri hedeflere ulaştıklarında daha fazla haz yaşarlar, haz acıyı takip eder (Diener, 1984). Erek kuramı ise; bireylerin ihtiyaçlarının doyuma ulaşmasının bireyde mutluluk yaratacağını savunmaktadır. Bireyler kendilerine ulaşabilecekleri amaçlar koyduğunda ve bu amaçları adım adım takip ettiğinde öznel iyi oluşta da artış görülür ((Diener, Suh, Lucas ve Shmith, 1999). Bir diğer kuram, *Yargı* Kuramıdır. Yargı kuramına göre, gerçek durumlar ve standartlar arasındaki farkın büyüklüğü mutluluğu ortaya çıkarır. Eğer durum, bireyin standartlarının üstündeyse mutluluk meydana gelir (Diener, 1984). Öznel iyi oluş ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar öznel iyi oluşun internet bağımlılığının negatif yönde yordayıcı olduğunu ve öznel iyi oluşun psikolojik rahatsızlıklarla ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Akın,2012). Şimdi de önce ergenlerin öznel iyi oluşlarını etkileyen faktörler açıklanmaya çalışılacak sonra da öznel iyi oluş ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki ortaya konacaktır.

4. ÖZNEL İYİ OLUŞU ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE İNTERNET BAĞIMLILIĞININ KİŞİYE AİT ÖZELLİKLERİ

Kişiye ait özellikler bireyin; denetim odağı, benlik kavramı ve içe dönüklük-dışa dönüklük vb. gibi faktörlerini içermektedir. Öznel iyi oluşu en yüksek düzeyde yordayan değişkenin kişi içi özellikler olduğu ifade edilmektedir. Bu da öznel iyi oluşta genetiğin önemli rolünü ortaya koymaktadır (Diener ve diğ., 2003).

Yapılan çalışmalar benlik saygısı düşük, kişisel kontrol duygusu düşük ve dışsal denetim odağına sahip ergenlerin öznel iyi oluşlarının daha düşük olduğunu ortaya koymuştur (Huebner, 1991). Eryılmaz ve Öğülmüş (2010)'e göre ise; öznel iyi oluş sorumluluk ve dışa dönüklük değişkenleri ile pozitif bir ilişkiye sahiptir. Yani sorumluluk algısı düşük ve daha içe dönük olan ergenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu söylenebilir. Schmutte ve Ryff (1997), dışa dönük olmanın psikolojik iyi oluşun önemli ve anlamlı yordayıcılarından biri olduğunu ileri sürmüştür ve Cooper, Okamura ve Mcneil de (1995) bu bulguyu desteklemiştir. Dışa dönüklük, sosyal olmak ve doyumlu kişilerarası ilişkilere sahip olmak ile ilişkilendirilmektedir (Hills ve Argyle 2001).

Kişiye ait özelliklerinden olan özsaygı da öznel iyi oluşu olumlu yönde yordayan faktörlerdendir. Özsaygısı ve iyimserlik eğilimi düşük ergenlerin yaşam doyumlarının da daha düşük olduğu belirtilmektedir (Eryılmaz ve Atak; 2011). Ancak öznel iyi oluşu etkileyen

özsaygının rolünün kültürden kültüre değiştiği de görülmüştür. Özellikle bireyci kültürlerde özsaygının öznel iyi oluşu daha fazla yordadığı ve toplumcu kültürlerde ise daha az yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Diener ve Diener, 1995).

Denetim odağı da, öznel iyi oluşla yakından ilişkili bir kavramdır. Malki (1998), içsel denetim odağının öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Fakat bu konuda farklı görüşlerde yer almaktadır. Örneğin; Yetim (2001, akt. Censeven ve Akbaş, 2007), kimi dışsal denetim odağı geliştiren ergenlerin negatif olayların nedenlerini şansızlık faktörüne ya da karşı taraftaki kişilere atfetmesi bu ergenlerde pozitif duygulanımı sağlamakta ve bu da öznel iyi oluşu arttırabilmektedir.

Şenol-Durak ve Durak'ın 2011 yılında aşırı internet kullanımı ile özsaygı ve öznel iyi oluşu araştırdığı çalışmasında, aşırı internet kullanan ergenlerin özgüvenlerini kaybederek, daha çok olumsuz duygular yaşadıkları ve bu durumunda ergenin öznel iyi oluş düzeyini düşürdüğü görülmüştür. Caplan (2002)' nın çalışmasında da internete bağımlılık puanları yüksek olan bireylerin yalnızlık, utangaçlık, depresyon puanlarının yüksek ve özgüven puanlarının düşük olduğu gözlenmiştir.

Yapılan çalışmalar, internet bağımlılığının özsaygıyı ve buna bağlı olarak da öznel iyi oluşu düşürdüğünü göstermektedir. Ancak kimi çalışmalar da özsaygısı düşük, içe dönük, kişisel kontrol sağlamada zorluk yaşayan ve öznel iyi oluşu düşük ergenlerin daha çok internet bağımlılığı geliştirdiğine işaret etmektedir. Bu çalışmalardan biri, Batıgün-Kılıç'ın (2011) çalışmasıdır. Depresyon düşük benlik saygısı, dışsal denetim odağı ve içe dönüklük ile ilişkili bulunmaktadır. Çalışmada öznel iyi oluşun bilişsel boyutu olan yaşam doyumu, depresyon, anksiyete, somatizasyon ve intenet bağımlılığı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yaşam doyumu düşük, depresyon, anksiete ve somatizasyon belirtisi gösteren bireylerin internete bağımlılığa daha yatkın olabileceği görülmüştür.

İnternet, benlik saygısı düşük ergenler için daha cazibeli bir hale gelmektedir. Çünkü gerçek kimliklerini saklayarak idealleştirdikleri ve yeniden inşa ettikleri benliklerini sanal ortamda ortaya koyabilmektedirler (Lim ve diğ., 2004). Ergenlik dönemi, bireyin çeşitli roller deneyerek kendini bulmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu açıdan bakıldığında; ergenlerin sanal karakterler oluşturarak bunları gerçek kimlikleriymiş gibi yansıttıkları görülmektedir. İnternet ortamı ergen için; gerçek hayatta gerçekleştirmek isteyip de gerçekleştiremediği, sahip olmak isteyip de olamadığı ve gerçek yaşamın kurallarıyla işlemeyen bir dünyanın kapılarını açmaktadır ve ergenler, bu dünyada istedikleri şeylere gerçekten sahip olduklarını

düşünebilirler. Sahte kimlik kullanım cazibesinin, zamanla ergenin günlük yaşamın gerçekliğinden aldığı hazzı da azaltabileceği düşünülmektedir (Dikme, 2014). Öznel iyi oluş kuramlarından biri olan *Haz Kuramı*'na göre ise, hazzın azalması öznel iyi oluşunda düşmesine neden olmaktadır.

4.1.Duygusal Zeka

Pozitif duygulanım; neşe, ilgi, güven gibi duyguları ifade ederken; negatif duygulanım ise öfke, suçluluk, korku gibi duyguları ifade etmektedir. Olumsuz duygular; bireyin gündelik hayatta yaşadığı stresli yaşantıların ve yaşama karşı duyulan doyumsuzluğun bir yansıması olabilmektedir Duygusal zeka ise; bireyin duygularını izleme, gözlemleme, duyguları birbirinden ayırt edebilme, tanımlayabilme ve bu bilgiyi davranışlarında kullanabilme becerisidir (Ben-Zur, 2003).

Çelik'in 2008' de yaptığı çalışmaya göre; duygusal zeka ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde bir ilişki mevcuttur. Duygusal zekası yüksek olan kişilerin uyumluluğunun, kişisel ve kişilerarası ilişkilerinin de güçlü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca duygusal zeka, stresle başa çıkmayı da kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda bakıldığında; uyumluluğu, ilişkileri, stresle başa çıkma kapasitesi ve doğal olarak da duygusal zekası düşük olan ergenlerin psikolojik iyi oluşlarının olumsuz yönde etkilendiği ve yaşam doyumlarının daha düşük olabileceği söylenebilmektedir. Eryılmaz ve Öğülmüş (2010) ise; ergen öznel iyi oluşu olumsuz etkileyen bu faktörlerin arasına duygusal dengesizliği de eklemiştir. Duyguları büyük dalgalanmalar gösteren ve özellikle de olumsuz duygularını kontrol edemeyen bu ergenlerin daha mutsuz oldukları görülmüştür (Eryılmaz ve Yorulmaz, 2006). Ergen kendini iyi hissetmek için internete girerek sanal dünyanın ona sunduklarını avantaja çevirmeye çalışabilir. Fakat zaman içinde ergenin adeta bir parçası haline gelmeye internet ve internetten vazgeçemeyiş internet bağımlılığı ile sonuçlanabilmektedir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010; Durualp ve Çiçekoğlu, 2013)

4.2.Aile, Arkadaş ve Romantik İlişki Faktörü

Gençlerin psikolojik iyi oluşu ile en çok ilişki içinde olduğu düşünülen faktör, aile faktörüdür. Aile ortamının, ergen öznel iyi oluşunu %26 oranında açıkladığı belirtilmektedir (Eryılmaz, 2011). Aileden kaynaklı tükenmişlik düzeyinin (Aypay ve Eryılmaz, 2011), negatif ebeveyn-ergen ilişkisinin (Ben-Zur, 2003) yüksek olması ve düşük ebeveyn ilişkisinden algılanan düşük hoşnutluk (Cenkseven, 2004) öznel iyi oluşu olumsuz etkilemektedir.

Özdemir (2012) araştırmasında, anne-baba tarafından yüksek kabul, ilgi ve sevginin gençlerin yaşam doyumunu anlamlı derecede yordadığını ortaya koymuştur ancak yine aynı çalışmada aşırı kontrollü ebeveynlere sahip gençlerin ise negatif duyguları daha çok yaşadığı görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre; ergenin aile üyeleri ile açık bir iletişim kurması ve bu ilişkide güvenin olması ergenin kendisini aileye daha yakın ve ailenin bir parçası gibi hissetmesini sağlamaktadır (Rask, Astedt-Kurki, Paavilainen ve Laippala, 2003). Joronen ve Kurki (2005) ise, ailenin sevgi, güvenli ortam, iletişim, ait olma, kişisel önem, dışsal ilişkiler gibi faktörlerden oluştuğunu ve tüm bu faktörlerin ergenin öznel iyi oluşunu olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Ergenin sosyal desteğe en çok ihtiyaç duyduğu ergenlik döneminde, aile içi tartışmaların artması ergen-ebeveyn ilişkisini olumsuz etkileyebilmekte ve bu da ergenin yaşam doyumunu düşürmektedir.

Algılanan aile tutumu ile öznel iyi oluşu araştıran çalışmalar ise; ebeveynlerini aşırı koruyucu ya da ihmal edici olarak algılayan ergenlerin, ebeveynlerini demokratik algılayan ergenlere kıyasla daha düşük öznel iyi oluş puanlarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da algılanan aile tutumlarının ergenlerin iyi oluşunu etkilediğini göstermektedir (Tuzgöl Dost, 2004). Dolayısıyla yürütülen çalışmalara bakıldığında, gençlerin psikolojik iyi oluşunu olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında aile içi negatif ilişkiler, algılanan ihmal edici ve ya aşırı koruyucu aile tutumu, ergenin kendini ait hissetmemesi, kendini ailede sevgi ve güvende hissetmemesi gibi etmenlerin büyük bir rol aldığı söylenebilmektedir.

Arkadaş ilişkileri ve romantik ilişkiler de öznel iyi oluşu etkileyen diğer ilişki faktörleridir. Gençler arkadaşlarıyla doyumlu, sağlıklı ilişki kurması öznel iyi oluşu anlamlı düzeyde yordamaktadır. Akran ilişkilerinde sorunlar yaşayan ve sosyal destek algısı düşük olan ergenlerin ise yaşam doyumlarının daha düşük olduğu görülmektedir (Mancini ve Orthner, 1980). Ergenlik döneminde ergenlerin hayatlarında arkadaş ve aşk ilişkileri de önemli bir yere sahip olduğu için iyi bir arkadaş olmak, iyi bir arkadaşa sahip olmak, yakın ilişkileri güçlendirmek, sosyal bir kişilik geliştirmek ergenlerin öznel iyi oluşunu arttırma programlarında yer alan hedefler arasında bulunmaktadır (Forydce, 1977).

Yaşadığı problemlerden dolayı ailesiyle tartışmalar yaşayan, kendini yalnız hisseden ve sosyal destek arayışında olan ergenlerin de internete yönelerek bağımlılık geliştirdikleri belirtilmektedir (Bayhan, 2011; akt. Eftekin, 2015). Bu durumlarda ergenler, interneti bir rahatlama ve huzursuzluktan kaçış öğesi olarak kullanmaktadırlar (Tanrıverdi, 2012). Young

(2004) ise bunu günlük hayatın olumsuzluklarından kaçış ve farklı bir kimliğe bürünebilme olarak tanımlamaktadır. Erdoğan (2008); interneti sohbet, mesajlaşma ve oyunlar için aşırı kullanan ergenlerin kullanmayanlara göre kendilerini daha yalnız hissettiklerini rapor etmiştir. Ergenin yalnız hissetmesinin yanı sıra yaşadığı diğer uyum sorunlarının da bağımlılığa etkisi vardır. Çünkü uyum sorunu yaşayan ergenler, internet kullanımını başa çıkma stratejisi olarak kullanmaktadır ve böylece yaşadıkları korku, mutsuzluk negatif duygular yerini pozitif duygulara bırakmakta; davranış ödüllendirilmekte ve pekişmesine neden olmaktadır (Lim ve diğ., 2004).

Ayaroğlu (2002)' nun 385 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada yalnızlık değişkeni ile internet bağımlılığı incelenmiştir. İnternet Kullanım Ölçeği ile UCLA Yalnızlık Ölçeği'nin kullanıldığı araştırmada kendisini yalnız algılayan öğrencilerin kendini daha az yalnız algılayan öğrencilere göre internet kullanımından daha fazla olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Kendini yalnız algılayan ergenlerin ise ebeveyn ve arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları görülmüştür.

535 kadın ve 284 erkekten oluşturulan örneklem üzerinde online sosyal destek, offline sosyal destek ve yaşam doyumu arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bulunan sonuçlara göre; offline sosyal desteğin katılımcıların problematik internet kullanımını azalttığı, öte yandan online sosyal desteğin problematik internet kullanımını arttırdığı görülmüştür. Ancak hem online hem de offline sosyal destek ile yaşam doyumunun pozitif bir korelasyon içinde olduğu da bulunmuştur (Mazzoni, Baiocco, Cannata ve Dimas; 2016).

Günüç ve Doğan, 2013 yılında yürüttüğü çalışmasında, internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek ve ebeveynler ile gerçekleştirilen aktiviteler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın hipotezi öğrencilerin düşük sosyal destek algısı ve ebeveynle geçirilen kısa zaman ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde ilişki bulunmasıdır. Araştırma sonuçlarına göre; en büyük sosyal destek kaynağının katılımcılar tarafından aile üyeleri olarak algılandığı ve aile ile geçirilen zamanda görülen artışın internet bağımlılığında koruyucu bir rol oynadığı görülmüştür.

Subrahmanyam ve Lin (2007)'nin 156 ergen ile yürüttüğü çalışmada, internette geçirilen zaman ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucuna göre; internet bağımlısı ergenler sanal ortamdaki sohbetleri günlük hayattaki yüz yüze iletişime tercih etmektedir ve gerçek arkadaşlıklar yerine sanal arkadaşlıklar kurmaktadırlar.

Çağır ve Gürgan (2010), ise aşırı internet kullanımı, yalnızlık ve iyi oluş arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Bulgulara göre, iyi oluş düzeyleri ile internet bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca kendini yalnız algılayan ergenlerin internet bağımlılık puanları yüksek ve iyi oluş puanları ise düşük bulunmuştur.

4.3.Akademik Faktörler

Akademik başarı faktörünün de öznel iyi oluşu yordayan faktörlerden biri olduğu belirtilmektedir. Özen (2005), yaptığı çalışmasında; akademik başarı algısı yüksek olan ergenlerin akademik başarısını daha düşük algılayanlara kıyasla öznel iyi oluş puanlarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu bulguyu, Tuzgöl Dost (2004) da yaptığı çalışmayla desteklemektedir.

Okul başarısı (Tuzgöl Dost, 2010), ve derse katılma motivasyonu (Eryılmaz ve Aypay, 2011) da akademik faktörler arasında yer alan ve ergen iyi oluşunu etkileyen etmenlerdendir. Öğrencilerin okul başarısı yükseldikçe ve derse katılma motivasyonları arttıkça çevreden pozitif geri dönütler aldıkları, içsel bir tatmin yaşadıkları ve bu durumun da yaşam doyumlarını ve öznel iyi oluşlarını arttırdığı görülmektedir. Piko ve Hamvai (2010) ise, çalışmasında cinsiyet fark etmeksizin hem kızlarda hem de erkeklerde olumlu akademik bir başarıya sahip olmanın ve okulu severek devam etmenin öznel iyi oluşu pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Akdağ, Yılmaz, Özhan ve Şan (2014); internet bağımlılık puanı yüksek çıkan öğrencilerin derslerde devamsızlık haklarını sonuna kadar kullandıkları ve kendilerini akademik açıdan başarısız algıladıklarını saptanmıştır.Anderson (2002), 1300 üniversite öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada internet bağımlılığının akademik hayatı nasıl etkilediğini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre interneti günde 100 dakikadan fazla kullanan öğrencilerin hem akademik anlamda düşüş yaşadığı bulunmuştur.Yapılan araştırmalar kapsamında, internet kullanımının özellikle internet bağımlılarında akademik anlamda performans kaybına neden olduğu görülmüştür ve akademik başarı da görülen düşüşün ya da düşük akademik başarı algısının öznel iyi oluşu olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

4.4.Aktiflik

Aktif olmak, hareketli ve etkileyen taraf olmak anlamına gelmektedir. Yapılan çalışmalar, hayatını pasif yerine daha aktif etkinliklerle geçirmenin yaşam doyumunu arttırdığını ortaya

koymuştur. Özellikle düzenli spor yapan ergenlerin düzenli spor yapmayan ergenlere kıyasla öznel iyi oluş puanları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca boş vakitlerini bilgisayar başında geçirmek yerine daha çok açık alandaki faaliyetlere katılan ergenlerin de daha yüksek öznel iyi oluşa sahip oldukları görülmüştür (Sezer, 2011).

Aktif bir yaşama sahip olmak, yeni ve farklı aktiveleri hayata dahil etmek, planlar yapıp bunları uygulamaya koymak ve topluma yarar sağlayacak faaliyetlerde görev almak gibi unsurların öznel iyi oluşu arttıran stratejiler içerisinde yer aldığı belirtilmekte ve günlük hayattaki aktifliği arttırmanın bireyin yaşamdan aldığı doyumu ve genel mutluluk halini arttırdığı belirtilmektedir (Forydce, 1983).

17.599 ergenin katıldığı Cao ve diğerlerinin (2011) çalışmasında, internet bağımlılığı geliştirmiş ergenlerin daha çok sağlık problemleri yaşadıkları, bağışıklık sistemlerinin daha zayıf olduğu, daha az aktiflik gösterdikleri, daha az dışarıda vakit geçirdikleri ve daha çok fiziksel yetersizlik gösterdikleri görülmüştür. Görülen sağlık problemlerinin arasında psikosomatik hastalık bulgularına da rastlanılmıştır. Araştırmada internet bağımlılığı ile yaşam doyumunun negatif ilişkili olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırmalar internet bağımlısı gençlerin günlerinin büyük kısmını bilgisayar başında geçirdikleri için daha az aktif olduğunu, pasiflik sonucunda gelişen sağlık sorunları, obezite ve buna bağlı gelişen özsaygıdaki düşüşün yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Ekşi, 2012).

4.5.Suç İşleme Faktörü

Suç kavramı da öznel iyi oluş ile ilişkili bulunan kavramlardan biridir. Yapılan çalışmalar, suç işlemiş ya da suça meyilli olan ergenlerin öznel iyi oluş ve mutluluk düzeylerinin daha düşük olduğunu bulmuştur (Nalbant, 1993).

Gençlik dönemi, pek çok değişimin yaşandığı dinamik bir süreçtir. Ergenler bu değişimlere uyum sağlamaya çalışırken bazı bocalamalar yaşayabilmekte ve bunun sonucunda da davranış bozuklukları geliştirebilmekte, riskli davranışlar gösterebilmekte, madde kullanmaya, kendisine ve başkalarına zarar verebilmektedir. Bu olumsuz davranışlar da, öznel iyi oluşu olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Mcknight, Huebner ve Suldo, 2002). Bu riskli davranışlar internet bağımlılığı geliştirmiş olan ergenlerde ise siber zorbalık, kumar oynama, online ortamlarda küfür etme, bilgisayar virüsü yayma olarak da ortaya çıkabilmektedir. Türkiye'de 160 ergenle yürütülen bir çalışmada internet bağımlılığı riski taşıyan ergenlerde bu ergenlerin

sosyal ilişkilerinin yanı sıra sanal ortamdaki ilişkilerinin de bozulduğu ve siber zorbalık ihtimalinin yükseldiği görülmüştür (Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak; 2015). Ancak internet ortamındaki suçların ve öznel iyi oluşta görülen düşüşün internet bağımlılığından önce mi yoksa sonra mı geliştiğini açıklamaya yönelik bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

İnternet ortamında gençler, yeni gruplarla tanışacakları, baskıdan uzak, özgür oldukları bir ortama kavuşacaklarını düşünerek yenilik arayışına girebilmektedirler. İnternet kullanımı üzerinde denetimin olmaması, bu yenilik arayışı, ergenlerin içinde bulundukları dönem nedeniyle cinsel merak ve yönelim içinde bulunmaları ve internetin farklı rol denemelerine imkan sağlaması bu yaş grubunun bazı deneyimleri diğer yaş gruplarına göre daha erken yaşamasına da neden olabilmektedir (Dikme, 2014).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada gençlerde öznel oluşu etkileyen faktörler ve internet bağımlılığı ele alınarak tartışılmıştır. Gençler içinde bulunduğu ergenlik döneminin genel özelliklerinden etkilenmektedir. Gençlerin öznel iyi oluşu da aşırı internet kullanımından olumsuz yönde etkilenmektedir. Bireyin öznel oluşu etkileyen genel faktörler; kişi-içi özellikler, duygusal zeka, aile, arkadaş ve romantik ilişki faktörü, akademik faktörler, aktiflik ve suç işleme faktörü olmak üzere ele alınmış ve bu faktörler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kişisel özellikler ergen öznel oluşu etkileyen faktörlerden biridir. İçerisinde kişisel kontrol, denetim odağı, özsaygı, içe dönüklük, dışa dönüklük gibi pek çok özelliği barındırmaktadır. Öznel iyi oluş ile internet bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öznel iyi oluş azaldıkça internet bağımlılığında bir artış görülmektedir. Yürütülen çalışmalar, internet bağımlısı ve olumsuz öznel iyi oluşa sahip bireylerin daha çok içe dönük, dış denetim odaklı, kontrol duygusu zayıf, özsaygısı düşük bireyler olduğunu göstermiştir. Ayrıca internet bağımlılığı özsaygıyı düşürmektedir. Öznel iyi oluşu özellikle bireyci toplumlarda en yüksek düzeyde yordayan özsaygının düşüşü, öznel iyi oluşu da düşürmektedir.

Duygusal zekanın, öznel iyi oluş ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Duygusal zekası yüksek bireylerin duygularını daha iyi kontrol ettikleri ve kişilerarası ilişkilerde daha fazla uyum davranışı gösterdikleri görülmüştür. Ancak öznel iyi oluş duygusal dengesizlikten olumsuz etkilenmektedir. Gençlik döneminde duygularda görülen dalgalanmalar ergende

olumsuz duygulanmalara neden olmakta ve bu da öznel iyi oluşu düşürebilmektedir. Olumsuz duygulardan kurtulmak isteyen ergen, özellikle bu dönemde internetin cazibesine daha çok kapılabilmektedir.

İlişki faktörü öznel iyi oluş ile yüksek bir ilişki içerisindedir. Özellikle aile faktörü öznel iyi oluşun en büyük yordayıcısı olarak görülmektedir. Sıcak ebeveyn ilişkileri, güvenli ortam, aileden algılanan ilgi ve sevgi, sağlıklı ilişkiler olumlu öznel iyi oluşu arttırmaktadır. Ancak öte yandan kısıtlayıcı ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumu öznel iyi oluş ile negatif yönde ilişkilidir. Gençler bu dönemde ebeveynleri ile sık sık tartışsa da aslında onlara ihtiyaç duymaktadır. Gençlerin olumsuz ebeveyn ilişkileri, arkadaşa, karşı cinsi tanımaya ve sosyalleşmeye en çok ihtiyaç duyduğu bu dönemde sağlıklı ilişkiler kuramaması öznel iyi oluş düzeyini düşürmekte ve bu ilişki kurma ihtiyacını sanal ortamlardan gidermeye çalışmasına neden olabilmektedir. Ayrıca internet bağımlısı gençlerin internette aşırı vakit geçirmelerinden ötürü gerçek hayattaki ilişkilerine daha az zaman ayırdıkları, sanal ilişkilerin yalnızlık duygusunu bastıramadığı görülmüştür.

Bir diğer faktör akademik başarı faktörüdür. Yapılan araştırmalar, akademik başarı algısı yüksek, okulu seven ergenlerin öznel iyi oluşlarının yüksek olduğunu göstermiştir. Ancak internet bağımlısı gençler derslerine daha az vakit ayırdıklarını, akademik algılarının daha düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu da öznel iyi oluşu olumsuz yönden etkilemektedir.

Aktif olan, sosyal etkinliklerde yer alan, spor yapan bireylerin öznel oluşlarının daha iyi olduğu görülmüştür. Ancak internet bağımlısı bireyler vakitlerinin çoğunu bilgisayar başında geçirdikleri için pasif kalmakta ve sanal ortamdaki aktiviteleri gerçek hayattaki aktivitelere tercih etmektedir. Pasiflik beraberinde pek çok sağlık sorununu da beraberinde getirmekte ve öznel iyi oluşu negatif yönde etkilemektedir.

Son faktör ise, suç işleme faktörüdür. Yapılan çalışmalar suç işleyen ya da işlemeye meyilli olan, davranış bozuklukları gösteren ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin düşük olduğunu göstermiştir. İnternet bağımlısı olan suça meyilli bu ergenler sanal ortamlarda da siber zorbalık, küfretme gibi bir başkasına zarar verme davranışlarını sürdürebilmektedirler.

İnternet bağımlısı ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin düşük olduğu pek çok araştırma tarafından ortaya konmuştur. Görüldüğü gibi ergen öznel oluşu etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden kimisi ergen internet bağımlılığının hem nedenini hem de

sonucunu meydana getirmekte ve internet bağımlılığı geliştiren ergenlerde görülen öznel iyi oluştaki düşüşü açıklamaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Adams, J.F. (1995). *Ergenliği anlamak.* Ankara, İmge Kitabevi.

[2] Akdağ, M., Yılmaz, B.Ş., Özhan, U. Ve Şan, İ. (2014). Investigation of University Students' Internet Addiction in Terms of Several Variables (İnönü University Sample). *İnönü University Journal of The Faculty of Education.* 15(1), 73-96.

[3] Akın, A. (2012). The relationships between Internet addiction, subjective vitality, and subjective happiness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15* (8), 404– 410.

[4] Anderson, K.J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study, *Journal of American College Health*, 50, 21-26.

[5] Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi* (1. Basım). Ankara, Atlas Yayınları.

[6] Batıgün, A.D. ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler, *Türk Psikoloji Dergisi,* 26(67), 1-10.

[7] Ben-Zur, H. (2003). Happy adolescents: The link between subjective well-being, internal resources, and parental factors. Journal of Youth and Adolescence, 32 (2), 67–79.

[8] Büyükşahin-Çevik ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin Arkadaş Bağlılığı ve İnternet Bağımlılığının Cinsiyet, Ebeveyn Tutumu ve Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 19(3), 225-240.

[9] Cao, H., Sun, Y., Wan, Y., Hao, J. & Tao, F. (2011). Problematic internet use in Chinese adolescents and its relation to psychosomatic symptoms and life satisfaction. *BMC Public Health*, 11, 802.

[10] Caplan, S.E. (2002). Problematic Internet Use and Psychosocial Well-Being: Development of A Theory- Based Cognitive-Behavioral Measurement İnstrument. *Computers in Human Behavior.* 18, 553-575.

[11] Cenkseven F. (2004). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.

[12] Cenkseven, F. ve Akbaş, T. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olmanın Yordayıcılarının İncelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik dergisi, 3(27), 43-65.

[13] Cooper, H., Okamura, L ve Gurka, V. (1992). Social Activity and subjective Well-Being. *Personelity and Individual Differences,* 13, 573-583.

[14] Çağır, G. ve Gürgan, U. (2010). Lise ve üniversite öğrencilerinin problemli internet kullanımı düzeyleri ile algılanan iyilik halleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13* (24), 70–85.

[15] Çelik, Ş. (2008). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal zeka açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

[16] Çetin, A. B. (2014). *Ergenlerin İnternet ve Problemli İnternet Kulanım DavranışlarınınBazı Psikososyal Özellikler Açısından İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

[17] Çiftçi, S. (2015). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Asilik Davranışları İle Siber Zorba ve Siber Mağdur Olma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Fatih Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

[18] Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin,* 95(3), 542-575.

[19] Diener, E., Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 653-663.

[20] Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology, 54*(1), 403-425.

[21] Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. & Shmith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125* (2), 276–302.

[22] Dikme, E. (2014). *Meslek Lisesi Öğrencilerinin İnternet Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

[23] Durualp, E. Ve Çiçekoğlu, P. (2013). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15(1), 29-46.

[24] Eftekin, P. (2015). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin internet Bağımlılığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

[25] Ekşi, F. (2012). Narsistik Kişilik Özeliklerinin İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalığı Yordama Düzeyinin Yol Analizi ile İncelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice,* 12(3), 1683-1706.

[26] Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. Ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim.* 40(177), 93-107.

[27] Eryılmaz, A. ve Atak, H. (2011). Ergen öznel iyi oluşunun özsaygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 170–181.

[28] Eryılmaz, A. ve Öğülmüş, S. (2010). Ergenlikte öznel iyi oluş ve Beş Faktörlü Kişilik Modeli. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11 (3), 189–203.

[29] Fordyce, M.W. (1983). A Program to Increase Happiness: Further Studies. *Journal of Counseling Psychology.* 30, 483-498.

[30] Gander, M.J. ve Gardiner, H.W.(1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (1. Basım). Ankara, İmge Kitabevi.

[31] Gönül, A.S., 2002. "Patolojik İnternet Kullanımı (İnternet Bağımlılığı/Kötüye Kullanımı)", Yeni Symposium, 40(3), ss.105-110.

[32] Günüç, S., & Doğan, A. (2013). The relationships between Turkish adolescents' internet addiction, their perceived social support and family activities. *Computers in Human Behavior.* 29, 2197-2207.

[33] Gürçay, E. (2008). *Ergenlerde Madde Bağımlılığı İle Yakınlarından Ayrılma Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

[34] Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.

[35] Hills, P., & Argyle, M. (2001). Emotional stability as a major dimension of happiness. *Personality and individual differences, 31*(8), 1357-1364.

[36] Impraım, S. (2012). *The Relationship Among Internet Addiction, Use of Facebook and Academic Performance.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fatih University, İstanbul, Türkiye.

[37] Joronen, K. ve Kurki, A. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well being. International Journal of Nursing Practice, 11, 3, 125–133.

[38] Joshi, U. (2010). Subjective well-being by gender. *Journal of Economics and Behavioral Studies, 1* (1), 20- 26.

[39] Karaca, M. (2007). *Sosyolojik bir olgu olarak internet gençliği: Elazığ örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

[40] Kaşıkçı, Ş. (2014). *Ergenlik Döneminde Riskli Sağlık Davranışları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

[41] Kayri, M. Ve Günüç, S. (2009). The adaptation of internet addictıon scale into Turkish: the study of validity and reliability. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences,* 157-175.

[42] Kelleci, M. (2008). İnternet, Cep Telefonu, Bilgisayar Oyunlarının Çocuk ve Gençlerin Ruh Sağlığına Etkileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin,* 7(3), 253-256.

[43] Koç, M. (2002). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.

[44] Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi* (1. Basım). İstanbul, Remzi Kitabevi.

[45] Kulaksızoğlu A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi* (6. Basım). İstanbul, Remzi Kitabevi.

[46] Lim, J.S., Bae, Y.K. ve Kim, S.S. (2004). A Learning System for Internet Addiction Prevention. *Advanced Learning Technologies, IEEE International Conferance on.* 836- 837.

[47] Lucas, R.E., Clark, A.E., Georgellis, Y., Deiner, E. (2003). Reexamining adaptation and set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 84, No.3, 527-539.

[48] Malki, R. (1998). Davranışlarda İç-*Dış Kontrol Odağı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

[49] Mancini, J.A. ve Orther, D.K. (1980). Situational İnfluences on Leisure Satisfaction and Morale in Old Age. *Journal of American Geriatrics Society,* 28, 466-471.

[50] Mazzoni, E., Baicco, L., Cannata, D. Ve Dimas, I. (2016). Is internet the cherry on top or a crutch? Offline social support asmoderator of the outcomes of online social support on Problematic Internet Use. *Computers in Human Behaviour,* 56, 369-374.

[51] Mcknight, C.G., Huebner, E.S. ve Suldo, S. (2002). Relationships Aöomg Stresfull Life Events, Temperaments, Problem Behaviour and Global Life Satisfaction in Adlolescents. *Psychology in the Schools,* 39(6), 677-687.

[52] Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behaviour,* 16, 13-29.

[53] Mukaddes, N.M. (2000). *Ergenlik Çağı Ruhsal Gelişim Özellikleri* (1. Basım). İstanbul,Nobel Tıp Kitapevleri.

[54] Nalbant, A. (1993). *15-22 Yaşları Arasında Bulunan Islahevindeki, Gözetim Altındaki ve Suç İşlememiş Gençlerin Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[55] Özbay, H ve Öztürk, E. (1992). *Gençlik* (1. Basım). İstanbul, İletişim Yayıncılık.

[56] Özdemir, Y. (2012). Ergenlerin öznel iyi oluşlarının özerk, ilişkisel ve özerk-ilişkisel benlik kurguları açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(38), 188-198.

[57] Özen, Ö. (2005). Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

[58] Piko, B. F., & Hamvai, C. (2010). Parent, school and peer-related correlates of adolescents' life satisfaction. *Children and Youth Services Review*, *32*(10), 1479-1482.

[59] Rask, K., Astedt-Kurki, P., Paavilainen, E. ve Laippala, L. (2003). Adolescent subjective well-being and family dynamics. Scandinavian Journal of Caring Sciences, 17 (2), 129–138.

[60] Schmutte, PS. Ve Ryff, C.D. (1997). Personality and Well-being: Reexamining Methods and Meanings. *Journal of Personelity and Social Psychology*, 73(3), 549-559.

[61] Sevindik, F. (2011). *Fırat Üniversitesi Öğrencilerinde Problemli İnternet Kullanımı ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.

[62] Soykatırcı, M. (2004). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Okullardaki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine Bakış Açıları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

[63] Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (1. Basım). Ankara, İmge Kitabevi.

[64] Subrahmanyam, K. & Lin, G. (2007). Adolescents on the net: Internet use and wellbeing. *Adolescence*, 42, 659–677.

[65] Şenol Durak, E. ve Durak, M. (2011). The mediator roles of life satisfaction and selfesteem between the affective components of psychological well being and the cognitive symptoms of problematic ınternet use. *Social Indicators Research*, 103, 23–32.

[66] Tekgül, N., Dirik, N., Karademirci, E., Bıçakçı, B. Ve Öngel, K. (2012). Ergen Ebeveynlerinin Ergenlik Hakkındaki Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi,* 22(1), 59-62.

[67] Tuncer, N. (2001). İnternet: Çocuklar ve Yasalar. *Türk Kütüphaneciliği Hakemsiz Yazılar.* 15(4), 427-435.

[68] Tuzgöl Dost, M. (2004). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

[69] Tuzgöl Dost, M. (2005). Ruh sağlığı ve öznel iyi oluş**.** *Eurasian Journal of Educational Research,* 20, 223–231.

[70] Tuzgöl Dost, M. (2010). Güney Afrika ve Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 35 (158), 75–89.

[71] TÜİK. (2015). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. 18 Ağustos 2015 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660 adresinden elde edilmiştir.

[72] TÜİK. (2022). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587

[73] Üney, B.M. (2014). *Ergenlik Dönemi Obezitesinde Ruhsal İşleyişin Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Okan Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

[74] Yavuzer, H. (2002). *Çocuk Psikolojisi* (22.Basım). İstanbul, Remzi Kitabevi.

[75] Yılmaz, E. (2013). *Lise 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

DİN VE BOŞANMA: DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS
Balıkesir Üniversitesi,
fatma.arvas@balikesir.edu.tr- 0000-0002-8264-632X

ÖZET

Bu çalışma boşanma konusunu sosyo-psikolojik yönleriyle ele alarak dinler ve özelde İslam dininde boşanma süreci ve aile bireyleri üzerindeki etkilerini din psikolojisi açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Evlilik birliğini sona erdirmek anlamına gelen boşanma, ailenin bölünmesine veya dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini etkileyen oldukça karmaşık bir olaydır. Boşanmanın hem hukuki hem sosyal hem de psikolojik yönleri vardır. Boşanmaya çok eski dönemlerde ve birçok farklı toplumda karşılaşılmıştır. Toplumlar evlilik kurumumun fonksiyonunu icra edemediği durumlarda boşanmanın hukuki ve yapısal araçlarına sahip olmak birlikte, evlilik birliğinin sona ermesi genel olarak hoş karşılanmamaktadır.

Boşanma, eşlerin karşılıklı anlaşarak aldığı ortak bir karar olsa bile, insan hayatında birçok değişikliği de beraberinde getiren önemli bir stres kaynağıdır. İstikrarlı ve mutlu bir evlilik hem çiftler hem de çocuklar için olumlu psikolojik etkilere sahipken boşanma durumu çiftler ve çocuklar açısından büyük problemler ortaya çıkarmaktadır.

Dinler genel olarak evliliğe ve aile kurumuna büyük bir önem vermekte ve evliliği kutsal görmektedir. Bu sebeple hem evlilik törenleri hem eşler arasındaki ilişki ve etkileşimde dini emir, yasak ve tavsiyeler büyük bir önem arz etmektedir. Aynı şekilde boşanmanın nasıl olacağı, boşandıktan sonraki süreç gibi durumlar da dinlerin ele aldığı konular arasındadır. İslam dini özelinde ele alacak olursak evliliğe niyet edilmesinden sonlandırılmasına kadar her aşamasında dini kaide ve tavsiyelerin yer aldığı bilinmektedir. Bu durum din ve boşanma süreçleri arasındaki ilişkinin din psikolojik açıdan nasıl işlediği konusunu önemli hale getirmektedir. Yapılan çalışmalar dinlerin genel olarak boşanmaya karşı koruyucu bir işlevi olduğunu, evlilik birlikteliğinin devamına ve evlilik doyumuna katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Din psikolojisi, boşanma, aile kurumu, İslam dini.

EVLİ ÇİFTLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BOŞANMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Merve AKARSU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
mrveakrs@gmail.com - 0009-0000-3385-2769
Doç. Dr. Yaşar BARUT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
ybarut@omu.edu.tr - 0000-0003-1602-2477
Arş. Gör. Emre DEMİRTAŞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
emre.demirtas@omu.edu.tr - 0000-0001-7524-6361

ÖZET

Günümüzde sosyal medya bağımlılığı sıklıkla araştırmalara konu olan kavramlar arasında yer almaktadır. Benzer şekilde evli çiftlerin boşanma eğilimleri düzeyleri de günümüzde değişen yaşam şartları doğrultusunda farklılaşmaktadır. Bu araştırmanın amacı evli çiftlerin sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi arasındaki etkileri araştırmak, çiftlerin sosyal medya veya boşanma eğilimi kavramına bakış açılarını derinlemesine incelemektedir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama deseninde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu 303 evli çiftten oluşmaktadır. Araştırmada katılımcıların kişisel özelliklerini belirlemek amacıyla "Demografik Bilgi Formu" bireylerin sosyal medya bağımlılık düzeylerini ölçmek için "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" ve boşanma eğilimini ölçmek için ise "Boşanma Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda evli çiftlerin sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi arasındaki ilişkinin, ilişkiye bakış açısını olumlu ya da olumsuz olacak şekilde bireysel farklılıklar göstermekte olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde sosyal medya bağımlılık düzeyi ile boşanma eğilimi düzeyi arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda evli çiftlere ve araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boşanma Eğilimi, Sosyal Medya Bağımlılığı, Evli Çiftler

1. GİRİŞ

Günümüzdeki yeni sosyal medya uygulamaları kitle iletişim araçlarından ayrı olarak ele alınmaktadır. Sosyal medya kullanımlarında farklı durumların söz konusu olması bireylerin düşüncelerini paylaşma ve karşılıklı etkileşim durumlarından dolayı önemli bir profile sahiptir (Sevinç, 2012; Törenli, 2005). Bireylerin gereksinimlerini karşılama özelliğini ortaya koymakta olan yeni sosyal medya özellikleri kullanıcı olan kişilerde değer algısı oluşturmaktadır (Çakmak, 2014).

Teknolojik gelişmelerin önemli bir seviyeye gelmiş olması, kullanıcı olan kişilerin etkileşim oranlarını artırmada fikirlerini, görüşlerini veya yorumlarını belirtmesini sağlamakta ya da etkileşimli bir hale dönüşmesinde bu uygulamalar etkili bir platform olabilmektedir (Çakmak, 2014).

Sosyal medya kullanımı etkileşim oluşturabilecek bazı durumları ortaya koyabilmektedir. Etkileşimleri eş zamanlı olacak şekilde gerçekleştirmenin yanı sıra, eş zamanlı olmayacak şekilde yapılabilmesine ortam hazırlamakta olan özellikler bulunmaktadır. Her kesimden kişilerin kullanabileceği açık bir ağ özelliği olması tercih edilmesini artırmaktadır (Çakmak, 2014).

Sosyal medya etkileşimleri kuvvetli olacak şekilde oluşturulabilmesi bakımından birden çok uygulamaların yer alabileceği bir profili ortaya koyabilmektedir. Bu uygulamalarda kullanıcı olan kişilerin kullanıcı bilgileri ve kişisel özel sayfaları bulunmaktadır. Bu bilgilerin başka kişilerle paylaşılabilme olasılığı her bir kişinin sosyal medya etkileşimlerine etki etmektedir. Çevrimiçi iletişim sistemi olarak ifade edilmekte olan uygulamalar sayesinde arkadaş edinme ya da bilgi paylaşımı gibi özelliklerle sosyal ilişkiler kurmalarında etkili olabilmektedir (İli, 2013).

Sosyal medya ağlarının kullanımı en yakın çevrede kurulmuş olan etkileşimlerle dünya genelindeki birçok kişiyle kurulmuş olan etkileşimde bulunabilme avantajını ortaya koyabilmektedir. Yakın ilişki veya uzak mesafe ilişkilerini kapsamakta olan özellikleriyle sosyal medya, karşılıklı olan paylaşımları belirtmektedir. Karşılıklı olan etkileşim uygulamalarında basit bir tanışıklık ortaya koyulabileceğini göstermektedir (Can, 2009).

Sosyal medya ağları kişinin kimlik veya kültüründe düzeltilmesi imkansız olan zararlar meydana getirebilmektedir(Demirdaş ve Kurtulan,2019). Sosyal medya uygulamalarının ortaya çıkarmış olduğu zararlar şu şekilde belirtilmektedir. Mahremiyet duygusunun körelmeye başlaması, sosyal medyada geçirilmekte olan süreden kaynaklı sağlık problemleri, yüz yüze görüşmelerin azalmış olmasından kaynaklı iletişim sorunları, kişisel bilgilerin kötü amaçlı kişilerin eline geçmesi ve aile yapısında bozulmalar olmaktadır (Keskinkılıç, 2019).

Bunlarla beraber sosyal medya uygulamalarının bireyler üzerinde yapmış olduğu bağımlılık etkisine yakalanmış olan kişilerde meydana gelmiş olan belirsizlik, kendi kişiliğini fark edememe gibi sorunların görülmekte olduğu söylenebilmektedir (Demirdaş ve Kurtulan, 2019).

Bireylerin sahip olduğu düşünce, tutum veya davranışlarıyla sosyal medya ağlarının kendisini çekme ışıltısına yenik düşmektedir (Demirdaş ve Kurtulan,2019). Sosyal medyaya giriş sıklığı sanal ortamda geçirilmekte olan süre nedeniyle hem aile hayatını hem de sosyal hayatımızı etkilemekte ya da birden çok sorunlara yol açabilmektedir.

Sosyal medya uygulamalarında geçirilmekte olan vakit, ihtiyaçtan fazlası haline gelmektedir. İkili ilişkilerde ya da aile içinde bu gibi durumlar sorunlara neden olabilmektedir (Yalçın, 2014). Çiftler sosyal medya uygulamalarının kullanımı bakımından dezavantaj ile karşılaşmaktadır. İkili ilişkilerin sosyal medya ortamına taşınmasıyla ilişkide ortaya çıkmakta

olan güvensizlik sorunları da artış göstermektedir. Çiftler birbirlerinin sosyal medya parolalarını isteyebilmekte, kimlerle arkadaş olduklarını ya da konuştuklarını merak etmektedirler. Bu gibi davranışlar ilişkilere zarar verebilmektedir (Alikılıç, Alikılıç ve Özer, 2019). Sosyal medya bağımlılığının artmasıyla ilişkilerdeki alışkanlığın değişmesi veya bunun sosyal medya uygulamalarına aktarılmasıyla çiftler arasındaki iletişim kalitesinde azalma olmasına sebebiyet vermektedir. İlişkilerin sanal ortama geçmesiyle çiftler arasındaki güvensizlik veya huzursuzluğun artmasına neden olabilmektedir. Sosyal medya uygulamalarında arkadaşlık ilişkilerinin başlaması veya giderek sosyal medyada geçirilen zamanın artmasıyla evliliklerde boşanma yaşanabilmektedir (Güleç,2018).

Boşanmanın sebepleri arasında aile içindeki iletişim sorunları, evlilikteki çatışmalar (Carrere ve Gottman, 1999), kişilik özellikleri veya antisosyal davranışların devam etmekte olması, eşler arasında olan karakter uyumsuzluğu (Collange, 1996), iletişim sorunları, geçimsizlik, hayat şeklinde farklılık yaratma isteği (Wolcott ve Hughes, 1999), eşlerden birinin sosyal medyada daha fazla vakit geçirmesi gibi etkenler boşanmada etkili olmaktadır.

Mevcut araştırmanın amacı evli çiftlerin sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek ve elde edilmiş olan sonuçlar ışığında öneriler geliştirebilmektir. Bu doğrultuda aşağıdaki alt araştırma sorularına yanıt aranmıştır;

1.Yaş değişkenine göre sosyal medya bağımlılık düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Cinsiyet değişkenine göre sosyal medya bağımlılık düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Yaş değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Cinsiyet değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

5. Boşanma eğilimi düzeyi ile sosyal medya bağımlılık düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmakta mıdır?

6. Sosyal medyada geçirilen süre değişkenine göre sosyal medya bağımlılık düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

7. En sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre sosyal medya bağımlılık düzeyi arasında anlamlı farklılık göstermekte midir?

8. Sosyal medyada geçirilen süre değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

9. En sık kullanılan sosyal medya uygulaması değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyi anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma metotlarından biri olan ilişkisel tarama deseni ile yürütülmüştür. İlişkisel tarama deseni bir kişinin, grubun ya da fiziksel ortamın belli olan özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlamakta olan iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini ortaya koymakta olan araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., 2008).

2.2. Çalışma Grubu

Yapılmış olan araştırmanın çalışma grubu 303 evli çift oluşturmaktadır. Evli çiftler kolay ulaşılabilir durum örneklemesi ve ölçüt örneklemesi yöntemiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinin tercih edilme sebebi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırmasıdır. Ölçüt örnekleme ise araştırma grubuna yönelik bir takım dahil etme ve hariç tutma kriterleri taşıyan bireylerin örnekleme grubuna alınmasına olanak tanıyan bir örneklem yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırmaya dahil edilen bireylerde ölçüt olarak evli çiftler oluşu ve sosyal medya kullanmaları aranmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Araştırma konusu ile ilgili araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve katılımcı olan kişilerin demografik özelliklerine cinsiyet, yaş, en sık kullandığınız sosyal medya, sosyal medyada günde ortalama kaç saat geçirdiğine yönelik sorular içermektedir.

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği

Araştırmada sosyal medya bağımlılığına yönelik veriler sosyal medya bağımlılığı ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Günüç (2009) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, Çömlekçi ve Başol (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış olan 7 maddeden oluşmakta olan sosyal medya bağımlılığı ölçeği kullanılmıştır. İçsel tutarlılığı (croncbach alpha) 0.819 olarak tespit edilmiştir. Bu bölümde olan maddeler 5'li likert tipi değerlendirmesi ile ölçülmüştür (1=Hiçbir zaman; 5=Her zaman). Ölçeğin değerlendirilebilmesi için maddelerin ortalaması alınmakta veya elde edilmiş olan sonuç puanının yüksek olması sosyal medya bağımlılık düzeyinin yükselmesini göstermektedir.

Boşanma Eğilimi Ölçeği

Kurşuncu ve Baştemur (2022) tarafından geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılan boşanma eğilimi ölçeğinin içsel tutarlılığı 0.86 olarak tespit edilmiştir. 5 maddeden oluşmakta olan boşanma eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Bu bölümde olan maddeler 5'li likert tipi değerlendirmesi ile ölçülmüştür (1 = Hiç, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Sıklıkla, 5 = Çok sık).

2.4. Veri Toplama Süreci

Verilerin toplanması aşamasında ilk olarak araştırmada kullanılması planlanmakta olan veri toplama araçları için ölçeği geliştiren/uyarlayan araştırmacılardan e-posta yoluyla izin alınmıştır.

İzinleri alınan ölçekler ve demografik bilgi formu araştırmacılar tarafından çevrimiçi formlara dönüştürülerek evli çiftlere iletilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada demografik bilgi formu, sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi ölçeği kullanılarak elde edilmiş olan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak varyans homojenlikleri veya normallik dağılımları kontrol edilmiştir. Yapılan normallik değerlendirmesinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile–1.5 arasında farklılaştığı görülmüştür. Bu durum doğrultusunda verilerin normal dağılım göstermekte olduğu belirlenerek parametrik testler kullanılmıştır (Tabachnick vd., 2013). Bağımsız gruplar arası anlamlı farklılığı tespit etmeye yönelik bağımsız örneklem t testi ya da tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Değişkenler arası anlamlı düzeyde ilişki olup olmadığına yönelik ise pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Anlamlı fark çıkmış olan veya ikiden fazla boyuta sahip olan değişkenlere ilişkin çoklu karşılaştırma (post-hoc) testlerinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular denence sırasına uygun olarak sunulmuştur.

Aşağıdaki Tablo 1'de çalışma grubundaki bireylerin demografik bilgileri sunulmuştur;

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri

Cinsiyet	**N**	**%**
Kadın	236	77,9
Erkek	67	22,1
Toplam	**303**	**100**
Yaş	**N**	**%**
19-25	53	17,5
26-35	157	51,8
36-45	64	21,1
46-55	20	6,6
56-60	9	3
Toplam	**303**	**100**
Sosyal Medyada Geçirilen Vakit	**N**	**%**
0	13	4,3
1-3	149	49,2
4-6	116	38,3
7-9	13	4,3
10 ve üzeri	12	4

Toplam	**303**	**100**

En sık kullanılan sosyal medya hesabı	**N**	**%**
İnstagram	195	64,4,
Twitter	25	8,3
Facebook	31	10,2
Youtube	43	14,2
Diğer	9	3
Toplam	**303**	**100**

Tablo 1'deki 303 katılımcının %77,9 (n=36) kadın, %22,1 (n=67) erkektir. Katılımcıların en çok katılım göstermekte olduğu yaş aralığı 26-35 %51,8 (n=157) olmaktadır. Sosyal medyada geçirilen vakit 1-3 arası olup %49,2 (n=149) en sık kullanılmakta olan sosyal medya hesabı instagram %64,4 (n= 195) olmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 2'de çalışma grubundaki bireylerin yaş değişkenine göre sosyal medya bağımlılık düzeylerine ilişkin varyans analizi sonuçları sunulmuştur;

Tablo 2. Yaş Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P**
Gruplar arası	6,87	4	1,717	3,186	0,014
Gruplar içi	159,55	296	0,539		
Toplam	166,42	300			

Tablo 2'de sosyal medya bağımlılık düzeyi yaş değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gösterilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen Post Hoc Bonferroni sonuçlarına göre 19-25 yaş grubu bireylerin 26- 35 ve 46-55 yaş grubu bireylere göre puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Aşağıdaki Tablo 3' de çalışma grubundaki cinsiyet değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı düzeylerine ilişkin t-testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri

Cinsiyet	**N**	**X**	**SS**	**Sd**	**t**	**P**
Kadın	236	1,7959	0,71831	97,663	-2,075	0,041
Erkek	67	2,0224	0,80711			

Tablo 3 ‘deki sosyal medya bağımlılık düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonucunda sosyal medya bağımlılık düzeyinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 4’de çalışma grubundaki yaş değişkenine göre boşanma eğilimi düzeylerine ilişkin anova testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Boşanma Eğilimi Düzeyleri

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	3,67	4	0,91	1,395	0,236
Gruplar içi	194,98	296	0,65		
Toplam	198,65	300			

Tablo 4’ deki boşanma eğilimi düzeyi yaş değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır.

Aşağıdaki Tablo 5’de çalışma grubundaki cinsiyet değişkenine göre boşanma eğilimi düzeylerine ilişkin t-testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Boşanma Eğilimi Düzeyleri

Cinsiyet	N	X	SS	Sd	T	P
Kadın	236	1,639	0,816	107,98	0,72	0,47
Erkek	67	1,558	0,801			

Tablo 5’ deki boşanma eğilimi düzeyi cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen t-testi analizi sonucunda herhangi bir anlamlı fark tespit edilmemiştir.

Aşağıdaki Tablo 6’da çalışma grubundaki boşanma eğilimi düzeyine göre sosyal medya bağımlılık düzeylerine ilişkin korelasyon analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 6. Boşanma Eğilimi Düzeyi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki

Pearson Korelasyon		Sosyal Medya Bağımlılığı Düzeyi	Boşanma Eğilimi Düzeyi
Sosyal Medya Bağımlılığı Düzeyi	R	1	,445**
	P 0.00		
	R	,445**	

Boşanma Eğilimi Düzeyi	P 0.00

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 6 incelendiğinde sosyal medya bağımlılık düzeyi ile boşanma eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen pearson korelasyon analizi sonucunda sosyal medya bağımlılık düzeyi ile boşanma eğilimi düzeyi arasında orta düzey pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 7'de sosyal medyada geçirilen süre değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı düzeylerine ilişkin anova testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 7. Sosyal Medyada Geçirilen Süre Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	12,78	9	1,42	2,70	0,605
Gruplar içi	154,14	293	0,52		
Toplam	166,29	302			

Tablo 7'de sosyal medya bağımlılık düzeyi ile sosyal medyada geçirilen süre değişkeni arasında anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Aşağıdaki Tablo 8'de çalışma grubundaki bireylerin sosyal medya bağımlılığı düzeyi en çok vakit ayrılan sosyal medya uygulaması değişkenine göre anova testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 8. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulamasına Göre Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	12,78	9	1,42	2,70	0,065
Gruplar içi	154,14	293	0,52		
Toplam	166,92	302			

Tablo 8'deki sosyal medya bağımlılık düzeyi en çok vakit ayrılan sosyal medya değişkeni arasında anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda herhangi bir anlamlı fark tespit edilmemiştir.

Aşağıdaki Tablo 9' da çalışma grubundaki bireylerin sosyal medyada geçirilen süre değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyine ilişkin anova testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 9. Sosyal Medyada Geçirilen Süre Değişkenine Göre Boşanma Eğilimi Düzeyleri

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	3,75	9	0,41	0,62	0,775
Gruplar içi	195,46	293	0,66		
Toplam	199,22	302			

Tablo 9 ‘daki boşanma eğilimi düzeyi sosyal medyada geçirilen süre değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda herhangi bir anlamlı fark tespit edilmemiştir.

Aşağıdaki Tablo 10’da en çok vakit ayrılan sosyal medya uygulaması değişkenine göre boşanma eğilimi düzeyine ilişkin anova testi analiz sonuçları sunulmuştur;

Tablo 10. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulaması Değişkenine Göre Boşanma Eğilimi Düzeyleri

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Toplamı	F	P
Gruplar arası	1,01	4	0,25	0,38	0,82
Gruplar içi	198,20	298	0,66		
Toplam	199,22	302			

Tablo 10’daki boşanma eğilimi düzeyi en çok vakit ayrılan sosyal medya uygulaması değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucunda herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Evli çiftlerin sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi arasındaki ilişkiyi ne şekilde etkilemiş olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla yapılmış olan bu araştırmada elde edilmiş olan bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Sosyal medya uygulamaları gündelik hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Sosyal medyanın sıklıkla kullanılması kişiler arası iletişimlerde veya bunlara bağlı olarak ilişkiler içerisinde olumlu veya olumsuz birden fazla sonucu olduğu söylenebilmektedir. Duygusal ilişkisi olan kişilerin partnerlerinin sosyal medya paylaşımlarına müdahale etmesi yönündedir. Bu durum ilişki içindeki stres faktörünü artırıcı olması nedeniyle ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Sosyal medya bağımlılığının olumsuz etkilerinden biri de sosyal medyada geçirilmekte olan süre olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya ağlarını fazla veya kontrolsüz şekilde kullanmakta olan sosyal medya ağlarında uzun süre vakit geçirmekte olan kişilerin beraberliklerinde iletişim kopukluğu veya iletişimsizlik sorunları ortaya çıkmakta yine bu duruma bağlı olarak beraberliklerinde çatışma veya çözümlenemeyen sorunlar görülmektedir (Öztürk, 2015).

Araştırmamızda sosyal medya bağımlılığı yaş değişkeni konusunda incelenmiş olduğunda anlamlı farklılık bulunmuş olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak 25 yaş ve altı grubun sosyal medya bağımlılık puanlarının 26-35 yaş grubuyla hem de 46 yaş ve üzeri grupla farklılaşmakta olduğu görülmektedir. Bunların sonucunda 25 yaş ve altı katılım gösteren kişilerin sosyal ağ uygulamalarında daha uzun süre zaman geçirmekte olduğu görülmektedir. Katılım sağlamış olan kişilerin sosyal medyayı kullanım amaçları incelenmiş olduğunda diğer araştırmalara göre 25 yaş ve altı kişilerin sosyal medya ağlarını genelde iletişim içinde olmak yeni bilgiler edinmek veya gündemi takip etmek amacıyla kullanım içerisinde oldukları görülmektedir (Çömlekci ve Başol, 2019, s.173).

Araştırmamızda yaş ortalamasının artmasıyla sosyal ağ bağımlılığının giderek azalmış olduğu görülmektedir. Bu araştırmamıza örnek olabilecek Akboğa ve Gürgan'ın yapmış olduğu araştırma içerisinde yer alan konu ile ilgili olan bölüm gösterilebilir. 36 ve 45 yaş grubuna ait kişilerin ilişkileri konusunda problem olmaması için sosyal medya uygulamalarının kullanımlarına dikkat etmiş olduklarını, partneri ve eşlerinin konuyla ilgili istek ve taleplerine olumlu cevap vermiş olduklarını veya bunlarla beraber sosyal medya uygulamalarının kullanımlarını daha minimum seviyede kontrol etmeye başlamış oldukları görülebilmektedir (Akboğa ve Gürgan, 2019, s.443).

Sosyal ağ bağımlılığının yaş değişkenine göre yapılmış olan çalışmalarda bizim araştırmamızdan farklı olarak yaş değişkeninde farklılıkların görülmemiş olduğu araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Oran (2020) tarafından Gelişim Üniversitesi Klinik Psikoloji yüksek lisans bölümünde yapılmış olan "Yetişkinlerde sosyal medya kullanımının sosyal kaygı belirtileri ve kişiler arası ilişki kurma ile ilişkisinin değerlendirilmesi'' araştırmasında katılım sağlamış olan kişilerin sosyal medyayı kullanımlarında yaş unsuruna göre farklılıkların bulunmamakta olduğu yapmış olduğumuz araştırmamızda yaş unsuruna dayalı farklılıkların bulunmakta olduğu saptanmıştır.

Sosyal medya bağımlılığı için araştırmamızda yer almakta olan araştırma sonuçlarına göre cinsiyet bakımından bakılmış olduğunda kadın ve erkekler arasında farklılıklar görülmektedir. Bu sonuç kadın ve erkeklerin sosyal medya ağlarında eşit miktarda zaman geçirmemiş olduklarını göstermektedir. Yapmış olduğumuz araştırmaya benzer sonuçlara ulaşmış olan çalışmalar mevcut olmaktadır. Örneğin, Aktan (2018)'ın üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmasında kadın bireylerin erkek bireylere göre sosyal medya etkilerinin daha fazla yaşamış oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'de Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanımı Araştırması'nda elde edilmiş olan bulgulara göre en çok kullanılmakta olan sosyal medya ağının instagram olduğu görülmüştür. Fotoğraf veya video paylaşım aracı olan instagram insanlara, moda, eğitim, seminer, ticaret ve benzeri konularda anlık olarak fotoğraf ve video aracılığıyla bilgi veriyor olması en çok tercih edilmekte olan sosyal medya uygulamalarından biri olduğu düşünülmektedir (Uslu, 2021; 381). Çalışmamızdan elde edilmiş olan verilere göre katılımcılar en çok instagram kullanmaktadır. Sonuç olarak günümüzde en çok instagram sosyal medya uygulamasının kullanıldığı görülmektedir.

Farklı amaç ve sürelerde kullanılmakta olan sosyal medya ağları, evli çiftler arasında problemlerin olmasına hatta kimi zaman evliliklerin bitmesine neden olabilmektedir. Çiftler arasında sosyal medyanın etkisi boşanma yüzdesini artırıcı yönde olmaktadır. Çiftlerin sosyal medya etkisiyle birbirlerine ayırmış oldukları zamanın azalması, sosyal medyada yapılmış olan paylaşımlar, beğeni, etkileşim ve benzer durumlar zaman zaman sorunlara neden olabilmekte bu sorunların tartışmalara neden olmasından dolayı boşanmaya kadar gidilmektedir (Güleç, 2018, s.118). Özellikle boşanmış olan çiftlerin çoğu sosyal medya yüzünden boşanmış olduklarını açıkça itiraf etmektedir.

Araştırmanın sonuçları incelenmiş olduğunda sosyal medya bağımlılığı ve boşanma eğilimi arasında orta düzeyde korelasyon görülmüş olup 303 katılımcının %77,9 (n=36) kadın, %20,1 (n=67) erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Yapılmış olan araştırmanın sonunda cinsiyet değişkeninde anlamlı fark bulunmuştur. Katılım sağlayan kişilerin en çok katılım göstermiş oldukları yaş aralığı 26-35 %51,8 (n=157) olmaktadır. En sık kullanılmakta olan sosyal medya hesabı instagram %64,4 (n=195) olmaktadır. Sosyal medyada geçirilmekte olan vakit 1-3 arasında olup %49,2 (n=149) olmaktadır. Sosyal medya yaş değişkenine göre incelenmiş olduğunda anlamlı farklılık bulunmamıştır. 19-25 yaş grubu bireylerin 26-35 ve 46-55 yaş grubu bireylere göre puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olmaktadır. Yapılmış olan çalışmada sosyal medya bağımlılık düzeyiyle boşanma eğilimi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki saptanmıştır.

Yürütülen çalışma sonucunda evli çiftlere ve araştırmacılara aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

- Bir başka çalışmada, coğrafi bölgelere ayrılarak bir araştırma gerçekleştirilebilir. Bu sayede, farklı bölge ve kültürler arasındaki evli çiftlerin sosyal medya kullanım süreçleri incelenebilir.
- Bireylerin ulaşması mümkün olabildiği alanlarda sosyal medyanın doğru kullanımı, insan ilişkileri üzerine etkisi ve benzeri konularda kısa eğitimler verilebilir. Bunlarla birlikte eşleri ile birlikte vakit geçirmeye başlamış oldukları zaman diliminde sosyal medya kullanımını minimum düzeyde kullanımları önerilebilir.
- Sosyal ağ bağımlılığı ve bundan dolayı ortaya çıkabilecek olumsuzlukları minimum seviyeye indirmek için çiftlerle psiko-eğitimler planlanabilir.
- Sosyal ağ uygulamaları bizi etkiliyor ise birtakım tedbirler alarak hayat akışımıza etki etmesine izin vermeden kontrollü olacak bir biçimde kullanım sağlanılmalıdır. Sosyal ağ uygulamalarının bizi ve ailemizi olumsuz şekilde etkilemesine izin verilmemeli. Sosyal medya ağlarının yaşamımıza girmesi kontrol altında tutulmalı ve bilinçli kullanımına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Akboğa, Ö. F., ve Gürgan, U. (2019). Gençlerde internet bağımlılığı ile sosyal kaygı bozukluğu arasındaki ilişkinin yaşam doyumu ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 6(6), 443-464.

Aktan, E. (2018). Sosyal medya ve sosyal kaygı: sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim Konya, 11*(2),35-53.

Alikılıç, Ö., Alikılıç, İ., & Özer, A. (2019). *Dijital romantizm: Y kuşağının romantik ilişkilerinde sosyal medyanın rolü üzerine bir araştırma. Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı,* 1, 57-80.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. Pegem Akademi

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi

Can, F, (2009*), Yakın İlişkilerde Sosyal Ağın İlişki Nitelikleri İle Bağlantısı,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Carrère, S. ve Gottman, JM (1999). Yeni evliler arasında evlilik çatışması tartışmasının ilk üç dakikasından itibaren boşanmayı tahmin etmek. *Aile süreci , 38* (3), 293-301.

Collange, C. (1996) *Boşanma Salgını,* (Çev. Akten, S.), s.192, Doruk Yayıncılık, İstanbul.

Çakmak, V, (2014), *İletişim Kaygısının Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Olan Etkileri: Üniversite Öğrencileri Üzerine Örnek Olay İncelemesi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye.

Çömlekçi, M. F., ve Başol, O. (2019). *Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi.* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(4), 173.

Demirdaş, B. ve Kurtulan A. E. (2019). *Sosyal Medya ve Etkileri* (Gece Kitaplığı, Ankara).

Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi,* 105-120.

İli, K, (2013), *Sosyal Medya Ortam ve Araçlarının Öğrenci Davranışlarına Etkisi* (Gaziçiftliği Anadolu Lisesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Keskinkılıç, F. (2019). *Sosyal Medya ve Etkileri*. Gece Kitaplığı, Ankara.

Kurşuncu, M. A. & Baştemur, Ş. (2022). *The Adaptation Study of the Marital Instability Index (MII) into Turkish*. EJER 2022 Conference Proceedings. https://www.ejercongress.org/wp-content/uploads/2022/10/INGILIZCE-TAM-METINLER.pdf

Oran, N. (2020). *Yetişkinlerde sosyal medya kullanımının sosyal kaygı ve kişiler arası ilişki kurma ile ilişkisinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, A. (2015). *Bireylerin sosyal medya kullanım davranışları ile ilişki doyumu düzeyi arasındaki bağlantıların değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Sevinç, S.S, (2012), *Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya*, İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım, Türkiye.

Törenli, N, (2005), *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, Türkiye.

Uslu, M. (2021), Turkiye'de Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanımı Araştırması/The Analysis of Social Media Addiction and Usage in Turkey. *Turkish Academic Research Review, 6* (2), 370-396

Wolcott, I., Hughes, J. (1999) *Towards Understanding the Reasons for Divorce, Australian Institute of Family Studies,* Melbourne.

Yalçın, H. (2014). Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırma Dergisi*, 250-261.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (Vol. 6, pp. 497-516). Boston, MA: pearson.

Günüç, S. (2009). *İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

NEFESİN DUYGULARIN ÜZERİNE ETKİSİ

Sedef GEMİCİ
sedefgemici@gmail.com
0009-0000-1742-3219

ÖZET

Doğduğumuz andan itibaren doğru nefes alırız. Ancak büyüme süreci ile birlikte yanlış alışkanlıklar, beslenme bozuklukları ve sağlık sorunları gibi faktörlerin etkisiyle kesik ve yetersiz nefes alınır. Yeni uyanan bir bireyin nefes alırken tıkanma hissetmesi, nefesinin yarısında kendisini durmak zorunda bırakması yanlış nefes aldığının bir göstergesidir. Diyafram kası nefes almadaki en önemli kas olmakla birlikte duygulardan en çok etkilenip, duyguları belli etme özelliği de taşımaktadır. Diyaframdan alınan nefes vücuda bol oksijenin girmesini sağlar. Doğru nefes uygulamasının; kandaki oksijen miktarının artmasına bağlı olarak bağışıklık sisteminin güçlendiği, panik atak gibi ruhsal sorunlara karşı baş etme gücünün arttığı ve stresin önemli ölçüde azaldığı söylenebilir. Ancak; korku, stres, panik gibi durumlarda diyafram kası gerginliği hisseder. Bu durumda diyafram kasılarak solunuma izin vermez ve adeta solunumu kilitler. Vücutta sinirli ve gergin bir yapı belirir. Buna karşılık zihnin hayatla bağlantısında kopukluk meydana gelir. Anı yaşamak yerine tutulan nefesler nedeniyle geçmişte yaşanır. Negatif duygu ve düşünceler çoğalır. İlişkiler güçsüzleşir, istenmeyen deneyimler tekrarlanarak yaşanır. Tüm bu olumsuz duygu ve düşüncelerin üstesinden gelebilmek ve anı yaşayabilmek ancak diyafram kasının güçlendirilmesiyle ilişkilidir.

Bu çalışmanın amacı, doğru nefes tekniğinin zihin ve duygu etkileşimine yöneliktir. Bu konudaki değerlendirmeler için, ulusal ve uluslararası alanyazın taranmıştır. Doğru nefes alma tekniğinin zihinsel ve psikolojik sağlık için öneminin yadsınamaz bir gerçeklik olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nefes Egzersizi, Doğru Nefes Alma Tekniği, Nefes ve Zihin Etkileşimi, Nefes ve Diyafram Etkileşimi, Nefes ve Duyguların Etkileşimi

GÜNÜMÜZDE SOSYAL SORUNLAR VE SOSYAL POLİTİKANIN TARAFLARINI YENİDEN TANIMLAMAK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
myilmaz25@gmail.com - 0000-0002-5710-5263

ÖZET

Sosyal politikanın dar anlamda tanımından hareketle geleneksel sosyal politika anlayışında sosyal politikanın tarafları devlet, sendikalar ve sivil toplum örgütleri olarak kabul edilmekte ve sosyal politikanın konuları da genelde bu çerçevede ele alınmaktadır. Ancak hem sosyal politikanın geniş anlamda tanımı hem de günümüzdeki sosyal sorunlar göz önüne alındığında sosyal politikanın taraflarını yeniden tanımlamak gerekmektedir.

Geniş anlamda sosyal politika, bir devletin veya toplumun, bireylerin ve toplumsal grupların refahını artırmak, eşitlik ve adaleti sağlamak, sosyal dışlanmayı önlemek ve toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla uyguladığı politika ve programlar bütünüdür. Sosyal politika, toplumun sosyal güvenliği, sağlık, eğitim, konut, işsizlik, gelir eşitsizliği gibi konulardaki ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. Bu bağlamda sosyal güvenlik sistemleri, sağlık, eğitim, mesleki eğitim, çocuk ve aile, konut ve işgücü piyasası politikaları sosyal politikanın alanları arasındadır. Bununla beraber yoksullukla mücadele programları, engellilerin hakları ve engellilerle ilgili destek sistemlerine ilişkin düzenlemeler ve çevre ve iklim değişikliği politikaları da sosyal politikanın kapsamı içindedir.

Güncel gelişmeler ışığında sosyal politikanın tarafları arasına yoksullar ve düşük gelirli gruplar, işsizler, sağlık kurumları ve sağlık çalışanları, hastalar, engelliler, eğitim kurumları, medya ve kamuoyu gibi faklı kesimlerin de girmesi kaçınılmazdır. Uluslararası düzeyde ise göçmenler, mülteciler, refakatsiz çocuklar, savaş ve terör mağdurları ve benzeri gibi gruplar uluslararası sosyal politikanın tarafları arasında sayılmalıdır.

Bu çalışmada sosyal politikanın tarafları güncel gelişmeler ve güncel sorunlar çerçevesinde yeniden ele alınacak ve faklı kesimlerin sosyal politikanın tarafı olarak sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasındaki konumları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler : sosyal politikanın tarafları, geniş anlamda sosyal politika, sosyal sorunlar

SOSYAL SORUN OLARAK ENGELLİLİK VE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
myilmaz25@gmail.com - 0000-0002-5710-5263

ÖZET

Sosyal sorunlar, bir toplumun belirli bir kesimini veya genel olarak tüm toplumu etkileyen, insanların refahını ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen durumlar veya davranışları ifade eder. Sosyal sorunlar genellikle değerler, normlar ve toplumsal adalet kavramlarına göre değerlendirilir.

Engellilik bireylerin bedensel, zihinsel, duygusal veya sosyal yeteneklerinde bir kısıtlanma yaşaması durumunu ifade eder. Bu kısıtlamalar, doğuştan gelen bir durum olabileceği gibi, bir kaza, hastalık veya yaşlılık gibi faktörler sonucunda da ortaya çıkabilir. Engellilik, bireyin günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmesini veya toplumsal yaşama katılmasını zorlaştırabilir ve bu yönüyle sosyal bir sorun olarak ortaya çıkar.

Engellilik alanında sosyal hizmet uygulamaları, engelli bireylerin hakları ve refahının sağlanması, bireyin kendine yeterliliğini artırma, aile ve toplumsal desteğin sağlanması, eğitim ve istihdam fırsatları, erişilebilirlik ve uygun çevre düzenlemelerinin sağlanması, psiko-sosyal destek ve danışmanlık, engellilik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması gibi başlıklar etrafında yürütülebilir.

Bu çalışmada sosyal sorun olarak engellilik kavramı ele alınacak ve engellilik türleri üzerinde durulacaktır. Engellilerin yaşadığı sosyal sorunlardan hareketle engellilik modelleri özetlenerek engellilik alanındaki sosyal hizmet uygulamaları üzerinde durulacaktır. Mevcut uygulamaların aksayan yönleri ve eksiklikleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler : engellilik, sosyal engellilik modeli, engellilerin yaşadığı sosyal sorunlar, engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları

İşyerinde 'Hayır Diyememe'nin Dayanılmaz Ağırlığı

Dr. Öğr Üyesi, Hüseyin YILMAZ
Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
huseyin.yilmaz@atauni.edu.tr, ORCiD: 0000-0003-4105-450X

Bir organizma olarak örgütlerdeki dinamik yapının en önemli dayanaklarından biri işyeri arkadaşlığıdır. İşyeri arkadaşlığının örgütlere birçok katkısı bulunmakla birlikte, sağlıklı yürütülmediğinde olumsuz etkileri de olabilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan bir durum hayır diyememe ve bunun olası etkileridir. Hayır diyememe, genel olarak ayıp olacağını düşünme ve dışlanma korkusu gibi nedenlere dayanmakta; bununla birlikte kültürel bir arka plana sahip olduğu da görülmektedir. Zira batı kültürlerinde bireylerin kolaylıkla hayır diyebildiği; ancak Türk toplumunda diğerkâmlık, iyi niyet, yardımseverlik, arkadaşlık hatırı gibi nedenlerle hayır demekte zorlanıldığı bir gerçektir. Bu yönüyle çalışmada daha ziyade kültürel yönü ile dikkat çekilmeye çalışılan hayır diyememe, örgütsel davranış alanında bazı çalışmalara konu edilmiş olmakla birlikte, çoğunlukla boyun eğme davranışı olarak ele alınmış; çatışma ve diğer olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktan korkmaya bağlı olarak istemeyerek de olsa 'evet' demek zorunda kalmak şeklinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise bireyin bile isteye, olumlu bir tutum olarak arkadaşlık ilişkilerini devam ettirme niyeti, birlik olma, yardımlaşma ve dayanışma duygularından dolayı 'öyle olması gerektiği için' ve bir yönüyle 'olumlu bir davranış' olarak değerlendirilen bir yaklaşım olarak ele alınmıştır. Bahsedilen pozitif çıktılara ulaşma çabasıyla sergilenen hayır diyememe, zaman içinde büyük bir ağırlık olarak çalışanın üzerinde kalabilmekte ve çok büyük sorunların kapısını aralayabilmektedir. Çalışma, bu duruma dikkat çekme ve örgütlerde hayır diyememe konusuna özellikle işyeri arkadaşlığı bağlamında bir araştırma alanı açma çabasından beslenmektedir. Çünkü çalışan, zaman içinde ortaya çıkabilecek olası olumsuz etkilerini hiç düşünmeden 'hayır' demekten kaçındığında kendi ihtiyaçlarıyla başkalarının beklentileri arasında bir denge kuramamakta, kendini ikinci plana atmaktadır. Bunun sonucunda çalışanın, başkalarına yardımcı olmanın verdiği iç huzuru yaşasa dahi, zaman yönetimi konusunda başarısızlık, kendi görevlerini hakkıyla yerine getirememe ve tükenmişlik gibi nedenlerle mutsuzluk ve başarısızlık hissini çok daha yoğun yaşayacağı değerlendirilmektedir. Bu sürecin işyeri arkadaşlığı üzerinden işyerinde dışlanma, işyeri yalnızlığı, iş performansı ve tükenmişlik gibi birçok örgütsel davranış kavramı ile ilişkilendirilebileceği, konunun örgütlere yansımaları ve olası sonuçlarının nitel ve nicel araştırmalar üzerinden araştırılmasının yaşanacak muhtemel olumsuzlukları giderme adına değerli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayır diyememe, İşyeri arkadaşlığı, Örgüt kültürü

BAFRA VE KAVAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFİ ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif ÖZÇELEBİ

Gümüşhane Üniversitesi, makifozcelebi@gmail.com - 0000-0001-5125-5538

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, cyilmaz@omu.edu.tr - 0000-0003-0430-619X

ÖZET

Türkiye'de 1960'lardan itibaren planlı döneme geçilmiş, münferit tesisler yerine organize sanayi bölgeleri (OSB) fikri öne çıkmıştır. OSB'lerin şehirlerin çevrelerinde uygun yerlerde kurulmaları, ortak altyapıya sahip olmaları, iş birliği içinde çalışmaları gibi özellikleri onların hızlı, kolay ve planlı sanayileşmede önemli bir araç olacakları kanısını güçlendirmiştir. Bu doğrultuda zaman içinde Türkiye genelinde birçok OSB kurulmuştur. Samsun'da Bafra ve Kavak ilçelerinde kurulan OSB'ler de bunlar arasındadır. Bu çalışmanın amacı Samsun'da Bafra ve Kavak organize sanayi bölgelerinin kuruluş yeri özellikleri ve çevreleriyle ilişkilerini coğrafi ilkeler çerçevesinde değerlendirmek; kuruluş şartlarını, gelişimlerini ve potansiyellerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmada Bafra ve Kavak organize sanayi bölgelerinin sanayi potansiyellerini saptamada ve kıyaslamada SWOT analiz tekniği kullanılmıştır. Buna ek olarak yerinde gözlem, anket ve mülakat yöntemlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler Coğrafya bilgi sistemi ArcGIS 10.8 ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Samsun ilinin farklı kesimlerinde yer alan ve birbirine yakın tarihte kurulan Bafra ve Kavak organize sanayi bölgeleri kuruluş yeri ve konum şartlarına bağlı olarak farklı gelişme göstermişlerdir. Verimli tarım alanlarının çevresinde kurulan Bafra OSB'de tarıma dayalı sanayi öne çıkmış ve dolayısıyla *hammaddeye yakınlık* önemli bir faktör olmuştur. Kavak OSB'nde ise; Karadeniz'i iç bölgelere bağlayan ana karayolu üzerinde bulunması ve çevre illere kolay ulaşım imkânına sahip olması nedeniyle *pazara yakınlık* faktörü ön plana çıkarmıştır. Kavak OSB ilk dönemlerde demiryolu ve karayolu ulaşımına yakın olma avantajıyla nispeten daha fazla talep görmüş olsa da, ikinci etabın kurulduğu sahanın engebeli ve eğimli topografik yapısı büyük sanayi tesislerinin bu alanı seçmesini engellemiştir. Bu durum Kavak OSB'deki gelişmeyi yavaşlatmıştır. Bafra OSB'de ise ucuz arsa ve hammaddeye yakınlık talebi arttırmış, fakat ana ulaşım yollarına uzaklık zaman içinde arzu edilen gelişmenin yaşanmasını engellemiştir. Samsun ilinde yatırımcıların öncelikle Samsun il merkezini tercih etmeleri, yer bulamazlarsa bu ilçelerdeki OSB'leri tercih etmeleri Bafra ve Kavak OSB'nin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Gerekli kolaylıklar ve teşvikler sağlandığında her iki OSB'nin gelişmesi ve ülke ekonomisini katkısı daha büyük olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Bafra, Kavak, Organize Sanayi Bölgesi, Sanayi Coğrafyası, SWOT Analizi, CBS

BAFRA VE KAVAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFİ ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif ÖZÇELEBİ

Gümüşhane Üniversitesi, makifozcelebi@gmail.com - 0000-0001-5125-5538

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, cyilmaz@omu.edu.tr - 0000-0003-0430-619X

ÖZET

Türkiye'de 1960'lardan itibaren planlı döneme geçilmiş, münferit tesisler yerine organize sanayi bölgeleri (OSB) fikri öne çıkmıştır. OSB'lerin şehirlerin çevrelerinde uygun yerlerde kurulmaları, ortak altyapıya sahip olmaları, iş birliği içinde çalışmaları gibi özellikleri onların hızlı, kolay ve planlı sanayileşmede önemli bir araç olacakları kanısını güçlendirmiştir. Bu doğrultuda zaman içinde Türkiye genelinde birçok OSB kurulmuştur. Samsun'da Bafra ve Kavak ilçelerinde kurulan OSB'ler de bunlar arasındadır. Bu çalışmanın amacı Samsun'da Bafra ve Kavak organize sanayi bölgelerinin kuruluş yeri özellikleri ve çevreleriyle ilişkilerini coğrafi ilkeler çerçevesinde değerlendirmek; kuruluş şartlarını, gelişimlerini ve potansiyellerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmada Bafra ve Kavak organize sanayi bölgelerinin sanayi potansiyellerini saptamada ve kıyaslamada SWOT analiz tekniği kullanılmıştır. Buna ek olarak yerinde gözlem, anket ve mülakat yöntemlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler Coğrafya bilgi sistemi ArcGIS 10.8 ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Samsun ilinin farklı kesimlerinde yer alan ve birbirine yakın tarihte kurulan Bafra ve Kavak organize sanayi bölgeleri kuruluş yeri ve konum şartlarına bağlı olarak farklı gelişme göstermişlerdir. Verimli tarım alanlarının çevresinde kurulan Bafra OSB'de tarıma dayalı sanayi öne çıkmış ve dolayısıyla *hammaddeye yakınlık* önemli bir faktör olmuştur. Kavak OSB'nde ise; Karadeniz'i iç bölgelere bağlayan ana karayolu üzerinde bulunması ve çevre illere kolay ulaşım imkânına sahip olması nedeniyle *pazara yakınlık* faktörü ön plana çıkarmıştır. Kavak OSB ilk dönemlerde demiryolu ve karayolu ulaşımına yakın olma avantajıyla nispeten daha fazla talep görmüş olsa da, ikinci etabın kurulduğu sahanın engebeli ve eğimli topografik yapısı büyük sanayi tesislerinin bu alanı seçmesini engellemiştir. Bu durum Kavak OSB'deki gelişmeyi yavaşlatmıştır. Bafra OSB'de ise ucuz arsa ve hammaddeye yakınlık talebi arttırmış, fakat ana ulaşım yollarına uzaklık zaman içinde arzu edilen gelişmenin yaşanmasını engellemiştir. Samsun ilinde yatırımcıların öncelikle Samsun il merkezini tercih etmeleri, yer bulamazlarsa bu ilçelerdeki OSB'leri tercih etmeleri Bafra ve Kavak OSB'nin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Gerekli kolaylıklar ve teşvikler sağlandığında her iki OSB'nin gelişmesi ve ülke ekonomisini katkısı daha büyük olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Bafra, Kavak, Organize Sanayi Bölgesi, Sanayi Coğrafyası, SWOT Analizi, CBS

MANİSA DAĞ VE OVA KÖYLERİNDE TOPLUMSAL YAPI SAHA ÇALIŞMASI: BEHİCE BORAN'IN 77 YIL ÖNCEKİ İKİ KÖY TİPİNİN MUKAYESELİ ÇALIŞMASINI GÜNÜMÜZE TAŞIMAK

Prof, Dr. Rasim AKPINAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
rasimakpinar@gmail.com - ORCID:0000-0003-1834-6993

ÖZET

Toplumu oluşturan kurumsal yapıların kendi aralarında kurdukları karşılıklı ve düzenli ilişkilerin tümüne birden toplumsal yapı adı verilebilir. Bürokrasi, din, ekonomi, hukuk, siyaset, aile, eğitim ve sanat gibi toplumsal kurumlar kendi aralarında etkileşim içinde oldukları gibi, birbirlerini de değiştirirler. Toplumsal yapı, her bir parçanın diğerinden bağımsız olarak yer aldığı tesadüfen bir araya gelmiş insanlardan oluşmamaktadır. Aksine, toplumsal yapı toplumdaki organize olmuş ilişkilerin bir bütünüdür. Bu nedenle, kalkınma, gelişme, değişme, çözülme gibi sosyolojik olguların iyi anlaşılabilmesi ve geleceğe dönük kalkınma projeksiyonu yapabilmek için öncelikle toplumsal yapının incelenmesi gerekmektedir. Bu makalenin amacı; ülkemizin toplumsal yapı araştırmalarında temayüz etmiş Behice Boran'ın, 1945 yılında Manisa'da bizatihi kendisinin saha çalışması yaparak yayınladığı "Toplumsal Yapı Araştırmaları- İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki" (1945) adlı eserinin günümüze mukayeseli olarak taşınmasıdır. Makalede bu konunun seçilmesindeki temel neden Manisa'da sekiz ova köyü ile beş dağ köyünün 1945 yılındaki toplumsal yapısı ile 77 yıl sonra aynı mekanlarda ilk kez yapılacak olan toplumsal yapı araştırmasının karşılaştırmalı olarak ortaya konulmak istenmesidir. Böylelikle bu çalışmanın tamamlanması suretiyle 1950'den bu yana sosyo-ekonomik dinamiklerle birlikte (ki bu dinamikler Manisa özelinde daha etkili olmuştur-kentleşme, göç, sanayileşme, kırsal yoksulluk, kırdan kente göç, 6360 sayılı kanunla büyükşehir statüsünün getirdiği köy tüzel kişiliğinin kalkması vs.) hızla değişen Manisa ve Türkiye'nin resmi daha net anlaşılabilecektir.

Anahtar Kelimeler : Köy, Köy Monografileri, Dağ Köyleri, Ova Köyleri, Toplumsal Yapı, Nitel Yöntem.

1. Giriş

Toplumu oluşturan kurumsal yapıların kendi aralarında kurdukları karşılıklı ve düzenli ilişkilerin tümüne birden toplumsal yapı adı verilebilir. Bürokrasi, din, ekonomi, hukuk, siyaset, aile, eğitim ve sanat gibi toplumsal kurumlar kendi aralarında etkileşim içinde oldukları gibi, birbirlerini de değiştirirler. Toplumsal yapı, her bir parçanın diğerinden bağımsız olarak yer aldığı tesadüfen bir araya gelmiş insanlardan oluşmamaktadır. Aksine, toplumsal yapı toplumdaki organize olmuş ilişkilerin bir bütünüdür. Bu anlamıyla toplumsal yapı, süreç içinde bütün parçaların birbirini etkileyip değiştirebildiği canlı bir alışveriş ağına benzemektedir. Bu nedenle, kalkınma, gelişme, değişme, çözülme gibi sosyolojik olguların iyi anlaşılabilmesi ve geleceğe dönük kalkınma projeksiyonu yapabilmek için öncelikle toplumsal yapının derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. İkiyüz yılı aşkın tarihsel bir zaman dilimi içinde hızlı sayılabilecek toplumsal değişme süreçleri yaşayan ülkemizde toplumsal yapı araştırmaları, bu yönüyle sosyal bilimcilerin başlıca çalışma alanlarından birisini oluşturmaktadır. Bu cümleden olmak üzere bu makalenin temel amacı; ülkemizin toplumsal yapı araştırmalarında temayüz etmiş Behice Boran'ın, 1945 yılında Manisa'da bizatihi kendisinin saha çalışması yaparak yayınladığı "Toplumsal Yapı Araştırmaları- İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki" (1945) adlı eserinin günümüze mukayeseli olarak taşınmasıdır. Makalede bu konunun seçilmesindeki temel neden Manisa'da sekiz ova köyü ile beş dağ köyünün 1945 yılındaki toplumsal yapısı ile 77 yıl sonra aynı mekanlarda ilk kez yapılacak olan toplumsal yapı araştırmasının karşılaştırmalı olarak ortaya konulmak istenmesidir. Böylelikle bu çalışmanın tamamlanması suretiyle 1950'den bu yana sosyo-ekonomik dinamiklerle birlikte (ki bu dinamikler Manisa özelinde daha etkili olmuştur- kentleşme, göç, sanayileşme, kırsal yoksulluk, kırdan kente göç, 6360 sayılı kanunla büyükşehir statüsünün getirdiği köy tüzel kişiliğinin kalkması vs.) hızla değişen Manisa ve Türkiye'nin resmi daha net anlaşılabilecektir. Ayrıca yapılacak toplumsal yapı araştırmasıyla kalkınma ajanslarının hazırladığı bölge planı çalışmalarına yani gelecek projeksiyonlarına önemli bir girdi sunulabilecektir. Bu makale, toplumsal bir gerçekle ilgili sistematik bilgi edinme yolu olarak tanımlanan bilimsel yönteme uygun olarak yürütülecek ve sonuçlandırılacaktır. Proje temel olarak makro düzeydeki toplumsal değişmenin sosyo kültürel etkilerini bütünsel olarak, mikro düzeyde bireylerin sosyal değer ve tutumları üzerinden karşılaştırmaya dayalı bir değerlendirmeyi içeren mekânsal ve tarihsel boyutta uygulamalı bir alan araştırması örneğidir.

2. Bulgular ve Tartışma

Rapor döneminde proje yürütücüsü bizatihi köylere gitmiş, fotoğrafik malzeme toplamış ve gözlemlerini not almıştır. Ayrıca Hacırahmanlı, Adiloba ve Paşaköy ova köyleri muhtarlarıyla proje yürütücüsü ve danışmanı odak grup görüşmesi gerçekleştirmiştir. Dağ köyleri olan Osmancalı,Küçük Sümbüller ve Büyük Sümbüller köyleri muhtarlarıyla da ayrıca bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Dağ Köyleri muhtarlarıyla yapılan odak görüşme

Bulgu-1: 1945 yılında dağ köyleri ile ova köyleri arasında varolan toplumsal yapıdaki keskin büyük farklılık günümüzde azalmıştır

Osmancalı muhtarının konuşması dağ köyünde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümün temel nedenini ve ova köyleriyle olan büyük farklılığın azalma nedenini ortaya koyacak mahiyettedir(fotoğraf-1): "Köyümüzde Keskinoğlunun büyük işletmesi var. Yunt Dağındaki köylüler çalışıyor benim eşim de orada çalışıyor. Ayrıca ilaç firması var. Tarım çiftliği var. Aslında tarım sektörü faaliyette köyümüzde. Sadece köylüler tarım sektöründe değil. Köyümüz büyük ölçekli tarımsal sanayiye dönüşmüş durumda."

Fotoğraf-1: Osmancalı köyünde tarımsal işletmelerden biri

Behice Boran 1945 yılında yaptığı çalışmasında dağ köyleriyle ova köylerinin dışa açıklık kapalılık farklılığından dolayı dış dünya ile münasebetlerinin de farklı olduğunu belirtmiştir:

"Dıştan gelen yabancıya karşı alınan tavır bahsinde de ova köyü daha açık, dağ köyü daha kapalı ve manzara gösteriyor. Ova köylüleriyle tam kaynaşabildik, dağ köylüleriyle aramızda daima görünmez bir duvarın mevcutiyetini hissettik. Bu hususta kaldığımız Siyetli köyü civardaki diğer dağ köylerinden de daha çekingen görünüyordu ve Siyetli'lerin dışarı sır vermediklerinden civar köylerde de bahsediliyordu. Toplulukların iç-grup, dış-grup vaziyet-alışlarının (attitudes) -yani topluluğun kendisine, azalarına karşı alınan tavırlar- topluluğun gerçek şartlarında ve münasebetlerindeki açıklık ve kapalılık derecesine göre değiştiği, kapalı topluluklarıda bu iç-grup, dış- grup ayrılığının daha keskin ve iç-grupa bağlılığın daha kuvvetli olduğu sosyolojide ve sosyal psikolojide umumiyetle kabul edilen bir olgudur. Ova ve dağ köylerin yukarıda işaret ettiğimiz durumu bu hükmün doğruluğunu teyit ediyor. Ova köylerinin dışa açılmış olmaları ve hayat şartlarının şehirleşmesi, dışa karşı duyulan yabancılık ve husumet hislerini büsbütün ortadan kaldırmamışsa da azalmıştır ve ova köylerinde şehre, şehirliye özenmek, onlar gibi olmak arzuları doğurmuştur. Dağ köylerinde hem şehirliye karşı duyulan yabancılık daha fazladır, hem de şehirli gibi olmak özentisi, başlangıç emareleri olmakla beraber, henüz belirli bir surette mevcut değildir. Buna uygun olarak, ova köylerinin kıyafeti, ev eşyası, hatta ev mimarisi kasabalaşmış olmasına karşı dağ

köyleri bu alanlarda eski şartları büyük oranda devam ettiriyorlar. Bununla beraber, dağ köylerinde değişme vetiresi başlamıştır. Kıyafet sosyal değişmiye, ev eşyasından ve ev mimarisinden daha hassastır ve erkek kıyafeti, şehirle teması az olan kadınların kıyafetinden daha önce ve daha tam olarak değişiktir. Diğer dikkate değer bir nokta da, yemek içmek itiyatların diğer bazı sosyal itiyatlar veya sosyal adetler alanında kolaylıkta değiştiğidir. Ev eşyası, kadın kıyafeti, düğün adetleri, muaşeret kaideleri bakımından hala eskiyi hemen olduğu gibi devam ettiren dağ köylerinde, yeni gıda maddelerinin köye girip yayıldığı ve yeni yemek ihtiyatlarının belirdiği müşahede ediliyor(sf.261, 262).

Günümüzde ise Behice Boran'ın yukarıda anlattığı büyük farklılık teknolojide, ulaşımda ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde ortadan kalkmış gibi görünüyor. Zira dağ köyleri eskisi gibi dış dünyaya ulaşım ve iletişim alanında kapalı değil oldukça erişilebilir bir durumdadır. Şehirle münasebetleri oldukça artmıştır.

Örneğin görüşme yaptığımız Pelitli dağ köyü muhtarı köyünde tarım ve kırsal kalkınma destekleme kurumunun bir projesinin tamamlandığını büyük bir soğuk hava depolama merkezinin kurulduğunu ifade etmişti. Osmancalı, Küçük Sümbüller ve Büyük Sümbüller dağ köyleri muhtarlarının ise köylerinde yazlıkçıların oturduğunu belirtmişti. Bütün bunlar bu dağ köylerinin kentten tamamen kopuk yalıtık bulunmadığını teyit eder mahiyettedir. Bunlara ilave olarak Osmancalı köyünde sağlık ve eğitim olanaklarının oldukça iyi durumda olduğu görünmektedir (fotoğraf-2,3,4).

Fotoğraf-2: Osmancalı köyünde ilkokul ve ortaokul

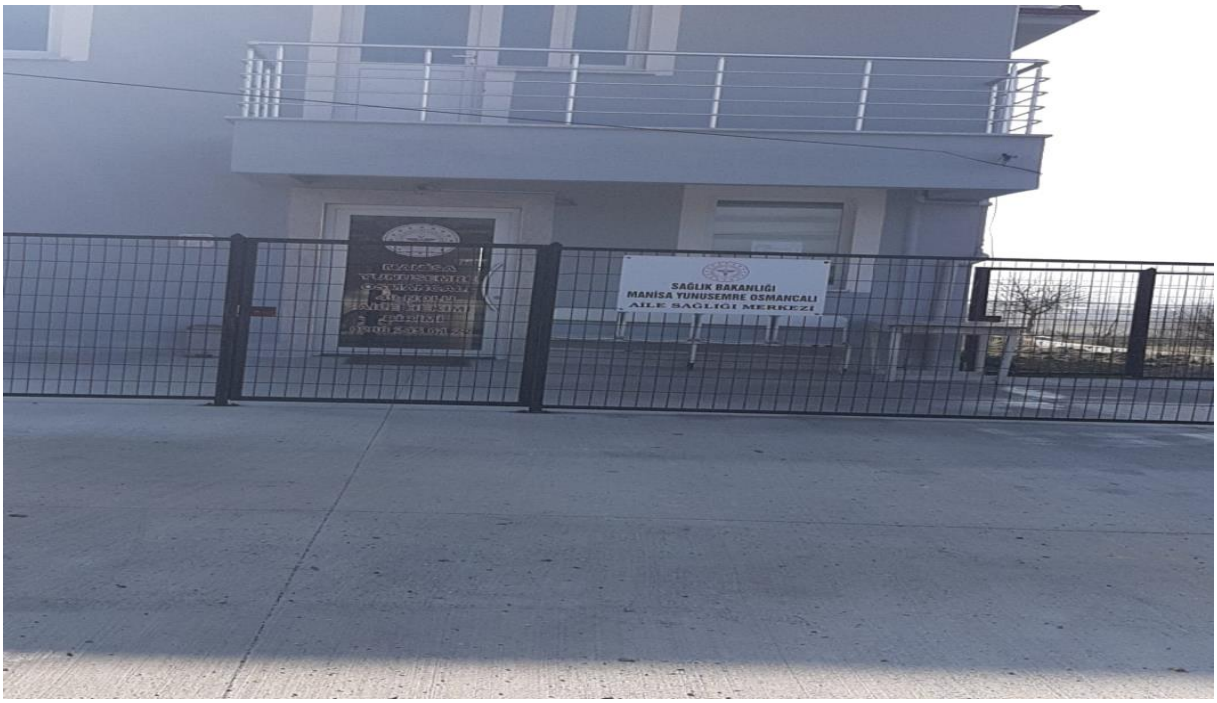

Fotoğraf-3: Osmancalı köyünde aile sağlık ocağı

Fotoğraf-4: Osmancalı köyünde lise

Bulgu-2: günümüzde idari sınırları(mahalle, köy, ilçe, kent) kır-kent; varsıl-yoksul; açık-kapalı şeklinde keskin bir biçimde tanımlamak oldukça zorlaşmıştır

Kırsal alanlar özelinde yapılan çalışmalar disiplinlerarası bir hüviyete sahiptir. Dolayısıyla coğrafya, sosyoloji, şehir ve bölge planlama ile mimarlık gibi farklı disiplinlerin uzmanlık alanlarına da konu olması yönüyle tanımsal düzeyde ortaya çıkan nitelemeler farklılık göstermektedir. Kırsal alanlara yönelik geliştirilen genel tanımlamalar, ortaya çıktığı toplumun ve kültürel değer yargılarının bir yansıması biçiminde, ülkelerin ilerleme stratejilerinin ve idari yapılarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, kırsal alanların içini dolduran kültürel, sosyal, ekonomik, demografik ve mekânsal farklılıkların süreç içerisinde değişen koşulların ortaya çıkardığı itici güçle birlikte yeni anlamlar kazanması, net bir kırsal alan tanımının yapılmasını da zorlaştırmaktadır (Erdem, 2012). Küreselleşme ile birlikte dünyada hem toplam nüfus büyüklüğü hem de kentsel nüfus oranı artmaya devam etmektedir. Bu nüfus artışı, sadece kentsel alanlarda değil, aynı zamanda kırsal alanlarda da önemli fonksiyon değişimlerine sebep olmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren hem Avrupa'da hem de kuzey Amerika'da kentlerin büyümesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine, kentsel ve kırsal alanlarda arazi kullanımlarının farklılaşmasına sebep olmuştur. Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe girmiş olan "6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte büyükşehir il sınırlarının tamamının kentsel alan olarak kabul edilmesi, köylerin mahalleye dönüştürülmesi kırsal ve kentsel alan ayrımını iyice bulanıklaştırmıştır. Kır ve kent ayrımını zorlaştıran bir diğer süreç, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) bütün ilçe merkezlerini şehir olarak kabul etmesidir. Buna göre yaklaşık 1900 nüfuslu ilçe mülki idare birimi olan Konya'nın Yalıhüyük ilçesi TÜİK için kent sayılmaktadır. Bu çerçevede Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan ve Türkiye'de kırsal alanların dramatik bir şekilde azalışını somutlaştıran kır-kent verileri ortaya çıkmıştır. Örneğin 2017 Adrese Dayalı Nüfus sayımı sonuçlarına göre, kent merkezi kabul edilen 921 İlçe 81 İl merkezi toplam 1.002 merkezde ülke nüfusunun %92,5' ine tekabül eden 74.761.132 kişi ikamet etmektedir. Geriye kalan 18.336 Köy ve 396 Belde'nin oluşturduğu 18.732 kırsal yerleşim yerinde ise 6.049.393 kişinin yaşadığı kırsal nüfus tespit edilmiştir.

Bugün Türkiye'de de dünyadaki gelişmelere paralel bir biçimde idari ve fonksiyonel olarak kırsal alanların dönüştüğünü gözlemliyoruz. İbrahim Yasa'nın 1945'li yıllarda Ankara Hasanoğlan kasabası üzerinde yaptığı toplumsal yapı araştırmasında "Uydu Kent Hasanoğlan" kavramsallaştırması bugün bilhassa 30 büyükşehirlerimizde bulunan kırsal hizmet yükü fazla yerleşim yerleri için çok daha geçerli bir tanımlamadır. Manisa'da kent merkezinde Yuntdağı civarındaki dağ köyleri (şimdi mahalle) ile ovalarında bulunan geniş çiftlik yerleşim yerleri bu olguya örnek olarak gösterilebilir. Bütün bunlara ilave, kentlerden kırsal alanlara olan ters göçlerle (kentten kıra göç, refah göçü) kırsal alanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının da değişmekte olduğunu söyleyebiliriz. Kentlerde yaşayan gelir

ve eğitim seviyesi yüksek sınıfın, yaşamak için sakin ve doğayla iç içe olan kırsal alanları tercih etmesi ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-Tarım Bakanlığı-Kalkınma Ajansları gibi kurumsal yapıların tarım sektöründe sağladığı hibeler ve ucuz kredilerin yaygınlaşması neticesinde eğitimli yeni çiftçi profilin kırsal alanlara yerleşmesi kırsal alanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısını değiştirmektedir.

Büyük çok uluslu şirketlerin geniş tarımsal araziler üzerinde faaliyete başlaması da kırsal alanının dönüşümünü zorlamıştır. Bu dönüşüme sadece tarım sektörünün kendi içerisinde ortaya çıkan gelişmeler değil, bunun yanında sanayi kuruluşlarının da kırsal alanlarda konumlanmaya dönük taleplerinde artışlar da etkide bulunmaktadır. Modern tarım uğraşılarının kırlarda yoğunlaşmaya başlaması, orman endüstrisinde faaliyet gösteren yapıların kırsal alanlarda toplanması ve turizme dönük faaliyetlerinin kırsal yerleşimlere yayılması gibi durumlar bütüncül olarak tahayyül edildiğinde, içinde bulunulan süreçte kırsal yerleşim formlarının geçmişteki fonksiyonundan ve kimliğinden tamamen kopmaya başlayarak dönüştüğü ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla kırsal alanda yürütülen bu tür faaliyetler, yerel sakinlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumu üzerinde de etkili olmaktadır. Aynı zamanda bu gelişmeler, kırsal alanlarda genel bir dönüşümü de tetikleyecek etkiler barındırmaktadır. Yukarıda kısaca değinilen hususlar genel olarak gözetildiğinde; günümüzde kırsal alanlar yönetsel, fonksiyonel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak bir dönüşüm geçirmekte, büyükşehir illerinde kentlerin belirli bir noktasal merkez olmak yerine, genel bir kapsamı içeren alansal temsiline başlanmaktadır. Türkiye bağlamında, dünyada yaşanan hızla küreselleşmenin de itici gücüyle yaşanan bu süreç, kente ve kıra, kırsala ve kentsele gönderme yapan kavramlarda çatışmaları açığa çıkarmakta, kavramların tanımlanmasını ve alansal kapsayıcılığını bulanıklaştırmaktadır (Fotoğraf-5,6).

Fotoğraf-5: Osmancalı köyünün panoramik fotoğrafı

Fotoğraf-6:Osmancalı köyünde büyük ölçekli tarım işletmesi

Kentlerde yoğunlaşma ile beraber oluşan boşluklar ya da delikler günümüzün kentlerinin paradoksunu tanımlamaktadır. Kentlerin büyüme ve küçülme süreçlerinin iç içe geçmişliği

kentsel boşluklara ya da kentlerin farklı doğal peyzajlara kaymasına sebep olurken, aynı zamanda bunun tersi de geçerlidir. Bu anlamda günümüz kenti mekansal tutarlılıkların zayıf olup, bağlantıların kısmen ayrıldığı ancak tüm ayrışmış parçaların da bir arada kaldığı bir yapıya sahiptir. Sürekli değişen parametrelerin yanı sıra bu kutupluluklar, kentin geleceğini ve özellikle de kentsel-kırsal sınırların saptanması bağlamında özellikle metropollerin sahip olduğu deliklerin rolünü yeniden düşünmeye neden olmaktadır. Bir yandan kent çeperlerinde bulunan kırsal alanlar kent içerisine dahil edilirken, öbür taraftan kent içerisinde bulunan arazilerin genelde öngörülmeden çözülmesi ve çoğu zaman kırsal bir görünüme dönüşmesi ya da doğaya karışması ile karşılaşılabilir (Niemann & Schadler, 2012). Bu alanlar bir anlamda kır ile kent arasındaki çizgilerin muğlaklaşmasını ve birbirine dönüşmeye başlamasını tanımlamaktadır. Bu değişimler ve yeni görünümler kır ile kent aralığında yeni bir alanın tarifini oluşturmaktadır.

Kentler hem dünyanın genişleyen nüfusunun çoğunluğunu ve en hızlı büyüyen payını hem de fiziksel baskı, sosyal bozukluk ve ekonomik güvensizliği barındırmaktadır (Plöger, 2007). Bu anlamda kent merkezi ve ona eklenen periferide eş zamanlı demografik düşüş ve kentsel yayılma ile karakterize edilen yeni bir kent çağını tanımlamak için "delikli kent" terimi oluşturulmuştur (Florentin, 2010) 'Delikli Kent (Almanca: perforiert Stadt, İngilizce: the perforated city)' kavramı ilk olarak Prof. Dr. Lütke-Daldrup (2001) tarafından, Leipzig kentinin Belediye Başkan Yardımcısı olarak görev yaptığı dönemde, StadtBauwelt adlı dergideki yazısında ortaya atılmıştır. Dergide çıkan yazıda, 'perforasyon' olarak kullanılan terim, küçülen şehirler ve kentsel gelişim hakkındaki planlama tartışmalarından ortaya çıkmıştır. Perforasyon terimi, temel olarak kentsel alandaki terk edilmeleri ve açık alanların ya da rezerv alanların planlanmamış, ardışık ve uzun vadede ortaya çıkmasıyla çözülmesini tasvir etmeyi amaçlar (Rink & Siemund, 2016). Kent her yerde ve her şeydedir. Eğer kentleşmiş dünya şimdi iletişim ve ulaşım yerleri ya da koridorları (havaalanları ve hava yolları, istasyonlar ve demiryolları, otoparklar ve otoyollar, telekomünikasyon ağı ve dijital bilgi ağları) ile bağlantılı bir metropol alanı zinciri ise o zaman kentsel olmayan nedir? Kasaba mı, köy mü, kırsal mı? Belki, ama sınırlı bir dereceye kadar. Kentin ayak izleri, banliyöden merkeze gelmenin, turistlerin, uzaktan çalışanların, medyanın olduğu ve yaşam biçiminin kentleştiği tüm bu yerlerdedir. Kent ve kır arasındaki geleneksel ayrım deliklidir (Amin & Thrift, 2002, s. 2) Bu ifade kentleşmenin her şey ve her yer üzerindeki hakimiyetini tanımlarken, kentin ve kırın melezleşme durumunu da belirtmektedir. Aralarındaki ayrımın delikli olmasından kasıt, birbirlerine dönüşebilirlikleri ve aralarındaki sınırın gittikçe belirsizleşmesidir.

Kentteki mekânsal ayrımları yaratan en temel üç unsur; yoğunluk, iletişim/akış ağı ve heterojenlikte bulunmaktadır. Bu üçlü, mekânsal konfigürasyonları üretenlerdir ve onların sayesinde kentler üretim, tüketim, dolaşım, iş, oyun, yaratıcılık, heyecan ve sıkıntı yerleri olmaktadır. Kentler doğayı, insanları, yapılı çevreyi, 'şeyler'i çok çeşitli şekillerde yan yana koymakta, toplamakta, karıştırmakta, ayrıştırmakta, gizlemekte ve sergilemektedirler. Tüm

bunların sonucunda öngörülemeyecek çeşitliliği sağlamaktadırlar (Amin &Thrift, 2002, s. 2). Gülümser vd. (2010: 137) çalışmalarında daha önce yapılan kırsal alan değerlendirmelerinin tarım, demografi ve sosyal refah göstergeleri üzerinden yapıldığını ancak güncel yaklaşımların kırsal alan dinamiklerini anlamak, geçerli ve uygulanabilir politikalar geliştirmek üzerine farklı kırsallık göstergeleri belirlenmesi eğiliminde olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda nüfus, göç, ekonomik yapı, eşitlik, sosyal refah, sürdürülebilirlik ve çevre gibi farklı konuları içeren geniş bir yelpazede kırsal alan tanımlamalarının yapıldığı görülmektedir.

Kırsal alan kavramına dair çeşitli yaklaşımların sentezi, bu alanların fiziki bir mekândan ziyade beşerî ve ekonomik boyutlu bir yapı sergilemesine bağlı olarak şekillenmektedir. Diğer bir ifadeyle kırsal alanlar geçmişten günümüze kadar, ziraat, hayvancılık, ormancılık gibi temel ekonomik faaliyetlerin egemen olduğu yerleşim yerleri olarak kabul edilirken, son zamanlara doğru geliştirilen çeşitli kalkınma modelleri bağlamında kırsal alan kavramı bir geri kalmışlık göstergesi olarak da yorumlanmaktadır. Buna karşın sanayileşmiş veya gelişmiş ülkeler ise kırsal yerleşimleri gelişmenin temel bir anahtarı kabulüyle yararlanma alanları olarak görmektedirler. (Bakırcı, 2007: 38). Kentsel ve kırsal geçiş bölgeleri (urban-rural fringe), temel olarak kent ve kırın buluştuğu, birbiri içine karıştığı ve bazen de çatışma yaşadığı alanladır. Diğer bir ifadeyle ortaya konulursa, iki zıt ortamın veya ekosistemin bir araya geldiği, "kenar etkisinin" açığa çıktığı insan tezahürü bir kavramdır. Kentsel kullanıma dönük arazilerde ortaya çıkan saçaklanmalar düşünüldüğünde ise tek başına bir arazi kullanımı niteliği taşımaktadır. Bu nedenle kent ve kıra dair özelliklerin iç içe geçtiği ekonomik ve fiziksel alanlar, farklı arazi kullanım tasarruflarını, idari yapıları ve yerel yönetimlerdeki yetki çatışmaların ortaya çıkarmaktadır (Lamb, 1983).

Kır yaşamı ile kent yaşamı arasında taban tabana zıtlıklar olduğunu, kesin bir dille söyleyebilmek günümüz koşullarında zordur. Kırsal alanda cereyan eden ilişkiler, kentsel dünyada yaşananların tam karşıtı olarak belirginleşmemektedir. Özellikle kent ile kırın ortasında kalan geçiş alanları gibi bulanık bölgelerin varlığı, yukarda bahsedilen biriktirme ve fazlalık ilişkilerinden kaynaklı kent merkezlerinden kaçışı beraberinde getirerek kıra doğru saçaklanma eğilimlerini tetiklemektedir. Kavramsal olarak saçak terimi ise kır ve kent sınırları arasında gelişen bir durum olarak düşünülmekte ve haddizatında kentsel alanların çevrelerinde kırsal alanlarda gelişmektedir (Mukherjee 2018). Karataş (2007)'ye göre, metropoliten özellikler gösteren kentsel yapılar çevre alanlara doğru gelişmekte ve buralarda yöre kentlerin sınırlarına kadar yayılma sürecine devam etmektedir. Bu yayılma ve genişleme süreciyle birlikte ortaya çıkan yerleşimler ise sürekli olmayan, bazen boşluklar bırakarak sıçramalı ilerleyen kopuk bir örüntü biçiminde somutlaşmaktadır. Ortaya çıkan bu oluşum, kentsel saçaklanma olarak ifade edilen bir büyüme biçimini işaret etmektedir (Akseki 2011). Bu yeni örüntülerin merkezindeki kent saçakları Kaygalak'a (2006) göre, kentsel merkezi ile kırsal alanlar arasında açığa çıkan ve kentleşme süreçleriyle birlikte yapısal bağlamda bir dönüşüme sahne olan yerlerdir. Tüm bunların yanında, küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı yakın ilişkilerle birlikte, sürekli etkileşimde bulunan bu mekânsal yerleşimlerin arasındaki keskin farklılıklar azalmaya başlamıştır. Nihayetinde kentsel ve kırsal alanlar

arasında ortaya çıkan bu etkileşim, bu iki alan arasında hem sosyal ve ekonomikler faaliyetlerin hem de yerleşimlerin altyapı koşullarının benzerlikler taşımasına neden olmuştur.

Netice itibariyle kır ve kent terimleri toplumsal düzeyde anlaşılabilir bir ifadeyi oluşturmuş olsa da literatürde genel geçer ortak bir tanımın yapılabilmesi büyük zorlukları barındırmaktadır.

Kentleşme, teknolojideki hızlı gelişmeler, sermaye birikimi gibi faktörlerle birlikte kentlerde görülen sosyal yapıdaki dönüşümün köylerde de meydana geldiğini Hacırahmanlı köyü ve Adiloba köyü muhtarlarının sözlerinden de anlayabiliriz.

Hacırahmanlı köyü muhtarı:

"Geniş aileler bitti. Bayramdan bayrama görüşüyoruz. Şehir merkezi gibi. Dışardan insana kız veririz evleniriz. Bizim köy kültürlüdür dışa dönüktür dışarda ne olursa alırız geri kalmayız. Teknolojiye ayak uydururuz. Köyümüz bin hanenin üzerinde. Ticaretle uğraşan da var. Futbol takımımız var avcılar kulübüz var. Doktorumuz avukatımız çıkar üniversiteye giderler. Bayramda nüfus artar. Boşanma oranında artış az da olsa var. Köyümüzde kadınlar çalışır. Çapaya gider."

Adiloba köyü muhtarı: "Telefonlar çıktı muhabbet bitti.70 yaşında amcamız da elinde telefon facebooka bakıyor. Muhabbet bitti."

Hacırahmanlı köyü muhtarının anlatımı köylerdeki modernleşme sürecini betimler niteliktedir:

"köyümüzde üzüm domates kavun karpuz yetiştiririz. Modern teknikler kullanıyoruz. Teknolojiyi takip ediyoruz. Makinalı sisteme döndük. Sulamada damlama sistemine döndük. Kendimiz yapıyoruz. Köyümüzde evleri yeniliyor insanlar. Yüzde 99 unda akıllı telefon var. Mahsülün değerlendirmesinde işletmeler var onlara satıyoruz. Osman Akça işletmesi var. Beş işletme daha var. Geleneksel metod yok pazara gitmek yok doğrudan işletmelere satıyoruz. Manisa merkezde de burada da evimiz var. İzmir Alsancak'a giden Çankaya'ya giden çok var eğlence için. Fırsat bulunca tatile giden de var. Arkadaşlarla kahvede oyun oynarız. Gezeriz. "

Adiloba köyü muhtarının anlatımı da kadın özelinde modernleşmeyi sergilemektedir: "Toplumumuz açık bir toplum. Kadın çalışır. Kadının söz hakkı tabiiki var. Kadının geliri de var. Yaprak topluyorlar satıyorlar güzel para alıyorlar. Evde niye dursun. Evine destek oluyor. Üzüme de gidiyor."

Bulgu-3: Metropolleşme Manisa özelinde önemli sosyo-ekonomik değişimlere sebep olmaktadır

Metropoliten kent olgusu 20. yy başlarında ortaya çıkmış bir kavramdır. Metropoller, bir ülkenin veya bölgenin çevresindeki tüm kentsel ve kırsal topluluklara ekonomik yönden egemen olan ve çoğu zaman ülkenin başka ülkelerle olan ilişkilerinde de rol oynayan büyük kentlerdir (Özdemir ve Meşhur, 2011). Bütünleşmeci yaklaşım, küçük yerel yönetim birimlerinin güçlerinin daha büyük bir merkezde birleştirildiği bölge temelli veya kent-bölge temelli bir yapıyı savunan bir yaklaşımdır. Her iki model de mekanın örgütlenmesinde kent ile bölge ölçeğini bütünleştirme amacında birleşmekte, ancak bölgeci model, mekanı bölge ölçeğinde bütünsel olarak ele alırken; kent-bölge modeli, kent ile bölge arasındaki mekânsal farklılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Çınar vd., 2009).

Bütünleşmeci yaklaşımı destekleyici nitelikteki son düzenleme, 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı "On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun"dur. Kanun'da büyükşehir belediyesi; "sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi" olarak tanımlanmıştır.

12.11.2012 tarihinde çıkarılan 6360 sayılı " Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile büyükşehir belediyelerini il mülki sınırlarına taşıyarak büyükşehir belediyesi yönetimine yepyeni bir boyut getirmiştir. 12.11.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe giren 6360 Sayılı "On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun" sadece tek yönlü olarak yerel yönetim sistemimizi değiştirmekle kalmamış; bir bütün olarak Türk Kamu Yönetimi sistemini değiştirmiştir. Buna göre; Büyükşehir Belediyesi ilan edilen kentlerde, il özel idarelerinin, belde belediyelerinin ve köylerin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmış ve dahası Büyükşehir Belediye sınırları İl mülki sınırları olarak kabul edilmiştir. Toplam on dört ilde büyükşehir belediyesi kurularak Türkiye'deki büyükşehir belediyesi sayısı otuza yükseltilmiştir.

Manisa'da 6360 sayılı kanunla birlikte Behice Boran'ın 1945 yılında araştırma yaptığı köyler mahalle statüsüne dönüşmüştür. Büyük sümbüller muhtarı bu değişimi şu şekilde anlatmıştır:

"mahalle olmamızın en büyük faydası altyapı ve çevre bakımından görüyoruz. Örneğin su patlağına çok faydası oldu. Çöpe faydası oldu."

Bununla birlikte 6360 sayılı kanunla birlikte bazı olumsuzluklarında olduğunu söylemiştir:

"il özel idareleri taş döşemesi, tarım sulama yapıyorlardı. Su sondajı yaparlardı. Bu manada il özel idarelerinin kapatılması orman ve dağ köylerini çok olumsuz etkiledi. İnşaat yapacak olursak şehirdeki prosedür bizden isteniyor. Bizim orası dağ yeri taşlık arazi yani toprak değil

merkezdeki yerlerle aynı prosedürü istiyor imarda belediye. Bu durum inşaat maliyetini artırıyor. Bu nedenle yakınımızdaki Muradiye'den ev alırız diyorlar. Hemen yanımızdaki sınırda Bozalan köyü kırsal alan oldu Menemen belediyesine bağlı İzmir'de. Biz Manisa'da kentsel alan ilan edildik. Su fiyatımız katlanıyor. Bahçeyi suladığımızda basamağı geçiyoruz fiyat artıyor."

Osmancalı muhtarı 6360 sayılı kanun ile mahalleye dönüşmüş olmanın avantajlarını şöyle sıraladı: "çöplerimizi ormana atıyorduk şimdi belediye çöpü çok güzel topluyor. Su arızasında eskiden iki günümü harcadığımı bilirim. Şimdi telefonla arıyorsun Maski geliyor."

Metropolleşme Manisa'da dağ ve ova köylerini sosyo-ekonomik yönden birbirine yaklaştırmıştır. Ova köylerinin en büyük avantajı olan şehir merkeziyle dış dünyayla olan yakınlığı durumunu, 6360 sayılı kanunla metropolleşmeyle birlikte dağ köylerinin de sahip olduğunu görmekteyiz(Fotoğraf-7).

6360 sayılı kanunun şehir merkezlerine yakın ova köylerindeki olumsuz etkisine Hacırahmanlı köyü muhtarı şu şekilde aktarmıştır: "1961'den bu yana belediyeydik mahalle olmamız bize ağır geldi ambulansımız vardı itfaiyemiz vardı kepçemiz greyderimiz vardı hizmet alamıyoruz. Mağduruz. 6360 bize olmadı uzaklar yakın oldu fakat yakınlar uzak oldu. En büyük problem büyükşehirin otobüs seferleri. Eskiden saatte bir minübüs vardı. Şimdi yukarıdan geliyor otobüs ve dolu geliyor dört köyden toplayıp alıyor. Ayakta gidiyoruz."

Fotoğraf-7: Osmancalı köyünde Manisa büyükşehir belediyesinin itfaiye müfrezesi

Behice Boran'ın 1945 yılındaki saha çalışmasına göre dağ köylerinin şehre ulaşım bakımından oldukça dezavantajlı konumu bu köyleri ova köylerine göre farklı bırakmıştır:"Ova köylerinin şehre daha yakın ve yollar sisteminde daha stratejik bir mevkide bulunuşu, dağ köylerinin ise daha infirat etmiş, ana yollardan uzak bir bölgede oluşu ve dağ köyün ekonomisinin kapalılığı bu iki çeşit topluluğun hareketlilik (mobilite) derecesinde ve dışla münasebetlerinin aldığı şekilde de tesirlerini belli ediyor. Ovada köyde şehir arasında gidiş geliş çok daha fazladır ve nüfusun hareket dairesi daha geniştir; dağ köyünde ise hem gidiş geliş çok daha azdır, hem de hareket dairesi daha küçüktür(sf. 254)"

Küreselleşmeyle birlikte sanayileşme,kentleşme ve teknolojideki hızlı gelişmeler neticesinde mekanların kent-kır;varsıl-yoksul tanımlanmaları giderek içiçe geçmekte müphemleşmektedir. Bu duruma örnek olarak Saruhanlı ilçesinde Paşaköy köyünün sosyo-ekonomik mevcut durumu verilebilir.

Paşaköy muhtarı Recai beyin aktarımına göre "köyümüzde değirmenimiz var.3 tane benzinlik var. İşletmeler var. Hayvancılık çok. 4 tane kasap dükkanı var. Hepsi de iyi iş yapıyor. 5 tane

lokanta var. İlçeye 7 km uzaklıkta. Küçük sanayi sitesi var. Demirci dükkanı var. 3 tane traktör tamircisi var. Traktör galerisi var. Paşaköy futbol sahası yapılıyor. Futbol takımı var. Tarım ve kırsal kalkınma destekleme kurumunun Paşaköy'de destekleri var. Tavuk çiftlikleri var."

Adiloba köyü muhtarının pekçok şeyi ilçemizde bulabiliyoruz söylemi de bulgumuzu güçlendiren niteliktedir: "Manisa merkeze alışverişine gidilir alışveriş merkezine gidilir. Düğün alışverişini Saruhanlı'da yaparız zira ilçede mobilya gelişti. Giyim kuşam için Manisa'ya gidilir. Saruhanlı ilçe olarak gelişti. Köyümüzde evlerin yapısı değişiyor. Bahçeli evimizi yıktık 2 katlı ev yaptık. Dededen kalma kerpiç evleri yıkıp yenileri yapılıyor."

Hacırahmanlı köyü muhtarının köyünü küçük şehre benzetmesi de manidardır(Fotoğraf-8,9,10,11): "Hacırahmanlı konum itibarıyla en güzel köy. Şehir gibi bir şey gezmek çok kolay yakın ile 15 dk ilçemize 3 dk İzmir'e 25 dk otoban açıldı."

Fotoğraf-8:Hacırahmanlı muhtarının bahsettiği futbol sahası

Fotoğraf-9: Hacırahmanlı köyünde tamir işletmeleri

Fotoğraf-10: Hacırahmanlı Muhtarının bahsettiği serbest vakit kullanımının geçtiği kahvehanelerden biri

Fotoğraf-11:Hacırahmanlı köyünde tarım kredi kooperatifi

1945 yılında Behice Boran'ın dağ köyleri ile ova köylerindeki keskin farkın hukuki ve idari münasebetlerden doğduğunu belirtmiştir. Bugün günümüzde ise 6360 sayılı kanunla birlikte bu tür keskin bir farktan bahsetmek kabil değildir:

"Hukuki ve idari münasebetler bakımından da dağ köylerinin durumu ova köylerinden farklıdır. Ova köyleri idari münasebetleri de şehirle doğrudan doğruya yapar, dağ köylerinde ise jandarmanın çok büyük nüfuzu ve prestiji vardır. Hukuki münasebetler ova köylerinde daha fazla şehirleşmiştir; çıkan ihtilafları hal için ova köyleri çok daha sık şehir vasıtalarına, mahkemelere müracaat ederler. Halbuki dağ köylerinde hem daha az ihtilaf çıkar hem de çıkan ihtilaflar köy içinde köyün kendi otorite mekanizmasıyla veya olmazsa jandarmanın uzlaştırıcı müdahalesiyle halledilir. Bu demektir ki idari ve hukuki bakımdan ova köyleri daha ziyade şehre bağlı, dağ köyleri ise daha kendi içine kapalı ve kendine yeter bir vaziyettedirler(sf.255)".

Osmancalı muhtarının köyüne dair anlatımı 1945 yılındaki kent merkezinden yalıtık dağ köyü konumundan oldukça farklıdır::

"Normalde nüfusumuz 800.pek çoğu yazlıkçı. İlaçlama fabrikası var, temel geçim kaynağı yüzde 80'ni emekli. Şimdi çilekçilik var. Hayvancılık bitti denebilir. Köyde tek bakkalım. Sağlık ocağımız var. Tüm gün çalışan doktorumuz var. Aile hekimimiz var. Çok programlı lisemiz var. İmam hatip ortaokulumuz var. gün içinde nüfusumuz 1200. Önceden nahiye idik. Nüfus müdürlüğümüz vardı. Orman işletmesi vardı. Eşim keskinoğlunun büyük işletmesinde çalışıyor köyde. İlaç firması var. Tarım çiftliği var. Aslında tarım sektörü faaliyette. Köylüler tarım sektöründe değil. Büyük ölçekli tarımsal sanayiye dönüşmüş durumda köyümüz. Su problemimiz yok katı atık kanalizasyon problemiz yok. Fosil ağaçlarımız var. Kırsal turizm büyük fırsat. Dağ turizmi yürüyüş rotaları düşünülebilir. Çilek kapalı sera projesi hazırlıyoruz Yunusemre belediyesiyle."

Kaynakça

Boran, Behice Sadık., Toplumsal yapı araştırmaları : (iki köy çeşidinin mukayeseli tetkiki), Ankara : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1945.
Özdemir, S. ve Meşhur, M. Ç. (2011). 5216 sayılı büyükşehir belediyesi yasası'nın belde belediyelerinin planlama süreçleri üzerinde yarattığı etkiler, Megaron Dergisi, 6(3): 171-183.
Erdem, M. (2012). Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul, 367 s.

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SORUNLARININ KARİKATÜRLER ÜZERİNDEN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: GIRGIR VE FIRT DERGİLERİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

Prof, Dr. Rasim AKPINAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

rasimakpinar@gmail.com - ORCID:0000-0003-1834-6993

ÖZET

'Karikatür' kelimesinin Türkçe karşılığı yoktur ancak son yıllarda bazı kaynaklarda 'grafik mizah' olarak geçmektedir. İnsan ve toplumu konu alan karikatür olayları gerçeğin çerçevesinde abartılı veya iğneleyici bir şekilde genelde güldüren, bazen hem güldürüp hem düşündüren çizimlerdir. Günümüz dünyasında bilginin değişimi ve dönüşümü çok hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bunun yanında bilginin geniş kitlelere ulaşması noktasında da çok hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Bu yoğun süreçte "görselleştirme" diye ifade ettiğimiz unsur, günlük yaşantımız ve eğitim hayatımız açısından büyük önem ifade etmektedir. Çünkü görsel materyallerin yazıya oranla, daha geniş kitlelere, daha kısa sürede ve anlaşılır bir biçimde ulaşacağı söylenebilir (Winarski, 1997). Bu açıdan bakıldığında görsel materyaller, diğer bir ifadeyle karikatürler güçlü aynı zamanda etkili bir iletişim aracı olarak kabul edilebilir.

Sosyal bilimler eğitiminde kent, kentleşme ve kentlileşme önemli konular arasında yer almaktadır. Zira sanayi devrimi öncesinde kentlerde yaşayan nüfus azdı. Kentlerdeki nüfus miktarı ve nüfus yoğunluğu azdı. Bu nedenle ortaya çıkan sorunlar da azdı. Başlıca kentleşme sorunları açlık, katı atık birikimi ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan salgın hastalıklardı. Günümüzde ise artık dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamaktadır.

Bu makalenin amacı; Türkiye'de kentleşmenin itici, çekici ve iletici faktörlerinin etkisiyle ortaya çıkan kentleşme olgusunun neticesinde meydana gelen kent sorunlarının, mizahtaki yansımalarını karikatürler üzerinden değerlendirmek olacaktır. Bu amaca müteallik temel kaynağımız Gırgır ve Fırt dergilerindeki karikatürleri olacaktır.

Anahtar Kelimeler : Karikatür, Mizah Dergileri, Kent, Kentleşme, Göstergebilimsel Analiz

1. Giriş

Başlangıçta yazı ve matbaa ile varolan bilgilerin geleceğe aktarılması önemsenirken daha sonraki dönemde görsel ve işitsel araçlarla programlı bir öğretim sürecine girildiği belirtilir. Bilgi çağı, mevcut bilgi hacmini hızlı ve etkili bir şekilde işleme ihtiyacını da her geçen gün arttırmaktadır. Bu hızlı ve yoğun bilgi işleme sürecinde "görselleştirme" günlük yaşantımız için olduğu kadar eğitim yaşantımız için de giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü birçok insanda görsel materyallerin yazıya oranla daha geniş bir kitle tarafından daha kolay anlaşılacağı düşüncesi hâkimdir. Winarski, "bir resim, binlerce kelimeye eşdeğerdir" sözü ile bu savı desteklemiştir. Kentbilimci Önder Şenyapılı her sayfasında karikatür kullandığı "Kentleşemeyen Ülke Kentlileşen Köylüler" isimli eserinin başında şunları ifade etmiştir: "Karikatürün satırlar dolusu sözcüklerle anlatılmaya çalışanları bir bakışta kavratıcı bir erki olduğunu çok iyi bilenlerdenim. Bu yüzden de karikatür sanatçılarına gıpta edegelmişimdir. Belki de bu imrenişin güdüsüyle "Kentleşemeyen Ülke Kentlileşen Köylüler" konusundaki bu araştırmada, benim eksik bıraktıklarımı tamamlayacak, anlattıklarımı vurgulayacak, bir bakıma da işlenen konuların başlığı işlevini yüklenecek karikatürlerden yararlanmayı düşündüm."

Bu makalenin temel amacı; Türkiye'de kentleşmenin itici, çekici ve iletici faktörlerinin etkisiyle ortaya çıkan kentleşme olgusunun neticesinde meydana gelen kent sorunlarının, mizahtaki yansımalarını karikatürler üzerinden değerlendirmek olacaktır. Bu amaca müteallik temel kaynağımız üniversite yıllarında karikatür çizmeye başlayan karikatürist Mehmet Çağçağ'ın döneminde tirajları oldukça yüksek olan Gırgır ve Fırt dergilerindeki karikatürleri olacaktır. Zira Mehmet Çağçağ, gecekondu, göç, apartman hayatı, kültürel çatışmalar, kentleşme gibi konularda çizimler yapmış ünlü bir karikatüristtir. Bu araştırma kapsamında özellikle kamu yönetimi, sosyoloji, coğrafya, şehir ve bölge planlama gibi bölümlerde kente dair derslerde kullanılabilecek görsel materyal veri tabanı oluşacaktır.

2. Bulgular ve Tartışma:

İzmir Milli Kütüphaneye devamlı surette gidilerek adı geçen mizah dergilerinin arşivini bulmuş ve orada araştırma yapılmıştır.

Bulgu-1: Gecekondulaşma

Türkiye'de kentleşme sorunları arasında ilk akla gelen sorunlardan biri hiç şüphesiz gecekondu meselesi olmuştur. Aşağıda bu soruna yönelik anlamlı bir karikatür bulunmaktadır.

Gırgır dergisi 799. Sayısı (1987)

Gecekondu sorunu sadece yetersiz altyapı sorunu değil uluslaşma sürecini yaşayan milletler için kimlik entegrasyonunda büyük engel olmuştur. Bu sebeple, konut alanlarında yaşanan bu gecekondu oluşumu sıklıkla yeni-eski, zengin-fakir, villa-gecekondu gibi iki ayrı uçla beraber betimlenmektedir. Aşağıda bu ikiliğe dair anlamlı 4 karikatür bulunmaktadır.

Gırgır dergisi 609.sayısı (1984)

Gırgır dergisi 784.sayı (1987)

Mehmet çağçağ bizim mahalle 592.sayı (1984)

Mehmet çağçağ bizim mahalle 593.sayısı (1984)

Kentleşme sorunlarında en büyük faktör politikacıların seçmen oyunu gözetmeleri hukuku çiğnemeleri olmuştur. Bu konuda anlamlı bir karikatür aşağıda yer almaktadır.

Gırgır dergisi 603.sayı (1984)

Aşağıdaki karikatürde, gecekondu yaşam alanlarının sağlıksızlığı göze çarpmaktadır. Bu gecekondular içinde açığa çıkan kanalizyon hatları, konutların arasından sızan çamurlar, çukurlar ile birlikte mahallenin yaşam kalitesinin oldukça düşük olduğu resmedilmiştir.

Gırgır dergisi 733.sayı (1986)

Bulgu-2: Psikolojik baskı, yalnızlık duygusu, aidiyet yoksunluğu

Dünyada giderek şehirleşme nüfusu artmakta dahası nüfus belli başlı şehirlerde toplanmaktadır. Yani aslında metropolleşmektedir dünya. Aynı durum ülkemizde de geçerlidir. Büyük şehirlerde insanın psikolojik, sosyo ekonomik problemleri ortaya çıkmaktadır. İnsan kendini yalnız ve yabancı hissetmektedir. Şehre ait hissetmemektedir. Bu nedenle psikolojik bir baskı altındadır büyükşehirde yaşayan insan. Aşağıda bu hükümlerimizi destekleyen iki karikatür bulunmaktadır.

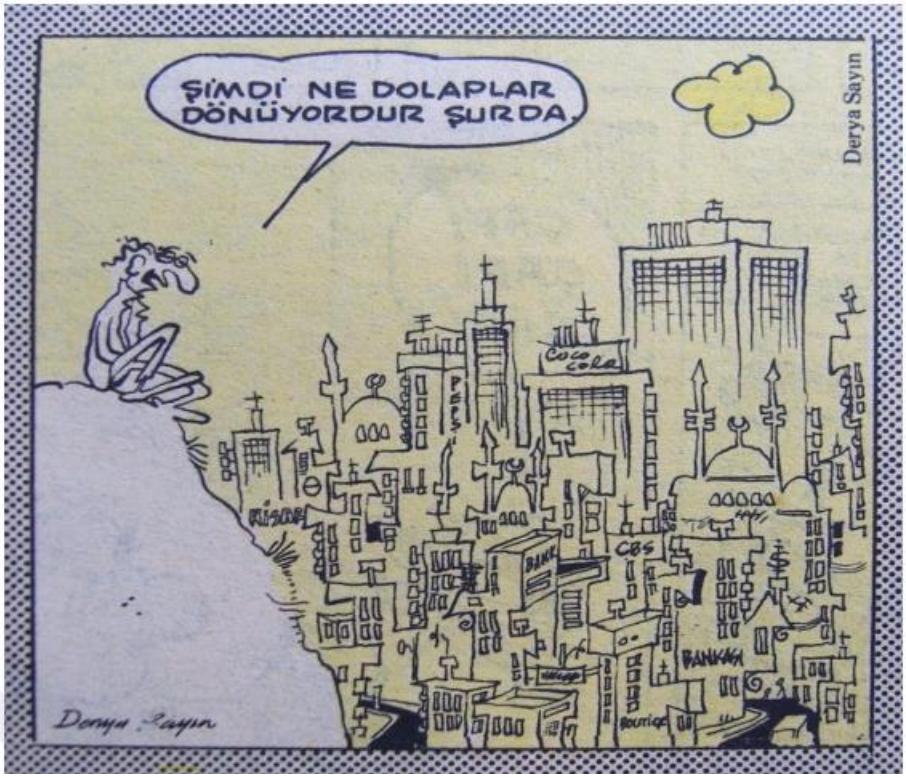

Gırgır dergisi 637.sayı (1984)

Yukarıda yer alan karikatürde, şehre uzak bir tepeden bakan bir karakter çizilmiştir. Karakter konuşma balonunda, kent siluetine bakarak,"orada ne dolaplar dönüyordur" diyerek, bir sorgulama yapmaktadır.

Gırgır dergisi 605.sayı (1984)

Yani nüfusun yoğun olarak toplandığı bu sürecin sonunda, bu iki karikatürde vurgulanan en önemli ve dikkat çekici nokta ise, şehrin artık güvenli bir yer olmayışıdır. Yukarıda yer alan karikatürde, mahallenin güvenilmezliğini göz önüne sermektedir. Karikatürde, mahalle adeta bir evin salonu gibi perdeleri olan bir şekilde çizilmiştir. Karikatüre göre, mahalle eskisi gibi rahatça uyunan bir yer değildir. Dışarıdan korunması gerekmektedir. Akşam olduğunda dışarıdaki gözlerden sakınmak için perdeleri çekilmelidir. Tanıdık, bilindik olan gitmiş, yerine hiç bilinmeyen güvenilmez yeni bir mahalle gelmiştir. Mahalleye içeriden bakan insan, onu koruma refleksiyle "perdelerini çekmek" istemekte, dışarıdan bakan kişi ise, zaten güven duygusunun zedelenmesiyle kendini dışarıya konumlandırmaktadır.

Sonuç olarak bu iki karikarürde, kent mekanının türlü alavere dalaverenin döndüğü, hilenin olduğu, türlü karmaşanın yaşandığı, güvenilmez bir hal aldığını, tekinsizliği ifade etmektedirler.

Bulgu-3: İmar Planları İlkelerinin uygulanmaması

Gırgır dergisi 745.sayı (1986)

Yukarıda yer alan karikatürde kentlerdeki rant problemini tarif etmektedir. Beşiktaş Belediye Başkanlığı yapan Mümtaz Kola, imar planında yeşil alan olarak ayrılan bölgeyi satın alan bir iş adamıyla birlikte çizilmiştir. Karikatür öncesinde verilen bilgi ile, İmar planında yeşil alan olarak görünen bir arazi, satışından sonra Beşiktaş belediye başkanının izniyle imar durumu değiştirilerek, inşaat yapılabilir hale getirilmiştir. Karikatürde Belediye Başkanı, şantiye alanında binaları yeşile boyama önerisiyle birlikte çizilmiştir. Yani aslında belediye başkanı kente karşı suç diye tarif edilen suçu işlemiştir.

İmar planı ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesinin ihlali yani kente karşı işlenen suç aşağıda yer alan bir başka karikatürde verilmiştir. Burada duman altındaki mahalle silüetinde dumandan sıyrılmış bir yapı çizilmiştir. Binayı gören vatandaşlar ise aralarında, dumandan sıyrılan yapının "torpilli" olduğunu konuşmaktadırlar. Bu dönemin en yaygın eleştirileri, birilerine kent toprağına ilişkin imtiyaz geçilmesi süreciyle ilgilidir.

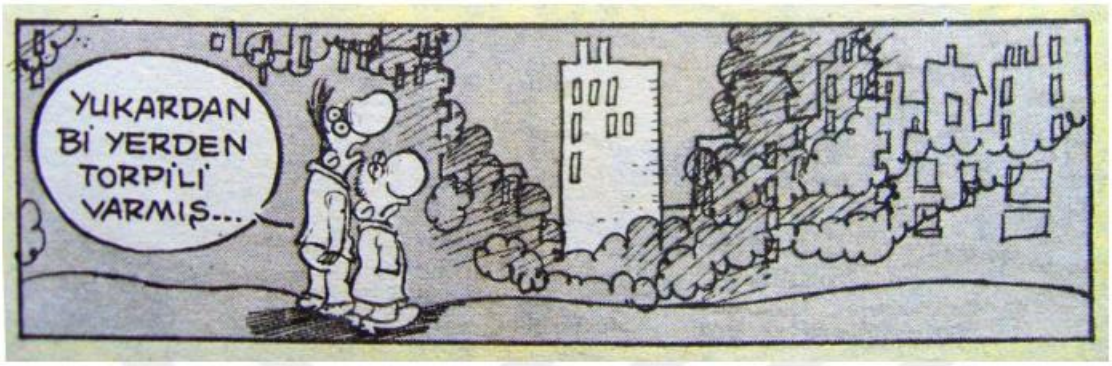

Gırgır dergisi 754.sayısı (1987)

Gırgır dergisinde yer alan karikatürde bir reklam panosunda "Kent" markalı sigaranın reklamı görünmektedir. Reklam panosunun, karikatür içerisindeki konuşmada kullanılan Doğu Anadolu Ağzından ve mekân tasvirinden, reklam panosunun şehir dışında bir alanda durduğu anlaşılmaktadır. Karikatür'ün ana unsuru,"kent" marka sigara reklamını gören köylülerden birinin diğerine "Lo Zaro! Vilayet olmişez kurtulmişez" diye seslenmesi oluşturmaktadır. Bu karikatürle anlatmak istenen, kentin artık bir meta olarak karşımızı çıkmasıdır. Karikatüristin kent kelimesi etrafında ördüğü kelime oyunu, kentin reklam afişi olarak temsil edilmesine yol açmaktadır. Bu karikatür ile ifade edilmeye çalışılan, kentin meta değerinin oluşması ve satılabilir bir öğe olarak tasvir edilmesidir. Bu karikatür, İstanbul'un dönüşüm süreçlerinden ziyade, daha genel dönemsel bir eleştiriyi ifade etmektedir.

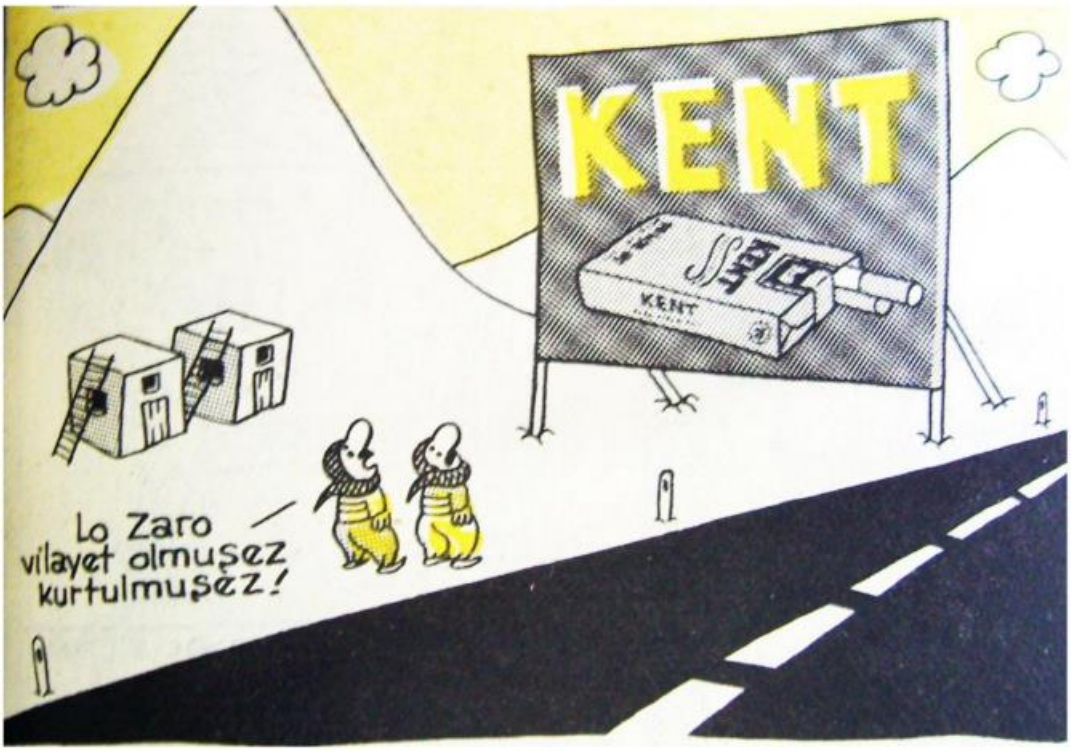

Gırgır dergisi 716.sayısı (1986)

Gırgır dergisi 732.sayısı (1986)

Aşağıda yer alan 4 karikatürde yaparım bilirsin başlığında bir politikacının hukuksuz seçmen vaatleri verilmiştir.

BENİ SEÇMEZSENİZ İŞTE BÖYLE MASKEYLE DOLAŞIRSINIZ... BU HAVAYI LAVANTA GİBİ YAPMAZSAM AZOTDİOKSİT ÇARPSIN BENİ...

HEPİNİZİN YOLUNU YAPICAM... ÇAMURA, PİSLİĞE PAYDOS... HER YERİ KAYMAK GİBİ YAPICAM...

BEKLEME ÖYLE KAVANOZ GİBİ... VER BANA OYUNU, MUSLUKLARDAN KOL GİBİ SU AKSIN!.. BU SESE KULAK VER AZİZ HEMŞERİLERİM...
SU

Yaparım bilirsin 1116 sayısı gırgır (1994)

Gırgır dergisi 776.sayısı (1987)

Yukarıdaki karikatürde ise literatürde geçen çarpık kentleşme kavramının "çarpık yaşamlaşma" denilerek çok anlamlı resmedildiği görülmektedir.

Aşağıda yer alan karikatürde seçim yatırımları başlığında hukuksuz seçmen vaatleri verilmiştir.

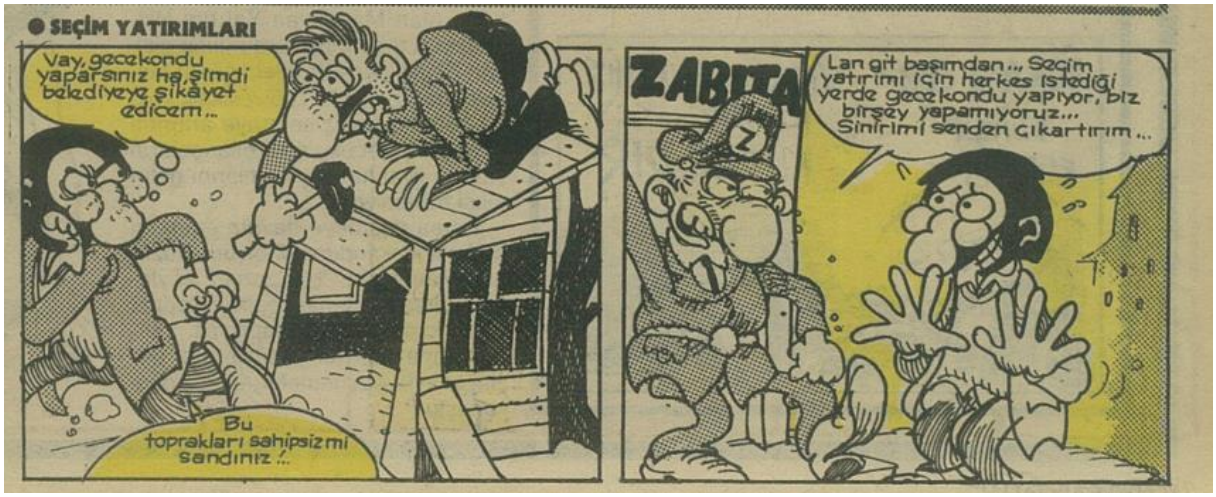

Gırgır Dergisi 1120 sayı (1994)

Bulgu-4: kente karşı suç işlemek

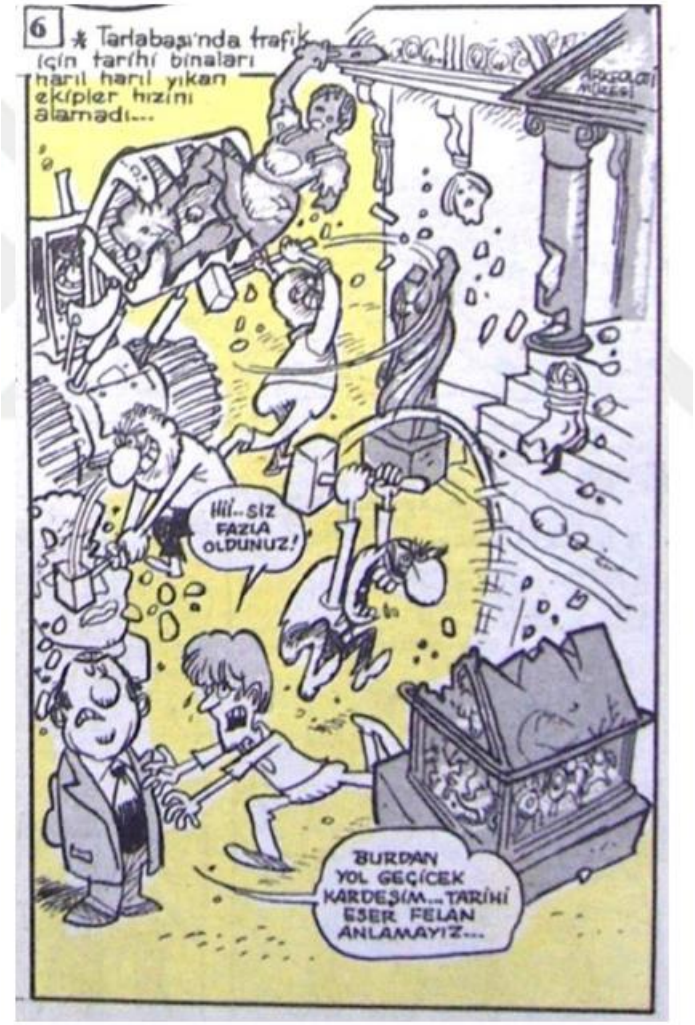

Gırgır dergisi 732.sayısı (1987)

Yukarıdaki karikatürde ise kente karşı işlenen suçlardan biri olan kültürel mirasın yok edilmesine ilişkin bir anlatım bulunmaktadır.

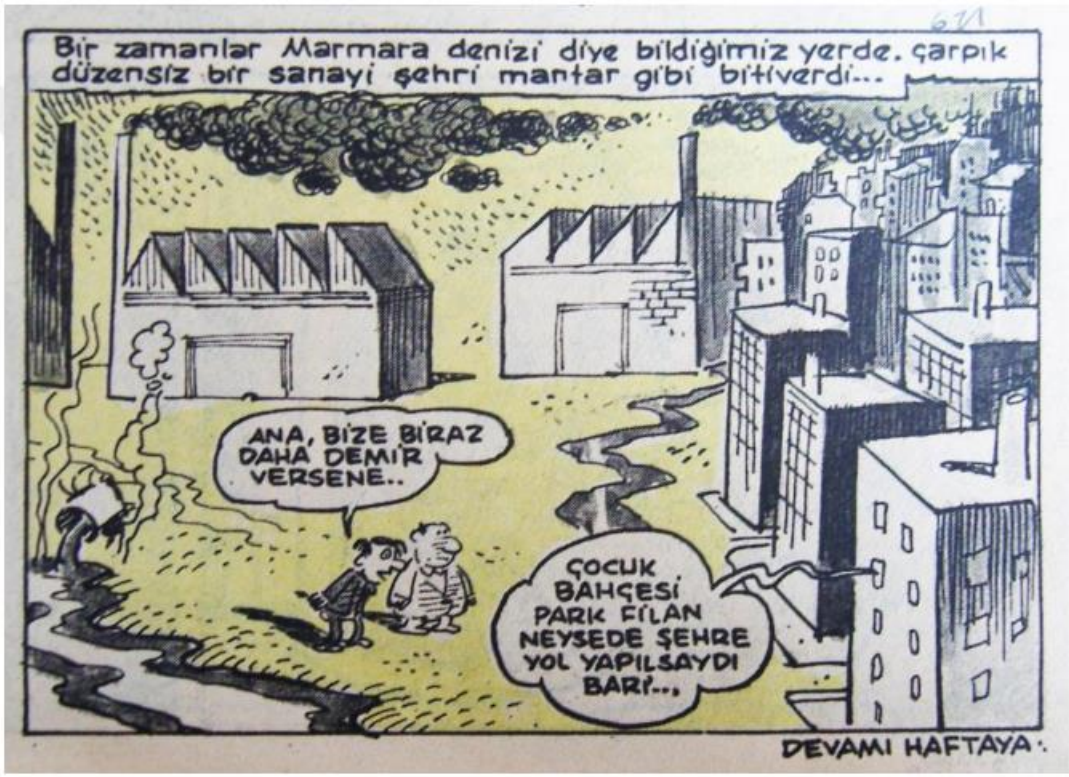

Gırgır dergisi 611.sayısı (1984)

Yukarıdaki karikatürde kente karşı işlenen suçlardan biri olan doğal kaynakların kirletilmesi yok edilmesi anlatımı bulunmaktadır.
Aşağıdaki 3 karikatürde şehirde yaşanan hava kirliliği problemi vurgulanmıştır.

1116 sayısı gırgır dergisi (1994)

Gırgır dergisi 1118 (1994)

Gırgır Dergisi 1122.sayı (1994)

Aşağıdaki karikatürde ise şehirde doğal kaynakların kıtlığına doğru gidildiği vurgulanmıştır.

Gırgır dergisi 1115 (1994)

Gırgır dergisi 733.sayısı (1986)

Yukarıdaki karikatürde kente karşı işlenen suçlardan biri olan çevrenin korunmaması, kirletilmesi anlatımı bulunmaktadır.

Gırgır dergisi 746.sayısı

Fırt dergisi Denizlerde Kirlilik Oranı Artıyor.169.sayısı (1979)

Yukarıdaki iki karikatürde kente karşı işlenen suçlardan biri olan doğal kaynakların kirletilmesi yok edilmesi, iklimin bozulması anlatımı bulunmaktadır.

Aşağıdaki 3 karikatürde en önemli kent sorunlarından biri olan trafik, gürültü sorunu anlatımı bulunmaktadır.

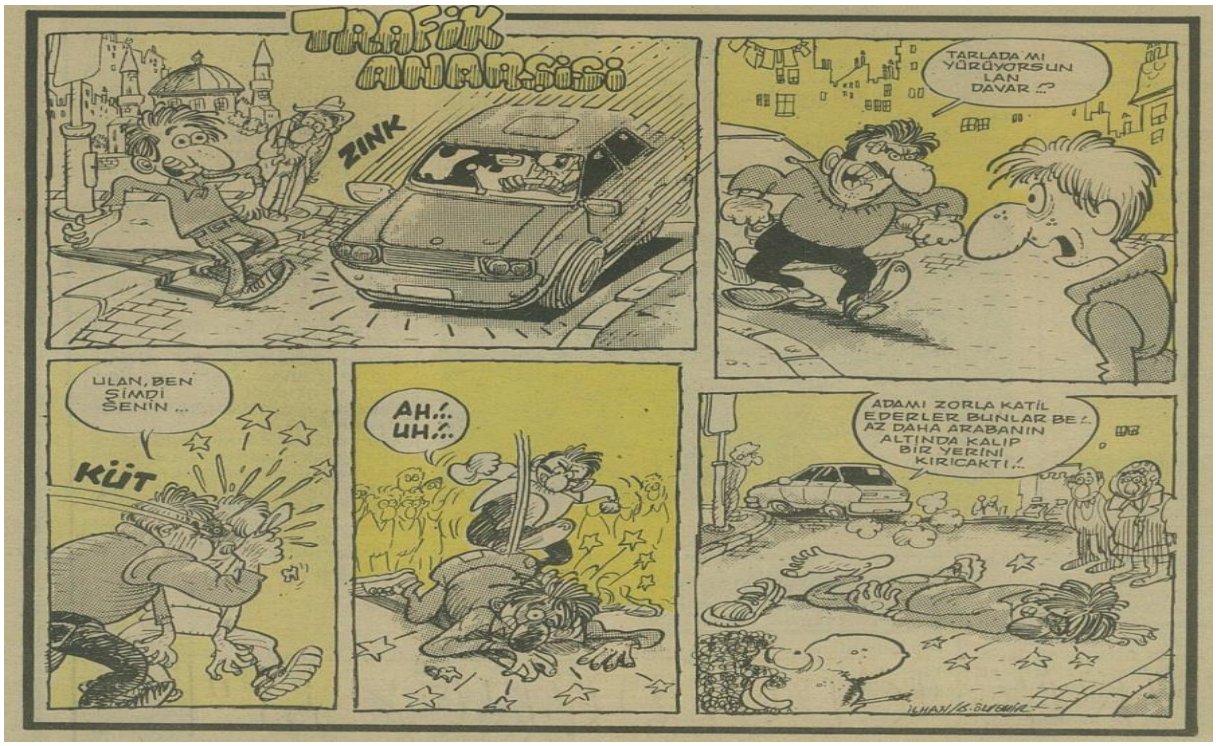

Gırgır dergisi 1114 sayısı (1994)

Gırgır Dergisi 1130.sayı (1994)

Gırgır Dergisi 932.sayı (1990)

Bulgu-5: konut problemi

Aşağıdaki 4 karikatürde konut sorunu anlatımı bulunmaktadır.

Gırgır dergisi 1979

Gırgır dergisi 1987

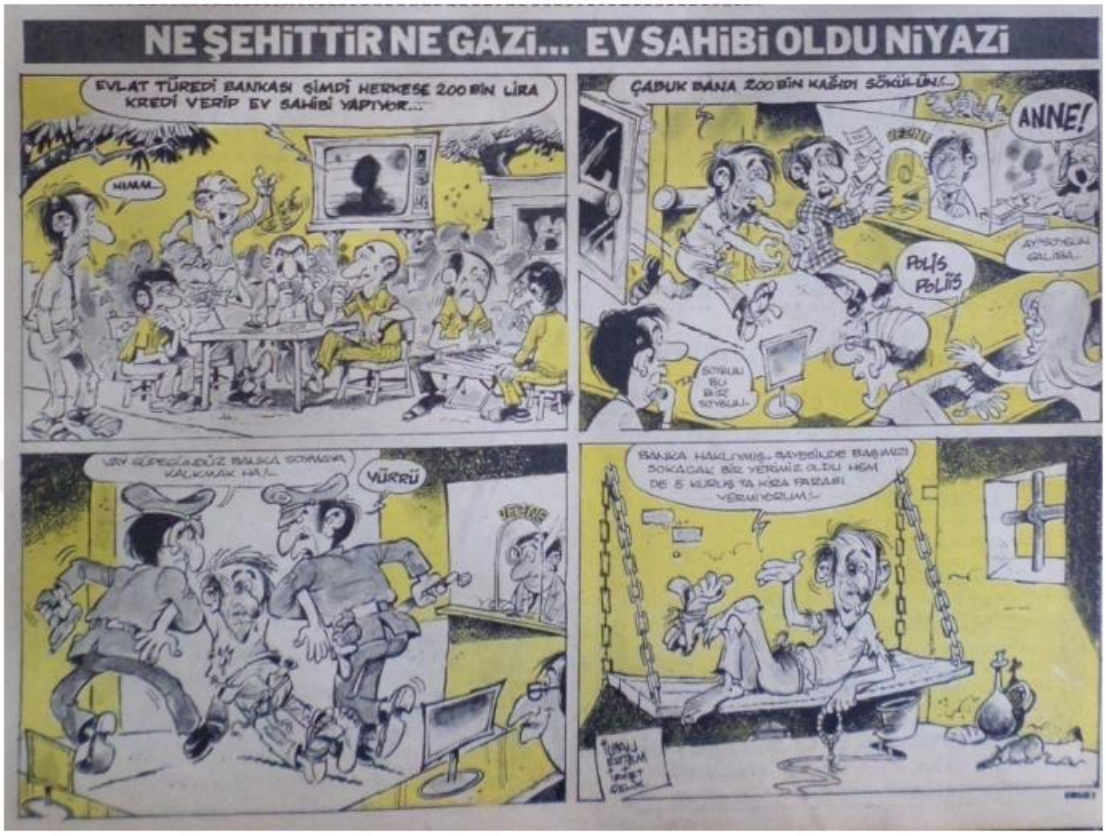

Gırgır dergisi 215.sayısı 1976

Gırgır dergisi 1122.sayı (1994)

Bulgu-6: kente has problemler (iş kazaları, tüketim çılgınlığı, göç, işsizlik vs.)

Aşağıdaki karikatürde kentteki tüketim alışkanlığını sorgulayan bir anlatım bulunmaktadır.

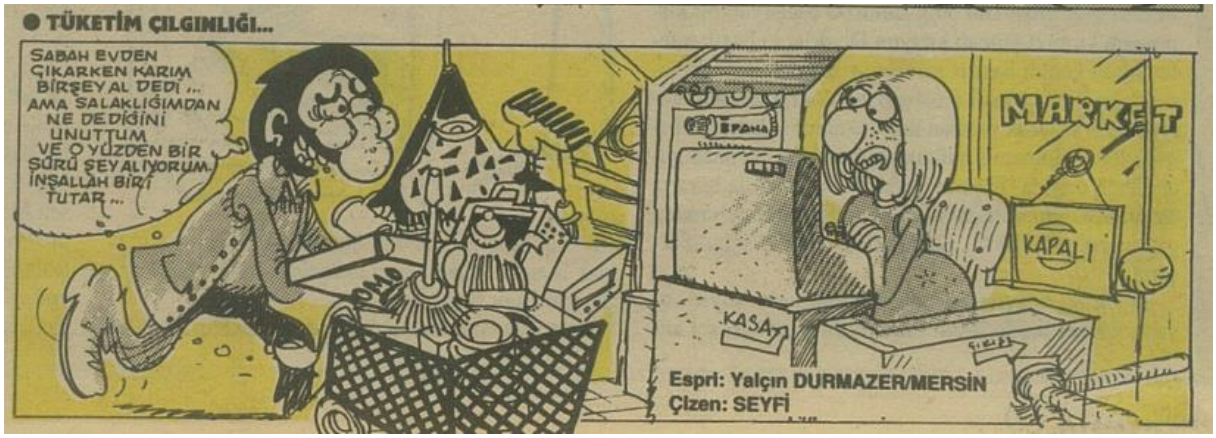

Gırgır dergisi 1115.sayı (1994)

Aşağıdaki 4 karikatürde kentte kırdan gelen göç sorununu vurgulayan bir anlatım bulunmaktadır.

Gırgır Dergisi 1119 sayı (1994)

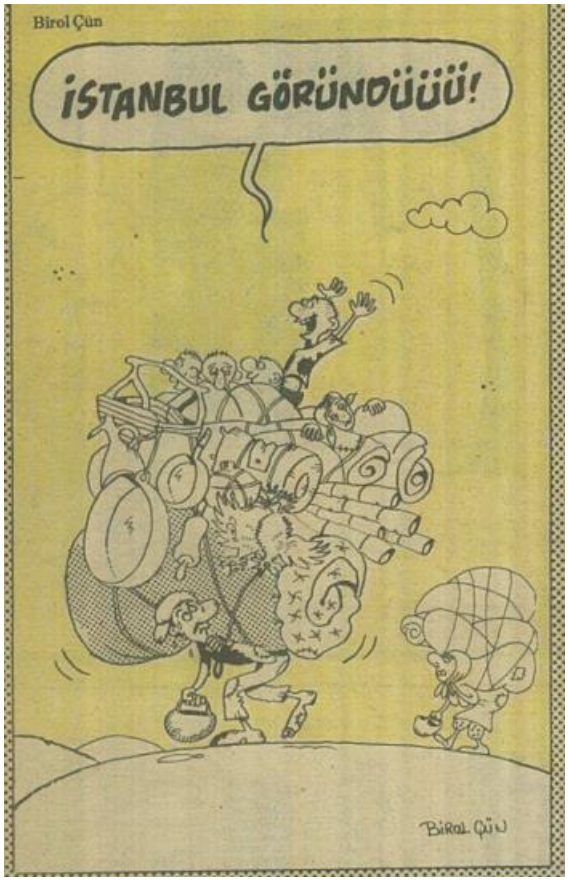

Gırgır Dergisi 593.sayı (1984)

Mehmet çağçağ 598 (1984)

Aşağıdaki karikatürde kentte yaşanan iş kazaları sorununu vurgulayan bir anlatım bulunmaktadır.

Gırgır Dergisi 1123.sayı (1994)

Aşağıdaki 4 karikatürde kentte yaşanan işsizlik, yoksulluk sorununu vurgulayan bir anlatım bulunmaktadır.

Gırgır Dergisi 1124.sayı (1994)

Gırgır Dergisi 1124.sayı (1994)

Gırgır Dergisi 1024.sayı (1992)

Gırgır Dergisi 1032.sayı (1992)

Kaynakça

Gırgır Dergisi arşivi
Fırt Dergisi arşivi
Winarski, D. (1997). “Susan Jeffers: Art of A Thousand Words.” Teaching K-8 27, 4, s.36

PALOVİT ŞELALESİ (ÇAMLIHEMŞİN-RİZE) İLE ÇEVRESİNDE COĞRAFİ VE EKOLOJİK BAKIMDAN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Fatih IŞIK
Gümüşhane Üniversitesi,
fatihtrbzon.61@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-9507-5651
Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, zeybekhi@gmail.com ORCID ID:0000-0002-4097-9079

Özet

Şelaleler, doğanın güçlü ve büyüleyici yüzünü sergileyen, aynı zamanda doğanın zaman içindeki değişimini yansıtan özel coğrafi oluşumlardır. Türkiye, bu doğal güzellikler bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Bu bağlamda, Karadeniz bölgesi, zengin şelalelere ev sahipliği yapmaktadır. Şelalelerin coğrafi ve ekolojik açıdan ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, doğal çevrenin korunması ve yönetilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, Rize ili, Çamlıhemşin ilçesi sınırları içerisinde bulunan Palovit Şelalesi'nin oluşumu ve doğal ortam özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Palovit Şelalesi, Kaçkar Dağları Millî Parkı sınırları içerisinde yer almaktadır ve bu bölgenin doğal güzelliklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Araştırmanın materyal kısmını, jeoloji ve topografya haritaları, yıllık akım, iklim ve meşcere verileri oluşturmaktadır. Bu veriler, Palovit Şelalesi'nin oluşumu ve çevresinin karakteristiklerini daha iyi anlamaya yardımcı olmuştur. Ayrıca, ArcGIS 10.7.1 programı kullanılarak jeomorfolojik analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, Palovit Şelalesi'nin dünya şelaleleri veri tabanı olan WWD (The World Waterfall Database) içinde belirtilen şelale tiplerinden "Plunge/Vertical" şelale özelliklerini sergilediğini göstermektedir. Şelale, deniz seviyesinden itibaren 995 ila 1010 m yükseklik arasında yer almaktadır ve sular yaklaşık 15 m yükseklikten düşüş yapmaktadır. Palovit Deresi suları, Üst Kretase-Paleosen yaşlı Kaçkar granitoyidi-I ve Çatak formasyonu üzerindeki eğim kırığından dökülerek şelaleyi oluşturmaktadır. Suların düşüş yaptığı eğim kırığının oluşumunda, vadi tabanındaki ana kayanın direnç farklılığı rol oynamıştır. Ayrıca, şelalenin çevresinde başta doğu kayını (*Fagus orientalis*) ve doğu ladini (*Picea orientalis*) gibi türler olmak üzere zengin bir bitki örtüsü varlığı da dikkati çekmektedir. Bu çalışma, Palovit Şelalesi'nin doğal özelliklerinin anlaşılmasına ve bu eşsiz coğrafi oluşumun korunması ve sürdürülebilirliğine katkı sağlaması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Palovit şelalesi, morfometrik analiz, ekoloji, Rize.

A GEOGRAPHICAL AND ECOLOGICAL ASSESSMENT OF PALOVİT WATERFALL (ÇAMLIHEMŞİN-RİZE) AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

Waterfalls are special geographical formations that exhibit the powerful and fascinating face of nature and reflect the change of nature over time. Turkey is a country rich in these natural beauties. In this context, the Black Sea region is home to a wealth of waterfalls. A detailed geographical and ecological study of waterfalls is of great importance for the protection and management of the natural environment. This study aims to examine the formation and natural environment characteristics of Palovit Waterfall located in Çamlıhemşin district of Rize province. Palovit Waterfall is located within the borders of Kaçkar Mountains National Park and constitutes an important part of the natural beauty of this region. The material part of the study consists of geology and topography maps, annual flow, climate, and stand data. These data helped to better understand the formation of Palovit Waterfall and the characteristics of its environment. In addition, geomorphological analyses were performed using the ArcGIS 10.7.1 program. The findings show that Palovit Waterfall exhibits the characteristics of a "Plunge/Vertical" waterfall, one of the waterfall types specified in the World Waterfall Database (WWD). The waterfall is located between 995 and 1010 m above sea level, and the water falls from a height of approximately 15 m. The waters of Palovit Stream form the waterfall by pouring from the slope fracture on the Upper Cretaceous-Paleocene-aged Kaçkar granitoid-I and Çatak formations. The resistance difference of the bedrock on the valley floor played a role in the formation of the slope fracture where the waters fell. In addition, there is rich vegetation around the waterfall, especially species such as eastern beech (*Fagus orientalis*) and eastern spruce (*Picea orientalis*). This study is important in terms of contributing to the understanding of the natural features of Palovit Waterfall and the conservation and sustainability of this unique geographical formation.

Key words: Palovit waterfall, morphometric analysis, ecology, Rize.

OLUŞUMU VE SONUÇLARIYLA 15 MART 2023 ŞANLIURFA SELİ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih IŞIK
Gümüşhane Üniversitesi,
fatihtrbzon.61@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-9507-5651
Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
zeybekhi@gmail.com ORCID ID:0000-0002-4097-9079

Özet

Seller, en yaygın ve sonuçları en yıkıcı doğal afetler arasında yer alırlar. 15 Mart 2023 tarihinde Şanlıurfa'da yaşanan sel felaketi, bu tür olayların yıkıcı potansiyelini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Şanlıurfa sel afetinde 17 kişi hayatını kaybederken, 62 kişi yaralanmıştır. Sel felaketinin evlere, iş yerlerine ve araçlara verdiği zarar, 300 milyon lira olarak tespit edilmiştir. Bu araştırma, Şanlıurfa şehrinde yaşanan selin doğal ve beşerî nedenlerini tespit etmeyi ve gelecekte benzer olayların önlenmesi için yapılacak planlamalara ışık tutabilmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada selin meydana geldiği gün sahada gözlemler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş ve sel felaketini yaşayan insanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tematik haritaların hazırlanması sırasında ise Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama teknikleri kullanılmıştır. Sel afeti Karakoyun, Cavsak ve Mance derelerinin taşması sonucu gerçekleşmiştir. Selin oluşmasında etkili olan temel faktörlerden biri, yöreyi etkileyen kısa süreli yoğun sağanak yağışlardır. Nitekim aynı gün sahada metrekareye düşen yağış miktarı 180-190 kilogramı bulmuştur. Yine akarsu yataklarının dar, sığ ve kimi noktalarda üç, bazı noktalarda dört tarafının bentler ile kapatılmış olması, akışı engelleyerek, yatak tıkanmaları sonucu taşkınlara yol açmıştır. Ayrıca yatak geometrilerindeki genel düzensizlikler, sel oluşumunda önemli faktör olarak göze çarparken, rüsubat birikimi sebebiyle oluşan tıkanmalar ile dere yataklarının memba ve mansabında gözlenen arazi eğimlerindeki kayda değer farklılıklar da sel olayının şiddetini arttırmıştır. Taşkınlar sonucunda yatakta biriken sular taşkına yol açmış ve dere yatağı çevresinde bulunan yol, park, altgeçit, cami, tarihi yerler ile yerleşim yerlerine ait ev ve iş yerleri etkilenmiştir. Bu araştırma sonuçları, Şanlıurfa'da sel olaylarının etkilerini azaltmak ve gelecekte benzer felaketlerin önlenmesi için çeşitli önlemler alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Şanlıurfa seli, sel felaketi, coğrafi faktörler, CBS.

THE ŞANLIURFA FLOOD OF MARCH 15, 2023, WITH ITS FORMATION AND CONSEQUENCES

Abstract

Floods are among the most widespread and devastating natural disasters. The March 15, 2023, flood disaster in Şanlıurfa once again demonstrated the destructive potential of such events. In the Şanlıurfa flood disaster, 17 people lost their lives and 62 people were injured. The damage to homes, businesses, and vehicles caused by the flood was estimated at 300 million liras. This research aims to identify the natural and human causes of the floods in Şanlıurfa and

shed light on the plans to be made to prevent similar events in the future. In the research, observations were made in the field on the day of the flood, photographs were taken, and interviews were conducted with people who experienced the flood disaster. Geographic information systems and remote sensing techniques were used during the preparation of thematic maps. The flood disaster occurred as a result of the overflow of Karakoyun, Cavsak, and Mance streams. One of the main factors that contributed to the occurrence of the flood was the short-term heavy downpours that affected the region. As a matter of fact, the amount of precipitation falling per square meter on the same day reached 180–190 kilograms. Again, the fact that the river beds are narrow, shallow, and blocked by dykes on three sides at some points and on four sides at some points prevented the flow and led to floods as a result of bed blockages. In addition, general irregularities in the bed geometries were an important factor in the occurrence of floods, while the blockages caused by the accumulation of sediment and the significant differences in the slopes of the land observed upstream and downstream of the stream beds also increased the severity of the flood event. As a result of the floods, the water that accumulated in the bed caused flooding, and the roads, parks, underpasses, mosques, historical sites, houses, and workplaces of the settlements around the river bed were affected. The results of this research emphasize the need to take various measures to reduce the impacts of flood events in Şanlıurfa and to prevent similar disasters in the future.

Key words: Şanlıurfa flood, flood disaster, geographical factors, GIS.

TAM TAHIL ÜRÜNLERİNDEN KİNOA'NIN GASTRONOMİK BİR UNSUR OLARAK İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Revşan AKAY
Selçuk Üniversitesi, revsanakay971@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-8131-5968
Doç. Dr., Fatih VAROL
Selçuk Üniversitesi, fvarol@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-0258-5220

ÖZET

Kinoa (Chenopodium quinoa Wild.) kazayağıgiller (Chenopodiaceae) familyasından çift çenekli ve yıllık bir bitkidir. Güney Amerika'da And Dağlarının bitkisi olan kinoa, bu bölgedeki eski medeniyetlerden Aztek ve İnkaların başlıca besin maddesini oluşturmuştur. Klinik çalışmalarda kardiyovasküler hastalık, kanser, tip II diyabet ve obezite gibi kronik hastalıkların tam tahıllı ürün tüketimi ile riskinin azaldığı bilinmektedir. Bu nedenle tam tahıl grubunda yer alan kinoa bu araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Araştırmanın amacı kinoa ile ilgili gastronomik ürünlerinin kategorik olarak ortaya konulması ve çölyak hastaları için ürün geliştiren işletme sayısının artmasıdır. Diğer bir amaç ise bu alanda gastronomik ürün çeşitliliğinin artmasıdır. Araştırmada kinoa ile ilgili yapılan ürünlerin taranması planlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye'de en çok kullanılan video paylaşım sitesi Youtube ve yemek blogları oluşturmaktadır. Örneklem, Youtube ve yemek blog sitesindeki 32 video ile sınırlıdır.

Araştırma sonucunda, yardımcı yemeklerde 22 adet (% 68.75), ana yemeklerde 4 adet (%12.50), unlu mamullerde 6 adet (% 18.75) kinoa kullanılan ürün bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tam Tahıl, Kinoa, Tam Tahıl Ürünleri, Gastronomi

INVESTIGATION OF WHOLE GRAIN PRODUCT QUINOA AS A GASTRONOMIC ELEMENT

ABSTRACT

Quinoa (Chenopodium quinoa Wild.) is a dicotyledonous and annual plant from the Chenopodiaceae family. Quinoa, a plant of the Andes Mountains in South America, was the main food of the Aztec and Incas, ancient civilizations in this region. It is known in clinical studies that the risk of chronic diseases such as cardiovascular disease, cancer, type II diabetes and obesity decreases with the consumption of whole grain products. For this reason, quinoa, which is in the whole grain group, was the subject of this research. The aim of the research is

to categorically reveal quinoa-related gastronomic products and to increase the number of businesses developing products for celiac patients. Another aim is to increase the diversity of gastronomic products in this area. In the research, it was planned to scan the products related to quinoa. The population of the research consists of YouTube, the most used video sharing site in Turkey, and food blogs. The sample is limited to 32 videos on YouTube and the food blog site. As a result of the research, 22 products (68.75%) using quinoa in side dishes, 4 products (12.50%) in main dishes, and 6 products (18.75%) in bakery products were detected.

Keywords: Whole Grain, Quinoa, Whole Grain Products, Gastronomy

TATLI PATATES'İN GASTRONOMİK BİR UNSUR OLARAK İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Revşen AKAY

Selçuk Üniversitesi,

revsanakay971@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-8131-5968

Öğretim Görevlisi, Uğurcan METİN

Toros Üniversitesi,

ugurcan.metin@toros.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-3618-684X

Öğretim Görevlisi, Betül YAPICI NANE

Toros Üniversitesi,

betul.yapici@toros.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-5532-8749

ÖZET

Tatlı patates (Ipomoea batatas (L.) Lam.), tarih öncesi çağlarda Orta Amerika'da ve Güney Amerika'nın tropik bölgelerinde yaşayan insanlar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Dünya çapında yaklaşık 7,8 milyon hektar alanda 91,8 milyon ton üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de son zamanlarda tatlı patatese artan bir ilgi gözlemlenmektedir. Tatlı patates içeren yemekler büyük şehirlerdeki restoranlarda servis edilirken, depo kökleri birçok süpermarketlerde mevcuttur. Dünya'da tatlı patatesin üretiminin yapıldığı ülke % 81 oranla Çin, Endonezya, Vietnam, Hindistan, Amerika, Japonya ve Brezilya olarak bilinir. Türkiye'de üretim alanları genellikle; Kahramanmaraş, İskenderun, Hatay, Gaziantep ve kısmen de olsa Adana sınırlarının ele alındığı söylenebilinmektedir. Araştırma nesnesi olarak Türkiye'de en çok kullanılan video paylaşım sitesi Youtube ve yemek blogları ele alınmıştır. Araştırmanın evrenini etkili bir sosyal medya aracı olan Youtube internet sitesine yüklenen ve yemek bloglarına yüklenen 24 video oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda 22 videonun dağılımında başlangıç kategorisinde 3 adet (% 13,63), ara kategorisinde 4 adet (%18,18) , ana yemek kategorisinde 8 adet (%36,36), unlu mamullerde 7 adet (% 31.81) tatlı patates kullanılan ürün bulgulanmıştır Bu çalışmanın amacı tatlı patates ile ilgili gastronomik ürünlerinin kategorik olarak ortaya konulması ve çölyak hastaları için ürün geliştirilen firmaların veya kobilerin sayısının artmasıdır. Diğer bir amaç ise bu alanda gastronomik ürün çeşitliliğini ve sayısının artmasını amaçlamaktadır.

(L.) Lam.) has been widely used by people living in prehistoric times in Central America and the tropical regions of South America. Worldwide, 91.8 million tons are produced on approximately 7.8 million hectares. In Turkey, there has recently been a growing interest in sweet potato. Dishes containing sweet potato are served in restaurants in major cities, while storage roots are available in many supermarkets. In the world, 81% of the sweet potato is produced in China, Indonesia, Vietnam, India, the USA, Japan and Brazil. In Turkey, the production areas are generally located in Kahramanmaraş, İskenderun, Hatay, Gaziantep and partially in Adana. Youtube, the most widely used video sharing site in Turkey, and food blogs

were taken as the research object. The population of the research consists of 24 videos uploaded to Youtube, an effective social media tool, and 24 videos uploaded to food blogs. As a result of the research, in the distribution of 22 videos, 3 (13.63%) in the starter category, 4 (18.18%) in the intermediate category, 8 (36.36%) in the main course category, 7 (31.81%) in bakery products were found. The aim of this study is to categorically reveal the gastronomic products related to sweet potato and to increase the number of companies or SMEs that develop products for celiac patients. Another objective inother aim is to increase the variety and number of gastronomic products in this field.

Keywords: Sweet Potato, Sweet Potato Dishes, Gluten Free

THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A 'POWER GAME' FOR TRADE UNIONS

Prof Rudolf Egger

Karl-Franzens University of Graz, Austria

Abstract:

This paper explores the relationships between the basic learning processes of leading trade union workers and their methods for coping with the changes in the life-courses of societies today. It will discuss the fragile discourse on lifelong learning in trade unions and the "production of self-techniques" to get in touch with the new economic forms. On the basis of an empirical project, different processes of the socialization of leading trade union workers will be analysed to discover the consequences of the lifelong learning discourse. The results show what competences they need to develop for the "wider benefits of negotiations". The main challenge remains to make visible how deeply intertwined trade union learning and education are with development in an ongoing dynamic economic process, rather than a quick-fix injection of skills and information. There is a complex relationship existing between the three 'partners', work, learning and society forming. The author suggests that contemporary trade unions could be trendsetters who make their own learning agendas by drawing less on formal education and more on informal and non-formal learning contexts. This is in parallel with growing political and scientific consciousness of the need to arrive at new educational/vocational policies and practices.

Keywords: Lifelong learning, Trade unions, Non-formal learning, Educational/vocational policies.

IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY

Heba Mustafa Abdullah

Cairo University, Egypt

Abstract:

The research aimed at examining the effect of using a suggested blended learning (BL) strategy on developing EFL pre- intermediate students. The study adopted the quasi-experimental design. The sample of the research consisted of a group of 26 EFL pre-intermediate students. Tools of the study included a listening comprehension checklist and a pre-post listening comprehension test. Results were discussed in relation to several factors that affected the language learning process. Finally, the research provided beneficial contributions in relation to manipulating BL strategy with respect to language learning process in general and oral language learning in particular.

Keywords: Blended learning, English as a foreign language, listening comprehension, oral language instruction.

EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY

Shima Nikanjam, Badiossadat Hassanpour, Adi Irfan Che Ani

Eastern Mediterranean University

Abstract:

The design process in architecture education is based upon the Learning-by-Doing method, which leads students to understand how to design by practicing rather than studying. First-year design studios, as starting educational stage, provide integrated knowledge and skills of design for newly jointed architecture students. Within the basic design studio environment, students are guided to transfer their abstract thoughts into visual concrete decisions under the supervision of design educators for the first time. Therefore, introductory design studios have predominant impacts on students' operational thinking and designing. Architectural design thinking is quite different from students' educational backgrounds and learning habits. This educational challenge at basic design studios creates a severe need to study the reality of design education at foundation year and define appropriate educational methods with convenient project types with the intention of enhancing architecture education quality. Material for this study has been gathered through long-term direct observation at a first year second semester design studio at the faculty of architecture at EMU (known as FARC 102), fall and spring academic semester 2014-15. Distribution of a questionnaire among case study students and interviews with third and fourth design studio students who passed through the same methods of education in the past 2 years and conducting interviews with instructors are other methodologies used in this research. The results of this study reveal a risk of a mismatch between the implemented teaching method, project type and scale in this particular level and students' learning styles. Although the existence of such risk due to varieties in students' profiles could be expected to some extent, recommendations can support educators to reach maximum compatibility.

Keywords: Architecture education, basic design studio, educational method, forms creation skill.

QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Juha Kettunen

Turku University of Applied Sciences, Lemminkäisenkatu

Abstract:

The study analyzes the quality and the size of the strategic network of higher education institutions and the concept of fitness for purpose in quality assurance. It also analyses the transaction costs of networking that have consequences on the number of members in the network. Empirical evidence is presented from the Consortium on Applied Research and Professional Education, which is a European strategic network of six higher education institutions. The results of the study support the argument that the number of members in the strategic network should be relatively small to provide high-quality results. The practical importance is that networking has been able to promote international research and development projects. The results of this study are important for those who want to design and improve international networks in higher education.

Keywords: Higher education, network, research and development, strategic management.

DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT

Nidhi Gadura

Quensborough Community College, CUNY

Abstract:

Given the increase in the number of students and administrators asking for online courses the author developed two partially online courses. One was a biology majors at genetics course while the other was a non-majors at biology course. The student body at Queensborough Community College is generally underprepared and has work and family obligations. As an educator, one has to be mindful about changing the pedagogical approach, therefore, special care was taken when designing the course material. Despite the initial concerns, both of these partially online courses were received really well by students. Lessons learnt were that student engagement is the key to success in an online course. Good practices to run a successful online course for underprepared students are discussed in this paper. Also discussed are the lessons learnt for making the eLearning environment better for all the students in the class, overachievers and underachievers alike.

Keywords: Partially online course, pedagogy, student engagement, community college.

ACHİEVİNG SUSTAİNABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATİVE PEDAGOGİES İN UNİVERSİTİES

Eugene Allevato, Woodbury University, US

Abstract:

Developing a responsible personal worldview is central to sustainable development, but achieving quality education to promote transformative learning for sustainability is thus far, poorly understood. Most programs involving education for sustainable development rely on changing behavior, rather than attitudes. The emphasis is on the scientific and utilitarian aspect of sustainability with negligible importance on the intrinsic value of nature. Campus sustainability projects include building sustainable gardens and implementing energy-efficient upgrades, instead of focusing on educating for sustainable development through exploration of students' values and beliefs. Even though green technology adoption maybe the right thing to do, most schools are not targeting the root cause of the environmental crisis; they are just providing palliative measures. This study explores the under-examined factors that lead to pro-environmental behavior by investigating the environmental perceptions of both college business students and personnel of green organizations. A mixed research approach of qualitative, based on structured interviews, and quantitative instruments was developed including 30 college-level students' interviews and 40 green organization staff members involved in sustainable activities. The interviews were tape-recorded and transcribed for analysis. Categorization of the responses to the open-ended questions was conducted with the purpose of identifying the main types of factors influencing attitudes and correlating with behaviors. Overall the findings of this study indicated a lack of appreciation for nature, and inability to understand interconnectedness and apply critical thinking. The results of the survey conducted on undergraduate students indicated that the responses of business and liberal arts students by independent t-test were significantly different, with a p-value of 0.03. While liberal arts students showed an understanding of human interdependence with nature and its delicate balance, business students seemed to believe that humans were meant to rule over the rest of nature. This result was quite intriguing from the perspective that business students will be defining markets, influencing society, controlling and managing businesses that supposedly, in the face of climate change, shall implement sustainable activities. These alarming results led to the focus on green businesses in order to better understand their motivation to engage in sustainable activities. Additionally, a probit model revealed that childhood exposure to nature has a significantly positive impact in pro-environmental attitudes to most of the New Ecological Paradigm scales. Based on these findings, this paper discusses educators including Socrates, John Dewey and Paulo Freire in the implementation of eco-pedagogy and transformative learning following a curriculum with emphasis on critical and systems thinking, which are deemed to be key ingredients in quality education for sustainable development.

Keywords: Eco-pedagogy, environmental behavior, quality education for sustainable development, transformative learning.

THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION

Juha Kettunen

Turku University, Finland

Abstract:

The purpose of this study is to visualize the strategic network of higher education institutions and its strategic directions. The strategy map of the balanced scorecard approach is developed to describe the strategic objectives and their causal relationships in higher education. The empirical part of the study presents the survey results of the desired strategic directions of the network obtained from the teachers and other staff of the member institutions. Research and development projects are the most important form of activity in the network, but education and many other forms also turn out to be important. The results of this study support the argument that a strategic innovation alliance is a suitable and useful way to promote collaboration among European higher education institutions. The results of the study can be used by those who wish to promote such international collaboration among higher education institutions.

Keywords: Balanced scorecard, higher education, social networking, strategic planning.

USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE

Tessa Berg, Emma Guion Akdag

Heriot-Watt University, UK

Abstract:

Summative feedback forms are used in academia for gathering data on course quality and student understanding. Students answer a series of questions based on the course they are soon to finish in these forms. Feedback forms are notorious for being homogenised and limiting and thus the data captured is often neutral and lacking in tacit emotional responses. This paper contrasts student feedback forms with collaborative drawing. We analyse 19 pictures drawn by international students on a pre-sessional course. Through visuals we present an approach to enable a holistic level of student understanding. Visuals communicate irrespective of possible language, cultural and educational barriers. This paper sought to discover if the pictures mirrored the feedback given on a typical feedback form. Findings indicate a considerable difference in the two approaches and thus we highlight the value of collaborative drawing as a complimentary resource to aid the understanding of student experience.

Keywords: Feedback forms, visualisation, student experience, collaborative drawing.

OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA

Bibiana Hlebova

University of Presov, Slovakia

Abstract:

The Slovak Republic is a democratic and plural society consisting of people differing in language and culture, and its citizens should already be well prepared for the coexistence of multiple nations, nationalities or ethnic groups. Reflection on culture, art and literature of the Roma minority has taken on a new dimension in Slovakia in the past two decades when it comes to social, cultural and arts integration of this ethnic group with the plural society. Non-Roma view Roma as a specific ethnic group with their own culture, language, customs and traditions, social norms and coexistence that has retained archetypal qualities of Roma identity (romipen) in their real lives as well as in the literary world. Roma characters in works of art are specific and distinguishable from other literary characters simply by being Roma, that is, of a different origin and social status, they represent a different way of life, a distinctive hierarchy of values. The portrayal of Roma and the life of Roma ethnic group in the most dominant genre of Roma literature for children and youth, a Roma fairy tale (paramisi), can work as a suitable means to learn about, accept and tolerate the otherness of Roma in the conditions of school inclusion of students coming from the Roma ethnic group, and to support their identification with their own ethnic group and its cultural traditions. The paper aims to point out not only the specific nature of Roma identity (romipen) through the selected Roma fairy tale (paramisa) – Children of the Sun, but also the diversity of its uses in the educational process within primary education of pupils at elementary schools, advocating the philosophy of inclusive education. Through the suggestions of multi-cultural, emotional, and language and communication education of pupils through the work with the selected Roma fairy tale (paramisa), the author is exploring ways to overcome the issues stemming from the coexistence of Roma and Non-Roma pupils, which are burdened with prejudice, intolerance, aggression and racism on both sides, in the education process.

Keywords: Inclusive education, otherness, Roma Pupils, Roma identity, Roma fairy tale.

CHARACTERISTICS OF COGNITIVE FUNCTIONS AMONG POLISH ADOLESCENCE WITH SPELLING DISORDERS

Izabela Pietras

University of Maria Sklodowska-Curie, Lublin - Poland

Abstract:

The level of visual abilities, language, memory processes and intellectual functioning development affects the quality of a written text. The following analysis will present the results of diagnostic tests indicating the most common criterion for a group and stating whether a person has been diagnosed with having cognitive developmental level below the group-s average or not.The study-s aim is to determine whether there are specific patterns of cognitive deficits, which can be distinguished among the group of young people with spelling disorders.

Keywords: cognitive deficits, cognitive functions, spellingdisorders

THE FEMALE BEAUTY MYTH FOSTERED BY THE MASS MEDIA

Yoojin Chung

Hongik University, Seoul - South Korea

Abstract:

This paper starts with a critical view of beautiful female images in the mass media being frequently generated by a stereotypical Korean concept of beauty. Several female beauty myths have evolved in Korea during the present decade. Nearly all of them have formed due to a deeply-ingrained androcentric ideology which objectifies women. Mass media causes the public to hold a distorted concept about female beauty. There is a huge gap between women in reality and representative women in the mass media. It is essential to have an unbiased perception of female images presented in the mass media. Due to cosmetic advertisements projecting contemporary images of female beauty to promote products, cosmetics images will be examined in regard to female beauty myths portrayed by the mass media. This paper will analyze features of female beauty myths in Korea and their intrinsic characteristics.

Keywords: Cosmetics Advertisements, Female Beauty Myth, Korean ideologies, Roland Barthes' Mythology Theory

SELF-ESTEEM AND STRESS LEVEL AMONG TRAUMATIC BRAIN INJURED ADULTS WITH MILD, MODERATE AND SEVERE INJURIES ATTENDING A DAY PROGRAM REHABILITATION FACILITY

Nicole S. McKinney

Drexel University, Philadelphia,

Abstract:

The purpose of the study was to determine if, among 32 brain injured adults in community rehabilitation programs, there is a statistically significant relationship between the degree of severity of brain injury and these adults- level of self-esteem and stress. The researcher hypothesized there would be a statistically significant difference and a statistically significant relationship in self-esteem and stress levels among and TBI adults. A Pearson product moment correlational analysis was implemented and results found a statistically significant relationship between self-esteem and stress levels. Future recommendations were suggested upon completion of research.

Keywords: anxiety, community recovery center, head-trauma persons, self-concept

CLINICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN THE RESEARCH ON THE RAPE MYTH

Ana Pauna, Zbigniew Pleszewski

Department of Psychology, McGill University, Montreal, Canada

Abstract:

The purpose of this study is to revisit the concept of rape as represented by professionals in the literature as well as its perception (beliefs and attitudes) in the population at large and to propose methodological improvements to its measurement tool. Rape is a serious crime threatening its victim-s physical and mental health and integrity; and as such is legally prosecuted in all modern societies. The problem is not in accepting or rejecting rape as a criminal act, but rather in the vagueness of its interpretations and “justifications" maintained in the mentality of modern societies - known in the literature as the phenomenon of "rape-myth". The rapemyth can be studied from different perspectives: criminology, sociology, ethics, medicine and psychology. Its investigation requires rigorous scientific objectivity, free of passion (victims of rape are at risk of emotional bias), free of activism (social activists, even if wellintentioned are also biased), free of any pre-emptive assumptions or prejudices. To apply a rigorous scientific procedure, we need a solid, valid and reliable measurement. Rape is a form of heterosexual or homosexual aggression, violently forcing the victim to give-in in the sexual activity of the aggressor against her/his will. Human beings always try to “understand" or find a reason justifying their acts. Psychological literature provides multiple clinical and experimental examples of it; just to mention the famous studies by Milgram on the level of electroshock delivered by the “teacher" towards the “learner" if “scientifically justifiable" or the studies on the behavior of “prisoners" and the “guards" and many other experiments and field observations. Sigmund Freud presented the phenomenon of unconscious justification and called it rationalization. The multiple justifications, rationalizations and repeated opinions about sexual behavior contribute to a myth maintained in the society. What kind of “rationale" our societies apply to “understand" the non-consensual sexual behavior? There are many, just to mention few: • Sex is a ludistic activity for both participants, therefore – even if not consented – it should bring pleasure to both. • Everybody wants sex, but only men are allowed to manifest it openly while women have to pretend the opposite, thus men have to initiate sexual behavior and women would follow. • A person who strongly needs sex is free to manifest it and struggle to get it; the person who doesn-t want it must not reveal her/his sexual attraction and avoid risky situations; otherwise she/he is perceived as a promiscuous seducer. • A person who doesn-t fight against the sexual initiator unconsciously accepts the rape (does it explain why homosexual rapes are reported less frequently than rapes against women?). • Women who are raped deserve it because their wardrobe is very revealing and seducing and they "willingly" go to highly risky places (alleys, dark roads, etc.). • Men need to ventilate their sexual energy and if they are deprived of a partner their urge to have sex is difficult to control. • Men are supposed to initiate and insist even by force to have sex (their testosterone makes them both sexual and aggressive). The paper overviews numerous cultural beliefs about masculine versus feminine behavior and their impact on the “rape myth".

Keywords: Rape Myth components, psycho-social factors, testing, Likert-type scale

COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE

Yasmin Binti Othman Mydin, Mohd. Fadzillah Abdul Razak

Universiti Malaysia Sarawak, East Malaysia

Abstract:

Rational Emotive Behaviour Therapy is the first cognitive behavior therapy which was introduced by Albert Ellis. This is a systematic and structured psychotherapy which is effective in treating various psychological problems. A patient, 25 years old male, experienced intense fear and situational panic attack to return to his faculty and to face his class-mates after a long absence (2 years). This social anxiety disorder was a major factor that impeded the progress of his study. He was treated with the use of behavioural technique such as relaxation breathing technique and cognitive techniques such as imagery, cognitive restructuring, rationalization technique and systematic desensitization. The patient reported positive improvement in the anxiety disorder, able to progress well in studies and lead a better quality of life as a student.

Keywords: Anxiety, behaviour, cognitive, therapy

EXPERT WITNESS TESTIMONY IN THE BATTERED WOMAN SYNDROME

Ana Pauna

Department of Psychology, McGill University, Montreal, Canada

Abstract:

The Expert Witness Testimony in the Battered Woman Syndrome Expert witness testimony (EWT) is a kind of information given by an expert specialized in the field (here in BWS) to the jury in order to help the court better understand the case. EWT does not always work in favor of the battered women. Two main decision-making models are discussed in the paper: the Mathematical model and the Explanation model. In the first model, the jurors calculate ″the importance and strength of each piece of evidence″ whereas in the second model they try to integrate the EWT with the evidence and create a coherent story that would describe the crime. The jury often misunderstands and misjudges battered women for their action (or in this case inaction). They assume that these women are masochists and accept being mistreated for if a man abuses a woman constantly, she should and could divorce him or simply leave at any time. The research in the domain found that indeed, expert witness testimony has a powerful influence on juror's decisions thus its quality needs to be further explored. One of the important factors that need further studies is a bias called the dispositionist worldview (a belief that what happens to people is of their own doing). This kind of attributional bias represents a tendency to think that a person's behavior is due to his or her disposition, even when the behavior is clearly attributed to the situation. Hypothesis The hypothesis of this paper is that if a juror has a dispositionist worldview then he or she will blame the rape victim for triggering the assault. The juror would therefore commit the fundamental attribution error and believe that the victim's disposition caused the rape and not the situation she was in. Methods The subjects in the study were 500 randomly sampled undergraduate students from McGill, Concordia, Université de Montréal and UQAM. Dispositional Worldview was scored on the Dispositionist Worldview Questionnaire. After reading the Rape Scenarios, each student was asked to play the role of a juror and answer a questionnaire consisting of 7 questions about the responsibility, causality and fault of the victim. Results The results confirm the hypothesis which states that if a juror has a dispositionist worldview then he or she will blame the rape victim for triggering the assault. By doing so, the juror commits the fundamental attribution error because he will believe that the victim's disposition, and not the constraints or opportunities of the situation, caused the rape scenario.

Keywords: bias, expert/witness testimony, attribution error, jury, rape myth

THE FLASHBULB MEMORY OF THE POSITIVE AND NEGATIVE EVENTS: WENCHUAN EARTHQUAKE AND ACCEPTANCE TO COLLEGE

Aiping Liu, Xiaoping Ying, Jing Luo

Institution of Psychology, Chinese Academy of Sciences, Beijing,

Abstract:

53 college students answered questions regarding the circumstances in which they first heard about the news of Wenchuan earthquake or the news of their acceptance to college which took place approximately one year ago, and answered again two years later. The number of details recalled about their circumstances for both events was high and didn-t decline two years later. However, consistency in reported details over two years was low. Participants were more likely to construct central (e.g., Where were you?) than peripheral information (What were you wearing?), and the confidence of the central information was higher than peripheral information, which indicated that they constructed more when they were more confident.

Keywords: flashbulb memory, consistency, reconstructive error, confidence

COGNITIVE LANDSCAPE OF VALUES – UNDERSTANDING THE INFORMATION CONTENTS OF MENTAL REPRESENTATIONS

J. Maksimainen

University of Jyväskylä, Finland

Abstract:

The values of managers and employees in organizations are phenomena that have captured the interest of researchers at large. Despite this attention, there continues to be a lack of agreement on what values are and how they influence individuals, or how they are constituted in individuals- mind. In this article content-based approach is presented as alternative reference frame for exploring values. In content-based approach human thinking in different contexts is set at the focal point. Differences in valuations can be explained through the information contents of mental representations. In addition to the information contents, attention is devoted to those cognitive processes through which mental representations of values are constructed. Such informational contents are in decisive role for understanding human behavior. By applying content-based analysis to an examination of values as mental representations, it is possible to reach a deeper to the motivational foundation of behaviors, such as decision making in organizational procedures, through understanding the structure and meanings of specific values at play.

Keywords: Content-based Approach, Mental Content, Mental Representations, Organizational values, Values

THE IMPLICIT METHODS FOR THE STUDY OF TOLERANCE

M. Bambulyaka

Psychology Faculty of Daugavpils State University, Daugadpils, LV-5400, Latvia

Abstract:

Tolerance is a tool for achieving a social cohesion, particularly, among individuals and groups with different values. The aim is to study the characteristics of the ethnic tolerance, the inhabitants of Latvia. The ethnic tolerance is taught as a set of conscious and unconscious orientations of the individual in social interaction and inter-ethnic communication. It uses the tools of empirical studies of the ethnic tolerance which allows to identify the explicitly and implicitly levels of the emotional component of Latvia's residents. Explicit measurements were made using the techniques of self-report which revealed the index of the ethnic tolerance and the ethnic identity of the participants. The implicit component was studied using methods based on the effect of the emotional priming. During the processing of the results, there were calculated indicators of the positive and negative implicit attitudes towards members of their own and other ethnicity as well as the explicit parameters of the ethnic tolerance and the ethnic identity of Latvia-s residents. The implicit measurements of the ratio of neighboring ethnic groups against each other showed a mutual negative attitude whereas the explicit measurements indicate a neutral attitude. The data obtained contribute to a further study of the ethnic tolerance of Latvia's residents.

Keywords: ethnic tolerance, implicit measure, priming, ethnic attitudes

DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS

Elena Chernyshkova

Department of Psychology, National Research University Higher School of Economics, Moscow

Abstract:

The paper which is dedicated to describing the effect made by the “significant other", presents the new model of interrelation between self-reflection, the “significant other" phenomenon and aggression. Tendencies of direction and type frustration response developments in detail are discussed. New results have been received through designing of the original experiment. It is based on modifications of the “Picture – Frustration Study" test by S. Rosenzweig.

Keywords: Reflection, reflective process, aggression, aggressivereactions, "significant other"

HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION

Subramaniam Chandran

Vinayaka Missions University, Salem, India

Abstract:

The significance of psychology in studying politics is embedded in philosophical issues as well as behavioural pursuits. For the former is often associated with Sigmund Freud and his followers. The latter is inspired by the writings of Harold Lasswell. Political psychology or psychopolitics has its own impression on political thought ever since it deciphers the concept of human nature and political propaganda. More importantly, psychoanalysis views political thought as a textual content which needs to explore the latent from the manifest content. In other words, it reads the text symptomatically and interprets the hidden truth. This paper explains the paradigm of dream interpretation applied by Freud. The dream work is a process which has four successive activities: condensation, displacement, representation and secondary revision. The texts dealing with political though can also be interpreted on these principles. Freud's method of dream interpretation draws its source after the hermeneutic model of philological research. It provides theoretical perspective and technical rules for the interpretation of symbolic structures. The task of interpretation remains a discovery of equivalence of symbols and actions through perpetual analogies. Psychoanalysis can help in studying political thought in two ways: to study the text distortion, Freud's dream interpretation is used as a paradigm exploring the latent text from its manifest text; and to apply Freud's psychoanalytic concepts and theories ranging from individual mind to civilization, religion, war and politics.

Keywords: Psychoanalysis, political thought, dreaminterpretation, latent content, manifest content

THE APPLICATION OF REAL OPTIONS TO CAPITAL BUDGETING

George Yungchih Wang

University of London, UK

Abstract:

Real options theory suggests that managerial flexibility embedded within irreversible investments can account for a significant value in project valuation. Although the argument has become the dominant focus of capital investment theory over decades, yet recent survey literature in capital budgeting indicates that corporate practitioners still do not explicitly apply real options in investment decisions. In this paper, we explore how real options decision criteria can be transformed into equivalent capital budgeting criteria under the consideration of uncertainty, assuming that underlying stochastic process follows a geometric Brownian motion (GBM), a mixed diffusion-jump (MX), or a mean-reverting process (MR). These equivalent valuation techniques can be readily decomposed into conventional investment rules and “option impacts", the latter of which describe the impacts on optimal investment rules with the option value considered. Based on numerical analysis and Monte Carlo simulation, three major findings are derived. First, it is shown that real options could be successfully integrated into the mindset of conventional capital budgeting. Second, the inclusion of option impacts tends to delay investment. It is indicated that the delay effect is the most significant under a GBM process and the least significant under a MR process. Third, it is optimal to adopt the new capital budgeting criteria in investment decision-making and adopting a suboptimal investment rule without considering real options could lead to a substantial loss in value.

Keywords: real options, capital budgeting, geometric Brownianmotion, mixed diffusion-jump, mean-reverting process

IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND

Paitoon Kraipornsak

Chulalongkorn University, Pathumwan, Bangkok

Abstract:

Government spending is categorized into consumption spending and capital spending. Three categories of private consumption are used: food consumption, nonfood consumption, and services consumption. The estimated model indicates substitution effects of government consumption spending on budget shares of private nonfood consumption and of government capital spending on budget share of private food consumption. However, the results do not indicate whether the negative effects of changes in the budget shares of the nonfood and the food consumption equates to reduce total private consumption. The concept of aggregate demand comprising consumption, investment, government spending (consumption spending and capital spending), export, and import are used to estimate their relationship by using the Vector Error Correction Mechanism. The study found no effect of government capital spending on either the private consumption or the growth of GDP while the government consumption spending has negative effect on the growth of GDP.

Keywords: Complementary effect, government capital spending, government consumption spending, private consumption on food, nonfood, and services, substitution effect, vector error correction mechanism.

A PROPOSAL OF COMMUNITY BASED FACILITY MANAGEMENT PERFORMANCE (CBFM) IN THE EDUCATION SYSTEM OF BATUBARA DISTRICT IN INDONESIA

Amilia Hasbullah, Wan Zahari Wan Yussof, Maziah Ismail

Universiti Tun Hussein Onn Malaysia

Abstract:

The primary education system in Indonesia involved the community recognized as the school committee, to take a part in the process of achieving the quality of education via the school facility performance, the low level of school committee involvement in the education system has become the issue in the development of education and reflected to the quality of education. This paper will discuss the conceptual framework and methodology for the performance of school committees within the management of school facilities in Batubara district of Indonesia. The concepts of Community based Facility Management (CbFM) and Logometrix are used as a basis to measure the school committee performance in order to address the needs of quality school management. The data will be taken from questionnaires distributed for those who work and use school facilities spread over seven sub district of Batubara, Indonesia. The result of this study is expected to provide a guide for evaluating the performance of existing school committee in improving the quality of education in Indonesia.

Keywords: community based facility management, School facility management, School committee performance.

CERTAIN IMPORTANT ASPECTS OF COST CONTRIBUTION ARRANGEMENTS IN FINANCIAL MANAGEMENT

Tomáš Brabenec

Department of Finance and Business Valuation, University of Economics in Prague,

Abstract:

Cost contribution arrangements (CCAs) and Cost sharing agreements (CCAs) belong to the tools of modern finance management. Costs spend by associated enterprises on developing producing or obtaining assets, services or rights (in general - benefits) are used for tax optimizing too. The main purpose of joint research and development, producing or obtaining benefits is to lower these costs as much as possible or to maximize the benefits. In this article is mentioned the problematic of transfer pricing and arm's length principle with connection of CCAs, CSAs. Next, there is mentioned how to settle participation shares of the total cost and benefits contributions with respect to the OECD Transfer pricing for MNEs Guidelines and with respect to other significant regulations.

Keywords: Arm's length principle, Cost contribution arrangements, Cost sharing agreements, Reasonable anticipated benefits, Relevant costs, Transfer prices.

APPLICATION OF ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN THE PREDICTION OF ECONOMIC CRISIS PERIODS IN USA

Eleftherios Giovanis

Royal Holloway University of London

Abstract:

In this paper discrete choice models, Logit and Probit are examined in order to predict the economic recession or expansion periods in USA. Additionally we propose an adaptive neuro-fuzzy inference system with triangular membership function. We examine the in-sample period 1947-2005 and we test the models in the out-of sample period 2006-2009. The forecasting results indicate that the Adaptive Neuro-fuzzy Inference System (ANFIS) model outperforms significant the Logit and Probit models in the out-of sample period. This indicates that neuro-fuzzy model provides a better and more reliable signal on whether or not a financial crisis will take place.

Keywords: ANFIS, discrete choice models, financial crisis, USeconomy

INTEGRATION PROCESS OF INDUSTRIAL DESIGN AND ENGINEERING DESIGN

Authors: Kazuhide Sugiyama, Hiroshi Osada

Tokyo Institute of Technology,

Abstract:

Lately management strategy that put Industrial Design (ID) in its core is recognized more important, as technology and price alone cannot differentiate a product. The needs to shorten the time to develop a product also shorten the development period of ID, and it necessitates the ID process management. This research analyzes the status of integration process of ID and Engineering Design (ED) of office equipment that requires the collaboration of ID and ED to clarify the issues for the efficiency of the development and to propose solutions.

Keywords: Industrial Design (ID), Engineering Design (ED), Integration process, Office equipment

ATTRIBUTIONS BY TEAM MEMBERS FOR TEAM OUTCOMES IN FINNISH WORKING LIFE

Maarit Valo, Pertti Hurme

Department of Communication, University of Jyväskylä, Finland

Abstract:

This study focuses on teamwork in Finnish working life. Through a wide cross-section of teams the study examines the causes to which team members attribute the outcomes of their teams. Qualitative data was collected from 314 respondents. They wrote 616 stories to describe memorable experiences of success and failure in teamwork. The stories revealed 1930 explanations. The findings indicate that both favorable and unfavorable team outcomes are perceived as being caused by the characteristics of team members, relationships between members, team communication, team structure, team goals, team leadership, and external forces. The types represent different attribution levels in the context of organizational teamwork.

Keywords: Team, teamwork, team outcomes, workplace, working life.

DOES CORPORATE GOVERNANCE OR TRANSPARENCY AFFECT FOREIGN DIRECT INVESTMENT?

Haksoon Kim

Sorrell College of Business, Troy University-Montgomery

Abstract:

The paper investigates the relationship between the foreign direct investment (FDI) and the corporate governance or transparency by investigating the country-level FDI flows, FDI inward performance, corporate governance and transparency variables. From the regression analysis with Newey-West estimator of 28 country panel data from 1990- 2002, we find strong positive relationships between corporate governance or transparency level of hosting countries and FDI inward performance within hosting countries. A strong positive relationship is found between anti-director rights level or number of analysts of hosting countries and FDI inward performance within hosting countries. Also, we find a positive relationship between the number of analysts of hosting countries and FDI inflows. The empirical results are consistent with stock market liberalizations and corporate governance explanations of reasons for FDI.

Keywords: corporate governance, corporate transparency, FDIflows, FDI inward performance

ERP IMPLEMENTATION SUCCESS IN IRAN: EXAMINING THE ROLE OF SYSTEM ENVIRONMENT FACTORS

Shahin Dezdar, Sulaiman Ainin

Faculty of Business and Accountancy, University of Malaya, Malaysia

Abstract:

The aim of this paper is to examine factors related to system environment (namely, system quality and vendor support) that influences ERP implementation success in Iranian companies. Implementation success is identified using user satisfaction and organizational impact perspective. The study adopts the survey questionnaire approach to collect empirical data. The questionnaire was distributed to ERP users and a total of 384 responses were used for analysis. The results illustrated that both system quality and vendor support have significant effect on ERP implementation success. This implies that companies must ensure they source for the best available system and a vendor that is dependable, reliable and trustworthy.

Keywords: Enterprise resource planning (ERP), Iran, system quality, vendor support.

SOCIAL COMMERCE – E-COMMERCE IN SOCIAL MEDIA CONTEXT

Assoc. Prof. Linda Sau-ling LAI

Macao Polytechnic Institute

Abstract:

This paper aims to address the new trend of social commerce as electronic commerce leverages Web 2.0 technologies and online social media. The infusions of new technologies on the World Wide Web connect users in their homes and workplaces, thus transforming social formations and business transactions. An in-depth study of the growth and success of a social commerce site, Facebook was conducted. The investigation is finalized with a triad relational model which reflects socioeconomic life in the Internet today. The following three concepts work jointly to form a global community that has already started to take the place of traditional commerce and socialization: Web 2.0 technology, E-commerce, and online social media. A discussion of the research findings indicates that social commerce networks are sustainable because of the various incentives given to users as they collaborate with others regardless of their identity and location. The focus of this article is to increase understanding on quickly developing Web 2.0 based social media and their subsequent effects on the emerging social commerce.

Keywords: Social Commerce, Web 2.0, ElectronicCommerce, Social Media

IMPACT OF CUSTOMER MANAGEMENT SYSTEM IN IMPROVING CUSTOMER RETENTION: OPTIMIZATION OF NEGATIVE CUSTOMER FEEDBACK

Alireza Faed, David Forbes

Curtin University of Technology, Australia.

Abstract:

Complaints today have the ability to retain customer loyalty using state of the art systems and strategies in customer relationship management to analyze and respond to a plethora of customer perception. The Majority of companies are not aware of the beneficiary utilization of customer complaints for the sake of quality improvements. Also, some companies have problems determining how resolution of complaints can be profitable. In this study, we will define the problems and ascertain the importance of customer management system on the companies. Furthermore, we will determine the impact of such a system on efficiency, confidence, profitability and customer complaints. Eventually, we will develop methods and address the issues. In this paper, we used an open-ended questionnaire and distributed that to 30 randomly chosen respondents which were the passengers in an airport. We also define three hypotheses for our study and we will validate each of them. Then using frequency, Chi-Square and quality control method we optimized the size of customers- negative feedback and improved the process of customer retention.

Keywords: Complaint, Complaint management system, Customer relationship management, Retention.

FOOD SECURITY IN INDIA: A CASE STUDY OF KANDI REGION OF PUNJAB

Savita Ahlawat, Dhian Kaur

Panjab University

Abstract:

Banishing hunger from the face of earth has been frequently expressed in various international, national and regional level conferences since 1974. Providing food security has become important issue across the world particularly in developing countries. In a developing country like India, where growth rate of population is more than that of the food grains production, food security is a question of great concern. According to the International Food Policy Research Institute's Global Hunger Index, 2011, India ranks 67 of the 81 countries of the world with the worst food security status. After Green Revolution, India became a food surplus country. Its production has increased from 74.23 million tonnes in 1966-67 to 257.44 million tonnes in 2011-12. But after achieving selfsufficiency in food during last three decades, the country is now facing new challenges due to increasing population, climate change, stagnation in farm productivity. Therefore, the main objective of the present paper is to examine the food security situation at national level in the country and further to explain the paradox of food insecurity in a food surplus state of India i.e in Punjab at micro level. In order to achieve the said objectives, secondary data collected from the Ministry of Agriculture and the Agriculture department of Punjab State was analyzed. The result of the study showed that despite having surplus food production the country is still facing food insecurity problem at micro level. Within the Kandi belt of Punjab state, the area adjacent to plains is food secure while the area along the hills falls in food insecure zone. The present paper is divided into following three sections (i) Introduction, (ii) Analysis of food security situation at national level as well as micro level (Kandi belt of Punjab State) (iii) Concluding Observations

Keywords: Availability, consumption, food security, poverty.

DESIGN MANAGEMENT APPLICATIONS TO IMPROVE WORK ENVIRONMENT FOR FEMALE ACADEMICS IN SAUDI ARABIA

Nouf Saad Alnassar, Susan Grant, Ray Holland

Brunel University, Uxbridge, London

Abstract:

This research study examines cases of Saudi Arabian universities and female academics for work environment issues within the context of design management applications. The study proposes use of design research, ergonomics and systems design thinking to develop the university design which facilitates removal of physical and cognitive barriers for female academics. Review of literature demonstrates that macro and micro ergonomic combined with design management and system design strategies can significantly improve the workplace design for female academics. The university design model would be prepared based on the analyses of primary data obtained from archived documents, participants' observation logs, photo audits, focus groups and semi-structured interviews of currently employed female academics in the selected case universities.

Keywords: Design management, workplace design, university design, ergonomics.

EXPANDING AFFORDABLE HOUSING THROUGH INCLUSIONARY ZONING IN THE CITY OF TORONTO

Sam Moshaver

University of Montréal,

Abstract:

Reasonably priced and well-constructed housing must be an integral and element supporting a healthy society. The absence of housing everyone in society can afford negatively affects the people's health, education, ability to get jobs, develop their community. Without access to decent housing, economic development, integration of immigrants and inclusiveness, the society is negatively impacted. Canada has a sterling record in creating housing compared to many other nations around the globe. Canadian housing gets support from a mature and responsive mortgage network and a top-quality construction industry as well as safe and excellent quality building materials that are readily available. Yet 1.7 million Canadian households occupy substandard abodes. During the past hundred years, Canada's government has made a wide variety of attempts to provide decent residential facilities every Canadian can afford. Despite these laudable efforts, today Canada is left with housing that is inadequate for many Canadians. People who own their housing are given all kinds of privileges and perks, while people with relatively low incomes who rent their apartments or houses are discriminated against. To help solve these problems, zoning that is based on an "inclusionary" philosophy is tool developed to help provide people the affordable residences that they need. No, thirty years after its introduction, this type of zoning has been shown effective in helping build and provide Canadians with a houses or apartments they can afford to pay for. Using this form of zoning can have different results +depending on where and how it is used. After examining Canadian affordable housing and four American cases where this type of zoning was enforced in the USA, this makes various recommendations for expanding Canadians' access to housing they can afford.

Keywords: Affordable Housing, Inclusionary Zoning Low- Income Housing, Toronto Housing.

FOOD SAFETY CULTURE PARAMOUNT THAN TRADITIONAL FOOD SAFETY SYSTEM AND FOOD SAFETY CULTURE IN SOUTH AFRICAN FOOD INDUSTRIES

Oluwatosin A. Ijabadeniyi

Durban University of Technology

Abstract:

The fact that traditional food safety system in the absence of food safety culture is inadequate has recently become a cause of concern for food safety professionals and other stakeholders. Focusing on implementation of traditional food safety system i.e HACCP prerequisite program and HACCP without the presence of food safety culture in the food industry has led to the processing, marketing and distribution of contaminated foods. The results of this are regular out breaks of food borne illnesses and recalls of foods from retail outlets with serious consequences to the consumers and manufacturers alike. This article will consider the importance of food safety culture, the cases of outbreaks and recalls that occurred when companies did not make food safety culture a priority. Most importantly, the food safety cultures of some food industries in South Africa were assessed from responses to questionnaires from food safety/food industry professionals in Durban South Africa. The article was concluded by recommending that both food industry employees and employers alike take food safety culture seriously.

Keywords: Good Manufacturing Practices (GMPs), food borne illnesses, food safety culture, food safety system, HACCP.

CONFLICT, CONFUSION, CHOICE: A PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO ACTS OF CORRUPTION

Yvonne T. Haigh

ublic Policy and Management at Murdoch University, Perth Western Australia

Abstract:

Public sector corruption has long-term and damaging effects that are deep and broad. Addressing corruption relies on understanding the drivers that precipitate acts of corruption and developing educational programs that target areas of vulnerability. This paper provides an innovative approach to explore the nature of corruption by drawing on the perceptions and ideas of a group of public servants who have been part of a corruption investigation. The paper examines these reflections through the ideas of Pierre Bourdieu and Alfred Schutz to point to some of the steps that can lead to corrupt activity. The paper demonstrates that phenomenological inquiry is useful in the exploration of corruption and, as a theoretical framework, it highlights that corruption emerges through a combination of conflict, doubt and uncertainty. The paper calls for anti-corruption education programs to be attentive to way in which these conditions can influence the steps into corruption.

Keywords: Phenomenology, choice, conflict, corruption.

PLANNING FOR MINIMIZATION OF SOCIOECONOMIC INEQUALITIES WITHIN VIDARBHA REGION, MAHARASHTRA, INDIA

Amruta Khairnar, Joy Sen

Indian Institute of Technology, Kharagpur,

Abstract:

Disparity in India has been persisting since independence causing many socioeconomic problems and its removal has become the most prime objective of the planned development in India. Hence the paper attempts to study the disparity at State and Regional level and gives inclusive planning guidelines to achieve balanced regional development. At State level, the relative socioeconomic backwardness of Vidarbha Region based on Interregional analysis using selected indicators like Foreign Direct Investment, Human Development Index, Per Capita District Domestic Product has been assessed and broad guidelines have been proposed. In the later part at Regional level, the relative backwardness of districts based on Intraregional analysis using socioeconomic indicators has been assessed within Nagpur sub region and factors responsible for backwardness & disparity have been indicated. The policy guidelines for Identified sub region have been proposed based on the most significant factor and their extent of relationship explaining backwardness Nagpur sub region.

Keywords: Balanced Growth, Foreign Direct Investment, Human Development Index, Per Capita District Domestic Product, Regional Disparity, Socioeconomic Inequality, Vidarbha Region.

KAZAKH LITERATURE IN EMIGRATION AND WORKS OF MAZHIT AITBAYEV

Nuraddin Sadykov, Altynai Zhussipova, Omirkhan Abdimanuly

Kazakh National University, Almaty,

Abstract:

Major social changes in the last century had significant impact on the Kazakh literature. Participants of the World War II, writers and poets imprisoned during the war, formed the Kazakh literature in emigration within the framework of 'Turkistan Legion'. This was a topic which remained closed until Kazakhstan gained its independence, though even after the independence, there were few research works done about the literature in emigration. The article studies the formation of the Kazakh literature in emigration, its prominent figures, its artistic heritage, and notes of emigration in works of poets and writers.

Keywords: Literature in emigration, 'Turkistan legion', pseudonym, periodicals.

FEATURES OF FOLLOWING THE CUSTOMS AND TRADITIONS IN TURKESTAN IN THE LATE XIXTH AND EARLY XXTH CENTURIES

M. Nogaibayeva, Zh. Kumganbayev

Kazakh National University

Abstract:

This article discusses the customs and traditions in Turkestan in the late XIXth and early XXth centuries. Having a long history, Turkestan is well-known as the birthplace of many nations and nationalities. The name of Turkestan is also given to it for a reason - the land of the Turkic peoples who inhabited Central Asia and united under together. Currently, nations and nationalities of the Turkestan region formed their own sovereign states, and every year they prove their country names in the world community. Political, economic importance of Turkestan, which became the gold wire between Asia and Europe was always very high. So systematically various aggressive actions were made by several great powers. As a result of expansionary policy of colonization of the Russian Empire - the Turkestan has appeared.

Keywords: Turkestan, Turkic people, Asia and Europe, Russian Empire, democracy.

THE MASQUERADE OF LIFE, OUR MANY SELVES AND ISSUES OF PRIVACY

Karen Armstrong

University of British Columbia in Vancouver

Abstract:

This paper explores the importance of privacy in a contemporary online world. Crucial to the discussion is the idea of the Lacanian postmodern fragmented self and the problem of how to ensure that we have room to fully explore various aspects of our personalities in an environment which is–or at least feels--safe and free from observation by others. The paper begins with an exploration of the idea of the self with particular regard to the ways in which contemporary life and technology seems to have multiplied the various faces or masks which we present in different contexts. A brief history of privacy and surveillance follows. Finally, the paper ends with an affirmation of the importance of private space as an essential component of our spiritual and emotional well-being in today-s wired world.

Keywords: Lacan, panopticon, postmodern, privacy, surveillance.

TOWARDS A UTAUT-BASED MODEL FOR THE STUDY OF EGOVERNMENT CITIZEN ACCEPTANCE IN SAUDI ARABIA

Alzahrani.M.E, Goodwin.R.D

linders University, Australia

Abstract:

Among the most fundamental prerequisites for the successful development of electronic Government Services (e- Government) is Citizen Acceptance. Based on the UTAUT model, the paper describes a hypothetical framework that integrates the unique features of E-government to improve our understanding of the acceptance and usage of e-Government Saudi Arabia. The proposed model, based on UTAUT, includes the characteristics of Egovernment, consideration and inclusion of trust, privacy, and Saudi culture and context.

Keywords: E-government, technology adoption, citizen acceptance, unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT).

CAN WE SECURE SECURITY?

Dominykas Broga

University of Manchester,

Abstract:

Until recently it would have been unusual to consider classifying population movements and refugees as security problem. However, efforts at shaping our world to make ourselves secure have paradoxically led to ever greater insecurity. The feeling of uncertainty, pertinent throughout all discourses of security, has led to the creation of security production into seemingly benign routines of everyday life. Yet, the paper argues, neither of security discourses accounted for, disclosed and challenged the fundamental aporias embedded in Western security narratives. In turn, the paper aims to unpick the conventional security wisdom, which is haunted with strong ontologies, embedded in the politics of Orientalism, and (in)security nexus. The paper concludes that current security affair conceals the integral impossibility of fulfilling its very own promise of assured security. The paper also provides suggestions about alternative security discourse based on mutual dialogue.

Keywords: Identity, (in)security, migration, ontology

THE RİSE OF NATİONALİSM AMONG SOUTH KOREAN YOUTH AND DEMOCRACY: AN ANALYSİS

Noor Sulastry Yurni Ahmad , Ki-Soo Eun

Faculty of Arts and Social Sciences, University of Malaya,

Abstract:

The 2008 Candlelight Protests of Korea was very significant to portray the political environment among the South Korean youth. Many challenges and new advanced technologies have driven the youth community to be engaged in the political arena that has shifted them from traditional Korean youth to a very greater community. Due to historical perspective with the people of North Korea, the young generation has embraced different view of ethnic nationalism. This study examines the youth involvement in politics in line with their level of acceptance the practice of democracy. The increase usage of new media has shown great results in the survey results whereby the youth used as a platform to gain political information and brought higher degree of their sociopolitical interests among them. Furthermore, the rise of nationalism and patriotism will be discussed in this paper to the dynamism of the political approaches used by the Korea government

Keywords: Nationalism, new media, political participation, youth

MIGRATION AND UNEMPLOYMENT DURATION: THE CASE OF THE OECD COUNTRIES

Vincent Fromentin

University of Lorraine, Cerefige, France

Abstract:

This paper examines whether or not immigration has a positive influence on the duration of unemployment, in a macroeconomic perspective. We analyse also whether the degree of labor market integration can influence migration. The integration of immigrants into the labor market is a recurrence theme in the work on the economic consequences of immigration. However, to our knowledge, no researchers have studied the impact of immigration on unemployment duration, and vice versa. With two methodology of research (panel estimations (OLS and 2SLS) and panel cointegration techniques), we show that migration seems to influence positively the short-term unemployment and negatively long-term unemployment, for 14 OECD destination countries. In addition, immigration seems to be conditioned by the structural and institutional characteristics of the labour market.

Keywords: international migration, unemployment duration, OECD countries, panel data

DEİXİS AND PERSONALİZATİON İN AD SLOGANS

Anne A. Christopher

School of Education and Modern Languages, Universiti Utara Malaysia

Abstract:

This study examines the use of the persuasive strategy of deixis and personalization in advertising slogans. This rhetorical/ stylistic and linguistic strategy has been found to be widely used in advertising slogans for over a century. A total of five hundred advertising slogans of multinational companies in both product and service sectors were obtained. The analysis reveals the 3 main components of this strategy as being deictic words, absolute uniqueness and personal pronouns. The percentage and mean of the use of the 3 components are tabulated. The findings show that advertisers have used this persuasive strategy in creative ways to persuade consumers to buy their products and services.

Keywords: Advertising slogans, deixis, personalization, persuasive strategy.

NEED TO IMPLEMENT THE ENVIRONMENTAL ACCOUNTING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: AN OVERVIEW

Dr. Noor Mohammad

Faculty of Business & Law, Multimedia University,

Abstract:

Environmental accounting is a recent phenomenon in the modern jurisprudence. It may reflect the corporate governance mechanisms in line with the natural resources and environmental sound management and administration systems in any country of the world. It may be a corporate focused on the improving of the environmental quality. But it is often identified that it is ignored due to some reasons such as unconsciousness, lack of ethical education etc. At present, the world community is very much concerned about the state of the environmental accounting and auditing systems as it bears sustainability on the mother earth for our generations. It is one of the important tools for understanding on the role played by the natural environment in the economy. It provides adequate data which is highlighted both in the contribution of natural resources to economic well-being as well as the costs imposed by pollution or resource degradation. It can play a critical role as on be a part of the many international environmental organizations such as IUCN, WWF, PADELIA, WRI etc.; as they have been taking many initiatives for ensuring the environmental accouting for our competent survivals. The global state actors have already taken some greening accounting initiatives under the forum of the United Nations Division for Sustainable Dedevolpment, the United Nations Statistical Division, the United Nations Conference on Environment and development known as Earth Summit in Rio de Janeiro, Johannesburg Conference 2002 etc. This study will provide an overview of the environmental accounting education consisting of 25 respondents based on the primary and secondary sources.

Keywords: Environmental Accounting, Auditing Education and Sustainable Development

GREEN COMPUTİNG: FROM CURRENT TO FUTURE TRENDS

Tariq Rahim Soomro, Muhammad Sarwar

, Al Ain University, UAE

Abstract:

During recent years, attention in 'Green Computing' has moved research into energy-saving techniques for home computers to enterprise systems' Client and Server machines. Saving energy or reduction of carbon footprints is one of the aspects of Green Computing. The research in the direction of Green Computing is more than just saving energy and reducing carbon foot prints. This study provides a brief account of Green Computing. The emphasis of this study is on current trends in Green Computing; challenges in the field of Green Computing and the future trends of Green Computing.

Keywords: Energy consumption, e-waste recycling, Green Computing, Green IT

ECOLABELİNG AND GREEN CERTİFİCATİON FOR EFFECTİVE FİSHERİES MANAGEMENT – AN ANALYSİS

A. Ramachandran

School of Industrial Fisheries, Cochin University of Science and Technology

Abstract:

Nowadays there is a growing environmental concern and the business communities have slowly started recognising environmental protection and sustainable utilization of natural resources into their marketing strategies. This paper discusses the various Ecolabeling and Certification Systems developed world over to regulate and introduce Fair Trade in Ornamental Fish Industry. Ecolabeling and green certification are considered as part of these strategies implemented partly out of compulsion from the National and International Regulatory Bodies and Environmental Movements. All the major markets of ornamental fishes like European Union, USA and Japan have started putting restrictions on the trade to impose ecolabeling as a non tariff barrier like the one imposed on seafood and aqua cultured products. A review was done on the available Ecolabeling and Green Certification Schemes available at local, national and international levels for fisheries including aquaculture and ornamental fish trade and to examine the success and constraints faced by these schemes during its implementation. The primary downside of certification is the multiplicity of ecolabels and cost incurred by applicants for certification, costs which may in turn be passed on to consumers. The studies reveal serious inadequacies in a number of ecolabels and cast doubt on their overall contribution to effective fisheries management and sustainability. The paper also discusses the inititive taken in India to develop guidelines for Green Certification of Fresh water ornamental fishes.

Keywords: Ecolabeling in fisheries, Fair trade, Green Certification, Sustainable Ornamental fish trade.

DETERMINING THE ONLINE PURCHASING LOYALTY FOR THAI HERBAL PRODUCTS

Chummanond Natchaya, Rotchanakitumnuai Siriluck

Master of Science
in Management Information Systems, Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University

Abstract:

The objective of this study is to identify the factors that influence the online purchasing loyalty for Thai herbal products. Survey research is used to gather data from Thai herb online merchants to assess factors that have impacts on enhancing loyalty. Data were collected from 300 online customers who had experience in online purchasing of Thai Herbal products. Prior experience consists of data from previous usage of online herbs, herb purchase and internet usage. E-Quality data consists of information quality, system quality, service quality and the product quality of Thai herbal products sold online. The results suggest that prior experience, Equality, attitude toward purchase and trust in online merchant have major impacts on loyalty. The good attitude and E-Quality of purchasing Thai herbal product online are the most significant determinants affecting loyalty.

Keywords: e-Commerce, Thai herb, E-Quality, satisfaction, loyalty.

APPLICATION OF FEED-FORWARD NEURAL NETWORKS AUTOREGRESSIVE MODELS WITH GENETIC ALGORITHM IN GROSS DOMESTIC PRODUCT PREDICTION

E. Giovanis

Royal Holloway University of London

Abstract:

In this paper we present a Feed-Foward Neural Networks Autoregressive (FFNN-AR) model with genetic algorithms training optimization in order to predict the gross domestic product growth of six countries. Specifically we propose a kind of weighted regression, which can be used for econometric purposes, where the initial inputs are multiplied by the neural networks final optimum weights from input-hidden layer of the training process. The forecasts are compared with those of the ordinary autoregressive model and we conclude that the proposed regression-s forecasting results outperform significant those of autoregressive model. Moreover this technique can be used in Autoregressive-Moving Average models, with and without exogenous inputs, as also the training process with genetics algorithms optimization can be replaced by the error back-propagation algorithm.

Keywords: Autoregressive model, Feed-Forward neuralnetworks, Genetic Algorithms, Gross Domestic Product

A NEW DIMENSION IN SOFTWARE RISK MANAGMENT

Masood Uzzafer

niversity of Nottingham,

Abstract:

A dynamic risk management framework for software projects is presented. Currently available software risk management frameworks and risk assessment models are static in nature and lacks feedback capability. Such risk management frameworks are not capable of providing the risk assessment of futuristic changes in risk events. A dynamic risk management framework for software project is needed that provides futuristic assessment of risk events.

Keywords: Software Risk Management, Dynamic Models, Software Project Managment.

PROPOSAL OF ADDITIONAL FUZZY MEMBERSHIP FUNCTIONS IN SMOOTHING TRANSITION AUTOREGRESSIVE MODELS

E. Giovanis

Royal Holloway University of London

Abstract:

In this paper we present, propose and examine additional membership functions for the Smoothing Transition Autoregressive (STAR) models. More specifically, we present the tangent hyperbolic, Gaussian and Generalized bell functions. Because Smoothing Transition Autoregressive (STAR) models follow fuzzy logic approach, more fuzzy membership functions should be tested. Furthermore, fuzzy rules can be incorporated or other training or computational methods can be applied as the error backpropagation or genetic algorithm instead to nonlinear squares. We examine two macroeconomic variables of US economy, the inflation rate and the 6-monthly treasury bills interest rates.

Keywords: Forecast , Fuzzy membership functions, Smoothingtransition, Time-series

SUCCESS FACTORS OF LARGE SCALE ERP IMPLEMENTATION IN THAILAND

Prof Rotchanakitumnuai, Siriluck

Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University.

Abstract:

The objectives of the study are to examine the determinants of ERP implementation success factors of ERP implementation. The result indicates that large scale ERP implementation success consist of eight factors: project management competence, knowledge sharing, ERP system quality , understanding, user involvement, business process re-engineering, top management support, organization readiness.

Keywords: large scale ERP, implementation success factors, Thailand

A DISCRIMINATORY REWARDING MECHANISM FOR SYBIL DETECTION WITH APPLICATIONS TO TOR

Prof. Asim Kumar Pal, Assist. Prof. Debabrata Nath, Sumit Chakraborty

Indian Institute of Management Calcutta

Abstract:

This paper presents an economic game for sybil detection in a distributed computing environment. Cost parameters reflecting impacts of different sybil attacks are introduced in the sybil detection game. The optimal strategies for this game in which both sybil and non-sybil identities are expected to participate are devised. A cost sharing economic mechanism called Discriminatory Rewarding Mechanism for Sybil Detection is proposed based on this game. A detective accepts a security deposit from each active agent, negotiates with the agents and offers rewards to the sybils if the latter disclose their identity. The basic objective of the detective is to determine the optimum reward amount for each sybil which will encourage the maximum possible number of sybils to reveal themselves. Maintaining privacy is an important issue for the mechanism since the participants involved in the negotiation are generally reluctant to share their private information. The mechanism has been applied to Tor by introducing a reputation scoring function.

Keywords: Game theory, Incentive mechanism, Reputation, Sybil Attack

FUNCTIONALITY OF NEGOTIATION AGENT ON VALUE-BASED DESIGN DECISION

Assoc. Prof Arazi Idrus, Christiono Utomo

Universiti Teknologi PETRONAS

Abstract:

This paper presents functionality of negotiation agent on value-based design decision. The functionality is based on the characteristics of the system and goal specification. A Prometheus Design Tool model was used for developing the system. Group functionality will be the attribute for negotiation agents, which comprises a coordinator agent and decision-maker agent. The results of the testing of the system to a building system selection on valuebased decision environment are also presented.

Keywords: Functionality, negotiation agent, value-baseddecision

IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND

Paitoon Kraipornsak

Chulalongkorn University, Pathumwan, Bangkok

Abstract:

Government spending is categorized into consumption spending and capital spending. Three categories of private consumption are used: food consumption, nonfood consumption, and services consumption. The estimated model indicates substitution effects of government consumption spending on budget shares of private nonfood consumption and of government capital spending on budget share of private food consumption. However, the results do not indicate whether the negative effects of changes in the budget shares of the nonfood and the food consumption equates to reduce total private consumption. The concept of aggregate demand comprising consumption, investment, government spending (consumption spending and capital spending), export, and import are used to estimate their relationship by using the Vector Error Correction Mechanism. The study found no effect of government capital spending on either the private consumption or the growth of GDP while the government consumption spending has negative effect on the growth of GDP.

Keywords: Complementary effect, government capital spending, government consumption spending, private consumption on food, nonfood, and services, substitution effect, vector error correction mechanism.

VALUE ENGINEERING AND ITS EFFECT IN REDUCTION OF INDUSTRIAL ORGANIZATION ENERGY EXPENSES

Assist. Prof. Habibollah Najafi, Amir Abbas Yazdani, Hosseinali Nahavandi
Payam e Noor University, Iran,

Abstract:

The review performed on the condition of energy consumption & rate in Iran, shows that unfortunately the subject of optimization and conservation of energy in active industries of country lacks a practical & effective method and in most factories, the energy consumption and rate is more than in similar industries of industrial countries. The increasing demand of electrical energy and the overheads which it imposes on the organization, forces companies to search for suitable approaches to optimize energy consumption and demand management. Application of value engineering techniques is among these approaches. Value engineering is considered a powerful tool for improving profitability. These tools are used for reduction of expenses, increasing profits, quality improvement, increasing market share, performing works in shorter durations, more efficient utilization of sources & etc. In this article, we shall review the subject of value engineering and its capabilities for creating effective transformations in industrial organizations, in order to reduce energy costs & the results have been investigated and described during a case study in Mazandaran wood and paper industries, the biggest consumer of energy in north of Iran, for the purpose of presenting the effects of performed tasks in optimization of energy consumption by utilizing value engineering techniques in one case study.

Keywords: Value Engineering (VE), Expense, Energy, Industrial

ELECTRONIC MARKETS HAS WEAKENED THE “TRADEOFF BETWEEN REACH AND RICHNESS“ IN THE INTERNET

Haroon Altarawneh, Sattam Allahawiah
Albalqa Applied University, Jordan

Abstract:

This paper has two main ideas. Firstly, it describes Evans and Wurster-s concepts “the trade-off between reach and richness", and relates them to the impact of technology on the virtual markets. Authors Evans and Wurster see the transfer of information as a 'trade'off between richness and reach-. Reach refers to the number of people who share particular information, with Richness ['Rich'] being a more complex concept combining: bandwidth, customization, interactivity, reliability, security and currency. Traditional shopping limits the number of shops the shopper is able to visit due to time and other cost constraints; the time spent traveling consequently leaves the shopper with less time to evaluate the product. The paper concludes that although the Web provides Reach, offering Richness and the sense of community required for creating and sustaining relationships with potential clients could be difficult.

Keywords: Internet, Web sites, Richness and Reach, Ecommerce, virtual markets.

CORPORATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT ASSESSMENT BASE ON THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Sun Mei, Nagata Katsuya, Onoda Hiroshi

Waseda University, Tokyo

Abstract:

With the resource exhaustion, bad affections of human activities and the awakening of the human rights, the corporate social responsibility became popular corporate strategy achieving sustainable development of both corporation and society. The issue of Guideline of Chinese Corporate Social Responsibility Report promotes greatly corporation to take social responsibility. This paper built the index system according to this guideline and takes the textile industry as an example, uses the analytical hierarchy process to identify the weightings of different responsibilities of corporation to guide the corporate social responsibility performance assessment.

Keywords: Sustainable development, analytical hierarchyprocess, index system, corporate social responsibility

STATE PROGRAMS ANALYSIS AND SOCIAL CRISIS MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: A DESCRIPTIVE STUDY

Madina Kenzhegaranova, Aibol Mukhsiynov, Houman Sanandaji

International Academy of Business (IAB)

Abstract:

The article is about government programs and projects and their description which are aimed at improving the socioeconomic situation in the Republic of Kazakhstan. A brief historical overview, as well as information about current socio-economic, political and transitional contexts of the country are provided. Two theories were described in the article to inform this descriptive study. According to the United Nation's Development Reports for 2005 and 2011, the country's human development index (HDI) rose by several points despite the socio-economic and political imbalances taking place in the republic since it gained its independence in 1991. It is stated in the article that government support programs are one of the crucial factors that increase the population welfare which in its turn may lead to reduction of social crisis processes in the country.

Keywords: human capital, social crisis, state programs, unemployment

APPLICATION OF MOTIVATIONAL FACTORS FOR UPLOADING FILMS TO WEBSITES ULOZTO.NET AND PIRATEBAY.ORG

Pavel Janak

University of Economics, Prague

Abstract:

This paper studies, maps and explains the interactions between downloaders and uploaders pertaining to the Internet film piracy. This study also covers several motivational factors that influence users to upload or download movies, and thus to engage in film piracy over the Internet. The essay also proposes a model that describes user behavior including their relationships and influences. Moreover, proposed theoretical interactions and motivational factors are applied to the real world scenario, using examples of a data storage webpage server Ulozto.net and webpage Piratebay.org gathering information about downloadable BitTorrents. Moreover, the theory is further supported by description of behavior of real Internet uploaders.

Keywords: Download, film piracy, internet, motivational factors for uploading.

THE NATIONAL SECURITY ASSURANCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Sholpan Zhandossova, Erden Ordabek, Yelbolsyn Nazarov

Al Farabi Kazakh National University

Abstract:

the article analyzes the national security as a scientific and practical problem, characterized by the state's political institutions to ensure effective action to maintain optimal conditions for the existence and development of the individual and society. National security, as a category of political science reflects the relationship between the security to the nation, including public relations and social consciousness, social institutions and their activities, ensuring the realization of national interests in a particular historical situation. In national security are three security levels: individual, society and state. Their role and place determined by the nature of social relations, political systems, the presence of internal and external threats. In terms of content in the concept of national security is taken to provide political, economic, military, environmental, information security and safety of the cultural development of the nation.

Keywords: Kazakhstan, national security, religious extremism

A CRITICAL SOCIAL RESEARCH PERSPECTIVE ON SELF-DIRECTED LEARNING AND INFORMATION TECHNOLOGY PRACTITIONERS

Roelien Goede

North-West University, Vanderbijlpark, 1900, Republic of South Africa

Abstract:

Information systems practitioners are frequently required to master new technology, often without the aid of formal training. They require the skill to manage their own learning and, when this skill is developed in their formal training, their adaptability to new technology may be improved. Self- directed learning is the ability of the learner to manage his or her own learning experience with some guidance from a facilitator. Self-directed learning skills are best improved when practiced. This paper reflects on a critical social research project to improve the self-directed learning skills of fourth year Information Systems students. Critical social research differs from other research paradigms in that the researcher is viewed as the agent of change to achieve the desired outcome in the problem situation.

Keywords: Action Research, Critical Social Research, Information Systems Education, Self-directed Learning.

THE PORTUGUESE PRESS PORTRAIT OF "ENVIRONMENTAL REFUGEES"

Inês Vieira

New University of Lisbon

Abstract:

The migration-environment nexus has gained increased interest from the social research field over the last years. While straightly connected to human security issues, this theme has pervaded through the media to the public sphere. Therefore, it is important to observe how did the discussions over environmentally induced migrations develop from the scientific basis to the media attention, passing through some political voices, and in which ways might these messages be interpreted within the broader public discourses. To achieve this purpose, the analysis of the press entries between 2004 and 2010 in three of the main Portuguese newspapers shall be presented, specially reflecting upon the events, protagonists, topics, geographical attributions and terms/expressions used to define those who migrate due to environmental degradation or disasters.

Keywords: Climate refugees, environmental refugees, environmentally induced migrations, Portuguese written press

STUDENTS, KNOWLEDGE AND EMPLOYABILITY

James Moir

University of Abertay Dundee, Scotland

Abstract:

Citizens are increasingly are provided with choice and customization in public services and this has now also become a key feature of higher education in terms of policy roll-outs on personal development planning (PDP) and more generally as part of the employability agenda. The goal here is to transform people, in this case graduates, into active, responsible citizen-workers. A key part of this rhetoric and logic is the inculcation of graduate attributes within students. However, there has also been a concern with the issue of student lack of engagement and perseverance with their studies. This paper sets out to explore some of these conceptions that link graduate attributes with citizenship as well as the notion of how identity is forged through the higher education process. Examples are drawn from a quality enhancement project that is being operated within the context of the Scottish higher education system. This is further framed within the wider context of competing and conflicting demands on higher education, exacerbated by the current worldwide economic climate. There are now pressures on students to develop their employability skills as well as their capacity to engage with global issues such as behavioural change in the light of environmental concerns. It is argued that these pressures, in effect, lead to a form of personalization that is concerned with how graduates develop their sense of identity as something that is engineered and re-engineered to meet these demands.

Keywords: students, higher education, employability, knowledge, personal development

MANAGING YOUR ONLINE REPUTATION: ISSUES OF ETHICS, TRUST AND PRIVACY IN A WIRED, "NO PLACE TO HIDE" WORLD

Karen Armstrong

Faculty of Education at York University, Toronto Canada

Abstract:

This paper examines the issues, the dangers and the saving graces of life in a transparent global community where there is truly "no place to hide". In recent years, social networks and online groups have transformed issues of privacy and the ways in which we perceive and interact with others. The idea of reputation is critical to this dynamic. The discussion begins with a brief etymological history of the concept of reputation and moves to an exploration of how and why online communication changes our basic nature, our various selves and the Bakhtin idea of the polyphonic nature of truth. The discussion considers the damaging effects of bullying and gossip, both of which constitute an assault on reputation and the latter of which is not limited to the lifetime of the person. It concludes with guidelines and specific recommendations.

Keywords: online reputation, gossip, cyberbullying, privacy

SOCIAL MEDIA AND TACIT KNOWLEDGE SHARING: DEVELOPING A CONCEPTUAL MODEL

Sirous Panahi , Jason Watson , Helen Partridge

Queensland University of Technology, Brisbane

Abstract:

With the advent of social web initiatives, some argued that these new emerging tools might be useful in tacit knowledge sharing through providing interactive and collaborative technologies. However, there is still a poverty of literature to understand how and what might be the contributions of social media in facilitating tacit knowledge sharing. Therefore, this paper is intended to theoretically investigate and map social media concepts and characteristics with tacit knowledge creation and sharing requirements. By conducting a systematic literature review, five major requirements found that need to be present in an environment that involves tacit knowledge sharing. These requirements have been analyzed against social media concepts and characteristics to see how they map together. The results showed that social media have abilities to comply some of the main requirements of tacit knowledge sharing. The relationships have been illustrated in a conceptual framework, suggesting further empirical studies to acknowledge findings of this study.

Keywords: Knowledge sharing, Tacit knowledge, Social media, Web 2.0

DIRECTORS- ISLAMIC CODE OF ETHICS

Authors: Ahmad Saiful Azlin Puteh Salin, Norlela Kamaludin, Siti Khadijah Ab Manan, Mohd Shatari Abdul Ghafar

Universiti Teknologi MARA, Malaysia

Abstract:

This paper discusses a new model of Islamic code of ethics for directors. Several corporate scandals and local (example Transmile and Megan Media) and overseas corporate (example Parmalat and Enron) collapses show that the current corporate governance and regulatory reform are unable to prevent these events from recurring. Arguably, the code of ethics for directors is under research and the current code of ethics only concentrates on binding the work of the employee of the organization as a whole, without specifically putting direct attention to the directors, the group of people responsible for the performance of the company. This study used a semi-structured interview survey of well-known Islamic scholars such as the Mufti to develop the model. It is expected that the outcome of the research is a comprehensive model of code of ethics based on the Islamic principles that can be applied and used by the company to construct a code of ethics for their directors.

Keywords: Code of ethics, director, Islam, ethics

OCCUPANTS- BEHAVİOR AND SPATİAL IMPLİCATİONS OF RİVERFRONT RESİDENTİAL İN YOGYAKARTA, INDONESİA

Hastuti Saptorini

rchitecture Department, Faculty of Civil Engineering and Planning, Islamic University of Indonesia, Yogyakarta

Abstract:

The urbanization phenomenon in Yogyakarta Special Province, Indonesia, encouraged people move to the city for getting jobs in the informal sectors. They live in some temporary houses in the three main riverbanks: Gadjahwong, Code, and Winongo. Triggered by its independent status they use it as the space for accommodating domestic, social and economy activities because of the non standardized room size of their houses, where are recognized as the environmental hazards. This recognition makes the ambivalent perception when was related to the twelfth point of the philosophy of community development concept: the empowering individuals and communities. Its spatial implication have actually described the territory and the place making phenomena. By analyzing some data collected the author-s fundamental research funded by The General Directorate of Higher Education of Indonesia, this paper will discuss how do the spatial implications of the occupants- behavior and the numerous perceptions of those phenomena.

Keywords: occupants' behavior, socio-economic-cultural activities, spatial implication

CİTİZENS- EXPECTATİONS FROM RURAL TELECENTRES: A CASE STUDY OF IMPLEMENTATİON OF COMMON SERVİCE CENTRES İN MUSHEDPUR VİLLAGE, HARYANA, INDİA

Charru Malhotra, Girija Krishnaswamy

Indian Institute of Public Administration, Indraprastha Estate

Abstract:

Setting up of rural telecentres, popularly referred to as Common Service Centres (CSCs), are considered one of the initial forerunners of rural e-Governance initiatives under the Government of India-s National e-Governance Plan (NeGP). CSCs are implemented on public-private partnership (PPP) – where State governments play a major role in facilitating the establishment of CSCs and investments are made by private companies referred to as Service Centre Agencies (SCAs). CSC implementation is expected to help in improving public service delivery in a transparent and efficient manner. However, there is very little research undertaken to study the actual impact of CSC implementation at the grassroots level. This paper addresses the gap by identifying the circumstances, concerns and expectations from the point-of-view of citizens and examining the finer aspects of social processes in the context of rural e-Governance.

Keywords: Capacity Building, Citizens' Participation, e- Government, NeGP, PPP, Rural Telecentres

RESEARCH OF POTENTİAL CLUSTER DEVELOPMENT İN PANNONİAN CROATİA

Mirjana Radman-Funarić, Katarina Potnik Galić

Polytechnic of Pozega, Croatia

Abstract:

The paper presents an analysis of linkages and structures of co-operation and their intensity like the potential for the establishment of clusters in the Central and Eastern (Pannonian) Croatian. Starting from the theoretical elaboration of the need for entrepreneurs to organize through the cluster model and the terms of their self-actualization, related to the importance of traditional values in terms of benefits, social capital and assess where the company now is, in order to prove the need to create their own identity in terms of clustering. The institutional dimensions of social capital where the public sector has the best role in creating the social structure of clusters, and social dimensions of social capital in terms of trust, cooperation and networking will be analyzed to what extent the trust and coherency are present between companies in the Brod posavina and Pozega slavonia County, expressed through the readiness of inclusion in clusters in the NUTS II region - Central and Eastern (Pannonian) Croatia, as a homogeneous economic entity, with emphasis on limiting factors that stand in the way of greater competitiveness.

Keywords: Analysis of linkages, structures of co-operation, Cluster, Region

THE IMPORTANCE OF CLASS ATTENDANCE AND CUMULATİVE GPA FOR ACADEMİC SUCCESS İN INDUSTRİAL ENGİNEERİNG CLASSES

Assist. Prof Suleiman Obeidat, Adnan Bashir, Wisam Abu Jadayil

Hashemite university, Jordan

Abstract:

The affect of the attendance percentage, the overall GPA and the number of credit hours the student is enrolled in at specific semester on the grade attained in specific course has been studied. This study has been performed on three courses offered in industrial engineering department at the Hashemite University in Jordan. Study has revealed that the grade attained by a student is strongly affected by the attendance percentage and his overall GPA with a value of R2 of 52.5%. Another model that has been investigated is the relation between the semester GPA and the attendance percentage, the number of credit hours enrolled in at specific semester, and the overall GPA. This model gave us a strong relationship between the semester GPA and attendance percentage and the overall GPA with a value of R2 of 76.2%.

Keywords: Attendance in classes, GPA, Industrial Engineering, Grade

DEVELOPİNG OMS İN IHL

Suzana Basaruddin, Haryani Haron, Siti Arpah Noodin

Universiti Selangor, Malaysia

Abstract:

Managing knowledge of research is one way to ensure just in time information and knowledge to support research strategist and activities. Unfortunately researcher found the vital research knowledge in IHL (Institutions of Higher Learning) are scattered, unstructured and unorganized. Aiming on lay aside conceptual foundations for understanding and developing OMS (Organizational Memory System) to facilitate research in IHL, this research revealed ten factors contributed to the needs of research in the IHL and seven internal challenges of IHL in promoting research to their academic members. This study then suggested a comprehensive support of managing research knowledge using Organizational Memory System (OMS). Eight OMS characteristics to support research were identified. Finally the initial work in designing OMS was projected using knowledge taxonomy. All analysis is derived from pertinent research paper related to research in IHL and OMS. Further study can be conducted to validate and verify results presented.

Keywords: corporate memory, Institutions of Higher Learning, organizational memory system, research

SOCIAL NETWORKS AND ABSORPTIVE CAPACITY

Rachelle Bosua, Nina Evans

University of South Australia

Abstract:

The resource-based view of the firm regards knowledge as one of the most important organizational assets and a key strategic resource that contributes unique value to organizations. The acquisition, absorption and internalization of external knowledge are central to an organization-s innovative capabilities. This ability to evaluate, acquire and integrate new knowledge from its environment is referred to as a firm-s absorptive capacity (AC). This research in progress paper explores the link between interorganizational Social Networks (SNs) and a firm-s Absorptive Capacity (AC). Based on an in-depth literature survey of both concepts, four propositions are proposed that explain the link between AC and SNs. These propositions suggest that SNs are key to a firm-s AC. A qualitative research method is proposed to test the set of propositions in the next stage of this research.

Keywords: Knowledge, Innovation, Absorptive Capacity, Social Networks

USING KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR CREATING KNOWLEDGE SOCIETY THROUGH E-GOVERNMENT SERVICES IN MONTENEGRO

Tamara Djurickovic

Faculty of Economics in Podgorica, University of Montenegro.

Abstract:

The waves of eGovernment are rising very fast through almost all public administration, or at least most of the public administrations around the world, and not only the public administration, but also the entire government and all of their organization as a whole. The government uses information technology, and above all the internet or web network, to facilitate the exchange of services between government agencies and citizens, businesses, employees and other non-governmental agencies. With efficient and transparent information exchange, the information becomes accessible to the society (citizens, business, employees etc.), and as a result of these processes the society itself becomes the information society or knowledge society. This paper discusses the knowledge management for eGovernment development in significance and role. Also, the paper reviews the role of virtual communities as a knowledge management mechanism to support eGovernment in Montenegro. It explores the need for knowledge management in eGovernment, identifies knowledge management technologies, and highlights the challenges for developing countries, such as Montenegro in the implementation of eGovernment. The paper suggests that knowledge management is needed to facilitate information exchange and transaction processing with citizens, as well as to enable creation of knowledge society.

Keywords: information, eGovernment, knowledge management, knowledge society

SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM

Abdel-Samad M. Ali

Assiut University, Egypt

Abstract:

Does the spatial perspective provide a common thread for rural sociology? Have rural sociologists succeeded in bringing order to their data using spatial analysis models and techniques? A trial answer to such questions, as touchstones of theoretical and applied sociological studies in rural areas, is the point at issue in the present paper. Spatial analyses have changed the way rural sociologists approach scientific problems. Rural sociology is spatial by nature because much, if not most, of its research topics has a spatial “awareness." However, such spatial awareness is not quite the same as spatial analysis because it is not typically associated with underlying theories and hypotheses about spatial patterns that are designed to be tested for their specific spatial content. This paper presents pressing issues for future research to reintroduce mainstream rural sociology to the concept of space.

Keywords: Maps, Rural Sociology, Space, Spatial variations

APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY

Mona Masood, Zakiah Zain

Universiti Sains Malaysia

Abstract:

This study was conducted in Malaysia to discover how meaning and appreciation were construed among 35 Form Five students. Panofsky-s theory was employed to discover the levels of reasoning among students when various types of posters were displayed. The independent variables used were posters that carried explicit and implicit meanings; the moderating variable was students- visual literacy levels while the dependent variable was the implicit interpretation level. One-way ANOVA was applied for the data analysis. The data showed that before students were exposed to Panofsky-s theory, there were differences in thinking between boys, who did not think abstractly or implicit in comparison to girls. The study showed that students- visual literacy in posters depended on the use of visual texts and illustration. This paper discuss further on posters with text only have a tendency to be too abstract as opposed to posters with visuals plus text.

Keywords: explicit visual, implicit visual, visual interpretation, visual literacy

LEAN THINKING PROCESS IN THE DETERMINATION OF DESIGN SUGGESTIONS TO OPTIMIZE TREATMENT OF WEEE

Anastasia Katsamaki, Prof. Nikolaos Bilalis, Vassilis Dedoussis

epartment of Production Engineering and Management, Technical University of Crete

Abstract:

This work proposes a set of actions to assist redesign procedure in existing products of Electric and Electronic Equipment (EEE). The aim is to improve their environmental behavior after their withdrawal in the End-of-Life (EOL) phase. In the beginning data collection takes place. Then follows selection and implementation of the optimal EOL Treatment Strategy (EOL_TS) and its results- evaluation concerning the environment. In parallel, product design characteristics that can be altered are selected based on their significance for the environment in the EOL stage. All results from the previous stages are combined and possible redesign actions are formulated for further examination and afterwards configuration in the design stage. The applied method to perform these tasks is Lean Thinking (LT). At the end, results concerning the application of the proposed method on a distribution transformer are presented.

Keywords: End-of-life treatment, Lean thinking, WEEE

CO-AUTHORSHIP NETWORKS OF SCIENTIFIC COLLABORATION

Juha Kettunen

Turku University

Abstract:

This study analyzes collaborative and networked academic authorship in higher education. The literature review shows evidence that single authorship has made a gradual paradigm shift to joint authorship. The empirical evidence from the Turku University of Applied Sciences indicates that collaborative authorship has notably increased in the last few years. Co-authorship has extended outside the institution to other domestic and international academic organizations. Co-authorship not only increase the merits of academic scholars but builds and maintains networks of research and development. The results of this study help the authors, editors and partners of research and development projects to have a more concrete understanding of how co-authorship has developed and spread beyond higher education institutions.

Keywords: Co-authorship, social networking, higher education, research and development.

LEARNERS' VIOLENT BEHAVIOUR AND DRUG ABUSE AS MAJOR CAUSES OF TOBEPHOBIA IN SCHOOLS

Prakash Singh

Nelson Mandela Metropolitan University, South Africa

Abstract:

Many schools throughout the world are facing constant pressure to cope with the violence and drug abuse of learners who show little or no respect for acceptable and desirable social norms. These delinquent learners tend to harbour feelings of being beyond reproach because they strongly believe that it is well within their rights to engage in violent and destructive behaviour. Knives, guns, and other weapons appear to be more readily used by them on the school premises than before. It is known that learners smoke, drink alcohol, and use drugs during school hours, hence, their ability to concentrate, work, and learn, is affected. They become violent and display disruptive behaviour in their classrooms as well as on the school premises, and this atrocious behaviour makes it possible for drug dealers and gangsters to gain access onto the school premises. The primary purpose of this exploratory quantitative study was therefore to establish how tobephobia (TBP), caused by school violence and drug abuse, affects teaching and learning in schools. The findings of this study affirmed that poor discipline resulted in producing poor quality education. Most of the teachers in this study agreed that educating learners who consumed alcohol and other drugs on the school premises resulted in them suffering from TBP. These learners are frequently abusive and disrespectful, and resort to violence to seek attention. As a result, teachers feel extremely demotivated and suffer from high levels of anxiety and stress. The word TBP will surely be regarded as a blessing by many teachers throughout the world because finally, there is a word that will make people sit up and listen to their problems that cause real fear and anxiety in schools.

Keywords: Aims and objectives of quality education, Debilitating effects of tobephobia, Fear of failure associated with education, learners' violent behaviour and drug abuse.

IMPACT OF FOUR READING AND LIBRARY FACTORS ON THE GRADE AVERAGE OF UGANDAN SECONDARY SCHOOL STUDENTS: A QUANTITATIVE STUDY

Valeda Dent

Long Island University, USA

Abstract:

This study explores reading and library factors related to secondary school student academic outcomes in rural areas in Uganda. This mixed methods study utilized quantitative data collected as part of a more extensive project to explore six student factors in relation to students' school, library, and home environments. The Kitengesa Community Library in Uganda (www.kitengesalibrary.org) served as the site for this study. The factors explored for this study include reading frequency, library use frequency, library access, overall grade average (OGA), and presence and type of reading materials in the home. Results indicated that both reading frequency and certain types of reading materials read for recreational purposes are correlated with higher OGA. Reading frequency was positively correlated with student OGA for all students.

Keywords: Rural village libraries, secondary school students, reading, academic achievement.

THE BEST METHODS OF MOTIVATING AND ENCOURAGING THE STUDENTS TO STUDY: A CASE STUDY

Mahmoud I. Syam, Osama K. El-Hafy

Qatar University,

Abstract:

With lack of student motivation, there will be a little or no real learning in the class and this directly effects student achievement and test scores. Some students are naturally motivated to learn, but many students are not motivated, they do care little about learning and need their instructors to motivate them. Thus, motivating students is part of the instructor's job. It's a tough task to motivate students and make them have more attention and enthusiasm. As a part of this research, a questionnaire has been distributed among a sample of 155 students out of 1502 students from Foundation Program at Qatar University. The questionnaire helped us to determine some methods to motivate the students and encourage them to study such as variety of teaching activities, encouraging students to participate during the lectures, creating intense competition between the students, using instructional technology, not using grades as a threat and respecting the students and treating them in a good manner. Accordingly, some hypotheses are tested and some recommendations are presented.

Keywords: Learning, motivating, student, teacher, testing hypotheses.

THE EFFECT OF ICONIC AND BEAT GESTURES ON MEMORY RECALL IN GREEK'S FIRST AND SECOND LANGUAGE

Eleni Ioanna Levantinou

University of Copenhagen

Abstract:

Gestures play a major role in comprehension and memory recall due to the fact that aid the efficient channel of the meaning and support listeners' comprehension and memory. In the present study, the assistance of two kinds of gestures (iconic and beat gestures) is tested in regards to memory and recall. The hypothesis investigated here is whether or not iconic and beat gestures provide assistance in memory and recall in Greek and in Greek speakers' second language. Two groups of participants were formed, one comprising Greeks that reside in Athens and one with Greeks that reside in Copenhagen. Three kinds of stimuli were used: A video with words accompanied with iconic gestures, a video with words accompanied with beat gestures and a video with words alone. The languages used are Greek and English. The words in the English videos were spoken by a native English speaker and by a Greek speaker talking English. The reason for this is that when it comes to beat gestures that serve a meta-cognitive function and are generated according to the intonation of a language, prosody plays a major role. Thus, participants that have different influences in prosody may generate different results from rhythmic gestures. Memory recall was assessed by asking the participants to try to remember as many words as they could after viewing each video. Results show that iconic gestures provide significant assistance in memory and recall in Greek and in English whether they are produced by a native or a second language speaker. In the case of beat gestures though, the findings indicate that beat gestures may not play such a significant role in Greek language. As far as intonation is concerned, a significant difference was not found in the case of beat gestures produced by a native English speaker and by a Greek speaker talking English.

Keywords: First language, gestures, memory, second language acquisition.

DEVELOPMENT OF ELEMENTARY LITERACY IN THE CZECH REPUBLIC

Iva Košek Bartošová

University of Hradec Kralove, Czech Republic

Abstract:

There is great attention being paid in the field of development of first reading, thus early literacy skills in the Czech Republic. Yet inconclusive results of PISA and PIRLS force us to think over the teacher´s work, his/her roles in the education process and methods and forms used in lessons. There is also a significant importance to monitor the family environment and the pupil, themselves. The aim of the publishing output is to focus on one side dealing with methods of practicing reading technique and their results in the process of comprehension. In the first part of the contribution there are the goals of development of reading literacy and the methods used in reading practice in some EU countries and a follow-up comparison of research implemented by the help of modern technology of an eye tracker device in the year 2015 and a research conducted at the Institute of Education and Psychological Counselling of the Czech Republic in the year 2011/12. These are the results of a diagnostic test of reading in first classes of primary schools, taught by the genetic method and analytic-synthetic method. The results show that in the first stage of practice there are no statistically significant differences between any researched subjects taught by different methods of reading practice (with the use of several diagnostic texts focused on reading technique and its comprehension). Different results are shown at the end of Grade One and during Grade Two of primary school.

Keywords: Elementary literacy, eye tracker device, diagnostic reading tests, reading teaching method.

STUDENTS AS GLOBAL CITIZENS: LESSONS FROM THE INTERNATIONAL STUDY TOUR

Ana Hol

Western Sydney University, Australia

Abstract:

Study and work operations are being transformed with the uses of technologies and are consequently becoming global. This paper outlines lessons learned based on the international study tour that Australian Bachelor of Information Systems students undertook. This research identifies that for the study tour to be successful, students need to gain skills that global citizens require. For example, students will need to gain an understanding of local cultures, local customs and habits. Furthermore, students would also need to gain an understanding of how a field of their future career expertise operates in the host country, how study and business are conducted internationally, which tools and technologies are currently being utilized on a global scale, what trends drive future developments world-wide and how business negotiations and collaborations are being undertaken across borders. Furthermore, this research provides a guide to educators who are planning, guiding and running study tours as it outlines the requirements of having a pre-tour preparatory session, carefully planned and executed tour itineraries and post-tour sessions during which students can reflect on their experiences and lessons learned so that they can apply them to future international business visits and ventures.

Keywords: Global education, international experiences, international study tours, students as global citizens, student centered education.

UTILIZING VIRTUAL WORLDS IN EDUCATION: THE IMPLICATIONS FOR PRACTICE

Teresa Coffman, Mary Beth Klinger

University of Mary Washington

Abstract:

Multi User Virtual Worlds are becoming a valuable educational tool. Learning experiences within these worlds focus on discovery and active experiences that both engage students and motivate them to explore new concepts. As educators, we need to explore these environments to determine how they can most effectively be used in our instructional practices. This paper explores the current application of virtual worlds to identify meaningful educational strategies that are being used to engage students and enhance teaching and learning.

Keywords: Virtual Environments, MUVEs, Constructivist, Distance Learning, Learner Centered.

VIRTUAL OR VIRTUALLY U: EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SECOND LIFE

Nancy Jennings, Chris Collins

University of Cincinnati

Abstract:

Educational institutions are increasingly exploring the affordances of 3D virtual worlds for instruction and research, but few studies have been done to document current practices and uses of this emerging technology. This observational survey examines the virtual presences of 170 accredited educational institutions found in one such 3D virtual world called Second Life®, created by San- Francisco based Linden Lab®. The study focuses on what educational institutions look like in this virtual environment, the types of spaces educational institutions are creating or simulating, and what types of activities are being conducted.

Keywords: educational technology, emerging technology, metaverse, Second Life, virtual worlds

THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES

Glenda A. Gunter

Mississippi State University

Abstract:

Current research has explored the impact of instructional immediacy, defined as those behaviors that help build close relationships or feelings of closeness, both on cognition and motivation in the traditional classroom and online classroom; however, online courses continue to suffer from higher dropout rates. Based on Albert Bandura-s Social Cognitive Theory, four primary relationships or interactions in an online course will be explored in light of how they can provide immediacy thereby reducing student attrition and improving cognitive learning. The four relationships are teacher-student, student-student, and student-content, and studentcomputer. Results of a study conducted with inservice teachers completing a 14-week online professional development technology course will be examined to demonstrate immediacy strategies that improve cognitive learning and reduce student attrition. Results of the study reveal that students can be motivated through various interactions and instructional immediacy behaviors which lead to higher completion rates, improved self-efficacy, and cognitive learning.

Keywords: Distance Learning, Self-Efficacy, Instructional immediacy, Student achievement.